Dostoievski

Opere

Vol. 2

Editura pentru Literatură Universală

Dostoievski

OPERE în 11 volume

Volumul 2

Studiu introductiv de TUDOR VIANU

Aparatul critic de TAMARA GANE

București - 1966
Editura pentru Literatură Universală

Coperta de VASILE SOCOLIUC

După ediția:

Фёдор Михáйлович Достоéвский
Собраніе сочиненій

Том Второй
Гослитиздат
Москва 1956

NOPȚI ALBE

Roman sentimental[i]

Din amintirile unui visător

Traducere de NICOLAE GANE

A fost cumva al sorții har,
Megieș al inimii gingașe
Să-ți fie el o clipă doar?
I. Turgheniev[ii]

Întâia noapte

Era o noapte minunată, o noapte cum numai în tinerețe pot fi nopțile, iubite cititorule. Bolta înstelată era atât de luminoasă, încât, privind-o, te întrebai fără să vrei: cum e cu putință oare, ca sub firmamentul acesta de vrajă să mai existe și oameni posomorâți ori cu toane? E foarte tinerească, desigur, și această întrebare, iubite cititorule, deie Domnul ca ea să-ți însenineze cât mai des sufletul! Alunecând însă cu gândul la feluriți oameni îmbufnați și cu toane, mi-am amintit și de starea mea sufletească în tot cursul acelei zile. Un sentiment ciudat de înstrăinare puse pe nesimțite stăpânire pe mine, chiar din zori. Încercam senzația penibilă a omului însingurat care deodată se simte părăsit și uitat de toți. Oricine este în drept, firește, să mă întrebe: dar cine erau acești „toți“? de vreme ce, în cei opt ani de când locuiesc aici, la Petersburg, n-am reușit să leg aproape nici o cunoștință. Și ce rost ar avea, la ce mi-ar folosi de fapt asemenea cunoștințe, când, fără să fi cunoscut pe cineva direct, am ajuns să cunosc aproape tot Petersburgul! De aceea am și avut impresia că mă părăsesc toți, când orașul întreg s-a ridicat deodată cu tot calabalâcul, pornind într-un exod grăbit spre localitățile de vilegiatură din împrejurimile capitalei. Îngrozit la gândul că rămân singur, am hoinărit trei zile la rând pe străzi, pradă unei tristeți copleșitoare și fără a izbuti să-mi dau seama de ceea ce se petrece cu mine. Fie că mergeam pe Bulevardul Nevski, fie că străbăteam parcul sau rătăceam de-a lungul cheiului - nu mai întâlneam acum nici un chip cunoscut, nici

unul dintre oamenii aceia cu care mă obișnuisem a da ochii în cutare loc, la cutare oră, ani de-a rândul. Ei nu mă cunoscuseră, desigur, dar eu îi cunoșteam... Îi cunoșteam de aproape, căci le studiasem atât de bine chipurile, încât am ajuns să le admir când sunt voioase și mă simt tare abătut când le văd întunecate. Am ajuns chiar să leg un fel de prietenie cu un bătrânel, pe care nu e zi de la Dumnezeu să nu-l întâlnesc, la aceeași oră, pe Fontanka. Are o înfățișare atât de gravă și e atât de cufundat în gânduri! Tot timpul mormăie ceva pe sub nas, gesticulează cu mâna stângă, iar în dreapta ține un baston lung, noduros, cu măciulia aurită. Chiar și el m-a observat și manifestă față de mine o simpatie sinceră. Sunt convins că, dacă s-ar întâmpla să nu fiu la ora obișnuită și pe locul știut de pe Fontanka, l-ar cuprinde ipohondria. Iată de ce câteodată aproape că ne și salutăm, mai ales când amândoi suntem în bună dispoziție. Mai deunăzi, după ce nu ne văzusem două zile la rând, întâlnindu-ne a treia zi, printr-o pornire spontană, duserăm involuntar mâinile la pălărie; ne oprirăm totuși la timp, stăpânindu-ne gestul și trecurăm cu simpatie unul pe lângă celălalt. La fel de bine îmi sunt cunoscute și casele. Când trec pe stradă, fiecare parcă m-ar întâmpina cu aerul că vrea să-mi iasă în cale, mă privește cu toate ferestrele și doar că nu-mi spune: „Bună ziua! Cum vă mai simțiți? Cât despre mine, mulțumesc lui Dumnezeu, sunt bine sănătoasă, iar pe la începutul lunii am să mai capăt un etaj“; sau: „Cum o duceți cu sănătatea? Eu de mâine intru în reparație“; sau: „Era cât pe-aci să pier în flăcări și de-ai ști ce spaimă am tras“ etc. Printre ele - vorbesc de case - am și prietene mai apropiate: una are de gând să urmeze un tratament în vara aceasta la un arhitect. Voi trece neapărat în fiecare zi pe acolo, ca nu cumva - ferească Sfântul! - s-o dea gata cu tratamentul lui. Sau, n-am să uit niciodată întâmplarea cu o căsuță foarte drăguță, de culoare roz-pal. Era o căsuță de zid, zveltă și cochetă, și mă privea cu atâta prietenie, iar la vecinele ei grosolane și greoaie se uita atât de semeață, încât inima-mi tresălta de bucurie ori de câte ori mi se întâmpla să trec pe lângă ea. Dar săptămâna trecută, având drum pe acea stradă și aruncându-mi privirea spre prietena mea, o auzii căinându-se amarnic: „Privește, mă vopsesc în galben!“ Mizerabilii! Barbarii! Nu-i cruțaseră nici coloanele, nici cornișele. Prietena mea se îngălbenise ca un canar. De supărare, simții în gură gust de

fiere și nici până acum nu mi-am găsit puteri destule ca să mai dau ochi cu sărmana mea prietenă, pe care o sluțiseră în chipul cel mai stupid zugrăvind-o în culoarea Imperiului ceresc[iii].

Așadar, cititorule, cred că înțelegi cam în ce fel cunosc eu tot orașul Petersburg.

Spuneam mai adineauri că trei zile la rând m-a chinuit acea stranie neliniște, până când să-mi dau seama de pricinile ei. Hai să zicem, pe stradă, n-aveam cum să mă simt bine! (lipsește unul, nu mai apare altul, unde o fi cutare?) - dar nici acasă nu mă simțeam în apele mele. Două seri m-am perpelit ca pe jăratic, să aflu ce nu-mi vine la socoteală în ungherul meu? de ce acum mă simt atât de stingher acolo? și cu o privire nedumerită cercetam pereții verzui, afumați, tavanul acoperit de păienjenișul pe care Matriona îl ocrotea cu deosebit succes, întregul mobilier, fiecare scaun în parte, dacă nu cumva aici e buba? (Căci la mine în casă, chiar dacă un singur scaun nu stă pe locul unde-l știam ieri, îmi pierd îndată tot echilibrul sufletesc și nu mai sunt în stare să-mi aflu locul.) Încercai să mă uit îndelung și fix în lumina ferestrei - zadarnic... nu-mi era câtuși de puțin mai ușor! La un moment dat am chemat-o pe Matriona și am dojenit-o părintește pentru păienjeniș și pentru lipsa de curățenie din casă, dar femeia m-a privit foarte nedumerită și a plecat fără să spună un cuvânt, iar pânzele de păianjen au rămas până azi în același loc. În sfârșit, de abia în dimineața aceasta am izbutit să-mi dau seama de ceea ce se petrece cu mine. Asta-i, vasăzică! Pur și simplu ei toți fug de mine; din cauza mea, deci, o șterg din oraș, se cărăbănesc la vile. Iertați-mi expresia aceasta vulgară, dar acum, drept să spun, chiar că nu-mi arde de finețuri stilistice... nu-mi arde deloc, pentru că e cert că tot ce există în Petersburg fie că a plecat, fie că o să plece cât mai curând în vilegiatură; pentru că în oricare domn onorabil, cu înfățișarea gravă, care tocmește un birjar, sunt dispus să văd îndată un venerabil cap de familie, care, după obișnuitele-i îndeletniciri de serviciu, se grăbește, fără să-și ia bagajele cu el, să ajungă în sânul familiei sale instalate în vreo vilă; pentru că orice trecător părea acum să aibă o înfățișare cu totul aparte, vrând parcă să spună fiecărui nou întâlnit: „Noi, domnilor, nu suntem aici decât așa, în trecere, iar cel mult peste două ore suntem plecați în vilegiatură“. De se-ntâmplă să se deschidă o fereastră în geamul căreia mai întâi ciocăniseră niște

degețele subțiri și albe ca neaua, și să apară căpșorul unei fetițe drăgălașe, care strigă după vânzătorul de ghivece cu flori - nu-mi închipui altceva decât că florile nu se cumpără numai așa, ca o încântare de primăvară sau pentru primenirea aerului unui apartament sufocant de oraș, ci pentru că, peste foarte puțin timp, cu toții se vor muta la vilă, ducând cu ei acolo și florile. Mai mult decât atât, în statornica mea năzuință de a descoperi mereu noi particularități și indicii de un anumit gen, obținusem atâtea succese remarcabile, încât constatai cu satisfacție că ajunsesem să ghicesc fără greș, numai după înfățișarea pietonilor, în ce vilă locuiește fiecare. Locuitorii ostroavelor Kamennîi și Aptekarski, sau cei de pe șoseaua Peterhof se deosebeau prin distincția studiată a manierelor, prin eleganța hainelor de vară și prin luxoasele trăsuri cu care veneau în oraș. Cei din Pargolovo și de mai departe „impuneau“ de la prima vedere prin simțul măsurii și prin seriozitate; vizitatorul ostrovului Krestovski sărea în ochi prin voioșia lui pe care nimic nu o putea tulbura. Și, lucru curios, fie că mi se întâmpla să întâlnesc vreun convoi lung de căruțași, cu hățurile în mâini, pășind agale pe lângă căruțele încărcate vârf cu calabalâc (mese, scaune, divane turcești ori neturcești și felurite lucruri gospodărești trântite claie peste grămadă), deasupra cărora trona - uneori chiar în vârful grămezii de boarfe - câte o bucătăreasă sfrijită, păzitoare zeloasă a avutului boieresc; fie că urmăream îndelung cu privirea luntrele greu încărcate cu tot felul de obiecte casnice, lunecând agale pe Neva sau pe Fontanka, până către pârâul Ciornaia sau către ostroave - în imaginația mea, căruțele și lutrele se înzeceau, se însuteau și mi se părea de fiecare dată că totul s-a urnit din loc și a pornit la drum, mi se părea că totul începe să se mute, în caravane întregi, pe la vile; că Petersburgul e amenințat să ajungă un imens pustiu, așa încât, până la urmă, mi se făcea tare rușine, mă simțeam jignit personal și începea să mă roadă tristețea, pentru că numai eu nu aveam unde și de ce să plec în vilegiatură. Aș fi fost gata să mă urc în oricare dintre aceste căruțe și să însoțesc bucuros orice domn cu înfățișare respectabilă, care ar fi tocmit o birjă; dar nimeni, absolut nimeni nu mă invita; ca și cum m-ar fi uitat cu toții, ca și cum aș fi fost într-adevăr un străin pentru ei!

Am rătăcit astfel mult, până când - potrivit obiceiului meu– am izbutit să uit cu desăvârșire unde mă aflu și m-am pomenit la marginea orașului. Recăpătându-mi deodată buna dispoziție, am trecut dincolo de barieră și am apucat pe drumul dintre lanuri și fânețe, simțind cum dispare oboseala din mădularele-mi ostenite, cum înviorarea îmi umple ființa întreagă și cum o povară apăsătoare mi se ridică de pe suflet. Toți trecătorii mă priveau cu simpatie și doar că nu mă salutau; toți păreau cuprinși de o rară mulțumire și toți, până la unul, fumau țigări de foi. Eu însumi mă simțeam copleșit de un inexplicabil sentiment de beatitudine, ceea ce nu mi se mai întâmplase niciodată. Ca și când m-aș fi pomenit deodată undeva în Italia - atât de puternic năvălea în sufletul meu natura, uimindu-mă, împrospătând forțele inimii mele de orășean aproape bolnav, de om aproape sufocat între zidurile orașului.

Odată cu sosirea primăverii, natura Petersburgului devine nespus de înduioșătoare: cerul își deschide belșugurile de puteri și râvne, iar de jur împrejur totul dă în verde și se împodobește cu fermecătoare smalțuri de flori... Fără să vreau, natura îmi poartă atunci gândul, nu știu cum, la câte o fată ofilită, plăpândă, dintre cele la care și tu, cititorule, privești uneori cu milă, alteori cu un fel de dragoste și compătimire, sau pur și simplu nici nu o iei în seamă, dar care se întâmplă pentru câte o clipă, deodată, ca într-o taină, să se facă nespus de frumoasă, încât tu însuți rămâi mut de încântare și, fără să vrei, te întrebi: ce putere a știut stârni atâta strălucire în acești ochi triști și îngânduraţi? Ce mister a putut aprinde bujorii aceștia în obrajii palizi și slăbiți? Cine a putut să însuflețească gingașele trăsături ale chipului ei cu atâta pasiune? De ce tresaltă așa de tulburător acest piept? Ce anume și-a revărsat puterea, viața și frumusețea pe chipul sărmanei fete, silindu-l să strălucească cu un zâmbet atât de luminos, să se învioreze de atâta voie bună, de scânteietoare seninătate? Dacă vei privi împrejur, ca și când ai căuta pe cineva, vei înțelege... Dar clipa a trecut și e posibil ca mâine chiar să întâlnești din nou aceeași privire cunoscută, adâncită în reverii și absentă ca și mai înainte, aceeași față palidă, aceleași mișcări docile și timide, poate chiar regretul sau până și urmele mâhnirii și ale unei ucigătoare tristeți pentru rătăcirea de o clipă... Și câtă părere de rău în sufletul tău, că s-a stins atât de repede și fără de speranță frumusețea efemeră,

atât de amăgitoare, dezvăluită atât de zadarnic și de fulgerător, irosindu-se apoi sub privirea ta uimită, încât nici s-o îndrăgești cu adevărat nu ai avut timp...

Și totuși, noaptea care a urmat a fost pentru mine mai bună decât ziua! Iată cum s-a întâmplat.

M-am înapoiat în oraș foarte târziu și poate că trecuse de ora zece când mă apropiasem de casă. Trebuia să trec pe cheiul canalului, unde la ora aceea nu întâlnești de obicei țipenie de om. Ce-i drept, locuiesc în partea cea mai periferică a orașului. Mergeam cântând, pentru că, atunci când sunt fericit, numaidecât încep a fredona câte ceva, așa, pentru mine, ca oricare om fără prieteni și fără cunoscuți apropiați, care în momentele lui de bucurie n-are cui să-și deschidă sufletul și de aceea cântă. Deodată însă, o întâmplare cu totul neașteptată m-a scos din făgașul obișnuit.

Rezemată de balustrada cheiului, sta undeva mai la o parte o femeie; se sprijinea de grilaj și ar fi părut că privește foarte atentă spre apa tulbure a canalului. Purta o pălărioară galbenă nostimă și o pelerină cochetă. „E o fată, nu o femeie, mi-am zis, și trebuie să fie negreșit brunetă.“ Pasămite, nu-mi auzise pașii, fiindcă nu s-a clintit când am trecut pe lângă ea, cu răsuflarea oprită și inima bătând să-mi spargă pieptul. „Ciudat! m-am gândit apoi. Desigur că e absorbită de cine știe ce complicație sufletească“, și deodată m-am oprit ca înlemnit. Mi s-a părut că aud un suspin înăbușit. Da! nu mă înșelam; fata plângea, plângea din ce în ce mai tare, până când izbucni în sughițuri. Dumnezeule! am simțit cum mi se strânge inima de durere. Și oricâtă sfiiciune am față de femei, în momentul acela am uitat de toate. M-am întors și am pornit spre ea, gata să-i strig: „Doamnă“, dar aducându-mi aminte că în toate romanele rusești care zugrăvesc așa-zisa „înaltă societate“ banalitatea aceasta e nelipsită, m-am oprit. Singurul lucru, de altfel, care m-a făcut să n-o rostesc. Dar, în timp ce căutam un alt cuvânt, mai potrivit, fata își înfrânse durerea, mă privi și, recăpătându-și stăpânirea de sine, se strecură pe lângă mine cu ochii în pământ, de-a lungul cheiului. M-am luat numaidecât după ea, însă fata, dându-și seama de asta, părăsi cheiul, traversă strada și trecu pe trotuar. Nu m-am încumetat să traversez și eu. Îmi bătea inima în piept ca la o păsărică prinsă în laț. O împrejurare îmi veni atunci în ajutor.

Pe trotuar, nu departe de necunoscuta mea, răsări pe neașteptate un domn vârstnic, în frac, dar cu un mers șovăitor. Mergea clătinat, proptindu-se din când în când cu grijă de perete. Fata însă mergea ca săgeata, grăbită și sfielnică, așa cum e umbletul mai tuturor fetelor care nu doresc să accepte a fi conduse noaptea acasă și, fără îndoială, domnul care se clătina pe picioare n-ar fi ajuns-o nici în ruptul capului, dacă destinul meu nu i-ar fi sugerat să recurgă la anumite artificii. Brusc, fără să scoată o vorbă, el se smulse din loc și alergă din răsputeri ca s-o ajungă din urmă pe necunoscuta mea. Ea alerga ca vântul, dar domnul cel amețit de băutură se apropia tot mai mult de dânsa, iată că o și ajunse, fata țipă - și, binecuvântez providența pentru admirabilul ceatlău noduros pe care de data aceea se întâmplase să-l am în mâna dreaptă. Cât ai clipi din ochi, m-am pomenit de partea cealaltă a străzi și, până să apuce a-i mai spune ceva, nepoftitul domn a și înțeles despre ce este vorba și, luând în considerare „argumentul" convingător din mâna mea dreaptă, se dădu la o parte, tăcut; abia după ce ne-am depărtat, hăt! începu să vocifereze, adresându-mi o sumedenie de vorbe tari. Cuvintele lui însă abia dacă mai ajungeau până la noi.

— Dați-mi mâna, i-am spus necunoscutei mele, și el nu va mai îndrăzni să se lege de noi.

Fără să scoată o vorbă, ea îmi întinse mâna încă tremurând de emoție și de spaimă. O, nepoftitule domn! cum te binecuvântam în momentul acela! Am aruncat o privire fugară asupra ei: era foarte drăguță și brunetă - ghicisem; pe genele ei negre mai străluceau încă lacrimile stârnite de spaima prin care trecuse sau de amărăciunea de mai înainte, poate– greu de spus. Dar pe buze îi înflorea un zâmbet. Mă privi și ea pe sub gene, roșindu-se ușor și coborându-și apoi ochii în pământ.

— Ei, vezi? De ce m-ai alungat adineauri? Dacă aș fi fost lângă dumneata, nu s-ar fi întâmplat nimic…

— Dar nu te cunoșteam; credeam că și dumneata… la fel…

— Și nici acum nu mă cunoști?

— Ba da, am apucat să te cunosc puțin. Iată, de pildă, de ce tremuri?

— O, dumneata mi-ai ghicit firea chiar din prima clipă! răspunsei eu, entuziasmat de faptul că fata pe care o țineam de mână era deșteaptă, ceea ce, pe lângă frumusețe, nu strică

niciodată. Da, ai ghicit de la întâia privire cu cine a-i de-a face. Așa este - n-am să ascund - cu femeile sunt un timid, sunt tulburat cel puțin tot atât de mult cât ai fost tulburată și dumneata cu câteva clipe mai înainte, când acest domn te-a speriat... Uite, și acum mai sunt parcă înfricoșat. Mi se pare că e un vis, deși nici în vis nu mi se năzărise cândva că voi ajunge să stau de vorbă cu o femeie.

— Cum? Să fie adevărat ce-mi spui?

— Crede-mă, și dacă mâna îmi tremură acum, așa cum bine ai observat, aceasta se datorește faptului că încă niciodată n-a cuprins-o o mânuță atât de mică și de încântătoare ca a dumitale. Nu mai știu deloc cum să mă port cu femeile; adică, de fapt, nici n-am știut vreodată, sunt un însingurat. Atâta tot. Nu știu nici măcar cum trebuie să le vorbesc. Iată, nici în momentul acesta nu știu cum să mă port mai bine. Poate că ți-am spus vreo nerozie? Da? Vorbește-mi deschis; te asigur că nu mă voi simți jignit.

— Dar n-ai spus nimic, nimic rău; dimpotrivă. Iar dacă îmi și ceri să fiu sinceră, aș putea să-ți spun că femeilor nu le displace o asemenea timiditate; și-n cazul că ai dori să știi mai mult, nici mie nu-mi displace și nu intenționez să te alung de lângă mine până nu ajung acasă.

— O, dar felul dumitale de a vorbi cu mine, începui eu, sufocându-mă de fericire, va face să-mi dispară îndată timiditatea, și atunci... adio toate armele mele!...

— Armele... dumitale? Ce fel de arme, adică? Uite, asta începe să nu mai fie frumos.

— Iartă-mă, am greșit; mi-a scăpat fără să vreau această vorbă; dar cum îți închipui dumneata că în asemenea momente nu se naște dorința de...

— De a plăcea, nu-i așa?

— Ei da, întocmai; dar te implor, pentru numele lui Dumnezeu, fii puțin mai îndurătoare. Judecă și dumneata cu cine stai de vorbă. Căci, uite, am douăzeci și șase de ani și... n-am cunoscut niciodată pe nimeni, nici o fată. Cum aș putea, așadar, conversa în cuvinte meșteșugite și absolut nimerite? Sunt convins că ai prefera ca între noi totul să fie deschis, sincer... Să vezi, eu nu știu să tac atunci când inima din mine vorbește... Dar, în sfârșit, asta n-are nici o importanță... Mă crezi? N-am cunoscut nici o femeie, niciodată! Nici una! Deși visez, în fiecare

zi visez că totuși voi întâlni cândva pe cineva... Ah, dacă ai ști de câte ori m-am îndrăgostit în felul acesta!...

— Cum așa? De cine?

— De nimeni, de un ideal... de făptura care mi se va arăta în vis. În visările mele, plăsmuiesc romane întregi. O, dar nu mă cunoști încă! Este adevărat - nici nu se putea altfel - că am întâlnit și eu în viață două-trei femei, dar ce fel de femei? dintre cele obișnuite, gospodine, așa încât... Vei pufni în râs, poate, dacă îți voi spune că mă gândeam uneori să intru pur și simplu în vorbă cu vreo aristocrată întâlnită pe stradă, firește, când e neînsoțită; să încep să-i vorbesc, desigur, timid, respectuos, dar cu toată pasiunea; să-i spun că mă mistui de singurătate, că o rog să nu mă gonească din preajma ei, că nu știu cum să fac pentru a cunoaște o femeie, măcar una; s-o sugestionez că delicatețea de a nu respinge sfielnica rugăminte a unui om atât de nefericit ca mine intră chiar în obligațiile femeilor. Că, în sfârșit, tot ceea ce îi cer e să-mi spună doar câteva cuvinte, oricare ar fi ele, cu înțelegere și simpatie frățească, să nu mă alunge de la primul pas; că o implor să mă creadă pe cuvânt, să asculte ceea ce am să-i vorbesc, să râdă de mine dacă dorește, dar să-mi dea speranțe, să-mi spună câteva vorbe, doar câteva vorbe, iar apoi, chiar nici să nu ne mai întâlnim vreodată, dacă ține la asta!... Dar văd că râzi... De altfel, pentru asta și vorbesc...

— Te rog să nu te superi; râd pentru că văd că ești propriul dumitale dușman și că, dacă ai fi încercat, fie chiar și pe stradă, reușeai fără îndoială. În toate, cu cât alegi calea cea mai simplă, cu atât e mai bine... Nici o femeie cu bun-simț, în afară de cazul când e proastă sau tare supărată în acea clipă, nu te-ar îndepărta de lângă ea fără ofranda celor două vorbe implorate cu atâta sfioasă căldură. Dar ce spun eu! Te-ar lua, desigur, drept un nebun. Judecasem după mine. De fapt, ce știu eu despre viață și despre felul de-a fi și de-a se comporta al oamenilor!

— O, îți mulțumesc, strigai eu, nici nu știi ce-ai făcut pentru mine în clipa asta!

— Bine, bine! Dar ajută-mă să pricep, după ce-ai putut cunoaște că eu aș fi o astfel de femeie cu care... mă rog, pe care dumneata ai considera-o demnă... de atenție și prietenie... într-un cuvânt, nu una dintre acelea „obișnuite“, cum le numești

dumneata. Ce te-a îndemnat să te apropii de mine? De ce ai făcut-o?

— De ce? Cum, de ce? Păi... erai singură, domnul acela prea îndrăzneț, afară era noapte: vei fi de acord, cred, că era de datoria mea...

— Nu. Nu atunci, ci mai înainte, acolo, când nu trecusem de partea asta? Doar ai încercat să te apropii de mine!

— Pe partea cealaltă? Când încă... Drept să spun, nu știu cum să răspund; mi-e teamă... Știi, azi am fost fericit; mergeam, cântam; am ieșit afară din oraș; nu mi s-a mai întâmplat niciodată să am clipe atât de fericite. Dumneata... mi s-a părut, dar poate că greșesc... Te rog să mă ierți că răscolesc... mi s-a părut că plângeai, și eu... eu nu puteam să îndur asta... mi se sfâșia inima. O, Doamne! Dar, văzându-te, nu-mi era îngăduit să fiu copleșit de mâhnire? Să fi săvârșit oare, într-adevăr, un păcat atât de mare numai pentru că un sentiment frățesc de compătimire m-a îndemnat să vin lângă dumneata? Treci cu vederea că am spus compătimire... ei! da, într-un cuvânt, te-am jignit oare, lăsându-mă pradă dorinței de-a mă apropia de durerea dumitale?

— Gata... ajunge, nu mai continua... spuse fata, coborându-și privirea și strângându-mi mâna. Sunt singură vinovată că am deschis discuția; dar mă bucură, în ceea ce te privește, că n-ai fost pentru mine o decepție... și acum, iată că am ajuns acasă; trebuie s-o apuc pe ulicioara asta; de aici, mai am doi pași... Adio, îți mulțumesc...

— Dar, cum așa?! E posibil să...? Să nu ne mai vedem niciodată? E cu putință?

— Vezi, spuse fata cu un zâmbet, la început spuneai că te-ai fi mulțumit numai cu două vorbe, iar acum... De altfel, nu-ți mai spun nimic... Poate că ne vom mai întâlni...

— Mâine voi veni aici, negreșit, am implorat-o eu. Iartă-mă, o! iartă-mă că îți cer...

— Da, ești nerăbdător... aproape că pretinzi...

— Ascultă-mă, rogu-te, ascultă-mă! am întrerupt-o eu. Poate că îți voi spune iarăși ceva nelalocul lui, deși n-aș dori-o... Dar... nu pot să nu vin mâine aici. Sunt un visător; trăiesc atât de puțin în realitate și atât de rar clipe ca acestea de acum, încât nu pot să nu le repet în reveriile mele. Îți voi purta chipul în visările mele toată noaptea, o săptămână întreagă, tot anul! De aceea

spun că voi veni mâine aici, negreșit, chiar în acest loc și la aceeași oră, fericit de a-mi reaminti măcar de cele ce-au fost azi. Locul acesta a și început să-mi fie drag. Mai am vreo două-trei locuri asemănătoare la Petersburg. Odată m-au podidit chiar lacrimile la această aducere-aminte, exact ca pe dumneata, adineauri... Ce știu eu, poate că și dumneata, cu zece minute în urmă, plângeai tot din pricina unei amintiri... Te rog să nu mi-o iei în nume de rău, dar m-am lăsat în voia gândurilor; poate că aici, în acest loc chiar, ai fost cândva foarte, foarte fericită...

— Bine, murmură fata, se prea poate să vin mâine aici, tot la ora zece. Văd că nu mai am cum să te împiedic... Uite ce este: mâine trebuie neapărat să fiu aici; să nu crezi însă cumva că îți fixez astfel o întâlnire; nicidecum, să știi; trebuie să fiu aici pentru mine. Și, la urma urmei, de ce nu ți-aș spune-o deschis... n-o să se întâmple nimic dacă vii și dumneata; în primul rând, ca să nu survină iarăși neplăceri de felul aceleia de astă-seară, dar să lăsăm toate astea la o parte... Pe scurt: aș dori, pur și simplu, să te văd... ca să-ți spun... două vorbe... Numai că... dar nu mă vei condamna auzindu-mă vorbind astfel? Te rog să nu-ți închipui cumva că dau întâlniri cu atâta ușurință... Nici acum n-aș fi admis-o, dacă... dar asta rămâne un secret al meu! Cu o singură condiție însă...

— Primesc! Spune, spune, te rog, pentru dumneata sunt gata să fac orice... Spune totul, am exclamat în culmea fericirii, poți conta pe mine: voi fi ascultător, respectuos... mă cunoști doar...

— Tocmai de aceea, pentru că te cunosc, te și invit mâine, zise fata râzând. Te cunosc perfect. Dar, nu uita: vii numai cu o condiție (și să fim înțeleși - vei respecta întocmai rugămintea mea; după cum vezi, îți vorbesc deschis), să nu te îndrăgostești de mine... Pentru că așa ceva nu se poate, crede-mă. Să fim prieteni - da, cu cea mai mare bucurie, uite mâna mea... Dar să nu te îndrăgostești, te rog! Asta nu se poate!

— Ți-o jur! strigai eu, strângându-i cu ardoare mânuța întinsă...

— Lasă jurămintele, știu că ești în stare să te aprinzi ca un explozibil. Nu-mi lua în nume de rău că îți vorbesc astfel. Dacă ai și... Nici eu n-am pe nimeni cu care să pot schimba câteva cuvinte sau de la care să cer un sfat. Desigur, nu pe stradă îți cauți sfătuitorii, dumneata însă ești o excepție. Te cunosc atât

de bine, de parcă am fi prieteni de douăzeci de ani... Nu-i așa că n-o să mă trădezi?...

— Niciodată! Ai să te convingi... Nu știu însă dacă nu mor până mâine... de emoția așteptării.

— Încearcă să dormi mai adânc. Noapte bună! Și ține minte că eu am și dat dovadă de încredere în dumneata. Doar ai exclamat adineauri atât de frumos: „Să fi săvârșit oare, într-adevăr, un păcat atât de mare, numai pentru că un sentiment frățesc de compătimire m-a îndemnat să vin lângă dumneata?“ Ai spus-o cu atâta sinceritate, încât mi-ai sugerat ideea că aș putea să mă destăinui dumitale...

— Pentru Dumnezeu, dar cum? în ce fel?

— Așadar, pe mâine! Să rămână deocamdată o taină... E și în avantajul dumitale oarecum; măcar de departe se va asemăna cu un roman. Poate că îți spun chiar mâine, deși tot pe atât e posibil și să nu-ți spun... Va trebui să mai stăm de vorbă, să ne cunoaștem și mai bine...

— O, în ce mă privește, o să-ți povestesc chiar mâine totul despre mine! Dar ce minune se petrece cu mine, Dumnezeule? Visez? Pe ce lume mă aflu? Te rog, te implor, mai spune-mi o dată: e chiar adevărat că nu ești nemulțumită, că, spre deosebire de cum ar fi făcut oricare alta, nu te-ai supărat pe mine și că nu m-ai îndepărtat de la bun început? Numai două clipe, și m-ai făcut fericit pentru totdeauna. Da! fericit! Cine știe, poate că m-ai împăcat cu mine însumi, că mi-ai spulberat îndoielile... Căci am uneori niște momente... Ei bine, în sfârșit, mâine îți povestesc totul, vei cunoaște totul, totul...

— Bine, ne-am înțeles: așadar, începi dumneata...

— De abia aștept.

— La revedere!

— La revedere!

Ne despărțirăm. Transportat în lumea visurilor mele, am rătăcit prin oraș toată noaptea. Nu mă simțeam în stare să mă întorc în bârlogul meu. Și am fost atât de fericit... până a doua zi!

A doua noapte

— Ei, iată că ai ajuns teafăr! mă întâmpină ea surâzătoare, strângându-mi amândouă mâinile.

— Sunt aici de două ore. Nici nu-ți închipui ce-a fost cu mine toată ziua!

— Știu, îmi închipui... dar să ne întoarcem la ale noastre. Vrei să-ți spun de ce am venit? Doar nu pentru a flecări amândoi, ca ieri. De-acum încolo trebuie să fim mai înțelepți. Aseară m-am gândit mult la toate acestea.

— Dar în ce fel, în ce fel crezi că am putea fi mai înțelepți? În ce mă privește, sunt gata să fac tot ce-mi spui; crede-mă însă că în viața mea nu m-am simțit mai înțelept ca acum.

— Adevărat? Mai întâi, te rog să nu-mi mai strângi așa de tare mâinile, în al doilea rând, îți mărturisesc sincer că toată ziua m-am gândit numai la dumneata.

— Și la ce concluzie ai ajuns?

— Am ajuns la concluzia că totul trebuie luat de la început, fiindcă, meditând bine după despărțirea noastră de aseară, mi-am dat seama că nu te cunosc încă, ba nu te cunosc chiar deloc și că m-am purtat ieri ca un copil, ca o fetișcană fără minte, iar singura vinovată de tot ce a urmat este inima mea bună, cu alte cuvinte, mi-am făcut din asta și un titlu de merit, cum se întâmplă mai întotdeauna când începem a ne judeca pe noi înșine. Și, de aceea, ca să-mi îndrept oarecum greșeala, am hotărât să cunosc cât mai amănunțit totul despre dumneata. Și cum n-am de la cine culege amănunte, nu-mi rămâne decât să te rog să-mi istorisești singur, dar fără să-ți scape nimic, nimic. Ei, vorbește-mi, dar, ce fel de om ești? Începe mai repede, hai, spune-mi istoria vieții dumitale.

— Istoria vieții mele? strigai eu speriat. Istoria vieții?... Dar cine ți-a spus că viața mea ar avea o istorie... Eu n-am nici o istorie...

— Atunci, cum ai putut să trăiești, dacă n-ai și dumneata o istorie a dumitale? întrebă ea surâzând.

— Uite așa, absolut fără nici un fel de istorie! Am trăit, adică, așa, cum s-ar spune la noi, de unul singur, absolut singur - singur-cuc - înțelegi cum vine asta, să trăiești singur?

— Cum așa, singur? Fără să vezi chip de om, absolut pe nimeni, niciodată?

— Ba da, de văzut, văd eu, cu toate acestea, sunt un însingurat.

— Cum? Dumneata nu stai de vorbă niciodată cu nimeni?

— Într-un anumit fel, cu nimeni, aș putea spune.

— Dar ce soi de făptură ești? Lămurește-mă, te rog! Dar ia stai, mi se pare că încep să înțeleg! Cred că ai, ca și mine, o bunică. A mea este oarbă și, de când mă știu, nu mă lasă să ies nicăieri, încât aproape că m-am dezobișnuit să vorbesc. Iar când cu vreo doi ani în urmă am făcut o strengărie, văzând că nu mă poate ține în frâu, m-a chemat lângă ea și mi-a prins cu un bold rochia de rochia ei, așa că de atunci stăm astfel agățate una de alta zile întregi; bunica, deși oarbă, împletește la ciorap; iar eu, așezată lângă dânsa, ori cos ceva, ori îi citesc vreo carte cu glas tare; ți se va părea foarte ciudat, poate, dar uite! așa îmi petrec viața de doi ani de zile, agățată de poala bunicii...

— O, Dumnezeule, ce nenorocire! Dar eu, eu n-am o astfel de bunică.

— Păi, dacă nu ai o bunică, atunci cum poți sta tot timpul acasă?...

— Vasăzică, vrei cu tot dinadinsul să știi ce fel de om sunt eu?

— Exact! Asta vreau să știu!

— În sensul cel mai strict al cuvântului?

— În sensul cel mai strict al cuvântului!

— Fie, dacă-i așa! Poftim: eu sunt un tip.

— Tip, tip! ce fel de tip? strigă fata, izbucnind apoi într-un hohot de râs, de parcă un an întreg nu mai avusese prilejul să râdă. Știi că ai haz, mă amuzi grozav! Ia să ne așezăm pe banca asta. Pe aici nu prea umblă lumea și n-are cine să ne audă, așa că nu mai sta pe gânduri și începe odată a-mi spune povestea vieții dumitale, pentru că n-ai să mă convingi niciodată că viața dumitale nu are o istorie; nu știu de ce vrei să mi-o tăinuiești. În primul rând, ce-i aia tip?

— Tip? Tip înseamnă un ins original, un om cam... ridicol! i-am răspuns izbucnind într-o explozie de hohote, molipsit de

râsul ei copilăresc. O fire de o anumită structură... Spune-mi, știi ce este un visător?

— Un visător? Ei asta-i acum, cum să nu știu, când eu însămi sunt o visătoare. Uneori, stând lângă bunica, câte și mai câte nuți vin în minte, te și miri de unde! Și, pe nesimțite, te lași furată de gânduri, începi să visezi și plutești așa, pe aripile închipuirii, ca să ajungi uneori să te măriți cu un prinț chinez... Câteodată e și bine să visezi! Deși... poate că greșesc, cine știe! Mai ales când ai și fără asta la ce să te gândești, adăugă fata, de astă dată cu un aer destul de grav.

— Admirabil! De vreme ce erai pe punctul de a te mărita cu un prinț chinez, sunt sigur că mă vei înțelege perfect. Așadar, încep... Dar ascultă: nici nu-ți cunosc încă numele, cum te cheamă?

— În sfârșit! Bine că ți-ai adus aminte!

— Dumnezeule! nici prin gând nu mi-a trecut, mă simțeam bine și așa...

— Mă cheamă... Nastenka.

— Nastenka! Numai atât?

— Atât! Ți se pare puțin, om nesățios ce ești!

— Să mi se pară puțin? Dimpotrivă, mult, mult, foarte mult. Nastenka, suflet fermecător de bun ce ești, dacă de la început ești pentru mine doar Nastenka!

— Cred și eu! Așadar...

— Ascultă dar, Nastenka, ce poveste nostimă vreau să-ți spun.

M-am așezat lângă ea, am arborat un aer grav, de pedant, și am început ca din carte:

— Există, Nastenka - poate n-ai știut până acum–, există în Petersburg niște fundături destul de stranii. Pe-acolo parcă nu-și strecoară sulițele de aur același soare care se revarsă luminos peste toți oamenii orașului, ci-și împrăștie privirea un alt fel de soare, un soare poruncit parcă anume pentru ungherele de careți vorbesc, și învăluie totul într-o alt fel de lumină, aparte. Prin ungherele astea, Nastenka dragă, mustește parcă o altă viață, cu totul diferită de cea care clocotește în jurul nostru, o viață cum ar putea fi numai undeva într-o țară neștiută, de peste mări și țări, și nu la noi, nu în vremea noastră atât de cumpănită, mult prea serioasă și cumpănită. Ei bine, viața aceasta e un amestec de ceva pur fantastic, ceva înflăcărat și ideal, dar

totodată (vai, Nastenka!) de ceva foarte-foarte prozaic, plat și banal, ca să nu spun de-a dreptul trivial.

— Uf, Doamne! ce mai introducere! Îmi închipui ce-mi va fi dat să aud de aci încolo!

— Ai să auzi, dragă Nastenka (cred că nu voi obosi niciodată să-ți spun Nastenka!), ai să afli că în aceste unghere își duc existența niște oameni ciudați - visătorii. Visătorul - dacă e să găsim o definiție mai cuprinzătoare - nu este propriu-zis om, ci, cum să spun, un fel de ființă hibridă. În general, el se aciuiază undeva, într-un ungher izolat, de parcă s-ar ascunde acolo și de lumina zilei, iar odată instalat astfel, e tot așa de nedezlipit de bârlogul său ca și un melc, sau semănând cel puțin în această privință cu acel interesant soi de vietate care este și făptură, și casă la un loc, și care se numește broască-țestoasă. De ce crezi că se complace atât de mult între cei patru pereți, zugrăviți negreșit în verde, înnegriți de funingine, de fumul de țigară și din care răzbate o dezolantă tristețe? De ce oare acest individ ridicol, atunci când vine să-l viziteze careva dintre rarii lui cunoscuți (și să luăm aminte că, până la urmă, toți cunoscuții îl părăsesc), de ce huhurezul acesta își întâmpină musafirul cu atâta jenă, schimbând fețe-fețe, de ce se zăpăcește de parcă cu câteva clipe înainte între cei patru pereți ai lui ar fi făptuit vreo crimă, parcă ar fi fabricat bani falși, ori ar fi comis niscai versulețe, ca să le trimită la o revistă cu o scrisoare anonimă alături, o scrisoare în care să arate că - adevăratul autor fiind mort - el, ca prieten, a socotit de-a sa datorie sacră să încredințeze tiparului stihurile celui dispărut? De ce, spune-mi, dragă Nastenka, între cei doi oameni, gazda și vizitatorul, nu se poate înfiripa nici o conversație? De ce nici râsul și nici o vorbă de duh nu-și ia zborul de pe buzele prietenului picat pe neașteptate și nedumerit, căruia, în alte ocazii, nu-i displac nici râsul, nici vorbele cu haz ori discuțiile despre sexul frumos și despre felurite alte subiecte plăcute? De ce, oare, în fine, chiar și acest musafir, probabil o cunoștință recentă, care vine pentru prima oară în vizită - fiindcă a doua oară cu siguranță n-o să mai calce pe-acolo - de ce el însuși se fâstâcește în așa hal, își pierde șirul vorbelor și câteodată înmărmurește - cu toate că altminteri este foarte spiritual (presupunând că nu este lipsit de asemenea însușiri), de ce i se întâmplă toate acestea numai privind la figura întoarsă pe dos a gazdei, care la rândul său, a reușit să se

piardă cu totul, să se încurce cu desăvârșire, după atâtea sforțări uriașe și zadarnice de a sparge gheața și a încropi o conversație cât de cât mai atractivă, ori de a arăta, la rândul său că nu e străin de bunele maniere ale lumii mondene, pălăvrăgind, bunăoară, despre farmecul sexului frumos, pentru ca măcar printr-un astfel de șiretlic să-i fie pe plac bietului om, nimerit din greșeală în vizită acolo unde nu îi era locul? De ce, la un moment dat, oaspetele pune brusc mâna pe pălărie și se retrage în mare grabă, prefăcându-se că și-a amintit chiar atunci de o chestiune foarte urgentă - cu totul imaginară, inventată pe loc ca pretext - își sloboade, cu chiu, cu vai, mâna din stăruitoarea strânsoare a mâinilor gazdei, care, în felul acesta, caută să-și arate regretul, încearcă să remedieze iremediabilul, să recâștige ce a pierdut? De ce prietenul plecat atât de grăbit și de preocupat, depărtându-se de ușa închisă în urma lui, izbucnește deodată în hohote de râs, jurându-și în gând să nu mai calce niciodată pragul acestui om ciudat, deși bietul om ciudat nu-i în fond decât un tânăr foarte cumsecade; și, totodată, nu-și poate refuza nicicum imaginației un capriciu nevinovat: de a compara, măcar pe departe, mutra recentului său interlocutor cu înfățișarea unui pisoi nepricopsit, care după ce-a fost capturat mișelește de câțiva copii strengari, smucit din mână în mână, izbit și tăvălit, se refugiază, speriat și zăpăcit de zarva din jurul său, sub un scaun, unde mult timp după aceea, cu toată liniștea din casă, simte nevoia să se zbârlească, să mârâie și să pufnească, spălându-și cu amândouă lăbuțele botișorul lovit, iar apoi să arunce priviri dușmănoase naturii, vieții și chiar bucății gustoase rămase de la prânzul stăpânilor, pe care o menajeră miloasă o păstrează pentru el?

— Ascultă-mă, mă întrerupse Nastenka, care mă ascultase până atunci cu ochii uimiți și gurița deschisă, te rog să mă crezi că nu pricep deloc de ce s-au întâmplat toate câte mi le-ai înșirat, și nici nu știu de ce-mi propui avalanșa aceasta de întrebări pe cât de stranii, pe atât de hazlii; sunt însă convinsă că toate astea te privesc direct și ți s-au întâmplat chiar dumitale.

— Exact, am răspuns eu cu aerul cel mai serios din lume.

— Ei bine, dacă-i așa, te ascult mai departe, îmi spuse Nastenka, fiindcă țin foarte mult să știu cum se va sfârși povestea.

— Vrei să știi, Nastenka, ce făcea în ungherul său eroul nostru sau, mai bine zis, ce făceam eu, pentru că eroul întregii povestiri sunt eu, propria și modesta mea persoană; vrei să știi, bineînțeles, din ce pricină m-a răscolit, de ce nu mi-am mai revenit o zi întreagă în fire după neașteptata vizită a acelui prieten? Te interesează apoi motivul pentru care am fost atât de surprins, de m-am făcut roșu ca racul, când mi s-a deschis ușa camerei? Dorești să afli, desigur, de ce anume n-am știut să primesc așa cum se cuvine un musafir și, sub povara obligațiilor mele de ospitalitate, să mă prăbușesc neputincios, acoperit de rușine?

— Ei da, da; firește că da! răspunse Nastenka. Am însă o rugăminte; știi să povestești admirabil, dar nu s-ar putea totuși să folosești un limbaj mai puțin frumos, ca să nu pară că vorbești așa... ca din carte!

— Nastenka! am rostit eu cu vocea gravă și severă, abia stăpânindu-mi râsul, dragă Nastenka, știu că povestesc frumos, dar altfel nu pot, iartă-mă. Acum, draga mea Nastenka, mă simt aidoma spiritului regelui Solomon, care a stat o mie de ani într-un ulcior, sub șapte peceți, dar de pe care, în sfârșit, s-au ridicat, una câte una, cele șapte peceți. Acum, scumpa mea Nastenka, când ne-am reîntâlnit după o despărțire atât de lungă - căci eu te cunosc de mult, fiindcă de mult căutam pe cineva și cel mai bun semn că tocmai pe dumneata te căutam e că ne-a fost sortit să ne întâlnim... în mintea mea s-au deschis o mie de supape și trebuie să mă revărs într-un șuvoi de cuvinte, căci altfel mă înăbuș. Așadar, te rog să nu mă întrerupi, Nastenka, ci să mă asculți cu răbdare, cuminte, căci altfel nu mai spun nimic.

— Nu, nu, nu! asta în nici un caz! te rog să continui. Nu mai scot o vorbă.

— Așadar, există o oră din zi, buna mea prietenă Nastenka, o oră care mă încântă cel mai mult. E ora la care, de obicei, se încheie aproape toate grijile mari, îndatoririle de serviciu și toate obligațiile zilei și când toți se grăbesc spre casele lor, pentru a lua prânzul și a se odihni, iar în drum spre casă scornesc tot felul de îndeletniciri vesele pentru seara ori noaptea care urmează, adică pentru restul timpului disponibil. La ora aceea și eroul nostru - pentru că, permite-mi, Nastenka, să povestesc la modul impersonal, întrucât m-aș simți tare stânjenit s-o fac la persoana întâi - la ora aceea și eroul nostru,

ziceam, care, și el, ca mulți alții, avea o ocupație, pășește în urma altora. Pe fața lui palidă, puțin obosită, rătăcesc licăririle unei desfătări ciudate. Privește emoționat vâltoarea crepusculară care se stinge lent pe cerul rece al Petersburgului. Când spun privește, greșesc; cuvântul privește este prea puțin potrivit, mai curând aș zice contemplă, cu un aer puțin absent, cu expresia omului cam obosit sau ale cărui gânduri sunt atrase de altceva, mai interesant, care nu-i îngăduie decât în treacăt și aproape involuntar să cuprindă în disponibilitățile lui de timp lumea înconjurătoare. Este mulțumit de a fi scăpat până a doua zi de plictiseala *treburilor cotidiene* și se bucură ca un școlar scutit de a mai întârzia la pupitru, spre a se reîntoarce la jocurile dragi și strengăriile care îl așteaptă. Dacă l-ai privi cu oarecare discreție în acest moment, dragă Nastenka, ai observa numaidecât că firicelul său de bucurie strecurase prin nervii lui slabi și prin liniștea bolnăvicioasei sale fantezii ceva plăcut și înviorător. Iată-l preocupat de ceva... Crezi că se gândește la masa ce-l așteaptă? Sau cum își va petrece seara? La cine se uită oare? Nu cumva la domnul acela cu ținută impozantă care a salutat-o atât de ceremonios pe doamna din luxosul cupeu cu cai sprinteni, ce-a trecut adineauri pe lângă el? Nu, Nastenka, nu-i pasă lui acum de toate aceste nimicuri! Acum se simte bogat, pentru că își are viața lui *cu totul aparte*! E atât de bogat dintr-o dată, încât și ultima rază a asfințitului de soare nu în zadar i-a strălucit cu atâta sprintenă veselie pe față, stârnind în inima lui înfierbântată un roi întreg de impresii. Abia dacă mai ia în seamă drumul, de-a lungul căruia altădată cele mai mărunte lucruri puteau să-l uimească. Acum, „zeița fanteziei“ (dacă l-ai citit pe Jukovski, dragă Nastenka) a țesut, cu mâna-i capricioasă, urzeală de aur și a prins a-i desfășura prin fața ochilor horbote măiestrite dintr-o alt fel de viață, cu totul bizară, ba poate - cine știe? l-a săltat cu miraculoasele-i puteri de pe acest splendid trotuar de granit, pe care merge spre casă, într-al șaptelea cer de cleștar. Încearcă să-l oprești, întrebându-l pe neașteptate: unde se află, pe ce străzi a trecut? și nu-și va aminti nimic - nici pe unde a mers, nici unde se află acum, ci, roșindu-se de ciudă, va bâigui mai mult ca sigur ceva pentru salvarea aparențelor. Vei pricepe, prin urmare, de ce a tresărit atât de tare, încât doar că n-a țipat, privind cu sfială de jur împrejur, când o bătrânică foarte venerabilă l-a oprit politicoasă în

mijlocul trotuarului, să-l întrebe de-o stradă pe care n-o mai nimerea. Încruntându-se supărat, el pornește apoi mai departe, fără să observe zâmbetele câte unui trecător întâlnit, care se oprește din drum uitându-se după el, ori pe fetița aceea care s-a ferit cu teamă dinaintea lui, făcându-i loc să treacă, pentru ca imediat după aceea să izbucnească într-un râs zglobiu, uitându-se cu ochi mari de copil în ochii lui visători și urmărindu-i gesticulația. Și tot aceeași zeiță a fanteziei, din zborul ei sprințar, a adunat în același năvod vrăjit și pe bătrânică, și pe trecătorii curioși, și pe fetița numai bucle și zâmbet, și pe barcagiii care cinau în bărcile lor ce împânzesc Fontanka (să presupunem că tocmai pe acolo trece eroul nostru); i-a prins șăgalnic pe toți și totul în ghergheful ei, ca pe niște muște în păienjeniș - și, cu întreg tezaurul acesta, visătorul nostru a pătruns în vizuina sa tihnită, s-a așezat la masă, a prânzit și nu s-a trezit din reverie decât după ce îngândurata și veșnic posaca Matriona, care îl servea, strânsese totul de pe masă și-i întinsese pipa; abia atunci s-a trezit, dumirindu-se mirat că luase masa, deși habar n-avea când și cum se întâmplase asta. De mult se strecurase în odaie întunericul; de mult sufletul lui vâslea pustiu și trist; o împărăție întreagă de închipuiri se năruia în jur, dispărea fără urmă, fără zgomot, ca un vis din care el însuși nu-și mai amintea nimic. Dar iată că o senzație vagă face să i se strângă și să-i palpite ușor inima; ceva ispititor, ca o nouă dorință, îi răvășește și-i tulbură închipuirea, strângând acolo un roi întreg de fantome necunoscute încă. În odăița lui domnește liniștea, singurătatea, și o lene dezmierdătoare îi încântă imaginația; ea se aprinde ușor, dă puțin câte puțin în clocot, întocmai ca apa din ceainicul bătrânei Matriona, care deretică nepăsătoare alături, în bucătărie, pregătindu-și, ca de obicei, cafeaua. Iată, pașii închipuirii taie încetul cu încetul drum prin neliniștile lui și cartea luată din raft, la întâmplare și fără scop, alunecă din mâinile visătorului nostru mai înainte ca el să fi ajuns cu lectura măcar la a treia pagină. Și iarăși fantezia e avidă, căutătoare, și iarăși în gândurile lui apare o lume nouă, cu o altă viață, încărcată de farmec, îi împresoară inima cu planuri din ce în ce mai strălucitoare. Un nou vis - o nouă fericire! O nouă doză de rafinată și voluptuoasă otravă! Ce-i pasă lui de viața reală, de viața noastră! După înșelătoarea sa părere, noi - eu și cu dumneata, Nastenka - trăim într-o molatică

lenevie, mult prea lent, cuprinși parcă de inerție! După credința sa, noi toți suntem atât de nemulțumiți de soarta noastră, încât ni-e silă de viață! Și, într-adevăr, privește, privește realitatea din jurul nostru: totul pare la prima vedere rece, mohorât și atât de sumbru... „Sărmanii!“ ne compătimește în gând visătorul meu. Și nici nu e de mirare că-l încearcă asemenea gânduri. Pe câtă vreme, mută-ți ochii către aceste fantome vrăjite, care se adună cu atâtea drăgălășenii și capricii, de pretutindeni, puzderie sub fruntea lui, ca într-un tablou răpitor, plin de însuflețire, unde pe primul plan, primul personaj, desigur, este chiar el însuși, visătorul nostru, prețioasa-i persoană. Observă ce varietate de întâmplări, ce roi nesfârșit de visuri amețitoare! Mă vei întreba, poate, la ce visează? Dar ce rost ar avea o asemenea întrebare? Visează la toate... la menirea poetului necunoscut, încununat mai târziu de lauri; la prietenia cu Hoffmann[iv], la noaptea Sfântului Bartolomeu; la Diana Vernon[v], la rolul eroic al lui Ivan Vasilievici cel Groaznic în cucerirea hanatului tătărăsc al Kazanului; la Clara Mowbray; la Eufia Dens; la Soborul prelaților care l-au judecat pe Jan Hus; la răscoala morților din *Robert*[vi] (îți amintești muzica, are un iz de cimitir!); la *Minna*[vii] și *Brenda*; la lupta de la Berezina[viii]; la lectura acelui poem din casa contesei V-D[ix]; la Danton; la *Cleopatra e i suoi amanti*[x], la căsuța din Kolomna[xi]; la un cămin al său, alături de o ființă dragă, care, într-o seară de iarnă, deschizând gurița și ochișorii, să-l asculte, așa cum mă asculți dumneata acum pe mine, o! îngerașul meu... Nu, Nastenka, ce-i pasă lui? Cufundat într-o mreajă de lenește voluptăți, nu-i pasă deloc de acea viață după care noi tânjim atâta. O astfel de viață i se pare săracă, meschină, neprevăzând că-i poate veni și lui odată sorocul, ceasul nefast când - pentru o singură zi din această viață, jalnică și meschină - să-și dăruiască toți anii săi fantastici, ba chiar să-i dăruiască nu pentru vreo bucurie și nici pentru fericire, ci dintr-o istovitoare sfârșeală, în ceasul acela de tristețe, de regret și de nemărginită amărăciune, când nu va mai sta să aleagă. Dar, atâta timp cât n-a sosit încă momentul acela cumplit, el nu dorește nimic, pentru că este mai presus de dorințe, pentru că mustește de toate primăverile, pentru că soarbe mereu din preaplinul propriei sale ființe, pentru că el însuși este meșterul-faur al vieții sale, pe care o creează singur, clipă de clipă, și mereu în alte forme, după vrerea inimii și bunul său plac. Și

doar, atât de lesne, atât de firesc se înfiripă în el această lume de basm, o lume a fanteziei! parcă nici n-ar fi vorba de niște năluciri! Și, zău, uneori este gata să creadă că viața aceasta de fantome nu-i o simplă surescitare a cine știe cărui simț înaripat, că nu-i doar un miraj, doar o biată amăgire a imaginației exaltate, ci că toate există aievea, sunt reale, palpabile, vii! De ce atunci, spune-mi, Nastenka, de ce totuși atunci, în asemenea clipe, i se taie respirația? De ce dintr-o dată, ca prin farmec, ca printr-un tainic joc al hazardului, pulsul începe să-i bată mai repede, din ochii visătorului țâșnesc lacrimi, obrajii lui palizi, umeziți de plâns se aprind, și toată ființa i se umple de o năvalnică bucurie? De ce oare nopți întregi de nesomn se scurg ca o clipă, scăldate într-o bucurie și o fericire de nesecat, iar când zorile trandafirii își trimit primele raze, revărsându-se în odaia sumbră și învăluind-o cu draperii fantastice de lumină îndoielnică, cum se întâmplă la noi la Petersburg, visătorul nostru vlăguit, stors de puteri, se aruncă pe pat și adoarme în voia spiritului său bolnav, zguduit de extaz, cu un fel de durere copleșitor de dulce în inimă. Da, Nastenka, te lași amăgit și tu, bănuind fără să vrei că sufletul îi e tulburat de o pasiune adevărată, reală, că în imaterialele, etericele lui visări există ceva viu, ceva palpabil! Și, de fapt, ce amăgire! Căci, iată, de pildă, în inima lui s-a revărsat ca un năvalnic torent al fericirii dragostea, cu dulcile ei chinuri... e de ajuns să-l privești, ca să nu mai ai nici o îndoială. Vei crede, oare, dragă Nastenka, privindu-l, că el n-a cunoscut-o niciodată pe iubita visurilor sale fantastice? Socoți oare cu putință ca el să n-o fi văzut decât acolo, în ademenitoarele sale himere, ca o astfel de pasiune să fi avut întruchipare numai în vis? Oare nu este adevărat că ei au trecut braț la braț, de-a lungul atâtor ani ai primei lor tinereți, prin străzi și anotimpuri - singuri, în doi, nepăsători față de lumea întreagă și împletindu-și fiecare universul său propriu, propria sa viață cu viața celuilalt? Și n-a fost oare ea aceea care, în ceasul târziu al despărțirii, stătea la pieptul lui, plângând cu hohote și tânguindu-se fără să mai știe nici de vijelia dezlănțuită sub catapeteasma mohorâtă a cerului, nici de vântul care smulgea, ducând cu el, lacrimile de pe genele ei negre? Să fi fost oare toate acelea numai vis? Și parcul plin de melancolie, în paragină și părăsire, cu aleile năpădite de mușchi, adâncit în singurătate, mohorât, pe unde atât de des se plimbaseră

împreună, speraseră și iubiseră atât de mult, „atât de mult și atât de duios“!? Să fi fost oare numai vis și acea stranie casă bătrânească, retrasă, în care a trăit ea singuratică, închisă în sine, atâta vreme, alături de un soț bătrân și ursuz, veșnic tăcut și veninos, care pe ei, îndrăgostiții - sfielnici ca niște copii, ascunzându-și cu teamă și tristețe iubirea unul față de celălalt - îi înspăimânta? Și cât de neprihănită, cât de pură le era dragostea, cât se frământau, de câtă spaimă le erau bântuite inimile față de (se înțelege de la sine, Nastenka!), față de răutatea oamenilor. Și, Dumnezeule, oare nu era ea ființa aceea pe care a întâlnit-o mai târziu, departe de țărmurile patriei, sub cer străin, un cer meridional, fierbinte, în acel minunat oraș etern, sub policandrele strălucitoare ale unui bal, când sunetele muzicii se revărsau prin palatul (era, negreșit, un *palazzo*!) incendiat de lumină, în balconul umbrit de mirt și trandafiri, unde dânsa - recunoscându-l - și-a scos cu atâta grabă masca, șoptindu-i: „Sunt liberă“ și, tremurând, sfâșiată de hohotele plânsului, i s-a aruncat în brațe, și amândoi, cuprinși de extaz, îmbrățișându-se, au uitat într-o clipită și amărăciunile, și despărțirea, și chinurile, și mohorâta căsuță de odinioară, și pe bătrânul ei soț, și parcul cel posomorât din îndepărtata lor patrie, și banca de pe care - cu o ultimă sărutare pătimașă - ea se smulsese altădată din brațele lui încremenite într-o desperată chemare?... O, cred, dragă Nastenka, că vei fi de acord și dumneata că e atât de firesc să te tulburi, să-ți pierzi cumpătul și să roșești până-n vârful urechilor, ca un școlar care de abia și-a ascuns în fundul buzunarului un măr furat din grădina vecinului, când se ivește deodată un vlăjgan oarecare, unul voinic, înalt, glumeț și flecar - ca prietenul nepoftit de aseară - care cască larg ușa și strigă așa, ca din senin: „Frățioare, am sosit în clipa asta din Pavlovsk!“ Doamne, Doamne! Bătrânul conte și-a dat duhul și-ncepe o fericire de nedescris, iar aici, poftim, dumnealui a sosit din Pavlovsk!

După ce am rostit patetica mea perorație, am tăcut la fel de patetic. Nu uit nici azi că în momentul acela doream nespus, biruindu-mă pe mine însumi, să izbucnesc într-un hohot de râs, răsunător, pentru că simțeam cum undeva, în tainițele adânci ale sufletului, începea să mă ispitească acel diavol vrăjmaș, drăcușorul neastâmpărat al închipuirii, simțeam cum mi se pune un nod în gât, îmi tremură bărbia, iar ochii mi se umezesc din ce

în ce mai mult... Mă așteptam că Nastenka, rotunjindu-și ochișorii ei cuminți, după ce m-a ascultat, va izbucni într-o cascadă veselă de râsete copilărești și parcă-mi părea rău că am întins prea mult coarda, destăinuindu-i fără rost taina vieții care de mult îmi rodea inima, răscolind-o năprasnic; de aceea și vorbeam ca din carte, pentru că-mi pregătisem de mult propriul meu verdict, iar acum nu m-am putut reține să nu-l rostesc tare în auzul ei, să mă destăinuiesc fără a spera cel puțin că voi fi înțeles; spre mirarea mea însă, fata nu spunea nimic, iar după un răstimp mi-a strâns încetișor mâna și, cu un fel de compătimire timidă, m-a întrebat:

— Să fie adevărat că toată viața ți-ai trăit-o așa cum mi-ai povestit?

— Toată viața, Nastenka, toată viața, și mi se pare că așa o voi sfârși!

— Nu, asta nu se poate! se neliniști ea. Așa ceva nu se va întâmpla! Altminteri, ar însemna ca și eu să-mi petrec restul vieții prinsă de poala bunicii. O, dar știi că nu e deloc bine să trăiești așa?

— Știu, Nastenka, știu! am exclamat, nemaiputându-mi reține simțămintele. Ba știu mai mult decât atât - că mi-am pierdut zadarnic cei mai frumoși ani ai mei! Acum știu asta și sufăr și mai dureros pentru că însuși Dumnezeu mi te-a scos în cale, îngerul meu bun, ca să mi-o spui și să mi-o dovedești. Acum, când stau lângă dumneata și-ți vorbesc, mă cuprinde și groaza la gândul viitorului, pentru că în viitor mă așteaptă din nou singurătatea, din nou aceeași viață mucegăită, inutilă. La ce-am să mai pot visa de azi înainte, după ce în realitate, lângă dumneata, am cunoscut clipe atât de fericite! Dumnezeu să te binecuvânteze, copiliță scumpă, că nu m-ai alungat de la început și că acum pot spune că am trăit măcar două seri din viața mea așa cum mi le-am închipuit în vis!

— Ah, nu, nu! strigă Nastenka și o podidiră lacrimile, nu se mai poate repeta ceea ce a fost până acum; nu ne vom despărți chiar așa! Ce vorbă-i asta: două seri!

— O, Nastenka, Nastenka! dacă ai ști pentru câtă vreme m-ai împăcat cu mine însumi! Îți poți imagina că de aci încolo nu mă voi mai gândi cu atâta silă la mine, ca-n alte dăți? Înțelegi că, de azi înainte, mi se pare posibil să nu mă mai tortureze ideea că am făcut din viața mea o crimă și un păcat, căci ce altceva este

o astfel de viață decât o crimă și un păcat? Și să nu crezi că am exagerat, pentru numele lui Dumnezeu, să nu-ți treacă prin minte așa ceva, Nastenka! Pentru că mă simt cuprins câteodată de o tristețe, de o melancolie atât de sfâșietoare!... Pentru că, în acele momente, încep să cred că niciodată nu voi mai fi în stare să trăiesc o viață adevărată, că am pierdut de mult orice măsură, orice senzație a concretului, că nu mai am simțul realității; pentru că, în sfârșit, m-am blestemat de atâtea ori eu însumi, pentru că, după nopțile mele fantastice, îmi revin la momentele de luciditate, care sunt ucigătoare. Auzi cum în jurul tău hăuie și se frământă în vârtejul vieții mulțimea uriașă de ființe vii; o auzi, o vezi; te uiți cum trăiesc oamenii, cum trăiesc aievea; vezi că viața pentru ei nu este oprită, nu se va spulbera ca visul tău, ca o nălucă oarecare, că viața lor se reînnoiește mereu, e mereu tânără și nici o singură oră de-a ei nu se aseamănă cu alta; în timp ce atât de tristă, atât de monotonă, monotonă până la banalitate, este sperioasa fantezie, sclava umbrei, a ideii, sclava primului nor care va acoperi soarele și va strânge dureros inima adevăratului petersburghez atât de îndrăgostit de soare - iar în durerile acelea, ce fantezie mai poți căuta? O simți cum obosește, cum într-o veșnică încordare această *nesecată* fantezie se mistuie; pentru că te maturizezi, îți depășești idealurile de până atunci, supraviețuindu-le; ele se prefac în pulbere și țăndări, iar dacă tu n-ai o altă viață, atunci trebuie s-o reclădești pe cea dintâi din aceleași hârburi. Dar, pe de altă parte, sufletul cere și vrea mereu altceva! Și în zadar mai scurmă visătorul, ca în cenușă, în visurile lui vechi, căutând sub maldărele de scrum o cât de mică scânteioară, ca să aţâțe din nou focul la care să-și încălzească inima răcită, și acolo, în adâncurile inimii, să învie iarăși tot ce-i fusese atât de drag mai înainte, tot ce înduioșa sufletul, înfierbânta sângele, smulgea lacrimi din ochi și amăgea, dar amăgea cu atâta plenitudine! Știi dumneata, oare, Nastenka, până unde am ajuns? Știi că mă aflu în situația de a sărbători aniversarea tuturor trăirilor mele imaginare, a ceea ce mi-a fost cândva atât de drag, dar n-a existat, de fapt, niciodată - pentru că aici e vorba de sărbătorirea acelorași reverii serbede și sterile, urzite din umbre și păreri - și sunt nevoit s-o fac, pentru că nu mai am nici măcar asemenea visări deșarte, iar pe cele de altădată n-am cu ce să le birui, să le extirpez - pentru că și visurile pot fi biruite! Înțelegi

oare că îmi mai place și acum să trec din când în când prin locurile pe unde cândva îmi închipuiam, în felul meu, că-s fericit; că simt o mare ispită să-mi urzesc viața de azi după amintirile trecutului, care niciodată nu se mai întoarce și că deseori, fără nici un rost, abătut și trist, hoinăresc pe străzile și prin fundăturile Petersburgului ca o umbră, fără nici un țel. Și-n definitiv, ce amintiri! Iată, de pildă, mă pomenesc amintindu-mi că, acum un an, cam tot pe timpul ăsta, tot la ora asta și tot pe acest trotuar, mă plimbam în sus și în jos, la fel de singuratic și de abătut ca acum! Și-ți răsare în gând că și pe atunci visarea aducea cu ea tristețe, că, deși nici mai înainte sufletului nu-i era din cale-afară de bine, simți totuși că trăiai parcă mai ușor și mai liniștit, că lipseau gândurile negre care au pus stăpânire pe tine acum, că nu erau aceste mustrări de conștiință atât de chinuitoare, de tenebroase, și care te urmăresc zi și noapte. Și te întrebi: unde un dispărut visurile? Și, clătinând din cap, îți răspunzi altceva: vai, cum zboară anii! Și iar te întrebi: dar cu anii tăi ce-ai făcut? Unde ți-ai înmormântat vârsta cea mai frumoasă? Ai trăit, nu ai trăit? Ia seama, îți șoptești singur, observă cum peste lume se lasă frigul. Vor mai trece încă ani și ani, și după ei va veni singurătatea cu chipul ursuz și schimonosit, apoi - în cârji - se va ivi tremurătoarea bătrânețe și după acestea - amărăciunea, tristețea. Va păli câte puțin lumea încântătoarelor tale fantasme, se vor ofili visurile tale și se vor scutura ca frunzele galbene de pe copaci... O, Nastenka! O... cât de copleșitoare e durerea de-a rămâne singur, singur-cuc, fără să ai ce regreta măcar... pentru că tot ce-ai pierdut n-a însemnat nimic, nimic decât un zero stupid și gol, decât un vis!

— Destul, nu-mi mai răscoli sufletul! mă rugă fata, ștergându-și o lacrimă prelinsă printre pleoape. De aci înainte vom fi mereu împreună! Orice s-ar întâmpla cu mine de azi încolo, nu ne vom despărți niciodată. Ascultă și ia aminte. Sunt o fată simplă, am învățat puțin, cu toate că bunica îmi luase profesor; dar, deși sunt simplă, crede-mă, te înțeleg, înțeleg tot ce mi-ai povestit, pentru că și eu - când bunică-mii i-a cășunat să mă agațe cu un bold de poala ei - am trăit cam la fel. Desigur, n-aș fi fost în stare s-o spun în vorbe la fel de alese ca dumneata, că doar n-am cine știe ce carte - adăugă ea timid, cuprinsă încă de un anume respect față de patetica mea spovedanie, făcută în cuvinte meșteșugit însăilate –, dar sunt foarte bucuroasă că mi-a

fost dat să-mi deschizi sufletul dumitale fără ascunzișuri. Acuma te cunosc, te cunosc deplin. Și, știi ce? Vreau să-ți istorisesc și eu povestea mea, fără să-ți ascund nimic, fără nici o scăpare, și după aceea îți voi cere un sfat. Ești tare ager la minte: nu-i așa că-mi vei da un sfat? Promite-mi!

— Ah, Nastenka, i-am răspuns, deși n-am fost niciodată sfătuitorul cuiva, și cu atât mai puțin - un povățuitor iscusit, îmi dau seama că, dacă de azi înainte vom rămâne prieteni pentru totdeauna - ceea ce va fi, într-adevăr, ceva foarte înțelept - pe viitor, desigur, ne vom putea da unul altuia nenumărate sfaturi înțelepte. Așadar, încântătoarea mea Nastenka, spune-mi, de ce fel de povață ai nevoie? Dar deschis, direct, că sunt acum atât de vesel, atât de fericit, de curajos și de ager la minte, încât nu cred să-mi lipsească vorbele.

— Nu, nu! m-a întrerupt Nastenka râzând. Sfatul de care am nevoie trebuie să fie nu numai un sfat ager, ci și cald, frățesc, așa cum mi l-ai fi dat dacă m-ai fi iubit de o viață întreagă.

— De acord, Nastenka, de acord! am exclamat în culmea entuziasmului. Nici dacă te-aș fi iubit de douăzeci de ani, sentimentul meu n-ar fi fost mai puternic decât cel de-acum!

— Dă-mi mâna dumitale, mi-a cerut Nastenka.

— Iat-o! i-am răspuns, întinzându-i-o.

— Așadar, să începem povestea mea.

Povestea Nastenkăi

— Jumătate de viață mi-o și cunoști; adică, știi că am o bunică bătrână.

— Dacă și cealaltă jumătate este tot atât de scurtă... am întrerupt-o eu râzând.

— Taci și ascultă. Să ne înțelegem însă chiar de la început asupra unui lucru: să nu mă întrerupi, căci altfel mă încurc. Așadar, stai cuminte și fii atent la ce-ți spun.

Am o bunică bătrână. M-a crescut de când eram micuță de tot, rămânând orfană; și mama, și tata s-au prăpădit de foarte tineri. Cred că bunică-mea fusese destul de bogată înainte, deoarece și astăzi își mai amintește de zilele mai bune de odinioară. M-a învățat mai întâi să conversez franțuzește, după care mi-a angajat un profesor. Pe la cincisprezece ani împliniți (acum am șaptesprezece) am terminat-o cu învățătura. Cam tot pe atunci, izbutisem să fac și o poznă - ce anume însă nu-ți voi spune; ajunge doar să știi că greșeala mea n-a fost prea mare. Numai că bunica m-a și chemat într-o dimineață la ea și mi-a spus că, deoarece ea e oarbă și nu mă poate supraveghea, a hotărât să-mi prindă rochia de-a ei cu un bold, căutând să-mi bage bine în cap că, dacă n-am să mă fac mai cuminte, vom sta așa, agățate una de alta, toată viața. Așadar, la început n-am mai avut cum să mă desprind de ea; lucrează, citește, învață - lângă poala bunică-tii! Odată am încercat un șiretlic, convingând-o pe Fiokla să se așeze în locul meu. Fiokla e femeia noastră de serviciu, cam fudulă de-o ureche. Ea mi-a luat locul; bunica adormise în fotoliu, iar eu m-am repezit până la o prietenă care stătea în apropiere. Dar și încercarea aceasta s-a sfârșit rău. Trezindu-se în lipsa mea și socotind că stau liniștită lângă ea, bunică-mea a întrebat ceva. Fiokla și-a dat seama că bunica întreabă ceva, dar de auzit, n-a auzit ce anume; s-a gândit ce s-a gândit ce are de făcut, apoi a desprins încetișor boldul și a rupt-o la fugă...

Aici Nastenka s-a oprit, cuprinsă de un hohot molipsitor, la care m-am alăturat îndată și eu. Dar fata s-a oprit numaidecât.

— Ia, te rog, să nu faci haz de bunică-mea! dacă eu râd, apoi râd de ridicolul situației... Cum să mă stăpânesc, dacă bunica-i așa cum este? Dar să știi că și țin la ea nițeluș. Ei, dar atunci am pățit-o... am fost reîntronată la locul meu, și-acum poftește de mai fă o mișcare!

Așa-a, am uitat să-ți spun că bunica avea, mai bine zis are o casă proprie, adică o căsuță numai cu trei ferestre, toată din lemn și tot atât de bătrână ca și ea; iar sus, deasupra noastră, avem un mezanin! Și iată că se mută la mezanin un chiriaș nou...

— Vasăzică ați avut și un chiriaș vechi? am remarcat eu în treacăt.

— Am avut, firește, mi-a răspuns Nastenka, însă unul care știa să tacă, nu ca dumneata. De altfel, omul de abia mai vorbea. Era

un bătrânel sfrijit, mut, chior, șchiop, așa încât, până la urmă, n-a mai putut trăi pe lume și a murit. Deci, după moartea lui, a trebuit să căutăm un nou chiriaș, că ne trebuiau bani: bruma de chirie pe care o primeam dimpreună cu pensia bunicii alcătuiau aproape întregul nostru venit. Și noul chiriaș s-a brodit parcă într-adins să fie un tânăr care nu era de prin părțile acestea, ci aflat la Petersburg doar în trecere. Deoarece omul nu se tocmise, bunica l-a primit, iar apoi m-a întrebat: „Nastenka, mamă, ia spune-mi: e tânăr, e bătrân?“ N-am voit s-o mint și i-am răspuns: „Bunicuțo, nu se poate spune nici că-i prea tânăr, nici că-i bătrân“. „Ei, dar are o înfățișare plăcută?“ mă mai iscodi ea.

Iarăși n-am vrut s-o mint: „Da, la înfățișare e plăcut!“ O aud însă pe bunică-mea: „Vai! ce năpastă, ce năpastă! Ți-o spun asta, nepoțico, pentru ca să nu te uiți prea mult după el. Ce timpuri, Doamne, ce timpuri! Închipuiește-ți, un om atât de prăpădit, încât vine să închirieze o chițimie ca asta și când colo - poftim! - cu înfățișare plăcută: eh, nu ca pe vremuri!“

Bunica era totdeauna cu gândul numai la cele de pe vremuri! Pe vremuri era și ea mai tânără, pe vremuri soarele era mai cald, pe vremuri frișca nu se înăcrea atât de repede, pe vremuri toate, toate erau altfel! Cum stam tăcută, numai ce-mi dă prin gând: ce i-o fi venit bunicii să mă întrebe despre chiriaș dacă e frumos și dacă e tânăr, ca să-mi bage în cap o anumită idee? Mi-a trecut, așa, prin minte, o clipă; apoi gândul s-a risipit fără urmă, și iarăși am început să număr ochiurile și să împletesc la ciorap.

Și iată că într-o zi, de dimineață, a intrat la noi chiriașul, să vadă ce-i cu făgăduiala de a i se tapeta camera. Din vorbă în vorbă - bunica doar e foarte vorbăreață –, îmi spune: „Du-te la mine în dormitor și adu-mi abacul, Nastenka, am de făcut niște socoteli“. Am sărit cât ai bate din palme și, nu știu de ce, m-am roșit toată; uitând de tot că eram agățată cu boldul de poala bunicii, în loc să mă fi desprins pe furiș, ca să nu observe chiriașul, m-am smucit așa de tare, că am tras după mine fotoliul bunicii. Iar după ce mi-am dat seama că omul înțelesese cum stau lucrurile, obrajii mi s-au aprins ca focul, am încremenit locului și, fără să mă mai pot stăpâni, am izbucnit în plâns. De ciudă și de rușine, îmi pierise orice gust de viață în acel moment. Bunica îmi strigă: „Ei hai, du-te! Ce mai aștepți?“ Dar

eu plângeam și mai tare. Văzând că mi-e rușine, el, chiriașul, a salutat și s-a retras numaidecât.

Din clipa aceea, orice zgomot ce venea din antreu mă înfiora. „Vine chiriașul“, mă gândeam eu și, pentru orice eventualitate, desprindeam încetișor boldul; numai că nu era el, n-a mai venit. Au trecut astfel două săptămâni, până când, într-o zi, ne trimite vorbă prin Fiokla că are multe cărți franțuzești, numai cărți bune, care pot fi citite, și dacă n-ar vrea cumva bunica să i le citesc eu pentru a mai alunga urâtul? Bunica s-a învoit recunoscătoare, numai că întreba mereu dacă sunt morale cărțile, că, dacă-s imorale, spunea bunica, ție, Nastenka, îți e cu desăvârșire oprit a le citi, căci de acolo poți deprinde cine știe ce năzbâtii.

— Dar ce năzbâtii să deprind, bunicuțo? Ce poate să scrie acolo?

— A! mi-a spus, în unele se descrie cum anumiți tineri ademenesc fete bine crescute, cum, făgăduindu-le că se vor căsători cu ele, le răpesc din casa părintească, apoi le părăsesc - bietele fete!... în voia sorții, iar ele se pierd în chipul cel mai jalnic. Eu, a adăugat bunica, am răsfoit multe asemenea volume, în care totul e descris atât de frumos, încât pierzi nopți întregi citindu-le pe furiș... Așa că tu, Nastenka, bagă de seamă, să nu pui mâna pe așa ceva! Ce fel de cărți sunt acelea pe care ți le-a trimis?

— Numai romane de Walter Scott, bunicuțo.

— Romane de Walter Scott, fii atentă! să nu cumva să-mi umbli cu șiretlicuri... Ia uită-te, să nu-ți fi strecurat pe undeva vreun bilețel de dragoste!

— Nu, bunico, am domolit-o eu, nici pomeneală de bilețel.

— Caută și sub scoarță; potlogarii ăștia le vâră uneori sub scoarță!...

— Nu, bunico, nici sub scoarță nu e nimic.

— E bine, dacă-i așa!

Și astfel, am început să-l citesc pe Walter Scott; în mai puțin de o lună de zile, citisem aproape jumătate din cărți. Iar chiriașul ne trimitea mereu alte și alte volume; ni l-a trimis și pe Pușkin; acum mă obișnuisem într-atât cu cititul, că nu mă mai puteam lipsi de el, și am încetat de a mai visa până și la măritișul cu prințul meu chinez.

Așa stăteau lucrurile, când o dată dau nas în nas cu chiriașul nostru pe scară. Din întâmplare. Mă trimisese bunica după ceva. S-a oprit, eu m-am înroșit, s-a înroșit și el; totuși, a zâmbit, m-a salutat, a întrebat de sănătatea bunicii și după aceea: „Ai citit cărțile pe care vi le-am trimis?“ „Da“. „Ce ți-a plăcut mai mult?“ Am răspuns: „*Ivanhoe* și scrierile lui Pușkin m-au încântat mai mult decât toate“. Și cu aceasta s-a încheiat prima noastră conversație.

Dar după o săptămână m-am nimerit iarăși în fața lui pe scară. Nu mă mai trimisese bunica, ci eu însămi ieșisem să caut ceva. Era ora trei, oră pe la care chiriașul se întorcea acasă. „Bună ziua!“ îmi spuse. I-am răspuns: „Bună ziua!“

— Spune-mi, mă întrebă, nu te plictisești să stai tot timpul lângă bunica dumitale?

De cum mi-a pus întrebarea aceea, nu știu nici azi de ce, m-am aprins la față, m-am fâstâcit și o jenă teribilă m-a cuprins iarăși, poate unde și alții începuseră să mă întrebe despre acest lucru. Aș fi vrut să nu-i răspund, să-l las și să plec, dar n-am fost în stare s-o fac.

— Ascultă-mă, a continuat el, ești o fată tare bună, iartă-mă că îți vorbesc astfel, dar o fac, crede-mă, numai pentru că îți doresc binele mai mult decât bunica dumitale, cu mai multă chibzuință. Nu ai nici o prietenă pe la care să te duci din când în când s-o mai vizitezi?

I-am răspuns că n-am nici o prietenă; am avut una, pe Mașenka, dar a plecat și ea la Pskov.

— Ascultă, zice: n-ai vrea să mergi cu mine la teatru?

— La teatru? Dar ce-o să-i spun bunicuței?

— Ei! fă-o așa... pe ascuns...

— Pe ascuns? Nici vorbă! Nu vreau s-o mint! La revedere!

— La revedere! s-a mulțumit el să spună, fără a mai adăuga nimic.

Numai că după-prânz s-a și înființat la noi, a luat loc pe un scaun, a vorbit cu bunica îndelung, a tot întrebat-o dacă obișnuiește să facă vizite, dacă primește sau nu cunoscuți - și apoi deodată schimbă vorba:

— Pentru azi am luat o lojă la operă; se joacă *Bărbierul din Sevilla*; urma să merg cu câțiva prieteni de-ai mei, dar aceștia au renunțat și am rămas cu biletele, singur pentru o lojă întreagă.

— *Bărbierul din Sevilla*! a tresărit bunica. O fi oare tot acel bărbier care se juca pe vremuri?

— Desigur, spuse chiriașul, același bărbier. Și mi-a aruncat o privire pe furiș. Am înțeles totul; m-am înroșit și inima a început să-mi palpite de emoția așteptării răspunsului bunicii.

— Cunosc bine opera aceasta, spuse bunica. Cum să n-o cunosc! Chiar eu am interpretat pe vremuri rolul Rosinei într-un spectacol jucat în familie...

— Minunat! În cazul acesta n-ați vrea să mergem diseară împreună? întrebă el. Ar fi păcat să rămână locurile goale...

— Păi, dacă-i așa, o să mergem, încuviință bunica, de ce n-am merge? Mai ales că Nastenka mea n-a fost încă niciodată la teatru.

Dumnezeule, ce bucurie! Începurăm îndată pregătirile, ne-am îmbrăcat, ne-am mai aranjat... și ne-am dus. Deși oarbă, bunică-mea era dornică să asculte muzică, dar - peste toate astea - să știi că bătrânica are o inimă bună și cred că a vrut mai mult să folosească prilejul pentru a mă distra pe mine, căci, desigur, numai noi amândouă nu ne-am fi dus cât e veacul la operă. Impresia pe care mi-a produs-o *Bărbierul din Sevilla* nu ți-o mai spun; dar am observat că în toată seara aceea chiriașul nostru m-a urmărit cu o privire atât de caldă, a vorbit atât de frumos, încât nu mi-a trebuit mult ca să înțeleg că dimineața a vrut doar să mă pună la încercare, propunându-mi să merg singură cu el la teatru. Dar, gândește-te, ce bucurie pe mine! M-am culcat beată de mândrie. Eram așa de veselă! Inima-mi bătea cu un ciudat neastâmpăr, am avut și puțină febră, iar toată noaptea n-am visat decât *Bărbierul din Sevilla.*

Îmi închipuiam că, după seara aceea, el se va abate pe la noi tot mai des; dar n-a fost deloc așa. Aproape că nu l-am mai văzut. Iar dacă se întâmpla să treacă așa, o dată pe lună, atunci tot cu vreo invitație la teatru. În felul acesta, am mai fost în vreo două rânduri cu toții la spectacole. Și totuși un sentiment de nemulțumire se furișase în inima mea. Am înțeles că toate astea le făcea numai și numai pentru că îi era milă de mine, știindu-mă ținută prea sever de bunica, dar nimic, nimic mai mult. Și lucrurile continuând așa, s-a petrecut în mine o schimbare; nu-mi mai aflam locul, de citit, nu mai citeam, de lucrat - nu mai lucram, câteodată mă apuca râsul și-i făceam bunicii în ciudă, alteori - ca din senin– mă podideau lacrimile. Slăbeam pe zi ce

trecea și nu rămăsese mult să mă îmbolnăvesc grav. Stagiunea de operă se încheiase și chiriașul a încetat să ne mai calce pragul. Când ne mai întâlneam însă tot pe aceeași scară, se înțelege, mă saluta tăcut și atât de grav, de parcă nici n-ar fi dorit să stea de vorbă cu mine, iar după ce el cobora scara și ajungea în pridvor, eu mai rămâneam la jumătatea treptelor, roșie ca o vișină, pentru că tot sângele îmi năvălea în obraz când mă întâlneam cu el.

Numaidecât vine și sfârșitul. Exact cu un an în urmă, prin luna mai, chiriașul de la mezanin a coborât la noi și i-a spus bunicii că și-a terminat treburile la Petersburg, așa că pleacă iarăși pentru un an la Moscova. La auzul vorbelor sale, prinse din zbor, am pălit și am căzut pe un scaun, străfulgerată. Bunica n-a băgat de seamă nimic, iar el, după ce ne-a adus la cunoștință că pleacă de la noi, și-a luat rămas-bun și-a ieșit.

Ce să fac? M-am frământat și mi-am muncit creierul mult, și, până la urmă, mi-am luat inima în dinți. El urma să părăsească orașul a doua zi, așa că m-am hotărât ca seara, după ce bunica se va duce la culcare, să lămuresc totul. Zis și făcut. Mi-am adunat într-o legăturică rochiile, rufăria de care aveam nevoie și, cu bocceluța în mâini, mai mult moartă decât vie, am urcat la mezanin. Cred că mi-a trebuit o oră ca să ajung până la camera lui. Iar când am deschis în sfârșit ușa, el scoase un strigăt și rămase nemișcat, cu ochii la mine, crezând că sunt vreo arătare din alte lumi. Apoi s-a grăbit să-mi dea să beau apă, deoarece abia mă mai țineam pe picioare. Inima îmi zvâcnea cu atâta putere, că simțeam dureri până-n creștetul capului, iar judecata mi se tulburase. Revenindu-mi după un timp, mi-am așezat mai întâi bocceluța pe patul lui, mi-am făcut loc alături de ea și, acoperindu-mi fața cu mâinile, am izbucnit în plâns; lacrimile îmi curgeau șiroaie. Se pare că din prima clipă el a înțeles tot, fiindcă stătea palid în fața mea și mă privea cu o tristețe care-mi sfâșia inima.

— Ascultă-mă, a început el, ascultă-mă, Nastenka, și încearcă să înțelegi că e ceva care depășește puterile mele; sunt un om sărac, deocamdată nu am nimic, nici măcar un post ca lumea; cum ne-am putea descurca amândoi, dacă te-aș lua acum în căsătorie?

Ceasuri întregi ne-au prins vorbind și, în culmea disperării, i-am spus până la urmă că nu mai pot trăi lângă bunica și că am s-

o părăsesc, fiindcă nu vreau să stau toată viața agățată cu boldul de poala ei, așa că, indiferent dacă vrea sau nu, am să-l însoțesc la Moscova, deoarece nu mai pot trăi fără el. Și rușinea, și dragostea, și mândria - toate vorbeau dintr-o dată în mine și aproape zgâlțâită de spasme, m-am prăbușit pe pat. Mi-era așa teamă să nu mă alunge!

Omul a stat câtva timp fără a scoate un cuvânt, apoi s-a ridicat, s-a apropiat și m-a luat de mână.

— Buna și draga mea Nastenka! a început el printre lacrimi - plângea și el, ca și mine - ascultă-mă; îți jur că, dacă voi fi vreodată în măsură să mă căsătoresc, atunci negreșit la dumneata îmi voi căuta fericirea; fii încredințată că ești singura făptură care m-ar face astăzi fericit. Uite, plec la Moscova și voi sta acolo un an. Atât. Nici o zi mai mult. Sper să-mi pun la punct treburile. Dacă la reîntoarcerea mea vei mai ține la mine, îți jur că vom fi fericiți. Acum însă, acum e imposibil, nu pot și n-am dreptul nici măcar să-ți promit ceva. Iar dacă visul acesta, repet, nici peste un an nu se va înfăptui, el va deveni totuși cândva cu siguranță o realitate; se înțelege, numai dacă dumneata n-o să preferi între timp pe altcineva în locul meu, căci a te împiedica prin vreun legământ oarecare n-o pot face și nici n-aș îndrăzni.

Iată ce mi-a spus el, și a doua zi a plecat. Ne înțeleseserăm ca bunicii să nu-i pomenim nimic. Așa voia el. Și cu asta aproape că s-a terminat întreaga poveste a vieții mele. S-a scurs un an. Chiriașul s-a întors, sunt trei zile de când se află în oraș, și... și...

— Și ce se întâmplă? am întrebat, nerăbdător să aud sfârșitul.

— Și până acum n-a venit să dea ochii cu mine! mi-a răspuns Nastenka, adunându-și toate puterile. Nici un semn de viață...

S-a oprit, a tăcut puțin, și-a plecat căpșorul și, deodată, acoperindu-și fața cu mâinile, a izbucnit în plâns; mi se sfâșia inima de atâta potop de lacrimi.

Nu mă așteptasem, fără îndoială, nici pe departe la un asemenea deznodământ.

— Nastenka! am strigat eu sfios, dar cu multă compasiune. Nastenka, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai plânge! De unde poți să știi? Poate că nici nu-i aici încă...

— Ba da, ba da, e aici! Știu foarte bine, e aici. Ne-am înțeles încă de atunci, din seara aceea, în ajunul plecării lui: după ce ne spuseserăm atâtea și atâtea, adică tot ce ți-am povestit, și după ce ne înțeleseserăm cum o să fie, am ieșit amândoi să ne

plimbăm aici, pe acest chei. Era poate ora zece; și am stat pe această bancă, eu nu mai plângeam, îmi făcea atâta plăcere să ascult ceea ce spunea el... M-a încredințat că, de cum va sosi la Petersburg, va veni pe la noi și, dacă nu voi fi renunțat până atunci la dânsul, îi vom spune totul bunicii. Acum e la Petersburg, știu bine asta, și încă n-a venit să mă vadă, încă nu!

Și se porni din nou pe plâns...

— Dumnezeule! Și să nu te pot ajuta cu nimic într-o astfel de nenorocire? am izbucnit eu, ridicându-mă brusc de pe bancă, într-un gest de supremă deznădejde. Nastenka, nu s-ar putea să caut măcar eu să-l întâlnesc?

— Crezi că e posibil? ridică ea capul cu speranța renăscută în ochi.

— Nu, sigur că nu! retractai eu, dându-mi seama de situație. Dar putem face altceva: scrie-i o scrisoare.

— Nu, nici asta nu se poate! mi-a răspuns hotărâtă, dar cu privirea lăsată în jos, evitând să se uite la mine.

— Cum, nu se poate? De ce nu se poate? am insistat eu. Știi însă, Nastenka, știi cum trebuie să fie scrisoarea, fiindcă există scrisori și scrisori... Ah! am găsit, am găsit!... Ai încredere în mine, Nastenka, atâta îți cer: să te bizui pe mine. N-am să-ți dau un sfat rău. Totul se poate aranja. Că doar dumneata ai făcut atunci primul pas, de ce acum...

— Nu, nu, nu se poate! Ar reieși, totuși că... mă țin scai de el...

— Ah, buna mea Nastenka! am întrerupt-o eu, fără a-mi ascunde zâmbetul, nici vorbă de așa ceva! De vreme ce ți-a făgăduit, înseamnă că ai tot dreptul la o explicație. De altfel, se vede că e un om delicat și a făcut foarte bine ceea ce a făcut! m-am înfierbântat eu, sedus de logica propriilor mele deducții și argumente. Pentru că, în definitiv, nu trebuie să uităm felul cum a procedat el! În ce-l privește, a făcut un legământ: că, dacă va fi să se căsătorească, apoi nu se va căsători decât cu dumneata, lăsându-ți în schimb (în ceea ce te privește) deplina libertate de alegere sau de renunțare la el... De aceea, poți face fără nici o ezitare acest prim pas, ești în dreptul dumitale, ai față de dânsul privilegiul inițiativei, să zicem, dacă ai vrea, de pildă, să-l dezlegi de cuvântul dat...

— Dar, dacă ar fi să-i scrii dumneata, cum i-ai scrie?

— Ce anume?

— Ei, scrisoarea aceea...
— I-aș scrie așa: „Stimate domn...“
— Trebuie neapărat început așa, cu: stimate domn?
— Neapărat! Deși, în cazul acesta, eu cred că s-ar putea...
— Și... și... mai departe!
— Mai departe?
— „Stimate domn!

Iertați-mă că“... Adică nu, nu e nevoie de nici un fel de scuze! faptul în sine justifică totul, trebuie să te adresezi pur și simplu așa:

„Îți scriu. Iartă-mi nerăbdarea; dar un an întreg m-a încântat speranța; sunt oare vinovată că nu pot suporta acum nici măcar o zi de îndoială? De când te-ai întors, poate că intențiile dumitale sunt altele. În cazul acesta, scrisoarea mea te va scuti de presupunerea că mă plâng sau că te-aș învinovăți. Nu-ți găsesc nici o vină că n-am nici o putere asupra inimii dumitale; poate că așa mi-a fost destinul!

Ai un suflet nobil. Și cred că nu vei zâmbi și nu te vei înciuda primind nerăbdătoarele mele rânduri. Nu uita că le scrie o biată fată, care nu are pe nimeni să-i dea o povață ori s-o îndrume și care niciodată n-a știut să-și stăpânească inima.

Dar te rog să mă ierți că am lăsat să mi se strecoare în suflet, chiar și pentru o clipă, asemenea bănuială. Dumneata n-ai fi capabil s-o jignești, nici măcar cu gândul, pe cea care te-a iubit atât și te mai iubește încă.“

— Da, da, e minunat! întocmai cum mă gândisem și eu! a strigat Nastenka, și ochii ei au început să strălucească de bucurie. Ah! dumneata mi-ai limpezit îndoielile, parcă Dumnezeu însuși te-a trimis! Îți mulțumesc, îți mulțumesc mult!

— De ce? pentru că m-a trimis Dumnezeu? am întrebat-o, privind cu nesaț cum i se lumina chipul.

— Da, fie și pentru asta.

— Ah, Nastenka! Vezi, câteodată le mulțumim unora dintre oameni pentru că-și trăiesc zilele laolaltă cu noi. Eu binecuvântez întâmplarea că te-am întâlnit, pentru că astfel întreaga viață îmi voi aduce aminte de dumneata!

— Ei, gata, gata, destul! Vreau să-ți mai destăinuiesc ceva: la despărțire, ne-am înțeles ca, de îndată ce se va întoarce, să-mi dea de știre printr-o scrisoare trimisă pe adresa unor cunoscuți ai mei, niște oameni tare cumsecade, buni și simpli, care habar

n-au ce și cum; iar, dacă n-o să-mi poată scrie, fiindcă într-o scrisoare nu totdeauna poți cuprinde totul, atunci să vină chiar în ziua sosirii la ora zece seara, aici, unde ne-am propus să ne întâlnim. Despre sosirea lui am aflat, dar iată că au trecut trei zile și nici scrisoarea, nici el nu mai apar. Ca să plec dimineața de lângă bunica e cu neputință. De aceea, am să te rog pe dumneata să predai personal scrisoarea mea acelor oameni cumsecade de care ți-am vorbit. Ei o vor transmite, iar eventualul răspuns mi-l vei aduce la ora zece seara.

— Dar scrisoarea, scrisoarea? Mai întâi trebuie ticluită scrisoarea. Altfel, totul urmează să se amâne abia pentru poimâine.

— Scrisoarea... a răspuns Nastenka, cam încurcată, sigur... dar...

N-a terminat însă fraza. Mai întâi și-a întors privirea în altă parte, s-a înroșit ca un trandafir și deodată am simțit că-mi strecoară în mână un plic închis, vezi bine, cu scrisoarea pregătită încă de mult. O amintire foarte familiară și nostimă, încântător de gingașă și grațioasă îmi flutură prin cap.

Fără să vreau, m-am pomenit articulând:

— Ro-Ro-si-si-na.[xii]

— Rosina! am intonat după aceea împreună și eram gata s-o cuprind în brațe de bucurie, iar ea se îmbujorase grozav și i se amestecau zâmbetele cu lacrimile, care, adunate în stropi tremurători pe genele ei negre, păreau niște mici perle.

— Ei, haide, ajunge! Destul! Te las cu bine acum, îmi spuse ea grăbită. Poftim scrisoarea, poftim și adresa unde trebuie dusă. La revedere, pe mâine.

Mi-a strâns cu putere amândouă mâinile, a dat energic din cap în semn de salut și a zbughit-o ca săgeata pe ulicioara ei. Am rămas locului, petrecând-o cu privirea.

„Pe mâine! Pe mâine!“ îmi umbla prin minte, după ce făptura dragă s-a mistuit în întuneric.

A treia noapte

Astăzi a fost o zi tristă, ploioasă, fără o rază de lumină, așa cum are să fie și bătrânețea mea. Gânduri stranii mă asaltează, senzații atât de sumbre au poposit în mine, mintea mi-e năpădită de un noian de întrebări tulburi - și nu știu cum, parcă puterile și voința m-au părăsit, nimic nu mă mai ajută să găsesc răspunsuri. Nu mie îmi este dat să le dezleg pe toate!

Astăzi nu ne vom vedea. Ieri, când ne luam rămas-bun, norii începuseră să acopere cerul și cobora ceața. I-am spus că ziua următoare are să fie o zi urâtă; ea nu mi-a răspuns - a pregetat să se pronunțe împotriva ei înseși; căci pentru Nastenka ziua de azi nu-i deloc mohorâtă, e numai lumină, fărâmă de nor nu umbrește fericirea așteptării sale. Abia într-un târziu a adăugat:

— Dacă o să plouă, nu ne vom vedea! N-am să pot veni.

Îmi închipuiam că nici nu va lua în seamă că plouă. Cu toate acestea, n-a venit.

Ieri a fost cea de-a treia întâlnire a noastră, a treia noapte albă...

Cât de mult îl înfrumusețează pe om bucuria și fericirea! Cum clocotește întreaga-i ființă de iubire! Ai crede că de abia așteaptă inima să-și reverse preaplinul într-altă inimă și ai vrea să vezi în jurul tău numai voioșie, numai surâs. Cât de molipsitoare e această bucurie! Ieri era atâta drăgălășenie în cuvintele ei, atâta bunătate revărsau privirile ei!... De câtă tandrețe mă înconjura, cum îmi dezmierda și-mi încuraja inima cu gesturi duioase! O, câtă cochetărie naște fericirea! iar eu... eu am luat totul în serios; am crezut că Nastenka...

Dumnezeule, cum de mi-am putut închipui una ca asta? Cum am reușit să fiu atât de orb, când totul aparține altuia, când nimic nu era al meu? Când, în sfârșit, chiar și tandrețea, chiar și dezmierdarea ori iubirea ei... iubirea ei față de mine– repet - n-a fost altceva decât o tresărire de veselie la gândul că se va întâlni cu celălalt, decât dorința de a împărtăși cuiva o părticică dintr-o fericire prea mare... Când s-a văzut că el nu venise, iar noi îl așteptam în zadar, n-am văzut-o oare încruntându-se, descurajată, n-o cuprinsese oare teama? Toate mișcările, toate

cuvintele își pierduseră naturaleţea; sprinteneala și cântecul plecaseră din ele. Și, ciudăţenie, își înteți delicateţea gingașă faţă de mine, vrând parcă instinctiv să reverse asupră-mi ceea ce își dorea sieși, tot de ce ea însăși avea nevoie, dar de care nu era sigură c-o să-i facă parte întâmplarea, neprevăzutul. Și atâta sfiiciune a cuprins-o pe Nastenka mea, păru atât de speriată, încât a deslușit, până la urmă, cât îmi vine mie de greu, cât o iubesc, și i s-a făcut milă de sărmana mea dragoste. Adesea, când suntem nefericiţi, simţim cu mai intensă durere nenorocirea altora; în loc să se disperseze și să se destrame, dimpotrivă, sentimentul creşte și devine mai puternic, mai adânc, mai intens.

Îi ieșisem în întâmpinare cu inima plină de iubire, și am așteptat nerăbdător întâlnirea. N-am prevăzut ce simţăminte îmi vor năpădi vijelios sufletul, că totul va lua o altă întorsătură și se va termina într-altfel. O vedeam strălucind de bucurie, era acolo, aștepta răspunsul. Răspunsul trebuia să fie el însuși: chiriașul! Urma să se arate, să vină în fugă la chemarea ei. Nastenka sosise cu o oră înaintea mea. Dintâi râdea fără noimă, necontenit, la fiecare cuvânt al meu. Vorbeam și simţeam cum verva toată îmi pălește și am amuţit, jenat.

— Știi de ce sunt atât de bucuroasă astăzi? de ce mă uit la dumneata cu atâta plăcere? de ce te iubesc atâta?

— De ce? Inima începuse să-mi palpite.

— Te iubesc mult pentru că nu te-ai îndrăgostit de mine. Căci, fără îndoială, un altul în locul dumitale ar fi început să miorlăie, să-mi facă ochi dulci, să ofteze, să sufere, într-un cuvânt - să mă plictisească, făcându-mi curte, cu declaraţii și suspine, pe câtă vreme dumneata eşti atât de drăguţ!

Și, spunându-mi aceste cuvinte, mi-a strâns atât de tare mâna, că doar n-am ţipat. A pufnit-o râsul.

— Doamne! Ce prieten minunat eşti! începu iar peste o clipă, acum însă pe un ton grav. Numai Dumnezeu mi te-a scos în cale! Ce m-aș fi făcut dacă nu erai acum aici, lângă mine? Și cu cât dezinteres m-ai ajutat! E ceva atât de frumos în dragostea pe care mi-o porţi! Când am să mă mărit, vom fi cei mai buni prieteni; ce prieteni? vom fi ca fraţii! Și am să te iubesc aproape tot atât de mult ca și pe el...

Am simțit în clipa aceea cum o tristețe apăsătoare îmi învăluie sufletul, deși de undeva, din adânc, dădu să răzbească și să prindă glas ceva ce ar fi vrut să fie probabil râsul.

— Mă tem că faci o criză, i-am spus. Ți-e frică de ceva... crezi, poate, că el nu vine?

— Doamne ferește! s-a apărat ea. Dacă n-aș fi atât de fericită, poate că neîncrederea și mustrările dumitale m-ar fi făcut să plâng. Deși trebuie să-ți mărturisesc că mi-ai sugerat o idee care îmi va da serios de gândit și voi reflecta la asta ceva mai târziu. Deocamdată, vreau să-ți spun deschis că n-ai greșit în temerile exprimate adineauri. Într-adevăr, parcă nu-mi mai aparțin. E în mine un fel de așteptare și percep totul, nu știu cum, superficial, din zbor. Dar să lăsăm la o parte sentimentele, să nu mai vorbim de ele...

În momentul acela s-au auzit niște pași și un trecător s-a desprins din întuneric; venea spre noi. Tremuram amândoi, ea doar că n-a strigat când l-a văzut. I-am lăsat mâna liberă și poate că am schițat un gest ca de retragere; ne înșelasem totuși: nu era el.

— De ce te-ai speriat? Și de ce ai dat drumul mâinii mele? îmi reproșă ea, întinzându-mi-o din nou. Ei și? Îl vom întâmpina împreună. Vreau să vadă și el cum ne iubim!

— Cum ne iubim! am bolborosit eu.

„O, Nastenka, Nastenka! gândii eu, câte ai rostit tu prin acest cuvânt! De la o astfel de dragoste, Nastenka, *în anumite împrejurări*, ți se strânge inima de durere și sufletul îți atârnă mai greu decât plumbul. Mâna ta e rece, a mea dogorește ca focul. Cât de orbită ești, Nastenka!... Și ce nesuferit poate deveni un om fericit în unele momente! Dar nu puteam să mă supăr pe tine...

În cele din urmă nu m-am putut stăpâni:

— Dacă ai ști, dragă Nastenka, ce-a fost cu mine toată ziua!

— Ei, ce anume? Hai, povestește-mi repede! De ce-ai tăcut până acum?

— În primul rând, Nastenka, după ce am îndeplinit toate comisioanele pe care mi le-ai dat, după ce-am predat scrisoarea, după ce-am fost la bunii dumitale prieteni... m-am întors acasă și m-am culcat.

— Asta-i tot? m-a întrerupt ea râzând.

— Da, aproape tot... i-am răspuns călcându-mi pe inimă, deoarece simțeam că ochii mi se împăienjenesc de lacrimi nedorite. M-am trezit însă cu o oră înainte de întâlnirea noastră, ca și când n-aș fi dormit deloc. Nu știu ce-a fost cu mine. Veneam să-ți povestesc totul, de parcă timpul se oprise cu desăvârșire pentru mine și doar o singură senzație, doar un singur sentiment urma să rămână în mine din acel timp, pentru totdeauna, de parcă o singură clipă urma să dăinuie o veșnicie, de-ai fi zis că însuși cursul vieții se oprise pentru mine... M-am trezit cu senzația tulbure că o melodie dulce și răscolitoare, auzită cine știe unde și când, demult uitată, îmi reînvie în memorie. Era ca și cum melodia aceea ar fi vrut de când mă știu să evadeze din sufletul meu, și numai acum...

— Of, Doamne, Dumnezeule! izbucni Nastenka. Cum vine asta? Nu pricep nici un cuvânt.

— O, Nastenka! Doream... să-ți împărtășesc cumva această impresie stranie... începui cu glas jalnic în care mai licărea încă o speranță, deși foarte îndepărtată.

— Te rog, nu trebuie, te rog mult! stărui ea, uite că într-o clipă strengărița a și înțeles despre ce este vorba.

Deodată deveni neobișnuit de vorbăreață, veselă și zglobie. Mă luă la braț râzând; voia să mă amuz și eu, iar fiecare cuvânt sfielnic rostit de mine trezea la ea o cascadă de hohote, prelungi, sonore. Când simți că sunt gata să mă supăr, a început să cocheteze.

— Dacă vrei să știi, începu ea, mi-e cam necaz pe dumneata că nu te-ai îndrăgostit de mine. Ce ți-e și cu firea pârdalnică a omului, zău! Totuși, neînduplecatul meu domn, s-ar cuveni să-mi apreciezi sinceritatea! Îți spun tot, tot, orice prostie mi-ar trece prin cap.

— I-auzi! am tresărit eu când sunetul grav, ritmic al orologiului a răsunat dintr-un turn îndepărtat al orașului. Se pare că e unsprezece. Ea se opri brusc, încetă să mai râdă și începu să numere bătăile.

— Da, unsprezece, murmură în sfârșit, dar cu glasul pierit, șovăielnic.

M-am căit îndată pentru intervenția aceasta brutală; o speriasem punând-o să numere bătăile orologiului și m-am blestemat în clipa aceea pentru pornirea mea de răutate. O tristețe adâncă m-a învăluit și aș fi dat orice ca să-mi ispășesc

păcatul. Am început s-o consolez, să scornesc tot felul de motive care să justifice lipsa lui, să înșir argumente și presupuneri.

Era cum nu se poate mai ușor s-o minți în clipele acelea; de altfel oricine, în asemenea clipe, este dispus să asculte orice vorbe de mângâiere și e bucuros la culme dacă poate să găsească fie și o umbră de justificare.

— De altfel, mi se pare chiar ridicolă pretenția noastră, mă tot înflăcăram eu admirând în același timp claritatea extraordinară și înlănțuirea logică a argumentărilor mele. Nici n-avea când să vină; dumneata, Nastenka, ai un fel de-a fi care m-a derutat până și pe mine, făcându-mă să pierd cu totul noțiunea timpului. Gândește-te numai: omul abia dacă a putut să primească scrisoarea până acum. Să presupunem totuși că nu poate veni din cine știe ce motiv; va răspunde tot prin scris, iar răspunsul lui va sosi abia mâine, cel mai devreme. Mâine, cu noaptea-n cap, mă duc să iau scrisoarea și numaidecât după aceea îți dau de știre; dar poți presupune, la urma urmei, alte o mie de eventualități: bunăoară, n-a fost acasă când a venit scrisoarea, și poate că nici n-a citit-o până acum. Orice se poate întâmpla.

— Da, da! încuviință Nastenka, nu m-am gândit la toate acestea. Desigur, orice se poate, urmă ea, dar în tonul ei resemnat distingeai ca o disonanță supărătoare ecoul unui alt gând îndepărtat. Uite ce-am să te rog să faci, zise ea apoi: du-te mâine cât mai devreme acolo și, dacă primești vreun răspuns, dă-mi de știre. Știi unde locuiesc, nu-i așa? Și-mi repetă adresa ei.

O vedeam acum atât de duioasă și atât de sfielnică față de mine... Ai fi zis că ascultă foarte atentă tot ce-i spui, însă era numai o aparență; fiindcă la o întrebare de-a mea, în legătură cu cele ce-i vorbeam, a ezitat, s-a fâstâcit și a sfârșit prin a-și întoarce căpșorul în altă parte. Am privit-o în ochi: da, plângea.

— Ei, cum se poate? Cum se poate una ca asta? Ce copil ești! N-are nici o noimă. Gata! Te rog, liniștește-te.

S-a căznit să-mi surâdă, se vedea că vrea să se liniștească, dar bărbia îi tremura și pieptul îi trăda un zbucium ascuns. A urmat un moment de tăcere, după care mi-a spus:

— Mă gândesc la dumneata, cât ești de bun... Aș fi de piatră dacă n-aș simți-o... Știi ce mi-a trecut prin gând? V-am asemuit pe amândoi. De ce nu este el - dumneata? De ce nu e la fel cu

dumneata? El nu e atât de bun ca dumneata, și totuși îl iubesc mai mult.

N-am răspuns nimic. Era limpede că așteptase să spun ceva.

— Desigur, n-ar fi de mirare ca eu să nu-l înțeleg încă pe deplin. Poate că nici nu-l prea cunosc. Dar știi, întotdeauna parcă m-am temut de el; era mereu atât de serios și atât de mândru! Îmi dau seama că nu era astfel decât în aparență și că avea în suflet, poate, mai multă duioșie decât mine, dar... Nu pot să uit cum m-a privit atunci când, îți amintești, am venit cu bocceluța la dânsul în odaie; și, cu toate acestea, îi port oarecum un respect prea deosebit; nu vrea să însemne asta că parcă n-am fi egali?

— Nu, Nastenka, nu, asta înseamnă doar că-l iubești mai mult decât orice pe lume, mult mai mult chiar decât pe dumneata însăți.

— Bine, să zicem că așa este, admise Nastenka naivă, dar uite la ce m-am gândit acum, și nu e vorba anume de el, ci vorbesc așa, în general; toate acestea mă frământă de multă vreme. Spune-mi doar atât: de ce noi, noi toți, nu ne purtăm unii cu alții cum s-ar purta frații între ei? Oare de ce până și omul cel mai bun are parcă întotdeauna ceva de ascuns față de celălalt și tăinuiește ceva, păstrând tăceri? De ce să nu spui dintr-o dată deschis, fără ocolișuri, tot ce ai pe suflet, dacă ești sigur că vorbele tale nu sunt aruncate în vânt și nu sunt spuse zadarnic? Dacă privești în jur, poftim! fiecare pare mai aspru decât îi este adevărata lui fire, ca și când i-ar fi teamă să nu-și jignească sentimentele dacă și le-ar destăinui așa cum sunt ele cu adevărat...

— Ah, Nastenka! ai pus degetul pe rană; ceea ce spui dumneata are o sumedenie de pricini, am întrerupt-o, înăbușind eu însumi în clipa aceea, mai mult decât oricând, propriile-mi sentimente.

— O, nu, nu! mă opri ea, adânc tulburată. Uite, dumneata, de pildă, nu ești la fel ca alții! Drept să-ți spun, nu știu cum aș putea să-ți arăt tot ce simt, dar mi se pare... da, chiar și acum, mi se pare că jertfești ceva pentru mine, a încheiat ea timid, privindu-mă pe furiș. Te rog să mă ierți dacă îți vorbesc astfel: sunt doar o biată fată simplă; am văzut încă prea puțin pe lumea asta și, drept să spun, câteodată nu pot rosti ceea ce gândesc. Nu găsesc cuvintele necesare. Îi tremura glasul, poate din

pricina acelui tăinuit val de simțăminte care o încerca în momentul acela, deși se silea să-și acopere neliniștea cu un surâs palid. Am dorit numai să-ți spun, continuă ea cu o vădită sforțare, că îți sunt recunoscătoare, că toate acestea trăiesc și în mine... O, pentru cât mi-ai fost de sprijin, să-ți dea Dumnezeu fericire! Dar ceea ce mi-ai povestit atunci, despre acel așa-zis visător, nu este câtuși de puțin adevărat; adică vreau să spun că nu ți se potrivește deloc, că n-are nici o legătură chipul acela cu dumneata. Eu te văd altfel, te văd cu totul alt om, crede-mă, decât acela pe care mi l-ai descris. Și dacă vreodată vei iubi pe cineva, să-ți ajute Dumnezeu să fii fericit. Iar ființei aceleia nu-i urez nimic, pentru că sunt sigură că va fi fericită cu dumneata. O știu, sunt doar femeie, și dacă îți vorbesc astfel, trebuie să mă crezi...

Nastenka a tăcut strângându-mi mâna cu putere.

Și nici eu n-am fost în stare să îngăim ceva, atât eram de tulburat.

A trecut așa un răstimp. Pe urmă, înălțându-și fruntea, a spus:

— Da, se vede că azi nu mai vine! E târziu!...

— Va veni mâine, am încredințat-o cu glasul cel mai convingător și ferm.

— Da, a adăugat ea înviorându-se, îmi dau seama acum că numai mâine va veni. Prin urmare, la revedere! Pe mâine! Dacă plouă, voi lipsi poate. Însă poimâine voi fi negreșit aici, orice s-ar întâmpla; să vii poimâine negreșit! Vreau să te văd! Am să-ți istorisesc tot.

Când ne-am luat rămas-bun, mi-a întins mâna, m-a privit cu seninătate și mi-a șoptit:

— Doar de acum încolo, noi doi - nu-i așa? - rămânem pentru totdeauna împreună.

Ah, Nastenka, Nastenka! Dacă ai avea și tu de unde ști cât de singur mă simt eu acum!

Când am auzit orologiul bătând de nouă ori, nu-mi mai găseam locul în odăița mea; am început să mă îmbrac și am ieșit, cu toate că era o vreme posomorâtă. M-am pomenit acolo, pe banca noastră. Am pătruns apoi pe ulicioara lor, dar mi s-a făcut rușine de mine, m-am întors și nici măcar la ferestre nu m-am uitat, deși eram doar la doi pași de casa ei.

M-am înapoiat acasă atât de trist, cum n-am fost niciodată, niciodată! Ce vreme umedă și apăsătoare! Dacă era timp frumos, m-aș fi plimbat pe-acolo toată noaptea...

Așadar - pe mâine! pe mâine! Mâine ea îmi va istorisi totul...

Dar scrisoarea n-a venit nici azi. De altminteri, era și firesc să fie așa. Ei s-au și întâlnit, și acum sunt împreună...

A patra noapte

O! Doamne... cum aveau să se sfârșească toate acestea! cum aveau să se sfârșească!

Am venit la ora nouă! Ea era acolo. Am zărit-o încă de departe. Stătea ca și atunci, întâia oară, rezemată de parapetul cheiului și nici nu m-a auzit când m-am apropiat.

— Nastenka! am strigat când am fost la câțiva pași, stăpânindu-mi cu greu tulburarea.

S-a întors repede spre mine:

— Hai! spuse ea. Hai, mai iute!

Mă uitam nedumerit.

— Unde e scrisoarea? Mi-ai adus scrisoarea? m-a întrebat ea, apăsând cuvintele și rămânând cu mâna încleștată pe parapet.

— Nu, n-am nici o scrisoare, i-a răspuns în cele din urmă. Cum? El n-a fost încă pe la voi?

S-a făcut albă ca varul și s-a uitat lung la mine. Îi spulberasem ultima speranță.

— Să-l lăsăm în plata Domnului! reuși ea să rostească în cele din urmă cu glasul sugrumat. Să-l lăsăm în plata Domnului, dacă a avut inima să mă lase...

Își pironise ochii în pământ, pe urmă voi să mă privească, dar nici măcar atât nu izbuti. Câteva clipe mai luptă să-și biruie tulburarea, apoi deodată se răsuci, se sprijini de balustrada cheiului și lacrimile îi țâșniră șiroaie.

— Nu trebuie să plângi, liniștește-te, am încercat s-o consolez, dar n-am avut putere să stărui; la urma urmei, ce i-aș fi putut spune?

— Nu mă consola! mă imploră ea plângând. Nu-mi vorbi, te rog, despre el; nu-mi mai spune că va veni, că nu m-a părăsit cu atâta cruzime omul acesta fără inimă. Și pentru ce? Pentru ce a făcut-o? Ce a găsit de neiertat în scrisoarea mea, în acea nenorocită scrisoare?

Aici, hohote de plâns i-au curmat vorba; simțeam cum mi se sfâșie inima privind-o.

— O, câtă neomenie și cruzime! Și nici un rând măcar, nici un singur rând nu mi-a trimis! Să-mi fi răspuns cel puțin că nu-i pasă de mine, că se leapădă de dragostea mea, că nu are nevoie de ea; dar așa... de trei zile, și să nu vină din partea lui măcar un singur rând! Cât de ușor e pentru el să umilească, să azvârle în fața unei sărmane fete fără apărare, a cărei vină e doar că l-a iubit, asemenea jignire... Cât am suferit în aceste trei zile! Doamne, Doamne! Când mi-aduc aminte cum am urcat la el prima oară singură și nechemată, și m-am umilit în fața lui, și-am plâns cerșindu-i puțină dragoste... Iar pe urmă, pe urmă!... Ascultă-mă, mi se adresă ea din nou și ochișorii ei negri prinseră a străluci, e de neconceput! E cu neputință! Negreșit, lucrurile stau altfel. Sau dumneata, sau eu ne-am înșelat. Poate că nici n-a primit până acum scrisoarea? Poate că până la ora asta nu știe nimic? Cum e posibil, judecă singur, și spune-mi și mie, pentru numele lui Dumnezeu! Lămurește-mă, fiindcă nu pot înțelege, cum e posibil să te porți așa de barbar și cu atâta brutalitate cum a făcut-o el cu mine! Să nu-mi scrie nici un cuvânt! Dar și față de cel mai umil om de pe lume se impune totuși o mai mare înțelegere. Dar, dacă a ajuns ceva la urechile lui, i-o fi spus careva cine știe ce baliverne, m-o fi bârfit? Ce-ai spune de una ca asta? mi se adresă ea aproape strigând.

— Eu zic, Nastenka, să mă duc chiar mâine la el, ca din partea dumitale.

— Așa.

— Și-i povestesc totul, și aflu cum stau lucrurile.

— Și? și?...

— Îi vei trimite prin mine o scrisoare. Să nu te împotrivești, Nastenka, să nu spui nu! Am să-l fac să se pătrundă de respect pentru gestul dumitale, o să afle totul exact și dacă...

— Nu, prietene, nu stărui zadarnic! mă întrerupse ea hotărâtă. Nu mai are rost. Nici un cuvânt mai mult, nici un singur cuvânt, nici un rând de la mine. Ajunge! Nu-l cunosc, nu-l mai iubesc, tre-bu-ie să-l uit...

Dar nu-și mai isprăvi gândul.

— Liniștește-te, liniștește-te! Stai aici, Nastenka, spuneam eu așezând-o pe bancă.

— Dar n-am nimic, sunt foarte liniștită. Nu te frământa atâta pentru mine. Îmi trece. Nu sunt decât lacrimi, se vor usca... Crezi că îmi pun capăt zilelor, că mă înec?...

Inima-mi era plină de clocot. Am vrut să vorbesc, dar nu eram în stare să scot un cuvânt.

— Spune-mi, spune-mi (și din nou îmi luă mâna în mâna ei), nu-i așa că dumneata n-ai fi făcut la fel? N-ai fi părăsit-o pe cea care ar fi venit să-ți mărturisească singură dragostea ei și nu i-ai fi aruncat în față batjocura nesimțirii, pe seama unei inimi naive și slabe? Ai fi știut s-o cruți, ferind-o de suferința umilirii, nu-i așa? Te-ai fi gândit, desigur, că e singură pe lume, că n-a știut cum să se ferească de acest sentiment al dragostei față de dumneata, și, odată căzută pradă lui, nu știe cum să-și apere dragostea, că, de fapt, nu are nici o vină, în sfârșit, că nu e vinovată... că n-a făcut nimic... O, Doamne, Dumnezeule!...

— Nastenka! am strigat, neizbutind să-mi înving tulburarea. Nastenka, nu mă chinui! Îmi sfâșii inima, Nastenka, nu pot să mai tac, orice s-ar întâmpla! E timpul să las să se reverse tot ce mi s-a adunat aici, în piept...

Și cu aceste vorbe am dat să mă ridic de pe bancă. Ea m-a reținut, luându-mă de mână și uitându-se mirată la mine.

— Ce-i cu dumneata? m-a întrebat într-un târziu.

— Ascultă-mă! i-am spus plin de hotărâre. Ascultă-mă, Nastenka! Ceea ce vei auzi acum nu-i decât o aberație, ceva irealizabil sau, dacă vrei, o plăsmuire de-a mea prostească. Știu bine că așa ceva nu se poate împlini niciodată, dar tăcerea mă sugrumă, trebuie să-mi descarc sufletul. În numele suferințelor dumitale de acum, te rog dinainte să mă ierți!

— Dar ce este, ce? mă cercetă ea, încetând să mai suspine și ațintindu-mă cu ochișorii mirați, strălucind de o stranie curiozitate. Ce se întâmplă cu dumneata?

— Este irealizabil, dar te iubesc, Nastenka! Poftim: asta se întâmplă cu mine! Iar prin mărturisirea aceasta am spus totul!

am încheiat cu un gest scurt, dar hotărât. Abia de aci înainte vei vedea dacă mai poți vorbi cu mine așa cum ai făcut-o adineauri și dacă, în sfârșit, mai face să asculți în continuare ceea ce aș mai avea de spus...

— Dar bine, bine, de ce atâta zbucium? Știam doar de mult că mă iubești, dar mi se părea că mă iubești doar așa... pur și simplu, într-un fel cu totul obișnuit... O, Doamne, Doamne!

— Da, Nastenka dragă, dintâi începuse oarecum simplu, dar pe urmă... pe urmă... uite, acum sunt la fel cum erai dumneata când, cu o bocceluță în mână, ai urcat atunci în camera lui. Ba chiar mult mai rău, Nastenka, pentru că atunci el nu iubea pe nimeni, pe câtă vreme dumneata iubești pe altcineva.

— Pentru ce-mi spui asta? La urma urmei, nu te înțeleg deloc. Bine, dar ce rost au toate acestea, adică nu ce rost au, ci pentru ce dumneata... așa... cum așa, deodată... Dumnezeule! Spun prostii! Doar, dumneata...

Și Nastenka s-a încurcat de-a binelea. Obrajii îi ardeau, privirea i-a alunecat în jos.

— Ce să fac, Nastenka, ce pot să fac? Sunt vinovat, am abuzat de... adică mint, nu-mi apasă cugetul nici o vinovăție. O simt, aud ce-mi șoptește inima și inima îmi șoptește că am dreptate, pentru că n-aș putea să te jignesc cu nimic, n-aș putea să-ți fac nici un rău. Ți-am fost prieten. Îți sunt și acum. N-am trădat prin nimic prietenia noastră. Numai că, iată, mă podidesc lacrimile, Nastenka. Lasă-mi-le, nu stânjenesc pe nimeni, lasă-le să curgă, Nastenka. Se vor usca...

— Dar stai odată, stai jos! încercă ea să mă convingă să mă așez pe bancă. O, Doamne, Dumnezeule!

— Nu, Nastenka, nu mai stau; acum nu mai pot rămâne aici; și nici dumneata nu trebuie să mă mai revezi. Câteva cuvinte numai și după aceea plec. Atâta vreau să-ți spun: n-ai fi aflat niciodată că te iubesc. Înmormântam cât mai adânc taina aceasta și n-ar fi aflat-o nimeni, niciodată. Nu te-aș mai fi torturat acum cu egoismul meu. Nu! Dar acum n-am mai putut îndura, chiar dumneata ai adus vorba despre aceasta - ești singura vinovată; vina o porți dumneata, eu n-am ce să-mi reproșez. Și n-ai dreptul să mă alungi de lângă dumneata...

— Dar, nici gând, nici gând să te alung, ce ți-a venit? îngăimă Nastenka, încercând, sărmana, să-și ascundă pe cât putea profunda ei tulburare.

— Nu mă alungi, nu? Și eu care am vrut să mă îndepărtez singur, să fug... Și am să plec, bineînțeles. Am să plec, dar nu mai înainte de a-ți fi destăinuit totul; pentru că adineauri, când dumneata vorbeai, stăteam ca pe jăratic, iar când ai izbucnit în plâns, când te-am văzut căinându-te din pricină (o spun și asta, Nastenka) că ai fost respinsă, că iubirea dumitale e nesocotită - o! atunci mi-am simțit inima plină de atâta dragoste pentru dumneata, Nastenka! Atâta dragoste! Și m-a cuprins o adâncă amărăciune că nu-ți pot fi de nici un sprijin cu dragostea mea! Biata mea inimă prea plină n-a mai rezistat, a rupt zăgazurile stăpânirii de sine, ale cumințeniei - și am vorbit. Trebuia să vorbesc, Nastenka!...

— Da, da! vorbește-mi. Simt nevoia să te aud vorbind așa! zise Nastenka, înfiorată de un imbold lăuntric. O să-ți pară ciudat poate că ți-o cer, dar... te rog, continuă! Mai târziu o să-ți explic totul mai pe-ndelete.

— Îți este milă de mine, Nastenka; de ce să ne ascundem după degete? Ți s-a făcut milă de mine, scumpa mea prietenă! Dar ce-ai pierdut o dată, pierdut rămâne. Cuvântul rostit nu-l mai poți întoarce. Nu-i așa, oare? Acum știi totul. Aici a fost punctul de plecare, pricepi? Perfect! Acum totul e în ordine. Un singur lucru aș vrea să-ți mai spun. Privindu-ți fața înlăcrimată, reflectam în sinea mea (o, lasă-mă să spun și asta!), îmi spuneam (știu că acest lucru e cu neputință, Nastenka), îmi spuneam că, poate... cumva, printr-un miracol, fără să-ți dai seama, vei fi încetat să-l mai iubești. În clipele acelea, Nastenka - pentru că bănuiala asta m-a ros și ieri, și alaltăieri - eram în stare să fac orice, numai să mă îndrăgești și dumneata; mai ales de când te-am auzit că nu lipsea decât puțin ca să mă iubești. Și, mai departe? E aproape tot ce am vrut să-ți spun; îmi rămâne să mai adaug (dar asta doar pentru mine): ce-ar fi fost dacă dumneata m-ai fi îndrăgit cu adevărat și încolo - nimic, atâta tot! Mai ascultă, dar, și asta, buna mea prietenă, pentru că, oricum, îmi ești prietenă: sunt, desigur, un om simplu, un om sărac, cu totul neînsemnat - deși nu despre asta este vorba (nu știu cum, dar, de emoție, vorbesc parcă fără nici o noimă, spun cu totul altceva decât aș fi vrut să spun), dar să știi, Nastenka, te-aș fi iubit atât, atât de mult, încât, chiar dacă ai fi nutrit aceleași sentimente față de el, dacă ai fi continuat să-l iubești pe cel pe care eu nu-l cunosc, n-ai fi simțit nici o clipă că dragostea mea

te stinghereşte în vreun fel. Ai fi auzit numai, ai fi simţit în fiecare clipă că undeva, pe-aproape, bate o inimă recunoscătoare şi devotată, o inimă fierbinte, care pentru dumneata ar fi în stare... Ah, Nastenka, Nastenka! ce-ai făcut din mine!...

— Nu plânge, te rog, nu vreau să plângi, mă imploră ea, ridicându-se brusc de pe bancă. Mai bine să mergem, haide, ridică-te, s-o pornim împreună. Potoleşte-te, potoleşte-te, repeta ea, ştergându-mi obrajii cu batista ei. Ei, hai să mergem, poate că am să-ţi spun ceva... Fiindcă el m-a părăsit, fiindcă a uitat de mine, deşi eu (nu vreau să te amăgesc) îl mai iubesc încă... aş vrea să-mi răspunzi: dacă, bunăoară, te-aş îndrăgi pe dumneata, adică dacă aş fi... numai... O, dragul meu prieten! cât de rău îmi pare că te-am jignit atunci când te lăudam că nu te-ai îndrăgostit de mine, fără să-mi dau seama că te răneam în sentimentele dumitale!... O, Doamne, cum a fost posibil să fiu atât de oarbă, să nu-mi dau seama de asta? Cum a fost cu putinţă să nu prevăd? Cum de-am fost atât de naivă? Dar... fie! Uite, m-am hotărât - îţi spun acum totul, tot ce am pe inimă...

— Ştii, Nastenka, cred că e mai bine să plec, să dispar. Acum, îndată! E limpede că prezenţa mea te chinuie. Poftim, acum ai mustrări de conştiinţă că te-ai amuzat pe seama mea. Aşa că nu vreau, da, nu vreau ca, pe lângă durerea pe care o încerci, să mai adaug şi eu... mă simt vinovat, desigur... Aşadar, Nastenka, adio!

— Nu mă părăsi! Ascultă-mă: de ce nu vrei să mai aştepţi puţin?

— Să aştept? Cum, ce să aştept?

— Îl iubesc, n-am cum să neg, dar îmi va trece; trebuie să treacă, nu se poate să nu treacă, o simt... Cine ştie, poate că nici nu-l mai iubesc, poate că astăzi chiar se va termina cu totul, nu va mai fi decât un nor destrămat; pentru că simt că-l urăsc acum; pentru că şi-a bătut joc de mine, în timp ce noi doi am plâns aici împreună şi, sunt sigură că, în locul lui, nu m-ai fi respins, pentru că dumneata mă iubeşti, iar el nu m-a iubit niciodată; şi pentru că... da! pentru că şi eu te iubesc pe dumneata... mult, mult! tot aşa de mult cum mă iubeşti şi dumneata... Ţi-am mărturisit-o singură încă înainte. Şi te iubesc pentru că eşti mai bun decât el, mai nobil, mai generos, şi pentru că, pentru că el...

Emoția sărmanei fete era atât de mare, încât n-a mai fost în stare să termine; cu fruntea rezemată de umărul meu, apoi de piept, și-a dat drumul ultimelor stavile ale amarnicelor ei lacrimi. O consolam, o conjuram, dar nu se putea opri, îmi strângea întruna mâna, spunându-mi printre sughițuri: „Așteaptă, așteaptă puțin... o să-mi treacă numaidecât... Vreau să-ți spun... să nu crezi că e din pricina firii mele slabe... doar o clipă, până mă liniștesc...“ În sfârșit, s-a mai potolit, și-a șters lacrimile și am continuat să ne plimbăm. Voiam să-i vorbesc, dar ea mă ruga întruna să mai am răbdare. Am tăcut... Și, multă vreme am tăcut așa amândoi, până când, într-un târziu, s-a recules și a vorbit...

— Uite ce e... începu ea cu glas slab și tremurător, în care însă am deslușit accentele unei simțiri care mi-a umplut inima cu o dulce și tulburătoare așteptare... să nu-ți închipui cumva că sunt nestatornică sau ușuratică, înclinată să uit atât de ușor și atât de repede ori să trădez. L-am iubit un an întreg și jur în fața lui Dumnezeu că niciodată nu i-am fost necredincioasă, nici măcar cu gândul. El a desconsiderat toate astea, ba încă și-a bătut joc de mine - să-l lăsăm, deci, în plata Domnului! Dar el m-a și disprețuit, mi-a rănit inima. De aceea, nu-l mai iubesc. Nu pot iubi decât un suflet mărinimos, plin de generozitate și de înțelegere față de celălalt; pentru că eu însămi sunt astfel, iar omul acesta nu m-a meritat - rămână în plata Domnului! Totuși, e mai bine poate că s-a întâmplat așa de pe acum, decât să-mi fi înșelat mai târziu încrederea și să-l fi cunoscut abia cine știe când așa cum e în realitate... Dar s-a sfârșit! Și, cine știe, bunul meu prieten, continuă ea, strângându-mi mâna, cine știe dacă toată dragostea mea n-a fost decât o iluzie a simțurilor, o aprindere a închipuirii mele pornită dintr-o zburdălnicie copilărească, dintr-o glumă, poate din pricina supravegherii prea aspre din partea bunicii... Poate că ar fi trebuit să iubesc pe un altul, nu pe el, nu pe un asemenea om; pe cineva care ar fi avut milă de mine, și, și... Dar să lăsăm, să lăsăm toate astea, se întrerupse Nastenka sufocându-se de emoție, țineam doar să-ți spun... să-ți spun că, trecând peste faptul că-l iubesc (ba nu: că l-am iubit), trecând peste asta, dacă vei crede... dacă vei mai simți că dragostea dumitale pentru mine e atât de mare, încât să poată alunga din inima mea, să șteargă din amintire cealaltă iubire, dacă-ți va fi milă de mine și nu vei dori să mă lași singură

în voia sorții, fără nici un sprijin și fără nici o speranță, de vei dori să mă iubești totdeauna așa cum mă iubești acum, atunci îți jur că recunoștința mea... că dragostea mea va fi, în cele din urmă, demnă de dragostea dumitale... Mai vrei să iei și acuma mâna pe care ți-o întind?

— Nastenka! am strigat eu înecându-mă în lacrimi. Nastenka! O, Nastenka!

— Ajunge, ajunge! mă ruga ea, acum s-a terminat, nu mai are nici un rost zbuciumul acesta... Și o vedeam cum caută la rându-i să se stăpânească. Ceea ce era de spus s-a spus, nu-i așa? Nu? Și dumneata ești fericit, și eu sunt fericită, să nu mai vorbim nimic despre asta; așteaptă, cruță-mă... Vorbește-mi acum despre altceva, pentru Dumnezeu, te implor!

— Da, Nastenka, da! ajunge despre asta, acum sunt fericit, eu... dar, bineînțeles, Nastenka, să vorbim despre altceva... Chiar acum, imediat. Hai, sunt gata... să vorbim...

Dar nu știam cum să începem, ba râdeam, ba plângeam și îndrugam tot felul de vorbe, mii de vorbe răzlețe, fără noimă și fără nici o legătură între ele; mergeam ba pe trotuar, la întâmplare, ba, deodată, ne întorceam de unde o porniserăm, și iar traversam strada, și iar ne opream, pentru ca din nou s-o luăm de-a lungul cheiului, uitând cu totul de noi și de lume; eram ca niște copii...

— Acum locuiesc singur, Nastenka, am încercat eu să înnod o conversație, dar mâine... Știi, desigur, Nastenka, eu nu sunt un om înstărit: tot câștigul meu revine la o mie două sute, dar nu-i nimic...

— Se înțelege că nu-i nimic, are și bunica pensia ei; așa că nu ne va sta povară. Fiindcă pe bunica trebuie s-o luăm neapărat cu noi.

— Firește, trebuie neapărat s-o luăm pe bunica... Numai, nu știu ce mă fac eu cu Matriona...

— Așa e, și noi o avem pe Fiokla!

— Matriona e o femeie de treabă, are însă un cusur! Îi lipsește imaginația, Nastenka; nu are absolut nici un pic de imaginație! Dar nu-i nimic, cred...

— N-are nici o importanță. Se vor descurca ele cumva împreună; chiar de mâine ai putea să te muți la noi.

— Cum așa? la voi? Bine, dacă spui... Eu sunt gata...

— Îți închiriem noi o cameră. Avem sus, ți-am povestit eu, una la mezanin: e liberă, a stat acolo până de curând o chiriașă, o bătrânică, o nobilă scăpătată, dar s-a mutat; iar bunica, o știu eu, vrea să închirieze mezaninul unui domn tânăr; am întrebat-o: „De ce neapărat unui domn tânăr?“ Și mi-a răspuns: „E mai bine așa, eu sunt bătrână, dar tu nu cumva să-ți închipui, Nastenka, că mă gândesc să te mărit cu el“. Am priceput, bineînțeles că tocmai de aceea...

— Ah, Nastenka! am exclamat eu încântat.

Și amândoi am izbucnit în râs.

— Ei, hai, hai, ce atâta haz! Unde zici că stai dumneata? Am și uitat...

— Pe la podul N., în casa lui Barannikov.

— E o casă mare, nu-i așa?

— Da, e o casă mare.

— O știu, o știu, e foarte impunătoare! Dar asta n-ar fi o piedică să pleci de acolo și să te muți la noi, cât mai curând...

— Chiar mâine, Nastenka, uite, chiar mâine, deși aici unde stau am cam rămas în urmă cu chiria... Dar n-are a face. Voi primi în curând leafa și...

— Sigur că da, știi, poate că și eu am să încep să dau meditații. Studiez singură ca să pot preda lecții.

— Foarte bine! Iar eu voi căpăta curând o gratificație, Nastenka...

— Minunat! Prin urmare, de mâine ești chiriașul meu...

— Da, și vom merge împreună la *Bărbierul din Sevilla*, pentru că în curând se va juca din nou.

— Sigur, sigur, vom merge, încuviință amuzată Nastenka, dar mai bine să ascultăm altă operă, nu tot *Bărbierul*...

— Fie și alta, cum să nu! firește, ar fi și mai bine; cum de nu m-am gândit...

Și, sporovăind astfel, umblam amândoi aiuriți, ca într-o ceață amețitoare, de parcă nici nu știam ce se petrece cu noi. Ne opream locului, într-o discuție lungă, aprinsă, și iar porneam, pomenindu-ne Dumnezeu știe unde, și din nou râsete, din nou lacrimi... Până când o auzeam la un moment dat pe Nastenka spunând că vrea să se înapoieze acasă, iar eu, neîndrăznind s-o rețin, ziceam s-o conduc până la poartă, ca după un sfert de oră de drum să ne pomenim din nou pe chei, lângă banca noastră. Și iar suspine, și iar o lacrimă stingheră, care mă făcea să-mi pierd

curajul, simțind cum mă trec fiori reci. Dar fata îmi strângea mâna și mă atrăgea iar după dânsa într-o rătăcire necontenită pe străzi, flecărind, hohotind, întristându-ne și iar lansându-ne în discuții fără de început și fără de sfârșit...

— E timpul, totuși, e timpul să plec acasă! zise Nastenka în cele din urmă. Cred că s-a făcut târziu de tot și ajunge cât ne-am făcut de cap ca niște copii neastâmpărați!

— Da, Nastenka, numai că eu tot n-am să pot adormi; acasă nu mă duc.

— Nici eu, cred, n-am să fiu în stare să adorm, dar ai să mă însoțești până la poartă...

— Negreșit!

— De data aceasta, trebuie negreșit să ajungem acasă.

— Negreșit, negreșit...

— Pe cuvânt de onoare?... Căci trebuie odată și odată să mă întorc și acasă, nu-i așa?

— Pe cuvânt de onoare! am împăcat-o râzând.

— Atunci, să mergem!

— Să mergem!

— Privește, privește cerul, Nastenka! Uită-te ce senină și adâncă este bolta. Mâine va fi o zi splendidă. Ah, ce coviltir albastru de smalț, ce lună! Vezi norul acela gălbui de colo? E gata s-o acopere, vezi?... Acum!... Tiii... N-a acoperit-o, a trecut, ca atâția alți nori, pe alături. Privește, te rog, privește!...

Dar Nastenka nu mai privea norul, stătea mută și nemișcată ca o statuie; în clipa următoare, am simțit-o cum prinde să se lipească de mine, întâi sfioasă, pe urmă din ce în ce mai strâns. Mâna îi tremura în mâna mea; am privit-o... Se sprijinise de mine cu toată greutatea trupului.

Tocmai atunci a trecut pe lângă noi un tânăr. L-am văzut oprindu-se brusc, privindu-ne fix, apoi și-a reluat drumul și s-a depărtat cu câțiva pași.

Am avut o tresărire și cu jumătate de glas am întrebat-o temător:

— Nastenka, spune-mi, cine este?

— El! mi-a șoptit, ghemuindu-se și mai mult în mine.

O simțeam atât de aproape, încât îi auzeam bătăile năuce ale inimii. Îmi dădeam seama că mi se înmoaie picioarele.

În clipa aceea, din urma noastră se auzi o voce:

— Nastenka! Nastenka, tu ești?

Și, în aceeași clipă, tânărul înaintă câțiva pași spre noi...

Doamne, ce strigăt! N-am să-l uit toată viața. Și cum a tresărit ea cuprinsă de un tremur profund, cum s-a smuls apoi din mâinile mele și cum a țâșnit ca o rândunică în zbor către el! Îi priveam înmărmurit, zdrobit. Totul a ținut cât o străfulgerare: i-a întins mâna, doar atât, s-a aruncat la pieptul lui, apoi s-a întors și, cu iuțeala vântului, a fost lângă mine, și mai înainte să pot înțelege bine ce se petrece, m-a îmbrățișat, cuprinzându-mi gâtul cu amândouă mâinile și m-a sărutat fierbinte. Apoi, tot așa, fără să-mi spună un cuvânt, a fugit din nou la el, ușoară ca o libelulă, l-a luat de mâini și s-au dus.

Am rămas mult timp nemișcat și priveam în urma lor. Și am stat așa, am stat până când amândoi s-au șters din fața ochilor mei.

Dimineața

În dimineața aceea, nopțile mele luară sfârșit. Era o zi urâtă. Ploua, și stropii îmi izbeau geamurile ca o muzică tristă. În odăița mea era întuneric, afară mohorât. Mă durea capul și aveam amețeli; prin toate mădularele mi se furișa neliniștitoare febra.

— Ți-a venit o scrisoare, maică, prin poștă. A adus-o poștașul, răsună deasupra urechii mele glasul Matrionei.

— O scrisoare, zici? de la cine? am sărit eu de pe scaun.

— Nu știu, maică, vezi acolo, poate că scrie de la cine-i.

Am rupt sigiliul. Era de la ea!

„Ah, iartă-mă, iartă-mă! îmi scria Nastenka: te implor în genunchi, iartă-mă! Înșelându-mă pe mine, te-am înșelat și pe dumneata. A fost un vis, o nălucire... Am suferit nespus astăzi pentru dumneata; iartă-mă, te conjur, iartă-mă!...

Nu te grăbi să mă condamni, pentru că față de dumneata nu m-am schimbat cu nimic; am spus că te voi iubi și te iubesc și acum, ba îți port în suflet poate mai mult decât dragoste. O,

Doamne! Dacă v-aș putea iubi pe amândoi deodată! O, dacă ai fi dumneata - el!“

„O, dacă el ar fi - dumneata!“ îmi trecu prin minte. Mi-am adus aminte cuvintele dumitale, Nastenka!

„Dumnezeu mi-e martor, numai el știe ce-aș fi în stare să fac acum pentru dumneata! Simt cât îți este de greu și de amar. Te-am rănit, dar atunci când iubești - știi bine! - chiar și rănile jignirii se uită repede. Iar dumneata mă iubești!

Îți mulțumesc! da! îți mulțumesc nespus pentru dragostea aceasta. Ea s-a cuibărit în mine, e ca un vis dulce care nu te părăsește multă vreme după ce te-ai trezit; și-mi voi aminti întotdeauna de acea scumpă clipă în care ți-ai deschis sufletul, frățește, primind cu atâta mărinimie în dar inima mea zdrobită, ca s-o ocrotești, s-o mângâi, s-o tămăduiești... Dacă mă vei ierta, amintirea ce ți-o port se va înconjura de nimbul înălțător al unei recunoștințe nepieritoare, încât nu se va șterge niciodată din sufletul meu. Rămân credincioasă acestei amintiri, n-o voi trăda, pentru că nu-mi pot trăda propria inimă: este statornic legată de ceea ce i-a fost odată scump. Nu mai departe decât ieri, inima aceasta s-a întors caldă și fără pic de zăbavă la cel căruia i se făgăduise pe vecie.

Ne vom întâlni, vei veni pe la noi, n-o să ne părăsești, vei rămâne prietenul, fratele meu de totdeauna... Și când o să ne revedem, îmi vei întinde mâna... nu-i așa? Îmi vei întinde mâna, fiindcă m-ai iertat, nu-i așa? Și mă iubești *ca înainte*?

O, te implor: iubește-mă, nu mă părăsi, pentru că te iubesc atât de mult în clipa aceasta, pentru că mă simt demnă de dragostea dumitale, pentru că sper s-o merit... dragul meu prieten! Săptămâna viitoare ne căsătorim; el s-a întors la mine plin de tandrețe și sunt sigură că nici o clipă nu m-a dat uitării. Să nu te superi că îți scriu despre el rândurile acestea. Vreau însă să vin la dumneata împreună cu el; îl vei îndrăgi și dumneata, nu-i așa?

Iartă-ne. S-o porți în amintire și s-o iubești întotdeauna pe a dumitale

Nastenka“

Am recitit de nenumărate ori scrisoarea; din ochii începțoșați doar că nu-mi șiroiau lacrimile. În cele din urmă, mi-a căzut din mână și mi-am înfundat fața în palme.

— Auzi, maică, începu Matriona.

— Ce s-a întâmplat, mătușico?

— Să știi că păienjenișul ăla care năpădise tavanul... nu mai e! Am dereticat, de-am făcut lună: acum n-ai decât să te și însori, ba să-ți poftești și oaspeți la nuntă...

M-am uitat la Matriona... Bătrână-bătrână, dar o știam în putere, ageră în mișcări - și iată, dintr-o dată, nu știu cum mi-a apărut în fața ochilor zbârcită, cu ochii stinși, cocârjată și sleită... Am avut deodată impresia că odaia mea a îmbătrânit la fel ca Matriona. Pereții și podeaua se decoloraseră, totul părea lipsit de viață, păienjenișul se lăbărțase din nou, întinzându-și plasa în toate părțile. Și iată că, fără să pricep de ce, când m-am uitat pe geam, și casa de peste drum îmbătrânise parcă, se pipernicise și-și pierduse culorile: tencuiala stâlpilor de zid i se cojea, curgea din ea mortarul, cornișele înnegrite crăpaseră, iar din galbenul-aprins al pereților mai rămăseseră doar niște pete bălțate...

Sau, poate, o rază de soare, privind o clipă de după nori, se ascunsese din nou după norul acela cenușiu, aducător de ploaie, și în fața ochilor mei totul se întunecase iarăși, sau poate că zărisem pentru o clipă panorama rece și mohorâtă a întregului meu viitor și cu penelul închipuirii m-am surprins așa cum aveam să ajung cincisprezece ani mai târziu, adică îmbătrânit, în aceeași odaie mizeră, la fel de singur, cu aceeași Matriona, care în toți acești ani nu a prins nici un dram de minte...

Dar cum te-aș putea tulbura cu rănile mele, Nastenka? Cum aș putea îngădui negrului nor al durerii mele să umbrească seninătatea fericirii tale ori să strecor reproșuri zadarnice și aducătoare de mâhniri în sufletul tău? A-ți încerca inima cu remușcări ascunse, silind-o să bată îndurerată tocmai în culmile supremelor ei bucurii, ar fi ca și cum m-aș porni să calc în picioare gingașele flori pe care le-ai împletit în buclele tale negre, când ai mers împreună cu el în fața altarului... O, asta niciodată, niciodată! Fie ca bolta înstelată a cerului, pe sub care călătorești, să strălucească de-a pururi limpede; fie ca zâmbetul tău gingaș să fie mereu numai lumină și împăcare! Fii binecuvântată pentru acea clipă de fericire, de încântare sublimă pe care ai dăruit-o unei alte inimi însingurate și recunoscătoare!

Doamne! O clipă doar! O întreagă clipă de încântare sublimă... oare nu e de ajuns chiar și pentru o viață de om?...

NOTE și COMENTARII

NETOȘKA NEZVANOVA[xiii]

Traducere de
CONSTANTIN STREIA și MARIA BISTRIȚEANU

I

Nu-mi mai amintesc de tata. Abia împlinisem doi ani când a murit. Mama s-a măritat a doua oară, dar, cu toate că se căsătorise din dragoste, a suferit mult în căsnicie. Tatăl meu vitreg, care era muzicant, a avut o soartă foarte ciudată: a fost cel mai straniu, cel mai uimitor om din câți am cunoscut. Chipul lui s-a întipărit atât de adânc în mintea mea fragedă de copil, încât impresiile care mi-au rămas s-au răsfrânt asupra întregii mele vieți. Pentru ca povestirea mea să fie înțeleasă mai ușor, voi istorisi mai întâi biografia lui. Tot ceea ce urmează acum, am aflat mai târziu de la vestitul violonist B., confrate și bun prieten al tatălui meu vitreg încă din anii tinereții.

Efimov, tatăl meu vitreg, s-a născut în familia unui muzicant nevoiaș de la curtea unui moșier foarte bogat. După peregrinări îndelungate, părintele lui se stabilise la conacul moșierului, angajându-se în orchestra acestuia. Stăpânul moșiei ducea o viață luxoasă și era un pasionat iubitor al muzicii. Iubea muzica mai presus de orice. Despre omul acesta, care nu călătorise niciodată, nici măcar până la Moscova, se spunea că o dată se hotărâse, așa, din senin, să plece la băi, în străinătate, doar pentru câteva săptămâni, numai și numai ca să asculte un violonist celebru, care, după cum anunțau ziarele, dădea trei concerte într-o stațiune balneară. Moșierul întreținea la conacul lui o orchestră destul de bunișoară, care-i înghițea aproape toate veniturile. În această orchestră s-a angajat clarinetist tatăl meu vitreg. La vârsta de douăzeci și doi de ani, el a cunoscut un om ciudat. Un conte bogat din același județ, care s-a ruinat din pricina cheltuielilor

făcute cu un teatru de casă, îl concediase pe capelmaistrul orchestrei sale, italian de origină, din cauza purtărilor lui urâte. Capelmaistrul era într-adevăr un om cu apucături foarte urâte. După ce fusese alungat, decăzuse cu totul - colinda cârciumile de prin sate, se îmbăta, ba uneori cerea chiar și de pomană și nimeni din gubernie nu mai vroia să-l angajeze. Și tocmai cu omul acesta se împrietenise tatăl meu vitreg. Prietenia lor li se părea tuturor curioasă și de neînțeles, deoarece în purtările tatălui meu vitreg nu se observa nici cea mai mică schimbare de pe urma înrâuririi italianului. Chiar și moșierul, care la început nu-i îngăduise clarinetistului său să intre în cârdășie cu italianul, chiar și acesta privea de la un timp cu oarecare îngăduință prietenia lor. În cele din urmă, capelmaistrul muri pe neașteptate. Niște țărani l-au găsit într-o dimineață în șanțul din apropierea unui stăvilar. S-a ordonat o anchetă, prin care s-a stabilit că italianul se prăpădise din cauza unui atac de apoplexie. Tatăl meu vitreg avea în păstrare avutul prietenului său. El a prezentat fără întârziere testamentul olograf al defunctului, prin care acesta îi lăsa moștenire tot ce rămânea de pe urma lui, și anume: un frac negru, de care italianul avusese mare grijă, în nădejdea că odată și odată tot va găsi un loc, și o vioară cu o înfățișare destul de obișnuită. Nimeni altul nu a avut vreo pretenție asupra moștenirii. Abia mai târziu s-a prezentat la moșier primul violonist al orchestrei contelui, cu o scrisoare din partea acestuia prin care-l ruga stăruitor pe Efimov să-i vândă vioara moștenită de la italian. Dorea foarte mult s-o cumpere pentru orchestra sa și-i oferea pe ea trei mii de ruble. Mai scria că încercase de câteva ori să-l convingă pe Egor Efimov să vină personal la el să încheie târgul, dar că acesta refuzase mereu, cu îndărătnicie. Contele spunea la sfârșitul scrisorii că prețul oferit de el era un preț mare, că nu-l micșorează nici acum, iar încăpățânarea lui Efimov o consideră ca pe o bănuială jignitoare, că el, contele, ar încerca să tragă foloase cu prilejul acestui târg, de pe

urma simplității și a nepriceperii muzicantului. Tocmai de aceea îl ruga pe moșier să-i deschidă capul lui Efimov.

Moșierul l-a chemat îndată la el pe tatăl meu vitreg.

— Și de ce, mă rog, nu vrei să vinzi vioara? l-a întrebat dânsul. Doar n-ai ce face cu ea. Ți se oferă trei mii de ruble! E un preț bun, și dacă-ți închipui cumva că vei putea să scoți mai mult, te-nșeli. Doar n-o să te păcălească domnul conte pe tine.

Efimov i-a răspuns că n-are de gând să se ducă la conte, dar că, dacă-i poruncește stăpânul, se va supune voinței acestuia. Oricum, vioara n-o să i-o vândă, iar dacă-i va fi luată cu sila, asta se va întâmpla tot după voia stăpânului său.

Se înțelege că răspunsul acesta atinsese coarda cea mai sensibilă a moșierului, căruia îi plăcea să spună mereu, cu mândrie, că știe să se poarte cu muzicanții lui, că aceștia sunt toți, până la unul, adevărați artiști și că, datorită lor, orchestra lui nu numai că este mai bună decât aceea a contelui, dar nu e cu nimic mai prejos chiar și decât orchestrele din capitală.

— Bine, a zis moșierul. Îi voi trimite vorbă contelui că nici nu-ți trece prin minte să-ți vinzi vioara și că ai tot dreptul s-o dai sau să n-o dai, înțelegi? Dar acum te întreb, așa, din curiozitate: la ce-ți folosește vioara asta? Instrumentul tău e clarinetul și nici măcar la acesta nu cânți ca lumea. Vinde-mi-o mie pentru trei mii de ruble. (Cine ar fi putut bănui că era un instrument de mare preț?)

Efimov a zâmbit.

— Nu, cucoane! N-o dau! a răspuns el, dar dacă-i voia dumneavoastră, firește că...

— Ce vorbă-i asta! Oare te-am asuprit, te-am silit eu vreodată la ceva? a strigat moșierul, scos din fire, cu atât mai mult cu cât era de față și muzicantul trimis de conte. - Dacă omul acesta l-ar judeca după ceea ce vedea și auzea acum, ar putea să-și facă o părere foarte puțin măgulitoare despre soarta tuturor muzicanților din orchestra

moșierului. - Piei din ochii mei, ești un nerecunoscător! De azi înainte să nu te mai văd! Dacă n-aș fi fost eu, ce s-ar fi ales de tine, cu clarinetul tău, la care nici nu te pricepi să cânți? Pe când la mine trăiești îndestulat, ai îmbrăcăminte, leafă, duci o viață onorabilă, ești artist; dar tu nu vrei să înțelegi, să-ți dai seama de toate astea! Și acum, du-te, nu mă mai supăra cu prezența ta!

Moșierul obișnuia să-i dea afară pe cei care-l scoteau din fire, pentru că se știa iute la mânie și se temea să nu facă vreun gest necugetat. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut să se poarte prea aspru cu un „artist" - căci așa le zicea el muzicanților săi.

Târgul nu s-a încheiat. Se părea că toate rămăseseră ca mai înainte, când, o lună mai târziu, violonistul contelui a provocat pe neașteptate un proces îngrozitor. A ticluit un denunț pe proprie răspundere, prin care-l acuza pe tatăl meu vitreg că ar fi vinovat de moartea italianului și că l-ar fi asasinat din lăcomie, ca să pună mâna pe o moștenire însemnată. Susținea că testamentul fusese stors cu sila, și că e gata să aducă martori în sprijinul acestei învinuiri. Nici rugămințile, nici mustrările contelui și ale moșierului, care sărise și el să-l apere pe tatăl meu vitreg, nu l-au putut clinti pe denunțător din hotărârea sa. I s-a demonstrat că autopsia defunctului capelmaistru se făcuse cu toată atenția, că afirmațiile din denunț se contrazic vădit cu faptele și par a izvorî din ură personală și din invidie, pentru că violonistul nu izbutise să pună mâna pe prețiosul instrument pe care stăpânul său voise să i-l cumpere. Dar toate au fost în zadar. Muzicantul jura că are dreptate și încerca să dovedească în fel și chip că atacul de apoplexie nu se datora beției, ci otrăvirii. Cerea să se facă o nouă anchetă. Mărturiile lui păreau serioase, așa că s-a deschis acțiune împotriva lui Efimov. Acesta a fost arestat și trimis la închisoarea orașului. Procesul, care a stârnit vâlvă în întreaga gubernie, a mers foarte repede, și, până la urmă, s-a dovedit că violonistul făcuse un denunț

mincinos. Denunțătorul a fost condamnat la pedeapsa binemeritată, dar nu a consimțit în ruptul capului să-și retragă acuzațiile, încercând mereu să argumenteze că are dreptate. În cele din urmă, însă, a recunoscut că nu are nici un fel de dovezi și că acelea pe care le prezentase justiției fuseseră născocite de el. Dar a adăugat că se bizuise pe o presupunere, pe o bănuială, și că nici acum, după a doua anchetă, când se dovedise formal nevinovăția lui Efimov, el nu era convins că acesta ar fi străin de moartea nefericitului capelmaistru, cu toate că s-ar putea să nu-l fi ucis cu otravă, ci într-alt fel. Denunțătorul n-a mai apucat să-și ispășească pedeapsa, fiindcă s-a îmbolnăvit pe neașteptate de congestie cerebrală, a înnebunit și a murit curând în spitalul închisorii.

În tot timpul procesului, moșierul s-a purtat cu o rară mărinimie. A luat parte la necazul tatălui meu vitreg, de parcă ar fi fost vorba de propriul lui copil. A venit de mai multe ori să-l vadă la închisoare, ca să-l consoleze, și i-a dat și bani. Aflând că Efimov era fumător, i-a adus cele mai fine țigări, iar după achitarea lui a sărbătorit evenimentul împreună cu întreaga orchestră. El socotea că procesul clarinetistului său privește întreaga orchestră, pentru că punea mare preț pe buna purtare a muzicanților săi, cel puțin tot atât cât și pe talentul lor. Se scursese un an, când s-a zvonit deodată că în capitala guberniei sosise un celebru violonist francez, care, în trecere pe acolo, va da câteva concerte. Moșierul, care dorea foarte mult să-l aibă pe violonist ca oaspete la conacul său, i-a trimis o invitație, și francezul a făgăduit să vină. Dar după terminarea pregătirilor pentru primirea oaspetelui și după ce floarea întregului județ fusese invitată la conac, lucrurile luară deodată o întorsătură neașteptată.

Într-o dimineață, moșierul a fost înștiințat că Efimov dispăruse fără urmă. L-au căutat peste tot, dar zadarnic. Lipsa clarinetistului punea orchestra într-o situație nespus de grea. După trei zile de la dispariția lui Efimov, iată că

moșierul primește o scrisoare din partea francezului. Acesta îi refuza invitația pe un ton foarte arogant. Ba nu se sfia să-i dea a înțelege că de aci înainte va fi foarte grijuliu în relațiile sale cu anumiți domni care întreține o orchestră proprie. Mai scria că este imoral să vezi un talent autentic la cheremul unui om care nu știe să-l prețuiască și că, în sfârșit, exemplul lui Efimov, un adevărat artist, cel mai bun violonist din câți cunoscuse în întreaga Rusie, constituie o dovadă convingătoare a celor susținute de el.

Moșierul a citit scrisoarea din ce în ce mai nedumerit. Era profund mâhnit. Cum era cu putință ca Efimov, de care avusese atâta grijă, omul acesta căruia nu-i făcuse decât bine, tocmai Efimov să-l calomnieze atât de josnic, atât de crunt, și încă față de un artist european, față de un om a cărui părere o prețuia atât de mult! În sfârșit, scrisoarea îl nedumerea și dintr-un alt motiv: afla că Efimov era un adevărat artist, violonist, și că talentul lui nu fusese descoperit, fiind silit să cânte la un alt instrument. Primind toate acestea ca o cruntă lovitură, s-a pregătit să se ducă fără zăbavă la oraș, ca să aibă o întrevedere cu francezul. Dar tocmai când să plece i s-a adus un bilet din partea contelui, prin care acesta îl ruga să-l viziteze fără întârziere. Contele mai scria că știe totul, că virtuozul străin, împreună cu Efimov, se află acum în casa lui și că el, personal, uimit de neobrăzarea și de calomniile clarinetistului, a luat măsuri ca acesta să nu poată pleca. În sfârșit, spunea că prezența moșierului era necesară și pentru că el însuși se simțea atins de acuzațiile lui Efimov. Chestiunea era foarte importantă și trebuia lămurită cât mai repede.

Moșierul a pornit îndată la drum și, când a ajuns în casa contelui, s-a grăbit să facă cunoștință cu violonistul francez, i-a povestit acestuia tot ce se întâmplase cu tatăl meu vitreg, i-a mai spus că nu bănuise la Efimov un talent atât de strălucit, că, dimpotrivă, acesta se dovedise a fi un foarte prost clarinetist; auzea acum pentru prima oară că

muzicantul care-l părăsise ar fi violonist. A mai adăugat că Efimov era un om liber - nimeni nu-i îngrădise vreodată libertatea, și ar fi putut să plece oricând, în orice clipă, din casa lui, dacă ar fi fost într-adevăr asuprit. Francezul era uluit. A fost chemat Efimov. Nu-l mai recunoșteai. Era arogant, răspundea ironic și susținea cu îndărătnicie că nu-i destăinuise francezului decât adevărul. Contele, indignat de cele auzite, i-a strigat în față tatălui meu vitreg că e un ticălos, un clevetitor, și că ar merita cea mai rușinoasă pedeapsă.

— Știu, știu, vă cunosc, luminăția-voastră, am avut prilejul să vă cunosc prea bine, i-a răspuns Efimov. Datorită așa-zisei dumneavoastră bunătăți, era cât pe aci să fiu condamnat pentru crimă, căci știu cine l-a îndemnat pe Alexei Nikiforovici, fostul dumneavoastră muzicant, să mă pârască în fața justiției.

Auzind învinuirea aceasta atât de gravă, indignat peste măsură, contele abia s-a mai putut stăpâni. Din întâmplare, în salonul unde se petreceau cele povestite se afla și o persoană oficială, care sosise tocmai atunci, având treabă cu contele. Atacul grosolan și jignitor al lui Efimov, a declarat el, nu poate să rămână nepedepsit, fiind vorba de o învinuire nedreaptă, calomnioasă, făcută cu rea-credință. A cerut deci respectuos să-i fie îngăduit a-l aresta chiar în casa contelui. Francezul, nespus de indignat, a zis că n-a mai pomenit un om atât de nerecunoscător și de josnic. Tatăl meu vitreg a răspuns că e gata să îndure orice pedeapsă, judecată, sau chiar o nouă urmărire penală, numai să nu mai fie nevoit să ducă traiul de până atunci în orchestra moșierului. Fiind sărac lipit pământului, nu-i fusese cu putință s-o părăsească mai devreme. După ce a spus aceste cuvinte, a ieșit din salon, însoțit de cei care-l arestaseră. L-au închis într-o cameră dosnică a casei și l-au anunțat că va fi trimis la închisoarea orașului chiar a doua zi.

Pe la miezul nopții, ușa camerei în care se afla arestatul s-a deschis și a intrat moșierul, în halat și papuci, cu un felinar aprins în mână. Se cunoștea ușor după fața lui că gânduri chinuitoare nu-l lăsaseră să doarmă și-l siliseră să părăsească patul la o oră atât de târzie. Efimov nu dormea nici el. Și-a privit oaspetele cu mirare. Acesta a pus felinarul jos și, foarte tulburat, s-a așezat pe un scaun în fața lui.

— Egor, a zis el, de ce m-ai jignit?

Efimov nu i-a răspuns. Moșierul a repetat întrebarea. Tonul vorbelor lui trăda o adâncă frământare și o ciudată indispoziție.

— Numai Dumnezeu știe de ce v-am jignit, domnule! a răspuns într-un târziu tatăl meu vitreg, făcând un gest cu mâna că e sătul până în gât de tot ce se întâmpla. Și-o fi vârât dracul coada! Nici eu nu știu ce m-a împins să mă port așa! Ei, va să zică, nu mi-e dat să mai rămân la dumneavoastră, nu mi-e dat... Diavolul mi-a pus gând rău, asta-i!

— Egor! a zis moșierul, întoarce-te la mine. Uit totul, îți iert totul. Ascultă-mă, vei fi primul muzicant al orchestrei mele, te voi plăti mult mai bine decât pe ceilalți...

— Nu, domnule, nu mai stăruiți. Nu mi-e dat să mai stau la dumneavoastră! Așa e cum v-am spus: se ține satana de capul meu. Dacă aș rămâne, s-ar putea întâmpla să vă dau foc casei. Mă apucă așa, câteodată, mă doboară urâtul, că-mi vine să blestem ceasul în care m-am născut! Nu sunt stăpân pe mine, lăsați-mă mai bine să plec. Și toate astea-s așa de când s-a înfrățit diavolul ăla cu mine...

— Care diavol? a întrebat moșierul.

— Păi ăla de-a crăpat ca un câine, italianul de care s-a lepădat toată lumea.

— El te-a învățat să cânți, Egoruška?

— Da! Multe m-a învățat, dar tot el m-a dus și la pierzanie. De nu l-aș fi întâlnit niciodată!

— Cum așa, Egoruška, era și el un maestru al arcușului?

— Nu, el nu cânta prea grozav, dar se pricepea să învețe pe alții. Studiam singur, el îmi arăta doar - mai bine mi s-ar fi uscat mâna decât să învăț ce-am învățat. Acum nici eu nu mai știu ce vreau. Uite, dacă, de pildă, ați zice: „Egorka, spune ce dorești, vreau să-ți împlinesc orice dorință”, n-aș putea, domnule, să vă răspund nimic, pentru că nici eu nu știu ce vreau. Așa că e mai bine să-mi dați drumul, domnule, cum v-am spus. Că altfel, vă spun, fac o ispravă să-mi meargă vestea, ca să mă trimită forțat undeva, cât mai departe, să se isprăvească odată cu mine!

— Egor! a zis moșierul după câteva clipe de tăcere, nu pot să te las în halul în care ești. Dacă nu vrei să mai rămâi în serviciul meu, du-te. Doar ești un om liber, n-am nici un drept să te opresc. Dar acum nu mai plec eu de la tine, până ce nu-mi cânți ceva la vioara ta! Cântă-mi, Egor, pentru Dumnezeu! Cântă-mi! Te rog să mă înțelegi că nu-ți poruncesc, nu te silesc. Te rog cu lacrimi în ochi, să-mi cânți, Egorușka, pentru Dumnezeu, să-mi cânți ce i-ai cântat și francezului! Ușurează-mi inima. Tu ești încăpățânat, dar și eu sunt încăpățânat. Vezi tu, am și eu slăbiciunea mea, Egorușka! Eu te-am înțeles, înțelege-mă și tu pe mine. N-o să mă liniștesc până ce n-o să-mi cânți ceea ce i-ai cântat francezului, din vrerea și plăcerea ta.

— Bine, fie! a răspuns Efimov. Am jurat, domnule, că n-o să cânt niciodată în fața dumneavoastră, tocmai în fața dumneavoastră, dar mi-ați înmuiat inima. O să vă cânt, însă pentru prima și ultima oară. N-o să mă mai auziți niciodată, nicăieri, chiar dacă mi-ați da și o mie de ruble.

Și-a luat vioara și a început să cânte o compoziție de-a lui: variațiuni pe motive populare rusești. B. spunea că variațiunile acestea erau cea dintâi și cea mai bună bucată pentru vioară din tot ce-a compus Efimov și că nicicând n-a cântat altceva mai frumos și mai inspirat. Moșierul, care de obicei nu rămânea nepăsător la auzul muzicii, plângea acum în hohote. După ce s-a sfârșit cântecul, s-a ridicat de

pe scaun, a scos trei sute de ruble și le-a dat tatălui meu vitreg, spunându-i:

— Acum, du-te, Egor. Uite că-ți dau drumul să ieși de aici și-o să mă înțeleg eu cu contele. Dar te rog să mai asculți ce-ți spun: ar fi bine să nu ne mai vedem niciodată. În fața ta se deschide un drum larg, și dacă ne vom întâlni vreodată pe acest drum, ne vom simți amândoi stânjeniți. Și acum, adio!... Ba nu, mai stai o clipă! Vreau să-ți dau un sfat înainte de a ne despărți, numai unul singur: să nu bei și să înveți mereu. Să nu te înfumurezi! Îți vorbesc ca un tată. Încă o dată îți spun: ai grijă să înveți și să nu pui strop de băutură în gură, pentru că, dacă vei bea o singură dată așa, la un necaz (și necazuri o să ai destule), s-a isprăvit cu tine. Se duc toate dracului și s-ar putea să crăpi și tu ca italianul tău, undeva într-un șanț. Și acum adio... Stai puțin, sărută-mă!

S-au sărutat, apoi tatăl meu vitreg a ieșit afară fără zăbavă. Era liber.

Trezindu-se liber, de îndată ce a ajuns în cea mai apropiată capitală de județ, și-a băut cele trei sute de ruble și s-a mai înhăitat și cu o gașcă de derbedei, cheflii ordinari. În cele din urmă, rămas singur, în cea mai neagră mizerie, fără nici un ajutor de nicăieri, s-a văzut silit să se angajeze în orchestra nenorocită a unui teatru ambulant de provincie. El era vioara întâi și, poate, singura vioară a orchestrei. Toate acestea nu se prea potriveau cu ceea ce-și propusese el la început: să ajungă cât mai repede la Petersburg, să învețe, să-și găsească un angajament bun și să devină un adevărat artist. Dar nici în mica orchestră n-a stat mult. Curând s-a certat cu impresarul teatrului și l-a părăsit. Atunci, pierzându-și cu totul curajul, s-a hotărât la un gest desperat, care-i rănea profund mândria: i-a scris moșierului pe care-l cunoaștem și noi. I-a descris situația în care se afla și i-a cerut bani. Tonul scrisorii era destul de degajat. Dar n-a primit nici un răspuns. Atunci a trimis o a doua scrisoare, în care se înjosea peste măsură, nu-l mai

scotea pe moșier din „binefăcătorule” și-l ridica în slăvi ca pe un adevărat protector al artelor. La urmă îi cerea din nou să-l ajute. În sfârșit, a sosit răspunsul. Moșierul îi trimitea o sută de ruble și câteva rânduri scrise de mâna valetului său. Efimov era invitat să-l scutească pe viitor de orice fel de rugăminți. După ce a primit banii, tatăl meu vitreg s-a gândit să plece numaidecât la Petersburg, însă după ce și-a plătit datoriile, nu i-a mai rămas decât o sumă atât de neînsemnată, încât nu mai putea fi vorba de plecare. A rămas, așadar, pe loc și s-a angajat iarăși într-o orchestră obscură de provincie, însă din pricina unor certuri a fost nevoit s-o părăsească și pe aceasta. Și tot așa mereu, trecând din orchestră în orchestră, fără să renunțe la gândul de a ajunge într-un fel sau altul cât mai repede la Petersburg, a colindat provincia șase ani încheiați. În sfârșit, într-o zi l-a cuprins groaza, dându-și seama deznădăjduit cât rău pricinuise talentului său viața dezordonată pe care o dusese și mizeria în care se zbătuse. Și într-o bună dimineață, și-a părăsit impresarul, și-a luat vioara și a ajuns la Petersburg aproape cerșind. S-a aciuiat într-o mansardă, și aici l-a întâlnit pentru întâia oară pe B. care abia sosise din Germania și care visa, ca și el, să ajungă vestit. În scurt timp, cei doi tineri s-au împrietenit și B. își amintește și astăzi, cu adâncă emoție, de această prietenie. Amândoi erau tineri, amândoi nutreau aceleași speranțe și aveau același țel. B., pe atunci încă foarte tânăr, nu cunoscuse decât în foarte mică măsură mizeria și suferința. Afară de aceasta, era, înainte de orice, german și pășea spre țelul său cu îndărătnicie, metodic, cu totul conștient de propriile sale forțe. El stabilise dinainte, aproape fără greș, până unde va ajunge cu talentul său, pe când prietenul lui, la treizeci de ani împliniți, era obosit, vlăguit, pierduse orice răbdare și nu se mai bucura de prospețimea forțelor tinerești, pentru că le irosise într-un vagabondaj de șapte ani pe la teatrele de provincie și pe la orchestrele moșierilor pentru o bucată de pâine. În anii

aceia nu-l susținuse decât un singur gând, mereu același - gândul că va scăpa odată și odată din situația deznădăjduită în care se afla, că va strânge destui bani ca să ajungă la Petersburg. Era însă o idee vagă, nedeslușită, un fel de chemare lăuntrică imperioasă, care, cu trecerea anilor, pierduse mult din limpezimea ei inițială chiar și pentru el însuși. Așa că, după ce a ajuns la Petersburg, acționa aproape inconștient, în virtutea aceleiași vechi obișnuințe, izvorâtă din aceeași și aceeași dorință și din gândurile obsedante legate de această călătorie. Până la urmă, aproape că nu mai știa nici el ce căuta în capitală. Entuziasmul său era convulsiv, înveninat, violent, de parcă ar fi vrut să se înșele pe sine însuși, să se autosugestioneze că nu-i secaseră nici puterile, nici înflăcărarea, nici inspirația tinereții. B. era un om rece din fire și metodic, se lăsa copleșit de această continuă încântare a cărei strălucire îl orbea. Credea că tatăl meu vitreg era un geniu muzical al viitorului. Nici nu și-ar fi putut închipui că acesta va avea altă soartă. Dar s-a dezmeticit curând și a început să-și cunoască mai bine prietenul. A văzut limpede că impetuozitatea, febrilitatea și nerăbdarea acestuia nu erau în realitate decât deznădejdea cumplită a omului copleșit de gândul că-și pierduse talentul. Și-a mai dat seama, până la urmă, că poate nici talentul lui Efimov nu era chiar atât de uriaș și că, mai degrabă, trebuie să fie vorba de multă orbire, înfumurare și mulțumire de sine, care-l stăpâniseră chiar de la început și-l făcuseră să se hrănească cu prea multe iluzii și visuri despre propria sa genialitate. „Dar nu se putea, povestea B., să nu te uimească firea ciudată a prietenului meu. Vedeam aievea lupta înverșunată, înfrigurată dintre voința lui încordată până la crispare și neputința sa lăuntrică. Nefericitul acesta se mulțumise șapte ani încheiați să viseze la viitoarea sa glorie, fără să-și dea seama că uitase noțiunile cele mai simple ale artei noastre, că pierduse până și tehnica ei cea mai elementară. Și cu toate acestea, fantezia

lui dezordonată zămislea fără încetare planuri uriașe de viitor. El nu se mulțumea să ajungă un geniu, să intre în rândul celor mai mari violoniști ai lumii. Gândul că ar fi un asemenea geniu nu-i era de ajuns. Mai vroia să fie și compozitor, cu toate că habar n-avea de contrapunct. Dar mai mult decât orice, adăuga B., mă mira la el intuirea foarte adâncă, foarte clară și, aș putea spune, instinctivă a artei pe care o vădea omul acesta cu totul neputincios, neînchipuit de slab cunoscător al tehnicii ei. El simțea arta și o trăia atât de intens, încât nu-i de mirare că în conștiința lui se putuse furișa o idee greșită despre propriile sale posibilități, și în loc să se socoată un critic de artă, care o simte adânc, din instinct, se credea un sacerdot al ei, un geniu. Uneori izbutea să exprime în limbajul său simplu, rudimentar, lipsit de orice știință, adevăruri uluitoare prin adâncimea lor. Nu înțelegeam cum de putuse să ghicească aceste adevăruri, pentru cu nu citise și nu învățase niciodată. Recunosc că, în mare măsură, mulțumită lui și sfaturilor lui, adăuga B., mi-am desăvârșit propria mea artă. Pe el, viitorul meu nu-l neliniștea, continua B. Îmi iubeam și eu arta cu pasiune, cu toate că știam chiar de la începutul drumului meu că nu-mi este hărăzit să ajung mai mult decât un salahor al ei. În schimb, mă pot mândri cu faptul că nu am îngropat, ca un sclav leneș, talentul dăruit de natură, ci, dimpotrivă, l-am însutit. Iar dacă sunt lăudat pentru precizia interpretării mele, dacă tehnica mea sigură uimește lumea, trebuie să spun că toate le datorez muncii mele neobosite, conștiinței clare a forțelor mele, exigenței necruțătoare față de mine însumi și luptei neîncetate împotriva înfumurării, împotriva mulțumirii de sine și împotriva lenei, această consecință firească a suficienței.”

B. a încercat și el să-i dea sfaturi prietenului care-l subjugase la început. Dar încercarea sa a fost zadarnică, sfaturile lui îl iritau. Prietenia lor s-a cam răcit. Curând B. a observat că Efimov cădea din ce în ce mai des în stări de

apatie, de tristețe și de plictiseală, că izbucnirile de entuziasm sunt tot mai rare și că, după aceste izbucniri, îl dobora o melancolie neagră, cumplită. În sfârșit, Efimov a început să-și părăsească vioara. Uneori, săptămâni întregi nu se atingea de ea. Prăbușirea definitivă era aproape. Într-adevăr, în foarte scurt timp, nefericitul a căzut pradă tuturor viciilor. Și s-a întâmplat tocmai ceea ce-i spusese moșierul că n-ar fi trebuit să se întâmple: a început să bea peste măsură. B. îl observa cu groază. Toate sfaturile lui erau zadarnice. De altfel, se și temea să-i mai spună vreo vorbă. Încetul cu încetul, Egor Efimov ajunsese atât de cinic, încât nu se simțea de loc stânjenit că trăia pe spinarea lui B., ba se purta ca și cum ar fi avut tot dreptul s-o facă. O duceau din ce în ce mai greu. B. abia o scotea la capăt cu lecțiile pe care le dădea. Se mai angaja să cânte pe la seratele negustorilor și ale nemților sau în casele slujbașilor săraci, care, de bine, de rău, tot îi plăteau ceva. Lui Efimov nici nu-i trecea prin gând să se sinchisească de greutățile cu care lupta prietenul său: se purta cu el aspru, și săptămâni întregi nu binevoia să-i adreseze măcar un cuvânt. Într-o zi, B. i-a spus cu o mare blândețe că n-ar fi rău dacă și-ar neglija mai puțin vioara, ca să nu piardă cu totul obișnuința ei. Dar Efimov s-a făcut foc și a declarat că intervenția lui B. l-a hotărât cu atât mai mult să nu se mai atingă niciodată de vioara sa, închipuindu-și, probabil, că B. îl va ruga în genunchi să nu facă așa ceva. S-a întâmplat o dată ca B. să aibă nevoie de un muzicant care să-l acompanieze la o serată și s-a gândit să-l invite pe Efimov. Când acesta a auzit propunerea, l-a cuprins furia și a declarat cu aprindere că el nu este muzicant ambulant și nici decăzut ca B., ca să înjosească o artă nobilă cântând în fața unor meseriași neghiobi, cu totul necunoscători în ale muzicii, care nu sunt în stare să-i aprecieze talentul. B. n-a mai zis nimic. În lipsa prietenului său, care plecase la serata aceea, Efimov, cumpănind mai pe îndelete invitația lui B., și-a închipuit că ea nu putea să fie altceva decât o

aluzie la faptul că trăia pe socoteala lui, că acesta i-a dat să înțeleagă că și el trebuie să încerce să câștige bani. Când B. s-a întors acasă, Efimov s-a apucat pe neașteptate să-i reproșeze purtarea lui josnică, declarându-i că nu mai rămâne nici un minut împreună cu el. Și, într-adevăr, a dispărut pentru două zile, însă a treia zi s-a întors iar, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, și și-a continuat viața de mai înainte.

Numai deprinderea traiului comun și vechea lor prietenie, îmbinate cu un simțământ de compătimire pentru omul acesta pierdut, îl mai opreau pe B. să pună cumva capăt acestui trai execrabil și să se despartă pentru totdeauna de prietenul său. Până la urmă, tot s-au despărțit. Lui B. i-a surâs norocul. Ajutat de un protector influent, a izbutit să dea un concert strălucit. Pe vremea aceea B. și ajunsese un mare artist, iar curând faima lui, care creștea cu o repeziciune uimitoare și se răspândea tot mai mult, i-a înlesnit angajarea în orchestra teatrului de operă, unde a dobândit în scurtă vreme un succes pe deplin meritat. La despărțire, B. i-a dat lui Efimov o sumă de bani și l-a implorat, cu lacrimi în ochi, să se întoarcă pe calea cea dreaptă. Chiar și astăzi B. se simte emoționat când își amintește de el. Amiciția cu Efimov i-a lăsat impresiile cele mai puternice din tinerețea sa. Pășiseră umăr la umăr pe tărâmul artei, legați printr-o strânsă și înflăcărată prietenie. Până și izbucnirile ciudate, până și defectele cele mai grosolane și mai izbitoare ale lui Efimov îl legaseră și mai mult de acesta. B. îl înțelegea, aproape că-i ghicea gândurile și-și dădea seama cum se va sfârși totul. La despărțire s-au îmbrățișat și au plâns. Atunci, printre lacrimi și hohote de plâns, Efimov i-a mărturisit că e un om pierdut, omul cel mai nenorocit de pe pământ și că știe de mult lucrul acesta, dar abia acum și-a dat bine seama că-i sortit pierzaniei.

— Nu am talent! a spus el în încheiere, pălind ca un mort.

B. era adânc mișcat.

— Ascultă, Egor Petrovici, a început el. Unde vrei să ajungi? Deznădejdea te distruge. Nu mai ai nici pic de răbdare și curaj! Te-a apucat un acces de melancolie, de aceea spui că n-ai talent. Nu-i adevărat! Te asigur de contrariu. Nu ești lipsit de talent. Îmi dau seama de adevărul acesta din felul cum simți și înțelegi tu arta, și ți-l pot dovedi chiar prin viața ta. Doar tu mi-ai povestit de trecutul tău. Și altădată ai fost copleșit, fără să-ți dai seama, de aceleași clipe de deznădejde. De pe atunci, primul tău profesor, omul acela straniu despre care mi-ai vorbit de atâtea ori, a trezit în tine pentru întâia oară dragostea de artă și ți-a ghicit talentul. Și atunci te-a cuprins un sentiment tot atât de puternic și de dureros ca și acum. Dar nu te dumireai de ceea ce se întâmpla cu tine. Erai sătul de traiul din casa moșierului, dar nu știai ce-ți lipsește. Profesorul tău a murit prea de timpuriu. Nu ți-a lăsat moștenire decât năzuințe vagi și, mai ales, nu a apucat să-ți dezvăluie propria ta personalitate. Simțeai că trebuie să pășești pe un alt drum, mai larg, că alte țeluri îți sunt hărăzite, dar nu știai cum să ajungi la ele, iar în tristețea ta ai început să urăști tot ce te înconjura. Cei șase ani de mizerie și lipsuri nu sunt ani pierduți! Ai învățat, ai cugetat, ți-ai dat seama de posibilitățile și de puterile tale, și astăzi îți înțelegi arta și menirea. Prietene, fii răbdător și curajos! Te așteaptă o ursită mult mai vrednică de invidie decât a mea. Ești un artist de o sută de ori mai mare decât mine. Mă rog lui Dumnezeu să-ți dea măcar a zecea parte din răbdarea mea. Să înveți și să nu bei, așa cum te-a povățuit moșierul tău cel bun, dar mai ales ia-o de la capăt, de la a.b.c.: Ce te chinuie? Sărăcia, lipsurile? Dar sărăcia și lipsurile îl formează pe artist. Ele sunt nedespărțite de orice început. Deocamdată nimeni nu are nevoie de tine, nimeni nu vrea nici măcar să știe de tine - așa-i pe lumea asta. Dar așteaptă puțin și o să vezi cât o să ai de tras de pe urma talentului tău, după ce vei ajunge cunoscut.

Invidia, ticăloșia meschină și mai cu seamă neghiobia se vor prăvăli peste tine și te vor apăsa mai rău decât mizeria. Talentul are nevoie de înțelegere, de simpatie, dar te vor surprinde mutrele din jurul tău, când te vei apropia cât de cât de țel. Ei vor desconsidera și disprețui ceea ce ai obținut tu prin trudă grea, înfruntând lipsurile de tot felul, după zile de foame și nopți nedormite. Viitorii tăi confrați nu se vor apropia de tine să te încurajeze, să te mângâie, nici nu vor lăuda ceea ce e bun și adevărat în tine, ci dimpotrivă, se vor lega cu o bucurie răutăcioasă de orice greșeală de-a ta și-ți vor arunca în față slăbiciunile și lipsurile tale. Sub masca indiferenței, plini de ură, se vor desfăta cu orice greșeală pe care vei săvârși-o (ca și cum ar exista om care să nu greșească!). Înfumurat cum ești, te porți adesea cu cei din jurul tău cu o trufie cu totul nelalocul ei și poți să jignești cine știe ce nulitate roasă de orgoliu, așa că va fi vai și amar de tine, căci vei fi singur, iar ei vor fi mulți. Și te vor sfârteca și te vor străpunge cu acele lor înveninate. Chiar și eu încep să le simt ura. Și acum, curaj! Nu ești chiar atât de sărac, o mai poți scoate la capăt. Nu disprețui nici un fel de muncă, zdrăngăne și tu cum am zdrăngănit și eu la petrecerile meșteșugarilor sărmani. Ție îți lipsește răbdarea! Nerăbdarea ta a ajuns o adevărată boală. Îți lipsește simplitatea, ești prea complex, prea despici firul în patru și-ți frământi creierul în zadar. Ești cutezător numai cu vorba, dar te strângi de teamă când trebuie să pui mâna pe arcuș. Ești ambițios, dar prea puțin îndrăzneț. Curaj deci, mai așteaptă, mai învață și chiar dacă nu te bizui pe propriile-ți puteri, nu strică să încerci așa, într-un noroc. Doar nu ești lipsit nici de înflăcărare, nici de o adâncă simțire. Poate că-ți vei atinge totuși țelul, și dacă nu o să izbutești o dată, mai încearcă-ți totuși norocul. Oricum, n-ai ce pierde, ci, dimpotrivă, ai numai de câștigat. Norocul, frate, e mare lucru în arta noastră!

Efimov asculta vorbele prietenului său cu adâncă emoție. Treptat, paloarea pieri din obrazul lui, roșeața îi învioră chipul, iar în ochi i se aprinse surprinzătoarea flacără a curajului și a speranței. Curând însă, nobilul său curaj deveni înfumurare, apoi se transformă în obișnuita lui aroganță. Pe când B. se apropia de sfârșitul poveștelor sale, Efimov îl urmărea distrat și nerăbdător. I-a strâns totuși mâna cu căldură, i-a mulțumit și, ca totdeauna, trecând ușor de la melancolie și de la cea mai adâncă modestie la cea mai mare semeție și obrăznicie, i-a spus plin de trufie prietenului său că-l roagă să nu se neliniștească de soarta lui, că o să aibă el singur grijă de ea, că nădăjduiește să se bucure și el cât de curând de protecția cuiva, ca să dea un concert, și atunci va câștiga din belșug și bani, și glorie. B. a dat din umeri, dar nu l-a contrazis și s-au despărțit, dar se înțelege că nu pentru multă vreme. Efimov a cheltuit repede banii căpătați. A venit să-i mai ceară, apoi a venit a treia, a patra, a zecea oară până când B., pierzându-și răbdarea, nu l-a mai primit. De atunci n-a mai știut nimic de el.

Au trecut câțiva ani. Într-o zi, întorcându-se acasă de la o repetiție, lângă ușa unui birt murdar dintr-o ulicioară, B. s-a lovit de un om prost îmbrăcat, amețit de băutură, care l-a strigat pe nume. Era Efimov. Se schimbase foarte mult. Avea fața galbenă și buhăită. Pe obrazul lui descopereai din prima clipă pecetea de nești a vieții destrăbălate pe care o ducea. B. s-a bucurat foarte mult, dar n-a apucat să schimbe cu Efimov decât câteva cuvinte, căci acesta l-a târât după el, în birt. Aci, într-o cămăruță mai retrasă, cu pereții afumați, B. a putut să-l vadă mai bine pe prietenul său. Curgeau zdrențele de pe el, avea cizmele rupte, iar plastronul uzat al cămășii era plin de pete de vin. Părul începuse să-i încărunțească și să se rărească.

— Ce-i cu tine? Ce faci? l-a întrebat B.

Efimov s-a încurcat, ba, la început, s-a fâstâcit chiar și a răspuns cu vorbe fără șir și cu frânturi de fraze care l-au

făcut pe B. să creadă că prietenul lui era nebun. În sfârșit, Efimov i-a mărturisit că nu poate vorbi până nu bea puțină votcă, dar că aici, la birt, nu mai are nici un credit. Spunând aceasta, s-a înroșit la față și a încercat să-și dea curaj, schițând un gest de voioșie, dar atitudinea lui era atât de neobrăzată, de forțată și de supărătoare, încât lui B., care și-a dat seama că temerile lui se dovedeau pe deplin întemeiate, i-a făcut o impresie jalnică. Bun la suflet cum era, s-a simțit înduioșat de starea prietenului și a comandat totuși votcă. Efimov s-a schimbat la față de mulțumire și s-a zăpăcit în așa hal, că l-au podidit lacrimile și era gata să sărute mâinile binefăcătorului său. În timpul mesei, B. a aflat, spre marea sa mirare, că nefericitul se însurase. Dar și mai mare i-a fost mirarea când l-a auzit pe Efimov spunând că soția sa era cauza tuturor nenorocirilor lui și că însurătoarea i-a ucis talentul.

— Cum așa? l-a întrebat B.

— Uite, frate, sunt doi ani de când n-am pus mâna pe vioară. Muierea mea-i bucătăreasă, o femeie grosolană, incultă. Lua-o-ar dracu!... Ne batem toată ziua, altceva nu facem.

— Dacă e așa, de ce te-ai însurat?

— Când am întâlnit-o pe ea, muream de foame. Avea vreo mie de ruble și m-am însurat așa, nebunește. Dar ea s-a îndrăgostit de mine și mi s-a atârnat de gât. Cine a pus-o! Apoi, frățioare, banii s-au dus pe mâncare, pe băutură! Mai putea fi vorba de talent? Totul e pierdut!

B. a observat că Efimov încerca, grăbit, să se justifice în fața lui.

— Am părăsit totul, totul! a adăugat el. Apoi i-a spus că în ultimul timp atinsese aproape perfecțiunea la vioară și, cu toate că B. era unul dintre cei mai buni violoniști din oraș, nici pe departe nu se putea compara cu el, Efimov.

— Atunci, ce mai aștepți? l-a întrebat B., mirat. N-ar fi bine să-ți cauți un loc?

— Nu merită! a zis Efimov, făcând cu mâna un gest de nespusă plictiseală. Parcă pricepe ceva careva dintre voi, din ăia de acolo! Ce știți voi? Pe dracu! Nu știți nimic, asta e! Vă pricepeți să zdrăngăniți un joc oarecare pentru cine știe ce balet mizerabil - asta știți! Dar violoniști buni n-ați văzut, nici n-ați ascultat vreodată. Parcă are vreun rost să vă zgândărească omul? N-aveți decât să rămâneți așa cum sunteți!

Spunând acestea, Efimov a dat iar din mână plictisit, clătinându-se pe scaun, amețit de băutură. Apoi a început să stăruie pe lângă B. să-i facă o vizită acasă, dar acesta a refuzat, i-a cerut adresa și i-a făgăduit că va trece pe la el chiar a doua zi. Efimov, după ce a mâncat și a băut bine, a început să arunce priviri batjocoritoare fostului său prieten, căutând să-l înțepe în fel și chip. La plecare, s-a repezit să-i țină șuba scumpă, ca un inferior superiorului său. Trecând prin fața primei camere, Efimov s-a oprit și l-a recomandat pe B. chelnerilor și publicului ca prima și singura vioară din întreaga capitală. Într-un cuvânt, în clipa aceea era pur și simplu dezgustător.

Cu toate acestea, a doua zi dimineață B. a venit să-l vadă în mansarda unde locuiam pe atunci cu toții în cea mai neagră mizerie, într-o singură odaie. Împlinisem patru ani și trecuseră doi ani de când măicuța mea se măritase cu Efimov. Era nefericită. Mai înainte fusese guvernantă și era o femeie foarte instruită și frumoasă. Din pricina sărăciei, se măritase cu un funcționar bătrân, tatăl meu. Căsnicia lor a fost însă de scurtă durată. Tatăl meu a murit pe neașteptate, și modesta moștenire rămasă de pe urma lui a fost împărțită între moștenitorii săi. Măicuța mea s-a pomenit părăsită, cu mine în brațe și cu o sumă neînsemnată de bani, partea ei de moștenire. Un loc de guvernantă cu un copil mic era greu de găsit. Tocmai atunci l-a întâlnit întâmplător pe Efimov și s-a îndrăgostit într-adevăr de el. Fire visătoare și plină de entuziasm, l-a socotit un geniu și a dat crezare vorbelor lui înfumurate

despre viitorul strălucit care îl aștepta. O ademenea nobila misiune de a sprijini și îndruma un om genial și s-a măritat cu el. Dar chiar din prima lună, visurile și speranțele ei s-au spulberat și s-a trezit curând în fața tristei realități. Efimov, care se pare că se însurase într-adevăr numai pentru că măicuța mea avusese vreo mie de ruble, de îndată ce banii s-au cheltuit, și-a pus mâinile în sân. Ca și cum s-ar fi bucurat că are un pretext, s-a grăbit să declare tuturor cunoscuților săi că însurătoarea îi distrusese talentul și că el nu poate să lucreze într-o odaie înăbușitoare, de față cu o familie flămândă. Că într-o asemenea situație nu-ți mai arde de cântat și de muzică și că, în sfârșit, așa-i fusese lui scris - să-l lovească o nenorocire ca asta. Cu timpul, a început să creadă și el că acuzațiile sale erau întemeiate și părea bucuros că găsise acest nou pretext pentru justificarea sa. Omul acesta nefericit, cu talentul distrus, parcă era în continuă căutare de pretexte, spre a justifica toate insuccesele și nenorocirile sale. Nu se împăca de loc cu gândul înfiorător că el era pierdut de mult și pentru totdeauna pentru artă. Lupta într-o încleștare spasmodică împotriva acestui gând cumplit ca un coșmar și când realitatea îl dobora, când i se deschideau ochii pentru câteva clipe, i se părea că-și pierde mințile de groază. Nu-i venea prea ușor să renunțe la credința care de atâția ani însemnase pentru el însăși viața. Până în ultima clipă s-a mângâiat cu nădejdea că încă nu era totul pierdut. În ceasurile de grea cumpănă, se îmbăta. Beția, cu buimăceala ei hidoasă, îi mai alunga urâtul. În sfârșit, poate că nici nu-și dădea seama cât de necesară îi era soția sa pe vremea aceea: era un pretext viu și, într-adevăr, pe tatăl meu vitreg aproape îl înnebunea ideea că, după ce-și va îngropa soția, care-l nenorocise, toate vor reintra pe făgașul lor normal. Biata mea măicuță nu-l putea înțelege. Ca o adevărată visătoare, a fost înfrântă chiar de la primii ei pași în realitatea vrăjmașă: a devenit supărăcioasă, arțăgoasă și înăcrită. Se

certa neîncetat cu bărbatul ei, căruia îi făcea parcă plăcere s-o chinuiască, și-i cerea mereu să se apuce de lucru. Însă orbirea lui, ideea fixă care-l obseda, sminteala lui - toate acestea îi distruseseră aproape orice sensibilitate umană. Râdea doar, și într-un moment de cumplită sinceritate nu s-a sfiit să-i arunce în față jurământul că nu va pune mâna pe vioară până în clipa morții ei. Măicuța, deși l-a iubit cu patimă până la ultima ei suflare, n-a putut să îndure viața aceasta. Mereu suferindă, mereu îndurerată, traiul ei era un chin fără de sfârșit și, pe lângă toate aceste nenorociri, mai trebuia să și muncească pentru întreaga familie. A început să gătească pentru alții, deschizând o pensiune pentru externi. Dar soțul ei îi fura deseori toți banii, așa că ea era nevoită să-și lase clienții să plece cu vasele goale. Când B. a venit la noi, ea se îndeletnicea cu spălatul rufelor și vopsitul hainelor vechi. Așa o duceam de azi pe mâine, ca vai de lume, în mansarda noastră.

B. a rămas uluit de mizeria în care trăiam.

— Ce mi-ai tot îndrugat! i-a spus el tatălui meu vitreg. Ea ți-a distrus talentul? Văd că, dimpotrivă, ea te hrănește. Dar tu ce lucrezi?

— Păi, nimic! a răspuns tatăl meu vitreg.

Dar B. nu cunoștea încă nici pe departe suferințele măicuței mele. Bărbatul îi aducea de multe ori în casă adevărate bande de pușlamale și scandalagii, și atunci să fi văzut ce era!

B. a rămas multă vreme la noi, încercând să-l facă pe fostul său prieten să înțeleagă anumite lucruri. Până la urmă, l-a amenințat că, dacă nu vrea să se îndrepte, nu-l va ajuta cu nimic și i-a spus fără ocol că bani nu-i dă, pentru că o să-i cheltuiască pe băutură. În sfârșit, l-a rugat să-i cânte ceva la vioară, ca să vadă ce s-ar putea face pentru el. Când tatăl meu vitreg s-a dus să-și ia vioara, B. a încercat pe furiș să-i dea mamei mele niște bani, dar ea a refuzat. I se întâmpla pentru prima dată să i se ofere de pomană! Atunci B. mi-a strecurat banii mie, și biata femeie

a izbucnit în plâns. Tatăl meu vitreg a venit cu vioara, dar a cerut mai întâi să se aducă votcă, pentru că altfel nu poate cânta. I s-a adus băutura cerută și, după ce a băut, a început să se laude.

— O să-ți cânt o compoziție de-a mea, din prietenie, i-a spus el lui B., și a scos de sub scrin un caiet gros, prăfuit.

— Toate astea sunt scrise de mine, a zis el, arătând caietul. O să vezi și tu! Astea, frate, nu-s fleacurile voastre de balet!

B. a răsfoit în tăcere câteva file, apoi a desfăcut notele pe care le adusese cu cl și l-a rugat pe tatăl meu vitreg să lase la o parte compoziția lui și să cânte după notele acelea.

Tatăl meu s-a simțit cam jignit, dar, temându-se să nu-l piardă pe noul său protector, s-a supus. Și atunci B. a văzut că într-adevăr fostul său confrate studiase și progresase mult de când se despărțiseră, deși se lăuda că de când cu însurătoarea nu mai pusese mâna pe arcuș. S-o fi văzut atunci pe sărmana mea măicuță cât de fericită era! Nu-și mai lua ochii de la bărbatul ei și era mândră de el. Bunul B. s-a bucurat sincer și s-a hotărât să-i găsească de lucru tatălui meu vitreg. Avea încă de pe atunci multe legături cu oameni de seamă, așa că l-a recomandat pe sărmanul său confrate, cerând să fie sprijinit, după ce mai întâi l-a făcut pe acesta să făgăduiască solemn că se va purta bine. Deocamdată l-a îmbrăcat mai cuviincios pe socoteala sa și l-a prezentat câtorva persoane sus-puse, de care depindea angajarea lui. Efimov s-a dovedit a fi mândru numai în vorbe, pentru că a primit propunerea vechiului său prieten cu nespusă bucurie. B. povestea mai târziu că-i crăpa obrazul de rușine din cauza lingușirilor și temenelelor înjositoare ale tatălui meu vitreg, prin care acesta se străduia să-l îmbuneze, de teamă să nu-i piardă cumva protecția și bunăvoința. Dându-și seama că pășea pe calea cea bună, Efimov se lăsă chiar și de băutură. În sfârșit, a fost angajat în orchestra unui teatru. A trecut

proba cu bine, pentru că într-o singură lună de muncă stăruitoare izbutise să câștige tot ce pierduse într-un an și jumătate din lipsă de exercițiu și a făgăduit că va studia mereu și-și va îndeplini noile sale îndatoriri conștiincios și cu punctualitate. Dar situația familiei noastre nu s-a îmbunătățit de loc. Tatăl meu vitreg nu-i dădea măicuței nici un ban din leafa lui. O cheltuia toată în chefuri cu o droaie de prieteni noi cu care s-a grăbit să se înconjoare. Cei mai mulți erau servitori din teatru, coriști, figuranți, într-un cuvânt, niște indivizi pe care-i putea domina, pentru că pe oamenii cu adevărat talentați îi ocolea. Izbutise să le impună un deosebit respect pentru persoana lui, grăbindu-se să le spună că este un talent uriaș, nerecunoscut, că l-a nenorocit nevastă-sa și că, în sfârșit, capelmaistrul lor habar nu are ce-i aia muzică. Își bătea joc de toți muzicanții din orchestră, de piesele puse în scenă și chiar de autorii operelor jucate. Apoi a început să pălăvrăgească despre o nouă teorie a muzicii. Până la urmă, întreaga orchestră s-a săturat de el, pentru că se certase cu toți colegii și cu dirijorul, fusese impertinent cu toți șefii săi, dobândind astfel o reputație de certăreț și neserios - un om de nimic. Nimeni nu-l mai putea suferi.

Într-adevăr, părea foarte ciudat ca un om atât de neînsemnat, cu apucături atât de urâte, un interpret lipsit de valoare, care cânta fără pic de tragere de inimă, să se răstească la toată lumea și să fie atât de lăudăros și de arogant!

În cele din urmă, tatăl meu vitreg s-a certat cu B. Născocise o bârfeală josnică împotriva lui, o calomnie ticăloasă, pe care o pusese în circulație, susținând-o ca adevărată. După un serviciu neconștiincios de o jumătate de an, a fost dat afară din cauza beției și a neglijenței în îndeplinirea îndatoririlor sale. Dar Efimov nu a părăsit teatrul cu una, cu două. Și-a îmbrăcat iar zdrențele de mai înainte, pentru că hainele bune le vânduse sau le amanetase pe toate. Venea pe la foștii săi colegi, care-l

primeau cu sau fără voia lor. Colporta fel de fel de bârfeli, pălăvrăgea vrute și nevrute, se plângea de viața pe care era silit s-o ducă și-i poftea pe toți să vină acasă la dânsul ca s-o vadă pe ticăloasa de nevastă-sa. S-au găsit, firește, câte unii care-și iroseau vremea ascultându-l, oameni care, după ce-l îmbătau pe confratele lor alungat, îl puneau să vorbească tot felul de gogomănii. De obicei, era foarte spiritual și hazliu și-și presăra pălăvrăgeala cu vorbe veninoase și aprecieri cinice, plăcute unui anumit public. Era privit ca un măscărici trăsnit și hazliu, pe care, când nu aveau altă treabă, îl puneau să melițe din gură. Ba unii se amuzau aţâţându-l împotriva unui violonist abia sosit în oraș. Când îi auzea, Efimov se schimba îndată la față, se zăpăcea și, ros de gelozie, se grăbea să afle despre ce violonist era vorba și dacă avea talent. Se pare că abia în această perioadă a vieții sale a apărut adevărata lui scrânteală, care se accentua treptat - ideea fixă că ar fi cel mai mare violonist, cel puțin la Petersburg, dar că e prigonit de soartă, nedreptățit, și că numai din pricina intrigilor de tot soiul rămăsese neînțeles și necunoscut. Ba gândul acesta îl și măgulea, fiindcă sunt oameni cărora le face mare plăcere să se creadă nedreptățiți și asupriți, să se tânguie în gura mare, sau să se mângâie în tăcere, plecându-se adânc în fața propriei lor măreții, nerecunoscute de alții. Îi știa pe degete pe toți violoniștii din Petersburg și, după părerea lui, nici unul dintre ei nu se putea măsura cu el. Specialiștii și diletanții, care-l cunoșteau pe bietul smintit, se distrau vorbind de față cu dânsul despre cutare sau cutare violonist talentat, renumit, provocându-l, astfel, și pe el să vorbească. Le plăcea să-l întărâte, îi desfătau vorbele lui usturătoare, aprecierile pline de tâlc și de miez, când își critica rivalii închipuiți. Adesea se întâmpla ca cei din jurul lui să nu-l înțeleagă, dar erau convinși că nimeni altul nu se pricepea să înfățișeze cu mai mare iscusință, în caricaturi prinse cu multă istețime, celebritățile muzicale ale timpului. Ba chiar

și artiștii de care-și bătea joc atât de crunt îi cam știau de frică, pentru că-i cunoșteau vorba necruțătoare și-și dădeau seama de temeiul atacurilor și de justețea aprecierilor lui, ori de câte ori meritau într-adevăr să fie criticați. Toți se obișnuiseră să-l vadă în culise și pe culoarele teatrului. Oamenii de serviciu îl lăsau să treacă nestingherit, ca pe un personaj care nu putea să lipsească de acolo. Ajunsese un fel de Thersit al teatrului[xiv]. Așa a dus-o el vreo doi ani sau trei ani, dar până la urmă s-au plictisit toți de el, chiar și în rolul acesta de măscărici. L-au izgonit pentru totdeauna, și în ultimii doi ani ai vieții sale nimeni dintre cei care-l cunoșteau pe tatăl meu vitreg nu l-a mai văzut nicăieri, de parcă ar fi intrat în pământ. E adevărat că B. l-a mai întâlnit de două ori. Lui i s-a părut atât de decăzut, încât compătimirea a învins din nou dezgustul, și l-a strigat; dar tatăl meu vitreg s-a simțit jignit, s-a prefăcut că nu-l aude, și-a tras pălăria ponosită peste ochi și a trecut mai departe. În sfârșit, în dimineața unei mari sărbători, B. a fost anunțat că venise fostul său confrate Efimov, ca să-l felicite. B. i-a ieșit în întâmpinare. Efimov, ametit de băutură, a început să-i facă temenele până la pământ, bolborosind ceva nedeslușit. Nu vroia nici în ruptul capului să intre în casă. Încăpățânarea aceasta a lui își avea și ea tâlcul ei, căci spunea el: „De, nu se cuvine ca un biet nenorocit ca mine să stea lângă persoane atât de nobile ca dumneavoastră. Că pentru alde noi, oamenii mici, e bun și antreul pentru a vă face urări de sărbătoare, a ne închina adânc și a pleca”. Pe scurt, s-a purtat prostește, josnic și dezgustător de urât. Din ziua aceea, B. nu l-a mai văzut multă vreme, până în clipa catastrofei care a curmat firul acestei vieți în descompunere, al acestei vieți cangrenate și triste. Deznodământul a fost cumplit. Catastrofa este strâns legată nu numai de primele impresii ale vieții mele, ci de întreaga mea viață. Iată cum s-au petrecut lucrurile... Dar mai întâi trebuie să spun ce a fost copilăria mea și ce a însemnat pentru mine omul acesta, el,

care a lăsat o urmă atât de dureroasă în primele impresii ale copilăriei mele și a fost pricina morții bietei mele măicuțe.

II

Amintirile mele încep de foarte târziu, abia după ce am împlinit opt ani. Nu știu cum s-a făcut, dar întâmplările dinainte de această vârstă nu mi-au lăsat o impresie atât de adâncă, încât să-mi pot aduce aminte de ele. De pe la opt ani și jumătate îmi amintesc însă bine de tot ceea ce s-a petrecut zi de zi, fără întrerupere, ca și cum toate s-ar fi întâmplat abia ieri. Ce-i drept, parcă văd ca prin vis și câte ceva din viața mea de mai înainte: candela veșnic aprinsă într-un colț întunecat al odăii, lângă o icoană veche, lovitura pe care mi-a dat-o într-o zi, pe stradă, un cal, de pe urma căreia, după cum mi s-a povestit mai târziu, am zăcut trei luni. Îmi mai amintesc cum în timpul acestei boli m-am trezit într-o noapte lângă mama cu care dormeam în pat, speriată de nălucirile stârnite de boală, de liniștea nopții și de șoarecii care rodeau dușumeaua într-un colț. M-am ghemuit sub plapumă și am tremurat de frică toată noaptea, fără a îndrăzni s-o trezesc pe măicuța, ceea ce mă face să cred că de ea mi-era teamă mai mult decât de orice. Dar, din clipa când am început să-mi dau seama de mine însămi, am început să mă maturizez neașteptat de repede, să înțeleg cu o înspăimântătoare ușurință unele lucruri care nu erau de loc copilărești. Toate căpătau pentru mine o nespusă claritate, pricepeam totul neînchipuit de repede. Clipa în care firul amintirilor mele a început să se depene mi-a lăsat o impresie puternică și apăsătoare. Impresia aceasta s-a repetat apoi zi de zi,

accentuându-se mereu. Ea a dat un colorit sumbru și straniu anilor petrecuți în casa părinților mei, precum și întregii mele copilării.

Astăzi îmi e de parcă mă trezisem deodată dintr-un somn adânc (deși atunci, se înțelege, lucrul acesta nu mi se păruse atât de uimitor). Mă văd într-o odaie mare, joasă, neaerisită și murdară. Pereții, spoiți cu un cenușiu spălăcit. Într-un colț se află un cuptor mare, rusesc. Ferestrele, înguste și lungi ca niște crăpături, dau spre stradă, sau, mai bine zis, spre acoperișul casei de peste drum. Pervazul e atât de sus, că trebuie să aduc mai întâi un scaun, iar pe scaun să așez un scăunel, pentru ca abia de acolo să pot ajunge, cu chiu, cu vai la fereastră, unde îmi plăcea să stau când eram singură. De la fereastra odăii noastre se vede jumătate din oraș. Locuiam chiar sub acoperiș, într-o casă foarte mare, cu cinci etaje. Un divan vechi, acoperit cu mușama, desfundat și prăfuit, o masă simplă, albă, două scaune, patul măicuței, într-un colț un dulăpior cu nu știu ce înăuntru, un scrin încremenit într-o rână și un paravan de hârtie, rupt, iată toată mobila noastră...

Mi-amintesc că era pe înserat. În casă domnea neorânduiala, pe jos zăceau împrăștiate perii, cârpe, blidele noastre de lemn, o sticlă spartă și nu mai țin minte ce alte lucruri. Țin minte că mama era foarte tulburată, se zbuciuma și plângea. Tatăl meu vitreg ședea într-un colț, îmbrăcat în veșnica lui redingotă zdrențuită. El i-a spus ceva, zâmbind ironic. Atunci, și mai furioasă, ea a început să arunce iar pe jos perii și vase. Am izbucnit în plâns și m-am repezit țipând să-i despart. Îngrozită, l-am cuprins cu putere în brațe pe tata. Voiam să-l apăr, acoperindu-l cu trupul meu. Dumnezeu știe de ce mi se părea că mama se supăra degeaba pe el, că el n-avea nici o vină. Eram în stare să cer iertare pentru el, să îndur orice pedeapsă în locul lui. Măicuța mă înspăimânta și-mi închipuiam că și alții se temeau tot atât de mult de ea. În prima clipă, mama

a rămas uluită, apoi m-a luat de mână și m-a tras după paravan. M-am lovit la mână de pat și m-a durut destul de rău, dar teama era mai mare decât durerea, și nu m-am văitat. Mai țin minte că măicuța i-a spus ceva tatei, cu amărăciune și aprindere, arătând spre mine (în această povestire, îi voi spune și de aci înainte tată, pentru că am aflat abia mult mai târziu că nu mi-era tată bun). Cearta a ținut vreo două ore și, în așteptarea mea înfrigurată, mă străduiam din răsputeri să ghicesc cum se va termina. Într-un târziu, s-a potolit, și mama a plecat nu știu unde. Tata m-a chemat la el, m-a sărutat, m-a mângâiat pe cap și m-a luat în brațe, iar eu, alintându-mă, m-am cuibărit la pieptul lui. A fost probabil cea dintâi mângâiere părintească pe care am cunoscut-o și poate că tocmai din pricina ei abia din momentul acela îmi amintesc de toate atât de clar. Am mai băgat de seamă că mi-am câștigat bunăvoința tatei, pentru că i-am luat apărarea, și atunci mi se pare că m-a străfulgerat pentru întâia oară gândul că el suferă și îndură mult amar din pricina mamei. Din ziua aceea, gândul acesta m-a urmărit neîncetat umplându-mi sufletul de revoltă.

Din clipa aceea a răsărit în mine o dragoste nemăsurată pentru tatăl meu, o dragoste ciudată, de fel copilărească. Aș spune mai curând că era un simțământ *matern* de compătimire, dacă o astfel de definire a dragostei mele n-ar părea oarecum ridicolă, din cauză că eram un copil. Pe tatăl meu îl socoteam întotdeauna atât de vrednic de milă, atât de persecutat, de năpăstuit, de chinuit, încât mi s-ar fi părut înspăimântător și nefiresc să nu încerc a-i alina durerea, să nu-l mângâi pe cât mi-era cu putință. Dar nici până astăzi nu înțeleg pentru ce mi-a intrat în cap ideea că tata este un astfel de martir, un om atât de nefericit! Cine mi-a insuflat gândul acesta? Cum de a fost cu putință ca un copil ca mine să înțeleagă, oricât de puțin, insuccesele lui personale? Și le înțelegeam, deși le răstălmăceam, adaptându-le felului meu de a gândi; dar nici până astăzi

nu știu cum de am ajuns să am impresia aceasta despre el. Poate că mama s-a purtat prea aspru cu mine și m-am apropiat de tatăl meu ca de o ființă care-mi împărtășea durerea.

Am vorbit despre prima clipă de trezire din somnul prunciei, despre prima mea mișcare în viață. Chiar din clipa aceea, inima mi-a fost rănită și am început să mă maturizez cu o neînchipuită și istovitoare repeziciune. Nu mă mai mulțumeau impresiile dinafară. Am început să gândesc, să judec, să observ, însă această observare a vieții din jur era nefiresc de timpurie, așa că nu se putea ca închipuirea mea să nu transforme totul după tiparul ei, pomenindu-mă dintr-o dată într-o lume fantastică. În jurul meu toate îmbrăcau veșmântul basmului fermecat pe care mi-l povestea adesea tatăl meu, și pe care îl socoteam pe vremea aceea cu totul adevărat. În mintea mea s-au zămislit gânduri neobișnuite. Știam foarte bine - fără să-mi dau seama cum de-am ajuns să știu - că trăiesc într-o familie ciudată, că părinții mei nu seamănă de fel cu oamenii pe care-i întâlneam întâmplător pe vremea aceea. ,,De ce oare, mă întrebam eu, de ce toți ceilalți oameni au o cu totul altă înfățișare decât aceea a tatălui și a mamei mele? De ce alții aveau fețele vesele și de ce eram uimită că în ungherul nostru nimeni nu se bucura, nimeni nu râdea vreodată?” Ce forță m-a împins, ce m-a îndemnat pe mine, copil de nouă ani, să încerc cu atâta stăruință să înțeleg, să prind, atentă, orice vorbă aruncată de cei pe care întâmplarea mi-i scotea în cale, fie pe scara noastră, fie pe stradă, când, pe înserate, acoperindu-mi zdrențele cu cațaveica cea veche a măicuței mele, mă duceam la băcănie cu câțiva bănuți de aramă în mână, ca să cumpăr puțin zahăr, ceai sau pâine? Am înțeles, dar nu-mi aduc aminte cum, că în ungherul nostru domnea o veșnică și insuportabilă nenorocire. Mă frământam, încercând să mă dumiresc, de ce anume era așa, și nu știu cine m-a ajutat să dezleg această taină în felul meu: vinovată era mama.

Am socotit că ea era călăul tatălui meu și - repet - nu înțeleg cum de s-a putut naște în mintea mea un gând atât de groaznic. Și cu cât mă simțeam mai aproape de tatăl meu, cu atât mai aprig o uram pe biata maică-mea. Chiar și astăzi, după atâta vreme, această amintire mă chinuiește amarnic. Dar iată o altă întâmplare, care a contribuit și mai mult la ciudata mea apropiere de tatăl meu. Într-o seară - trecuse de ora nouă - mama m-a trimis la băcănie să cumpăr drojdie. Tata nu era acasă. La întoarcere, mergând pe stradă, m-am împiedicat, am căzut și am vărsat toată drojdia din ceașcă. În prima clipă m-am gândit la mânia maică-mi. Am încercat să mă ridic în picioare, dar n-am putut, și mâna stângă mă durea cumplit. Trecătorii s-au strâns în jurul meu; o bătrânică m-a sprijinit, iar un băiețel, care tocmai trecea în fugă pe acolo, m-a lovit cu o cheie în cap. În sfârșit, cei din jur au izbutit să mă ridice. Am strâns de pe jos cioburile ceștii și am pornit spre casă buimacă, abia târându-mi picioarele. Deodată, l-am zărit pe tata. Stătea în mijlocul mulțimii adunată în fața casei unor oameni bogați de peste drum de noi. Proprietatea unei familii nobile, casa era scăldată în lumină. Înaintea intrării așteptau o mulțime de trăsuri, și sunetele muzicii răzbăteau prin ferestre până afară în stradă. L-am apucat de poala redingotei, i-am arătat ceașca spartă și, izbucnind în plâns, i-am spus că mi-e frică să mă întorc la mama. Nu știu cum, dar eram sigură că îmi va lua apărarea. Dar pentru ce eram atât de sigură, cine mi-a insuflat sentimentul acesta, cine mi-a spus că el mă iubește mai mult decât mama? De ce oare m-am apropiat fără teamă de el? M-a luat de mână, m-a liniștit, apoi mi-a spus că vrea să-mi arate ceva și m-a ridicat în brațe. Nu vedeam nimic, pentru că mă apucase tocmai de mâna lovită și mă durea îngrozitor, dar nu am scos nici un vaiet, de teamă să nu-l mâhnesc. Mă întreba mereu ce văd. Străduindu-mă din răsputeri să-i fac pe plac, i-am răspuns că văd niște draperii roșii. Ținându-mă în brațe, a vrut să treacă cu

mine pe partea cealaltă a străzii, mai aproape de casa aceea. Atunci am izbucnit deodată în plâns și, îmbrățișându-l, l-am rugat să mă ducă mai repede sus, la măicuța. Îmi amintesc că în seara aceea mângâierile tatălui meu mă îndurerau și mă chinuia gândul că unul dintre oamenii pe care doream atât de mult să-i iubesc mă mângâia și-mi răspundea cu dragostea lui, pe când celălalt mă înfricoșa și nu îndrăzneam să mă apropii de el. Dar mama aproape că nici nu s-a supărat pe mine și m-a trimis la culcare. Mâna mă durea tot mai rău și până la urmă au început să mă scuture frigurile. Cu toate acestea, eram neînchipuit de fericită că se terminase totul cu bine și toată noaptea am visat casa de peste drum cu draperiile roșii.

A doua zi, m-am deșteptat din somn cu un singur gând - casa cu draperiile roșii. Abia a ieșit mama pe poartă, că m-am și urcat pe pervazul ferestruicii, ca să mă uit peste drum. Casa aceasta îmi atâța de multă vreme curiozitatea de copil. Îmi plăcea s-o privesc, mai ales în amurg, când pe străzi se aprindeau felinarele, și când draperiile, roșii ca purpura, străluceau parcă în ape sângerii, ciudate, de după ferestrele înalte, cu geamuri mari, dintr-o bucată, ale casei scăldată în lumină. Aproape totdeauna se opreau în fața intrării trăsuri luxoase, trase de cai minunați, superbi. Totul îmi stârnea curiozitatea: și strigătele, și învălmășeala de la intrare, și felinarele multicolore ale trăsurilor, și femeile elegante care coborau din călești. În închipuirea mea de copil, vedeam desfășurându-se un fast împărătesc, ca într-un basm fermecat. Și de atunci, după întâlnirea cu tatăl meu în fața casei celei bogate, aceasta mi se părea de două ori mai minunată și mai atrăgătoare decât înainte. Imaginația mea aprinsă a început să zămislească tot felul de noțiuni și de presupuneri, care mai de care mai bizare. Nu era de mirare că, trăind între oameni atât de ciudați ca tata și mama, ajunsesem să fiu și eu un copil straniu, cu o fantezie exaltată. Mă izbea mai ales deosebirea dintre

caracterele lor. Mă uimea, bunăoară, zbuciumul mamei mele, care se trudea fără odihnă, ca să procure cele trebuitoare traiului nostru sărăcăcios, învinuindu-l mereu pe tatăl meu că trebuie să muncească singură pentru toți. Mă întrebam, fără să vreau, oare de ce tata nu-i dă nici un ajutor și se poartă ca un străin în casa noastră? Câteva cuvinte ale mamei mi-au lămurit întrucâtva situația, căci am aflat cu oarecare mirare că tata era artist (cuvântul mi s-a întipărit bine în memorie), că avea talent, și mi-am închipuit numaidecât că un artist trebuie să fie cu totul deosebit de ceilalți oameni. Se poate ca însuși felul de a se purta al tatălui meu să mă fi făcut să cred așa, sau poate că mai auzisem ceva în legătură cu asta și nu-mi mai aduc aminte ce anume. Ciudat de limpede mi-au sunat în ureche vorbele pe care tatăl meu le-a rostit într-o zi, în fața mea, cu însuflețire. Spunea că „va veni vremea când nici el nu va mai trăi în mizerie, când va fi și el un domn, un om bogat și că, în sfârșit, după moartea mamei, va renaște la o nouă viață”. Mi-amintesc că atunci când am auzit pentru prima data aceste cuvinte, m-am înspăimântat. N-am mai putut să rămân în odaie și am fugit în săliță. Am stat acolo, în frig, sprijinită de pervazul ferestrei, acoperindu-mi fața cu mâinile, și am plâns amar. Mai târziu, însă, după ce frământasem multă vreme în minte cele auzite și mă deprinsesem cu această înspăimântătoare dorință a tatălui meu, fantezia mi-a venit deodată în ajutor. Și, din cauză că nu mai puteam îndura chinul neștiinței, am fost nevoită să presupun neapărat ceva. Cum s-a întâmplat nu mai știu, dar până la urmă a început să mă stăpânească gândul că, după moartea mamei, tata va părăsi locuința noastră tristă și vom pleca împreună undeva, în altă parte. Unde anume? La această întrebare închipuirea mea nu a fost niciodată în stare să răspundă lămurit. Îmi amintesc numai atât: că prin visările mele se perinda tot ceea ce fantezia putea să creeze mai strălucit, mai somptuos și mai măreț, tot ceea ce putea să înfrumusețeze locul acela unde ne vom duce

amândoi, pentru că eram încredințată că vom pleca negreșit împreună. Îmi închipuiam că vom fi bogați chiar din prima clipă și că nu voi mai fi nevoită să alerg la băcănie. Drumurile după cumpărături mi-erau foarte neplăcute, pentru că, ori de câte ori ieșeam pe stradă, mă chinuiau copiii din vecini, și mi-era tare teamă de ei, mai ales când duceam lapte sau ulei. Știam doar ce pedeapsă aspră mă aștepta acasă, dacă se întâmpla să le vărs. În visările mele îmi plăcea să-mi închipui că tata va avea haine bune și vom locui într-o casă plină de strălucire. Și iată că acum casa cea bogată cu draperii roșii de peste drum și întâlnirea mea cu tata în fața ei veneau să-mi aprindă imaginația. Presupunerile mele se precizau dintr-o dată: o să ne mutăm chiar în casa asta și o să trăim acolo în veșnică sărbătoare și fericire. De atunci priveam de la fereastră în fiecare seară, cu o curiozitate nepotolită, casa cea vrăjită. Vedeam trăsuri adunate în fața ei, oaspeți eleganți, cum nu mai întâlnisem nicicând. Mi se părea că aud sunetele unei muzici minunate revărsându-se prin ferestre. Priveam cu nesaț umbrele care se desenau pe perdele și mă străduiam fără răgaz să ghicesc ce se întâmplă acolo înăuntru. Îmi închipuiam că acolo e raiul și o sărbătoare fără de sfârșit. Am început să urăsc locuința noastră sărăcăcioasă și zdrențele pe care le purtam. Într-o seară, când mama m-a certat și mi-a poruncit să mă dau jos de pe pervaz, unde mă cățărasem ca de obicei, în mintea mea a încolțit ideea că dinadins nu mă lasă să mă uit la casa de peste drum, ca să-mi iau gândul de la ea, pentru că nu se bucura de fericirea noastră și voia s-o zădărnicească... Toată seara am urmărit-o cu atenția încordată, bănuitoare.

Mă întreb, oare cum de s-a putut strecura în sufletul meu atâta cruzime față de o ființă mereu chinuită ca mama? Abia acum îmi dau seama câtă suferință a îndurat și nu-mi pot aminti fără adâncă durere de această martiră. Chiar și atunci, în perioada aceea întunecată a copilăriei

mele ciudate, în epoca dezvoltării atât de nefirești a acestui început de viață, mi se strângea adesea inima de durere și de milă - și neliniștea, tulburarea și îndoiala mi se strecurau în suflet. Uneori, chiar de pe atunci, mi se răzvrătea conștiința și, chinuită de grea suferință, simțeam că sunt nedreaptă cu mama. Dar mă înstrăinasem de ea și nu-mi amintesc să fi dorit vreodată să mă alinte. Și astăzi se întâmplă destul de des ca frânturi de amintiri, în aparență neînsemnate, să-mi învenineze și să-mi răscolească sufletul. Mi-aduc aminte că într-o seară (ceea ce voi povesti acum este, fără îndoială, meschin, banal și grosolan, dar tocmai astfel de amintiri mă chinuiesc parcă mai mult și mi s-au întipărit mai dureros în memorie), în lipsa tatei, mama voia să mă trimită la băcănie să cumpăr ceai și zahăr. Dar tot chibzuia și șovăia, numărând cu glas tare bănuții de aramă - jalnica sumă pe care o avea de cheltuială. A stat și a socotit așa vreo jumătate de oră și tot nu s-a hotărât. Câteodată cădea într-un fel de uitare de sine - desigur din pricina suferințelor pe care le îndura. Parcă o văd numărând bănuții și șoptind ceva, încet, domol, de parcă vorbele i-ar fi ieșit din gură fără voia ei. Avea buzele supte și obrajii cadaverici, mâinile îi tremurau și, întotdeauna când vorbea singură, dădea mereu din cap.

— Nu, nu se poate, a murmurat ea, privindu-mă. Mai bine mă culc. Ce zici? Vrei să te culci și tu, Netoșka[xv]?

Nu i-am răspuns. Atunci mi-a ridicat ușor capul și m-a învăluit într-o privire atât de blândă, atât de duioasă, și un zâmbet atât de matern i-a înseninat și i-a luminat chipul, încât inima a prins să-mi zvâcnească dureros. Și-mi mai spusese și Netoșka, ceea ce însemna că în clipa aceea simțea o dragoste adâncă pentru mine. Diminutivul acesta de Netoșka mi-l dăduse chiar ea, de drag, formându-l din numele meu Anna. De câte ori îmi spunea Netoșka, știam că voia să mă alinte. Eram mișcată, aș fi vrut s-o îmbrățișez, să mă ghemuiesc la pieptul ei și să plâng împreună cu ea. Biata măicuța mea m-a mângâiat îndelung

pe cap, cu mișcări mașinale, poate fără să-și mai dea seama că mă mângâie, rostind mereu: „Fetița mea, Anneta... Netoșka!” Mă podidiseră lacrimile, dar m-am stăpânit. Mă încăpățânam să nu-mi trădez înduioșarea, deși sufeream cumplit. Nu, cruzimea mea față de ea nu putea să fie firească. Nu era cu putință să fiu atât de pornită împotriva mamei mele, numai din cauza asprimii ei. Dragostea mea nemăsurată, plină de fantezie, pentru tatăl meu, îmi pocise sufletul - asta era. Mă deșteptam uneori noaptea, în colțul meu, în patul prea strâmt, sub plapuma friguroasă, și, nu știu de ce, dar de fiecare dată mă cuprindea teama. Buimacă de somn, mi-aminteam că nu demult, când eram mai mică, dormeam cu mama și nu-mi era atât de teamă când mă trezeam noaptea. Cum mă alipeam de ea, cum închideam ochii și o strângeam mai tare în brațe, adormeam ca prin farmec. Simțeam că în adâncul sufletului meu, nici chiar acum nu puteam să n-o iubesc. Mai târziu am descoperit că mulți copii sunt groaznic de nesimțitori; în schimb, când îndrăgesc pe cineva, atunci îl iubesc nețărmurit. Așa s-a întâmplat și cu mine.

Uneori, în cămăruța noastră, săptămâni întregi se așternea o liniște de moarte. Tata și mama obosiseră de atâta ceartă, iar eu trăiam lângă ei, ca întotdeauna, mereu tăcută, cu gândurile mele, mereu tristă, cu dorurile și visurile mele. Scrutându-i cu luare-aminte pe amândoi, am înțeles raporturile dintre ei: mi-am dat seama de veșnica lor vrăjmășie surdă, de întreaga amărăciune și grozăvie a vieții dezordonate care se cuibărise în ungherul nostru. Dar am înțeles totul, fără a pătrunde cauzele și efectele, ci numai atât cât putea să discearnă mintea mea de atunci. Mi-amintesc că în serile lungi de iarnă mă ghemuiam într-un colț al odăii, și de acolo îi urmăream cu priviri lacome ceasuri în șir. Cercetam cu atenție fața tatălui meu și mă străduiam să-i ghicesc gândurile, să aflu ce-l frământă atât de mult. Uneori mă uimea și mă înspăimânta purtarea

mamei. Se plimba neobosită, ore de-a rândul, de la un capăt la altul al camerei, adesea chiar și noaptea, când o chinuia insomnia. Umbla mereu și șoptea ceva, ca pentru sine însăși, de parcă ar fi fost singură în odaie, ba desfăcând brațele, ba încrucișându-le la piept, ba frângându-și mâinile, apăsată de o tristețe cumplită, fără leac. Alteori, lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraz, poate fără să-și dea seama de ele, pentru că din când în când cădea într-un fel de uitare. Suferea de o boală foarte grea și nu se îngrijea de loc.

Singurătatea și tăcerea pe care nu îndrăzneam s-o curm mă apăsau din ce în ce mai tare. Trecuse un an de când trăiam o viață conștientă, frământată de gânduri, de visuri fără sfârșit, chinuită de doruri nedeslușite, tainice, care mijeau în mine fără veste. Eram din ce în ce mai sălbatică, de parc-aș fi crescut în pădure. În sfârșit, tata a observat cel dintâi schimbarea prin care treceam; m-a chemat lângă el și m-a întrebat de ce-l privesc atât de stăruitor. Nu mai știu ce i-am răspuns. Îmi amintesc doar că a căzut pe gânduri; apoi, într-un târziu, uitându-se la mine, mi-a spus că va aduce chiar a doua zi un abecedar, ca să mă învețe carte. Am așteptat abecedarul cu mare nerăbdare și m-am frământat toată noaptea, încercând să mi-l închipui, pentru că nu prea știam ce înseamnă un abecedar. A doua zi, tata s-a apucat într-adevăr să mă învețe carte. Am priceput numaidecât ce mi se cerea și învățam repede și ușor, pentru că știam că-i fac plăcere. Au fost anii cei mai fericiți din viața mea de atunci. Când mă lăuda pentru sârguința mea, când mă mângâia pe cap și mă săruta, izbucneam în plâns de atâta fericire. Încetul cu încetul, m-a îndrăgit. Acum aveam curajul să-i vorbesc, și de multe ori se întâmpla să stăm amândoi de vorbă ceasuri în șir, fără să obosesc, cu toate că uneori nu înțelegeam nimic din ceea ce spunea. Dar mă temeam să nu-și închipuie cumva că mă plictisesc cu el, și de aceea mă străduiam din răsputeri să-l fac să creadă că înțeleg totul. În sfârșit, și-a luat obiceiul

să-și petreacă serile cu mine. De cum se lăsa amurgul, tata se întorcea acasă, iar eu veneam lângă el cu abecedarul. Mă așeza pe un scăunel în fața lui, iar după lecție îmi citea dintr-o carte. Nu înțelegeam nimic din ceea ce citea, dar râdeam într-una, crezând că-i fac plăcere. Și, într-adevăr, îl distram, căci văzându-mă pe mine râzând, se înveselea și el. Tot cam pe vremea aceea, într-o seară, după lecție, mi-a spus o poveste. Auzeam pentru întâia dată o poveste. Ședeam ca vrăjită, arzând de nerăbdare să aflu ce se mai întâmplă. Mă pomeneam pe meleaguri necunoscute și spre sfârșitul basmului eram nespus de fericită. Asta nu pentru că povestea m-ar fi impresionat atât de mult, ci pentru că eram convinsă că totul era adevărat, și mă grăbeam să dau frâu liber fanteziei mele bogate, împletind realitatea cu născocirea. Curând, a apărut în închipuirea mea și casa cu draperiile roșii. Tot aici, nu știu prin ce minune, rolul personajului principal îl întruchipa tatăl meu, cu toate că el era povestitorul. Mama era și ea acolo, ne tăia calea și nu ne lăsa să plecăm împreună spre meleaguri necunoscute și, în sfârșit, sau, mai bine zis, în primul rând, apăream eu însămi - cu visurile mele stranii, cu capul doldora de fantasmagorii, de năluciri neroade și absurde. Toate acestea se învălmășeau în așa hal în capul meu, încât foarte curând a pus stăpânire pe mine un adevărat haos, și am pierdut pentru câtva timp orice măsură, orice simț al realității. Pluteam, Dumnezeu știe pe ce tărâmuri! Ardeam de nerăbdare să vorbesc cu tatăl meu despre viitor, să-i aflu dorințele, să-mi spună unde avea de gând să mă ducă cu el după ce vom părăsi, în sfârșit, mansarda noastră. Eram încredințată că toate acestea se vor întâmpla în scurt timp, dar cum se vor înfăptui - nu știam, așa că mă chinuiam, frământându-mi mintea ca să aflu. Uneori - și aceasta se întâmpla de obicei seara - mi se părea că în orice clipă tata putea să-mi facă semn cu ochiul, pe furiș, să ies pe săliță fără să mă vadă mama. În trecere, luam abecedarul și tabloul nostru, o mizerabilă litografie lipsită

de valoare care atârna de când lumea pe perete și pe care hotărâsem s-o iau negreșit cu mine. Apoi, tot pe ascuns, fugeam undeva, de unde să nu ne mai întoarcem niciodată la mama. Într-o seară, măicuța lipsea de acasă. Am ales o clipă când tata era mai bine dispus decât de obicei - ceea ce se întâmpla ori de câte ori bea puțin vin - m-am apropiat de el și am început să-i vorbesc, hotărâtă să ajung repede la ceea ce mă frământa. În sfârșit, am izbutit să-l fac să râdă. Atunci l-am cuprins în brațe, strângându-l cu putere, și, cu inima fremătând de teamă, pregătindu-mă pentru o destăinuire înfricoșătoare, vorbind fără șir și bâlbâindu-mă, am început să-l descos: unde o să mergem, când o să plecăm, ce o să luăm cu noi, cum o să trăim, și, în sfârșit, dacă ne vom duce în casa cu draperiile roșii?

— Care casă? Ce draperii roșii? Ce tot bălmăjești? Ce-s aiurelile astea, prostuțo?

Atunci m-am speriat mai rău decât înainte și am început să-i explic că după moartea mamei nu vom mai sta la mansardă, că ne vom duce undeva împreună, vom fi bogați și fericiți, și la urmă îl asiguram că toate acestea mi le făgăduise chiar el. Eram convinsă că tatăl meu îmi vorbise într-adevăr mai înainte de toate acestea - cel puțin așa mi se părea.

— Mama? Moartă? Când o să moară mama? repetă el, schimbându-se la față, privindu-mă uluit și încruntându-și sprâncenele dese, înspicate. Ce tot pălăvrăgești, sărmană copilă, prostuțo...

Apoi m-a dojenit multă vreme, spunându-mi că sunt un copil prost, care nu înțelege nimic... și multe altele pe care le-am uitat. Știu doar atât - că părea foarte mâhnit. Nu am priceput nimic din mustrările lui și nu mi-am dat seama cât de mult suferea din cauză că nu uitasem cuvintele pe care le aruncase mamei la mânie, într-o clipă de adâncă amărăciune, și că le frământasem cu atâta stăruință în mintea mea. În orice stare sufletească s-ar fi aflat, oricât de smintit ar fi fost el atunci, nu se putea totuși să nu-l

uluiască ceea ce auzea. Deși nu înțelegeam de loc pentru ce se supărase, m-am întristat amarnic și am început să plâng. Îmi închipuiam că ceea ce ne aștepta era, probabil, atât de important, încât nu se cuvenea ca un copil prost ca mine nu numai să pomenească de asta, dar nici măcar să se gândească la așa ceva. De altfel, deși nu înțelegeam nimic din câte-mi spusese, bănuiam totuși că o jignisem pe mama. Atunci m-a cuprins teama și simțeam, îngrozită, cum îndoiala mi se furișează în suflet. Tata a încercat să-mi potolească plânsul și zbuciumul, m-a liniștit, mi-a șters lacrimile cu mâneca și mi-a poruncit să nu mă mai bocesc. După aceea, a mai rămas câteva timp tăcut. Stătea încruntat, frământat de gânduri. Apoi a început să vorbească iarăși, dar, oricât mă sileam, nu puteam prinde tâlcul vorbelor lui. Judecând după cuvintele de care-mi mai aduc aminte, cred că a încercat să-mi explice cine este el, că este un mare artist, că nimeni n-a înțeles că e înzestrat cu foarte mult talent. M-a întrebat dacă am priceput, și i-am răspuns, firește, că am priceput. Apoi m-a pus să repet că are talent. I-am spus: „Ai talent”. Auzind aceste vorbe, a zâmbit, pentru că, în cele din urmă, i s-o fi părut și lui caraghios că discută cu mine o chestiune atât de serioasă. Convorbirea noastră a fost curmată de Karl Feodorîci, care tocmai intrase. Am început să râd și m-am înveselit de-a binelea, când tăticu, arătând spre noul venit, mi-a spus:

— Uite, îl vezi pe Karl Feodorîci? N-are pic de talent.

Acest Karl Feodorîci era un personaj foarte hazliu. Întâlnisem până atunci prea puțini oameni, așa că nu l-am uitat. Parcă-l văd: neamț de origină - se numea Meyer - se născuse în Germania și venise în Rusia mânat de dorința arzătoare de a intra în corpul de balet de la Petersburg. Cum însă era un dansator foarte prost, nu a fost angajat nici măcar pentru figurație. Îl foloseau în teatru numai pentru anumite ieșiri. Juca roluri mute în suita lui Fortinbras[xvi], sau, travestit în cavaler de Verona, apărea pe scenă într-un grup de douăzeci de cavaleri, care-și

vânturau săbiile de carton, exclamând: „Vom muri pentru regele nostru!” Cred că un alt actor mai devotat rolurilor sale decât acest Karl Feodorîci n-a existat pe lume. Dar cea mai groaznică nenorocire și durere a întregii sale vieți a fost nereușita sa la corpul de balet. Pentru el, coregrafia era mai presus decât orice altă artă, și Karl Feodorîci se simțea în felul lui tot atât de legat de ea cum era tatăl meu legat de vioară. Se împrieteniseră pe vremea când lucrau amândoi la teatru, și de atunci eșuatul figurant nu l-a mai părăsit pe tata. Se întâlneau foarte des, își deplângeau împreună soarta vitregă și amândoi regretau că oamenii nu fuseseră în stare să le recunoască talentul. Neamțul era omul cel mai sentimental, cel mai duios din lume și nutrea pentru tata un sentiment de prietenie înflăcărată și dezinteresată. Mi se părea însă că tata nu se simțea prea apropiat de el și-l îngăduia ca prieten în lipsa altuia. Iar pe lângă aceasta, în exclusivismul lui, tata nu putea să înțeleagă în ruptul capului că și dansul era o artă, ceea ce-l jignea până la lacrimi pe bietul neamț. Cunoscându-i slăbiciunea, îl necăjea mereu și-și bătea joc de sărmanul Karl Feodorîci, care se aprindea și-și pierdea firea, încercând să-i demonstreze contrarul. Mai târziu am aflat de la B. multe despre acest Karl Feodorîci. B. îl poreclise fluieră-vânt de Nürnberg. Tot el mi-a povestit foarte multe despre prietenia dintre acesta și tatăl meu. Între altele, mi-a spus că se întâlneau destul de des și, după ce se afumau puțin, începeau să-și jelească soarta și să se tânguie că rămăseseră niște artiști necunoscuți. Mi-amintesc și eu de întâlnirile lor și parcă mă văd cum, tot uitându-mă la cei doi oameni ciudați, începeam și eu să mă smiorcăi fără rost. Asta se întâmpla de obicei în lipsa mamei de acasă. Neamțul se temea grozav de ea și totdeauna aștepta pe săliță, până când ieșea cineva de la noi, și, dacă afla că mama e înăuntru, o zbughea pe scări în jos. Aducea de fiecare dată cu el niște poezii germane și ni le citea cu glas tare, înflăcărat, iar după aceea le declama într-o rusească

stâlcită, ca să le înțelegem și noi. Asta îl înveselea foarte mult pe tata, iar eu râdeam uneori cu lacrimi. Într-o zi, le-a căzut în mână o carte rusească de care au rămas nespus de încântați amândoi, și de atunci citeau din ea aproape de fiecare dată când se întâlneau. Era o dramă în versuri, scrisă de un autor rus binecunoscut pe vremea aceea. Primele versuri le-am memorat atât de bine, încât mai târziu, după mulți ani, când cartea mi-a căzut întâmplător în mână, am recunoscut-o numaidecât. În drama aceea era vorba despre soarta nefericită a unui mare pictor, un oarecare Ghennaro sau Jacobo[xvii], care într-un loc exclama: „Sunt ignorat!”, iar în altă parte striga: „Am fost recunoscut!” sau, „Sunt lipsit de har!”, pentru a exclama apoi din nou, cu câteva rânduri mai jos: „Am talent!” Sfârșitul era foarte trist. Firește că era vorba de o lucrare cu totul lipsită de valoare, dar - miracol! - îi emoționa până la lacrimi pe cei doi cititori naivi, care găseau că eroul principal seamănă cu ei. Îmi aduc aminte că uneori Karl Feodorîci se înflăcăra atât de tare, încât sărea de pe scaun, se repezea în celălalt colț al odăii și ne ruga stăruitor, cu lacrimi în ochi, pe tata și pe mine - mie-mi spunea *mademoiselle* - să apreciem pe loc dacă într-adevăr soarta și oamenii îl nedreptățesc. Apoi începea să danseze, executând tot felul de figuri, rugându-ne în gura mare să-i spunem fără ocol dacă este sau nu artist și dacă se poate susține că este lipsit de talent. Tata se înveselea și îmi făcea pe furiș un semn cu ochiul, ca și cum ar fi vrut să mă înștiințeze din vreme că acuși-acuși o să-l ia peste picior pe neamț și o să facem mare haz. Pe mine mă pufnea râsul, dar tata mă amenința cu degetul, și mă stăpâneam, sufocându-mă de râs. Nici astăzi nu-mi pot aminti fără să zâmbesc de aceste scene. Parcă-l văd pe sărmanul Karl Feodorîci: mic de statură, foarte slab, cu părul încărunțit, avea nasul roșu, adus și veșnic murdar de tutun, și niște picioare strâmbe, diforme. Cu toate acestea, mândru parcă de forma lor, el purta pantalonii strâns lipiți pe pulpă.

Când se oprea după un ultim salt în poziția finală, cu mâinile avântate spre noi, zâmbindu-ne întocmai ca dansatorii pe scenă în încheierea unui dans, tata tăcea câteva clipe, parcă neputându-se hotărî să-și spună părerea. Îl lăsa dinadins pe dansatorul nerecunoscut în această poziție, până când Karl Feodorîci începea să se balanseze pe un picior, străduindu-se din răsputeri să-și mențină echilibrul. În sfârșit, tata se uita la mine cu o mină foarte serioasă, ca și cum m-ar fi poftit să fiu martoră nepărtinitoare la judecată. Atunci, privirile sfioase, rugătoare, ale dansatorului se ațintеau asupra mea.

— Nu, Karl Feodorîci, degeaba, nu merge! spunea, în sfârșit, tata, prefăcându-se că nu-i face nici o plăcere să mărturisească amarul adevăr.

Atunci, din pieptul lui Karl Feodorîci izbucnea un adevărat geamăt de durere. Dar omul se potolea îndată, se înviora și, gesticulând precipitat, ne cerea din nou să-l privim atent, asigurându-ne că nu dansase după sistemul cel mai potrivit și implorându-ne să-l mai judecăm o dată. Apoi se repezea iarăși în capătul celălalt al odăii și uneori executa săriturile cu atâta zel, încât ajungea cu capul până-n tavan și se lovea rău de tot, dar îndura durerea cu eroism, ca un spartan. În sfârșit, încremenea iar în poziția finală și din nou întindea spre noi mâinile tremurânde, cu zâmbetul pe buze, cerându-ne să-i hotărâm soarta. Dar tata, neînduplecat, tot atât de mohorât ca mai înainte, răspundea:

— Nu, Karl Feodorîci, așa ți-o fi ție scris, degeaba, nu merge!

Atunci, nemaiputându-mă stăpâni, izbucneam în râs, iar tata îmi urma exemplul. În sfârșit, Karl Feodorîci își dădea seama că ne băteam joc de el, se înroșea de indignare și, cu ochii plini de lacrimi și cu adâncă amărăciune - care, deși caraghioasă, m-a făcut mai târziu să mă gândesc cu o mare părere de rău la omul acesta nefericit - îi spunea tatei:

— Tu, prieten viclean!

Apoi își înșfăca pălăria și pleca grăbit, jurându-se pe toți sfinții că nu va mai pune piciorul în casa noastră. Dar supărarea lui nu ținea prea mult. Peste câteva zile apărea iar, și iar începea lectura faimoasei drame, și iar curgeau șiroaie de lacrimi, după care naivul Karl Feodorîci ne ruga din nou să judecăm dacă într-adevăr soarta și oamenii îl nedreptățesc, implorându-ne ca de data aceasta să nu ne batem joc de el și s-o facem cât se poate de serios, ca niște adevărați prieteni.

Într-o zi, mama m-a trimis la băcănie să cumpăr ceva. Mă întorceam acasă, ținând cu grijă în mână un bănuț de argint, restul pe care-l primisem de la băcan. Când am ajuns pe scara noastră, m-am întâlnit cu tata, care tocmai pleca de acasă. I-am zâmbit ca de obicei, pentru că nu-mi puteam stăpâni bucuria când îl vedeam, iar el, aplecându-se să mă sărute, a zărit banul din mâna mea. Am uitat să spun că mă obișnuisem atât de mult cu expresia feței lui, că-i ghiceam de la prima privire aproape orice gând. Când îl vedeam trist, simțeam că mi se rupe inima. Și tristețea lui era mai mare mai ales când nu avea nici un ban ca să-și facă rost de băutură, care-i intrase în sânge. Când l-am întâlnit atunci pe scară, mi s-a părut că i se întâmplase ceva neobișnuit. Avea ochii tulburi și privirea rătăcită; la început, nici nu mă observase. De cum a zărit însă banul strălucind în mâna mea, s-a înroșit, apoi a pălit, a dat să întindă mâna să mi-l ia, dar și-a retras-o numaidecât. Se cunoștea că se lupta cu sine însuși. În sfârșit, stăpânindu-se, mi-a poruncit să urc sus, iar el a coborât câteva trepte. Dar s-a oprit pe neașteptate și m-a strigat scurt.

Părea foarte tulburat.

— Ascultă, Netoșka, mi-a spus el, dă-mi mie banii, c-o să ți-i dau eu îndărăt. Îi pui tu în palma lui tăticu, nu-i așa? Tu ești o fetiță bună, Netoșka!

Parcă presimțisem că așa se va întâmpla. Dar nu i-am dat banii imediat, pentru că m-am gândit la supărarea

mamei. Apoi mă oprea sfiala și mai ales rușinea instinctivă pentru mine însămi și pentru tata. El a băgat de seamă repede ce se petrecea în mine și s-a grăbit să-mi spună:

— Ei, lasă, nu-i nevoie! Nu mai e nevoie !...

— Ba nu, ba nu, tăticule, ia-i! O să spun că i-am pierdut, că mi i-au luat copiii din casa de alături.

— Aha! Ei, bine, bine! Știam eu că ești o fetiță deșteaptă, a zis el zâmbind. Buzele îi tremurau și nu-și mai ascundea încântarea când s-a văzut cu banii în mână. Ești o fetiță bună! Ești îngerașul meu! Dă-mi mânuța să ți-o sărut!

Și mi-a apucat mâna, dând s-o sărute, dar mi-am retras-o repede. Mă cuprinsese un fel de milă de el, și un sentiment de rușine mă chinuia tot mai tare. Am urcat scara în goană, înfricoșată, lăsându-l pe tata jos, fără să-mi iau rămas bun de la el. Când am ajuns sus, îmi dogoreau obrajii, și inima îmi zvâcnea cu putere în piept din pricina unui simțământ apăsător, cum nu mai cunoscusem până atunci. Cu toate acestea, i-am spus mamei cu destulă îndrăzneală că scăpasem banul în zăpadă și nu-l mai puteam găsi. Mă așteptam cel puțin la o bătaie, dar nu s-a întâmplat așa. E drept că, la început, din cale afară de necăjită, mama și-a cam ieșit din fire, căci eram îngrozitor de săraci. A țipat la mine, dar s-a răzgândit numaidecât și nu m-a mai dojenit. Mi-a spus numai că sunt o fetiță neîndemânatică, neglijentă, și că, după cum se vede, o iubesc prea puțin, pentru că nu am grijă de banul ei. Mustrările ei m-au mâhnit mai tare decât dacă m-ar fi bătut. Mama începuse să mă cunoască bine. Își dădea seama de sensibilitatea mea, care se transforma adesea într-o iritare bolnăvicioasă, și, făcându-mi reproșuri amare că nu țin la ea, știa că mă va impresiona mult mai mult și mă va face să fiu în viitor mai grijulie.

Spre seară, când se apropia clipa întoarcerii tatălui meu, am ieșit ca de obicei să-l aștept pe sală. De data aceasta eram foarte tulburată. Mustrările de conștiință mă răscoleau cumplit. În sfârșit, a venit, și m-am bucurat

nespus că s-a întors, ca și cum aș fi așteptat să-mi aducă o ușurare. Era cam amețit de băutură, dar îndată ce m-a zărit, și-a luat un aer misterios, emoționat. M-a chemat în taină într-un colț. Acolo, aruncând priviri sfioase spre ușa noastră, a scos din buzunar o turtă dulce, pe care o cumpărase pentru mine, și a început să mă povățuiască în șoaptă ca nu cumva să mai iau vreodată din banii măicuței și să-i ascund de ea, că e urât, rușinos și foarte condamnabil să faci așa ceva; că de data asta am făcut-o, firește, numai pentru că el, tăticul, avusese mare nevoie de bani, dar că o să-i dea înapoi și o să pot spune că i-am găsit; că e rușinos să iei de la mama, și să nu mă gândesc să mai fac una ca asta vreodată, iar dacă-l voi asculta și pe viitor, o să-mi mai cumpere turtă dulce. Ba a mers atât de departe, încât mi-a spus că trebuie să-mi fie milă de mama, că era rău bolnavă, sărmana, și că ea singură muncește pentru noi toți. Îl ascultam îngrozită, cu lacrimi în ochi, tremurând din tot trupul. Eram atât de uluită, că încremenisem locului, cu gura încleștată. În sfârșit, după ce mi-a poruncit să nu mai plâng și să nu-i spun măicuței nimic din cele întâmplate, tata a intrat în odaie. Mi-am dat seama că era și el foarte tulburat. În seara aceea nu m-a mai părăsit groaza și atunci pentru întâia oară nu am îndrăznit să mă uit la tata sau să mă apropii de el. De altfel, mi se părea că și dânsul se ferea de privirea mea. Mama se plimba prin odaie în lung și-n lat, bolborosind ceva, pierdută, ca de obicei. Se simțise rău toată ziua și avusese o criză. Până la urmă, din pricina zbuciumului meu sufletesc, au început să mă scuture frigurile. În noaptea aceea, torturată de năluciri bolnave, n-am închis ochii, în sfârșit, n-am mai putut îndura chinul și am izbucnit într-un plâns amarnic. Plânsul meu a trezit-o din somn pe mama. Ea m-a strigat și m-a întrebat ce am. Nu i-am răspuns, dar am început să plâng și mai tare. Atunci mama a aprins o lumânare și a venit lângă mine, încercând să mă liniștească. Credea că m-am speriat de ceva în vis. „Vai, ce

fetiță prostuță! a zis ea. Și acum mai plângi când visezi urât? Hai, liniștește-te!...” Apoi m-a sărutat și mi-a spus să vin să dorm lângă dânsa. Dar eu nu vroiam, nu îndrăzneam să mă duc la ea și s-o îmbrățișez. Mă chinuiam îngrozitor, îmi venea să-i mărturisesc totul. Era cât pe-aci s-o și fac, dar m-a oprit gândul la tata și faptul că-mi spusese să nu destăinuiesc nimic din ceea ce se întâmplase. „Sărmana mea Netoșka! a zis măicuța, culcându-mă în pat și învelindu-mă cu o haină veche de-a ei, deoarece băgase de seamă că tremuram toată, scuturată de friguri. Mă tem că o să fii și tu bolnavă ca mine!” Spunând aceste cuvinte, s-a uitat la mine cu atâta tristețe, că n-am mai putut să-i îndur privirea, am închis ochii strângând pleoapele cu putere, și m-am întors cu fața la perete. Nu mai știu când m-a cuprins somnul, dar țin minte că i-am mai auzit multă vreme, ca prin vis, șoapta adormitoare. Nicicând n-am îndurat chinuri mai cumplite. Mi se rupea inima de durere. A doua zi dimineața m-am simțit mai bine. Am început să vorbesc cu tata, fără să pomenesc nimic de întâmplările din ajun, pentru că-mi închipuiam că asta-i va face mare plăcere. Într-adevăr, de unde până atunci se încrunta ori de câte ori se uita la mine, acum s-a înveselit numaidecât. Când m-a văzut înviorată, parcă l-a cuprins o bucurie, o mulțumire aproape copilărească. Mama a plecat curând de acasă, și el nu s-a mai putut stăpâni. A început să mă sărute atât de tare, că m-a apucat un fel de exaltare: râdeam și plângeam în același timp. În sfârșit, mi-a spus că, deoarece sunt o fetiță atât de cuminte și de bună, o să-mi arate ceva foarte frumos, care o să-mi facă mare plăcere. Apoi s-a descheiat la vestă și a scos din sân o cheie pe care o purta la gât, prinsă de un șiret negru. Aruncându-mi din când în când priviri pline de taină, vrând parcă să citească în ochii mei marea bucurie pe care își închipuia că trebuie s-o simt, a deschis cufărul și a scos de acolo, cu multă băgare de seamă, o cutie neagră cu o înfățișare ciudată. N-o mai văzusem niciodată până atunci.

A luat cutia în mână, cu sfială, și deodată, parcă, s-a transformat cu totul. Zâmbetul i-a pierit de pe față și o expresie solemnă i-a luat locul. În sfârșit, a deschis cutia cu cheița cea misterioasă și a scos din ea un obiect necunoscut, un obiect de o formă foarte ciudată. L-a luat în mână plin de grijă, cu evlavie, spunându-mi că e vioara lui, instrumentul lui. Mi-a vorbit apoi multă vreme cu glasul scăzut, grav, dar nu am înțeles nimic mai mult decât ceea ce știam înainte: că era artist, că avea talent și că va veni ziua când o să cânte la vioară; că, în sfârșit, o să fim cu toții bogați și o să trăim foarte fericiți. L-au podidit lacrimile, care-i curgeau șiroaie pe obraji. Eram foarte mișcată. În cele din urmă, a sărutat vioara și mi-a întins-o și mie s-o sărut. Dându-și seama că vreau s-o văd mai bine, m-a chemat lângă patul măicuței și mi-a dat vioara în mână, cu toate că tremura de teamă ca nu cumva s-o stric. Am luat-o și întâmplător i-am atins coardele. S-a auzit un sunet ușor.

— Asta-i muzică! am zis eu, uitându-mă la tata.

— Da, da, muzică! a repetat el frecându-și mâinile mulțumit. „Ești un copil cuminte, un copil bun!” Dar în ciuda laudelor și a încântării lui, mi-am dat seama că-i era frică să nu-i stric vioara și m-a cuprins și pe mine teama. Așa că m-am grăbit să i-o dau îndărăt. Tata a așezat-o cu aceeași grijă ca mai înainte la locul ei, a încuiat cutia și a pus-o în cufăr. După aceea a început să mă mângâie iar pe cap, făgăduindu-mi că întotdeauna când voi fi cuminte, bună și ascultătoare, îmi va arăta vioara, așa ca acum. Și astfel vioara ne-a mai alinat amândurora durerea. Abia seara, înainte de a pleca de acasă, tata mi-a șoptit să nu uit cumva ceea ce-mi spusese în ajun.

Așa creșteam eu în ungherul nostru, și, puțin câte puțin, dragostea mea - ba nu, pasiunea mea, deoarece nu cunosc un cuvânt mai potrivit care să exprime sentimentul meu năprasnic, chinuitor, pentru tatăl meu - degenera într-o iritabilitate bolnăvicioasă. Nu mai aveam decât o singură

plăcere: să mă gândesc, să visez la el; o singură dorință: să fac tot ceea ce i-ar putea aduce o mulțumire cât de mică. Mi-aduc aminte că de multe ori îl așteptam pe scară să se întoarcă din oraș, adesea tremurând, învinețită de frig, numai și numai ca să aflu o clipă mai devreme că sosise și să-l pot vedea mai repede! Când se întâmpla să mă alinte puțin, aproape că înnebuneam de fericire. Totuși, uneori mă chinuia cumplit gândul că sunt atât de rece cu biata mea mamă. Câteodată mi se sfâșia inima de tristețe și de milă, privind-o. Nu se putea ca veșnica lor vrajbă să mă lase nepăsătoare, trebuia să aleg între amândoi, trebuia să mă alătur unuia din ei. Și iată că trecusem de partea acestui om pe jumătate nebun, numai pentru că mi se părea atât de umilit, atât de vrednic de compasiune, și pentru că, de la început, îmi captivase, atât de inexplicabil pentru mine, întreaga fantezie. Dar, cine știe? Poate că m-am alipit de el tocmai din cauza ciudățeniei lui - chiar și înfățișarea lui era ciudată -, pentru că nu era așa de grav și de posac ca mama, pentru că era aproape nebun și făcea adesea bufonerii și giumbușlucuri copilărești și pentru că, în sfârșit, de el nu mă temeam ca de mama și-i purtam chiar mai puțin respect decât ei. Parcă era mai de seama mea. Încetul cu încetul, m-am convins că-l dominam, că mi-l supusesem și că ajunsesem să-i fiu necesară. În forul meu interior mă mândream cu asta, mă simțeam triumfătoare și, dându-mi seama cât de mare nevoie avea de mine, îmi îngăduiam uneori chiar să cochetez cu el. Într-adevăr, acest ciudat atașament al meu semăna, poate, mai bine, cu un roman... Dar acestui roman nu i-a fost sortit să dureze prea mult. Foarte curând, mi-am pierdut părinții. Viața lor s-a sfârșit printr-o catastrofă îngrozitoare, a cărei amintire mă apasă greu și dureros. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

III

Pe vremea aceea, o veste neobișnuită răscolise Petersburgul. Se zvonise că va sosi celebrul S ... ț. Lumea muzicală era în mare fierbere. Cântăreți, actori, poeți, pictori, melomani, ba chiar și câte unii care în viața lor nu simțiseră nimic pentru muzică și mărturiseau că nu pricep o iotă din ea, s-au năpustit să ia bilete, cu o nerăbdare plină de neastâmpăr. Sala devenise neîncăpătoare chiar și numai pentru a zecea parte a entuziaștilor cărora le dăduse mâna să plătească douăzeci și cinci de ruble pe un bilet. Însă renumele european al lui S ... ț, bătrânețea lui încununată cu lauri, nesecata prospețime a talentului său, faptul că în ultima vreme apărea foarte rar în fața publicului, precum și zvonul că aceasta era ultima lui călătorie prin Europa înainte de retragerea sa definitivă - toate acestea își făcuseră efectul. Într-un cuvânt, emoția era profundă și covârșitoare.

După cum am mai spus, sosirea oricărui violonist nou, a unui talent cât de cât cunoscut, avea asupra tatălui meu vitreg un efect foarte neplăcut. Întotdeauna se grăbea să fie printre primii care să-l asculte pe artistul nou venit, ca să-i aprecieze cât mai repede măiestria. Adesea, laudele aduse străinului de cei din jurul său îl îmbolnăveau, și nu-și găsea astâmpăr până nu descoperea vreo greșeală de interpretare, pentru a-și trâmbița apoi părerea pretutindeni, în cuvinte pline de ironie usturătoare. Bietul nebun credea că nu există decât un singur talent pe lume, un singur artist - și acest artist era, firește, el însuși. Vestea despre sosirea genialului muzicant S ... ț a avut asupra lui un efect zguduitor. Trebuie să spun că în ultimii zece ani nu trecuse prin Petersburg nici un artist celebru, care să se fi putut compara măcar pe departe cu S. . . ț. De

aceea, tatăl meu nu avea de unde să cunoască măiestria unor violoniști europeni de înaltă virtuozitate.

Mi s-a povestit mai târziu că de îndată ce s-a răspândit primul zvon despre sosirea lui S ... ț, tatăl meu vitreg și-a făcut din nou apariția în culisele teatrului. Se spunea că venise acolo foarte emoționat și neliniștit, în căutarea unor amănunte cât mai bogate despre S ... ț și despre viitorul concert. Nu mai fusese văzut de multă vreme în culise, așa că apariția sa își produse efectul. Cineva, voind, probabil, să-l întărâte puțin, i-a spus provocator: „Ei bine, scumpul meu Egor Petrovici, acum n-o să mai asculți muzică de balet, ci o muzică din pricina căreia o să-ți pierzi liniștea pentru tot restul zilelor tale !” Se zice că, auzind această glumă, tatăl meu vitreg ar fi pălit. Cu toate acestea, a răspuns cu un zâmbet forțat: „Vom vedea! Vom vedea! E lesne să lauzi ceva ce n-ai văzut! Mi se pare că S.. . ț n-a cântat decât la Paris, și numai francezii au stârnit atâta zarvă în jurul lui! Ei, dar cine nu știe câte parale fac francezii ăștia!” și altele de felul acesta. Cei din jurul lui au izbucnit în hohote de râs. Bietul om s-a simțit jignit, dar, stăpânindu-se, a adăugat că, de altfel, nu merită să mai spună nici un cuvânt, pentru că oricine își va da seama foarte curând, peste două zile, ce-i cu toate miracolele astea.

B. povestește că în aceeași zi, spre seară, se întâlnise pe stradă cu prințul H., un cunoscut admirator al muzicii, înzestrat cu o profundă înțelegere și dragoste față de artă. Și cum mergeau împreună, vorbind despre artistul care tocmai sosise, la un colț de stradă, B. l-a zărit deodată pe tatăl meu în fața vitrinei unui magazin, privind țintă un afiș care anunța cu litere mari concertul lui S ... ț.

— Îl vedeți pe omul acesta? a zis B., arătându-l pe tatăl meu.

— Cine e? a întrebat prințul.

— Ați mai auzit de el. Este Efimov, despre care v-am vorbit de câteva ori și căruia i-ați acordat cândva chiar protecția dumneavoastră.

— Ah, foarte interesant! a zis prințul. Mi-ai povestit multe despre el. Se spune că are mult haz. Aș vrea să-l ascult.

— Nu merită, și ar fi, de altfel, neplăcut, i-a răspuns B. Nu știu ce impresie v-ar face, dar de câte ori îl văd, mi se sfâșie inima. Viața lui este o cumplită și oribilă tragedie. Îl cunosc foarte bine și, oricât de păcătos ar fi, în sufletul meu nu s-a stins simpatia pentru el. Spuneați mai adineauri că trebuie să fie un om interesant. E adevărat, dar îți face o impresie dezolantă. Mai întâi, e nebun. În al doilea rând, nebunul acesta a comis trei crime, pentru că, în afară de faptul că s-a nenorocit pe sine însuși, a mai nenorocit încă două ființe: pe soția și pe fiica sa. Îl cunosc bine; dacă ar căpăta certitudinea că a săvârșit aceste crime, ar muri chiar în aceeași clipă. Iată toată grozăvia dramei sale: de opt ani este aproape convins că a săvârșit aceste crime și de opt ani luptă cu propria lui conștiință și nu ajunge să recunoască faptul că e vorba de un adevăr, și nu de o bănuială.

— Spuneai că e sărac? a zis prințul.

— Da, însă acum sărăcia este aproape o fericire pentru el, pentru că-i servește de pretext. El poate să susțină oricând că numai sărăcia e de vină, fiindcă dacă ar fi fost bogat, lipsa de griji i-ar fi lăsat timp să muncească, și atunci toată lumea s-ar fi convins de valoarea lui artistică. S-a însurat, împins de ciudata nădejde că mia de ruble pe care o avea soția lui îl va ajuta să se pună pe picioare. S-a purtat ca un visător, ca un poet - de altfel, așa a fost toată viața. Știți dumneavoastră ce repetă el într-una, de opt ani de zile? Că numai soția sa este vinovată de toate nenorocirile lui, că numai ea îl împiedică să ajungă un mare artist. El stă cu brațele încrucișate și nu vrea să muncească. Totuși, de n-ar fi fost soția sa, el ar fi ajuns cel

mai nenorocit om de pe pământ. De câțiva ani nu s-a mai atins de vioară, și știți de ce? Pentru că ori de câte ori ia arcușul în mână, este silit să recunoască în sinea lui că nu reprezintă nimic, că este o nulitate, nu un artist. Pe când atunci când arcușul zace aruncat undeva într-un colț, mai poate să spere vag că aceasta nu-i adevărat. E un visător. Își închipuie că va ajunge o celebritate mondială așa, din senin, prin cine știe ce minune. Deviza lui este: *aut Caesar, aut nihil*[1], ca și cum ar fi cu putință să devii Caesar, așa, dintr-o dată, cât ai bate din palme. E însetat de glorie. Dacă setea de glorie devine imboldul de căpetenie al unui artist, el nu mai poate fi socotit artist, pentru că a pierdut simțul artistic esențial, adică dragostea pentru artă numai pentru că e artă, și nu altceva, nu glorie. S ... ț, dimpotrivă, în clipa în care pune mâna pe arcuș, uită totul pe lumea asta, în afară de muzică. Pentru el locul cel dintâi îl ocupă vioara, al doilea - banul și abia în al treilea rând mi se pare că vine gloria. Aceasta este cea din urmă grijă a sa... Știți ce-l preocupă acum pe acest nenorocit? a adăugat B. arătând spre Efimov. Îl frământă gândul cel mai stupid, cel mai meschin, mai jalnic și mai ridicol din lume: este el un artist mai mare decât S . . . ț! Asta-l preocupă! Dovediți-i că nu-i artist și vă încredințez că va muri pe loc, ca lovit de trăsnet, pentru că nimic nu e mai îngrozitor decât să te desparți de ideea fixă căreia i-ai jertfit întreaga ta viață, idee zămislită totuși pe un teren profund real, fiindcă la început a avut o adevărată vocație pentru muzică.

— Aș fi curios să aflu ce se va întâmpla cu el, când îl va auzi pe S .. . ț, a zis prințul.

— Da, făcu B., gânditor. Dar va reveni îndată la ale lui. Sminteala sa e mai tare decât adevărul, și omul va născoci pe loc un pretext oarecare.

— Crezi? a întrebat prințul.

În clipa aceasta au ajuns în dreptul tatălui meu. Tata ar fi vrut să treacă neobservat, dar B. s-a oprit să-i vorbească.

[1] Sau Caesar, sau nimic (lat.).

L-a întrebat dacă se va duce la concertul lui S . . .ț. Tata i-a răspuns cu o prefăcută nepăsare că nu știe dacă se va duce, pentru că avea treburi mai importante decât concertele și virtuozii străini, dar că va încerca, totuși, să găsească un ceas-două libere, de ce nu? S-ar putea să vină la un concert. Apoi a aruncat lui B. și prințului o privire grăbită și neliniștită, a zâmbit bănuitor, a dus mâna la pălărie, a înclinat capul și a plecat sub cuvânt că e foarte ocupat.

Știam încă din ajun că pe tata îl frământa ceva. Nu-mi dădeam seama ce anume, dar îl vedeam foarte neliniștit. Chiar și mama observase acest lucru. Ea era atunci foarte grav bolnavă și abia se ținea pe picioare. Tata intra și ieșea mereu pe ușă. De dimineață veniseră să-l vadă trei sau patru musafiri, foștii lui colegi, ceea ce m-a mirat foarte mult, fiindcă în afară de Karl Feodorîci nu mai văzusem aproape niciodată oameni străini în casă la noi. De când tata își pierduse locul de la teatru, ne părăsiseră toți. În sfârșit, a sosit într-un suflet și Karl Feodorîci, aducând un afiș. Eu ascultam ce vorbeau și-i urmăream în tot ce făceau. Eram foarte îngrijorată de ceea ce se petrecea, de parcă numai eu aș fi fost vinovată de neliniștea și de zbuciumul pe care le deslușeam pe fața tatălui meu. Aș fi dat orice să pot înțelege ce vorbeau. De S ... ț auzeam pentru întâia oară. Apoi am priceput că trebuia să ai cel puțin cincisprezece ruble ca să-l poți asculta pe acest S ... ț. Mai țin minte că la un moment dat tata și-a ieșit din fire și a dat din mână a lehamite, spunând că știe el câte parale fac geniile astea de prin străinătăți, talentele astea nemaipomenite! Că-l cunoaște și pe S ... ț. Că toți jidovii ăștia umblă să se pricopsească în Rusia, pentru că rușii sunt naivi și lesne încrezători, mai cu seamă când e vorba de neghiobiile scornite de francezi. Pe vremea aceea înțelegeam ce înseamnă cuvintele lipsit de talent. Oaspeții au râs cu poftă și au plecat curând, lăsându-l pe tata foarte prost dispus. Am înțeles că se supărase pe S ... ț din cine

știe ce pricină și, vrând să-i fac pe plac și să-i mai risipesc tristețea, m-am apropiat de masă, am luat afișul și am început să-l citesc cu glas tare, rostind numele lui S... ț. Apoi, uitându-mă la tata, care ședea îngândurat pe scaun, am spus râzând: „O fi vreunul din ăia cum e Karl Feodorîci! N-o fi nimic de capul lui!” Tata a tresărit, parcă speriat, mi-a smuls afișul din mână, a început să țipe și să bată din picioare, apoi și-a înșfăcat pălăria și s-a năpustit afară din odaie. Dar s-a întors îndată, m-a chemat să ies puțin pe sală, m-a sărutat și, plin de neliniște și de teamă ascunsă, a început să-mi spună că sunt un copil deștept și bun, și că, desigur, n-o să vreau să-l mâhnesc, că aștepta să-i fac un mare serviciu, dar nu mi-a destăinuit ce anume. Îl ascultam încurcată, fiindcă ghicisem că vorbele și mângâierile lui erau lipsite de sinceritate, ceea ce-mi răvășea sufletul. Starea lui mă neliniștea atât de mult, încât îngrijorarea devenise un adevărat chin.

A doua zi, în timpul mesei - era in ajunul concertului - tata era extrem de abătut. Se schimbase îngrozitor la față și se uita mereu ba la mine, ba la măicuța. În sfârșit, am rămas uimită când l-am auzit întrebând-o ceva pe mama, pentru că nu vorbea cu ea aproape niciodată. După masă, a început să-mi dea târcoale într-un chip cu totul neobișnuit. Sub fel de fel de pretexte, m-a chemat de mai multe ori să ies pe sală, și acolo, uitându-se neliniștit în jur, de parcă s-ar fi temut să nu-l vadă cineva, mă mângâia pe cap, mă săruta și-mi spunea într-una că sunt un copil bun, ascultător și că, desigur, îl iubesc pe tăticu și-o să fac tot ce-mi va cere el. Toate acestea m-au adus într-o stare de nespusă tulburare. În sfârșit, când m-a chemat pentru a zecea oară să ies afară în capul scării, m-am lămurit. Cu fața chinuită, trist, privind neliniștit în toate părțile, m-a întrebat dacă nu știu cumva unde a pus mama cele douăzeci și cinci de ruble pe care le adusese ieri dimineața. Când l-am auzit, am înlemnit de groază. Speriat de un zgomot pe scară, tata s-a grăbit să plece, lăsându-mă

singură. S-a întors acasă abia seara. Era trist, tulburat și plin de îngrijorare. S-a așezat pe un scaun, fără să scoată o vorbă, aruncându-mi din când în când câte o privire sfioasă. Îngrozită, încercam să-i ocolesc privirea. În sfârșit, măicuța, care zăcuse toată ziua, m-a chemat lângă ea, mi-a dat niște bani de aramă și m-a trimis la băcănie să-i cumpăr ceai și zahăr. În casă la noi nu se bea ceai decât foarte rar. Pentru sărăcia noastră ceaiul era un lux, și mama nu și-l îngăduia decât când se simțea rău și avea febră. Am luat banii, am ieșit pe sală și am pornit în goană, temându-mă parcă să nu mă ajungă cineva din urmă. Dar presimțirea mi s-a adeverit: tata m-a ajuns din urmă pe stradă și m-a adus îndărăt, pe scară.

— Netoșka! a spus el cu glas tremurător. Draga mea! Ascultă-mă: dă-mi banii ăștia și chiar mâine am să...

— Tăticule! Tăticule! am strigat eu, căzând în genunchi și implorându-l. Tăticule! Nu pot! Nu se poate! Mămica trebuie să bea ceai... Nu se poate să-i luăm banii! Nu se poate! Altă dată o să iau...

— A! Va să zică nu vrei? Nu vrei? îmi șoptea el ca în delir. Va să zică nu vrei să mă mai iubești? Prea bine! Atunci o să te părăsesc. Rămâi cu mama, iar eu o să plec și n-o să te iau cu mine. Auzi tu, fată rea ce ești? Auzi tu?

— Tăticule! am strigat eu, îngrozită, ia-ți banii! Ia-i! Și ce-o să mă fac acum? mă zbuciumam cu, frângându-mi mâinile, agățându-mă de poala hainei lui. Mămica o să plângă și o să mă certe iar!

Se pare că nu s-a așteptat la o astfel de împotrivire; totuși a luat banii. În sfârșit, n-a mai fost în stare să-mi îndure lacrimile și tânguirile și a coborât scara în fugă, lăsându-mă singură. M-am urcat sus, dar în fața ușii noastre m-au părăsit puterile. Nu îndrăzneam, nu puteam să intru. Se răzvrătise totul în mine, mi-era sufletul adânc răscolit. Mi-am acoperit fața cu mâinile și am alergat la fereastră la fel ca atunci când auzisem pentru întâia oară din gura tatălui meu dorința lui ca mama să moară.

Căzusem într-un fel de uitare; stăteam amorțită, tresărind ori de câte ori mi se părea că aud cel mai mic zgomot pe scară. În sfârșit, cineva urcă grăbit scara. Era el, îl recunoscusem după pași.

— Aici erai? m-a întrebat el în șoaptă.

M-am repezit să-l îmbrățișez.

— Na! Ține! a strigat el, îndesându-mi banii în palmă. Ia-ți-i înapoi. Nu-ți mai sunt tată, auzi tu? Nu mai vreau să fiu tatăl tău! Dacă o iubești pe maică-ta mai mult decât pe mine, du-te la ea! Nu mai vreau să știu de tine!

Spunând acestea, m-a împins departe și a coborât scara în fugă. M-a podidit plânsul și am alergat după el.

— Tăticule! Tăticul meu scump! O să fiu ascultătoare! strigam eu. Pe tine te iubesc mai mult decât pe mama! Ia-ți banii îndărăt, ia-ți-i!

Dar nu mai putea să mă audă. Era departe. În seara aceea mă doborâse durerea. Tremuram toată, scuturată de friguri. Mi-amintesc că măicuța mi-a spus ceva, m-a chemat lângă dânsa, dar eu căzusem într-un fel de amorțeală: nu mai auzeam și nu mai vedeam nimic. Totul s-a sfârșit cu o criză. Am început să plâng și să țip. Mama, speriată, nu mai știa ce să-mi facă. M-a luat lângă dânsa în pat și nu mai știu când am adormit. Știu doar atât: că am cuprins-o cu brațele de după gât și tresăream într-una, speriată. Așa a trecut noaptea. Dimineața m-am trezit foarte târziu. Mama nu mai era acasă. La ora aceea era întotdeauna plecată după treburi. Cineva străin venise să-l vadă pe tata și-i auzeam vorbind foarte tare. Așteptam nerăbdătoare plecarea musafirului, și când am rămas singuri, m-am repezit în brațele lui tăticu și, plângând în hohote, l-am rugat să mă ierte pentru cele întâmplate în ajun.

— O să fii un copil bun, ca înainte? m-a întrebat el aspru.

— O să fiu, tăticule, o să fiu! i-am răspuns eu. O să-ți spun unde-și ține mama banii. Ieri erau aici, în sertar, într-o casetă.

— Aici îi ține? Unde? a strigat el, tresărind, și s-a ridicat de pe scaun. Unde zici că-i ține?

— Îi ține încuiați, tată! i-am răspuns eu. Așteaptă până diseară, când o să mă trimită să-i schimb. Am văzut că banii de aramă s-au isprăvit.

— Am nevoie de cincisprezece ruble, Netoșka! Auzi tu? Numai cincisprezece ruble! Fă-mi rost chiar astăzi de banii ăștia. O să ți-i aduc mâine pe toți îndărăt. Uite, dau fuga chiar acum să-ți cumpăr acadele și nuci... o să-ți cumpăr și o păpușă... și mâine iar... și în fiecare zi o să-ți aduc bomboane, dacă o să fii fetiță cuminte!

— Nu, tată, nu, nu-mi trebuie bomboane! N-o să le mănânc, o să ți le dau îndărăt! i-am strigat eu, plângând sfâșietor, cu inima frântă de durere.

Îmi dădusem seama că nu-i era milă de mine și nu mă iubea, pentru că nu vedea cât de mult țin la el și-și închipuia că sunt gata să-i fac pe voie numai pentru niște bomboane. Deși copil, în clipa aceea l-am văzut în toată goliciunea lui și mi-am simțit sufletul otrăvit. Mi-am dat seama că nu mai eram în stare să-l iubesc, că pierdusem pentru totdeauna pe tăticul meu de altădată. Pe el însă l-a cuprins un fel de încântare când mi-a auzit făgăduielile: vedea că eram gata să mă hotărăsc la orice, să fac totul pentru el, și Dumnezeu mi-e martor cât de mult mă costa atunci pe mine acest „tot”. Îmi dădeam foarte bine seama de ceea ce însemnau banii aceștia pentru biata mea măicuță. Știam că, dacă-i pierdea, putea să se îmbolnăvească de supărare. Glasul conștiinței striga chinuitor în mine, dar tata nu vedea nimic; el mă trata ca pe un copil de trei ani, pe când eu înțelegeam totul. Încântarea lui era fără margini. Mă săruta, mă ruga să nu plâng, îmi făgăduia că vom pleca de la mama chiar în ziua aceea - spunând aceasta, probabil, de hatârul aceleiași dorințe a fanteziei mele - și, în sfârșit, scoțând afișul din buzunar, a început să mă asigure că omul pe care se ducea să-l asculte în seara aceea era dușmanul lui, un dușman de

moarte, dar că, desigur, dușmanii lui nu vor izbândi. Cât de mult semăna el însuși cu un copil, când îmi vorbea de dușmanii săi ! Observând însă că nu zâmbesc, cum se întâmpla de obicei când stătea de vorbă cu mine, și că-l ascult tăcută, și-a luat pălăria și-a ieșit grăbit din odaie. Totuși, înainte de plecare, m-a mai sărutat o dată, a dat din cap și a zâmbit, ca și cum n-ar fi fost sigur de mine, străduindu-se să mă facă să nu mă răzgândesc.

Am spus mai înainte că făcea impresia unui om care-și ieșise din minți. Căzuse în starea aceasta încă din ajun. Avea nevoie de bani ca să-și facă rost de un bilet la concertul care trebuia să-i hotărască soarta. Parcă presimțea că acest concert însemna pentru el deznodământul destinului său, dar se zăpăcise în așa hal, încât în ajun voise să-mi ia bănuții de aramă, ca și cum i-ar fi fost de ajuns să-și cumpere un bilet cu ei. Purtarea lui ciudată s-a vădit și mai mult în timpul prânzului. Nu-și mai găsea locul și nu s-a atins de mâncare. Se ridica mereu de pe scaun, apoi, ca și cum s-ar fi răzgândit, se așeza iar. Peste puțin timp se repezea să-și ia pălăria, pregătindu-se parcă să plece undeva. Apoi devenea deodată ciudat de absent; vorbea mereu în șoaptă de unul singur, își ațintea pe neașteptate privirea asupra mea și clipea, îmi făcea semne cu ochiul, nerăbdător să capete banii cât mai degrabă, părând supărat că nu-i luasem încă de la mama. Chiar și măicuța observase neliniștea lui ciudată și-l privea mirată. Iar eu mă simțeam ca un om osândit la moarte. Când s-a sfârșit masa, m-am furișat într-un colț și, tremurând înfrigurată, număram minutele ce-mi mai rămăseseră până în clipa când măicuța mă va trimite, ca de obicei, după cumpărături. Nicicând în viața mea n-am trecut prin ceasuri mai cumplite. Ele nu se vor mai șterge niciodată din mintea mea. Ce chinuri am suferit în clipele acelea! Sunt în viață clipe când în sufletul omului se adună zbuciumul unor ani întregi. Îmi dădeam seama că ceea ce făceam era urât. Chiar el trezise în mine instinctele bune,

căci, după ce din slăbiciune mă îndemnase întâia oară să săvârșesc o faptă rea, se îngrozise și-mi explicase că făcusem ceva foarte urât. Cum era cu putință ca tocmai el să nu priceapă cât era de greu să amăgești o ființă înclinată să mediteze asupra propriilor sale impresii, o ființă care, la vârsta ei, simțise și înțelesese multe, și bune, și rele? Îmi dădeam seama că numai greul impas în care se găsea îl hotărâse să mă îndemne a doua oară la rău, sacrificând astfel nefericita mea copilărie lipsită de apărare, primejduind încă o dată liniștea conștiinței mele care nu apucase încă să se limpezească. Ghemuită în colțul meu, mă întrebam: de ce mi-a făgăduit o răsplată pentru ceea ce eram hotărâtă să fac și fără plată? Simțăminte și năzuințe noi mă copleșeau fără veste, întrebări noi mă răscoleau chinuitor. Apoi, deodată, mi-a răsărit în minte mama. Îmi închipuiam mâhnirea ei când va afla de pierderea ultimilor ei bani atât de greu munciți. Într-un târziu, măicuța a lăsat lucrul cu care se chinuia peste puterile ei și m-a chemat la ea. M-am apropiat tremurând ca varga. Ea a scos banii din scrin și mi i-a întins, spunându-mi: „Du-te, Netoșka. Dar te rog, pentru numele lui Dumnezeu, fii cu băgare de seamă să nu te înșele cumva la socoteală ca deunăzi, sau să-i pierzi.” M-am uitat rugătoare la tata, dar el îmi făcea semne din cap, îmi zâmbea ca să mă încurajeze și-și freca mâinile nerăbdător. Pendula a bătut ora șase, iar concertul începea la șapte. Așteptarea aceasta încordată îl punea și pe el la grea încercare.

M-am oprit pe scară să-l aștept. Era atât de emoționat și de nerăbdător, încât s-a grăbit să mă urmeze fără cea mai mică fereală. I-am dat banii. Pe scară era întuneric și nu puteam să-i văd fața, dar când mi-a luat banii din mână, am simțit cum tremura. Am rămas încremenită și nu m-am dezmeticit decât când mi-a spus să mă urc sus să-i aduc pălăria. Nu voia să mai intre în odaie.

— Tată! cum... nu vii și tu cu mine? l-am întrebat eu cu vocea sugrumată, căci ocrotirea lui era ultima mea nădejde.

— Nu... mai bine du-te singură... Ba nu, așteaptă, așteaptă puțin! a strigat el răzgândindu-se deodată. Așteaptă puțin, o să-ți cumpăr îndată bomboane, sau, mai bine, mai întâi du-te și adu-mi pălăria.

Inima mi s-a strâns dureros, mi se păru că o gheară ascuțită s-a înfipt în ea. Am scos un țipăt, l-am îmbrâncit și m-am năpustit pe scări în sus. Când am ajuns în odaie, eram descompusă la față, și dacă aș fi spus atunci că mi se furaseră banii, nu mă îndoiesc că măicuța m-ar fi crezut. Dar în clipa aceea nu eram în stare să scot o vorbă. Frântă de deznădejde, scuturată de spasme, mi-am acoperit fața cu mâinile și m-am trântit de-a curmezișul patului mamei. După un minut, ușa a scârțâit sfios și a intrat tata. Venise să-și ia pălăria.

— Unde-s banii? strigă mama pe neașteptate, ghicind într-o clipă că se petrecuse ceva neobișnuit. Unde-s banii? Vorbește! Vorbește! repeta ea și, smulgându-mă din pat, mă îmbrânci în mijlocul odăii.

Cu ochii în pământ, nu scoteam o vorbă; aproape că nici nu-mi dădeam seama ce se petrecea cu mine și ce mi se cerea.

— Unde sunt banii? a strigat măicuța iar, întorcându-se spre tata, care tocmai își luase pălăria. Unde-s banii? repeta ea mereu. Ți i-a dat ție, ai? Nelegiuitule! Călăule! Răufăcătorule! Vrei s-o nenorocești și pe ea! Pe copilul ăsta! Ei nu, n-o să pleci tu așa, cu una, cu două.

Cât ai clipi, mama s-a năpustit la ușă, a încuiat-o și a scos cheia din broască.

— Vorbește! Spune tot adevărul! mi s-a adresat ea din nou cu glasul stins din pricina emoției. Mărturisește totul! Haide, spune, spune! Sau... nu știu ce-o să-ți fac!

M-a apucat de mâini și a început să mi le frământe, repetând mereu aceeași întrebare, ca ieșită din minți. În

clipa aceea am jurat în gând să tac, să nu suflu o vorbă despre tata. Totuși, pentru ultima oară mi-am ridicat ochii plini de sfială spre el... Îl imploram în gând să-mi dăruie o singură privire, un singur cuvânt. Aș fi fost fericită, cu tot chinul meu, cu toată tortura pe care o înduram... Dar, Dumnezeule mare! Nesimțitor, cu un gest de amenințare, el îmi poruncea să tac, ca și cum în clipa aceea m-ar mai fi putut speria ceva. Mi s-a pus un nod în gât, mi-a pierit răsuflarea, mi s-au tăiat picioarele și m-am prăbușit în nesimțire... Criza de nervi din ajun se repeta.

Mi-am venit în fire când cineva a bătut pe neașteptate în ușă. Mama a deschis-o, și în prag s-a ivit un om în livrea. A intrat în odaie, privind mirat în jurul său și a întrebat de muzicantul Efimov. Tatăl meu vitreg a spus că este chiar el. Atunci lacheul i-a întins o scrisoare, zicând că vine din partea lui B., care se afla în clipa aceea în casa prințului. În plic era o invitație la concertul lui S ... ț.

Apariția lacheului în livreaua lui bogată și numele prințului - stăpânul său, care îl trimisese anume la sărmanul muzicant Efimov - au produs pentru o clipă o puternică impresie asupra măicuței. La începutul acestei povestiri am descris firea mamei mele și am spus că biata femeie tot îl mai iubea pe tata. Chiar și acum, după opt ani de neîntreruptă suferință și amărăciune, inima ei rămăsese aceeași - tot mai era în stare să-l iubească! Dumnezeu s-o înțeleagă, poate că nădăjduia acum o schimbare neașteptată a soartei lui. Orice licărire de speranță putea să aibă înrâurire asupra ei. Cine știe, poate că o molipsise într-o oarecare măsură și pe ea îndărătnica încredere în sine a soțului ei smintit! Și nici n-ar fi fost cu putință ca această încredere în sine să nu aibă o oarecare înrâurire asupra unei femei slabe ca ea. De aceea, văzând atenția prințului, era în stare să făurească într-o clipă mii de planuri pentru el. I-a fost de ajuns o singură clipă ca aceasta, ca să se întoarcă iar la el. Era în stare să-i ierte toată viața ei chinuită, chiar și ultima lui fărădelege -

sacrificarea singurului ei copil. Era în stare, în înflăcărarea entuziasmului ei renăscut, să privească această crimă ca o simplă greșeală, din pricina slăbiciunii izvorâte din mizerie, dintr-o viață ticăloasă, din situația lui deznădăjduită. În pasiunea sa, care o stăpânea, era gata în clipa aceea să-i ierte totul, să-l compătimească fără rezerve pe nefericitul ci soț.

Tata a început și el să se agite. Îl impresionase și pe el atenția prințului și a lui B. S-a adresat de-a dreptul mamei, șoptindu-i ceva la ureche și ea a ieșit din odaie, întorcându-se peste două minute cu bani schimbați. Tata s-a grăbit atunci să-i dea curierului o rublă de argint, iar acesta, salutând politicos, a plecat. Între timp, mama, care ieșise pentru o clipă din odaie, s-a întors cu fierul de călcat și a început să calce plastronul cel mai bun al soțului ei. I-a potrivit la gât, cu mâna ei, cravata albă de batist, păstrată în dulapul lui din timpuri imemorabile pentru asemenea prilejuri, alături de fracul negru, foarte uzat, pe care și-l făcuse pe vremea când avusese slujbă la teatru. După ce a isprăvit cu dichisitul, tata și-a luat pălăria, însă înainte de a ieși din odaie a cerut un pahar cu apă. Palid și istovit, se lăsase pe un scaun. Apa i-am adus-o cu, pentru că se pare că sentimentul de dușmănie se strecurase iar în sufletul măicuței și-i luase elanul primelor clipe.

Tata a ieșit și am rămas singure. M-am retras într-un colț, și o priveam pe mama îndelung, fără să scot o vorbă. N-o văzusem niciodată atât de frământată: buzele îi tremurau, obrajii ei palizi se îmbujoraseră pe neașteptate, și din când în când tresărea din tot corpul. În sfârșit, a izbucnit într-o revărsare de durere, în tânguiri, în plâns înăbușit și suspine.

— Eu, numai eu sunt de vină, nenorocita de mine! vorbea ea singură. Ce-o să se facă ea? Ce-o să se întâmple cu ea după moartea mea? spuse dânsa și se opri în mijlocul camerei, ca lovită de trăsnet la acest gând. Netoșka! Biata mea fetiță! Fetița mea! Săraca de tine! zicea ea, apucându-

mi mâinile și strângându-mă în brațe cu înfrigurare. Cum te părăsesc eu, după ce n-am fost în stare să am grijă de tine, să te cresc, să-ți dau educație! Ah, dar tu nu mă înțelegi! Mă poți înțelege oare? O să-ți aduci aminte de ceea ce-ți spun eu acum, Netoșka? O să-ți aduci aminte mai târziu?

— O să-mi aduc aminte, mămico, o să-mi aduc aminte, îi răspundeam eu, implorând-o cu mâinile împreunate.

M-a strâns cu putere în brațe și m-a ținut multă vreme așa, tremurând de groază la gândul că se va despărți de mine. Mi se sfâșia inima.

— Mămico, mămica mea! i-am spus eu printre lacrimi. De ce... de ce nu-l iubești tu pe tata? Dar plânsul meu amar nu mă lăsa să spun totul.

Un geamăt a izbucnit din pieptul ei. Apoi, pradă aceleiași cumplite dureri, a început să măsoare odaia în lung și în lat.

— Sărmana mea fetiță! Nici nu mi-am dat seama cât a crescut! Ea știe, știe totul! Dumnezeule! Ce impresie, ce pildă pentru ea! Și, deznădăjduită, a început să-și frângă iar mâinile.

Apoi a venit lângă mine, m-a mângâiat cu nețărmurită dragoste, mi-a acoperit mâinile cu sărutări, scăldându-le în lacrimi, implorându-mă s-o iert... Nicicând nu mi-a fost dat să mai văd o asemenea suferință... În sfârșit, a căzut istovită într-un fel de toropeală. Așa a trecut un ceas. Apoi s-a ridicat, frântă, zdrobită și mi-a spus să mă duc la culcare. M-am ghemuit în colțul meu și m-am acoperit cu plapuma, dar n-am putut să adorm. Mă chinuia gândul la ea, mă chinuia și gândul la el, la tata. Așteptam nerăbdătoare să se întoarcă. Gândul la el mă umplea de groază. A mai trecut o jumătate de oră. Mama a luat lumânarea și s-a apropiat de mine, să vadă dacă adormisem. Ca s-o liniștesc, am închis ochii, prefăcându-mă că dorm. După ce m-a privit atentă, s-a apropiat încetișor de dulap, l-a deschis și și-a turnat vin într-un

pahar. L-a băut, apoi s-a culcat, lăsând lumânarea aprinsă pe masă. Nu încuiase ușa, cum făcea de obicei când se aștepta ca tata să se întoarcă târziu.

Somnul nu se lipea de mine. Zăceam într-un fel de toropeală, cu ochii deschiși. Cum închideam ochii și ațineam o clipă, mă trezeam, tresărind în groaznice năluciri. Urâtul mă prindea tot mai tare. Aș fi vrut să strig, dar vocea mi se sugruma în gâtlej. În sfârșit, târziu, am auzit prin noapte ușa scârțâind. Nu țin minte cât timp s-a mai scurs după aceea, dar când am deschis deodată ochii mari, l-am văzut pe tata. Mi s-a părut că era înspăimântător de palid. Dus pe gânduri, se lăsase istovit pe un scaun, chiar lângă ușă. În odaie domnea o liniște de moarte, iar lumânarea de seu, care se topise aproape în întregime, arunca peste toate o lumină tristă.

L-am privit îndelung. Nu se clintea din loc: parcă încremenise pe scaun, cu capul în piept și cu mâinile încleștate pe genunchi. Am încercat de câteva ori să-l strig, dar n-am putut. Nu eram în stare să ies din înțepenirea mea. În sfârșit, s-a dezmeticit deodată, a ridicat capul și s-a sculat de pe scaun. Câteva minute a rămas în picioare în mijlocul camerei, de parcă ar fi vrut să ia o hotărâre, apoi s-a apropiat pe neașteptate de patul mamei, a ascultat o vreme cu atenție și, încredințându-se că doarme, s-a dus la cufărul în care-și ținea vioara. L-a descuiat, a scos cutia neagră și a pus-o pe masă, uitându-se pânditor în jurul său. Avea ochi tulburi și o privire rătăcită - nu-l mai văzusem niciodată așa.

A luat în mână vioara, dar a pus-o numaidecât la loc, s-a întors și s-a dus să încuie ușa. Apoi, observând că dulapul este deschis, s-a apropiat încetișor de el, s-a uitat la pahar și la sticla de vin, a umplut paharul și l-a băut. A luat vioara pentru a treia oară în mână, dar pentru a treia oară a lăsat-o jos și s-a apropiat de patul măicuței. Încremenită de groază, așteptam să văd ce se va întâmpla.

A rămas acolo câtva timp nemișcat, ascultând cu atenție. Am tresărit când l-am văzut trăgând deodată plapuma de pe capul măicuței și pipăindu-i obrajii cu mâna. El s-a aplecat iar și aproape că și-a lipit urechea de fața ei, dar de data aceasta, când s-a ridicat, mi s-a părut că un zâmbet îi înflori o clipă pe obrajii înspăimântător de palizi. Încetișor, cu mare grijă, a întins plapuma peste mama care părea că doarme, i-a acoperit fața, picioarele... Nu-mi dădeam seama pentru ce mă cutremura groaza. Mi-era teamă pentru măicuța, mă-nfiora somnul ei adânc și nu-mi dezlipeam privirea atentă, plină de neliniște, de conturul nemișcat, colțuros, pe care trupul ei îl desena pe plapumă... Atunci m-a străfulgerat un gând înspăimântător.

După ce și-a isprăvit toate pregătirile, tata s-a dus iar la dulap și a băut vinul care mai rămăsese. Când s-a apropiat de masă, tremura din tot corpul. Era atât de palid, că nu-l mai cunoșteai. A luat vioara în mână. O mai văzusem și știam la ce folosea. Acum însă mă așteptam să se întâmple ceva groaznic, cumplit, minunat... și m-am cutremurat chiar de la primele ei sunete. Tata începuse să cânte. Dar sunetele nu se armonizau. El se oprea mereu, căznindu-se parcă să-și amintească ceva. În sfârșit, zdrobit, chinuit, a lăsat arcușul, aruncând o privire ciudată spre pat. Îl neliniștea ceva acolo. S-a apropiat iar de pat... Nu-mi scăpa nici un gest de-al lui, nu-l slăbeam o clipă din ochi. Mi se strânsese inima de groază.

Deodată a început să scotocească cu mișcări grăbite peste tot - și iarăși m-a străfulgerat același gând cumplit. M-am întrebat: de ce o fi dormind măicuța așa de greu? De ce nu s-a deșteptat, când îi pipăia fața? În sfârșit, l-am văzut adunând toate hainele noastre, orice-i cădea sub mână - și haina măicuței, și surtucul lui vechi, și un halat, până și rochița pe care o scosesem de pe mine înainte de culcare - apoi a acoperit-o pe mama cu toate aceste haine, ascunzând-o sub mormanul de boarfe. Dar ea zăcea nemișcată, fără să tresară măcar.

Dormea un somn adânc!

După ce a isprăvit, tata a răsuflat ușurat. Acum nu-l mai stingherea nimic; totuși parcă îl mai neliniștea ceva. A mutat lumânarea și s-a așezat cu fața spre ușă, ca să nu mai vadă patul. În cele din urmă, a luat vioara și, cu un gest deznădăjduit, a atins-o cu arcușul... și a început să cânte.

Nu, ceea ce-am auzit atunci n-a fost muzică. De toate mi-aduc bine aminte, de la prima până la ultima clipă; țin minte tot ce mi-a izbit atunci atenția. Nu, nu a fost o muzică asemănătoare cu ceea ce am auzit mai târziu! Nu erau sunete de vioară: părea că în sumbra noastră locuință răsună puternic, pentru întâia oară, o înspăimântătoare voce omenească. Poate că impresiile mele au fost ireale, bolnăvicioase, sau poate că simțirea mea, zdruncinată de ceea ce se petrecuse, era gata să recepteze senzații cumplite, neînchipuit de chinuitoare, dar nimeni nu m-ar putea convinge că n-am auzit atunci hohote de plâns, gemete și suspine omenești. În sunetele acestea se revărsa o deznădejde fără margini, și, în sfârșit, când bubui înspăimântătorul acord final, care cuprindea tot ce poate fi mai cumplit în plânsul omenesc, mai chinuitor în torturile sufletești și mai apăsător în nesfârșita tristețe a omului, - toate contopindu-le parcă dintr-o dată... n-am mai putut îndura și, tremurând ca o frunză bătută de vânt, cu lacrimile curgându-mi șiroaie pe față, cu un strigăt înfricoșător și deznădăjduit, m-am repezit la tata și l-am cuprins în brațe, El a scos un țipăt și a lăsat vioara din mână.

A rămas câteva clipe buimac, apoi a început să-și rotească privirea rătăcită, de parcă ar fi căutat ceva, și, deodată, a apucat vioara și a ridicat-o deasupra capului meu... Încă o clipă, și poate că m-ar fi omorât.

— Tăticule! am strigat eu, tăticule!

M-a auzit și a început să tremure ca varga, dându-se doi pași îndărăt.

— A! Va să zică tu ai mai rămas! Nu s-a terminat totul! Ai mai rămas tu cu mine! a strigat el, apucându-mă de umeri și ridicându-mă în aer.

— Tăticule! am strigat eu iar. Tăticule, nu mă speria! Pentru Dumnezeu! Mi-e frică! Aa!...

Lacrimile mele l-au înduioșat. M-a lăsat încetișor pe podea și m-a privit câteva clipe tăcut, ca și cum s-ar fi străduit să mă recunoască, să-și aducă aminte de ceva. Apoi, deodată, răscolit parcă de un gând îngrozitor, dădu frâu liber lacrimilor care au început să curgă șiroaie din ochii săi tulburi. S-a aplecat spre mine privindu-mă țintă.

— Tăticule, am îngăimat eu, chinuită de groază. Tăticule, nu te uita așa la mine! Hai să plecăm de aici! Să plecăm mai repede! Să fugim! Să fugim!

— Da, să fugim! Să fugim! E timpul! Vino, Netoșka! Mai repede, mai repede!

Și a început să se frământe, ca și cum abia atunci și-ar fi dat seama de ceea ce avea de făcut. Aruncând priviri grăbite în jurul său, a zărit pe jos basmaua mamei, a ridicat-o și a vârât-o în buzunar; apoi, văzând o bonetă, a ridicat-o și a ascuns-o în sân. Parcă se pregătea de un drum lung și voia să ia cu el tot ce-i trebuia.

Într-o clipă, mi-am pus rochița și am început să adun și eu, grăbită, tot ce credeam că o să ne trebuiască la drum.

— N-am uitat oare nimic, nimic? întreba tata. Gata? Hai mai repede! Mai repede!

Am făcut repede bocceaua, m-am legat cu o basma la cap și când am ajuns lângă ușă, mi-am amintit că trebuia să iau cu mine și tabloul din perete. Tata a consimțit numaidecât. Se mai liniștise și vorbea în șoaptă, zorindu-mă să plecăm mai repede. Tabloul atârna foarte sus. Atunci am adus amândoi un scaun pe care am așezat un scăunel; m-am urcat pe el și, în sfârșit, am izbutit, după multă trudă, să scoatem tabloul din cui. Totul era gata și puteam să plecăm în călătoria noastră. Tata m-a luat de mână și am pornit; deodată, s-a oprit iar. Stătea pe loc și-și

freca mereu fruntea, căznindu-se parcă să-și amintească ce trebuia să mai facă. În sfârșit, descoperind ce anume mai avea de făcut, a scos cheile de sub perna măicuței și a început să scotocească grăbit în scrin. S-a întors apoi la mine cu câțiva bănuți pe care-i găsise într-o cutie.

— Ține, păstrează-i, mi-a șoptit el. Dar ai grijă să nu-i pierzi! Auzi? Să nu uiți ce-ți spun, să nu uiți!

Întâi mi-a pus banii în palmă, dar mi i-a luat iar și mi i-a vârât în sân. Țin minte că atunci când piesele de argint mi-au atins pielea, am tresărit și parcă abia în clipa aceea mi-am dat seama ce înseamnă banii. Acum eram iarăși gata de plecare, însă tata m-a oprit din nou.

— Netoșka! a zis el, silindu-se să-și adune gândurile. Copila mea, am uitat... dar ce-am uitat?... Ce mai trebuia?... Nu-mi amintesc... Ba da! Acum știu... Vino-ncoace, Netoșka!

M-a dus în colțul cu icoana și mi-a spus să îngenunchez.

— Roagă-te, copila mea, roagă-te puțin! O să te simți mai ușurată!... Da, așa e, o să te simți mai bine! îmi șoptea el, arătându-mi icoana și învăluindu-mă cu o privire stranie. Roagă-te, roagă-te! stăruia el aproape implorându-mă.

Am căzut în genunchi, mi-am împreunat mâinile și, covârșită de groază și de deznădejdea care mă sleise cu totul, m-am prăbușit cu fața la pământ și am rămas așa câteva minute, ca moartă. Mă chinuiam să-mi adun gândurile, să-mi revin în simțire, ca să mă pot ruga, dar frica era mai tare decât mine. M-am ridicat de jos, sfârșită de durere. Acum nu mai doream să plec cu el. Mi-era teamă de tata; aș fi vrut să rămân. În sfârșit, mi-a izbucnit din piept întrebarea care mă chinuia:

— Tată, am îngăimat eu, suspinând amarnic, dar mama?... Ce-i cu mama? Unde e? Unde-i mama mea?...

Am tăcut, înecându-mă în hohote de plâns.

Plângea și el, privindu-mă. În sfârșit, m-a luat de mână, m-a dus la patul măicuței și a dat la o parte mormanul de boarfe și plapuma. Doamne, Dumnezeule! Mama zăcea

moartă, rece, cu fața învinețită. M-am năpustit înnebunită și am îmbrățișat trupul moartei. Tata m-a luat și m-a așezat iar în genunchi.

— Închină-te, copila mea! Ia-ți rămas bun de la ea...

M-am închinat. S-a închinat și el... Era galben ca ceara, buzele i se mișcau în șoapte nedeslușite.

— *Nu eu*, Netoșka! Nu eu! spunea el, arătând-o pe mama cu mâna. Auzi tu, *nu sunt eu de vină*! Ține minte, Netoșka!

— Tată, să mergem, i-am șoptit eu îngrozită. E timpul!

— Da, a venit timpul! A venit de mult! a zis el, m-a luat de mână, mi-a strâns-o cu putere și s-a grăbit să iasă din odaie. Și acum, la drum! Slavă Domnului, slavă Domnului că s-a sfârșit totul!

Am coborât scara. Portarul somnoros, ne-a deschis privindu-ne bănuitor, iar tata, temându-se parcă să nu-l întrebe ceva, s-a grăbit să se strecoare el mai întâi pe poartă afară; mergea atât de repede, că abia l-am ajuns din urmă. Am mers de-a lungul străzii și ne-am apropiat de cheiul canalului. Peste noapte, pavajul se acoperise cu zăpadă; mai ningea și acum, cu fulgi mărunți. Era frig. Tremuram ca varga alergând în urma tatei cu degetele încleștate de poala fracului său. Ținea vioara la subțioară, oprindu-se la tot pasul să-și potrivească cutia, care aluneca mereu de sub braț.

Am mers așa vreun sfert de ceas. În sfârșit, tata a luat-o pe trotuarul în pantă care ducea spre canal și s-a așezat pe marginea lui. La doi pași de noi era o copcă. De jur împrejur, nici țipenie de om. Doamne! Cât de bine îmi amintesc simțământul de groază care mă cuprinsese în clipa aceea! Se împlinise, în sfârșit, visul meu de un an întreg. Plecasem din mansarda noastră săracă... Dar, oare, asta așteptasem? Asta visasem? Asta plăsmuise fantezia mea de copil, cu gândul la fericirea omului pe care-l iubeam cu o pasiune atât de puțin copilărească? Mai mult decât orice, mă chinuia acum gândul la mama: „De ce o lăsasem singură? De ce părăsisem trupul neînsuflețit ca pe

un obiect fără preț?” Și-mi amintesc că gândul acesta îmi sfâșia inima, mă chinuia mai mult decât orice.

N-am mai fost în stare să ascund grija care mă muncea și am îngăimat:

— Tăticule! Tăticule!

— Ce vrei? m-a întrebat el cu glas aspru.

— De ce am lăsat-o pe mama acolo? De ce am părăsit-o, tăticule? am întrebat eu, izbucnind în lacrimi. Hai să ne întoarcem acasă! Să chemăm pe cineva să stea lângă ea.

— Da, da! a strigat el deodată, tresărind și ridicându-se de pe trotuar, luminat parcă de un gând care-i spulbera toate îndoielile. Da, Netoșka, așa e, trebuie să te duci la mama! I-o fi frig! Hai, du-te la ea, Netoșka. Nu-i întuneric, e o lumânare acolo! Nu te teme, cheamă pe cineva să stea lângă ea, iar tu vino iar la mine. Du-te singură, o să te aștept aici... N-o să plec nicăieri.

Am pornit îndată la drum, dar n-ajunsesem bine sus pe trotuar, că am simțit fără veste o împunsătură în inimă... Am întors capul și l-am văzut fugind în direcția opusă. Fugea de mine și mă lăsa singură, mă părăsea într-o clipă ca asta! L-am strigat din toate puterile și, străfulgerată de spaimă, am luat-o la fugă să-l ajung din urmă. Mi se tăia răsuflarea, și el alerga din ce în ce mai repede... Aproape îi pierdusem urma. M-am împiedicat de pălăria lui, care-i căzuse din cap, am ridicat-o și mi-am continuat goana. Abia mai răsuflăm și mi se tăiau picioarele do oboseală. Simțeam că mi se întâmplă ceva înspăimântător. Mi se părea că e un vis urât. Aveam aceeași senzație ca în vis: când mă fugărea cineva, mi se muiau picioarele, urmăritorul mă ajungea din urmă și mă prăbușeam în nesimțire. Mă sfâșia mila de el, mi se rupea inima la gândul că aleargă fără haină, fără pălărie, că fuge de mine, copilul lui iubit... Voiam să-l ajung numai ca să-l mai pot săruta o dată din toată inima, să-i spun că nu trebuia să se teamă de mine, să-l liniștesc, să-l asigur că n-o să mai fug după el, dacă nu vrea, și că o să mă întorc singură la

măicuța. În sfârșit, i-am auzit pașii răsunând pe altă stradă. Am luat-o într-acolo, și în dreptul acelei străzi am dat după colț și l-am văzut o clipă înaintea mea... Apoi puterile m-au părăsit. Am început să plâng și să țip. Țin minte că în goana mea m-am lovit de doi trecători care se opriseră în mijlocul trotuarului, privind mirați în urma noastră.

— Tăticule! Tăticule! am strigat pentru ultima oară, apoi, deodată, am alunecat și m-am prăbușit în fața unei porți. Mi-am simțit fața plină de sânge și în aceeași clipă mi-am pierdut cunoștința...

M-am trezit într-un pat moale, cald. Am văzut lângă mine chipuri prietenoase, blânde, o bătrânică cu ochelarii pe nas, un domn înalt, care mă privea cu o sinceră compătimire, o tânără și frumoasă doamnă și, în sfârșit, un bătrân cu părul alb, care-mi ținea mâna și se uita la ceas. Se bucurau că mă deșteptasem din leșin. Mă trezeam la o viață nouă. Unul din cei doi trecători, pe care-i întâlnisem în timpul goanei mele, era prințul H...i. Căzusem fără simțire chiar lângă poarta casei lui. Când, după stăruitoare cercetări, s-a aflat cine sunt, prințul, care trimisese tatălui meu biletul la concertul lui S...ț, impresionat de această ciudată coincidență, a hotărât să mă ia în casa lui și să mă crească împreună cu copiii săi. Căutându-se urma tatălui meu, s-a aflat că fusese imobilizat undeva afară din oraș, pe unde colinda într-un acces de nebunie furioasă. Transportat la spital, murise după două zile.

A murit, pentru că o asemenea moarte era o necesitate, o urmare firească a întregii sale vieți. Așa trebuia să moară, după ce tot ceea ce-l legase de viață se prăbușise dintr-o dată, pierise ca o nălucire, ca o visare deșartă. Când i s-a spulberat ultima speranță, când într-o singură clipă în conștiința lui s-a limpezit adevărul că temelia propriei lui vieți nu fusese decât o amăgire, a murit. Adevărul l-a orbit cu strălucirea lui de neîndurat, și ceea ce era minciună, minciună a devenit și pentru el. În ultimul

ceas al vieții sale, i-a fost dat să asculte cântând un geniu minunat, care-l făcuse să-și dea seama de propria sa lipsă de talent, osândindu-l pentru totdeauna. O dată cu cel din urmă sunet care vibrase pe coarda viorii genialului S...ț, el descoperise întreaga taină a artei, și adevăratul geniu, veșnic tânăr, puternic, îl strivise cu măreția sa. Părea că tot ceea ce-l frământase de-a lungul anilor, chinurile lui tainice și nedeslușite, tot ce până în clipa aceea nu fusese pentru el decât un vis și o nălucire chinuitoare, pierdută ca-ntr-o pâclă cu neputință de atins - deși uneori i se dezvăluia, făcându-l să fugă și să se ascundă îngrozit în dosul amăgirii întregii sale vieți - tot ce presimțise, dar se temuse să privească în față până atunci, totul apăruse dintr-o dată plin de strălucire în fața ochilor săi, care până atunci refuzaseră cu încăpățânare să recunoască lumina ca lumină, iar bezna cu beznă. Dar ochii lui, care abia atunci vedeau pentru întâia oară, nu putuseră îndura lumina adevărului proiectată asupra a tot ceea ce fusese, ceea ce era și ceea ce putea fi în viitor. Ea îl orbise, și rațiunea lui se mistuise la flacăra ei. Adevărul îl lovise năprasnic, fără scăpare, ca un trăsnet. Se săvârșise ceea ce așteptase ani de-a rândul, înfiorat, cu inima strânsă. Părea că de-a lungul întregii sale vieți atârnase o sabie deasupra capului său, că așteptase clipă de clipă, chinuindu-se cumplit, să fie străpuns de ea, și iată că, în sfârșit, sabia îl lovise! Lovitura fusese mortală. Voise să fugă de propria lui judecată, dar nu mai avea încotro. Dispăruse ultima lui speranță, pierise ultimul său pretext. Aceea care prin viața ei îl stânjenise atâția ani, care nu-l lăsase să trăiască, prin a cărei moarte - după cum credea orbește - el trebuia să renască dintr-o dată, nu mai era. În sfârșit, rămăsese singur, nimic nu-l mai stingherea. În sfârșit, era liber! Pentru cea din urmă oară, într-o cumplită încleștare cu propria lui deznădejde, voise să-și facă singur judecata, fură îndurare, aspru, cu un judecător nepărtinitor, cinstit. Și arcușul său nu putuse decât să repete neîndemânatic ultima frază muzicală a

geniului pe care tocmai îl ascultase... În clipa aceea, nebunia de neînlăturat, care-l pândea de zece ani, îl lovise năprasnic.

IV

Mă întremam greu. Chiar și după ce nu mai eram nevoită să stau în pat, mintea mea continua să fie cuprinsă de toropeală, și multă vreme n-am putut înțelege ce se întâmplase cu mine. Erau clipe când mi se părea că visez, și-mi aduc aminte că doream într-adevăr ca totul să fi fost un vis! Seara, la culcare, speram că poate o să mă trezesc iarăși în odaia noastră sărăcăcioasă și o să-mi văd iar părinții... În cele din urmă, mi-am dat seama de situația mea, și, încetul cu încetul, am înțeles că rămăsesem singură pe lume și că mă adăpostiseră niște oameni străini. Atunci pentru întâia oară m-am simțit orfană.

Am început să cercetez cu ochi lacomi tot ce mă înconjura - totul era nou și surprinzător pentru mine. În primele zile toate îmi păreau ciudate, minunate, și toate mă înspăimântau: și oamenii necunoscuți, și obiceiurile, și încăperile bătrânei case boierești - parcă le văd și acum, spațioase, înalte, somptuoase, dar atât de triste și de mohorâte, încât mi-era groază să trec prin câte un salon nesfârșit de lung, de teamă să nu mă rătăcesc. Nu mă întremasem încă de-a binelea, mă stăpâneau gânduri întunecate și apăsătoare, potrivite, de altfel, cu locuința, pe cât de solemnă, pe atât de mohorâtă. Pe lângă aceasta, o nostalgie vagă, de care nu-mi dădeam prea bine seama, mă cuprindea din ce în ce mai tare. Stăteam nedumerită în fața câte unui tablou, a unei oglinzi, a unui șemineu cu ornamentație complicată, sau în fața unei statui, care se

ascunsese parcă anume într-o firidă adâncă, pentru ca să mă pândească mai bine și să mă sperie. Rămâneam pe neașteptate țintuită locului, uitând pentru ce mă oprisem, ce voisem, la ce mă gândisem, și mă dezmeticeam abia când mă înfiorau teama și tulburarea, iar inima îmi zvâcnea puternic în piept.

Dintre toți cei care veneau din când în când să mă vadă în timpul bolii, în afară de bătrânul doctor, mă impresionase un bărbat mai în vârstă, grav și blând, care mă privea cu o adâncă compătimire. L-am îndrăgit mai mult decât pe toți ceilalți, și tare aș fi vrut să-i vorbesc, dar mi-era teamă. Părea întotdeauna foarte trist, vorbea puțin, în fraze scurte, și niciodată nu am văzut un zâmbet înflorindu-i pe buze. Era chiar prințul H...i, care mă găsise și mă adăpostise în casa lui. Pe măsură ce mă întremam, venea tot mai rar la mine. În sfârșit, când m-a vizitat ultima oară, mi-a adus bomboane și o carte cu poze pentru copii. M-a sărutat, m-a binecuvântat și m-a rugat să fiu mai veselă, iar ca să-mi facă o bucurie, m-a anunțat că o să am în curând o prietenă, o fetiță ca mine: pe Katia, fiica lui, care atunci se afla la Moscova. A mai schimbat apoi câteva vorbe cu franțuzoaica - o femeie în vârstă, guvernanta copiilor săi - și cu fata care mă îngrijea, le-a făcut un semn spre mine și a ieșit. Nu l-am mai văzut decât peste trei săptămâni. Prințul trăia foarte retras. Prințesa ocupa cea mai mare parte a casei. Se întâmpla să nu-și vadă soțul săptămâni întregi. Mai târziu am băgat de seamă că cei din casă nu vorbeau decât foarte puțin de dânsul, ca și cum n-ar fi trăit acolo, împreună cu ei. Toți îl respectau și se vedea bine că țineau la el. Totuși, îl socoteau un om ciudat, altfel decât ceilalți. Se pare că și el știa că e foarte ciudat, că nu e la fel ca alții, și, de aceea, se străduia să-i supere cât mai puțin cu prezența lui... La timpul potrivit, voi avea prilejul să vorbesc despre el mai mult și mai amănunțit.

Într-o dimineață, mi-au dat rufe noi, fine, și m-au îmbrăcat cu o rochie de doliu, neagră, de lână, cu manșete

albe, la care mă uitam cu un fel de nedumerire plină de neliniște. M-au pieptănat cu grijă și m-au condus la etajul de jos, în apartamentul prințesei. Când am ajuns acolo, m-am oprit încremenită - nu văzusem niciodată până atunci atâta splendoare și atâta lux. Dar uimirea mea nu a durat decât o clipă, risipindu-se îndată ce am auzit vocea poruncitoare a prințesei, care cerea să fiu condusă mai aproape de dânsa. Chiar în timpul ceremoniei îmbrăcatului, mă gândisem că mă aștepta, probabil, o grea încercare, și numai Dumnezeu știe de ce-mi venise acest gând. Trebuie să spun că pășeam în noua mea viață cu un fel de neîncredere ciudată față de tot ce mă înconjura. Însă prințesa a fost foarte prietenoasă și m-a sărutat. Atunci am prins mai mult curaj și m-am uitat la ea. Am recunoscut-o pe doamna cea frumoasă, pe care o văzusem când mă trezisem din leșin. Dar în timp ce-i sărutam mâna, tremuram toată și nu am izbutit să-mi adun puterile, ca să răspund măcar o vorbă la întrebările ei. Mi-a poruncit să stau jos pe un taburet de lângă ea, care cred că fusese pregătit anume pentru mine. Se cunoștea bine că prințesa nu dorea altceva decât să mă îndrăgească, să-mi aducă mângâiere și să-mi țină loc de mamă. Eu însă nu mi-am dat seama de norocul care-mi ieșise în cale și nu m-am străduit de loc să-i fac o bună impresie. Mi-au dat o carte minunată și mi-au spus să mă uit la poze. Prințesa tocmai scria o scrisoare. Din când în când, lăsa pana jos și-mi vorbea, dar eu mă fâstâceam, mă bâlbâiam și nu puteam să-i dau nici un răspuns ca lumea. Într-un cuvânt, deși povestea mea era cu totul neobișnuită, și rolul cel mai important îl juca în ea fatalitatea cu nenumăratele ei căi, s-ar putea spune misterioase - poveste cu foarte multe momente interesante, inexplicabile și chiar fantastice - în ciuda acestor împrejurări melodramatice, apăream totuși ca un copil cât se poate de obișnuit, sperios și oarecum îndobitocit, ba chiar prostuț. Mai ales impresia aceasta de fetiță proastă, pe care o făceam, nu i-a plăcut prințesei. Ea

s-a plictisit de mine destul de repede, ceea ce, firește, s-a întâmplat numai din vina mea. Către ora trei au început vizitele, și prințesa a devenit deodată mai atentă și mai drăguță cu mine. La întrebările musafirilor, ea răspundea că povestea mea este foarte interesantă, apoi începea să vorbească franțuzește. În timp ce ea povestea, oaspeții mă priveau clătinând din cap și scoțând din când în când exclamații de mirare. Un tânăr și-a îndreptat lornionul spre mine, iar un bătrânel cărunt și parfumat a vrut neapărat să mă sărute. Eu făceam fețe-fețe și ședeam cu ochii în pământ, de teamă să nu fac cea mai mică mișcare. Tremuram din tot corpul și inima mi se strângea dureros. Gândul îmi zbura la mansarda noastră: îl vedeam iar pe tata, vedeam serile noastre lungi, tăcerile nesfârșite; mă gândeam la mama, și ori de câte ori îmi aminteam de ea, ochii mi se umpleau de lacrimi, mi se punea un nod în gât și simțeam o dorință nebună să fug de acolo, să dispar, să rămân singură... Apoi, după ce vizitele au luat sfârșit, fața prințesei a devenit mai aspră. Acum, mă privea mai încruntată și-mi vorbea în frânturi de frază. Mai mult decât orice mă înfricoșau ochii ei negri, pătrunzători, ațintiți uneori câte un sfert de ceas asupra mea, și buzele ei subțiri, strânse cu putere. Seara, m-au condus sus. Când m-am suit în pat, mă scuturau frigurile. În noaptea aceea m-am trezit de mai multe ori plângând, chinuită de coșmaruri. A doua zi dimineața m-au dus din nou la prințesă. În cele din urmă, prințesa s-a plictisit să le tot povestească musafirilor pățaniile mele, iar musafirii se plictisiseră și ei să mă compătimească într-una. De altfel - după cum spusese chiar prințesa într-o convorbire între patru ochi cu o doamnă mai în vârstă care o întrebase dacă nu se plictisește cu mine - eram un copil obișnuit... „lipsit de orice naivitate”. Într-o seară m-au condus sus și nu m-am mai întors niciodată în salonul ei. Așa s-a terminat cu această favoare. Aveam însă voie să umblu prin toată casa cât pofteam. Nici n-aș fi putut să stau liniștită într-un loc

din pricina tristeții mele adânci, bolnăvicioase, și eram foarte mulțumită că mi-era îngăduit să cobor, să mă izolez în odăile de jos. Țin minte că doream să vorbesc cu cei din casă, dar mă temeam atât de mult să nu-i supăr, că preferam să rămân singură. Mai mult decât orice îmi plăcea să stau ghemuită undeva într-un colț, după vreo mobilă, neobservată de nimeni. Acolo începeam să-mi depăn amintirile, reflectând la toate întâmplările prin care trecusem. Dar, ciudat lucru, parcă uitasem sfârșitul celor petrecute în casa părinților mei și toată povestea aceea îngrozitoare. Prin fața ochilor mei se perindau numai imagini, întâmplări. N-aș putea spune că nu-mi aminteam totul: și noaptea aceea, și vioara, și pe tata, și cum i-am făcut rost de bani, dar nu eram în stare să pătrund, să-mi lămuresc ceea ce se petrecuse... Atunci simțeam o apăsare și mai grea pe suflet și când, în depănarea amintirilor, ajungeam să mă văd rugându-mă în genunchi la picioarele patului măicuței mele lipsită de viață, mă cutremura un fior rece, scoteam un țipăt înăbușit, mi se tăia răsuflarea, inima începea să-mi zvâcnească cu putere în piept și, îngrozită, ieșeam din ascunzătoarea mea și o luam la fugă. De altfel, am greșit când am spus că mă lăsau singură; de fapt, eram supravegheată necontenit, cu mare grijă. Toți îndeplineau întocmai porunca prințului, care ordonase să mi se dea toată libertatea, să nu mă stingherească nimeni, dar să nu mă piardă din ochi. Băgasem de seamă că cineva de-ai casei sau dintre servitori venea din când în când să arunce o privire în camera unde mă aflam, pentru ca să plece apoi îndată, fără să-mi spună o vorbă. Eram foarte mirată și întrucâtva neliniștită de această atenție. Nu înțelegeam de fel rostul ei. Bănuiam că mă țineau pentru cine știe ce scop care va ieși la iveală într-o bună zi. După câte mi-amintesc, căutam întotdeauna să descopăr locurile cele mai ferite, ca să știu unde să mă ascund mai bine la nevoie. Într-o zi, am ajuns la scara principală. Era de marmură, largă, acoperită cu covoare, împodobită pe

margini cu flori și cu vaze minunate. Pe fiecare palier stăteau câte doi oameni înalți, tăcuți, îmbrăcați cu haine în mai multe culori, înmănușați, la gât cu niște cravate albe ca neaua. Îi priveam nedumerită, fiindcă nu pricepeam pentru ce ședeau acolo, uitându-se unul la altul, în tăcere, așa, fără nici o treabă.

Plimbările acestea singuratice îmi plăceau din ce în ce mai mult. Mai era și altceva, care mă făcea să fug mereu de la etajul de sus. Acolo locuia o mătușă bătrână a prințului, care nu ieșea aproape niciodată din camera ei și nu pleca nicăieri. Bătrânica aceasta mi s-a întipărit adânc în memorie. Era, poate, personajul cel mai important din casă. În raporturile cu ea, toată lumea respecta o anumită etichetă rigidă. Până și prințesa, atât de mândră și de autoritară, trebuia să se urce la mătușa ei de două ori pe săptămână, în zilele fixate cu strictețe. De obicei, prințesa venea dimineața. Conversația lor era rece, întreruptă adesea de tăceri solemne, în timpul cărora bătrânica șoptea rugăciuni sau își număra mătăniile. Vizita nu se termina decât atunci când bătrâna se ridica de pe scaun și o săruta pe prințesă pe buze, ceea ce însemna că întrevederea luase sfârșit. Pe vremuri, prințesa era datoare să vină s-o vadă în fiecare zi, dar cu trecerea timpului, la dorința bătrânei, a intervenit o ușurare a acestei îndatoriri, rămânând statornicit ca în celelalte cinci zile ale săptămânii prințesa să trimită pe cineva de dimineață la mătușa ei, ca s-o întrebe de sănătate. În general, bătrâna ducea un trai aproape monahal. Rămăsese domnișoară. La vârsta de treizeci și cinci de ani, plecase la o mânăstire, unde petrecuse vreo șaptesprezece ani din viață, fără să se călugărească. Apoi părăsise mânăstirea și venise la Moscova să locuiască la sora ei, contesa văduvă L., a cărei sănătate se șubrezea din an în an, și ca să se împace cu cea de a doua soră a ei, prințesa H...i și ea, cu care se certase de mai bine de douăzeci de ani. Se spunea însă că bătrânele nu trăiseră în bună înțelegere nici măcar o

singură zi, că de o mie de ori erau cât pe aci să se despartă iar; n-o făcuseră însă, pentru că observaseră, în sfârșit, că fiecare din ele avea nevoie de celelalte două, ca să mai scape de plictiseală și de neplăcerile bătrâneții. Dar cu toată lipsa de farmec a traiului lor și în ciuda solemnei plictiseli care domnea în casa lor boierească de la Moscova, lumea bună din oraș se socotea datoare să continue să facă vizite celor trei schimnice. Erau socotite ca vrednice păstrătoare ale tuturor rânduielilor aristocratice, ca un letopiseț viu al boierimii de viță veche. Contesa lăsase după moartea ei multe amintiri frumoase - fusese o femeie minunată. Cei care veneau de la Petersburg, lor le făceau prima vizită. Cine era primit în casa lor, era primit pretutindeni. Dar după moartea contesei, cele două surori se despărțiseră totuși. Cea mai mare, prințesa H...i, rămăsese mai departe la Moscova, primindu-și partea de moștenire de pe urma contesei decedate, care n-avea copii, iar cea mai mică, schimnica, se mutase la Petersburg, la nepotul ei, prințul H...i. În schimb, cei doi copii ai prințului, Katia și Alexandru, rămăseseră mai departe la Moscova ca oaspeți ai bunicii lor, ca s-o mai mângâie și să-i mai îndulcească singurătatea. Prințesa, care-și iubea copiii cu pasiune, nu îndrăznise să se împotrivească și se despărțise de ei pentru tot timpul doliului. Am uitat să spun că la venirea mea toată casa prințului mai era în doliu, dar doliul trebuia să se termine curând.

Bătrâna prințesă se îmbrăca numai în rochii negre, făcute dintr-o țesătură simplă de lână. La gât purta gulerașe albe, scrobite, cu cute mărunte, care-i dădeau aerul unei pensionare de azil. Nu-și părăsea niciodată mătăniile, mergea cu trăsura, ceremonios, la liturghie, ținea toate posturile, primea vizita unor fețe bisericești și a altor persoane venerabile, citea cărți sfinte și în general ducea o viață de călugăriță. Sus, toți respectau liniștea cu strășnicie. Nu era îngăduit să scârțâie o ușă. Bătrânica era

sensibilă ca o domnișoară de cincisprezece ani și trimitea numaidecât să se cerceteze care fusese cauza zgomotului sau chiar a unui simplu scârțâit. Toți vorbeau în șoaptă, călcau în vârful degetelor, și biata franțuzoaică, bătrână și ea, fusese silită până la urmă să renunțe la încălțămintea ei preferată - ghetuțele cu tocuri înalte. Tocurile fuseseră proscrise. După două săptămâni de la sosirea mea, bătrâna prințesă a cerut relații despre mine: cine eram, de unde veneam, cum de ajunsesem în casă și multe altele de felul acesta. I s-au dat îndată toate relațiile, cu toată deferența cuvenită. După aceea a trimis un al doilea sol la franțuzoaică, s-o întrebe cum de nu-i fusesem încă prezentată. Atunci s-a stârnit mare zarvă - m-au pieptănat, m-au spălat pe față și pe mâini, care și așa erau foarte curate - apoi m-au învățat cum să mă apropii de bătrâna prințesă, cum s-o salut, cum să par mai veselă și mai prietenoasă, într-un cuvânt, m-au dăscălit cu mare grijă. În sfârșit, a plecat un curier special, de data aceasta din partea noastră, ca s-o întrebe pe prințesă dacă e dispusă s-o vadă pe orfană. Răspunsul a fost negativ; totuși, prințesa a fixat termenul înfățișării pentru a doua zi, după liturghie. În noaptea aceea, n-am închis ochii. Mi s-a povestit mai târziu că aiurasem tot timpul. Mi se părea mereu că mă apropiam de prințesă și-i ceream iertare pentru ceva. În sfârșit, a sosit și clipa așteptată. M-am pomenit în fața unei bătrâne puțintică la trup, pierdută în fotoliul ei uriaș. Mi-a răspuns la salut, dând de mai multe ori din cap, apoi și-a pus ochelarii, ca să mă vadă mai bine. Mi-aduc aminte că nu i-am plăcut de fel. A binevoit să spună că arăt ca o sălbatică și că nu știu nici măcar să fac o reverență ca lumea, nici să sărut mâna. A început un adevărat interogatoriu, la care eu abia răspundeam. Dar când a pomenit de părinții mei, m-au podidit lacrimile. Bătrânei prințese nu i-a plăcut că începusem să plâng; totuși, a încercat să mă consoleze, sfătuindu-mă să-mi pun nădejdea în Dumnezeu. Apoi m-a întrebat când am fost ultima oară

la biserică, și cum nu prea i-am înțeles întrebarea, pentru că educația mea fusese cu totul neglijată, bătrâna s-a îngrozit. A trimis îndată după tânăra prințesă, cu care s-a sfătuit fără întârziere, și au hotărât ca duminica următoare să mă ducă neapărat la biserică. Bătrâna a făgăduit să se roage dânsa pentru mine până atunci, dar a poruncit să mă ia de acolo, pentru că-i făcusem o impresie penibilă. Și nici nu era de mirare, în starea în care mă aflam. Se vedea bine că nu-i plăcusem de fel. În aceeași zi, a trimis vorbă să mă potolesc, că eram prea zburdalnică și că asta se simțea în toată casa. În realitate, în ziua aceea nici nu mă clintisem din loc - nu mai încăpea îndoială că bătrânei i se păruse doar. Cu toate acestea, aceeași observație s-a repetat și a doua zi. Din întâmplare, în ziua aceea am scăpat o ceașcă din mână și s-a făcut țăndări. Franțuzoaica și fetele din casă s-au îngrozit, și chiar atunci am fost mutată în camera cea mai îndepărtată, urmată de un întreg alai de oameni cuprinși de spaimă.

Nu mai știu cum s-a terminat această poveste. Iată de ce eram încântată că mi se îngăduia să cobor la etajul de jos, să cutreier singură prin odăile mari de acolo - eram sigură că nu supăr pe nimeni.

Țin minte că într-o zi ședeam într-un salon de la parter. Cu capul în piept, cu fața îngropată în mâini, încremenisem locului de nu știu câte ore. Mă gândeam, mă gândeam într-una. Cu mintea mea necoaptă nu puteam să înțeleg de ce durerea îmi apasă sufletul tot mai tare și mă înăbușă. Deodată, o voce blândă a răsunat deasupra capului meu:

— Ce-i cu tine, sărmana mea fetiță?

Am ridicat ochii. Era prințul. Fața lui exprima o adâncă compătimire, dar în privirea mea era atâta tristețe, atâta suferință răscolitoare, încât ochii săi mari, albaștri, se umplură de lacrimi.

— Biată orfană! a zis el, mângâindu-mă pe cap.

— Nu, nu sunt orfană! Nu! am strigat eu într-un geamăt.

Eram zguduită, toate se învolburaseră în mine. Am sărit de la locul meu, i-am apucat mâna și am început s-o sărut, scăldând-o în lacrimi și repetând cu glas rugător:

— Nu, nu sunt orfană! Nu!

— Ce-i cu tine, copila mea? Draga mea, sărmana mea Netoșka, ce-i cu tine?

— Unde e mama mea? Unde e mama mea? strigam eu printre lacrimi.

Nu mai eram în stare să-mi ascund durerea. Istovită de atâta zbucium, am căzut în genunchi în fața lui, repetând mereu:

— Unde-i mama? Spune-mi, dragă domnule, unde-i mama mea?

— Iartă-mă, copila mea!... Vai, sărmana de ea, i-am adus aminte... Ce-am făcut! Vino cu mine, Netoșka, vino repede!

M-a luat de mână și m-a tras după el. Mergea grăbit. Era foarte tulburat. În sfârșit, am ajuns într-o încăpere pe care n-o mai văzusem niciodată.

Era camera de rugăciune. Se însera. Podoabele de aur și de pietre scumpe ale icoanelor străluceau viu în lumina candelelor. Chipurile palide ale sfinților mă priveau din cadrul lor aurit. Odaia aceasta semăna atât de puțin cu celelalte încăperi! Totul era aici atât de tainic și de posomorât, încât a făcut asupra mea o puternică impresie. Am simțit un fior de groază, ceea ce nu era de mirare în starea sufletească în care mă găseam. Prințul mi-a spus în șoaptă, repede, să mă așez în genunchi în fața icoanei Maicii Domnului, și a îngenuncheat și el lângă mine...

— Roagă-te, copila mea, roagă-te! Să ne rugăm amândoi! a zis el cu glasul stins, întretăiat.

Dar n-am izbutit să mă rog. Eram prea tulburată și înfricoșată. Mi-am amintit de vorbele tatălui meu din ultima noapte, lângă trupul neînsuflețit al mamei mele, și până la urmă am avut iar o criză de nervi. M-am îmbolnăvit și, în această a doua perioadă a bolii mele, am fost la un pas de moarte. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Într-o dimineață, am auzit rostindu-se numele lui S...ț. Cineva dintre ai casei vorbea de el la căpătâiul meu. Am tresărit și, răscolită de amintiri, chinuită de visuri urâte, m-am zbătut în delir mai multe ore de-a rândul. M-am deșteptat foarte târziu. În jurul meu era întuneric beznă. Lampa de noapte se stinsese, iar fata care veghea de obicei la căpătâiul meu ieșise din odaie. Deodată, am auzit de departe sunetele unei muzici. Sunetele acestea ba amuțeau, ba răsunau apoi mai puternic și parcă tot mai aproape. Nu-mi mai aduc aminte ce-am simțit atunci, ce gând mi-a răscolit mintea bolnavă. M-am dat jos din pat - nu știu de unde am avut atâta putere - mi-am pus în grabă rochița de doliu și, bâjbâind prin întuneric, am ieșit din odaie. N-am întâlnit țipenie de om, nici în a doua, nici în a treia încăpere. În sfârșit, am ajuns în coridor. Acum sunetele se auzeau tot mai aproape. O scară cobora din mijlocul coridorului la etajul de jos, pe unde o luam de obicei spre odăile cele mari. La picioarele scării viu luminate am zărit o mulțime de oameni. M-am furișat într-un colț, ca să nu fiu văzută și, pândind prilejul potrivit, am coborât și am ajuns în coridorul de jos. Muzica venea din salonul de alături, unde se auzea larmă și murmur de voci. Parcă mii de oameni s-ar fi adunat acolo. O ușă a acestui salon, care dădea pe coridor, era mascată cu două rânduri de draperii uriașe de catifea roșie. Am ridicat prima draperie și m-am strecurat între ele. Inima îmi zvâcnea chinuitor. Abia mă țineam pe picioare. Am stat câteva minute, ca să-mi potolesc emoția, apoi am cutezat să ridic puțin un colț al celeilalte draperii... Dumnezeule mare! Salonul uriaș și mohorât, în care mi-era atât de teamă să intru singură, era scăldat în mii de lumini. În ochii mei, deprinși cu întunericul, s-a revărsat o mare de lumină, care m-a orbit pentru câteva clipe. M-am simțit învăluită de o adiere fierbinte de aer parfumat. O mulțime de oameni, cu fețe vesele și fericite, se plimbau prin salon. Femeile purtau rochii de culori deschise, neînchipuit de luxoase.

Pretutindeni vedeam priviri pline de mulțumire. Stăteam ca vrăjită. Mi se părea că toate acestea le mai văzusem cândva, undeva în vis... Mi-au răsărit în minte amurgurile din mansarda noastră, ferestruica prea înaltă, iar jos, jos de tot, strada cu felinarele strălucitoare și ferestrele casei cu draperiile roșii, trăsurile aliniate în fața intrării, tropotul și fornăitul cailor falnici, larma vocilor, strigătele, umbrele din dosul ferestrelor și muzica îndepărtată, pierdută. „Ah, așadar, aici! Aici era raiul acela unde visam să ajung cu sărmanul meu tată... Așadar, n-a fost numai un vis!... Da, întocmai așa îmi închipuisem totul în visurile mele!” Incitată de boală, fantezia mi s-a aprins și mai tare, și lacrimile unei fericiri negrăite mi-au împânzit ochii. Cu privirile îl căutam pe tata. Trebuie să fie aici! Este aici! repetam în gând și inima-mi zvâcnea într-o așteptare înfrigurată... Mi se tăiase răsuflarea. Dar muzica s-a potolit, și freamătul șoaptelor a înfiorat sala. Mă uitam lacomă la fețele celor care se perindau pe dinaintea mea, străduindu-mă să recunosc pe cineva. Deodată, o emoție neașteptată a cuprins întreaga sală. Un bătrân înalt, slab, se urcă pe estradă; un zâmbet îi lumina fața palidă. S-a închinat stângaci în toate părțile - în mână ținea o vioară. Apoi s-a lăsat o liniște atât de adâncă, de parcă nimeni nici nu mai respira. Privirile tuturor se ațintiseră asupra bătrânului, în așteptare încordată. El a luat vioara și a atins coardele cu arcușul... Concertul începuse. Fără veste, mi-am simțit inima strânsă ca într-un clește. Chinuită, cu răsuflarea tăiată, sorbeam cu nesaț sunetele acelea care-mi păreau cunoscute. Le mai auzisem undeva! Se desprindea din ele presimțirea a ceva înspăimântător, cumplit, care se zbătea în propria-mi inimă. Și, iată, vioara porni să răsune mai puternic, tot mai puternic. Sunetele ei erau acum năvalnice, copleșitoare. Apoi țâșni un strigăt sfâșietor, ca o tânguire omenească, de parcă peste mulțimea aceea de oameni se înălța o rugă zadarnică, înfiorând-o, ca să se stingă apoi în gemete deznădăjduite.

Deslușeam în sunetele acestea ceva apropiat, tot mai apropiat de inima mea. Dar inimii nu-i venea să creadă. Îmi încleștasem dinții, ca să nu gem de durere, iar cu degetele crispate apucasem draperia, ca să nu mă prăbușesc... Din când în când, închideam ochii, apoi îi deschideam iarăși, crezând că visez, că mă voi deștepta în ceasul acela nemilos, atât de cunoscut! Retrăiam ca în vis acea ultimă noapte, când auzisem aceleași sunete. Deschideam ochii, voind să mă încredințez că noaptea de atunci era realitatea de acum, și scrutam mulțimea cu priviri lacome. Dar nu, aici erau alți oameni, alte fețe... Mi se părea că toți cei adunați aici așteptau ceva, ca și mine, că toți, ca și mine, erau chinuiți de o durere sfredelitoare, și că ar fi vrut și ei să curme vaietele și tânguirile care le sfâșiau inimile. Dar vaietele și tânguirile se învolburau tot mai pline de durere, mai jalnice, mai prelungi. Apoi, deodată, a izbucnit ultimul țipăt, un țipăt înspăimântător, parcă fără de sfârșit, care mi-a răscolit simțirea. Nu mai încăpea nici o îndoială! Era același țipăt, chiar acela! Îl recunoscusem! Doar îl mai auzisem o dată! Și acum, îmi sfredelea iarăși inima, ca și atunci, în noaptea aceea! „Tata, tata! mi-a străfulgerat prin minte, e acolo, mă cheamă! El e, cu vioara lui!” Și parcă un vaier s-a smuls din pieptul oamenilor din sală, și încăperea s-a cutremurat de aplauze frenetice. Atunci am izbucnit într-un plâns deznădăjduit și, nemaiputându-mă stăpâni, am dat draperia la o parte și m-am năpustit în sală.

— Tată! Tată! Tu ești! Unde ești? strigam eu în neștire.

Nu știu cum am ajuns lângă bătrânul cel înalt! Toți se dădeau în lături, făcându-mi loc să trec. Cu un țipăt chinuit, m-am repezit la el ca să-l îmbrățișez. Credeam că-l îmbrățișez pe tata... Două mâini uscățive, lungi, m-au cuprins fără veste și m-au ridicat în aer. Doi ochi negri m-au ațintit parcă ar fi vrut să mă mistuie la flacăra lor. M-am uitat la bătrân: „Nu! Nu e tata, ci... asasinul lui!” mi-a fulgerat prin minte. Cuprinsă de o înspăimântătoare exaltare, mi se părea că-i aud hohotul de râs, căruia

mulțimea din sală îi răspundea cu un urlet clocotitor, și mi-am pierdut cunoștința.

V

Așa am intrat în cea de-a doua și ultima perioadă a bolii mele.

Când am deschis din nou ochii, am zărit fața unui copil, care stătea aplecat asupră-mi. Era o fetiță de vârsta mea. Am întins mâinile spre ea - aceasta a fost întâia mea mișcare. Din prima clipă când am văzut-o, sufletul mi s-a umplut de fericire, de o dulce presimțire. Închipuiți-vă un copil de o frumusețe desăvârșită, strălucitoare, uimitoare, o frumusețe în fața căreia rămâi înmărmurit, în culmea desfătării, vibrând de emoție - o frumusețe, căreia îi ești recunoscător numai pentru că există, pentru că privirea ta a avut norocul s-o întâlnească, pentru că a trecut pe lângă tine. Era fiica prințului, Katia. Tocmai sosise de la Moscova. Mi-a întâmpinat gestul cu un zâmbet, și nervii mei slăbiți au tresărit de atâta încântare.

Mica prințesă și-a chemat tatăl, care stătea la doi pași de noi și vorbea cu doctorul.

— Ei, slavă Domnului! Slavă Domnului! a zis el, luându-mă de mână.

Fața îi era luminată de o bucurie sinceră.

— Sunt bucuros, sunt foarte, foarte bucuros! a urmat el, vorbind repede, ca de obicei. Iat-o pe Katia, fetița mea, faceți cunoștință! Vezi, acum ai o prietenă. Grăbește-te să te întremezi, Netoșka. Fetiță rea ce ești! De-ai ști ce spaimă am tras din pricina ta!

Mă însănătoșeam văzând cu ochii. Feste câteva zile am început să umblu. Katia venea în fiecare dimineață lângă

patul meu, mereu veselă, mereu zâmbitoare. O așteptam cu nerăbdare. Eram fericită când o vedeam. Cât de mult doream s-o sărut! Dar zburdalnica fetiță rămânea doar câteva clipe lângă mine, pentru că nu avea astâmpăr să stea locului. Simțea nevoia să se miște mereu, să alerge, să zburde, să facă să răsune toată casa. De aceea, chiar de la prima ei vizită, mi-a spus că se plictisește îngrozitor să stea cu mine și că, din pricina asta, are să vină foarte rar, și numai pentru că-i e milă de mine. Că de, ce să facă, nu se poate să nu vină de loc. Dar după ce mă voi însănătoși, va fi cu totul altceva, o să ne putem înțelege mai bine. Și, în fiecare dimineață, prima ei întrebare era:

— Ei, te-ai făcut sănătoasă?

Cum eram încă foarte palidă și slabă, iar pe fața mea tristă abia de se putea desluși un surâs sfios, mica prințesă se încrunta îndată, clătina din cap și bătea înciudată din picior.

— Și doar ți-am spus ieri să te faci bine până astăzi! Ce-i cu tine? Poate că nu ți se dă de mâncare?

— Da, mi se dă cam puțin, răspundeam eu cu sfială, pentru că începusem să mă fâstâcesc în fața ei.

Doream din tot sufletul să-i fiu pe plac, ceea ce mă făcea să-mi fie teamă de fiece cuvânt pe care-l rosteam, de orice gest al meu. Vizitele ei mă încântau din ce în ce mai mult. Nu mă mai săturam privind-o și țin minte că după ce pleca, rămâneam ca vrăjită, cu ochii țintă la locul pe care-l părăsise. Am început s-o văd în vis. Iar când eram trează, în lipsa ei, născoceam lungi conversații cu ea, mă împrieteneam cu ea, mă jucam cu ea, făceam împreună fel de fel de năzbâtii, iar dacă ne dojenea cineva, plângeam împreună cu ea - într-un cuvânt, eram mereu alături de ea, ca o îndrăgostită. Doream nespus de mult să mă fac bine și să mă îngraș mai repede, așa cum mă sfătuia Katia.

Țin minte că dimineața, când Katia dădea buzna în odaia mea, strigând: „Nu te-ai întremat?! Ești tot atât de slabă ca și ieri!”, mi se făcea teamă de ea, ca și cum aș fi fost

vinovată că nu mă îngraș. Iar Katia nu mai putea de mirare că nu eram în stare să mă îngraș de la o zi la alta, așa că, de la o vreme, a început să se supere de-a binelea pe mine.

— Ei, ce zici, să-ți aduc astăzi plăcintă? m-a întrebat ea într-o zi. Mănâncă! Așa o să te îngrași mai repede.

— Să-mi aduci, i-am răspuns eu, încântată că voi avea astfel prilejul s-o mai văd o dată în ziua aceea.

După ce se interesa de sănătatea mea, mica prințesă se așeza de obicei pe un scaun lângă mine și mă privea cercetător cu ochii ei negri. Chiar de la început, când încă nu mă cunoștea bine, băgasem de seamă că se uita așa la mine, examinându-mă din cap până în picioare cu ochii plini de mirare naivă. Dar conversația noastră nu se închega. Izbucnirile ei neașteptate mă fâstâceau; doream totuși nespus de mult să stau de vorbă cu ea.

— Ei, de ce taci mereu? a început Katia după ce tăcusem îndelung.

— Ce fata tata? am întrebat-o eu, fericită că găsisem o frază cu care puteam să încep conversația de fiecare dată.

— Ce să facă? Tata e bine. Astăzi am băut două cești de ceai, nu una, ca de obicei. Tu câte ai băut?

— Una.

Din nou tăcere.

— Astăzi, Falstaff a vrut să mă muște[xviii].

— Câinele?

— Da, câinele. Nu l-ai văzut încă?

— Ba da, l-am văzut.

— Atunci, de ce mă-ntrebi?

Și, cum nu știam ce să-i răspund, mica prințesă m-a privit iarăși mirată.

— Spune-mi, îți face plăcere când stau de vorbă cu tine?

— Da, îmi face foarte mare plăcere. Vino mai des.

— Așa mi s-a spus c-o să te bucuri când o să vin la tine, dar dă-te și tu mai repede jos din pat! Astăzi o să-ți aduc plăcintă… Dar de ce taci mereu?

— Așa…

— Te gândești într-una, nu-i așa?

— Da, mă gândesc la multe.

— Iar mie mi se spune că vorbesc mult și gândesc puțin. Oare e rău când vorbești?

— Nu. Sunt bucuroasă când vorbești tu.

— Hm, am s-o întreb pe *madame* Léotard - ea știe toate. Și la ce te gândești?

— La tine, i-am răspuns eu, după o pauză scurtă.

— Asta îți face plăcere?

— Da.

— Va să zică mă iubești?

— Da.

— Dar eu nu te iubesc încă. Ești atât de slabă ! Las' c-o să-ți aduc plăcintă. Și acum, la revedere!

Și Katia, după ce m-a sărutat aproape din zbor, s-a făcut nevăzută.

După dejun, a apărut într-adevăr cu plăcinta. A venit în goană nebună, râzând în hohote de bucurie că izbutise să-mi aducă un fel de mâncare care-mi fusese oprit.

— Să mănânci mai mult, să mănânci bine, asta-i porția mea, eu n-am mâncat! Și acum, la revedere! Și a dispărut.

Altă dată, tot într-o după-amiază, a năvălit deodată în odaia mea la o oră neobișnuită, cu buclele ei negre parcă răvășite de vifor, cu obrajii roșii ca purpura și ochii scânteietori - dovadă că alergase și se zbenguise vreun ceas sau două.

— Știi să te joci de-a volanul? mi-a strigat ea pe nerăsuflate, nerăbdătoare să se întoarcă la jocurile ei.

— Nu, i-am răspuns eu, regretând din suflet că nu puteam spune „da"!

— Vezi, așa ești tu! Ei, lasă, nu-i nimic, când o să te faci bine, o să te-nvăț eu să te joci de-a volanul. Am venit numai să te întreb. Acum mă joc cu *madame* Léotard. La revedere, mă așteaptă!

În sfârșit, cu toate că eram încă foarte slăbită, m-am dat jos din pat, cu gândul să nu mă mai despart niciodată de

Katia. Mă atrăgea irezistibil. Nu mă mai săturam privind-o, și asta o mira mult. Mă simțeam atât de atrasă de ea și mă dăruiam acestui nou sentiment cu atâta ardoare, încât nu s-a putut să nu observe acest lucru, socotindu-l la început ca pe o ciudățenie nemaipomenită. Mi-aduc aminte că, într-o zi, pe când ne jucam, nu m-am mai putut stăpâni, i-am sărit de gât și am început s-o sărut. Desprinzându-se din îmbrățișarea mea, Katia m-a apucat de mâini și, încruntându-se ca și cum aș fi jignit-o, m-a întrebat:

— Ce-i cu tine? De ce mă săruți?

La întrebarea ei neașteptată, am tresărit și m-am fâstâcit, simțindu-mă parcă vinovată. N-am răspuns o vorbă. Ea a ridicat atunci din umeri, nedumerită (gest care i-a intrat în obicei), apoi, gravă, și-a mușcat buzele cărnoase, s-a lăsat de joacă și s-a așezat într-un colț al divanului. A rămas acolo multă vreme, privindu-mă cu atenție, îngândurată, de parcă ar fi căutat răspuns la o nouă întrebare răsărită deodată în mintea ei. Și acesta era un obicei al ei, în clipele grele. M-am obișnuit destul de greu cu izbucnirile neașteptate, violente, care făceau parte din firea ei.

La început, gândindu-mă că aveam într-adevăr o comportare foarte stranie, mă simțeam vinovată. Totuși, mă frământa nedumerirea: de ce nu mă pot împrieteni cu Katia, de ce nu-i plac, o dată pentru totdeauna? Insuccesele mele mă chinuiau și eram gata să plâng la orice vorbă pe care o arunca în treacăt, la orice privire bănuitoare a ei. Dar durerea mea sporea mereu, fiindcă la Katia toate se petreceau foarte repede. Peste câteva zile, mi-am dat seama că nu mă iubea de fel, ba mai mult - că prezența mea îi era chiar neplăcută. Ea trecea prin stări sufletești cu totul diferite una de alta, repede și pe neașteptate. Dacă transformările fulgerătoare ale acestui caracter drept, de o sinceritate naivă, n-ar fi fost însoțite de o nobilă și autentică grație, s-ar fi putut spune despre ea că e brutală. La început, m-a privit cu oarecare îndoială,

iar mai târziu s-a văzut că mă disprețuiește, în primul rând, pare-se, din cauză că nu știam nici un joc. Ea avea o fire zburdalnică, îi plăcea să alerge, era voinică, vioaie și îndemânatică, iar eu, dimpotrivă, eram încă slăbită de boală, potolită, îngândurată, și jocul nu mă înveselea. Într-un cuvânt, nu găsea la mine absolut nimic care s-o atragă. Apoi, nu mă împăcăm cu gândul că cineva este nemulțumit de mine, mă întristam numaidecât și mă descurajam atât de tare, că nu mai puteam să-mi repar greșeala și să schimb în favoarea mea impresia proastă pe care o produsesem. Pe scurt, eram pierdută. Katia nu putea să priceapă de fel stările mele sufletești. La început, parcă o și speriam: după ce se necăjea zadarnic o oră încheiată să-mi arate jocul de-a volanul, începea să mă cerceteze nedumerită, după obiceiul ei. Văzând că mă întristez îndată și mă podidesc lacrimile, după ce în vreo trei rânduri a stat și a cugetat îndelung asupra mea, fără să ajungă la vreun rezultat, nici cu mine, nici cu gândurile ei, m-a părăsit cu totul. A început să se joace singură, fără să mă cheme și pe mine, și chiar fără să-mi vorbească mai multe zile în șir, ceea ce m-a mâhnit nespus de mult. Această desconsiderare din partea ei mi se părea de nesuportat. Singurătatea de acum mă apăsa aproape și mai greu decât singurătatea de mai-nainte. Și iarăși m-au cuprins tristețea și gândurile negre.

Madame Léotard, care ne supraveghea, a observat, în sfârșit, și ea că se petrecuse între noi ceva neobișnuit. Eu, cea dintâi, i-am atras atenția prin singurătatea mea silită care a impresionat-o, și de aceea a certat-o pe tânăra prințesă că nu se purta cu mine cum se cuvine. Katia s-a încruntat, a ridicat din umeri și a declarat că nu avea ce să-mi facă, pentru că nu știam să mă joc, și eram mereu dusă pe gânduri, că mai bine o să-l aștepte pe fratele ei, Sașa, care trebuia să sosească de la Moscova. Atunci au să se distreze mult mai bine împreună.

Dar *madame* Léotard, nemulțumită de acest răspuns, a mustrat-o că mă lasă singură, acum când nici nu apucasem să mă întremez cum trebuie. Că eu nu pot să fiu tot atât de zburdalnică și de veselă ca ea și că e de altfel și mai bine așa, pentru că prințesa e prea zvăpăiată și făcuse cutare și cutare ispravă, că alaltăieri era cât pe-aci s-o sfâșie buldogul - în sfârșit, a dojenit-o fără milă, iar la urmă i-a poruncit să se împace cu mine.

Katia a ascultat-o cu mare atenție, ca și cum ar fi descoperit ceva nou și drept în spusele ei. A aruncat cercul cu care alergase prin salon, s-a apropiat de mine și, privindu-mă grav, m-a întrebat mirată:

— Dumneata vrei să te joci?

— Nu, i-am răspuns eu, speriată de mustrările pe care i le făcuse *madame* Léotard și de ceea ce spusese despre mine.

— Atunci, ce vrei?

— Vreau să stau jos. Mi-e greu să alerg, dar aș vrea să nu fii supărată pe mine, Katia, pentru că te iubesc foarte mult.

— Bine, atunci o să mă joc singură, a răspuns Katia încetișor, rar, descoperind, oarecum mirată, că parcă tot nu era ea de vină. Și acum, la revedere! N-o să fiu supărată pe dumneata.

— La revedere, i-am răspuns eu, ridicându-mă de la locul meu și întinzându-i mâna.

— Vrei, poate, să ne sărutăm? a întrebat ea după o clipă de gândire, amintindu-și, probabil, scena care se petrecuse de curând între noi. Dorea să-mi facă pe voie, ca să poată scăpa de mine cât mai repede și în bună înțelegere.

— Cum vrei dumneata, i-am răspuns eu, înviorată de o timidă speranță.

Ea s-a apropiat de mine foarte serioasă și m-a sărutat fără să zâmbească. Socotind că făcuse tot ce i se ceruse, ba chiar și mai mult decât trebuia, ca s-o mulțumească pe deplin pe sărmana fetiță la care fusese trimisă, a fugit din

odaie, veselă, împăcată cu sine însăși, și în curând toată casa răsuna de râsul și de strigătele ei. Apoi, când a doborât-o oboseala, s-a trântit pe divan abia răsuflând, ca să se mai odihnească, să-și adune puterile și s-o ia de la capăt cu joaca. Toată seara aceea mi-a aruncat priviri bănuitoare. I se părea, probabil, că sunt o ființă foarte stranie. Se vedea bine că ai fi vrut să intre în vorbă cu mine, să se dumirească într-o chestiune care mă privea, dar de data aceasta, nu știu de ce, s-a stăpânit. De obicei, dimineața, Katia învăța. *Madame* Léotard îi preda limba franceză. Toată învățătura se reducea la recapitularea gramaticii și la lecturi din La Fontaine. Nu i se preda mai mult, pentru că mica prințesă se învoise și așa destul de greu să stea două ore pe zi aplecată deasupra cărții. Se hotărâse numai în urma rugăminților tatălui ei și a poruncii mamei sale și-și îndeplinea această îndatorire cu multă conștiinciozitate, pentru că-și dăduse cuvântul. Era înzestrată cu rare aptitudini, înțelegea orice repede și ușor; dar și aici ieșeau la iveală unele ciudățenii. Când nu pricepea ceva, își frământa singură mintea, pentru că nu-i plăcea să ceară explicații altcuiva, de parcă i-ar fi fost rușine. Am auzit odată spunându-se despre ea că uneori stătea zile întregi, străduindu-se să-și lămurească singură câte o chestiune pe care n-o putea pricepe. Se necăjea când nu izbutea să se descurce singură, fără ajutor străin, și numai când nu mai avea încotro, venea s-o roage pe *madame* Léotard s-o ajute. Așa era ea în toate. Gândise mult pentru vârsta ei, deși la prima vedere nimeni n-ar fi spus asta despre dânsa. În același timp, însă, era încă prea naivă pentru anii ei. Uneori, punea și câte o întrebare prostească; alteori, răspunsurile ei nu erau lipsite de ingeniozitate și finețe.

În sfârșit, sănătatea mi-a îngăduit să învăț și eu ceva. *Madame* Léotard m-a supus unui examen, ca să-și dea seama de cunoștințele mele, și a găsit că citesc foarte bine,

că scriu foarte prost, și a fost de părere că trebuie să încep neapărat, fără întârziere, să învăț limba franceză.

Nu m-am împotrivit și, într-o dimineață, m-am așezat alături de Katia la masa de studiu. Tocmai în ziua aceea s-a întâmplat ca mica prințesă să fie foarte distrată și atât de neînțelegătoare, încât chiar și *madame* Léotard a spus că n-o mai recunoaște. În schimb, eu am izbutit să învăț la lecția aceea tot alfabetul francez. Mă sileam din răsputeri s-o mulțumesc pe *madame* Léotard. Spre sfârșitul lecției, ea s-a supărat foarte rău pe Katia.

— Iată, a zis ea, arătând spre mine. Uite un copil bolnav, care e la prima lecție și a învățat de zece ori mai mult decât dumneata. Nu ți-e rușine?

— Știe ea mai mult decât mine? a întrebat Katia, uluită. Bine, dar ea abia învață alfabetul!

— Dumneata în câte lecții ai învățat alfabetul?

— În trei lecții.

— Iar ea l-a învățat într-o singură lecție. Asta înseamnă că înțelege de trei ori mai repede și că te va întrece foarte curând. Nu-i așa?

Katia s-a gândit puțin, apoi s-a făcut roșie ca para focului, pentru că descoperise că *madame* Léotard avea dreptate. Așa era firea ei, se înroșea, se prăpădea de rușine, fie de necaz, fie din pricina mândriei, aproape totdeauna când nu-i reușea ceva sau era mustrată pentru năzbâtiile ei - într-un cuvânt, cam în toate împrejurările. De data aceasta, era cât pe-aci să izbucnească în plâns, dar s-a stăpânit, mulțumindu-se să-mi arunce o privire ucigătoare. Am ghicit numaidecât că biata prințesă era foarte mândră și orgolioasă. După ce ne-am despărțit de *madame* Léotard, am încercat să-i vorbesc eu întâi, ca să-i mai treacă supărarea și să-i arăt că nu sunt de loc vinovată pentru mustrarea pe care o primise, dar Katia nu mi-a răspuns, de parcă nu m-ar fi auzit.

După o oră, a venit în odaia în care stăteam cu cartea în mână, dar cu gândul mereu la ea. Eram mâhnită și speriată

că iarăși n-o să mă mai ia în seamă. S-a uitat la mine încruntată și, după obiceiul ei, s-a așezat pe divan. Cam o jumătate de oră nu și-a luat ochii de la mine. În sfârșit, n-am mai putut îndura și i-am aruncat o privire întrebătoare.

— Știi să dansezi? m-a întrebat ea.

— Nu, nu știu.

— Eu știu.

Tăcere.

— Dar la pian știi să cânți?

— Nu, nici asta nu știu.

— Eu cânt. E foarte greu să înveți asta.

N-am zis nimic.

— *Madame* Léotard spune că ești mai deșteaptă decât mine.

— *Madame* Léotard era supărată pe dumneata.

— Oare și tata o să fie supărat?

— Nu știu, am răspuns eu.

Din nou tăcere. Mica prințesă a bătut atunci nerăbdătoare din picior.

— Și-o să mă iei în râs pentru că pricepi mai ușor decât mine? m-a întrebat ea în sfârșit, fără să-și mai ascundă necazul.

— O, nu, nu! am strigat eu și m-am repezit s-o îmbrățișez.

— Și dumitale nu ți-e rușine să gândești astfel și să întrebi astfel de lucruri, prințesă? am auzit deodată vocea doamnei Léotard, care intrase de cinci minute și ascultase conversația noastră. Să-ți fie rușine! Ai început s-o invidiezi pe biata copilă și să te lauzi în fața ei că știi să dansezi și să cânți la pian! Rușine! O să spun prințului totul.

Obrajii prințesei erau roșii ca para focului.

— E un sentiment urât! Ai jignit-o cu întrebările dumitale. Părinții ei erau oameni săraci și nu puteau să-i țină profesori. A învățat singură, pentru că e inimoasă și simțitoare. În loc s-o iubești, dumneata vrei să te cerți cu

ea! Rușine! Să-ți fie rușine! Doar știi că e orfană, că nu mai are pe nimeni. Atâta mai lipsea, să te lauzi în fața ei că dumneata ești prințesă, iar ea nu este. Te las singură. Gândește-te la ce ți-am spus și caută să te îndrepți.

Katia s-a gândit două zile încheiate. Două zile nu i s-au auzit râsul și nici exploziile de veselie. Odată, m-am trezit în toiul nopții din somn și am auzit-o vorbind în vis cu *madame* Léotard. Se trăsese la față și-i mai păliseră bujorii din obrazul luminos. În sfârșit, a treia zi ne-am întâlnit într-una din odăile cele mari de jos. Prințesa venea de la mama ei. Când m-a zărit, s-a oprit și s-a așezat în fața mea, aproape de mine. Așteptam plină de teamă, tremurând din tot corpul, să văd ce se va întâmpla.

— Netoșka, pentru ce m-au certat din pricina dumitale? m-a întrebat ea într-un târziu.

— N-a fost din pricina mea, Katenka, i-am răspuns eu, grăbindu-mă să-i arăt că n-am nici o vină.

— Dar *madame* Léotard spune că te-am jignit.

— Nu, Katenka, nu m-ai jignit.

Apoi tânăra prințesă a ridicat mirată din umeri.

— Atunci, de ce plângi într-una? a întrebat ea după o tăcere scurtă.

— N-am să mai plâng, dacă vrei dumneata, i-am răspuns eu printre lacrimi.

Ea a ridicat iarăși din umeri.

— Și înainte plângeai mereu?

— Nu, i-am răspuns eu.

— De ce stai la noi? a întrebat deodată prințesa, după o pauză.

Am privit-o uimită, și inima mi s-a strâns dureros.

— Pentru că sunt orfană, i-am răspuns într-un târziu, după ce mi-am luat inima-n în dinți.

— Dumneata ai avut părinți?

— Am avut.

— Și nu te-au iubit?

— Ba da... m-au iubit, i-am răspuns eu, făcând o mare sforțare.
— Erau săraci?
— Da.
— Foarte săraci?
— Da.
— Nu ți-au dat nici un fel de învățătură?
— M-au învățat să citesc.
— Ai avut jucării?
— Nu.
— Ai mâncat prăjituri?
— Nu.
— Câte camere ați avut?
— Una singură.
— O singură cameră?
— Una singură.
— Dar servitori ați avut?
— Nu, n-am avut servitori.
— Bine, dar cine vă servea?
— Mă duceam singură după târguieli.

Întrebările prințesei mă îndurerau din ce în ce mai tare. Și amintirile, și singurătatea mea, și mirarea prințesei, toate mă jigneau, îmi răneau inima, o făceau să sângereze. Tremuram. M-au podidit lacrimile.

— Atunci trebuie să fii bucuroasă că stai la noi!

N-am răspuns.

— Ai avut haine frumoase?
— Nu.
— Urâte?
— Da.
— Ți-am văzut rochia, mi-au arătat-o.

— Dacă-i așa, atunci de ce mă mai întrebi? i-am spus eu, tremurând și ridicându-mă de la locul meu, cuprinsă de un simțământ nou, necunoscut. Dacă-i așa, atunci de ce mă întrebi? am repetat, roșindu-mă de indignare. De ce-ți bați joc de mine?

Prințesa s-a aprins la față și s-a ridicat și ea în picioare, dar s-a stăpânit îndată.

— Nu... nu-mi bat joc, a răspuns ea. Am vrut doar să știu dacă părinții dumitale au fost într-adevăr săraci.

— De ce mă întrebi de părinții mei? i-am spus plângând amarnic. De ce mă întrebi astfel de lucruri despre ei? Ce ți-au făcut ei, Katia?

Katia era atât de tulburată, că nu mai știa ce să răspundă. Tocmai atunci a intrat prințul.

— Ce-i cu tine, Netoșka? a întrebat el, văzându-mi lacrimile. Ce-i cu tine? a continuat, întorcându-se spre Katia, care era roșie ca focul. Despre ce vorbeați? De ce v-ați certat? Netoșka, de ce v-ați certat?

Dar nu puteam să-i răspund. M-am repezit la mâna lui și am început s-o sărut plângând.

— Katia, să nu mă minți! Ce s-a petrecut aici ?

Katia nu știa să mintă.

— I-am spus că am văzut ce rochie proastă avea când stătea la părinții ei.

— Cine ți-a arătat-o? Cine a îndrăznit să ți-o arate?

— Am văzut-o eu singură, a răspuns Katia fără să șovăie.

— Fie și așa! Tu nu ești în stare să pârăști pe nimeni, te cunosc bine. Și ce-a fost mai departe?

— Ea a început să plângă și mi-a spus că-mi bat joc de părinții ei.

— Va să zică, ți-ai bătut joc de ei?

Deși Katia nu-și bătuse joc de ei, era totuși limpede că avusese această intenție, deoarece îi ghicisem îndată gândul. N-a răspuns nimic; așadar, recunoștea și ea că greșise.

— Îi vei cere iertare chiar acum! a zis prințul, arătând spre mine.

Tânăra prințesă, albă ca varul, nu se clintea din loc.

— Aștept! a spus prințul.

— Nu vreau, a răspuns în sfârșit Katia cu jumătate de glas, dar foarte hotărâtă.

— Katia!

— Nu, nu vreau, nu vreau! a strigat ea deodată, cu ochi scăpărători, bătând din picior. Nu vreau să-i cer iertare, tată. Nu-mi place fata asta. Nu vreau să stau împreună cu ea... Nu sunt eu de vină că plânge toată ziua. Nu vreau, nu vreau!

— Vino cu mine, i-a zis prințul, apucând-o de mână și trăgând-o după el în cabinetul său. Netoșka, du-te sus.

Voiam să mă reped, să-l rog pe prinț pentru Katia, dar el și-a repetat porunca atât de aspru, încât m-am urcat numaidecât sus, mai mult moartă decât vie de teamă. Când am ajuns în odaia noastră, m-am prăbușit pe divan, cu capul între mâini. O așteptam pe Katia, număram minutele, plină de nerăbdare, vroiam să vină ca să mă arunc la picioarele ei. În sfârșit, a venit. A trecut pe lângă mine fără să-mi spună o vorbă și s-a așezat într-un colț. Avea ochii roșii, iar obrazul i se umflase de plâns. O priveam plină de teamă, fără să fiu în stare să fac o mișcare măcar.

Mă învinuiam pe mine însămi, mă căzneam din răsputeri să mă conving că numai eu eram vinovată de toate. Mereu vroiam să mă apropii de Katia, dar mereu mă opream, neștiind cum o să mă întâmpine. Așa a trecut o zi, apoi încă una. A doua zi, spre seară, Katia s-a mai înveselit puțin și a început să alerge cu cercul prin odăi, dar curând a părăsit jocul și s-a așezat singură într-un colț. Înainte de culcare, s-a întors deodată și a făcut chiar doi pași spre mine, a deschis gura ca să-mi spună ceva, dar s-a oprit, s-a îndreptat spre patul ei și s-a culcat. A mai trecut o zi, și *madame* Léotard, foarte mirată, a întrebat-o, în sfârșit, ce se întâmplă cu ea? Nu cumva era bolnavă, căci prea se liniștise deodată? Katia a îngăimat ceva, apoi a vrut să se joace de-a volanul, însă în clipa în care *madame* Léotard s-a întors cu spatele la ea, s-a înroșit la față și a izbucnit în lacrimi. A fugit din odaie, ca să n-o văd eu. Până la urmă, iată cum s-a terminat totul: în după-amiaza celei de a treia

zile de la cearta noastră, Katia a intrat deodată în odaia mea și s-a apropiat sfioasă de mine.

— Tata a poruncit să-ți cer iertare, a zis ea. O să mă ierți?

I-am apucat repede amândouă mâinile și, sufocându-mă de emoție, i-am spus:

— Da! da!

— Tata a poruncit să te sărut. O să mă săruți?

Drept răspuns, am început să-i sărut mâinile, scăldându-le în lacrimi. Ridicându-mi privirea spre dânsa, am văzut ceva neobișnuit pe fața ei. Buzele și bărbia îi tremurau ușor, ochii i se umeziseră. Dar și-a învins repede emoția, și un zâmbet i-a înflorit o clipă pe buze.

— Mă duc să-i spun tatei că te-am sărutat și ți-am cerut iertare, a zis ea încetișor, ca pentru sine. Nu l-am mai văzut de trei zile. Mi-a poruncit să nu intru la el, fără asta, a adăugat ea după o pauză.

Apoi a coborât la etajul de jos, îngândurată și sfioasă, oarecum nesigură de primirea care o aștepta la tatăl său.

Dar n-a trecut mai mult de o oră, și etajul de sus a început să răsune de țipete, râsete, larmă și de lătratul lui Falstaff. Apoi am auzind căzând și spărgându-se ceva, niște cărți au fost trântite pe jos, cercul Katiei a pornit de-a rostogolul, sărind prin toate odăile - într-un cuvânt, în felul acesta am aflat că prințesa se împăcase cu tatăl ei, și inima mi-a tresărit de bucurie.

De mine însă nu se apropia și se vedea cât de colo că se ferea să-mi vorbească. În schimb, am avut marea cinste să-i trezesc curiozitatea în cel mai înalt grad. Se așeza mereu în fața mea, ca să mă poată vedea cât mai bine. Observațiile ei asupra mea erau acum mai naive. Fetița aceasta răsfățată, autoritară, pe care toți ai casei o alintau și o păzeau ca pe o comoară, nu putea pricepe cum se întâmplase că se împiedicase de mine de atâtea ori, când ea nu dorea câtuși de puțin să aibă de-a face cu mine. Avea însă o inimioară minunată, bună, care o împingea din

instinct să găsească drumul cel adevărat. Tatăl ei, pe care-l adora, avea cea mai mare înrâurire asupră-i. Mama ei o iubea nebunește, dar era foarte severă cu ea. De la maică-sa moștenise Katia încăpățânarea, mândria și tăria de caracter. Ea suporta, totuși, toate capriciile mamei sale, care ajungeau uneori până la tiranie morală. Prințesa avea o părere cam stranie despre educație; de aceea, în purtarea ei cu Katia, răsfățul fără margini se îmbina ciudat cu o neîndurătoare severitate. Ceea ce era îngăduit ieri, nu mai era astăzi, fără nici un motiv, așa că deseori, simțul dreptății din sufletul copilului era adânc jignit... Dar voi povesti toate acestea cu alt prilej... Acum voi spune numai atât, că fetița își hotărâse atitudinea și față de mama cât și față de tatăl ei. Cu acesta din urmă se purta firesc, deschis, fără ascunzișuri. Cu mama, dimpotrivă, era închisă, neîncrezătoare și i se supunea întotdeauna orbește... Dar supunerea aceasta nu era sinceră, nu izvora din convingere, ci din necesitate, și ajunsese un sistem. Dar despre asta voi vorbi mai târziu. De altfel, spre marea cinste a Katiei mele, trebuie să spun că, în cele din urmă, o înțelesese pe maică-sa. Își dăduse seama pe deplin de nemărginita dragoste a mamei sale, care ajungea uneori până la exaltare bolnăvicioasă, și mica prințesă i se supunea cu mărinimie, luând în considerare acest sentiment matern. Dar vai, mai târziu, această reținere a folosit prea puțin căpșorului ei înfierbântat!

Eu însă nu înțelegeam aproape de loc ce se petrecea cu mine. Un sentiment nou, nelămurit, îmi răscolea întreaga ființă și nu exagerez dacă spun că acest sentiment mă tortura, mă făcea să sufăr nespus de mult. Ca să mărturisesc adevărul - și cer iertare că folosesc acest cuvânt - eram îndrăgostită de Katia mea. Da, era dragoste, dragoste adevărată, dragoste cu lacrimi și bucurii - o dragoste pătimașă. Ce m-a atras spre ea? De ce s-a născut în mine această dragoste? A apărut fulgerător. Chiar în clipa în care am văzut-o întâia oară, copila aceasta

frumoasă ca un înger m-a impresionat. Totul era la ea minunat de frumos; nu avea vicii înnăscute, ci numai deprinderi rele, dar lupta necontenit, din răsputeri, împotriva lor. Întotdeauna se vădea până la urmă fondul sănătos al caracterului ei, care în prima clipă te înșela. Dar totul la ea, începând cu această luptă, inspira cele mai luminoase speranțe, totul prevestea un viitor strălucit. Toți o admirau și o iubeau, nu numai eu. Mi-aduc aminte că în timpul plimbărilor noastre de pe la ora trei după-amiază, trecătorii pe care-i întâlneam se opreau înmărmuriți, și auzeam adesea exclamații pline de admirație în urma acestui copil fericit. Era născută pentru fericire, trebuie să se fi născut pentru fericire - iată prima impresie a celor care o întâlneau. La mine vibrase, poate, pentru prima oară simțul estetic, trezit de frumusețea ei, și aici trebuie căutată originea dragostei mele pentru Katia.

Defectul ei principal, sau mai bine zis trăsătura dominantă a caracterului său, care tindea năvalnic să se întruchipeze în forma sa firească, dar care continuu înăbușit se lupta să iasă la suprafață, era mândria. Această mândrie se manifesta uneori chiar și în fleacurile cele mai copilărești și se confunda cu amorul propriu până într-atât, încât dacă, de pildă, o contrazicea cineva, în orice chip, nu se simțea jignită și nici nu se supăra, ci se mira doar. Nu putea concepe ca un lucru să fie altfel decât așa cum ar fi vrut ea. Totuși, ideea de dreptate învingea întotdeauna în inima ei. Ori de câte ori își dădea seama că nu avea dreptate, se supunea îndată oricărei sentințe, fără murmur și fără șovăire. Și dacă față de mine se abătuse până atunci de la felul ei obișnuit de a se purta, nu pot să-mi explic această purtare decât prin antipatia ei de neînțeles, care a tulburat câtva timp grația și armonia întregii ei făpturi. De altfel, era și firesc să se întâmple așa, pentru că punea prea multă pasiune în elanurile ei, și numai exemplul, experiența, o aducea mereu pe drumul cel drept.

Rezultatele tuturor inițiativelor ei erau admirabile, dar le obținea cu prețul unor necontenite abateri și greșeli.

Curând, Katia s-a săturat să mă tot țină sub observație și s-a hotărât să mă lase în pace. Se purta ca și când nici n-aș fi fost în casă. Nu-mi spunea o vorbă mai mult decât trebuia, ba uneori nici chiar strictul necesar. Mă înlătura de la jocurile ei, nu cu forța, ci cu atâta pricepere, de-ai fi crezut că eu însămi aș fi dorit-o. Ne continuam lecțiile ca mai înainte, și dacă se mai întâmpla să-i fiu dată ca exemplu pentru sârguință și cumințenie, acum nu mă mai bucuram nici măcar de cinstea de a-i jigni amorul propriu, ceea ce se întâmpla de obicei foarte ușor; amorul ei propriu putea fi atins până și de buldogul nostru, *Sir* John Falstaff. Falstaff avea un temperament rece și flegmatic, dar când îl întărâtai, era rău ca un tigru. Răutatea lui ajungea atât de departe, că nu-și mai respecta nici stăpânul. O altă trăsătură a caracterului său: nu iubea pe nimeni. Dușmanul lui cel mai de temut, dușmanul lui firesc era, fără îndoială, bătrâna prințesă... Dar despre asta voi povesti mai târziu. Orgolioasă, Katia lupta din răsputeri să înfrângă vrăjmășia lui Falstaff. Nu putea îndura gândul că în casă exista o ființă care nu-i recunoștea puterea și autoritatea, care nu i se supunea și n-o iubea. Și hotărâse să-l atace chiar ea pe Falstaff. Vroia să poruncească tuturor, să-i domine pe toți. Cum îndrăznea, Falstaff să-i reziste? Dar nesupusul buldog nu se lăsa înfrânt.

Într-o după-amiază, pe când stăteam amândouă în salonul cel mare de jos, câinele se întinsese alene în mijlocul camerei, pentru o siestă plăcută. Tocmai atunci i-a venit în gând prințesei să dea atacul hotărâtor. Și-a lăsat joaca și s-a apropiat încetișor, în vârful picioarelor, de Falstaff, alintându-l cu numele cele mai gingașe și ademenindu-l cu gesturi îmbietoare. Dar Falstaff a rânjit de departe la ea, arătându-și colții înfricoșători. Katia s-a oprit. Ea nu dorea decât să se apropie de el, să-l mângâie - ceea ce câinele nu îngăduia decât prințesei mame, al cărei

favorit era - și să-l silească s-o urmeze. Era un act îndrăzneț și foarte primejdios, deoarece Falstaff n-ar fi pregetat să-i muște mâna sau s-o sfâșie, dacă ar fi găsit de cuviință. Era puternic ca un urs. Urmăream de departe, plină de neliniște și de teamă, șiretlicurile Katiei. Dar nu era ușor s-o convingi să renunțe la ceea ce-și pusese în gând, și nici chiar colții lui Falstaff, pe care acesta îi arăta cât se poate de necuviincios, nu puteau să fie un mijloc destul de convingător pentru ea. Încredințându-se că nu era chip să se apropie dintr-o dată de câine, Katia a descris nedumerită un cerc în jurul inamicului său. Falstaff nu s-a clintit. Atunci ea a descris un al doilea cerc, cu un diametru mult mai mic, apoi un al treilea, dar când a ajuns la hotarul pe care Falstaff îl socotea probabil sfânt, acesta și-a arătat iarăși colții. Mica prințesă a bătut din picior, s-a îndepărtat înciudată și s-a așezat pe divan. A căzut pe gânduri.

Peste vreo zece minute, a născocit un alt mijloc să-l ademenească pe Falstaff. A ieșit grăbită din cameră și s-a întors numaidecât cu o provizie de covrigi și plăcinte - într-un cuvânt, schimbase armele. Falstaff a rămas însă indiferent față de această ispită, fiind probabil prea sătul. Nu a binevoit nici măcar să se uite la bucata de covrig pe care i-o aruncase prințesa, iar când aceasta a ajuns iar în dreptul locului pe care Falstaff îl socotea hotarul său, câinele și-a arătat nemulțumirea și mai hotărât decât înainte. A ridicat capul, a rânjit, a mârâit încet și a făcut o ușoară mișcare, ca și cum s-ar fi pregătit să sară de la locul lui. Atunci, Katia, roșie de mânie, a aruncat plăcintele jos, s-a întors la locul ei și s-a așezat din nou.

Era foarte tulburată. Bătea din picior, obrăjorii îi erau roșii ca focul, și au podidit-o lacrimile de necaz. Când mi-a întâlnit întâmplător privirea, i-a năvălit tot sângele în obraz. Cu o mișcare energică s-a ridicat de la locul ei și a pornit cu pași hotărâți drept spre înfricoșătorul animal.

Poate că de astă dată uimirea îl zăpăcise cu totul pe Falstaff, căci și-a lăsat dușmanul să treacă peste hotarul statornicit, și abia când Katia a ajuns la doi pași de el, a întâmpinat-o pe necugetata fetiță cu un mârâit care nu prevestea nimic bun. Fata s-a oprit o clipă, doar o singură clipă, și apoi și-a continuat drumul cu pasul cel mai dârz. Încremenisem de groază. Mica prințesă era mai însuflețită decât oricând. N-o văzusem niciodată așa. Ochii îi străluceau victorioși, triumfători. În clipa aceea ar fi putut să pozeze pentru un minunat tablou. Înfrunta fără șovăire privirea furioasă a câinelui și nici nu tresărea măcar în fața colților lui amenințători. Falstaff s-a ridicat, gata să se repeadă la dânsa. Din pieptul păros al animalului a izbucnit un urlet înfricoșător. Încă o clipă, și ar fi sfâșiat-o. Dar Katia și-a pus cu un gest mândru mâna ei micuță pe spinarea lui și l-a mângâiat de trei ori la rând cu un aer triumfător. O clipă, câinele a rămas nehotărât. A fost clipa cea mai cumplită. Deodată, însă, Falstaff s-a ridicat greoi de la locul său, s-a întins somnoros, apoi, socotind probabil că nu merita să-și pună mintea cu un copil, a ieșit din odaie cu înfățișarea cea mai liniștită din lume. Prințesa, triumfătoare, mi-a aruncat o privire de nedescris, îmbătată de victorie. Ea a băgat de seamă că sunt albă ca varul la față și a zâmbit. Dar o paloare cadaverică se întinsese și pe obrajii ei. Abia a mai putut sa ajungă la divan și s-a prăbușit aproape leșinată.

Pasiunea mea pentru Katia nu mai cunoștea margini. De când trecusem în ziua aceea printr-o spaimă atât de mare din pricina ei, nu mă mai puteam stăpâni. Mă topeam de dorul ei. De multe ori eram gata, gata să-i sar de gât, dar teama mă oprea, mă țintuia locului. Țin minte că mă feream de ea, ca să nu-mi vadă emoția, iar când se întâmpla să intre pe neașteptate în camera în care mă ascundeam, tresăream, și inima începea să-mi bată atât de tare, că mă cuprindea amețeala. Mi se pare că mica poznașă observase starea aceasta a mea și vreo două zile a

fost și ea tulburată. Dar foarte curând s-a obișnuit și cu asta. Așa a trecut o lună încheiată, în care timp am suferit în tăcere. Sentimentele mele au probabil un fel de inexplicabilă elasticitate dacă se poate să mă exprim astfel: sunt foarte răbdătoare din fire și nu ajung la explozie, la o izbucnire neașteptată a sentimentelor decât numai în cazuri extreme. Trebuie să spun că în tot acest timp n-am schimbat cu Katia mai mult de cinci cuvinte. Treptat, am observat însă, după unele semne abia simțite, că purtarea ei față de mine nu se datora uitării sau indiferenței, ci, mai curând, unei hotărâri anume luate de ea, ca și cum și-ar fi jurat să nu mă lase să trec dincolo de anumite limite. Noaptea mă frământam în lungi ore de nesomn, iar ziua nu puteam să-mi ascund tulburarea nici măcar față de *madame* Léotard. Dragostea mea pentru Katia mă împingea la tot felul de acțiuni ciudate. O dată i-am luat pe furiș batista, iar altă dată, o panglicuță pe care o purtase în păr. Le sărutam nopți de-a rândul, în timp ce lacrimile îmi curgeau șiroaie pe obraz. La început, indiferența Katiei mă chinuia și mă jignea, dar cu vremea, în sufletul meu se făcuse un adevărat haos și nici eu nu mai eram în stare să-mi dau seama de sentimentele mele. Încetul cu încetul, impresiile noi luau locul celor vechi și amintirile tristului meu trecut pierdeau din forța lor morbidă, lăsând loc vieții celei noi.

Uneori mă deșteptam în toiul nopții, mă dădeam jos din pat și mă apropiam tiptil de Katia. La lumina slabă a lămpii de noapte, ceasuri în șir nu mă săturam s-o privesc dormind. Alteori, mă așezam pe marginea patului ei și mă aplecam să-i văd fața mai de aproape și să-i simt răsuflarea fierbinte. Ușor, tremurând de frică, îi sărutam mânuțele, umerii, părul sau un picioruș, dacă ieșea cumva de sub plapumă. Încetul cu încetul, am început să observ - fiindcă de o lună n-o mai slăbeam din ochi - că era din zi în zi mai îngândurată. Trecea brusc de la o stare sufletească la alta. Câte o zi întreagă era atât de liniștită, că nu i se auzea

glasul, pentru ca în ziua următoare să fie gălăgioasă ca niciodată înainte. Devenise irascibilă, pretențioasă, i se întâmpla foarte des să se înfurie și să roșească. Până și în purtarea ei față de mine vădea o oarecare cruzime. Ba refuza să stea lângă mine la masă, ca și cum prezența mea ar fi scârbit-o, ba se ducea pe neașteptate la maică-sa și rămânea acolo câte o zi întreagă, știind poate că mă prăpădeam de dorul ei, ba mă privea țintă ceasuri întregi, iar eu, nespus de tulburată, schimbam fețe-fețe, îmi venea să mă ascund în gaură de șarpe, dar nu cutezam să ies din cameră. De două ori Katia s-a văitat de friguri - ea care nu fusese niciodată bolnavă. În sfârșit, într-o bună dimineață, s-a luat o dispoziție specială: Katia își exprimase dorința să se mute negreșit jos, la mămica ei, iar prințesa, când o auzise văitându-se, era cât pe-aci să moară de spaimă. Trebuie să spun că prințesa era foarte nemulțumită de mine, și întreaga schimbare în felul de a fi al Katiei, pe care o observase și dânsa, o punea pe seama mea și a influenței firii mele mohorâte - cum se exprima ea - asupra caracterului fiicei sale. Ea ne-ar fi despărțit demult, dar deocamdată amânase această măsură, în așteptarea unei discuții serioase cu prințul, care, deși îi ceda de obicei în toate, știa să fie uneori de o încăpățânare și de o tenacitate de neînchipuit. Și ea era înțelegătoare.

Mutarea Katiei, absența ei o săptămână încheiată, a însemnat pentru mine o adevărată lovitură. În timpul acesta nervii mei erau într-o tensiune bolnăvicioasă. Nu mai puteam de dorul ei, și-mi frământam mintea întrebându-mă care să fie pricina dezgustului Katiei față de mine. Chinuită de o sfâșietoare tristețe, în inima mea jignită a răsărit sentimentul răzvrătirii împotriva nedreptății. Un fel de mândrie s-a născut deodată în mine, și când o întâlneam pe Katia în timpul plimbărilor noastre, mă uitam la ea cu un aer atât de independent și de grav - cu totul altfel decât înainte - încât, de fiecare dată, rămânea surprinsă. Firește că atitudinile de felul acesta

erau trecătoare, iar după aceea sufeream și mai mult. Eram din ce în ce mai slabă, mai descurajată. În sfârșit, într-o dimineață, spre nespusa mea uimire și spre bucuria mea fără margini, Katia s-a întors iarăși la noi. Mai întâi s-a repezit, râzând nebunește, s-o îmbrățișeze pe *madame* Léotard, anunțându-ne că se mută din nou sus, apoi m-a salutat și pe mine, cu o ușoară înclinare a capului. În sfârșit, a rugat-o pe educatoare să nu facem nici un fel de lecții în dimineața aceea, pe care a petrecut-o alergând și zbenguindu-se, Niciodată înainte n-o văzusem mai vioaie și mai veselă. Dar în amurg s-a liniștit, a căzut pe gânduri și o umbră de tristețe s-a așternut pe chipul ei minunat. Seara, când a venit prințesa s-o vadă, am observat cum Katia făcea sforțări nefirești să pară veselă. Însă îndată după plecarea mamei sale, a izbucnit în plâns. Eram adânc emoționată, și ea, observând impresia pe care o făcuse asupra mea, a ieșit din cameră. Katia era în pragul unei crize. Prințesa a cerut sfatul medicilor, și în fiecare zi o chema la ea pe *madame* Léotard să-i dea un raport amănunțit despre fetiță. I se poruncise să o supravegheze îndeaproape. Singurul om care bănuia adevărul eram eu, și inima îmi tresărea plină de nădejde.

Într-un cuvânt, se apropia deznodământul micului nostru roman. A treia zi după ce se întorsese la noi, am observat că toată dimineața m-a privit atât de lung, cu ochii ei atât de frumoși... I-am întâlnit de câteva ori privirea, și de fiecare dată am roșit amândouă și am lăsat ochii în jos, ca și cum ne-am fi rușinat una de alta. În sfârșit, pe Katia a pufnit-o râsul și a plecat de lângă mine. Când orologiul a bătut ora trei și tocmai ne pregăteam să ieșim la plimbare, Katia s-a apropiat pe neașteptate de mine.

— Ți s-a dezlegat șiretul de la pantof, mi-a spus ea. Hai să ți-l leg!

Roșie ca racul de emoție că, în sfârșit, îmi vorbise, am vrut să mă aplec singură să-l leg.

— Lasă-mă pe mine! a zis ea nerăbdătoare și a râs.

Apoi s-a aplecat, mi-a luat piciorul cu forța, l-a pus pe genunchii ei și mi-a legat șiretul. Cuprinsă de o teamă plăcută, mi s-a tăiat răsuflarea și nu mai știam ce să fac. După ce a isprăvit, Katia s-a ridicat și m-a cercetat din cap până-n picioare.

— Uite, te-ai dezvelit și la gât, a zis ea, atingând cu degetul pielea gâtului meu. Lasă-mă să te leg.

N-am mai încercat să mă împotrivesc. Mi-a desfăcut bășmăluța și a legat-o cum știa ea.

— Că altfel te mai trezești cu o tuse, a zis ea, zâmbind șiret și fulgerându-mă cu privirea ochișorilor ei negri, umezi.

Mă zăpăcisem de tot. Nu mai știam ce-i cu mine și ce se petrece cu Katia. Mulțumesc lui Dumnezeu că plimbarea noastră n-a ținut mult, altfel nu m-aș fi putut stăpâni și aș fi sărit s-o sărut pe stradă. Când urcam scara, am izbutit totuși s-o sărut pe furiș pe umăr. Katia a tresărit, dar n-a spus nimic. Seara, după ce au gătit-o frumos, au trimis-o jos la mama ei, care avea musafiri. În aceeași seară însă, s-a iscat în casă o mare neliniște.

Katia a avut o criză de nervi. Prințesa s-a speriat grozav și a chemat medicul, dar nici el n-a știut să spună ce anume avea. S-a dat vina pe bolile obișnuite ale copiilor, pe vârsta Katiei, dar eu m-am gândit la cu totul altceva. A doua zi, Katia a apărut la noi ca totdeauna, rumenă la față, veselă, plină de sănătate, dar mai capricioasă și mai ciudată decât oricând.

In primul rând, toată dimineața n-a vrut să asculte de *madame* Léotard. Apoi i-a venit pofta, așa, din senin, să se ducă la bătrâna prințesă. Bătrâna, care nu putea s-o sufere pe nepoata sa, era în continuă ceartă cu ea și nu dorea s-o vadă. De data aceasta, însă, împotriva obiceiului ei, s-a învoit s-o primească. La început, totul a mers cum nu se poate mai bine, și primul ceas s-a scurs într-o armonie desăvârșită. Mica ștrengăriță și-a cerut iertare pentru toate greșelile ei, pentru zburdălnicia ei și pentru

tulburarea liniștii bătrânei prințese, cerându-și scuze în modul cel mai solemn, cu lacrimi în ochi. Micuța poznașă a mers și mai departe. Nu știu ce i-a venit, dar s-a apucat să-i mărturisească bătrânei niște pozne care deocamdată nu existau decât în închipuirea ei, în stare de proiect. S-a prefăcut smerită și spășită, dornică de căință. Ce să mai spun, bătrâna bigotă era încântată și măgulită în amorul ei propriu de apropiata victorie asupra Katiei - comoara, idolul întregii case, care știa s-o silească până și pe mama ei să-i îndeplinească toate capriciile.

Mica poznașă a început prin a mărturisi că avusese de gând să lipească de rochia prințesei o carte de vizită; că voise să-l ascundă pe Falstaff sub patul bătrânei; că-și pusese în gând să-i spargă ochelarii, să-i ia toate cărțile și să aducă în locul lor romane franțuzești de-ale mamei ei, după care să vină cu plesnitori și să le împrăștie pe jos; să-i vâre în buzunar cărți de joc și câte și mai câte. Așa i-a înșirat o mulțime de pozne, care mai de care mai grave. Bătrâna și-a pierdut cumpătul - făcea fețe-fețe de mânie. În sfârșit, Katia nu s-a mai putut stăpâni, a izbucnit în râs și a fugit din odaie. Bătrâna a trimis îndată s-o cheme pe prințesă și timp de două ore a judecat-o în toată legea. Prințesa și-a implorat ruda cu lacrimi în ochi s-o ierte pe Katia și să îngăduie ca fetița să nu fie pedepsită, pentru că era bolnavă. La început, bătrâna nici n-a vrut să audă de așa ceva; a anunțat că va pleca chiar a doua zi din casă și s-a mai înduplecat abia după ce prințesa i-a făgăduit solemn că va amâna pedepsirea fiicei sale până după însănătoșirea acesteia, când va da deplină satisfacție îndreptățitei mânii a bătrânei. Totuși, Katia a fost mustrată foarte aspru și dusă să stea jos, la prințesă.

După-amiază, însă, strengărița a reușit să scape de acolo. Tocmai coboram la etajul de jos, când am întâlnit-o pe scară. Crăpase puțin ușa și-l striga pe Falstaff. Mi-am dat seama într-o clipă că punea la cale o răzbunare cumplită. Iată despre ce era vorba.

Bătrâna prințesă n-avea dușman mai neîmpăcat decât Falstaff. Câinele nu se lăsa mângâiat de nimeni, și, fiind foarte înfumurat, mândru și ambițios, nu iubea pe nimeni și pretindea, pare-se, ca toată lumea să-i arate respectul cuvenit. Într-adevăr, toți se purtau cu el cu respectul născut din teama pe care le-o inspira. Dar o dată cu venirea bătrânei prințese, se petrecuse ceva neașteptat: Falstaff fusese grav jignit, interzicându-i-se formal etajul de sus.

La început, înfuriat de jignirea adusă, câinele a râcâit o săptămână încheiată cu ghearele la ușa dinspre scara care lega cele două etaje. A înțeles însă curând cauza izgonirii sale și chiar în prima duminică, în clipa în care bătrânica se pregătea să iasă din casă, ca să se ducă la biserică, Falstaff s-a repezit la ea, lătrând și mârâind. Biata bătrână, care declarase că nu-l poate suferi, abia a fost salvată de crâncena răzbunare a câinelui jignit, izgonit din ordinul ei. Din ziua aceea, lui Falstaff i s-a interzis cu strășnicie etajul de sus, și când se întâmpla ca bătrâna să coboare, servitorii îl închideau într-o odaie dosnică. O gravă răspundere apăsa asupra servitorilor. Răzbunătorul animal găsise, totuși, prilejul să pătrundă de vreo trei ori sus. De îndată ce ajunsese la scară, străbătuse în goană nebună tot șirul de odăi, până la dormitorul bătrânei. Nimic nu-l mai putuse opri. Din fericire, ușa bătrânei era totdeauna bine închisă și Falstaff se mulțumise doar să urle îngrozitor în fața ușii ei, până când veniseră servitorii să-l ia de acolo. În tot timpul vizitei fiorosului animal, bătrâna prințesă țipase ca din gură de șarpe, și, de fiecare dată, se îmbolnăvise grav din pricina spaimei. De câteva ori îi dăduse un ultimatum prințesei, ba ajunsese chiar până acolo, încât să-i declare într-o zi, când își pierduse cumpătul, că ori ea, ori Falstaff trebuia să plece din casă. Dar prințesa nu vroise să se despartă de Falstaff.

Se întâmpla rar ca prințesa să arate cuiva afecțiune, dar, după copiii ei, la Falstaff ținea mai mult decât la oricine, și

iată pentru ce. Cu vreo șase ani în urmă, prințul se întorsese într-o zi de la plimbare aducând cu el un cățeluș murdar, bolnav și cu o înfățișare neînchipuit de jalnică. Totuși, era un buldog de rasa cea mai pură. Prințul îl salvase de la moarte. Cum însă noul locatar al casei se purta foarte necuviincios și grosolan, la cererea prințesei, câinele a fost îndepărtat din apartamente și trimis în curtea de serviciu, unde a fost pus în lanț. Prințul nu s-a împotrivit. Doi ani mai târziu, pe când întreaga familie se afla în vilegiatură, Sașa, frățiorul mai mic al Katiei, a căzut în Neva. Prințesa, scoțând un strigăt sfâșietor, a vrut să sară în apă după fiul ei și n-a fost oprită decât cu mare greutate și salvată astfel de la o moarte sigură. Între timp copilul fusese luat de curentul repede al apei și numai hainele i se mai vedeau la suprafață. O barcă a pornit în grabă după el, dar numai printr-o minune l-ar fi putut salva. Când, deodată, uriașul și puternicul buldog a sărit în apă, a tăiat drumul băiețașului, l-a apucat cu dinții și, cu un aer triumfător, l-a adus la mal. Prințesa a sărit să îmbrățișeze câinele murdar și ud, dar Falstaff - care pe vremea aceea mai purta încă prozaicul și extrem de plebeul nume de Friksa - nu suporta mângâierile nimănui și, drept răspuns la îmbrățișările și sărutările prințesei, și-a înfipt colții cât a putut de adânc în umărul ei. Prințesa a avut de suferit toată viața de pe urma acestei răni, dar recunoștința ei nu mai avea margini. Falstaff a fost adus din nou în casă, periat și spălat și i s-a dat o zgardă de argint executată cu mare artă. S-a instalat în cabinetul stăpânei sale, pe o splendidă blană de urs, și în curând prințesa a izbutit să-l poată mângâia fără teamă că va fi pedepsită cu asprime și fără întârziere. Aflând că numele favoritului ei era Friksa, prințesa s-a îngrozit și s-a străduit să-i găsească un alt nume, pe cât posibil, din lumea antică. Dar Hector, Cerber și alte nume de felul acesta îi păreau prea banale. Trebuia ales ceva pe măsura favoritului casei. În sfârșit, prințul, ținând seama de lăcomia fenomenală a

Friksei, a propus să i se spună Falstaff. Toți au primit cu entuziasm, și buldogul a rămas pentru totdeauna cu numele acesta. Acum, Falstaff se purta frumos, ca un adevărat englez. Era tăcut, posac și nu sărea la nimeni așa, din senin, însă pretindea ca toată lumea să ocolească respectuos locul lui de pe blana de urs și, în general, să i se arate considerația cuvenită. Uneori îl apucau năbădăile, de parcă l-ar fi doborât *spleen*-ul, și atunci își aducea aminte, plin de amărăciune, că dușmanul lui, dușmanul neîmpăcat care atentase la drepturile sale, rămăsese nepedepsit. În astfel de clipe, se furișa tiptil spre scara care ducea sus, însă, găsind de obicei ușa închisă bine, se culca undeva prin apropiere, ascuns într-un colț, așteptând cu viclenie ca cineva s-o uite deschisă. Uneori, răzbunătorul animal aștepta așa câte trei zile în șir. Dar datorita poruncilor severe ca ușa sa fie supravegheată cu mare strășnicie, Falstaff nu mai pătrunsese sus de două luni.

— Falstaff! Falstaff! îl strigă mica prințesă, deschizând ușa și ademenindu-l prietenoasă pe scara noastră.

Simțind că se deschide ușa, câinele se și pregătea să sară peste Rubiconul său. Totuși, chemarea prințesei i s-a părut atât de nefirească, încât câteva clipe nu și-a crezut urechilor. Cum era șiret ca o pisică, s-a prefăcut că nu observă greșeala celui care deschisese ușa, s-a dus la fereastră, și-a pus labele puternice pe pervaz și a început să se uite cu mare atenție la clădirea de peste drum. Într-un cuvânt, se purta ca o persoană străină, care se oprise o clipă, în timpul unei plimbări, să admire minunata arhitectură a unei clădiri vecine. În realitate, însă, stătea într-o dulce așteptare, cu inima înfiorată. Ce surpriză, ce bucurie, ce fericire nebună trebuie să fi simțit el, văzând ușa larg deschisă în fața lui și mai auzindu-se și chemat, poftit, implorat să urce sus, ca să-și potolească fără întârziere setea îndreptățitei sale răzbunări! Cu un răcnet

de bucurie, arătându-și colții, cu un aer înfricoșător și victorios, s-a năpustit ca o săgeată sus pe scări.

Și-a luat vânt cu atâta forță, încât un scaun, pe care l-a atins în zbor, a sărit la vreo doi metri și s-a învârtit pe loc ca un titirez. Falstaff zbura cu iuțeala unei ghiulele de tun. *Madame* Léotard a scos un țipăt de groază, însă Falstaff a ajuns între timp la ușa mult visată și s-a năpustit cu labele pe ea. Dar n-a izbutit s-o deschidă și a început să urle înfiorător. Urletelor lui i-a răspuns țipătul înspăimântător al bătrânei domnișoare. În aceeași clipă, legiuni întregi de vrăjmași au alergat să-l împresoare; parcă toată casa se mutase la etajul de sus, și Falstaff, teribilul Falstaff, cu botnița trecută cu multă îndemânare peste fălci, cu picioarele prinse în opritoare, cu arcanul pe după gât, a fost nevoit să părăsească fără glorie câmpul de luptă.

Un sol, trimis anume, a poftit-o pe prințesă sus, la bătrână.

De data asta, însă, prințesa nu mai era dispusă să ierte și să treacă cu vederea. Dar cine trebuia pedepsit? De la prima privire aruncată asupra Katiei, prințesa a înțeles... Nu mai încăpea nici o îndoială: Katia stătea acolo, palidă, tremurând de frică. Biata fetiță își dăduse seama abia atunci de urmările poznei sale. Bănuiala putea să cadă asupra servitorilor, asupra unor oameni nevinovați, și ea era gata să mărturisească tot adevărul.

— Tu ești de vină? a întrebat-o prințesa cu asprime.

Văzând paloarea cadaverică a Katiei, am făcut un pas înainte și am spus cu hotărâre:

— Eu i-am dat drumul lui Falstaff... din greșeală, am mai adăugat, căci sub privirea amenințătoare a prințesei, îmi pierise tot curajul.

— *Madame* Léotard, să-i aplici o pedeapsă exemplară! a zis prințesa și a ieșit din odaie.

M-am uitat la Katia. Stătea încremenită, palidă, cu privirea în pământ, dar brațele îi atârnau neputincioase de-a lungul trupului.

Singura pedeapsă care se dădea copiilor prințului era arestul într-o cameră goală. Nu-i mare lucru să stai două ore într-o cameră goală. Însă când un copil e închis cu forța, împotriva voinței lui, spunându-i-se că nu e liber, pedeapsa apare destul de gravă. De obicei, Katia sau fratele ei erau ținuți închiși câte două ore, dar pe mine, luându-se în considerare gravitatea greșelii mele, m-au pedepsit cu patru ore de arest. Când am trecut pragul temniței mele, nu mai puteam de bucurie. Mă gândeam la Katia. Știam că învinsesem. Însă în loc de patru ore, am stat închisă până la patru dimineața. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

După două ore de la întemnițarea mea, *madame* Léotard a fost înștiințată că sosise fiica ei de la Moscova care se îmbolnăvise pe neașteptate și dorea s-o vadă. *Madame* Léotard a plecat, uitându-mă cu desăvârșire. Fata în casă care ne servea și-a închipuit probabil că mi se dăduse drumul. Katia fusese poftită jos și nevoită să stea la maică-sa până la unsprezece seara. Când s-a întors în odaia noastră, a rămas foarte mirată văzând patul meu gol. Camerista a ajutat-o să se dezbrace și a culcat-o. Mica prințesă, care avea motivele ei să se poarte astfel, n-a întrebat-o un cuvânt despre mine și s-a culcat cu gândul să mă aștepte. Ea știa că arestul meu trebuia să dureze patru ore și-și închipuia că bona noastră o să-mi dea drumul. Dar și Nastia uitase cu totul de mine, mai ales că eu mă dezbrăcăm întotdeauna singură. Și așa am rămas peste noapte la arest.

La patru dimineața m-au deșteptat bătăi puternice în ușă. Cineva încerca s-o deschidă cu forța. Adormisem pe podeaua goală, și, trezindu-mă din somn, am început să țip îngrozită, dar am recunoscut numaidecât vocea Katiei, care le acoperea pe toate celelalte, apoi, *madame* Léotard a spus și dânsa ceva, s-a mai auzit vocea speriată a Nastiei și, în sfârșit, a chelăresei. Până la urmă, au deschis ușa, și *madame* Léotard m-a îmbrățișat cu lacrimi în ochi,

rugându-mă s-o iert că mă uitase. M-am aruncat de gâtul ei, plângând amarnic. Tremuram ca varga, frigul mă pătrunsese până la oase și mă durea tot corpul, pentru că stătusem atâtea ore culcată pe podeaua tare. O căutam cu privirile pe Katia, dar ea fugise în dormitorul nostru și se vârâse repede în pat. Când am intrat în cameră, dormea sau se prefăcea că doarme. Seara, tot așteptându-mă, o furase somnul. Dimineața, la ora patru, când s-a deșteptat, a stârnit o gălăgie infernală. A sculat-o din somn pe *madame* Léotard care între timp se întorsese, a trezit-o pe bonă, a chemat toate fetele din casă și mi-a dat drumul de la arest.

În aceeași dimineață, toată casa a aflat de pățania mea. Chiar și prințesa a fost de părere că mi s-a aplicat o pedeapsă prea aspră. În ceea ce-l privește pe prinț, în ziua aceea l-am văzut pentru întâia oară mânios. A urcat la noi pe la ora zece, foarte tulburat.

— Spune-mi, te rog, s-a întors el spre *madame* Léotard, ce-ai făcut? Ce-ai făcut cu biata copilă? Asta-i barbarie, curată barbarie, cruzime! Cum se poate să lași peste noapte într-o cameră întunecoasă un copil bolnav, slăbuț, o fetiță visătoare, sperioasă, cu închipuirea atât de aprinsă! Asta înseamnă s-o distrugi! Oare nu-i cunoști povestea? E barbar, e inuman ce-ai făcut, trebuie să ți-o spun, doamnă! Și cum e cu putință să aplici o pedeapsă ca asta? Cine a născocit, cine a putut să născocească o asemenea pedeapsă?

Biata *madame* Léotard a început să-i explice tulburată, cu lacrimi în ochi, cum se petrecuseră lucrurile. A mărturisit că uitase de mine pentru că sosise fiica ei, încercând în același timp să-i demonstreze că pedeapsa în sine era bună când nu dura prea mult și că însuși Jean-Jacques Rousseau preconizează ceva asemănător.

— Jean-Jacques Rousseau, *madame*! Dar Jean-Jacques Rousseau nu avea căderea să spună așa ceva. Jean-Jacques nu este o autoritate! Jean-Jacques nu trebuia să vorbească

despre educație, el n-avea nici un drept s-o facă. Jean-Jacques și-a părăsit copiii, pe propriii lui copii, doamnă! Jean-Jacques a fost un om rău, doamnă!

— Jean-Jacques Rousseau! Jean-Jacques, un om rău! Principe! Principe! Cum puteți vorbi așa?

Și *madame* Léotard s-a aprins toată.

Era o femeie admirabilă și de loc supărăcioasă - nu-i plăceau oamenii supărăcioși - dar dacă cineva cuteza să se atingă de vreunul dintre favoriții ei sau să tulbure umbra clasică a unui Corneille sau Racine, să-l jignească pe Voltaire, să spună că Jean- Jacques Rousseau fusese un om rău, să-l numească barbar - Dumnezeule, asta era prea de tot! Ochii doamnei Léotard s-au umplut de lacrimi. Biata bătrână se cutremura de emoție.

— Nu vă dați seama ce spuneți, principe! a exclamat ea, în sfârșit, în culmea indignării.

Prințul s-a stăpânit îndată, și-a cerut scuze, apoi s-a apropiat de mine, m-a sărutat cu multă afecțiune, m-a binecuvântat cu semnul crucii și a ieșit din cameră.

— *Pauvre prince!*[2] a șoptit *madame* Léotard, adânc mișcată și ea. Apoi ne-am așezat la masa de studiu.

Dar mica prințesă era foarte distrată în timpul lecției. Tocmai când ne pregăteam să ne ducem la masă, s-a apropiat de mine, cu obrajii aprinși, cu zâmbetul pe buze, s-a oprit în fața mea, m-a apucat de umeri și a spus repede, ca și cum s-ar fi rușinat de ceva:

— Ei, ai stat ieri la arest pentru mine? După-masă o să mergem să ne jucăm în salon.

S-au auzit pași în apropiere, și Katia s-a îndepărtat în grabă.

După-masă, în amurg, am coborât împreună în salonul cel mare, ținându-ne de mână. Katia era atât de tulburată, că i se tăiase răsuflarea. Eu eram bucuroasă, fericită cum nu mai fusesem niciodată.

[2] Sărmanul prinț! (fr.).

— Vrei să ne jucăm cu mingea? m-a întrebat ea. Stai aici!

M-a așezat într-un colț al salonului, însă, în loc să se îndepărteze, ca să-mi arunce mingea, s-a oprit la trei pași de mine, m-a privit, s-a înroșit, apoi s-a prăbușit pe divan, acoperindu-și fața cu mâinile. Am vrut să mă apropii de ea, dar a crezut că mă pregăteam să plec.

— Nu pleca, Netoșka! Stai puțin cu mine, o să-mi treacă îndată, și, în aceeași clipă, a sărit în picioare, roșie la față, cu ochii umezi, și m-a îmbrățișat. Avea obrajii uzi de lacrimi, buzele umflate ca niște vișine, și buclele răvășite. Mă săruta nebunește, pe față, pe ochi, pe gură, pe gât, pe mâini. Plângea ca într-o criză de isterie. Am cuprins-o cu putere în brațe și ne-am îmbrățișat fericite, cu drag, ca niște prietene, ca niște amanți care se revăd după o lungă despărțire. Inima Katiei zvâcnea cu atâta putere, că-i deslușeam fiecare bătaie.

O voce din camera de alături a poftit-o pe Katia la prințesă.

— Ah, Netoșka! La revedere, pe diseară, la noapte! Du-te sus și așteaptă-mă.

M-a mai sărutat o dată, încetișor, din inimă și a pornit în goană la chemarea Nastiei. Am urcat în grabă în odaia mea. Mă simțeam ca reînviată. M-am trântit pe divan și mi-am ascuns capul în perne, plângând de fericire. Inima îmi bătea nebunește, să-mi spargă pieptul. Nu mai țin minte cum am putut să aștept venirea nopții. În sfârșit, orologiul a bătut de unsprezece ori. M-am culcat. Katia s-a întors abia la douăsprezece, mi-a zâmbit de departe, dar nu mi-a spus un cuvânt. Nastia a început s-o dezbrace și parcă anume nu se grăbea.

— Hai, Nastia, mai repede, mai repede! o îndemna fetița.

— Ce s-a întâmplat, prințesă? Poate ați urcat scările prea iute, de vă bate inima atât de tare?... a întrebat-o Nastia.

— Ah! Dumnezeule! Nastia! Mă plictisești! Haide, mai repede, mai repede! și Katia, înciudată, a bătut din picior.

— Of, ce inimioară! a zis Nastia, și a sărutat piciorușul prințesei, pe care tocmai îl descălța.

În sfârșit, Nastia a culcat-o pe mica prințesă și a ieșit din odaie. Cât ai clipi, Katia a sărit din pat și a venit lângă mine. Am întâmpinat-o cu un țipăt ușor.

— Vino la mine, culcă-te lângă mine! mi-a spus Katia, trăgându-mă din așternut. În clipa următoare, eram în patul ei. Ne-am strâns în brațe cu putere, cu dor. Katia mă săruta cu însuflețire.

— Știi, mi-aduc aminte cum mă sărutai noaptea! mi-a spus ea, roșie ca para focului.

Am izbucnit în hohote de plâns.

— Netoșka! a șoptit ea printre lacrimi, îngerul meu, tu nici nu știi că te iubesc de multă vreme, de foarte multă vrame! Știi tu de când?

— De când?

— De când *papa* mi-a poruncit să-ți cer iertare, din ziua aceea, când ai vrut să iei apărarea tatălui tău, Netoșka... Mititica mea orfaană! îngăimă ea tărăgănat, acoperindu-mă iar de sărutări. Plângea și râdea în același timp.

— Ah, Katia!

— Ce-i? Ce este, draga mea?

— De ce am așteptat noi atâta... atâta timp... dar n-am mai fost în stare să continuu. Ne-am îmbrățișat, și vreo trei minute n-am scos o vorbă.

— Spune-mi, ce-ai gândit tu despre mine? a întrebat prințesa.

— Ah, m-am gândit atât de mult, Katia! M-am gândit mereu. Zi și noapte mi-a fost gândul la tine.

— Și noaptea vorbeai de mine, te-am auzit.

— Adevărat?

— Ai plâns de atâtea ori!

— Ei, vezi? Și de ce erai mereu atât de mândră?

— Pentru că am fost o proastă, Netoșka. Așa mă apucă pe mine câteodată, și pace! Mi-era mereu necaz pe tine.

— Pentru ce?

— De rea ce eram. Mai întâi, pentru că ești mai bună decât mine. Apoi, pentru că pe tine *papa* te iubește mai mult decât pe mine. Și *papa* e om bun, Netoșka, nu-i așa?

— O, da! i-am răspuns eu, și ochii mi s-au umplut de lacrimi, gândindu-mă la prinț.

— E un om bun, spuse Katia, grav. Ce să mă fac cu el? E mereu așa... Ei, și pe urmă, când ți-am cerut iertare, îmi venea să plâng, și de aceea mi-a fost iar necaz pe tine.

— Am văzut eu, am văzut bine că-ți venea să plângi.

— Taci, prostuțo, că plângăreață ești tu, nu eu! s-a răstit ea în glumă la mine și mi-a acoperit gura cu mâna ei. Ascultă, doream mult să te iubesc, apoi, dintr-o dată, îmi venea să te urăsc, și te uram, și te uram!...

— Bine, dar pentru ce?

— Uite, așa, mi-era necaz pe tine. Nu știu nici eu de ce! Apoi am văzut că nu poți trăi fără mine și mi-am zis: las' c-o s-o chinuiesc eu pe fata asta rea!

— Ah, Katia!

— Sufletelule! a zis ea și mi-a sărutat mâna. Ei, și după aceea n-am vrut să mai vorbesc cu tine, n-am mai vrut de fel. Ții minte cum l-am mângâiat pe Falstaff?

— O, ai fost neînfricată!

— Și ce fri-i-că mi-a fost! tărăgănă Katia. Știi tu de ce m-am apropiat de el?

— De ce?

— Pentru că erai tu de față. Când am văzut că te uiți... „Ah, fie ce-o fi!" mi-am zis, și am pornit. Te-am speriat; așa-i că ți-a fost teamă pentru mine?

— Grozav!

— Am văzut. Ducă ai ști cât de bucuroasă am fost că a plecat Falstaff! Doamne, cât am mai tremurat după ce a plecat mo-o-nstrul ăsta!

Și mica prințesă a râs nervos. Apoi și-a ridicat deodată capul înfierbântat și a început să mă privească atent. Pe genele ei lungi tremurau lacrimile, ca niște mărgăritare.

— La urma urmei, ce ai tu de te-am îndrăgit atât de tare? Ia te uită, ești palidă, ai părul bălai, spălăcit, ești o prostuță, o plângăreață, și ai niște ochișori albaștri, miti-ti-i-ca mea orfană!!!

Și s-a aplecat iar ca să mă sărute a nu știu câta oară. Câteva lacrimi din ochii ei au picurat pe obrajii mei. Era tare înduioșată.

— Și cu cât te iubeam mai mult, cu atât mai des îmi ziceam în sinea mea: nu și nu! N-o să-i spun! Și cum m-am încăpățânat! De ce mi-a fost oare frică, de ce mi-a fost rușine de tine! Doar vezi și tu cât de bine ne simțim acum amândouă!

— Katia! Mă doare atâta fericire! i-am spus eu, nebună de bucurie. Mi-e inima prea plină!

— Da, Netoșka! Ascultă mai departe... da, ascultă. Cine ți-a dat numele de Netoșka?

— Mama!

— Ai să-mi povestești totul despre mama ta?

— Tot, tot, i-am răspuns eu cu entuziasm.

— Și ce-ai făcut cu cele două batiste ale mele, cu danteluță? Dar panglica, de ce-ai luat-o? Nu ți-e rușine? Vezi că știu și asta!

Am râs și m-am înroșit, emoționată până la lacrimi.

— „Nu, mi-am zis eu, am s-o chinuiesc puțin, să mă aștepte.” Uneori îmi ziceam: „N-o iubesc de fel, nu pot s-o sufăr”. Iar tu erai mereu atât de blândă, mielușica mea! Dac-ai ști tu ce frică mi-era să nu-ți închipui că sunt o proastă! Tu ești deșteaptă, Netoșka, foarte deșteaptă, nu-i așa?

— De ce vorbești așa, Katia? m-am împotrivit eu, aproape jignită.

— Ba nu, tu ești deșteaptă, a zis ea serioasă și hotărâtă. Asta o știu bine. Numai că într-o dimineață, când m-am

trezit din somn, mi-am dat seama cât de tare te iubesc, grozav de tare! Te visasem toată noaptea. Mi-am zis: „O să cer să mă mut la mama și o să rămân acolo. Nu vreau s-o iubesc, nu vreau!” Iar în seara următoare, înainte de a adormi, m-am gândit: „Numai de-ar mai veni, ca și în noaptea trecută!” Și ai venit. Ah, cum mă prefăceam că dorm... Ce nerușinate suntem noi, Netoșka!

— Și de ce nu voiai de loc să mă iubești?

— Așa... dar ce tot spun! Doar te-am iubit mereu, mereu! Abia mai târziu n-am mai putut răbda. Mi-am zis: „O s-o înăbuș în sărutări sau o s-o ciupesc pân-o omor!” Uite-așa, prostuțo!

Și m-a ciupit.

— Mai ții minte cum ți-am legat șiretul de la pantof?

— Țin minte.

— Țin și eu minte. Erai mulțumită? Mă uitam la tine și mă gândeam: „Ce drăguță e! Hai să-i leg șiretul de la pantof, să văd ce-o să facă!” Și mă simțeam atât de bine! Și, zău așa, aș fi vrut să te sărut... dar nu te-am sărutat. Iar după aceea, toată întâmplarea mi s-a părut atât de hazlie, atât de hazlie! Și în tot timpul drumului, cât a ținut plimbarea noastră, îmi venea să râd. Mă stăpâneam și nu puteam să mă uit la tine, pentru că mă pufnea râsul. Și ce bucuroasă am fost că te-ai lăsat închisă în temniță în locul meu.

Odaia goală se numea „temniță”.

— Ți-a fost frică?

— Grozav de frică.

— Nu m-am bucurat pentru că ai luat vina asupra ta, ci pentru că stăteai acolo în locul meu! Mă gândeam: ,,Ea plânge acum, și cât de mult o iubesc! Și cum o s-o mai sărut, cum o s-o mai sărut mâine!” Nu mi-era milă de tine, zău că nu-mi era milă, cu toate că am plâns puțin.

— Eu n-am plâns, mă bucuram că eram acolo în locul tău.

— N-ai plâns? Ah, răutăcioaso! a exclamat ea și m-a sărutat cu nesaț.

— Katia, Katia! Doamne, ce drăguță ești tu!

— Nu-i așa? Ei, și acum poți să faci cu mine ce vrei! Tiranizează-mă, ciupește-mă! Te rog, ciupește-mă! Draga mea, ciu- pește-mă!

— Zvăpăiato!

— Și mai ce?

— Prostuțo...

— Și mai ce?

— Și mai sărută-mă.

Și ne sărutam, și plângeam, și râdeain. Ni se umflaseră și buzele de sărutări.

— Netoșka! Întâi și-ntâi, să vii totdeauna să te culci lângă mine. Îți place să te săruți? O să ne sărutăm. Pe urmă, aș vrea să nu mai fii atât de tristă. De ce-ai fost tristă? O să-mi povestești, nu-i așa?

— O să-ți povestesc totul, dar acum nu mai sunt tristă, sunt veselă!

— Și o să fii rumenă la față, ca mine! Ah, de s-ar face mai repede mâine! Ți-e somn, Netoșka?

— Nu.

— Atunci, hai să mai vorbim.

Și am mai vorbit așa, vreo două ore, câte și mai câte, numai Dumnezeu știe ce. În primul rând, mi-a destăinuit gândurile ei prezente și toate planurile de viitor. Așa am aflat că pe tatăl ei îl iubește mai mult decât pe oricine, aproape chiar mai mult decât pe mine. Apoi am hotărât amândouă că *madame* Léotard este o femeie admirabilă și că nici prea severă nu-i. Mai departe, am stabilit chiar atunci, pe loc, ce-o să facem mâine, poimâine, și, în general, am întocmit un program pe o durată de aproape douăzeci de ani. Katia a orânduit viața noastră în comun în felul următor: o zi o să-mi poruncească ea mie, iar eu o să execut totul; a doua zi, vom schimba rolurile - eu o să poruncesc, iar ea o să mi se supună orbește. După aceea,

ne vom porunci amândouă una alteia, fără deosebire. Din când în când, una din noi o să se împotrivească, prefăcându-se că nu dă ascultare celeilalte și o să ne facem că ne certăm, iar după aceea o să ne grăbim să ne împăcăm. Ce mai încolo-încoace, ne aștepta o fericire fără margini. În sfârșit, obosită de atâta sporovăială, mi se închideau ochii. Katia râdea de mine, făcându-mă somnoroasă, dar tot ea a adormit cea dintâi. Dimineața, ne-am deșteptat amândouă deodată, și după ce ne-am sărutat în grabă, pentru că se auzeau pași apropiindu-se de ușa noastră, abia am avut timp să ajung în patul meu.

Toată ziua n-am mai știut ce să facem de bucurie. Ne ascundeam, fugeam de lume, temându-ne mai mult decât de orice de priviri străine. În sfârșit, am început să-i spun povestea mea. Katia a fost zguduită până la lacrimi.

— Ești o răutăcioasă, o fată rea! De ce nu mi-ai povestit toate astea mai curând? Te-aș fi iubit atât de mult, atât de mult! Și te durea când te băteau băieții de pe stradă?

— Mă durea și mi-era atât de frică de ei!

— Ah, urâcioșii! Știi tu, Netoșka, am văzut cu ochii mei cum un băiat îl bătea pe stradă pe un altul. Mâine o să iau pe furiș biciușca lui Falstaff, și dacă mi-o ieși în cale vreunul dintr-ăștia, să vezi tu ce-o să-l mai biciuiesc, ce-o să-l mai biciuiesc!

Îi scăpărau ochișorii de indignare.

Ori de câte ori intra cineva în odaie, tresăream speriate. Ne era teamă să nu ne vadă careva sărutându-ne. Și ne-am sărutat cel puțin de o sută de ori în ziua aceea. Așa a trecut o zi, apoi încă una. Mi-era teamă să nu mor pe loc de atâta fericire, mi se tăia răsuflarea... Dar fericirea noastră n-a durat mult.

Madame Léotard avea îndatorirea să-i raporteze prințesei despre orice mișcare a Katiei. După o supraveghere de trei zile, avea multe de spus despre noi. În sfârșit, s-a dus la prințesă și i-a povestit tot ce observase: că ne-a apucat pe amândouă un fel de exaltare,

că de trei zile încoace eram nedespărțite, că ne sărutam mereu, plângeam și râdeam ca niște apucate, că sporovăiam fără încetare - ceea ce nu se întâmplase mai înainte, că ea nu știa care să fie cauza acestei schimbări, dar credea că mica prințesă trece printr-o criză bolnăvicioasă și, în sfârșit, își exprimă părerea că ar fi bine să ne vedem mai rar.

— M-am gândit mai de mult la asta, a răspuns prințesa. Știam eu că orfana aceasta ciudată o să ne dea de furcă. Ceea ce am auzit despre ea, despre viața pe care a dus-o mai înainte e îngrozitor, pur și simplu îngrozitor! Nu mai încape îndoială că ea are o proastă înrâurire asupra Katiei. Și zici că fata mea ține foarte mult la ea?

— Grozav de mult.

Prințesa s-a înroșit de necaz. Era geloasă de afecțiunea fiicei sale pentru mine.

— Se-ntâmplă ceva nefiresc! a zis ea. Înainte se purtau ca două străine una față de alta și, mărturisesc, îmi părea bine. Cu toate că e destul de tânără, orfana asta nu-mi inspiră nici un fel de încredere. Dumneata mă înțelegi, așa e? Ea a supt o dată cu laptele mamei ei o anumită educație, anumite apucături și, poate, anumite reguli de conduită, și nu pricep ce a găsit prințul la ea? De o mie de ori i-am propus s-o dăm la pension.

Madame Léotard ar fi vrut să-mi ia apărarea, dar prințesa părea neclintită în hotărârea de a ne despărți. A trimis numaidecât după fiica ei, care a fost anunțată chiar atunci că nu mă va mai vedea până duminica viitoare, adică o săptămână încheiată.

Eu am aflat totul abia seara târziu și m-am îngrozit. Mă gândeam la Katia și mi-era teamă că nu va putea îndura despărțirea noastră. Chinuită, înnebunită de durere, am fost bolnavă toată noaptea. Dimineața, prințul a venit să mă vadă și mi-a șoptit la ureche să nu-mi pierd speranța. Prințul a făcut tot ce-a putut, dar zadarnic - prințesa n-a vrut în ruptul capului să-și schimbe hotărârea. Treptat, am

căzut pradă deznădejdii, și abia mai respiram de atâta durere.

A treia zi dimineața, Nastia mi-a adus un bilețel de la Katia. Din mâzgălelile îngrozitoare, făcute cu creionul, am înțeles că-mi scria următoarele:

„Te iubesc mult. Stau cu *maman* și mă gândesc cum să fug la tine. Și o să fug, îți făgăduiesc, de aceea te rog să nu plângi. Scrie-mi cât de mult mă iubești. Eu te-am îmbrățișat toată noaptea în vis și am suferit îngrozitor, Netoșka. Îți trimit bomboane. La revedere.”

I-am răspuns pe același ton. Toată ziua am vărsat lacrimi amare peste bilețelul Katiei. *Madame* Léotard m-a copleșit cu mângâieri. Seara am aflat că s-a dus la prinț și i-a spus că, fără îndoială, o să mă îmbolnăvesc pentru a treia oară, dacă n-am s-o văd pe Katia și că-i pare rău de ceea ce-i raportase prințesei. Eu am întrebat-o pe Nastia ce face Katia și bona mi-a răspuns că mica prințesă nu mai plânge, dar că e foarte palidă.

Dimineața, Nastia mi-a șoptit:

— Poftiți în cabinetul luminăției-sale. Coborâți pe scara din dreapta.

Înviorată de o presimțire fericită, cu răsuflarea tăiată de nerăbdare, am coborât scara în fugă și am deschis ușa cabinetului. Ea nu era acolo. Deodată, Katia m-a cuprins în brațe pe la spate și a început să mă sărute cu foc. Râsete, lacrimi... Apoi, într-o clipă, Katia s-a smuls din îmbrățișarea mea și s-a cățărat ca o veveriță pe umerii tatălui ei, însă nu și-a putut ține echilibrul și s-a prăbușit pe divan, trăgându-l și pe prinț după dânsa. Mica prințesă plângea de fericire.

— *Papa*, cât ești tu de bun, *papa*!

— Zvăpăiatelor! Ce v-a apucat? Ce-i cu prietenia asta? Ce fel de dragoste-i asta?

— Taci, *papa*, ce știi tu de treburile noastre!

Apoi am luat-o iar de la capăt cu îmbrățișările.

Am început să mă uit cu atenție la ea. Slăbise în cele trei zile. Obrajii rumeni i se decoloraseră și se făcuseră palizi. Am izbucnit în plâns, de amărăciune.

În sfârșit, Nastia a bătut la ușă, ceea ce însemna că se observase lipsa fetiței și că era căutată. Katia s-a făcut galbenă ca ceara.

— Fiți cuminți, copii! O să ne întâlnim în fiecare zi. La revedere, și Dumnezeu să vă binecuvânteze! a zis prințul, privindu-ne foarte emoționat.

Dar el n-a putut să prevadă totul. În aceeași seară, a venit vestea de la Moscova că micuțul Sașa se îmbolnăvise pe neașteptate și că era pe moarte. Prințesa a hotărât să plece chiar a doua zi. Totul s-a petrecut atât de repede, încât n-am aflat nimic până în clipa când Katia și-a luat rămas bun de la mine. Prințesa încuviințase cu greu să fiu chemată jos numai după ce prințul stăruise mult. Katia era zdrobită. Am coborât în goană nebună și i-am sărit de gât. O trăsură pregătită de drum lung aștepta în fața porții. Katia s-a uitat o vreme la mine, a scos un țipăt și a leșinat. M-am repezit la ea și am început s-o sărut. Prințesa a trezit-o cu greu din leșin. După ce și-a venit în fire, Katia m-a îmbrățișat iar.

— La revedere, Netoșka! mi-a spus ea, izbucnind într-un râs neașteptat, pe față cu o expresie de nedescris. Nu te uita așa la mine! Nu e nimic, nu sunt bolnavă. O să mă întorc peste o lună, și atunci n-o să ne mai despărțim niciodată.

— Ajunge, a zis prințesa cu glas potolit. Să plecăm!

Dar Katia s-a mai întors o dată și m-a strâns pătimaș în brațe.

— Tu ești viața mea! a mai apucat ea să-mi șoptească la ureche în timp ce mă îmbrățișa. La revedere!

Ne-am sărutat pentru ultima oară, și mica prințesă a dispărut - pentru mult timp, pentru foarte mult timp. Ne-am revăzut abia după opt ani.

.....
.....

Am povestit anume atât de amănunțit această perioadă a copilăriei, în care am întâlnit-o pe Katia pentru prima oară, pentru că povestea vieții mele nu se poate despărți de aceea a Katiei. Romanul ei este și romanul meu. Parcă mi-a fost scris s-o întâlnesc, iar ei - să mă întâlnească pe mine. Și apoi, n-am vrut să renunț la plăcerea de a zăbovi puțin, încă o dată, asupra amintirilor din copilărie... Acum, povestirea se va desfășura mai repede. Viața mea a intrat deodată într-un fel de acalmie, și abia după ce am împlinit șaisprezece ani m-am trezit parcă din nou...

Dar mai întâi voi spune în câteva cuvinte ce s-a întâmplat cu mine după plecarea familiei princiare la Moscova.

Am rămas singură cu *madame* Léotard.

Peste două săptămâni, un trimis al prințului ne-a anunțat că înapoierea la Petersburg se amâna pentru un timp nehotărât; și cum, din pricina unor împrejurări familiale, *madame* Léotard nu putea să se mute la Moscova, a ieșit din serviciul prințului, dar a rămas în aceeași familie, fiindcă s-a angajat la fiica cea mai mare a prințesei, Alexandra Mihailovna.

N-am vorbit până acum de loc despre Alexandra Mihailovna. De altfel, nu o văzusem decât o singură dată. Era fiica prințesei, din prima ei căsătorie. Prințesa se trăgea dintr-o familie obscură. Primul ei soț fusese otcupciu[3]. Când s-a măritat a doua oară, prințesa n-a știut pur și simplu ce să facă cu fiica ei. Zestrea fetei fiind destul de modestă, nu putea spera să-i găsească o partidă strălucită. În sfârșit, cu patru ani în urmă, izbutise s-o mărite cu un om bogat, care ocupa un post important. Prin această căsătorie, Alexandra Mihailovna ajunsese într-o altă societate decât aceea în care crescuse, și se pomenise

[3] *Otcupciu* - antreprenor.

în jurul ei cu altfel de oameni. Prințesa venea s-o vadă de două ori pe an, dar prințul, tatăl ei vitreg, o vizita în fiecare săptămână, însoțit de Katia. În ultimul timp, însă, prințesei nu-i mai plăcea s-o lase pe Katia la sora ei, și prințul o lua cu el pe ascuns. Katia își adora sora. Însă deosebirea dintre caracterele lor era izbitoare. Pe chipul minunat al Alexandrei Mihailovna - o femeie de vreo douăzeci și doi de ani, blândă, duioasă și iubitoare - o tristețe ascunsă, o durere sufletească adânc tăinuită așternuse o umbră întunecată. Gravitatea și asprimea nu se potriveau parcă de fel cu trăsăturile ei îngerești, luminoase, cum nu i se potrivește unui copil doliul. Nu puteai s-o privești, fără să simți o mare simpatie pentru ea. Era palidă, și pe vremea când am văzut-o întâia oară se spunea despre ea că ar fi predispusă la ftizie. Trăia foarte retrasă, ca o pustnică, și nu-i plăcea nici să primească, nici să facă vizite. Nu avea copii. Țin minte că atunci când a venit la *madame* Léotard, s-a apropiat de mine și m-a sărutat cu multă dragoste. Era însoțită de un bărbat slab, mai în vârstă, căruia i s-au umplut ochii de lacrimi când m-a văzut. Era violonistul B. Alexandra Mihailovna m-a îmbrățișat și m-a întrebat dacă vreau să vin la ea, să fiu fetița ei. M-am uitat bine la ea și am recunoscut-o pe sora Katiei mele. Atunci am îmbrățișat-o cuprinsă de o durere zguduitoare... ca și cum cineva mi-ar fi șoptit iar: „Mititica orfană!” Alexandra Mihailovna mi-a arătat scrisoarea trimisă de prinț, în care erau și câteva rânduri pentru mine. Le-am citit printre suspine. Prințul mă binecuvânta și-mi ura o viață lungă și fericită, rugându-mă s-o iubesc pe fiica sa mai mare. Și Katia adăugase câteva rânduri pentru mine. Îmi scria că acum nu se mai desparte de mama ei!

Și astfel, m-am pomenit în aceeași seară, în sânul unei alte familii, într-o altă casă, între oameni noi. Pentru a doua oară mi se smulgea din inimă tot ce-mi devenise atât de drag, atât de apropiat. Am ajuns sfârșită, zdrobită de atâta chin sufletesc... Și acum începe o nouă poveste.

VI

Noua mea viață curgea lin, netulburată, ca într-o mânăstire. Am trăit la protectorii mei mai bine de opt ani, dar nu-mi amintesc să fi văzut în casa lor decât foarte rar o serată, sau o masă cu invitați, sau o reuniune de familie, prieteni și cunoscuți. În afară de două, trei persoane, care veneau din când în când în vizită, nu mai apăreau la noi decât muzicantul B., prieten al casei, și câteva persoane care veneau la soțul Alexandrei Mihailovna, aproape totdeauna numai în chestiuni de afaceri. Soțul Alexandrei Mihailovna era mereu ocupat cu afacerile și cu serviciul său și numai rar de tot avea puțin timp liber, pe care îl împărțea fără părtinire între familie și cunoscuții lui din înalta societate. Relațiile sale importante, pe care nu le putea neglija, îl obligau să facă destul de des vizite. I se dusese vestea că e stăpânit de o nemăsurată ambiție de a parveni. Însă, cum se bucura în același timp și de o reputație de om serios, capabil, și cum deținea și un post foarte important, cum pe de altă parte norocul și succesul îi surâdeau, toți îl priveau cu bunăvoință. Mai mult chiar, îl întâmpinau întotdeauna cu o deosebită simpatie, ceea ce nu se întâmpla de loc și cu soția lui. Alexandra Mihailovna trăia într-o singurătate deplină, în care se complăcea. Firea ei liniștită părea făcută anume pentru o viață retrasă.

Ea m-a îndrăgit din toată inima, ca pe copilul ei. Cât despre mine, durerea pe care mi-a pricinuit-o recenta despărțire de Katia, m-a făcut să mă arunc cu ardoare în brațele materne ale binefăcătoarei mele, și dragostea mea adâncă pentru ea nu s-a mai stins niciodată. Îmi ținea loc de mamă, soră și prietenă, era pentru mine tot ce putea să-mi fie mai drag pe lumea aceasta - ea mi-a încălzit și mi-a luminat adolescența. Pe lângă toate acestea, foarte curând, am simțit parcă, instinctiv, că soarta nu-i era nici pe

departe atât de fericită cum s-ar fi putut crede la prima vedere, judecând după viața ei liniștită, netulburată de nimic, după libertatea ei aparentă, ori după surâsul senin și împăcat care-i lumina adesea chipul. Pe zi ce trecea, o dată cu maturizarea mea, pătrundeam mai adânc în cunoașterea adevăratei vieți a binefăcătoarei mele. Dragostea mea mă făcea să ghicesc, cu tresăriri chinuitoare, mereu altceva în viața ei, și, o dată cu aceste triste descoperiri, creștea și se întărea tot mai mult atașamentul meu față de ea.

Era o lire timidă și șovăitoare. Când vedeai pentru prima dată trăsăturile calme, senine ale obrazului ei, nu bănuiai că neliniștea ar fi putut să-i tulbure vreodată inima curată. Nici prin gând nu-ți trecea că ar fi fost în stare să nu iubească pe cineva. În sufletul ei, mila învingea până și dezgustul: totuși, nu avea decât puțini prieteni și trăia într-o singurătate deplină... Pasionată și sensibilă, parcă se temea mereu de propriile ei sentimente și parcă-și păzea inima să nu-și dea frâu liber nici măcar în visurile sale. Uneori, din senin, în clipele cele mai liniștite, ochii i se umpleau de lacrimi ca și cum o amintire neașteptată, apăsătoare, i-ar fi chinuit conștiința, i-ar fi tulburat fără veste sufletul. Parcă o veșnică amenințare i-ar fi pândit fericirea, încercând, cu dușmănie, să i-o întunece cu totul. Și cu cât părea mai mulțumită, cu cât clipa vieții ei părea mai senină și mai liniștită, cu atât mai neîndoielnic se apropiau chinul, tristețea neașteptată, lacrimile - și izbucnea o adevărată criză sufletească. În cei opt ani nu-mi amintesc să fi trecut o singură lună liniștită. În aparență, soțul o iubea foarte mult, iar ea îl adora. Totuși, când îi cunoșteai mai bine, aveai impresia că între ei rămăsese ceva nelămurit. Soarta acestei femei era stăpânită de o taină; cel puțin asta am bănuit eu din prima clipă...

Bărbatul Alexandrei Mihailovna mi-a făcut chiar de la început o impresie apăsătoare, și această impresie din copilărie nu s-a mai schimbat niciodată. Era înalt, slab și

părea să-și ascundă anume privirea sub niște ochelari verzi, mari. Fire închisă, rece, nu găsea un subiect de conversație nici chiar când era singur cu soția sa. Se vedea bine că nu era o fire sociabilă. Mie nu-mi acorda nici cea mai mică atenție; cu toate acestea, ori de câte ori se întâmpla să luăm ceaiul tustrei, seara, în salonul Alexandrei Mihailovna, nu mă simțeam în apele mele în prezența lui. Mă uitam cu coada ochiului la Alexandra Mihailovna și observam, mâhnită, că parcă tremura ca varga în fața lui. Parcă-și supraveghea orice gest și pălea ori de câte ori vedea că soțul ei devine mai aspru și mai posac decât de obicei, sau se înroșea până în vârful urechilor când i se părea că se ascunde o aluzie într-un cuvânt rostit de el. Simțeam cât de greu o ducea alături de omul acesta, dar se vedea bine că nu putea să trăiască o clipă fără el. Mă uimea atenția ei extraordinară față de dânsul, față de fiecare cuvânt și fiecare gest al lui. Se silea din răsputeri să-i facă pe plac, ca și cum s-ar fi socotit incapabilă să-i poată îndeplini dorințele. Părea să-i implore aprobarea pentru orice. Cel mai vag zâmbet pe fața lui, un cuvânt de mângâiere, o făceau fericită. Dădea impresia unei reîntoarceri la primele clipe ale unei iubiri încă sfioase, încă fără nădejde. Îl îngrijea ca pe un om grav bolnav. Iar când el se retrăgea în cabinetul său și strângea mâna soției - pe care o privea totdeauna, după cum mi se părea, cu un fel de compătimire, apăsătoare pentru dânsa, Alexandra Mihailovna se transfigura. Și gesturile, și vorba îi deveneau mai vesele, mai degajate. Dar după fiecare întâlnire cu soțul ei, rămânea încă multă vreme tulburată. Numaidecât începea să-și amintească orice cuvânt rostit de el, căutând să descopere dacă nu are vreun tâlc ascuns. De multe ori mă întreba dacă auzise bine cutare lucru pe care-l spusese Piotr Alexandrovici, și dacă se exprimase într-adevăr așa. Se străduia parcă să găsească un alt înțeles în vorbele lui și se liniștea abia după vreo oră de frământare, ca și cum ar fi ajuns la convingerea că el era

cu totul mulțumit de dânsa și că neliniștea ei nu avea nici un motiv. Atunci devenea deodată bună, veselă, fericită, mă săruta și râdea împreună cu mine, sau se așeza la pian și improviza vreo două ore în șir. Adeseori, însă, bucuria i se curma brusc; o podidea plânsul, și când mă uitam la ea neliniștită, tulburată și plină de teamă, încerca numaidecât să mă convingă, în șoaptă, ca să nu audă nimeni, că lacrimile ei nu înseamnă nimic, că i-a venit să plângă doar așa, din senin, și că, în realitate, e veselă și mă roagă să nu fiu îngrijorată din pricina ei. Când Piotr Alexandrovici nu era acasă, se întâmpla s-o cuprindă dintr-o dată neliniștea și să întrebe de el, să trimită servitorii să afle ce face, s-o întrebe pe cameristă de ce poruncise să fie înhămați caii și unde avea de gând să plece, dacă nu e cumva bolnav, dacă e bine dispus sau trist, ce spusese, și multe altele de acest fel. Despre afacerile și preocupările lui nu îndrăznea nici măcar să aducă vorba. Când el îi dădea un sfat sau o ruga ceva, ea îl asculta cu atâta supunere și sfială, de parcă ar fi fost roaba lui. Îi plăcea foarte mult să-l audă lăudând-o pe ea, sau vreo carte pe care o citea, sau un lucru de mână de-al ei. O laudă a lui o făcea mândră și fericită. Dar fericirea ei nu cunoștea margini când el îi mângâia în treacăt (ceea ce se întâmpla, de altfel, foarte rar), pe cei doi copii ai lor. Transfigurată, strălucea de mulțumire, și în astfel de clipe i se întâmpla să se lase furată de fericire față de el, *mai mult decât trebuia*. Mergea, bunăoară, atât de departe cu îndrăzneala, încât, fără ca el să-i fi cerut, îi propunea - firește, cu sfială și cu vocea tremurătoare - să asculte o bucată muzicală nouă, pe care tocmai o primise, sau să-i spună părerea lui despre o carte sau chiar să-i îngăduie a citi câteva pagini dintr-un autor care o impresionase mai mult în ziua aceea. Uneori, soțul îi îndeplinea binevoitor toate aceste dorințe, ba chiar îi zâmbea cu îngăduință, cum zâmbești unui copil răsfățat, căruia ți-e greu să-i refuzi un capriciu ciudat, de teamă să nu-i tulburi naivitatea înainte de vreme - lucru care ar

putea dăuna caracterului său. Nu știu de ce, dar pe mine mă revolta profund acest zâmbet, această condescendență trufașă, această inegalitate dintre ei. Dar tăceam, mă stăpâneam și mă mulțumeam să-i urmăresc cu atenție, împinsă de curiozitatea mea copilărească împletită cu gânduri prea mature pentru vârsta mea. Alteori îl vedeam cum se dezmeticea deodată, parcă izbit de o amintire. Parcă-l străfulgera năprasnic un gând apăsător, cumplit, care îl urmărea fără putință de scăpare. În clipa aceea, zâmbetul îngăduitor pierea de pe fața lui, și ochii i se ațintеau deodată asupra soției sale încremenite, cu o expresie de compătimire atât de adâncă, încât mă făcea să mă cutremur. Îmi dau seama acum că dacă cineva m-ar fi privit în felul acesta, m-aș fi chinuit îngrozitor. În aceeași clipă, bucuria pierea de pe fața Alexandrei Mihailovna. Muzica sau lectura încetau. Ea pălea deodată, dar se stăpânea și nu spunea nimic. Se lăsa o tăcere grea, tristă, care se prelungea uneori foarte mult. În sfârșit, soțul o curma, ridicându-se în picioare. Parcă făcea o sforțare ca să-și învingă supărarea și emoția, apoi, după ce se plimba de câteva ori prin cameră, într-o tăcere mohorâtă, strângea mâna soției, ofta adânc și, vădit tulburat, după ce spunea câteva fraze scurte în care se deslușea dorința de a o consola, ieșea din odaie. Alexandra Mihailovna izbucnea atunci în plâns sau se lăsa pradă unei cumplite și nemărginite tristeți. Adesea, el o bine-cuvânta cu semnul crucii, ca pe un copil înainte de culcare, și ea primea binecuvântarea lui cu lacrimi de recunoștință și de venerație. Dar nu voi uita niciodată câteva seri din casa noastră (numai două-trei în tot timpul celor opt ani) când Alexandra Mihailovna devenea cu totul alta. Atunci mânia și indignarea i se întipăreau pe chipul de obicei atât de blând, luând locul veșnicei umilințe și al venerației față de soțul ei. Uneori, furtuna se pregătea câte o oră întreagă. Piotr Alexandrovici devenea mai tăcut, mai aspru, mai morocănos decât de obicei. În sfârșit, biata femeie nu mai

putea să îndure chinul. Cu vocea sugrumată de emoție, începea să vorbească, mai întâi în frânturi de fraze, în cuvinte fără nici o legătură între ele, în aluzii și subînțelesuri amare. Apoi nu mai putea să-și înfrângă durerea și izbucnea în lacrimi și hohote de plâns, după care urma o explozie de indignare, reproșuri și tânguiri, o revărsare de desperare - ca într-o criză bolnăvicioasă. Atunci să fi văzut cu câtă răbdare o asculta Piotr Alexandrovici, cu câtă compasiune căuta s-o liniștească, și cum îi săruta mâinile, ba până la urmă, începea chiar să plângă împreună cu ea. Atunci, ea se dezmeticea dintr-o dată, ca și cum ar fi trezit-o glasul conștiinței, care o învinuia de crimă. Lacrimile soțului ei o cutremurau și o înspăimântau, și, frângându-și mâinile deznădăjduită, plângând și zbuciumându-se, se arunca la picioarele lui pentru a-i cere iertare, pe care el i-o acorda îndată. Dar după aceste scene, remușcările o chinuiau încă multă vreme. Luni în șir plângea într-una și-l implora s-o ierte, mai timidă și mai speriată decât înainte. Nu înțelegeam nimic din aceste scene pline de reproș. De altfel, când izbucneau, eram de obicei poftită afară din cameră, și totdeauna cât se poate de stângaci, dar nu era cu putință să mi se ascundă totul. Urmăream, observam, ghiceam și chiar de la început mă cuprinsese o vagă bănuială: că era vorba de o mare taină, și că izbucnirile acestea neașteptate ale inimii ei îndurerate nu se datorau unei simple crize nervoase. Mi se părea că o cauză mai adâncă îl făcea pe soțul ei să fie mereu încruntat, să-și arate compasiunea aceea ambiguă față de sărmana lui soție bolnavă. Și mai aveam impresia că timiditatea Alexandrei Mihailovna, neliniștea plină de teamă în fața soțului ei, precum și dragostea ei ciudată, smerită, pe care nici nu îndrăznea să i-o arate, nu se putea să nu aibă și ele o cauză. Fără îndoială că nici singurătatea acestei femei, nici viața ei ca de călugăriță, nici puternica emoție care o stăpânea în prezența soțului ei, făcând-o să treacă pe neașteptate de la

paloarea cadaverică la roșeața cea mai aprinsă, nu se datorau întâmplării.

Cum însă scenele acestea dintre ei erau foarte rare, cum viața noastră se scurgea cât se poate de monoton și-i cunoșteam aproape toate amănuntele, cum, în sfârșit, mă dezvoltam și creșteam foarte repede și mereu alte lucruri noi îmi atrăgeau fără voie curiozitatea, m-am deprins până la urmă cu acest fel de viață, cu obiceiurile casei și cu caracterele celor din jurul meu. Firește că, în anumite clipe, Alexandra Mihailovna îmi dădea de gândit, dar gândurile mele nu mă duceau deocamdată la nici o concluzie. O iubeam nespus de mult, și-i respectam durerea, temându-mă să nu-i răscolesc inima rănită printr-o curiozitate nelalocul ei. De altfel, ea-și dădea seama de gândurile și sentimentele mele, și, de multe ori, era gata să-mi mulțumească pentru dragostea mea. Uneori, văzându-mă îngrijorată, îmi zâmbea printre lacrimi, făcând chiar glume pe socoteala crizelor ei de plâns. Alteori, se străduia să mă convingă că era foarte mulțumită, foarte fericită, că toată lumea îi arăta o nesfârșită bunătate, că toți cunoscuții ei o iubeau din inimă, dar că singura sa durere ar fi pricinuită de mâhnirea lui Piotr Alexandrovici, care se frământa crezând că e bolnavă sau prost dispusă, pe când ea, dimpotrivă, era atât de fericită, atât de fericită!... Apoi mă îmbrățișa cu atâta duioșie, obrajii i se luminau de o dragoste atât de mare, că, dacă mi-e îngăduit să mă exprim astfel, mi se rupea inima de mila ei.

Chipul ei va rămâne nește rs în amintirea mea. Avea trăsături frumoase, iar paloarea și slăbiciunea nu făceau decât să sporească farmecul acestei frumuseți sobre. Părul negru, des, pieptănat lins și prins jos pe ceafă, îi scotea și mai bine în relief ovalul obrazului, învăluindu-l cu o umbră severă. Contrastul dintre această linie severă și privirea duioasă a ochilor săi albaștri ca de copil te impresiona cu atât mai plăcut. Zâmbetul sfios și trăsăturile blânde ale feței ei palide, care exprimau uneori multă naivitate și

sinceritate, te făceau să ți se pară cu totul lipsită de apărare; parcă se temea de orice emoție, de orice avânt sufletesc dătător de bucurii trecătoare, sau, mai adesea, de melancolii liniștite. Dar în ceasurile de fericită împăcare, privirea ei, care-ți pătrundea până în adâncul inimii, devenea atât de senină și de luminoasă, atât de curată și de calmă! Ochii ei albaștri ca azurul străluceau de atâta dragoste și duioșie, exprimau atâta simpatie pentru tot ce era nobil, pentru tot ce avea nevoie de dragoste și compătimire, încât te atrăgea fără voie, subjugându-ți sufletul, gata să soarbă cât de puțin și din această seninătate, și din această pace și împăcare cu sine însăși, și din această dragoste. Așa se întâmplă uneori să rămâi cu ochii ațintiți la cer, să stai ceasuri în șir într-o dulce contemplare, simțindu-ți în clipele acelea sufletul mai liber, mai împăcat, întocmai ca o apă liniștită în care se oglindește măreția infinitului. Iar atunci când însuflețirea îi colora obrazul, și o făcea să vibreze toată de emoție - ceea ce se întâmplă atât de des - ochii îi scânteiau, scăpărau fulgere, învăluindu-te în căldura inimii ei în care se păstrase flacăra pură a frumosului. În asemenea clipe, părea transfigurată. Elanurile ei neașteptate, trecerile de la stările sufletești calme, potolite, la o emoție înălțătoare, iluminată, la entuziasmul cel mai auster, vădeau atâta naivitate, atâta grabă copilărească, atâta credință juvenilă! Fără îndoială că un pictor ar fi dat jumătate din viața sa, ca să poată eterniza pe pânză această clipă de extaz luminos al unui chip inspirat ca al ei!

Chiar din primele zile petrecute în această casă, mi-am dat seama că Alexandra Mihailovna, în singurătatea ei, era mulțumită să mă aibă lângă dânsa. Pe vremea aceea nu avea decât un copil, și nu era mamă decât abia de un an. M-a iubit ca pe o fiică bună, pentru că nu era în stare să facă vreo deosebire între mine și copiii ei. Cu câtă râvnă a pornit la educarea mea! Și cu atâta grabă, încât, fără să vrea, *madame* Léotard zâmbea văzând-o cum se pripește.

Într-adevăr, ne-am apucat de toate dintr-o dată, așa că n-a trecut mult, și nici una dintre noi nu mai știa ce voia cealaltă. Alexandra Mihailovna îmi preda singură foarte multe materii, și atât de mult, încât, în ciuda înfrigurării, ardoarei și nerăbdării ei pline de iubire, nu m-am ales cu nici un rezultat practic. În primele zile, nepriceperea ei a mâhnit-o foarte mult, dar până la urmă am râs amândouă și am luat-o de la capăt. Alexandra Mihailovna, cu tot insuccesul său de la început, s-a declarat totuși categoric împotriva sistemului preconizat de *madame* Léotard. Ele discutau cu aprindere, apoi râdeau; dar noua mea educatoare nu dădea în ruptul capului întâietatea vreunui sistem, susținând că vom găsi împreună, pe dibuite, adevăratul drum și că n-avea nici un rost să-mi împuie capul cu fel de fel de cunoștințe sterpe. Era de părere că tot succesul depindea de dezvoltarea aptitudinilor mele naturale și de priceperea de a-mi câștiga bunăvoința - și a avut dreptate, pentru că a repurtat o victorie deplină. Mai întâi de toate, au fost desființate rolurile de elevă și profesoară. Învățam ca două prietene. Uneori nu-mi dădeam seama de șiretlicul Alexandrei Mihailovna și aveam impresia că eu eram aceea care o învățam pe ea. Între noi se iscau adesea discuții, în timpul cărora mă înflăcăram, încercând cu tot dinadinsul s-o conving că un anumit lucru era așa cum îl înțelegeam eu. Alexandra Mihailovna mă aducea pe nesimțite pe calea cea bună, și, până la urmă, când stabileam adevărul, ghiceam dintr-o dată șiretlicul ei și, dându-mi seama că se străduise cu mine, răbdătoare, uneori ceasuri în șir, îi săream de gât și o strângeam în brațe cu putere. Aceasta se întâmpla după fiecare lecție. Sensibilitatea mea o uimea și chiar o neliniștea. Mă întreba, curioasă de trecutul meu, dornică să-l afle chiar de la mine, și după ce-i povesteam câte un crâmpei din viața mea, era mai duioasă și mai serioasă cu mine - mai serioasă, pentru că nefericita mea copilărie îi trezea compătimirea și o făcea în același timp să se uite la

mine cu un fel de respect. După mărturisirile mele, ne lansam de obicei în discuții lungi, în timpul cărora ea îmi explica trecutul meu în așa fel, încât aveam impresia că-l retrăiesc aievea și trăgeam din el multe învățăminte noi. *Madame* Léotard privea aceste discuții ca mult prea serioase pentru vârsta mea și, văzându-mi lacrimile care-mi împânzeau ochii fără voie, socotea că sunt chiar nepotrivite. Eu însă aveam o cu totul altă părere despre ele, pentru că, după aceste lecții, mă simțeam atât de ușurată și de liniștită, încât soarta mea nu mi se mai părea de loc tristă. Pe lângă toate acestea, îi eram foarte recunoscătoare Alexandrei Mihailovna că mă făcea s-o iubesc din zi în zi mai mult. *Madame* Léotard nu pricepea că în felul acesta se mai atenua ceea ce stârnise în sufletul meu înainte de vreme și pe nedrept cumplite furtuni, făcând loc unei adevărate armonii. Ea nu-și dădea seama cât de rănită fusese inima mea de copil, cât de mult îndurase din pricina loviturilor soartei crude și nedrepte, și cât de amar mă zbuciumasem și mă chinuisem, fără să înțeleg de unde-mi veneau toate aceste lovituri.

Ziua noastră se desfășura astfel: ne duceam în odaia copilului ei, îl sculam, îl îmbrăcam, îl spălam, îi dădeam de mâncare, apoi ne jucam cu el și-l învățam să vorbească. În sfârșit, îl lăsam și ne apucam de lucru. Învățam de toate, dar numai Dumnezeu știe ce fel de învățătură era aceea. Era alcătuită din tot ce vrei, dar din nimic precis. Citeam, ne povesteam impresiile, apoi aruncam cartea, ca să facem muzică, și așa treceau ceasurile în zbor, pe nesimțite. Seara, venea adeseori B., prietenul Alexandrei Mihailovna, venea și *madame* Léotard. Uneori se încingeau discuții aprinse despre artă, despre viață (pe care noi, cei din cercul nostru, nu o cunoșteam decât din auzite), despre realitate și idealuri, despre trecut și viitor, și astfel ne apuca miezul nopții. Ascultam discuțiile cu foarte mare atenție, mă înflăcăram o dată cu ceilalți, râdeam sau mă emoționam. Din aceste discuții am aflat în amănunțime

trecutul tatălui meu și mi-am dat seama de primii ani ai copilăriei mele. Între timp creșteam. Mi-au angajat profesori, de la care, fără Alexandra Mihailovna, n-aș fi învățat nimic. Cu profesorul de geografie aș fi orbit pur și simplu tot căutând pe hărți orașe și râuri. Cu Alexandra Mihailovna însă porneam în călătorii nespus de interesante. Cutreieram nenumărate țări. Întâlneam mereu alte minunății, trecând prin ceasuri de vrajă și încântare. Zelul nostru era atât de mare, încât, până la urmă, cărțile citite de ea nu mai ajungeau, așa că am fost nevoite să căutăm și alte cărți. Peste puțină vreme eram în stare să-l învăț eu câte ceva pe profesorul meu de geografie, cu toate că trebuie să fiu dreaptă și să recunosc că și-a păstrat până la sfârșit superioritatea față de mine în cunoașterea desăvârșită a gradelor de latitudine și longitudine la care se afla cutare sau cutare localitate, precum și a miilor, sutelor și chiar a zecilor de locuitori din aceste localități. Și profesorul de istorie era plătit cu cea mai mare grijă, dar după plecarea lui, ne apucam să învățăm istoria cum ne plăcea nouă. Uneori citeam până târziu noaptea. Mai bine zis Alexandra Mihailovna citea, pentru că tot ea făcea și cenzura cărților. Nicicând n-am fost mai entuziasmată ca după aceste lecturi. Ne înflăcăram amândouă ca și cum noi am fi fost eroii din carte. Firește că, printre rânduri, citeam și mai mult. Pe lângă toate acestea, Alexandra Mihailovna mai avea și un dar minunat de a povesti, ca și cum ar fi trecut ea însăși prin întâmplările descrise în cărți. Admit că eram caraghioase cu entuziasmul nostru, care ne ținea treze până după miezul nopții - pe mine, un copil, iar pe ea, o inimă rănită care îndura atât de greu viața! Știam însă prea bine că ea se odihnea în compania mea. Îmi amintesc că, uneori, privind-o, mă cuprindeau gânduri ciudate: încercam să înțeleg multe lucruri din viață, pe care le ghiceam înainte de a începe să trăiesc conștient.

În sfârșit, am împlinit treisprezece ani. Între timp, sănătatea Alexandrei Mihailovna se înrăutățea mereu. Devenea mai irascibilă, crizele ei de tristețe deznădăjduită erau tot mai puternice, vizitele soțului ei, tot mai dese. Ca întotdeauna, stătea lângă ea aproape fără să scoată o vorbă, aspru și posomorât, dar din ce în ce mai mult timp. Soarta Alexandrei Mihailovna a început să mă preocupe mai mult decât înainte. Copilăria mea se apropia de sfârșit, apăreau impresii noi. Observam, făceam presupuneri, iar ceea ce nu înțelegeam bine, căutam să ghicesc. Nu mai încape îndoială că misterul pe care-l simțeam în această familie mă chinuia din ce în ce mai mult. Câteodată mi se părea că încep să-l pătrund. Altă dată, după ce vedeam că nu aflu răspuns la niciuna din întrebările pe care mi le puneam, mă plictiseam și uitam de curiozitatea mea. Uneori - și aceasta se întâmpla din ce în ce mai des - simțeam o ciudată nevoie să rămân singură și să mă gândesc, să mă gândesc mereu. Mi se părea că mă întorsesem cu ani în urmă, la vremea când stăteam împreună cu părinții mei și când, înainte de a mă alipi de tatăl meu, mă frământasem un an întreg, ca să mă dumiresc asupra unor lucruri neînțelese, tot scrutând lumea din colțișorul meu, până mă sălbăticisem de atâtea năluciri fantastice, create de mine însămi. Deosebirea dintre aceste două epoci ale vieții mele consta în aceea că acum aveam mai multă răbdare, cunoșteam mai multă durere, mai multe elanuri noi, inconștiente și simțeam o sete mai mare de mișcare, de acțiune, astfel încât nu mai eram în stare să mă concentrez, ca înainte, asupra unui singur subiect. Și Alexandra Mihailovna începuse parcă să se depărteze de mine. La vârsta mea, aproape că nu mai puteam să-i fiu prietenă. Nu mai eram copil, întrebam prea multe și uneori mă uitam în așa fel la ea, că era silită să coboare privirea. Treceam câteodată amândouă prin clipe ciudate. Nu puteam să-i îndur lacrimile, și, adesea, privind-o, mă podidea și pe mine plânsul. Atunci îi săream de gât și

o îmbrățișam cu putere. Ce să-mi răspundă? Simțeam că prezența mea îi era o povară. Alteori, însă, pradă unor stări sufletești triste, apăsătoare, cuprinsă parcă de deznădejde, mă îmbrățișa tremurând, ca și cum ar fi căutat să-mi câștige compasiunea, ca și cum nu ar fi fost în stare să îndure singurătatea și ar fi îndeajuns ca eu aș putea s-o înțeleg ceva... alături de ea. Și totuși, simțeam că între noi rămânea mereu o taină nemărturisită, și în aceste clipe eu eram aceea care începeam să mă îndepărtez de dânsa. Mă simțeam stânjenită în prezența ei. Afară de muzică, puține lucruri ne mai legau. Dar medicii îi interziseseră să facă muzică. Atunci, cărțile? Nici cu ele nu mergea mai ușor. Nu mai știa ce trebuia să citească cu mine. Ne-am fi oprit, desigur, chiar de la prima pagină, pentru că ni s-ar fi părut că în fiecare cuvânt se ascunde o aluzie, și în fiecare frază, cât de neînsemnată, o taină. Amândouă ne feream cât puteam de convorbiri intime, între patru ochi.

Soarta a vrut ca tocmai atunci viața mea să ia pe neașteptate o întorsătură foarte ciudată. Atenția, sentimentele și inima mea, mintea mea, întreaga mea ființă s-au îndreptat deodată, într-o încordare plină de entuziasm, spre o activitate cu totul neașteptată. M-am pomenit pe nesimțite într-o lume nouă. Nu mai aveam timp nici măcar să întorc capul ca să văd ce se petrece în jurul meu și să chibzuiesc la ceea ce vedeam. Simțeam că pot ajunge la pierzanie, îmi dădeam seama că posibilitatea aceasta exista într-adevăr, însă ispita era mai puternică decât frica și am mers înainte, într-un noroc, cu ochii închiși. Așa am ajuns să mă îndepărtez pentru multă vreme de realitatea din jurul meu, care începuse să mă apese greu și de care mă străduiam zadarnic să scap. Iată despre ce este vorba și iată ce s-a întâmplat.

Sufrageria noastră avea trei uși: una dădea în odăile mari, a doua, în odaia mea și în camera copiilor, iar a treia, în bibliotecă. Biblioteca mai avea și o altă ușă despărțită de odaia mea printr-un cabinet de lucru în care stătea de

obicei secretarul lui Piotr Alexandrovici, care era totodată și copistul și factotumul său. Cheia de la bibliotecă o păstra el. Într-o după-amiază, când secretarul nu era acasă, am găsit cheia pe jos. Din curiozitate, am ridicat-o și am intrat în bibliotecă. Era o cameră destul de spațioasă, foarte luminoasă. În jurul pereților erau așezate opt dulapuri mari, pline cu cărți. Acolo se aflau foarte multe volume. Cele mai multe proveneau dintr-o moștenire căpătată de Piotr Alexandrovici, iar altele fuseseră adunate de Alexandra Mihailovna, care cumpăra mereu cărți noi. Ceea ce mi se dăduse să citesc fusese ales cu mare grijă, așa că mi-a fost ușor să-mi închipui că multe îmi rămăseseră interzise și că o mulțime de lucrări erau încă o taină pentru mine. Iată de ce, împinsă de o curiozitate nestăpânită și de un sentiment ciudat, de o ispită irezistibilă, îmbinată cu teamă și bucurie, am deschis primul dulap și am pus mâna pe prima carte. Dulapul era plin cu romane. Am scos unul din ele, am închis dulapul la loc și am dus cartea în odaia mea, cu un sentiment foarte ciudat, cu inima bătându-mi în piept să se spargă și cu răsuflarea tăiată, parcă aș fi presimțit că viața mea se afla la o mare răspântie. Când am ajuns în camera mea, am încuiat ușa și am deschis romanul. Dar nu eram în stare să citesc. Deocamdată aveam altă grijă - să-mi asigur pentru totdeauna intrarea în bibliotecă, să-mi pot lua oricând orice carte, fără să știe nimeni. De aceea mi-am amânat desfătarea cititului pentru o clipă mai potrivită, am dus cartea îndărăt și am pus-o la locul ei, iar cheia am ascuns-o la mine. Aceasta a fost cea dintâi faptă urâtă din viața mea. Am așteptat răsplata faptei mele, dar toate s-au aranjat cum nu se poate mai bine. Secretarul și ajutorul lui Piotr Alexandrovici, după ce a pierdut o seară întreagă și o parte din noapte în căutarea cheii, bâjbâind pe jos, cu o lumânare în mână, s-a hotărât ca a doua zi de dimineața să cheme un lăcătuș să-i facă o altă cheie. Așa s-au liniștit lucrurile și nimeni nu a mai auzit nimic despre dispariția

cheii. Eu, pe de altă parte, m-am purtat cu multă precauție și viclenie. N-am pătruns în bibliotecă decât peste o săptămână, după ce m-am convins că nu mai există nici o bănuială și că pericolul trecuse. La început, intram în bibliotecă numai când secretarul nu era acasă, dar mai târziu am început să pătrund în ea prin sufragerie, pentru că secretarul se mulțumea doar să țină cheia în buzunar - cărțile nu-l interesau și nu avea ce să caute acolo.

Am început să citesc cu sete nepotolită, și curând m-am adâncit cu totul în lectură. Toate năzuințele mele, abia născute, toate dorințele mele din ultima vreme, elanurile nedeslușite ale adolescenței, care-mi răscoleau sufletul, stârnite fără veste de dezvoltarea mea prea timpurie - totul găsise pe neașteptate un nou făgaș. Era ca și cum, sătulă de noua mea hrană, mi-aș fi urmat acum adevărata cale. Foarte curând, încântarea mi-a cuprins inima și mintea cu atâta putere, iar fantezia și-a luat zborul cu atâta avânt, încât am uitat aproape tot ce mă înconjura. Parcă soarta însăși m-ar fi oprit în pragul noii mele vieți spre care năzuiam cu atâta nerăbdare, încercând să mi-o închipui zi și noapte. Înainte de a mă împinge pe calea cea nouă și necunoscută, soarta mă suise pe o culme, de unde-mi arăta priveliștea plină de farmec a viitorului meu, într-o perspectivă strălucită și ademenitoare. Mi-a fost dat să trăiesc dinainte acest viitor, să-l aflu din cărți, să-l simt în visările mele, în nădejdile și în elanurile mele pasionate, în frământările dulci ale sufletului meu de adolescentă. Citeam tot ce-mi cădea în mână, fără alegere; dar soarta mi-a fost binevoitoare, căci tot ceea ce cunoscusem și simțisem până atunci era atât de nobil și de sobru, încât nu mi-a îngăduit să mă las ademenită de pagini prea libere, impure. Mă păzeau instinctul meu de copil, vârsta fragedă și tot trecutul meu. Acum, parcă întreaga mea viață de mai-nainte se lămurea dintr-o dată. Aveam impresia că aproape fiecare pagină pe care o citeam îmi era cunoscută, de parcă aș fi trăit eu însămi, demult, ceea ce scria acolo.

Parcă trecusem prin toate pasiunile, prin toată viața aceasta care-mi răsărea dinaintea ochilor minții în forme atât de neașteptate, în tablouri atât de pline de vrajă. Și cum era să nu mă pierd, uitând de clipa prezentă, aproape înstrăinându-mă de realitate, când în fiecare carte pe care o citeam regăseam același spirit de aventură, mereu aceleași legi ale destinului, stăpâne peste om, izvorâte însă din aceeași lege principală a vieții umane, - chezășie a salvării, ocrotirii și a fericirii! Tocmai această lege pe care o presupuneam, mă străduiam din răsputeri s-o ghicesc cu ajutorul tuturor instinctelor mele, trezite, aș putea spune, de un simț al autoapărării, ca și cum o forță m-ar fi prevenit de acest destin, ca și cum cineva ar fi vrut să mă ocrotească. Eram frământată ca de o presimțire profetică, deși zi de zi speranța îmi înaripa sufletul, și năzuința spre acest viitor, spre această viață descoperită în cărți - viață zugrăvită cu toată puterea artei și farmecul poeziei - era tot mai imperioasă, mai de neînvins. Dar, după cum am mai spus, fantezia îmi domolea nerăbdarea, și mărturisesc că eram îndrăzneață doar în visurile mele, pe când în realitate eram stăpânită de o teamă instinctivă de viitor. De aceea, ca și cum m-aș fi înțeles cu mine însămi, m-am mulțumit, deocamdată inconștient, cu lumea fanteziei, cu lumea visurilor, unde eram singură stăpânitoare, unde nu găseam decât ispite și bucurii, unde nenorocirea, chiar dacă era îngăduită, nu juca decât un rol pasiv, trecător, necesar contrastelor plăcute și neașteptatei cotituri a soartei spre deznodământul fericit al romanelor pline de exaltare zămislite în capul meu. Așa înțeleg eu astăzi starea mea de spirit de atunci.

Și viața aceasta în lumea fanteziei, care însemna înstrăinarea mea de lumea înconjurătoare, a putut să dureze trei ani încheiați!

Ea era taina mea, și după trei ani încheiați, tot nu știam dacă trebuia să mă tem sau nu de surprinzătoarea mea descoperire. Tot ceea ce am gândit și am simțit în această

perioadă a vieții mele mi-era familiar, apropiat. În toate fanteziile mele mă vedeam mereu numai pe mine însămi, atât de insistent, încât ajunsesem să mă simt încurcată și speriată de orice privire străină, care încerca să-mi pătrundă în suflet. De altfel, toți din casă trăiam atât de retrași, de răzleți, de societate, într-o liniște ca de mânăstire, încât, fără voia noastră, ne concentram atenția asupra propriei noastre persoane, simțind o adevărată necesitate de a ne închide în noi înșine. Și ceea ce s-a întâmplat cu toți ceilalți, s-a întâmplat și cu mine. În cei trei ani nu s-a schimbat nimic în jurul meu, totul a rămas neclintit. Între noi domnea, ca totdeauna, o monotonie deprimantă, care, după cum îmi dau seama astăzi, dacă n-aș fi fost ocupată cu tainica mea activitate, m-ar fi distrus sufletește și m-ar fi împins la cine știe ce deznodământ, poate chiar la răzvrătire, ca să ies din acest mediu trist și apăsător, și acest deznodământ ar fi fost, poate, pieirea mea. *Madame* Léotard îmbătrânise și nu mai ieșea decât rar din odaia ei. Copiii erau încă prea mici, iar B., nespus de plicticos. Soțul Alexandrei Mihailovna rămăsese tot atât de aspru, de nepătruns și de închis în sine însuși ca înainte. Peste legăturile sale cu soția plutea același mister. Taina aceasta a lor lua forme tot mai grave, mai amenințătoare, și eram din ce în ce mai neliniștită pentru soarta Alexandrei Mihailovna. Viața ei monotonă, lipsită de bucurii, se stingea văzând cu ochii. Sănătatea i se șubrezea din zi în zi mai mult. Până la urmă o cuprinse un fel de desperare, îți dădeai seama că trăiește sub apăsarea unei amenințări necunoscute, de neînțeles, de care nici ea nu era conștientă - sub apăsarea unei primejdii cumplite și nelămurite, pe care o primea ca pe un martiriu de neînlăturat al vieții ei sacrificate. Din pricina acestei torturi surde, inima ei se înăsprise; până și mintea ei cunoștea acum alte frământări, mai sumbre, mai triste. M-a uimit mai ales descoperirea că, pe măsură ce înaintam în vârstă, ea se îndepărta de mine, ca până la urmă tainele pe

care și le păstra cu grijă să aștearnă între noi o plictiseală de nesuportat.

Câteodată mi se părea că nu ține de loc la mine, ba chiar că o stingheresc. După cum am spus mai înainte, începusem să mă depărtez conștient de ea, dar parcă mă molipsise, totuși, trăsătura misterioasă a caracterului ei. Iată de ce, tot ceea ce am simțit și am gândit în acești trei ani, tot ceea ce s-a născut în sufletul meu, în visurile mele, în nădejdile și în entuziasmul meu pasionat, toată bogăția de cunoștințe noi - pe toate le-am păstrat ca pe o taină a mea și numai a mea. O dată ce am început să ne ascundem una de alta, nu ne-am mai putut apropia, cu toate că mi se părea că o iubesc din zi în zi mai mult. Nu pot să-mi amintesc fără lacrimi în ochi de iubirea ei pentru mine, de îndatorirea pe care și-o luase în inima ei să-mi dăruiască întreaga comoară a dragostei sale și să-și împlinească legământul de a-mi fi mamă bună. E drept că propria ei nenorocire o făcea uneori să mă părăsească parcă, să mă uite, iar eu căutam să nu-i amintesc cu nimic de existența mea, așa că m-am apropiat de cei șaisprezece ani ai mei fără ca ea să-și dea seama de ceea ce se petrecea cu mine. Dar în clipele ei conștiente, când învăluia toate cu o privire mai senină, începea deodată să se neliniștească pentru viitorul meu. Mă chema, nerăbdătoare, din odaia mea, de la lecțiile și studiile mele, și mă copleșea cu întrebări, mă descosea ca și cum ar fi vrut să mă cunoască mai bine. Nu se mai dezlipea de lângă mine zile întregi, silindu-se să-mi ghicească toate dorințele, toate năzuințele, îngrijorată probabil de vârsta mea, de prezentul și de viitorul meu, oferindu-mi ajutorul ei cu o dragoste nemărginită - aș putea spune cu venerație. Dar se dezobișnuise să stea prea multă vreme despărțită de mine; de aceea, uneori era atât de stângace, încât îi observam și înțelegeam foarte ușor intențiile. Așa, bunăoară - și aceasta s-a întâmplat după ce împlinisem șaisprezece ani - căutând prin cărțile mele, a început să se intereseze de ceea ce citeam. Descoperind că

lecturile mele erau acelea ale unui copil de doisprezece ani, s-a speriat. Am ghicit cauza tulburării ei și am început s-o observ cu atenție. Două săptămâni încheiate m-a pregătit, m-a descusut, ca să se convingă de dezvoltarea mea intelectuală și de cerințele mele. În sfârșit, s-a hotărât să înceapă, și pe masa noastră a apărut *Ivanhoe* de Walter Scott, pe care-l citisem demult, cel puțin de trei ori. La început, plină de sfială, mi-a urmărit impresiile, vrând parcă să le cântărească, temându-se parcă de ele. Până la urmă, încordarea dintre noi, de care-mi dădeam prea bine seama, a dispărut; ne-am înflăcărat amândouă și eram neînchipuit de bucuroasă că puteam, în sfârșit, să nu mă mai ascund de ea! Când am terminat de citit romanul, a rămas încântată de mine. Găsea că toate observațiile mele din timpul lecturii erau juste, toate impresiile - adevărate. După părerea ei, dezvoltarea mea intelectuală era foarte avansată. Uimită de această descoperire, entuziasmată de mine, s-a apucat din nou să-mi supravegheze educația. Acum se gândea să nu se mai despartă de mine - ceea ce nu depindea de ea. Curând, soarta a vrut să ne despărțim iarăși. A fost de ajuns o nouă criză a bolii ei, o nouă izbucnire a eternei ei dureri, și au urmat din nou înstrăinarea, secretele, neîncrederea și poate chiar ura.

Dar și în astfel de clipe se întâmpla să ne întoarcem iar la vechiul nostru fel de a fi. Lectura în comun, câteva cuvinte de simpatie, rostite de una sau alta dintre noi, sau muzica ne făceau să uităm totul, să vorbim, să vorbim peste măsură chiar, ca apoi să rămânem oarecum rușinate una față de alta. După ce ne dezmeticeam în câteva clipe, ne priveam speriate, cu neîncredere și cu o curiozitate bănuitoare. Fiecare dintre noi simțea în sine însăși o barieră peste care cealaltă nu trebuia să treacă. Nu îndrăzneam să trecem dincolo de această barieră, chiar dacă am fi vrut s-o facem.

Într-un amurg, mă aflam în cabinetul de lucru al Alexandrei Mihailovna și citeam o carte. Ea improviza la

pian pe tema unui cântec preferat, italian. Când a trecut, în final, la melodia pură a ariei, fermecată de ea, cu sufletul înfiorat, am început să cânt încetișor, cu sfială, același motiv. Curând, absorbită cu totul de cântec, m-am ridicat de la locul meu și m-am apropiat de pian. Alexandra Mihailovna, ghicindu-mi gândul, a început să mă acompanieze, urmărind cu mare dragoste fiecare notă a vocii mele. Părea uimită de bogăția ei. Până atunci nu mă auzise niciodată cântând. De altfel, nici eu însămi nu-mi dădeam bine seama că aș fi în stare să cânt. Acum ne însuflețisem amândouă. Vocea mea devenea din ce în ce mai puternică, energia și pasiunea cântecului meu erau stimulate de uimirea plină de bucurie a Alexandrei Mihailovna, pe care o ghiceam în fiecare măsură a acompaniamentului ei. Cântecul s-a sfârșit atât de bine, cu atâta însuflețire, cu atâta forță, încât ea mi-a luat amândouă mâinile într-ale ei, adânc emoționată, privindu-mă fericită.

— Anneta, dar ai o voce minunată! a izbucnit ea. Doamne, cum nu mi-am dat seama de asta până acum !

— Nici eu n-am știut până acum că am voce, i-am răspuns eu, în culmea fericirii.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, fetița mea dragă, odorul meu! Să-i mulțumești lui că ți-a dat acest har! Cine știe... Ah Doamne, Dumnezeule!

Era atât de emoționată de această descoperire neașteptată, atât de fericită, că nu știa ce să-mi mai spună, cum să mă mai dezmierde. Era una din acele clipe pline de sinceritate, de simpatie reciprocă, de intimitate, cum nu mai avusesem de mult. După un ceas, toată casa părea în sărbătoare. Alexandra Mihailovna a trimis îndată să-l cheme pe B.; în așteptarea lui, am deschis un alt caiet de muzică, cu bucăți pe care le cunoșteam și am încercat o nouă arie. De data aceasta, cuprinsă de timiditate, am început să tremur. Mă temeam să nu spulber prima impresie bună. Dar foarte curând, propria mea voce mi-a

dat siguranță și curaj. Amploarea ei mă mira din ce în ce mai mult. Această a doua încercare mi-a risipit ultimele îndoieli. Alexandra Mihailovna, într-o izbucnire de bucurie nestăvilită, a trimis după copii, ba chiar și după dădaca copiilor și, în sfârșit, în entuziasmul ei fără margini, s-a dus să-și cheme soțul din cabinetul lui, ceea ce n-ar fi îndrăznit să facă în nici o altă împrejurare. Piotr Alexandrovici a ascultat binevoitor noutatea, m-a felicitat și a spus cel dintâi că trebuie să iau lecții de canto. Alexandra Mihailovna, fericită și recunoscătoare, ca și cum soțul ei ar fi făcut cine știe ce pentru ea însăși, s-a repezit să-i sărute mâinile. În sfârșit, a sosit și B. S-a bucurat, pentru că ținea mult la mine. Și-a amintit de tatăl meu, de trecut, și după ce am cântat în fața lui de două-trei ori, a declarat cu un aer grav, cu îngrijorare și cu oarecare teamă că fără îndoială aveam posibilități, poate chiar și talent, și în orice caz trebuia neapărat să iau lecții. Îndată după aceea, ca și cum și-ar fi dat seama amândoi că au mers prea departe cu laudele și că era prea curând și primejdios să mă ridice în slăvi, Alexandra Mihailovna și B., ferindu-se de mine, au început să se înțeleagă prin semne, pe care le-am observat, așa încât complotul în privința mea mi s-a părut foarte naiv și stângaci. Am râs în sinea mea toată seara, văzându-i cum după fiecare bucată nouă pe care o cântam se sileau să-și înăbușe bucuria, ba făceau chiar anume observații critice cu glas tare, atrăgându-mi atenția asupra lipsurilor mele. Dar n-au putut să se stăpânească prea multă vreme. B., extrem de emoționat, copleșit de bucurie, s-a trădat cel dintâi. Nu bănuisem niciodată că ținea atât de mult la mine. Toată seara, conversația noastră a fost foarte prietenoasă și plină de căldură. B. ne-a povestit din viața câtorva cântăreți și actori cunoscuți. Vorbea de ei cu entuziasmul unui adevărat artist, cu venerație, pătruns de adâncă emoție. Apoi s-a vorbit de tatăl meu, de copilăria mea, de prinț și de familia lui, despre care nu mai auzisem decât foarte puțin din ziua despărțirii noastre. De altfel,

nici Alexandra Mihailovna nu știa prea multe despre ei. B. cunoștea mai multe amănunte, pentru că fusese de câteva ori la Moscova. Dar când s-a ajuns la acest subiect, convorbirea a luat deodată o întorsătură oarecum misterioasă, neînțeleasă pentru mine, și mai ales două-trei observații în legătură cu prințul nu le-am putut pricepe de loc. Alexandra Mihailovna a amintit de Katia, însă B. n-a spus nimic precis și mi s-a părut chiar că prefera să nu vorbească despre ea, ceea ce m-a uimit. Eu n-o uitasem pe Katia, iar dragostea mea pentru ea nu numai că nu se stinsese, ci, dimpotrivă, nu-mi închipuiam o singură clipă că legăturile noastre de prietenie s-ar fi putut schimba vreodată. Până în seara aceea nu mă gândisem nici la despărțirea noastră, nici la anii îndelungați pe care-i petrecusem departe una de alta, fără să ne scriem, nici la deosebirea dintre educația noastră și caracterele noastre. Eram mereu cu gândul la ea, ca și cum nu ne-am fi despărțit. Katia continua să trăiască alături de mine. În reveriile, în romanele și în aventurile mele fantastice, pășeam întotdeauna alături, mână în mână. Închipuindumă eroină a cărții pe care o citeam, îi făceam loc numaidecât alături de mine și prietenei mele și împărțeam romanul în două părți, personajul principal al uneia din ele fiind, firește, creat de mine, cu toate că-mi furam fără milă autorii preferați. În sfârșit, consiliul nostru de familie a hotărât să invite un profesor de canto să-mi dea lecții. B. l-a recomandat pe profesorul cel mai bun, cel mai cunoscut. Chiar a doua zi, s-a prezentat italianul D., care, după ce m-a ascultat cântând, a fost de aceeași părere cu B., prietenul său. A adăugat apoi că ar fi mult mai folositor pentru mine să urmez la clasa lui, împreună cu alte eleve. În felul acesta mi-ar crește râvna, mi-aș dezvolta vocea, stimulată de spiritul de competiție cu celelalte colege ale mele, de emulație, precum și de multiplele mijloace pe care le-aș avea acolo la îndemână. Alexandra Mihailovna a consimțit numaidecât, și din ziua aceea mă duceam de trei ori pe

săptămână, dimineața la ora opt, la conservator, însoțită de o cameristă.

Voi povesti acum o întâmplare ciudată, care a avut o puternică înrâurire asupra mea și a însemnat începutul unei noi perioade din viața mea. Împlinisem șaisprezece ani, și, o dată cu această aniversare, o apatie de neînțeles mi-a ferecat sufletul. O acalmie de neîndurat, o tristețe adâncă, pe care nici eu nu mi le puteam explica, puseseră stăpânire pe mine. Toate visurile mele pieriseră, toate elanurile și chiar reveriile mele dispăruseră, ca și cum mi-aș fi pierdut imaginația. O nepăsare lipsită de căldură luase locul înflăcărării de altădată din sufletul meu lipsit de experiență. Nu mă mai bucura nici măcar talentul meu, pe care toți cei apropiați îl întâmpinaseră cu atâta entuziasm! Nu mă mai atrăgea de loc și-l neglijam fără părere de rău. Nimic nu mă mai distra. Până și pe Alexandra Mihailovna o priveam cu o indiferență rece, la care se adăuga un simțământ de vinovăție, pentru că nu puteam să nu-mi dau seama de această indiferență a mea. Apatia mea era întreruptă fără motiv doar de stări de melancolie sau de crize neașteptate de plâns. Căutam singurătatea. Și tocmai în această perioadă ciudată a vieții mele o întâmplare neobișnuită m-a zguduit până în adâncul sufletului și mi-a transformat toropeala într-o adevărată furtună. Inima mea a primit o lovitură năprasnică... Iată ce s-a întâmplat.

VII

Am intrat în bibliotecă (clipa aceasta va rămâne neștearsă în amintirea mea) și am luat *Apele de la Saint-Ronan*, singurul roman al lui Walter Scott pe care nu-l citisem încă. Îmi amintesc că o neliniște inexplicabilă,

stârnită de presimțiri chinuitoare, îmi răvășea inima. Îmi venea să plâng. Razele piezișe ale soarelui în asfințit pătrundeau din plin prin ferestrele înalte, răsfrângându-se pe parchetul lucios al încăperii și învăluind odaia într-o lumină neobișnuit de puternică. Domnea liniștea. În încăperile de alături nu era țipenie de om. Piotr Alexandrovici plecase de acasă, iar Alexandra Mihailovna zăcea bolnavă la pat. Plângeam. Am deschis cartea la partea a doua și am început s-o răsfoiesc la întâmplare, căutând să prind înțelesul unor frânturi de frază care-mi cădeau sub ochi. Încercam să ghicesc, cum se ghicește când deschizi o carte la întâmplare. Sunt clipe când toată energia minții și a sufletului, încordată până la durere, aprinde în noi flacăra vie a conștiinței, și atunci sufletul, zguduit, are viziuni profetice și freamătă de presimțirea viitorului. Și întreaga noastră ființă, însetată de viață, este pătrunsă de o nădejde oarbă, arzătoare, chemând parcă viitorul, oricare ar fi el, cu toate tainele, cu tot necunoscutul lui, cu toate furtunile și viscolele lui, cu orice preț, numai viață să fie. O asemenea clipă am cunoscut atunci.

Mi-aduc aminte că am închis cartea anume ca s-o deschid apoi la întâmplare, ca să-mi aflu viitorul la pagina care-mi va cădea sub ochi. Dar, deschizând din nou, am văzut o foaie de hârtie împăturită în patru și atât de bine presată, de parcă ar fi stat câțiva ani uitată acolo. Am început să examinez cu mare curiozitate hârtia găsită. Era o scrisoare, fără adresă, semnată cu inițialele: S.O. Atunci am privit-o cu și mai mare atenție, am despăturit hârtia aproape lipită din pricina presiunii îndelungate între filele cărții, pe care lăsase, de altfel, o urmă de formă dreptunghiulară. Cutele scrisorii erau roase, uzate. Se cunoștea că fusese citită de nenumărate ori și păstrată ca o comoară. Cerneala se decolorase, se spălăcise - trecuse prea multă vreme de când fusese scrisă! Câteva cuvinte, pe care mi-a căzut privirea, mi-au făcut inima să tresară de

nerăbdare. Încurcată, suceam și învârteam scrisoarea în mână, îndepărtând parcă anume clipa citirii ei. Întâmplător, am ridicat-o în dreptul luminii. Da, lacrimi picuraseră pe rândurile scrise și se uscaseră. Petele se mai deslușeau încă pe hârtie. Ici-colo, litere întregi erau șterse de lacrimi. Ale cui erau lacrimile? În sfârșit, cu răsuflarea tăiată de emoție, am citit prima pagină până la jumătate și un strigăt de uimire mi-a izbucnit din piept. Am ascuns scrisoarea sub bășmăluță, am pus cartea la loc, am închis dulapul și am dat fuga în odaia mea, unde m-am încuiat și am început să citesc scrisoarea de la capăt. Dar inima îmi bătea atât de tare, încât cuvintele și literele îmi jucau pe dinaintea ochilor. Multă vreme n-am înțeles nimic din ceea ce citeam. Îmi dădeam numai seama că încep să descopăr taina. Și descoperirea aceasta m-a lovit ca un trăsnet, pentru că știam cui fusese adresată scrisoarea. Știam că săvârșesc aproape o crimă citind-o, dar clipa a fost mai tare decât mine! Ea era adresată Alexandrei Mihailovna.

Voi transcrie aici această scrisoare. Înțelesesem vag despre ce era vorba și, după ce am citit-o și am recitit-o de nenumărate ori, multă vreme nu m-au părăsit gândurile apăsătoare, izvorâte din dezlegarea tainei. Din clipa aceea, viața parcă mi se frânsese. Furtuna și răzvrătirea din inima mea au fost atât de puternice, încât aproape că nu m-au mai părăsit niciodată, pentru că această scrisoare a fost izvorul a nenumărate întâmplări. Ghicisem bine viitorul.

Era o scrisoare de adio, ultima scrisoare, sfâșietoare. Când am citit-o, am simțit o strângere de inimă atât de dureroasă, ca și cum eu însămi aș fi pierdut totul, ca și cum totul mi-ar fi fost smuls pentru totdeauna, chiar și visurile și nădejdile mele, ca și cum nu mi-ar mai fi rămas nimic în afară de viața care-mi apărea acum fără rost. Cine era el, autorul acestor rânduri? Cum a fost viața ei, după această scrisoare? Am găsit acolo nenumărate aluzii și atât de multe date, încât mi-era cu neputință să greșesc; pe de altă parte, se aflau în ea atâtea enigme, încât nu se putea

să nu te pierzi în presupuneri. Dar ghicisem aproape totul. Pe lângă aceasta, însuși stilul ei te făcea să te gândești la multe și-ți dezvăluia caracterul acestei legături, care zdrobise două inimi. Gândurile și simțămintele autorului te izbeau prin claritatea lor. Erau cu totul aparte și, după cum am mai spus, de ajuns ca să-mi dezvăluie taina. Dar iată scrisoarea, pe care o redau cuvânt cu cuvânt:

,,Ai spus că n-o să mă uiți niciodată. Te cred, și de azi înainte gândul acesta va fi viața mea. A venit ceasul despărțirii! Trebuie să ne despărțim. O știam de mult, frumoasa mea, bună și tristă, însă abia astăzi am înțeles ceea ce știam. În tot timpul *nostru*, în tot timpul cât m-ai iubit, inima mea a suferit mereu, nespus, pentru dragostea noastră și - mă vei crede oare? - acum mă simt mai ușurat! Știam de mult că așa se va sfârșit totul, că așa ne-a fost sortit! Așa a vrut fatalitatea! Ascultă-mă, Alexandra: noi doi *nu eram de-o seamă*. Am simțit mereu, întotdeauna acest lucru! Nu eram vrednic de tine, și numai eu, eu singur trebuie să îndur pedeapsa pentru fericirea pierdută! Spune-mi ce eram eu înainte de a te cunoaște pe tine? Doamne! Au trecut doi ani și nu mi-am venit încă în fire, n-am putut să înțeleg încă de ce m-ai îndrăgit tu *pe mine*! Nu înțeleg cum am ajuns să mă îndrăgești, de unde a început totul? Îți aduci aminte ce eram eu în comparație cu tine? Eram oare vrednic de tine? Și de ce m-ai ales? Ce m-a deosebit de ceilalți? Înainte de a te cunoaște, eram un om grosolan, necioplit, stângaci și mohorât. Nici nu doream și nici nu mă gândeam la altă viață; nu o cunoșteam și nici n-o chemam să vină. Totul era înăbușit în mine și nu știam nimic mai important pe lume decât zorul muncii mele de toate zilele. O singură grijă aveam: aceea a zilei de mâine, dar și pe aceasta o priveam cu nepăsare. Mai înainte, tare demult, întrezărisem și visasem ceva, ca un neghiob. Dar de atunci s-a scurs multă vreme, foarte multă vreme, și m-am deprins cu un trai singuratic, aspru, liniștit, și nu mai

simțeam frigul, sloiurile de gheață care-mi ferecau inima. Și inima mea a adormit. Știam și hotărâsem că pentru mine nu va mai răsări niciodată soarele, credeam că așa va fi totdeauna și nu crâcneam, pentru că socoteam că așa *trebuie să fie*. Când ai trecut pe lângă mine, nici n-am înțeles că aș putea îndrăzni să-mi ridic privirea asupra ta. Eram ca un sclav în fața ta. Inima nu-mi fremăta, nu zvâcnea, nu mi te vestea - era liniștită. Sufletul meu nu-l recunoștea pe al tău, cu toate că simțea lumina minunatei lui surori. Era un simțământ nedeslușit, ca și al firicelului de iarbă când se revarsă asupra lui lumina divină care-l încălzește și-l mângâie la fel ca și pe splendida floare lângă care se adăpostește, modest. Iar după ce am aflat totul - îți amintești, după seara aceea, după cuvintele acelea care m-au zguduit până în adâncul sufletului - am fost uluit, orbit, tulburat, și - știi tu oare? - eram atât de uluit, încât nu-mi venea să cred, nu te înțelegeam! Nu ți-am spus-o niciodată. Tu nu știai nimic. Înainte de a te cunoaște pe tine, nu eram același om pe care l-ai cunoscut tu. Dacă aș fi putut, dacă aș fi îndrăznit să vorbesc, ți-aș fi mărturisit totul, demult. Dar am tăcut; acum însă îți voi spune totul, pentru ca să știi pe cine părăsești, de ce fel de om te desparți! Știi tu în ce fel te-am înțeles la început? Pasiunea m-a cuprins ca o flacără, apoi a pătruns ca veninul în sângele meu. Ea mi-a tulburat mintea și sufletul. Eram beat, buimac, și răspundeam dragostei tale curate, *pline de compasiune*, nu ca de la egal la egal, nu ca un om vrednic de sentimentul tău curat, ci inconștient, fără inimă. Nu te cunoșteam. Îți răspundeam ca aceleia care, în ochii mei, *coborâse până la mine*, și nu ca femeii care voia să mă ridice până la ea. Știi tu oare de ce te bănuiam, ce însemna pentru mine acest: *a coborî până la mine*? Dar nu vreau să te jignesc cu mărturisirea mea; îți voi spune doar atât: te-ai înșelat amarnic în părerea ta despre mine! Niciodată, nicicând n-am fost în stare să mă ridic până la tine! După ce te-am înțeles, n-am putut să fac altceva decât să rămân în

contemplare, să stau să te privesc de departe, nefiind în stare să ajung până la tine, dar iubindu-te fără margini. Însă prin aceasta nu mi-am răscumpărat vina. Pasiunea mea, înnobilată prin tine, nu era dragoste - de dragoste mi-era teamă și nu îndrăzneam să mă îndrăgostesc de tine - dragostea cere reciprocitate, egalitate, dar eu nu eram vrednic de toate astea... Și nu știu ce-a fost cu mine! O! Cum aș putea să-ți povestesc totul, cum aș putea să te fac să înțelegi!... La început, nu mi-a venit să cred... Îți amintești tu oare, după ce s-a potolit prima mea emoție, când mi s-a limpezit privirea, când a rămas doar sentimentul neprihănit, înălțător, cât am fost de uimit, de tulburat, de îngrozit și - ții minte - cum m-am aruncat hohotind de plâns la picioarele tale? Ții minte cum te-ai speriat și m-ai întrebat cu lacrimi în ochi, ce-i cu mine? Am tăcut, n-am putut să-ți dau un răspuns. Dar inima îmi tresălta de durere, fericirea mă strivea ca o povară de nesuportat și plânsul meu îmi spunea: „Pentru ce mi-a fost dată această fericire? Cum de am meritat-o?” Soră dragă, soră iubită! De câte ori - tu n-ai știut - de câte ori ți-am sărutat poala rochiei, pe ascuns, pentru că mă socoteam nevrednic de tine - și atunci mi se tăia răsuflarea, și inima începea să bată rar și puternic, de parcă ar fi vrut să se oprească, să amorțească pentru totdeauna. Când îți luam mâna, păleam și începeam să tremur, căci puritatea sufletului tău mă intimida! O, nu mă simt în stare să exprim tot ce s-a adunat în sufletul meu și ceea ce aș fi vrut nespus să-ți destăinuiesc. Știi tu oare că uneori îmi făcea rău veșnica ta duioșie plină de compasiune? Când m-ai sărutat (aceasta s-a întâmplat o singură dată, și nicicând nu voi uita clipa aceea), privirea mi s-a încețoșat, și inima a încremenit în mine. De ce nu am murit atunci, la picioarele tale? Vezi, îți spun *tu* pentru întâia oară, cu toate că mi-ai poruncit demult s-o fac. Ai să înțelegi tu oare tot ce vreau să-ți spun? Vreau să-ți spun totul, și-ți voi spune totul. Da, tu mă iubești mult, tu m-ai iubit ca pe un frate, m-ai iubit

ca pe o creație a ta, pentru că tu ai dat viață inimii mele, mi-ai deșteptat inima din toropeală și mi-ai revărsat în piept dulci speranțe. Iar eu nu puteam, nu îndrăzneam să te numesc niciodată soră, pentru că nu mă simțeam în stare să-ți fiu frate, pentru că nu eram egali, pentru că tu te-ai înșelat în părerea ta despre mine!

Vezi tu, nu vorbesc decât de mine, chiar și acum, în această clipă de groaznică nenorocire; nu mă gândesc decât la mine, cu toate că știu că tu te chinuiești din pricina mea. O, nu trebuie să suferi din pricina mea, prietena scumpă! Știi tu oare cât mă simt de înjosit în propriii mei ochi? Totul s-a aflat, și ce zarvă s-a iscat! Din pricina mea vei fi împroșcată cu disprețul tuturor, vei fi repudiată, batjocorită, pentru că valorez atât de puțin în ochii lor! O, cât sunt de vinovat că n-am fost vrednic de tine! Dacă aș fi fost măcar un om cu vază, dacă m-aș fi bucurat de mai mult respect, dacă aș fi însemnat ceva în ochii lor, ei te-ar fi iertat! Dar sunt un om neînsemnat, un om de nimic, sunt ridicol, și nu există nimic mai rău decât ridicolul. Și cine sunt aceia care ridică glasul? Tocmai pentru că *aceștia* au început să ridice glasul, mi-am pierdut curajul. Întotdeauna am fost un om slab. Știi tu în ce situație sunt eu acum? Râd singur de mine însumi și mi se pare că ei spun adevărul, pentru că și în ochii mei sunt ridicol și demn de dispreț. O simt; îmi urăsc până și chipul, și statura, și toate obiceiurile, toate apucăturile mele lipsite de distincție; le-am urât întotdeauna! O, iartă-mi desperarea grosolană! Chiar tu m-ai învățat să-ți spun totul. Eu ți-am adus pierzania, eu am atras asupra ta mânia și batjocura, pentru că n-am fost vrednic de tine.

Tocmai gândul acesta mă chinuiește, îmi sfredelește creierul necontenit, mă roade și mă învenințează. Și mereu mi se pare că te-ai înșelat, că iubirea ta pentru omul pe care ai crezut că-l vei găsi în mine n-a fost decât amăgire. Iată ce mă doare, iată ce mă face să sufăr cumplit acum și-mi va aduce moartea sau mă va scoate din minți!

Și acum, adio, adio! Acum, când totul s-a aflat, când se aud strigătele tuturor, trăncănelile lor (le-am auzit și eu!) când mă simt umilit, micșorat în propriii mei ochi, când mi-e rușine pentru mine, ba chiar și pentru tine, pentru alegerea pe care ai făcut-o, când m-am blestemat pe mine însumi - acum trebuie să fug undeva, să dispar pentru liniștea ta. Așa mi se cere, și niciodată, niciodată n-o să mă mai vezi! Așa trebuie să fie, așa ne-a fost scris! Mi s-a dat prea mult până acum; dar soarta a greșit, și acum își repară greșeala și-mi ia totul îndărăt. Ne-am apropiat unul de altul, ne-am cunoscut, și iată că ne despărțim până la viitoarea noastră întâlnire! Unde și când va fi această întâlnire? O, spune-mi, draga mea, unde ne vom întâlni, unde să te găsesc, cum să te recunosc? Oare mă vei recunoaște atunci? Mi-e sufletul plin de tine. Și de ce, de ce oare am fost astfel pedepsiți? Învață-mă, căci nu înțeleg, nu pot să înțeleg nicidecum, învață-mă cum să rup viața în două, cum să-mi smulg inima din piept și să trăiesc fără ea? O, când mă gândesc că n-am să te mai văd niciodată, niciodată!...

Doamne, și ce zarvă s-a stârnit! Cât de tare mi-e teamă pentru tine! Adineauri l-am văzut pe soțul tău - noi nu suntem vrednici de el, cu toate că suntem fără păcat față de el. Știe totul, ne-a văzut! Înțelege totul și mai de mult îi era totul limpede ca lumina zilei. El ți-a luat parte, eroic. Te va salva, te va apăra împotriva oricăror trăncăneli, împotriva hulei. Te iubește și te respectă fără margini - el este salvatorul tău, în timp ce eu fug, te părăsesc!... M-am năpustit să-i sărut mâna... Mi-a spus să plec imediat. Așa s-a hotărât. Se spune că din pricina ta s-a certat cu toată lumea; acolo, toți sunt împotriva ta! A fost învinuit de prea mare îngăduință și de slăbiciune. Dumnezeule! Și câte nu se spun acolo pe socoteala ta! Ei nu știu, ei nu pot, nu sunt în stare să înțeleagă! Iartă-i, iartă-i, sărmana mea, draga mea, așa cum îi iert și eu, căci mie mi-au răpit mai mult decât ție!

Nu mai știu ce-i cu mine, nu mai știu ce-ți scriu. Despre ce ți-am vorbit ieri, la despărțire? Am uitat. Îmi pierdusem capul, iar tu plângeai... Iartă-mi lacrimile astea! Sunt atât de slab, atât de laș!

Aș mai vrea să-ți spun ceva... O! de-aș putea numai o singură dată să-mi las lacrimile să curgă în voie pe mâinile tale, așa cum curg acum pe scrisoarea mea! De-aș mai putea să stau o singură dată la picioarele tale! De-ar ști ei întreaga frumusețe a sentimentului tău! Dar ei sunt orbi și au inimile pline de orgoliu și trufie; ei nu văd și în veci nu vor putea să vadă această frumusețe. Ei nu au cum s-o vadă! Ei nu vor crede că ești nevinovată, chiar dacă în fața judecății lor ar veni să depună mărturie pentru tine tot ce există pe pământ. Lor nu le este dat să înțeleagă! Și cu ce piatră vor mai arunca în tine? Mâna cui o va ridica întâi? O, ei nu se vor rușina, vor ridica mii de pietre! Vor cuteza să le ridice, pentru că se pricep s-o facă. Vor ridica piatra toți deodată și vor spune că ei sunt fără de păcat și-și vor lua un păcat pe suflet! O, dacă ar ști ce fac! Dacă li s-ar putea povesti totul, fără ascunzișuri, pentru ca ei să vadă, să audă, să înțeleagă și să se convingă! Dar nu, ei nu sunt atât de răi... În desperarea mea, poate că-i calomniez fără temei! Poate că te sperii cu temerile mele! Nu te teme, nu te teme de ei, scumpa ea! Ei te vor înțelege, în sfârșit, căci unul te-a și înțeles: nu-ți pierde speranța - e soțul tău!

Adio, adio! *Nu-ți mulțumesc!* Adio pentru totdeauna!

S.O.”

De tulburare, vreme îndelungată nu am putut să înțeleg ce se petrecuse. Eram zguduită, înfricoșată. Realitatea pătrunsese pe neașteptate în viața de ușoară reverie în care trăisem de trei ani. Îngrozită, simțeam că descoperisem o mare taină, și că această taină îmi încătușa întreaga existență... Cum? Nici eu nu știam încă. Simțeam că abia din clipa aceea începea pentru mine un nou viitor. Fără să vreau, luam parte acum mai intens la viața și

legăturile acelora care până atunci însemnaseră pentru mine întreaga lume, și mă temeam pentru mine. Cum să pătrund în viața lor, eu, o străină nepoftită? Ce-o să le aduc eu? Cum se vor dezlega firele care mă legaseră dintr-o dată de taina altora? Cine știe? Poate că noul meu rol va fi chinuitor, și pentru mine, și pentru ei. Dar nu puteam să mai tac, să nu primesc acest rol, să închid pentru totdeauna în inima mea tot ceea ce aflasem. Și ce se va întâmpla cu mine? Ce voi face? Și, în sfârșit, ce însemna această descoperire a mea? Îmi răsăreau în minte mii de întrebări, încă vagi, tulburi, și-mi apăsau inima ca o povară de nesuportat. Eram buimacă.

Îmi amintesc că au urmat apoi alte clipe, care mi-au adus alte impresii, nespus de ciudate, cum nu mai cunoscusem până atunci. Simțeam că mi se frânsese ceva în inimă, că vechea mea durere dispăruse într-o clipă, ca să facă loc unui simțământ nou care se revărsa în ea, și nu-mi dădeam încă seama dacă trebuia să mă bucur sau să mă întristez. Clipa aceea amintea simțământul omului care-și părăsește pentru totdeauna casa, viața de până atunci, liniștită și lipsită de griji, ca să pornească la drum lung, în necunoscut, și întoarce capul pentru ultima oară, luându-și în gând rămas bun de la trecutul său cu inima strânsă de presimțirea amară a viitorului ce-l așteaptă de aci înainte, poate aspru și vitreg. În sfârșit, am izbucnit într-un plâns cu suspine, și o mare durere mi-a sfâșiat inima. Simțeam nevoia să văd, să aud, să îmbrățișez pe cineva, să mă lipesc de pieptul cuiva. Nu mai puteam, nu mai vroiam să rămân singură. M-am năpustit în odaia Alexandrei Mihailovna și am rămas toată seara la ea. Eram singure. Am rugat-o să nu cânte la pian, iar eu am refuzat să cânt din gură, cu toate rugămințile ei. Totul mă apăsa și nu eram în stare să mă concentrez nici chiar asupra celui mai neînsemnat gând. Mi se pare că am plâns amândouă. Țin minte doar atât: că am speriat-o foarte rău. Ea mă ruga să mă liniștesc, să nu mă mai zbucium. Mă privea plină de teamă,

îmi spunea că sunt bolnavă și mă mustra că nu-mi îngrijesc sănătatea. În sfârșit, am plecat de la ea, chinuită, cu inima zdrobită - eram ca în delir, și, când m-am culcat, mă scuturau frigurile.

Abia după câteva zile mi-am venit puțin în fire și mi-am dat seama de noua situație. În timpul acesta, și Alexandra Mihailovna, și eu am trăit retrase, în singurătate deplină. Piotr Alexandrovici lipsea din Petersburg. Plecase cu niște treburi la Moscova, unde a rămas trei săptămâni. Cu toată durata scurtă a acestei despărțiri, Alexandra Mihailovna tânjea îngrozitor. În clipele ei de liniște se închidea singură în odaie, pentru că și eu o stingheream. De altfel, căutam și eu singurătatea. Mă frământam într-o încordare bolnăvicioasă. Parcă-mi ieșisem din minți. Uneori treceam prin ceasuri cumplite, mă urmăreau gânduri dureroase. Mi se părea că aud vorbe batjocoritoare abia șoptite, mi se părea că cineva se furișează în sufletul meu, tulburându-mă și otrăvindu-mi fiecare gând. Nu puteam să scap de imaginile chinuitoare, care mi se perindau mereu pe dinaintea ochilor și nu-mi dădeau pace. Îmi închipuiam suferința aceea fără de sfârșit, fără de scăpare, martiriul, jertfa adusă cu smerenie, fără crâcnire - o jertfă zadarnică. Mi se părea că acela căruia îi fusese adusă această jertfă o disprețuiește pe Alexandra Mihailovna și-și bate joc de ea. Mi se părea că văd un criminal care acordă iertare unui om neprihănit, și-mi simțeam inima sfâșiată de durere! În același timp, mă sileam din răsputeri să scap de bănuiala mea - o blestemam, mă uram pe mine însămi din cauza convingerilor mele care nu erau convingeri, ci doar presimțiri, din cauză că nu eram în stare să-mi justific impresiile în fața propriei mele conștiințe.

Apoi mă pomeneam analizând în gând diferite fraze din scrisoare, acest ultim strigăt al unei cumplite despărțiri. Încercam să mi-l închipui pe omul acesta *care n-a fost de-o seamă cu ea*. Mă străduiam să pătrund înțelesul chinuitor al cuvintelor: ,,de-o seamă”. Despărțirea aceasta plină de

deznădejde îmi sfâșia inima: „Sunt ridicol și nu există nimic mai rău decât ridicolul”. Ce s-a întâmplat? Ce erau aceste două ființe? De ce sufereau, pentru ce se chinuiau, ce pierduseră oare? Mă stăpâneam și citeam iar și iar, cu atenție încordată, scrisoarea plină de deznădejde, al cărei înțeles era atât de straniu, atât de nepătruns pentru mine. Dar scrisoarea îmi cădea din mână, și un zbucium plin de revoltă îmi răvășea din ce în ce mai tare sufletul... Până la urmă, toate acestea trebuiau să aibă un deznodământ, dar eu nu-l înțelegeam încă și mă temeam de el!

Când în curtea noastră s-a auzit huruitul trăsurii lui Piotr Alexandrovici, care se întorcea de la Moscova, mă simțeam atât de rău, de parcă m-aș fi îmbolnăvit. Alexandra Mihailovna s-a năpustit cu un strigăt de bucurie în întâmpinarea soțului ei, dar eu am încremenit. Mi-amintesc cât de tare m-a speriat propria mea emoție atât de neașteptată. Nu m-am mai putut stăpâni și am fugit în odaia mea. Nu pricepeam de ce m-am speriat așa, din senin, dar mi-era frică de emoția mea. Peste un sfert de oră m-au chemat și mi-au transmis o scrisoare din partea prințului. În salon, am văzut un necunoscut, care sosise de la Moscova împreună cu Piotr Alexandrovici. Din câteva cuvinte ale celor prezenți am înțeles că necunoscutul avea de gând să rămână în casa noastră mai mult timp. Era împuternicitul prințului și sosise la Petersburg cu treburi importante ale familiei princiare, chestiuni de care se ocupa de multă vreme Piotr Alexandrovici. Noul sosit mi-a înmânat scrisoarea din partea prințului. El mi-a spus că și tânăra prințesă ar fi vrut să-mi scrie, dar că l-a lăsat să plece fără să-i fi dat nimic, cu toate că-i promisese că scrisoarea va fi gata negreșit. Până la urmă l-a rugat să-mi comunice că nu avea ce să-mi scrie, că într-o scrisoare nu poți să spui mare lucru, că, încercând s-o facă, rupsese cinci foi de hârtie și că, în sfârșit, trebuie să te împrietenești din nou, ca să fii în stare să întreții o corespondență. L-a rugat de asemenea să mă asigure că nu

va mai trece mult și ne vom revedea. Domnul cel necunoscut a răspuns la întrebarea mea plină de nerăbdare că vestea despre revederea noastră apropiată era întemeiată și că întreaga familie se pregătea să vină în cel mai scurt timp la Petersburg. Auzind aceasta, nu mai știam ce să fac de bucurie, și m-am grăbit să urc în camera mea. Am încuiat ușa, și, plângând, am desfăcut plicul. Prințul îmi făgăduia că foarte curând îi voi revedea, pe el și pe Katia, și mă felicita cu multă căldură pentru talentul meu. În sfârșit, mă binecuvânta pentru viitorul meu și mă asigura de sprijinul său. Citind scrisoarea, lacrimile îmi curgeau șiroaie pe obraz. Dar lacrimilor de bucurie li se adăuga și o durere sfâșietoare și țin minte că mă temeam chiar și pentru mine însămi: nu mai știam ce se petrece cu mine.

Au trecut câteva zile. În camera de lângă odaia mea, pe care o folosise mai înainte secretarul lui Piotr Alexandrovici, lucra acum noul venit în fiecare dimineață, iar câteodată și seara până târziu după miezul nopții. El trecea adesea în cabinetul lui Piotr Alexandrovici și lucrau acolo amândoi, cu ușa încuiată. Într-o după-amiază, Alexandra Mihailovna m-a rugat să mă duc până în cabinetul soțului ei să-l întreb dacă vrea să ia ceaiul cu noi. N-am găsit pe nimeni în cabinet, și, bănuind că Piotr Alexandrovici se va întoarce curând, am rămas acolo să-l aștept. Pe un perete atârna portretul lui. Când am dat cu privirea de chipul lui, am tresărit și, cuprinsă de o emoție neînțeleasă, am început să mă uit la el cu cea mai mare atenție. Portretul era agățat destul de sus, și, cum în odaie era cam întuneric, am tras un scaun și m-am urcat pe el, ca să-l pot vedea mai de aproape. Nădăjduiam parcă să găsesc în trăsăturile feței lui rezolvarea îndoielilor mele, dar ceea ce m-a uimit din prima clipă, au fost ochii. Și uimirea mea a crescut la gândul că niciodată până atunci nu văzusem ochii acestui om, pe care și-i ascundea întotdeauna în dosul ochelarilor.

Din pricina unei antipatii ciudate, preconcepute și de neînțeles, nu-mi plăcuse privirea aceasta încă din copilărie; acum însă aveam convingerea că ideea mea preconceptă era întemeiată. Imaginația mea lucra din plin. Deodată am avut impresia că ochii portretului s-au tulburat și se feresc de privirea mea pătrunzătoare, ocolind-o, ca să nu descopăr falsitatea și prefăcătoria din ei. În aceeași clipă, am crezut că pătrunsesem, înțelesesem taina ascunsă cu grijă și m-a cuprins o bucurie neașteptată. Un țipăt ușor mi-a izbucnit din piept și aproape în același timp am auzit un foșnet în spatele meu. Am întors capul și l-am văzut pe Piotr Alexandrovici, care mă urmărea cu atenție. Mi s-a părut că l-am văzut deodată roșind. Tot sângele mi-a năvălit în obraz și am sărit de pe scaun.

— Ce faci aici? m-a întrebat el cu asprime. Ce cauți aici?

Nu știam ce să-i răspund. Dar m-am dezmeticit repede și i-am transmis cu chiu, cu vai invitația Alexandrei Mihailovna. Nu-mi mai amintesc ce mi-a răspuns, nici cum am ieșit din cabinetul lui, dar când am ajuns la Alexandra Mihailovna, uitasem cu desăvârșire ce-mi spusese și am bâlbâit ceva nedeslușit.

— Ce-i cu tine, Netoșka? a întrebat ea. Uită-te în oglindă să vezi ce roșie ești la față! Ce-i cu tine?

— Nu știu... am venit repede... i-am răspuns eu.

— Ce ți-a spus Piotr Alexandrovici? m-a întrerupt ea, neliniștită.

Am tăcut. În clipa aceea s-au auzit pașii lui Piotr Alexandrovici și m-am grăbit să ies din odaie. Am petrecut două ceasuri încheiate într-o așteptare plină de zbucium. În sfârșit, Alexandra Mihailovna a trimis după mine. Am găsit-o tăcută și îngrijorată. Când am intrat, mi-a aruncat o căutătură grăbită și cercetătoare, apoi a lăsat ochii în pământ. Mi s-a părut că e stânjenită. Am observat apoi că era prost dispusă. Vorbea puțin, la mine nu se uita de loc și, la întrebările pline de îngrijorare ale lui B., s-a plâns că

o doare capul. Piotr Alexandrovici era mai vorbăreț decât de obicei, dar nu i se adresa decât lui B.

Alexandra Mihailovna s-a apropiat, distrată, de pian.

— Cântă-ne ceva! mi-a zis B.

— Da, Anneta, cântă aria ta cea nouă, a adăugat Alexandra Mihailovna, bucuroasă parcă de pretext.

Am privit-o - se uita la mine într-o așteptare plină de neliniște.

Dar n-am izbutit să mă stăpânesc. În loc să mă apropii de pian și să cânt oricum, m-am tulburat, m-am zăpăcit și n-am mai știut cum să ies din încurcătură. În sfârșit, cuprinsă de ciudă, am refuzat categoric să cânt.

— De ce nu vrei să cânți? m-a întrebat Alexandra Mihailovna, uitându-se la mine cu subînțeles și aruncând în același timp o privire fugară spre soțul ei.

Această dublă privire m-a scos din sărite. M-am ridicat de la masă, neînchipuit de tulburată. Nu mai eram în stare să-mi stăpânesc emoția. Mă scutura o nerăbdare sâcâitoare; am repetat cu înfrigurare că nu vreau, că nu pot, că nu mă simt bine, privindu-i pe toți drept în ochi, dar numai Dumnezeu știe cât de mult aș fi vrut în clipa aceea să fiu singură în odaia mea, să nu mai văd pe nimeni.

B. era mirat, iar Alexandra Mihailovna, vădit neliniștită, nu scotea o vorbă. Piotr Alexandrovici s-a sculat deodată de pe scaun, spunând că uitase de niște treburi importante. Părea înciudat că pierduse un timp prețios și a ieșit grăbit din încăpere, adăugând că s-ar putea să se întoarcă mai târziu. Totuși, pentru orice eventualitate, a strâns mâna lui B., luându-și rămas bun de la el.

— La urma urmelor, ce-i cu dumneata? m-a întrebat B. Judecând după față, s-ar putea crede că ești într-adevăr bolnavă.

— Da, nu mă simt bine, nu mă simt bine de loc, am răspuns eu, enervată.

— Într-adevăr, ești palidă, dar adineauri erai atât de aprinsă la față! a zis Alexandra Mihailovna; apoi a tăcut brusc.

— Oh, destul! am spus eu și m-am îndreptat spre ea, privind-o drept în ochi.

Sărmana nu a putut să-mi îndure privirea și și-a plecat capul, ca și cum s-ar fi simțit vinovată de ceva. O roșeață ușoară i-a acoperit obrajii palizi. I-am luat mâna și am sărutat-o. Alexandra Mihailovna m-a privit cu o bucurie naivă, neprefăcută.

— Iartă-mă că am fost astăzi o fată atât de rea, i-am spus eu cu căldură, dar crede-mă, nu mă simt bine. Nu te supăra, te rog, și lasă-mă să plec...

— Suntem toți niște copii, a zis ea cu un zâmbet blând. Și eu sunt un copil, un copil mai rău, mult mai rău decât tine, a adăugat ea, aplecându-se spre urechea mea. La revedere, vezi să te faci bine cât mai repede. Numai, pentru Dumnezeu, să nu fii supărată pe mine.

— Să fiu supărată pe dumneata? De ce? am întrebat-o eu, uluită de naivitatea purtării ei.

— De ce? a repetat ea foarte încurcată, parcă speriată deodată de ceea ce spusese. De ce? Ei, vezi, Netoșka mea, cum sunt eu? Ce am fost în stare să-ți spun! La revedere! Tu ai mai multă minte decât mine... Iar eu mă port mai rău decât un copil.

— Lasă, lasă! i-am răspuns eu mișcată, fără să știu ce să mai zic.

După ce am sărutat-o o dată, m-am grăbit să ies din odaie.

Eram foarte tristă și necăjită. Mă înciudasem pe mine însămi, pentru că nu fusesem destul de înțeleaptă și nu știam să mă port. Mi-era rușine, rușine până la lacrimi. Am adormit adânc mâhnită. A doua zi, primul meu gând a fost că seara din ajun nu fusese decât o nălucire, un coșmar în care ne păcălisem unii pe alții, și dădusem prea mare importanță unor fleacuri, că toate acestea se întâmplaseră

numai din pricina lipsei noastre de experiență, a neobișnuinței noastre de a primi impresiile din afară. Simțeam că numai scrisoarea aceea era de vină pentru tot ceea ce se întâmplase, că ea mă preocupă prea din cale afară, că imaginația mea o luase razna, și m-am hotărât să nu mă mai gândesc la ea. După ce am rezolvat neobișnuit de repede întreaga mea frământare, fiind încredințată că tot atât de ușor voi putea să trec de la hotărâre la faptă, m-am mai liniștit și am plecat la lecția de canto, înveselită de-a binelea. Aerul proaspăt al dimineții mi-a limpezit cu totul capul. Drumurile acestea de dimineață, când mă duceam la profesorul meu, îmi plăceau foarte mult. Era atât de interesant să străbați orașul, care către ora nouă își relua însuflețirea lui obișnuită și-și începea viața de toate zilele! Treceam de obicei prin străzile cele mai animate, ticsite de lume. Era cadrul în care începea activitatea mea artistică, și de fiecare dată mă izbea contrastul dintre micile detalii ale vieții de toate zilele cu preocupările ei atât de vii, și arta care mă aștepta la doi pași de această viață nouă, la etajul doi al unei case mari, plină de sus până jos de locatari, cărora, după cum mi se părea, prea puțin le păsa de arta mea și de orice fel de artă. Mergeam la lecție cu caietul de note subsuoară, printre trecătorii aceștia preocupați și posomorâți. Uitându-mă la bătrâna Natalia, însoțitoarea mea, mă întrebam, de fiecare dată, oare la ce s-o fi gândind? Probabil că ea nu-și punea întrebări de felul acesta. În sfârșit, mă amuza și profesorul meu, pe jumătate italian, pe jumătate francez, o fire curioasă, uneori înflăcărat, mai adeseori pedant, dar înainte de orice - zgârcit. Toate mi se păreau interesante și mă făceau să râd sau îmi dădeau de gândit. De altfel, deși cu sfială, îmi iubeam arta cu o pasiune fără margini. Făceam planuri mărețe, întrezărind un viitor minunat, și de multe ori mă întorceam acasă entuziasmată de propria mea fantezie. Într-un cuvânt, în ceasurile acelea eram aproape fericită.

Într-o astfel de dispoziție sufletească eram și de data aceasta, când m-am întors acasă de la lecție la ora zece. Uitasem totul, lăsându-mă furată de visuri pline de bucurie. Deodată, însă, urcând scara, am tresărit speriată. Auzisem vocea lui Piotr Alexandrovici, care cobora. Impresia neplăcută, pricinuită de sunetul vocii sale, a fost atât de puternică, amintirea celor întâmplate în ajun m-a izbit atât de tare, încât n-am izbutit să-mi ascund tulburarea. L-am salutat cu o ușoară înclinare a capului, dar pe fața mea se citeau probabil atât de limpede sentimentele care mă stăpâneau în clipa aceea, încât el s-a oprit, mirat. Observându-i mișcarea, m-am roșit și am continuat să urc, grăbită. El a bolborosit ceva în urma mea, apoi și-a văzut de drum.

Îmi venea să plâng de necaz și nu înțelegeam ce se petrece cu mine. Toată dimineața aceea am fost ca năucă, nu știam ce să fac, ca să termin cu povestea asta cât mai repede. Îmi juram mereu să-mi păstrez calmul, și de fiecare dată simțeam că mă cuprinde groaza. Îmi dădeam seama că-l uram pe soțul Alexandrei Mihailovna și, în același timp, eram deznădăjduită din pricina asta. De data aceasta m-am îmbolnăvit de atâta frământare și nu mă mai puteam stăpâni de fel. Mă supărasem pe toată lumea. În tot timpul dimineții am rămas în odaia mea - nu m-am dus nici măcar la Alexandra Mihailovna. Dar a venit ea la mine. Când m-a văzut, era cât pe-aci să scoată un țipăt. Eram atât de palidă, încât, privindu-mă în oglindă, m-am speriat și eu. Alexandra Mihailovna a rămas lângă mine o oră încheiată, îngrijindu-mă ca pe un copil.

Dar atenția ei plină de grijă m-a întristat nespus - mângâierile ei mă stânjeneau, și-mi era atât de rușine să mă uit la ea, încât, până la urmă, am rugat-o să mă lase singură. M-a părăsit plină de neliniște. Zbuciumul meu s-a sfârșit cu o criză de plâns. Spre seară, mă simțeam ceva mai bine...

Mai bine, pentru că mă hotărâsem să mă duc la Alexandra Mihailovna, să cad în genunchi, să-i înapoiez scrisoarea pe care o pierduse și să-i destăinuiesc totul. Voiam să-i mărturisesc tot chinul meu sufletesc, toate îndoielile mele, s-o îmbrățișez cu toată dragostea mea fără margini, mistuitoare, pe care o simțeam pentru ea, martira mea. Să-i spun că sunt copilul ei, prietena ei, că mi-am deschis inima, să se poată uita înăuntrul ei și să descopere acolo sentimentele mele arzătoare, neclintite, pentru ea. Dumnezeule! Știam, simțeam că eu eram ultima ființă în fața căreia ea ar fi putut să-și deschidă sufletul, dar mi se părea că salvarea va fi cu atât mai sigură, că spusele mele vor avea cu atât mai mare greutate... Îi înțelegeam suferința, deși vag, nedeslușit, și clocoteam de revoltă la gândul că ea ar putea să roșească în fața mea, din cauza judecății mele... Sărmana mea, draga mea sărmană, oare tu ești cea păcătoasă? Iată ce voiam să-i spun, plângând la picioarele ei. Se răzvrătise în mine simțul dreptății și mă scotea din minți. Eram în stare să fac orice. Mai târziu mi-am dat seama de ceea ce ar fi putut să fie, dacă o întâmplare neașteptată nu m-ar fi oprit în ultima clipă, salvându-ne astfel pe amândouă de la pierzanie. M-am îngrozit. Oare în inima chinuită a Alexandrei Mihailovna mai putea renaște speranța? Dintr-o singură lovitură, aș fi omorât-o!

Iată ce s-a întâmplat. Nu mai aveam de străbătut decât două încăperi, ca să ajung în cabinetul ei, când, printr-o ușă laterală, a ieșit Piotr Alexandrovici, care a trecut mai departe fără să mă observe. Și el se îndrepta spre odaia ei. M-am oprit, încremenită. Era tocmai omul pe care nu doream să-l întâlnesc într-o clipă ca aceea. Voiam să mă retrag, dar curiozitatea m-a ținut locului.

L-am văzut oprindu-se pentru câteva clipe în fața oglinzii. Și-a aranjat părul, și, spre marea mea mirare, l-am auzit deodată fredonând un cântec. În aceeași clipă, o amintire vagă, îndepărtată, din copilărie, mi-a răsărit în

memorie. Pentru ca sentimentul acesta ciudat să poată fi înțeles, voi povesti întâmplarea din trecut. Chiar în primul an petrecut de mine în casa Alexandrei Mihailovna, m-a impresionat o întâmplare, pe care abia acum o înțelegeam, pentru că abia acum, în clipa aceasta, mi-am dat seama de cauza inexplicabilei mele antipatii față de acest om! După cum am mai spus, încă de pe atunci mă simțeam mereu stânjenită în prezența lui. Aerul lui preocupat, posomorât, expresia feței lui, de cele mai multe ori abătută, tristă, mă impresionau foarte neplăcut. Am mai spus de asemenea că după ceasurile petrecute împreună la Alexandra Mihailovna, la ceai, în jurul mesei, simțeam în mine o greutate apăsătoare. Amintesc, în sfârșit, și de tristețea sfâșietoare care m-a doborât de cele două sau trei ori, când întâmplarea m-a lăsat să fiu martoră, aproape până la sfârșit, a scenelor triste, grele, despre care am mai vorbit la început. S-a întâmplat să-l întâlnesc atunci, la fel ca și acum, în aceeași încăpere, la aceeași oră, când el, ca și mine, se ducea la Alexandra Mihailovna. Pe vremea aceea, ori de câte ori îl întâlneam, simțeam o sfială copilărească și mă piteam într-un colț, ca și cum m-aș fi făcut vinovată de ceva, implorând soarta ca el să nu mă observe. Atunci, ca și acum, el s-a oprit în fața oglinzii, iar eu am tresărit din pricina unui sentiment nedeslușit, de loc copilăresc. Mi s-a părut că-și potrivea expresia feței. Cel puțin îi zărisem limpede zâmbetul pe față, înainte de a se apropia de oglindă. L-am văzut râzând pentru prima oară, pentru că (îmi amintesc că aceasta m-a uimit mai mult decât orice) el nu râdea niciodată de față cu Alexandra Mihailovna. Deodată, în clipa în care s-a uitat în oglindă, trăsăturile obrazului i s-au transformat cu totul. Zâmbetul a dispărut ca prin farmec, și în locul lui i s-a întipărit pe față un sentiment de amărăciune, care părea să răzbată fără voie dintr-o inimă atât de îndurerată, încât era peste puterile omenești să-l ascunzi, orice sforțare ai fi făcut. Gura i s-a strâmbat, o durere cumplită i-a încrețit fruntea și i-a

încruntat sprâncenele, privirea i s-a posomorât sub ochelari – pe scurt cât ai clipi, ca la comandă, a devenit parcă un alt om. Țin minte cum am început să tremur de groază, cum eu, copil, mă temeam să înțeleg ceea ce vedeam, și de atunci o impresie neplăcută, apăsătoare, rămăsese pentru totdeauna în sufletul meu. După ce s-a privit timp de un minut în oglindă, a lăsat capul în piept, s-a gârbovit, așa cum apărea de obicei în fața Alexandrei Mihailovna, și a pornit în vârful picioarelor spre cabinetul ei. Această amintire m-a uluit.

Și atunci, la fel ca și acum, el își închipuia că era singur și se oprise în fața aceleiași oglinzi. La fel ca și atunci, mă pomeneam în aceeași încăpere cu el, stăpânită de o pornire neplăcută, dușmănoasă. Însă când l-am auzit cântând (pe el, de la care era cu neputință să te aștepți la așa ceva!), am fost atât de uimită, încât am rămas țintuită locului, cu atât mai mult, cu cât mi-a reînviat în amintire o clipă asemănătoare din copilărie. Și inima mi s-a strâns atât de puternic, încât nu sunt cuvinte în care să pot cuprinde senzația care m-a zguduit. Toți nervii mei au tresărit, și am răspuns acestui cântec nefast cu o izbucnire de râs nervos, care l-a făcut pe bietul cântăreț să scoată un țipăt și să sară doi pași îndărăt de la oglindă. Era palid ca un mort, și, ca și cum ar fi fost prins în mod rușinos asupra unei fapte urâte, mă privea uluit, furios, înnebunit de groază. Privirea lui mi-a încordat nervii și mai mult. I-am răspuns cu un râs nervos, isteric, și, uitându-mă drept în ochii lui, râzându-i în nas, am trecut prin fața lui fără să-mi opresc râsul, spre odaia Alexandrei Mihailovna. Știam că el se oprise în dosul draperiei, că șovăia, gândindu-se, poate, dacă să mai intre ori ba, că furia și lașitatea îl încremeniseră, și, cuprinsă de un fel de nerăbdare provocătoare, nervoasă, așteptam să văd ce va face. Aș fi pus rămășag că nu va intra și am avut dreptate. Nu a apărut decât peste o jumătate de oră. Alexandra Mihailovna s-a uitat lung la mine, foarte mirată. Dar

întrebările i-au fost zadarnice. Nu-i puteam spune ce se petrecuse cu mine, mă înăbușeam. În sfârșit, și-a dat seama că era o criză de nervi și mi s-a părut că e foarte neliniștită. După ce m-am odihnit puțin, i-am luat mâinile într-ale mele și am început să le acopăr cu sărutări. Abia acum îmi dădeam seama de ceea ce era să fac, și de n-ar fi fost întâlnirea neașteptată cu soțul ei, aș fi ucis-o. Mă uitam la ea, ca la o înviată din morți.

Și a intrat Piotr Alexandrovici.

I-am aruncat o privire fugară. După fața lui nu se cunoștea că s-ar fi întâmplat ceva între noi. Cu alte cuvinte, era posomorât și sever ca de obicei. Dar după obrazul lui palid și tremurul ușor din colțul gurii, mi-am dat seama că face un greu efort să-și ascundă emoția. A salutat-o cu răceală pe Alexandra Mihailovna și s-a așezat tăcut la locul lui obișnuit. Când și-a luat ceașca de ceai, mâna îi tremura. Mă așteptam la o dezlănțuire nervoasă din partea lui și m-a cuprins o frică grozavă. Aș fi ieșit din odaie, dar nu mă puteam hotărî s-o părăsesc pe Alexandra Mihailovna, care se schimbase la față, privindu-și soțul. Era și ea roasă de o presimțire rea. În sfârșit, s-a întâmplat ceea ce așteptam cu atâta teamă.

În mijlocul tăcerii adânci, mi-am ridicat privirea și am întâlnit ochelarii lui Piotr Alexandrovici îndreptați asupra mea. Era ceva atât de neașteptat, încât am tresărit, gata, gata să scot un țipăt, și mi-am plecat capul. Alexandra Mihailovna mi-a observat mișcarea.

— Ce-i cu dumneata? De ce ai roșit? a răsunat vocea tăioasă, brutală a lui Piotr Alexandrovici.

N-am răspuns. Inima îmi zvâcnea cu atâta putere, încât nu eram în stare să scot o vorbă.

— De ce a roșit? De ce roșește mereu? a întrebat el, adresându-se Alexandrei Mihailovna și arătând spre mine cu un gest insolent.

Indignarea mi-a tăiat respirația. Am aruncat o privire rugătoare spre Alexandra Mihailovna. Ea m-a înțeles. Obrajii ei palizi s-au aprins.

— Anneta, mi-a spus ea pe un ton hotărât, la care nu m-aș fi așteptat din partea ei, du-te în camera ta. O să vin și eu numaidecât. Vom rămâne toată seara împreună…

— Te întreb, m-ai auzit, ori ba? i-a curmat vorba Piotr Alexandrovici, ridicând și mai mult tonul, ca și cum n-ar fi înțeles vorbele soției sale. De ce roșești când te întâlnești cu mine? Răspunde!

— Pentru că dumneata o faci să roșească, întocmai ca pe mine, de altfel, i-a răspuns Alexandra Mihailovna, cu vocea întretăiată de emoție.

M-am uitat mirată la ea. Violența răspunsului ei mi s-a părut la început neașteptată.

— *Eu* te fac să roșești, *eu*? întrebă Piotr Alexandrovici, uimit și indignat, accentuând cu putere cuvântul *eu*. *Dumneata* ai roșit din pricina *mea*? Dar pot oare *eu* să te fac pe *dumneata* să roșești, pentru *mine*? *Dumneata*, nu *eu*, ai avea de ce să roșești, ce zici?

Fraza aceasta era atât de clară pentru mine și fusese spusă cu atâta cruzime și ironie batjocoritoare, încât am scos un țipăt de groază și m-am năpustit spre Alexandra Mihailovna. Pe fața ei de o paloare cadaverică se oglindeau uimirea, suferința, reproșul și groaza. M-am uitat la Piotr Alexandrovici și mi-am împreunat mâinile, rugătoare. Parcă-și dădea și el seama de ceea ce făcuse, dar furia ce-l împinsese să spună cuvintele acestea nu-i trecuse încă. Totuși, observându-mi implorarea mută, s-a tulburat. Gestul meu arăta, fără putință de îndoială, că știam multe din ceea ce până atunci fusese o taină numai a lor și că înțelesesem foarte bine tâlcul vorbelor lui.

— Anneta, du-te în camera ta! a repetat Alexandra Mihailovna cu voce slabă, dar hotărâtă, ridicându-se de pe scaun. Trebuie să stau neapărat de vorbă cu Piotr Alexandrovici…

Părea liniștită, dar de liniștea aceasta mă temeam mai mult decât de orice emoție a ei. Stăteam încremenită, ca și cum nu i-aș fi auzit vorbele. M-am străduit din răsputeri să-i citesc pe față ce se petrecea în clipa aceea în sufletul ei. Mi s-a părut că nu-mi înțelesese nici gestul, nici țipătul.

— Uite ce-ai făcut, domnișoară! mi-a spus Piotr Alexandrovici, apucându-mi mâinile și arătând spre soția sa.

Dumnezeule! Niciodată nu mai văzusem o deznădejde ca aceea pe care o citeam acum pe fața ei crispată, cadaverică. El m-a luat de mână și m-a scos afară din odaie. Am aruncat o ultimă privire îndărăt. Alexandra Mihailovna stătea sprijinită de șemineu, cu capul strâns între mâini. Toată atitudinea ei vădea un chin sfâșietor. L-am apucat pe Piotr Alexandrovici de mână și am strâns-o cu înfrigurare.

— Pentru numele lui Dumnezeu! Pentru numele lui Dumnezeu! i-am spus eu cu voce întretăiată, fie-ți milă!

— Nu te teme, nu te teme, a zis el, aruncându-mi o privire stranie. Nu-i nimic, e o criză. Hai, du-te, du-te odată!

Am intrat în odaia mea, m-am prăbușit pe divan și mi-am acoperit fața cu mâinile. Am rămas trei ore încheiate, așa nemișcată, și în tot acest răstimp am trecut printr-un adevărat infern. În sfârșit, n-am mai putut îndura și am trimis să întrebe dacă pot veni la Alexandra Mihailovna. Răspunsul l-a adus *madame* Léotard. Piotr Alexandrovici o trimisese să-mi spună că criza trecuse, ca nu mai era nici un pericol, dar că Alexandra Mihailovna are nevoie de liniște. Nu m-am culcat până la trei dimineața. Îmi frământam mintea, mergând prin cameră. Situația mea mi se părea mai întunecată decât oricând, dar mă simțeam parcă mai liniștită, poate pentru că mă socoteam mai vinovată decât toți. M-am culcat, așteptând cu nerăbdare ziua următoare.

Însă a doua zi, spre mirarea și durerea mea, am observat la Alexandra Mihailovna o răceală inexplicabilă. La început, am crezut că femeia aceasta cu sufletul nobil și curat suferă, văzându-mă după scena a cărei martoră fusesem fără să vreau în ajun. O știam în stare să roșească întocmai ca un copil în fața mea și să-mi ceară iertare pentru nefericita scenă de aseară, care poate mă jignise adânc. Am observat însă curând că o preocupa altceva, o altă supărare, pe care și-o ascundea cu stângăcie. Ba îmi răspundea scurt și rece, ba spunea vorbe cu subînțelesuri, ba, în sfârșit, devenea foarte duioasă cu mine, căindu-se de asprimea pe care mi-o arăta, dar care nu putea prinde rădăcini în inima ei, iar în vorbele ei blânde, mângâietoare, se deslușea parcă o mustrare blajină. În sfârșit, am întrebat-o fără ocol ce se întâmplase cu ea și dacă avea ceva să-mi spună. Întrebarea mea neașteptată a pus-o oarecum în încurcătură; apoi și-a ridicat deodată ochii mari spre mine și, privindu-mă cu bunătate, cu un zâmbet duios în colțul gurii, mi-a spus:

— N-am nimic, Netoșka, numai că, știi, întrebarea ta a fost atât de neașteptată, că m-am cam zăpăcit. Asta numai pentru că ai întrebat atât de repede... Te rog să mă crezi. Dar ascultă-mă și spune-mi adevărul, fetița mea: ai ceva pe suflet, care te-ar tulbura cum m-am tulburat eu, dacă ai fi întrebată tot atât de repede, pe neașteptate?

— Nu, i-am răspuns eu, privind-o drept în ochi.

— Ei vezi, asta-i foarte bine! De-ai ști, draga mea, cât de recunoscătoare îți sunt pentru admirabilul tău răspuns! Nu că aș fi fost în stare să te bănuiesc de ceva rău, asta niciodată! Nici măcar gândul că tu ai putea face ceva rău nu mi l-aș ierta. Dar ascultă-mă: când te-am luat la mine, erai un copil, iar acum ai șaptesprezece ani. Ai văzut și tu: sunt bolnavă, sunt și eu ca un copil, am și eu nevoie de îngrijire. N-am putut să-ți fiu ca o mamă adevărată, deși dragoste pentru tine a fost de ajuns în inima mea. Și dacă acum mă frământă grija, firește că nu ești tu vinovată, ci

eu. Iartă-mi, te rog, întrebarea și iartă-mă că nu mi-am îndeplinit, poate, fără să vreau, toate promisiunile pe care ți le-am făcut ție și lui tăicuțu, când te-am luat din casa lui. Aceasta mă îngrijorează foarte mult și m-a îngrijorat adeseori, draga mea.

Am îmbrățișat-o cu lacrimi în ochi.

— O, mulțumesc, mulțumesc pentru toate! am spus eu, udându-i mâinile cu lacrimi. Nu vorbi așa, nu-mi sfâșia inima. Dumneata ai fost mai mult decât o mamă pentru mine. Dumnezeu să vă binecuvânteze pentru tot ce-ați făcut amândoi, dumneata și prințul, pentru mine, o sărmană orfană părăsită! Draga mea, scumpa mea prietenă!

— Ajunge, Netoșka, ajunge! Îmbrățișează-mă tare, așa, mai tare, mai tare! Știi ce-aș vrea să-ți spun? Dumnezeu știe de ce, dar mi se pare că mă îmbrățișezi pentru ultima oară.

— Nu, nu, i-am răspuns eu, plângând în hohote, ca un copil. Nu-i adevărat! Vei fi fericită! Mai ai încă atâtea zile de trăit! Crede-mă, vom fi fericite!

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc că mă iubești atât de mult! N-au mai rămas lângă mine decât prea puțini oameni. Toți m-au părăsit!

— Cine te-a părăsit? Cine?

— Înainte erau și alții în jurul meu. Tu n-ai de unde să știi, Netoșka. M-au părăsit toți, au plecat toți, de parcă ar fi fost doar năluciri. Iar eu i-am așteptat atât de mult, i-am așteptat toată viața. Dumnezeu să-i aibă în pază! Privește, Netoșka! Vezi, afară e toamnă, târziu. În curând o să ningă, și, o dată cu primii fulgi de zăpadă, o să mor. Da, dar nu sunt tristă din pricina asta. Adio!

Avea fața palidă, trasă. Pe obraji îi ardea câte o pată sângerie, prevestitoare de nenorocire. Buzele îi tremurau și i se uscaseră din pricina febrei.

S-a apropiat de pian și a încercat câteva acorduri. În aceeași clipă o coardă a plesnit cu un sunet puternic, prelungit ca un geamăt greu, tremurat.

— Auzi, Netoșka, auzi? a zis ea deodată cu emoție în glas, arătând pianul. Coarda a fost întinsă prea tare, mult prea tare. Ea nu a putut să mai reziste și a murit. Ai auzit cum se stinge sunetul, în tânguiri?

Vorbea greu. O durere sufletească surdă i se oglindea pe față. Ochii i se umpluseră de lacrimi.

— Ei, acum ajunge, Netoșka, draga mea, ajunge! Du-te și adu-mi copiii.

I-am adus. Prezența lor a mai liniștit-o. Peste o oră i-a trimis în odaia lor.

— După ce voi muri, n-o să-i părăsești, Anneta, nu-i așa? mi-a spus ea în șoaptă, temându-se parcă să nu audă cineva.

— Nu vorbi așa, că mă omori!

Doar atât am putut să-i răspund.

— Și tu ai crezut? Uneori spun Dumnezeu știe ce, a fost numai o glumă, a adăugat ea zâmbind, după o scurtă tăcere. Sunt acum ca un copil, trebuie să mi se ierte orice.

Mi-a aruncat o privire plină de sfială, de parcă i-ar fi fost teamă să spună ce gândea. Așteptam.

— Ai grijă să nu-l sperii, a zis ea într-un târziu, cu ochii în pământ, cu obrazul deodată ușor colorat, și atât de încet, că abia am putut-o auzi.

— Pe cine? am întrebat-o eu, mirată.

— Pe soțul meu. O să-i povestești, desigur, totul, încetul cu încetul.

— Dar de ce să-i povestesc? De ce? repetam eu, din ce în ce mai mirată.

— Bine, poate că n-o să-i povestești, cine știe! a răspuns ea, sfredelindu-mă cu privirea, cu toate că același zâmbet sincer îi înflorea pe buze. Era din ce în ce mai îmbujorată la față. Și acum, destul! Am glumit numai!

Inima mi se strângea tot mai dureros.

— Ascultă-mă, o să-i iubești după ce voi muri, nu-i așa? a adăugat ea grav, și iarăși cu un aer tainic. Așa cum ți-ai iubi propriii tăi copii, da? Ține minte: te-am socotit întotdeauna copilul meu și nu am făcut nici o deosebire între tine și ai mei.

— Da, da, i-am răspuns eu, fără să mai știu ce vorbesc, pentru că mă sufocau lacrimile și tulburarea.

O sărutare fierbinte mi-a ars mâna înainte de a o fi putut retrage. Uimirea mi-a ferecat limba.

,,Ce-i cu ea? La ce se gândește? Ce-a fost ieri între ei?" mi-a fulgerat prin minte.

Un minut mai târziu, s-a plâns că e obosită.

— Sunt bolnavă de multă vreme, dar n-am vrut să vă sperii, pe amândoi, a zis ea. Căci amândoi mă iubiți, nu-i așa?... La revedere, Netoșka! Lasă-mă singură și vino diseară la mine, negreșit. O să vii?

I-am făgăduit, dar acum eram bucuroasă că plec. Nu mai puteam îndura.

Sărmana, sărmana de tine! Cu ce bănuială o să cobori tu în mormânt? mă gândeam eu, plângând amarnic. Ce nouă suferință îți otrăvește sufletul și te macină fără să îndrăznești măcar să scoți o vorbă despre ea? Doamne! Ce suferință fără de sfârșit, pe care o cunosc acum în întregime, ce viață lipsită de o rază de lumină, ce dragoste sfioasă, care nu cere nimic! Chiar și acum, acum, aproape de patul de moarte, când inima i se sfâșie de durere, această femeie se teme, ca o criminală, să cârtească, să se tânguie, închipuindu-și, născocind o nouă durere! S-a și resemnat, s-a și împăcat cu ea!...

Seara, în amurg, profitând de absența lui Ovrov (noul venit de la Moscova), am intrat în bibliotecă, am deschis dulapul și am început să caut printre cărți, ca să aleg ceva, să-i pot citi cu glas tare Alexandrei Mihailovna. Vroiam să-i alung gândurile negre și căutam ceva vesel, ușor!... Am ales mult, distrată. Tristețea mea se adâncea o dată cu întunericul. M-am trezit cu cartea aceea în mână, deschisă

la aceeași pagină unde se mai cunoșteau și acum urmele scrisorii pe care de atunci o păstram mereu la piept, acea taină din pricina căreia viața mea luase o altă întorsătură, taină care simțeam cum mă amenință de departe, cu suflul ei rece, aspru, necunoscut și misterios... „Ce va fi cu noi? mă întrebam eu. În curând, colțișorul în care m-am simțit atât de bine, în care mi-a fost atât de cald, va fi pustiu! Spiritul curat, luminos, care mi-a ocrotit adolescența, mă părăsește. Ce mă așteaptă de aci înainte?" Uitând de clipa prezentă, mă aplecam asupra trecutului meu, care acum îmi apărea atât de drag, mă străduiam să întrezăresc viitorul, să scrutez necunoscutul, care mă aștepta amenințător... Îmi amintesc de clipa aceea, ca și cum aș retrăi-o iarăși acum, atât de adânc mi s-a întipărit în memorie.

Țineam în mână scrisoarea și cartea deschisă. Lacrimile îmi curgeau șiroaie pe obraz. Deodată, am tresărit speriată - am auzit lângă mine o voce cunoscută. În aceeași clipă, scrisoarea mi-a fost smulsă din mână. Am scos un țipăt, am întors capul, și m-am pomenit față în față cu Piotr Alexandrovici. M-a apucat de mână, încercând să mă imobilizeze, în timp ce cu dreapta apropia scrisoarea de lumină, silindu-se să descifreze primele rânduri... Am început să strig. Preferam să mor decât să las scrisoarea în mâna lui. După zâmbetul lui triumfător, mi-am dat seama că izbutise să descifreze primele rânduri. Îmi pierdeam capul...

În clipa următoare, m-am năpustit asupra lui, și, pierzându-mi cumpătul, i-am smuls scrisoarea din mână. Totul s-a petrecut atât de repede, că nici eu nu mi-am dat seama cum a ajuns scrisoarea din nou la mine. Dar văzând că vroia să mi-o smulgă iar din mână, m-am grăbit s-o ascund la piept și m-am dat cu trei pași înapoi.

Cam o jumătate de minut ne-am privit in tăcere. Eu tot mai tremuram de groază. El, palid, cu buzele învinețite, crispate, a curmat cel dintâi tăcerea.

— Ajunge! a zis el cu vocea stinsă din pricina emoției. Cred că nu vrei să folosesc forța. De aceea dă-mi scrisoarea de bunăvoie.

Abia atunci m-am dezmeticit. Jignirea, rușinea, indignarea împotriva constrângerii brutale mă sufocau. Lacrimi fierbinți se prelingeau pe obrajii mei aprinși. Tremuram ca varga de emoție, și câtva timp n-am fost în stare să scot o vorbă.

— Ai auzit? mi-a spus el, apropiindu-se la doi pași de mine.

— Lasă-mă, lasă-mă! am strigat eu, ferindu-mă de el. Te-ai purtat josnic, urât! Dumneata nu-ți dai seama ce faci! Lasă-mă să trec!...

— Cum? Ce înseamnă asta? Tot dumneata mai îndrăznești să vorbești pe un asemenea ton... după ce dumneata... Dă-mi scrisoarea, îți spun!

A mai făcut un pas spre mine, dar, privindu-mă o clipă în față, a văzut atâta dârzenie în ochii mei, că s-a oprit, gândindu-se parcă la ceva.

— Bine! a zis el în sfârșit, sec, ca și cum ar fi luat o hotărâre, dar făcând sforțări să se stăpânească. Toate la timpul lor, dar mai întâi...

S-a uitat în jurul nostru.

— Dumneata... cine ți-a dat voie să intri în bibliotecă? De ce ai deschis acest dulap? De unde ai luat cheia?

— N-am să-ți spun, i-am răspuns eu. Cu dumneata nu vorbesc. Lasă-mă, lasă-mă!

M-am îndreptat spre ușă.

— Dă-mi voie, a zis el, apucându-mă de mână. Așa n-o să pleci.

Fără să-i răspund, mi-am smuls mâna dintr-a lui și am făcut o nouă mișcare spre ușă.

— Foarte bine, dar nu pot să-ți permit să primești scrisori de la amanții dumitale în casa mea...

Am scos un țipăt de groază și l-am privit buimacă.

— Și de aceea...

— Oprește-te! i-am strigat eu. Cum poți? Cum ai putut să-mi spui una ca asta?... Doamne! Doamne!

— Cum? Ce zici? Mă și amenințI?

Dar eu îl priveam, palidă, deznădăjduită. Scena dintre noi atinsese culmea înverșunării și nu mai înțelegeam nimic. Îl imploram cu privirea să nu mai continue. Eram gata să-i iert jignirea numai să se oprească. Se uita țintă la mine și părea că șovăie.

— Nu mă face să întrec orice măsură, i-am șoptit eu, îngrozită.

— Ba nu, trebuie să pun odată capăt acestei situații! a zis el, în sfârșit, parcă renunțând la hotărârea luată mai înainte. Îți mărturisesc că privirea dumitale m-a făcut să șovăi o clipă, a adăugat el cu un zâmbet ciudat. Dar, din nefericire, lucrurile vorbesc de la sine. Am apucat să citesc începutul scrisorii. E o scrisoare de dragoste. Doar n-o să mă faci să cred că-i altceva! Asta să ți-o scoți din cap! Și dacă m-am îndoit o clipă, asta nu dovedește decât că la celelalte calități admirabile pe care le ai, trebuie să mai adaug și talentul de a minți de minune, și, de aceea, repet...

În timp ce vorbea, fața i se schimonosea tot mai mult de mânie. Era din ce în ce mai palid. Buzele i se strâmbaseră și-i tremurau atât de tare, că abia a putut articula ultimele cuvinte. Afară se întunecase de tot. Stăteam acolo, singură, lipsită de apărare, în fața unui om în stare să insulte o femeie.

În sfârșit, toate aparențele pledau împotriva mea. Mă chinuia rușinea, mă pierdeam, nu puteam să înțeleg ura acestui om. Fără să-i mai răspund, înnebunită de groază, m-am năpustit spre ușă și m-am dezmeticit abia lângă cabinetul Alexandrei Mihailovna. În aceeași clipă i-am auzit pașii. Voiam să intru la ea, dar m-am oprit deodată, ca lovită de trăsnet.

„Ce va fi cu ea?” mi-a fulgerat prin minte. Scrisoarea asta!... Nu, mai bine să mi se întâmple orice, decât să dau

inimii ei această ultimă lovitură! Și m-am năpustit înapoi. Dar era prea târziu, el stătea lângă mine.

— Vino unde vrei, numai nu aici, nu aici! i-am șoptit eu, apucându-i mâna. Fie-ți milă de ea! O să mă întorc iar în bibliotecă sau... unde vrei! Ai s-o omori!

— Dumneata ai s-o omori, nu eu! mi-a răspuns el, dându-mă la o parte.

Ultima mea speranță dispăruse. Simțeam că dorea cu tot dinadinsul să continue scena aceasta în fața Alexandrei Mihailovna.

— Pentru numele lui Dumnezeu! i-am spus eu, căutând să-l opresc din toate puterile mele.

În aceeași clipă, draperia ușii s-a dat la o parte și Alexandra Mihailovna a apărut în fața noastră. Ne privea mirată. Era mai palidă decât de obicei. Abia se ținea pe picioare. Se cunoștea că ne auzise și trebuie să fi făcut un efort deosebit ca să poată ajunge până la noi.

— Cine e? Despre ce vorbeați aici? a întrebat ea, privindu-ne nedumerită.

Câteva clipe s-au scurs în tăcere. O paloare cadaverică s-a așternut pe fața ei. M-am repezit la ea, am îmbrățișat-o cu putere și am condus-o înapoi, în cabinetul ei. Piotr Alexandrovici ne-a urmat. Mi-am ascuns fața la pieptul ei, strângând-o în brațe din ce în ce mai tare, așteptând cu răsuflarea tăiată.

— Ce-i cu tine, ce-i cu voi? a întrebat din nou Alexandra Mihailovna.

— Să-ți răspundă ea! Nu mai departe decât ieri îi luai apărarea, a zis Piotr Alexandrovici, lăsându-se greoi pe un fotoliu.

O îmbrățișam din ce în ce mai tare pe Alexandra Mihailovna.

— Dumnezeule, ce s-a întâmplat? a îngăimat ea, îngrozită. Dumneata ești foarte enervat, ea e speriată, plânge! Anneta, spune-mi ce s-a petrecut între voi?

— Ba nu, dă-mi voie să vorbesc eu mai întâi, a zis Piotr Alexandrovici, apropiindu-se, luându-mi mâna și dându-mă la o parte de lângă Alexandra Mihailovna. Stai aici, mi-a poruncit el, arătându-mi mijlocul camerei. Vreau să te judec în fața aceleia care ți-a fost ca și o mamă bună. Iar dumneata liniștește-te, stai jos, a adăugat el, ajutând-o pe Alexandra Mihailovna să se așeze în fotoliu. Sunt mâhnit că nu te-am putut scuti de această explicație neplăcută, dar o găsesc necesară.

— Doamne, ce înseamnă toate astea! a exclamat Alexandra Mihailovna adânc tulburată, uitându-se când la el, când la mine.

Îmi frângeam mâinile, presimțind că se apropie clipa fatală. De la el nu mă puteam aștepta la îndurare.

— Într-un cuvânt, a continuat Piotr Alexandrovici, am vrut să judecăm împreună situația. Întotdeauna, dumneata (și nu înțeleg de ce, o fi vreuna din fanteziile dumitale), chiar și aseară, de pildă, credeai, spuneai... dar nu știu cum să mă exprim, pentru că roșesc din pricina presupunerilor... Într-un cuvânt, dumneata îi luai apărarea și-mi reproșai asprimea *deplasată*. Ai făcut aluzie la *un alt sentiment* pe care l-aș nutri și care ar provoca această asprime *deplasată*. Dumneata... dar nu înțeleg de ce nu-mi pot învinge tulburarea, roșeața din obraz, la gândul că dumneata ai avut asemenea bănuieli! De ce nu pot vorbi despre ele cu glas tare, deschis, în fața ei... Într-un cuvânt, dumneata...

— O, n-ai să faci una ca asta! Nu, n-ai să spui asta! a exclamat Alexandra Mihailovna, cuprinsă de emoție, mistuită de rușine. Nu, trebuie s-o cruți! Numai eu, eu singură le-am născocit pe toate! Acum nu mai am nici un fel de bănuieli. Iartă-mă pentru ele, iartă-mă! Sunt bolnavă, trebuie să mă ierți, numai să nu-i spui ei, să nu-i spui... Anneta, mi-a zis ea, apropiindu-se de mine, Anneta, pleacă! Repede! Mai repede! Piotr Alexandrovici a glumit doar. Numai eu sunt de vină, a fost o glumă proastă...

— Într-un cuvânt, ai fost geloasă din pricina ei, a zis Piotr Alexandrovici, aruncând fără milă aceste cuvinte, drept răspuns la implorările ei.

Ea a scos un țipăt, a pălit și s-a sprijinit de fotoliu, abia mai ținându-se pe picioare.

— Dumnezeu să-ți ierte păcatul! a șoptit ea, în sfârșit, cu vocea stinsă. Eu îți cer iertare pentru păcatul lui. Netoșka, iartă-mă! Numai eu sunt de vină. Am fost bolnavă, am fost...

— Dar asta-i tiranie, nerușinare, josnicie! am strigat eu înnebunită, înțelegând, în sfârșit, de ce dorise el să mă osândească în fața soției sale. E ceva demn de dispreț! Dumneata...

— Anneta! a strigat Alexandra Mihailovna îngrozită, apucându-mi mâinile.

— E o comedie! O comedie și nimic mai mult! a zis Piotr Alexandrovici, apropiindu-se de noi, foarte tulburat. O comedie, vă spun, a urmat el, cu un zâmbet plin de ură, cu privirea ațintită asupra soției sale. Iar cea păcălită în toată această comedie ești numai dumneata. Crede-mă că noi, a continuat el cu răsuflarea tăiată, arătând spre mine, nu ne temem de astfel de explicații. Crede-mă că nu suntem chiar atât de neprihănită, ca să ne simțim jignită, să roșim și să ne astupăm urechile când ni se spun asemenea lucruri. Iartă-mă că mă exprim simplu, direct, brutal poate, dar așa trebuie. Sunteți sigură, doamnă, de purtarea cinstită a acestei... domnișoare?

— Dumnezeule! Ce-i cu dumneata? Nu-ți dai seama de ceea ce vorbești! a strigat Alexandra Mihailovna, îngrozită, sfârșită.

— Te rog, fără vorbe mari! a întrerupt-o el disprețuitor. Nu-mi plac vorbele mari. E o chestiune cât se poate de simplă, fără complicații, foarte vulgară, te întreb de purtarea ei. Știi dumneata că...

Dar nu l-am lăsat să continue și, apucându-i mâinile, l-am tras cu forța la o parte. Încă o clipă, și totul ar fi fost pierdut.

— Nu pomeni de scrisoare! i-am spus repede, în șoaptă. Ai s-o omori pe loc. Reproșul adus mie va fi în același timp un reproș la adresa ei. Ea nu poate să mă judece, pentru că eu știu totul... Înțelegi? Știu *totul*!

M-a privit țintă, ca o curiozitate sălbatică, și s-a intimidat, tot sângele i-a năvălit în obraz.

— Știu *tot, tot*! am repetat eu.

El tot mai șovăia. Pe buzele lui era o întrebare. L-am prevenit:

— Iată ce a fost, am spus eu cu glas tare, întorcându-mă grăbită spre Alexandra Mihailovna, care ne privea, cuprinsă de o mirare plină de sfială și tristețe. Eu sunt de vină pentru tot ce s-a întâmplat. Sunt patru ani de când vă mint. Am luat cheia de la bibliotecă, și de patru ani citesc pe ascuns cărți. Piotr Alexandrovici m-a văzut citind o carte, care... nu putea, nu trebuia să fie în mâna mea. Fiindu-i teamă pentru mine, el a exagerat primejdia în ochii dumitale... Dar nu caut să mă dezvinovățesc (m-am grăbit să adaug, observând un zâmbet batjocoritor pe buzele lui): eu sunt de vină pentru tot ce s-a întâmplat. Ispita a fost mai tare decât mine și, după ce am păcătuit o dată, mi-a fost rușine să-mi mărturisesc fapta... asta-i tot, aproape tot ce-a fost între noi...

— O! Ce abilă ești! a șoptit lângă mine Piotr Alexandrovici.

Alexandra Mihailovna mă ascultase cu cea mai mare atenție, dar pe chipul ei se întipărise neîncrederea. Se uita mereu, ba la mine, ba la soțul ei. Apoi s-a așternut tăcerea. Așteptam cu respirația tăiată. Ea a lăsat capul în piept și și-a acoperit ochii cu mâna, gândindu-se și cântărind, probabil, fiecare cuvânt rostit de mine. În sfârșit, m-a privit țintă.

— Netoșka, copilul meu, știu că tu nu minți. Asta-i tot ce s-a întâmplat, absolut tot?

— Tot.

— Tot? l-a întrebat ea pe soțul ei.

— Da, tot, a răspuns el, făcând un efort, tot!

Am răsuflat ușurată.

— Îmi dai cuvântul tău de onoare, Netoșka?

— Da, i-am răspuns eu fără șovăire.

Dar n-am putut să mă stăpânesc și m-am uitat la Piotr Alexandrovici, care, auzind că mi-am dat cuvântul de onoare, a izbucnit în râs. M-am aprins la față și biata Alexandra Mihailovna mi-a observat tulburarea. O durere apăsătoare, chinuitoare i s-a întipărit pe față.

— Destul, a spus ea tristă. Vă cred. Nu pot să nu vă cred.

— Mărturisirea mi se pare suficientă, a zis Piotr Alexandrovici. Ai auzit-o? Și ce părere ai despre ea?

Alexandra Mihailovna nu a răspuns. Scena devenea din ce în ce mai penibilă.

— Chiar mâine o să verific toate cărțile, a continuat Piotr Alexandrovici. Nu știu ce-a mai fost acolo, dar...

— Ce carte citea? a întrebat Alexandra Mihailovna.

— Carte? Răspunde dumneata, mi-a zis el, întorcându-se spre mine. Dumneata știi *să descurci lucrurile* mai bine decât mine, a adăugat apoi cu ironie ascunsă.

M-am speriat. Nu eram în stare să scot o vorbă. Alexandra Mihailovna s-a înroșit și a lăsat privirea în jos. A urmat o pauză lungă. Piotr Alexandrovici măsura înciudat odaia în lung și în lat.

— Nu știu ce s-a petrecut între voi, a început într-un târziu Alexandra Mihailovna, rostind cu sfială fiecare cuvânt, dar dacă a fost *numai asta*, a continuat ea, silindu-se să dea un înțeles deosebit spuselor ei, gata să-și piardă stăpânirea de sine sub privirea fixă a soțului ei, cu toate că se ferea să-l privească, dacă a fost *numai asta*, nu înțeleg de ce trebuie să ne supărăm și să fim atât de disperați. Mai vinovată decât voi sunt eu, numai eu, și gândul acesta

mă doare nespus de mult. Am neglijat educația ei și numai eu sunt răspunzătoare de tot ce s-a întâmplat. Ea trebuie să mă ierte, iar eu nu pot și nu îndrăznesc s-o condamn. Repet: de ce să deznădăjduim? Primejdia a trecut. Privește-o, a continuat ea din ce în ce mai însuflețită, aruncând o privire cercetătoare asupra soțului ei, privește-o! Oare fapta ei nesocotită a avut vreo urmare? Crezi că n-o cunosc eu pe copila mea, pe fetița mea dragă? Nu știu eu că are inima curată și nobilă și că în căpșorul ei frumos - a continuat ea, mângâindu-mă și atrăgându-mă spre ea - mintea e limpede și curată ca raza de lumină, iar conștiința ei se teme de minciună... Ajunge, dragii mei! Să ne oprim! Fără îndoială că altceva se ascunde în durerea noastră a tuturor. Poate că o umbră vrăjmașă s-a furișat între noi, dar o vom risipi prin dragostea noastră, prin bună înțelegere și vom spulbera toate îndoielile. Și dacă au mai rămas, poate, multe lucruri nelămurite între noi, eu sunt prima vinovată. Eu, cea dintâi, am avut ascunzișuri față de voi, eu, cea dintâi, am avut Dumnezeu știe ce bănuieli, a căror vină o poartă capul meu bolnav. Dar... acum, dacă ne-am explicat cât de cât, trebuie să mă iertați amândoi, pentru că... pentru că, în sfârșit, nu e mare păcat că am bănuit...

Spunând acestea, s-a îmbujorat la față, apoi a aruncat din nou o privire plină de sfială spre soțul ei, așteptând cu înfrigurare răspunsul lui. Pe măsură ce o asculta, un zâmbet ironic se schița pe buzele acestuia. Acum nu se mai plimba prin odaie. Se oprise în fața ei, cu mâinile la spate. Părea că-i face plăcere să-i observe tulburarea. Simțind privirea lui ațintită asupra sa, era din ce în ce mai tulburată. El a așteptat câteva clipe, prefăcându-se că se pregătește s-o asculte cu atenție. În sfârșit, a curmat această scenă stânjenitoare cu râsul lui veninos, reținut și prelungit:

— Mi-e milă de dumneata, sărmană femeie! a zis el după câtva timp, cu un ton grav și amar, fără să mai râdă. Ți-ai

luat un rol peste puterile dumitale. Ce-ai fi vrut? Ai fi vrut să mă faci să răspund, să-mi arunci în față noi bănuieli scornite de dumneata, sau, mai bine zis, vechea bănuială pe care vorbele dumitale au ascuns o destul de stângaci? Tâlcul acestor vorbe este că n-ar avea rost să se supere cineva pe ea, că ea este curată chiar și după citirea unor cărți imorale, lectură care, pare-se - și o spun fără șovăire - și-a și dat roadele. Că dumneata singură răspunzi de faptele ei, nu-i așa? Ei, dar în această lămurire este o aluzie la altceva. Ți se pare că neîncrederea și severitatea mea față de ea au izvorât dintr-un alt sentiment. Ieri, mi-ai și dat să înțeleg asta. Te rog să nu mă întrerupi, îmi place să vorbesc deschis. Dumneata mi-ai dat să înțeleg ieri că unii oameni (mi-amintesc că, după părerea dumitale, oamenii aceștia sunt de cele mai multe ori tacticoși, severi, fără ocolișuri, inteligenți, puternici și Dumnezeu mai știe câte definiții din acestea ai mai dat în accesul dumitale de mărinimie!), că la unii oameni, repet, dragostea (și Dumnezeu știe de ce ai născocit una ca asta!) nici nu se poate manifesta altfel decât cu asprime, cu înflăcărare, cu brutalitate, însoțită adesea de suspiciuni și de persecuții. Nu-mi amintesc prea bine dacă toate acestea le-ai spus într-o singură zi, ieri... Te rog, nu mă întrerupe. O cunosc bine pe pupila dumitale. Ea poate să audă totul, îți repet pentru a nu știu câta oară, totul. Ai fost înșelată. Nu știu însă de ce îți place să stărui în gândul că sunt un om de soiul acelora pe care i-ai descris! Numai Dumnezeu știe de ce vrei să faci cu tot dinadinsul din mine un măscărici. Nu e cu putință, la vârsta mea, să mă îndrăgostesc de această domnișoară, în sfârșit, doamnă, crede-mă, eu *îmi cunosc îndatoririle*, și oricât de mărinimoasă te-ai arăta, acordându-mi iertarea, eu voi susține ceea ce am susținut întotdeauna, că *crima rămâne întotdeauna crimă, că păcatul rămâne întotdeauna păcat, rușinos, josnic, dezgustător, oricât ai vrea să ridici în slăvi un simțământ*

vicios! Dar ajunge! Destul! Nu vreau să mai aud vorbindu-se de ticăloșiile acestea!

Alexandra Mihailovna plângea.

— Bine, fie, sunt de acord să îndur singură totul! a spus ea, în sfârșit, îmbrățișându-mă în hohote de plâns. Sunt de acord că bănuielile mele au fost rușinoase, iar dumneata ți-ai bătut joc atât de aspru de ele! Dar tu, sărmana mea fetiță, de ce ești tu osândită să asculți asemenea jigniri? Și nu pot să-ți iau apărarea! Nu am dreptul, Dumnezeule! Dar nu pot să tac, domnule! Nu voi suporta... Este o nebunie ceea ce faci!...

— Ajunge, ajunge! am șoptit eu, căutând s-o liniștesc, temându-mă ca reproșurile ei pline de revoltă să nu-l facă să-și iasă din fire.

Tremuram îngrozitor de teamă pentru ea.

— Dar, femeie orbită! a strigat el, dumneata nu știi, nu vezi...

S-a oprit o clipă.

— Pleacă de lângă ea! s-a răstit el la mine și mi-a smuls mâna din mâinile Alexandrei Mihailovna. Nu-ți dau voie să te atingi de soția mea! O pângărești! O insulți prin prezența dumitale! Dar... dar ce mă face să tac? Atunci când trebuie, trebuie neapărat să vorbesc, a strigat el, bătând din picior. Și voi spune, voi spune totul. Ce tot bâigui că știi, domnișoară? Cu ce-ai vrut să mă amenințI? Nu știu și nici nu vreau să știu. Ascultă! a continuat el, uitându-se la Alexandra Mihailovna. Așadar, ascultă.

— Taci! am strigat eu, repezindu-mă spre el. Taci, nici un cuvânt!

— Ascultă!...

— Taci, în numele...

— În numele cui, domnișoară? m-a întrerupt el, aruncându-mi o căutătură pătrunzătoare, violentă, drept în ochi. În numele cui? Află că i-am smuls din mână o scrisoare de la amantul ei! Iată ce se întâmplă în casa

noastră! Iată ce se întâmplă în preajma dumitale! Iată ce n-ai văzut, ce n-ai observat!

Abia mă țineam pe picioare. Alexandra Mihailovna s-a făcut înspăimântător de palidă.

— E cu neputință, a șoptit ea cu vocea stinsă.

— Am văzut scrisoarea asta, doamnă. Am ținut-o în mână. Am citit primele rânduri și nu m-am înșelat. Scrisoarea era de la un amant. Ea mi-a smuls-o din mână. Acum se află la ea. E limpede, e întocmai cum ți-am spus, nu încape nici o îndoială. Iar dacă dumneata te mai îndoiești, uită-te la ea și încearcă după aceea să mai ai măcar o umbră de îndoială.

— Netoșka! a strigat Alexandra Mihailovna, năpustindu-se spre mine. Ba nu, nu-mi spune, nu-mi spune nimic! Nu știu ce a fost, cum a fost... Doamne, Dumnezeule!

Și a început să plângă în hohote, acoperindu-și fața cu mâinile.

— Nu! E cu neputință! a strigat ea din nou. Te-ai înșelat. Asta... asta știu eu ce înseamnă! a rostit ea, privindu-și țintă soțul. Voi... eu... n-am putut, tu n-ai să mă minți, tu nu știi să minți! Povestește-mi totul, nu-mi ascunde nimic! S-a înșelat, nu-i așa că s-a înșelat? El a văzut altceva și a fost orbit? Nu-i așa? Ascultă, Anneta, de ce nu-mi spui totul, copila mea, copila mea dragă!

— Răspunde, răspunde mai repede! am auzit deasupra capului meu glasul lui Piotr Alexandrovici. Răspunde! Am văzut sau nu am văzut scrisoarea în mâinile dumitale?

— Da! i-am răspuns eu, sufocându-mă de emoție.

— Scrisoarea era de la amantul dumitale?

— Da!

— Cu care întreții și acum relații?

— Da, da, da! repetam eu, fără să știu ce vorbesc, răspunzând afirmativ la toate întrebările pe care mi le punea, ca să isprăvesc odată cu tortura.

— Ai auzit-o. Ei, acum ce mai ai de spus? Crede-mă, inimă prea bună și încrezătoare, a adăugat el luând mâna

soției sale, crede-mă pe mine și nu mai crede nimic din ceea ce a zămislit închipuirea dumitale bolnavă. Acum vezi cine este această domnișoară? Am vrut doar să-ți dovedesc totala netemeinicie a bănuielilor dumitale. Toate astea le-am observat de mult și-mi pare bine că, în sfârșit, am demascat-o în fața dumitale. Mi-era greu s-o văd lângă dumneata, în brațele dumitale, la aceeași masă, împreună cu noi, și, în sfârșit, în casa mea. Orbirea dumitale mă revolta. Iată de ce, și anume din această cauză, o urmăream cu atenție. Și tocmai această atenție ți-a sărit în ochi. Plecând de la Dumnezeu știe ce bănuială, ai brodat pe această canava mai știu și eu ce. Acum însă situația e limpede, s-a isprăvit cu toate bănuielile, și chiar mâine, domnișoară, chiar mâine, nu vei mai fi în casa mea! a încheiat el, întorcându-se spre mine.

— Oprește-te! a zis Alexandra Mihailovna, ridicându-se de la locul ei. Nu cred nimic din ceea ce am auzit aici. Nu-mi arunca priviri atât de înfricoșătoare și nu-ți bate joc de mine. Chiar pe dumneata am să te chem în fața judecății mele. Anneta, copila mea, apropie-te, dă-mi mâna, așa. Toți suntem păcătoși! a continuat ea cu vocea tremurătoare, privindu-și soțul cu umilință. Care dintre noi poate să respingă o mână, a oricui ar fi ea? Dă-mi mâna ta, Anneta, copila mea dragă! Nu sunt mai vrednică, mai bună decât tine! Tu nu poți să mă jignești cu prezența ta, pentru că și eu, *și eu sunt o păcătoasă*!

— Doamnă! a strigat Piotr Alexandrovici, surprins. Doamnă, stăpânește-te! Nu uita!...

— Nu uit nimic. Dar te rog să nu mă întrerupi și să mă lași să vorbesc până la capăt. Ai văzut o scrisoare în mâna ei, ai citit-o chiar. Dumneata spui, și ea... a mărturisit că scrisoarea e de la cel pe care-l iubește. Oare înseamnă asta că e o criminală? Oare asta trebuie să-ți permită să te porți cu ea așa cum te porți, s-o jignești astfel în fața soției dumitale? Da, domnule, în fața soției dumitale! Oare

dumneata te-ai gândit bine înainte de a vorbi așa? Oare dumneata cunoști toate amănuntele?

— Nu-mi mai rămâne decât să mă grăbesc să-i cer iertare! Asta ai vrea dumneata, nu-i așa? a strigat Piotr Alexandrovici. Mi-am pierdut răbdarea, ascultându-te! O să-ți aduci aminte de vorbele dumitale! Îți dai seama ce spui? Știi dumneata ce anume și *pe cine* aperi dumneata? Eu văd prea limpede...

— Dar nu vezi ceea ce-i mai important, pentru că te împiedică mânia și trufia. Nu vezi ceea ce apăr eu, și despre ceea ce apăr eu vreau să vorbesc. Nu apăr un viciu. Dar dumneata nu te-ai gândit, căci dacă te-ai fi gândit, ai fi descoperit, poate, nevinovăția acestui copil! Da, nu încerc să apăr un viciu! Mă grăbesc să fac o rezervă, dacă asta-ți face plăcere. Da, dacă ea ar fi fost soție, mamă, și ar fi uitat care-i sunt îndatoririle, o, atunci aș fi fost de aceeași părere cu dumneata... Vezi, am făcut o rezervă. Ține seama de acest lucru și nu mi-o lua în nume de rău! Dar dacă ea a primit această scrisoare fără nici un gând rău? Dacă s-a lăsat împinsă de un sentiment, lipsită cum era de experiență, și n-a avut pe nimeni care s-o oprească? Dacă eu, cea dintâi, sunt vinovată pentru că nu am avut grijă să-i observ îndemnurile inimii? Dacă e prima scrisoare? Dacă dumneata ai jignit prin bănuielile dumitale grosolane sentimentele ei feciorelnice, neprihănite? Dacă i-ai profanat imaginația prin vorbăria dumitale plină de cinism în legătură cu această scrisoare? Dacă dumneata n-ai observat pudoarea aceasta feciorelnică și castă, care strălucește pe fața ei, curată ca nevinovăția, pe care eu o văd însă acum și pe care am văzut-o atunci când, chinuită, zdrobită, nemaiștiind ce să spună, sfâșiată de durere, răspundea afirmativ la toate întrebările dumitale inumane! Da, da! E inuman, e crud ceea ce ai făcut. Nu te recunosc! N-am să ți-o iert niciodată, niciodată!

— Da, fie-ți milă, fie-ți milă de mine! am strigat eu strângând-o în brațe. Fie-ți milă, ai încredere în mine, nu mă respinge...

Am căzut în genunchi în fața ei.

— Dacă, în sfârșit, a continuat ea cu vocea sugrumată, dacă, în sfârșit, n-aș fi fost eu lângă dânsa, și dumneata ai fi înfricoșat-o cu vorbele dumitale, și dacă sărmana ar fi căutat să se convingă singură că e vinovată, dacă dumneata i-ai fi tulburat conștiința, sufletul, și i-ai fi frânt inima... Doamne! Dumneata ai vrut s-o gonești din casă! Știi cu cine se procedează astfel? Știi dumneata că, dacă o alungi pe dânsa, ne alungi împreună, pe amândouă, mă alungi și pe mine? Ai auzit ce-am spus, domnule?

Ochii îi străluceau, pieptul i se zbuciuma. Încordarea ei bolnăvicioasă atinsese culmea.

— Ajunge, te-am ascultat destul, doamnă! a strigat, în sfârșit, Piotr Alexandrovici. Ajunge! Știu că există pasiuni platonice - și o știu spre nenorocirea mea. Dar nu mă poți împăca, doamnă, cu un viciu aurit! Nu înțeleg așa ceva. Nu îngădui să mi se arunce praf în ochi! Și dacă dumneata te simți vinovată, dacă ai ceva pe conștiință (nu e cazul ca eu să-ți amintesc, doamnă), dacă-ți surâde, în sfârșit, gândul de a părăsi această casă... nu-mi rămâne altceva decât să-ți reamintesc că acum e prea târziu. Ai uitat să-ți înfăptuiești intenția atunci când era momentul, când era într-adevăr momentul potrivit, acum nu mai știu câți ani... Dacă ai uitat, o să-ți reamintesc acum...

M-am uitat la Alexandra Mihailovna. Se sprijinise, tremurând, de mine, zdrobită de durere, cu ochii pe jumătate închiși, nespus de chinuită. Încă o clipă, și s-ar fi prăbușit.

— O, pentru numele lui Dumnezeu, fie-ți milă de ea, măcar acum! Nu pronunța ultimul cuvânt, am strigat eu, căzând în genunchi în fața lui Piotr Alexandrovici.

Uitasem că mă trădez, dar era prea târziu. Drept răspuns la vorbele mele, s-a auzit un țipăt stins, și sărmana s-a prăbușit leșinată.

— S-a isprăvit! Dumneata ai ucis-o! am spus eu. Cheamă pe cineva, salveaz-o! Te aștept în cabinetul dumitale. Trebuie să-ți vorbesc; o să-ți spun totul...

— Bine, dar ce anume, ce?

— Mai târziu!

Leșinul și crizele au durat două ore. Toată casa era cuprinsă de teamă. Doctorul clătina din cap cu un aer grav. Două ore mai târziu, am intrat în cabinetul lui Piotr Alexandrovici. Abia se întorsese de la soția sa și măsura odaia în lung și în lat, mușcându-și unghiile până la sânge, palid, întunecat. Nu-l văzusem niciodată în starea aceasta.

— Și ce-ai dori să-mi spui? m-a întâmpinat el aspru, brutal.

— Vrei să-mi spui ceva?

— Iată scrisoarea pe care mi-ai smuls-o. O recunoști?

— Da.

— Ia-o.

A luat scrisoarea și a apropiat-o de lumină. Îl urmăream cu atenție. Peste câteva minute, a întors repede foaia să vadă semnătura de pe ultima pagină. Sângele i-a năvălit în obraz.

— Ce-i asta? m-a întrebat el, încremenit.

— Acum trei ani am găsit această scrisoare într-o carte. Mi-am dat seama că fusese uitată acolo, am citit-o și - am aflat totul. De atunci, scrisoarea a rămas la mine, pentru că n-am avut cui s-o dau. Ei nu puteam să i-o dau. Dumitale? Dar era cu neputință ca dumneata să nu cunoști conținutul acestei scrisori, în care era cuprinsă trista poveste... Pentru ce a fost nevoie de toată prefăcătoria dumitale - nu știu. Deocamdată nu sunt lămurită. Nu pot pătrunde în sufletul dumitale întunecat. Ai vrut să pari că-i ești superior și ai izbutit. Însă pentru ce? Pentru a triumfa asupra unei fantome, asupra imaginației ei bolnave, pentru

a-i dovedi că ea a greșit, iar dumneata ești mai *fără de păcat* decât ea! Și ți-ai atins țelul, pentru că această bănuială a ei - ideea fixă a unei minți care se stinge, a fost, poate, ultima plângere a unei inimi zdrobite împotriva nedreptei osândiri a oamenilor, la care și dumneata ai luat parte. „Și ce-i dacă m-ai îndrăgit?” Iată ce-ți spunea ea parcă, iată ce a vrut ea să-ți dovedească. Orgoliul dumitale nemăsurat, gelozia dumitale plină de egoism au fost necruțătoare. Adio! Nu mai e nevoie de explicații! Dar ia seama, te cunosc până în adâncul sufletului, îți citesc gândurile. Nu uita acest lucru!

M-am îndreptat spre camera mea, fără să știu ce fac. Lângă ușă m-a oprit Ovrov, ajutorul lui Piotr Alexandrovici.

— Aș vrea să stau de vorbă cu dumneata, mi-a spus el, salutându-mă respectuos.

Mă uitam la el și nu înțelegeam ce spune.

— Mai târziu, iartă-mă, te rog, nu mă simt bine, i-am răspuns, în sfârșit, trecând pe lângă el.

— Așadar, pe mâine, a zis el, înclinându-se, cu un zâmbet ciudat, cu subînțeles.

Dar poate că mi s-a părut doar. Totul a trecut ca un fulger prin fața ochilor mei.

NOTE și COMENTARII

MICUL EROU

Din memoriile unui necunoscut[xix]

Traducere de
DEMOSTENE BOTEZ și TATIANA BERINDEI

Aveam pe atunci vreo unsprezece ani. Prin iulie, părinții mi-au dat voie să petrec o bucată de vreme într-un sat din împrejurimile Moscovei, la o rudă de-a noastră, domnul T., în casa căruia se adunaseră pe atunci vreo cincizeci de invitați, poate și mai mulți... Nu mai țin minte anume câți erau, că nu i-am numărat. Domnea o atmosferă de voie bună și larma nu mai contenea. Aveai impresia că petrecerea aceea n-o să se mai sfârșească niciodată. Gazda parc-ar fi jurat să-și irosească în cel mai scurt timp toată averea ei uriașă, ceea ce, de altfel, a și izbutit acum de curând, cheltuind tot ce avusese până la ultima lețcaie, de-a ajuns în sapă de lemn. În fiecare moment soseau oaspeți noi - Moscova era doar la doi pași de acolo, la o aruncătură de băț, așa încât cei ce plecau nu făceau decât să lase loc noilor veniți, fără să tulbure veselia generală. Petrecerile se țineau lanț, distracțiile parcă nu mai aveau sfârșit. Când porneau călări pâlcuri-pâlcuri prin împrejurimi, când se plimbau prin pădure ori cu barca pe râu; picnicuri, dejunuri la iarbă verde, supeuri pe terasa cea mare a casei, împodobită cu trei rânduri de flori rare, care îmbălsămau aerul proaspăt al nopții, iluminată atât de viu, încât doamnele noastre, aproape toate drăgălașe, păreau și mai fermecătoare, cu fețele însuflețite de impresiile din timpul zilei, cu ochii strălucitori, cu vorba plină de voioșie presărată cu râsete sonore ca niște clopoței. Se dansa, se făcea muzică, se cânta; iar dacă era înnorat, se organizau tablouri vivante, șarade și proverbe, se jucau piese. Se iviseră ca din senin talente oratorice, povestitori iscusiți și meșteri în vorbe de duh.

Pe primul plan se și situaseră câteva personaje mai marcante. Firește că erau nelipsite bârfeli și pălăvrăgeli fără de care nu-i chip de trăit pe lumea asta și milioane de oameni ar muri de plictiseală, ca mușteleе. Cum însă eu nu aveam decât unsprezece ani, ocupat fiind de cu totul alte

lucruri, n-am băgat în seamă personajele acelea, și chiar dacă am observat câte ceva, era departe de a fi totul. Abia mai târziu mi-am mai adus aminte de unele lucruri. Ochii mei de copil nu puteau prinde decât înfățișarea sclipitoare a spectacolului și însuflețirea generală; strălucirea, zgomotul, toate lucrurile acestea, până atunci nemaivăzute și nemaiauzite de mine, care m-au impresionat într-atât, încât în primele zile mai că-mi pierdusem capul.

Vorbesc mereu de cei unsprezece ani ai mei; firește, eram un copil, nimic mai mult. Multe din frumoasele doamne de față nu se gândeau, mângâindu-mă, la anii mei. Dar, ciudat lucru: mă stăpânea de pe atunci o senzație neînțeleasă, ceva necunoscut, străin inimii mele trezea în ea un freamăt, o făcea uneori să se aprindă și să bată speriată, și o roșeață neașteptată îmi îmbujora adesea obrajii. Uneori mă simțeam rușinat și chiar jignit de anumite privilegii care mi se acordau ca unui copil. Alteori mă copleșea un fel de uimire și atunci mă retrăgeam departe de lume, ca și cum aș fi vrut să mă reculeg, să-mi amintesc parcă de ceva ce mi s-ar fi întipărit foarte bine în minte până atunci, dar deodată aș fi uitat - ceva fără de care nu puteam nici în ruptul capului să mă arăt în ochii lumii, nu puteam trăi.

Alteori, în sfârșit, mi se părea că ascund ceva de toți ceilalți, ceva ce n-aș fi povestit nimănui, pentru nimic în lume, fiindcă, pui de om cum eram, mi-era rușine până la lacrimi de acest secret al meu. Curând, m-am simțit oarecum izolat în mijlocul iureșului de petreceri din jurul meu. Mai erau acolo și alți copii, însă fie cu mult mai mici, fie cu mult mai în vârstă decât mine. De altfel, nici nu-mi păsa de ei. Firește, nici nu mi s-ar fi întâmplat nimic, dacă nu m-aș fi aflat într-o situație deosebită. În ochii tuturor acestor frumoase doamne rămâneam mereu aceeași ființă mică, nedefinită, pe care le plăcea uneori s-o mângâie și cu care puteau să se joace, de parcă aș fi fost o păpușică. Mai cu seamă una din ele, o blondă fermecătoare, cu un păr

bogat și vaporos cum n-am mai văzut nicicând după aceea și, probabil, nici nu voi mai vedea vreodată în viață, părea c-ar fi jurat să nu mă lase în pace. Râsul ce răsuna mereu în jurul nostru, stârnit clipă de clipă de neașteptatele, nebunaticele ei ieșiri față de mine, mă făcea să intru în pământ, dar pe ea o înveselea; era vădit că-i face o imensă plăcere. Într-un pension, între prietene, s-ar fi cuvenit, desigur, să i se spuie ștrengăriță. Minunat de frumoasă, avea ceva care te făcea să nu-ți mai iei ochii de la dânsa. De bună seamă, nu aducea câtuși de puțin cu domnișoarele acelea sfioase, bălăioare, albe ca puful și gingașe ca șoriceii albi sau ca niște fete de preot protestant. Nu prea înaltă și cam durdulie, avea totuși trăsături gingașe și fine, minunat desenate. Un fel de fulgere îi străluminau mereu obrazul și întreaga ei făptură era ca o flacără, ușoară, vie, sprintenă. Ochii ei mari, larg deschiși parcă aruncau scântei; strălucirea lor amintea diamantele. N-aș da în viața mea asemenea ochi albaștri, strălucitori, pentru toți ochii negri din lume, fie ei și mai negri decât cele mai negre priviri andaluze. De altfel, și blonda mea făcea, pe drept cuvânt, cât faimoasa brună slăvită de acel mare și ilustru poet care jurase, în minunatele sale versuri, pe întreaga Castiliei[xx], că e gata să-și frângă toate oasele, numai de i-ar fi îngăduit să atingă, măcar cu vârful unui deget, mantia adoratei. La toate acestea mai trebuie adăugat că frumoasa *mea* era cea mai veselă dintre toate frumoasele lumii, cea mai nebunatică ștrengăriță, veșnic râzând, zglobie ca un copil, cu toate că era femeie măritată de cinci ani. Râsul nu-i părăsea o clipă buzele proaspete ca trandafirul care abia apucă să-și deschidă dimineața, cu cea dintâi rază a soarelui, bobocul roșu, înmiresmat, pe care încă nu s-au zvântat picăturile mari și reci de rouă.

Îmi amintesc că a doua zi după sosirea mea se organizase un spectacol de amatori. Sala era, cum se spune, plină ochi, nu găseai un locșor liber. Nu mai țin minte de ce anume întârziasem, așa că a trebuit să rămân

tot timpul în picioare. Cum însă jocul plin de voioșie mă atrăgea tot mai mult, m-am strecurat încetul cu încetul până în rândurile din față, unde m-am și sprijinit, în cele din urmă, în coate, pe speteaza fotoliului în care sta o doamnă. Era chiar blonda mea, dar pe atunci nu ne cunoșteam. Și iată că, nu știu cum, privirea mi-a zăbovit pe umerii ei minunat de rotunzi, ispititori, plinuți și albi ca spuma laptelui, cu toate că îmi era absolut indiferent la ce să mă uit: la umerii frumoși de femeie ori la boneta cu panglici de foc ce acoperea părul cărunt al respectabilei doamne din rândul întâi. Alături de blondă ședea o domnișoară trecută, una din acele fete bătrâne care, cum mi s-a mai întâmplat să observ mai târziu, se tot învârtea mereu prin apropierea femeilor tinere și frumoase, alegându-le pe acelea care nu alungă din preajma lor tineretul. Dar nu despre asta e vorba. De îndată ce domnișoara aceea bătrână și-a dat seama de atenția cu care mă uitasem, s-a aplecat spre vecina ei și i-a șoptit ceva, chicotind, la ureche. Vecina s-a întors imediat și-mi amintesc cum ochii ei de foc mi-au aruncat în penumbră o privire atât de arzătoare, încât am tresărit ca ars. Frumoasa femeie îmi zâmbi.

— Îți place spectacolul? mă întrebă ea, privindu-mă țintă, șăgalnic și maliții os.

— Da, i-am răspuns, continuând s-o privesc cu o uimire care, vădit, o măgulea.

— Și de ce stai în picioare? Ai să obosești. N-ai găsit loc?

— Tocmai că n-am găsit, i-am răspuns, de astă dată preocupat mai mult de grija ce mi-o arăta decât de ochii ei scânteietori și bucurându-mă din suflet că s-a găsit în sfârșit o inimă caritabilă căreia să-i împărtășesc necazurile mele. Am căutat un loc, dar toate sunt ocupate, adăugai, plângându-mă parcă de faptul că nu era nici unul liber.

— Vino încoace, îmi răspunse îndată, gata să ia orice hotărâre și să facă orice năzbâtie i-ar fi trecut prin capul ei ușuratic. Vino-ncoace și stai pe genunchii mei.

— Pe genunchi?... repetai oarecum încurcat.

Cum am mai spus, privilegiile ce mi se acordau începuseră să mă jignească și să mă intimideze de-a binelea. Doamna de lângă mine mersese mai departe decât toate, parcă anume ca să-și bată joc de mine. De altfel, sfios și rușinos cum eram, de la un timp mă simțeam intimidat în special în fața femeilor, ceea ce acum m-a făcut să mă fâstâcesc rău de tot.

— Ei da, pe genunchii mei! De ce nu vrei să te așezi pe genunchii mei? stăruia vecina mea, râzând din ce în ce mai tare, izbucnind chiar în cele din urmă, nu știu de ce, în hohote de râs, încântată, poate, de ideea ei ori de fâstâceala mea. Atâta îi trebuia.

M-am înroșit și am început să mă uit sfios jur împrejur, căutând cum aș putea să mă retrag. Mi-o luă însă înainte, apucându-mă de mână, tocmai ca să nu mai pot pleca și, atrăgând-o spre ea, începu deodată, spre marea mea uimire, s-o frământe cu degetele ei mici, jucăușe și fierbinți care mi le strângeau pe ale mele atât de tare, încât trebuia să mă stăpânesc ca să nu țip de durere, și să nu mă strâmb în același timp cum nu se poate mai caraghios. Eram din cale-afară de uimit, de nedumerit, și chiar speriat, văzând că există pe lumea asta doamne atât de nostime și atât de rele, care să vorbească cu băieți de seama mea asemenea fleacuri, și să-i ciupească în același timp atât de dureros, nu știu de ce, și încă în văzul tuturor. Se vede că pe mutra mea nenorocită se citeau totodată nedumeririle mele, pentru că ștrengărița îmi râdea în față ca o nebună, continuând să-mi ciupească și să-mi frângă din ce în ce mai tare bietele mele degete. Nu mai putea de bucurie că reușise să născocească o năzbâtie, făcând de râs un biet băiețaș, zăpăcindu-l de-a binelea. Eram într-o situație desperată. Mai întâi de toate, muream de rușine, pentru că

aproape toți cei din jurul nostru se întorseseră spre noi, unii mirați, alții râzând, căci înțeleseseră imediat că frumoasa doamnă se apucase de strengării. Afară de asta, mă stăpâneam cu greu să nu țip, fiindcă îmi frângea degetele cu un fel de înverșunare, tocmai pentru că nu țipam; mă hotărâsem să rabd durerea ca un spartan, de teamă să nu stârnesc vâlvă prin țipătul meu, după care nici nu știu ce m-aș fi făcut. În culmea desperării, începui în cele din urmă să mă lupt, să-mi smulg mâna; dar tirana mea era cu mult mai puternică. În sfârșit, n-am mai putut răbda și am țipat. Atâta așteptase și ea! Într-o clipă m-a și lăsat în pace, întorcându-se, de parcă nici n-ar fi fost nimic, nici o strengărie, întocmai ca un școlar, care, de îndată ce profesorul s-a întors cu spatele, a și făcut o poznă, undeva, pe-alături, a ciupit vreun băiețaș mai mic și mai firav, și i-a dat un bobârnac, un cot sau un picior, pentru ca în clipa următoare să se instaleze iarăși frumos, cu nasul în carte, și să înceapă a-și toci lecția, în așa fel, încât domnul profesor care, auzind gălăgia, se și repezise la el ca un vultur, să rămână cu buzele umflate.

Spre norocul meu, însă, în momentul acela atenția tuturor fusese atrasă de jocul de mare artă al gazdei noastre care deținea rolul principal în distribuția piesei, o comedie de a lui *Scribe*. Pe când toată lumea aplauda, eu m-am strecurat pe furiș din rândul meu și m-am pitit în colțul opus al sălii, în dosul unei coloane, de unde priveam cu groază spre locul unde sta perfida și frumoasa doamnă. Mai râdea încă, acoperindu-și gurița cu o batistă. Și s-a tot uitat mult timp înapoi, căutându-mă cu privirea prin toate ungherele sălii, regretând pesemne mult că încăierarea noastră poznașă se terminase atât de repede și gândindu-se, poate, ce altă strengărie să mai facă.

Așa am făcut cunoștință cu ea; și din seara aceea s-a ținut scai de mine. Mă urmărea fără măsură și fără rușine; mă persecuta, mă tiraniza. Comicul felului ei de a fi cu mine ieșea din faptul că se pretindea îndrăgostită la

nebunie de mine și mă făcea de râs în văzul tuturor. Firește că, sfios și sălbatic cum eram, ajungeam până la lacrimi, iar uneori, exasperat peste măsură de această situație penibilă, în momente critice și deosebit de grele, eram gata-gata să mă iau la bătaie cu vicleana mea adoratoare. Candoarea și deznădejdea mea păreau să-i insufle o nețărmurită dorință de a mă urmări până în pânzele albe. Era neîndurătoare, iar eu nu mai știam unde să mă ascund de ea. Râsul ce răsuna în jurul nostru, provocat de ea, cu pricepere, nu făcea decât s-o îndemne la noi și noi strengării. În cele din urmă, ajunsese cam prea departe cu glumele ei. Când mă gândesc acum, îmi dau seama că-și îngăduia, într-adevăr, mult prea mult cu mine, copilul de atunci.

Așa era însă firea ei - de strengăriță în toată legea. Am auzit mai târziu că cel mai mult o răsfăța propriul ei soț, un om foarte dolofan, foarte mic de statură și foarte roșu la față, foarte bogat și foarte ocupat, cel puțin în aparență. Mobil și agitat, nu putea sta două ore în șir în același loc. Se repezea în fiecare zi, uneori și de două ori pe zi, până la Moscova, asigurându-ne mereu că are treabă. Cu greu ai fi putut găsi un om mai vesel și mai bun decât bărbatul acesta comic și totuși foarte cumsecade. Își iubea soția până la slăbiciune, de-ți era chiar milă de el; o adora cum adori o zeitate.

Îi acordase deplină libertate. Soția lui avea o mulțime de prieteni și prietene. În primul rând, puțini erau cei care să n-o îndrăgească, și apoi, flușturatica femeie nu se arăta prea pretențioasă în alegerea prietenilor, cu toate că, în fond, prin firea ei, era mult mai serioasă decât ar reieși din cele relatate până aici. Dintre toate prietenele sale, cel mai mult se atașase însă de o tânără doamnă, o rudă depărtată care se afla acum, și ea, printre invitați. Între ele se înfiripase un fel de legătură delicată, plină de rafinament, din cele ce se nasc uneori din întâlnirea a două caractere cu totul diferite: unul mai grav, mai profund și mai curat

decât celălalt; al doilea, care i se supune cu dragoste, cu profundă modestie și cu nobilul sentiment al propriei sale valori, simțind întreaga superioritate a celui dintâi și închizând în inima sa această prietenie ca o fericire. În cazurile acestea se naște tocmai acel gingaș și nobil rafinament în relațiile dintre cele două ființe: de o parte, dragoste și infinită condescendență, de cealaltă parte, dragoste și stimă, o stimă care merge până la un fel de teamă de a se vedea diminuat în ochii celui pe care-l iubești atât de mult, până la dorința aprigă, fervентă, de a se apropia cu fiecare pas din viață, din ce în ce mai mult, de inima lui. Cele două prietene erau de aceeași vârstă; dar între ele exista o deosebire nemăsurată în toate, începând cu genul de frumusețe. *M-me* M. era și ea foarte frumoasă, dar frumusețea ei avea ceva aparte, care o făcea să se distingă printre toate aceste femei drăguțe; chipul ei avea ceva care atrăgea irezistibil toate simpatiile, sau, mai bine zis, trezea un sentiment de afecțiune nobilă, sublimă, în sufletul oricărui om ce-i ieșea în cale. Există în lumea asta asemenea ființe fericit înzestrate. Alături de ea, orice om se simțea mai bine, mai în voie, înconjurat de căldură; și totuși ochii ei mari și triști, plini de foc și vrajă, aveau o privire plină de neliniște și sfială, stăpâniți parcă de o permanentă teamă de ceva cumplit și dușmănos. Și sfiala aceasta ciudată așternea uneori o asemenea melancolie pe trăsăturile ei dulci și blânde, ca pe chipurile luminoase ale madonelor italiene, încât, privind-o, te simțeai curând tot atât de trist, ca și cum ai fi purtat în suflet propria ta durere. În chipul acesta palid și supt, prin frumusețea desăvârșită a trăsăturilor pure și regulate și prin severitatea melancolică a unei dureri ascunse, înăbușite, se mai întrevedea încă adesea chipul ei de mai înainte, copilărește luminos, imaginea anilor încă atât de apropiați, plini de încredere și, poate, de fericire naivă, zâmbetul blând, dar șovăielnic și sfios. Toate acestea te impresionau puternic, născând involuntare simpatii pentru această

femeie, așa fel, încât în inima oricui se înfiripa fără voie o grijă fierbinte și dulce care de îndată te făcea s-o simpatizezi cu căldură și te apropia de ea. Părea rezervată, tăcută, deși, de bună seamă, nu există ființă mai atentă și mai iubitoare când cineva avea nevoie de compătimire. Există femei care par destinate să fie pururea surori de caritate. În fața lor poți să nu ascunzi nimic, cel puțin nimic din durerile și suferințele ce le porți în suflet. Dacă suferi, te poți apropia de ele cu îndrăzneală și nădejde, fără teamă să le plictisești, fiindcă puțini sunt cei care știu câtă dragoste și nețărmurită răbdare, câtă compasiune și generoasă iertare cuprinde câte o inimă de femeie. Adevărate comori de simpatie, de mângâiere și nădejde zac în aceste inimi curate, atât de des rănite la rândul lor, deoarece inima care iubește mult - suferă mult; dar rana este ascunsă cu grijă de privirile curioase, căci de cele mai multe ori durerea adâncă tace și se ascunde. Pe ele, în schimb, nu le înspăimântă nici gravitatea unei răni străine, nici puroiul ori mirosul greu pe care-l exală. Cel care se apropie de asemenea ființe devine numai prin aceasta demn de ele; de altfel, ele par a fi născute pentru fapte eroice... Doamna M. era înaltă, mlădioasă, zveltă, poate chiar prea subțire. Mișcările ei erau inegale: când încete, line și chiar pătrunse de oarecare gravitate, când copilărește impetuoase; în gesturile ei se ghicea în același timp și un fel de supunere sfioasă, ceva ca un freamăt; părea expusă oricărei primejdii, fără a cere nimănui nimic, fără a cere ocrotire.

Spuneam mai înainte că îndrăznelile regretabile ale viclenei blonde mă umpleau de rușine și durere, mă răneau adânc. Mai aveam pentru aceasta încă un motiv secret, ciudat, prostesc, pe care-l ascundeam; din cauza lui tremuram ca un nenorocit, chiar și gândindu-mă numai la ea, singur, cu mintea răvășită, undeva, în vreun ungher întunecat și tainic, unde nu pătrundeau privirile inchizitoriale, batjocoritoare ale strengăriței cu ochi

albaștri. Numai la gândul acesta muream de rușine, de sfială și de teamă, într-un cuvânt, eram îndrăgostit; adică, nu! Spun prostii: asta era cu neputință. Dar atunci de ce dintre toate chipurile din jurul meu numai unul singur îmi captiva atenția? De ce numai pe ea îmi plăcea s-o urmăresc din ochi, cu toate că nu-mi ardea de loc pe vremea aceea să umblu după doamne și să caut să le cunosc. Aceasta se întâmpla mai ales seara, pe vreme rea, când ne adunam toți în casă și când eu, pitit singur-singurel undeva într-un ungher, mă uitam fără rost peste tot, negăsindu-mi absolut nici un fel de altă ocupație, deoarece, în afară de persecutoarele mele, nimeni nu prea vorbea cu mine; în asemenea seri mă plictiseam de moarte. În ceasurile acelea cercetam atent chipurile din jurul meu, căutam să prind câte ceva din conversațiile pe care de multe ori nu le înțelegeam de loc; și tocmai atunci privirea dulce, zâmbetul blând și frumosul chip al doamnei M. (pentru că ea era femeia aceea) nu știu de ce reținеau atenția mea fermecată și această impresie stranie, nedeslușită, dar nespus de dulce nu se mai ștergea din mintea mea. Uneori, ore în șir nu mă puteam smulge din contemplarea ei; învățasem pe de rost orice gest, orice mișcare a ei, studiasem fiecare inflexiune a glasului ei plin, argintiu și totuși puțin voalat. Și, lucru ciudat, din tot ce observasem, m-am ales, pe lângă o sfioasă și dulce impresie, cu un fel de curiozitate de neînțeles. Parcă mă zbăteam să pătrund o taină...

Cel mai chinuitor pentru mine era să fiu ținta ironiilor în prezența doamnei M. Aceste ironii și aluzii comice mi se păreau chiar înjositoare. Și când toată lumea izbucnea în râs, distrându-se pe socoteala mea, uneori chiar cu involuntara participare a doamnei M., fugeam de persecutoarele mele, plin de deznădejde, buimac de durere, și mă refugiam la etajul de sus, unde stam toată ziua singur, neîndrăznind să mă mai arăt în salon. De altfel, nu înțelegeam încă nici eu pricina rușinii mele, nici a

emoțiilor prin care treceam - nu eram conștient de întregul proces. Cu doamna M. aproape că nu schimbasem încă nici două vorbe, și firește, nici n-aș fi îndrăznit s-o fac. Dar iată că, într-o seară, după o zi cât se poate de nesuferită pentru mine, mort de oboseală, am rămas în urma celorlalți la plimbare; căutam să mă strecor spre casă traversând grădina. Într-o alee mai retrasă, am zărit-o pe doamna M. Era singură, de parcă și-ar fi ales cu tot dinadinsul un loc atât de izolat, și ședea cu capul plecat, dusă pe gânduri, frământându-și batista. Cufundată în meditație, nici nu m-a auzit apropiindu-mă de ea.

Când m-a zărit, s-a ridicat repede de pe bancă, s-a întors cu spatele și am observat că-și șterge pe furiș ochii cu batista. Plângea. După ce și-a șters lacrimile, mi-a zâmbit și a pornit alături de mine spre casă. Nu mai țin minte despre ce anume am vorbit; dar mereu căuta să mă depărteze de ea, sub fel de fel de pretexte: ba cerea să-i rup o floare, ba să văd cine vine călare pe aleea de alături. Și cum mă depărtam de ea, ducea iarăși batista la ochi și-și ștergea neascultătoarele lacrimi care, nevrând nicicum să se potolească, se adunau mereu în inima ei și se revărsau din sărmanii ei ochi. Îmi dădeam seama că prezența mea o stinghерește, căci mereu căuta să mă îndepărteze; vedea și ea că înțeleg totul, dar nu se putea stăpâni și aceasta îmi sfâșia și mai mult inima. Eram furios pe mine în momentul acela, ajunsesem aproape la desperare; mă blestemam pentru stângăcia și neinventivitatea mea; și totuși nu-mi venea în minte cum să mă despart de ea mai potrivit, fără să se bage de seamă că i-am observat durerea. Mergeam însă alături de ea, cuprins de o tristă uimire, chiar de teamă, cu desăvârșire pierdut, negăsind, hotărât, nici un cuvânt pentru a continua convorbirea noastră care și așa nu se închega de loc.

Întâlnirea aceasta mă surprinsese în așa măsură, încât toată seara am urmărit-o pe furiș pe doamna M. cu o avidă curiozitate, fără să-mi pot lua ochii de la ea. Mi s-a

întâmplat însă de două ori ca ea să surprindă pe neașteptate privirile mele insistente. Când îmi prinse a doua oară privirea, îmi zâmbi. A fost singura dată când a zâmbit în seara aceea. Tristețea mai flutura pe fața ei, foarte palidă acum. Vorbea tot timpul încet cu o doamnă în vârstă, o bătrână rea și cârcotașă, pe care nimeni n-o putea suferi din cauza obiceiului ei de a spiona și a bârfi; se temeau însă toți de ea și de aceea, vrând-nevrând, se sileau s-o îmbuneze în fel și chip…

Pe la zece seara, a sosit soțul doamnei M. Până atunci o urmărisem cu cea mai mare atenție, fără să-mi iau ochii de la chipul ei trist; când a intrat pe neașteptate soțul ei, am văzut-o tresărind, iar chipul ei, din palid cum era, se făcu alb ca varul. Reacția era atât de vădită, încât au observat-o și ceilalți: am prins un crâmpei de convorbire din care am reușit să înțeleg că biata doamnă M. nu o ducea prea bine. Se spunea că bărbatul ei era gelos ca un maur, dar nu din dragoste, ci din vanitate. Înainte de toate era un european, un om ce mergea în pas cu vremea, făcând caz și fălindu-se cu ideile sale noi. Ca înfățișare, era un bărbat cu părul negru, înalt și deosebit de voinic, cu favoriți după moda europeană, cu fața rumenă de om satisfăcut de el însuși, cu dinții albi ca zahărul și o ireproșabilă ținută de gentleman. Trecea drept *om deștept*. Așa este apreciată în unele cercuri o specie deosebită de oameni, îmbuibați pe seama altora, care nu fac absolut nimic, nu vor să facă absolut nimic și au, din cauza eternei lor trândăvii, un boț de grăsime în loc de inimă. Îi auzi mereu spunând că nu pot face nimic din cauza unor împrejurări foarte încurcate, vitrege, care „le istovesc geniul”, și din pricina asta „ți-e mai mare jalea să te uiți la ei”. Fraza asta solemnă este „*un mot d’ordre*”[4] al lor, parola și deviza lor, pe care ghiftuiții o repetă pretutindeni, în orice moment, plictisind toată lumea cu aceste *tartuffe*-isme și vorbe goale. De altfel, unii dintre caraghioșii aceștia care nu izbutesc să-și găsească

[4] Cuvânt de ordine (fr.).

nici o ocupație - și, la drept vorbind, nici n-au căutat-o vreodată - vor cu tot dinadinsul să convingă pe toți că în loc de inimă nu au un boț de grăsime, ci, dimpotrivă, ceva *foarte profund* - ce anume, n-ar putea să spună nici cel mai grozav chirurg, chiar dacă ar vorbi, desigur din politețe. Domnii de această teapă își petrec viața concentrându-și toate instinctele asupra unor bârfeli ordinare, condamnând orice cu cea mai mare miopie și nemăsurată mândrie. Neavând altceva de făcut decât să surprindă și să comenteze la infinit greșelile și slăbiciunile altora, și nici mai multă bunătate decât aceea hărăzită unei stridii, nu le vine greu, date fiind asemenea mijloace de apărare, să trăiască destul de prudent printre ceilalți oameni. Și de asta se grozăvesc peste măsură. Așa, de pildă, sunt aproape convinși că mai toată lumea trebuie să le plătească tributul; că lumea întreagă este pentru ei un fel de stridie luată în chip de provizii; că toți afară de ei sunt niște proști; că oricine seamănă cu o portocală sau cu un burete, bun de stors când și când, dacă au nevoie de zeamă; că sunt stăpâni peste toate și întreaga ordine lăudabilă a lucrurilor decurge tocmai din faptul că ei sunt atât de deștepți și oameni de caracter. În îngâmfarea lor nemărginită, nu-și recunosc nici un fel de lipsuri. Seamănă cu specia aceea de indivizi șmecheri, niște Tartuffi și Falstaffi înnăscuți care au făcut atâtea șmecherii, încât s-au convins chiar ei că așa trebuie să fie, că le este dat să trăiască și să meargă dintr-o învârteală într-alta; de atâtea ori au căutat să-i convingă pe alții că sunt oameni cinstiți, încât, în cele din urmă, s-au convins ei înșiși cum că ar fi, într-adevăr, cinstiți și că potlogăriile lor sunt tocmai tot ce poate fi mai cinstit. N-ar fi în stare niciodată să-și facă un examen de conștiință cinstit, să se judece singuri după criterii nobile; pentru unele treburi au obrazul mult prea gros. Pentru ei, în primul plan se află pururea și întru toate prețioasa lor persoană, Molohul și Baalul lor, magnificul lor *eu*. Întreaga fire, întregul univers reprezintă pentru ei

doar o oglindă fermecată creată anume pentru ca idolul nostru să-și admire necontenit imaginea răsfrântă de ea, nemaivăzând din cauza ei pe nimeni altul și nimic mai mult; nu este deci de mirare că orice lucru din lume i se arată sub o înfățișare atât de urâtă. Un astfel de om are o vorbuliță gata pregătită pentru orice ocazie, iar culmea dibăciei din parte-i e faptul că această expresie este totodată și cea mai la modă. Chiar ei singuri contribuie la răspândirea acestei mode, trâmbițând la toate răscrucile exact ideea care, după cum bănuiesc ei, va avea succes. Tocmai ei au destulă intuiție ca să dibuie o asemenea expresie la modă și să și-o însușească înaintea altora, în așa fel, încât să pară că ei sunt cei care au lansat-o. Își fac mai cu seamă o rezervă de expresii cu care să-și manifeste cea mai profundă simpatie față de umanitate, să definească ce înseamnă adevărata filantropie, cea mai deplin justificată de rațiune și, în sfârșit, expresii cu care să înfiereze neîncetat romantismul, cu alte cuvinte, de cele mai multe ori, tot ce este mai frumos și mai adevărat și din care un singur atom e cu mult mai prețios decât tot neamul lor de viermi târâtori. Nu recunosc însă în mod grosolan adevărul în forma lui indirectă, nefinită, de prefacere și resping tot ce nu este încă copt, tot ce suferă încă un proces de frământare, de transformare. Ghiftuitul a trăit toată viața plin de voioșie, având toate de-a gata, fără să facă nimic, el nu știe, așadar, cât de greu se face orice lucru. De aceea, vai și amar de el, dacă vreo asperitate îi atinge sentimentele înecate în grăsime: asta n-o iartă niciodată și e gata oricând să-și amintească și să se răzbune cu sete. În concluzie, eroul meu nu este nici mai mult, nici mai puțin decât un sac uriaș, plin până la gură de maxime, de fraze la modă și de etichete de tot soiul.

Trebuie să spun totuși că domnul M. se deosebea prin ceva remarcabil: era un flecar spiritual și bun de gură, așa că în saloane se forma întotdeauna în jurul lui un cerc întreg. În seara aceea, reușise să producă o impresie

deosebită. Conducea conversația plin de vervă și de voie bună, bucuros nu știu de ce, și-i făcuse pe toți să se uite la el. Doamna M., în schimb, arăta tot timpul ca bolnavă; părea atât de tristă, încât aveam mereu impresia că încă o clipă și pe genele ei lungi au să tremure iar lacrimile de adineauri. Toate acestea, după cum am mai spus, m-au emoționat profund și m-au uimit peste măsură. Am plecat cu un sentiment de ciudată curiozitate și toată noaptea l-am visat pe domnul M., eu care până atunci visasem foarte rar ceva urât.

A doua zi dis-de-dimineață m-au chemat, împreună cu alții, la o repetiție cu niște tablouri vivante în care-mi dăduseră și mie un rol. Tablourile vivante, piesa de teatru și apoi dansurile trebuiau să aibă loc într-o seară, cam peste cinci zile, cu prilejul unei sărbători de familie: ziua de naștere a celei mai tinere fiice a gazdei noastre. La această sărbătorire, aproape improvizată, fuseseră invitați din Moscova și de la vilele din împrejurimi încă vreo sută de oaspeți, astfel încât era treabă multă, griji, zăpăceală și forfotă. Repetițiile - sau mai bine zis, parada costumelor - fuseseră fixate nepotrivit, dimineața, deoarece regizorul nostru, cunoscutul pictor R., prieten și invitat al gazdei noastre, care din prietenie pentru aceasta primise să compună și să monteze tablourile, și apoi să se ocupe și cu pregătirea noastră, se grăbea acum să plece în oraș ca să cumpere recuzita și să facă aprovizionarea în vederea serbării; n-avea, așadar, timp de pierdut. Jucam într-unul din tablouri, împreună cu doamna M. Era o scenă din viața medievală, intitulată: „Castelana și pajul ei”.

Întâlnindu-mă cu doamna M. la repetiție, am fost cuprins de un inexplicabil sentiment de jenă. Mi se părea că va citi pe dată în ochii mei toate gândurile, îndoielile și presupunerile născute în ajun în capul meu. Mi se mai părea apoi mereu că m-am făcut vinovat de ceva față de ea, pentru că în ajun o văzusem plângând și o împiedicasem să-și manifeste nestingherit durerea; vrând-

nevrând, avea să mă vadă ca pe un martor neplăcut, ca pe un părtaș nepoftit la tainele ei. Din fericire, lucrurile s-au aranjat de la sine: pur și simplu n-am fost luat în seamă. Avea aerul că nu-i pasă nici de mine, nici de repetiție: era distrată, tristă, îngândurată și mohorâtă; se vedea că e frământată de o mare neliniște. Terminându-mi rolul, am fugit să mă schimb și peste zece minute am ieșit pe terasa dinspre grădină. Aproape în aceeași clipă, a ieșit pe-o altă ușă și doamna M., iar drept în față a apărut deodată soțul ei cel plin de sine, care se întorcea din grădină, unde condusese tocmai un grup întreg de doamne, lăsându-le acolo în grija unui oarecare *cavalier servant*[5] disponibil. După toate aparențele, întâlnirea dintre cei doi soți fusese neașteptată. Nu știu de ce, doamna M. se fâstâci deodată, și mișcarea ei nervoasă mărturisi o ușoară ciudă. Soțul, care, venind spre casă, fluierase pe drum nepăsător o arie, netezindu-și favoriții, cu un aer de profundă meditație, dând de nevastă-sa, se încruntă și o măsură din cap până în picioare, după cum îmi amintesc, cu o privire hotărât inchizitorială.

— Te duci în grădină? o întrebă el, zărind în mâinile soției o umbreluță și o carte.

— Nu, în luncă, răspunse ea, roșind ușor.

— Singură?

— Cu el... rosti doamna M. arătând spre mine. Dimineața mă plimb singură, adăugă ea cu o voce șovăitoare, vagă, așa cum vorbești când minți pentru prima oară în viață.

— Hm... Am condus chiar acum într-acolo o societate întreagă. Se adună cu toții lângă chioșc ca să-l conducă pe N. Știi, pleacă... I s-a întâmplat nu știu ce bucluc, acolo, la Odesa... Verișoara dumitale (vorbea despre doamna cea blondă) râde și e gata să plângă în același timp, fără să pricep de ce. Mi-a spus, de altfel, că ești supărată, pentru

[5] Cavaler îndatoritor (fr.).

nu știu ce motiv, pe N. și că de aceea n-ai venit să-l petreci. Niște fleacuri, firește?

— A spus-o așa, ca să râdă, răspunse doamna M., coborând treptele terasei.

— Va să zică, acesta este nelipsitul dumitale *cavalier servant*? adăugă domnul M., schimonosindu-și gura și fixându-mă prin lornionul său.

— Sunt paj! am strigat, supărat pentru gestul cu lornionul și pentru ironia lui, apoi, râzându-i drept în față, am sărit deodată peste trei trepte ale terasei.

— Drum bun, mormăi domnul M. și-și văzu de treabă.

Firește că, din clipa în care mă prezentase bărbatului ei, m-am și apropiat îndată de doamna M., ca și cum m-ar fi invitat de-o oră și m-aș fi plimbat cu ea de o lună de zile, în fiecare dimineață. Nu mă puteam dumiri însă, de ce s-a pierdut, de ce s-a fâstâcit în halul acesta și la ce anume se gândea, hotărându-se să recurgă la neînsemnata ei minciună? De ce să nu-i fi spus pur și simplu că se duce să se plimbe singură? Nu mai știam nici cum să mă uit la ea; cuprins de uimire, am început totuși, în modul cel mai naiv cu putință, să mai arunc pe furiș câte-o privire spre chipul ei. Dar și de data asta, ca și cu o oră înainte, la repetiție, nu băga în seamă nici faptul că o supravegheam, nici mutele mele întrebări. Aceeași frământare chinuitoare, dar și mai vădită, mai profundă decât atunci, i se citea pe față, în emoția și în umbletul ei. Se îndrepta undeva zorită, cu pasul din ce în ce mai grăbit și căutând neliniștită în fiecare alee, în fiecare drum din luncă, tot întorcându-se mereu spre grădină. Așteptam și eu ceva. Deodată, în spatele nostru se auziră tropote de cai. Era un grup de călăreți și călărețe care-l conduceau pe acel N. ce părăsea atât de brusc societatea noastră.

Printre doamne era și blonda mea, despre care vorbise domnul M., amintind de lacrimile ei. Acum râdea cu hohote, ca un copil, așa cum îi era obiceiul, mergând la trap. Avea un murg minunat. Când ajunse în dreptul

nostru, domnul N. salută ridicând pălăria, dar nu se opri, nici nu-i spuse doamnei M. vreo vorbă. În curând, tot grupul nu se mai văzu. Am aruncat o privire spre doamna M. și era gata să scot un țipăt de mirare: stătea în fața mea, albă ca varul, cu ochii plini de lacrimi grele. Întâmplător, privirile noastre se încrucișară: doamna M. roși, întorcându-și o clipă fața, pe care se oglindiră neliniștea și ciuda. Prezența mea era de prisos, mai rău ca în ajun; asta apărea cât se poate de limpede. Dar cum puteam să dispar?

Deodată, doamna M. păru să găsească o soluție. Deschise cartea pe care o ținea în mână și, înroșindu-se toată la față, silindu-se vădit să nu se uite la mine, spuse ea și cum și-ar fi dat seama abia acum:

— Vai, am luat din greșeală volumul doi! Du-te, te rog, și adu-mi-l pe întâiul.

Nu era greu de priceput! Rolul meu se terminase și nici că se putea o alungare mai fățișă.

Am fugit să-i aduc cartea, dar nu m-am mai întors. În dimineața aceea, volumul întâi a zăcut liniștit pe masă...

Îmi pierdusem însă cu desăvârșire capul. Inima îmi bătea cu putere, de parcă m-ar fi speriat mereu cineva. Mă căzneam din răsputeri să nu dau ochii cu doamna M. În schimb, urmăream cu o aprigă curiozitate persoana plină de mulțumire a domnului M., de parcă acum trebuia să descopăr negreșit în el ceva deosebit. Nu înțeleg de loc ce rost avea această ridicolă curiozitate a mea; îmi amintesc doar atât - că eram stăpânit de un sentiment ciudat de mirare în urma celor ce-mi fusese dat să văd în dimineața aceea. Dar ziua abia începuse și pentru mine era să fie bogată în evenimente.

De data aceasta, am dejunat foarte devreme. În seara aceea, toată lumea urma să plece într-o excursie în satul vecin, unde tocmai avea loc o serbare câmpenească; aveam deci nevoie de timp să mă pregătesc. Trei zile am visat la această excursie, cu gândul că o să petrec de minune.

Eram adunați aproape toți la cafea pe terasă. Strecurându-mă binișor pe la spatele celorlalți, m-am ascuns în dosul celor trei rânduri de fotolii. Eram împins de curiozitate, dar în același timp nu țineam de loc să mă vadă doamna M. Întâmplarea a vrut însă să nimeresc lângă doamna cea blondă care mă persecuta. Acum se întâmplase însă cu ea ceva absolut cu neputință, o adevărată minune: se făcuse de două ori mai frumoasă ca înainte. Nu știu cum și de ce se întâmpla asta, dar astfel de minuni se petrec destul de des cu femeile. În clipa aceea se afla printre noi un oaspete nou, un tânăr înalt, palid la față, un nelipsit admirator al blondinei noastre; tocmai sosise de la Moscova, parcă anume ca să ia locul lui N. abia plecat, despre care se spunea că ar fi fost îndrăgostit la culme de această femeie frumoasă. În ceea ce-l privește pe noul venit, el era de mult cu ea exact în relațiile care existau între Benedict și Beatrice în *Mult zgomot pentru nimic* de Shakespeare.[xxi] Într-un cuvânt, în ziua aceea frumoasa noastră avea un succes cu totul deosebit. Glumele și sporovăiala ei erau atât de gingașe, atât de pline de candoare și de scuzabilă imprudență! Cu grațioasa ei încredere în sine, era atât de convinsă de entuziasmul general, încât într-adevăr, stârnea tot timpul un fel de adorație cu totul deosebită. Cercul musafirilor uimiți, care o admirau din plin, nu se mai împrăștia din jurul ei; niciodată încă nu fusese atât de fermecătoare. Orice cuvânt al ei ispitea și uimea, era prins din zbor, repetat din om în om și nici o glumă, nici o poznă de-a ei nu se pierdea neobservată de ceilalți. Se pare că nimeni nici nu s-ar fi așteptat din partea ei la atâta bun-gust, inteligență și strălucire, însușirile ei cele mai minunate fuseseră în fiecare zi mascate, ascunse de firea ei voluntară și fantastică, de strengăriile ei de școlăriță îndărătnică, frizând bufoneria. Puțini erau cei care îi întrezăriseră aceste calități; chiar cei care-și dăduseră seama de existența lor, nu le luaseră în serios; astfel încât,

de rândul acesta, extraordinarul ei succes fusese întâmpinat cu un murmur general de uimire.

Trebuie spus că la succesul ei contribuise și o împrejurare destul de delicată, cel puțin dacă ar fi să judecăm după rolul pe care-l juca în acel timp soțul doamnei M. Ștrengărița își pusese în gând - și, trebuie să adaug, aproape spre satisfacția generală sau cel puțin satisfacția tineretului - să-l supună unor îndârjite atacuri, din mai multe motive, probabil foarte importante după părerea ei. Începu deci cu el un adevărat duel de glume, ironii, sarcasme din cele mai irezistibile și mai ambigue, cele mai viclene, perfect ticluite, din cele care nimeresc drept la țintă, dar de care nu te poți agăța în nici un fel ca să te păzești; ele nu fac decât să epuizeze victima aleasă, supusă unor sforțări zadarnice, care o aduc într-o stare de furie sau de comică desperare.

Nu știu exact, dar mi se pare că purtarea aceasta a doamnei celei blonde fusese premeditată, nu spontană. Duelul atât de îndârjit se dezlănțuise încă la masă. Îl numesc „îndârjit”, întrucât domnul M. nu și-a depus prea ușor armele. A trebuit să recurgă la toată prezența lui de spirit, la simțul umorului și la întreaga sa ingeniozitate ca să nu fie făcut praf, zdrobit cu desăvârșire și acoperit de rușine. Totul se petrecea în râsetele neîntrerupte și nestăpânite ale tuturor celor de față și ale părtașilor la această luptă. În orice caz, ziua de azi nu mai semăna pentru el cu cea de ieri. Se vedea clar că doamna M. a încercat, și nu o dată, să-și oprească prietena imprudentă, care, la rândul ei, urmărea cu tot dinadinsul să-l arate pe soțul cel gelos sub un aspect ridicol și bufon, probabil în postura unui barbă-albastră, judecând după toate aparențele și după cele ce mi-au rămas în minte, ca și, în sfârșit, după rolul pe care a trebuit să-l joc chiar eu în această încăierare.

Totul s-a petrecut pe neașteptate și în chipul cel mai ridicol. Ca un făcut, în clipa aceea ședeam în văzul tuturor,

fără să mă gândesc la nimic rău, uitând chiar de precauțiile mele de mai înainte. Deodată am apărut în prim plan ca dușman de moarte și rival firesc al domnului M., în calitate de tânăr îndrăgostit nebunește de soția lui, iar persecutoarea mea a jurat pe loc, și-a dat cuvântul că poate să aducă dovezi în sprijinul celor afirmate: astfel, bunăoară, nu mai departe decât astăzi, a văzut în pădure...

Nu a apucat însă să-și termine fraza - eu am întrerupt-o în clipa cea mai critică pentru mine. Clipa aceea fusese calculată cu atâta precizie diabolică, rezervată cu atâta perfidie tocmai pentru sfârșit, pentru deznodământul caraghios și prezentată atât de comic, încât o explozie generală de râsete nestăpânite a salutat această invenție finală a ei. Și cu toate că mi-am dat pe loc seama că rolul cel mai neplăcut nu-mi fusese rezervat mie, am fost totuși atât de stânjenit, enervat și speriat, încât, cu ochii plini de lacrimi, copleșit de durere, deznădejde și rușine, m-am năpustit să-mi fac loc printre rândurile de fotolii, am ieșit înainte și, adresându-mă persecutoarei mele, am strigat cu glasul vibrând de indignare și lacrimi:

— Nu vă e rușine... să spuneți tare... de față cu toate doamnele... asemenea neadevăruri... urâte?!... Parcă ați fi o fetiță mică... În fața tuturor bărbaților... Ce au să zică ei? Dumneavoastră... atât de mare... Femeie măritată!...

N-am apucat să sfârșesc, fiind întrerupt de aplauze asurzitoare. Izbucnirea mea produsese adevărate furori. Gestul meu naiv, lacrimile mele, dar mai cu seamă faptul că am sărit parcă în apărarea domnului M. - toate acestea stârniseră râsete atât de infernale, că și astăzi, când îmi aduc aminte numai, îmi vine și mie să mă tăvălesc de râs... Am înmărmurit, aproape nebun de groază și rușine. Dezmeticindu-mă deodată, mi-am acoperit obrazul cu mâinile, m-am repezit afară, răsturnând tava cu care feciorul de casă tocmai intra pe ușă, și am urcat în fugă sus pe scară, în odaia mea. Smucind din ușă cheia pusă pe dinafară, m-am încuiat pe dinăuntru. Și bine am făcut,

întrucât după mine venea o adevărată poteră. Într-o clipă, ușa mea a fost asaltată de o mulțime de doamne din cele mai drăgălașe. Auzeam râsul lor sonor, vorba repezită, glasurile însuflețite; ciripeau toate deodată ca niște rândunele. Toate, fără excepție, se rugau de mine, mă implorau să le deschid, fie și numai pentru o singură clipă, se jurau că nu-mi vor face nici cel mai mic rău, că nu vor decât să mă copleșească cu sărutările lor. Dar... ce putea să fie mai cumplit decât această nouă amenințare? Muream de rușine în dosul ușii, cu fața îngropată în perne. Nu le-am deschis; nici măcar nu le-am răspuns. Au mai bătut multă vreme în ușă, implorându-mă să le deschid; dar am rămas nesimțitor și surd cum poate fi numai un copil de unsprezece ani.

Ce era de făcut? Totul fusese dat în vileag, toate secretele mele, pe care le tăinuisem cu atâta strășnicie, apăruseră la lumina zilei. De acum încolo aveam să fiu pe veci acoperit de rușine! La drept vorbind, nici eu însumi nu mă pricepeam cum să-i spun lucrului de care mă temeam atât și pe care aș fi vrut să-l ascund de ceilalți; și totuși mă temeam de ceva, tremuram ca varga la gândul că acest *ceva* ar fi putut să fie aflat de toată lumea. Un singur lucru nu știusem până în clipa aceasta: ce anume este acel lucru, dacă e ceva care se cade sau nu se cade, dacă e frumos sau de rușine, lăudabil sau de condamnat? Acuma însă, chinuit și cuprins de durere, am aflat că lucrul acesta este *de râs și rușinos*! Simțeam în același timp instinctiv că un asemenea verdict este greșit, inuman, brutal; eram însă distrus, nimicit. Procesul de conștiință părea să se fi înțepenit în loc, încâlcit în capul meu; nu eram în stare nici să mă opun acelui verdict, nici măcar să-l apreciez la justa lui valoare. Umblam ca prin ceață. Simțeam doar că inima mea fusese rănită într-un chip inuman, nerușinat și vărsăm lacrimi de neputință. Eram iritat la culme; în inima mea clocoteau indignarea și ura, cu toate că până atunci nu cunoscusem acest sentiment. Abia acum, pentru prima

oară în viață, am aflat ce înseamnă adevărata suferință, jignire, durere; toate acestea erau o realitate, fără nici un fel de exagerare. Copil cum eram, fusesem jignit cu brutalitate în dragostea mea dintâi, încă lipsită de experiență, nerealizată; pudoarea mea, feciorelnică și înmiresmată, fusese prematur dezvăluită și batjocorită, iar prima mea emoție estetică, poate chiar foarte adâncă - luată în derâdere. Desigur, cei care râdeau de mine nici nu bănuiau multe lucruri și nu-și puteau da seama de chinurile mele. La aceasta contribuia în bună parte o împrejurare ascunsă, pe care nu o lămurisem nici eu până atunci, de teamă parcă să o lămuresc. Rămăsesem culcat în pat, nenorocit și desperat, cu obrazul îngropat în perne; simțeam, rând pe rând, valuri de căldură și fiori reci. Mă frământau două întrebări: ce anume a văzut și ce a putut să vadă nesuferita blondă petrecându-se astăzi în pădure între mine și doamna M.? Iar în al doilea rând, cu ce ochi, cum o voi mai putea privi în față pe doamna M., și să nu intru în pământ de rușine și deznădejde?

O zarvă neobișnuită în curte m-a făcut să ies, în cele din urmă, din starea de semiconștiență în care mă aflam. M-am sculat din pat și m-am apropiat de fereastră. Curtea era plină de trăsuri, de cai de călărie și de servitori grăbiți. S-ar fi părut că toată lumea pleacă; unii dintre oaspeți încălecaseră, alții se urcau în trăsuri... Mi-am adus îndată aminte de plimbarea plănuită și, încetul cu încetul, în inima mea a început să se strecoare un sentiment de neliniște. Căutam stăruitor din ochi în curte calul meu eston; nu era însă nicăieri. Așadar, uitaseră de mine. N-am mai putut rezista și m-am repezit într-un suflet jos, fără să mă mai gândesc nici la întâlniri neplăcute, nici la rușinea mea de adineauri...

Mă aștepta o veste cumplită. De rândul acesta, nu aveau pentru mine nici cal de călărie, nici loc în vreo trăsură: totul fusese ocupat, eram nevoit să las locul altora.

Zguduit de această nouă lovitură, am rămas în cerdac, uitându-mă îndurerat la șirul lung de cupeuri, cabriolete și trăsuri în care pentru mine nu se găsea nici măcar un colțișor, la elegantele amazoane călare pe cai focoși, care jucau în loc de nerăbdare.

Nu se știe de ce unul din călăreți zăbovise. Ceilalți nu-l așteptau decât pe el ca să pornească. Calul lui stătea la scară mușcându-și zăbala, bătând din copită, tresărind mereu și ridicându-se speriat în două picioare. Doi grăjdari îl țineau temători de frâu, pe când toată lumea păstra o distanță respectabilă.

Într-adevăr, se întâmplase ceva cât se poate de supărător și asta era cauza pentru care nu puteam veni și eu. Pe lângă faptul că mai sosiseră alți oaspeți noi, care ocupaseră toate locurile și toți caii, se mai și îmbolnăviseră doi cai de călărie, printre care și al meu. Nu eram însă singurul care suferea din pricina acestei întâmplări. Nici pentru musafirul nostru cel nou, tânărul cu fața palidă de care am vorbit înainte, nu se mai găsea un cal de călărie. Ca să scape de o situație neplăcută, amfitrionul nostru fusese nevoit să recurgă la o măsură extremă: să propuie un armăsar turbat, neînvățat încă la călărie, adăugând însă, ca să-și împace conștiința, că nu e chip să-l călărești și că hotărâse demult să-l vândă din cauza firii lui sălbatice, numai bineînțeles să găsească un amator. Prevenit astfel, oaspetele se declarase călăreț destul de bun, gata să încalece pe orice cal, numai și numai să meargă și el în excursie. Amfitrionul nu spuse nimic; dar acum aveam impresia că pe buzele lui flutura un zâmbet maliții os, cam în doi peri. În așteptarea călărețului care se lăudase cu măiestria lui, nu încălecase nici el; își freca cu nerăbdare mâinile și furișa mereu câte o privire spre ușă. Cei doi grăjdari stăpâneau cu greu armăsarul și ceva din dispoziția lui îi cuprinsese și pe ei și nu mai puteau de mândrie la gândul că atâta lume îi vede lângă un astfel de cal care ar fi în stare să omoare un om tam-nisam. Un fel

de reflex al zâmbetului viclean de pe buzele stăpânului scânteia și în ochii lor, holbați de încordare și aținți și ei spre ușa în pragul căreia trebuia să apară îndrăznețul invitat. Până și calul se comporta așa fel, de parcă ar fi fost înțeles cu stăpânul său și cu grăjdarii: se ținea fudul, arogant, ca și cum ar fi simțit că-l urmăresc zeci de ochi curioși, mândrindu-se parcă în fața tuturor cu proasta lui faimă, întocmai cum se fălesc cu poznele lor condamnabile câte unii ștrengari incorigibili. Părea să-i arunce o provocare îndrăznețului care a cutezat să atenteze la independența lui.

În cele din urmă, se arătă și îndrăznețul. Stingherit de faptul că s-a făcut așteptat și punându-și grăbit mănușile, înaintă, fără să se uite împrejur, coborî treptele și nu-și ridică ochii decât în clipa când încercă să puie mâna pe grumazul calului ce-l aștepta; surprins de zvâcnetul turbat al calului care se ridică în două picioare și de strigătul de alarmă al spectatorilor speriați, tânărul făcu un pas înapoi, privind cu nedumerire calul sălbatic care tremura ca varga, sforăia de furie și-și rotea cumplit în orbite ochii injectați de sânge, lăsându-se mereu pe picioarele dinapoi și ridicându-le pe cele dinainte, gata parcă să se avânte în văzduh, târându-i după el pe cei doi grăjdari. Călărețul rămase o clipă în loc, neștiind ce să facă; apoi, roșind ușor din pricina tulburării care-l cuprinsese, își ridică privirile, se uită în jur și-și opri ochii asupra doamnelor înspăimântate.

— E un cal admirabil! spuse el, ca pentru sine. Și pe cât se pare - foarte plăcut de călărit; însă... știți ceva? Eu unul n-am să-l încalec, încheie adresându-se gazdei noastre cu un zâmbet larg și deschis care se potrivea atât de bine cu figura lui de om inteligent și bun.

— Și totuși eu cred că sunteți un călăreț excelent, pe cinstea mea, răspunse bucuros proprietarul calului rebel, strângând mâna musafirului cu căldură și chiar cu recunoștință. Și aceasta tocmai datorită faptului că de la

prima vedere v-ați dat seama cu ce fiară aveți de-a face, adăugă el cu demnitate. Credeți-mă că eu însumi, care timp de douăzeci și trei de ani am fost husar, am avut de trei ori până acum plăcerea să stau întins la pământ din cauza domniei-sale, adică exact de câte ori am încălecat acest... trântor. Tancred, prietene, lumea de aici nu-i de tine; se vede că ți-a fost sortit să fii încălecat de vreun viteaz de felul lui Ilia Muromeț care mai lâncezește și acum pe cuptor în satul Karaciarovo și așteaptă să-ți cadă dinții. Hai, luați-l de-aici! Să nu mai sperie oamenii! Degeaba l-am mai scos din grajd, încheie el, frecându-și mâinile satisfăcut.

Trebuie să spunem că Tancred nu-i aducea nici cel mai mic folos, și își mânca de pomană tainul; mai mult: bătrânul husar și-a mai și compromis binecunoscuta lui reputație de geambaș de cai pentru armată, plătind un preț fabulos pe acest trântor care nu era bun de nimic și nu se putea mândri decât cu frumusețea lui... Cu toate acestea, acum era încântat că Tancred al lui nu s-a făcut de râs: trântise încă un călăreț, câștigând prin aceasta alți lauri absurzi.

— Cum, nu mai mergeți? strigă doamna cea blondă care voia acum cu tot dinadinsul să fie însoțită de cavalerul ei servant. Vi-i frică?

— Exact! Pe cuvânt! îi răspunse tânărul.

— Și o spuneți serios?

— Dar bine, doamnă, vreți oare cu tot dinadinsul să-mi rup gâtul?

— Atunci încălecați repede pe calul meu: că nu-i nici o teamă; e liniștit cum nu se mai poate. N-o să întârziem prea mult; într-o clipă ne schimbă șeile! Am să încerc să iau calul dumneavoastră... Nu se poate ca Tancred să fie chiar întotdeauna atât de prost crescut.

Zis și făcut! Nebunatica doamnă descălecă și își termină fraza stând în picioare, în fața noastră.

— Nu-l cunoașteți pe Tancred dacă vă închipuiți că va admite să pună pe el șaua asta păcătoasă! Și apoi nici pe dumneavoastră nu vă las să vă rupeți gâtul. Zău că ar fi păcat! rosti gazda noastră, exagerând și mai mult, în clipa aceasta de tăinuită satisfacție, obișnuita bruschețe, studiată și afectată, brutală chiar, a felului său de a vorbi, ceea ce, după părerea lui, îi crea o reputație de om de treabă, de ostaș bătrân, menită să-i atragă mai cu seamă simpatiile doamnelor. Era una din ciudățeniile lui, o slăbiciune pe care o cunoșteam cu toții.

— Dar tu, plângăciosule, nu vrei să încerci ? Țineai doar morțiș să vii cu noi, spuse călăreața cea curajoasă, zărindu-mă pe mine și, ca să mă întărâte și mai mult, făcu un semn cu capul înspre Tancred, de fapt, numai și numai ca să-și asigure o retragere onorabilă, de vreme ce tot descălecase fără rost și nici să mă lase pe mine să scap fără o înțepătură, din moment ce făcusem și eu greșeala să-i ies în cale.

— Pesemne, nu ești și tu ca... Ei, ce să mai vorbim, ești doar un erou binecunoscut și o să-ți fie rușine să te arăți fricos, mai cu seamă știind că o să te vadă, frumosule paj, adăugă ea, aruncând o privire doamnei M., a cărei trăsură aștepta trasă mai aproape de scară ca celelalte.

În clipa când frumoasa amazoană se apropiase de noi cu gândul de a încăleca pe Tancred, îmi simții inima copleșită de ură și dor de răzbunare... Nu pot spune însă ce am simțit auzind provocarea neașteptată a ștrengăriței. Am prins din zbor privirea ce o aruncase doamnei M., și mi-am pierdut cu desăvârșire capul. Un gând îmi străfulgeră mintea... A fost doar o clipită, poate chiar mai puțin, ca un fel de explozie; sau poate că se umpluse paharul răbdării mele și m-am răzvrătit deodată cu tot sufletul meu trezit la viață, în așa fel, încât m-am simțit cuprins de dorința să-i dărâm pe toți dușmanii mei, să mă răzbun pe ei pentru toate, de față cu toată lumea, și să le arăt ce fel de om sunt. Sau, în sfârșit, poate că, printr-o minune, cineva mi-a

sugerat în clipa aceea ceva din istoria evului mediu, din care până atunci nu cunoscusem nici o buche, și în capul meu amețit s-au învălmășit într-un iureș întreceri de cavaleri, paladini, eroi, frumoase doamne, învingători și glorii; am auzit parcă trâmbițele crainicilor, zăngănitul săbiilor, strigătele și aplauzele mulțimii și, prin tot vacarmul acesta, strigătul sfios al unei inimi speriate, un strigăt ce desfată un suflet mândru mai presus decât izbânda și gloria. Nu știu dacă într-adevăr toate aceste absurdități mi-au trecut atunci prin cap sau n-a fost decât o presimțire a inevitabilelor prostii ce aveau să urmeze; am simțit însă că mi-a sunat ceasul. Inima mea a zvâcnit o dată, a tresărit și, nu știu cum, dintr-o săritură, am coborât treptele și m-am pomenit lângă Tancred.

— Credeți poate că mi-e frică? am strigat semeț și mândru, nebun de înfrigurare, gâfâind de emoție și roșind într-atât, încât lacrimile îmi ardeau obrajii. O să vedeți acuși!

Și, apucându-mă de grumazul lui Tancred, mai înainte ca cineva să facă cea mai mică mișcare ca să mă rețină, am pus piciorul în scară. Chiar în aceeași clipă, Tancred se ridică în două picioare cu capul sus, dintr-o săritură puternică se smuci din mâinile grăjdarilor înmărmuriți și porni ca vântul, în strigătele de uimire și de spaimă ale celor de față.

Nu știu nici eu cum de am reușit în goana calului să-mi pun în scări și celălalt picior; nu pot pricepe nici cum de n-am scăpat din mână frâul. Tancred mă scoase afară pe poarta de grilaj, coti brusc la dreapta și o luă la galop de-a lungul gardului, orbește, fără să știe încotro aleargă. Abia în clipa aceea am auzit în urma mea strigătul izbucnit clin cincizeci de piepturi; și acest strigăt răsună în inima mea care se strângea de spaimă, trezind în ea un sentiment năvalnic de satisfacție și mândrie, atât de puternic, încât nu voi uita niciodată clipa aceea nebunească din viața mea de copil. Tot sângele mi se suise la cap, asurzindu-mă,

înecând și înăbușindu-mi spaima. Îmi pierdusem cu desăvârșire orice judecată. Într-adevăr, când mă gândesc acum la cele petrecute, văd că în tot ce făcusem era ceva cavaleresc.

De altfel, tot cavalerismul meu a început și s-a isprăvit în mai puțin de o clipă; altminteri, cavalerul ar fi pățit-o cam urât. Nici așa nu știu cum am scăpat cu viață. De fapt, învățasem și știam să călăresc. Dar calul meu eston semăna mai curând a oaie decât a cal de călărie. De bună seamă, dacă Tancred ar fi avut timp să mă azvârle, aș fi zburat cât colo. După ce galopase încă vreo cincizeci de pași, s-a speriat deodată de un bolovan mai mare de lângă drum și a pornit îndărăt. Se întorsese din mers, dar atât de brusc, încât nu pot pricepe nici până acum cum de n-am fost aruncat din șa ca o minge, și nu m-am făcut praf, iar Tancred nu s-a șoldit răsucindu-se atât de brusc în loc. Porni înapoi spre poartă, scuturând furios din cap, sărind dintr-o parte într-alta, nebun de furie, zvârlindu-și picioarele în vânt la voia întâmplării, și căutând cu fiecare săritură să mă arunce din spinare, de parcă i-ar fi sărit în spate un tigru, care-i înfigea în carne colții și ghearele. Încă o clipă și, neapărat, aș fi zburat. De fapt, cădeam, dar câțiva călăreți s-au și repezit să mă salveze. Doi din ei mi-au tăiat drumul direct peste câmp, alți doi m-au ajuns în galop și m-au încadrat atât de strâns, încât mai-mai să-mi strivească picioarele, înghesuindu-l pe Tancred dintr-o parte și dintr-alta. Amândoi îl apucară de frâu. Peste câteva secunde, eram la scara casei.

M-au dat jos de pe cal, palid, gâfâind. Tremuram tot, ca un fir de iarbă în bătaia vântului, ca și Tancred, de altfel, care se opintea cu tot trupul, pironit locului, de parcă și-ar fi împlântat copitele în pământ, slobozind cu greu răsuflarea-i fierbinte pe nările roșii, fumegânde, tremurând ca varga, năucit parcă de jignire și mânie pentru obrăznicia aceasta de copil rămasă nepedepsită. În jurul

meu se auzeau strigăte de neliniște, de mirare și de spaimă.

În clipa aceasta privirea mea rătăcită se întâlni cu a doamnei M., alarmată, palidă. Și - nu voi uita clipa aceasta! - deodată o roșeață vie mi-a învăpăiat obrazul. Nu știu ce s-a petrecut în mine; dar, rușinat și speriat de propriile mele senzații, mi-am lăsat sfios ochii în jos. Privirea mea fusese însă observată, surprinsă, furată. Toți ochii se îndreptară spre doamna M. care, văzându-se în centrul atenției generale, roși deodată și ea, ca o copilă, copleșită de un sentiment involuntar, naiv, și acum căuta din răsputeri, zadarnic însă, să-și ascundă stânjeneala, râzând...

Privite dinafară, toate acestea ar fi putut să pară, desigur, cât se poate de ridicole. Dar în momentul acela o manifestare cât se poate de naivă și de neașteptată m-a salvat de râsul tuturor, dând întâmplării o întorsătură aparte. Cea care provocase toată încurcătura aceasta, frumoasa mea persecutoare, care până atunci fusese dușmanul meu neîmpăcat, s-a repezit deodată să mă îmbrățișeze și să mă sărute. Fără să-și creadă ochilor, din clipa când am cutezat să-i primesc provocarea și am ridicat mănușa ce mi-o aruncase privind-o pe doamna M., mă urmărise mai mult moartă decât vie de frică pentru mine și chinuită de remușcări, tot timpul cât am zburat călare pe Tancred. Acum, când totul se isprăvise cu bine și, mai cu seamă, când, ca și ceilalți, îmi prinsese privirea aruncată doamnei M., îmi văzuse tulburarea și roșeața subită, când, în sfârșit, reușise să găsească pentru acea clipă - potrivit dispozițiilor romanțioase ale căpșorului ei flușturatic - o interpretare nouă, tainică, nerostită, acum, după toate acestea, era atât de încântată de „cavalerismul” meu, încât, înduioșată, mândră de mine, bucuroasă, s-a repezit la mine și m-a strâns la piept. În clipa următoare, ridică spre cei adunați în jurul nostru o fețișoară naivă și gravă, pe care tremurau, luminoase, două lacrimi mici de cleștar și spuse cu un glas grav, serios, cum nu a mai auzit-o

nimeni, arătându-mă pe mine: „*Mais c'est très sérieux, messieurs, ne riez pas!*”[6], fără să-și dea seama că toată lumea stă ca vrăjită în fața ei, admirându-i luminosul entuziasm. Toată mișcarea aceasta a ei, neașteptată și vijelioasă, chipul ei serios, naivitatea sinceră, lacrimile calde de care n-ar fi bănuit-o nimeni în stare, umplându-i ochii veșnic râzători, păreau un miracol atât de neașteptat, încât stăteau cu toții în fața ei ca electrizați de privirile ei, de vorba repezită, înflăcărată ca și gestul. Parcă nimeni nu-și putea lua ochii de la ea, de teamă să nu scape această clipă rară, oglindită pe chipul ei însuflețit. Până și amfitrionul nostru roșise la față ca un bujor și unii afirmau chiar că l-ar fi auzit apoi recunoscând „spre rușinea sa”, că, timp de o clipă, fusese îndrăgostit de frumoasa lui musafiră. De bună seamă, după toate acestea eu apărusem în fața tuturor în ipostază de cavaler medieval, de erou.

— Delorges! Togenburg[xxii]! se auzea în jurul nostru.

Și începură să aplaude.

— Bravo, tânăra generație! adăugă gazda noastră.

— Să vină, să vină negreșit cu noi! strigă frumoasa doamnă. Îi găsim noi, trebuie să-i găsim un loc. Să stea alături de mine, pe genunchii mei... Adică nu, nu! Am greșit!... se corectă îndată izbucnind în hohote, incapabilă să-și stăvilească râsul la amintirea primei noastre cunoștințe.

Continuând să râdă însă, îmi mângâia cu duioșie mâna, căutând din răsputeri să mă îmbuneze ca să nu mă supăr.

— Negreșit! Negreșit! îi răspunseră câteva glasuri. Trebuie să vină cu noi, și-a câștigat locul.

Într-o clipă, totul s-a aranjat. Chiar domnișoara cea bătrână, care-mi făcuse cunoștință cu blonda mea, fu copleșită de insistențele tineretului care cerea să rămână acasă cedându-mi locul, astfel încât a fost nevoită să-și dea consimțământul, spre marele ei necaz, zâmbind în aparență, dar șuierând de răutate, pe ascuns. Protectoarea

[6] Dar e foarte serios, domnilor, nu râdeți! (fr.).

ei, pe lângă care se învârtea mereu, fosta mea dușmancă, acum prietenă câștigată de curând, îi și striga, galopând pe calul său zburdalnic și râzând în hohote, ca un copil, că o invidiază și că ar rămâne bucuroasă cu ea acasă căci se ridică nori de ploaie și riscăm să ne întoarcem toți uzi leoarcă.

Și, într-adevăr, parcă ar și fi chemat ploaia. Peste un ceas s-a pornit un adevărat potop, care ne-a stricat toată plimbarea. Am fost nevoiți să ne adăpostim câteva ceasuri prin case țărănești și să ne întoarcem acasă după orele nouă, pe o vreme umedă, ca după ploaie. Pe mine începuseră să mă scuture frigurile. Chiar în clipa în care trebuia să ne urcăm în trăsuri și să pornim, doamna M. s-a apropiat de mine și s-a mirat că n-am pe mine decât o jachetă și sunt descheiat la gât. I-am răspuns că n-am mai avut timp să-mi iau o pelerină. A luat atunci o agrafă și, prinzându-mi cu ea ceva mai sus gulerașul încrețit al cămășii, și-a scos fularul de voal roșu și m-a legat cu el la gât, să nu răcesc. O făcuse atât de repede, încât nici n-am mai apucat să-i mulțumesc.

După ce ne-am întors acasă, am găsit-o într-un salonaș, împreună cu doamna cea blondă și cu tânărul cel palid care-și asigurase în aceeași zi reputația de bun călăreț numai și numai datorită faptului că n-a îndrăznit să încalece pe Tancred. M-am apropiat de ei ca să mulțumesc și să înapoiez fularul. Dar acum, după toate cele petrecute cu mine, parcă mi-era rușine de ceva; doream să mă retrag cât mai repede sus, și acolo, în liniște, să judec și să pun la cale ceva. Eram plin de impresii. Înapoind fularul, am roșit până la urechi.

— Fac prinsoare că ar fi vrut să-l păstreze, spuse râzând tânărul. Se vede după ochi că-i pare rău că se desparte de fularul dumneavoastră.

— Da, da, chiar așa! sări și doamna cea blondă. Uite-l cum e! Ah!... rosti ea cu vădită supărare în glas, clătinând din cap; se opri însă la timp, prinzând privirea gravă a

doamnei M. care n-ar fi vrut ca gluma să meargă prea departe.

Am căutat să mă depărtez cât mai repede.

— Vezi cum ești! începu ștrengărița, ajungându-mă din urmă în odaia de alături și apucându-mă prietenește de amândouă mâinile. Dacă țineai atât de mult să-i păstrezi fularul, nici nu trebuia să i-l dai. Puteai să spui că l-ai uitat pe undeva, și gata. Vezi cum ești! Nici atâta nu te-ai priceput! Caraghiosule!

Îmi dădu ușurel cu degetul peste bărbie, râzând pentru că mă făcusem roșu ca racul.

— Acum suntem prieteni, nu-i așa? S-a terminat cu dușmănia dintre noi, ce zici? Da ori ba?

Am zâmbit și i-am strâns în tăcere degetele subțiri.

— Ei vezi, așa mai merge! Dar de ce ești acum atât de palid și tremuri tot? Ai frisoane?

— Da, nu mă simt bine.

— Vai, sărăcuțul de el! Asta-i din cauza emoțiilor prea tari! Știi ceva? Du-te mai bine la culcare, fără să mai aștepți ora mesei. La noapte o să-ți treacă. Hai, vino!

Mă conduse sus. Mi-a dat tot felul de îngrijiri. Lăsându-mă să mă dezbrac, a coborât în grabă scara, a făcut rost de ceai și mi l-a adus singură, după ce m-am culcat. A adus și o pătură groasă. Cred că toate aceste servicii și grija ei pentru mine m-au surprins și m-au înduioșat foarte mult, sau poate dispoziția aceasta fusese provocată de evenimentele zilei, de plimbarea și febra mea. Fapt e că, spunându-i noapte bună, am îmbrățișat-o cu căldură și putere ca pe prietenul meu cel mai drag, cel mai duios și în aceeași clipă emoțiile trăite mi-au copleșit inima, dintr-o dată neputincioasă; ghemuindu-mă la pieptul ei, plângeam aproape. Dându-și seama de emoția mea, ștrengărița părea, la rândul ei, ușor emoționată...

— Ești un băiețaș foarte bun, șopti ea, privindu-mă cu blândețe în ochi, și te rog să nu mai fii supărat pe mine. Nu-i așa că n-ai să mai fii?

Într-un cuvânt, eram acum prietenii cei mai buni, plini de iubire unul pentru altul.

Deși m-am deșteptat destul de devreme, soarele îmi și inundase odaia cu lumina lui vie. Am sărit din pat cu desăvârșire sănătos și împrospătat, de parcă în ajun nici n-aș fi avut febră; simțeam acum în locul ei o inexplicabilă bucurie. Aducându-mi aminte de întâmplările din ajun, mi-am zis că aș da toată fericirea vieții mele pentru ca în clipa aceea s-o pot îmbrățișa ca în ajun pe noua mea prietenă, pe frumoasa blondă. Era însă prea devreme, toată lumea dormea. M-am îmbrăcat în grabă și am coborât în grădină, iar de acolo am trecut în pădurice. Căutam să ajung unde verdeața era mai deasă, unde copacii miroseau mai puternic a rășină, iar razele soarelui străbăteau cu și mai multă voioșie, parcă bucurându-se că au reușit ici-colo să străpungă cețoasa învălmășeală a frunzelor. Era o dimineață minunată.

Tot înaintând, am ieșit în cele din urmă în capătul celălalt al păduricii, spre râul Moscova. Curgea la vreo două sute de pași, la poalele unei coline. Pe malul celălalt se cosea iarbă. Am rămas în loc uitându-mă cum șiruri întregi de coase ascuțite scânteiază deodată în soare, la fiecare mișcare a cosașilor, cum dispar apoi din nou ca niște șerpi de foc, de parcă s-ar fi ascuns undeva; cum iarba retezată de la rădăcină cade pe-o parte, în brazde destul de groase, așternute în rânduri drepte și lungi. Nu știu cât timp am stat așa contemplând, dar deodată am tresărit auzind în pădurice, la vreo douăzeci de pași de mine, pe drumeagul care lega drumul cel mare de conac, fornăitul și bătăile nerăbdătoare de copită ale unui cal care scurma pământul. Nu știu dacă l-am auzit chiar din clipa când călărețul a ajuns acolo și s-a oprit in loc, sau dacă auzeam de mai multă vreme zgomotele acestea în ureche, fără să mă fi putut trezi din visarea mea. Împins de curiozitate, am pătruns în pădurice și, străbătând câțiva pași, am auzit voci; se vorbea în șoaptă, repede. M-am

apropiat mai mult, dând binișor în lături cele din urmă crengi ale ultimelor tufișuri din marginea drumeagului. Și deodată m-am dat înapoi, cuprins de uimire: în fața mea apăru rochia albă binecunoscută și un glas domol de femeie răsună în inima mea ca o muzică. Era doamna M. Stătea în picioare lângă un călăreț care-i spunea ceva în grabă, de pe cal. Spre uimirea mea, l-am recunoscut pe N., chiar tânărul acela care ne părăsise încă de ieri dimineață și de persoana căruia părea atât de preocupat domnul M. Dar se spunea atunci că pleacă undeva foarte departe, în sudul Rusiei; de aceea am și fost atât de mirat, văzându-l din nou aici, atât de dimineață și singur cu doamna M.

Ea era însuflețită și tulburată cum n-o mai văzusem niciodată; pe obrajii ei sclipeau lacrimi luminoase. Tânărul o ținea de mână, pe care o săruta aplecat din șa. Prinsesem tocmai clipa despărțirii lor. Păreau grăbiți. În cele din urmă, tânărul scoase din buzunar un plic închis pe care-l întinse doamnei M., o îmbrățișă cu un singur braț, ca și înainte, fără să se dea jos de pe cal, și o sărută lung și fierbinte. Apoi dădu pinteni calului și trecu prin fața mea ca o săgeată. Doamna M. îl petrecu câteva clipe din ochi, apoi, îngândurată și tristă, se îndreptă spre casă. După ce făcu însă câțiva pași pe drumeag, păru să se fi trezit dintr-un vis, își făcu în grabă loc prin tufiș și porni spre pădurice.

Am mers în urma ei, tulburat și uimit de cele văzute. Inima-mi bătea puternic în piept, ca de o sperietură. Mă simțeam amorțit, mă mișcăm ca într-o ceață. Gândurile-mi erau împrăștiate, învălmășite; țin minte că mă simțeam cuprins de o mare și inexplicabilă tristețe. Din când în când, în fața mea se arăta o clipă prin verdeață rochia ei albă. Mergeam în urma ei, fără să vreau, fără s-o scap din vedere, tremurând însă de frică să nu mă observe. În cele din urmă, ieși în poteca ce ducea spre grădină. Am așteptat câteva secunde și am ieșit și eu acolo. Dar mare mi-a fost mirarea când am zărit deodată pe nisipul roșietic

al potecii plicul închis pe care l-am recunoscut de la prima privire, chiar plicul acela care fusese înmânat cu zece minute înainte doamnei M.

L-am ridicat de jos: nu era nimic scris pe el - nici pe o parte, nici pe alta. Nu era prea mare, dar plin și greu, de parcă ar fi avut înăuntru vreo trei foi, poate și mai multe.

Ce era în plicul acela? Conținea fără îndoială dezlegarea întregului mister. Poate că se spuneau în el lucruri pe care N. nici n-a sperat să le poată rosti în graba scurtei lor întâlniri. Nici nu descălecase măcar... Poate că se grăbea ori se mai temea că nu se va putea stăpâni în ceasul despărțirii; cine știe...

M-am oprit, fără să ies în potecă, am aruncat plicul într-un loc foarte vizibil și nu l-am slăbit din ochi, cu gândul că doamna M. va observa că l-a pierdut și se va întoarce să-l caute. Dar după ce am așteptat vreo patru minute, n-am mai putut să rabd, am ridicat de jos plicul găsit, l-am vârât în buzunar și am pornit în goană s-o ajung din urmă pe doamna M. Am ajuns-o tocmai în grădină, pe aleea cea mare; se îndrepta direct spre casă cu pași repezi, grăbită, îngândurată încă, și cu ochii lăsați în pământ. Nu știam ce să fac. Să mă apropii și să-i dau plicul? Aceasta ar fi însemnat să recunosc că știu tot, că am văzut totul. M-aș fi trădat din primul moment. Și cum aș mai fi putut să mă uit la ea după aceea? Cum s-ar fi uitat ea în ochii mei? Am tot așteptat să-și dea seama, să constate pierderea și să se întoarcă. Atunci aș fi putut să arunc pe ascuns plicul în calea ei, ca să-l găsească. Asta nu se mai putea însă! Eram prea aproape de casă; o și zăriseră ceilalți...

Ca un făcut, în dimineața aceea aproape toată lumea se sculase foarte devreme, pentru că, încă din ajun, în urma excursiei nereușite, hotărâseră să facă o altă plimbare de care eu încă nu aflasem. Se pregăteau de plecare și-și luau cafeaua pe terasă. Am așteptat vreo zece minute ca să nu fiu văzut împreună cu doamna M., apoi, făcând un ocol prin grădină, am pornit înspre casă prin cealaltă parte, cu

mult în urma ei. Ea se plimba încolo și încoace pe terasă, palidă și îngrijorată, cu mâinile încrucișate pe piept; se vedea că se căznește să se stăpânească, să-și înfrângă zbuciumul, deznădejdea ce se citeau în ochii, în mersul, în toate mișcările ei. Uneori cobora treptele și făcea câțiva pași printre răzoarele de flori înspre grădină; ochii ei căutau atunci cu nerăbdare și aviditate, cu imprudență chiar ceva pe nisipul cărărilor și jos, pe terasă. Nu mai exista nici o îndoială: constatase pierderea și părea să-și închipuie că și-a pierdut plicul undeva pe aici, prin apropierea casei. Da, așa era; era convinsă că așa s-a întâmplat.

Mai întâi unii, apoi alții și-au dat seama cât de palidă și de tulburată era. O copleșiră cu întrebări asupra sănătății, cu sfaturi plictisitoare; iar ea era nevoită să răspundă cu glume, să râdă și să pară veselă. Uneori arunca o privire spre soțul ei, care stătea în picioare, într-un colț al terasei, de vorbă cu două doamne; și atunci biata femeie era cuprinsă deodată de același tremur nervos, de aceeași tulburare ca și în prima seară când venise el. Cu mâna în buzunar, strângeam cu strășnicie plicul și mă țineam departe de tot, rugându-mă la toți zeii ca doamna M. să mă observe. Voiam s-o îmbărbătez, s-o liniștesc, măcar din privire; să-i spun ceva, în treacăt, pe furiș. Dar când, din întâmplare, și-a oprit ochii asupra mea, am tresărit și mi-am lăsat privirile în jos.

Îi vedeam zbuciumul și nu mă înșelam. Nu știu nici până acum care era taina ei, nu știu nimic în afară de cele ce am văzut cu ochii mei și ce am povestit acum. Legătura dintre ei doi era poate de altă natură decât cea pe care puteai s-o bănuiești la prima vedere. Poate că sărutul acela fusese un sărut de despărțire sau încă o ultimă și neînsemnată răsplată pentru jertfa adusă în numele liniștii și onoarei ei. N. plecase; poate că o părăsise pentru totdeauna. În sfârșit, până și scrisoarea pe care o țineam strâns în mână, cine știe ce putea să conțină? Cine să-i judece, și cum? Și

totuși, nu exista nici o îndoială că o dezvăluire subită a acestei taine ar fi fost în viața ei ceva îngrozitor, o lovitură de trăsnet. Țin minte și acum expresia ei din clipa aceea; nici că putea să existe suferință mai mare. Să simți, să știi, să fii sigur și să aștepți așa cum se așteaptă o execuție capitală, ca peste un sfert de oră, poate chiar peste un minut, totul să fie dat în vileag; plicul putea să fie găsit, ridicat de cineva, deschis de oricine, căci nu purta pe el nici o adresă. Și atunci... ce ar fi urmat? Ce pedeapsă putea să fie mai groaznică decât cea pe care o așteaptă? Umbla printre viitorii ei judecători. Încă o clipă, și chipurile lor lingușitoare, zâmbitoare, urmau să devină neînduplecate, amenințătoare. Avea să citească, scrise pe ele, batjocura, răutatea și disprețul glacial, după care, peste viața ei avea să se aștearnă o noapte veșnică, fără speranța unei lumini... Pe vremea aceea, nu înțelegeam totul așa cum înțeleg acum. Nu puteam decât să bănuiesc, să presimt, cu strângere de inimă, primejdia pe care nici nu o realizam în întregime. Oricare ar fi fost taina ei, clipele de durere, al căror martor am fost și pe care nu le voi uita niciodată, au putut să-i ispășească multe, dacă avea ceva de ispășit.

Dar iată că răsunară chemări voioase și invitații de plecare; o veselă însuflețire se stârni printre oaspeți, din toate părțile începură râsete și vorbe. În două minute, terasa s-a golit. Doamna M. renunță la plimbare, mărturisind, în sfârșit, că nu se simte bine. Slavă Domnului, toată lumea pleca, toată lumea era grăbită, nu mai aveau când s-o plictisească cu regrete, întrebări și sfaturi. Acasă rămăseseră doar câțiva invitați. Bărbatul ei îi spuse câteva cuvinte. Ea îl asigură că o să-i treacă chiar în ziua aceea, îl rugă să fie liniștit, că nu e cazul să stea întinsă, și că ar prefera să se ducă în grădină, singură... cu mine... Îmi aruncă o privire. Nici nu se putea un noroc mai mare! Am roșit de bucurie și în clipa următoare eram amândoi pe drum.

Porni pe aceleași alei, cărări și drumuri pe care se întorsese curând din pădurice, refăcând instinctiv drumul parcurs, cu privirea fixă în fața ei, fără să-și ridice ochii, căutând pe pământ fără să-mi răspundă, uitând poate cu desăvârșire că merg și eu alături de ea.

Când am ajuns însă aproape de locul unde ridicasem scrisoarea și unde se termina cărarea, doamna M. se opri deodată și, cu glasul slab, frânt de durere, îmi spuse că se simte mai prost și că mai bine s-ar întoarce acasă. Când a ajuns la grilajul grădinii, s-a oprit iar și a rămas o clipă pe gânduri; pe buzele ei a fluturat un zâmbet amar și, sleită de puteri, chinuită, hotărâtă să înfrunte orice, să se supună oricărui destin, se întoarse din nou în tăcere pe primul ei drum, uitând de data asta chiar să mi-o mai spună.

Mi se rupea inima de mila ei, dar nu știam ce să fac.

Am pornit deci, sau, mai bine zis, am condus-o la locul de unde cu un ceas înainte am auzit tropotul calului și convorbirea lor. Aici, lângă un ulm umbros, se afla o bancă tăiată dintr-un bloc imens de piatră; în jurul ei se încolăcise iedera și creșteau iasomie sălbatică și măcieși (păduricea era plină de punți, de chioșcuri, de grote și de alte surprize de felul acesta). Doamna M. se așează pe bancă, privind în neștire minunatul tablou ce se dezvăluia în fața noastră. După o clipă, deschise cartea și se cufundă în ea, fără să întoarcă vreo filă, fără să citească, aproape neștiind ce face. Între timp se făcuse ora nouă și jumătate. Soarele se suise sus pe cer și plutea acum măreț prin azurul adânc, mistuindu-se parcă în propriul lui foc. Cosașii se depărtaseră mult; aproape că nu-i mai vedeam de pe malul nostru. În urma lor se întindeau la nesfârșit brazde de iarbă cosită și rarele adieri de vânt aduceau până la noi înmiresmata ei suflare. În jur răsuna neobositul concert al păsărilor, care „nici nu seceră, nici nu seamănă”, ci sunt libere ca văzduhul pe care îl spintecă cu aripile lor agere. În această clipă, orice floare, parcă până

și cel mai mic firicel de iarbă, înălțând miresme de jertfă, spun creatorului lor: „Părinte, sunt fericită!”...

Am aruncat o privire sărmanei femei care, numai ea, era ca o moartă în mijlocul acestei bucurii: două lacrimi mari, izvorâte din durerea sfâșietoare a inimii, încremeniseră pe genele ei. În puterea mea stătea să înviorez și să fac fericită biata inimă sfâșiată de durere; nu știam însă cum să procedez, cum să fac primul pas. Eram chinuit. Am vrut de o sută de ori să mă apropii de ea și de fiecare dată un sentiment mai puternic ca mine mă țintuia locului, de fiecare dată obrajii mei se îmbujorau ca focul.

Deodată îmi trece prin cap un gând luminos. Găsisem mijlocul căutat; mă simțeam renăscând la viață.

— Nu vreți să vă culeg un buchet de flori? i-am spus cu un glas atât de voios, încât doamna M. a ridicat deodată capul și s-a uitat la mine cu atenție.

— Culege, rosti ea, în sfârșit, cu glasul slab, zâmbind ușor, apoi își coborî iarăși ochii pe carte.

— S-ar putea să cosească și aici toată iarba și atunci nu mai găsim flori, i-am strigat, pornind voios la treabă.

Mi-am înjghebat îndată un buchet, simpluț și sărac. Nu merita nici măcar să-l ții într-o odaie; dar cu câtă voioșie îmi bătea inima în timp ce-l adunam și-l legam! Măcieși și iasomie sălbatică culesesem dinainte. Știam însă că în apropiere este și un lan de secară ce dădea în pârg. M-am repezit până acolo după cicoare. Le-am amestecat cu niște spice lungi de secară, alegându-le pe cele mai aurii și cele mai pline. Tot acolo, pe aproape, am nimerit și un pâlc întreg de „nu mă uita”, și așa buchetul meu a început să se întregească. Mai departe, pe câmp, am găsit clopoței albaștri și niște garofițe, am adus și nuferi galbeni tocmai de pe malul râului. În sfârșit, întorcându-mă și trecând o clipă prin pădurice ca să-mi fac rost de acolo de câteva frunze de arțar palmate, de un verde-aprins, și să le pun împrejurul buchetului meu, am dat întâmplător peste o familie întreagă de panseluțe, alături de care norocul a

vrut ca aroma puternică de violete să dea în vileag însăși floarea, pitulată în iarba deasă și stropită cu strălucitoare picături de rouă. Buchetul meu era gata. L-am legat cu un firicel lung și subțire de iarbă, răsucit ca o ață, iar în el am introdus binișor scrisoarea, acoperind-o cu flori, în așa fel, încât să poată fi observată, în cazul când buchetul meu s-ar bucura de cea mai mică atenție.

I l-am adus doamnei M.

În drum, mi s-a părut că scrisoarea iese prea mult în evidență și am acoperit-o ceva mai bine. Apropiindu-mă și mai mult, am vârât-o mai adânc între flori și, în sfârșit, când am ajuns aproape lângă ea, am ascuns-o atât de bine în mijlocul buchetului, încât de afară nu se mai vedea nimic. Obrajii mei ardeau ca para focului. Aș fi vrut să-mi îngrop fața în căușul palmelor și să fug de acolo; ea mi-a luat însă florile, distrată, ca și cum ar fi uitat cu totul că mă dusesem să le culeg. Întinse mâna aproape fără să privească și luă darul meu ca să-l pună îndată pe bancă, de parcă i l-aș fi oferit în acest scop, apoi își coborî iarăși, absentă, privirile pe carte. Îmi venea să plâng de necaz la gândul că am dat greș. „Numai de ar rămâne buchetul lângă ea, îmi ziceam în gând, de nu l-ar uita aici!” M-am culcat pe-aproape, în iarbă, punându-mi capul pe brațul drept, cu ochii închiși de parcă m-ar fi biruit somnul. Nu-mi luam însă ochii de pe ea și așteptam...

Așa au trecut vreo zece minute; mi se părea că doamna M. devine tot mai palidă... Și deodată o întâmplare binecuvântată mi-a venit în ajutor.

O albină mare și aurie, pe care vântulețul cel bun o adusese spre norocul meu, a zumzăit dintâi deasupra capului meu, apoi a zburat spre doamna M. care s-a apărat de ea dând o dată, de două ori din mână, dar albina parcă înadins devenea din ce în ce mai insistentă. În cele din urmă, doamna M. a apucat buchetul meu și l-a agitat în fața ei. În aceeași clipă, plicul scăpă din mijlocul florilor și căzu pe cartea deschisă. Am tresărit. Doamna M. a privit

câteva clipe, mută de uimire, când plicul, când florile pe care le ținea în mână; nu-i venea să-și creadă ochilor... Deodată, s-a îmbujorat, s-a aprins tare la față și s-a uitat la mine. Dar eu îi și prinsesem privirea. Am închis ochii, prefăcându-mă că dorm; pentru nimic în lume n-aș mai fi îndrăznit s-o privesc drept în față. Inima mi se strângea și se zbătea în piept, ca o păsărică căzută în mâinile unui băiețaș cârlionțat de la țară. Nu mai țin minte cât timp am rămas așa, cu ochii închiși: cred că vreo două-trei minute; în cele din urmă, m-am încumetat să-i deschid. Doamna M. sorbea cu nesaț scrisoarea și, judecând după obrajii ei îmbujorați, după ochii înlăcrămați și plini de strălucire, după fața ei luminată în care fiece trăsătură părea că freamătă de bucurie, mi-am putut da seama că scrisoarea i-a adus fericire și că tot dorul și durerea ei se împrăștiaseră ca fumul. Și inima mea fu cuprinsă de un sentiment chinuitor de dulce, pe care-mi era foarte greu să-l ascund.

Niciodată nu voi uita această clipă.

Deodată, de departe, se auziră chemări:

— *Madame* M.! *Nathalie, Nathalie*!

Nu le-a răspuns, s-a sculat însă repede de pe bancă, s-a apropiat de mine și s-a aplecat deasupra mea. Simțeam că mă privește drept în față. Genele începură să-mi tremure; m-am stăpânit însă și nu am deschis ochii. Căutam să respir cât mai egal și mai liniștit, dar bătăile nebunești ale inimii mă înăbușeau. Răsuflarea ei caldă îmi ardea obrajii; se aplecă jos de tot, mai-mai să-mi atingă fața, vrând parcă să mă pună la încercare. În cele din urmă, o sărutare și picături de lacrimi căzură pe mâna mea pe care o țineam pe piept. O sărută de două ori.

— *Nathalie! Nathalie*, unde ești? se auzi din nou, de rândul acesta aproape de tot.

— Vin îndată! rosti doamna M. cu glasul ei plin, argintiu, dar asurzit și tremurând de plâns, atât de încet, încât numai eu puteam s-o aud. Vin îndată!

Dar în aceeași clipă, în sfârșit, inima m-a trădat, trimițându-mi parcă dintr-o dată tot sângele ei în obraji. În aceeași clipă, o sărutare fugară, dar fierbinte îmi arse buzele. Am scos un țipăt ușor, am deschis ochii, dar peste ei a căzut pe dată micul fular de voal ce-mi dăduse în ajun; parcă ar fi vrut să mă ferească de soare. În clipa următoare nu mai era lângă mine. N-am mai auzit decât foșnetul pașilor ei care se depărtau grăbit. Eram singur.

Am apucat fularul și l-am acoperit cu sărutări, nebun de fericire; timp de câteva clipe am fost ca ieșit din minți!... Venindu-mi cu greu în fire, sprijinit în coate pe iarbă, priveam înaintea mea, pierdut și nemișcat, la dealurile din jur cu ogoarele lor pestrițe, la râul ce le ocolea șerpuind și, hăt-departe, cât puteam urmări cu ochii, printre alte dealuri și sate împrăștiate ca niște puncte în depărtări scăldate de soare, la pădurea viorie ce abia se zărea în depărtare, fumegând în marginea cerului încins, dogoritor; încetul cu încetul, un fel de împăcare dulce, născută parcă din liniștea solemnă a priveliștii, îmi domoli inima răscolită. M-am simțit ușurat și am răsuflat mai în voie... Dar sufletul meu era plin de un ascuns și dulce zbucium, de un fel de revelație și, în același timp, de o presimțire. Inima mea, care tresălta ușor de așteptare, părea să ghicească ceva, cu sfială, spaimă și bucurie... Și deodată tot pieptul meu a fost zguduit dureros de ceva ce părea să-l fi străpuns, iar din ochi mi-au izvorât lacrimi, niște lacrimi dulci. Mi-am acoperit fața cu mâinile și, tremurând tot, ca un fir de iarbă, m-am lăsat pradă celei dintâi dezvăluiri a inimii, celei dintâi treziri, încă neclare, a firii din mine... Din clipa aceea, a luat sfârșit copilăria mea.

.....

.....

Întorcându-mă după două ore acasă, n-am mai găsit-o pe doamna M.: plecase împreună cu soțul ei la Moscova,

pentru nu știu ce motiv neașteptat. Și nu mi-a mai fost dat să mă întâlnesc cu ea niciodată.

NOTE și COMENTARII

VISUL UNCHIULUI[xxiii]

Din cronica orașului Mordasov[xxiv]

Traducere de
MIHAI SEVASTOS și ECATERINA ȘIȘMAN

CAPITOLUL I

Maria Alexandrovna Moskaleva este, fără doar și poate, prima printre cucoanele din Mordasov: în asta nu încape nici o îndoială. Se poartă așa, parcă n-ar avea nevoie de nimeni, ci, dimpotrivă, toată lumea ar avea nevoie de dânsa. Ce-i drept, n-o iubește aproape nimeni, ba chiar foarte mulți o urăsc din fundul sufletului, în schimb, toți o privesc cu teamă - tocmai ceea ce dorește și ea. Asemenea cerință sufletească este o dovadă de înaltă politică. De ce, de pildă, Maria Alexandrovna, căreia strașnic îi plac clevetirile și care e în stare să nu închidă ochii toată noaptea dacă în ajun n-a aflat vreo știre proaspătă, de ce ea, cu toate acestea, știe să se poarte astfel, încât, uitându-te la dânsa, nici prin cap nu-ți trece că o cucoană așa de distinsă ar putea fi cea mai mare bârfitoare din lume sau cel puțin din Mordasov? Dimpotrivă, ai impresia că clevetirile ar trebui să se risipească în prezența ei, iar calomniatorii să roșească și să tremure ca niște școlari în fața domnului profesor, convorbirea urmând să se desfășoare numai într-o înaltă atmosferă spirituală. Ea cunoaște, de pildă, niște lucruri atât de grave și de scandaloase pe seama unor persoane din Mordasov, încât, dacă le-ar povesti cu un prilej potrivit și le-ar dovedi așa cum știe numai ea să dovedească, în Mordasov s-ar dezlănțui un cutremur asemenea aceluia de la Lisabona. Totuși Maria Alexandrovna e foarte discretă în privința acestor secrete și nu le povestește, să zicem, la o adică, decât prietenelor celor mai apropiate. Se mulțumește numai să sperie, să facă o aluzie precum că ar fi în

cunoștință de cauză, dar preferă să-l țină pe domnul sau doamna cutare într-o spaimă permanentă decât să le dea lovitura de grație. Asta înseamnă într-adevăr să ai minte, să posezi tactică! Maria Alexandrovna se distingea totdeauna în mijlocul nostru prin ireproșabilul ei *comme il faut*[7], pe care toți îl iau drept exemplu. În privința acestui *comme il faut*, ea n-are rival în Mordasov. Știe, de pildă, să ucidă, să sfâșie și să nimicească numai printr-un cuvânt pe o rivală - fapt pentru care suntem gata să depunem mărturie. Își ia în același timp o înfățișare ca și cum nici n-ar fi băgat de seamă cum i-a scăpat cuvântul cu pricina. De altfel, se știe că asemenea trăsătură este apanajul celei mai înalte societăți. În figuri de soiul acesta ea îl întrece până și pe faimosul Pinetti[xxv]. Are relații înalte. Mulți dintre vizitatorii Mordasovului au plecat încântați de felul cum au fost primiți de dânsa, cu care au purtat ulterior chiar corespondență. Cineva îi dedicase și niște versuri, iar Maria Alexandrovna le arăta cu mândrie tuturor. Un literat, în trecere prin Mordasov, i-a închinat o povestire pe care a citit-o la serata ei - ceea ce a produs un efect extrem de plăcut. Un învățat neamț, sosit anume din Karlsruhe ca să studieze o specie deosebită de viermișori cu cornițe prăsiți în gubernia noastră și care a scris despre viermișorii aceștia patru volume *in quarto*[8], a rămas așa de fermecat de primirea și de amabilitatea Măriei Alexandrovna, că până astăzi poartă cu dânsa o corespondență respectuoasă și de o înaltă ținută morală tocmai din Karlsruhe. Maria Alexandrovna a fost comparată chiar, într-o anumită privință, cu Napoleon; se înțelege că o cam luau la vale dușmanii săi, mai mult de dragul caricaturii decât al adevărului. Deși recunosc întru totul ciudățenia unei asemenea comparații, îndrăznesc să pun o întrebare nevinovată: spuneți-mi, vă rog, de ce lui

[7] Expresie franțuzească folosită aici în sensul de comportare onorabilă în societate.

[8] De dimensiunile unui sfert de coală (lat.).

Napoleon începuse să i se învârtească în cele din urmă capul, când se cocoțase, prea sus? Apărătorii vechii dinastii[xxvi] puneau acest lucru pe seama faptului că Napoleon nu numai că nu se trăgea dintr-o familie domnitoare, dar nici măcar nu era *gentilhomme*[9] de viță. De aceea se speriase mai apoi de propria-i înălțime și-și adusese aminte de adevăratul său loc. În pofida umorului vădit, stârnit de această presupunere, care ne face să ne gândim la cele mai strălucite timpuri ale curții franceze de altădată, îndrăznesc să adaug, la rândul meu: de ce Mariei Alexandrovna, niciodată și nici într-un caz, nu i se va învârti capul și va rămâne totdeauna prima printre cucoanele din Mordasov? Au fost, de pildă, împrejurări când toată lumea spunea: „Ei, ce atitudine are să ia acum Maria Alexandrovna, în condiții atât de grele?” Dar împrejurările acestea dificile veneau, treceau și - basta! Toate rămâneau bune, ca mai înainte, ba chiar aproape mai bune decât mai înainte. Așa, toți își amintesc cum soțul său, Afanasi Matveici, își pierduse postul datorită incompetenței și inteligenței sale reduse, stârnind mânia unui revizor care sosise în inspecție. Toți credeau că Maria Alexandrovna se va pierde cu firea, că va începe să se umilească, să se roage, să implore; într-un cuvânt, să-și plece grumazul. Nimic din toate acestea: Maria Alexandrovna înțelese că nu putea căpăta nimic prin rugăminți și își potrivi treburile în așa fel, că nu-și pierdu câtuși de puțin trecerea în societate și casa ei a continuat să-și păstreze primul rang în Mordasov. Anna Nikolaevna Antipova, nevasta procurorului, dușmanca înverșunată a Mariei Alexandrovna, deși prietenă în aparență, începuse chiar să-și trâmbițeze izbânda. Dar când își dădură seama cu toții că Maria Alexandrovna cu greu își poate pierde cumpătul, pricepură că poziția ei în societate era înrădăcinată mult mai adânc decât crezuseră ei înșiși la început.

[9] Nobil (fr.).

Și fiindcă veni vorba, pomenind și de dânsul, hai să spunem câteva cuvinte și despre Afanasi Matveici, soțul Mariei Alexandrovna. Mai întâi el este un om cât se poate de prezentabil ca înfățișare și chiar foarte cumsecade. Dar în momentele critice se pierde, nu știu cum și se uită ca un vițel la poarta nouă. Este nespus de distins, mai cu seamă la mesele festive, cu cravata lui albă. Dar toată distincția asta și înfățișarea-i impunătoare durează numai până în clipa când deschide gura. Din momentul acela, rog să mă iertați, îți vine să-ți astupi urechile, nu alta. Hotărât - nu-i de Maria Alexandrovna, asta-i părerea unanimă. În postul lui se menținea numai prin genialitatea soției sale. Eu cred că încă mai demult trebuia trimis ca momâie într-o grădină de zarzavat ca să sperie ciorile. Acolo și numai acolo ar fi putut aduce un adevărat și incontestabil serviciu compatrioților săi. De aceea Maria Alexandrovna a procedat înțelepțește trimițându-l pe Afanasi Matveici la moșia ei din apropierea orașului, la trei verste de Mordasov, într-un sat de o sută douăzeci de suflete - în treacăt fie zis, aceasta alcătuind întreaga ei avere, toate mijloacele prin care susține cu atâta demnitate bunul renume al casei sale. Toți își dădeau seama că ea îl ținea pe Afanasi Matveici în preajma-i numai fiindcă avea slujbă, leafă și… alte chicușuri. Când însă el a încetat să mai capete leafă și venituri, a fost de îndată înlăturat, ca fiind incapabil și cu totul nefolositor. Și toți au lăudat-o pe Maria Alexandrovna pentru judecata ei limpede și pentru firea-i hotărâtă. Afanasi Matveici trăiește la țară ca în sânul lui Avraam. L-am vizitat acolo și am petrecut cu el un ceas întreg destul de agreabil. Își încearcă mereu cravatele albe, își lustruiește cizmele cu mâna lui și nu de nevoie, ci numai de amorul artei, fiindcă îi place să-i lucească cizmele. Bea ceai de trei ori pe zi, îi face deosebită plăcere să meargă la baie și se simte întru totul mulțumit. Vă amintiți ce poveste dezgustătoare s-a iscat la noi, acum un an și jumătate, cu privire la Zinaida Afanasievna, unica

fiică, a Mariei Alexandrovna și a lui Afanasi Matveici? Zinaida e fără îndoială o frumusețe. Se bucură de o creștere aleasă; dar are douăzeci și trei de ani și până acum nu s-a măritat. Una dintre cele mai importante pricini prin care lumea își explică de ce a rămas Zina nemăritată sunt zvonuri tenebroase cu privire la niște relații ciudate ale ei, acum un an și jumătate, cu un profesoraș din județ, zvonuri care nu s-au risipit nici până astăzi. Se mai vorbește și acum despre un bilețel de dragoste, scris de Zina, care cică ar fi circulat din mână în mână prin Mordasov; dar spuneți-mi, vă rog: cine a văzut bilețelul acela? Dacă a circulat din mână în mână, ce s-a făcut cu el? Toată lumea a auzit de existența lui, dar nimeni nu l-a văzut. Eu, cel puțin, n-am întâlnit pe nimeni care să fi văzut cu ochii săi bilețelul acesta. Dacă i-ați da a înțelege despre asta Mariei Alexandrovna, ea nici nu v-ar pricepe ce spuneți. Să presupunem chiar că a fost cu adevărat ceva la mijloc și că Zina a scris de fapt bilețelul (ba eu unul cred că așa s-a și întâmplat, fără doar și poate). Câtă abilitate și câtă istețime i-a trebuit însă Mariei Alexandrovna ca să mușamalizeze și să stingă o afacere regretabilă, scandaloasă! Nicio urmă, nicio aluzie măcar! Maria Alexandrovna nici nu dă acum atenție acestei josnice clevetiri. Și poate numai Dumnezeu știe cât s-a străduit mama ca să salveze neatinsă cinstea unicei sale odrasle. Cât despre împrejurarea că Zina încă nu-i măritată, lucrul e ușor de înțeles: ce pretendenți se pot găsi pe-aici? Pentru Zina nu-i potrivit decât un prinț latifundiar. Ați mai văzut oare pe undeva asemenea zână? Ce-i drept, e mândră, chiar prea fudulă. Se vorbește că o cere Mozgliakov[xxvii] , dar e îndoielnic să se facă nuntă. Căci ce-i de capul lui Mozgliakov, la urma urmei? Într-adevăr, e tânăr, nu-i urât, e elegant, are un sat cu o sută cincizeci de suflete neamanetate, și-i sosit din Petersburg. Dar mai întâi și mai întâi, e cam sucit la cap. Flușturatic, flecar, cu

nu știu ce idei noi! Și-apoi, ce înseamnă o sută cincizeci de suflete, mai ales când ai idei noi? Nu se face nunta asta!

Rândurile de mai sus, care au trecut pe sub ochii cititorului îngăduitor, le-am scris acum cinci luni, numai și numai dintr-un sentiment de afecțiune. Trebuie să recunosc de la început că am o oarecare slăbiciune pentru Maria Alexandrovna. Intenționam chiar să scriu un fel de panegiric al acestei minunate doamne și să înfățișez toate întâmplările sub forma unei scrisori șăgalnice, adresate unui amic, după modelul scrisorilor ce se tipăreau cândva în *Secernaia pcela* și în alte publicații periodice în vremurile de aur de altădată[xxviii], dar care, slavă Domnului, nu se mai pot întoarce. Întrucât nu am niciun amic și, afară de asta, sufăr de o timiditate literară înnăscută, opera mea a rămas în sertarul mesei, sub forma unei încercări beletristice și ca amintire a unei distracții pașnice din ceasurile de răgaz și desfătare.

Au trecut cinci luni și deodată în Mordasov s-a petrecut o întâmplare uimitoare: în zorii zilei, și-a făcut apariția în oraș prințul K. și a poposit în casa Mariei Alexandrovna. Urmările acestei vizite au fost incalculabile. Prințul n-a rămas în Mordasov decât trei zile, dar tustrele zilele au lăsat în urma lor amintiri fatale și de nești. Am să spun chiar mai mult: prințul a produs, într-o oarecare măsură, o revoluție în orașul nostru. Povestirea acestei revoluții formează, firește, una din cele mai de seamă pagini ale cronicii din Mordasov. Tocmai această pagină m-am hotărât, în cele din urmă, după unele șovăiri, s-o prelucrez în mod literar și s-o prezint judecății onoratului public. Povestirea mea cuprinde minunata istorie despre înălțarea, slava și triumfala cădere a Mariei Alexandrovna[xxix] și a întregii sale case în Mordasov: subiect vrednic de luare-aminte și ispititor pentru un scriitor. Se înțelege că, înainte de toate, trebuie lămurit ce anume e uimitor în faptul că în oraș a sosit prințul K. și a tras la Maria Alexandrovna - iar pentru asta trebuie spuse, firește, câteva cuvinte și despre

însuși prințul K. Așa am să și fac. Pe deasupra, biografia acestui personaj este absolut necesară și pentru desfășurarea ulterioară a povestirii noastre. Deci încep.

CAPITOLUL II

Voi începe prin a spune că prințul K. nu era încă cine știe ce bătrân; cu toate acestea, când te uitai la dânsul, fără să vrei, te gândeai că acuși-acuși are să se dărâme: într-atât era de vlăguit, sau, mai bine zis, consumat. În Mordasov se povesteau mereu despre prințul acesta lucruri extrem de ciudate, cu sensul cel mai fantastic. Se vorbea chiar că bătrânul și-ar fi pierdut mințile. Tuturor le părea deosebit de straniu faptul că un moșier, stăpân pe patru mii de suflete, un om dintr-un neam de vază, care, dacă ar fi vrut, ar fi putut avea o mare influență în gubernie, trăia pe minunata lui moșie absolut singur, ca un sihastru. Mulți îl cunoscuseră acum șase ori șapte ani, în timpul șederii sale în Mordasov și susțineau cu tărie că pe atunci prințul nu putea suferi singurătatea și nu semăna de loc cu un schimnic.

Totuși, iată ce am putut afla despre dânsul, dintr-o sursă demnă de încredere. Cândva, în tinerețea lui, ceea ce, de altfel, a fost tare demult, prințul intrase în chip strălucit în viață, petrecând, făcând curte, stabilindu-se de câteva ori în străinătate. Cânta romanțe, făcea calambururi și niciodată nu se distingea printr-o inteligență strălucită. Se înțelege că și-a tocat toată averea și la bătrânețe s-a văzut deodată aproape fără o lețcaie. Cineva îl sfătui să plece în satul lui, pe care creditorii se și apucaseră să-l vândă la mezat. Prințul plecă și ajunse la Mordasov, unde rămase

șase luni în cap. Viața de provincie îi plăcu nespus și în aceste șase luni dădu pe gârlă tot ce-i mai rămăsese, până la ultimele firimituri, continuând să petreacă și legând tot soiul de relații intime cu cucoanele din gubernie. Cu toate acestea, era un om foarte bun la suflet, nelipsindu-i, firește, unele apucături de prinț, care, de altfel, erau socotite în Mordasov ca un apanaj al celei mai înalte societăți și de aceea, în loc să stârnească dezaprobare, erau chiar privite cu oarecare admirație. Mai cu seamă doamnele se aflau într-un permanent extaz în fața musafirului lor atât de drăguț. S-au păstrat multe amintiri interesante. Se povestea, printre altele, că prințul își petrecea mai bine de-o jumătate de zi punându-și la punct toaleta. El însuși părea alcătuit tot numai din bucățele. Nimeni nu știa unde anume și când apucase să se deschiotoreze în halul acesta. Purta perucă, mustăți, favoriți, barbișon - totul însă, până la ultimul firicel de păr, era fals și de o minunată culoare neagră. Se pudra și se dădea cu roșu pe obraji, zilnic. Unii susțineau cu certitudine că își întindea nu știu cum ridurile cu ajutorul unor arcuri, ascunse într-un mod special în perucă. Se mai afirma că poartă corset, fiindcă își pierduse o coastă pe undeva prin Italia, în urma unei sărituri stângace pe fereastră în timpul unei aventuri galante. Șchiopăta de piciorul stâng. Se susținea că piciorul e fals și că cel adevărat îi fusese rupt tot cu prilejul unei aventuri galante, la Paris și că fusese înlocuit cu altul, special, din plută. Dar poți opri gura lumii să vorbească vrute și nevrute? Totuși, ochiul drept îl avea într-adevăr de sticlă, deși imitat cu o remarcabilă iscusință. Dinții erau și ei făcuți dintr-o substanță oarecare. Zile întregi se spăla cu tot felul de ape patentate, se parfuma, se pomăda… Unii își aminteau că încă de pe atunci prințul începuse vădit să se ramolească și că ajunsese nesuferit de vorbăreț. Cariera lui părea să se apropie de sfârșit. Toți știau că nu mai avea para chioară. Și, deodată, în perioada aceea, cu totul pe neașteptate, una

dintre rudele sale cele mai apropiate, o bătrână foarte înaintată în vârstă, care locuia în permanență la Paris și de la care prințul nu sperase vreodată să capete o moștenire, muri după ce îngropase exact cu o lună mai înainte pe moștenitorul ei legal. Și, cu totul pe neașteptate, prințul se trezi moștenitorul legal. O minunată moșie cu patru mii de suflete, la șaizeci verste de Mordasov, îi reveni exclusiv lui, fără părtaș. Neîntârziat, prințul se pregăti să plece la Petersburg, pentru a-și lichida treburile. La despărțire, doamnele noastre au dat în cinstea musafirului lor o masă bogată, cu contribuții. Lumea își amintește că prințul a fost fermecător de vesel la prânzul acela din urmă, a născocit calambururi, i-a făcut pe oaspeți să râdă, a istorisit cele mai năstrușnice anecdote și a făgăduit să sosească cât mai curând la Duhanovo (moșia pe care o căpătase), dându-și cuvântul de onoare că la întoarcere în casa lui au să se țină lanț petrecerile, picnicurile, balurile și focurile de artificii… Un an întreg după plecarea lui cucoanele au tot vorbit despre petrecerile făgăduite, așteptând pe drăguțul lor bătrânel cu strașnică nerăbdare. În timpul acestei așteptări, s-au pus la cale chiar vizite la Duhanovo, unde se afla o casă veche boierească, o grădină cu salcâmi tunși în chip de lei, cu movile artificiale, elești pe care se plimbau bărci cu turci de lemn cântând din fluier, cu chioșcuri, pavilioane, monpleziruri și alte amuzamente.

În sfârșit, prințul se întoarse; dar, spre mirarea și deziluzia generală, nici nu trecu prin Mordasov, ci se instală în Duhanovul său, într-o schimnicie desăvârșită. Se răspândiră tot soiul de zvonuri ciudate și, îndeobște, începând cu această perioadă, povestea prințului ajunse nebuloasă și fantastică. În primul rând, se spunea că la Petersburg nu-i mersese chiar din plin, că unele dintre rudele sale, viitorii moștenitori, încercaseră, pe temeiul că prințul e slab de minte, să instituie un soi de tutelă asupra lui, de teamă, pesemne, să nu risipească iarăși totul. Mai mult: unii adăugau că se încercase a-l interna într-un

ospiciu de nebuni; dar că una dintre rudele sale, un boier de seamă, i-ar fi luat apărarea, demonstrând pe șleau celorlalți că bietul prinț, pe jumătate mort, pe jumătate falsificat, va muri, probabil, curând în întregime și că atunci moșia le va reveni lor de la sine, fără casa de nebuni. Repet din nou: poți opri gura lumii să vorbească vrute și nevrute, mai ales la noi, la Mordasov? Toate aceste lucruri, după cum se spunea, l-au speriat grozav pe prinț, până într-atât, încât s-a schimbat cu desăvârșire și a devenit sihastru. Câteva persoane din Mordasov care s-au dus la conacul lui din curiozitate, ca să-i prezinte felicitări, fie că n-au fost primite de loc, fie că au fost primite într-un chip nemaipomenit de curios. Prințul nici nu-și mai amintea de cunoscuții de altădată. Se afirma chiar că nici nu vroia să-i recunoască. Veni la el în vizită și guvernatorul.

Acesta se înapoie cu știrea că, după părerea lui, prințul e într-adevăr puțin cam sărit și după aceea își alcătuia în mod regulat o mină acră ori de câte ori își aducea aminte de vizita lui la Duhanovo. Cucoanele își arătau zgomotos indignarea. În cele din urmă, s-a aflat un lucru capital și anume: că prințul se afla în stăpânirea unei oarecare Stepanida Matveevna - o necunoscută, care sosise o dată cu dânsul de la Petersburg, Dumnezeu știe ce soi de femeie, una grasă și în vârstă, care purta rochii de stambă și umbla veșnic cu cheile în mână; că prințul asculta de dânsa în toate cele, ca un copil și nu îndrăznea să facă un pas fără voia ei; că ea îl și spăla cu propriile sale mâini, îl răsfăța, îl purta în brațe și-l mângâia ca pe un copil; că, în sfârșit, Stepanida Matveevna era aceea ce-l îndepărta de toți vizitatorii și, în special, de rude, care începuseră pe nesimțite să facă pelerinaj la Duhanovo pentru edificare. În Mordasov și mai cu seamă printre cucoane, se vorbea mult despre această legătură de neînțeles. Se adăuga pe deasupra că Stepanida Matveevna conducea întreaga moșie a prințului cu depline puteri, despotic: dădea afară

administratorii, vechilii, slujitorii; strângea veniturile; dar gospodărea bine, așa încât țăranii își binecuvântează soarta. Cât despre prinț, s-a aflat că el își petrecea zilele aproape numai cu toaleta, cu încercarea perucilor și a fracurilor; că restul timpului și-l petrecea împreună cu Stepanida Matveevna, făcea cu ea jocurile lui preferate, ghicea în cărți, ieșea rar la plimbare, călărind o iapă liniștită de rasă englezească, pe când Stepanida Matveevna îl însoțea neapărat într-o trăsură acoperită - pentru orice eventualitate, fiindcă prințul umbla călare mai mult din cochetărie, deși abia se ținea în șa. A fost văzut uneori și pe jos, în palton, purtând o pălărie de pai cu borul lat, cu un fular de damă roz la gât, cu monoclu și cu un coșuleț de pai pe brațul stâng, ca să culeagă ciuperci, flori de câmp, albăstrele... Stepanida Matveevna îl însoțea totdeauna, iar în urma lor pășeau doi lachei înalți de un stânjen și venea o trăsură, pentru orice întâmplare. Când îl întâlnea în cale un țăran, se dădea la o parte, se descoperea și, închinându-i-se până la pământ, rostea: „Bună ziua, tătucule cneaz, luminăția ta ești soarele nostru strălucit”; iar prințul se uita numaidecât la el prin lornion, clătina prietenos din cap și-i spunea blând: *Bonjour, mon ami, bonjour*[10].

Și multe alte zvonuri de soiul acesta umblau prin Mordasov. Lumea nu-l putea uita pe prinț, cu nici un chip: locuia doar într-o vecinătate atât de apropiată! Cu atât mai mare a fost uimirea tuturora când, într-o bună dimineață, s-a răspândit zvonul că prințul, sihastrul acela cam sucit, a binevoit a pleca în persoană la Mordasov și a tras la Maria Alexandrovna! Toți erau zăpăciți și tulburați. Așteptau lămuriri și se întrebau unul pe altul: ce înseamnă asta? Unii se și pregăteau să se ducă la Maria Alexandrovna. Tuturor sosirea prințului le părea o ciudățenie. Cucoanele își expediau bilețele, se pregăteau să-i facă vizită, își trimiteau servitoarele și soții în cercetare. Deosebit de

[10] Bună ziua, prietene, bună ziua (fr.).

straniu părea faptul că prințul poposi anume la Maria Alexandrovna. De ce nu la altcineva? Mai înciudată decât toți era Anna Nikolaevna Antipova, fiindcă prințul îi era oarecum rudă, foarte de departe. Pentru a lămuri însă aceste probleme e nevoie neapărat să trecem chiar pe la Maria Alexandrovna, la care rugăm să poftească și binevoitorul cititor. E drept că nu-i decât ora zece dimineața, dar sunt sigur că ea nu va refuza să-și primească cunoștințele apropiate. Pe noi, în orice caz, ne va primi neapărat.

CAPITOLUL III

Ora zece dimineața. Ne aflăm în casa Mariei Alexandrovna, pe Strada Mare, chiar în odaia pe care gazda, în ocazii solemne, o numește salonul său. Maria Alexandrovna are și un budoar. Dușumeaua din salon este vopsită acceptabil și tapetele sunt mai acătării, comandate din străinătate. Mobila, destul de greoaie, este aproape toată de culoare roșie. Există un cămin, deasupra lui o oglindă, iar în fața oglinzii - un ornic de bronz, cu un soi de amoraș de un înspăimântător prost-gust. Între ferestre atârnă pe pereți două oglinzi, de pe care gazda nu apucase încă să scoată husele. În fața oglinzilor, pe niște mesuțe - iarăși ceasuri... La peretele din fund se află un admirabil pian cu coadă, adus din străinătate pentru Zina, care e muziciană. Lângă căminul în care arde focul, sunt așezate fotolii, într-o neorânduială cât se poate de pitorească; între ele - o mesuță. Într-un alt capăt al odăii - o altă masă, acoperită cu o față de o albeață orbitoare. Pe masă fierbe un samovar de argint și e așezat un serviciu de ceai destul

de elegant. De samovar și ceai are grijă Nastasia Petrovna Zeablova, o doamnă care locuiește la Maria Alexandrovna în calitate de rudă îndepărtată. Câteva cuvinte despre această persoană: e văduvă, în vârstă de peste treizeci de ani, brunetă, cu tenul fraged și cu ochi căprui-închis, plini de vioiciune. În genere, nu-i urâtă. Înzestrată cu o fire veselă, îi place mult să râdă, e destul de șireată, se înțelege de la sine că-i și bârfitoare, dar se pricepe să-și pună la cale și treburile sale. Are doi copii care învață pe undeva. Tare ar vrea să se mai mărite o dată. Își păstrează o atitudine destul de independentă. Soțul ei fusese ofițer.

Maria Alexandrovna șade lângă cămin într-o excelentă stare sufletească. Poartă o rochie verde-deschis care o prinde bine. Este strașnic de bucuroasă de sosirea prințului, care în clipa aceasta se află sus, îngrijindu-se de toaleta sa. E atât de bucuroasă, încât nici nu caută să-și ascundă buna dispoziție. În fața ei, în picioare, un tânăr își dă aere, povestind ceva cu însuflețire. După ochii săi se vede că vrea să fie pe plac ascultătoarelor. Are douăzeci și cinci de ani. Manierele lui n-ar fi rele, dacă n-ar cădea așa de des în extaz și, afară de asta, dacă n-ar avea atât de mari pretenții la umor și la spirit. E îmbrăcat fără greș și e blond, de loc urât. Dar am mai pomenit de dânsul: este vorba de domnul Mozgliakov, care îndreptățește mari speranțe. Maria Alexandrovna îl socoate, în sinea ei, cam sec, dar îl primește cu brațele deschise. E pretendentul la mâna fiicei sale Zina de care, după spusele lui, e îndrăgostit la nebunie. În fiece clipă i se adresează Zinei, străduindu-se să-i smulgă un zâmbet prin spiritul și veselia lui. Dar ea, în mod vădit, rămâne rece și nepăsătoare față de dânsul. În momentul de față, ea stă mai deoparte, lângă pian și frunzărește cu degetele-i delicate filele unui calendar. Este una din acele femei care stârnesc uimirea și încântarea tuturor când se ivesc în societate. E neînchipuit de frumoasă: înaltă, brunetă, cu niște ochi minunați, aproape negri, zveltă, cu un bust plin, superb. Umerii și

brațele sale sunt de o frumusețe antică, picioruşul ispititor, mersul de regină… Astăzi e puțin cam palidă; în schimb, buzele ei roșii, plinuțe, cu un contur uimitor, printre care lucesc, ca un șirag de mărgăritare, dinții regulați și mărunți, au să vă urmărească în vis trei nopți în șir, dacă-i priviți măcar o dată. Chipul său are o expresie serioasă și severă. Musiu Mozgliakov pare că se teme de privirea-i stăruitoare. În orice caz, nu prea se simte la îndemână ori de câte ori îndrăznește să se uite la dânsa. În mișcările ei se vădesc nepăsarea și mândria. Poartă o rochie simplă de muselină albă. Culoarea albă o prinde de minune; de altfel, i se potrivește orice. Are în deget un inel împletit din părul cuiva - judecând după culoare, nu al mămichii. Mozgliakov n-a îndrăznit niciodată s-o întrebe: al cui e părul? În dimineața aceasta, Zina pare deosebit de tăcută, chiar tristă și îngrijorată de ceva. În schimb, Maria Alexandrovna e gata să vorbească fără întrerupere - deși, din când în când, se uită la fiică-sa cu o anumită privire, cam bănuitoare, dar numai pe furiș, ca și cum și ea s-ar teme de dânsa.

— Sunt așa de bucuroasă, așa de bucuroasă, Pavel Alexandrovici, ciripește gazda, încât sunt gata să strig din fereastră, ca să audă cu toții. Nu mai vorbesc de surpriza amabilă pe care ne-ai făcut-o, mie și Zinei, sosind cu două săptămâni mai devreme decât ai făgăduit, asta se înțelege de la sine! Îmi pare nespus de bine că l-ați adus aici pe prințul acesta așa de drăguț. Dumneata știi cât țin la bătrânelul nostru fermecător! Dar nu, nu! N-ai să mă pricepi! Voi, tinerii, nu-mi puteți înțelege încântarea, oricât v-aș asigura! Știi dumneata ce-a însemnat prințul pentru mine în trecut, acum vreo șase ani, ții minte, Zina? De altfel, am uitat: pe vremea aceea erai în vizită la mătușa ta… N-ai să mă crezi, Pavel Alexandrovici: am fost pentru dânsul o îndrumătoare, o soră, o mamă! Asculta de mine ca un copil! Era ceva naiv, delicat și nobil în legătura noastră, ceva, s-ar zice, pastoral… Nici eu nu știu cum s-o numesc!

Iată de ce acum își amintește cu recunoștință numai de casa mea, *ce pauvre prince*![11] Știi dumneata, Pavel Alexandrovici, poate l-ai salvat aducându-l la mine! În acești șase ani m-am gândit tot timpul la dânsul cu inima adânc întristată. N-ai să mă crezi: îl și visam. Se spune că femeia aceea monstruoasă l-a vrăjit, l-a nenorocit. Dar dumneata l-ai smuls, în sfârșit, din ghearele ei! Nu, trebuie să folosim acest prilej și să-l salvăm definitiv! Dar mai povestește-mi o dată cum ai izbutit să potrivești așa de bine lucrurile? Descrie-mi cât mai amănunțit întâlnirea voastră. Deunăzi, în grabă, am dat atenție numai chestiei principale, când tocmai amănuntele, toate amănuntele alcătuiesc, ca să zic așa, adevăratul miez al lucrurilor. Ador amănuntele; chiar în împrejurările cele mai importante dau atenție în primul rând amănuntelor… Și, până ce el își face toaleta…

— Toate s-au petrecut așa cum vi le-am mai povestit, Maria Alexandrovna! reluă cu plăcere vorba Mozgliakov, gata să le istorisească și a zecea oară, aceasta fiind pentru dânsul o desfătare. Am călătorit toată noaptea, se înțelege că n-am închis ochii nici un pic. Vă puteți închipui cum mă grăbeam! adăugă el, adresându-se Zânei; cu un cuvânt, m-am certat, am țipat, am cerut cai, ba chiar am făcut scandal în stații din pricina cailor. Dacă ar fi să se tipărească, ar ieși un adevărat poem, după gusturile de ultimă modă! Dar să lăsăm asta! La orele șase fix sosesc în ultima stație, Ighișevo. Înfrigurat tot, nu mai vreau nici să mă încălzesc și strig: aduceți cai! Am speriat-o pe nevasta căpitanului de poștă care avea un copil mic. Mi se pare chiar că i-a pierit laptele… Un răsărit de soare încântător. Știți, pulberea de zăpadă se împurpurează și lucește ca argintul! Nu mă uit la nimic. Cu un cuvânt, mă grăbesc ca un nebun! Caii i-am luat cu asalt; i-am smuls unui consilier de colegiu. Era cât pe ce să-l provoc la duel. Mi se spune că acum un sfert de ceas a plecat din stație un prinț,

[11] Acest sărman prinț! (fr.).

călătorește cu caii săi proprii și că măsese acolo. Aproape nu mai ascult ce mi se spune, urc în trăsură și o întind la drum pușcă. Are Fet ceva în genul acesta, într-o elegie[xxx]. Taman la nouă verste de oraș, chiar la cotitura spre pustiul Svetoziorski, îmi dau seama că se întâmplase o pătăranie uimitoare. O uriașă caleașcă zace răsturnată într-o rână. Vizitiul și doi lachei stau în fața ei nedumeriți, iar din trăsura prăvălită pe-o parte ies niște țipete și plânsete sfâșietoare. Mă gândeam să trec mai departe: n-ai decât să stai într-o rână, doar nu-mi ești consătean! Dar a biruit omenia din mine care, după cum se exprimă Heine, își vâră nasul peste tot. Mă opresc. Eu, împreună cu Semion al meu și cu vizitiul și el suflet de rus, îi venim repede într-ajutor și în felul acesta, tușșase laolaltă, ridicăm în sfârșit caleașca, o punem pe roate - adică, drept vorbind, pe tălpici. Ne-au mai ajutat și niște țărani ce cărau lemne la oraș și le-am dat un bacșiș. Mă gândesc: trebuie să fie chiar prințul acela! Mă uit: Dumnezeule, chiar el e, prințul Gavrila! Ce întâlnire! Îi strig: „Prințe! Unchiule!” El, se înțelege, aproape nici nu m-a recunoscut de la prima vedere; numaidecât parcă aproape m-a recunoscut… la această a doua vedere. Vă mărturisesc însă că chiar acum abia dacă își dă seama cine sunt… Și-mi închipui că mă ia drept altul și nu ca ruda lui. L-am văzut acum șapte ani la Petersburg; și, se înțelege, pe atunci eram un băiețandru. Mi-a rămas însă în minte; prințul mă impresionase; dar el pe mine cum să mă mai țină minte! Mă recomand; e încântat, mă îmbrățișează și între timp tremură tot de spaimă și plânge, zău că plânge: am văzut asta cu ochii mei! Până una-alta, l-am convins la urmă să treacă în trăsurica mea și măcar pentru o zi să poposească la Mordasov, pentru a-și mai veni în fire și a se mai odihni. Primește fără murmur… Mi se destăinuiește că se duce în pustiul Svetoziorski, la ieromonahul Misail, pe care-l cinstește și-l respectă; că Stepanida Matveevna (toate rudele noastre au auzit de dânsa, care pe mine, anul

trecut, m-a gonit cu mătura din Duhanovo) va să zică Stepanida Matveevna asta a primit o scrisoare din cuprinsul căreia reiese că are la Moscova pe cineva pe patul de moarte: Tatăl sau fiica, nu știu bine care anume și nici nu mă interesează, poate că tatăl și fiica împreună, ori vreun nepot pe deasupra, ocupat în domeniul băuturilor spirtoase... Într-un cuvânt, într-atât s-a zăpăcit ea, că a hotărât să-și ia rămas bun pentru vreo zece zile de la prințul ei și a zburat în capitală ca s-o împodobească cu prezența sa. Prințul stătu o zi-două, își încercă perucile, se pomădă, își căni părul, ba se apucă să-și dea în cărți (poate chiar și în bobi); dar nu mai putu îndura lipsa Stepanidei Matveevna și porunci să se înhame caii și o luă spre pustiul Svetoziorski. Careva dintre ai casei, de teama absenței Stepanida Matveevna, îndrăzni să se împotrivească; dar prințul stărui. Plecă ieri după-amiază, mase la Ighișevo, plecă din stație în zori și, chiar la cotitura spre ieromonahul Misail, era cât pe ce să se răstoarne cu trăsura drept în râpă. Îl salvez, caut să-l conving a trece pe la prietena noastră comună, preastimata Maria Alexandrovna. El spune despre dumneata că ești cea mai fermecătoare dintre toate doamnele pe care le-a cunoscut vreodată și iată-ne aici; iar prințul își reface acum, sus, toaleta, cu ajutorul cameristului său pe care n-a uitat să-l ia cu dânsul și pe care nu-l va uita niciodată și în nici un caz, fiindcă ar prefera mai curând să moară decât să se înfățișeze înaintea unor doamne fără anumite pregătiri sau, mai bine zis - retușări... Asta-i toată pătărania! *Eine allerliebste Geschichte*![12]

— Ce spiritual e, Zina! exclamă Maria Alexandrovna după ce-l ascultă, ce nostim povestește! Dar ascultă, Paul, o întrebare: ia lămurește-mă cum îți vine rudă prințul? Doar îi spui „unchiule”, nu-i așa?

— Zău că nu știu, Maria Alexandrovna, cum și în ce fel îi sunt cimotie: mi se pare că-s a șaptea spiță sau poate chiar

[12] O poveste dintre cele mai drăguțe! (germ.).

una mai mult. N-am nici o vină în asta, vinovată de toate e numai mătușica Aglaia Mihailovna. De altfel, mătușica Aglaia Mihailovna nici n-are altceva de făcut decât să numere pe degete neamurile. Ea m-a și mânat să mă duc la dânsul vara trecută, la Duhanovo. Mai bine se ducea singură! Îi spun „unchiule” numai așa, într-o doară; iar el îmi răspunde. Asta-i toată rudenia noastră, pe ziua de azi, în orice caz...

— Dar eu adeveresc că numai unul Dumnezeu a putut să-ți dea gândul a-l aduce drept la mine! Tremur când mă gândesc ce s-ar fi ales de bietul om, dacă ar fi nimerit la altcineva și nu la mine. Păi, aici, în oraș, ar fi fost tras în toate părțile, rupt în bucăți, devorat! S-ar fi azvârlit cu toții pe el ca asupra unei mine de aur, ca asupra unui teren aurifer, ba te pomenești că l-ar fi și jefuit! Nici nu-ți închipui, Pavel Alexandrovici, ce oameni lacomi, meschini, josnici și perfizi sunt aici...

— Ah, Doamne, dar la cine putea să-l aducă, dacă nu la dumneata? Ce om ești dumneata, Maria Alexandrovna! se amestecă Nastasia Petrovna, văduva, care tocmai turna ceaiul în cești. Doar nu era să-l ducă la Anna Nikolaevna! Ce zici?

— Dar de ce-o fi zăbovind atât? E chiar ciudat, spuse Maria Alexandrovna, sculându-se nerăbdătoare.

— Unchiul? Păi cred că are să se îmbrace acolo încă vreo cinci ceasuri! Afară de asta, cum îi lipsește cu desăvârșire memoria, se prea poate să fi uitat că a sosit în vizită la dumneata. E un om uimitor, Maria Alexandrovna.

— Dar isprăvește odată, te rog, ce tot îndrugi?

— Ba de loc, Maria Alexandrovna, nu spun decât adevărul gol-goluț! Nici măcar nu e om ca toți oamenii, ci-i pe jumătate plăsmuit! Dumneata nu l-ai văzut de șase ani, iar eu - de o oră. E pe jumătate cadavru! Nu e decât amintirea unui om; au uitat să-l înmormânteze! Are ochii puși, picioare de plută, tot trupul i-i pe arcuri și vorbește tot cu ajutorul arcurilor.

— Doamne, ce ușuratic ești, cum poți să vorbești așa? izbucnește Maria Alexandrovna, luându-și o înfățișare severă. Și cum de nu ți-e rușine, om tânăr, rudă, să te pronunți astfel despre bătrânelul acesta stimabil! Ce să zic de bunătatea lui neasemuită? Și glasul ei căpătă o intonație impresionantă. Amintește-ți numai că el e o rămășiță, ca să zic așa, o părticică din aristocrația noastră. Prietene, *mon ami*! Înțeleg că ești flușturatic din pricina nu știu căror idei noi, despre care trăncănești fără încetare. Dar, Dumnezeule! Nu sunt nici eu străină de ideile astea noi . Pricep că temelia tuturor acestor tendințe este nobilă și cinstită. Simt că în ideile acestea noi există chiar ceva înălțător; dar toate acestea nu mă împiedică să văd și aspectul direct, practic, ca să zic așa, al problemei. Am trăit pe lumea asta, am văzut mai multe decât dumneata și, în sfârșit, sunt mamă, în timp ce dumneata ești încă tânăr! El e un bătrânel și de aceea pare caraghios în ochii noștri! Mai mult: data trecută spuneai chiar că ai de gând să dai libertate țăranilor dumitale, pentru că trebuie, cică, totuși, să se facă ceva și pentru veacul nostru. Dar toate astea se datorează faptului că prea ți-ai îmbâcsit capul tot citindu-l pe Shakespeare al dumitale[xxxi]! Crede-mă, Pavel Alexandrovici, Shakespeare al vostru și-a trăit de mult traiul și, dacă ar învia, cu toată deșteptăciunea lui, n-ar pricepe nici o iotă din viața noastră! Dacă mai avem ceva într-adevăr cavaleresc și măreț în societatea contemporană, apoi numai în păturile înalte. Un prinț rămâne prinț chiar dacă-l îmbraci într-un sac; chiar și într-o cocioabă, va arăta ca într-un palat! În schimb, bărbatul Nataliei Dmitrievna, chit că și-a ridicat ditai palatul, oricum, nu-i decât soțul Nataliei Dmitrievna și nimic mai mult! Chiar și Natalia Dmitrievna, dacă s-ar împodobi cu cincizeci de crinoline, rămâne tot vechea Natalia Dmitrievna și nu va crește în ochii nimănui! Și dumneata ești într-o măsură un reprezentant al păturilor de sus, fiindcă te tragi din ele. Eu de asemenea mă socot înrudită

cu ele și netrebnic e puiul care-și mânjește cuibul! Odată și odată ai să ajungi a înțelege toate astea mai bine decât mine, *mon cher Paul*[13] și atunci o să-l dai uitării pe Shakespeare al dumitale. Ți-o prezic eu. Sunt convinsă că nici acum nu ești sincer și cochetezi numai cu moda. Dar m-am luat cu vorba. Rămâi aici, *mon cher Paul*; iar eu mă duc până sus să aflu ce-i cu prințul. Poate că are nevoie de ceva și cu slugile astea ale mele…

Și Maria Alexandrovna ieși grabnic din odaie, amintindu-și de slugile sale.

— Am impresia că Maria Alexandrovna e foarte bucuroasă că prințul n-a încăput pe mâna filfizoanei aceleia de Anna Nikolaevna. Și doar susținea mereu că-i e rudă! Ce-o mai fi plesnind acum de necaz! remarcă Nastasia Petrovna.

Văzând însă că nu-i răspunde nimeni, doamna Zeablova se uită la Zina și la Pavel Alexandrovici, își dădu numaidecât seama și ieși din odaie, ca și cum ar fi avut treabă. De altfel, se revanșă pe loc, oprindu-se lângă ușă ca să tragă cu urechea.

În aceeași clipă, Pavel Alexandrovici se întoarse spre Zina. Era grozav de tulburat; vocea îi tremura.

— Zinaida Afanasievna, nu ești supărată pe mine? rosti el cu un aer sfios și rugător.

— Pe dumneata? De ce? spuse Zina, ridicând spre dânsul ochii săi minunați și roșind ușor.

— Pentru că am sosit prea devreme, Zinaida Afanasievna? N-am mai putut răbda, n-am fost în stare să aștept încă două săptămâni… Mi-ai apărut chiar și în vis. Am venit în zbor, ca să-mi aflu soarta… Dar ești încruntată, te-am supărat! Oare nici acum n-o să aflu ceva hotărâtor?

Într-adevăr, Zinaida se încruntase.

— Mă așteptam să-mi vorbești despre asta, îi răspunse ea, lăsând din nou ochii în pământ, cu glas ferm și sever, în care însă se ghicea ciuda. Dar fiindcă așteptarea asta a

[13] Dragul meu Paul (fr.).

fost pentru mine un chin, cu cât s-a isprăvit mai repede, cu atât mai bine. Iarăși pretinzi, adică îmi ceri un răspuns. Dă-mi voie să ți-l repet, fiindcă răspunsul meu e același ca și cel de mai înainte: așteaptă! Îți repet, nu m-am hotărât încă și nu-ți pot făgădui ceva cu anasâna, Pavel Alexandrovici. Dar ca să te liniștesc, adaug că refuzul nu e încă definitiv. Dar bagă de seamă: dându-ți acum unele nădejdi în vederea unei hotărâri favorabile, o fac numai fiindcă sunt îngăduitoare față de neliniștea și de nerăbdarea dumitale. Îți repet, vreau să rămân cu desăvârșire liberă pe decizia mea; și dacă până la urmă am să-ți spun că nu-s de acord, să nu mă învinuiești de a-ți fi dat speranțe. Deci ține minte asta!

— Dar ce-i asta, ce-i asta! exclamă Mozgliakov cu glas jalnic. Asta înseamnă oare speranță? Pot trage vreo nădejde cât de mică după cuvintele dumitale, Zinaida Afanasievna?

— Nu uita tot ce ți-am spus și înțelege ce dorești. Treaba dumitale! Eu însă nu mai adaug nimic. Nu te refuz încă, îți spun numai: așteaptă! Dar, îți repet, îmi rezerv în întregime dreptul de a te refuza, dacă o să-mi vină cheful. Îți mai atrag atenția asupra unui lucru, Pavel Alexandrovici: dacă ai sosit înainte de termenul stabilit pentru răspuns ca să acționezi pe căi ocolite, bizuindu-te pe un sprijin dinafară, de pildă, chiar și pe influența mămăicăi, ți-ai greșit foarte tare socotelile. În cazul acesta, am să te refuz de-a dreptul, m-auzi? Dar deocamdată, destul! Și te rog să nu-mi mai pomenești nici o vorbă până la termenul hotărât.

Tot discursul acesta fu rostit sec, ferm, fără șovăială: parcă fusese învățat dinainte. Musiu Paul își dădu seama că pierduse partida. În clipa aceea se întoarse Maria Alexandrovna; iar după ea, aproape numaidecât și doamna Zeablova.

— Mi se pare că acuși coboară și el, Zina! Nastasia Petrovna, opărește repede ceai proaspăt!

Maria Alexandrovna era ușor tulburată.

— Anna Nikolaevna a și trimis să afle vești. Aniutka ei a alergat până aici, la bucătărie și a întrebat: ce și cum? Ce furioasă o fi acuma! anunță Nastasia Petrovna repezindu-se la samovar.

— Ce mă privește pe mine! îi răspunse peste umăr Maria Alexandrovna. Parcă mă interesează să aflu ce gândește Anna Nikolaevna! Crede-mă că n-am să trimit pe nimeni la dânsa la bucătărie. Mă mir, zău că mă și mir de ce mă socoți dușmanca bietei Anna Nikolaevna și nu numai dumneata, ci toți ceilalți din oraș? Am să te iau martor pe dumneata, Pavel Alexandrovici! Ne cunoști pe amândouă, de ce să-i fiu eu dușmancă? Pentru întâietate? Dar mă lasă rece întâietatea asta. Las' să fie ea în frunte! Sunt gata să mă duc cea dintâi la dânsa, ca s-o felicit pentru întâietatea ei. Și, la urma urmei, toate acestea-s nedrepte. Eu îi iau apărarea, sunt datoare să-i iau apărarea! Lumea o bârfește! De ce tăbărâți toți asupra ei? E tânără, îi plac gătelile - oare pentru asta? Dar după mine, e mai bine să-ți placă gătelile decât altceva, ca Nataliei Dmitrievna, căreia îi plac niște lucruri pe care nici nu le poți numi. Oare pentru că Anna Nikolaevna umblă mereu în vizite și nu poate sta acasă? Dar, Dumnezeule! Ea n-are nici un fel de cultură și, desigur, îi vine greu să deschidă, de pildă, o carte, sau să se ocupe de altceva două minute în șir. Cochetează și aruncă ocheade de la fereastră tuturor trecătorilor de pe stradă. Dar de ce o asigură toată lumea că-i drăguță, când - afară de culoarea albă a feței - n-are nimic altceva? Te face să râzi când dansează - sunt de acord! Dar de ce i se dau asigurări că dansează minunat polca? Poartă niște pălării și găteli imposibile; dar ce vină are ea că Dumnezeu n-a înzestrat-o cu gust, ci, dimpotrivă, a făcut-o atât de credulă? E de ajuns s-o asiguri că-i frumos a-ți prinde în păr o hârtie de bomboane, ca ea să și-o pună. E bârfitoare, dar așa-s obiceiurile pe la noi; cine nu clevetește aici? O vizitează Sușilov, cel cu favoriți și

dimineața și seara, aproape și noaptea. Ah, Dumnezeule! Ba bine că nu, dacă bărbatu-său a jucat cărți până la cinci dimineața! Și apoi, găsești aici atâtea exemple proaste! Dar, la urma urmei, asta poate fi și o calomnie. Într-un cuvânt, totdeauna, chiar totdeauna, sunt gata să-i iau apărarea!... Dar, Doamne! Iată-l pe prinț! El e, el! Îl recunosc! Îl recunosc dintr-o mie! În sfârșit, vă văd, *mon prince*! exclamă Maria Alexandrovna și se repezi în întâmpinarea prințului care intra.

CAPITOLUL IV

De la cea dintâi privire fugară n-ați spune de loc că prințul acesta e bătrân și numai după ce vă uitați la dânsul de aproape și mai cu atenție, vă dați seama că-i un soi de cadavru pe arcuri. S-au folosit toate mijloacele artistice ca să se travestească această mumie într-un tânăr. Peruca, favoriții, mustața și bărbuța - toate uimitoare și de cea mai minunată culoare neagră - îi acoperă jumătate din obraz. Fața i-i dată cu alb și cu roșu, cu o deosebită iscusință și aproape n-are zbârcituri. Unde au dispărut? Nu se știe. E îmbrăcat după ultima modă: parcă ar fi ieșit dintr-un jurnal de mode. Poartă un soi de veston sau ceva asemănător, zău că nu știu bine ce anume, dar ceva extrem de modern și la zi, lansat pentru vizitele de dimineață. Mănușile, cravata, vesta, cămașa și toate celelalte sunt de o prospețime sclipitoare și de un gust ales. Prințul șchioapătă nițeluș, dar o face cu atâta abilitate, ca și cum asta ar intra în cerințele modei. Poartă monoclu, exact la ochiul care și așa e de sticlă. Prințul e îmbibat tot de parfum, în timp ce vorbește, tărăgănează într-un anumit fel unele cuvinte - poate din slăbiciune bătrânească sau fiindcă are dantura

falsă, ori ca să-și dea mai multă importanță. Unele silabe le pronunță deosebit de dulceag, accentuând mai mult litera *e*. *Da* iese la dânsul ca un *dde*, însă ceva mai lânced. În manierele lui are un aer de nepăsare, însușit în decursul întregii sale vieți ca om de lume. Dar îndeobște, dacă s-a și păstrat ceva în el din viața de odinioară a omului de lume, a rămas sub o formă inconștientă, ca un fel de vagă amintire, sub înfățișarea unui trecut trăit și apus, pe care, vai! nu-l mai pot învia nici un fel de produse cosmetice, nici corsetele, nici parfumurile și nici coaforii. De aceea, am face mai bine dacă am recunoaște din capul locului că bătrânelul, chiar dacă nu s-a ramolit de tot, și-a pierdut însă demult memoria și mereu se poticnește, se repetă, ba chiar deraiază. Îți trebuie chiar o anumită îndemânare ca să poți sta de vorbă cu dânsul. Dar Maria Alexandrovna se bizuie pe sine și, la vederea prințului, cade într-un desăvârșit extaz.

— Dar nu te-ai schimbat de loc, absolut de loc! exclamă ea și, apucând musafirul de amândouă mâinile, îl așează într-un fotoliu comod. Ia loc, ia loc, prințe! Șase ani, șase ani în șir nu ne-am văzut și în tot răstimpul acesta nu mi-ai trimis o scrisoare, nici un rând măcar! O, cât de vinovat ești față de mine, prințe! Cât de supărată eram pe dumneata, *mon cher prince*! Dar să se aducă ceaiul! Ceaiul! Doamne! Nastasia Petrovna, adă ceaiul!

— Mulțumesc, mul-țu-mesc, scu-za-ți-mă, rosti peltic prințul (am uitat să spun că prințul e puțin peltic; dar ai zice că și asta o face conform modei). Scuzați-mă și, închipuiți-vă, încă de anul trecut vroiam ne-a-pă-rat să trec pe aici, adăugă el, cercetând cu lornionul odaia. Dar m-au speriat unii; se spunea că pe-aici a fost ho-le-ră…

— Nu, prințe, n-a fost holeră pe la noi, spuse Maria Alexandrovna.

— Aici a bântuit o epizootie, unchiule! adăugă Mozgliakov, vrând să iasă în evidență.

Maria Alexandrovna îl măsură cu o privire severă.

— Ei da, epizootie sau ceva în felul acesta… De aceea am și rămas acasă. Ei, dar ce mai face soțul dumitale, draga mea Anna Nikolaevna? Tot cu procu-ratura lui?

— N-nu, prințe, răspunse Maria Alexandrovna, bâlbâindu-se nițeluș. Soțul meu nu-i pro-cu-ror…

— Pariez că unchiul s-a încurcat și vă ia drept Anna Nikolaevna! exclamă abil Mozgliakov, dar se opri numaidecât, băgând de seamă că și fără aceste lămuriri Maria Alexandrovna era destul de enervată.

— Ei da, da, Anna Nikolaevna și… și… (uit mereu!). Ei da, Antipovna, exact, Antipovna, adeveri prințul.

— N-nu prințe, ești foarte greșit, spuse Maria Alexandrovna cu un zâmbet amar. Nu-s de loc Anna Nikolaevna și, mărturisesc, nu mă așteptam de fel că n-o să mă recunoști! Mă faci să mă mir, prințe! Sunt fosta dumitale amică, Maria Alexandrovna Moskaleva. Îți amintești, prințe, de Maria Alexandrovna…

— Maria A-le-xan-drovna! Închipuiește-ți! Și eu credeam că dumneata ești (cum îi zice) - ei da! Anna Vasilievna… *C'est dèlicieux!*[14] Înseamnă că am nimerit în altă parte. Iar eu credeam, prietene, că mă duci chiar la Anna Matveevna de care spuneam. *C'est charmant!*[15] De altfel, mi se întâmplă des… Nimeresc adesea în altă parte. În genere, sunt mulțumit, sunt totdeauna mulțumit, orice s-ar întâmpla. Va să zică dumneata nu ești Nastasia Va-si-lievna? Interesant…

— Maria Alexandrovna, prințe, Maria Alexandrovna! O, cât ești de vinovat față de mine! Să uiți prietena cea mai bună, cea mai bună!

— Ei, da, cea mai bună prietenă… Pardon, pardon! rosti peltic prințul, cu ochii la Zina.

— Iar asta e fiica mea, Zina. Nu vă cunoașteți încă, prințe. Nu era aici pe vremea când ai fost la noi, îți amintești în ce an?

---

[14] E delicios! (fr.).

[15] E fermecător! (fr.).

— E fiica dumitale! *Charmante, charmante*[16] bolborosi prințul, uitându-se avid prin lornion la Zina. *Mais quelle beauté*[17] șopti el, vădit uluit.

— Servește ceaiul, prințe, îl îndemnă Maria Alexandrovna, atrăgând atenția prințului asupra feciorului în casă, un băiat care stătea în fața lui cu tava în mâini. Prințul luă o ceașcă și rămase cu ochii țintă la băiat, care avea obrăjori bucălați și rumeni.

— A-a-a, e băiatul dumitale? spuse el. Ce băiețaș drăguț!… Și-i-i, probabil, se poar-tă… frumos?

— Dar, prințe, se grăbi să-l întrerupă Maria Alexandrovna, am auzit de groaznica întâmplare! Mărturisesc, nu-mi puteam veni în fire de spaimă… Nu te-ai lovit? Ai grijă! Nu se pot neglija asemenea lucruri…

— M-a răsturnat! M-a răsturnat! Vizitiul! izbucni prințul cu deosebită însuflețire. Credeam că a sosit sfârșitul lumii sau ceva în genul acesta și, recunosc, m-am speriat atât de tare, încât, Doamne iartă-mă, m-am pierdut de tot cu firea! Nu mă așteptam, nu mă aș-teptam! De loc nu mă aș-teptam! Și de toate e vinovat numai Te-o-fil, vizitiul meu! Mă bizui în totul pe tine, prietene: dă poruncă și cercetează bine. Sunt convins că a încercat să a-ten-teze la viața mea.

— Bine, bine, unchiule! răspunse Pavel Alexandrovici, am să cercetez totul! Numai ascultă, unchiule! Iartă-l de data asta! Ce zici?

— Pentru nimic în lume nu-l iert! Sunt sigur că a atentat la viața mea! El și Lavrenti, pe care l-am lăsat acasă. Închipuiește-ți: a prins, vezi dumneata, nu știu ce idei noi! S-a iscat la dânsul un soi de împotrivire… Cu un cuvânt: comunist în toată regula! Mi-e și frică să mai dau ochii cu el!

— Ah, ce adevăr ai rostit, prințe! exclamă Maria Alexandrovna. Nu m-ai crede dacă ți-aș spune cât sufăr eu

[16] Fermecătoare, fermecătoare! (fr.).
[17] Dar ce frumusețe! (fr.).

însămi din pricina slugilor ăstora josnice și netrebnice! Imaginează-ți, am schimbat doi dintre servitorii mei și, mărturisesc, sunt atât de proști, încât nici mai mult, nici mai puțin, mă lupt cu dânșii de dimineață până seara. Nici nu-ți închipui cât sunt de proști, prințe!

— Ei da, ei da! Dar, vă mărturisesc, îmi place chiar când un lacheu este oarecum prost, observă prințul, care, ca toți bătrânii, e bucuros când flecăreala lui e ascultată cu oarecare umilință; unui lacheu asta îi stă oarecum bine și se socotește chiar ca o calitate a lui - să fie sincer și prost. Se înțelege, numai în anumite cazuri. Asta îi dă parcă mai multă ți-nută, obrazul îi capătă o anumită so-lemnitate; cu un cuvânt, e mai cuviincios, iar eu pretind înainte de toate unui *servitor* să fie cu-vi-in-cios. Iată, îl am pe Te-renti. Îl ții minte, prietene, pe Te-renti? Cum m-am uitat la el, i-am și prezis de la început: ți-e dat să fii lacheu! E fe-no-me-nal de prost! Se uită ca vițelul la poarta nouă! Dar câtă ți-nu-tă, câtă solemnitate! Are mărul lui Adam, așa, roz-deschis! Ei, dar cravata albă și uniforma de gală fac efect. M-am legat de el din tot sufletul. Uneori mă uit la dânsul și nu-mi pot lua ochii: are un aer important, de parcă ar scrie o disertație! Într-un cuvânt, juri că-i filosoful german Kant sau, mai precis, un curcan gras, bine hrănit. Cu adevărat *comune il faut* pentru un slujitor!

Maria Alexandrovna hohoti de râs încântată la culme, ba chiar bătu din palme. Pavel Alexandrovici îi ținu isonul, din toată inima: unchiul îl amuza nespus. Nastasia Petrovna izbucni și ea în râs. Până și Zina zâmbi.

— Dar ce umor, câtă voioșie, cât spirit ai, prințe! exclamă Maria Alexandrovna. Ce însușire prețioasă, să observi trăsătura cea mai fină, cea mai amuzantă!… Și să dispari din societate, să te închizi cinci ani în șir! Cu asemenea talent! Dar ai fi putut să scrii, prințe! Ai fi putut fi un al doilea Fonvizin, Griboedov, Gogol…

— Ei da, ei da! spuse prințul foarte mulțumit, aș putea fi… Și, știți, înainte vreme eram deosebit de spiritual. Am

scris chiar un vo-de-vil pentru scenă… Erau acolo câteva cuplete încân-tă-toare! De altfel, n-a fost jucat niciodată…

— Ah, cât ar fi de drăguț să-l putem citi! Și știi, Zina, tocmai acum ar fi cât se poate de nimerit! La noi se pregătește o piesă pentru o donație patriotică, prințe, în folosul răniților… Ce bun ar fi vodevilul dumitale!

— Sigur! Sunt gata să-l scriu din nou… de altfel, l-am uitat cu desăvârșire. Dar, îmi amintesc, erau acolo două-trei calambururi așa de bune, că… (și prințul își sărută vârful degetelor). Și, în general, pe vremea când eram în străinătate, produceam o a-de-vă-ră fu-roa-re. Îl țin minte pe lordul Byron. Eram prieteni. Dansa încântător cracoveacul la congresul de la Viena.

— Lordul Byron, unchiule! Iartă-mă, unchiule, ce spui?

— Ei da, lordul Byron. Sau poate că nu era lordul Byron, ci altcineva. Chiar așa, nu lordul Byron, ci un polonez! Acum îmi amintesc perfect. Și era strașnic de o-ri-gi-nal polonezul ăsta; s-a dat drept conte și pe urmă s-a dovedit că era un birtaș. Dar dansa în-cân-tă-tor cracoveacul și până la urmă și-a rupt un picior. Cu prilejul acela am compus și niște versuri:

Cracoveacul a dansat
Polonezul avântat…

Însă mai departe… Mai departe uite că nu-mi mai amintesc…

Dar când i-a făcut piciorul pac,
S-a lăsat de cracoveac.

— Așa o fi, unchiule? izbucni Mozgliakov, din ce în ce mai însuflețit.

— Mi se pare că-i așa, prietene, răspunse prințul, sau ceva a-se-mănător. De altfel, poate nici nu-i așa, știu doar că au fost niște versuri foarte reușite… În general, am mai uitat unele întâm-plări. Asta fiindcă sunt foarte ocupat.

— Dar spune, prințe, cu ce te-ai ocupat în tot timpul izolării dumitale? se interesă Maria Alexandrovna. M-am gândit atât de des la dumneata, *mon cher prince*, încât, mărturisesc, de data asta ard de nerăbdare să aflu toate acestea mai în amănunt…

— Cu ce m-am ocupat? Ei, în general, știți, am multe preocupări. Uneori, mă odihnesc, alteori, știți, mă plimb, îmi imaginez tot soiul de lucruri…

— Dumneata, unchiule, ai pesemne o imaginație bogată?

— Extrem de bogată, dragul meu! Uneori îmi închipui asemenea lucruri, că pe urmă mă mir eu însumi de mine. Când eram la Kaduev… Apropo! Mi se pare că tu ai fost viceguvernator la Kaduev?

— Eu, unchiule? Iartă-mă, ce tot spui! exclamă Pavel Alexandrovici.

— Închipuiește-ți, prietene! Eu te-am luat tot timpul drept viceguvernator și mă tot gândesc: de ce oare s-o fi schimbat parcă la fa-a-ță, așa, deodată?… Acela, știi, era chi-peș, inteligent. De-o-sebit de inteligent era și com-punea mereu versuri pentru diverse ocazii. Semăna puțin, așa dintr-o parte cu un rigă de caro…

— Nu, prințe, îl întrerupse Maria Alexandrovna, îți jur, te distrugi cu asemenea viață! Să te izolezi cinci ani de zile în singurătate, să nu vezi pe nimeni, să nu auzi nimic! Ești un om pierdut, prințe! Întreabă pe oricine dintre devotați și fiecare are să-ți spună că ești un om pierdut!

— Oare? se miră prințul.

— Te asigur; ți-o spun ca prietenă, ca soră! Ți-o spun fiindcă-mi ești drag, fiindcă amintirea trecutului e sfântă pentru mine! Ce-aș câștiga să fiu fățarnică? Nu, dumneata trebuie să-ți schimbi viața cu totul, altminteri o să cazi la pat, o să te secătuiești, o să mori…

— Ah, Doamne! Oare am să mor așa de curând? izbucni prințul speriat, și, imaginează-ți, ai ghicit: amarnic mă mai chinuiesc hemoroizii, mai ales în ultima vreme… Și, îndeobște, crizele sunt însoțite de niște simptome ui-mi-

toare… (o să vi le descriu foarte amănunțit). În primul rând…

— Unchiule, ai să povestești altă dată, se amestecă Pavel Alexandrovici, iar deocamdată… Oare nu-i timpul să plecăm?

— Ei da! Poate altă dată. Poate nu-i atât de interesant să asculți, înțeleg acum… Totuși, e o boală extrem de curioasă. Există diverse episoade… Să-mi amintești, prietene, am să-ți povestesc diseară un caz în a-mă-nunt…

— Dar ascultă, prințe, ar trebui să încerci a te trata în străinătate, îl întrerupse a doua oară Maria Alexandrovna.

— În străinătate! Ei da, ei da! Am să plec neapărat în străinătate. Îmi amintesc, când am fost peste graniță prin anii douăzeci, era acolo te-ri-bil de vesel. Cât pe ce să mă însor cu o vicontesă, o franțuzoaică. Eram pe atunci îndrăgostit lulea și vroiam să-i închin ei întreaga mea viață. Dar nu m-am însurat eu, ci altul. Și ce întâmplare curioasă! Am lipsit numai două ceasuri și a triumfat altul, un baron neamț; mai târziu, el a stat câtăva vreme la casa de nebuni.

— Dar, *cher prince*, tocmai spuneam că trebuie să te gândești serios la sănătatea dumitale. În străinătate sunt niște medici grozavi… Afară de asta, contează mult însăși schimbarea felului de viață! Hotărât, trebuie să părăsești, măcar pentru o bucată de vreme, Duhanovo-ul dumitale.

— Ne-a-părat! M-am hotărât de mult și, știți, am de gând să mă tratez cu hi-dro-patie.

— Hidropatie?

— Hidropatie. M-am mai tratat odată cu hi-dro-patie. Eram într-o stațiune balneară. Se afla acolo și o cucoană din Moscova, i-am uitat numele, o femeie extrem de poetică, de vreo șaptezeci de ani. Cu ea se mai găsea și fiică-sa, de vreo cincizeci de ani, văduvă, cu albeață pe un ochi. Și ea mai că nu vorbea în versuri. Apoi s-a mai petrecut cu dânsa și o întâmplare ne-fe-ri-ci-tă, s-a înfuriat pe o slujnică și a ucis-o: pentru asta a fost judecată. Ei, s-

au gândit ele să mă vindece cu apă. Mărturisesc că nu sufeream de nimic, dar ele s-au legat de mine: „Tratează-te și tratează-te!” Eu, din delicatețe, am început să beau apă; îmi zic: poate are să-mi fie într-adevăr mai bine. Beau-beau, beau-beau… Am băut o cascadă întreagă și, știți, hidropatia asta e un lucru folositor și mi-a făcut grozav de bine, așa că, dacă până la urmă nu m-aș fi îmbolnăvit, vă asigur că aș fi fost perfect sănătos…

— Iată o concluzie perfect justă, unchiule! Spune, unchiule, ai studiat logica?

— Doamne! Ce întrebări pui! îi tăie vorba cu severitate Maria Alexandrovna, scandalizată foc.

— Am studiat, prietene, dar foarte demult. Am studiat și filosofia în Germania, am urmat cursul complet, numai că am uitat totul cu desăvârșire, chiar atunci, pe loc[xxxii]. Dar… vă mărturisesc… M-ați speriat așa de rău cu bolile astea, că… tare m-am indispus. Ei, mă întorc îndată…

— Unde te duci, prințe? izbucni mirată Maria Alexandrovna.

— Îndată, îndată… Numai să-mi notez un gând nou… *au revoir*[18]…

— Ce ziceți de el? exclamă Pavel Alexandrovici și râse în hohote.

Maria Alexandrovna își ieși din sărite.

— Nu înțeleg, zău că nu înțeleg de ce râzi! începu ea cu aprindere. Să râzi de un bătrânel onorabil și încă rudă, să-ți bați joc de fiecare cuvânt al lui, profitând de bunătatea sa îngerească. Am roșit pentru dumneata, Pavel Alexandrovici! Dar spune, de ce-i caraghios, după părerea dumitale? Eu n-am găsit nimic caraghios într-însul.

— Că nu recunoaște oamenii, că vorbește uneori vrute și nevrute!

— Dar acestea-s consecințele vieții sale îngrozitoare, ale înfiorătoarei întemnițări timp de cinci ani, sub supravegherea femeii aceleia infernale. Trebuie să-l

[18] La revedere (fr.).

compătimești, nu să-ți râzi de dânsul. Nu m-a recunoscut nici pe mine; singur ai fost martor. Asta, ca să zic așa, e strigător la cer! Hotărât, trebuie salvat! I-am propus să plecăm în străinătate, numai în nădejdea că poate o va părăsi pe… precupeața aceea!

— Știi ceva, Maria Alexandrovna? Trebuie însurat! exclamă Pavel Alexandrovici.

— Iar! Pe deasupra ești și incorigibil, musiu Mozgliakov.

— Nu, Maria Alexandrovna, nu! De data asta vorbesc absolut serios! De ce să nu-l însurăm? E și asta o idee! *Cest une idée comme une autre!*[19] Cu ce-i poate dăuna, spune, mă rog? Dimpotrivă, se află în asemenea situație, încât o măsură ca asta nu-l poate decât salva! După lege, se mai poate însura. În primul rând, va fi scăpat de pezevenchea ceea (scuză-mi expresia). În al doilea rând și cel mai important, închipuiește-ți că are să-și aleagă o fată sau și mai bine, o văduvă, drăguță, bună, deșteaptă, delicată și mai ales săracă, care o să-l îngrijească ca o fiică și are să înțeleagă că bătrânul a săvârșit un act de binefacere, numind-o soția sa. Și ce-i trebuie lui mai mult decât o ființă apropiată, sinceră, un suflet nobil care să fie în permanență pe lângă dânsul în locul acestei… muieri? Se înțelege că trebuie să fie frumușică, fiindcă unchiului îi plac femeile frumușele. Ați băgat de seamă cum o fixa pe Zinaida Afanasievna?

— Și unde să-și găsească asemenea mireasă? întrebă Nastasia Petrovna, care asculta toată numai ochi și urechi.

— Ai spus-o chiar dumneata! Păi și dumneata ai fi bună, dacă ai dori! Dă-mi voie să te întreb: de ce n-ai fi potrivită ca mireasă pentru prinț? În primul rând, ești frumușică; în al doilea - văduvă; în al treilea - ai suflet nobil; în al patrulea - ești săracă (pentru că într-adevăr nu ești avută); și, în al cincilea rând, ești o doamnă foarte înțeleaptă, prin urmare ai să-l iubești, îl vei ține în puf, ai s-o dai afară în pumni pe cucoana ceea, ai să-l duci în străinătate, ai să-l

[19] Ideea asta nu e mai rea decât altele! (fr.).

hrănești cu griș cu lapte și bomboane - și toate acestea până în clipa când va părăsi lumea noastră trecătoare, ceea ce se poate întâmpla exact peste un an sau peste două luni și jumătate. Și atunci dumneata rămâi prințesă, văduvă, bogătașă și, drept recompensă pentru curajul dumitale, te măriți cu un marchiz sau cu un general intendent! *C'est joli*[20], nu-i așa?

— Tii, Doamne! Dar eu cred că chiar m-aș fi îndrăgostit de dânsul, drăguțul, dacă mi-ar cere mâna! izbucni doamna Zeablova și îi scăpărară ochii negri, expresivi... Numai că toate astea-s prostii!

— Prostii? Vrei să nu fie prostii? Roagă-mă frumos și după aceea să-mi tai capul dacă n-ai să ajungi chiar azi logodnica lui! Păi nu-i nimic mai ușor decât să-l îndupleci ori să-l ademenești pe unchiul să facă ceva! La toate răspunde: „Ei da, ei da!" Ai auzit și dumneata. O să-l însurăm așa, că nici n-are să-și dea seama. S-ar putea să-l păcălim și să-l însurăm; dar, mă rog, o facem doar pentru binele lui!... Dumneata, Nastasia Petrovna, mai bine te-ai găti nițel, pentru orice eventualitate.

Entuziasmul lui musiu Mozgliakov se prefăcu în frenezie. Doamnei Zeablova, oricât ar fi de cumpănită, îi lăsa totuși gura apă.

— Știu și fără dumneata că azi arăt ca o cenușăreasă, răspunse ea. M-am delăsat cu totul; de mult nu-mi mai fac iluzii. De aceea am și ajuns ca *madame* Gribousier... Dar ce, arăt într-adevăr ca o bucătăreasă?

Între timp, Maria Alexandrovna stătea cu o expresie stranie pe figură. Nu greșesc afirmând că ea ascultase ciudata propunere a lui Pavel Alexandrovici cu un soi de spaimă, perplexă parcă... În cele din urmă își veni în fire.

— Toate acestea, să zicem, ar fi foarte bune; dar în fond sunt absurde și ridicole și, mai ales, cu totul nelalocul lor, îl întrerupse ea tăios pe Mozgliakov.

[20] E frumos (fr.).

— Dar de ce, buna mea Maria Alexandrovna, de ce toate acestea sunt absurde și nelalocul lor?

— Din mai multe motive și mai ales pentru că vă aflați în casa mea, pentru că prințul e oaspetele meu și n-am să permit nimănui să uite respectul ce-l datorează casei mele. Iau vorbele dumitale drept o glumă, nu altfel, Pavel Alexandrovici. Dar, slavă Domnului! Uite și prințul!

— Iată-mă-s! făcu prințul intrând în odaie. E uimitor, *cher ami*, câte idei de tot felul am azi. În alte dați, poate n-ai să mă crezi, parcă n-aș avea niciuna. Stau așa câte o zi întreagă, degeaba.

— Asta, unchiule, pesemne-i din pricina căzăturii de azi. Ți-a zdruncinat nervii și iată…

— Și eu, prietene, o atribui aceleiași pricini și găsesc că întâmplarea asta e chiar fo-lo-sitoare… Așa că am hotărât să-l iert pe Te-o-fil al meu. Știi ceva? Am impresia că nici n-a atentat la viața mea. Nu crezi? Și apoi, el a mai fost și fără asta pedepsit de curând, când i-au ras barba.

— I-au râs barba, unchiule? Dar are o barbă de-un pogon !

— Ei da, de-un pogon. Îndeobște, prietene, ai absolută dreptate în toate de-duc-țiile dumitale. Dar este vorba de o barbă falsă. Imaginează-ți, ce întâmplare! Mi se trimite o dată o listă de prețuri. S-au primit din nou din străinătate superbe bărbi pentru vizitii și domni, la fel și favoriți, ciocuri, mustăți și altele - toate acestea de ca-li-tate superioară și la prețurile cele mai moderate. Hai, îmi zic eu, să comand o bar-bă, să văd măcar cum arată. Și comand o barbă de vizitiu, într-adevăr, o minunăție de barbă! Dar ne-am trezit că Teofil o avea pe a lui proprie, aproape de două ori mai mare. Se înțelege că am rămas în cumpănă: s-o radem pe a lui sau s-o trimitem înapoi pe cea comandată și s-o poarte pe cea naturală? M-am gândit eu cât m-am gândit și am hotărât că e mai bine s-o poarte pe cea falsă.

— Probabil fiindcă arta e mai presus de natură, unchiule!

— Tocmai de aceea. Și cât a mai suferit când i-au ras barba! Parcă se despărțea de întreaga lui carieră o dată cu barba… Dar nu e timpul să plecăm, dragul meu?

— Sunt gata, unchiule!

— Dar nădăjduiesc, prințe, că nu te duci decât la guvernator, exclamă tulburată Maria Alexandrovna. Acum ești prințul meu și aparții familiei mele pentru întreaga zi. Eu, firește, n-am să-ți spun nimic despre societatea de aici. Poate că ai să dorești a trece pe la Anna Nikolaevna și n-am dreptul să te dezamăgesc. De altfel, sunt absolut sigură că adevărul are să iasă la suprafață. Dar ține minte un lucru: că eu sunt stăpâna, sora și dădaca dumitale pentru toată ziua de azi; dar, recunosc, tremur pentru dumneata, prințe! Căci dumneata nu cunoști, nu, nu-i cunoști până-n măduva oaselor pe oamenii aceștia, cel puțin deocamdată…!

— Bizuie-te pe mine, Maria Alexandrovna. Toate vor fi așa cum ți-am făgăduit, spuse Mozgliakov.

— Dumneata ești un flușturatic! Să mă bizui pe dumneata! Te aștept la masă, prințe! Luăm masa devreme. Cât de mult regret că tocmai acum soțul meu se află la țară! Ce bucuros ar fi să te vadă! El te respectă așa de mult. Ține atât de sincer la dumneata!

— Soțul dumitale? Ai și un soț? întrebă prințul.

— Ah, Doamne! Ce memorie slabă ai, prințe! Dar ai uitat cu desăvârșire, absolut cu desăvârșire tot ce-a fost în trecut! Soțul meu, Afanasi Matveici, oare nu-ți amintești de el? Acum e la țară. Pe vremuri l-ai văzut de o mie de ori. Ții minte, prințe: Afanasi Matveici…?

— Afanasi Matveici! La țară, închipuiți-vă, *mais c'est délicieux!* Va să zică ai și un soț? Ce întâmplare curioasă, totuși! Exact ca într-un vodevil: soțul e-n trăsura asta, iar ea… i-i… nevasta. Mă rog, am uitat unde! Că și nevasta

pleca undeva, mi se pare la Tuia sau la Iaroslavl, într-un cuvânt - iese de aici ceva foarte hazliu.

— Soțul e-n trăsura asta, iar la Tuia i-i nevasta, așa-i, unchiule! îi suflă Mozgliakov.

— Ei, ei! Da - da! Îți mulțumesc, prietene, chiar așa, la Tula, *charmant, charmant*! Așa se și potrivește. Întotdeauna nimerești rimele, dragul meu! Chiar așa, îmi amintesc: la Iaroslavl sau la Kostroma, numai că și nevasta a plecat undeva! *Charmant, charmant!* Dar am cam uitat ce vorbeam la început... Da! Și așa, plecăm, prietene! *Au revoir, madame, adieu, ma charmante demoiselle*[21], adăugă prințul, adresându-se Zinei și sărutându-și vârful degetelor.

— La prânz, la prânz, prințe ! Nu uita să te întorci mai repede! îi strigă din urmă Maria Alexandrovna.

CAPITOLUL V

— Nastasia Petrovna, ar fi bine să arunci o privire prin bucătărie, spuse ea, după ce-l conduse pe prinț. Am o presimțire că monstrul acela de Nikita are să strice neapărat mâncarea! Sunt sigură că s-a și îmbătat...

Nastasia Petrovna se supuse. Ieșind din cameră, se uită bănuitoare la Maria Alexandrovna și observă la ea o tulburare neobișnuită. În loc de a se duce să-l controleze pe monstrul de Nikita, Nastasia Petrovna trecu în salon, de acolo, printr-un coridor - în odaia ei, apoi într-o odăiță întunecoasă, ca un fel de cămară, unde se aflau lăzi, niște haine atârnate și boccele cu rufele murdare din toată casa. Se apropie în vârful degetelor de o ușă încuiată, își ținu

[21] La revedere, doamnă, adio, fermecătoare domnișoară (fr.).

răsuflarea, se aplecă, se uită pe gaura cheii și trase cu urechea. Aceasta-i una dintre cele trei uși ale odăii, unde rămăsese Zina cu mămăica ei și care era totdeauna ferecată și zăvorâtă.

Maria Alexandrovna o socotește pe Nastasia Petrovna cam șireată, dar negrăit de ușuratică. Îi trecu, firește, prin minte și gândul că Nastasia Petrovna nu s-ar da în lături de a trage cu urechea. Dar în clipa de față doamna Moskaleva era așa de preocupată și tulburată, că uită cu desăvârșire să-și ia unele măsuri de prevedere. Se așeză în fotoliu și se uită semnificativ la Zina. Zina simți privirea asta ațintită asupră-i și o presimțire neplăcută îi strânse inima.

— Zina!

Zina își îndreptă încet către ea obrazul palid și-și ridică ochii negri, îngândurați.

— Zina, am de gând să stau de vorbă cu tine într-o chestiune extrem de importantă.

Zina se întoarse cu totul spre mămăica ei, își încrucișă mâinile și rămase în așteptare. Chipul său exprima ciudă și batjocură pe care, de altfel, încercă să le ascundă.

— Vreau să te întreb, Zina, cum ți s-a părut astăzi acest Mozgliakov?

— Cunoști de mult ce gândesc despre dânsul, răspunse în silă Zina.

— Da, *mon enfant*[22], dar am impresia că a ajuns cam prea inoportun cu… insistențele sale.

— El spune că-i îndrăgostit de mine, așa că insistențele lui sunt scuzabile.

— Ciudat! Înainte nu-l scuzai atât de… ușor. Dimpotrivă, totdeauna îl acuzai, ori de câte ori aduceam vorba despre el.

— E ciudat că și dumneata îl apărai totdeauna și vroiai neapărat să mă mărit cu dânsul; iar acum ești cea dintâi care taberi asupra lui.

[22] Copila mea (fr.).

— Cam așa-i. Nu neg, Zina: vroiam să te văd măritată cu Mozgliakov. Mi-era greu să fiu martora tristeții tale nesfârșite și a suferințelor pe care sunt în stare să ți le pricep (orice ai crede despre mine!) și care-mi otrăvesc somnul. M-am încredințat însă că numai o schimbare importantă în viața ta te-ar putea salva! Și schimbarea asta trebuie să fie căsătoria. Nu suntem bogate și nu ne putem îngădui, de pildă, să plecăm în străinătate. Măgarii de aici se miră că ai douăzeci și trei de ani și nu ești încă măritată; de aceea, născocesc tot soiul de povești pe seama asta. Dar te-aș mărita eu oare cu consilierul de aici sau cu Ivan Ivanovici, avocatul nostru? Există pe la noi un soț pentru tine? Mozgliakov, firește, e un ușuratic, totuși e mai bun decât toți ceilalți. E de familie bună, are rude sus-puse, stăpânește o sută cincizeci de suflete. Oricum, mai bine-i decât să trăiești din mită, din procese sau Dumnezeu știe din ce alte mijloace aventuroase. Iată de ce mi-am și aruncat ochii asupra lui. Dar, îți jur, n-am nutrit niciodată o simpatie adevărată pentru dânsul. Sunt sigură că Cel de sus mă prevenea împotriva lui. Și dacă Dumnezeu mi-ar trimite măcar acum ceva mai bun - o! Ce bine ar fi dacă nu ți-ai fi dat încă consimțământul! Sper că azi nu i-ai spus nimic precis, Zina?

— De ce atâta sclifoseală, mămăică? Toată istoria se rezumă doar la două cuvinte! rosti iritată Zina.

— Sclifoseală, Zina, sclifoseală? Cum ai fost în stare să rostești asemenea vorbă mamei tale? Dar ce însemn eu! Tu de mult nu mai ai încredere în maică-ta! De mult mă socoți ca o dușmancă, nu ca o mamă.

— Ei, ajunge, mămăică! Face să ne certăm pentru o vorbă! Parcă nu ne cunoaștem una pe alta? Mi se pare că am avut destul timp ca să ne cunoaștem!

— Dar tu mă jignești, copila mea! Tu nu mă crezi capabilă de orice, absolut de orice, numai ca să-ți rostuiesc viața!

Zina o privi pe maică-sa cu ironie și cu ciudă.

— Sper că n-ai de gând să mă măriți cu prințul acesta, ca să-mi *rostuiești* soarta? o întrebă ea cu un zâmbet straniu.

— N-am spus nici un cuvânt despre așa ceva; dar fiindcă veni vorba, dacă s-ar întâmpla să-l iei pe prinț, ar fi o fericire pentru tine și nu o nebunie…

— Iar eu găsesc că e pur și simplu absurd! exclamă cu aprindere Zina. Absurd! Absurd! Și mai cred, mămăică, că ai prea multe elanuri poetice, ești o femeie-poetă în întreg înțelesul cuvântului, aici toți te și poreclesc așa. Mereu faci proiecte. Imposibilitatea și absurditatea lor nu te pot opri. Am și simțit, când se afla încă la noi prințul, că ți-a trecut așa ceva prin minte. Când Mozgliakov glumea, asigurându-ne că bătrânul trebuie însurat, ți-am citit toate gândurile pe față. Sunt gata să pun rămășag că la asta te gândești și acum; cu intenția asta ai și venit la mine. Dar cum neîncetatele dumitale proiecte în ceea ce mă privește au început să mă plictisească de moarte, să mă și chinuiască, te rog să nu-mi pomenești de asta nici un cuvânt, auzi, mămăică, nici un cuvânt! Aș dori să nu uiți asta!

Zina se înăbușea de mânie.

— Ești un copil, Zina, un copil nervos și bolnav! răspunse Maria Alexandrovna mișcată, cu lacrimi în glas. Vorbești necuviincios cu mine, mă jignești. Nici o mamă n-ar suporta cele ce îndur eu zilnic din partea ta! Dar tu ești nervoasă, bolnavă, suferi; iar eu sunt mamă, și, înainte de toate, creștină. Trebuie să rabd și să iert. Dar numai un cuvânt, Zina: dacă într-adevăr aș visa asemenea unire, de ce, aș socoti-o ca o absurditate? După mine, Mozgliakov n-a vorbit niciodată mai inteligent decât adineauri, când a arătat că prințul are nevoie să se însoare; dar, firește, nu cu ciuma ceea de Nastasia. Aici l-a luat gura pe dinainte.

— Ascultă, mămăică! Spune-mi deschis: întrebi numai așa, din curiozitate, sau cu vreo intenție?

— Te întreb numai atât: de ce ți se pare o absurditate?

— Ah, ce pacoste-i să ai parte de asemenea soartă! exclamă Zina, bătând din picior cu nerăbdare. Iată de ce, dacă n-ai știut până acum: fără să mai vorbim de toate celelalte absurdități, să profiți de faptul că bătrânelul s-a ramolit, să-l înșeli, să te măriți cu el, un schilod, ca să-i smulgi banii și apoi, zi de zi, ceas de ceas, să-i dorești moartea - după mine, asta nu-i numai o prostie, ci este, pe deasupra, ceva atât de josnic, atât de mârșav, încât nu te felicit pentru asemenea gânduri, mămăică!

Tăcerea dură cam un minut.

— Zina! Îți mai amintești ce-a fost acum doi ani? o întrebă deodată Maria Alexandrovna.

Zina tresări.

— Mămăică! rosti ea cu glas sever, mi-ai făgăduit solemn să nu-mi mai amintești niciodată despre asta.

— Iar acum te rog tot așa de solemn, copila mea, să-mi îngădui a călca numai o singură dată făgăduiala asta, pe care n-am călcat-o niciodată până acum. Zina! A sosit timpul să avem o explicație deplină între patru ochi. Acești doi ani de tăcere au fost îngrozitori! Așa nu mai poate dura! Sunt gata să te rog în genunchi: lasă-mă să-ți vorbesc! Auzi, Zina: te imploră mama ta, în genunchi! Totodată îți dau solemn cuvântul - cuvântul unei mame nefericite, care-și adoră copilul - că niciodată, sub niciun motiv, în nicio împrejurare, chiar dacă ar fi vorba de salvarea vieții mele, n-am să mai pomenesc despre așa ceva. Va fi pentru ultima oară, dar acum e necesar!

Maria Alexandrovna se aștepta la un efect deplin.

— Vorbește, spuse Zina, pălind.

— Îți mulțumesc, Zina. Acum doi ani, la răposatul Mitea, fratele tău mai mic, venea un preparator…

— Dar la ce bun introducerea asta pompoasă, mămăică? De ce-i nevoie de elocința matale și de niște amănunte inutile, care-s atât de dureroase și pe care amândouă le cunoaștem prea bine? o întrerupse Zina cu dezgust și mânie.

— De aceea, fata mea, fiindcă eu, mama ta, sunt nevoită acum să mă justific față de tine! Fiindcă vreau să-ți prezint aceeași istorie din cu totul alt punct de vedere și nu prin prisma aceea greșită, prin care te-ai obișnuit s-o privești. În sfârșit, fiindcă aș vrea să înțelegi mai bine concluzia pe care am de gând s-o trag din toate acestea. Nu crede, copila mea, că vreau să mă joc cu inima ta! Nu, Zina, ai să găsești în mine o mamă adevărată și poate că, vărsând lacrimi amare, ai să te arunci la picioarele mele, la picioarele unei *femei josnice*, cum m-ai numit adineauri și să-mi ceri tu însăți împăcarea pe care atâta timp și cu atâta trufie ai respins-o până acum. Iată de ce vreau să spun tot, Zina, tot de la început; altminteri tac!

— Vorbește, repetă Zina, blestemând din toată inima nevoia de elocința a măicuței sale.

— Urmez, Zina: învățătorul acesta de la școala complementară, aproape un băiețandru, face asupră-ți o impresie cu totul neînțeleasă pentru mine. M-am bizuit prea mult pe chibzuința ta, pe nobila ta mândrie, și, mai ales, pe faptul că el nu reprezenta nimic (fiindcă trebuie să spunem tot) ca să bănuiesc măcar că ar fi putut să existe ceva între voi. Și deodată vii la mine și-mi declari hotărât că ai de gând să te măriți cu dânsul! Zina! Am simțit ca un pumnal în inimă! Am scos un țipăt și mi-am pierdut cunoștința. Dar… tu ții minte toate acestea! Se înțelege că am găsit cu cale să folosesc întreaga-mi autoritate pe care tu ai numit-o tiranie. Gândește-te numai: un băiețandru, fiu de dascăl, cu douăsprezece ruble leafă pe lună, mâzgălitor de versuri proaste pe care, din milă, i le tipăresc în *Biblioteka dlia citenia*[xxxiii] și care nu știe decât să trăncănească despre blestematul de Shakespeare… Băiețandrul acesta să fie soțul tău, soțul Zinaidei Moskaleva! Dar așa ceva se potrivește cu Florian și cu păstorașii lui[xxxiv]! Iartă-mă, Zina, dar numai amintirea acestor lucruri mă scoate din sărite! L-am refuzat, dar nici o putere nu te poate opri pe tine. Tatăl tău, se înțelege, nu

făcea decât să holbeze ochii și nici n-a înțeles ce eram pe cale să-i explic. Tu continui să ai relații cu acest băiețandru, ba chiar te întâlnești cu el; dar, ceea ce-i mai îngrozitor, ai curajul să porți corespondență cu dânsul. Prin oraș prind să umble zvonuri. Pe mine, unii încep să mă înțepe cu tot soiul de aluzii, se și bucură, trâmbițează pretutindeni și, deodată, toate prezicerile mele se adeveresc în modul cel mai solemn. Amândoi vă certați nu știu de la ce; el se dovedește un... băiețandru cu totul nevrednic de tine (nu pot de loc să-l numesc om!) și te amenință că are să umple orașul cu scrisorile tale. La amenințarea asta, plină de indignare, îți pierzi cumpătul și-i tragi o palmă. Da, Zina, cunosc și amănuntul acesta. Eu știu tot, tot! Nefericitul, arată, în aceeași zi, o scrisoare de-a ta și nemernicului de Zaușin și peste o oră documentul ăsta se și află la Natalia Dmitrievna, dușmanca mea de moarte. În aceeași seară, descreieratul tău, ros de remușcări, face o încercare prostească de a se otrăvi cu ceva. Cu un cuvânt, iese un scandal înfiorător! Ciuma asta de Nastasia aleargă la mine speriată, aducându-mi îngrozitoarea veste: de o oră întreagă scrisoarea se găsește în mâinile Nataliei Dmitrievna; peste două ore tot orașul va afla rușinea ta! Am făcut o sforțare să mă stăpânesc, să nu leșin; dar ce lovituri ai dat inimii mele, Zina! Nerușinata asta, monstrul de Nastasia îmi pretinde două sute de ruble în argint, făgăduindu-mi cu jurământ să capete în schimb scrisoarea. Eu însămi, numai în pantofi, alerg prin zăpadă la evreul Bumstein și-mi amanetez colierul - o amintire de la cuvioasa mea mamă! Peste două ceasuri scrisoarea era în mâinile mele. Nastasia a furat-o. A forțat încuietoarea besactelei și - cinstea ta a fost salvată: nu mai erau dovezi împotriva ta! Dar în ce neliniște m-ai făcut să trăiesc ziua aceea îngrozitoare! Chiar a doua zi am zărit, pentru întâia oară în viață, câteva fire albe în părul meu. Zina! După aceea tu însăți ai judecat cum trebuie fapta băiețandrului aceluia. Tu însăți

recunoști acum, poate cu un zâmbet amar, că ar fi fost culmea nechibzuinței a-i încredința soarta ta. Dar de atunci te chinuiești, suferi, copila mea; nu-l poți uita sau, mai bine zis, nu pe dânsul - el n-a fost niciodată vrednic de tine - ci umbra fericirii tale trecute. Nenorocitul acesta se află acum pe patul de moarte; se spune că are oftică, iar tu - înger al bunătății! - nu vrei să te măriți atâta timp cât trăiește el, ca să nu-i sfâșii inima, fiind până azi chinuit de gelozie, deși sunt sigură că nu te-a iubit niciodată cu o adevărată dragoste superioară. Știu că, auzind de insistențele lui Mozgliakov, el a spionat, a trimis iscoade, a descusut pe unul și pe altul. Tu îl cruți, copila mea, ți-am ghicit gândurile și numai unul Dumnezeu vede cu câte lacrimi amare mi-am udat perna…!

— Lasă toate acestea, mămăică! o întrerupse Zina, doborâtă de o adâncă tristețe. N-are nici un rost aici perna dumitale, adăugă ea ironic. Nu poți fără declamații și înfloriturі.

— Nu mă crezi, Zina! Nu te uita dușmănos la mine, copila mea. Ochii mei nu s-au uscat în acești doi ani, dar m-am schimbat mult eu însămi în acest răstimp! Ți-am înțeles de mult sentimentele și mă căiesc că abia acum am aflat toată profunzimea durerii tale. Pot fi oare învinuită, draga mea, că am privit această înclinare ca o pornire romantică, pe care ți-a insuflat-o blestematul acela de Shakespeare… Cel ce, parcă dinadins, își vâră nasul pretutindeni, unde nu-i fierbe oala? Care mamă m-ar putea învinovăți pentru spaima de atunci, pentru măsurile luate de mine, pentru severitatea judecății mele? Astăzi, însă, acuma, văzându-ți suferințele de doi ani încoace, îți înțeleg sentimentele și ți le prețuiesc. Crede-mă că te-am priceput, poate, mult mai bine decât te lămurești tu însăți. Sunt sigură că nu-l iubești pe dânsul, băiețandrul acela prefăcut, ci visurile tale de aur, fericirea-ți pierdută, idealurile avântate. Și eu am iubit și, poate, mai puternic decât tine. Și eu am suferit; și eu am avut idealuri

avântate. De aceea, cine mă poate învinui azi, și, înainte de toate, mă poți oare învinui tu, că socot unirea cu prințul drept mijlocul salvator și mai trebuitor pentru tine în actuala situație?

Zina ascultă cu mirare tirada asta lungă, știind prea bine că mămăica ei nu cădea în asemenea exaltare fără o anumită pricină. Dar ultima concluzie, atât de neașteptată, o ului cu desăvârșire.

— Te-ai gândit serios să mă măriți cu prințul? explodă ea cu mirare, privindu-și aproape înspăimântată mama. Va să zică-i vorba nu de visuri, proiecte, ci de hotărârea dumitale fermă? Va să zică am ghicit? Și… Și… în ce fel, mă rog, căsătoria asta mă va salva și-i necesară în situația mea actuală? Și… Și… în ce fel se leagă asta de toate câte mi-ai spus până acum, de toată istoria aceea?… Hotărât, nu te înțeleg, mămăică!

— Iar eu mă mir, *mon ange*[23], cum se poate să nu înțelegi toate acestea? izbucni Maria Alexandrovna, însuflețindu-se la rândul său. Mai întâi, ține măcar socoteală de faptul că treci în altă societate, în altă lume! Părăsești pentru totdeauna orășelul nostru dezgustător, plin de amintiri îngrozitoare pentru tine, unde n-ai avut parte de o vorbă bună, de un prieten, în care ai fost calomniată, unde toate gaițele te urăsc pentru frumusețea ta. Poți pleca chiar în primăvara asta în străinătate, în Italia, în Elveția, în Spania. Zina - în Spania, unde se află Alhambra, Guadalquivirul și nu râulețul netrebnic de aici, cu nume indecent…

— Dar dă-mi voie, mămăică, vorbești așa, de parcă aș fi gata măritată sau prințul mi-ar fi cerut măcar mâna!

— Nu te neliniști din partea asta, îngerașul meu, știu eu ce spun. Dar dă-mi voie să urmez. Ți-am spus primul lucru; acum vine *al doilea*: îmi dau seama, fata mea, cu cât dezgust ți-ai fi dat mâna acestui Mozgliakov…

[23] Îngerul meu (fr.).

— Și fără să mi-o spui, știu că nu voi fi niciodată soția lui! răspunse cu aprindere Zina și ochii îi scânteiară.

— Dacă ai ști cum îți înțeleg dezgustul, draga mea! E îngrozitor ca, în fața sfântului altar, să juri dragoste unui om pe care nu-l poți iubi! E îngrozitor să aparții cuiva pe care nici măcar nu-l respecți. Iar el îți va cere insistent dragoste: de aceea se și însoară… O știu după privirile pe care ți le aruncă, de câte ori te întorci cu spatele spre dânsul. E atât de greu să te prefaci! Eu îndur asta de douăzeci și cinci de ani. Tatăl tău m-a nenorocit, mi-a stors toată tinerețea; și de câte ori mi-ai văzut lacrimile…!

— Tăticul e la țară, te rog, nu te atinge de dânsul, răspunse Zina.

— Știu că totdeauna l-ai apărat. Ah, Zina! Îmi îngheța inima când, din calcul, doream căsătoria ta cu Mozgliakov. Dar cu prințul n-ai nevoie să te prefaci. Se înțelege de la sine că nu-l poți iubi… cu amor adevărat și apoi nici el *nu-i capabil* să pretindă asemenea amor…

— Doamne, ce prostie! Dar te asigur că ai greșit, chiar de la început, în primul lucru, care-i și cel mai important! Află că nu vreau să mă jertfesc cine știe pentru ce! Află că îndeobște nu vreau să mă mărit cu nimeni! O să rămân fată bătrână! Doi ani mi-ai mâncat sufletul că nu mă mărit. Ce să-i faci? Vei fi nevoită să te împaci cu gândul ăsta. Nu vreau - și gata! Așa va fi!

— Dar, Zinocika, suflețelule, nu te aprinde, pentru numele lui Dumnezeu, fără să asculți! Ce fire repezită ai, zău așa! Dă-mi voie să-ți arăt lucrurile din punctul meu de vedere și numaidecât ai să fii de aceeași părere cu mine. Prințul are să mai trăiască un an, cel mult doi și, după mine, e mai bine să fii văduvă tânără, decât fecioară coaptă, fără să mai vorbim de faptul că, după moartea lui, tu rămâi prințesă, liberă, bogată, independentă! Draga mea, poate că privești cu dispreț aceste calcule - bazate pe moartea lui! Dar eu sunt mamă și ce mamă m-ar judeca pentru istețimea mea? În sfârșit, dacă ție, un înger al

bunătății, ți-i milă până azi de băiețelul acela, ți-i milă până acolo, că nici nu vrei măcar să te măriți atâta timp cât va trăi el (din câte am priceput eu), gândește-te atunci că, măritându-te cu prințul, îl vei face să renască sufletește, îl vei ferici! Dacă are într-însul măcar un dram de bun-simț, are să înțeleagă, firește, că gelozia lui față de prinț ar fi caraghioasă, nelalocul ei; o să priceapă că te-ai măritat din interes, de nevoie. În sfârșit, are să înțeleagă… Adică vroiam să spun, numai că după moartea prințului te poți mărita din nou, cu cine vrei…

— Drept vorbind, reiese cam așa: să mă căsătoresc cu prințul, să-l jefuiesc și pe urmă să aștept moartea lui, ca să mă pot mărita cu amantul. Cât de isteț ți-ai făcut socotelile! Vrei să mă ispitești, făcându-mi propunerea asta… Te-am înțeles, mămăică, te-am înțeles pe deplin! Nu te poți stăpâni cu nici un chip de-a face paradă de sentimente nobile, chiar și într-o afacere murdară. Mai bine mi-ai fi spus direct și limpede: „Zina, e o mârșăvie, însă e rentabilă, și, de aceea, consimte s-o faci!” Ar fi fost, în orice caz, mai sincer.

— Dar de ce, copila mea, să privești neapărat lucrurile din acest punct de vedere, prin prisma înșelătoriei, a perfidiei și a cupidității? Consideri socotelile mele drept o mârșăvie, o înșelătorie? Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce înșelătorie vezi în asta? Ce mârșăvie e aici? Uită-te în oglindă. Ești așa de frumoasă, că meriți un regat! Și deodată tu, o mândrețe de fată, îți jertfești unui bătrân cei mai frumoși ani ai tăi! Întocmai ca o stea minunată îi vei lumina amurgul vieții. Aidoma unei iedere verzi, te vei încolăci în jurul bătrâneții sale, tu și nu urzica asta, femeia dezgustătoare și lacomă care l-a vrăjit și-i suge toată vlaga! Oare banii lui, blazonul lui sunt mai presus decât tine? Unde vezi aici minciună și josnicie? Nu știi ce vorbești, Zina!

— Pesemne că sunt mai presus decât mine, dacă trebuie să iau un schilod pentru ele! Minciuna rămâne totdeauna minciună, mămăică, oricare ar fi scopurile sale.

— Dimpotrivă, dragă, dimpotrivă! Acestea pot fi privite chiar de pe un plan superior, din punct de vedere creștinesc, fata mea! Tu însăți mi-ai spus o dată, într-un fel de extaz, că vrei să te faci soră de caritate. Inima ta era îndârjită, frântă de suferință. Spuneai (știu asta), că nu mai poți iubi. Dacă nu mai crezi în dragoste, îndreaptă-ți sentimentele asupra unui alt obiect, mai nobil, îndreaptă-ți-le cu sinceritate, ca un copil, cu toată credința și cu gând pios, iar Domnul te va blagoslovi. Bătrânul acesta a suferit și el. E nefericit, alungat de pretutindeni; îl cunosc de câțiva ani și totdeauna i-am nutrit o neînțeleasă simpatie, un soi de dragoste, parcă presimțeam ceva. Fii deci pentru dânsul o prietenă, o fiică, o jucărie chiar - dacă trebuie să spunem totul! Dar încălzește-i inima și vei face asta pentru Dumnezeu, de dragul binefacerii! E caraghios - nu băga asta de seamă! E un om numai pe jumătate - milostivește-te de el! Doar ești creștină! Impune-ți această atitudine! Asemenea acte eroice se fac prin constrângere. Nouă ni se pare insuportabil să pansezi răni într-un spital. E dezgustător să respiri aerul infectat dintr-un lazaret de campanie. Dar se află îngeri ai lui Dumnezeu care fac asemenea treburi și care binecuvântează numele Domnului pentru menirea lor. Iată un leac pentru inima ta sângerată, o ocupație, un act eroic, și-ți vei vindeca rănile. Unde vezi egoism și mârșăvie în toate acestea? Dar tu, pesemne, n-ai încredere în mine! Îți închipui, poate, că mă prefac, când îți vorbesc de datorie și de fapte eroice. Nu poți pricepe că eu, o femeie de lume, o femeie plină de ambiții deșarte pot avea inimă, sentimente, norme de conduită? Ce să-i faci? Nu mă crede, jignește-ți mama, dar recunoaște că vorbele mele sunt înțelepte, salvatoare. N-ai decât să-ți închipui că nu vorbesc eu, ci altcineva, închide ochii, întoarce-te cu fața într-un colț și zi că-ți vorbește un glas nevăzut… Ceea

ce te supără, mai ales, este faptul că toate acestea se vor face pentru bani - parcă ar fi o vânzare sau o cumpărare. La urma urmei, poți renunța la bani, dacă îi urăști atâta! Oprește-ți strictul necesar și împarte restul săracilor. Ajută-l, de pildă, chiar și pe nefericitul acela, care se află pe patul de moarte.

— N-are să primească nici un fel de ajutor, rosti Zina încet, ca pentru sine.

— El nu, dar mama lui are să primească, răspunse triumfătoare Maria Alexandrovna. Va primi pe ascuns de dânsul. Doar ți-ai vândut cerceii, darul mătușii tale și ai ajutat-o acum șase luni, știu și asta. Am aflat că bătrâna spală rufe cu ziua, ca să-și hrănească fiul nenorocit.

— În curând nu va mai avea nevoie de nici un ajutor!

— Știu și asta, știu la ce te gândești, prinse ideea din zbor Maria Alexandrovna; și o inspirație, o adevărată inspirație îi lumină mintea: știu ce vrei să spui. Se zice că are oftică și că peste puțin timp o să moară. Dar cine spune una ca asta? Deunăzi, am întrebat într-adins de el pe Kallist Stanislavici. M-am interesat de dânsul, fiindcă am inimă, Zina. Kallist Stanislavici mi-a răspuns că boala lui e periculoasă, firește; dar că până azi e încredințat că sărmanul n-are oftică, ci numai așa, o boală de piept, destul de gravă. Poți să-l întrebi și tu. El mi-a spus precis că în alte împrejurări, mai cu seamă prin schimbarea climei și a stării de spirit, bolnavul s-ar putea vindeca. Mi-a spus că în Spania - asta am auzit-o și eu mai demult, ba chiar am și citit undeva - în Spania se află o insulă minunată, Malaga pare-mi-se - într-un cuvânt, parcă-i vorba și despre un soi de vin. Acolo nu numai cei bolnavi de piept, dar și adevărații ofticoși se vindecă de tot, datorită doar climei și lumea se duce anume în părțile acelea ca să se trateze, bineînțeles numai oamenii de vază sau, poate, chiar și negustorii, însă numai cei foarte bogați. Dar îi de-ajuns să vezi numai Alhambra cea plină de vrajă, mirții, lămâii, spaniolii aceia cu catârii lor! - numai acestea

pot face o deosebită impresie asupra unei firi poetice. Crezi că el n-ar primi ajutorul tău, banii tăi pentru această călătorie? Minte-l atunci, dacă ți-e milă de dânsul! O minciună e scuzabilă dacă o spui pentru salvarea unei vieți omenești. Dă-i speranțe, făgăduiește-i, în sfârșit și dragostea ta. Spune-i că o să-l iei de soț după ce vei rămânea văduvă. Orice pe lumea asta se poate spune în chip nobil. Mama ta nu te poate învăța să săvârșești o faptă nedemnă, Zina. Fă asta, ca să-i salvezi viața! De aceea, totu-i îngăduit! Ai să-l reînvii, dându-i speranțe. El însuși va începe să aibă grijă de sănătatea lui, să se trateze, să asculte de medici... Se va strădui să reînvie pentru fericirea lui. Dacă se va vindeca, chiar dacă n-ai să te măriți cu dânsul - el se va fi vindecat, înseamnă că tu l-ai salvat, tu l-ai înviat! La urma urmei, îl putem privi cu mai multă înțelegere! Poate că soarta l-a învățat și l-a schimbat în bine și, dacă va fi vrednic de tine, te-ai putea mărita cu dânsul, după ce vei rămânea văduvă. Vei fi bogată, independentă... Vei avea posibilitatea, după ce l-ai vindecat, să-i dai o situație în societate, o carieră... Atunci căsătoria ta cu el va fi mai scuzabilă decât acum, când e imposibilă. Ce v-ar aștepta pe amândoi, dacă v-ați hotărî să faceți acum nebunia asta? Dispreț general, mizerie, școlari ca să-i trageți de urechi (trebușoară legată de funcția sa), lectura în doi din Shakespeare, înfundarea pe veci în Mordasov și, la urma urmei, moartea lui apropiată, inevitabilă... Pe când dacă l-ai salva, l-ai reînvia pentru o viață folositoare, pentru facere de bine. Iertându-l, îl vei sili să te adore. El e chinuit de fapta-i mârșavă; iar tu, deschizându-i o cale nouă, prin iertare, îi dai speranță și-l împaci cu sine însuși. El poate intra în slujbă, poate înainta. În sfârșit, chiar dacă nu se va mai vindeca, va muri fericit, împăcat, în brațele tale, fiindcă ai putea fi lângă dânsul în clipele acelea, încredințat de dragostea ta, iertat de tine, la umbra mirților și a lămâilor, sub cerul azuriu,

exotic! O, Zina! Totul este în mâinile tale! Toate foloasele sunt de partea ta - și asta prin căsătoria ta cu prințul.

Maria Alexandrovna isprăvi ce avea de spus. Se lăsă o tăcere destul de lungă. Zina rămase într-o adâncă tulburare.

Nu ne vom apuca să zugrăvim simțămintele Zânei; nici nu le-am putea ghici. Dar Maria Alexandrovna parcă găsise adevăratul drum spre inima ei. Neștiind starea în care se afla în clipa aceea inima fiicei sale, mama enumera toate cazurile în care s-ar fi putut găsi și, până la urmă, pricepu că nimerise calea cea justă. Atinsese grosolan cele mai dureroase puncte din inima Zânei și, firește, după obicei, nu putu renunța să facă paradă de sentimente înalte - lucru care, bineînțeles, n-o orbise pe Zina. „Și ce-mi pasă că nu mă crede? Se gândea Maria Alexandrovna; e de ajuns c-o silesc să chibzuiască! E destul că-i fac aluzie la lucruri pe care nu le pot numi deschis!" Așa gândea ea, și, într-adevăr, își atinse scopul. Izbuti pe deplin. Zina asculta cu aviditate. Obrajii îi ardeau; pieptul îi tresaltă.

— Ascultă, mămăică, rosti hotărât în cele din urmă, deși paloarea ivită brusc pe obrazul său arăta limpede cât de mult o costase hotărârea asta. Ascultă, mămăică…

Dar în aceeași clipă un zgomot neașteptat se auzi din antreu și răsună un glas tăios, țipător, care întreba de Maria Alexandrovna, făcând-o pe Zina să-și întrerupă deodată vorba. Maria Alexandrovna sări de la locul ei.

— Ah, Doamne! strigă ea, dracul a trimis-o aici pe gaița asta de colonelească! Mai-mai am dat-o afară acum două săptămâni! adăugă ea aproape desperată. Dar… E peste putință să n-o primesc! Imposibil! Probabil că aduce vești, altminteri n-ar fi îndrăznit să se înfățișeze. Se petrece ceva important, Zina! Trebuie să aflu… Acum nu trebuie să scap din vedere nimic! Vai, cât îi sunt de recunoscătoare pentru vizita asta! izbucni ea, repezindu-se în întâmpinarea oaspetei care intra. Cum de ți-ai amintit de mine, neprețuită Sofia Petrovna? Ce surpriză în-cân-tă-toare!

Zina ieși în fugă din odaie.

CAPITOLUL VI

Sofia Petrovna Farpuhina, colonelească, semăna cu o gaiță numai din punct de vedere psihic. Fizicește, aducea mai curând cu o vrabie. Era o cucoană mărunțică, de cincizeci de ani, cu niște ochi mici, sfredelitori, cu fața pistruiată și plină de pete gălbui. Trupul ei firav, uscat, plantat pe două piciorușe subțiri și puternice ca de vrabie, era îmbrăcat într-o rochie de mătase, de culoare închisă, care foșnea într-una, fiindcă coloneleasa nu stătea nici o clipă locului. Era o bârfitoare sinistră, răzbunătoare. O înnebunea faptul că era colonelească. Cu soțul său, colonel în rezervă, se bătea des și-l zgâria pe față. Pe deasupra, bea câte patru păhăruțe de votcă dimineața și tot atâtea seara și o ura la nebunie pe Anna Nikolaevna Antipova, care o alungase săptămâna trecută din casa ei, ca și pe Natalia Dmitrievna Poskudina, pentru colaborarea ei la aceeași operație.

— Am trecut numai pentru o clipă, *mon ange*, ciripi ea. Degeaba m-am așezat. Am venit numai să-ți povestesc ce minuni se petrec pe la noi. Nici mai mult, nici mai puțin, s-a scrântit tot orașul din pricina acestui prinț! Escroacele noastre, *vous comprenez*[24], îl prind, îl caută, trag de dânsul, îl îmbată cu șampanie, n-ai să mă crezi! N-ai să mă crezi! Dar cum ai avut curajul să-l lași să plece de la dumneata? Știi că acum se află la Natalia Dmitrievna?

[24] Înțelegi? (fr.).

— La Natalia Dmitrievna! strigă Maria Alexandrovna sărind în sus. Dar s-a dus numai la guvernator, iar de acolo, poate, la Anna Nikolaevna, pentru puțin timp!

— Ei da, pentru puțin timp; dar prinde-l acum, dacă poți! Nu l-a găsit acasă pe guvernator și s-a dus la Anna Nikolaevna, căreia i-a făgăduit să ia masa la dânsa; iar Natașka - acum își face veacul în casa Annei Nikolaevna - l-a târât și ea la dânsa, până la prânz, pentru prânzișor. Halal prinț!

— Dar ce face… Mozgliakov? Doar a făgăduit…

— Mare lucru ai mai găsit și la Mozgliakov ăsta! Îl tot lauzi… Păi, s-a dus și el cu toți ceilalți! Ai să vezi dacă n-au să-l așeze acolo la cărți, de-o să piardă tot, cum a pierdut și anul trecut! Și pe prinț au să-l atragă; au să-i stoarcă până și ultimul ban. Și ce zvonuri împrăștie Natașka! strigă cât o ține gura că vreți să-l ademeniți pe prinț, ei… Pentru anumite scopuri - *vous comprenez*? Îi spune și lui toate astea. El, firește, nu pricepe nimic, șade ca o curcă plouată și, la fiecare vorbă de-a ei, face: „hm, da… hm, da…” Dar ce să mai vorbim de dânsa! A scos-o în lume pe Sonka ei. Închipuiește-ți, fata are cincisprezece ani și o poartă încă cu rochie scurtă! Numai până la genunchi, dacă-ți place… Au trimis după orfana aceea, Mașka și ea cu rochie scurtă, dar mai sus de genunchi - m-am uitat prin lornion… Le-au pus pe cap niște tichiuțe roșii cu pene - nu știu ce vrea să însemne asta! Și le-a silit pe amândouă muieruștile să joace cazacioc, în sunetele pianului! Ei, dumneata nu cunoști slăbiciunea prințului? S-a muiat de tot: „Ce forme!” zice, „ce forme!” Se uită la ele prin lornion, iar gaițele - și una și alta - nu mai știau cum să-i sară în ochi. Cu obrajii îmbujorați ele își răsuceau picioarele în fel și chip; și s-a pornit un monplezir de-a mai mare dragul! Ptiu! Ăsta-i dans! Am jucat și eu cu șalul pe umăr, la absolvirea pensionului de domnișoare din aristocrație, ținut de *madame* Gerny; dar am produs un efect strașnic! M-au aplaudat senatorii! Acolo erau educate fiice de prinți și de

conți! Pe când ăsta e un adevărat cancan! Muream de rușine, muream și mai multe nu! Zău că nici n-am fost în stare să le privesc...!

— Bine, dar... ai fost și dumneata la Natalia Dmitrievna? Doar...

— Da, m-a jignit săptămâna trecută. Asta o spun deschis tuturor. *Mais, ma chère*[25], ardeam de dorința să-l zăresc măcar printr-o crăpătură a ușii pe prințul acesta și m-am dus. Unde aș mai fi avut prilejul să-l văd? Parcă i-aș fi călcat în casă dacă nu era la mijloc prințul ăsta nesuferit! Imaginează-ți: tuturor li s-a servit ciocolată, dar mie nu și tot timpul gazda nu mi-a adresat nici o vorbuliță. A făcut-o dinadins... Grăsana ceea! Las' că-i arăt eu! Dar rămâi cu bine, *mon ange*, mă grăbesc, mă grăbesc... Trebuie neapărat s-o prind și pe Akulina Panfilovna, ca să-i povestesc... Numai că acum poți să-ți iei rămas bun de la prinț! N-o să mai vină la dumneata. Știi că n-are de loc ținere de minte și Anna Nikolaevna o să-l tragă neapărat la dânsa! Ele se tem, cu toatele, că dumneata... Mă-nțelegi? În privința Zinei...

— *Quelle horreur!*[26]

— Poți să mă crezi dacă-ți spun. Tot orașul vuiește. Anna Nikolaevna vrea neapărat să-l oprească la masă, iar pe urmă - de tot! Asta ți-o face în ciudă, *mon ange*. M-am uitat printr-o crăpătură în curtea ei. E acolo o vânzoleală strașnică: se prepară masa, zăngănesc cuțitele. Grăbește-te, grăbește-te și smulge-i-l pe drum, când are să pornească spre dânsa. Doar dumitale ți-a făgăduit întâi că o să vină la masă! E musafirul dumitale, nu al ei! Să-și râdă de dumneata șarlatanca ceea, o intrigantă, o mucoasă! Dar nu merită nici să stea sluj înaintea mea, deși-i nevastă de procuror! Eu sunt colonelească! Am fost crescută la pensionul de domnișoare din aristocrație, condus de

[25] Dar, draga mea (fr.).
[26] * Ce oroare! (fr.).

madame Gerny. Ptiu! *Mais adieu, mon ange!*[27]. Mă așteaptă sania mea, altminteri plecam împreună cu dumneata…

Gazeta volantă se făcu nevăzută. Maria Alexandrovna fremăta, tulburată, din cap până în picioare; dar sfatul colonelesei era cât se poate de limpede și de practic. N-avea de ce să mai zăbovească și nici n-avea când. Dar îi mai rămânea de înlăturat piedica cea mai importantă. Maria Alexandrovna se repezi în odaia fetei.

Zina umbla prin cameră încoace și încolo, cu mâinile încrucișate pe piept, cu capul plecat, palidă, abătută… Avea lacrimi în ochi. Dar privirea-i, ațintită asupra mamei sale, sclipea plină de hotărâre. Se grăbi să-și ascundă lacrimile și un zâmbet sarcastic i se ivi pe buze.

— Mămăică, rosti ea, luând-o înaintea Mariei Alexandrovna, adineauri ți-ai cheltuit cu mine multă elocință, cam prea multă. Dar nu m-ai sedus cu asta. Doar nu-s copil. Să mă conving pe mine însămi că aș face un act eroic ca soră de caritate, când de fapt nu am nici o chemare pentru așa ceva și să-mi justific prin scopuri nobile mârșăviile, săvârșite numai și numai de dragul egoismului - toate acestea înseamnă cel mai ordinar iezuitism… așa că nu m-am putut înșela. Auzi: nu m-am putut înșela și vreau s-o înțelegi neapărat!

— Dar, *mon ange!*… făcu intimidată Maria Alexandrovna.

— Taci, mămăică! Ai răbdare să mă asculți până la capăt. Deși sunt pe deplin conștientă că toate aceste manevre sunt iezuitism curat, deși-s ferm convinsă că asemenea faptă este cu totul și cu totul josnică - primesc propunerea dumitale în întregime! Auzi: în întregime! Și-ți declar că sunt gata să mă căsătoresc cu prințul… ba, mai mult, sunt dispusă să contribui la eforturile dumitale pentru a-l sili pe prinț să se căsătorească cu mine. De ce o fac? N-ai nevoie să știi. E de ajuns faptul că m-am hotărât.

[27] Ei, rămâi cu bine, îngerul meu! (fr.).

Sunt gata de orice: am să-i aduc cizmele la pat, o să-i fiu slugă, voi juca pentru plăcerea sa, ca să-mi răscumpăr în fața lui josnicia. Am să folosesc totul pe lume ca el să nu regrete că s-a însurat cu mine! Dar în schimbul hotărârii mele, îți cer să-mi spui, dar să-mi spui sincer, cum ai să pui la cale toate lucrurile. Dacă ai început să vorbești cu atâta stăruință despre istoria asta, înseamnă - doar te cunosc prea bine - că nu puteai porni la lucru fără a avea în cap un plan anumit. Fii sinceră măcar o dată în viață. Sinceritatea e o condiție obligatorie! Nu mă pot hotărî fără a ști precis cum ai să faci totul, de-a fir a păr.

Maria Alexandrovna era atât de buimăcită de neașteptata hotărâre a Zânei, încât rămase o vreme nemișcată și mută de uimire înaintea ei, privind-o cu ochi holbați. Pregătită să lupte cu romantismul încăpățânat al Zânei, a cărei noblețe severă îi inspira totdeauna teamă, mama află deodată că fiică-sa era întru totul de aceeași părere cu ea, gata de orice, chiar împotriva convingerilor sale! Prin urmare, chestiunea căpăta o trăinicie deosebită - și ochii îi luciră de bucurie.

— Zinocika! exclamă ea în extaz! Zinocika! Tu, carne din carnea mea, sânge din sângele meu!

Mai mult nu fu în stare să rostească și se repezi să-și îmbrățișeze fiica.

— Ah, Doamne! Nu ți-am cerut îmbrățișări, mămăică, izbucni Zina cu nerăbdare și cu dezgust. Să lăsăm entuziasmele dumitale! Îți cer răspuns la întrebarea mea și nimic mai mult.

— Dar, Zina, eu te iubesc! Te ador și tu mă respingi… Doar pentru fericirea ta mă zbat…

Și lacrimi neprefăcute luciră în ochii ei. Maria Alexandrovna o iubea într-adevăr pe Zina *în felul său* și de astă dată emoția și succesul combinației sale o zguduiră profund. Cu tot felul ei oarecum mărginit de a vedea lucrurile, Zina își dădea seama că maică-sa o iubește și

dragostea asta o stingherea. S-ar fi simțit mai la largul ei dacă Maria Alexandrovna ar fi urât-o…

— Ei, nu te supăra, mămăică, mi-i sufletul așa de frământat, spuse Zina ca s-o liniștească.

— Nu mă supăr, nu mă supăr, îngerașul meu! ciripi Maria Alexandrovna însuflețindu-se într-o clipită. Îmi dau seama și singură că ți-i sufletul frământat. Vezi, draga mea, îmi ceri să fiu sinceră… Poftim, voi fi sinceră, până-n fundul inimii, te asigur! Numai să ai încredere în mine! Și, în primul rând, țin să-ți spun că un plan absolut precis, adică în toate amănuntele, încă n-am, Zinocika și nici nu pot avea; tu, ca un copil înțelept ce ești, ai să pricepi de ce. Ba chiar prevăd unele dificultăți… Iată, chiar acum gaița asta mi-a trăncănit tot soiul de chestii… (Ah, Doamne! Ar trebui să mă grăbesc!) Vezi, sunt absolut sinceră! Dar, îți jur, îmi voi atinge scopul! adăugă ea în extaz; siguranța mea nu-i de fel poezie, cum spuneai adineauri, îngerașul meu; e întemeiată pe un fapt real. E bazată pe totala slăbiciune de minte a prințului și asta-i o canava pe care poți să brodezi tot ce poftești. Numai să nu mi se pună piedici! Dar n-au să izbutească proastele astea care caută să mă păcălească! răcni Maria Alexandrovna, plesnind cu palma în masă și scăpărând din ochi scântei. Trebușoara asta mă privește pe mine! Dar pentru așa ceva trebuie mai mult decât orice să începem cât se poate de repede, în așa fel, ca chiar astăzi să isprăvim tot ce-i mai important, dacă-i posibil.

— Bine, mămăică, dar ascultă încă o… *sinceră destăinuire*. Știi de ce mă interesez atât de mult de planul dumitale și n-am încredere în el? Fiindcă nu mă bizui pe mine. Ți-am mai spus că m-am hotărât să fac mârșăvia asta, dar dacă amănuntele planului dumitale vor fi prea dezgustătoare, prea murdare, îți declar că n-am să pot rezista și o să părăsesc totul. Știu că asta înseamnă o nouă mârșăvie: să primești a face o ticăloșie și să te temi de

mocirla în care trebuie să te bălăcești - dar ce să-i faci? Așa se va întâmpla, fără doar și poate…

— Dar, Zinocika, ce ticăloșie deosebită vezi tu aici, *mon ange*? se împotrivi Maria Alexandrovna. E vorba doar de o căsnicie convenabilă, cum face toată lumea! E destul să privești lucrurile din punctul acesta de vedere și totul ți se va părea cât se poate de onorabil…

— Ah, mămăică, pentru numele lui Dumnezeu, nu încerca să mă duci cu vorba! Vezi și dumneata, am primit totul, totul! Ce mai vrei? Te rog, nu te speria dacă spun lucrurilor pe adevăratul lor nume. Poate acum asta-i unica mea consolare!

Și un zâmbet amar i se ivi pe buze.

— Bine, bine, lasă, îngerașul mamei, putem să nu fim de acord în gândire și totuși să ne stimăm reciproc. Dacă te neliniștește însă chestia amănuntelor și ți-e teamă că ele au să fie murdare - lasă grija asta pe seama mea. Îți jur că n-are să te atingă nicio stropitură de noroi. Oare aș putea eu dori să te compromit în ochii tuturor? Numai să te bizui pe mine și toate se vor pune minunat la cale și cât se poate de onorabil - mai ales cât se poate de onorabil! N-o să fie nici un scandal și chiar dacă va izbucni vreunul mititel, însă necesar - așa… cine știe cum! - dar până la izbucnirea lui noi o să fim departe! Doar n-o să rămânem aici! N-au decât să strige gaițele până au să răgușească, nu-mi pasă de ele! Chiar acestea au să ne invidieze. Și-apoi, merită să-ți faci inimă rea din pricina lor? Chiar mă mir de tine, Zinocika, numai nu te supăra pe mine - cum se face că tu, cu toată mândria ta, te temi de ele?

— Ah, mămăică, nu de ele mă tem! Nu mă înțelegi de loc! răspunse nervos Zina.

— Bine, bine, suflețelule, nu te supăra! Am spus-o numai fiindcă nu-i zi lăsată de Dumnezeu, ca ele însele să nu facă vreo mârșăvie; iar tu o singură dată în viață… Oare ce vorbesc, proasta de mine! Nu-i de loc mârșăvie! Ce este mârșav aici? Dimpotrivă, totul este cât se poate de

onorabil. Am să ți-o dovedesc cu toată fermitatea, Zinocika. În primul rând, repet, totul depinde din ce punct de vedere privești lucrurile…

— Mai scutește-ne, mămăică, cu dovezile dumitale! izbucni mânios Zina și bătu din picior nerăbdătoare.

— Bine, sufletelule, nu mai fac, nu mai fac! Iar m-a luat gura pe dinainte…

Se lăsă o scurtă tăcere. Maria Alexandrovna umbla smerită în urma Zânei și se uita cu neliniște în ochii săi, cum se uită un cățeluș în ochii stăpânei, după ce-a făcut o șotie.

— Nici nu-mi dau seama cum ai să începi trebușoara asta, urmă Zina cu dezgust. Sunt sigură că o să dai cinstea pe rușine. Disprețuiesc părerea țaților, dar pentru noi istoria asta va fi o rușine.

— O, dacă asta-i tot ce te neliniștește, îngerașul meu, te rog să nu-ți faci griji! Te rog, te implor! Să ne înțelegem amândouă, să nu te gândești la mine! O, dacă ai ști din câte istorii neplăcute am ieșit basma curată! Am învârtit eu afaceri mai încurcate decât asta! Dar dă-mi voie măcar să încerc , în orice caz, înainte de toate trebuie să ajungem, cât mai curând cu putință, între patru ochi cu prințul. Asta - în primul rând! Iar toate urmările au să depindă de asta! Dar eu presimt și restul evenimentelor. Toate gaițele se vor răscula, dar… Nu-i nimic! Le pun eu la punct singură! Mă mai sperie Mozgliakov…

— Mozgliakov? rosti cu dispreț Zina.

— Ei da, Mozgliakov; numai nu te teme, Zinocika! Îți jur că am să-l duc cu vorba până acolo, încât chiar el are să ne ajute! Încă nu mă cunoști, Zinocika! Nu mă știi până azi cum sunt eu când intru în acțiune! Ah, Zinocika, sufletelule! Adineauri, când am auzit de prințul acesta, mi-a și izbucnit o idee în minte! Parcă m-ar fi străfulgerat o lumină. Și cine, cine se putea aștepta că prințul are să vină la noi? Păi, într-o mie de ani nu mai întâlnim un prilej ca ăsta! Zinocika! Îngerașule! Nu-i o necinste să-ți iei drept

soț un bătrân și un olog, ci să te măriți cu un bărbat pe care nu-l poți suferi, urmând să fii, în același timp, nevasta lui *cu adevărat*! Căci prințului n-ai să-i fii nevastă adevărată. Asta nici nu e o căsătorie! E numai, un contract casnic! Doar tot el, prostul, are să iasă în câștig - căci tot lui, netotului, i se dăruiește asemenea fericire neprețuită! Vai, ce frumoasă ești azi, Zinocika! Și nu oricum, ci crăiasă între frumoase! Păi eu, dac-aș fi fost bărbat, aș fi dat pentru tine și un regat, dacă mi-ai fi cerut! Sunt dobitoci cu toții! Ei, cum să nu săruți mânuța asta? Și Maria Alexandrovna sărută cu foc mâna fiicei sale. Doar ăsta e trup din trupul meu, carne din carnea mea, sânge din sângele meu! Să-l însurăm pe neghiob chiar cu de-a sila! Și ce trai o să ducem după aceea amândouă, Zinocika! Fiindcă tu n-ai să te desparți de mine, Zinocika, nu-i așa? N-ai s-o alungi pe mama ta după ce vei da de noroc! Chiar dacă ne certăm, îngerașul meu, totuși n-ai avut un prieten mai bun decât mine, totuși…

— Mămăică! Dacă te-ai hotărât, poate că ar fi timpul… să treci la fapte. Aici nu faci decât să-ți pierzi vremea - spuse cu nerăbdare Zina.

— E timpul, Zinocika, într-adevăr! Ah! M-am luat cu vorba! își aminti Maria Alexandrovna. Gaițele vor să-l ademenească de-a binelea pe prinț. Îndată mă urc în trăsură și plec! Ajung acolo, îl chem pe Mozgliakov și pe urmă… Ba îl iau chiar cu forța, dacă o fi nevoie. Rămâi cu bine, Zinocika, rămâi cu bine, porumbițo, nu tânji, nu te îndoi, nu fi tristă, lucrul de căpetenie este să nu fii tristă! Toate se vor pune la cale de minune, cât se poate de onorabil! Totu-i din ce punct de vedere privești lucrurile. Ei, rămâi cu bine, rămâi cu bine!

Maria Alexandrovna o binecuvântă pe Zina cu semnul crucii, se repezi afară din odaie, se învârti cam un minut în camera ei înaintea oglinzii, iar după două minute gonea pe străzile Mordasovului, în trăsura ei, la care zilnic se înhămau caii în jurul acestei ore, pentru orice

eventualitate. Maria Alexandrovna ducea un trai *en grand*[28].

„Nu, n-o să fiți voi mai șirete decât mine! gândea ea, șezând în trăsură. Zina primește: înseamnă că jumătate din treabă e ca și făcută. Tocmai acum să dau greș? Prostii! Bravo, Zina! Ai consimțit, în cele din urmă! Se vede că și asupra căpșorului tău au trecere anumite interese! I-am trecut pe dinainte o perspectivă ispititoare! Am mișcat-o! Dar e strașnic de frumoasă azi! Cu frumusețea ei, eu una aș fi întors pe dos jumătate din Europa, după placul meu! Ei, dar să mai așteptăm… Shakespeare o să-i zboare din cap când va ajunge prințesă și va gusta din unele bunătăți. Căci ce-a cunoscut ea până acum? Mordasovul și pe învățătorul acela al ei! Hm… Și ce prințesă are să mai fie! Îmi place mândria asta a ei, curajul, ce inaccesibilă e! Când se uită la tine, zici că s-a uitat o regină. Ei, atunci, cum să nu-și înțeleagă interesul? Totuși, l-a priceput, în cele din urmă! Are să înțeleagă și restul… Apoi, am să fiu și eu în preajma ei! Are să cadă până în cele din urmă la înțelegere cu mine, în toate privințele! De mine n-o să se poată lipsi! Eu însămi voi fi prințesă; am să ajung cunoscută în tot Petersburgul. Adio, orășel amărât! O să moară prințul, are să moară și băiețandrul acela și atunci am s-o mărit cu un prinț influent! De un lucru mă tem: oare nu mi-am deschis prea mult sufletul față de dânsa? Nu cumva am fost prea sinceră, nu m-am lăsat prea mult târâtă de emoție? Mă sperie fata asta, ah, mă sperie!”

Și Maria Alexandrovna se cufundă în cugetările sale, pline însă, ce-i drept, de îngrijorare. Nu degeaba se spune că elanul te pune mai mult pe gânduri decât silnicia.

Rămasă singură, Zina se plimbă îndelung, încolo și încoace, prin odaie, îngândurată, cu brațele încrucișate pe piept. Se gândea la multe. Repeta des, aproape în neștire: „Era și timpul, de mult era timpul!” Ce însemna exclamația asta trunchiată? Nu o dată luciră lacrimi în genele sale

[28] Pe picior mare (fr.).

lungi, mătăsoase. Nici prin gând nu-i trecea să le șteargă, să le oprească. Mămăica ei se neliniștea fără temei, căutând să-i pătrundă gândurile: Zina era foarte hotărâtă și se pregătea să înfrunte toate consecințele…

„Lasă, lasă! se gândea Nastasia Petrovna, ieșind din cămăruță, după plecarea colonelesei; și eu oare mă pregăteam să mă gătesc cu o fundiță roz pentru prințul ăsta netrebnic. Am și crezut, proasta de mine, că are să mă ia de nevastă! Poftim funduliță! Va să zică așa, Maria Alexandrovna! Pentru dumneata sunt o ciumă, o cerșetoare; iau mită două sute de ruble. Asta ar mai lipsi, să scap prilejul să nu iau de la dumneata, filfizoană ce ești! Le-am luat în chipul cel mai corect, mi le-am însușit pentru cheltuielile prilejuite de afacerea respectivă… Poate că eu însămi ar fi trebuit să dau mită! Ce te privește dacă nu m-am dat în lături să forțez broasca cu propriile mele mâini? Pentru tine am făcut-o, cuconiță! Tu ai vrea să stai numai la brodat pe canava! Ei bine, las' că-ți arăt eu canava. Am să vă arăt la amândouă dacă sunt ori nu ciumă. O să aflați voi cine-i Nastasia Petrovna și o să gustați din moarea ei!”

CAPITOLUL VII

Dar Maria Alexandrovna era mânată înainte de geniul ei. Alcătuise un plan măreț și curajos. Să-ți mărițI fata cu un bogătaș, un prinț, un olog, s-o mărițI pe ascuns de toți, profitând de mintea slabă și lipsa de apărare a oaspetelui tău… S-o mărițI hoțește, cum ar fi spus dușmanii Mariei Alexandrovna - era nu numai un act îndrăzneț, ci chiar temerar. Planul era, firește, convenabil; dar, în caz de nereușită, autoarea lui se vedea în primejdie de a fi

acoperită de o foarte mare rușine. Maria Alexandrovna știa acest lucru, dar nu s-a descurajat: „Am ieșit eu basma curată din afaceri mai neplăcute!” îi spusese ea Zânei și grăise numai adevărul. Altminteri, ce fel de eroină ar mai fi fost?

Fără îndoială, aceste manevre semănau oarecum cu o tâlhărie la drumul mare, dar Maria Alexandrovna nu prea lua în seamă nici faptul acesta. În privința asta, ea avea o părere uimitor de justă: „Căsătoria, o dată încheiată, n-o mai poți desface” - o idee simplă, dar care-ți putea ispiti imaginația cu profituri atât de extraordinare, încât Maria Alexandrovna, numai închipuindu-și aceste profituri, se simțea scuturată de frisoane care o furnicau prin tot corpul. În genere, era strașnic de emoționată și ședea în trăsură ca pe ace. Ca femeie inspirată, dăruită cu o incontestabilă forță creatoare, apucase chiar să-și facă un plan de acțiune. Dar planul acesta era schițat în mare, în ciornă și nu se întrezărea încă deslușit înaintea ochilor săi. O aștepta un noian de amănunte și tot soiul de întâmplări neprevăzute. Dar Maria Alexandrovna avea încredere în sine: era frământată nu de teama unei neizbânzi - nu! Ar fi vrut numai să înceapă cât mai repede, să intre cât mai repede în luptă. Nerăbdarea, o nerăbdare nobilă, o mistuia la gândul piedicilor și al opozițiilor. Vorbind însă de piedici, cerem îngăduința de a da unele lămuriri. Maria Alexandrovna presimțea că răul cel mai mare la care se putea aștepta nu-i putea veni decât din partea stimabililor săi concetățeni, locuitori ai Mordasovului și, în special, de la nobila societate a doamnelor din Mordasov. Cunoștea din experiență ura lor neîmpăcată față de dânsa. Știa, de pildă, foarte bine că, în clipa aceea, poate, se cunoșteau în oraș toate intențiile sale, deși nimeni nu spusese încă nimănui nimic despre ele. Știa din nenumăratele sale experiențe, atât de triste, că nu avusese loc nicio întâmplare, cât de secretă, din cauza ei, care - petrecându-se dimineața - să nu ajungă până seara la cunoștința celei

din urmă precupețe din târg și a ultimului vânzător de prăvălie. Se înțelege că deocamdată Maria Alexandrovna presimțea numai năpasta, dar asemenea presimțiri n-o înșelaseră niciodată. Nu se înșela nici de data asta. Într-adevăr, iată ce se întâmplase, de fapt și anume un lucru pe care ea încă nu-l aflase cu siguranță. În jurul prânzului, adică tocmai la trei ceasuri după sosirea prințului în Mordasov, se răspândiră prin oraș niște zvonuri ciudate. De unde porniseră, nu se știe, dar se împrăștiaseră aproape într-o clipă. Fiecare începu să-l asigure pe celălalt că Maria Alexandrovna o și peținse prințului pe Zina, Zina ei cea de douăzeci și trei ani, fără zestre; că Mozgliakov se retrăsese și că totul era hotărât și parafat. Cum se stârniseră zvonurile acestea? Oare toți o cunoșteau atât de bine pe Maria Alexandrovna, încât nimeriseră dintr-o dată drept în miezul celor mai secrete gânduri și idealuri ale sale? Nici nepotrivirea absurdă a unui asemenea zvon cu ordinea obișnuită a lucrurilor, fiindcă foarte rar astfel de lucruri pot fi ticluite într-o oră… Nici vădita netemeinicie a acestei vești, deoarece nimeni nu putuse afla de unde pornise, n-au fost în stare să-i facă pe cei din Mordasov a-și schimba părerea. Zvonul creștea și prindea rădăcini cu o nemaipomenită stăruință. Cel mai uimitor e faptul că zvonul prinsese să se răspândească chiar în timpul când Maria Alexandrovna începuse discuția de adineauri cu Zina, în legătură cu aceeași problemă. Ce fler au provincialii! Instinctul mesagerilor provinciali ajunge uneori până în domeniul fantasticului și, bineînțeles, asta își are pricinile sale. E întemeiat pe cea mai apropiată, interesată și îndelungată studiere reciprocă. Fiecare provincial trăiește ca sub, un clopot de sticlă. Nu există absolut nici o posibilitate să ascunzi un lucru cât de mic față de onorabilii tăi concetățeni. Ești cunoscut ca un cal breaz. Oamenii știu chiar tainele, pe care n-ai ajuns să le cunoști tu însuți despre propria-ți persoană. Provincialul, parcă prin însăși natura lui, trebuie să fie un psiholog și un

cunoscător de inimi. Iată de ce, uneori, mă miram sincer, întâlnind adesea în provincie, în loc de psihologi și cunoscători de inimi, nenumărați dobitoci. Dar să lăsăm asta, e o idee de prisos. Vestea avu proporțiile unui trăsnet. Căsătoria cu prințul părea fiecăruia atât de profitabilă, atât de strălucită, încât nici măcar latura stranie a acestei afaceri nu sărea nimănui în ochi. Să mai notăm un fapt: Zina era detestată aproape mai mult decât Maria Alexandrovna - de ce? Nu se știe. Poate frumusețea ei să fi fost, în parte, de vină. Poate că și din pricină că Maria Alexandrovna era, totuși, mai apropiată de cei din Mordasov, ca una de-a lor. Dacă ar fi dispărut din oraș - cine știe? - poate ar fi fost regretată. Ea însufleța societatea localnică cu veșnicele sale povești. Fără ea, ar fi domnit în târg plictiseala. Zina însă, dimpotrivă, se ținea așa, de parcă ar fi trăit în nori și nu în târgul Mordasov. Era oarecum nepotrivită cu oamenii aceștia, mai presus decât ei și, poate, fără să-și dea seama nici ea, se purta cu ei neînchipuit de trufaș. Și deodată, acum, aceeași Zina, pe seama căreia circulau istorii scandaloase, semeața, mândra Zina va deveni milionară, prințesă și va intra în rândurile oamenilor cu vază. Peste vreo doi ani, după ce va rămâne văduvă, are să se mărite cu vreun duce sau chiar cu un general… Mai știi, poate chiar cu guvernatorul (iar guvernatorul din Mordasov, parcă dinadins, era văduv și cât se poate de sensibil față de sexul slab). Atunci ea urma să fie prima cucoană din gubernie și, bineînțeles, numai gândul acesta era insuportabil și niciodată vreo veste nu trezise atâta indignare în Mordasov, ca vestea căsătoriei Zânei cu prințul. Într-o clipită, strigăte mânioase se ridicară din toate părțile. Unii țipau că e un păcat, ba chiar o ticăloșie, întrucât bătrânul nu-i în toate mințile; îl înșelaseră, îl păcăliseră, îl jefuiseră, profitând de mintea lui slabă; că bătrânul trebuia salvat din ghearele lor setoase de sânge; că, în sfârșit, asta era o tâlhărie și o imoralitate; că, la urma urmei, cu ce sunt altele mai prejos de Zina? Și

altele ar fi putut, la fel, să se mărite cu prințul. Aceste vorbe și strigăte Maria Alexandrovna deocamdată le presupunea numai, dar pentru ea era de ajuns și atât. Știa bine că toți, dar absolut toți, vor fi dispuși să-i zădărnicească intențiile. Chiar acum alții vroiau să-l confiște pe prinț, încât ea era nevoită să-l readucă aproape prin luptă. La urma urmei, chiar dacă are să izbutească a-l prinde pe prinț și a-l ademeni să vină înapoi, nu-l va putea ține mereu priponit. Și, în sfârșit, cine îi garantează că chiar azi, peste două ceasuri, întregul cor solemn al cucoanelor din Mordasov nu se va afla în salonul ei și încă sub un astfel de pretext, încât va fi cu neputință să nu le primești? Refuză să le primești pe ușă și ele au să intre pe fereastră: caz aproape imposibil, dar petrecut în Mordasov. Cu un cuvânt, nu puteai pierde nici un ceas, nici o clipă, iar între timp treaba încă nici nu era pusă pe roate. Deodată, o idee genială străfulgera în capul Mariei Alexandrovna și pe loc se coapse. Despre această nouă idee nu vom uita să vorbim la vremea sa. Ne vom mulțumi doar să spunem că, în momentul acela, eroina noastră zbura pe străzile Mordasovului, amenințătoare și exaltată, hotărâtă să dea chiar o luptă adevărată, dacă va fi nevoie, ca să-l recucerească pe prinț. Nu știa încă în ce fel își va înfăptui hotărârea și nici unde anume îl va întâlni; în schimb, știa una și bună: că mai degrabă se va răsturna cu capul în jos tot Mordasovul decât să nu se îndeplinească, iotă cu iotă, planurile sale de acum.

Primul pas îi ieși cum nu se poate mai bine. Avu norocul să-l surprindă pe prinț în stradă și-l aduse acasă la masă. Dacă ar întreba cineva: prin ce mijloc, în ciuda tuturor uneltirilor dușmane, a izbutit ea ca lucrurile să rămână pe-a ei, lăsând-o pe Anna Nikolaevna cu buzele umflate? mă simt dator să declar că asemenea întrebare poate fi socotită chiar jignitoare pentru Maria Alexandrovna. Să nu fie ea în stare a repurta o victorie asupra unei oarecare Anna Nikolaevna Antipova? L-a arestat, nici mai mult, nici

mai puțin pe prinț, care tocmai se apropia de casa rivalei sale și, fără să țină seamă de nimic, ba chiar în pofida argumentelor lui Mozgliakov însuși speriat de perspectiva unui scandal, Maria Alexandrovna l-a trecut pe bătrân în trăsura ei. Tocmai prin asta se deosebea ea de rivalele sale: că nu șovăia în cazuri hotărâtoare nici în fața unui scandal iminent, luând drept axiomă ideea că succesul scuză totul. Se înțelege că prințul nu opuse o rezistență vădită și, după obiceiul său, uită totul foarte repede și rămase foarte mulțumit. La masă, trăncăni fără încetare, în culmea veseliei, făcu spirite, calambururi; povestea anecdote pe care nu le isprăvea, ori sărea de la una la alta, fără să bage de seamă. Băuse la Natalia Dmitrievna trei cupe de șampanie. Mai bău la masă și se ameți de-a binelea. Aici însă îi turna intenționat băutura însăși Maria Alexandrovna. Mâncarea era foarte acceptabilă. Bestia de Nikita nu le făcuse figura. Gazda însufleția societatea printr-o amabilitate mai mult decât fermecătoare. Dar ceilalți meseni, parcă dinadins, erau cât se poate de triști. Zina ședea tăcută în chip solemn. Mozgliakov nu se simțea, parcă, în apele lui și mânca puțin. Se gândea la ceva și cum asta i se întâmpla destul de rar, Maria Alexandrovna era foarte neliniștită. Nastasia Petrovna, posomorâtă, îi făcea chiar pe furiș lui Mozgliakov niște semne ciudate, pe care acesta nici nu le băga în seamă. Dacă n-ar fi fost gazda, fermecător de amabilă, prânzul ar fi semănat cu o înmormântare.

Între timp, însă, Maria Alexandrovna căzuse pradă neliniștii, însăși Zina o băga în toți sperieții cu înfățișarea-i tristă și cu ochii săi plânși. Iar pe deasupra mai era o piedică: trebuia să se grăbească, să dea zor. „Blestematul de Mozgliakov”, însă, ședea ca un nătâng fără griji și nu făcea decât s-o încurce! Că doar nu putea începe, într-adevăr, acțiunea în prezența lui! Maria Alexandrovna se sculă de la masă nespus de agitată. Nu mică îi fu mirarea, chiar spaima plăcută - dacă ne putem exprima astfel - când

Mozgliakov, de îndată ce musafirii se sculară de la masă, se apropie de gazdă și, cu totul pe neașteptate, anunță că, spre marele lui regret, este nevoit să plece de îndată.

— Unde? întrebă, chipurile, cu profundă compătimire Maria Alexandrovna.

— Să vedeți, Maria Alexandrovna, începu neliniștit Mozgliakov încurcându-se chiar nițeluș, mi s-a întâmplat o istorie tare ciudată. Nu știu nici eu cum să spun… Pentru numele lui Dumnezeu, dați-mi un sfat!

— Ce-i? Ce anume?

— Nașul meu, Boroduev, știți dumneavoastră, negustorul acela… s-a întâlnit azi cu mine. E tare supărat bătrânul, îmi face reproșuri, zice că umblu cu nasul pe sus. E a treia oară că vin la Mordasov și încă nu m-am arătat pe la dânsul. „Vino, zice, azi, la ceai.” Acum e patru fix; iar el bea ceai, ca în vremurile vechi, cum se scoală, în jurul orei cinci. Ce să fac? Sigur, Maria Alexandrovna, că mi-i nu știu cum; dar gândiți-vă și dumneavoastră! El l-a scăpat pe răposatul taică-meu de streang, când a pierdut la joc banii statului. Dacă va avea loc căsătoria mea cu Zinaida Afanasievna, gândiți-vă: eu nu am decât o sută cincizeci de suflete, pe când nașul are o avere de un milion, zice lumea că și mai mult. Fără copii. Dacă-i intru în voie, îmi lasă o sută de mii prin testament. Șaptezeci de ani, gândiți-vă.

— Ah, Doamne! Atunci, ce faci! De ce mai zăbovești? strigă Maria Alexandrovna, abia ascunzându-și bucuria. Du-te, du-te! Cu asta nu se poate să glumești. Vedeam eu că erai abătut la masă! Pleacă, *mon ami*, pleacă! Ar fi trebuit să te duci încă de dimineață în vizită la dânsul, ca să arăți că-l prețuiești și că ții la mângâierea lui! Ah, tineretul ăsta, tineretul ăsta!

— Chiar dumneavoastră, Maria Alexandrovna, izbucni uimit Mozgliakov, chiar dumneavoastră mă țineați de rău pentru legătura asta! Spuneați că-i un bădăran, că poartă barbă, că se trage în degete cu toți bețivanii, cu derbedeii de prin subsoluri și cu avocații?

— Ah, *mon ami*! Parcă puține lucruri necugetate spunem cu toții! Și eu pot greși, nu-s sfântă. De altfel, nici nu-mi amintesc, dar poate că eram în cine știe ce dispoziție… Și apoi, pe atunci încă nu ceruseși mâna Zinocikăi… Sigur că e egoism din partea mea, dar acum sunt silită să privesc lucrurile și din alt punct de vedere și ce mamă m-ar putea învinui în cazul acesta? Du-te, nu zăbovi nici un minut! Stai la el și diseară… Ascultă! Adă într-un fel vorba și despre mine. Spune-i că-l respect, că țin la dânsul, că-l admir. Vorbește-i așa, cât mai iscusit, cât mai frumos! Ah, Doamne! Și-mi ieșise cu totul din cap lucrul ăsta! Cum nu mi-a venit mie însămi gândul să te sfătuiesc!

— Îmi redați viața, Maria Alexandrovna! exclamă încântat Mozgliakov. Acum, vă jur, am să vă ascult în toate cele! Și când stai și te gândești, drept să spun… Mi-era și frică să vă spun!… Ei, rămâneți cu bine, iar eu am și plecat! Scuzați-mă față de Zinaida Afanasievna. De altfel, neapărat…

— Te binecuvântez, *mon ami*! Vezi, nu uita să-i vorbești de mine. E într-adevăr un bătrânel foarte drăguț. De mult mi-am schimbat părerea despre el… De altfel, totdeauna mi-a plăcut la dânsul aerul acesta vechi rusesc, neaoș… *Au revoir, mon ami, au revoir!*[29]

„Vai, bine că se duce dracului! Nu, aici mă ajută chiar bunul Dumnezeu!” se gândi ea, înăbușindu-se de bucurie.

Pavel Alexandrovici ieși în antreu și tocmai își punea șuba, când se ivi pe neașteptate Nastasia Petrovna. Îl pândise până atunci.

— Unde pleci? îi spuse ea, apucându-l de mână.

— La Boroduev, Nastasia Petrovna! La nașul meu: a binevoit să mă boteze… Un bătrân bogat, are să-mi lase ceva, așa că trebuie să-l lingușesc nițel…!

Pavel Alexandrovici se afla într-o excelentă dispoziție sufletească.

[29] La revedere, prietene, la revedere! (fr.).

— La Boroduev! Atunci ia-ți rămas bun de la logodnică! rosti tăios Nastasia Petrovna.

— Cum așa „ia-ți rămas bun”?

— Uite-așa! Credeai că-i a dumitale? Dar uite că vor s-o mărite cu prințul. Am auzit cu urechile mele!

— Cu prințul? Fie-ți milă de mine, Nastasia Petrovna!

— De ce milă? Uite, n-ai dori să privești și să asculți dumneata însuți? Lasă șuba și vino încoace!

Uluit, Pavel Alexandrovici aruncă șuba și o luă în vârful degetelor după Nastasia Petrovna. Ea îl duse în aceeași cămăruță de unde ascultase și privise dimineața.

— Iartă-mă, Nastasia Petrovna, zău că nu înțeleg nimic…!

— Ai să înțelegi, de îndată ce ai să te apleci și ai să asculți. Comedia, probabil, are să înceapă acuși.

— Care comedie?

— Pst! Nu vorbi tare! Comedia care te reprezintă nici mai mult, nici mai puțin decât ca un păcălit. Adineauri, când ai plecat cu prințul, Maria Alexandrovna a căutat un ceas întreg s-o înduplece pe Zina să se mărite cu prințul ăsta. Cică nu-i nimic mai ușor decât să-l tragă pe sfoară și a ticluit niște șurubării, încât până și mie mi s-a făcut greață. Am ascultat totul, de aici. Zina a consimțit. Cum te-au mai ocărât amândouă! Te fac de-a dreptul prost; iar Zina a spus deschis că pentru nimic în lume nu se mărită cu dumneata. Și eu, proasta de mine! Voiam să mă gătesc cu o funduliță roșie! Ia, ascultă, ascultă!

— Păi asta-i cea mai mârșavă perfidie, dacă așa stau lucrurile! șopti Pavel Alexandrovici, uitându-se prostește în ochii Nastasiei Petrovna.

— Ascultă numai și ai să auzi lucruri și mai și.

— Păi, unde să ascult?

— Uite, apleacă-te până la crăpătura aceea…

— Dar, Nastasia Petrovna, eu… Eu nu-s capabil s-ascult pe la uși.

— Ei, acum ți-ai adus aminte! Aici, frate, trebuie să lași onoarea la o parte; dacă ai venit, ascultă!

— Totuși…

— Iar dacă nu ești capabil, rămâi cu buzele umflate! Mie-mi pare rău de dânsul, iar el face pe grozavul! Eu ce hram port! Doar n-o fac pentru mine. Eu una nu mai rămân aici nici până diseară!

Călcându-și pe inimă, Pavel Alexandrovici se aplecă spre crăpătură. Inima îi bătea cu putere și-i zvâcneau tâmplele. Aproape nu înțelegea ce se petrecea cu el.

CAPITOLUL VIII

— Va să zică, te-ai distrat foarte bine, prințe, la Natalia Dmitrievna? îl întrebă Maria Alexandrovna, cercetând cu o privire avidă câmpul viitoarei bătălii și dorind ca discuția să înceapă în chipul cel mai nevinovat. Inima îi bătea de emoție și de așteptare.

După-masă, gazda îl mutase de îndată pe prinț în „salonul” în care acesta fusese primit de dimineață. Toate evenimentele solemne ca și primirile aveau loc în același salon din casa Mariei Alexandrovna. Ea se mândrea cu odaia asta. După șase cupe, bătrânelul se muiase parcă de tot și nu se ținea solid pe picioare. În schimb, trăncănea fără oprire. Limbuția parcă îi sporise, Maria Alexandrovna își dădea seama că avea de-a face cu o izbucnire de scurtă durată și că, în curând, oaspetele, îngreuiat de băutură, are să cadă de somn. Trebuia să prindă momentul favorabil.

Îmbrățișând cu privirea câmpul de bătaie, Maria Alexandrovna băgă de seamă cu satisfacție că libidinosul

bătrânel se uita cu o deosebită plăcere la Zina și inima ei de mamă tresaltă de bucurie.

— Extra-or-dinar de bine, răspunse prințul, și, știți, e o femeie mi-nu-nată, Natalia Dmitrievna, o femeie mi-nu-nată!

Oricât de preocupată era de mărețele sale planuri, dar o laudă atât de fățișă adusă rivalei sale o înțepă pe Maria Alexandrovna drept în inimă.

— Dă-mi voie, prințe! se bosumflă ea, scăpărând din ochi; dacă Natalia Dmitrievna a dumitale e o femeie minunată, atunci nici nu mai știu ce să spun! Dar zic că dumneata nu cunoști de loc societatea de aici, absolut de loc! Păi asta-i numai o mască cu calități nemaipomenite, cu sentimente nobile, o spoială de aur, o adevărată comedie. Dă puțin la o parte spoiala asta și vei vedea sub flori mustind veninul, un întreg viespar unde vei fi devorat de n-au să-ți rămână nici oscioarele!

— Oare? exclamă prințul. Mă mir!

— Îți jur că-i așa. Ah, *mon prince*! Ascultă, Zina, trebuie, sunt obligată să-i povestesc prințului întâmplarea ridicolă și josnică cu Natalia asta, din săptămâna trecută, îți mai amintești? Da, prințe, despre aceeași Natalia Dmitrievna pe care o lauzi atât, de care ești așa de încântat. O, preabunul meu prinț! Îți jur că nu-s o bârfitoare! Dar îți voi istorisi neapărat, numai ca să te distrez, pentru a-ți arăta printr-un exemplu viu, ca să zic așa, sub lupă, ce fel de oameni sunt aici! Acum două săptămâni vine la mine Natalia Dmitrievna asta. S-a servit cafeaua, iar eu am ieșit cu niște treburi. Țin foarte bine minte cât zahăr rămăsese în zaharnița de argint: era plină cu vârf. Mă întorc, mă uit: pe fund numai trei bucățele. În afară de Natalia Dmitrievna, nu mai fusese nimeni în odaie. Ce zici de ea! Are casă proprie, de zid și bani cu nemiluita! E un caz ridicol, comic, dar judecă după toate acestea distincția societății de la noi!

— Oa-re! făcu prințul, sincer mirat. Totuși, ce lăcomie nefirească! Oare a mâncat ea singură tot zahărul?

— Iată deci ce femeie *minunată* este ea, prințe! Cum îți place întâmplarea asta rușinoasă? Păi, eu cred că aș fi murit în clipa în care m-aș fi dedat la o faptă atât de dezgustătoare!

— Ei da, da… Numai că, știți, totuși ea e atât de *belle femme*[30]…

— Cine, Natalia Dmitrievna?! Iartă-mă, prințe, dar e pur și simplu o grăsană! Ah, prințe, prințe! Ce-ai spus! Mă așteptam să ai mai mult bun-gust…

— Ei da, o grăsană… Numai că, știți, e așa de bine făcută… Ei, iar fetița aceea care a dansat și ea e… bine făcută…

— Sonecika? Păi, e încă un copil, prințe! Are numai paisprezece ani.

— Ei da… Numai că, știți, e așa de sprintenă și i se formează și ei… Așa… Niște forme. E atât de dră-gă-lașă! Și celeilalte fete, care a dan-sat cu dânsa și ei i se… formează…

— Ah, asta-i o orfană nenorocită, prințe! O iau deseori la ei.

— Or-fa-nă. De altfel, e așa de murdară. Măcar de și-ar fi spălat mâinile. Dar e și ea a-tră-gă-toare…

Vorbind acestea, prințul o cerceta prin lornion pe Zina, cu un soi de lăcomie crescândă.

— *Mais quelle charmante personne!*[31] bolborosea el cu jumătate de gură, topindu-se de încântare.

— Zina, cântă-ne ceva la pian, sau nu, mai bine din gură! Cum cântă, prințe! S-ar putea spune despre dânsa că-i un virtuoz în muzică, un adevărat virtuoz! Și dacă ai ști, prințe, urmă Maria Alexandrovna coborând glasul, după ce Zina se duse la pian, călcând cu pasul ei domol și lin care-l făcu pe sărmanul bătrânel aproape să se zgribulească,

[30] Femeie frumoasă (fr.).
[31] Ce făptură fermecătoare! (fr.).

dacă ai ști ce ființă bună este! Cum știe să iubească, cât de delicată e cu mine! Ce simțăminte! Ce inimă!

— Ei da… Simțăminte… Și, știți, în toată viața mea am cunoscut o singură femeie cu care s-ar putea compara ca fru-mu-sețe, o întrerupse prințul, înghițind în sec. Este răposata contesă Nainskaia; a murit acum vreo treizeci de ani. Era o femeie în-cân-tă-toare, de o frumusețe ne-mai-vă-zu-tă, care pe urmă s-a măritat cu bucătarul ei…

— Cu bucătarul, prințe!

— Ei da, cu bucătarul francez… în străinătate. Ea i-a acordat în stră-i-nă-tate titlul de conte. Era un om prezentabil și foarte cultivat, cu o mus-tă-cioară mică.

— Și… și… cum au trăit, prințe?

— Ei da, au trăit cât se poate de bine. De altfel, s-au despărțit curând după aceea. El a jefuit-o și a plecat. S-au certat din pricina nu știu cărui sos…

— Mămăică, ce bucată să cânt? întrebă Zina.

— Mai bine ne-ai cânta ceva din gură, Zina. Dacă ai ști cum cântă, prințe! Îți place muzica?

— O, da! *Charmant, charmant!* Îmi place neînchipuit de mult muzica. În străinătate l-am cunoscut pe Beethoven.

— Pe Beethoven, închipuie-ți, Zina, prințul l-a cunoscut pe Beethoven! exclamă încântată Maria Alexandrovna. Ah, prințe! Oare într-adevăr l-ai cunoscut pe Beethoven?

— Ei da… Eram pri-e-teni. Și veșnic avea nasul plin de tabac. Ce caraghios!

— Beethoven?

— Ei da, Beethoven. De altfel, poate că nici nu era Beethoven, ci alt neamț. Acolo sunt foarte mulți nemți… Dar, mi se pare că le cam în-curc.

— Ce să cânt, mămăică? o întrebă Zina.

– Ah, Zina! Cântă romanța aceea, știi care, despre multele isprăvi cavalerești, unde se mai află și castelana aceea cu trubadurul ei… Ah, prințe! Cât de mult îmi plac isprăvile cavalerilor! Castelele acelea, castelele acelea!… Viața asta medievală! Trubadurii, heralzii, turnirele… Am

să te acompaniez, Zina. Treci dincoace, prințe, mai aproape! Ah, castelele acelea, castelele. Acelea!

— Ei da… Castelele. Și mie-mi plac cas-te-lele, bolborosi prințul plin de încântare, ațintind asupra Zânei unicul său ochi. Dar… Dumnezeule! exclamă el, e o romanță… Dar… Eu o cunosc! Am ascultat demult romanța asta… Ea îmi a-min-tește atât de viu… Ah, Doamne!

Nu mă voi apuca să descriu ce s-a întâmplat cu prințul în clipa când a început să cânte Zina. Cânta o veche romanță franțuzească, care pe vremuri făcuse mare vâlvă. Zina o zicea minunat. Glasul său curat și sonor de contralto te pătrundea până-n fundul inimii. Obrazu-i frumos, ochii minunați, degetele superbe, ca sculptate, cu care întorcea filele notelor, părul ei des, negru, lucios, pieptul ce tresalta, întreaga sa siluetă mândră, încântătoare, plină de distincție - toate acestea îl fermecară definitiv pe bietul bătrânet. Nu-și mai lua ochii de la dânsa; în timp ce o asculta, se sufoca de emoție. Inima lui bătrână, încălzită de șampanie, de muzică și de amintiri reînviate (și care din noi nu are amintirile sale preferate?) bătea des, tot mai repede, cum nu mai bătuse de mult… Era gata să cadă în genunchi în fața Zânei și aproape plângea când ea isprăvi de cântat.

— *O, ma charmante enfant!* izbucni el, sărutându-i degetele. *Vous me ravissez*. Acum, abia acum mi-am amintit… Dar… Dar… *o, ma charmante enfant*…

Prințul nu fu în stare să sfârșească.

Maria Alexandrovna simți că sosise clipa cuvenită.

— De ce te nenorocești, prințe? declamă ea triumfător. Atâta sentiment, atâta forță vitală, atâta bogăție sufletească și să te îngropi pentru toată viața în singurătate! Să fugi de oameni, de prieteni! Dar e un lucru de neiertat! Schimbă-ți hotărârea, prințe! Privește viața, ca să zic așa, cu un ochi limpede! Invocă în inima dumitale suvenirurile trecutului - amintirea tinereții de aur, a zilelor frumoase, lipsite de griji… Învie-le, învie-le pe dumneata

însuți! Începe să trăiești iar în societatea oamenilor, în mijlocul lor! Pleacă în străinătate, în Italia, în Spania - în Spania, prințe!... Ai nevoie de un om care să te ocrotească, de o inimă care să te iubească, să te stimeze, să te înțeleagă! Dar ai prieteni! Cheamă-i, fă-le semn și au să vină o mulțime! Eu prima am să las totul și am să alerg la chemarea dumitale. N-am uitat prietenia noastră, prințe... Am să-mi părăsesc soțul și am să vin cu dumneata... ba chiar, dacă aș fi fost mai tânără, dacă aș fi fost la fel de frumoasă și de încântătoare ca fiică-mea, ți-aș fi devenit tovarășă de drum, prietenă, soție, dacă ai fi vrut!

— Și eu sunt convins că ai fost o *charmante personne* la timpul său, rosti prințul, suflându-și nasul în batistă.

Avea ochii scăldați în lacrimi.

— Trăim prin copiii noștri, prințe, răspunse cu profundă emoție Maria Alexandrovna. Și eu am îngerul meu păzitor! E ea, fiică-mea, prietena gândurilor mele, a inimii mele, prințe! A respins până acum șapte propuneri, nevrând să se despartă de mine.

— Înseamnă că are să vină și ea cu dumneata când ai să mă în-so-țești în stră-i-nă-tate? În cazul acesta, am să plec neapărat în străinătate, exclamă prințul, însuflețindu-se. Ne-a-pă-rat am să plec! Și dacă aș putea să mă mângâi cu spe-ran-ța. Dar ea e un copil încântător, în-cân-tă-tor! *O, ma charmante enfant!*[32]

Și prințul se porni din nou să-i sărute mâinile. Sărmanul, ar fi vrut să se pună în genunchi înaintea ei.

— Dar... Dar, prințe, dumneata spui: dacă ai putea să te mângâi cu speranța? prinse din zbor vorba Maria Alexandrovna, simțind un nou avânt de elocință. Dar ești ciudat, prințe! Oare ai început să te socoti nedemn de atenția femeilor? Nu tinerețea înseamnă frumusețe. Amintește-ți că dumneata, ca să zic așa, ești un vlăstar al aristocrației! Ești reprezentantul sentimentelor celor mai fine, mai cavalerești și... al manierelor! Oare Maria nu s-a

[32] Copila mea fermecătoare! (fr.).

îndrăgostit de bătrânul Mazepa[xxxv]? Îmi amintesc, am citit undeva, că Lauzun[xxxvi] , acel fermecător marchiz de la curtea lui Ludovic... Am uitat care anume - la o vârstă înaintată, bătrân fiind, a cucerit inima uneia dintre cele mai mari frumuseți de la curte!... Și cine ți-a spus dumitale că ești bătrân? Cine te-a învățat să gândești așa! Oare oameni ca dumneata pot îmbătrâni? Dumneata, cu asemenea bogăție de sentimente, idei, voioșie, spirit, vitalitate, maniere strălucite! Dar dacă ai apărea acum undeva în străinătate, la o stațiune balneară, cu o nevastă tânără, cu o frumusețe, de pildă, ca Zina mea - am adus vorba despre ea numai așa, de dragul comparației, ai vedea ce succes colosal ai avea! Dumneata - vlăstar al aristocrației; iar ea, o crăiasă a frumuseților! Prințe, o duci solemn la braț, ea cântă într-o societate strălucită; iar dumneata, pe de altă parte, reverși în juru-ți numai spirit - atunci toți vizitatorii stațiunii ar alerga să vă privească! Întreaga Europă ar începe să vă aclame, fiindcă toate ziarele și toate foiletoanele stațiunii s-ar exprima într-un singur glas... Prințe, prințe! Și te mai îndoiești dacă ți-ar putea surâde speranța?

— Foiletoane... Ei da, ei da!... Asta-i în ziare!... bolborosi prințul, neînțelegând decât pe jumătate sporovăială Mariei Alexandrovna și înduioșându-se din ce în ce mai mult. Dar... Copilul meu, dacă n-ai o-bo-sit, repetă încă o dată romanța pe care ai cântat-o adineauri!

— Ah, prințe! Dar Zina mai are și alte romanțe, mai frumoase!... Îți amintești, prințe, *L'hirondelle*[33]? Ai auzit-o, probabil?

— Da, îmi amintesc... Sau, mai bine zis, am ui-tat. Nu, nu, ro-man-ța de adineauri, aceeași pe care ai mai cân-tat-o! Nu vreau *L'hirondelle*! Vreau romanța aceea... o imploră prințul ca un copil.

Zina mai cântă o dată. Prințul nu se putu stăpâni și căzu în genunchi înaintea ei. Plângea.

[33] Rândunica? (fr.).

— *O, ma belle châtelaine*![34] exclamă el cu un glas tremurat din pricina bătrâneții și a emoției. O, *ma charmante châtelaine*![35] O, copilul meu drăgălaș! Mi-ai amin-tit atâtea... Din cele petrecute demult... Pe atunci credeam că totul are să iasă mai bine decât a ieșit mai târziu. Pe atunci cântam în duet... cu vicontesa. Aceeași romanță... Iar acum... Nu știu ce mai e acum...

Prințul rosti cu voce întretăiată, înecată în lacrimi, întreg discursul acesta. Limba i se înțepeni vădit. Unele cuvinte aproape nu se mai deslușeau. Dar era limpede că prințul se emoționase în cel mai înalt grad. Maria Alexandrovna se grăbi să-i dea paiele.

— Prințe! Te pomenești că te-ai îndrăgostit de Zina mea! exclamă ea, simțind că sosise clipa solemnă.

Răspunsul prințului întrecu cele mai bune așteptări.

— Ba chiar sunt îndrăgostit de ea peste cap! izbucni bătrânelul, însuflețit dintr-o dată, stând în genunchi mai departe și tremurând de emoție din talpă până-n creștet. Sunt gata să-mi dau viața pentru ea! Și dacă aș putea spera... Dar ridică-mă, sunt ni-țe-luș slă-bit... Dacă... Dacă aș putea să-mi fac speranțe oferin-du-i inima mea... atunci... eu... ea mi-ar cânta în fiecare zi ro-manțe, iar eu m-aș uita mereu la dânsa... M-aș uita mereu... Ah, Doamne!

— Prințe, prințe! Îi oferi mâna dumitale! Vrei să mi-o răpești pe Zina mea, pe drăguța mea, pe îngerul meu, Zina! Dar n-am să te las, Zina! Să mi-o smulgă din mâini, din mâinile mele de mamă!

Maria Alexandrovna se repezi la fiică-sa și o strânse tare în brațe, deși se simțea ghiontită destul de puternic... Mămăica sărea un pic peste cal. Zina își dădea prea bine seama de comedia asta, pe care o privea cu un dezgust indescriptibil. Tăcea însă, iar Mariei Alexandrovna nu-i trebuia mai mult.

---

[34] Frumoasa mea castelană! (fr.).
[35] Fermecătoarea mea castelană! (fr.).

— De nouă ori a respins cereri în căsătorie, ca să nu se despartă de maică-sa! izbucni ea. Dar de data asta inima mea presimte despărțirea. Încă mai înainte am surprins-o cum se uita la dumneata. Ai impresionat-o nespus cu aristocratismul dumitale, prințe, cu finețea dumitale!... O! Ai să ne desparți, presimt asta!...

— O a-dor! bolborosi prințul, care tremura înainte ca o frunză de plop.

— Va să zică, îți părăsești mama! exclamă Maria Alexandrovna, aninându-se a doua oară de gâtul fiicei sale.

Zina se grăbi să pună capăt acestei scene penibile. Întinse în tăcere prințului mâna ei minunată, ba chiar se sili să zâmbească. Prințul îi primi cu venerație mânuța, acoperind-o de sărutări.

– Abia acum în-cep să trăiesc, murmură el, înecându-se de încântare.

— Zina! rosti solemn Maria Alexandrovna, privește-l pe bărbatul acesta! Este omul cel mai cinstit, cel mai nobil din câți cunosc! E un cavaler medieval! Dar ea știe toate acestea, prințe, le cunoaște, spre durerea inimii mele... O! De ce-ai venit aici! Îți dau comoara mea, îngerul meu. Ai grijă de ea, prințe! Te imploră o mamă și ce mamă m-ar judeca pentru durerea mea!

— Mămăică, ajunge! șopti Zina.

— Ai s-o aperi de jigniri, prințe? Sabia dumitale va sclipi în fața clevetitorului sau a nesăbuitului care va cuteza s-o jignească pe Zina mea?

— Destul, mămăică, sau...

— Ei da, va sclipi... bolborosi prințul. Abia acum încep să trăiesc... Vreau ca îndată, chiar în clipa asta, să se facă nunta... Eu... Vreau să trimit imediat pe cineva la Du-ha-no-vo. Am acolo bri-li-ante. Vreau să le depun la picioarele ei...

— Câtă ardoare! Câtă încântare! Ce sentimente nobile! izbucni Maria Alexandrovna. Și ai putut, prințe, ai fost în stare să te nenorocești, depărtându-te de societate? Am s-o

spun de o mie de ori! Îmi ies din fire de câte ori îmi amintesc de infernala…

— Ce era să fac, nu mai puteam de tea-mă! bâigui prințul, scâncind, adânc mișcat. Vro-iau să mă interneze într-o ca-să de ne-buni… Și m-am speriat.

— Într-o casă de nebuni?! O, bestiile! Oameni lipsiți de inimă ! O, josnică perfidie! Prințe, am auzit toate acestea. Dar e o nebunie din partea acestor oameni! Adică de ce, de ce?

— Nici eu nu știu de ce! răspunse bătrânelul, așezându-se de slăbiciune în fotoliu. Eu, știți, am fost la un bal și am po-ves-tit o anecdotă, care nu le-a plă-cut. Ei și a ieșit o istorie întreagă!

— Oare numai pentru asta, prințe?

— Nu. Pe ur-mă am ju-cat cărți cu prințul Piotr Dementici și am rămas fără șesar. Aveam două rigi și trei dame… Sau, mai bine zis, trei dame și două rigi… Nu! Un ri-gă! Și abia pe urmă au fost da-me…

— Și pentru asta! Pentru asta! o, infernală inumanitate! Plângi, prințe? Dar de-acum încolo nu se va mai întâmpla așa ceva! Acum am să fiu alături de dumneata, prințe, n-am să mă despart de Zina și vom vedea dacă au să mai îndrăznească a spune vreun cuvânt!… Și, știi, prințe, chiar căsătoria dumitale o să-i uluiască. Are să-i facă să se rușineze! Au să vadă că ești mai capabil… Adică au să înțeleagă că o frumusețe ca asta nu s-ar fi măritat cu un nebun! De-acum înainte poți să ții capul sus cu mândrie. Ai să-i privești drept în față…

— Ei da, am să-i privesc dre-ept în fa-ță, bâigui prințul, închizând ochii.

„Dar s-a zaharisit rău de tot, se gândi Maria Alexandrovna. De nu mi-aș bate gura de pomană!”

— Prințe, ești emoționat, văd bine, trebuie neapărat să te liniștești, ai nevoie de odihnă ca să-ți treacă tulburarea, spuse ea, aplecându-se matern spre dânsul.

— Ei da, aș vrea să stau puțin în-tins, răspunse el.

— Da, da! Liniștește-te, prințe! Emoțiile acestea… Așteaptă puțin, am să te conduc chiar eu… Am să te culc cu mâna mea, dacă e nevoie. De ce te uiți așa la portretul acesta, prințe? E portretul mamei mele, un înger, nu femeie! O, de ce nu-i acum printre noi! A fost o sfântă! O sfântă, prințe! Altfel nu-i pot spune!

— Sfân-tă? *C'est joli*… Și eu am avut o mamă… o *princesse*… și, imaginează-ți, era o fe-me-ie prea grasă… De altfel, nu asta am vrut să spun… Mă simt pu-țin slăbit. Adieu, *ma charmante enfant*!… Ce des-fă-ta-re… astăzi… mâine… Ei, dar totuna! *Au revoir, au revoir*!

Vru să-i facă un semn cu mâna, dar lunecă și era cât pe ce să se prăbușească în prag.

— Fii mai atent, prințe! Sprijină-te de brațul meu! răcni Maria Alexandrovna.

— *Charmant! Charmant!* bolborosi el, ieșind. Abia acum în-cep să trăiesc…

Zina rămase singură. O povară nespusă îi apăsa sufletul. Se simțea dezgustată până la greață. Era gata să se disprețuiască pe sine însăși. Obrajii îi ardeau. Stătea cu pumnii strânși, cu dinții încleștați, cu capul plecat, fără să se miște din loc. Lacrimi de rușine i se rostogoliră din ochi… În clipa aceea ușa se deschise și Mozgliakov se năpusti în odaie.

CAPITOLUL IX

El auzise totul, totul! Și, bineînțeles, nu intră, ci dădu năvală în odaie, palid de tulburare și de furie. Zina îl privea, uimită.

— Va să zică, asta îmi erai! strigă el înăbușindu-se. În sfârșit, am aflat cine ești!

— Cine sunt! repetă Zina, țintindu-l cu privirea ca pe un nebun, și, deodată, ochii îi luciră. Cum de ai îndrăzneala să-mi vorbești așa?! strigă ea înaintând spre dânsul.

— Am auzit tot! repetă triumfător Mozgliakov, dar, parcă fără voia lui, făcu un pas înapoi.

— Ai auzit? Ai ascultat la ușă?! rosti Zina, scrutându-l cu dispreț.

— Da! Am ascultat la ușă! Da, am fost în stare să fac ticăloșia asta! În schimb, am aflat că ești cea mai… Nici nu știu cum să mă exprim ca să-ți arăt… În ce lumină îmi apari acum! răspunse el, din ce în ce mai intimidat sub privirea Zânei.

— Și chiar dacă ai auzit, cu ce mă poți învinui? Ce drept ai să mă învinovățești? Cu ce drept îmi vorbești așa de obraznic?

— Eu? Cu ce drept? Mai întrebi? Te măriți cu prințul și eu n-am nici un drept!… Dar mi-ai dat cuvântul dumitale, asta-i!

— Când?

— Cum, când?

— Chiar azi-dimineață, când mă sâcâiai, ți-am răspuns hotărât că nu-ți pot spune nimic precis.

— Totuși, nu m-ai alungat, nu m-ai refuzat definitiv, înseamnă că mă țineai ca o rezervă! Înseamnă că vroiai să mă prinzi în mreje.

Fața enervată a Zânei se crispă, parcă ar fi săgetat-o o durere lăuntrică tăioasă, sfâșietoare; dar își învinse senzația asta.

— Dacă nu te-am alungat, răspunse Zina, limpede și răspicat, deși glasul îi tremura ușor, am făcut-o numai din milă. Dumneata însuți mă implorai să mai aștept, să nu-ți spun „nu”, ci să te cunosc mai îndeaproape și atunci, ai spus dumneata, când ai să te încredințezi că sunt un om onorabil, poate că n-ai să mă refuzi”. Acestea au fost

propriile dumitale cuvinte, chiar la începutul insistențelor dumitale. Nu te poți dezice de ele! Și acum, îndrăznești să-mi spui că am încercat să te prind în mreje. Dar dumneata însuți ai băgat de seamă dezgustul meu când te-am văzut azi, cu două săptămâni mai devreme decât făgăduiseși și dezgustul acesta nu l-am ascuns, ci, dimpotrivă, ți l-am arătat. Iar dumneata ai observat singur acest lucru, fiindcă m-ai întrebat dacă nu mă supăr că ai sosit prea devreme. Să știi că nu prinzi în mreje pe cineva, față de care nu poți și nu vrei să-ți ascunzi dezgustul. Ai îndrăznit să spui că te țineam ca o rezervă. La asta îți răspund că gândeam despre dumneata așa: chiar dacă nu-i înzestrat cu prea multă inteligență, dar poate fi un om bun; de aceea, ar fi posibil ca să mă mărit cu dânsul". Acum, însă, încredințându-mă, spre fericirea mea, că ești un nătărău și, pe deasupra, un om rău, nu-mi rămâne decât să-ți urez fericire deplină și drum bun ! Adio!

După ce rosti aceste cuvinte, Zina îi întoarse spatele și porni cu pași rari spre ușă. Dându-și seama că totul e pierdut, Mozgliakov turbă de furie.

— A! Va să zică sunt un nătărău ! răcni el. Acuma sunt un prost! Bine! Adio! Dar înainte de a pleca din Mordasov, am să povestesc în tot orașul cum dumneata și cu mămica dumitale l-ați tras pe sfoară pe prinț, după ce l-ați îmbătat criță! Am să istorisesc tuturor! O să aflați cine-i Mozgliakov!

Zina tresări și vru să răspundă; dar, după o clipă de gândire, se mulțumi să strângă disprețuitoare din umeri și trânti ușa în urma ei.

În clipa aceea se ivi în prag Maria Alexandrovna. Auzise exclamația lui Mozgliakov, își dădu seama îndată ce se întâmplase și se cutremură de spaimă. Mozgliakov încă nu plecase; Mozgliakov se află în preajma prințului; Mozgliakov are să trâmbițeze totul prin oraș. Secretul însă, măcar pentru scurt timp, era absolut necesar. Maria Alexandrovna își avea socotelile sale. Într-o clipă, ghici

toate împrejurările întâmplării și alcătui pe loc planul de îmblânzire a lui Mozgliakov.

— Ce-i cu dumneata, *mon ami*? întrebă ea, apropiindu-se de dânsul și întinzându-i prietenos mâna.

— Cum, *mon ami*! urlă el, turbat, după toate câte ai făcut mai zici: *mon ami*. *Morgen früh*[36], preastimată doamnă! Crezi că ai să mă păcălești a doua oară?

— Îmi pare rău, îmi pare foarte rău că te văd într-o stare de spirit atât de *ciudată*, Pavel Alexandrovici. Ce expresii! Nici nu cauți să te stăpânești în fața unei doamne.

— În fața unei doamne! Dumneata… Dumneata ești tot ce vrei, numai o doamnă nu! zbieră Mozgliakov.

Nu știu ce anume voia să arate prin exclamația asta, dar pesemne ceva foarte tare. Maria Alexandrovna îl privi blând drept în față.

— Șezi jos, rosti ea cu tristețe, arătându-i fotoliul în care, cu un sfert de oră mai înainte, se odihnise prințul.

— Dar ascultă, în definitiv, Maria Alexandrovna! izbucni nedumerit Mozgliakov. După cum privești, parcă nu dumneata, ci tot eu aș fi vinovatul. Asta nu mai poate dura! … Asemenea ton… Așa ceva, în definitiv, întrece orice măsură a răbdării omenești… Știi asta?

— Prietene! răspunse Maria Alexandrovna, îngăduie-mi să te mai numesc astfel, fiindcă n-ai un amic mai bun decât pe mine, dragă prietene! Suferi, te chinui, ești rănit drept în inimă; de aceea nu-i de mirare că vorbești cu mine pe asemenea ton. Dar am curajul să-ți dezvălui totul, întreg sufletul meu, cu atât mai repede, cu cât eu însămi mă simt oarecum vinovată față de dumneata. Ia loc, deci, să stăm de vorbă.

Glasul Mariei Alexandrovna avea o notă de blândețe suferindă. Fața ei exprima durere. Uimit, Mozgliakov se așează lângă dânsa în fotoliu.

— Ai ascultat la ușă? urmă ea, privindu-l cu reproș, drept în ochi.

---

[36] Mâine dimineață (germ.).

— Da, am ascultat! Cum să nu asculți, altminteri mare imbecil aș fi fost! Așa, măcar am aflat tot ce pui la cale împotriva mea, răspunse grosolan Mozgliakov, încurajat și ațâțat de propria-i mânie.

— Și dumneata, dumneata, cu educația dumitale, cu principiile dumitale ai putut săvârși asemenea faptă? O, Doamne!

Mozgliakov sări în sus.

— Dar, Maria Alexandrovna! exclamă el, asta, la urma urmei, nu sunt în stare s-o mai suport. Amintește-ți ce-ai făcut dumneata, cu propriile-ți principii și după aceea judecă pe alții!

— Încă ceva, urmă ea, fără să răspundă la întrebările lui, cine ți-a dat ideea să asculți, cine ți-a povestit, cine a spionat aici? Iată ce doresc să aflu.

— Ei, te rog să mă ierți, dar nu-ți spun.

— Bine! O să aflu singură. Am spus, Paul, că sunt vinovată față de dumneata. Dar dacă ai să cercetezi cu de-amănuntul împrejurările, dar absolut toate, o să vezi că, chiar dacă am vreo vină, apoi numai prin faptul că ți-am dorit, cât mai mult, binele.

— Mie? Bine? Asta-i din cale-afară! Te asigur că n-ai să mă mai tragi pe sfoară! Nu ți-ai găsit prostul!

Și se răsuci în fotoliu atât de brusc, că-l făcu să trosnească.

— Te rog, prietene, să-ți păstrezi sângele rece, dacă poți. Ascultă-mă cu luare-aminte și ai să cazi singur la înțelegere în toate cele. În primul rând, aveam de gând să-ți explic neîntârziat totul, totul… Și ai fi auzit de la mine întreaga istorie, până la cel mai mic amănunt, fără să te mai umilești ascultând pe la uși. Dacă nu am avut dinainte o explicație cu dumneata, asta-i numai fiindcă toată chestiunea era în stare de proiect. S-ar fi putut să nu iasă așa lucrurile. Vezi, sunt absolut sinceră cu dumneata. În al doilea rând, n-o învinovăți pe fiică-mea. Te iubește la nebunie și a trebuit să depun sforțări extraordinare ca s-o

rup de dumneata și s-o fac să consimtă a primi propunerea prințului.

— Chiar acum am avut plăcerea să ascult cea mai deplină dovadă a acestei iubiri *la nebunie* - rosti ironic Mozgliakov.

— Bine! Dar dumneata cum ai vorbit cu ea? Oare așa trebuie să vorbească un îndrăgostit? Oare așa vorbește, în sfârșit, un om de bună condiție? Ai jignit-o și ai iritat-o.

— Dar nu-mi arde mie acum de bună condiție, Maria Alexandrovna! Iar mai înainte, după ce amândouă vă uitaserăți atât de galeș la mine, de îndată ce am plecat cu prințul, v-ați și apucat să mă scărmănați. M-ați ponegrit, iată ce am să vă spun. Știu tot, tot!

— Pesemne din aceeași sursă murdară? observă Maria Alexandrovna, zâmbind cu dispreț. Da, Pavel Alexandrovici, te-am ponegrit, te-am vorbit de rău, mărturisesc, m-am zbătut mult. Dar însuși faptul acesta dovedește cât de greu mi-a fost să-i smulg consimțământul de a te părăsi! Ce om lipsit de pătrundere! Dacă nu te-ar fi iubit, ar mai fi fost nevoie să te ponegresc, să te prezint într-o lumină ridicolă, să apelez la mijloace atât de extreme? Dar dumneata încă nu cunoști totul! Am fost nevoită să fac uz de autoritatea mea maternă, ca să te smulg din inima ei și, după eforturi neînchipuite, am căpătat doar un consimțământ formal. Dacă ai ascultat adineauri la ușă, trebuia să fi observat că Zina nu m-a susținut, nici cu o vorbă, nici cu un gest față de prinț. În toată scena aceasta, ea aproape n-a rostit nici un cuvânt. A cântat ca un automat. Inima ei plângea de tristețe și, din milă pentru dânsa, l-am scos până în cele din urmă de aici pe prinț. Sunt sigură că a plâns după ce a rămas singură. Când ai intrat aici, i-ai văzut, fără doar și poate, lacrimile…

Mozgliakov își aminti că, într-adevăr, atunci când se năpustise în odaie, băgase de seamă că Zina era înlăcrămată.

— Dar dumneata, dumneata de ce ai fost împotriva mea, Maria Alexandrovna? strigă el… De ce m-ai ponegrit, m-ai bârfit, fapte pe care le mărturisești singură?

— A, asta-i altă chestiune! Uite, dacă m-ai fi întrebat cuminte de la început, ai fi primit de mult răspunsul. Da, ai dreptate! Toate acestea le-am făcut eu, singură eu. Pe Zina să n-o amesteci. De ce am făcut-o? Îți răspund: în primul rând, pentru Zina. Prințul e bogat, e om cu vază, are relații și, măritându-se cu dânsul, Zina va face o partidă strălucită. În sfârșit, chiar dacă el o să moară, poate chiar în curând - fiindcă toți suntem mai mult sau mai puțin muritori - Zina va rămâne văduvă tânără, prințesă, în înalta societate și, poate, foarte înstărită. Atunci ea se va putea mărita cu cine va dori, va putea face o partidă din cele mai bogate. Dar, se înțelege, Zina se va recăsători cu acela pe care-l iubește, cu cel iubit mai înainte, căruia îi sfâșiase inima, căsătorindu-se cu prințul. E de ajuns numai căința, ca s-o silească să repare greșeala față de cel iubit.

— Hm! mormăi Mozgliakov, îngândurat, privindu-și cizmele.

— În al doilea rând și despre asta amintesc numai în treacăt, urmă Maria Alexandrovna, fiindcă asta poate nici n-ai s-o înțelegi. Îl citești pe Shakespeare al dumitale, îți extragi din el toate sentimentele înalte, dar, de fapt, deși fiind un om *foarte bun*, ești încă prea tânăr, iar eu sunt mamă, Pavel Alexandrovici! Ascultă, așadar: o mărit pe Zina cu prințul, în parte și pentru el însuși, fiindcă vreau să-l salvez prin această căsătorie. Țineam și mai înainte la bătrânul acesta nobil, bun ca pâinea caldă, de o cinste cavalerească. Am fost prieteni. El e nefericit în ghearele femeii aceleia infernale. Ea o să-l bage în mormânt. Bunul Dumnezeu știe că numai eu am făcut-o pe Zina să primească a se căsători cu dânsul numai și numai ca un act pios, ca o jertfire de sine. Zina s-a lăsat atrasă de noblețea acestor sentimente, de farmecul unei fapte eroice. Ea însăși are ceva cavaleresc într-însa. I-am înfățișat ca o

faptă înaltă, creștinească, gestul său de a fi sprijinul, mângâierea, prietenul, copilul, crăiasa, idolul aceluia, căruia îi mai rămâne, poate, doar un an de trăit. Să fie înconjurat în ultimele zile ale vieții sale nu de o femeie dezgustătoare, de spaimă și de tristețe, ci de lumină, prietenie, dragoste. Să-i apară ca un rai aceste ultime zile din amurgul vieții sale! Unde vezi aici egoism, spune-mi, te rog? E mai degrabă eroismul unei surori de caritate, nu egoism.

— Va să zică… va să zică dumneata ai făcut asta numai pentru prinț și de dragul eroismului unei surori de caritate? mârâi Mozgliakov batjocoritor.

— Înțeleg și această întrebare, Pavel Alexandrovici, e destul de limpede. Te gândești, poate, că în asta s-au împletit iezuitic avantajele prințului cu propriile mele interese? Ce să-i faci? Poate că în capul meu și-au făcut loc și asemenea socoteli, dar nu iezuitice, ci involuntare. Știu că te miră o mărturisire atât de deschisă, dar te rog un singur lucru, Pavel Alexandrovici: n-o amesteca în istoria asta pe Zina! Ea e curată ca o porumbiță: nu-și face socoteli, nu știe decât să iubească, copilul meu drag ! Dacă cineva și-a făcut socoteli, apoi numai eu, eu singură! Dar, mai întâi, întreabă-ți sever conștiința și spune-mi: cine, în locul meu, nu și-ar fi făcut unele chibzuieli într-un caz asemănător? Avem în vedere interesul personal până și în treburile noastre cele mai mărinimoase, cele mai dezinteresate. Facem asta fără să băgăm de seamă, chiar fără voia noastră! Aproape toți oamenii, firește, se mint pe sine, căutând să se încredințeze că toate faptele lor izvorăsc numai din noblețe sufletească. Eu nu vreau să mă mint: recunosc că, în ciuda țelurilor mele nobile, mi-am făcut și unele socoteli. Dar întreabă-mă: le-am făcut pentru mine? Eu nu mai am nevoie de nimic, Pavel Alexandrovici! Eu mi-am trăit traiul. M-am gândit la ea, la îngerul meu, la copilul meu și care mamă mă poate învinui pentru așa ceva?

Lacrimi luciră în ochii Mariei Alexandrovna. Pavel Alexandrovici asculta uimit spovedania aceasta sinceră și clipea din ochi, nedumerit.

— Ei da, care mamă… rosti el, în sfârșit. Știi s-o întorci bine, Maria Alexandrovna, dar… Dar mi-ai dat cuvântul dumitale ! M-ai încurajat și pe mine… Cum îmi vine mie acum? Gândește-te! Îți dai seama că eu am rămas de căruță?

— Cum îți poți închipui că nu m-am gândit la dumneata, *mon cher Paul*! Dimpotrivă: în toate calculele mele aveam în vedere un profit atât de uriaș pentru dumneata, încât tocmai acesta m-a îndemnat îndeosebi să înfăptuiesc toată întreprinderea.

— Profitul meu! izbucni Mozgliakov, de astă dată uluit cu desăvârșire. Cum așa?

— Doamne! Oare se poate să fii până într-atâta de naiv și fără ascuțime de judecată! exclamă Maria Alexandrovna, înălțând ochii spre cer. O, tinerețe! Tinerețe! Iată ce înseamnă să te confunzi în Shakespeare ăsta, să visezi, să-ți închipui că trăiești prin mintea altuia și cu gândurile altuia! Mă întrebi, *bunul* meu Pavel Alexandrovici, care-i aici profitul dumitale? Dă-mi voie, pentru mai multă limpezime, să fac o digresiune. Zina te iubește, asta-i incontestabil! Dar am băgat de seamă că, în pofida dragostei evidente, într-însa se ascunde un soi de neîncredere în dumneata, în bunele dumitale sentimente, în înclinațiile dumitale. Am văzut că uneori ea parcă s-ar reține și se poartă dinadins rece cu dumneata - este efectul îndoielii și al neîncrederii. N-ai observat și dumneata, Pavel Alexandrovici?

— Am ob-ser-vat; și chiar azi… Dar ce vrei să spui cu asta, Maria Alexandrovna?

— Vezi, chiar dumneata însuți ai observat. Înseamnă că nu m-am înșelat. Ea nutrește o ciudată neîncredere în trăinicia bunelor dumitale intenții. Sunt mamă și cum aș putea să nu ghicesc tocmai eu ce se petrece în inima

copilului meu? Închipuie-ți acum că, în loc să te fi repezit în odaia ei cu reproșuri, ba chiar cu ocări, în loc de-a o fi iritat, lovit, de-a o fi jignit pe dânsa care-i curată, frumoasă, mândră și, prin aceasta, să întărești, fără să vrei, bănuielile sale în privința proastelor dumitale înclinații - închipuie-ți ce-ar fi fost dacă ai fi primit vestea asta cu blândețe, cu lacrimi de regret, sau, poate, chiar cu desperare în ochi, dar cu superioară noblețe sufletească…

— Hm…!

— Nu, nu mă întrerupe, Pavel Alexandrovici. Vreau să-ți înfățișez întreg tabloul, care o să-ți subjuge închipuirea. Imaginează-ți că ai fi venit la ea și i-ai fi spus: „Zinaida ! Te iubesc mai mult decât propria-mi viață, dar văd că motive de familie ne despart. Înțeleg aceste motive. E vorba de fericirea ta și nu mai cutez să mă răzvrătesc împotriva lor, Zinaida! Te iert. Fii fericită, dacă poți!” Și ți-ai fi ațintit privirea asupră-i, privirea unui miel sacrificat, ca să zic așa - închipuie-ți toate acestea și gândește-te ce efect și-ar fi produs cuvintele asupra inimii sale.

— Da, Maria Alexandrovna, să presupunem că toate-s așa; înțeleg totul… Dar chiar dacă aș fi vorbit așa, tot plecam cu mâinile goale…

— Nu, nu, nu, prietene! Nu mă întrerupe! Vreau neapărat să-ți înfățișez întreg tabloul, cu toate consecințele, ca să te subjuge noblețea lui. Imaginează-ți că te-ai fi întâlnit cu ea mai târziu, după câtăva vreme, în înalta societate. V-ați fi întâlnit undeva, la un bal, într-o revărsare de lumini strălucitoare, în sunetele unei muzici încântătoare, printre femei splendide și, în mijlocul acestei petreceri, dumneata, singur, trist, îngândurat, palid, te-ai fi rezemat undeva de o coloană (dar în așa fel, încât ai fi fost văzut) și ai fi urmărit-o în vârtejul balului. Ea dansează. În jurul dumitale se revarsă muzica fermecătoare a lui Strauss, plutește spiritul înaltei societăți, iar dumneata stai singur, cu fața de o paloare cadaverică, zdrobit de pasiunea dumitale! Ce se va petrece atunci cu Zinaida,

gândește-te? Cu ce ochi se va uita la dumneata? „Iar eu, își va zice ea, m-am îndoit de omul acesta, care mi-a jertfit tot, tot și care și-a sfâșiat inima pentru mine !” Se înțelege că vechea dragoste ar reînvia într-însa într-o răbufnire năvalnică.

Maria Alexandrovna se opri ca să-și tragă răsuflarea. Mozgliakov se răsuci în fotoliu cu atâta putere, încât acesta trosni din nou. Maria Alexandrovna urmă:

— Pentru a îngriji sănătatea prințului, Zina va pleca în străinătate, în Italia, în Spania - Spania unde-s mirți, lămâi, cer albastru, unde se află Guadalquivirul, unde-i țara dragostei, unde nu se trăiește fără a iubi, unde trandafirii și sărutările, ca să zic așa, plutesc în văzduh. Dumneata pleci tot acolo după dânsa, îți jertfești slujba, relațiile, totul! Acolo începe dragostea voastră cu un elan nezăgăzuit - dragoste, tinerețe, Spania - Doamne! Se înțelege că dragostea voastră e castă, sfântă; dar, la urma urmei, voi *vă chinuiți* privindu-vă unul pe altul. Mă pricepi, *mon ami*? Au să se găsească, bineînțeles și oameni josnici, perfizi, monștri, care vor susține că nu sentimentul de rudenie față de un bătrân suferind te-a mânat în străinătate. Am spus dinadins că dragostea voastră e castă, fiindcă oamenii aceștia au să-i atribuie, probabil, cu totul altă semnificație. Dar sunt mamă, Pavel Alexandrovici și nu eu te voi învăța să faci un lucru rău! Prințul nu va fi în stare, firește, să vă urmărească pe amândoi. Dar ce importanță are asta! Oare se poate întemeia numai pe atât o clevetire atât de josnică? În cele din urmă, el moare, binecuvântându-și soarta. Spune-mi: cu cine se va mărita atunci Zina, dacă nu cu dumneata? Ești rudă atât de îndepărtată cu prințul, încât nu poate exista nici un obstacol în fața căsătoriei voastre. O iei de soție, tânără, bogată, nobilă - și în ce perioadă? - în perioada când cei mai puternici demnitari s-ar putea mândri cu o asemenea partidă! Prin ea ajungi cunoscut în cele mai înalte cercuri ale societății, prin ea capeți deodată un post important,

obții ranguri înalte. Acum ai o sută cincizeci de suflete, dar atunci o să fii bogat, prințul va rândui totul în testamentul său. Am să mă ocup eu de asta. În sfârșit, lucrul principal este că ea-i pe deplin sigură de dumneata, de inima dumitale, de sentimentele dumitale; și ajungi deodată pentru dânsa un erou al virtuții și al jertfirii de sine!… Și tot dumneata mai întrebi, după toate acestea, care-i profitul dumitale? Dar, la urma urmei, trebuie să fii orb, ca să nu vezi, să nu înțelegi și să nu și calculezi profitul când acesta se află la doi pași de dumneata, te privește în ochi, îți zâmbește și-ți spune: „Eu sunt, profitul tău!” Să avem iertare, Pavel Alexandrovici!

— Maria Alexandrovna! exclamă Mozgliakov nespus de tulburat, acum am înțeles totul! Am procedat grosolan, josnic, ticălos!

Sări din fotoliu și se apucă cu mâinile de păr.

— Și nechibzuit, adăugă Maria Alexandrovna, mai ales nechibzuit!

— Sunt un măgar, Maria Alexandrovna! mugi el aproape desperat. Acum totul s-a năruit, fiindcă o iubesc la nebunie!

— Poate că nu s-a năruit chiar totul, rosti încet doamna Moskaleva, cumpănind parcă ceva.

— O, dacă ar fi cu putință! Ajută-mă! Învață-mă! Salvează-mă!

Și Mozgliakov izbucni în plâns.

— Prietene! rosti cu compătimire Maria Alexandrovna, întinzându-i mâna. Ai făcut-o din prea mare aprindere, în clocotul pasiunii, prin urmare, tot din dragoste față de dânsa. Erai deznădăjduit, nu-ți dădeai seama ce faci! Ea trebuie să înțeleagă toate acestea.

— O iubesc ca un nebun și sunt gata să jertfesc totul pentru ea! strigă Mozgliakov.

— Ascultă, am să te justific față de ea…

— Maria Alexandrovna!

— Da, mă simt datoare s-o fac! Voi pune la cale să vă vedeți. Să-i spui totul, totul - așa cum ți-am vorbit adineauri!

— O, Doamne! Cât sunteți de bună, Maria Alexandrovna! … Dar… Nu se poate face asta chiar acum?

— Ferească sfântul! O, ce lipsit de experiență mai ești, prietene! Ea-i așa de mândră! Are să-ți ia purtarea drept o nouă grosolănie, o obrăznicie curată! Chiar mâine potrivesc eu totul; iar acuma pleacă de aici, du-te undeva, chiar la negustorul acela… Vino, poate, diseară, deși nu te-aș sfătui!

— Mă duc, mă duc! Doamne! M-ați reînviat! Încă o întrebare: dar dacă prințul n-o să moară așa de curând?

— Ah, Doamne, ce naiv ești, *mon cher Paul*. Dimpotrivă, trebuie să te rogi lui Dumnezeu pentru sănătatea lui. Se cuvine să dorim din toată inima mulți ani acestui bătrânel drăguț, bun, de o cinste cavalerească! Eu cea dintâi am să mă rog, zi și noapte, cu lacrimi în ochi, pentru fericirea fiicei mele. Dar vai! Se pare că starea sănătății prințului nu e de loc sigură! Afară de asta, va fi nevoit acum să mai stea și în capitală, s-o scoată pe Zina în lume. Mă tem, ah, tare mă tem că asta îl va doborî definitiv! Dar să ne rugăm, *mon cher Paul*, iar restul e în mâinile lui Dumnezeu! Ai plecat! Te binecuvântez, *mon ami*! Nădăjduiește, rabdă, fă-ți curaj, mai ales fă-ți curaj! Nu m-am îndoit niciodată de noblețea sentimentelor dumitale…

Îi strânse puternic mâna și Mozgliakov părăsi odaia în vârful degetelor.

— Ei, am scăpat de un prost! rosti ea triumfător. Au mai rămas ceilalți.

Ușa se deschise și intră Zina. Era mai palidă decât de obicei. Ochii îi scăpărau.

— Mămăică! spuse ea, isprăvește odată, că nu mai pot îndura. Totul e atât de murdar și de josnic, încât îmi vine să-mi iau lumea în cap. Nu mă mai chinui, nu mă scoate

din răbdări! Mi-e greață, auzi: mi-e greață de toată murdăria asta!

— Zina! Ce-i cu tine, îngerașul meu? Tu… Tu ai ascultat la ușă! exclamă Maria Alexandrovna, ațintind-o pe Zina cu o privire neliniștită.

— Da, am ascultat. Nu cumva vrei să-mi faci morală ca nătărăului aceluia? Ascultă, îți jur că dacă continui să mă chinuiești astfel și să-mi atribui tot soiul de roluri josnice în comedia asta mârșavă, am să părăsesc totul și am să pun capăt la toate dintr-o dată. Mi-ajunge că m-am hotărât pentru ticăloșia principală! Dar… Nu mă cunoșteam! O să mă înăbuș în infecția asta!…

Și ieși trântind ușa.

Maria Alexandrovna se uită stăruitor în urma ei și căzu pe gânduri.

— Să mă grăbesc, să mă grăbesc! izbucni ea tresărind. Nenorocirea de căpetenie, primejdia cea mare se află în ea și, dacă ticăloșii ăștia n-au să ne lase singuri, dacă au să trâmbițeze prin întreg orașul - ceea ce, probabil, au și făcut - atunci totul e pierdut. Ea n-o să poată îndura toată harababura asta și are să renunțe. Trebuie cu orice preț și neîntârziat să-l ducem pe prinț la țară! Întâi dau o fugă singură să-l scot din bârlog pe nătângul meu și să-l aduc aici. Doar trebuie, în sfârșit, să fie și el folositor la ceva! Între timp, celălalt are să-și isprăvească somnul și o să plecăm! Sună.

Caii fuseseră comandați în clipa când Maria Alexandrovna îl conducea sus pe prinț.

Ea se îmbrăcă, dar mai întâi trecu pe la Zina, ca să-i comunice, în linii mari, hotărârea sa și să-i dea unele instrucțiuni. Dar Zina nu era în stare s-o asculte. Zăcea pe pat, cu fața îngropată în perne, plângea cu hohote și-și smulgea părul lung, minunat, cu mâinile sale albe, dezgolite până la cot. Din când în când se cutremura, parcă un fior rece i-ar fi străbătut toate mădularele. Maria

Alexandrovna începu să-i vorbească, dar Zina nici nu încercă să-și ridice capul.

După ce stătu câtăva vreme aplecată asupra-i, Maria Alexandrovna ieși descumpănită și, ca să intre iarăși în apele sale în alt domeniu, se urcă în trăsură și porunci vizitiului să mâne caii din răsputeri.

„Păcat că Zina a ascultat! se gândea ea, în trăsură. L-am înduplecat pe Mozgliakov aproape cu aceleași argumente ca și pe dânsa. E mândră și poate că s-a simțit jignită… Hm! Dar lucrul de căpetenie este să apuc a îndeplini totul, până nu miros ceilalți cum stau lucrurile. Altfel e nenorocire! Dar dacă, colac peste pupăză, prostul meu n-o fi acasă…!”

Și numai la gândul acesta Maria Alexandrovna fu cuprinsă de o turbare ce nu prevestea nimic bun lui Afanasi Matveici. Se răsucea pe pernă, nerăbdătoare. Caii o duceau cu iuțeala fulgerului.

CAPITOLUL X

Trăsura zbura. Am mai spus că, încă în aceeași dimineață, pe când gonea prin oraș în căutarea prințului, o idee genială străfulgerase prin capul Mariei Alexandrovna. Despre această idee am făgăduit să pomenim la timpul cuvenit. Dar cititorul o cunoaște. Plănuise să-l sechestreze pe prinț și, cât mai repede cu putință, să-l ducă în satul din preajma orașului, unde prospera fără griji fericitul Afanasi Matveici. Nu vom ascunde faptul că Maria Alexandrovna era cuprinsă tot mai mult de un soi de neliniște fără noimă. Asta se întâmplă îndeobște chiar adevăraților eroi tocmai în momentul când își ating țelul. Un anume instinct îi

șoptea și ei că-i primejdios să rămână la Mordasov. „O dată ajunși la țară, chibzuia ea, n-avea decât să se întoarcă întreg orașul pe dos !” Se înțelege de la sine că nici în sat nu trebuia să piardă vremea. Se putea întâmplă orice, chiar orice, deși noi, desigur, nu luăm în seamă zvonurile în legătură cu eroina mea, răspândite în urmă de răuvoitori, cum că în clipa aceea Maria Alexandrovna se temea până și de poliție. Într-un cuvânt, ea își dădea seama că trebuie s-o cunune pe Zina cu prințul cât mai repede cu putință. Toate mijloacele îi erau la îndemână. Putea să-i cunune acasă preotul din sat, chiar a doua zi. Doar au mai fost nunți puse la cale în două ceasuri! Prințului trebuia să-i lămurească graba asta, lipsa oricăror sărbătoriri, ca logodna și petrecerea fetelor, drept un *comme il faut* necesar. Urma să fie convins prințul că sistemul acesta era mai decent și mai grandios. În sfârșit, totul putea fi prezentat drept o aventură romantică, atingându-se astfel coarda cea mai sensibilă din inima prințului. În cel mai rău caz, putea fi îmbătat, sau și mai bine, ținut într-una beat. Iar după aceea, orice s-ar fi întâmplat, Zina rămânea prințesă! Chiar dacă nu vor scăpa mai târziu de scandal, de pildă, la Petersburg sau la Moscova, unde prințul avea rude - exista și aici o consolare. În primul rând, toate acestea abia urmau să se întâmple, iar în al doilea rând, Maria Alexandrovna era încredințată că în înalta societate treburile nu ies niciodată fără scandal, mai ales cele legate de căsătorii… Că așa se și cade, deși scandalurile din înalta societate, după concepția ei, trebuiau să fie totdeauna deosebite, grandioase[xxxvii], ceva în genul lui *Monte-Cristo* sau *Mémoires du Diable*[xxxviii]. Că, în sfârșit, era de ajuns ca Zina să apară numai în înalta societate, iar mămăica ei s-o susțină, pentru ca toți să fie învinși în aceeași clipă și niciuna dintre aceste contese și prințese să nu poată rezista la săpuneala, obișnuită în Mordasov, pe care era în stare să le-o tragă Maria Alexandrovna tuturor la un loc

sau fiecăruia în parte. Ca urmare a acestor considerente, Maria Alexandrovna zbura acum ca vântul la moșia ei, după Afanasi Matveici, de care, după socotelile sale, avea să aibă absolută nevoie. Într-adevăr, a-l duce pe prinț în sat însemna să-l prezinți lui Afanasi Matveici, cu care prințul poate nici n-ar fi dorit să facă cunoștință. Dacă însă Afanasi Matveici va rosti invitația, problema va căpăta cu totul altă înfățișare. Pe lângă asta, prezența unui tată de familie, în vârstă, distins, cu cravată albă, în frac și cu pălăria într-o mână, sosit anume din țări îndepărtate de îndată ce auzise de prinț, ar fi produs un efect nemaipomenit de plăcut, măgulind chiar orgoliul prințului. Asemenea invitație, insistentă și fastuoasă, e greu s-o refuzi, își spuse Maria Alexandrovna. În sfârșit, trăsura străbătu în goană trei verste și vizitiul Sofron opri la peronul unei construcții de lemn, lungă, cu un singur cat, înnegrită de vreme, o adevărată paraginǎ, cu un șir lung de ferestre, înconjurată din toate părțile de tei bătrâni. Era casa de la țară și în același timp reședința de vară a Mariei Alexandrovna. În casă se aprinseseră luminile.

— Unde-i nătângul? strigă Maria Alexandrovna, repezindu-se ca un uragan în odăi. De ce se tăvălește aici prosopul ăsta? A, s-a șters el! Iar a fost la baie? Și veșnic se umflă de ceai! Ei, ce-ai holbat așa ochii la mine, nătărăule? Grișka! Grișka! Grișka! De ce are părul netuns? De ce nu l-ai tuns pe conașul, cum ți-am poruncit săptămâna trecută?

Când intră în casă, Maria Alexandrovna se pregătea să-l salute mult mai blând pe Afanasi Matveici; dar, văzându-l proaspăt sosit de la baie, bându-și cu desfătare ceaiul, nu-și putu stăpâni amara-i indignare. Într-adevăr: atâta activitate și atâtea griji din partea ei și atâta nepăsare fericită la Afanasi Matveici, om nefolositor și netrebnic! Acest contrast o săgeta drept în inimă. Între timp, nătângul, sau, ca să ne exprimăm mai curtenitor, cel ce fusese numit nătângul - ședea în fața samovarului uitându-

se, plin de spaimă și de mare uimire, cu gura căscată și cu ochii zgâiți la soția sa, care, când se ivi, aproape îl încremeni pe loc. Din antreu se iți mutra adormită și șuie a lui Grișka; rămăsese și el cu ochii holbați la scena asta.

— Păi, nu se lasă, d-aia nu l-am tuns, rosti el cu glas arțăgos și răgușit. De zece ori m-am apropiat cu foarfeca de dumnealui - uite, zic, acuși are să vină cucoana și-o s-o pățim amândoi. Atunci, pe unde o să scoatem cămașa? Nu vreau, zice, mai așteaptă, o să-mi fac părul pentru duminică. Am nevoie de păr lung.

— Cum? Își face părul? Ți s-a năzărit să-ți faci părul fără să-mi spui? Ce-s fasoanele astea? Și crezi că se potrivește pentru capul tău zălud? Doamne, ce neorânduială văd aici! A ce miroase? Te întreb, a ce miroase aici? strigă Maria Alexandrovna, năpustindu-se de zor asupra nevinovatului Afanasi Matveici, care se zăpăcise cu desăvârșire.

— Mă-măicuță! bolborosi soțul speriat, fără a se scula din loc, uitându-se cu ochi rugători la stăpâna lui. Mă-măicuță...!

— De câte ori am încercat să-ți vâr în capul tău de dobitoc că nu-s de loc măicuță pentru tine? Ce măicuță îți sunt eu ție, pigmeule! Cum îndrăznești să numești astfel o stimabilă doamnă, al cărei loc e în înalta societate și nu alături de un dobitoc ca tine!

— Păi... Păi tu, Maria Alexandrovna, totuși ești nevasta mea legiuită și de aceea îți vorbesc... ca între soți... încercă să-i răspundă Afanasi Matveici și în aceeași clipă își duse amândouă mâinile la cap, ca să-și păzească părul.

— Ah, mutră mârșavă ce ești! Cap de dovleac! Cine a mai auzit până acum un răspuns mai prostesc? Nevastă legiuită! Dar ce fel de neveste legiuite mai există azi? Mai folosește cineva, în înalta societate, cuvântul acesta stupid, de seminarist, vorba asta meschină și dezgustătoare - *legiuită*? Și cum de îndrăznești să-mi aduci aminte că-ți sunt soție, când eu mă străduiesc din răsputeri, prin toate resursele mele sufletești, să uit împrejurarea asta? De ce-ți

acoperi capul cu palmele? Priviți ce păr are! E ud, ud de tot! În trei ore nu i se usucă! Cum să-l mai iau cu mine? Cum să-l arăt oamenilor? Ce-i de făcut?

Și Maria Alexandrovna își frângea mâinile de furie, alergând încolo și încoace prin odaie. Nenorocirea, se înțelege, nu era mare și se putea înlătura lesne. Dar fapt e că Maria Alexandrovna nu-și putea stăpâni spiritul atotbiruitor și tiranic. Simțea trebuința să-și verse necontenit mânia asupra lui Afanasi Matveici, fiindcă tirania e un obicei care se preface în necesitate. De altfel, cunoaștem cu toții contrastele de care sunt capabile unele doamne delicate dintr-o societate anume între culise, acasă la ele; tocmai asemenea contrast am vrut să-l înfățișez aici. Afanasi Matveici urmărea cu emoție evoluțiile soției sale, ba chiar îl treceau nădușelile privind-o.

— Grișka, răcni ea în cele din urmă, boierul să se îmbrace numaidecât! Frac, pantaloni, cravată albă, vestă - mai repede! Dar unde i-i peria de cap, unde-i peria?

— Măicuță! Abia am ieșit din baie: pot răci, dacă plec în oraș...

— Nu răcești!

— Păi uite și părul mi-e ud...

— Îl uscam noi numaidecât. Grișka, ia peria de cap și freacă-l până s-o usca. Mai tare! Mai tare! Mai tare! Uite-așa! Uite-așa!

La porunca asta, conștiinciosul și devotatul Grișka se puse să frece din răsputeri părul conașului său și, ca să-i vină mai la îndemână, îl apucă de umăr și-l aplecă puțin spre divan. Afanasi Matveici se strâmba gata să plângă.

— Acum vino încoace! Ridică-l, Grișka. Unde-i pomada? Apleacă-te, apleacă-te, ticălosule! Apleacă-te, trântorule!

Și Maria Alexandrovna se apucă, cu propriile sale mâini, să-și pomădeze soțul, trăgându-i fără milă pletele dese, înspicate de căruntețe, pe care el, spre nenorocirea lui, nu le tunsese. Afanasi Matveici icnea, ofta, dar nu scotea nici un țipăt și suporta docil întreaga operație.

— Mi-ai stors vlaga din mine, scârnavule! rosti Maria Alexandrovna. Apleacă-te mai mult, apleacă-te!

— Dar de ce, măicuță, ți-am stors eu vlaga? bâigui soțul, aplecându-și capul cât mai mult cu putință.

— Nătărăul! Nu înțelege o alegorie. Acum piaptănă-te; și tu, îmbracă-l mai repede!

Eroina noastră se așează în fotoliu, urmărind cu un aer inchizitorial întreg ceremonialul înveșmântării lui Afanasi Matveici. Între timp, acesta apucă să se mai odihnească și să-și vină în fire: iar când ajunseră slujitorii la înnodatul cravatei albe, bărbatul îndrăzni chiar să emită o părere personală în privința formei și a frumuseții nodului. În sfârșit, îmbrăcându-și fracul, respectabilul soț își recapătă pe deplin curajul și începu să se privească în oglindă cu oarecare stimă.

— Și unde mă duci, Maria Alexandrovna? rosti el în timp ce se ferchezuia.

Mariei Alexandrovna nu-i veni să-și creadă urechilor.

— Auziți, mă rog! Momâie de speriat păsările ce ești! Cum îndrăznești să mă întrebi: unde te duc?

— Măicuță, dar trebuie să știu…

— Zât! O dată numai să-mi spui măicuță, mai ales acolo unde mergem acum! O lună întreagă ai să rămâi fără ceai.

Speriat, soțul tăcu.

— Ian te uită la el! N-ai fost în stare să capeți nici măcar o decorație, ciumă ce ești! urmă ea, privind cu dispreț fracul negru al lui Afanasi Matveici.

Acesta se supără în cele din urmă.

— Decorațiile, măicuță, le dau șefii, iar eu sunt consilier și nicidecum ciumă, rosti el cu nobilă indignare.

— Cum, cum, cum? Păi văd că ai învățat să și judeci aici! Țăran prost ce ești! Neisprăvitule! Îmi pare rău că n-am timp acum să mă ocup de tine, că te-aș fi… Dar nu-i nimic, îmi amintesc eu mai târziu! Dă-i pălăria, Grișka! Dă-i șuba! Aici, în lipsa mea, să se facă curățenie în tustrele odăile. Să se deretice și odaia verde, cea din colț! Puneți mâna pe

perii! Scoateți husele de pe oglinzi, de pe ornice și peste un ceas totul să fie gata. Iar tu pune-ți fracul; celorlalți să le dai mănuși, auzi, Grișka, auzi?

Urcară în trăsură. Afanasi Matveici era cât se poate de nedumerit. Între timp, Maria Alexandrovna se gândea în sine cum să-i vâre în cap soțului său, așa fel ca să înțeleagă mai bine, unele precepte necesare în situația lui actuală. Dar soțul i-o luă înainte.

— Știi, Maria Alexandrovna, am avut azi un vis grozav de original! anunță el cu totul pe neașteptate, în mijlocul tăcerii reciproce.

— Ptiu, sperietoare blestemată! Credeam că-i cine știe ce! Un vis! Cum îndrăznești să mi te vâri în suflet cu visurile tale de mujic! Original! Parcă pricepi tu ce-i aceea original! Ascultă, îți spun pentru cea din urmă oară: dacă mai cutezi să-mi pomenești măcar o dată despre un vis ori altceva, apoi nici nu știu ce-am să-ți fac! Destupă-ți urechile! A sosit la mine prințul K. Îl ții minte pe prinț?

— Ptiu, măicuță, îl țiu minte. Da de ce a binevoit să poftească pe la noi?

— Taci, asta nu-i treaba ta! Tu trebuie să-l poftești, de îndată și cu mare cinstire, ca o gazdă, la noi la țară. De aceea te-am și luat. Chiar azi ne urcăm în trăsură și plecăm. Dar dacă ai să îndrăznești a scoate numai o vorbuliță toată seara, mâine, poimâine sau oricând, am să te pun un an întreg să pești gâște! Nici să nu crâcnești, să nu scoți nici un cuvânt! Asta-i toată datoria ta, ai înțeles?

— Bine, dar dacă am să fiu întrebat?

— Tu să taci mai departe chitic.

— Bine, dar nu poți să taci într-una, Maria Alexandrovna.

— Atunci fă și tu scurt, de pildă, cam așa: hm! sau altfel cumva, ca să arăți că ești om deștept și judeci înainte de a deschide gura.

— Hm.

— Dar înțelege-mă odată! Te duci acolo pentru că tu, auzind de prinț, ești încântat de vizita lui și îndată ai sosit în zbor ca să i te închini și să-l poftești la tine la țară, pricepi?

— Hm.

— Păi nu acuma să faci: hm! Nătărăule! Mie să-mi răspunzi acătării.

— Bine, măicuță, toate am să le fac precum dorești. Numai că: de ce să-l poftesc eu pe prinț?

— Cum? Cum? Iar te-ai apucat să judeci? Dar ce te privește pe tine: de ce? Cum îndrăznești să întrebi?

— Păi eu tocmai de-aia întreb, Maria Alexandrovna: cum am să-l poftesc, dacă mi-ai poruncit să tac?

— Las-că vorbesc eu pentru tine, iar tu numai să te înclini, să te închini și să ții pălăria în mână. Pricepi?

— Pricep; măi… Maria Alexandrovna…

— Prințul este foarte glumeț. Dacă o să spună ceva, chiar dacă nu ți se adresează ție, tu să răspunzi la toate cu un zâmbet vesel și blând, auzi?

— Hm.

— Iar: hm! Cu mine să nu faci: hm! Răspunde de-a dreptul: ai auzit, ori ba?

— Am auzit, Maria Alexandrovna, am auzit, cum să nu aud, dar fac și eu hm, hm! Ca să mă obișnuiesc, după cum ai poruncit. Numai că, iar întreb, măicuță. Adică, cum vine vorba: dacă prințul o să spună ceva, poruncești să mă uit la dânsul și să zâmbesc. Dar dacă totuși mă întreabă ceva pe mine?

— Ce nătărău lipsit de glagorie mai ești! Ți-am mai spus: tu să taci. Răspund eu pentru tine. Tu numai să te uiți și să zâmbești.

— Păi, are să creadă că-s mut, bombăni Afanasi Matveici.

— Mare scofală! Las' să creadă; în schimb, n-o să vadă că ești prost.

— Hm… Bine, dar dacă ceilalți au să mă întrebe ceva?

— Nimeni n-are să te întrebe, n-o să fie nimeni. Iar dacă se întâmplă - ferească Dumnezeu! - să vină careva și te întreabă sau îți spune ceva, tu să răspunzi pe loc cu un zâmbet sarcastic. Știi ce-i aia zâmbet sarcastic?

— Adică șugubăț, nu-i așa, măicuță?

— Îți arăt eu ție șugubăț, nătărăule! Dar cine să pretindă sarcasm de la un prostălău ca tine? Înseamnă zâmbet batjocoritor, pricepi tu? Un zâmbet zeflemist și plin de dispreț.

— Hm!

„Of, tare mă tem pentru nătărăul ăsta, șopti în sine Maria Alexandrovna. A jurat, de bună seamă, să-mi stoarcă toată vlaga din mine! Zău că ar fi fost mai bine dacă nu-l luam de loc!”

În timp ce-i treceau prin cap asemenea gânduri, neliniștită, văicărindu-se, Maria Alexandrovna scotea mereu capul pe fereastra trăsurii și-și zorea vizitiul. Caii zburau, nu alta; dar stăpânei tot i se părea că merg prea încet. Afanasi Matveici ședea tăcut în colțul său și-și repeta în minte lecția. În cele din urmă, trăsura intră în oraș și se opri în fața casei Mariei Alexandrovna. Dar abia apucă eroina noastră să se repeadă în cerdac, că văzu deodată apropiindu-se de casă o sanie cu două locuri, cu poclit, trasă de o pereche de cai, aceeași în care se plimba de obicei Anna Nikolaevna Antipova. În sanie se aflau două cucoane. Una din ele era, se înțelege, însăși Anna Nikolaevna, iar cealaltă - Natalia Dmitrievna, proaspăta-i partizană și prietenă sinceră. Mariei Alexandrovna îi îngheță inima. Dar n-apucă să scoată o exclamație, că se apropie un alt echipaj, o trăsurică pesemne cu încă o musafiră. Se auzi o larmă de bucurie.

— Maria Alexandrovna! Împreună cu Afanasi Matveici! Ați sosit! De unde veniți? Ce bine s-a potrivit, tocmai am venit să ne petrecem toată seara la dumneavoastră! Ce surpriză!

Musafirele dădură buzna în cerdac, ciripind ca niște rândunele. Maria Alexandrovna nu-și credea ochilor și urechilor.

„Înghiți-v-ar pământul! își zise. Asta miroase a complot. Trebuie să cercetez! Dar… N-o să ajungeți, gaițelor, să mă păcăliți pe mine! Așteptați numai !”

CAPITOLUL XI

Mozgliakov ieși de la Maria Alexandrovna, după toate aparențele, deplin liniștit. Convorbirea îl înflăcărase cu desăvârșire. Nu se mai duse la Boroduev, simțind nevoia să rămână singur. Năvala extraordinară de visuri eroice și romantice nu-i dădea liniște. Visa o explicație solemnă cu Zina, urmată de lacrimile nobile ale inimii lui atotiertătoare. Vedea parcă paloarea și deznădejdea sa la strălucitul bal petersburghez, vedea Spania, Guadalquivirul, dragostea și pe muribundul prinț care le unea mâinile în ultimele sale momente… Apoi frumoasa soție, devotată, admirându-i mereu eroismul și sentimentele înalte… Iar printre altele, în surdină - atențiile vreunei contese din „înalta societate”, în care va intra neapărat datorită căsătoriei sale cu Zina, văduva prințului K…; în sfârșit, un post de viceguvernator, bani - într-un cuvânt, toate bucuriile zugrăvite cu atâta elocință de Maria Alexandrovna se perindau din nou în spiritul său satisfăcut, mângâindu-l, atrăgându-l și, mai cu seamă, măgulindu-i orgoliul. Dar nu știu nici eu ce explicație să dau unei împrejurări și anume: după ce aceste încântări începură să-l obosească, i se ivi deodată un gând cât se poate de sâcâitor: precum că, în orice caz, toate

perspectivele aparțineau viitorului, deocamdată însă rămăsese, totuși, cu buzele umflate. În clipa când îi veni gândul acesta, băgă de seamă că rătăcea undeva foarte departe, într-o suburbie a Mordasovului, izolată și necunoscută. Se întuneca. Pe străzile încadrate de căsuțe cu curți părăginite, cu ziduri într-o rână, lătrau înverșunat câinii, care în târgușoarele de provincie se înmulțeau în număr înspăimântător de mare și tocmai în mahalalele unde nu este nimic de păzit și nimic de furat. Se porni o ninsoare cu fulgi umezi. Din când în când, întâlnea câte un târgoveț întârziat sau o femeie în cojoc și cu cizme. Toate acestea, nu știu cum, începură să-l indispună pe Pavel Alexandrovici - semn cât se poate de rău, deoarece totdeauna când evenimentele iau o întorsătură bună, totul ne apare, dimpotrivă, într-o înfățișare plăcută și luminoasă. Pavel Alexandrovici își aminti, fără să vrea, că până atunci el fusese acela care dădea mereu tonul la Mordasov. Era încântat când pretutindeni se făcea aluzie că-i logodnic și era felicitat în calitatea asta. Se mândrea chiar că era logodnic și, deodată, are să apară în fața tuturor ca un logodnic în retragere! Se va stârni râsul! Doar nu se va apuca să-l convingă de contrariu, povestindu-le de balurile petersburgheze, în săli cu coloane și de Guadalquivir! Chibzuind astfel, întristându-se, ajunse în cele din urmă la ideea care mai de mult îi dădea o ușoară strângere de inimă: „Oare-i adevărat totul? Oare lucrurile se vor împlini așa cum le-a zugrăvit Maria Alexandrovna?” Cu acest prilej, își aminti că Maria Alexandrovna era o cucoană nemaipomenit de șireată și, oricât de demnă ar fi de respectul general, totuși bârfește și minte de dimineață până seara. Că avusese, pesemne, acum, anumite motive ca să-l îndepărteze pe dânsul și că, la o adică, oricine-i meșter să zugrăvească realitatea în fel și chip. Se gândi și la Zina, își aminti privirea ei la despărțire, care nu exprima nici pe departe o tăinuită și pătimașă dragoste; și, cu același prilej, își aduse aminte că acum o oră căpătase în

față, din partea ei, epitetul de nătărău. Amintindu-și toate acestea, Pavel Alexandrovici se opri deodată ca înlemnit și roși până la lacrimi de rușine. Ca dinadins, în clipa următoare, i se întâmplă un lucru neplăcut: calcă greșit și căzu de pe trotuarul de lemn într-un troian de zăpadă. În timp ce se zbătea în troian, o haită de câini, care-l urmăreau de mult cu lătrături, se repezi asupră-i din toate părțile. Unul din câini, cel mai mic și mai îndrăzneț, se agăță chiar de dânsul, apucându-se cu dinții de poalele șubei. Apărându-se de câini, înjurând în gura mare, ba chiar blestemându-și soarta, Pavel Alexandrovici, cu poalele șubei sfâșiate și cu o tristețe fără margini în inimă, ajunse, în sfârșit, până la capătul străzii și abia aici băgă de seamă că se rătăcise. Se știe că un om rătăcit într-un cartier al orașului, mai cu seamă noaptea, nu-i de loc în stare să meargă pe stradă drept înainte; în orice clipă, împins parcă de o stihie necunoscută, cotește pe străzile și ulicioarele întâlnite în cale. Urmând sistemul acesta, Pavel Alexandrovici se rătăci de-a binelea. „Dracu să ia ideile astea înalte! spunea el în sinea lui, scuipând cu furie. Să vă ia necuratul pe toți cu sentimentele înalte și cu Guadalquivirurile voastre!” N-aș spune că Mozgliakov era atrăgător în clipele acelea. În sfârșit, frânt de oboseală, chinuit, după două ore de rătăcire, ajunse la intrarea casei Mariei Alexandrovna. Se miră, văzând acolo multe trăsuri. „Oare au musafiri, poate dau o serată? se gândi el. Dar cu ce scop?” întrebă un servitor pe care-l întâlni și, aflând că Maria Alexandrovna fusese la țară și-l adusese pe Afanasi Matveici cu cravată albă și că prințul se trezise, dar încă nu coborâse la oaspeți, Pavel Alexandrovici, fără să spună un cuvânt, urcă sus la unchiul său. În clipa aceea, se afla într-o stare de spirit, în care un om slab este capabil să săvârșească mârșăvia cea mai groaznică, numai și numai din răzbunare, fără a se gândi că, poate, va fi nevoit pe urmă să se căiască toată viața.

Intră în odaia de sus și-l văzu pe prinț în fotoliu, în fața serviciului său de toaletă pentru călătorie! Capul îi era chel chilug. Apucase însă să-și pună bărbuța și favoriții. Peruca lui se afla în mâinile unui camerist cărunt, încărcat de ani, preferatul prințului, cu numele de Ivan Pahomîci, care o pieptăna cu un aer deosebit de atent și respectuos. Iar prințul, ca atare, avea un aspect cât se poate de jalnic, fiindcă nu se trezise încă din beția de mai înainte. Ședea parcă dărâmat, clipind din ochi, boțit tot, fleașcă și se uita la Mozgliakov ca și cum nu l-ar fi recunoscut.

— Cum te simți, unchiule? îl întrebă Mozgliakov.

— Cum… Tu ești? rosti, în sfârșit, unchiul. Eu, frate, am ațipit nițeluș. Ah, Doamne! rosti el, însuflețindu-se, dar sunt… Fără pe-ru-că!

— Nu te neliniști, unchiule! Am… Am să te ajut, dacă dorești.

— Vezi, acum ai aflat secretul meu! Am spus eu că ușa trebuie în-cu-ia-tă! Ei, prietene, trebuie ne-întâr-ziat să-mi dai cu-vân-tul de onoare că n-ai să te folosești de secretul meu și n-o să spui nimănui că am păr fals.

— O, dă-mi voie, unchiule! Se poate să mă socoți în stare de asemenea josnicie! izbucni Mozgliakov, vrând să-i intre în voie bătrânului pentru… scopurile sale următoare.

— Ei da, ei da! Și fiindcă văd că ești un suflet nobil, fie, am să te ui-mesc… Și am să-ți dezvălui secretele mele. Cum îți place, dragul meu, mustața asta?

— Splendidă, unchiule! Uimitoare! Cum de ai izbutit să ți-o păstrezi atâta timp?

— Schimbă-ți părerea, prietene, e fal-să! rosti prințul, privind triumfător la Pavel Alexandrovici.

— Oare? Greu de crezut. Ei, dar favoriții? Recunoaște, unchiule, pesemne îi cănești.

— Îi cănesc? Nu numai că nu-i cănesc, dar și ei sunt absolut falși.

— Falși? Vai, unchiule, ce spui! Eu unul, pentru nimic în lume, nu cred. Îți râzi de mine!

— *Parole d'honneur, mon ami!*[37] făcu prințul cu un aer solemn. Și, în-chi-pu-ie-ți, toți, absolut toți se în-șa-lă ca și tine! Nici Stepanida Matveevna nu crede, deși uneori mi-i pu-ne chiar ea. Dar sunt convins, prietene, că ai să-mi păstrezi secretul. Dă-ți cuvântul de onoare…

— Pe cuvânt de onoare, unchiule, că-l păstrez. Îți repet: se poate să mă crezi capabil de asemenea josnicie?

— Ah, prietene, cum am căzut eu azi fără tine! Teofil m-a răs-tur-nat iar cu trăsura.

— Te-a răsturnat iar! Dar când?

— Păi, tocmai când ne apropiam de mâ-năs-ti-re…

— Știu, unchiule, mai înainte.

— Nu, nu, acum două ceasuri, nu mai mult, am plecat spre mânăstire, iar el s-a apucat să mă răstoarne. Așa de tare m-am speriat, că și acum parcă mi-e sărită inima din loc.

— Dar, unchiule, ai dormit doar! spuse uimit Mozgliakov.

— Ei da, am dormit… Și pe urmă am ple-cat, de altfel… de altfel, poate că… Ah, cât e de ciudat!

— Te asigur, unchiule, că ai visat! Ai dormit cât se poate de liniștit după prânz și până acum.

— Oare?

Și prințul căzu pe gânduri.

— Ei da, într-adevăr, poate că s-a întâmplat în vis. De altfel, îmi amintesc tot ce am visat. Mai întâi, am văzut un taur fioros, cu coarne; pe urmă, am visat un pro-cu-ror și parcă și el avea coarne…

— Acesta-i, pesemne, Nikolai Vasilieviei Antipov, unchiule.

— Ei da, poate că era el. După aceea, l-am văzut pe Napoleon Bo-na-parte. Știi, prietene, toată lumea spune că semăn cu Napoleon Bo-na-parte… Iar din profil cică semăn izbitor cu un papă din vremurile străvechi. Cum găsești, dragul meu, semăn cu un pa-pă?

[37] Pe cuvânt de onoare, prietene! (fr.).

— Cred că semeni întru totul cu Napoleon, unchiule.

— Ei da, *en face*[38]. De altfel și eu cred la fel, dragul meu. Și l-am visat când se afla pe insulă și, știi, era așa de vorbăreț, plin de îndrăzneală și vesel, că m-a amuzat nespus.

— Vorbești de Napoleon, unchiule? zise Pavel Alexandrovici, privindu-l gânditor. Și o idee stranie i se înfiripă în minte - o idee de care nici el însuși încă nu-și putea da bine seama.

— Ei da, de Na-po-le-on. Amândoi am tot discutat filosofie. Și știi, prietene, îmi pare chiar rău că s-au purtat atât de aspru cu dânsul... en-gle-jii. Sigur că da, dacă nu-l țineau în lanț, se dădea iar la oameni. Era ca turbat! Dar tot îmi pare rău! Eu nu m-aș fi purtat așa. Eu l-aș fi pus să stea pe o insulă ne-lo-cuită.

— De ce pe una nelocuită? îl întrebă Mozgliakov distrat.

— Ei, măcar și pe una locuită. Dar numai de oameni înțelepți. Ei și i-aș fi organizat tot soiul de dis-trac-ții: teatru, muzică, balet - totul pe socoteala statului. I-aș fi dat drumul să se plimbe, bineînțeles sub supraveghere, altfel ar fi șters-o numaidecât. Strașnic îi plăceau nu știu ce piroști. Ei și piroști aș fi pus să i se coacă. L-aș fi ținut, ca să zic așa, pă-rin-teș-te. Cu mine s-ar fi căit...

Mozgliakov asculta distrat sporovăiala bătrânului pe jumătate încă adormit și-și rodea unghiile de nerăbdare. Ar fi vrut să aducă vorba de însurătoare, nu știa nici el de ce anume. Dar inima îi clocotea cu o furie nemărginită. Deodată, bătrânelul scoase un strigăt de mirare.

— Ah, *mon ami*! Dar am uitat să-ți spun. Închipuiește-ți, am făcut azi o cerere în că-să-to-rie.

— O cerere în căsătorie, unchiule? exclamă Mozgliakov, însuflețindu-se.

— Ei, da, o cerere în că-să-to-rie. Pahomîci, pleci? Bine. *C'est une charmante persoane*... Dar... îți mărturisesc,

[38] Din față (fr.).

dragul, meu, am procedat ne-chib-zuit. Abia a-cum văd. Ah, Doamne!

— Dar dă-mi voie, unchiule, când ai făcut-o?

— Îți mărturisesc, prietene, nici nu știu precis când anume. Nu cumva am visat și asta? Ah, totuși ce ciudat e!

Mozgliakov tresări de încântare. O nouă idee îi fulgeră prin minte.

— Dar cui și când ai făcut cererea în căsătorie, unchiule? repetă el nerăbdător.

— Fiicei gazdei, *mon ami… cette, belle personne*[39]… de altfel, am uitat cum o chea-mă. Numai că, vezi, *mon ami*, nu pot cu nici un chip să mă în-sor. Ce să mă știu eu face acum?

— Da, se înțelege că te distrugi dacă te însori! Dar dă-mi voie să-ți mai fac o întrebare, unchiule! Dumneata ești absolut sigur că ai făcut într-adevăr o cerere în căsătorie?

— Ei da… Sunt sigur.

— Dar dacă ai văzut totul în vis, la fel cum ai visat că te-ai răsturnat a doua oară cu trăsura?

— Ah, Doamne! Într-adevăr, poate că am visat și asta! Așa că, acum nici nu știu cum să mai apar acolo. Cum s-ar putea, prietene, să aflu pre-cis, pe-o cale o-co-li-tă: am făcut cererea, ori nu? Fiindcă, îți dai seama în ce situație mă aflu acum?

— Știi ceva, unchiule? Eu cred că nici n-avem nevoie să aflăm nimic.

— Păi cum?

— Eu cred cu siguranță că ai visat.

— Și eu cred la fel, dragul meu, mai ales că am adeseori a-se-me-nea visuri.

— Ei, vezi, unchiule? Imaginează-ți, ai băut puțin la gustarea de dimineață, pe urmă la prânz și, în sfârșit…

— Ei da, prietene; poate că tocmai din pricina asta-i.

— Cu atât mai mult, unchiule, cu cât, chiar dacă ai fi fost înflăcărat la culme, totuși nu puteai cu nici un chip să faci

[39] Această frumoasă făptură (fr.).

aievea o asemenea cerere nechibzuită. Din câte te cunosc, unchiule, ești un om prin excelență rațional și…

— Ei da, ei da.

— Închipuie-ți numai un lucru: dacă ar afla despre asta rudele dumitale, care și așa nu te simpatizează, ce s-ar întâmpla atunci?

— Ah, Doamne! strigă prințul speriat, ce s-ar întâmpla?

— Dă-mi voie! Apoi ar striga cu toții într-un glas că ai făcut-o nefiind în depline facultăți mintale, că ești nebun, că trebuie să fii pus sub tutelă, că ai fost înșelat și te pomenești închis undeva sub supraveghere.

Mozgliakov știa cu ce poate fi speriat bătrânul.

— Ah, Doamne! exclamă prințul, tremurând ca varga. Oare într-adevăr m-ar închide?

— Și de aceea judecă și dumneata, unchiule: puteai să faci aievea o asemenea cerere nechibzuită? Dumneata îți cunoști singur interesele. Te asigur solemn că ai văzut toate acestea în vis.

— Neapărat în vis, ne-a-pă-rat în vis! repetă prințul speriat. Ah, cât de înțelept le-ai judecat, dra-gul meu! Îți mulțumesc din suflet că m-ai lă-mu-rit.

— Iar eu, unchiule, sunt cât se poate de fericit că m-am întâl-nit azi cu dumneata. Închipuiește-ți: fără mine, te-ai fi putut într-adevăr încurca, crezând că ești mire și coborând acolo în calitate de mire. Îți dai seama cât de periculos ar fi fost?

— Ei da… Da, periculos!

— Amintește-ți numai că fata asta are douăzeci și trei de ani. Nimeni n-o ia de nevastă, și, deodată, dumneata, un om cu vază, bogat, te înfățișezi ca mire! Au să se agațe numaidecât de ideea asta, au să te asigure că ești cu adevărat mire și te pomenești că te însoară cu forța. O să-și facă socoteala că poate ai să mori curând.

— Oare?

— Și, la urma urmei, amintește-ți, unchiule: un om cu calitățile dumitale…

— Ei da, cu calitățile mele…

— Cu inteligența dumitale, cu amabilitatea dumitale…

— Ei da, cu inteligența mea, da…!

— Și, la urma urmei, ești prinț. Oare numai o partidă ca asta ai putea găsi dacă ar trebui, într-adevăr, dintr-un motiv oarecare, să te însori? Gândește-te numai ce vor spune rudele dumitale?

— Ah, prietene, m-ar mânca de viu! Am și îndurat din partea lor atâta perfidie și răutate… Imaginează-ți, bănuiesc că au vrut să mă închidă într-o casă de ne-buni. Ei, spune și tu, prietene, este acesta un lucru potrivit? Ce-aș fi făcut eu acolo… Într-o casă de ne-buni?

— Se înțelege, unchiule, și, de aceea, n-am să mă depărtez nici un pas de dumneata, după ce ai să cobori. Acolo-s musafiri acum.

— Musafiri? Ah, Doamne!

— Nu te neliniști, unchiule, am să fiu lângă dumneata.

— Vai, cât îți sunt de re-cu-nos-că-tor, dragul meu, ești pur și simplu salvatorul meu. Dar, știi ceva? Mai bine plec.

— Mâine, unchiule, mâine dimineață la ora șapte. Iar astăzi îți iei rămas bun de la toți și le spui că pleci.

— Plec neapărat… la părintele Misail… Dar, prietene, dacă au să mă pe-țeas-că aici, jos?

— Nu te teme, unchiule, am să fiu lângă dumneata. Și, la urma urmei, orice ar spune, orice aluzie ar face, spune-le direct că ai văzut totul în vis… Așa cum s-a și întâmplat de fapt.

— Ei da, ne-a-pă-rat în vis! Numai că, știi, prietene, a fost totuși un vis nespus de în-cân-tă-tor! Ea e uimitor de frumoasă și, știi, are niște forme…

— Ei, rămâi cu bine, unchiule, eu mă duc jos, iar dumneata…

— Cum? Mă lași, va să zică, singur! izbucni prințul înspăimântat.

— Nu, unchiule, coborâm numai separat; întâi eu, apoi dumneata. O să fie mai bine așa.

— Ei, bi-ne! Apropo, trebuie să-mi notez un gând.

— Tocmai, unchiule, notează-ți gândul și după aceea vino, nu zăbovi. Iar mâine dimineață…

— Mâine dimineața - la ieromonah, neapărat la ie-ro-mo-nah! *Charmant, charmant*! Dar știi, prietene, ea e ui-mi-tor de frumoasă… Niște forme… Și dacă ar fi trebuit neapărat să mă însor, atunci…

— Să te ferească Dumnezeu, unchiule!

— Ei da, să mă ferească Dumnezeu… Ei, la revedere, dragul meu, vin îndată… Numai să-mi notez. Apropo, de mult voiam să te întreb: ai citit memoriile lui Casanova?

— Am citit, unchiule, dar de ce?

— Ei da… Uite, acum am ui-tat ce vroiam să spun…

— Ai să-ți amintești mai târziu, unchiule! La revedere!

— La revedere, prietene, la revedere! Totuși, a fost un vis încântător, un vis în-cân-tă-tor…!

CAPITOLUL XII

— Venim toate la dumneata, toate! Are să vină și Praskovia Ilinișna, vroia să vină și Luiza Karlovna, gânguri Anna Nikolaevna, intrând în salon și privind cu aviditate în jur.

Era o cuconiță măruntă, destul de drăguță, îmbrăcată pestriț, dar bogat - și pe deasupra știind foarte bine că-i drăguță. I se părea mereu că prințul, împreună cu Zina, sunt ascunși undeva într-un colț.

— Și Katerina Petrovna are să vină. Și Felisata Mihailovna vroia să vină, adăugă Natalia Dmitrievna, o cucoană de dimensiuni uriașe, ale cărei forme îi plăcuseră așa de mult prințului și care grozav aducea cu un

grenadier. Purta o pălărie roz, mică de tot, care-i stătea pe ceafă. Se împliniseră trei săptămâni de când era cea mai sinceră prietenă a Annei Nikolaevna, căreia îi dădea de mult târcoale, îi făcea curte și pe care, judecând după aspect, ar fi putut s-o înghită dintr-o îmbucătură, cu oase cu tot.

— Nu mai vorbesc de încântarea, aș putea spune, pe care o simt, văzându-vă pe amândoi la mine și încă seara, își începu cântecul Maria Alexandrovna, după ce-și reveni din buimăceala surprizei; dar, spuneți-mi, vă rog, ce minune v-a adunat azi la mine, după ce îmi pierdusem cu totul nădejdea de a avea onoarea asta?

— O, Doamne, Maria Alexandrovna, cum ești și dumneata, zău așa! rosti dulceag Natalia Dmitrievna, fandosindu-se rușinoasă și cu glas pițigăiat, ceea ce făcea un contrast cât se poate de curios cu înfățișarea ei.

— *Mais, ma charmante*, ciripi Anna Nikolaevna, dar trebuie, trebuie neapărat să isprăvim într-o bună zi pregătirile noastre pentru teatrul acesta. Încă azi Piotr Mihailovici i-a arătat lui Kallist Stanislavici nespusa-i mâhnire că activitatea asta nu merge bine și că nu facem decât să ne certăm. De aceea ne-am și adunat în seara asta și ce ne-am zis: hai să mergem la Maria Alexandrovna și să hotărâm totul, dintr-o dată! Natalia Dmitrievna le-a dat de știre și celorlalte. Au să vină toate. Așa o să ne înțelegem și o să iasă lucrurile bine. Să nu se mai spună că nu facem decât să ne certăm, nu-i așa, *mon ange*? adăugă ea șăgalnic, sărutând-o pe Maria Alexandrovna. Ah, Doamne! Zinaida Afanasievna! Pe zi ce trece te faci mai frumoasă!

Anna Nikolaevna se repezi s-o sărute pe Zina.

— Nici nu are altceva de făcut, decât să înflorească! adăugă dulceag Natalia Dmitrievna, frecându-și mâinile uriașe.

„Uf, dracu să le ia! Nu m-am gândit la teatrul ăsta! Au și găsit un pretext, gaițele!” șopti Maria Alexandrovna, fierbând de turbare.

— Cu atât mai bine, îngerul meu, adăugă Anna Nikolaevna, cu cât la dumneata se află acum drăguțul de prinț. Dumneata știi doar că foștii proprietari ai Duhanovului aveau un teatru. Ne-am interesat și știm că acolo sunt depozitate toate decorurile vechi, cortina și chiar costumele. Prințul a fost azi la mine; iar eu am fost atât de mirată de sosirea lui, încât am uitat să-i spun. Acum o să aducem dinadins vorba de teatru; dumneata ai să ne ajuți și prințul are să poruncească a ni se trimite vechiturile acelea. Altminteri, pe cine poți pune aici să facă ceva care să semene a decor? Și mai ales că noi vrem să-l atragem și pe prinț la teatrul nostru. Trebuie neapărat să facă și el o subscripție, doar e în folosul săracilor. Poate că o să ia chiar și un rol - e așa de drăguț și de înțelegător. Și atunci, lucrurile au să meargă de minune.

— Sigur că are să primească un rol. Poate fi pus să joace orice rol, adăugă cu subînțeles Natalia Dmitrievna.

Anna Nikolaevna n-o mințise pe Maria Alexandrovna: cucoanele soseau una după alta. Maria Alexandrovna abia apuca să le întâmpine și să scoată exclamațiile cerute în asemenea cazuri de buna-cuviință și de normele comportării *comme il faut*.

Nu-mi iau sarcina să descriu pe toate vizitatoarele. Voi spune numai că fiecare din ele avea în priviri o deosebită perfidie. Pe fețele tuturor era întipărită așteptarea și un soi de nerăbdare sălbatică. Unele dintre cucoane sosiseră cu gândul hotărât de a fi martorele unui scandal nemaipomenit și s-ar fi supărat foarte rău dacă ar fi trebuit să plece fără să asiste la el. Maria Alexandrovna se pregăti de atac cu toată tăria. Începu să plouă cu întrebări în legătură cu prințul, în aparență cele mai firești, dar fiecare dintre ele ascundea o aluzie, o insinuare ocolită. Sosi ceaiul; toți luară loc. Un grup puse stăpânire pe pian. La invitația de a cânta la pian sau din gură, Zina răspunse sec că nu se simte prea bine. Paloarea obrazului ei dovedea acest lucru. Pe loc se revărsară întrebări compătimitoare și

până și aici cucoanele găsiră prilej să se intereseze de câte ceva și să facă aluzii. Întrebară și de Mozgliakov, adresându-se Zânei. Între timp, Maria Alexandrovna se împărțea în zece, vedea tot ce se petrece în fiecare colț al odăii, auzea ce spune fiecare musafiră, deși erau aproape zece și răspundea neîntârziat la toate întrebările, bineînțeles cu multă agerime. Tremura pentru Zina și se mira că nu se retrage, cum făcea întotdeauna la asemenea reuniuni. Cucoanele îl zăriră și pe Afanasi Matveici. De obicei, toate îl luau peste picior, ca s-o înțepe pe Maria Alexandrovna, legându-se de nătângia soțului său. De astă dată însă, de la mărginitul și naivul Afanasi Matveici se putea afla câte ceva. Maria Alexandrovna urmărea cu neliniște starea de asediu în care-l vedea pe soțul ei. Pe deasupra, el răspundea la toate întrebările cu: *hm*, având un aer atât de nenorocit și de nefiresc, încât avea de ce s-o apuce pe gazdă turbarea.

— Maria Alexandrovna! Afanasi Matveici nu vrea de loc să stea de vorbă cu noi! strigă o cuconiță îndrăzneață, cu ochi de viezure, care nu se temea absolut de nimeni și niciodată nu se intimida. Poruncește-i să fie mai amabil cu doamnele.

— Zău că nu știu nici eu ce-a pățit astăzi, răspunse cu un zâmbet vesel Maria Alexandrovna, întrerupându-și discuția cu Anna Nikolaevna și Natalia Dmitrievna, e-atât de tăcut! Nici cu mine n-a schimbat aproape nici un cuvânt. De ce nu-i răspunzi Felisatei Mihailovna, *Athanase*? Ce l-ați întrebat?

— Dar… Dar… Măicuță, păi chiar tu… încercă să bâiguie Afanasi Matveici, mirat și pierdut tot.

Stătea lângă căminul încins, cu mâinile la spatele vestei, într-o atitudine pitorească, pe care și-o alesese singur și sorbea din ceai. Întrebările cucoanelor îl făceau să se fâstâcească atât de tare, încât roșea ca o fetiță. Când începu să se dezvinovățească, întâlni căutătura atât de înspăimântătoare a soției furioase, încât fu cât pe ce să

leșine de spaimă. Neștiind ce să mai facă și dorind să repare într-un fel lucrurile, ca să recapete respectul soției, sorbi din ceai, dar ceaiul era prea fierbinte. Fiindcă nu-și potrivise înghițitura, se opări groaznic, scăpă ceașca, se înecă și începu să tușească atât de rău, încât fu nevoit să părăsească vremelnic odaia, stârnind nedumerirea celor de față. Într-un cuvânt, totul părea limpede. Maria Alexandrovna își dădu seama că musafirele ei știau totul și că se adunaseră cu intențiile cele mai rele. Situația era primejdioasă. Puteau să-l ia cu vorba, să-l încurce pe bătrânul slab de minte chiar în prezența ei. Puteau chiar să i-l ia pe prinț, făcându-l să se certe cu dânsa în aceeași seară și atrăgându-l după ele. Se putea aștepta la orice. Dar soarta îi mai pregătea o încercare: ușa se deschise și apăru Mozgliakov, pe care ea îl credea la Boroduev și nu se aștepta de loc să vină în seara aceea. Tresări, de parcă ar fi înțepat-o ceva.

Mozgliakov se opri în ușă, cuprinzându-i pe toți cu privirea, un pic zăpăcit. Nu-și putea înfrânge tulburarea ce-l stăpânea și care i se răsfrângea limpede pe figură.

— Ah, Doamne! Pavel Alexandrovici! exclamară câteva glasuri.

— Ah, Doamne! Dar e Pavel Alexandrovici! Maria Alexandrovna, de ce ai spus că s-a dus la Boroduev? Pavel Alexandrovici, nouă ni s-a spus că te-ai ascuns la Boroduev, rosti pițigăiat Natalia Dmitrievna.

— M-am ascuns? repetă Mozgliakov cu un zâmbet strâmb. Curioasă exprimare! Să-mi fie cu iertare, Natalia Dmitrievna! Nu mă ascund de nimeni și nu doresc să ascund pe nimeni, adăugă el, uitându-se cu subînțeles la Maria Alexandrovna.

Maria Alexandrovna se cutremură de teamă.

„Cum, oare și nătărăul ăsta s-a răzvrătit? se gândi ea, scrutându-l cu privirea pe Mozgliakov. Nu, asta ar fi mai rău decât toate…”

— E adevărat, Pavel Alexandrovici, că ți-ai dat demisia… de la slujbă, bineînțeles? sări îndrăzneț Felisata Mihailovna, țintindu-l batjocoritor drept în ochi.

— Demisia? Ce demisie? Pur și simplu îmi schimb slujba. Mi se dă un post la Petersburg, răspunse sec Mozgliakov.

— Ei, în cazul acesta te felicit, urmă Felisata Mihailovna, fiindcă noi ne speriasem chiar, când am auzit că alergai după un post la noi, la Mordasov. Posturile de aici, Pavel Alexandrovici, nu-s sigure, zbori îndată.

— Poate doar cele de învățător, la școala complimentară; acolo mai poți găsi un post vacant, observă Natalia Dmitrievna.

Aluzia era atât de limpede și de grosolană, încât Anna Nikolaevna, penibil impresionată, își atinse încetișor veninoasa prietenă cu piciorul.

— Oare crezi că Pavel Alexandrovici ar primi un loc de învățător oarecare? interveni Felisata Mihailovna.

Dar Pavel Alexandrovici nu găsi ce să răspundă. Se întoarse și se ciocni cu Afanasi Matveici, care-i întindea mâna. Mozgliakov, în chipul cel mai prostesc, nu i-o primi și, batjocoritor, se înclină adânc în fața lui. Iritat la culme, se duse drept la Zina și, uitându-i-se furios în ochi, îi șopti:

— Toate acestea-s din mila dumitale. Așteaptă, încă în seara asta am să-ți arăt dacă-s nătărău sau nu.

— De ce să mai amâni? Se vede de pe acum, răspunse cu glas tare Zina, măsurându-l din ochi cu dezgust pe fostul ei pretendent.

Mozgliakov se grăbi să-i întoarcă spatele, speriat de glasul ei tare.

— Vii de la Boroduev? se hotărî, în sfârșit, să-l întrebe Maria Alexandrovna.

— Nu, de la unchiul.

— De la unchiul? Va să zică ai fost acum la prinț?

— Ah, Doamne! Înseamnă că prințul s-a și trezit; iar nouă ni s-a spus că doarme încă, adăugă Natalia Dmitrievna, uitându-se veninos la Maria Alexandrovna.

— Nu te neliniști în privința prințului, Natalia Dmitrievna, răspunse Mozgliakov, s-a trezit și, slavă Domnului, acum e în deplinătatea facultăților mintale. Mai adineauri a fost îmbătat, mai întâi la dumneata, iar apoi de-a binelea aici, așa încât își pierduse de tot capul, care și așa îi e cam slab. Dar acum, slavă Domnului, am stat împreună de vorbă și a început să judece sănătos. Va fi îndată aici, ca să-ți prezinte plecăciuni, Maria Alexandrovna și să-ți mulțumească pentru ospitalitatea dumitale. Mâine în zori vom pleca împreună în pustie, iar pe urmă am să-l conduc neapărat eu însumi până la Duhanovo, pentru a nu i se mai întâmpla o nouă căzătură, ca, de pildă, cea de azi, iar acolo va încăpea pe mâna sigură a Stepanidei Matveevna, care până atunci se va întoarce neapărat din Moscova și nu-l va mai lăsa altă dată să călătorească, pentru nimic în lume - de asta garantez.

Vorbind astfel, Mozgliakov se uita cu răutate la Maria Alexandrovna, care ședea ca și cum ar fi amuțit de mirare. Trebuie să recunosc cu durere că eroina mea, poate întâia oară în viața ei, s-a speriat.

— Va să zică, pleacă mâine în zori? rosti Natalia Dmitrievna, adresându-se Mariei Alexandrovna.

— Cum așa? se auziră exclamații naive printre musafiri, iar noi credeam că… Foarte curios, zău așa!

Dar gazda nu mai știa ce să răspundă. Deodată, atenția tuturor fu atrasă în modul cel mai neobișnuit și mai bizar. În odaia vecină se auzi un zgomot ciudat și niște exclamații puternice, după care pe nepusă masă, Sofia Petrovna Karpunina năvăli în salonul Mariei Alexandrovna. Sofia Petrovna era, fără doar și poate, cea mai ciudată cucoană din Mordasov, într-atât de ciudată, încât chiar și în Mordasov se luase de curând hotărârea să nu mai fie primită în societate. Trebuie să mai notăm că Sofia Petrovna lua cu regularitate, în fiecare seară la ora șapte fix, o gustare - pentru stomac, cum se exprima ea - și că după aperitiv se afla de obicei în cea mai dezghețată stare

de spirit, ca să nu spunem mai mult. Acum, când se năpustise atât de neașteptat la Maria Alexandrovna, se afla tocmai în această stare de spirit.

— A, va să zică din astea-mi ești, Maria Alexandrovna! răcni ea de răsună odaia. Va să zică așa te porți cu mine! Nu te teme, am venit pentru o clipită; nici nu stau la dumneata. Am venit dinadins, ca să aflu: e adevărat ce mi s-a spus? A! Va să zică la dumneata se dau baluri, banchete, se fac logodne, iar Sofia Petrovna să stea acasă, să împletească la ciorap! Tot orașul l-ai chemat, numai pe mine nu! Mai adineauri eram pentru dumneata și prietenă și *mon ange*, când am venit să te anunț ce se petrece cu prințul la Natalia Dmitrievna. Iar acum iat-o și pe Natalia Dmitrievna - pe care adineauri ai ocărât-o de mama focului și care te-a ocărât pe dumneata - că se găsește la dumneata în ospeție. Nu te speria, Natalia Dmitrievna! N-am nevoie de ciocolata dumitale *à la santé*, zece copeici batonul. Beau mai des decât dumneata la mine acasă! Ptiu!

— Se și vede, făcu Natalia Dmitrievna.

— Iartă-mă, Sofia Petrovna, izbucni Maria Alexandrovna, roșie de necaz, ce-i cu dumneata? Vino-ți cel puțin în fixe.

— Nu te neliniști pentru mine, Maria Alexandrovna, știu tot, am aflat tot, tot! exclamă Sofia Petrovna cu glasul său strident, pițigăiat, înconjurată de toți musafirii care păreau să se desfete cu scena aceasta neașteptată. Am aflat totul! Chiar Nastasia dumitale a alergat până la mine și mi-a povestit tot. L-ai agățat pe prințul ăsta, l-ai îmbătat criță, l-ai silit să-i ceară mâna fiicei dumitale, pe care nimeni nu mai vrea s-o ia de nevastă, ba mai crezi că și dumneata ai ajuns persoană simandicoasă - ducesă cu dantele - ptiu! Nu te teme și eu sunt colonelească! Nu m-ai poftit la logodnă, mă doare-n călcâi. Am văzut eu oameni mai ceva decât dumneata. Am luat masa la contesa Zalihvatskaia; am fost pețită de comisarul-șef Kurocikin! Mare nevoie am de invitația dumitale, ptiu!

— Vezi dumneata, Sofia Petrovna, răspunse Maria Alexandrovna, ieșindu-și din fire, te încredințez că nu se poate da așa năvală într-o casă onorabilă și încă în asemenea stare și, dacă n-ai să mă scutești numaidecât de prezența și de elocința dumitale, am să-mi iau neîntârziat toate măsurile.

— Știu, ai să poruncești slugilor dumitale să mă scoată afară! Nu-ți fie teamă, găsesc eu și singură drumul. Rămâi cu bine, măritată pe cine vrei, iar dumneata, Natalia Dmitrievna, binevoiește să nu râzi de mine; n-am nevoie de ciocolata dumitale! Ducă-se dracului. Ptiu! Deși n-am fost invitată aici, totuși n-am jucat cazacioc în fața nici unui prinț. Iar dumneata, Anna Nikolaevna, de ce râzi? Sușilov și-a rupt piciorul; acum l-au adus acasă, ptiu! Iar dacă dumneata, Felisata Mihailovna, n-ai să-i poruncești desculței de Matrioșka să mâne la vreme vaca dumitale în grajd, ca să nu-mi mugească în fiecare zi pe sub ferestre, am să-i rup picioarele Matrioșkăi dumitale. Adio, Maria Alexandrovna, rămâi cu bine, ptiu!

Sofia Petrovna se mistui. Oaspeții râdeau, Maria Alexandrovna se simțea cât se poate de descumpănită.

— Cred că a băut, rosti lânced Natalia Dmitrievna.

— Da, dar câtă obrăzniciei.

— *Quelle abominable femme!*[40]

— Ce ne-a mai făcut să râdem!

— Ah, ce necuviințe a spus!

— Dar de ce a vorbit de logodnă? Ce logodnă? întrebă cu subînțeles Felisata Mihailovna.

— Dar ce îngrozitor e! izbucni în sfârșit Maria Alexandrovna. Uite, tocmai asemenea monștri răspândesc cu duiumul fel de fel de zvonuri neroade! Curios nu-i faptul că se găsesc astfel de cucoane în sânul societății noastre, nu, Felisata Mihailovna, mai curios decât orice este faptul că unii au nevoie de asemenea persoane, ascultă ce spun, le sprijină, le cred, le…

[40] Ce femeie îngrozitoare! (fr.).

— Prințul! Prințul! izbucniră deodată toți oaspeții.

— Ah, Doamne! *Ce cher prince*!

— Ei, slavă Domnului! Acum o să aflăm toate dedesubturile, șopti vecinei sale Felisata Mihailovna.

CAPITOLUL XIII

Prințul apăru cu un zâmbet dulceag pe buze. Toată neliniștea pe care o trezise cu un sfert de ceas mai înainte Mozgliakov în inima lui de iepure se risipi la vederea cucoanelor. Se topi pe loc, ca o bomboană. Doamnele îl întâmpinară cu strigăte ascuțite de bucurie. Îndeobște vorbind, ele îl alintau totdeauna pe bătrânelul nostru și erau cu dânsul cât se poate de familiare. Prințul avea însușirea de a le distra enorm prin persoana lui. Felisata Mihailovna susținu chiar în cursul dimineții (glumind, firește) că-i gata să i se așeze pe genunchi, dacă asta i-ar face plăcere, „fiindcă e un bătrânel drăguț-drăguț, nemaipomenit de drăguț!” Maria Alexandrovna își ațintі ochii asupra prințului, vrând să surprindă măcar ceva pe chipul său, ca să prevadă cum va ieși din situația critică în care se afla. Era limpede că Mozgliakov stricase îngrozitor lucrurile și că întreaga ei întreprindere se clătina de-a binelea. Dar pe fața prințului nu se putea citi nimic. Era la fel ca adineauri, ca totdeauna.

— Ah, Doamne! Iată-l și pe prinț! Iar noi te așteptam, te așteptam! izbucniră câteva cucoane.

— Cu nerăbdare, prințe, cu nerăbdare! se țivliră altele.

— Mă mă-gu-liți nespus, sâsâi prințul, așezându-se la masa pe care fierbea samovarul. Cucoanele îl înconjurară numaidecât. Lângă Maria Alexandrovna nu rămaseră decât

Anna Nikolaevna și Natalia Dmitrievna. Afanasi Matveici zâmbea respectuos. Mozgliakov su-râdea și el și se uita provocator la Zina, care, fără a-i da nici cea mai mică atenție, se apropie de taică-său și se așează în fotoliu lângă dânsul, în apropierea căminului.

— Ah, prințe, e adevărat ce se spune, că pleci de la noi? rosti pițigăiat Felisata Mihailovna.

— Ei da, *mes dames*, plec. Vreau să plec ne-în-târ-ziat în stră-i-nă-tate.

— În străinătate, prințe, în străinătate! strigară toate în cor, dar cum de ți-a venit în minte așa ceva?

— În stră-i-nă-tate, adeveri prințul cochetând, și, știți, vreau să plec acolo mai cu seamă pentru ideile noi.

— Cum așa, pentru ideile noi? Despre ce anume e vorba? întrebară doamnele, schimbând priviri între ele.

— Ei da, pentru ideile noi, repetă prințul cu un aer de adâncă convingere. Toți pleacă acum pentru ideile noi. Și eu vreau să capăt idei noi.

— Sper că nu vrei să intri într-o lojă masonică, dragă unchiule? interveni Mozgliakov, vrând pesemne să se arate în fața cucoanelor spiritual și dezghețat.

— Ei da, prietene, n-ai greșit, răspunse unchiul în chip neașteptat. Eu am fă-cut parte, într-a-de-văr, pe vremuri, dintr-o lojă masonică în străinătate și chiar am avut, la rândul meu, multe idei generoase. Mă pregăteam chiar să contribui pe atunci cu mult la instruc-ția con-tem-porană și eram gata să-l instalez definitiv la Frankfurt pe Sidor al meu, pe care-l luam cu mine peste graniță ca să-i dau li-ber-tate. Dar el, spre mirarea mea, a fugit de la mine. Era un om neînchipuit de ciu-dat. Pe urmă îl întâlnesc deodată la Pa-ris, fercheș, cu favoriți; se plimba pe bulevard cu o mamzelă. S-a uitat la mine și a dat din cap. Și mamzela, agățată de brațul lui, era așa de vioaie, cu ochi de viezure și așa de a-tră-gă-toare…

— Ei, unchiule! Dacă pleci de astă dată în străinătate, ai să-i eliberezi după aceea pe toți țăranii! exclamă Mozgliakov, râzând cu hohote.

— Mi-ai ghi-cit perfect intențiile, dragul meu, răspunse prințul fără șovăială. Tocmai vreau să-i pun pe toți în li-ber-tate.

— Dar, dă-mi voie, prințe, au să fugă îndată, toți, până la unul, de la dumneata și atunci cine are să-ți mai plătească dările? izbucni Felisata Mihailovna.

— Sigur că au să fugă, o susținu neliniștită Anna Nikolaevna.

— Ah, Doamne! Oa-re au să fugă cu adevărat? făcu prințul cu mirare.

— Au să fugă, au să fugă cu toții, numaidecât și au să te lase singur, încuviință Natalia Dmitrievna.

— Ah, Doamne! Ei, atunci, nu-i mai e-li-be-rez. De altfel, am spus-o numai așa.

— Așa-i mai bine, unchiule, întări Mozgliakov.

Maria Alexandrovna ascultase până atunci tăcută și urmărise discuția. I se păru că prințul o uitase cu desăvârșire - ceea ce nu era de loc firesc.

— Dă-mi voie, prințe, începu ea cu glas tare, plină de demnitate, să-ți recomand pe soțul meu, Afanasi Matveici. A venit anume de la țară, de îndată ce a auzit că ai poposit în casa mea.

Afanasi Matveici zâmbi, luându-și un aer demn. I se părea că fusese lăudat.

— Ah, îmi pare foarte bine, spuse prințul. A-fa-na-si Matveici! Ei da, acela care e la țară. *Charmant, charmant*, îmi pare foarte bine. Prietene! rosti prințul, adresându-se lui Mozgliakov, dar e același, îți amintești, de mai adineauri, când ieșea chiar un vers cu o rimă. Oare cum o fi? „Soțul în trăsura asta, iar nevasta”… Ei da, nevasta parcă ple-ca într-un oraș oarecare…

— Ah, prințe, da, așa-i: „Soțul în trăsura asta, iar la Tuia i-i nevasta” e un vodevil pe care l-au jucat la noi niște actori, acum un an, interveni Felisata Mihailovna.

— Ei da, chiar la Tuia; me-reu uit. *Charmant, charmant!* Va să zică, e chiar persoana aceea? Sunt tare bucuros de cu-noș-tin-ță, zise prințul fără a se scula din fotoliu și întinse mâna lui Afanasi Matveici, care zâmbea. Ei, cum te lauzi cu sănătatea?

— Hm…

— E sănătos, prințe, sănătos, se grăbi să răspundă Maria Alexandrovna.

— Ei da, se și vede că-i să-nă-tos. Și stai mereu la ța-ră? Ei, îmi pare foarte bine. Ce obraji ru-meni are și râde mereu…

Afanasi Matveici surâdea într-una, se înclina, ba chiar făcea și reverențe. Dar la ultima observație a prințului nu se putu stăpâni și pufni deodată în râs, fără nici o pricină și în chipul cel mai prostesc. Toți izbucniră în hohote de râs. Cucoanele chițcăiau de plăcere. Zina se aprinse la față și se uita cu ochi scăpărători la Maria Alexandrovna, care, la rândul său, plesnea de furie. Era momentul să schimbe vorba.

— Cum ai dormit, prințe? îl întrebă ea cu glas mieros, dându-i în același timp de știre lui Afanasi Matveici, printr-o căutătură amenințătoare, să treacă numaidecât la locul său.

— Ah, am dormit foarte bine, răspunse prințul, și, știți, am avut un vis în-cân-tă-tor, în-cân-tă-tor!

— Un vis! Grozav îmi place când se vorbește de vise, strigă Felisata Mihailovna.

— Și mie îmi place foarte mult! adăugă Natalia Dmitrievna.

— Un vis în-cân-tă-tor, repetă prințul cu un zâmbet dulceag, dar, în schimb, visul acesta e o ma-re taină!

— Cum, prințe, chiar nu se poate povesti? Înseamnă că-i un vis neobișnuit, observă Anna Nikolaevna.

— O ma-re taină, repetă prințul, aţâţând cu satisfacţie curiozitatea cucoanelor.

— Atunci trebuie să fie colosal de interesant! izbucniră doamnele.

— Pun rămăşag că prinţul a îngenuncheat în vis în faţa unei frumuseţi şi i-a făcut declaraţie de dragoste! strigă Felisata Mihailovna. Hai, recunoaşte, prinţe, că-i adevărat! Drăguţule prinţ, recunoaşte!

— Recunoaşte, prinţe, recunoaşte! se auzi din toate părţile.

Prinţul asculta triumfător şi încântat aceste exclamaţii. Propunerea cucoanelor îi măgulea la culme orgoliul, încât mai-mai să-şi lingă buzele.

— Deşi am spus că visul meu e o taină foarte mare, răspunse el în sfârşit, sunt silit să recunosc că dumneata, doamnă, spre mirarea mea, aproape că l-ai ghicit cu totul.

— Am ghicit! izbucni încântată Felisata Mihailovna. Ei, prinţe! Acum, vrei, nu vrei, trebuie să ne destăinuieşti cine e frumoasa dumitale.

— Neapărat să ne destăinuieşti!

— E de aici, ori nu?

— Drăguţule prinţ, destăinuieşte-ne!

— Prinţe, sufleţelule, destăinuieşte-ne! Măcar de-ai muri şi tot să ne spui! se striga din toate părţile.

— *Mesdames, mesdames!*... Dacă vreţi să ştiţi, cu atâta stă-ru-in-ţă, nu vă pot destăinui decât că e cea mai în-cân-tătoare, şi, s-ar putea spune, cea mai vir-tu-oasă fată dintre toate câte am cunoscut, bolborosi prinţul care se zaharisise de tot.

— Cea mai încântătoare! Şi... de aici! Cine poate fi? întrebau doamnele, schimbând priviri pline de subînţeles şi făcându-şi semn cu ochiul.

— Se înţelege că-i dintre acelea care trec la noi printre cele mai frumoase, rosti Natalia Dmitrievna, frecându-şi mâinile mari, roşii şi uitându-se, cu ochii săi de pisică, la Zina. O dată cu ea, toate privirile se întoarseră spre Zina.

— Păi cum, prințe, dacă ai asemenea visuri, de ce nu te-ai însura aievea? întrebă Felisata Mihailovna, uitându-se la ceilalți cu subînțeles.

— Și ce bine te-am însura! reluă o altă cucoană.

— Drăguțule prinț, însoară-te! chițcăi a treia.

— Însoară-te, însoară-te! răcneau din toate părțile. De ce să nu te însori?

— Ei da… de ce să nu mă însor? le ținea isonul prințul, zăpăcit de strigătele acestea.

— Unchiule! îl apostrofă Mozgliakov.

— Ei da, prietene, te în-țe-leg! Tocmai vroiam să vă spun, *mesdames*, că nu mai sunt în stare să mă însor și după ce am petrecut o seară în-cân-tătoare la minunata noastră gazdă, chiar mâine pornesc în pustie, la ieromonahul Misail; iar pe urmă, drept peste graniță, ca să-mi fie mai la îndemână a urmări ins-truc-țiunea europeană.

Zina păli și se uită cu nespusă tristețe la maică-sa. Dar Maria Alexandrovna se hotărâse. Până atunci nu făcuse decât să aștepte, ca să vadă ce va fi, deși își dădea seama că întreprinderea ei se prăbușise și că dușmanii săi o lăsaseră prea mult în urmă. În sfârșit, înțelegea totul și se hotărî ca numaidecât, dintr-o singură lovitură, să răpună hidra cea cu o sută de capete. Se sculă cu măreție din fotoliu și, cu pași fermi, se apropie de masă, măsurându-și cu o privire semeață vrăjmașii pigmei. În privirea asta pâlpâia flacăra extazului. Se hotărî să le uluiască, să le zăpăcească pe aceste bârfitoare veninoase, să-i strivească ca pe un gândac pe nemernicul de Mozgliakov și, cu o singură lovitură, curajoasă și hotărâtă, să recâștige întreaga-i influență, pierdută deocamdată, asupra idiotului de prinț. Se înțelege că avea nevoie de o îndrăzneală nemaipomenită; dar nu îndrăzneala îi lipsea Mariei Alexandrovna!

— *Mesdames*, începu ea solemn, cu demnitate (Mariei Alexandrovna îi plăcea, îndeobște, nespus de mult,

solemnitatea), *mesdames*, am ascultat îndelung discuția dumneavoastră, glumele voastre vesele și spirituale și găsesc că a sosit vremea să-mi spun și eu cuvântul. După cum știți, ne-am adunat cu toții aici absolut întâmplător (și-mi pare atât de bine, atât de bine)… Niciodată nu m-aș fi hotărât să dezvălui eu cea dintâi un important secret de familie și să-l fac cunoscut mai devreme decât o cere cel mai elementar simț al bunei-cuviințe. Cer în special scuze dragului meu oaspete, dar mi s-a părut că el însuși, prin aluzii vagi asupra faptului respectiv, îmi dă de înțeles că nu numai nu i-ar fi neplăcută anunțarea formală și solemnă a secretului nostru de familie, dar dorește el însuși divulgarea lui… Nu-i așa, prințe, că nu greșesc?

— Ei da, nu greșești… Și sunt foarte, foarte bucuros… rosti prințul, fără a înțelege nici o iotă despre ce anume era vorba.

Pentru a spori efectul, Maria Alexandrovna făcu o pauză ca să-și tragă răsuflarea și cuprinse cu privirea întreaga societate. Musafirii îi sorbeau fiecare cuvânt cu o curiozitate avidă și plină de neliniște. Mozgliakov tresări. Zina, roșie la față, dădu să se ridice din fotoliu; Afanasi Matveici, așteptându-se la ceva neobișnuit, își suflă nasul pentru orice eventualitate.

— Da, *mesdames*, sunt gata cu bucurie să vă încredințez taina mea familială. Astăzi după-amiază, prințul, atras de frumusețea și… de calitățile fiicei mele, i-a făcut cinstea să-i ceară mâna. Prințe! încheie ea cu glasul tremurând de tulburare și de suspine, dragă prințe, nu trebuie, nu poți să te superi pe mine pentru lipsa mea de modestie ! Numai o bucurie familială extraordinară a putut să smulgă prematur din inima mea această scumpă taină și… Ce mamă mă poate învinui în acest caz?

Nu găsesc destule cuvinte pentru a zugrăvi efectul produs de ieșirea neașteptată a Mariei Alexandrovna. Toți încremeniră parcă de uimire. Oaspeții perfizi, care se gândiseră s-o sperie pe Maria Alexandrovna prin faptul că

i-au și aflat taina, care se gândiseră s-o ucidă prin dezvăluirea prematură a acestei taine, care se gândiseră s-o sfâșie deocamdată numai prin aluzii, rămaseră uluiți de curajul unei asemenea sinceități. O sinceritate atât de neînfricată însemna forță. „Înseamnă că, într-adevăr, prințul se însoară cu Zina din propria lui vrere? Înseamnă că nu l-au ademenit, nu l-au îmbătat, nu l-au înșelat? Înseamnă că nu-l silesc pe ascuns, hoțește, să se însoare? Înseamnă că Maria Alexandrovna nu se teme de nimeni? Înseamnă că nu se mai poate strica nunta asta, dacă prințul nu se însoară în mod silit?" Se auzi o rumoare de o clipă, care se prefăcu brusc în strigăte pătrunzătoare de bucurie. Cea dintâi care se repezi s-o îmbrățișeze pe Maria Alexandrovna fu Natalia Dmitrievna; apoi - Anna Nikolaevna, iar după ea - Felisata Mihailovna. Toți săriră de la locurile lor, se produse o învălmășeală. Multe dintre cucoane erau palide de furie. Se apucară s-o felicite pe Zina, intimidată; se agățară chiar și de Afanasi Matveici. Maria Alexandrovna își desfăcu teatral brațele și, aproape cu forța, o strânse la piept pe fiică-sa. Singur prințul privea această scenă cu un soi de mirare ciudată, deși zâmbea mai departe. De altfel, scena îi și plăcu întrucâtva. La îmbrățișarea mamei cu fiica, își scoase batista și-și șterse ochiul, în care apăru o lacrimă. Se înțelege că oaspeții se repeziră și spre dânsul cu felicitările.

— Felicitări, prințe! Felicitări! strigau din toate părțile.

— Va să zică te însori?

— Te însori într-adevăr?

— Drăguțule prinț, te însori?

— Ei da, ei da, răspundea prințul, extrem de mulțumit de felicitări și de entuziasmul general, și, mărturisesc, îmi place cel mai mult plăcuta voastră simpatie față de mine, pe care n-am s-o uit nici-o-dată; nici-o-dată n-am s-o uit. *Charmant! Charmant!* M-ați făcut chiar să lă-cră-mez…

— Sărută-mă, prințe! striga mai tare decât toți Felisata Mihailovna.

— Și, vă mărturisesc, urmă prințul, întrerupt din toate părțile, mă mir cel mai mult de faptul că Maria Iva-nov-na, sti-ma-ta noastră gazdă mi-a ghicit cu o pătrundere atât de extraor-di-nară visul. Exact parcă l-a vă-zut ea însăși în locul meu. Extraor-di-na-ră pătrundere! Ex-tra-or-di-nară pătrundere!

— Ah, prințe, iar vorbești de vis?

— Mărturisește odată, prințe, mărturisește! exclamară cu toții, înconjurându-l.

— Da, prințe, n-ai de ce să te ascunzi, e timpul să dezvălui secretul nostru, spuse Maria Alexandrovna, pe un ton hotărât și sever. Am înțeles subtila dumitale alegorie, delicatețea fermecătoare cu care ai căutat să-mi arăți printr-o aluzie dorința de a anunța cererea dumitale în căsătorie. Da, *mesdames*, e adevărat: astăzi prințul a stat în genunchi înaintea fiicei mele și aievea, nu în vis, i-a cerut solemn mâna.

— Absolut ca în realitate, ba chiar și în aceleași îm-pre-ju-rări, confirmă prințul. *Mademoiselle*, urmă el, adresându-se cu nespusă politețe Zinei, care nu-și revenise încă din uluire, *mademoiselle!* Îți jur că niciodată n-aș fi îndrăznit să-ți rostesc numele, dacă nu l-ar fi ros-tit alții înaintea mea. A fost un vis încân-tă-tor, în-cân-tă-tor și sunt de două ori fericit că mi-e permis să ți-o spun acum du-mi-tale. *Charmant! charmant!*…

— Dar, dați-mi voie, cum așa? Vorbește într-una de vis, șopti Anna Nikolaevna către Maria Alexandrovna, care pălise ușor, neliniștită. Dar vai!

Și fără acest avertisment, Mariei Alexandrovna i se strângea și-i tremura de mult inima.

— Adică cum vine asta? șușoteau cucoanele, schimbând priviri între ele.

— Dă-mi voie, prințe, începu Maria Alexandrovna cu o crispare dureroasă a zâmbetului, te asigur că mă uimești. Ce idee ciudată ți-a venit cu visul ăsta? Îți mărturisesc că am crezut până acum că glumești, dar… Dacă e o glumă, e

destul de nepotrivită… Vreau, doresc să atribui aceasta faptului că ești distrat, dar…

— Într-adevăr, s-ar putea să fie din pricină că-i distrat, rosti în șoaptă Natalia Dmitrievna.

— Ei da… Poate fiindcă sunt distrat, adeveri prințul, fără a înțelege însă cum trebuie ce anume vor de la dânsul. Și, închipuiți-vă, am să vă spun îndată o a-nec-dotă. Sunt chemat, în Petersburg, la o în-mormântare, așa, la niște oameni, *maison bourgeoise, mais honnête*[41]; iar eu am confundat-o cu o aniversare. Dar aniversarea se săr-bătorise cu o săptămână mai înainte. Am pregătit un buchet de camelii pentru săr-bă-to-rită. Intru și ce văd? Un domn stimabil, serios, zace pe masă - așa că am rămas mi-rat. Zău că nu mai știam unde să mă ascund cu buchetul meu.

— Dar, prințe, nu-i vorba de anecdote! îl întrerupse cu năduf Maria Alexandrovna. Se înțelege că fiica mea n-are motive să alerge după logodnici; dar adineauri dumneata însuți, lângă pianul acesta, i-ai cerut mâna. Nu eu te-am provocat să faci asta… Am fost, s-ar putea spune, uimită… A fost, firește, numai un gând care mi-a trecut prin minte și am amânat totul pentru clipa când ai să te trezești din somnul de după-amiază. Dar sunt mamă; iar ea e fiica mea… Dumneata însuți ai pomenit de un vis și am crezut că vrei să povestești, într-o formă alegorică, de logodna dumitale. Știu foarte bine că cineva a încercat să te abată de la gândul acesta; bănuiesc chiar cine anume… Dar… Explică-te, prințe! Explică-te mai repede și mai mulțumitor. Nu-i îngăduit să glumești așa cu o casă onorabilă…

— Ei da, nu-i îngăduit să glumești așa cu o casă onorabilă, îi ținu isonul prințul, inconștient, începând totuși să se neliniștească câte puțin.

— Dar, prințe, acesta nu-i un răspuns la întrebarea mea. Te rog să răspunzi pozitiv; confirmă îndată, aici, de față cu toți, că ai cerut adineauri mâna fiicei mele.

---

[41] O familie burgheză, dar cinstită (fr.).

— Ei da, sunt gata să confirm. De altfel, am mai povestit toate astea și Felisata Iakovlevna mi-a ghicit perfect visul.

— Nu în vis! Nu în vis! izbucni Maria Alexandrovna, turbată de furie. Nu în vis, toate acestea s-au petrecut aievea, prințe, auzi, aievea!

— Aievea! exclamă prințul, sculându-se uimit din fotoliu. Ei, prietene! Cum mi-ai proorocit adineauri, așa s-a și întâmplat! adăugă el, adresându-i-se lui Mozgliakov. Dar te asigur, stimată Maria Stepanovna, că greșești! Sunt absolut sigur că am văzut aceasta numai în vis!

— Doamne, păzește-mă! răcni Maria Alexandrovna.

— Nu te omorî cu firea, Maria Alexandrovna, interveni Natalia Dmitrievna. Prințul poate că a uitat numai. Are să-și amintească.

— Mă mir de dumneata, Natalia Dmitrievna, replică indignată Maria Alexandrovna, parcă asemenea lucruri se uită? Parcă se poate uita așa ceva? Dă-mi voie, prințe! Îți râzi de noi, ori nu? Sau poate că-ți imaginezi că ești vreunul din șematonii de pe timpul regenței[xxxix], pe care-i descrie Dumas? Vreun Fairelacour[xl] sau Lauzun? Dar pe lângă faptul că asta nu se potrivește cu vârsta dumitale, te asigur că nici n-ai să izbutești cu așa ceva. Fiica mea nu-i o vicontesă franceză. Adineauri, aici, uite aici, ți-a cântat o romanță; iar dumneata, fermecat de glasul ei, ai îngenuncheat și i-ai cerut mâna. Crezi că visez? Crezi că dorm? Spune, prințe, dorm, ori nu dorm?

— Ei da… de altfel, poate că nu… răspunse prințul fâstâcit din cale-afară. Vreau să spun că, acum, pare-se că nu visez. Vedeți dumneavoastră, mai înainte eram în vis și de aceea am visat… Că în vis…

— Ptiu, Doamne, ce mai e și asta: nu visez-visez, visez-nu visez! Dracu mai știe ce-i asta! Aiurezi, prințe, ori nu?

— Ei da… Dracu știe… de altfel, mi se pare că acum m-am încurcat de tot… rosti prințul, rotind în jurul său niște priviri neliniștite.

— Dar cum puteai să visezi? făcu desperată Maria Alexandrovna, când eu îți povestesc cu atâtea amănunte propriul dumitale vis, de vreme ce nu l-ai istorisit încă nici unuia dintre noi?

— Dar poate că prințul l-a povestit totuși cuiva, zise Natalia Dmitrievna.

— Ei da, poate că l-am povestit totuși cuiva, întări prințul, fâstâcit cu desăvârșire.

— Ce comedie! șopti Felisata Mihailovna vecinei sale.

— Doamne, Dumnezeule! Dar în felul ăsta îți pierzi orice răbdare, exclamă Maria Alexandrovna, frângându-și mâinile de furie. Ți-a cântat o romanță, o romanță! Oare ai visat și asta?

— Ei da, într-adevăr parcă a cântat o romanță, bolborosi prințul pe gânduri și, deodată, o amintire îi însuflețește chipul.

— Prietene! strigă el, adresându-se lui Mozgliakov, am uitat să-ți spun mai adineauri că, într-adevăr, a fost o romanță și în romanța aceea erau mereu niște castele, mereu castele, așa că erau castele foarte multe și pe urmă era un tru-ba-dur! Ei, da, toate astea mi le amintesc… Așa încât am izbucnit în plâns… Iar acum, uite, nu mă descurc, parcă a fost într-adevăr aievea și nu în vis…

— Îți mărturisesc, unchiule, răspunse Mozgliakov cât se poate de liniștit, deși un soi de neliniște îl făcea să-i tremure vocea, îți mărturisesc că, după impresia mea, toate acestea pot fi foarte ușor potrivite și puse de acord. Cred că dumneata ai ascultat într-adevăr o romanță. Zinaida Afanasievna cântă minunat. După-amiază, ai fost condus aici și Zinaida Afanasievna a cântat. Eu n-am fost de față, dar dumneata, pesemne, te-ai emoționat, ți-ai amintit de vremurile trecute; poate că ți-ai adus aminte și de vicontesa împreună cu care însuți ai cântat cândva romanțe și despre care ne-ai povestit chiar dumneata azi-dimineață. Ei și pe urmă, când te-ai culcat, în urma impresiilor plăcute, ai visat ca ești îndrăgostit și faci o cerere în căsătorie.

Maria Alexandrovna era pur și simplu uluită de asemenea obrăznicie.

— Ah, prietene, chiar așa a fost! strigă prințul încântat. Întocmai, în urma impresiilor plăcute! Îmi amintesc într-adevăr că mi s-a cântat o romanță și din pricina asta am vrut să mă însor în vis. Era și vicontesa… Ah, cât de inteligent le-ai descurcat, dragul meu! Ei! Acum sunt absolut sigur că le-am văzut pe toate în vis! Maria Vasilievna! Te asigur că greșești! A fost în vis. Altminteri, nu m-aș fi jucat cu sentimentele dumitale nobile…

— A! Acum văd limpede cine și-a vârât coada aici! răcni Maria Alexandrovna, scoasă din fire de turbare, adresându-se lui Mozgliakov. Dumneata, domnule, dumneata, om lipsit de onoare, dumneata ai făcut toate acestea! L-ai stârnit pe idiotul ăsta nefericit, din pricină că ai fost refuzat! Dar ai să-mi plătești jignirea asta, om josnic ce ești! Ai să-mi plătești, ai să mi-o plătești, ai să mi-o plătești!

— Maria Alexandrovna! zbieră la rândul său Mozgliakov, roșu ca racul, vorbele dumitale sunt atât de… Nu mai știu nici eu cum să calific vorbele dumitale… Nici o femeie de lume nu și-ar îngădui… Eu, cel puțin, îmi apăr ruda. Recunoaște și dumneata că a ademeni în felul acesta…

— Ei da, a ademeni în felul acesta… îi ținu isonul prințul, căutând să se ascundă la spatele lui Mozgliakov.

— Afanasi Matveici! țipă Maria Alexandrovna cu un glas nefiresc. Oare nu auzi în ce hal suntem terfeliți și făcuți de rușine? Ori te-ai eliberat cu totul de orice îndatoriri? Ori într-adevăr nu ești tată de familie, ci un bușteан dezgustător? De ce stai și te holbezi? Un alt soț ar fi spălat demult cu sânge jignirea adusă familiei sale!

— Nevastă! începu Afanasi Matveici, plin de importanță, mândrindu-se de faptul că sosise momentul a fi nevoie și de dânsul, nevastă! Oare n-ai văzut tu toate acestea numai în vis, și, pe urmă, după ce te-ai trezit, le-ai încurcat, după obiceiul dumitale…

Dar nu-i fu dat lui Afanasi Matveici să-și încheie spirituala presupunere. Până atunci, oaspeții se mai stăpâniseră, luându-și, în mod perfid, un aer de seriozitate ceremonioasă. De astă dată însă, o explozie puternică de râs nestăpânit răsună în toată odaia. Uitând regulile de bună-cuviință, Maria Alexandrovna dădu să se repeadă la soțul său, pesemne ca să-i scoată pe loc ochii. Dar fu stăpânită cu forța. Natalia Dmitrievna profită de împrejurare și mai turnă puțin gaz pe foc.

— Ah, Maria Alexandrovna, poate că într-adevăr așa a fost; iar dumneata te omori cu firea, rosti ea cât se poate de mieros.

— Cum, așa a fost? Ce anume a fost? urlă Maria Alexandrovna neînțelegând bine.

— Ah, Maria Alexandrovna, doar se întâmplă uneori…

— Dar ce anume se întâmplă? Vrei să scoți sufletul din mine?

— Poate că, într-adevăr, le-ai văzut pe toate numai în vis.

— În vis? Eu? În vis? Și îndrăznești să mi-o spui în față?

— Ce să-i faci, poate că într-adevăr așa a fost, adăugă Felisata Mihailovna.

— Ei da, poate că într-adevăr așa a fost, bolborosi și prințul.

— Și el și el îi bate în strună! Doamne, Dumnezeule! zbieră Maria Alexandrovna, plesnindu-și palmele.

— Ce te mai amărăști, Maria Alexandrovna? Amintește-ți că visele ne sunt trimise de Domnul. Dacă vrea Dumnezeu, nimeni nu poate face nimic, căci peste toate se pogoară voința lui sfântă. N-ai de ce să te superi.

— Ei da, n-ai de ce să te superi, îi ținu isonul prințul.

— Dumneata mă iei drept nebună, sau ce? rosti cu greutate Maria Alexandrovna, înăbușindu-se de furie. Asta întrece orice putere omenească!

Apoi, grăbindu-se să caute un scaun, leșină pe loc. Se iscă zarvă.

— A leșinat din decență, șopti Natalia Dmitrievna către Anna Nikolaevna.

Dar tocmai în momentul acela, în clipa de supremă nedumerire a publicului și de maximă încordare din întreaga scenă, ieși în arenă un personaj care tăcuse până atunci și acțiunea își schimbă pe loc caracterul.

CAPITOLUL XIV

Drept vorbind, Zinaida Afanasievna avea o fire foarte romantică. Nu știm, poate din pricină că, împreună cu „profesorașul ei", îl citise prea mult pe „infectul acela" de Shakespeare, după cum susținea însăși Maria Alexandrovna - fapt e că niciodată, de când locuia în Mordasov, Zina nu-și îngăduise o ieșire atât de romantică sau, mai bine zis, eroică, ca aceea pe care o vom descrie mai jos.

Palidă, cu privirea hotărâtă, dar aproape tremurând de emoție, minunat de frumoasă în indignarea ei, Zina păși în față. Îi cuprinse pe toți cu o privire lungă, provocatoare și, în mijlocul tăcerii care se lăsă brusc, se adresă mamei sale, care la prima ei mișcare se trezi pe loc din leșin și deschise ochii.

— Mămăică! rosti ea, de ce să mai mințim? De ce să ne mai murdărim mințind? Toate sunt atât de tăvălite în mocirlă, încât, zău, nu merită să ne umilim, ostenindu-ne să ascundem noroiul acesta!

— Zina! Zina! Ce-i cu tine? Vino-ți în fire ! izbucni speriată Maria Alexandrovna, țâșnind din fotoliu…

— Ți-am spus, ți-am spus de la început, mămăică, că n-am să pot îndura rușinea asta, urmă Zina. Oare trebuie

neapărat să ne înjosim și mai mult, să ne murdărim și mai tare? Dar să știi, mămăică, iau totul asupra mea, fiindcă sunt cea mai vinovată dintre toți. Eu, eu, prin consimțământul meu, am dat curs acestei… intrigi josnice! Dumneata ești mamă, mă iubești; te-ai gândit, în felul dumitale, după concepțiile dumitale, să-mi asiguri fericirea. Dumneata mai poți fi iertată; dar eu, eu - niciodată!

— Zina, nu cumva vrei să povestești totul? O, Doamne! Am presimțit că pumnalul acesta nu-mi va cruța inima!

— Da, mămăică, am să povestesc totul! Sunt terfelită, dumneata… Noi toți suntem dezonorați!

— Exagerezi, Zina! Ți-ai ieșit din fire și nu-ți mai dai seama ce spui! De ce neapărat să povestești? N-are nici un rost… Rușinea nu cade asupra noastră… Am să dovedesc îndată că nu cade asupra noastră…

— Nu, mămăică, exclamă Zina cu un tremur de ură în glas, nu mai vreau să tac în fața acestor persoane, a căror părere o disprețuiesc și care au venit aici numai ca să-și râdă de noi! Nu vreau să îndur jigniri din partea lor; niciuna dintre ele n-are dreptul să mă împroaște cu noroi. Toate sunt gata, chiar în clipa asta, să procedeze de treizeci de ori mai rău decât mine, decât dumneata! Cum ar îndrăzni ele să ne judece?… Ar putea oare…?

— Grozav! Frumos mai vorbește! Ce-i asta? Pe noi ne jignește! se auzi din toate părțile.

— Da, într-adevăr, nu-și dă seama ce spune! rosti Natalia Dmitrievna.

Trebuie să observăm, în paranteze, că Natalia Dmitrievna avea dreptate. Dacă Zina nu le socotea pe cucoanele acestea vrednice de a o judeca pe dânsa, ce nevoie avea să iasă în fața lor, în mod public, cu asemenea mărturisiri? În genere, Zinaida Afanasievna s-a pripit prea tare. Aceasta a fost pe urmă părerea celor mai luminate capete din Mordasov. Totul s-ar fi putut îndrepta! Totul s-ar fi putut pune la cale! Chiar Maria Alexandrovna, într-

adevăr, și-a dăunat sie însăși în seara aceea prin pripeala și prin aroganța ei. Ar fi fost de ajuns dacă și-ar fi râs de bătrânelul cel idiot și l-ar fi azvârlit pe ușă afară! Dar Zina, parcă dinadins, împotriva bunului-simț, împotriva înțelepciunii celor din Mordasov, se adresă prințului.

— Prințe, îi spuse ea bătrânului, care, din respect, se ridică chiar de pe scaun, atât de tare îl ului Zina în clipa aceea. Prințe! Iartă-mă, iartă-ne! Te-am înșelat, te-am ademenit…

— Ai să taci odată, nefericito! zbieră isteric Maria Alexandrovna.

— Doamne! Doamne! *Ma charmante enfant*… îngână prințul uimit.

Dar firea mândră, repezită și foarte visătoare a Zânei o târa în clipa aceea afară din sfera oricărei bune-cuviințe, cerută de împrejurări. Uită până și de maică-sa, care se crispa spasmodic la auzul mărturisirilor sale.

— Da, te-am înșelat amândouă, prințe: mămăica, prin faptul că s-a gândit a te sili să te însori cu mine, iar eu fiindcă am acceptat lucrul acesta. Ți s-a dat să bei, iar eu am primit să cânt și să mă fandosesc în fața dumitale care, ca om slab și lipsit de apărare, ai fost *tras pe sfoară*, cum s-a exprimat Pavel Alexandrovici. Ai fost tras pe sfoară din pricina averii dumitale, din pricina titlului de prinț. Toate acestea au fost îngrozitor de josnice și mă căiesc de ele. Dar îți jur, prințe, că am acceptat această ticăloșie nu din porniri josnice. Vroiam… Dar ce spun! Ar fi o dublă josnicie să mă justific într-o chestiune ca asta! Dar îți declar, prințe, chiar dacă aș fi luat ceva de la dumneata, aș fi fost în schimb jucăria, sluga, dansatoarea, sclava dumitale… Am jurat și mi-aș fi respectat cu sfințenie jurământul!…

Un spasm puternic îi sugrumă gâtlejul, silind-o să se oprească în clipa aceea. Toți oaspeții încremeniseră parcă și ascultau cu ochii holbați. Ieșirea Zânei, neașteptată și cu totul de neînțeles, îi zăpăcise. Singur prințul era tulburat

până la lacrimi, deși nu înțelegea nici jumătate din spusele Zânei.

— Dar am să mă însor cu dumneata, *ma belle enfant*[42], dacă ții a-tât de mult, bâigui el, asta va fi pentru mine o ma-re cinste. Numai că, te asigur, cred că a fost într-a-de-văr un vis… Dar câte nu visez eu? De ce să te ne-li-niș-tești atât? Am impresia că n-am priceput nimic, *mon ami*, urmă el, adresându-se lui Mozgliakov, te rog lămurește-mă măcar tu…

— Iar dumneata, Pavel Alexandrovici, se adresă Zina lui Mozgliakov, pe care într-un timp hotărâsem să te privesc ca pe viitorul meu soț și care te-ai răzbunat acum atât de crâncen pe mine, cum te-ai putut asocia oamenilor acestora, ca să mă sfâșii și să mă acoperi de rușine? Și mai spuneai că mă iubești! Dar nu am eu căderea să-ți țiu predici! Sunt mai vinovată decât dumneata. Te-am jignit, fiindcă într-adevăr te-am ademenit cu făgăduieli și argumentele mele de mai înainte erau minciună și manevre viclene ! Nu te-am iubit niciodată și dacă m-am hotărât să mă mărit cu dumneata, am făcut-o numai ca să pot pleca undeva de aici, din orașul ăsta blestemat și să scap de toată infecția de aici… Dar îți jur că, măritându-mă cu dumneata, ți-aș fi fost soție bună și credincioasă… Te-ai răzbunat crunt și dacă asta îți măgulește orgoliul…

— Zinaida Afanasievna! exclamă Mozgliakov.

— Dacă-mi mai porți ură…

— Zinaida Afanasievna!!

— Dacă vreodată, urmă Zina înăbușindu-și lacrimile, dacă vreodată m-ai iubit…

— Zinaida Afanasievna!!!

— Zina, Zina, fata mea! urla Maria Alexandrovna.

— Sunt un ticălos, Zinaida Afanasievna, sunt un ticălos! recunoscu Mozgliakov.

[42] Frumoasa mea copilă (fr.).

În jur se stârni o groaznică tulburare. Se iscară strigăte de mirare, de indignare, dar Mozgliakov stătea țintuit locului, cu capul golit de gânduri, fără glas.

Firile slabe și ușuratice, obișnuite cu o supunere veșnică și care se hotărăsc în cele din urmă să se răzvrătească și să protesteze, într-un cuvânt - să ajungă ferme și consecvente, au de obicei o trăsătură comună și anume: durata limitată a fermității și a consecvenței lor. De obicei, protestul lor are la început o intensitate maximă. Energia lor ajunge până la frenezie. Se aruncă asupra obstacolelor, cu ochii parcă închiși și, mai totdeauna, își iau pe umeri o povară peste puterile lor. Dar ajungând la un punct anumit, omul cuprins de turbare - ca și cum s-ar fi speriat dintr-o dată de sine însuși, se oprește înmărmurit, cu o groaznică întrebare în minte: „Ce-am făcut?” Pe urmă, se domolește numaidecât, scâncește, cere explicații, cade în genunchi, cerșește iertare, imploră ca situația să se întoarcă, lucrurile ajungând iarăși ca mai înainte, dar mai repede, cât se poate de repede...!

Aproape același lucru se întâmplă acum și cu Mozgliakov. După ce-și ieșise din fire, turbat, stârnind nenorocirea atribuită după aceea în întregime sieși, după ce-și potolise indignarea și orgoliul - fapt pentru care se ura apoi el însuși, se opri dintr-o dată, chinuit de remușcări, față de ieșirea neașteptată a Zânei. Ultimele sale cuvinte îl răpuseră definitiv. A sări de la o extremitate la alta era chestie de un minut.

— Sunt un măgar, Zinaida Afanasievna! izbucni el, într-o criză frenetică de căință. Nu! Ce măgar? Măgar încă-i prea puțin. Sunt incomparabil mai rău decât un măgar! Dar am să-ți dovedesc, Zinaida Afanasievna, am să-ți dovedesc că și măgarul poate avea suflet nobil!... Unchiule! Te-am mințit! Eu, eu, eu te-am mințit! N-ai visat; dumneata ai făcut într-adevăr, aievea, cererea în căsătorie, dar eu, eu, ticălosul, din răzbunare, fiindcă am fost refuzat, te-am asigurat că ai văzut totul în vis.

— Ies la iveală niște lucruri uimitor de interesante, șuieră Natalia Dmitrievna la urechea Annei Nikolaevna.

— Prietene, răspunse prințul, te rog, liniș-teș-te-te; m-ai speriat, zău așa, cu strigătele tale. Te asigur că te înșeli… Eu, mă rog, sunt gata să mă însor, dacă așa trebuie; dar tu însuți m-ai asigurat că toate s-au petrecut numai în vis…

— O, cum să te conving? Învățați-mă cum să-l conving acum! Unchiule, unchiule! E o chestie importantă, o chestie familială de cea mai mare importanță! Înțelege, gândește-te!

— Prietene, dă-mi voie, am să mă gân-desc. Stai puțin. La-să-mă să-mi amintesc toate, pe rând. Mai întâi, l-am visat pe vizitiul Fe-o-fil…

— Ei! Nu de Feofil ne arde acum, unchiule!

— Ei, da, să zicem că acum nu ne arde de el. Pe urmă, a fost Na-po-le-on, apoi parcă am băut ceai și a venit o doamnă care ne-a mâncat tot zahărul…

— Dar, unchiule, o buclarisi Mozgliakov cu mintea absentă, chiar Maria Alexandrovna ți-a povestit adineauri despre Natalia Dmitrievna! Am fost chiar eu aici și am auzit cu urechile mele! Eram ascuns și mă uitam la voi printr-o crăpătură…

— Cum, Maria Alexandrovna, prinse din zbor vorba Natalia Dmitrievna, va să zică dumneata i-ai povestit și prințului că ți-am furat zahăr din zaharniță! Va să zică eu vin la dumneata ca să-ți fur zahăr !

— Pleacă de aici! zbieră la dânsa Maria Alexandrovna, ajunsă în culmea deznădejdii.

— Nu, nu plec, Maria Alexandrovna, să nu mai îndrăznești a vorbi așa; eu, va să zică, îți fur zahăr? De mult am auzit că povestești asemenea mârșăvii despre mine. Mi-a spus Sofia Petrovna în amănunt… Va să zică, îți fur zahăr?

— Dar, *mesdames*, exclamă prințul, doar asta s-a întâmplat numai în vis! Ei, câte nu visez și eu…!

— Putinică afurisită! murmură cu jumătate de gură Maria Alexandrovna.

— Cum, mă faci și putinică! țipă ascuțit Natalia Dmitrievna. Dar dumneata ce ești? De mult știu că-mi zici putinică! Eu, cel puțin, eu am un soț, iar dumneata ai un prostălău…

— Ei da, îmi amintesc că a fost și o putinică, bolborosi inconștient prințul, amintindu-și convorbirea recentă cu Maria Alexandrovna.

— Cum și dumneata te apuci să jignești o doamnă nobilă? Cum îndrăznești, prințe, să ofensezi o nobilă? Dacă eu sunt o putinică, dumneata ești un olog…

— Cine? Eu, olog?

— Ei da, olog și pe deasupra știrb, iată ce ești!

— Ba mai e și chior! răcni Maria Alexandrovna.

— În loc de coaste ai corset! adăugă Natalia Dmitrievna.

— Obrazul i-i pe arcuri!

— N-are de loc păr!

— Iar mustățile prostănacului sunt false, întări Maria Alexandrovna.

— Maria Stepanovna, lasă-mi măcar nasul să fie veritabil , izbucni prințul, uimit de asemenea sincerități neașteptate. Prietene! Tu m-ai trădat! Tu ai povestit că am păr fals…

— Unchiule…!

— Nu, prietene, nu mai pot rămâne aici. Du-mă undeva… *Quelle société!*[43] Unde m-ai adus, Dumnezeule!

— Idiotule! Ticălosule! strigă Maria Alexandrovna.

— Dumnezeule, rosti bietul prinț, am cam ui-tat de ce am venit aici, dar o să-mi amintesc numaidecât. Du-mă, frățioare, undeva; altminteri, au să mă sfâșie! Și apoi… Trebuie neîntârziat să-mi notez o idee nouă…

— Haidem, unchiule, cât nu-i prea târziu, am să te mut îndată la un hotel și mă instalez și eu cu dumneata…

[43] Ce societate! (fr.).

— Ei, da, la ho-tel. *Adieu, ma charmante enfant*… Singură dumneata… Numai dumneata… Ești bună. Ești o fată cu suflet nobil! Hai, așadar, dragul meu. O, Doamne!

Nu voi mai descrie sfârșitul neplăcutei scene care urmă după ieșirea prințului. Oaspeții se împrăștiară cu țipete și ocări. Maria Alexandrovna rămase, în sfârșit, singură, în mijlocul ruinelor și al rămășițelor fostei sale glorii. Căci, vai! puterea, gloria, poziția - toate dispărură, în acea singură seară! Maria Alexandrovna își dădu seama că nu se va mai putea ridica la locul de mai înainte. Despotismul ei îndelungat, de ani de zile, asupra întregii societăți, se dărâmase definitiv. Ce-i mai rămânea acum de făcut? Să filosofeze. Dar nu s-a apucat să filosofeze. S-a frământat, turbată, toată noaptea. Zina dezonorată… Bârfelile vor curge pârâu. Vai, ce grozăvie!

Ca un cronicar fidel ce mă aflu, trebuie să amintesc că, în toată mahmureala asta, cel mai rău o păți Afanasi Matveici, care se vârî, la urma urmelor, într-o căruță, unde rămase de îngheță până în zori. Veni, în sfârșit și dimineața; dar nici ea nu aduse nimic bun. O nenorocire nu vine niciodată singură…

CAPITOLUL XV

Când soarta abate asupra cuiva o nenorocire, loviturile ei nu se mai sfârșesc. E un lucru știut de mult. Nu i-au fost de ajuns Mariei Alexandrovna dezonoarea și rușinea din seara trecută! Nu! Soarta i-a pregătit alte necazuri, mai mari și mai rele.

Încă înainte de ora zece dimineața, se răspândi brusc prin tot orașul un zvon straniu și aproape de necrezut, întâmpinat de toți cu o satisfacție plină de răutate și de

îndârjire - așa cum întâmpinăm de obicei orice scandal neobișnuit, care se întâmplă cuiva dintre apropiați. „Să-ți pierzi până într-atât rușinea, cinstea! strigau oamenii pretutindeni; să te înjosești până într-atât, să nesocotești orice decență, să scapi frânele până într-atât!” etc. etc. Iată ce s-a întâmplat. Dis-de-dimineață, să fi fost ora șapte, în casa Mariei Alexandrovna veni într-un suflet o bătrână săracă și jalnică, deznădăjduită, cu obrazul șiroind de lacrimi, care o imploră pe slujnică s-o trezească cât mai repede pe domnișoara, numai pe domnișoara, pe furiș, ca nu cumva să afle Maria Alexandrovna. Zina, palidă și zdrobită, ieși numaidecât. Bătrână îi căzu la picioare, sărutându-le și udându-le cu lacrimi și o rugă fierbinte să vină neîntârziat până la dânsa, la Vasea, bolnavul său, căruia toată noaptea îi fusese așa de rău, că poate nu apucă să trăiască până a doua zi. Plângând cu hohote, bătrâna îi spuse că însuși Vasea o cheamă la dânsul ca să-și ia rămas bun în clipele de pe urmă, că o imploră pe toți sfinții, în numele a tot ce a fost înainte și că, dacă nu va veni, are să moară cu desperarea în suflet. Zina se hotărî pe loc să se ducă, deși îndeplinirea acestei rugăminți ar fi adeverit fățiș toate zvonurile pline de răutate din trecut în legătură cu biletul interceptat, cu purtarea ei scandaloasă și altele. Fără să-i spună nimic mamei sale, își aruncă pe umeri șalul și alergă numaidecât cu bătrâna, străbătând tot orașul, până într-una din cele mai sărace mahalale ale Mordasovului, pe cea mai pierdută uliță, într-o curte părăginită, unde se afla o căsuță strâmbă, cu zidurile intrate în pământ, cu un soi de crăpături în loc de ferestre, troienită din toate părțile.

În căsuța asta, într-o odăiță mititică, scundă și înăbușitoare, a cărei sobă uriașă ocupa nu mai puțin de jumătate din întreg spațiul, pe un pat de lemn nevopsit, cu o saltea subțire ca o clătită, zăcea un tânăr învelit cu o manta veche. Avea obrazul palid și supt, cu ochii lucind febril, brațele subțiri și uscate ca niște bețe; respira hârâit,

anevoie… Se vedea că fusese cândva frumos; dar boala schimonosise trăsăturile fine ale feței sale, pe care ți-era milă și groază s-o privești, ca figura oricărui ofticos sau, mai bine zis, muribund. Bătrâna lui mamă care un an întreg, aproape până în ultima clipă, așteptase reînvierea lui Vasenka al ei, văzu, în sfârșit, că nu mai avea mult de trăit. Stătea acum în fața lui, copleșită de durere, cu mâinile împreunate, fără o lacrimă și nu se mai sătura să-l privească, neputând înțelege, deși știa prea bine că peste câteva zile scumpul său Vasea va fi acoperit cu pământ înghețat, acolo, sub troienele de zăpadă, în cimitirul sărăcăcios. Dar nu la dânsa se uita Vasea în clipa aceea. Întreaga lui făptură, slăbită și suferindă, respira fericire. O vedea, în sfârșit, în fața lui pe aceea pe care o zărise mereu, un an și jumătate în șir, parcă aievea și în vis, în timpul nopților de boală, lungi și grele. Își dădu seama că l-a iertat, apărându-i, aidoma unui înger, în clipele din urmă ale vieții. Ea îi strângea mâinile, plângea aplecată asupră-i, îi zâmbea, se mai uita încă o dată la dânsul cu ochii ei minunați și tot ce fusese înainte, tot ceea ce pierduse, reînvia din nou în sufletul muribundului. Viața licări iarăși în inima lui - de parcă, părăsindu-l, ar fi vrut să-l facă pe suferind a simți cât de greu este să te desparți de dânsa.

— Zina, rosti el, Zinocika! Nu mă plânge, nu tânji, nu te întrista, nu-mi aminti că o să mor curând. Am să mă uit la tine, așa cum te privesc acum și am să simt că inimile noastre sunt din nou împreună, că m-ai iertat; o să-ți sărut din nou mâinile ca altădată și o să mor, poate fără să bag de seamă ! Ai slăbit, Zinocika! Îngerul meu, cu câtă bunătate te uiți acum la mine! Dar îți mai aduci aminte cum râdeai pe vremuri? Îți amintești… Ah, Zina, nu-ți cer iertare, nu vreau nici să mai pomenesc de cele întâmplate, fiindcă, Zinocika, fiindcă… Deși tu poate că m-ai iertat… Eu n-am să-mi iert niciodată fapta. Au fost nopți lungi, Zina, nopți fără somn, îngrozitoare; și în nopțile acelea, uite, chiar pe patul ăsta, zăceam și mă gândeam îndelung.

M-am gândit mult și am hotărât de mult că-i mai bine pentru mine să mor, zău că-i mai bine!... Nu eram bun pentru viață, Zinocika!

Zina plângea, strângându-i mâinile în tăcere: parcă ar fi vrut să-l oprească în chipul acesta.

— De ce plângi, îngerul meu? urmă bolnavul. Pentru că mor, numai pentru asta? Toate celelalte au murit demult, demult au fost îngropate! Tu ești mai deșteaptă decât mine, ai sufletul mai curat și de aceea știi de mult că sunt un om rău. Oare mă mai poți iubi? Cât de mult m-a costat putința de a îndura gândul acesta, gândul că tu mă cunoști ca un om rău, netrebnic! Cât orgoliu era în asta, poate un orgoliu nobil... Mai știi! Ah, draga mea, întreaga mea viață a trecut numai în visuri. Visam într-una, visam mereu, însă nu trăiam, eram trufaș, disprețuiam mulțimea, dar cu ce mă mândream în fața oamenilor? Nu știu nici eu. Cu puritatea sufletească, cu noblețea sentimentelor? Toate acestea erau în visuri, Zina, când îl citeam pe Shakespeare; dar când am fost pus în fața faptelor, mi-am arătat eu și puritatea și noblețea sentimentelor...

— Ajunge, spuse Zina, destul!... Toate acestea s-au petrecut altfel, degeaba... te omori!

— De ce mă oprești, Zina? Știu, m-ai iertat și poate m-ai iertat de mult; dar tu m-ai judecat și ți-ai dat seama cine sunt eu; tocmai asta mă chinuie. Nu-s vrednic de iubirea ta, Zina! Tu și în fapte te-ai dovedit cinstită și generoasă: te-ai dus la mama ta, i-ai spus că ai să te măriți cu mine și cu nimeni altul. Te-ai fi ținut de cuvânt, fiindcă la tine cuvântul merge mână-n mână cu fapta. Pe când eu, eu! Când am ajuns la fapte... Știi tu, Zinocika, nici nu-mi dădeam seama pe atunci ce sacrificiu făceai, cununându-te cu mine! Mă gândeam numai că te măriți cu mine, marele poet (adică viitor); refuzam să înțeleg pricinile pe care mi le arătai, când îmi cereai să mai așteptăm cu nunta; te chinuiam, te tiranizam, te disprețuiam și am ajuns până la urmă să te amenințe cu biletul acela. Nu eram nici măcar un

ticălos în clipa aceea. Eram nici mai mult, nici mai puțin decât o lepădătură ! O, cât trebuie să mă fi disprețuit! Nu, e mai bine că mor! E mai bine că nu te-ai măritat cu mine. N-aș fi înțeles nimic din jertfa ta; te-aș fi chinuit, te-aș fi făcut să suferi cumplit din pricina sărăciei noastre. Ar fi trecut ani și poate că te-aș fi urât ca pe-o piedică în viață. Pe când acum e mai bine! Acum, cel puțin, lacrimile mele amare mi-au purificat inima. Ah! Zinocika! Iubește-mă măcar un pic, așa cum m-ai iubit pe vremuri! Măcar în aceste ultime clipe… Știu că nu-s vrednic de iubirea ta, dar… Dar… o, îngerul meu!

În tot timpul cât vorbise, Zina, hohotind și ea de plâns, încercase de câteva ori să-l oprească. Dar el n-o asculta; era chinuit de dorința să spună tot ce avea pe suflet și vorbea mai departe, deși cu mare greutate, sufocându-se, cu glas răgușit și înăbușit.

— Dacă nu m-ai fi întâlnit, dacă nu m-ai fi iubit, ai fi rămas în viață! spuse Zina. Ah, de ce, de ce ne-am legat unul de altul!

— Nu, draga mea, nu, nu-ți face imputări fiindcă mor, urmă bolnavul. Vinovat în toate sunt numai eu! Cât orgoliu a fost la mijloc! Cât romantism! Ți s-a povestit în amănunt, Zina, prosteasca mea istorie? Vezi tu, acum doi ani a fost aici un ocnaș, un deținut, un răufăcător și un ucigaș; și când a trebuit să-și ispășească pedeapsa, s-a dovedit a fi omul cel mai laș. Știind că un bolnav nu poate fi pedepsit, și-a procurat niște vin, a făcut în el o infuzie de tutun și a băut-o. Asta i-a provocat niște vărsături cu sânge, care au durat atât de mult, încât i-au vătămat plămânii. A fost transportat la spital și după câteva luni a murit de oftică crâncenă. Uite, îngerul meu, mi-am amintit de ocnașul ăsta în ziua aceea… Știi tu, după povestea cu biletul… M-am hotărât să mă omor și eu. Dar ce crezi, de ce am ales oftica? De ce nu m-am spânzurat sau nu m-am înecat? M-am temut de o moarte năprasnică? Poate că și din pricina asta, Zinocika. Dar am impresia că și aici a fost la mijloc

romantismul searbăd și prostesc! Totuși aveam pe atunci în minte: cât de frumos are să fie, când eu am să zac în pat, murind de oftică, iar tu o să te chinui și o să suferi din pricină că m-ai adus la oftică; vei veni singură la mine să-mi ceri iertare, vei cădea în genunchi în fața mea… Iar eu urma să te iert, murind în brațele tale… E prostesc, Zinocika, prostesc, nu-i așa?

— Nu mai pomeni de asta! grăi Zina, nu spune asta! Tu nu ești așa… Mai bine să ne amintim de altceva, de ce-a fost frumos, fericit între noi !

— Mi-e amară inima, draga mea, de aceea spun. Un an și jumătate nu te-am văzut! Mi-aș deschide acum tot sufletul înaintea ta! Fiindcă în tot timpul acesta, de atunci, am fost singur-singurel și mi se pare că n-a fost un minut să nu mă gândesc la tine, îngerul meu scump! Și știi, Zinocika? Cât de mult aș fi vrut să fac ceva, să mi se recunoască meritele, ca să te fac a-ți schimba părerea despre mine. Până în ultima vreme nu credeam că o să mor; fiindcă nu m-a doborât oftica dintr-o dată, am umblat mult cu pieptul bolnav. Și câte presupuneri caraghioase îmi făceam! Visam, de pildă, să ajung deodată un mare poet, să tipăresc *Otecestvenâie zapiski*, un poem cum n-a mai fost pe lume. Mă gândeam să-mi revărs în el toate sentimentele, întreg sufletul, așa fel ca, oriunde te-ai fi aflat, eu să fiu mereu alături de tine, să-ți amintesc veșnic de mine prin versurile mele și cel mai frumos vis al meu era ca tu să cazi pe gânduri până la urmă și să spui: „Nu, nu-i un om atât de rău cum am crezut!” E prostesc, Zinocika, prostesc, nu-i așa?

— Nu, nu, Vasea, nu! spuse Zina.

Se lipi de pieptul lui, sărutându-i mâinile.

— Și cât de gelos am fost pe tine în tot acest răstimp! Am impresia că aș fi murit, dacă aș fi auzit de nunta ta! Trimiteam iscoade la tine, te pândeam, te spionam… Uite, ea se ducea într-una (făcu semn cu capul spre maică-sa). Tu nu l-ai iubit pe Mozgliakov, nu-i așa, Zinocika? O,

îngerul meu! Ai să-ți amintești de mine, după ce o să mor? Știu că o să-ți amintești; dar au să treacă anii, inima are să ți se răcească, o să ți se lase în suflet frigul, iarna și ai să mă uiți, Zinocika…!

— Nu, nu, niciodată! Nici n-am să mă mărit!… Ești cel dintâi pentru mine… pe veci…

— Totul moare, Zinocika, totul, până și amintirea!… Și sentimentele noastre nobile mor și ele. În locul lor vine înțelepciunea. De ce să mai cârtești! Bucură-te de viață, Zina, trăiește ani îndelungați, fii fericită. Iubește și pe altul, dacă o să-ți fie drag, doar n-ai să iubești un mort! Numai adu-ți aminte, măcar din când în când; ce-a fost rău nu-ți aminti, iartă răul: au fost doar și în dragostea noastră lucruri frumoase, Zinocika! O, zile de aur, care nu se vor mai întoarce… Ascultă, îngerul meu, totdeauna mi-au plăcut clipele înserării, ale asfințitului. Adu-ți aminte de mine cândva în aceste clipe! O, nu, nu! De ce să mor? O, cât aș fi vrut acum să renasc! Amintește-ți, draga mea, adu-ți aminte, amintește-ți vremurile acelea! Atunci era primăvară, soarele strălucea atât de viu, florile înfloreau, era parcă sărbătoare în jurul nostru… Și acum! Privește ! Privește !

Și nefericitul arătă cu mâna uscată spre geamul tulbure, înghețat. Apoi apucă mâinile Zânei, le lipi de ochi și izbucni într-un plâns amar. Hohotele aproape că-i sfâșiau pieptul istovit de boală.

Și ziua întreagă el suferi cumplit, se întristă și plânse. Zina îl mângâia cum putea, dar sufletul îi era chinuit de moarte. Îi spuse că n-o să-l uite și că niciodată n-are să iubească pe nimeni așa cum l-a iubit pe dânsul. El o credea, zâmbea, îi săruta mâinile; dar amintirile trecutului nu făceau decât să-i ardă și să-i tortureze inima. Așa trecu toată ziua. Între timp, Maria Alexandrovna, îngrozită, trimise de vreo zece ori după Zina, implorând-o să se întoarcă acasă, să nu se nenorocească de-a binelea în ochii opiniei publice. În sfârșit, după ce se întunecă, pierzându-

și capul de groază, maică-sa se hotărî să meargă singură la Zina. O chemă în odaia vecină și aproape în genunchi o imploră „să nu îndrepte acest ultim și ucigător pumnal asupra inimii sale”. Zina o întâmpină bolnavă: îi ardea capul. Asculta și n-o înțelegea pe mămăica ei. Maria Alexandrovna plecă în cele din urmă, plină de deznădejde, fiindcă Zina hotărâse să-și petreacă noaptea în casa muribundului. Toată noaptea nu se dezlipi de căpătâiul lui. Dar bolnavului îi era din ce în ce mai rău. Se făcu din nou zi, dar nu mai era nici o speranță că bolnavul va apuca să trăiască. Bătrâna mamă, ca ieșită din minți, umbla de colo-colo, neînțelegând parcă nimic, îi dădea fiului său doctorii pe care acesta nu mai vroia să le ia. Agonia dură mult. Nu mai putea vorbi și din pieptul lui izbucneau doar niște sunete răgușite, incoherente. Până la ultima lui clipă se uită mereu la Zina, căutând-o din ochi și când licărul de lumină începu să se stingă în privirea lui, tot îi mai căuta mâna, rătăcind cu mâna-i nesigură, ca să i-o strângă. Între timp, ziua scurtă de iarnă se apropia de sfârșit. Și când cea din urmă rază de soare polei, ca un rămas bun, singura ferestruică înghețată a odăiței, sufletul chinuit al bolnavului zbură în urma acestei raze, părăsind trupul vlăguit. Bătrâna mamă, văzând în fața ei cadavrul scumpului ei Vasea, își plesni palmele, scoase un răcnet și se aruncă la pieptul mortului.

— Numai tu, viperă, l-ai scos din minți! îi strigă ea, deznădăjduită, Zânei. Tu, blestemato, l-ai lăsat, tu, ucigașo, l-ai nenorocit!

Dar Zina nu mai auzea nimic. Stătea la căpătâiul mortului ca scoasă din minți. În cele din urmă, se aplecă asupra lui, îl închină, îl sărută și ieși automat din odaie. Ochii îi ardeau, capul i se învârtea. Impresiile chinuitoare, cele două nopți petrecute aproape fără somn fură cât pe ce s-o facă a-și pierde mințile. Simțea tulbure că tot trecutul ei parcă i se smulsese din inimă și că începea pentru dânsa o viață nouă, mohorâtă și amenințătoare. Dar nu făcu nici

zece pași și Mozgliakov răsări ca din pământ în fața ei; se părea că o așteptase dinadins în locul acela.

— Zinaida Afanasievna, începu el cu o șoaptă timidă, uitându-se parcă febril în juru-i, fiindcă nu se întunecase încă de tot, Zinaida Afanasievna, bineînțeles, sunt un măgar! Adică, dacă vrei, acum nu mai sunt măgar, fiindcă, vezi dumneata, am procedat, oricum, în mod onorabil. Totuși, mă căiesc că am fost măgar… Am impresia că mă încurc, Zinaida Afanasievna, dar… Iartă-mă, asta s-a petrecut din felurite pricini…

Zina se uita la dânsul aproape inconștientă și-și urma, în tăcere, drumul. Fiindcă trotuarul înalt de lemn era prea îngust pentru ca doi inși să meargă alături și Zina nu-i făcea loc, Pavel Alexandrovici sări de pe trotuar, alergând lângă ea pe caldarâm și uitându-i-se necontenit în față.

— Zinaida Afanasievna, adăugă el, am chibzuit și, dacă vrei dumneata, sunt gata să-mi reînnoiesc propunerea. Sunt dispus chiar să uit totul, Zinaida Afanasievna, toată rușinea, și-s gata să iert, dar numai cu o condiție: cât timp suntem aici, totul să rămână în secret. Dumneata să pleci de aici cât se poate de repede; eu, pe furiș, după dumneata. Ne cununăm undeva într-un colț pierdut de țară, așa că nimeni n-o să ne știe; iar de acolo plecăm îndată la Petersburg, fie și cu diligenta poștei, așa că dumneata să nu-ți iei decât o valiză mică… Ce zici? Primești, Zinaida Afanasievna? Răspunde mai repede! Nu pot aștepta prea mult; am putea fi văzuți împreună.

Zina nu răspunse și se uită doar la Mozgliakov, dar cu asemenea privire, încât el pricepu pe loc totul, își scoase pălăria, făcu o plecăciune și se mistui la cea dintâi cotitură într-o ulicioară.

„Oare cum vine asta? se gândi el; alaltăieri, seara, era așa de emoționată și luase toată vina asupra ei. Pesemne că se schimbă de la o zi la alta!”

Iar între timp în Mordasov evenimentele se perindau unul după altul. Se petrecu o întâmplare tragică. Prințul,

mutat de Mozgliakov la hotel, căzu la pat în aceeași noapte, îmbolnăvindu-se grav. Cei din Mordasov aflară asta a doua zi dimineața. Kallist Stanislavici aproape nu se dezlipi de lângă bolnav. Spre seară se făcu un consult cu toți medicii din Mordasov. Invitațiile fură trimise în limba latină. Dar în ciuda limbii latine, prințul își pierdu de tot memoria, aiura, îl ruga pe Kallist Stanislavici să-i cânte o romanță, vorbea de niște femei; uneori părea că se sperie de ceva și țipa. Doctorii hotărâră că, din pricina ospitalității celor din Mordasov, prințul căpătase o inflamație la stomac, care trecuse, nu se știe cum (pesemne pe drum), la cap. Nu era exclus și un oarecare șoc moral. Concluzia fu că prințul era de mult predispus să moară și de aceea va deceda neapărat. Aici nu greșiră, fiindcă bietul bătrânel muri a treia zi, spre seară, la hotel. Aceasta îi ului pe cei din Mordasov. Nimeni nu se așteptase la o atât de serioasă întorsătură a lucrurilor. Se repeziră cu gloata la hotel, unde zăcea trupul neînsuflețit, negătit încă. Judecară și răsjudecară, dădură din cap și încheiară, acuzând cu asprime pe „ucigașele nefericitului prinț”, subînțelegând prin asta, firește, pe Maria Alexandrovna și pe fiică-sa. Toți simțiră că istoria asta, numai prin caracterul ei scandalos, putea căpăta o publicitate neplăcută, te pomenești că putea ajunge chiar și în țările cele mai îndepărtate - și câte și mai câte nu fură spuse și dezbătute. În tot timpul acesta, Mozgliakov să frământă, dând din colț în colț, până când, în cele din urmă, ameți. În această stare de spirit se văzuse cu Zina. Într-adevăr, situația lui era dificilă. El îl adusese pe prinț în oraș; el îl mutase la hotel; iar acum, nu știa ce să facă cu decedatul, cum și unde să-l înmormânteze, pe cine să anunțe? Să ducă trupul la Duhanovo? Afară de asta, trecea drept nepot. Tremura de teamă să nu fie învinuit de moartea venerabilului bătrân. „Te pomenești că afacerea are ecou la Petersburg, în înalta societate!” se gândea el, cutremurându-se. De la cei din Mordasov nu putea să

capete nici un sfat. Toți se speriară, nu se știe de ce; se retraseră deodată din fața trupului neînsuflețit și-l lăsară pe Mozgliakov într-un soi de izolare mohorâtă.

Pe neașteptate, situația se schimbă ca prin farmec. A doua zi dis-de-dimineață, în oraș sosi un vizitator. Despre vizitatorul acesta începu să vorbească într-o clipită întreg Mordasovul, dar în taină parcă, în șoaptă, privindu-l prin toate crăpăturile și ferestrele, când trecu cu trăsura pe Strada Mare, îndreptându-se spre guvernator. Însuși Piotr Mihailovici parcă se sperie nițeluș, neștiind cum să se descurce cu oaspetele, care era prințul Șcepetilov, destul de cunoscut, rudă cu răposatul, un om încă aproape tânăr, de vreo treizeci și cinci de ani, cu epoleți de colonel și eghileți. Toți funcționarii fură pătrunși de o spaimă nemaipomenită din pricina acestor eghileți. Șeful poliției, de pildă, se pierdu de tot; se înțelege - numai moralmente; fizic, se prezentă în persoană, deși i se cam lungise obrazul. Se află numaidecât că prințul Șcepetilov venise din Petersburg și că pe drum trecuse prin Duhanovo. Negăsind pe nimeni la Duhanovo, plecă pe urmele unchiului la Mordasov, unde primi, ca o lovitură de trăsnet, știrea morții bătrânului și află cele mai amănunțite zvonuri în legătură cu împrejurările acestei morți. Piotr Mihailovici se cam fâstâci chiar, în timp ce dădea lămuririle necesare; ba toți cei din Mordasov se purtau cu un aer oarecum vinovat. În plus, oaspetele avea o față nespus de severă și nemulțumită, deși s-ar părea că nu poți fi nemulțumit de o moștenire. Trecu de îndată la acțiune, personal. Mozgliakov imediat și în mod rușinos se făcu nevăzut în fața veritabilului nepot, nu un impostor și se mistui nu se știe unde. Se hotărî ca trupul răposatului să fie transportat de îndată la mânăstire, unde trebuia să se facă și slujba. Oaspetele dădea dispozițiile scurt, sec, cu severitate, dar cu tact și decență. A doua zi, tot orașul se adună la mânăstire, ca să ia parte la slujbă. Printre cucoane se răspândi zvonul absurd că Maria Alexandrovna are să se

înfățișeze personal la biserică și că, în genunchi înaintea sicriului, are să-și ceară iertare și că așa ceva se cuvine, de altfel, după lege. Se înțelege că toate acestea se dovediră prostii și că Maria Alexandrovna nu se ivi la biserică.

Am și uitat să spunem că îndată după întoarcerea fiicei acasă, mămăica ei hotărî să se mute în aceeași seara la țară, socotind că e cu neputință să mai rămână în oraș. Acolo asculta atentă, din colțul său, toate zvonurile din oraș, trimitea iscoade să afle știri despre persoana nou sosită și tot timpul era agitată. Drumul de la mânăstire spre Duhanovo trecea la o depărtare mai mică de o verstă de ferestrele casei sale de la țară. De aceea, Maria Alexandrovna putu să cerceteze ușor lunga procesiune care porni de la mânăstire spre Duhanovo, după slujbă. Sicriul era dus pe un dric înalt. În urma lui se întindea șirul lung de trăsuri, care-l petrecură pe răposat până la cotitura spre oraș. Și mult timp se mai zări ca o pată neagră pe câmpul alb ca neaua dricul acesta posomorât, condus la pas, cu măreția cuvenită. Dar Maria Alexandrovna nu putu să privească mult timp și se depărta de la fereastră.

Peste o săptămână ea se mută la Moscova, împreună cu fiică-sa și cu Afanasi Matveici; iar peste o lună în Mordasov se află că satul din preajma orașului, aparținând Mariei Alexandrovna, ca și casa din târg erau de vânzare. Și iată cum Mordasovul pierdea pentru vecie o doamnă așa *comme il faut*! Se înțelege că nici cu acest prilej nu lipsiră comentariile veninoase. Se susținea, de pildă, că satul se vindea împreună cu Afanasi Matveici… Trecu un an-doi și lumea uită aproape cu desăvârșire de Maria Alexandrovna. Căci, vai! Așa se întâmplă întotdeauna! De altfel, se spunea că ea își cumpărase un alt sat și se mutase în alt oraș gubernial, unde, bineînțeles, îi ținea pe toți sub papuc, că Zina nu se măritase, că Afanasi Matveici… Dar n-are rost să repetăm aceste zvonuri; ele erau cât se poate de neadevărate.

Au trecut trei ani de când am isprăvit de scris cel din urmă rând din prima parte a cronicii despre Mordasov și cine și-ar fi putut închipui că am să fiu nevoit a redeschide manuscrisul și a mai adăuga o știre la povestirea mea. Dar să trecem la subiect! Voi începe cu Pavel Alexandrovici Mozgliakov. După ce dispăru din Mordasov, el plecă la Petersburg, unde căpătă fără complicații postul care-i fusese făgăduit mai demult. În curând, el uită toate evenimentele din Mordasov, se aruncă în vâltoarea vieții mondene, pe Vasilievski Ostrov și în rada Galernaia[xli], petrecu, făcu curte și, fiind mereu în pas cu vremurile, se îndrăgosti, prezentă o cerere în căsătorie, mai înghiți un refuz și, neputându-l suporta, din pricina firii sale ușuratice și neavând nicio treabă, ceru să i se acorde o funcție într-o expediție în unul din cele mai îndepărtate ținuturi ale nemărginitei noastre patrii, în vederea unei inspecții sau cu alt scop, nu știu precis. Expediția străbătu cu bine toate pădurile și pustiurile și, în sfârșit, după o lungă călătorie, se înfățișă în orașul principal al unui „foarte îndepărtat ținut”, la guvernatorul general. Era un general înalt, uscățiv și sever, vechi ostaș, rănit în lupte, cu două stele și cu o cruce albă la gât. Primi expediția cu un aer important și ceremonios și invită pe toți funcționarii care o alcătuiau la un bal care se dădea la dânsul în aceeași seară, cu prilejul onomasticii doamnei guvernator general. Pavel Alexandrovici fu foarte mulțumit de această invitație. Se găti cu costumul lui confecționat la Petersburg, cu care avea să facă efect și intră dezghețat în salonul cel mare, deși își pierdu puțin din siguranță la vederea mulțimii de epoleți compacți din fir răsucit și de tunici civile cu stea. Trebuia să prezinte omagii doamnei guvernator general, despre care auzise că-i tânără și foarte frumoasă. Se apropie dându-și aere și încremeni dintr-o dată de uimire. În fața lui stătea Zina, într-o superbă rochie de bal, cu briliante, mândră și inaccesibilă. Nu-l

recunoscu de loc pe Pavel Alexandrovici. Privirea ei lunecă nepăsătoare peste figura lui și se îndreptă numaidecât spre altcineva. Uluit, Mozgliakov se retrase mai la o parte și se ciocni în mulțime de un funcționar tânăr și sfios, care părea speriat de sine însuși, trezindu-se la balul guvernatorului general. Pavel Alexandrovici se apucă numaidecât să-l descoasă și descoperi lucruri foarte interesante. Află că guvernatorul general se însurase acum doi ani, când plecase din „ținutul îndepărtat" la Moscova și luase o fată putred de bogată, dintr-o familie cu vază. Că generăleasa „e strașnic de *bine*, ba s-ar putea spune că-i cea mai frumoasă femeie din ținut, dar se ține neînchipuit de mândră și dansează numai cu generali"; că la balul de față sunt în total nouă generali, cu ai lor și cu cei sosiți, cuprinzând în numărul lor și pe consilierii de stat activi; că, în sfârșit, „generăleasa are o mămică, care locuiește împreună cu dânsa și mămica se trage din cea mai înaltă societate și-i foarte deșteaptă", dar că și mămica însăși se supune orbește voinței fiicei sale, iar guvernatorul general o pierde din ochi pe soția lui. Mozgliakov încercă să pomenească de Afanasi Matveici, dar „în ținutul îndepărtat" nimeni n-avea idee despre dânsul. Îmbărbătându-se nițeluș, Mozgliakov se plimbă prin odăi și o găsi curând pe Maria Alexandrovna gătită superb, făcându-și vânt cu un evantai scump și discutând însuflețit cu o persoană din starea a patra. În juru-i se înghesuiau câteva cucoane care alergau după protecții și Maria Alexandrovna era, după toate aparențele, extrem de amabilă cu ele. Mozgliakov riscă și i se prezentă. Maria Alexandrovna tresări parcă un pic, dar își reveni pe loc, aproape într-o clipită. Binevoi cu amabilitate să-l recunoască pe Pavel Alexandrovici; îl întrebă despre cunoștințele sale din Petersburg și cum de nu-i în străinătate? De Mordasov nu pomeni nici un cuvânt: parcă nici n-ar fi existat pe lume. La urmă, pronunță numele unui prinț important din Petersburg și se interesă de sănătatea

lui, deși Mozgliakov n-avea idee de prințul acesta; apoi se întoarse pe nesimțite spre un demnitar cu părul cărunt și pomădat, care se apropiase de dânsa și peste o clipă îl uită cu desăvârșire pe Pavel Alexandrovici care stătea în fața ei. Cu un zâmbet sarcastic pe buze și cu pălăria în mână, Mozgliakov se întoarse în salonul cel mare. Nu se știe de ce, simțindu-se atins, ba chiar jignit, hotărî să nu danseze, înfățișarea lui distrată și posomorâtă totodată și zâmbetul caustic, mefistofelic de pe buze nu-l părăsiră toată seara. Se sprijini, în chip pitoresc, de o coloană (salonul parcă dinadins avea coloane) și tot timpul balului, câteva ceasuri la rând, rămase în același loc, urmărind-o din priviri pe Zina. Dar vai , toate ifosele sale, toate pozele extraordinare pe care și le lua - înfățișare dezamăgită etc., etc. - toate se pierdură în zadar. Zina nu-l observă de fel. În sfârșit, turbat, durându-l picioarele de atâta stat, flămând, fiindcă nu putea să rămână la cină în calitate de îndrăgostit copleșit de suferință, se întoarse la locuința lui, cu desăvârșire istovit și parcă bătut. Nu se culcă multă vreme, amintindu-și lucruri demult uitate. Chiar a doua zi dimineață, se prezentă prilejul unei plecări în delegație și Mozgliakov ceru bucuros să plece în această misiune. În clipa când părăsi orașul, se simți din nou împrospătat sufletește. Întinderea pustie, nemărginită, era acoperită de zăpadă, ca de o mantie orbitoare. În zare, unde se îngemăna cerul cu pământul, se înșiruiau negre pădurile.

Caii nărăvași goneau, stârnind cu copitele pulbere de zăpadă. Clopoțelul săniei zăngănea. Pavel Alexandrovici căzu pe gânduri, apoi se lăsă furat de visuri și la urmă adormi cât se poate de liniștit. Se trezi tocmai la a treia stație, odihnit și sănătos și dispoziția sa sufletească era acum cu totul alta.

NOTE și COMENTARII

STEPANCIKOVO ȘI LOCUITORII SĂI[xlii]

Din însemnările unui necunoscut

Traducere de NICOLAE GANE

Partea întâi

I. Introducere

Demisionând din armată, unchiul meu, Egor Ilici Rostanev, s-a stabilit definitiv la conacul său din satul Stepancikovo, căpătat prin moștenire, și s-a apucat de gospodărie ca un moșier sadea, care nu-și părăsește niciodată domeniile. Sunt oameni care știu să rămână mulțumiți în orice situație s-ar afla, adaptându-se la orice condiții; o asemenea fire avea și colonelul în retragere, un om de o rară bunătate și dispus oricând să accepte orice sugestie din afară. Dacă i-ar fi trăsnit cuiva prin cap să-l roage mai stăruitor de a fi purtat în cârcă vreo două verste, l-ar fi dus, probabil, fără să crâcnească; în bunătatea lui nemărginită, era gata uneori să dea primului venit orice, la cea dintâi rugăminte, până și ultima lui cămașă. Era un om voinic, înalt și bine făcut, cu obrajii rumeni, cu dinții ca fildeșul, mustața lungă, blondă, cu glasul tunător și râsul zgomotos, izvorât din inimă; vorbea în fraze scurte, sacadat și pripindu-se. Se apropia de patruzeci de ani; până atunci, aproape de la vârsta de șaisprezece ani, fusese husar. Căsătorit de foarte tânăr, își iubea soția la nebunie, dar aceasta a murit curând, lăsând în inima lui o amintire neștearsă, plină de recunoștință duioasă. În sfârșit, căpătând această moștenire, după cum am spus, s-a mutat la conacul Stepancikovo, împreună cu cei doi copii ai săi: băiatul Iliușa, în vârstă de opt ani (venirea sa pe lume costase viața mamei), și fiica, Sașenka, o fetiță de cincisprezece ani, care, după moartea mamei sale, fusese dată internă la un pension din Moscova.

Curând însă, casa unchiului meu ajunse o adevărată arcă a lui Noe. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Cam tot pe vremea când căpătase moștenirea și demisionase din armată, rămăsese văduvă și maică-sa, generăleasa Krahotkina, care, cu vreo șaisprezece ani în urmă, se măritase pentru a doua oară cu un general; pe atunci unchiul meu era încă sublocotenent și tocmai se pregătea și el să se însoare. Mult timp maică-sa n-a binevoit să-i dea binecuvântarea cuvenită pentru această căsătorie, vărsând lacrimi amare și învinuindu-l de egoism, de ingratitudine și lipsă de respect. Căuta să-i demonstreze cu orice preț că averea lui din acea vreme, de două sute cincizeci de suflete, este și așa neîndestulătoare pentru întreținerea familiei (adică pentru întreținerea mamei sale cu numeroasa ei suită de bătrâne pripășite, și liota de jivine: pudeli, mopși, șpiți, pisici siameze etc.), și, în toiul furtunii dezlănțuite, în avalanșa de reproșuri, imputări și strigăte isterice, deodată și spre surprinderea tuturor, se recăsători ea la respectabila vârstă de patruzeci și doi de ani, înainte ca fiul ei să fi apucat să se însoare. De altfel, și în cazul acesta ea găsi un pretext de a-l învinui pe sărmanul meu unchi, susținând sus și tare că se mărită numai și numai ca să aibă un adăpost la bătrânețe, lucru pe care nu speră să i-l poată asigura fiul ei, acest egoist nerespectuos, care își luase îndrăzneala de neiertat să-și înjghebe un cămin propriu.

Nu mi-a fost dat niciodată să aflu adevărata cauză care l-a făcut pe un om atât de chibzuit cum era decedatul Krahotkin să contracteze această căsătorie cu o văduvă în vârstă de patruzeci și doi de ani. E de presupus că el conta pe o oarecare avere în numerar a văduvei. Alții au socotit că avea nevoie pur și simplu de o îngrijitoare, întrucât presimțea apropierea nenumăratelor boli care-l loviră apoi la bătrânețe. Se știe doar că generalul nu avea nici un respect față de nevastă-sa și în tot timpul conviețuirii lor a zeflemisit-o veninos cu orice ocazie. Era un om ciudat. Incult, dar destul de inteligent, disprețuia categoric pe toți și totul, nu avea nici un fel de norme de conduită, își bătea joc absolut de orice, iar spre bătrânețe, din cauza boleștinițelor rezultate dintr-un fel de viață nu tocmai cumpătată și morală, deveni rău, irascibil și dur. Făcuse o carieră destul de frumoasă; la un moment dat însă, în urma unui „incident regretabil“, a fost nevoit să demisioneze în condiții foarte puțin onorabile, reușind

cu greu să scape de boxa acuzaților, dar pierzându-și drepturile la pensie. Faptul îl înrăi și mai mult. Lipsit de orice resurse de existență, nestăpânind decât vreo sută de suflete într-un sat ruinat, el își încrucișă brațele și, tot restul vieții, timp de doisprezece ani încheiați, nu-și mai bătu capul să se intereseze din ce mijloace trăiește, cine îl întreține; nu înceta, cu toate acestea, să pretindă o viață de confort, nu-și limita cheltuielile și ținea un atelaj frumos de cupeu. Curând fu paralizat la picioare și ultimii zece ani și-i petrecu într-un fotoliu-balansoar comod, legănat și purtat când era nevoie de doi lachei voinici, care nu auziseră în tot timpul acesta din partea lui decât cele mai variate ocări și înjurături. Cupeul, lacheii și fotoliul erau întreținute pe cheltuiala fiului nerespectuos, care îi trimitea maică-sii ultimii bănuți, ipotecând și supraipotecând moșia, refuzându-și satisfacerea nevoilor celor mai imperioase, contractând datorii aproape imposibil de acoperit în situația lui de atunci; și totuși, învinuirea de egoism și de nerecunoștință a continuat să planeze asupră-i cu o persistență neatenuată. Dar, din pricina firii sale, unchiul meu sfârși prin a se crede el însuși un egoist îngrozitor, și, ca să se pedepsească, să nu mai fie egoist, își mări sacrificiile, trimițând sume și mai mari. Generăleasa își adora soțul. De altfel, o încânta cel mai mult faptul că el este general, ceea ce îi oferea posibilitatea de a se bucura de avantajele și onorurile poziției de generăleasă.

Avea rezervat în casă un apartament separat în care, în tot timpul vieții generalului, huzurise în societatea unor bătrâne pripășite, colportoare de la oraș și confidente. Se bucura în orășelul acela de mare respect, ca o doamnă de rang. Bârfelile, invitațiile de a fi nașă și nună, preferansul de o copeică miza și considerația față de poziția ei de generăleasă o compensau deplin pentru neplăcerile de acasă. Primea vizita gaițelor de la oraș care o țineau la curent cu tot ce se întâmplă; oriunde se ducea, i se rezerva locul de cinste; într-un cuvânt, trăgea din situația sa de generăleasă toate avantajele posibile. Generalul nu se amesteca în treburile ei; în schimb, în prezența altora, îi făcea o deosebită plăcere să-și bată joc de nevastă-sa în modul cel mai scandalos, punându-și, de pildă, asemenea întrebări: de ce s-o fi căsătorit el cu o „asemenea prescurăreasă“? - și nimeni nu îndrăznea să-l contrazică. Treptat însă, îl părăsiră toți cunoscuții, în timp ce el era atât de dornic de societate; îi plăcea

să pălăvrăgeacsă, să discute, să fie ascultat. Era un liberal și ateist de modă veche, și se lansa mereu în discuții pe probleme înalte.

Totuși ascultătorii lui din orașul X nu se arătară prea ahtiați după discuții pe probleme înalte, și vizitele lor deveneau din ce în ce mai rare. Încercară și jocul de familie vist-preferans; dar partidele se isprăveau de obicei prin adevărate accese de furie din partea generalului, încât generăleasa și companioanele ei îngrozite aprindeau lumânări, bolboroseau rugăciuni, dădeau în bobi și în cărți, împărțeau colaci deținuților din temnița locală și așteptau cu frica în sân sosirea orei de după-masă, când urma să înceapă iarăși partida de cărți și deci să înghită pentru orice greșeală invective, înjurături, ba așteptându-se oricând să fie luate și la bătaie. Generalul, dacă nu-i plăcea ceva, nu cunoștea nici un fel de opreliști: țipa ca o precupeață, înjura ca un vizitiu, ba uneori, sfâșiind cărțile ferfeniță și trântindu-le pe podea, era în stare să-și ia la goană partenerii sau să plângă de necaz și răutate, pentru simplul fapt că s-a jucat un valet în loc de nouă. Dar iată că, slăbindu-i vederea de tot, simți nevoia ca cineva să-i citească. Și atunci apăru Foma Fomici Opiskin[xliii].

Mărturisesc că anunț cu oarecare solemnitate apariția acestei fețe noi, căci este, fără îndoială, unul dintre personajele principale ale povestirii mele. În ce măsură ar avea dreptul să se bucure de atenția cititorului rămâne de văzut; prefer să las în seama cititorului însuși rezolvarea acestei chestiuni mai delicate.

Foma Fomici apăru în casa generalului Krahotkin în chip de pripășit fără căpătâi, tolerat să se înfrupte la masa stăpânului. De unde a venit nu știa nimeni. De altfel, am și făcut unele investigații obținând câteva date despre această figură notabilă. Se spunea, în primul rând, că slujise cândva pe undeva și că fusese prigonit, bineînțeles, „pentru dreptate“. Se mai spunea că s-ar fi ocupat o vreme la Moscova și cu literatura. Tot ce se poate, căci ignoranța crasă a lui Foma Fomici, desigur, nu putea constitui un impediment pentru o carieră literară. Cert este însă că nu i-a reușit niciodată nimic, fiind nevoit, în cele din urmă, să se aciuieze la general în situația de lector personal și martir. Nu exista umilință pe care să n-o fi suportat pentru o bucată de pâine la masa generalului. E adevărat că, ulterior, după moartea generalului, când la rându-i și cu totul neașteptat Foma deveni

brusc un personaj extrem de important, el a căutat de repetate ori să ne convingă că a consimțit să facă pe bufonul numai și numai dintr-un generos sentiment de prietenie; că generalul a fost protectorul și binefăcătorul lui; că a fost un om mare și neînțeles și că numai lui Foma își destăinuia tainele sufletești cele mai intime; că, în sfârșit, dacă el, Foma, făcea de multe ori, la cererea generalului, pe caraghiosul, imitând diferite fiare și maimuțărindu-se, toate astea le accepta numai de dragul generalului; numai pentru a-l distra și înveseli pe sărmanul său prieten copleșit de suferințe. Dar afirmațiile și explicațiile lui Foma Fomici în cazul acesta sunt îndoielnice și discutabile, căci același Foma Fomici, bufonul și toleratul batjocorit, juca cu totul alt rol în apartamentul doamnei general. Cum a izbutit el să ajungă la aceasta, ar fi greu de lămurit pentru un nespecialist în asemenea probleme. Generăleasa nutrea față de el un respect aproape mistic. Pentru ce? Nu se știe. Treptat, ajunsese să exercite asupra tuturor obișnuiților apartamentului generălesei o influență ciudată, în parte asemănătoare cu aceea a tot felul de Ivani Iakovlevici[xliv] și a altor înțelepți și prezicători, vizitați asiduu prin ospiciile de nebuni de către anumite cucoane amatoare de scrânteli mistice. Le citea cu glas tare cărți religioase și moralizatoare, tălmăcea cu multă vervă și cu lacrimi în ochi treptele virtuților creștinești; își povestea viața plină de fapte cucernice; se ducea regulat la liturghie, ba și la utrenie uneori; se lansa în prezicerea viitorului; cel mai iscusit era însă la tâlcuirea viselor și cu totul neîntrecut la judecarea aproapelui. Generalul cam bănuia ce se petrece în cealaltă aripă a casei și de aceea își tiraniza și mai abitir măscăriciul. Dar martirajul lui Foma înălța și mai mult prestigiul său în ochii generălesei și ai celor din anturajul ei.

Și iată că se produce o schimbare radicală în această rânduială a casei, în urma morții generalului. Generalul avu un sfârșit destul de original. Fostul liber-cugetător și ateist fu cuprins pe neașteptate de o spaimă teribilă. Plângea, se căia, se agăța cu desperare de icoane, chema mereu preotul să-l spovedească. Se oficiau sfeștanii, rugăciuni de împărtășanie. Nenorocitul țipa că nu vrea să moară, ba cu lacrimi în ochi îi cerea iertare chiar și lui Foma Fomici. Acest din urmă fapt avu darul să-i inspire ulterior lui Foma Fomici o nemaipomenită cutezanță. Cu puțin înainte ca sufletul generalului să se fi

despărțit de trupul său, interveni următoarea întâmplare: fiica generălesei din prima căsătorie, mătușa mea Praskovia Ilinișna, rămasă fată bătrână și care a locuit tot timpul lângă maică-sa - una dintre victimele preferate ale generalului, care îi devenise necesară ca hrana zilnică în toți cei zece ani de paralizie prin nesfârșitele servicii pe care i le aducea, întrucât era singura care reușea să-i intre în voie prin blândețea ei umilă și supusă - se apropie de patul lui, vărsând lacrimi amare, și dădu să îndrepte perna de sub capul nenorocitului; dar bolnavul izbuti, nu se știe cum, s-o înșface de păr și să-l smucească de trei ori cu cele din urmă puteri, aproape spumegând de răutate. Zece minute după aceea își dădu sufletul. Fu înștiințat colonelul, deși generăleasa ținuse să declare ritos că nu vrea să-l vadă și că preferă să moară decât să-l vadă în casa ei într-un asemenea moment. Generalul fu înmormântat cu mare pompă, bineînțeles, pe cheltuiala fiului ingrat, pe care maică-sa nu voia să-l vadă în ochi.

În satul ruinat Kneazevka, aparținând mai multor proprietari și în care generalul avea partea lui de o sută de suflete, fu ridicat un mausoleu de marmură albă, împestrițat cu inscripții elogiind inteligența, talentul, noblețea sufletească și, bineînțeles, decorațiile și gradul defunctului general. Partea substanțială a acestei opere epigrafice este rodul efortului creator al lui Foma Fomici. Mult timp rămase neînduplecată generăleasa, refuzând să-l ierte pe fiul său nesupus. Înconjurată de prietene, confidente și liota de cățelușe, plângea cu sughițuri și spunea că mai curând va mânca pâine goală, bineînțeles, „stropită cu lacrimi amare“; că mai curând va porni cu un toiag în mână să cerșească pe la ușile oamenilor decât să consimtă la rugămintea „nesupusului“ de a se muta la el, la Stepancikovo; și că *piciorul* ei nu va călca niciodată în casa acestuia! În general, cuvântul *picior*, folosit în acest sens, este pronunțat cu mult efect de unele cucoane. Generăleasa însă îl pronunța cu o măiestrie de modulații în glas pur și simplu artistică... Într-un cuvânt, s-a irosit cu acest prilej un efort apreciabil de vorbărie patetică. E de remarcat că în toiul tuturor acestor țipete și imprecațiuni se făceau discret și unele pregătiri febrile pentru mutarea la Stepancikovo. Colonelul își spetise toate schimburile de cai, parcurgând aproape zilnic drumul de patruzeci de verste de la Stepancikovo la oraș, dar abia peste două săptămâni după

înmormântarea generalului obținu permisiunea să se prezinte în fața măicuței sale jignite. Împăcarea între mamă și fiu o mijloci Foma Fomici. Zi de zi, în decursul celor două săptămâni încheiate, el l-a dăscălit și l-a dojenit fără încetare pe nesupusul fiu pentru atitudinea lui „inumană“, până l-a făcut să verse lacrimi sincere, aducându-l aproape la disperare. Ei bine, n-aș greși susținând că tocmai momentul acesta însemnase de fapt începutul acelei influențe de neînțeles, inumane și despotice a lui Foma Fomici asupra bietului meu unchi. Foma și-a dat prea bine seama cu ce fel de om are de-a face, simțind îndată că rolul lui de bufon s-a terminat și că i-a venit și lui vremea să-și scoată pârleala pentru cele îndurate. Și, într-adevăr, Foma al nostru s-a compensat din plin, după cum vom vedea mai departe.

— Ei, spune și dumneata, cum te vei simți, îl dăscălea Foma, dacă propria dumitale mamă, ca să zicem așa, autoarea zilelor dumitale, va porni cu toiagul în mână să cerșească cu adevărat, întinzându-și mâinile tremurătoare și uscate de foame pe ferestrele oamenilor? Nu-ți va părea monstruos, dat fiind mai întâi rangul ei de generăleasă, iar în al doilea rând, ținând seama de toate virtuțile ei? Și cum te vei simți dacă într-o zi se va ivi, din greșeală, bineînțeles, - dar se poate întâmpla - cu mâna întinsă chiar în fața ferestrelor dumitale, cerând de pomană, în timp ce dumneata, fiul ei, carne din carnea ei, înoți undeva între plăpumi de puf și... mă rog, în general, te lăfăi în bogăție? Ar fi îngrozitor, îngrozitor! Dar și mai îngrozitor mi se pare, colonele, îmi dai voie să ți-o spun deschis, și mai îngrozitor mi se pare faptul că dumneata stai acum în fața mea ca o buturugă fără simțire, cu gura căscată, clipind prostește din ochi, lucru cu totul necuviincios, când, la o simplă supoziție a unei atare eventualități, ar fi trebuit să-ți smulgi din rădăcini părul de pe cap și să verși pâraie... dar ce spun eu! râuri, lacuri, mări, oceane de lacrimi!....

Într-un cuvânt, Foma, lansându-se în această perorație, depășise orice măsură. Dar cam așa se încheiau totdeauna accesele lui de elocință. Bineînțeles, toate sfârșiră prin aceea că generăleasa împreună cu bătrânele ei oploșite, cu jivinele, cu Foma Fomici și cu domnișoara Perepelițîna, principala ei confidentă, îl ferici, în sfârșit, pe unchiul meu cu prezența ei, strămutându-se în satul Stepancikovo. Lăsase să se înțeleagă că va face numai o *încercare* de a sta la fiul său, pentru a se

convinge dacă acesta se va comporta cu adevărat cu tot respectul. Vă închipuiți situația colonelului, în perioada aceasta de încercare a comportării sale! La început, în calitatea ei de văduvă neconsolată, generăleasa considera de datoria ei să cadă de două-trei ori pe săptămână într-o disperare cumplită la amintirea generalului său pierdut pe vecie; e de notat că, printr-o logică de nepătruns, în asemenea cazuri efectele acestei disperări se abăteau cu regularitate pe capul colonelului. Uneori, mai ales în prezența vizitatorilor ce se întâmplau de față, ea își chema nepoții: pe micul Iliușa și pe Sașenka, de cincisprezece ani, îi așeza lângă dânsa, îi privea îndelung cu ochii triști, plini de suferință, și lăsa să se înțeleagă că sunt niște copii definitiv pierduți, pentru că au *un asemenea tată*; apoi ofta adânc și greu, și vărsa în tăcere lacrimi misterioase, care țineau cel puțin o oră. Vai de capul colonelului, dacă nu se pricepea *să înțeleagă* aceste lacrimi! Iar el, sărmanul, aproape niciodată nu se dumirea de sensul lor și aproape întotdeauna, în naivitatea lui, apărea parcă dinadins în asemenea momente lăcrămoase și, vrând-nevrând, intra la caznă. Dar respectul lui rămânea neștirbit și, până la urmă, depășea orice limită imaginabilă. Într-un cuvânt, amândoi, și generăleasa, și Foma Fomici, înțeleseră pe deplin că se risipise furtuna ce bântuise atâția ani de zile deasupra capetelor lor din partea generalului Krahotkin: se risipise definitv și pentru totdeauna. Se întâmpla și așa: deodată, generăleasa, fără o cauză cât de cât justificată, se prăbușea pe divan într-un leșin subit. Se stârnea o larmă și o agitație nemaipomenită. Colonelul, zdrobit, începea să tremure ca o frunză de plop.

— Fiu nerecunoscător și crud! striga generăleasa, revenindu-și, mi-ai sfâșiat rărunchii... *mes entrailles, mes entrailles!*

— Dar cum ți-am sfâșiat rărunchii, mămico? întreba sfios colonelul.

— Mi i-ai sfâșiat! Sfâșiat! Poftim, mai are obraz să se dezvinovățească! Ești un nesimțit! Fiu nerecunoscător și crud! Mo-or!...

Colonelul, bineînțeles, era zdrobit.

Dar nu se știe cum se întâmpla totdeauna, că generăleasa învia la loc. Iar peste o jumătate de oră îl vedeai pe colonel explicând cuiva, ținându-l de nasturele hainei:

— Bineînțeles, ea e o *grande damme*[xlv], frățioare, o generăleasă! O bătrânică foarte bună la suflet; dar, mă înțelegi, e deprinsă ca totul în jurul ei să fie select, rafinat... Nu ca mine, bădăranul! Acum e supărată pe mine. Sunt vinovat, firește. Eu, frățioare, nu știu încă, ce-i drept, ce vină am, dar sunt vinovat, desigur...

Alteori, se pomenea pe capul lui cu domnișoara Perepelițîna - o ființă cam mult înaintată în vârstă și care își vărsa fierea adunată pe toată lumea, purta o meșă de păr fals și avea niște ochișori mici și onctuoși fără sprâncene, buze subțirele ca sforicica, mâinile spălate în zeamă de castraveți - care, la rândul ei, se simțea datoare să-l povățuiască pe colonel:

— Din cauză că ești nerespectuos, colonele. Din cauză că ești egoist și o jignești pe mămica; ea nu-i obișnuită cu așa ceva. Dumneaei e generăleasă, pe când dumneata nu ești decât colonel, așa să știi.

— Domnișoara asta Perepelițîna, frățioare, îl lămurea apoi colonelul pe interlocutorul său ocazional, este o făptură extraordinară și o apără pe mămițica din toată inima! E o făptură extraordinară! Să nu-ți închipui că stă aici la noi ca o tolerată oarecare, nu; e, de fapt, și ea fiică de colonel. Așa să știi!

Toate astea, bineînțeles, nu erau decât niște floricele, ca să spunem așa. Aceeași generăleasă, care trântea asemenea figuri nemaipomenite, tremura, la rândul ei, ca un șoricel în fața fostului măscărici al casei. Foma Fomici o vrăjise definitiv. Îl privea și-l asculta cu nesaț. Unul dintre verii mei de-al treilea, husar în retragere și el, un om tânăr încă, dar ruinat complet și care se aciuiase pentru un timp pe lângă unchiul meu, mi-a spus verde în ochi că, după părerea lui nestrămutată, generăleasa întreținea pur și simplu legături nepermise cu Foma Fomici. Bineînțeles, m-am grăbit să resping cu indignare această presupunere, socotind-o prea grosolană și din cale-afară de naivă. Altceva era la mijloc și acest altceva nu pot să mi-l explic decât dând cititorului câteva lămuriri în privința caracterului acestui Foma Fomici, așa cum mi-a fost dat să le înțeleg mai târziu.

Închipuiți-vă, dar, un omuleț cu totul insignifiant, un laș de cea mai josnică speță, un avorton al societății, un individ absolut incapabil și nefolositor, meschin și murdar, dar nemaipomenit

de ambițios, deși nu era înzestrat cu absolut nimic ce ar fi putut justifica cât de cât veleitățile și pretențiile lui nemăsurate, alimentate de un amor propriu bolnăvicios. Țin să previn din capul locului: Foma Fomici este întruchiparea celui mai hipertrofiat amor propriu de o nuanță cu totul specială, și anume: un amor propriu care nu poate exista decât la niște nulități crase, și, după cum se întâmplă în asemenea cazuri, un amor propriu lezat, vindicativ, inhibat de pe urma unor grele jigniri, eșecuri și prăbușiri anterioare, un amor propriu purulent de multă vreme și care de ani de zile varsă venin și invidie la orice contact cu alții, la orice reușită a altora. Bineînțeles, toate acestea mai sunt condimentate și de o susceptibilitate monstruoasă, de ipohondrie împinsă până la demență. Voi fi întrebat poate: care poate fi cauza unei atare forme de amor propriu? Cum este posibil să apară el la asemenea nulități crase, la aceste stârpituri umane, care, prin însăși situația lor în societate, sunt nevoite să-și cunoască locul în ierarhia socială? Cum s-ar putea răspunde la această întrebare? Cine știe, poate că există și excepții, și că eroul meu face parte tocmai din categoria acestor excepții. Într-adevăr, el este o excepție de la regulă, lucru care se va vedea mai departe. Vă întreb, totuși: sunteți convinși, oare, că toți aceaia care s-au resemnat definitiv și se consideră onorați și fericiți de faptul că li s-a îngăduit să fie bufoni și linge-blide - sunteți convinși, oare, că ei au renunțat pentru totdeauna la orice amor propriu? Dar invidia, bârfelile, pârele, clevetirile, dar ascunsele șoapte pe la colțuri chiar în casa voastră sau chiar la masa voastră?... Cine știe, poate că la unii din acești rătăcitori obijduiți de soartă, pripășiți ca bufoni sau măscărici, amorul propriu nu se atrofiază în urma nesfârșitelor înjosiri la care sunt supuși, ci, dimpotrivă, se întețește și mai mult tocmai din cauza situației lor de bufoni, prostănaci sau caraghioși, din cauza nevoii de a mânca pâinea altuia și deci de a renunța complet la propria lor personalitate, fiind siliți să se afle în veșnică supunere și umilință. Cine știe, dacă aceste forme hidoase de amor propriu nu sunt cumva manifestări ale unui sentiment denaturat chiar la originea lui - ale sentimentului demnității personale, lezat pentru prima oară încă de la vârsta copilăriei de asuprire, sărăcie, mârșăvie și batjocură, și terfelit de părinții viitorului rătăcitor chiar sub ochii lui? Spuneam însă că Foma Fomici constituie și o excepție

de la regula generală. Așa este. A încercat omul într-o vreme să devină literat, dar n-a fost acceptat și recunoscut ca atare; iar literatura este în stare să ducă la pierzanie nu numai pe un Foma Fomici - bineînțeles, o literatură nerecunoscută. Nu știu precis, dar îmi vine să cred că Foma Fomici a fost un ratat încă înainte de a-și fi încercat norocul în literatură; probabil că și în alte domenii suferise amărăciuni și dezamăgiri, alegându-se doar cu bobârnace, în loc de mulțumiri și retribuție onorabilă sau și cu altceva mai rău. Dar nu mă încumet s-o afirm; ulterior însă, am întreprins unele investigații în această privință și am aflat precis că Foma într-adevăr a comis cândva la Moscova o încercare de roman în maniera opusculelor ce se confecționau acolo prin anii treizeci cu zecile și sutele, ca *Eliberarea Moscovei, Hatmanul Vijelie, Fiii dragostei* sau *Rușii în anul 1104* etc., etc., romane care pe vremea lor furnizaseră o hrană copioasă spiritului zeflemist al baronului Brambeus[xlvi]. E mult de atunci, firește; dar șarpele vanității literare mușcă uneori adânc și fără leac, mai ales pe cei din tagma nulităților și indivizilor mărginiți. Repudiat și dezamăgit chiar de la primul pas pe tărâmul literar, Foma Fomici se adăugă definitiv la marea falangă a dezamăgiților din care se aleg apoi toți scrântiții, vizionarii semidemenți și liota de paraziți vântură-lume. Tot din acea vreme, cred, s-a dezvoltat la el și acea lăudăroșenie monstruoasă, acea sete de a culege laude și distincții, admirație și uimire. Căci reușise chiar și în postura lui de bufon să adune în jurul său un cerc de admiratori imbecili. A juca rolul prim oriunde și cu orice preț, a prooroci, a se izmeni și a se lăuda era întâia lui trebuință. Dacă elogiile și ditirambii întârziau - se însărcina el singur să se laude. Mi-a fost dat să-l aud personal în conacul unchiului din Stepancikovo, unde ajunsese să facă pe stăpânul deplin și pe înțeleptul casei, rostind grav și cu înțelesuri ascunse: „Nu mai rămân mult printre voi, mă așteaptă și alte rosturi! Mai văd cum merg lucrurile aici, îndrept totul pe făgașul cel bun, vă așez pe fiecare la locul lui, vă învăț ce și cum, vă povățuiesc cum să trăiți și, după aceea, adio! Plec la Moscova să-mi scot revista! Treizeci de mii de auditori pe lună vor asculta prelegerile mele. Va răsuna, în sfârșit, și numele meu, și atunci– vai și amar de dușmanii mei!“ Dar acest geniu, care de abia se pregătea să urce treptele celebrității și să culeagă laurii gloriei, cerea o răsplată imediată. În general, e

foarte plăcut să-ți primești plata anticipat, darmite în asemenea cazuri! Știu precis că a reușit să-l convingă pe unchiul meu cum că pe el, pe Foma, îl așteaptă în viitor o faptă măreață, o faptă pentru care soarta însăși l-a chemat pe lume și la săvârșirea căreia este tot timpul îndemnat de o ființă înaripată care i se arată aproape în fiecare noapte în vis sau cam așa ceva. Și anume: trebuie să scrie un tratat de înaltă și adâncă înțelepciune și moralitate, care va produce o zguduire generală și de pe urma căruia va pârâi din încheieturi și se va clătina din temelii întreaga Rusie. Iar când Rusia va pârâi și se va clătina, atunci Foma, renunțând la orice glorie, se va retrage într-o mânăstire și se va ruga zi și noapte în catacombele Kievului, implorând cerul să reverse fericirea asupra patriei. Toate astea, bineînțeles, avură darul de a-l fascina pe unchiul meu.

Vă închipuiți, deci, ce poate deveni acest Foma după o viață de persecuții și umiliri sau chiar și palme primite; un Foma senzual și vanitos (deși ascundea cu multă grijă acest lucru); un Foma cu veleități literare nerecunoscute; un Foma care face pe bufonul pentru îngăduința de a se înfrupta la masa altuia; un Foma cu un suflet de despot, în ciuda incapacității și a bicisniciei sale; un Foma lăudăros, iar în cazurile de reușită - insolent; vi-l închipuiți, deci, pe acest Foma, care dintr-o dată ajunge în situația de a fi onorat și glorificat, admirat și răsfățat sub ocrotirea unei protectoare tâmpe și cu îngăduința unui binefăcător orbit, blajin și moale, în casa căruia nimerise, în sfârșit, după atâtea peregrinări? Despre firea unchiului meu, desigur, sunt dator să dau explicații mai amănunțite, fără de care succesul lui Foma Fomici ar rămâne pur și simplu de neînțeles. Deocamdată, însă, voi spune doar atât - că în cazul lui Foma s-a adeverit zicătoarea: pe cine nu lași să moară nu te lasă să trăiești. Și, într-adevăr, Foma s-a compensat din plin pentru tot trecutul lui ticălos! Un suflet meschin, scăpând de prigoană și asuprire, se grăbește să devină el însuși prigonitor și asupritor. Foma a fost asuprit; iată-l deci, la rândul său, stăpânit de dorința să înjosească și să umilească; și-au bătut joc de el - de ce să nu-și bată joc, la rându-i, de alții? A făcut pe bufonul și iată-l doritor să aibă în jurul său bufoni. Ifosele și lăudăroșenia lui nu mai aveau margini, ajungând până la absurd, la nerușinare. Se izmenea peste măsură, țâfnos și năzuros, născocea mofturi năstrușnice, pretinzând să i se aducă luna de

pe cer sau alte lucruri imposibile; pisălogea și tiraniza pe toată lumea; ajunsese până acolo, încât orice om cu bun-simț, fără să fi fost măcar martor la toate nemerniciile lui, ci doar ascultând ceea ce se povestea despre el, credea că are de-a face cu un monstru, cu o forță necurată, își făcea cruce și scuipa de scârbă.

Dar să revenim la unchiul meu. Fără anumite explicații despre caracterul acestui om admirabil (repet acest lucru), ar fi fost, desigur, cu totul de neînțeles întronarea aceasta neobrăzată a lui Foma Fomici într-o casă străină; ar fi fost de neînțeles metamorfozarea aceasta uluitoare, dintr-o lichea târâtoare în personaj de seamă. Căci unchiul meu, pe lângă faptul că era de o bunătate nemărginită, mai era și un om de o delicatețe extraordinară, cu toată înfățișarea lui aparent cam grosolană; avea o inimă plină de noblețe și generozitate, de bărbăție încercată și de curaj. Nu mă sfiesc a rosti cuvântul „curaj“, căci știu că nimic nu l-ar fi oprit când era vorba să-și îndeplinească o datorie, înfruntând orice piedici sau primejdii. Era de o puritate sufletească, la cei patruzeci de ani ai săi, care îngăduia, pe bună dreptate, să fie socotit drept un copil; era extrem de expansiv, întotdeauna vesel, vedea în orice om un înger și era oricând dispus să se considere vinovat de defectele altora, să exagereze calitățile altora, ba să le și bănuiască acolo unde ele nici nu puteau exista. Făcea parte din acea categorie de oameni cu inima generoasă și austeră, care nu pot măcar bănui răul la altcineva fără să roșească, se grăbesc să-i considere pe toți semenii lor plini de virtuți, se bucură sincer de succesele altora, trăind veșnic într-o lume idealizată și la orice neizbândă învinuindu-se în primul rând pe ei înșiși. Menirea lor este de a se jertfi în interesul altora. Unii ar putea să-l considere un om fără voință, slab și lipsit de caracter. Avea, fără îndoială, firea cam slabă, prea moale, dar nu din cauza lipsei de fermitate, ci numai de teamă să nu jignească, să nu procedeze cu asprime, dintr-un respect excesiv față de alții, față de om în general. De altfel, lipsit de energie și de fermitate nu se arăta decât atunci când era vorba despre propiile lui interese, pe care le neglija uneori în cel mai mare grad, fapt ce-i atrăsese toată viața numai ironii și glume, ba uneori chiar și din partea acelora în beneficiul cărora își sacrifica avantajele. Cert este că în ruptul capului n-ar fi crezut vreodată că are dușmani; și, cu toate că îi avea, era singurul care nu observa acest lucru. Se temea ca de

foc de tot ce ar putea stârni scandal sau neînțelegeri în casa lui, încât, dacă era vorba despre el, ceda imediat în toate și se supunea oricui. Ceda dintr-o nețărmurită bunătate și delicatețe, dintr-o jenă penibilă, „ca să fie, explica el cu vorbirea-i pripită, pentru a înlătura eventualele învinuiri și reproșuri din afară că ar da dovadă de slăbiciune încurajatoare pentru asemenea gâlcevi - ca să fie toată lumea mulțumită și fericită!“ Ar fi de prisos să mai adaug că era gata să accepte orice influență binefăcătoare. Mai mult, sub aparența unor intenții curate și nobile, orice nemernic putea să-l târască în cine știe ce acțiune murdară sau compromițătoare. Unchiul avea o încredere deplină în oameni și o acorda cu prea multă ușurință oricui, greșind de multe ori. Când însă, după multe decepții și îndelungi frământări și ezitări, se încredința, în sfârșit, că omul care l-a indus în eroare este într-adevăr necinstit, se învinuia în primul rând pe el însuși, dacă nu cumva exclusiv pe el însuși. Închipuiți-vă, așadar, casa liniștită a unchiului, lăsată la cheremul unei imbecile trăsnite și prăpăstioase, instaurată cu dreptul de stăpână absolută, și a unui alt imbecil - idolul și povățuitorul ei; la cheremul acestei smintite, care până atunci nu se temuse decât de generalul ei, iar acum nu se mai temea de nimeni și de nimic, simțind chiar nevoia de a se recompensa pentru tot trecutul; o smintită în fața căreia unchiul meu considera că trebuie să se plece smerit și respectuos, fie chiar și pentru faptul că-i era mamă. Odată instalați la conac, începură prin a-i demonstra unchiului meu că este grosolan, lipsit de tact, ignorant și, mai ales, un egoist de o cruzime nemaipomenită. Interesant este că bătrâna aceasta semidementă credea ea însăși în tot ce debita în acest sens. De altfel, bănuiesc că și Foma Fomici, la rându-i, era în bună parte convins de acest lucru. Astfel ajunseră a-l face pe unchiul meu să creadă că Foma i-a fost trimis de Dumnezeu însuși pentru mântuirea sufletului său rătăcit și pentru înfrânarea patimilor sale nemăsurate; a-l face să creadă că este încrezut, orgolios, că are tendința de a se lăuda cu bogăția sa, fiind capabil să-i scoată ochii lui Foma Fomici pentru bucățica de pâine pe care o mănâncă la masa lui. Foarte curând, sărmanul meu unchi sfârși prin a crede că a ajuns într-o nemaipomenită decădere morală: îi venea să-și smulgă părul, să ceară iertare...

— Numai eu sunt de vină, dragul meu, mărturisea el celor cu care se întâmpla să stea de vorbă în asemenea momente. Vina este a mea, desigur! Trebuie să fii mult mai delicat cu omul căruia îi faci un bine...[xlvii] Adică... ce spun eu! Despre ce fel de bine poate fi vorba!... Iar m-a luat gura pe dinainte! Nu-mi datorează nici un bine, căci, de fapt, eu sunt acela care îi rămân îndatorat pentru faptul că stă la mine, și nu el mie! Și uite că m-am apucat să-i scot ochii pentru că mănâncă pâinea mea!... De fapt, nu i-am spus nimic, dar, se vede treaba, am scăpat vreo vorbă fără nici un gând - mi se întâmplă uneori... În sfârșit, omul acesta a suferit, s-a purtat ca un adevărat martir: timp de zece ani, cu toate jignirile la care s-a expus, a îngrijit un prieten bolnav; ei bine, toate astea se cer răsplătite! Și apoi, este cazul să ne gândim, să țineam seama că aici e vorba și de știință... E scriitor! Un erudit! Într-un cuvânt, o persoană de o structură spirituală superioară...

Imaginea unui Foma - un om cu multă carte și nefericit, nevoit să facă pe bufonul la un boier sucit și despotic - umplea de milă și de indignare inima generoasă a unchiului meu. Oricare ciudățenie de-a lui Foma, toate purtările lui meschine, unchiul meu era dispus imediat să le pună pe seama suferințelor și pătimirilor acestuia în trecut, pe seama umilirilor la care fusese supus, a înrăirii... De aceea, în nemărginita lui delicatețe sufletească, hotărî îndată că de la un om care a suferit atâta n-ai dreptul să pretinzi ca de la oricare altul; că trebuie nu numai să-i ierți orice manifestări de acest fel, dar să-i și oblojești rănile cu blândețe și înțelegere, să-l ajuți să-și recapete echilibrul și demnitatea, să-l împaci cu omenirea. Propunându-și acest scop înălțător, unchiul se înflăcăra la culme, pierzându-și de tot capacitatea de a vedea că noul său prieten este o bestie incarnată, un individ senzual, capricios, egoist, leneș, puturos și atâta tot. Credea fără nici o rezervă și cu toată convingerea în erudiția și genialitatea lui Foma. Am uitat să mai adaug că unchiul meu avea un fel de cult pentru tot ce ar fi însemnat „știință“ sau „literatură“, manifestând cea mai naivă și neprecupețită admirație la auzul acestor cuvinte, deși el personal nu studiase niciodată nimic.

Era una dintre ciudățeniile sale pe cât de nevinovate, pe atât de caracteristice.

— Își scrie opera! spunea el câteodată, umblând în vârful degetelor, deși biroul lui Fomici era tocmai în a treia cameră. Nu știu ce anume, adăuga el cu un aer misterios și mândru totodată, dar trebuie să fie ceva foarte încâlcit... Adică în sensul cel mai bun al cuvântului. Unii, probabil, vor înțelege ce scrie, dar pentru alde noi, frățioare, e o halima întreagă, încât... mi se pare că scrie despre forțele productive sau așa ceva, după cum am înțeles de la dânsul. Trebuie să fie ceva de domeniul politicii. Ei da, da, numele lui, să știi, va răsuna odată și odată! Atunci o să ajungem și noi celebri datorită lui. Chiar el mi-a spus-o...

Știu precis că unchiul meu, la porunca lui Foma, a trebuit să-și radă superbii favoriți castanii[xlviii]. I se năzărise lui Foma că favoriții ăștia îi dau unchiului meu un aer de franțuz, văzând o lipsă totală de patriotism. Treptat, Foma începu să se amestece și în administrarea moșiei, intervenind cu sfaturi înțelepte. Aceste sfaturi înțelepte erau îngrozitoare. În curând, țăranii pricepură cum stau lucrurile și cine este adevăratul stăpân și începură să se scarpine la ceafă. Am avut ocazia să asist într-o zi la o discuție a lui Foma Fomici cu țăranii: mărturisesc că am tras cu urechea înadins. Foma declarase la un moment dat că-i place să stea de vorbă cu mujicul rus ager la minte. Și iată că, într-o zi, apăru la arie; după ce discută cu oamenii despre diferite treburi gospodărești, deși nu știa să deosebească grâul de ovăz; după ce le vorbi mieros despre îndatoririle sfinte ale țăranului față de boier, atingând în treacăt și problema electricității, și aceea a diviziunii muncii, lucruri despre care habar n-avea de fapt; după ce explică apoi ascultătorilor săi cum se învârte pământul în jurul soarelui, și, în sfârșit, înduioșat de propria-i elocință, aduse vorba și despre miniștri, am înțeles totul. Căci mi-a venit în minte cum Pușkin povestește despre un tată care îi băgă în cap băiețașului său de patru anișori că el, tăticul lui, „este atât de viteaz și de neînfricat, încât îl îndrăgise însuși țarul...“[xlix] Avea nevoie omul de un ascultător, fie chiar și în vârstă de patru ani. Unde mai pui că țăranii îl ascultau pe Foma Fomici întotdeauna cu o atenție slugarnică.

— Și ce leafă primești de la țar, boierule? îl întrebă deodată pe Foma un bătrân cărunt, poreclit Arhip Scurtu, din mulțimea de țărani adunați în jur, cu gândul să-l lingușească; dar Foma Fomici socoti această întrebare prea familiară, și el nu suferea familiaritatea.

— Și ce te privește pe tine, mocofane? răspunse el cu dispreț bietului țăran. Ce-ți băgași râtul, ca să-l scuip?

De altfel, pe acest ton obișnuia să stea de vorbă Foma Fomici cu „mujicul rus ager la minte“[1].

— Tăicuțule... zise atunci un alt țăran, păi noi suntem oameni fără carte. Tu poate că ești maior ori colonel, ori poate chiar și luminăția-voastră - nici nu știm cum să-ți spunem.

— Mocofane! repetă Foma Fomici, îmblânzit oarecum. Păi și lefurile la țar nu-s toate la fel, prostăvane! Îl vezi pe câte unul cu cinul de general și nu capătă nimic, înseamnă că n-are pentru ce: nu aduce nici un folos țarului. Iar eu aveam o leafă de douăzeci de mii când eram în serviciul unui ministru, dar nici nu-i luam, pentru că-mi făceam slujba dintr-un simțământ de onoare, aveam cu ce trăi. Toată leafa mea o dăruiam statului pentru școli și celor rămași fără adăpost de pe urma focului de la Kazan.

— Ca să vezi! Tu, vasăzică, ai zidit din nou orașul Kazan, tăicuțule? continuă mirat țăranul.

În general, țăranii se minunau grozav de Foma Fomici.

— Am și eu partea mea acolo, zise Foma cu un aer oarecum plictisit, necăjit parcă de faptul că se coborâse până la un *asemenea* om cu *asemenea* discuții.

Altfel decurgeau discuțiile cu unchiul meu.

— Ce erai dumneata înainte? întreba, de pildă, Foma, trântindu-se greoi, după o masă copioasă, într-un fotoliu confortabil, în timp ce un fecior, în spatele fotoliului, îl apăra de muște cu o ramură verde de tei. Cum erai dumneata înainte de venirea mea aici? Eu ți-am aruncat în suflet scânteia focului ceresc, ce arde și acum în dumneata. Este adevărat sau nu că ți-am aprins în suflet focul sacru? Răspunde: ți-am aprins ori nu?

La drept vorbind, nici Foma Fomici însuși nu știa de ce pusese această întrebare. Dar tăcerea și jena unchiului avură darul să-l aţâțe pe loc. Răbdător și umil înainte vreme, el se aprindea acum ca praful de pușcă de scânteie la cea mai mică contrazicere. Tăcerea unchiului i se păru jignitoare și acum stăruia să obțină un răspuns.

— Ei, haide, răspunde: arde ori nu arde flacăra în sufletul dumitale?

Încurcat, neștiind ce ar fi mai nimerit să răspundă, unchiul meu tăcea.

— Dă-mi voie să-ți atrag atenția că aștept răspunsul dumitale, stărui Foma pe un ton ofensat.

— *Mais répondez donc*[li], Egorușka! interveni generăleasa dând din umeri.

— Te întreb: arde în sufletul dumitale această flacără sau nu arde? repetă îngăduitor Foma, luând o acadea din bomboniera care i se punea totdeauna în față la porunca generălesei.

— Zău nu știu, crede-mă, Foma, răspundea în cele din urmă unchiul, cu o mutră disperată. O fi existând, probabil, ceva în felul acesta... Dar mai bine nici să nu mă întrebi, căci te pomenești că trântesc ceva anapoda...

— Așa! Vasăzică, după părerea dimitale eu sunt un nimic, un ins atât de nevrednic a fi luat în seamă, încât nici nu merit un răspuns. Asta ai vrut să spui, nu-i așa? Am înțeles! Vasăzică, sunt un nimic, o nulitate!

— Ei, asta-i acum, Foma, de ce vorbești așa! De unde ai luat că am vrut să spun asta?

— Ba tocmai asta ai vrut să spui.

— Dar, ți-o jur, nici gând!

— Așa! Iată-mă, vasăzică, și mincinos! Bine! Las' să fiu eu mincinos; las' să fiu, după cum binevoiești să afirmi, un cârcotaș care caută înadins pretext de ceartă; fie și așa, las' să se adauge la toate jignirile ce mi se aduc și asta - voi suporta totul...

— *Mais, mon fils*[lii]... țipă îngrozită generăleasa.

— Foma Fomici! Mămițico! strigă unchiul disperat. Credeți-mă, n-am nici o vină! Poate că m-a luat gura pe dinainte, fără să-mi dau seama!... Nu mi-o lua în nume de rău, Foma: sunt un prost - îmi dau seama și eu că sunt un prost; simt că nu vorbesc ceea ce trebuie... Știu, Foma, știu tot! Nici nu e nevoie să-mi spui! continuă el, dând din mână. Uite, sunt un om de patruzeci de ani și până să te cunosc pe tine, mă tot gândeam că sunt un om ca toți oamenii... și că, mă rog, totul e așa cum se cuvine. Nu-mi dădeam seama până acum că sunt păcătos ca un țap, că sunt un egoist de mâna întâi și că am făcut atâta rău, încât mă mir cum de mă mai rabdă pământul!

— Ei da, ce să mai vorbim, ești într-adevăr un mare egoist! zise Foma Fomici satisfăcut.

— Acum văd și eu că sunt un egoist! De azi înainte însă, am isprăvit cu asta. Gata! Mă îndrept și mă fac mai bun.

— Deie Domnul să fie așa! încheie Foma Fomici, cu un suspin cucernic, ridicându-se ca să se retragă în odaia sa pentru siesta de după-masă, Foma Fomici obișnuia să doarmă puțin după-prânz.

Ca să închei acest capitol, îngăduiți-mi să adaug câteva cuvinte despre raporturile mele personale cu unchiul și să explic în ce împrejurări mi-a fost dat să-l cunosc pe Foma Fomici, nimerind cu totul neașteptat în vâltoarea unor întâmplări nemaipomenite până atunci în viața molcomă a binecuvântatului Stepancikovo. În felul acesta, aș încheia introducerea mea și aș trece de-a dreptul la miezul istorisirii.

De mic copil am rămas orfan și singur pe lume, când unchiul a luat asupră-și grija întreținerii și a creșterii mele ca un adevărat tată; într-un cuvânt, a făcut pentru mine ceea ce de multe ori nici unii părinți adevărați nu fac pentru propriile lor odrasle. Chiar din prima zi a sosirii mele în casa lui, m-am atașat de el din tot sufletul. Aveam pe atunci vreo zece ani și îmi aduc aminte că ne-am împrietenit repede și de atunci m-am simțit legat de el din toată inima. Mânam împreună sfârleaza; odată am furat boneta unei zgripțuroaice bătrâne, o rudă mai îndepărtată, am legat boneta imediat de coada zmeului de hârtie pe care l-am înălțat până-n nori. Trecură ani de zile după aceea și l-am revăzut pe unchiul meu scurt timp la Petersburg, la terminarea studiilor mele, făcute tot pe cheltuiala sa. De data aceasta, atașamentul meu față de dânsul îmbrăcă coloritul ardoarei tinerești: m-au uimit și m-au mișcat îndeosebi nemărginita lui generozitate, blândețe, sinceritate și voioșia naivă care mi-au câștigat fără nici o rezervă dragostea și admirația. Absolvind universitatea, am stat un timp la Petersburg fără nici o ocupație, deplin convins, după cum se întâmplă cu toți cei de vârsta mea, că, în curând, voi fi chemat să înfăptuiesc niște lucruri extraordinare și poate chiar mărețe. Nu-mi venea deloc să părăsesc capitala. Întrețineam cu unchiul o corespondență destul de sporadică, schimbând scrisori rare, mai ales când aveam nevoie de bani - cereri pe care nu mi le refuza niciodată. Într-o zi însă, primind vizita unui om de încredere al unchiului, trimis cu diferite treburi la Petersburg, am aflat că la ei acolo, la Stepancikovo, se petrec niște lucruri ciudate. Aceste vești venite pe neașteptate m-au surprins și m-au tulburat. Am început să-i scriu unchiului mai des. Îmi

răspundea de fiecare dată foarte încâlcit și cam ciudat, atingând numai chestiuni privitoare la studiile mele din care reieșea că pune mari speranțe în viitoarea mea activitate științifică și că se mândrește de succesele care mă așteaptă. Apoi, deodată, după o tăcere destul de lungă, am primit o scrisoare cu totul deosebită de cele de până atunci, plină de subînțelesuri, aluzii ciudate, contraziceri inexplicabile, și care mi-a provocat o mare nedumerire. Se cunoștea că o scrisese într-o stare de tulburare nemărturisită. Un singur lucru reieșea însă absolut limpede: unchiul stăruia cu toată seriozitatea și aproape implorându-mă să mă căsătoresc cât mai degrabă cu fosta lui pupilă, fiica unui funcționar sărac din provincie cu numele de Ejevikin; fata primise o educație aleasă într-o școală din Moscova, pe cheltuiala unchiului, după care venise în casa lui ca guvernantă la cei doi copii. Mai scria că ființa aceasta este foarte nenorocită, că aș putea să-i ofer fericirea și că ar fi din parte-mi o faptă plină de mărinimie; de aceea apela la noblețea și generozitatea mea sufletească, făgăduind totodată că va avea grijă s-o și înzestreze. De altfel, fraza privitoare la înzestrarea fetei suna foarte misterios, părea formulată cu multă prudență și fereală, iar scrisoarea se încheia prin rugămintea lui ca toată chestiunea aceasta să rămână o mare taină între noi doi. Scrisoarea m-a uluit, silindu-mă să fac tot felul de presupuneri, din care cauză, în cele din urmă, mă apucară durerile de cap. Căci, pe bună dreptate, care tânăr, ca mine, abia ieșit de pe băncile școlii, n-ar fi fost zguduit de o asemenea propunere, fie chiar și prin latura ei romantică, bunăoară? Auzisem, de altfel, că guvernanta aceasta tânără este o fată foarte frumoasă. Neștiind ce să fac și cum să procedez, i-am răspuns îndată unchiului că plec neîntârziat spre Stepancikovo. Odată cu scrisoarea unchiul îmi trimisese și bani de drum. Cu toate acestea, ros de îndoieli și neliniște, am mai întârziat la Petersburg vreo trei săptămâni. Când, într-o zi, m-am întâlnit întâmplător cu unul dintre foștii camarazi ai unchiului care în drum din Caucaz la Petersburg trecuse pe la Stepancikovo. Era un om în vârstă, așezat și chibzuit, holtei convins. Cu profundă indignare îmi povesti el despre Foma Fomici, comunicându-mi totodată și un fapt despre care n-aveam idee până atunci, și anume, că Foma Fomici și generăleasa hotărâseră să-l însoare pe unchiul meu cu o ființă foarte ciudată, o fată bătrână și

aproape scrântită, având și o biografie tot atât de ciudată, dar și o avere de aproape o jumătate de milion de ruble; că generăleasa reușise s-o convingă pe această domnișoară c-ar fi rude și astfel o adusese în casa unchiului; că unchiul e complet disperat, dar că se va căsători, probabil, în cele din urmă, cu jumătatea de milion zestre; că, în sfârșit, cele două capete deștepte, generăleasa și Foma Fomici, au inițiat niște persecuții groaznice împotriva sărmanei guvernante, lipsită de apărare, și caută din răsputeri s-o alunge din casă, de teamă, probabil, ca nu cumva colonelul să se îndrăgostească de dânsa, dacă nu cumva și pentru motivul că el se și îndrăgostise. Cuvintele acestea din urmă mă uluiră. De altfel, toate încercările mele de a afla dacă unchiul meu e îndrăgostit cu adevărat rămaseră fără un răspuns precis, fie pentru motivul că fostul camarad al unchiului nu era în cunoștință de cauză, fie pentru că ezita să-mi spună tot ce știe; în general, relatările lui erau destul de zgârcite și evazive în privința amănuntelor cerute de mine. Am rămas pe gânduri; ciudat, știrile obținute veneau în contrazicere cu scrisoarea și propunerea unchiului!... Dar nu era timp de pierdut. Am hotărât să plec imediat la Stepancikovo, însuflețit de dorința nu numai de a-l ajuta și a-l consola pe unchiul, ci chiar de a-l salva, dacă va fi posibil, adică de a face ca Foma să fie alungat, căsătoria proiectată cu fata aceea bătrână să fie zădărnicită și, în sfârșit, întrucât după părerea mea definitivă, pretinsa dragoste a unchiului nu era decât o născocire răutăcioasă a lui Foma Fomici - s-o fac fericită pe sărmana guvernantă, desigur foarte frumoasă, cerându-i mâna, oferindu-i ocrotirea mea etc., etc. Treptat, m-am însuflețit într-atâta, încât, tânăr cum eram și lipsit de orice ocupație, am trecut din stadiul îndoielilor în cealaltă extremă: ardeam de dorința să fac cât mai repede tot felul de isprăvi eroice și extraordinare. Începu să mi se pară chiar că eu însumi dau dovadă de o mare generozitate sacrificându-mă în chipul cel mai nobil, ca să fericesc o făptură nevinovată și încântătoare - într-un cuvânt, țin minte că tot drumul eram tare mulțumit de mine însumi. Vara era în toi; soarele de iulie strălucea dogorâtor; în fața mea se desfășura întinsul necuprins al lanurilor de grâu în pârg... Stătusem atâta timp zăvorât în Petersburg, încât mi se părea că abia acum văd lumea așa cum este cu adevărat!

II. Domnul Bahceev

Mă apropiam de ținta călătoriei mele. Străbătând orășelul B., de la care nu-mi mai rămâneau de străbătut decât zece verste până la Stepancikovo, a trebuit să mă opresc la un fierar de lângă barieră ca să lipească șina crăpată de la una din roțile tarantasului meu. Reparația era simplă și n-ar fi cerut mult timp și de aceea am hotărât să nu mai intru în vreun local, ci să aștept în fața fierăriei. Coborând din trăsură, am văzut un domn gras care fusese nevoit, ca și mine, să se oprească pentru niște reparații la trăsură. Stătea de o oră sub arșița cumplită, striga, înjura și-i zorea nerăbdător pe meșterii care se agitau în jurul unei trăsuri superbe. Chiar de la prima ochire, domnul acesta supărat mi-a făcut impresia unui om tare morocănos. Avea vreo patruzeci și cinci de ani, era de statură mijlocie, burduhănos și cu obrajii ciupiți de vărsat. Obezitatea, nodul gâtului proeminent și obrajii bucălați mărturiseau o viață îmbelșugată de moșier de la țară. Avea în chipul său ceva femeiesc, care sărea în ochi de la prima vedere. Purta niște haine largi, comode, îngrijite, dar nu după ultima modă.

N-am putut înțelege de ce s-a arătat pornit și împotriva mea, cu toate că mă vedea pentru întâia oară și nu schimbasem încă nici o vorbă. Am observat acest lucru după privirile lui furioase pe care mi le arunca din clipa când mă văzuse coborând din trăsură. Și totuși, tare aș fi vrut să-i fac cunoștință, deoarece, din pălăvrăgeala servitorilor săi, am înțeles că vine de la Stepancikovo, dintr-o vizită la unchiul meu, și ar fi fost un prilej de a mai afla câte ceva de la dânsul. Am schițat un salut, ridicându-mi șapca, și am încercat cu toată amabilitatea să remarc cât de neplăcute sunt uneori întârzierile de acest fel pentru un drumeț; dar domnul cel gras mă măsură oarecum în silă, din cap până în picioare, cu o privire plictisită și nemulțumită, mormăi ceva sub nas și îmi întoarse greoi spatele. Această parte a persoanei sale, deși oferea un material abundent pentru niște reflecții foarte interesante, nu era totuși cât de cât propice pentru o conversație plăcută.

— Grișka! Ce tot bombăni acolo! Acuși pun biciul pe tine!... zbieră el deodată la servitorul său, ca și cum nici n-ar fi auzit ceea ce îi spusesem despre neplăcerile unor asemenea întârzieri în drum.

Acest „Grișka“ era un servitor bătrân, cu părul cărunt și cu favoriții stufoși, albi, îmbrăcat într-un surtuc cu poale lungi. Se vedea că și el era foarte supărat și bodogănea ceva sub nas. Între boier și slugă avu loc îndată o explicație plină de năduf.

— Cum de nu! Zbiară mai tare! mormăi Grișka, însă destul de tare ca să audă toată lumea și se întoarse bosumflat să rânduiască ceva în trăsură.

— Cum? Ce-ai spus? „Zbiară mai tare“?... Ai căpiat, de-mi răspunzi așa? zbieră la rându-i boierul cel gras, învinețindu-se la față.

— Dar ce tot îmi căutați nod în papură? O vorbă nu poate spune omul!

— Nod în papură, zici? Auziți? Bodogănește împotriva mea și eu să n-am dreptul nici să crâcnesc măcar!

— Ce nevoie am să bodogănesc?

— Ce nevoie, ce nevoie... Parcă nu știu eu pentru ce bodogănești: c-am plecat supărat de la masă - asta-i.

— Ce-mi pasă mie! Dacă ar fi după mine, puteați să nu mâncați deloc. Nici o bodogăneală: vorbeam ceva cu fierarii.

— Fierarii... Dar cu ei ce ai?

— N-am cu ei nimic, dar mi-e necaz pe trăsura asta.

— Dar cu ce te-a necăjit, mă rog, trăsura?

— De ce s-a stricat? N-are voie să se strice, să stea teafără cum îi șade bine.

— Pe trăsură, auzi... Las-că te cunosc eu; cu mine ai tu ce ai, nu cu trăsura. El e vinovatul și tot el sare cu gura!

— Dar ce aveți, boierule, de v-ați legat de mine? Lăsați-mă în pace!

— Atunci, de ce tot drumul ai stat ca o bufniță, o vorbă n-ai schimbat cu mine, ai? Doar în alte dăți nu-ți tace gura!

— Mi se băga o muscă în gură, de-aia am tot tăcut și am stat ca o bufniță. Ați vrea, poate, să vă spun la povești? Luați-o atunci la drum pe Melania, că aia vă ține numai în povești.

Burduhănosul deschise gura să mai spună ceva, dar tăcu, negăsind, probabil, un răspuns. Iar servitorul, mulțumit de dialectica sa și de influența asupra stăpânului, demonstrată față

de martori, se întoarse către lucrători și, cu un aer și mai important, se apucă să le explice ceva.

Încercarea mea de a face cunoștință rămăsese zadarnică, mai ales din pricina neîndemânării mele, dar o împrejurare neașteptată îmi veni în ajutor. O mutră somnoroasă, nespălată și cu părul vâlvoi apăru deodată în ferestruica unui coș de cupeu, lăsat cine știe din ce vremuri uitate fără roți lângă fierărie, așteptându-și zadarnic rândul să intre în reparație. Apariția acestei figuri caraghioase stârni printre meșteri un hohot de râs general. Omul din cupeu fusese încuiat înăuntru și n-avea cum să iasă. Trezindu-se după o beție cruntă, se ruga acum zadarnic să fie lăsat să iasă; în cele din urmă, imploră pe cineva să-i aducă dalta. Toate astea avură darul să provoace hazul celor de față.

Există firi care se încântă și se distrează grozav la vederea unor lucruri destul de ciudate. Mimica unui țăran beat, un om poticnindu-se și căzând în stradă, cearta între două cumetre etc., etc. le provoacă acestor oameni, nu se știe de ce, o veselie nestăpânită. Moșierul cel gras făcea parte din această categorie de oameni. Treptat, chipul lui se transformă, devenind, din morocănos și încruntat, potolit și blând, pentru ca, la urmă, să se însenineze de tot.

— Ei, pe cine văd, parcă-i Vasiliev, întrebă el cu simpatie. Cum naiba a nimerit acolo?

— E Vasiliev, cucoane, chiar el este! confirmară voci din toate părțile.

— E după chef, boierule, a făcut-o lată, adăugă un lucrător mai în vârstă, înalt și uscățiv, cu o expresie severă în ochi și având aerul de a se considera mai-marele celorlalți lucrători; a făcut-o lată rău, boierule; de trei zile nu s-a mai dus la stăpân și se ascunde la noi! Cere acuma o daltă. Și ce-ai să faci cu dalta, prostule? Vrea să-și pună amanet și cea din urmă sculă care i-a mai rămas!

— Lasă, Arhipuṣka! Banii sunt ca porumbeii: vin în zbor și pleacă în zbor. Dă-mi drumul, pentru numele lui Dumnezeu, se rugă Vasiliev cu un glas subțire, răgușit, scoțându-și iar capul prin ferestruică.

— Stai acolo liniștit, și nu mai face pe grozavul! răspunse sever Arhip. De trei zile nu mai semeni a om; l-au adunat de pe uliță azi-dimineață; fii mulțumit că te-am ascuns de privirile lui

Matvei Ilici; i-am spus că ești bolnav, că te-au apucat, adică, niște junghiuri vechi.

O explozie de râsete izbucni la aceste cuvinte.

— Da unde mi-i dalta?

— La Zui al nostru! Altă vorbă nu știi! E un bețiv fără leac, boierule!

— He-he-he! Văd și eu ce poamă-mi ești! Așa lucrezi tu în oraș, vasăzică! Îți amanetezi sculele, hai? zise râzând burduhănosul, înveselit la culme și recăpătându-și buna dispoziție.

— Și ce meșter priceput, nici la Moscova nu găsești unul ca el! Și uite-l în ce hal e, ticălosul, adăugă el cu totul neașteptat, adresându-mi-se mie. Dă-i drumul, Arhip: poate că are nevoie să se mai plimbe.

Porunca boierului fu ascultată. Cuiul, pe care-l băgaseră în ușa cupeului ca să-și bată joc de Vasiliev când s-o trezi, fu scos, și acesta se înfățișă plin de noroi și cu hainele ferfeniță. Clipind la soare și punând palma streașină la ochi, privi în jurul său.

— Ce de-a lume adunată, nene, nene! zise Vasiliev, mirat, clătinând din cap, te pomenești că toți sunt tre... ji până la unul, adăugă el tărăgănat, cu un aer gânditor, melancolic și pocăit. Hai noroc, fraților! Da' ce atâta hărnicie pe voi dis-de-dimineață?

O nouă explozie de râs fu răspunsul la acest salut neașteptat.

— Care dimineață, nenorocitule, nu vezi ce sus e soarele? E ziua-n amiaza mare!

— Tranca-fleanca, mere acre!

— Vorba aia, ce-am avut și ce-am pierdut!

— He-he-he! E bun de gură pișicherul! se entuziasmă boierul cel gras, zguduit de râs și privindu-mă iar cu bunăvoință. Și nu ți-e rușine, Vasiliev?

— Beau de necaz, boierule, Stepan Alexeici, de necaz și de amărăciune, răspunse grav Vasiliev, dând din mână cu năduf, dar și vizibil încântat că poate să-și mai spună o dată păsul.

— Ce necaz, secătură?

— Un necaz cum nu s-a mai pomenit, cucoane: am ajuns cu toții la cheremul lui Foma Fomici.

— Cum? Cine? strigă moșierul tresărind?

Am făcut și eu un pas înainte: pe neașteptate, lucrurile începură să mă intereseze direct.

— Noi, toți cei din Kapitonovka. Stăpânul nostru, colonelul - Dumnezeu să-l aibă în pază! - își trece moșia, Kapitonovka noastră, cu zapis, pe numele lui Foma Fomici; un dar de șaptezeci de suflete. „Ți-o dau în stăpânire veșnică, Foma! Acum, zice, ești sărac lipit pământului; nici o para chioară nu ți-a rămas de la răposatul taică-tău. Pentru că tatăl tău, își urmă Vasiliev povestirea presărând-o cu răutăți veninoase pe seama lui Foma Fomici, pentru că tatăl tău, zice, a fost nobil de viță veche, da' nu se știe de unde și cum; se oploșea, ca și tine, pe la curțile boierești, mâncând de pomană pe la bucătării. Să-ți fac, zice, danie Kapitonovka, ca să fii și tu moșier adevărat, proprietar de iobagi, în toată regula, să poți sta și tu pe cuptor, lipsit de griji, și să huzurești ca nobilii", zice...

Dar Stepan Alexeevici nu mai asculta. Efectul celor auzite din gura bețivanului Vasiliev fu extraordinar. Din stacojie, fața i se făcuse aproape vânătă, ochii înecați în grăsime se injectară de sânge, bărbia îi tremura. Mi se făcu teamă să nu-l lovească damblaua.

— Asta-i culmea! zise el, în sfârșit, aproape sufocându-se. Nemaipomenit! Foma să ajungă moșier! Un parazit, un lingeblide... Ptiu! Să-i ia dracu' pe toți! Ia mai isprăviți odată, voi de acolo! Dă-i drumul acasă!

— Îngăduiți-mi să vă întreb, cutezai eu, făcând nehotărât un pas înainte, ați binevoit să pomeniți de Foma Fomici, al cărui nume de familie mi se pare că este, dacă nu greșesc, Opiskin. Vedeți, aș fi vrut... într-un cuvânt, am anumite motive să mă interesez de această persoană, și tare aș vrea să știu în ce măsură putem da crezare acestui om simplu, cum că stăpânul său, Egor Ilici Rostanev, vrea să-i doneze lui Foma Fomici unul dintre satele sale. Mă interesează mult, și eu...

— Dă-mi voie atunci să te întreb și eu, mă întrerupse domnul cel gras, în ce anume privință te interesează această persoană, după cum ai binevoit să te exprimi; căci eu, unul, i-aș spune mai degrabă canalie, nu persoană! Nici n-are mutră de om, pocitania dracului, e o rușine a omenirii!

I-am explicat că deocamdată nu-l cunosc și nici nu știu nimic despre Opiskin, dar că Egor Ilici Rostanev îmi este unchi, iar eu mă numesc Serghei Alexandrovici cutare.

— Aha! Nepotul, vasăzică, învățatul? Da' bine, tăicuță, de ce nu spui așa! Nici nu știi cu câtă nerăbdare ești așteptat acolo!

strigă domnul cel gras bucurându-se sincer. Tocmai vin de la Stepancikovo; a trebuit să plec de la masă când s-a servit budinca: n-am mai putut sta cu afurisitul acela de Foma la aceeași masă! M-am certat cu toți din pricina lui... Ce surpriză! Dar, iartă-mă, scumpule, nici nu mă cunoști încă: eu sunt Stepan Alexeevici Bahceev și te țin minte de pe când erai încă de-o șchioapă... Cine și-ar fi închipuit?... Dă-mi voie...

Și domnul cel gras veni să mă îmbrățișeze și să mă sărute.

După aceste prime efuziuni sentimentale, am căutat să folosesc excelenta ocazie ce mi se oferea și am început să-l întreb fără zăbavă.

— Dar cine e, mă rog, acest Foma? Cum de a pus stăpânire pe toată casa? De ce nu l-a luat la goană ca pe un câine! Mărturisesc...

— Să-l dea afară pe Foma? Nu-ți dai seama ce vorbești, tinere! Păi, Egor Ilici în prezența lui umblă în vârful picioarelor! Dacă ți-aș spune că, într-o zi, îi trăsnește lui Foma să dea ordin ca ziua de joi, cum era după calendar, să fie socotită miercuri și că toată lumea, până la unul, crede-mă, a socotit joia drept miercuri. „Nu vreau să fie astăzi joi, zice, vreau să fie miercuri.“ În felul acesta, conacul a avut două zile de miercuri într-o săptămână. Și să nu-ți închipui, cumva, că o spun numai așa, de florile mărului, ca să te impresionez! Nici gând. Ci ca să vezi cu ce pramatie avem de-a face. Mare-i grădina lui Dumnezeu!

— Am auzit despre asta, dar, mărturisesc...

— Mărturisesc, mărturisesc! Altă vorbă nu știi? Ce ai de mărturisit, mă rog? Ascultă mai bine ce ți-oi spune eu, că aș avea ce să povestesc. Mama colonelului Egor Ilici, după cum știi, este o doamnă venerabilă și, pe deasupra, și generăleasă, dar eu cred că s-a scrântit de tot: nu știe, nu aude decât ce spune Fomka. Ea este capul răutăților, ea l-a adus în casa colonelului. A vrăjit-o, se vede, căci nu iese nici atâtica din cuvântul lui Foma, deși poartă titlul de excelență pentru că s-a măritat la vârsta de cincizeci de ani cu generalul Krahotkin. Cât despre Praskovia Ilinișna, sora lui Egor Ilici, fata asta bătrână de patruzeci de ani, ce să-ți spun: nu știe să zică decât ah! și oh! și să cotcodăcească toată ziua bună ziua, de ți-e și lehamite! Atâta doar că e de sex feminin; dar nu sunt deloc dispus s-o respect numai pentru că e de sex feminin! Ptiu! Mi-e și silă să vorbesc, de aceea prefer să tac; oricum, ți-e mătușă. Singură

Alexandra Egorovna, fiica colonelului, cu toate că e o codană încă - n-are decât șaisprezece ani - s-a dovedit a fi mai deșteaptă decât toți: nu recunoaște nici un Foma, îi refuză orice respect și-l înfruntă cu atâta curaj, de ți-e mai mare dragul s-o privești. E pur și simplu adorabilă! Și are perfectă dreptate. Cum ar putea să-l respecte, și pentru ce merite, când până mai deunăzi acest Fomka făcea pe măscăriciul generalului și se maimuțărea în fel și chip și umbla în patru labe, imitând diferite animale. Da' se vede treaba că s-a întors lumea pe dos, căci de unde omul nostru era înainte fruntea cozii la nerozi, a ajuns deodată bulibașa peste toți. Și să-l vezi acum pe unchiul dumitale, câtă considerație îi arată acestui măscărici în retragere, cu ce respect îl ascultă, ca pe un părinte, cum îl ține în ramă poleită și cum se închină până la pământ în fața acestui ticălos care-i mănâncă pâinea de pomană... ptiu!

— Mă rog, sărăcia nu-i un viciu... Și... mărturisesc... dar, dați-mi voie să vă întreb, cum arată... e chipeș, e inteligent?

— Cine, Foma? Cum să nu, e o mândrețe de om! răspunse Bahceev cu glasul tremurând de necaz. (Simțeam că întrebările mele îl cam enervează și că începe să mă privească chiorâș.) O mândrețe de om, firește, ce mai! Auziți, oameni buni: ce probă de frumusețe a descoperit dumnealui! Ei bine, domnul meu, află că e hâd, hâd și seamănă cu toate lighioanele laolaltă, o adevărată pocitanie dacă vrei să știi cu tot dinadinsul. Să fi fost barem un om deștept, ticălosul, de la care să auzi vreo vorbă de duh, să prinzi o sclipire de haz - atunci, mă rog, treacă-meargă, i-aș mai ierta, poate, scârboșeniile, de dragul spiritelor lui. Dar nici măcar atâta! Le-o fi turnat el acolo la toți vreo băutură din alea cu farmece, vrăjitorul dracului! Ptiu! Mi se năclăiește limba când vorbesc de el. Mai bine scuip și tac. M-ai scos din răbdări cu presupunerile astea ale dumitale, domnule! Ei, hai ce faceți voi acolo? Tot nu sunteți gata?

— A mai rămas să-l potcovim pe Voronok, răspunse morocănos Grigori.

— Pe Voronok! O să-ți arăt eu ție Voronok!... Da, domnule, aș putea să-ți povestesc niște lucruri, să rămâi cu gura căscată până la a doua venire a lui Hristos. Și când te gândești că era o vreme când îl respectam și eu pe Foma, mă crezi? Uite, mărturisesc sincer halul de prostie în care am fost în stare să ajung! M-a dus și pe mine. Atotștiutorul! Toate le știe, a studiat

toate științele! Și picături de ale lui mi-a dat să înghit, căci, cu toată înfățișarea mea, stau cam prost cu sănătatea, flăcăule. O să te mire, poate, dar sunt un om bolnav, să știi, Ei bine, cât pe-aci era să dau ortul popii de pe urma picăturilor lui. Dar să nu zici nimic, taci și ascultă. Când ai să ajungi acolo, ai să le vezi singur pe toate. O să-l aducă pe colonel până la lacrimi de sânge; lacrimi de sânge o să verse colonelul, așa să știi, dar va fi prea târziu. Nici unul dintre vecinii săi de prin împrejurimi nu mai vine pe la colonel din pricina lui Fomka afurisitul. N-a rămas om care, trecând pe la colonel, să nu fi plecat jignit de canalia asta. Ce să mai zic de mine, când nici pe oamenii cu cinuri nu-i cruță! Pe toți îi dăscălește: l-a apucat un fel de boală a moralizării... Numai el este un om înțelept și mai deștept decât toți, și toți ceilalți numai pe el trebuie să-l asculte. Numai el are cap de savant. Și ce-i dacă e savant! Numai fiindcă ești un savant trebuie numaidecât să-l sfâșii pe cel neînvățat?... Și când se apucă să trăncănească cu limba lui savantă, ta-ta-ta! ta-ta-ta! Și dă-i, și dă-i fără oprire... Are o limbă, de-ți vine s-o tai pe loc și s-o arunci la gunoi, dar cred că și acolo n-ar mai tăcea până când n-ar mânca-o ciorile. Și ce s-a mai îngâmfat, ce se mai umflă în pene ca un curcan, ce se mai grozăvește ca șoarecele la grămada de păsat. A început să se vâre chiar și acolo unde nici capul nu i-ar încăpea. Ce să mai vorbim! I-a mai trăsnit prin cap dumnealui să-i învețe franțuzește pe servitorii de la conac! Voia dumitale, n-ai decât să nu mă crezi, dar este așa cum îți spun. O să le fie de mare folos, zice, în serviciul lor, slugilor, adică netoților, țopârlanilor! Ptiu! Mare nerușinat, trăsni-l-ar să-l trăsnească! Ce nevoie are, mă rog, o slugă să vorbească franțuzește, te întreb eu? De altfel, la ce ne-ar folosi și nouă să știm franțuzește? Ca să ne sclifosim prin saloane, ciripind cu domnișoarele la mazurcă sau miorlăind complimenturi nevestelor altora? Stricăciune și dezmăț, asta este! Eu știu una și bună: ai dat pe gât o carafă de votcă și vorbești toate limbile de pe lume! Iată ce părere am eu despre limba voastră franțuzească! Sunt convins că și dumneata te prăpădești după conversația franțuzească; „ta-ta-ta! ta-ta-ta! dă-i cu pliscul, nu te lăsa!“ adăugă Bahceev, privindu-mă cu revoltă și dispreț. Și așa, vasăzică, faci parte și dumneata din tagma cărturarilor; ești om învățat, nu-i așa? Ți-ai ales drumul acesta?

— Da... mă interesează mai ales...

— Cunoști, desigur, rosturile tuturor științelor?

— Cam așa ceva, adică nu... Mărturisesc că în prezent mă preocupă mai mult observarea faptelor... Am tot stat la Petersburg, și acum mă grăbesc să ajung la unchiul...

— Și cine te-a pus să te urnești din loc? Mai bine rămâneai acolo, dacă aveai unde sta! N-avea nici un rost să te grăbești la unchiu-tău. Te asigur, flăcăule, că aici nu faci nici o ispravă cu învățătura ta, oricât de multă ai avea; iar unchiul, în loc să te ajute, mai mult o să te încurce; te bagi singur în laț! Eu unul am pierdut la ei acolo câteva kilograme în greutate într-o singură zi. Mă crezi ori nu c-am slăbit acolo într-o singură zi? Văd eu că nu-ți vine să-mi dai crezare. Cum vrei, n-ai decât să nu mă crezi.

— Ba vă cred, cum să nu vă cred? Numai că nu înțeleg... am răspuns eu din ce în ce mai încurcat.

— Mă crezi dumneata, dar eu nu te cred! Voi, cărturarii, vă tot vânzoliți mereu și vă credeți buricul pământului; și tare vă mai lăudați! Drept să-ți spun, nu-mi place, flăcăule, tagma asta a voastră cărturărească; uite aici îmi șade, pe ceafă! Am avut prilejul să am de-a face cu alde voi, la Petersburg. Ce să-ți spun: erau toți niște deșucheați; niște *farmazoni*. Se ridică împotriva credinței; un păhărel de rachiu se tem să bea, de parcă i-ar mușca - ptiu! M-ai supărat rău, flăcăule, nici nu-ți povestesc mai mult! Doar nu m-am tocmit să-ți spun snoave; de altfel, mi-a obosit și limba. Doar n-o să iau toată lumea în răspăr; aș cădea și în păcat... Atâta doar îți mai spun despre isprăvile cărturarului dumitale: că pe Vidopleasov[liii], lacheul unchiului dumitale, l-a scos din minți de-a binelea; s-a scrântit omul din pricina lui Foma Fomici...

— Știu eu ce i-ar trebui acestui Vidopleasov, se amestecă în vorbă și Grigori, care până atunci ascultase respectuos și grav toată convorbirea noastră. Să fiu în locul lor, aș pune să-i tragă câteva rânduri de nuiele, vreo două sute de lovituri, nu mai mult, și să vezi cum se lecuiește el de toate prostiile astea nemțești! I-aș scoate repede gărgăunii din cap!...

— Gura! strigă boierul. Unde crezi că te afli? Nu vorbi neîntrebat!

— Vidopleasov, am bâiguit eu, nemaiștiind ce să spun. Vidopleasov... ce nume ciudat!...

— De ce ți se pare așa de ciudat, adică? Văd că vă potriviți de minune cu Foma trăsnitul! Aoleo, cărturarule, cărturarule!...

Răbdarea mea ajunse la capăt.

— Iertați-mă, dar ce aveți împotriva mea de vă năpustiți cu atâta pornire? Ce vină am eu de toate astea? Sincer vorbind, vă ascult de o jumătate de oră și tot n-am înțeles despre ce este vorba...

— N-ai de ce să te superi, flăcăule! răspunse Stepan Alexeici, nu trebuie să te superi, neică! Doar îți vorbesc cu mult drag. Nu te uita că sunt așa de pornit și chiar acum, în fața ta, am zbierat la omul meu. Ce-i drept, e o canalie din născare, Grișka ăsta al meu, dar tocmai d-aia țin la el atât de mult și mi-e drag, ticălosul. Sunt victima firii mele prea sensibile, ca să spun drept, și numai din pricina lui Fomka, el e vinovat de toate astea! Omul ăsta o să mă bage în mormânt, jur că mă bagă în mormânt! Și acum, uite, dacă stau de două ore în soare, e tot din cauza lui. M-aș fi dus, poate, pe la protopop, până când gugumanii ăștia vor izbuti cumva să-mi dreagă trăsura. E un om tare de treabă protopopul de aici, dar afurisitul de Fomka într-atâta m-a enervat, încât nici de protopop nu-mi mai arde! Naiba să-i ia pe toți! Ăștia de aici nici măcar un tractir mai curățel n-au fost în stare să deschidă. Toți sunt niște ticăloși și nemernici, toți până al unu! Hai să zicem să fi avut, acolo, un cin mai simandicos, aferim! își reluă Bahceev gândul la Foma Fomici, care-l urmărea, se vede, tot timpul și de care nu reușea să scape nici o clipă; atunci, mă rog, poate că l-aș ierta cel puțin pentru gradul pe care îl are; dar așa, nici măcar atâta; știu foarte bine că n-are nici un cin. A suferit, cică, pentru adevăr și dreptate undeva, cândva, dar când și unde - nu știe nimeni și pentru meritele astea nemaipomenite, și numai de la el auzite, toată lumea trebuie să se târască la picioarele lui! E un diavol, nu altceva! Cum nu i-a convenit ceva - sare în sus și țipă ca din gură de șarpe! „Sunt ofensat, zice, toată lumea mă jignește aici, îmi scoate ochii cu sărăcia mea, nu mi se dă nici cel mai mic respect!“ Fără Foma n-are nimeni voie să se așeze la masă, în timp ce el nu se urnește din odaia lui, țipând că a fost jignit profund; și se tânguie și se jelește că este un biet pribeag și poate să trăiască și cu un codru de pâine neagră. Cum simte însă că, în cele din urmă, toată lumea s-a așezat la masă, apare și el, și dă-i, și dă-i cu pisălogeala: „Așa, vasăzică, v-ați așezat la masă fără mine? Ce dovadă mai grăitoare vreți că sunt socotit aici drept un nimic, o zdreanță de aruncat?“ Într-un cuvânt, își

bate joc de toată lumea! Am tăcut eu cât am tăcut, de a crezut, probabil, că voi sta și eu sluj în fața lui, țopăind și dănțuind pe lăbuțele dinapoi; ho, ho!... Ușurel-ușurel, amice, căci cu mine așa ceva nu ți-o merge, nenișorule; cu mine așa ceva nu se prinde, drăguțule; mai pune-ți pofta-n cui, scumpule! Îi fi tu un șmecher mare, dar pe mine nu mă duci! Egor Ilici mi-a fost camarad de regiment. Eu am demisionat cu gradul de sublocotenent, iar el a ieșit anul trecut în retragere cu gradul de colonel. Îi spun: „Ascultă-mă, bădie, îți faci păcatul cu tine, ai să te nenorocești, nu te lăsa călărit de Foma ăsta! Ai să verși lacrimi amare!“ „Să nu spui asta, e un om admirabil, zice (auzi? Foma - un om admirabil!); mi-e prieten, zice; mă învață să fiu modest și să duc o viață plină de virtuți.“ „Deh, mi-am zis, împotriva virtuții n-ai ce spune! Dacă a ajuns treaba să te învețe Foma cum să trăiești în modestie și în virtute, înseamnă că ai ajuns rău de tot.“ Să luăm chiar și cazul de astăzi: pentru ce crezi că a stârnit el un tărăboi întreg, de i-a înnebunit pe toți? Să-ți spun eu pentru ce și ai să rămâi cu gura căscată. Mâine e Sfântul Ilie (domnul Bahceev își făcu semnul crucii); e ziua onomastică a lui Iliușa, băiatul unchiului dumitale. Îmi propusesem să petrec ziua asta la ei, rămânând și la masă; adusesem și o jucărie comandată special din capitală: un neamț pe arcuri sărută mâna logodnicei sale, care în timpul acesta își șterge lacrimile cu batista - o jucărie superbă! (Acum n-o mai dăruiesc, *Morgen früh!* Uite-o colea, zace în trăsură, de altfel și nasul neamțului a fost cam ciuntit; o duc înapoi.) Egor Ilici ar fi vrut, bineînțeles, ca ziua aceasta s-o petreacă într-un cadru sărbătoresc, cu veselie și cu voie bună. Dar și aici s-a amestecat Foma: „Ce rost are să faceți atâta caz de ziua lui Iliușa? zice. Mie, vasăzică, n-o să-mi dați acum nici un fel de atenție, vasăzică?“ Ca să vezi, ce pramatie! E gelos și invidios pe un băiețel de opt ani, că de ce, adică, e sărbătorit numai el! Ai mai pomenit așa ceva?!... „Și eu sunt onomastic!“ zice. „Păi, e Sfântul Ilie, ziua dumitale e de Sfântul Toma!“ „Ba nu, zice, și de Sfântul Ilie sunt onomastic!“ Ascult, tac și rabd. Și ce crezi, flăcăule? Umblă cu toții în vârful picioarelor și se sfătuiesc în șoaptă ce să facă: să-l sărbătorească de Sfântul Ilie sau nu, să-l felicite sau nu? Căci, dacă nu-l felicită - s-ar putea să se supere; dacă îl felicită– s-ar putea, ferească Dumnezeu, s-o ia drept

batjocură. Ca să vezi, ce trăsniți! În sfârșit, ne așezarăm la masă... Dar tu, flăcăule, mă asculți ori ba?

— Vă ascult, firește; vă ascult cu cea mai mare atenție, pentru că, datorită dumneavoastră, aflu, în sfârșit, ce și cum... mărturisesc...

— Aș, cu cea mai mare atenție! Văd eu cu ce atenție... Nu cumva îmi spui înadins ca să mă necăjești, că mă asculți cu atenție?

— Vai de mine, de ce aș spune-o înadins? Dimpotrivă. Și, afară de asta, povestiți... cu atâta haz, încât mă simt ispitit chiar să notez istorisirea dumneavoastră.

— Cum? Să notezi? întrebă domnul Bahceev cu oarecare teamă, privindu-mă cu bănuială.

— Bine, să zicem că n-am să notez... Așa, mi-a venit un gând.

— Nu cumva vrei să mă duci cu zăhărelul?

— Adică cum vine asta? întrebai eu cu mirare.

— Uite așa. Mă încânți, îți povestesc totul, ca un prost, și mă pomenesc mai târziu încondeiat într-o poveste de a ta.

M-am grăbit să-l asigur pe domnul Bahceev că nu sunt dintr-ăia, dar vedeam că nu izbutesc să-i alung bănuiala.

— Zici tu că nu ești dintr-ăia! Dar cine te știe? Poate că ești unul și mai al dracului. Uite, m-a amenințat și Foma că va scrie despre mine ca să mă dea la gazetă.

— Permiteți-mi să vă întreb, l-am întrerupt eu, căutând să schimb subiectul, spuneți-mi, e adevărat că unchiul meu vrea să se însoare?

— Ei și ce dacă vrea? Mare lucru! Însoară-se, dacă-i arde de însurătoare; nu văd nimic rău în asta; alta-i buba... adăugă domnul Bahceev îngândurat. De, cum să-ți spun, flăcăule, la asta chiar că n-aș putea să-ți dau un răspuns precis. O mulțime de muieri s-au adunat acolo ca muștele la miere; nu-i chip să înțelegi care dintre ele vrea să se mărite. Îți mărturisesc prietenește: tare-s nesuferite muierile astea! Ți se pare numai că ai de-a face tot cu niște oameni - de fapt, sunt o adevărată pacoste și te bagă în păcate. Că unchiul dumitale e îndrăgostit lulea, ți-o spun sigur. Dar să lăsăm asta acum: ai să te convingi personal; nenorocirea e că prea o lungește. Dacă ai hotărât odată să te însori, ce mai aștepți - însoară-te! Da' ți-ai găsit omul! Se teme să nu afle Fomka; nici chiar bătrânei nu îndrăznește să-i spună, căci aia, când s-o porni să țipe, o aude

tot satul, ba mai și zvârle din copite ca o măgăriță nărăvașă. Ți se face lehamite de toate... De dragul lui Fomka, zice, că, adică, bietul Foma Fomici o să se necăjească dacă vine în casă o nouă stăpână; pentru că atunci, zic eu, nici două ore n-ar mai putea rămâne licheaua în casa aceea. Stăpâna cea nouă îl dă afară cât ai clipi; ori, dacă nu e proastă, întoarce lucrurile în așa fel, încât dumnealui nu-și mai găsește loc în tot județul! Ei, și uite de aceea își face acum de cap Foma, ajutat de cucoana mare, și caută să-i bage pe gât o soțioară de... de... dar de ce mă întrerupi, flăcăule? Voiam să intru tocmai în miezul chestiunii, și tu mă întrerupi! Nici atâta respect n-ai față de un om mai în vârstă! Nu se cade, flăcăule, să întrerupi pe un om bătrân...

M-am grăbit să-i cer scuze și el continuă.

— Nu te mai scuza! Îți vorbesc, frate, ca unui om învățat, ca să vezi și dumneata cum stau lucrurile și cum m-a jignit, nitamnisam, astăzi, ticălosul acela. Judecă și dumneata, dacă ești un om drept. Ne așezăm cu toții la masă; ei bine, aproape să mă sfâșie, nu altceva, în timpul prânzului! S-a văzut chiar de la început: șade bosumflat și plesnește de ciudă; părea că-i scrâșnește tot sufletul; să mă înece într-un pahar cu apă, canalia! E atâta vanitate în omul ăsta, încât nu-și mai încape în piele de ambiție! Și mă pomenesc deodată că începe omul să se lege de mine: îmi caută nod în papură ca să-mi facă și mie morală, să mă învețe ce înseamnă bunul-simț. Să-i spui musai de ce sunt așa de gras, adică. S-a legat ca scaiul: de ce adică sunt gras și nu sunt subțirel? Ca să vezi, flăcăule, ce întrebare! Are vreun haz, spune și dumneata? Îi răspund liniștit că, adică, „așa a vrut și așa m-a făcut Dumnezeu, Foma Fomici: unul e gras, altul e slab; împotriva voinței Domnului n-are ce face nici un muritor“. E un răspuns cât se poate de chibzuit, nu-i așa? Ce părere ai? „Ba nu, zice, ești proprietar de cinci sute de suflete, ai totul de-a gata, huzurești, te îndopi, zice, iar țării nu-i aduci nici un folos; trebuie să ai o funcție, zice, și să nu-mi stai acasă numai cântând la armonică.“ Ce-i drept, când mă prinde câteodată tristețea, îmi place să cânt la armonică. Răspund iarăși cu destulă înțelepciune: „Dar ce funcție aș putea să am eu, Foma Fomici? Că nici o uniformă nu m-ar încăpea, cu pântecele ăsta. Dacă o îmbrac și mă închei la toți nasturii, și, deodată, se întâmplă să strănut - zboară toți nasturii care încotro, iar dacă se mai întâmplă asta și în fața superiorilor,

ferească Dumnezeu, ar socoti-o drept o necuviință - atunci ce te faci?“ Ei bine, spune și dumneata, flăcăule, ce era de râs în răspunsul meu? Și, cu toate acestea, să-l fi văzut cu ce poftă râdea de mine: ha-ha-ha și hi-hi-hi... Adică, ce mai, fără pic de rușine, ca să vorbim drept, și pe urmă dă-i cu tot felul de ocări pe seama mea în dialectul franțuzesc; ești un *coșon*[liv], zice. Oricum, atâta pricep și eu, am înțeles unde bate el cu vorba asta *coșon*. „Fir-ai al dracului să fii de vrăjitor blestemat, îmi zic eu: mă crezi și pe mine un imbecil, ca să-ți bați joc și de mine?“ Am răbdat cât am răbdat, dar la urmă, nemaiputându-mă stăpâni, m-am ridicat de la masă și, în fața întregii asistențe, i-am zis-o: „Am greșit, zic, în fața ta, preamărinimosule Foma Fomici; am greșit crezându-te un om bine crescut, dar acum văd că nu ești decât un porc, ca și noi toți!“ și am plecat de la masă tocmai când se servea budinca. „Lua-v-ar naiba să vă ia, cu budinca voastră cu tot!...“

— Iertați-mă, am zis eu, după ce am ascultat relatarea domnului Bahceev, sunt gata să fiu de acord cu dumneavoastră în tot ce ați spus. Mai ales că n-am știut nimic din toate astea până acum... Să vedeți, însă, că în această privință mi-a venit chiar acum o idee.

— Și ce idee, mă rog, ți-a venit așa, dintr-o dată, nenișorule? întrebă neîncrezător domnul Bahceev.

— Să vedeți, am început eu, încurcându-mă fără să vreau, poate că nu e locul să vă vorbesc despre asta acum, dar mi-am zis să v-o împărtășesc. Uitați-vă ce cred eu: se prea poate că ne înșelăm amândoi în privința acestui Foma Fomici; e cu putință ca toate ciudățeniile acestea ale lui să ascundă un caracter deosebit, poate că este chiar înzestrat de la natură - cine știe? Sau poate că e un suflet dezamăgit, înrăit din pricina suferințelor îndurate, ca să zic așa, pornit să se răzbune pe toată omenirea. Am auzit că, într-o vreme, a fost un fel de măscărici. Poate că asta l-a umilit, l-a jignit, l-a revoltat?... Mă înțelegeți: un om cu năzuințe nobile... conștient de posibilitățile sale... dar care se vede redus la rolul de măscărici!... Și iată-l, deci, plin de neîncredere și dispreț față de toată omenirea... Și poate că... dacă l-am împăca cu omenirea... cu oamenii, adică, ar ieși la iveală o fire deosebită... chiar foarte, foarte remarcabilă și... și... este exclus să nu existe ceva neobișnuit în omul acesta! Cum se poate explica altfel faptul că toată lumea se pleacă în fața lui?

Într-un cuvânt, mi-am dat seama și eu însumi c-am îndrugat ceva foarte confuz. Lucru oarecum scuzabil la un tânăr ca mine. Dar domnul Bahceev nu era deloc dispus să mă scuze. Fixându-mă cu o privire gravă și severă în tot timpul tiradei mele, el se înroși deodată ca un curcan.

— Vrei să spui că Fomka acesta e un om deosebit? întrebă el răstit.

— Știți, nici mie aproape că nu-mi vine să cred tot ce am spus acum. Așa, niște presupuneri de-ale mele...

— Îngăduie-mi, nenicule, să te întreb un lucru: ai studiat filozofia sau nu?

— Adică, în ce sens? am întrebat eu nedumerit.

— Fără nici un sens, nenicule, fără nici un sens; să-mi spui drept și fără nici un sens: dacă ai studiat filozofia ori ba?

— Mărturisesc că am avut de gând s-o studiez mai serios, dar...

— Asta este! strigă domnul Bahceev, dându-și frâu liber indignării. Eu, nenicule, înainte chiar de a fi deschis dumneata gura, mi-am dat seama că ai studiat filozofia! Pe mine nu mă duci! *Morgen früh!* Cale de-o poștă simt când e vorba de filozofie! Pupă-te atunci cu Foma Fomici al dumitale! Auzi, Fomka - un om deosebit! Ptiu! Mi se face scârbă de toate! Te-am crezut un om cu scaun la cap, când colo... Trăsura! strigă el vizitiului care tocmai se cățăra pe capra trăsurii reparate. Acasă!

Cu greu am reușit să-l mai potolesc și să-l îmbunez în cele din urmă, deși i-au trebuit eforturi vizibile ca să mă ierte. Între timp, se și urcase în trăsură, ajutat de Grigori și de Arhip - omul care îl dăscălise pe Vasiliev.

— Dați-mi voie să vă întreb, zisei eu, apropiindu-mă de trăsură, n-o să mai veniți niciodată la unchiul meu?

— La unchiul dumitale? Să-l scuipi în ochi pe acela care ți-a spus așa ceva! Îți închipui cumva că sunt un om atât de statornic în hotărârile mele, încât să mă țin tare până la capăt? Păi, asta-i toată nenorocirea mea, că sunt o cârpă, nu om! Nu trece nici o săptămână și iar pornesc într-acolo. Pentru ce? Deh! Nici eu nu știu pentru ce, dar de mers, am să merg, am să merg; ca să mă războiesc iar cu Fomka. Asta-i marea mea nenorocire, flăcăule! Dumnezeu mi l-a trimis pe acest Fomka, drept pedeapsă pentru

păcatele mele. Am o fire de muiere, ce mai; nici un pic de statornicie! Sunt un laș, flăcăule, de prima clasă...

Ne-am despărțit totuși ca prieteni; m-a poftit chiar și la masă.

— Vino, flăcăule, vino, să luăm odată masa împreună. Am un rachiuaș, tocmai de la Kiev mi-a venit pe jos, iar bucătarul meu a umblat și la Paris. Îți servește niște pateuri și specialități de mâncăruri de-ți lingi degetele și te închini ticălosului până la pământ. Om cu carte, domnule! Numai că n-am pus cam de multișor să-l bată cu nuiaua, își cam face de cap... Bine că-mi amintii de asta acum... Să vii neapărat! Te-aș lua chiar acum cu mine, dar, nu știu cum, nu prea mă simt în apele mele astăzi, am ostenit și abia mă țin pe picioare. Ce să-i faci, sunt un om bolnav, obosesc repede. Poate că nici n-ai să mă crezi... Ei, rămâi cu bine, flăcăule! E timpul să-mi văd de drum. Uite, și tarantasul dumitale e gata. Iar lui Fomka să-i spui nici să nu mai dea ochi cu mine, căci îi fac o primire atât de caldă, cum nici n-a visat...

Ultimele cuvinte nu le-am mai deslușit. Smucită de cei patru trăpași iuți, trăsura lui dispăru într-un nor de praf. Traseră și docarul meu; m-am urcat și, în scurt timp, și ultimele case periferice ale orășelului rămaseră în urmă. „Domnul acesta cam exagerează, desigur, mi-am zis eu în gând, e prea supărat ca să poată fi nepărtinitor. Și totuși, cele ce mi-a spus el despre unchiul par cam ciudate. Din două surse aflu până acum că unchiul meu o iubește pe tânăra aceea... Hm! O să mă însor ori ba?“ Și de data aceasta am căzut serios pe gânduri.

III. Unchiul

Mărturisesc că-mi pierise tot curajul de până atunci. De cum am intrat în satul Stepancikovo, visurile mele romantice mi-au apărut deodată foarte bizare, ba chiar stupide. Era pe la orele cinci după-amiază. Drumul trecea pe lângă parcul conacului. După atâția ani de absență, regăseam parcul acela imens în care trecuseră ca o clipă zilele cele mai fericite ale copilăriei mele și

pe care le văzusem de atâtea ori în vis, în dormitoarele școlilor unde mi-am primit educația. Am sărit din tarantas și am luat-o de-a dreptul prin parc, spre conac. Țineam mult să apar discret, să aflu ce și cum, să mai întreb pe câte cineva și, înainte de toate, să stau de vorbă în tihnă cu unchiul. S-a întâmplat întocmai cum dorisem. Străbătând aleea teilor seculari, am urcat pe terasa a cărei ușă cu geamuri ducea în interiorul conacului. Terasa era înconjurată de straturi de flori și împodobită cu glastre cu plante decorative. Am dat aici de unul dintre băștinași, de bătrânul Gavrila, care mi-a ținut pe vremuri loc de dădacă, iar acum ajunsese camerdinerul cel mai apropiat al unchiului. Cu ochelarii pe nas, bătrânul silabisea ceva adâncit într-un caiet pe care-l ținea în mână. Ne mai văzusem cu vreo doi ani în urmă, la Petersburg, cu prilejul vizitei pe care o făcuse unchiul în capitală și de aceea mă recunoscu îndată. Cu lacrimi de bucurie în ochi, se repezi să-mi sărute mâna, lăsând, de emoție, să-i cadă ochelarii pe jos. Această manifestare de dragoste a bătrânului m-a mișcat nespus. Îngrijorat însă de recenta conversație cu domnul Bahceev, l-am întrebat în primul rând despre caietul suspect pe care-l avea în mână.

— Ce-i asta, Gavrila, te pomenești că te-au pus și pe tine să înveți franțuzește?

— Învăț, conașule, m-au pus să învăț păsărește la bătrânețe, ca pe un graur, răspunse trist Gavrila.

— Foma te învață?

— El, conașule. Trebuie să fie un om tare deștept.

— Mare deștept, n-am ce zice! Și cum te învață? Limba vorbită?

— Ba nu, conașule, așa cum scrie în *carnitul* ăsta.

— Ia să-l văd! Aha! cuvinte franțuzești scrise cu litere rusești - l-a dus totuși capul, cât îi de dobitoc! Și nu ți-e rușine, Gavrila, să te lași prostit în halul ăsta de un neisprăvit, de un nătărău? am strigat eu, uitând dintr-o dată toate presupunerile mele generoase în legătură cu Foma Fomici, pentru care mă luase adineauri în răspăr domnul Bahceev.

— Păi, cum să fie nătărău, conașule, răspunse bătrânul, dacă stăpânii mei nu ies din cuvântul lui?

— De, poate că ai dreptate, Gavrila, murmurai eu, surprins de această observație. Hai, du-mă la unchiul meu.

— Vulturașul meu! Păi eu n-am voie, nu îndrăznesc să apar în ochii lui. Am început să mă tem și de dânsul. Uite, stau aici și mă chinuiesc, iar când trece el, mă ascund prin tufișuri.

— Dar de ce te temi atâta?

— Deunăzi n-am știut lecția, și Foma Fomici mi-a poruncit să stau în genunchi, iar eu m-am supus. Am îmbătrânit, conașule, Serghei Alexandrâci, sunt prea bătrân ca să fiu batjocorit în halul ăsta! Boierul s-a supărat, că de ce, adică, nu l-am ascultat pe Foma Fomici. „Nu vezi, zice, guguman bătrân ce ești, că omul îți dorește binele și vrea să te învețe să vorbești frumos?“ Și uite-mă, stau tot timpul și tocesc buchiile. Foma Fomoci m-a prevenit că diseară iar mă pune la *iczamen*.

Toate astea mi s-au părut însă cam neclare. Povestea cu limba franceză ascundea, probabil, ceva ce nu poate să-mi explice bătrânul.

— O întrebare, Gavrila: cum arată el? E înalt, chipeș?

— Cine, Foma Fomici? Da’ de unde, conașule! Ai să-l vezi, un omuleț pirpiriu și slăbănog.

— Hm! Lasă, Gavrila, cred că în curând lucrurile acestea se vor aranja cât se poate de bine; îți făgăduiesc eu că se vor aranja! Dar... unde să-l găsesc pe unchiul?

— Păi, îl găsiți acum în dosul grajdurilor; stă de vorbă cu țăranii. Bătrânii din Kapitonovka au venit cu o jalbă la el. Au auzit oamenii că stăpânul vrea să-i treacă în dar cu zapis lui Foma Fomici. Vor să-l roage să aibă milă de ei și să nu facă una ca asta.

— Dar de ce-i primește acolo, în spatele grajdurilor?

— Păi, se ferește omul, se teme să nu fie văzut.

Într-adevăr, l-am găsit pe unchiul în dosul grajdurilor. Pe un loc bătătorit stătea în fața unui grup de țărani care se ploconeau mereu și-i spuneau ceva, la care unchiul meu răspundea cu multă însuflețire. Apropiindu-mă, îl strigai. El se întoarse și ne aruncarăm unul în brațele celuilalt.

S-a bucurat nespus de sosirea mea; părea atât de fericit că mă vede, încât m-a îmbrățișat de câteva ori și mi-a strâns mâinile cu căldură... Era ca și cum l-ar fi văzut pe propriul său copil, întors pe neașteptate acasă, scăpând din cine știe ce primejdie de moarte, ca și cum, prin sosirea mea, l-aș fi scăpat pe el însuși de o primejdie de moarte, aducând totodată dezlegarea tuturor încurcăturilor în care se zbătea el, fericirea

și bucuria pentru toată viața lui și a tuturor celor care-i sunt dragi, căci unchiul meu n-ar fi consimțit niciodată să se știe numai el singur fericit. După primele efuziuni de bucurie, începu să se agite groaznic, încât la urmă se zăpăci cu totul. Mă asaltă cu o sumedenie de întrebări și voi îndată să mă ducă la ai săi. Dar, după ce am pornit, i-a venit în gând să mă prezinte țăranilor din Kapitonovka și ne-am întors iar după grajduri. Apoi, îmi aduc aminte, aduse vorba, nu mai știu de ce, despre un oarecare domn Korovkin[lv], un om extraordinar, pe care-l întâlnise cu vreo trei zile în urmă undeva pe drum și a cărui vizită o aștepta acum cu multă nerăbdare, ca imediat după aceea să uite cu totul de acest Korovkin și să sară la altceva. Îl sorbeam din ochi, fericit. Răspunzând la întrebările lui grăbite, i-am spus că n-aș fi vrut să-mi iau un serviciu, pentru că prefer să mă ocup de știință. Cum veni vorba despre știință, unchiul își încruntă sprâncenele și arboră deodată un aer grav. Aflând că în ultimul timp m-am ocupat de mineralogie, înălță capul și se uită mândru în jurul său, ca și cum el ar fi fost acela care a descoperit fără ajutorul nimănui și a scris singur tot ce se știe despre mineralogie. Spuneam mai înainte că, în fața cuvântului „știință“, el încerca un sentiment de profundă și dezinteresată venerație, cu atât mai dezinteresată cu cât, de fapt, era complet străin de acest domeniu de cunoștințe.

— Când te gândești, măi frate, că există pe lumea asta oameni care știu totul, până în cele mai mici amănunte! îmi spusese el într-o zi cu ochii strălucind de admirație. Stai între ei, îi asculți și, chiar dacă nu pricepi nimic, simți o mare plăcere. Și de ce, adică? Pentru că știi cât de mare este folosul pe care îl aduc, pentru că știi că aici lucrează inteligența, că e spre binele general! Atâta pricep și eu. Uite, astăzi pot călători cu trenul, iar Iliușka al meu poate că va zbura prin aer... Și, bineînțeles, comerțul, industria - aceste, ca să zic așa, șuvoaie... adică, vreau să spun, oricum ai suci-o, dar e de mare folos... E de mare folos, nu-i așa?

Dar să revenim la întâlnirea noastră.

— Ei bine, așteaptă puțin, dragul meu, așteaptă puțin, începu el, vorbind pripit și frecându-și mâinile, ai să vezi un om! Un om cum rar întâlnești, crede-mă, un om învățat, un om de știință; numele lui va fi pomenit în veacuri. E bine spus, nu: „va fi

pomenit în veacuri“? Asta mi-a explicat-o Foma... Ai răbdare, o să-ți fac cunoștință cu el.

— Despre cine vorbești, unchiule, despre Foma Fomici?

— Nu, dragul meu! Vorbeam de Korovkin. E drept că și Foma... Dar acum îți vorbesc despre Korovkin, adăugă el roșindu-se nu se știe de ce și cam încurcat când rosti numele lui Foma.

— Și ce anume științe îl preocupă, unchiule?

— Știința în general, flăcăule, tot felul de științe! N-aș putea să-ți spun exact care anume, dar știu că se ocupă de științe. Să-l auzi cum vorbește despre drumul de fier! Și trebuie să-ți spun, adăugă unchiul aproape în șoaptă și clipind semnificativ din ochiul drept, are idei cam prea îndrăznețe! Am băgat de seamă mai ales când vorbea despre fericirea familiei... Păcat numai că nu prea am înțeles mare lucru (puțin de tot am stat de vorbă), altfel ți-aș fi povestit totul de-a fir-a-păr. Și unde mai pui că e un om dotat cu cele mai nobile însușiri! L-am poftit să vină să stea și pe la mine un timp. Îl aștept să pice din clipă în clipă.

În timpul acesta țăranii se uitau la mine cu gurile căscate și cu ochii holbați, ca la o minune.

— Ascultă, unchiule, mi se pare că ți-am întrerupt discuția cu țăranii. Cred c-au venit cu vreo treabă la dumneata. Ce vor? Ca să spun drept, eu cam bănuiesc ce necaz au și aș fi vrut să-i aud și eu...

Unchiul meu începu iar să se agite și mă lămuri în grabă.

— Așa e, bine că mi-ai amintit! Uitasem de tot! Vezi... Nici nu știu ce să mă fac cu ei! Li s-a năzărit - și tare aș vrea să știu care a scornit-o dintâi –, le-a intrat în cap cum că am de gând să donez toată Kapitonovka - ți-aduci aminte de Kapitonovka? Cu răposata Katia tot ne duceam pe acolo să facem câte o plimbare - să dăruiesc toată Kapitonovka cu cele șaizeci și opt de suflete, s-o dăruiesc, adică, lui Foma Fomici! „Nu vrem să plecăm de la tine, și pace!“

— Așadar, nu-i nimic adevărat, unchiule? N-ai de gând să cedezi Kapitonovka lui Foma, nu-i așa? am strigat eu aproape entuziasmat.

— Da’ de unde! Nici gând! Cine ți-a spus? Ca să vezi! Scap într-o zi, nu știu cum, la întâmplare, o vorbă și de atunci circulă din gură în gură, de parcă ar fi înnebunit toată lumea. Ce au oamenii aceștia de nu-l suferă pe Foma? Așteaptă puțin,

Serghei, îți fac cunoștință cu el, adăugă unchiul meu, privindumă cu sfială, ca și cum ar fi presimțit în mine un dușman al lui Foma Fomici. Ai să vezi ce om grozav!...

— Nu vrem pe nimeni, afară de tine, vrem să ne fii tu stăpân, și nimeni altul! izbucniră deodată țăranii în cor. Tu ești părintele nostru, iar noi copiii tăi!

— Ascultă, unchiule, am intervenit eu, nu l-am văzut și nu-l cunosc încă pe Foma Fomici, dar trebuie să-ți spun că... am auzit despre el niște lucruri... L-am întâlnit astăzi pe domnul Bahceev. E drept că în această privință am deocamdată o părere a mea personală. În orice caz, ar fi mai bine să-i lași acum pe oamenii ăștia să plece la treburile lor, iar noi să mai stăm de vorbă, unchiule; noi doi, între patru ochi. Drept să-ți spun, pentru asta am și venit...

— Foarte bine, foarte bine, se bucură unchiul, așa vom face, negreșit! Le dau drumul oamenilor și apoi stăm de vorbă, știi, așa, de la inimă la inimă, ca doi prieteni buni; cumpănim totul temeinic și cu multă judecată. Ei, continuă el cu vorba pripită, adresându-se țăranilor, acum duceți-vă, dragii mei. Și oricând aveți nevoie, să veniți la mine; așa, de-a dreptul la mine și oricând veți avea nevoie.

— Tăicuțule, boierule! Ești părintele nostru, iar noi copiii tăi! Nu ne lăsa de batjocură și caznă în mâinile lui Foma Fomici! Obștea întreagă cu toată sărăcia ei te roagă! strigară încă o dată țăranii.

— Ti-i, da' proști mai sunteți! V-am spus odată că nu vă dau nimănui și așa o să fie! Ce mai vreți?!

— O să ne omoare cu buchiile, tăicuțule! Așa cum se aude că le-a scos sufletul celor de la conac cu învățătura lui.

— Cum? Și pe voi vă învață franțuzește? strigai eu, aproape îngrozit.

— Nu, conașule, deocamdată ne-a ferit Dumnezeu! răspunse un țăran mai limbut pesemne, un roșcovan aproape chel, cu o bărbuță lungă și subțire, care tresălta necontenit, ca și cum ar fi avut o viețuire proprie. Deocamdată ne-a ferit Dumnezeu, conașule.

— Și ce vă învață dumnealui?

— Păi, ne învață, conașule, niște lucruri despre care alde noi am zice: cumpără-ți ladă de aur ca să pui în ea un pitac de aramă.

— Adică, cum vine asta: un pitac de aramă?

— Nu-i asculta, Serioja. E o scornire de-a lor! strigă unchiul roșindu-se și părând tare încurcat. Nici n-au înțeles, gugumanii, ce le-a spus el! Cu totul altceva... care pitac de aramă?... Ce vorbă-i asta! Iar tu n-ai de ce te băga atâta și să zbieri fără rost, continuă unchiul, dojenindu-l pe țăran, omul îți vrea binele, iar tu dai cu gura, fără să fi înțeles măcar despre ce este vorba!

— Dă-mi voie, unchiule, dar cu franțuzeasca cum vine?

— Asta-i altceva. Vrea să le mai șlefuiască vorba; e pentru pronunție, Serioja, îngăimă unchiul meu cu glas aproape implorator. Chiar el mi-a spus-o că numai pentru pronunție... S-a întâmplat aici un caz, o istorie cam nostimă... nu ești la curent și de aceea n-ai cum să-ți dai seama. Trebuie mai întâi să vezi cum stau lucrurile și pe urmă să învinuiești... E ușor de învinuit!

— Păi, cum așa, oameni buni! am strigat eu înfierbântat, adresându-mă țăranilor. Voi de ce tăceți? Să-i spuneți verde în ochi: că, adică, nu se poate așa, Foma Fomici, ci uite așa și așa! Că doar aveți și voi gură!

— Arată-mi șoarecele care să pună clopoțelul la gâtul pisicii, conașule! Eu, zice, țăran jegos ce ești, zice, vreau să te învăț rânduială și curățenie; să te scot din nesimțire. De ce vă sunt cămășile murdare? Păi, nu prididesc bietele să scape de sudoare, d-aia ne sunt cămășile murdare! N-avem cum ne primeni în fiecare zi. Ș-apăi, nici curățenia nu te face popă, nici jegul nu te bagă în groapă.

— Deunăzi ne pomenim cu el la arie, se amestecă în vorbă și un alt țăran, înalt și uscățiv, cu hainele peticite, cu opincile ferfeniță, unul dintre aceia, probabil, buni de gură, care veșnic găsesc prilej de nemulțumire și totdeauna au a spune câte o vorbuliță usturătoare, plină de venin. Stătuse până atunci, ferit de priviri, în spatele celorlalți țărani, ascultând tăcut și cu fața întunecată, pe care însă mijea tot timpul un surâs viclean și totodată plin de amărăciune. Vine, se proțăpește în mijlocul nostru și zice: „Știți voi câte verste sunt până la soare?“ De unde vrei să știm noi! E o știință boierească, nu-i de-a noastră, țărănească. „Apoi vezi, zice, ce nătâng și prost îmi ești; nu-ți cunoști folosul, zice; eu sunt *astrolom*, zice. Cunosc toate *planidele* Domnului!“

— Ei, și ți-a spus câte verste sunt până la soare? interveni unchiul, însuflețindu-se brusc, și făcându-mi cu ochiul, voind a spune parcă: „Fii atent la ceea ce urmează!“

— A spus dumnealui, cum să nu spună: multe de tot, răspunse fără chef țăranul, care nu se așteptase la această întrebare.

— Bine, bine, dar câte anume?

— Păi, luminăția-voastră știți mai bine, noi suntem oameni fără carte.

— Știu, firește, dar vreau să văd dacă ai ținut minte și tu, omule.

— Păi, zicea că sunt până acolo nu știu câte sute sau mii de verste. Multe, multe de tot. N-ar încăpea nici în trei care încărcate cu vârf câte a spus el.

— Așa, vezi! Trebuie să ții minte! Îi fi crezut, poate, că nu-i decât o azvârlitură de băț? Nu-i așa, frățioare? Pământul e rotund ca un glob, ca o bășică, pricepi? continuă unchiul meu, descriind cu amândouă mâinile în aer un fel de glob.

Țăranul surâse amar.

— Ca un glob, să știi! Și se ține așa în văzduh de la sine, și se rotește în jurul soarelui. Iar soarele stă pe loc; ți se pare numai că soarele se mișcă. Înțelegi cum vine treaba? Și cine crezi că le-a aflat pe toate astea? Le-a aflat căpitanul Cook, un navigator... Dracu’ știe cine-i descoperitorul, adăugă unchiul în șoaptă, întorcându-se spre mine. Eu, unul, drept să-ți spun, habar n-am de toate astea... Tu știi cumva cât e până la soare?

— Știu, unchiule, i-am răspuns, mirat de toată scena la care asistasem; numai că, uite ce cred eu: oamenii sunt inculți, bineînțeles, dar și incultura este, desigur, tot un fel de nesimțire; pe de altă parte, e prea de tot să te apuci dintr-o dată să-i înveți pe țărani astronomia...

— Exact, bine ai spus, e nesimțire! se entuziasmă unchiul de această comparație, care i se păru, probabil, foarte nimerită. O idee extraordinară! E bine spus: nesimțire! Am spus-o totdeauna... Adică n-am spus-o niciodată, dar am simțit că așa este. Ați auzit? se întoarse el către țărani, neștiința de carte e tot un fel de nesimțire, e ca și cum ai sta cu jegul pe tine! De aceea Foma vrea să vă învețe. Vă vrea binele, ce rău vedeți în asta? E ca și cum ar duce o slujbă în folosul obștei, vrednică de oricare cin. Iată ce este știința! Dar să lăsăm asta, dragii mei!

Duceți-vă cu Dumnezeu, sunt foarte mulțumit de voi, foarte mulțumit și mă bucur... Fiți pe pace, nu vă las eu!

— Apără-ne, stăpâne și părinte bun ce ne ești!

— Nu ne lăsa de izbelișteț, tăicuțule!

Și țăranii se aruncară la picioarele lui.

— Lăsați, lăsați asta; n-am nevoie de așa ceva! Îngenuncheați în fața lui Dumnezeu și a țarului, nu în fața mea... Hai, duceți-vă, vedeți-vă de treabă liniștiți și purtați-vă așa ca să meritați bunăvoință... și celelalte... Știi, se întoarce el către mine cu fața luminată de fericire, de îndată ce plecară țăranii, îi place țăranului nostru să audă o vorbă bună și la daruri se bucură grozav. Ar fi cazul acum să le dăruiesc ceva. Tu ce zici? În cinstea sosirii tale... n-ar fi rău, nu-i așa?

— Cum te văd, unchiule, ești un fel de Frol Silin, binefăcătorul.

— Păi nu se poate altfel, flăcăule, nu se poate. Îmi propusesem chiar mai demult să le fac un dar, adăugă el ca o scuză. Iar dacă ți s-a părut caraghios că m-am apucat să le vorbesc țăranilor despre știință, să știi că am făcut-o din plinătatea inimii, de fericire că te văd, Serioja. Am vrut pur și simplu să afle și țăranul nostru ce distanță e până la soare și să rămână cu gura căscată. E nostim să-l vezi cum stă cu gura căscată... Ți-e mai mare dragul să-l privești. Am să te rog însă un lucru, dragul meu, să nu le spui celorlați, acolo, în salon, că am stat de vorbă aici cu țăranii. De aceea i-am primit în dosul grajdurilor, ca să nu știe ceilalți. Nu-mi venea la îndemână s-o fac acolo: e o chestiune delicată, flăcăule; de altfel, și ei au venit cam tot într-ascuns. Am făcut-o mai mult pentru ei...

— Ei bine, dragă unchiule, iată-mă sosit! am schimbat eu vorba, ca să ajung la ceea ce mă interesa în primul rând. Mărturisesc că scrisoarea matale m-a uimit, că eu...

— Dragul meu, nici un cuvânt despre asta! mă întrerupse unchiul, aproape speriat și coborând glasul, mai târziu se va lămuri totul. Poate că sunt vinovat față de tine și, desigur, sunt foarte vinovat, dar...

— Vinovat față de mine, unchiule?

— Mai târziu, mai târziu, dragul meu! Totul se va lămuri. Dar ce chipeș te-ai făcut! Scumpul meu! Te-am așteptat cu atâta nerăbdare! Voiam să-mi descarc sufletul, cum să spun... ești un om învățat, numai pe tine te am... Pe tine și pe Korovkin.

Trebuie să-ți spun că aici toată lumea e împotriva ta. Ia seama, așadar; fii prudent, să nu dai greș.

— Împotriva mea? întrebai eu mirat, neînțelegând cu ce-am putut să-i supăr pe acești oameni pe care nici nu-i cunosc încă. Ce-au cu mine?

— De, n-ai ce să-i faci, dragul meu! Foma Fomici e cam dispus să nu te vadă cu ochi buni... Și mămițica, bineînțeles, se ia după el. În general, te sfătuiesc să fii prudent, respectuos, să nu-i contrazici, dar mai ales să fii respectuos...

— Respectuos față de Foma Fomici, nu-i așa, unchiule?

— Ce să-i faci, dragul meu! Să nu crezi că vreau să-l apăr. Într-adevăr, este un om cu multe defecte, poate chiar și acum, în clipa aceasta... Ah, dragă Serioja, dacă ai ști ce neliniștit și îngrijorat sunt... și când mă gândesc că totul ar putea să meargă atât de bine și frumos, să fim cu toții mulțumiți și fericiți!... De altfel, care om n-are defecte? Doar nu suntem nici noi fără cusur!

— Dar, gândește-te, unchiule! Uită-te în jurul dumitale ca să vezi mai bine ce face el...

— Să nu exagerăm, flăcăule! Toate astea nu sunt decât niște râcâieli și mâncătorii mărunte și atâta tot! Uite, acum, de pildă: e supărat foc pe mine; și pentru ce, nici n-ai să mă crezi... Deși poate că tot eu sunt de vină... Dar lasă, că îți povestesc eu mai târziu...

— Să știi, unchiule, că în această privință mi-am făcut o anumită teorie, l-am întrerupt eu, grăbindu-mă să-i împărtășesc ideea mea. De altfel, nu știu de ce ne grăbeam amândoi să ne spunem gândurile. Să vezi, în primul rând, omul acesta s-a aflat mult timp în situația înjositoare de măscărici: a fost chinuit, umilit; lovit în amorul său propriu, personalitatea lui era mereu strivită, călcată în picioare, idealurile pângărite, batjocorite; și, drept urmare, i s-a deformat și pervertit caracterul. Pe urmă a devenit susceptibil, bănuitor și arțăgos și, astfel înrăit și pornit la culme, a ajuns să-l mistuie o sete nepotolită de răzbunare împotriva întregii omeniri... Dar dacă l-am împăca cu omul, dacă i-am reda încrederea în el însuși...

— Exact, exact! strigă unchiul entuziasmat, să știi că așa este! O idee cât se poate de nobilă! Ar fi și urât, și nedemn de noi să-l condamnăm pentru asta! Exact!... Ah, dragul meu, cât de bine mă înțelegi; nici nu știi ce bucurie îmi faci! Numai de s-ar aranja

lucrurile acolo! Mă și tem să mă duc la ei acum. Ai sosit tu, și pot să mă aștept de aci încolo la cine știe ce din partea lor!

— Dragă unchiule, dacă așa stau lucrurile... începui eu jenat de mărturisirea lui.

— Nu - nu - nu! Pentru nimic în lume! strigă el strângându-mi cu putere mâinile. Ești și vei rămâne musafirul meu, fiindcă așa vreau eu!

Toate astea mă uimiră nespus.

— Unchiule, spune-mi chiar acum, aici, îndată, îl somai eu hotărât, de ce m-ai chemat, cu ce aș putea să-ți fiu de folos sau de ajutor și, mai ales, cu ce te simți vinovat față de mine?

— Dragul meu, te rog nu mă întreba! Mai târziu, mai târziu! Totul se va lămuri la timp! Poate că am și eu partea mea de vină, dar am vrut să procedez ca un om cinstit și... și... și tu o vei lua de soție! O vei lua de soție, dacă ai un suflet cu adevărat nobil și generos! adăugă el roșindu-se brusc de năvala unei emoții puternice și strângându-mi mâinile extaziat. Destul însă despre asta, nici un cuvânt mai mult! Curând vei afla tu singur totul. De fapt, de tine va depinde... principalul este să le placi lor acolo, tuturora, să le faci o impresie bună; mai ales să nu te fâstâcești.

— Dar bine, unchiule, cine sunt ei toți? Despre cine este vorba? Trebuie să-ți spun că eu nu prea am avut prilejul să apar în societate, și...

— Și ți-e cam frică, adăugă unchiul meu zâmbind. Nici o grijă! Toți sunt de-ai casei. Curaj! Principalul e să nu-ți pierzi curajul. Ca să fiu sincer, sunt puțin îngrijorat de felul cum ai să reușești să te prezinți. Mă întrebi pe cine avem acolo? Păi, cine să fie... În primul rând mămițica, începu el grăbit. O mai ții minte pe mama sau nu prea? O bătrânică tare bună la inimă și cu foarte multă noblețe de caracter; nu-și dă aere - o spun fără nici o exagerare; e cam de modă veche, dar poate că e mai bine că este așa. Îi vin câteodată niște fantezii, ca să zic așa, mai spune câte o vorbă anapoda; de pildă, acum e supărată pe mine, dar tot eu sunt de vină... știu că numai eu sunt de vină! Și, în sfârșit, ce să mai vorbim, ea e, cum s-ar spune, o *grande dame*, o generăleasă... Soțul ei a fost un om admirabil: mai întâi, era general, om cult; e drept că nu i-a lăsat nici o avere, dar fusese rănit de nenumărate ori; într-un cuvânt, își câștigase stima tuturor! Apoi domnișoara Perepelițîna. Bine, asta... nu știu cum să spun... În ultima vreme pare întrucâtva... dar așa e firea ei...

Nu poți să-i condamni pe toți... Dar s-o lăsăm în plata Domnului... Să nu-ți închipui că e o pripășită oarecare. E fiică de locotenent-colonel și confidenta mămițicăi. Pe urmă e soră-mea, Praskovia Ilinișna. Despre ea n-am a spune multe: o ființă modestă, bună; se agită cam mult, dar, după cum ți-am spus, are o inimă de aur; de altfel, să te uiți totdeauna ce inimă are omul; uite, o fată cam îmbătrânită, rămasă nemăritată, dar am impresia că caraghiosul acesta de Bahceev îi cam face curte, vrea s-o ceară de nevastă. Tu să taci, însă; e mare secret! Ei, și cine mai e dintre ai noștri? Despre copii, ce să-ți spun: ai să-i vezi. Mâine e ziua onomastică a lui Iliușa... Ti-i, cât pe-aci era să uit! Cam de o lună încoace mai stă în ospeție la noi Ivan Ivanâci Mizincikov, o rudă, ți-ar veni un fel de văr de-al doilea; ei da, așa este! A fost locotenent de husari și nu demult și-a dat demisia din armată; e un om încă tânăr. Suflet nobil și generos! Dar s-a înglodat în datorii până peste urechi, încât mă întreb cum de a putut să-și risipească atât de repede toată averea. De altfel, nici nu prea avusese cine știe ce; o nimica toată, se poate spune însă că s-a ruinat; a făcut o mulțime de datorii... Acum stă la mine în ospeție. Nici nu l-am cunoscut până acum; a sosit, s-a prezentat. Un om simpatic, bun, liniștit, respectuos. Nimeni nu-i aude glasul; nu scoate aproape nici un cuvânt, tace tot timpul. Foma îi spune în derâdere *necunoscutul taciturn*, dar el nu se supără, și Foma e mulțumit; îl consideră cam redus. În tot cazul, Ivan nu-l contrazice niciodată și totdeauna e de părerea lui Foma. Hm! Pare să fie cam lovit cu leuca... Dar să-l lăsăm în plata Domnului! Ai să-l vezi. Avem și oaspeți din oraș: Pavel Semionâci Obnoskin[lvi], cu maică-sa; un om tânăr, dar foarte inteligent; se observă la el o capacitate de gândire matură, temeinică... nu știu cum să mă exprim ca să-ți dai seama; unde mai pui că și în viață se conduce după niște principii etice severe, e un om de o înaltă moralitate! Și, în sfârșit, o avem ca musafiră pe o oarecare Tatiana Ivanovna: se pare că tot o rudă de a noastră, mai îndepărtată - n-o cunoști -, o domnișoară nu tocmai tânără, trebuie s-o recunoaștem, dar... nu e lipsită de unele farmece; în orice caz, e atât de bogată, flăcăule, că ar putea să cumpere și două moșii ca Stepancikovo; a moștenit de curând o avere imensă; înainte o ducea într-o mizerie neagră. Te-aș sfătui să fii cât mai circumspect cu ea... e o fire cam bolnăvicioasă... un temperament cam năstrușnic... De altfel, ai

un suflet generos și-ți vei da seama numaidecât, ai s-o înțelegi, a avut atâtea de suferit. Față de un om care a trebuit să sufere mult, se cade să fim și mai grijulii! Dar să nu-ți închipui cine știe ce. Are, bineînțeles, o mulțime de defecte și slăbiciuni: o ia uneori gura pe dinainte și lasă să-i scape câte o vorbă cu totul nepotrivită, dar să nu crezi că minte... E foarte sinceră în tot ce spune... Are o inimă curată și generoasă, iar, dacă spune și câte o minciună, o face numai și numai dintr-o sensibilitate excesivă - mă înțelegi?

Mi s-a părut că unchiul se simte cam jenat.

— Ascultă-mă, unchiule, te iubesc atât de mult... Iartă-mi întrebarea pe care ți-o pun sincer și deschis: ești pe cale să te căsătorești cu cineva de aici sau nu?

— De la cine ai auzit? răspunse el roșindu-se ca un copil. Bine, dragul meu, să-ți spun totul: mai întâi, nu mă însor. Mămica, întrucâtva și soră-mea, dar mai ales Foma Fomici, pe care mama îl adoră - și pe bună dreptate, pe bună dreptate, căci a făcut multe pentru ea –, vor neapărat să mă căsătoresc cu această Tatiana Ivanovna, din considerații cât se poate de rezonabile, bineînțeles, adică în interesul și spre binele întregii familii. Îmi dau seama perfect că nu-mi vor decât binele; și totuși, n-am să mă căsătoresc - mi-am și dat cuvântul de onoare în acest sens. Dar uite că n-am știut să spun categoric da sau ba. Cam așa mi se întâmplă totdeauna. Și iată-i, deci, încredințați că voi fi de acord și vor neapărat ca mâine, cu prilejul sărbătorii noastre de familie, să-i fac declarația... Îți închipui ce bătaie de cap voi avea și ce mă așteaptă mâine; încât nici nu știu ce să mă fac! Și când mă gândesc că și așa Foma Fomici e supărat pe mine, nu știu de ce; la fel și mămica... Îți mărturisesc că abia te-am așteptat pe tine, dragul meu, și pe Korovkin... ca să-mi descarc inima...

— Dar cu ce te poate ajuta Korovkin în chestia asta, unchiule?

— Mă va ajuta, dragul meu, mă va ajuta - e un om, nu-l cunoști, ce mai: un om de știință! Mi-am pus nădejdea și mă bazez pe el ca pe o stâncă: e capabil să învingă orice piedici. Să-l auzi numai cum vorbește despre fericirea familiei! Și în tine mi-am pus nădejdea, sperând că poate reușești să-i convingi. Gândește-te: să zicem că sunt vinovat, că am într-adevăr o mare vină - îmi dau seama de aceasta, doar nu sunt o brută nesimțită. Înseamnă oare să rămân stigmatizat pe vecie? Chiar așa, nu e

chip să fiu și eu iertat o dată? Ce viață frumoasă am fi dus atunci!... Să vezi ce mare s-a făcut Sașurka mea, e fată de măritat! Și Iliușa cât a crescut! Mâine e ziua lui onomastică. Tare mă tem însă pentru Sașurka, să nu izbucnească cumva...

— Unchiule, spune-mi unde mi-au dus geamantanul? Mă schimb îndată și vin, iar mai departe...

— La mezanin, dragul meu, la mezanin. Am dat poruncă dinainte să te conducă îndată ce sosești de-a dreptul la mezanin, să nu te vadă nimeni. Foarte bine faci că te duci să-ți schimbi hainele. O idee admirabilă. Iar eu între timp îi pregătesc pe toți, cu binișorul. Pe curând, așadar! Ce vrei, dragul meu, trebuie să fii șiret. Fără să vrei, devii un Talleyrand. N-ai încotro! S-or fi așezat acum la ceai. La noi ceaiul se servește devreme. Foma Fomici preferă să ia ceaiul de cum se scoală; de altfel, e și mai bine așa... Ei, gata, am plecat, iar tu caută să vii după mine cât mai repede, nu mă lăsa prea mult singur: nu mă simt în largul meu acolo... Da! O clipă! Te-aș mai ruga ceva: să nu țipi acolo la mine cum ai țipat adineauri aici - ce zici? Dacă vei avea să-mi faci vreo observație, să mi-o spui când vom fi singuri; acolo însă caută să te stăpânești; lași pentru mai târziu! În momentul de față, am un cont prea încărcat acolo; porniți și supărați cum sunt...

— Ascultă unchiule, din tot ce am auzit și am văzut până acum, sunt nevoit să cred că matale...

— Că sunt un molâu, un motolog, asta vrei să spui? Zi, nu te jena! mă întrerupse el cu totul neașteptat. Deh, ce pot să fac, dragul meu! Știu asta. Așadar, vii? Cât mai repede, să nu întârzii, te rog!

Urcând în camera mea, mi-am deschis în grabă geamantanul, ținând minte îndemnul unchiului să cobor cât mai repede. În timp ce mă îmbrăcam, mi-am dat seama că n-am aflat încă nimic din ceea ce aș fi vrut să știu, deși stătusem de vorbă cu unchiul aproape o oră. Constatarea aceasta m-a uimit. Un singur lucru apărea oarecum clar: unchiul meu ținea cu tot dinadinsul să mă însoare, iar zvonurile, potrivit cărora unchiul ar fi îndrăgostit de persoana respectivă, se dovedeau a fi absolut neîntemeiate. Îmi amintesc că m-am simțit foarte îngrijorat. Între altele, îmi dădeam seama că prin sosirea mea și prin tăcerea mea în fața unchiului am și consimțit la această căsătorie. „E ușor, mă gândeam eu, e ușor să rostești cuvântul care te-ar lega apoi de

mâini și de picioare pentru totdeauna. Și de fapt nici n-o văzusem măcar la față pe viitoarea mea logodnică!“ Pe de altă parte, nu înțelegeam de unde provine această ostilitate împotriva mea din partea întregii familii? De ce, adică, ei toți trebuiau să considere neapărat sosirea mea, așa cum susține unchiul, cu totul nedorită? Și ce rol ciudat joacă în toate astea unchiul meu în propria lui casă! De ce atâta fereală și taină din partea lui? De ce-i atât de speriat și necăjit? Mărturisesc că toate acestea mi s-au părut deodată lipsite de sens; iar visurile mele romantice și elanurile eroice se risipiră la cel dintâi contact cu realitatea. Abia acum, după convorbirea cu unchiul, mi-a apărut toată absurditatea propunerii sale excentrice și am înțeles că numai un om ca unchiul meu era în stare să facă o asemenea propunere, în aceste împrejurări. Am mai înțeles că și eu însumi, pornind entuziasmat și cu atâta grabă la prima lui chemare, apar într-o postură destul de ridicolă. Cufundat în aceste gânduri supărătoare și ros de îndoieli, mă îmbrăcam grăbit, fără să observ prezența feciorului care mă servea.

— Ce cravată dorește să pună cuconașul: aceea de culoare *Adelaide* sau cealaltă, cadrilată? întrebă deodată acesta cu o politețe fandosită și mieroasă.

L-am privit mai atent și am constatat că și individul acesta părea a fi un tip straniu. Era un om încă tânăr, prea bine îmbrăcat pentru un valet, având aerul unui fante provincial. Jacheta cafenie, pantalonii albi, vesta de culoarea paiului, ghetele de lac și cravata roz păreau anume asortate ca să atragă numaidecât atenția asupra gustului delicat al tânărului filfizon. Lanțul de la ceas era scos în evidență, desigur, în același scop. Avea fața palidă cu reflexe verzui, nasul mare, puțin coroiat, subțire și neobișnuit de alb, de ai fi zis că e de porțelan. Zâmbetul pe buzele lui subțiri exprima o tristețe delicată. Ochii mari, puțin bulbucați, ca de sticlă, erau de o inexpresivitate dobitocească și totuși până și privirea lui tâmpă părea învăluită de o melancolie afectată; urechiușele subțiri și moi erau astupate cu vată, probabil tot din delicatețe; părul lui blond-spălăcit, lung și rar era ondulat și pomădat. Mânuțele-i erau albe, curate, spălate, fără îndoială, într-o esență sau apă de trandafiri, iar unghiile le avea lungi, rozalii și bine îngrijite. Era evident că aveam de-a face cu un terchea-berchea înfumurat și răsfățat. Vorbea voit cepeleag și, după moda cea mai nouă, nu-l

pronunța pe *r*, își dădea ochii peste cap și-i lăsa brusc în jos, suspinând și fandosindu-se într-un chip uluitor, și mirosea de la distanță a parfum. Mic de statură, slăbuț și firav, își făcuse, tot din fandoseală, și un mers cu totul nefiresc, socotind, probabil, că mișcarea de îndoire a genunchiului urmată de o săltare ușoară a trunchiului constituie ultimul cuvânt al grației. Pe scurt, omul era îmbibat de o nemaipomenită delicatețe, de finețe și de un sentiment extraordinar al propriei sale demnități. Această din urmă trăsătură, nu știu de ce, mi-a displăcut îndeosebi.

— Așadar, cravata aceasta e de nuanță *Adelaide*? am întrebat eu, privindu-l sever pe tânărul valet.

— Exact, *Adelaide*, răspunse el delicat și impasibil.

— Dar nuanța Frusina nu există?

— Nu. O nuanță ca asta nu poate să existe.

— Și de ce, mă rog?

— Numele de Frusina e necuviincios.

— Dar de ce-l socoți necuviincios?

— Păi, se știe: *Adelaide* e cel puțin un nume străin, plin de distincție, pe când Frusina poate s-o cheme pe orice țărancă.

— Ce-i cu tine? Ești nebun?

— Nicidecum. Sunt teafăr, sănătos. Vă este permis, desigur, să-mi ziceți cum doriți; dar mulți generali, ba și conți din capitală, erau mulțumiți de felul cum știu să vorbesc.

— Și cum te cheamă?

— Vidopleasov.

— Aha! Tu ești, vasăzică, Vidopleasov?

— Exact, să trăiți.

— Bine, vedem noi; nădăjduiesc să te cunosc și pe tine mai de aproape. „E un fel de Bedlam[lvii] aici, după cum văd“, îmi trecu prin minte, în timp ce coboram scările.

IV. La ceai

Ceaiul se servea în încăperea a cărei ușă largă dădea spre terasa unde-l întâlnisem pe Gavrila. Misterioasele preziceri ale unchiului în ce privește felul cum voi fi primit mă nelinișteau. Tinerețea este uneori excesiv de susceptibilă, iar susceptibilitatea tinerească e aproape totdeauna cam lașă. Iată de ce m-am simțit extrem de neplăcut când, intrând în încăperea unde era adunată întreaga societate în jurul mesei, m-am împiedicat pe neașteptate de covor și, ca să-mi păstrez echilibrul, m-am pomenit sărind de la ușă tocmai în mijlocul camerei. Rușinat, ca și cum mi-aș fi compromis dintr-o dată cariera, onoarea și bunul renume, am rămas țintuit locului, roșu ca racul, privindu-i prostește pe cei de față. Amintesc de această împrejurare, cu totul neînsemnată în fond, numai și numai pentru că ea a avut o influență extraordinară asupra dispoziției mele sufletești din ziua aceea și, în consecință, și asupra raporturilor mele ulterioare cu unele personagii din această istorisire. Am vrut să fac o plecăciune de salut general, dar m-am oprit înainte de a fi încheiat gestul abia schițat; roșind apoi și mai tare, am alergat spre unchiul meu și l-am prins de mână.

— Bună ziua, unchiule! am articulat gâfâind, deși avusesem intenția să spun cu totul altceva, mult mai inteligent, dar, spre consternarea mea și mai mare, n-am rostit decât acest „bună ziua“.

— Bună ziua, dragul meu, bună ziua, răspunse unchiul, care în clipele acelea suferea cumplit din pricina mea, doar ne-am mai salutat o dată. Nu-ți pierde cumpătul, flăcăule, adăugă el în șoaptă, cui nu i s-a întâmplat și încă în ce împrejurări! Uneori îi vine omului să intre în pământ!... Iar acum... mămico, dă-mi voie să ți-l prezint pe acest tânăr; s-a cam fâstâcit, dar sunt sigur că o să-l îndrăgești. Nepotul meu, Serghei Alexandrovici, adăugă el, adresându-se tuturor.

Înainte de a-mi continua relatarea, cer voie cititorului să-i prezint nominal pe toți membrii societății în mijlocul căreia nimerisem. Este necesar chiar și pentru ordinea în care se va desfășura mai departe istorisirea mea.

Societatea era formată din mai multe doamne și numai doi bărbați, afară de mine și de unchiul. Foma Fomici, pe care doream atât de mult să-l văd, în sfârșit, și care, după cum mi-am dat seama îndată, era stăpânul absolut al casei, strălucea prin absență, văduvind oarecum de lumină toată încăperea. Toți erau posomorâți și îngrijorați. Acest lucru părea evident de la prima ochire și, oricât de zăpăcit și indispus eram eu în clipele acelea, nu se putea să nu observ numaidecât că și unchiul meu, de pildă, este aproape tot atât de indispus ca și mine, cu toate sforțările lui de a-și ascunde îngrijorarea sub masca unei volubilități degajate. Vedeam limpede că îl apasă ceva pe inimă. Unul dintre domnii aflați acolo, un bărbat încă foarte tânăr, de vreo douăzeci și cinci de ani, nu era altul decât acel Obnoskin, despre care pomenise mai înainte unchiul meu, lăudându-i inteligența și ținuta morală. Domnul acesta nu mi-a plăcut deloc: totul vădea la el o prețiozitate de prost-gust: hainele, deși scumpe, erau cam roase și de croială proastă; chiar și chipul lui părea uzat; mustățile blonde, subțiri, ca de gândac, și bărbuța rară, crescută mai mult în smocuri, erau menite, probabil, să-i dea un aer de om independent, poate chiar și de liber-cugetător. Își mijea necontenit ochii, zâmbind cu un aer studiat de o răutăcioasă ironie, se lăfăia pe scaun și mă fixa mereu prin lornionul său, pe care însă îl lăsa în jos, ferindu-și privirea, de îndată ce mă întorceam spre dânsul. Celălalt domn, la fel de tânăr, de vreo douăzeci și opt de ani, era vărul meu de-al doilea - Mizincikov. Părea într-adevăr foarte tăcut. În tot timpul cât s-a servit ceaiul, n-a rostit nici un cuvânt, n-a schițat măcar un zâmbet când ceilalți râdeau; în schimb n-am observat la el semnele omului „lovit cu leuca“ despre care vorbea unchiul; dimpotrivă, privirea ochilor săi, de o nuanță căprui-deschisă, exprima voință și o oarecare fermitate de caracter. Era un tânăr destul de frumos, cu fața oacheșă, cu părul negru lucios și îmbrăcat foarte corect (pe socoteala unchiului, după cum am aflat mai târziu). Dintre doamne, mi-a atras privirea numaidecât domnișoara Perepelițîna prin chipul ei extraordinar de palid și răutăcios. Ședea lângă generăleasă - despre care vom vorbi ceva mai târziu –, dar nu chiar alături, ci puțin mai în spatele ei, în semn de respect, probabil, și se apleca mereu șoptind câte ceva la urechea ocrotitoarei sale. Două sau trei femei în vârstă, din tagma dezmoșteniților care se oploșesc pe la casele celor avuți,

ședeau mute lângă fereastră, cu ochii ațintiți asupra măicuței-generălese, așteptând ceaiul. Mi-a reținut atenția și o cucoană nemaipomenit de grasă, de vreo cincizeci de ani, îmbrăcată fără nici un gust, extrem de țipător, probabil sulemenită și cu dantura aproape inexistentă, deoarece, când vorbea, nu se vedeau în gura ei decât niște cioturi înnegrite, ceea ce n-o împiedica să vorbească și să râdă în gura mare, să facă mutre grațioase, să cocheteze, ba chiar să facă și ochi dulci. Era gătită cu tot felul de zorzoane și mă examina mereu prin lornion, ca și musiu Obnoskin. Era mămica lui. Blajina mea mătușică, Praskovia Ilinișna, turna ceaiul. Ar fi vrut, probabil, să mă îmbrățișeze după ce nu ne văzuserăm, atâta vreme și, bineînțeles, să verse câteva lacrimi de bucurie, dar nu îndrăznea s-o facă. Totul părea lovit aici de niște opreliști drastice. Lângă mătușă-mea ședea o adolescentă foarte drăguță, de vreo cincisprezece ani, cu ochi negri, frumoși, care mă fixau cu o curiozitate copilărească; era verișoara mea, Sașa. În sfârșit, și poate mai mult decât toate celelalte, se distingea ca înfățișare o doamnă stranie de tot, într-o toaletă vaporoasă de junǎ, deși nu era deloc potrivită pentru vârsta ei de cel puțin treizeci și cinci de ani. Avea fața foarte slabă, palidă și uscată, dar extrem de mobilă. Obrajii palizi se împurpurau la cea mai mică emoție, aproape la orice mișcare. Se emoționa necontenit, se foia pe scaun fără astâmpăr și părea că i-ar fi fost peste putință să rămână liniștită măcar o clipă. Mă examina cu o curiozitate avidă, se apleca ba spre Sașenka, ba spre altă vecină, le șoptea ceva la ureche, apoi izbucnea în hohote de râs copilăresc, zglobiu și sincer. Dar toate excentricitățile ei, spre uimirea mea, păreau să nu surprindă pe nimeni din anturajul ei, ca și cum ar fi fost cu toții înțeleși în privința aceasta. Mi-am dat seama numaidecât că era Tatiana Ivanovna, care, după expresia unchiului meu, avea ceva fantasmagoric și pe care i-o hărăzeau ca logodnică toți cei ai casei, răsfățând-o și adulând-o pentru bogăția ei. De altfel, mi-au plăcut ochii ei, albaștri și blânzi, a căror privire, în pofida săgeților de riduri trădătoare ce se încuibaseră pe la colțuri, era atât de senină, veselă și blândă, încât simțeai o deosebită plăcere s-o întâlnești. Despre această Tatiana, care este una dintre adevăratele „eroine“ ale povestirii mele, voi da mai multe amănunte ceva mai departe, căci biografia ei mi se pare interesantă. Peste câteva minute după

instalarea mea la masa de ceai, intră în fugă, venind dinspre parc, un băieţaş adorabil, verişorul meu, Iliuşa, onomasticul de mâine, cu amândouă buzunarele pline de arşice şi cu o sfârlează în mână. În urma lui venea o tânără zveltă, puţin cam palidă şi obosită la faţă, dar foarte drăguţă. Cuprinse pe cei adunaţi în jurul mesei într-o privire scrutătoare, bănuitoare, chiar sfioasă, şi-o opri pentru o clipă asupra mea şi se aşează lângă Tatiana Ivanovna. Am simţit cum mi-a tresărit pe neaşteptate inima: ghicisem că era guvernanta lui Iliuşa. Îmi aduc aminte că la apariţia ei unchiul îmi aruncă o privire fugară, se roşi, apoi, aplecându-se, îl prinse pe Iliuşa în braţe şi veni cu el lângă mine, îndemnându-l să mă sărute. Am mai observat de asemenea că *madame* Obnoskina îl privi mai întâi ţintă pe unchiul, după care, cu un zâmbet batjocoritor, îşi îndreptă lornionul asupra guvernantei. Unchiul se zăpăci de tot şi, neştiind ce să facă, o îndemnă pe Saşenka să facă cunoştinţă cu mine; dar fata se mulţumi să se ridice de pe scaun şi, în tăcere, cu o seriozitate gravă, făcu o reverenţă. Acest lucru îmi plăcu la ea, pentru că îi stătea bine aşa. În aceeaşi clipă, buna mea mătuşă Praskovia Ilinişna, nemaiputând să se stăpânească, îşi părăsi pentru un moment îndeletnicirea cu ceaiul şi se repezi să mă îmbrăţişeze; dar nici nu apucai să-i spun câteva vorbe, când se auzi glasul ascuţit al domnişoarei Perepelţîna, care scârţâi cum că „Praskovia Ilinişna a uitat se vede de tot că mămiţica (generăleasa) ceruse ceai, iar dumneata nu i-ai turnat încă, făcând-o să aştepte“; Praskovia Ilinişna a trebuit să mă părăsească îndată şi să se întoarcă în grabă la îndatoririle ei.

Generăleasa, persoana cea mai importantă din întreaga societate, în faţa căreia toţi stăteau smirnă şi umblau cu respiraţia oprită, era o bătrână uscăţivă şi rea, îmbrăcată în negru; de altfel, şi răutatea ei venea mai mult din cauza bătrâneţii şi pierderii totale a capacităţii mintale (şi aşa destul de sărace); înainte vreme, nu fusese decât trăsnită. Situaţia de generăleasă, zdruncinându-i mintea de tot, a făcut-o şi mai proastă, şi mai îngâmfată. Când o apucau pandaliile, toată casa se transforma într-un infern. Supărarea şi-o manifesta în două feluri: ori se încuia într-o muţenie îndărătnicită şi zile în şir nu-şi descleşta gura, tăcea cu încăpăţânare, respingând, iar uneori şi trântind pe duşumea tot ce i se aducea în faţă; ori, dimpotrivă, dădea într-o limbuţie interminabilă, exasperantă. În această a

doua ipostază a felului de a-și exterioriza supărarea, bunica - îmi era doar bunică - cădea mai întâi într-o stare de profundă tristețe, vedea apropiindu-se sfârșitul lumii, prezicea ruinarea propriei sale gospodării, presimțea în viitor o viață de mizerie și tot felul de nenorociri; inspirându-se apoi din aceste presentimente, se apuca să enumere pe degete viitoarele calamități, să înșiruie cele mai cumplite nenorociri, ajungând, în înverșunarea ei, la un fel de paroxism delirant. Se afla, bineînțeles, cu acest prilej, că ea prevăzuse de mult toate acestea și tăcuse numai și numai pentru că era mereu silită să tacă *„în această casă*“. „Ah, dacă mi s-ar fi arătat măcar un pic de respect, dacă aș fi fost ascultată atunci“ etc., etc.; toate acestea se debitau în exclamațiile aprobative ale corului de protejate oploșite pe lângă ea, ale domnișoarei Perepelițîna și, în sfârșit, căpătau valoare de adevăr incontestabil prin glasul sentențios al infailibilului Foma Fomici. În momentul când m-am prezentat eu, generăleasa se afla într-o criză de mânie cumplită pe care și-o consumase, pare-se, după prima metodă și cea mai teribilă, a muțeniei. Toată lumea o privea cu teamă. Singură Tatiana Ivanovna, căreia i se ierta absolut orice, se simțea într-o dispoziție excelentă. Cu un aer grav, aproape solemn, unchiul mă conduse la bunica, dar ea schiță o strâmbătură acră, și împinse cu răutate ceașca de ceai din fața ei.

— A, *voltijorul*[lviii] acela, strecură ea printre dinți către domnișoara Perepelițîna.

Această remarcă neroadă mă zăpăci definitiv. Nu pricepeam de ce mă numește *voltijor*. Dar se vede că asemenea ieșiri țineau de firea ei. Perepelițîna se aplecă și-i șopti ceva la ureche, dar bătrâna dădu furioasă din mână. Stăteam năuc, uitându-mă întrebător la unchiul meu. Toată lumea schimba priviri, iar Obnoskin se crezu dator să schițeze și un rânjet, ceea ce mă necăji mult.

— Uneori vorbește cam aiurea, dragul meu, îmi șopti unchiul, pierzându-și iar cumpătul, dar nu lua în seamă, n-o face din răutate. Important este că are o inimă bună.

— Da, inima! Inima!... răsună deodată glasul cântat al Tatianei Ivanovna, care tot timpul nu-și luase ochii de la mine și nu se știe de ce nu-și afla astâmpăr; nu era în stare să stea liniștită locului; cuvântul „inimă“, spus în șoaptă, ajunsese, probabil, și la urechea ei.

Dar nu sfârși vorba, deși era evident că ar fi vrut să mai spună ceva. Fie că s-a simțit deodată stânjenită, fie din altă cauză, tăcu brusc, se roși groaznic, se aplecă apoi repede la urechea guvernantei și-i șopti ceva; apoi, deodată, acoperindu-și gura cu batista, se lăsă pe speteaza scaunului și începu să râdă ca într-o criză de isterie. Mă uitam la toți cu nedumerire; dar, spre surprinderea mea, ceilalți rămaseră imperturbabili și priveau ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit. Momentul era îndeajuns de grăitor pentru a mă lămuri pe deplin în ceea ce o privește pe Tatiana Ivanovna. În sfârșit, mi s-a servit o ceașcă de ceai și mi-am recăpătat puțin calmul. Nu știu de ce, mi s-a părut că ar fi cazul să încep o conversație amabilă cu doamnele.

— Ai avut perfectă dreptate, unchiule, prevenindu-mă adineauri de primejdia unei stângăcii, începui eu. Mărturisesc sincer - de ce aș ascunde? –, urmai eu, adresând un zâmbet curtenitor doamnei Obnoskina, că până acum n-am cunoscut aproape deloc societatea doamnelor, și adineauri, când mi s-a întâmplat să am o intrare atât de stângace, am avut impresia că poza mea în mijlocul încăperii era tare caraghioasă și mă înfățișa oarecum într-o postură de motolog. Ați citit, desigur, *Motologul*[lix]? mi-am încheiat perorația stângace, pierzându-mi iarăși cumpătul, roșind pentru sinceritatea mea lingușitoare și aruncând o privire nimicitoare domnului Obnoskin, care, cu același rânjet, continua să mă examineze din cap până în picioare.

— Întocmai, întocmai! strigă unchiul meu cu cea mai mare însuflețire, bucurându-se sincer că discuția se închega, în sfârșit, și că eu îmi recapăt echilibrul. Ceea ce spui tu, dragul meu, că omul poate apărea caraghios, n-ar fi încă nimic. Mă rog, s-a poticnit, s-a fâstâcit, și gata, n-ai ce face! Dar mie mi s-a întâmplat, dragul meu, cu prilejul debutului meu, să trântesc și o minciună - mă crezi? Vă asigur, Anfisa Petrovna, că a fost un caz foarte interesant. Mă înscrisesem la școala militară și, sosind la Moscova, m-am dus la o doamnă foarte influentă cu o scrisoare de recomandare. Era o femeie tare trufașă, ce-i drept, dar în fond, credeți-mă, era inimoasă și săritoare, orice s-ar spune. Mă anunț - sunt poftit înăuntru. Salonul era plin de lume, tot oameni cu greutate. Salut și mă așez pe un fotoliu. Deodată o aud întrebându-mă: „Ai vreo avere la țară, domnule?“ Ce să-i răspund? Căci de fapt n-aveam nici măcar un pui de găină. Mă

zăpăcii groaznic. Toată lumea mă privea țintă (deh, un iuncheraș!). Și ce era dacă spuneam că n-am nici un fel de proprietăți? Ar fi fost cinstit și nobil, fiindcă aș fi spus adevărul. Ți-ai găsit! „Am, zic, o sută șaptesprezece suflete.“ Ce nevoie era să mai adaug și cele șaptesprezece suflete, nici eu nu știu. Dacă tot hotărâsem să mint, trebuia cel puțin să spun o cifră rotundă, nu-i așa? Ca peste un minut să reiasă din scrisoarea mea de recomandare că sunt gol-pușcă și că deci scornisem o minciună! Ce era de făcut? Am luat-o repede din loc, neobservat, și de atunci n-am mai călcat pe la dânsa. Căci, într-adevăr, pe atunci n-aveam nimic, nici o proprietate. Astăzi, de bine, de rău, am peste cinci sute de suflete: cele trei sute de suflete de la unchiul Afanasi Matveici și alte două sute plus Kapitonovka, rămase moștenire de la bunica Akulina Panfilovna; toate laolaltă fac o avere frumușică. Dar de atunci m-am jurat să nu mai spun minciuni.

— Eu, în locul dumitale, nu m-aș fi jurat, nu se știe ce se poate întâmpla, zise Obnoskin cu un surâs ironic.

— Într-adevăr, niciodată nu se știe ce i se poate întâmpla omului, confirmă cu naivitate unchiul.

Obnoskin râse zgomotos, lăsându-se pe speteaza fotoliului; mămica lui zâmbi; chicoti tare neplăcut și domnișoara Perepelițîna; nu se știe de ce, Tatiana Ivanovna izbucni iar în hohote, și chiar bătu din palme - într-un cuvânt, era limpede că unchiul meu, chiar și în casa lui, nu se bucura de nici un fel de considerație. Cu ochii scânteind de mânie, Sașenka îl privea țintă pe Obnoskin. Guvernanta roși, rămânând cu privirea plecată. Unchiul meu părea surprins.

— Dar ce este? Ce s-a întâmplat? repetă el uitându-se nedumerit la cei din jur.

În acest timp, vărul meu, Mizincikov, ședea tăcut mai deoparte și nici nu zâmbi măcar când toată lumea se porni iar pe râs. Își bea ceaiul tacticos, contemplând filozofic întreaga societate și, de câteva ori, cuprins parcă de o plictiseală extraordinară, se apuca să fluiere, dintr-o veche deprindere, probabil, dar se oprea la timp. Obnoskin, care îl hărțuia pe unchiul și încerca să se lege și de mine, părea că nici nu îndrăznește să întoarcă ochii spre Mizincikov. Am observat de asemenea că taciturnul meu verișor mă privi de câteva ori cu

vădită curiozitate, dorind parcă să se dumirească ce fel de om sunt eu.

— Sunt sigură, *monsieur Serge* - așa te cheamă, mi se pare? - ciripi deodată doamna Obnoskina, sunt absolut sigură că dumneata acolo, la Petersburg, nu prea erai un admirator al femeilor. Știu foarte bine că numeroși tineri de acolo evită societatea doamnelor. Dar toți aceștia, după părerea mea, sunt niște *liber-pansiști*. Nu accept să văd în asta decât un *liber-pansism* de neiertat. Și, drept să-ți spun, mă miră mult, da, tinere domn, mă miră!...

— N-am frecventat niciodată societatea, am răspuns eu cu o însuflețire neașteptată. Dar cred că, de fapt, n-are nici o importanță... Am trăit, adică, în general, am stat cu chirie... Dar n-are nici o importanță, vă asigur. De aici încolo voi căuta să fac cunoștințe; până în prezent însă, am dus o viață retrasă...

— S-a dedicat științei, interveni unchiul cu un aer plin de importanță.

— Ah, unchiule, veșnic cu științele dumitale!... Închipuiți-vă, am continuat eu pe un ton foarte degajat de data aceasta și cu același zâmbet amabil către doamna Obnoskina, neprețuitul meu unchi e atât de pasionat de știință, încât a descoperit undeva pe drum un miraculos practician al științei filozoficești, pe domnul Korovkin; și primul cuvânt cu care m-a întâmpinat după atâția ani de despărțire a fost că îl așteaptă pe acest fenomenal făcător de minuni cu o nerăbdare aproape înfrigurată... din dragoste pentru știință, bineînțeles...

Și am început să râd chicotit, crezând că voi provoca hazul general prin arguția mea spirituală.

— Ce spune? Despre cine este vorba? o întrebă generăleasa cu asprime pe domnișoara Perepelițîna.

— Egor Ilici a invitat niște oaspeți, niște savanți; umblă pe drumuri și-i adună, raportă cu voluptate Perepelițîna. Unchiul se simți extrem de încurcat.

— Ah, da! Uitasem de tot! strigă el aruncându-mi o privire plină de reproș, îl aștept pe Korovkin. Un savant, un om care va intra în istorie...

Aici vorba-i pieri de pe buze. Generăleasa dădu din mână și de data aceasta cu atâta îndemânare, încât atinse ceașca de ceai, care se rostogoli de pe masă și se sparse. Se iscă o tulburare generală.

— Așa face totdeauna când se supără, numaidecât trântește ceva jos, îmi șopti unchiul jenat. Și numai când e tare supărată... Fă-te că nu vezi, dragul meu, întoarce-ți privirea în altă parte. Ce rost avea să aduci vorba despre Korovkin?...

Dar și fără îndemnul lui mă uitam în altă parte, căci în clipa aceea am întâlnit privirea guvernantei în care mi se păru că citesc o dojană mută sau, poate, și dispreț; în orice caz, obrajii ei palizi se împurpurară de indignare. Nu mi-a fost greu să ghicesc că prin dorința mea meschină și lașă de a-l face pe unchiul caraghios, numai cu scopul de a părea eu însumi mai puțin ridicol, am pierdut mult în ochii acestei tinere. N-am cuvinte să spun ce rușine m-a cuprins!

— Să revenim la discuția noastră despre Petersburg, reîncepu cu însuflețire Anfisa Petrovna, când emoția provocată de ceașca spartă se mai potoli. Îmi aduc aminte cu atâta plăcere, aș putea spune cu vo-lup-tate, de viața pe care am dus-o în această capitală încântătoare... Eram în relații de bună prietenie cu o familie distinsă - ții minte, *Paul*? Cu familia generalului Polovițân... Vai, ce ființă adorabilă, a-do-ra-bilă și superbă era generăleasa! Mă rog, aristocrație, *beau monde!*... și celelalte... Poate că i-ai și cunoscut... Mărturisesc, te așteptam cu nerăbdare, sperând să aflu cât mai multe despre prietenii noștri din Petersburg...

— Regret mult, doamnă, că nu sunt în măsură... Îmi pare rău... V-am spus doar că rareori am avut prilejul să frecventez saloanele din Petersburg. Nu cunosc deloc pe generalul Polovițân; nici n-am auzit de acest nume, am răspuns eu cu nerăbdare, trecând bursc de la tonul meu prevenitor și amabil de până atunci la plictiseală și enervare.

— Studiază mineralogia! reluă cu mândrie incorigibilul meu unchi. Cu ce se ocupă mineralogia, cu studiul pietricelelor, mi se pare?

— Da, unchiule, cu studiul pietrelor...

— Hm... când te gândești câte științe există, și toate sunt foarte folositoare! Trebuie să spun că eu, de fapt, nu știam ce înseamnă mineralogia! Aud cuvântul, dar ce vrea să zică - asta nu mai știu. În alte domenii, mă rog, mă pricep și eu la câte ceva, dar în ce privește științele, sunt tufă, recunosc sincer!

— Recunoști sincer? interveni iarăși, surâzând ironic, Obnoskin.

— Tăticule! strigă Sașa, privindu-și cu reproș tatăl.

— Ce-i, sufletelule? Ah, da, te întrerup mereu, Anfisa Petrovna, se dumiri unchiul, neînțelegând reproșul Sașei. Iartă-mă, pentru numele lui Dumnezeu!

— O, nu face nimic! răspunse cu un zâmbet cam acru Anfisa Petrovna. De altfel, am și spus tot ce aveam de spus nepotului dumitale și, ca să închei, *monsieur Serge* - așa mi se pare? –, dumneata trebuie neapărat să te corijezi. Eu înțeleg că științele, artele... sculptura, de pildă... în sfârșit, toate aceste preocupări superioare își au, ca să zic așa, farmecul lor, dar nu pot înlocui societatea doamnelor!... Femeile, femeile, tinere domn, vă formează, și de aceea nu te poți lipsi de ele; fără ele este imposibil să trăiți, im-po-si-bil, domnul meu, im-po-si-bil!

— Imposibil, imposibil! răsună iar glasul cam strident al Tatianei Ivanovna. Ascultă, începu ea, grăbindu-se oarecum copilărește, și, bineînțeles, roșind toată; ascultă, aș vrea să te întreb...

— Mă rog, am răspuns eu, privind-o atent.

— Am vrut să te întreb: cât timp rămâi aici?

— Zău, nu știu; depinde de treburi...

— Treburi! Ce treburi poate avea el?... Oh, ce nebun!...

Și Tatiana Ivanovna, roșindu-se ca racul și acoperindu-și fața cu evantaiul, se aplecă spre guvernantă și se apucă să-i șoptească ceva grăbit. Apoi izbucni iar în râs și bătu din palme.

— Un moment! Un moment! strigă ea, desprinzându-se de confidenta ei și adresându-mi-se cu mare grabă, ca și cum s-ar fi temut să nu plec. Ascultă, știi ce vreau să spun? Dumneata semeni grozav, dar grozav cu un tânăr, un tânăr fer-me-că-tor!... Sașenka, Nastenka, vă aduceți aminte? Seamănă grozav cu nebunul acela - ții minte, Sașenka? –, noi ne plimbam în trăsură și l-am întâlnit... călare și într-o vestă albă... Își îndreptase lornionul asupră-mi, nerușinatul! Vă aduceți aminte, mi-am lăsat voalul pe față, dar neputându-mă stăpâni, i-am strigat din trăsură: „Nerușinatule!“ Apoi i-am aruncat în drum buchetul ce-l aveam în mână... Ții minte, Nastenka?

Și ființa aceasta bizară, victima unei obsesii amoroase, își acoperi fața cu mâinile, cuprinsă de emoții; apoi sări de la locul ei, se repezi la fereastră, rupse un trandafir dintr-un arbust crescut în cadă și-l aruncă spre mine, pe dușumea, după care fugi din cameră. De data aceasta se stârni printre comeseni

oarecare emoție și zăpăceală, cu toate că generăleasa continua să rămână calmă ca și cu prilejul precedentelor izbucniri exuberante ale Tatianei. Anfisa Petrovna, de pildă, departe de a fi surprinsă, părea mai mult îngrijorată și își privi fiul cu adâncă tristețe; domnișoarele roșiră, iar *Paul* Obnoskin, cu un fel de ciudă pe care n-o înțelegeam deloc, se ridică de pe scaun și se apropie de fereastră. Unchiul începuse să-mi facă semne, dar în clipa aceea un nou personaj intră în cameră, atrăgând atenția tuturor.

— A! Iată-l și pe Evgraf Larionâci! Fii binevenit! strigă unchiul cu sinceră bucurie. De unde, direct din oraș?

„Ce caraghioși! A tunat și i-a adunat!“ m-am gândit eu, neînțelegând încă prea bine ce se petrece înaintea ochilor mei și nebănuind că și eu, prin prezența mea, n-am făcut, se pare, altceva decât să contribui la îmbogățirea acestei colecții de caraghioși.

V. Ejevikin

În încăpere a pătruns sau, mai bine zis, s-a strecurat (deși canaturile ușii erau deschise) un omuleț care din prag încă începu să facă plecăciuni de salut în toate părțile cu surâsuri largi, arătându-și dinții, și-i examina pe toți cei de față, pe rând, cu multă curiozitate. Era un bătrânel mic de statură, ciupit de vărsat, cu ochii vioi și priviri fugare, cărunt și aproape chel, cu un surâs fin, nedefinit pe buzele-i destul de groase. Era îmbrăcat cu un frac foarte uzat și croit, se pare, pe altă statură. Un nasture se desprinsese, atârnând de un fir de ață; alți câțiva lipseau cu desăvârșire. Încălțămintea crăpată și șapca soioasă se armonizau deplin cu ținuta-i jalnică. Ținea în mână o batistă de stambă cadrilată, murdară, cu care își ștergea fruntea și tâmplele. Am băgat de seamă că guvernanta roși puțin și-mi aruncă o privire scurtă în care am surprins ceva mândru și provocator.

— Direct din oraș, binefăcătorule! Direct de acolo, tăicuță! Las-că-ți povestesc totul, dar îngăduie-mi mai întâi să-mi prezint omagiile, zise bătrânelul și se îndreptă spre generăleasă; dar la jumătatea drumului se opri, adresându-se iar unchiului: Cunoști bine principala mea trăsătură, binefăcătorule: sunt un mizerabil, un ticălos incorigibil! De cum intru într-o casă, caut să salut mai întâi persoana cea mai importantă, spre dânsa îmi îndrept mai întâi pașii, ca să câștig, în felul acesta, protecție și bunăvoință. Sunt un ticălos, tăicuță, un ticălos, binefăcătorule! Dați-mi voie, onorată doamnă, stăpână, mamă și excelența- voastră, să vă sărut marginea rochiei, căci cu buzele mele aș putea să pângăresc nobila matale mânuță de generăleasă.

Spre mirarea mea, generăleasa îi întinse mâna cu destulă bunăvoință.

— Și pe dumneata, frumoasă duduiță, te salut cu plecăciune, continuă el, adresându-se domnișoarei Perepeliția. Ce să-i faci, scumpă doamnă: sunt un ticălos! Încă în anul o mie opt sute patruzeci și unu s-a hotărât să fiu ticălos, când m-au dat afară din slujbă, exact în ziua când onorabilul Valentin Ignatici Tihonțov a ajuns în rândul mărimilor: dumnealui a fost învestit, iar eu mazilit; pe el l-au făcut asesor, iar pe mine ticălos. Așa-i firea mea păcătoasă, mărturisesc totul, deschis. Ce să-i faci! Am încercat să trăiesc cinstit, da, am încercat; acum însă, trebuie să încerc și într-alt fel. Alexandra Egorovna, încântarea moșului, continuă el, făcând ocolul mesei și îndreptându-se spre Sașenka, dă-mi voie să-ți sărut rochița; răspândești în juru-ți toată mireasma livezilor, toate deliciile. Onomasticului, respectele mele; ți-am adus un arc și o săgeată, taică, toată dimineața am meșterit la ele; m-au ajutat și băieții; ce-o să mai tragem noi la țintă! Iar când te faci mare, te faci ofițer și tai capul turcului. Tatiana Ivanovna... așa-i că lipsește, binefăcătoarea! I-aș fi sărutat și ei rochița. Praskovia Ilinișna, suflet bun și milos, n-am cum să trec până la dumneata, dar ți-aș săruta nu numai mânuța, dar și piciorușul, așa să știi! Anfisa Petrovna, toate omagiile mele. Chiar astăzi m-am rugat lui Dumnezeu pentru dumneata, binefăcătoarea mea, m-am rugat în genunchi, cu lacrimi în ochi; m-am rugat și pentru feciorul dumitale, să-i dea Dumnezeu multe cinuri și talente, mai ales talente! De asemeni salut cu respect și pe Ivan Ivanovici Mizincikov; să-ți dea Dumnezeu tot ce dorești. Pentru că n-are cum să te înțeleagă

omul, domnul meu, ce anume îți dorești: tare mai ești tăcut... Bună ziua, Nastia! Toată gloata mea de o șchioapă te salută; nu e zi de la Dumnezeu să nu te pomenească. Și, în sfârșit, salut cu plecăciune și pe stăpânul casei acesteia. Din oraș vin, nobile domn, direct din oraș. Iar dumnealui, probabil, este nepoțelul dumitale, acela care a învățat pe la facultăți savante? Cu tot respectul, domnule; mânuța dumitale.

Se auziră râsete. Era limpede că bătrânul făcea aici de bunăvoie pe bufonul. Apariția lui înveseli societatea. Mulți nici nu înțeleseră sarcasmul ghidușiilor sale, din care nu omisese pe nimeni. Numai guvernanta, pe care el, spre mirarea mea, o numise pur și simplu Nastia, se înroșea și se încrunta. Fără să-mi dau seama, am făcut o mișcare să-mi retrag mâna, dar bătrânul părea că numai atâta așteptase.

— Păi, nu vreau decât să ți-o strâng, taică, dacă binevoiești să-mi îngădui, n-am vrut să ți-o sărut. Ți-ai închipuit cumva că vreau să ți-o sărut? Nu, taică, deocamdată numai să ți-o strâng. Dumneata, binefăcătorule, mă iei probabil drept un măscărici? zise el privindu-mă cu un zâmbet batjocoritor.

— Vai... cum se poate, eu...

— Așa, tăicuțule! Dacă eu sunt măscărici, apoi și altcineva de aici este și el măscărici! Trebuie să mă respecți totuși: nu sunt chiar atât de ticălos cum mă crezi. Deși, poate că sunt chiar măscărici. Sunt sclav, nevastă-mea, o sclavă, deci e bună și măgulitoare. Tot îți mai aduce și un folos, cel puțin capeți ceva pentru laptele copiilor. Cât mai mult zăhărel nu strică, taică, e mai cu folos. Ți-o spun în secret, taică: poate că îți va folosi cândva și dumitale. Afurisită soartă, flăcăule, ea m-a adus în halul ăsta.

— Hi-hi-hi! mare mucalit mai e bătrânelul! Totdeauna găsește o vorbă de duh! ciripi Anfisa Petrovna.

— Cuconița mea, binefăcătoarea mea, păi mult mai bine o scoți la capăt în zilele noastre când faci pe prostul! Dacă știam, încă din fragedă tinerețe mă înscriam la netoți, poate că acum, la bătrânețe, ajungeam să fiu mai deștept. Dar așa, tot râvnind de tânăr să ajung deștept, iată că la bătrânețe am ajuns un nătărău.

— Spune-mi, te rog, interveni Obnoskin (căruia nu-i plăcuse, mi se pare, observația despre *talente*), tolănindu-se insolent în fotoliu și privindu-l pe bătrân prin lornion, ca pe o gâză

oarecare, spune-mi, te rog... tot îți uit numele... uit mereu cum te cheamă...

— Deh, taică! mă cheamă, mi se pare, tot Ejevikin, dar ce folos? Uite, de nouă ani stau fără serviciu și o duc așa, cum s-ar zice, după legile naturii. Și am la copii - o droaie, nici mai mult, nici mai puțin - familia Holmski![lx] Vorba ceea: „Bogatului - viței, săracului– băieței...“

— Ei da... viței... Dar să lăsăm asta. Ascultă ce voiam să te întreb de mult: de ce când intri, tot te uiți mereu înapoi? Mi se pare cam ridicol.

— De ce mă uit înapoi? Păi, fiindcă mi se pare mereu că cineva din spate tot vrea să mă strivească cu palma, ca pe o muscă, d-aia mă uit înapoi. Am devenit monoman, taică.

Se stârniră iar râsete. Guvernanta se ridică, intenționând, probabil, să plece, se răzgândi și se așeză la loc. Cu toată roșeața care-i năvălise în obraji, chipul ei trăda durere și suferință.

— Știi cine-i omul acesta, dragul meu? îmi șopti unchiul, e tatăl *ei*!

M-am uitat la unchiul meu, nedumerit. Numele de Ejevikin îmi scăpase cu totul din memorie. Făcusem pe eroul tot drumul, visând la viitoarea mea logodnică, îmi croisem planuri generoase în privința ei, dar uitasem cu totul de numele ei sau, mai bine zis, nu-i acordasem nici o atenție chiar de la început.

— Cum adică? am răspuns eu tot în șoaptă. O credeam orfană.

— Da, e tatăl ei, dragul meu. Un om de o cinste nemaipomenită, un suflet nobil; nici să nu vadă băutură, dar uite, i s-a năzărit nu știu de ce să facă pe bufonul. În casa lui e sărăcie lucie, dragul meu, opt copii mici! Trăiesc din leafa Nastenkăi. L-au dat afară din serviciu pentru limba-i ascuțită. Vine în fiecare săptămână aici, dar e mândru - nu vrea să primească nimic. I-am oferit de atâtea ori, și nu primește! Un suflet revoltat și înrăit!

— Ei, frate Evgraf Larionâci, ce mai e nou pe la voi? întrebă unchiul lovindu-l pe umăr, întrucât băgase de seamă că bătrânul ciulise urechea, bănuitor, la conversația noastră.

— Păi, ce să fie nou, binefăcătorule? Valentin Ignatici a prezentat ieri un memoriu în afacerea Trișin. La un control în depozitul de făină, s-a constatat că are lipsă mare la sacii cu

făină. E același Trișin, doamnă, care se uită la tine cu o mutră, de parcă s-a umflat cu aer ca să ațâțe jăraticul din samovar. Poate că vă aduceți aminte? Și să vedeți cum îl încondeiază Valentin Ignatici pe acest Trișin. „Căci, dacă, scrie el, susnumitul și ades menționatul Trișin n-a fost în stare să vegheze asupra onoarei nepoatei sale, care, sub nasul lui, a fugit anul trecut cu un ofițer, cum ar putea el să păzească bunurile intendenței statului?“ Exact așa a așternut pe hârtie, negru pe alb, cuvânt cu cuvânt - nu mint, credeți-mă.

— Vai, ce istorii ne povestești! strigă Anfisa Petrovna.

— Apoi chiar așa, ai luat-o cam razna, Evgrafe, o secondă și unchiul. Limba ta te va pierde! Ești un om drept, cinstit, virtuos - o spun sus și tare, numai că ai o limbă prea veninoasă. Mă mir, zău, cum de nu reușești să te împaci acolo cu ei! Par niște oameni de treabă, simpli...

— Părinte și binefăcătorule! Păi tocmai de omul simplu mă tem! strigă bătrânul cu o deosebită însuflețire.

Răspunsul acesta mi-a plăcut grozav. M-am apropiat repede de Ejevikin ca să-i strâng mâna. De fapt, voiam să-mi exprim cumva protestul împotriva părerii celorlalți, să-i arăt bătrânului de față simpatia mea. Sau, poate, cine știe! Poate voiam să-mi câștig o apreciere bună din partea Nastasiei Evgrafovna. Dar pornirea mea se dovedi cu totul nereușită.

— Dă-mi voie să te întreb, am rostit eu roșindu-mă și grăbindu-mă ca de obicei, ai auzit cumva de iezuiți?

— Nu, taică, n-am auzit; poate că, ceva, pe departe... nu-i de nasul nostru, taică! Dar de ce întrebi?

— Păi... am vrut tocmai să povestesc... de altfel, să-mi amintești cumva. Acum însă, vreau să-ți spun că te înțeleg și... te apreciez...

Și, încurcându-mă de tot, l-am prins încă o dată de mână.

— Negreșit, taică, îți voi aminti negreșit! Cu litere de aur îmi voi nota. Uite, dă-mi voie să-mi fac și un nod la batistă, ca să-mi aduc aminte.

Și într-adevăr făcu un noduleț, găsind un colțișor uscat în batista sa murdară și plină de tabac.

— Evgraf Larionâci, poftim, servește-ți ceaiul, zise Praskovia Ilinișna.

— Îndată, frumoasă cuconiță, îndată, adică, vreau să spun, prințesă, nu cuconiță! Asta pentru ceai. L-am întâlnit pe drum

pe Stepan Alexeici Bahceev. Ce om vesel, ți-e mai mare dragul să-l privești! M-am și gândit, nu cumva și-a pus în gând să se însoare? Măguliri, măguliri... îmi zise el în șoaptă, trecând pe lângă mine cu ceașca de ceai și făcându-mi cu ochiul. Dar cum se face că nu-l văd aici pe principalul binefăcător, pe Foma Fomici? Nu vine la ceai?

Unchiul meu tresări ca de o înțepătură și se uită sfios la generăleasă.

— Nu știu, zău, răspunse el nehotărât și cu o ciudată stânjeneală. A fost anunțat, dar... nu știu de ce, poate că nu e prea bine dispus... L-am trimis pe Vidopleasov sau... ce-ar fi să mă duc chiar eu?

— Am trecut eu pe la dânsul venind încoace, zise Ejevikin cu un aer misterios.

— Cum așa? strigă unchiul speriat. Și?...

— Chiar înainte de a veni aici am trecut pe la el, ca să-i prezint respectele mele. Mi-a spus că dorește să-și ia ceaiul singur, adăugând apoi că dumnealui se satură și cu o coajă de pâine uscată. Da, mă rog!

Aceste cuvinte îl umplură, pare-se, pe unchiul meu de o adevărată spaimă.

— Dar poate că ar fi fost mai bine să-i fi explicat, Evgraf Larionâci, să-i fi spus... zise, în sfârșit, unchiul meu uitându-se la bătrân cu amărăciune și reproș.

— I-am spus, i-am spus.

— Ei, și?

— Un timp n-a binevoit să-mi răspundă nimic. Își frământa creierul cu o problemă de matematică, o problemă foarte complicată, se vede. Tot desena figura din teorema lui Pitagora, în fața mea a desenat-o, am văzut bine. De trei ori a repetat-o; și abia la al patrulea desen a binevoit să-și ridice căpșorul, de parcă abia atunci mă văzuse. „Nu mă duc, zice, a apărut acolo la ei un *savant*, zice, n-am eu loc lângă un asemenea astru.“ Exact așa a spus, lângă un asemenea astru.

Și bătrânul îmi aruncă o privire piezișă, plină de ironie.

— Am bănuit eu! strigă unchiul plesnind din palme, mă așteptam la așa ceva! Despre tine este vorba, Serghei, tu ești acel „savant“. Ce-i de făcut acum?

— Mărturisesc, unchiule, am răspuns eu cu demnitate, ridicând din umeri, că un asemenea răspuns pare atât de ridicol,

încât nu face să-i acorzi nici o atenție și mă mir, zău, de ce te simți atât de încurcat...

— Ah, dragul meu, tu nu cunoști încă nimic! strigă el și făcu un gest energic cu mâna.

— Ce rost mai are să te văicărești acum, sări cu gura domnișoara Perepeliția, când de fapt chiar dumneata, Egor Ilici, ești capul răutăților; de la dumneata a pornit toată nenorocirea, Egor Ilici! Acum, că ai făcut-o, degeaba te tângui. Dacă o ascultai pe mămița, acum nu te mai durea capul.

— Dar ce vină am eu, Anna Nilovna, spune și dumneata! zise unchiul cu glas implorator, solicitând parcă o explicație.

— Păi, să-ți spun, Egor Ilici; toate vin de acolo că ești un mare egoist și nu ții deloc la mămița dumitale, răspunse cu demnitate domnișoara Perepeliția. De ce, adică, n-ai vrut chiar de la început să-i respecți voința? Doar îți este mamă. Nu-ți spun decât adevărul adevărat. Sunt fată de locotenent-colonel, și nu una oarecare.

Am avut impresia că Perepeliția intervenise numai și numai cu scopul de a declara în fața tuturor și mai ales de a-mi face cunoscut și mie că ea este fiică de locotenent-colonel, și nu una oarecare.

— Pentru că își jignește mama, zise în sfârșit, pe un ton amenințător, generăleasa.

— Mămițico, dar ai milă! Prin ce te-am jignit?

— Prin aceea că ești un egoist sinistru, Egoruška, continuă generăleasa, îndârjindu-se tot mai mult.

— Dar spune, mămițico, prin ce sunt eu un egoist sinistru, strigă unchiul aproape desperat. De cinci zile încoace, de cinci zile ești mereu supărată pe mine și nu vrei să-mi adresezi nici o vorbă! Dar pentru ce? Pentru ce? Să mă judece aici toată lumea, să mă judece! Să audă, la urma urmei, și justificarea mea. Am tăcut mult timp, mămițico; n-ai vrut să mă asculți; atunci, să mă audă toți cei de față. Anfisa Petrovna! Pavel Semionâci, nobile Pavel Semionâci! Serghei, dragul meu! tu ești un om nou aici, un spectator, ca să zic așa, poți să judeci fără părtinire...

— Liniștește-te, Egor Ilici, liniștește-te, strigă Anfisa Petrovna, n-o omorî pe mămica dumitale!

— Fii pe pace! nu o voi omorî pe mămica, Anfisa Petrovna. Dar iată pieptul meu - loviți, străpungeți-l! continuă unchiul meu, înfierbântat până la ultimul grad, ceea ce se întâmplă cu

oamenii slabi de caracter când sunt scoși din răbdări, deși toată indignarea lor seamănă mai mult cu un foc de paie. Vreau să spun, Anfisa Petrovna, că eu n-am jignit și n-aș fi putut să jignesc pe nimeni. Încep prin aceea că Foma Fomici este un om cu suflet nobil, un om absolut cinstit și cu cele mai alese însușiri, dar... dar, în cazul de față, a fost nedrept cu mine.

— Hm! făcu Obnoskin, voind parcă înadins să-l întărâte și mai mult pe unchiul meu.

— Pavel Semionâci, nobile Pavel Semionâci! Se poate oare ca și dumneata să crezi cu adevărat că eu sunt o buturugă nesimțită? Că doar văd, înțeleg, cu inima înlăcrimată aș putea spune, înțeleg că toate aceste încurcături se petrec din cauza dragostei *lui* excesive față de mine. Dar, voia dumneavoastră, în cazul de față, el n-are dreptate, zău că n-are dreptate. Să spun totul. Vreau să povestesc acum întreaga tărășenie, Anfisa Petrovna, până la cel mai mic amănunt, ca să fie lămurită toată lumea cum s-au petrecut lucrurile și dacă mămica are motiv să se supere pe mine că n-aș fi făcut hatârul lui Foma Fomici. Ascultă-mă și tu, Serioja, adăugă el, adresându-mi-se mie - așa cum a procedat în tot timpul istorisirii - ca și cum s-ar fi temut de ceilalți și s-ar fi îndoit că poate găsi înțelegere din partea lor, ascultă-mă și tu pe mine și hotărăște dacă am sau nu dreptate. Să vezi de unde a început toată istoria asta: acum o săptămână - nici mai mult, nici mai puțin, exact o săptămână - fiind în trecere prin orașul nostru, fostul meu comandant, generalul Rusapetov, cu soția și cumnata, se oprește să facă un scurt popas în orășelul nostru. Plăcut surprins, profit de această ocazie și, prezentându-i respectele mele, îl poftesc la masă. Mi-a promis să vină dacă va avea timp. Un om de o noblețe sufletească nemaipomenită, ce să-ți spun! E plin de virtuți și unde mai pui că are și rangul de mare demnitar! A fericit-o pe cumnată-sa, orfană, măritând-o cu un tânăr strălucit (astăzi e secretar la Malinov; e încă foarte tânăr, dar să-l vedeți ce instruit și cult este!), într-un cuvânt, un general între generali! Bineînțeles, la noi toată casa s-a pus în mișcare: hărmălaie, bucătari, fricaseuri; am chemat și o orchestră. Eram fericit și arătam ca un onomastic! Dar uite că nu i-a plăcut lui Foma Fomici că sunt fericit și că arăt ca un onomastic! A stat la masă cât a stat și - îmi aduc aminte foarte bine că era chiar în momentul când se servea jeleul lui favorit - îl văd deodată sărind de la locul lui:

„Sunt jignit, zice, sunt jignit!“ „Dar cine te-a jignit, Foma Fomici?“ „Dumneata, zice, mă ignorezi; toată atenția o dai acum acestui general; generalii îți sunt mai apropiați decât mine!“ Bineînțeles, ți le povestesc toate astea acum foarte pe scurt, ca să afli, ca să zic așa, esențialul; nici nu-ți închipui ce a fost în stare să-mi mai spună omul acesta... Într-un cuvânt, mi-a răscolit tot sufletul! Ce era de făcut? Îmi pierd, bineînțeles, tot curajul; m-a lovit îngrozitor, ce să-ți spun; umblu ca o curcă plouată. Sosește și ziua cea solemnă. Generalul mă vestește printr-un curier că nu poate veni și se scuză, vasăzică. Alerg la Foma: „Hai, liniștește-te, Foma! Nu mai vine!“ Și ce să crezi? Nu vrea să mi-o ierte, și pace! „Am fost jignit, zice, și asta-i tot!“ Eu așa și pe dincolo caut să-l împac. „Nu, zice, du-te la generalii dumitale; ții mai mult la generali decât la mine; ai rupt, zice, legăturile de prietenie dintre noi.“ Vezi, dragul meu! eu înțeleg pentru ce se supără. Nu sunt o buturugă nesimțită, un dobitoc sau un neisprăvit oarecare! A făcut-o din prea multă dragoste față de mine, din gelozie, ca să zic așa, o spune chiar el; e gelos pe general, de teamă să nu piardă simpatia mea și de aceea mă pune la încercare, vrea să vadă de ce sacrificii sunt în stare pentru el. „Nu, zice, eu trebuie să fiu pentru dumneata ca și un general, trebuie să fiu pentru dumneata ca și o excelență! Nu mă împac cu dumneata decât dacă dai dovadă că îmi porți stimă și respect.“ „Dar cum să-ți dovedesc stima și respectul, Foma Fomici?“ „Păi, să-mi spui toată ziua excelență, și atunci voi avea dovada considerației tale.“ Rămân trăsnit! Îți închipui, cred, uluirea mea! „Să-ți servească drept lecție, zice, ca să nu cazi în admirația a tot felul de generali, când există chiar alături de dumneata oameni cu mult superiori tuturor generalilor dumitale!“ Ei bine, aici n-am mai fost în stare să mă stăpânesc și, o spun deschis, mărturisesc, i-am trântit-o: „Foma Fomici, zic, cum se poate una ca asta? Cum se poate și ce drept am eu să te înalț la gradul de general? Gândește-te: cine acordă gradele de general? Cum să-ți spun eu așa, nitam-nisam, excelența-voastră? Ar însemna să comit un sacrilegiu, o încălcare a rânduielilor ierarhiei, atingerea destinului mărimilor! Un general este onoarea și podoaba patriei: generalul a luptat, și-a vărsat sângele pe câmpul de bătălie! Cum să-ți spun: «Excelența-voastră, domnule general»?“ Nu se astâmpără, și pace! „Fac pentru tine orice vrei, Foma; uite, mi-ai

spus să-mi rad favoriții pentru motivul că ar vădi o lipsă de patriotism - i-am ras; cu inima îndoită, dar i-am ras. Mai mult, fac pentru tine orice dorești, numai să renunți la rangul de general!“ „Ba nu, zice, nu mă împac până când nu mi se va spune: excelența-voastră, domnule general! Va fi de mare folos pentru moralitatea dumitale; îți va înfrâna puțin spiritul!“ Și uite, drept urmare, de o săptămână, de o săptămână încheiată, nu vrea să-mi adreseze nici un cuvânt; e supărat pe oricine ar veni la mine. Auzind despre tine că ești un om învățat - mărturisesc că aici sunt eu de vină: m-a luat gura pe dinainte și am pălăvrăgit! - a declarat ritos că nu va rămâne o clipă în casa asta, dacă intri tu în conac. „Vasăzică, acum eu nu mai sunt pentru dumneata un om învățat.“ Să vezi ce nenorocire va fi, când va afla acum și despre Korovkin! Ei bine, judecă și tu care este vina mea? Cu ce am greșit? Chiar așa, să mă apuc să-i spun: „Excelența-voastră, domnule general“? Cum se poate trăi în asemenea situație? Spune și dumneata, pentru ce l-a făcut pe bietul Bahceev să plece astăzi de la masă? Să zicem că Bahceev n-a inventat astronomia; dar nici eu n-am inventat-o, nici tu n-ai inventat astronomia... Pentru ce toate acestea?

— Pentru că ești invidios, Egoruṣka, mormăi iar generăleasa.

— Mămițico! strigă unchiul în culmea disperării, mă faci să înnebunesc!... Sunt convins că nu spui ceea ce gândești, ci vorbești din spusa altora, mămico! Nu-mi rămâne decât să cred că nu vezi în mine un fiu, ci o momâie, un pop, un butuc!

— Am auzit, unchiule, l-am întrerupt eu surprins la culme de această poveste, am auzit de la Bahceev - de altfel, nu știu dacă este adevărat sau nu - că Foma Fomici s-a simțit invidios pe Iliușa pentru ziua lui onomastică și susține că și el, Foma Fomici, are mâine ziua onomastică. Trebuie să spun că această tendință a firii lui m-a uimit atât de mult, încât...

— E aniversarea nașterii lui, dragul meu, aniversarea nașterii și nicidecum patronul! mă întrerupse grăbit unchiul. Nu s-a exprimat bine, dar are dreptate: mâine ar fi aniversarea nașterii sale. E drept că, înainte de toate...

— Nici un fel de aniversare! strigă Saṣenka.

— Cum, nu-i aniversarea lui? întrebă unchiul meu, zăpăcit.

— Ce aniversare, tăticule? o spui numai ca să te înșeli pe dumneata și să-i faci pe plac lui Foma Fomici. Aniversarea lui am serbat-o în martie - nu ții minte, am mers cu toții cu trăsura

la mânăstire și pe drum nu ne-a lăsat deloc în pace: striga mereu că perna i-a *turtit* oasele și ne ciupea pe toți; pe mătușica de două ori a ciupit-o, din răutate! Și când ne-am dus cu toții să-l felicităm, s-a supărat foc de ce buchetul pe care i l-am oferit n-avea și camelii. „Îmi plac cameliile, a zis, fiindcă am gusturi alese, de înaltă societate, iar voi, zice, v-ați zgârcit să rupeți din seră câteva camelii pentru mine.“ Și toată ziua a stat bosumflat și n-a voit să vorbească cu nimeni dintre noi...

Cred că, dacă ar fi căzut o bombă în mijlocul încăperii, n-ar fi uluit și speriat atât de mult întreaga societate, ca această răzvrătire fățișă; și din partea cui? Din partea unei fetițe care n-avea voie nici să vorbească cu glas tare în prezența bunicii. Mută de uimire și de furie, generăleasa s-a ridicat dreaptă în picioare și a rămas cu privirea ațintită pe nepoțica cea obraznică, nevoind să-și creadă ochilor. Unchiul a înțepenit de groază.

— Cum i se permite așa ceva? Vor s-o omoare pe bunicuța! țipă domnișoara Perepelițîna.

— Sașa, Sașa, vino-ți în fire! ce-i cu tine, Sașa? striga unchiul alergând de la una la cealaltă, ba la generăleasă ca s-o liniștească, ba la Sașenka - s-o oprească.

— Nu vreau să mai tac, tăticule! strigă Sașa sărind cu ochii scânteietori de la locul ei și bătând cu piciorușele în podea, nu vreau să tac! Prea mult am răbdat și prea multe am suferit cu toții din cauza lui Foma Fomici, din cauza răutăciosului de Foma Fomici, din cauza nesuferitului de Foma Fomici al matale! Pentru că Foma Fomici ne va pierde pe toți, pentru că mereu i se spune că el este inteligent, mărinimos, generos, cu sufletul cel mai nobil, savantul savanților, o întruchipare a tuturor virtuților, un potpuriu de virtuți; iar Foma Fomici, ca un prost, a crezut că așa este! Atâtea feluri de mâncare, dintre cele mai alese, și atâtea dulciuri i se cară mereu, încât altul s-ar simți rușinat, dar Foma Fomici înfulecă tot ce i se aduce în față, ba mai și cere încă. O să vedeți voi, ne înghite pe toți, până la unul, iar de vină este numai tăticu', el e vinovat de toate! Nesuferitul, uriciosul de Foma Fomici, o spun pe față, nu mi-e frică de nimeni! Este prost, mofturos, neglijent, murdar, bădăran, josnic, meschin, nemilos, tiran, bârfitor, mincinos... Ah, de-ar fi în puterea mea, l-aș da afară din casă imediat, iar tăticu' îl adoră, tăticu' nu mai poate de dragul lui...

— Ah!... țipă generăleasa și se prăbuși, sfârșită, pe divan.

— Draga mea, Agafia Timofeevna, îngerul meu! strigă Anfisa Petrovna, ia flaconașul meu! Apă, apă mai repede!

— Apă, apă! strigă și unchiul meu. Mămițico, mămițico, liniștește-te! În genunchi te implor...

— Pe pâine uscată și pe apă ar trebui să vă închidă într-o cameră întunecată... ucigași ce sunteți! șuieră printre dinți Perepelițîna, tremurând de furie și străpungând-o cu privirea pe Sașenka.

— Și am să stau închisă numai cu pâine și apă, nu mă tem de nimic! strigă la rându-i Sașenka, ieșindu-și cu totul din fire. Îl apăr pe tăticul meu, fiindcă el nu știe să se apere singur. Cine este el, cine este Foma Fomici al vostru în fața tăticului meu? Mănâncă pâinea lui tăticu' și tot el îl umilește, nerecunoscătorul! L-aș sfâșia în bucățele pe Foma Fomici al vostru! L-aș provoca la duel și l-aș omorî pe loc din două pistoale...

— Sașa, Sașa! striga disperat unchiul meu. Încă un cuvânt, și sunt pierdut, iremediabil pierdut!

— Tăticule! exclamă Sașa aruncându-se în brațele tatălui său, plângând amarnic și îmbrățișându-l cu putere, tăticule! Cum se poate ca matale, un om minunat, bun, vesel și inteligent, cum se poate să te lași umilit în felul acesta, călcat în picioare de acest om rău și nerecunoscător; să fii jucăria lui, spre hazul și ocara lumii? Tăticule, scumpul meu tătic!...

Înecându-se în hohote de plâns, Sașenka își acoperi fața cu mânuțele și fugi din cameră.

Se stârni o larmă de nedescris. Generăleasa zăcea leșinată. Unchiul sta în genunchi în fața ei și-i săruta mâinile. Domnișoara Perepelițîna se foia în jurul lor, aruncându-ne priviri sălbatice, dar triumfătoare. Anfisa Petrovna uda mereu cu apă tâmplele generălesei și-și agita flaconul. Praskovia Ilinișna tremura zguduită de plâns și vărsa șiroaie de lacrimi. Ejevikin își căuta un colțișor mai ferit ca să se ascundă, iar guvernanta stătea palidă, înmărmurită de frică. Singur Mizincikov rămăsese în poza lui dinainte. La un moment dat, se ridică și, ducându-se la fereastră, rămase nemișcat privind țintă afară, fără a da vreo atenție scenei ce se petrecea.

Deodată, generăleasa se ridică de pe divan, dreaptă și rigidă și, măsurându-mă cu o privire nimicitoare, îmi strigă bătând din picior:

— Afară!

Drept să spun, la așa ceva chiar că nu mă așteptasem.

— Afară! Afară din casa asta! Afară! Ce caută aici? Să nu-l mai văd! Să plece îndată! Afară!

— Mămițico! Mămițico, ce-i cu matale? E Serioja, bâiguia unchiul meu tremurând de frică. E doar oaspetele nostru, mamă!

— Care Serioja! Prostii! Nu vreau să aud nimic! Afară! E Korovkin. Sunt sigură că e Korovkin. Presimțirile nu mă înșală. A venit să-l alunge pe Foma Fomici; a fost chemat anume. Inima nu mă înșală... Afară, nemernicule!

— Unchiule, dacă e așa, am zis eu, sufocându-mă de o nobilă indignare, dacă lucrurile stau așa, apoi... iartă-mă... Și m-am repezit să-mi iau pălăria.

— Serghei, Serghei, ce faci?... Poftim, și ăsta acum... Mămico! Dar e Serioja... Serghei, cum se poate! striga el alergând după mine și încercând să-mi ia pălăria din mână; tu ești musafirul meu, vei rămâne aici, așa vreau eu! Nu da nici o atenție, nici nu știe ce spune, adăugă el în șoaptă, numai când se supără face d-astea... Deocamdată, până una, alta, ascunde-te undeva... ca să dispari din ochii lor și să vezi că-i trece. Te va ierta, te asigur! Are o inimă bună, dar uneori o ia razna... N-ai auzit, nici nu știe ce spune, te ia drept Korovkin; pe urmă te iartă, crede-mă... Ce vrei? strigă el lui Gavrila, care tocmai intrase tremurând de frică.

Gavrila nu era singur; îl însoțea și un flăcăuaș de vreo șaisprezece ani, foarte drăguț, luat în serviciul curții pentru frumusețea lui, după cum am aflat mai târziu. Îl chema Falalei. Era îmbrăcat într-un costum cu totul neobișnuit: cămașă de mătase roșie, brodată la guler cu fir, și cu cingătoare de fireturi; șalvari negri de catifea și cizmulițe din piele de capră, cu revere roșii. Costumul era invenția generălesei. Băiatul plângea amarnic și lacrimile se prelingeau una după alta din ochii lui mari, albaștri.

— Ce o mai fi și asta? strigă unchiul meu. Ce s-a întâmplat? Dar vorbește, nenorocitule!

— Foma Fomici ne-a poruncit să venim aici; vine și dumnealui din urmă, răspunse amărât Gavrila; eu pentru *iczamen*, iar el...

— Iar el?

— A jucat, răspunse Gavrila cu glas plângăreț.

— A jucat? strigă unchiul îngrozit.

— Am jucat! zbieră Falalei plângând și mai tare.

— Komarinskaia?

— Komarinskaia!

— Și te-a prins Foma Fomici?

— M-a prins!

— M-ați omorât de tot! Vai de biata mea căpățână! și unchiul se apucă cu amândouă mâinile de cap.

— Foma Fomici! anunță deodată Vidopleasov, intrând în încăpere.

Prin ușa deschisă apăru în fața asistenței surprinse Foma Fomici în persoană.

VI. Despre taurul cel alb și mujicul din Komarinsk[lxi]

Dar înainte de a avea onoarea să-l prezint cititorului pe Foma Fomici personal, care tocmai apăruse în salon, consider absolut necesar să spun câteva cuvinte despre Falalei și să explic care era grozăvia faptului că jucase komarinskaia și că Foma Fomici îl surprinsese în această veselă îndeletnicire. Falalei era un băiat crescut la curtea moșierului, rămas orfan din leagăn și finul răposatei soții a unchiului meu. Unchiul ținea mult la el. Acest singur fapt era cu totul de ajuns ca Foma Fomici, venind la Stepancikovo și supunându-l voinței sale pe unchiul meu, să-l ia la ochi și să-l urască pe favoritul acestuia, pe Falalei. Dar băiatul îi plăcuse în mod deosebit generălesei și, cu toată ura lui Foma Fomici, a rămas pe lângă casa stăpânilor: generăleasa stăruise mult pentru aceasta, și Foma trebui să cedeze, păstrând în inimă o mare jignire - totul la el lua formă de jignire - și

răzbunându-se pentru aceasta, cu fiecare ocazie prielnică, împotriva unchiului meu cu nimic vinovat de cele ce se întâmplau. Falalei era un băiat foarte drăguț. Avea un chip de fată, de fată frumoasă de la țară. Generăleasa îl îngrijea și îl răsfăța; ținea la el ca la o jucărie frumoasă și rară; de altfel, e greu de spus pe cine iubea dânsa mai mult: pe cățelușa ei buclată cu numele de Ami, sau pe Falalei? Am descris mai înainte costumul pe care îl născocise pentru băiat. Domnișoarele îl fericeau cu felurite dresuri, iar frizerul Kuzma avea datoria să-i facă părul în zilele de sărbătoare. Băiatul acesta era o ființă cam ciudată. Nu se putea spune că este complet idiot sau, în tot cazul, un tâmpit; era însă atât de naiv, atât de sincer, simplu și spontan, încât de multe ori îți făcea într-adevăr impresia că este un prostălău. De se întâmpla să vadă ceva în vis, fuga îndată la stăpâni ca să-și povestească visul. Se amesteca în vorba lor, fără să țină seama că-i întrerupe, și le povestea niște lucruri care nu se cade deloc să fie povestite boierilor. Izbucnea în lacrimi sincere ori de câte ori leșina stăpână-sa sau când alții îi certau prea tare stăpânul. Își punea la inimă orice nenorocire întâmplată altora. Uneori îl vedeai că se duce la generăleasă și-i sărută mâinile, rugând-o să nu mai fie supărată și generăleasa îi ierta cu mărinimie aceste îndrăzneli. Era simțitor din cale-afară, bun și blând ca un mielușel, vesel ca un copil fericit. Căpăta tot felul de bunătăți de la masa stăpânilor.

Stătea nelipsit în spatele scaunului generălesei și-i plăcea grozav zahărul. Cum i se dădea o bucată de zahăr, o și ducea la gură și o mânca cu mare poftă, ronțăind cu dinții lui superbi, sănătoși și albi ca laptele, iar ochii lui albaștri și veseli, ca și tot chipul său drăgălaș, străluceau de plăcere.

Mânia lui Foma Fomici a ținut mult timp, dar în cele din urmă, văzând că aici nu obține absolut nimic mâniindu-se, hotărî brusc să schimbe tactica și să-l ia pe Falalei sub oblăduirea sa. Certându-l mai întâi pe unchiul meu pentru faptul că puțin îi păsa de educația slugilor din conac, el se hotărî să înceapă imediat educația bietului băiat, sădindu-i în suflet principii de morală, învățându-l maniere frumoase și limba franceză. „Cum așa! spunea el, apărându-și ideea absurdă (idee care își făcea loc nu numai în capul lui Foma Fomici, martor la aceasta fiind însuși autorul acestor rânduri), cum așa! Un băiat care stă tot timpul lângă stăpâna sa! Dar, dacă se întâmplă ca dânsa, uitând

că el nu înțelege franțuzește, să-i spună: *donnez-moi mon mouchoir*[lxii], el nu trebuie să priceapă, ca s-o servească imediat?“ S-a dovedit însă că Falalei nu numai că este incapabil să învețe franțuzește, dar și că bucătarul Andron, unchiul său, care se străduise cu toată dragostea să-l învețe a scrie și a citi rusește, se lăsase de mult păgubaș și ascunsese abecedarul în raft! Mintea lui Falalei era atât de opacă pentru știința de carte, încât nu pricepea absolut nimic. Mai mult: se iscă din asta și o istorie întreagă. Servitorimea de la conac începu să râdă de Falalei, spunându-i „franțuzu’“, iar bătrânul Gavrila, camerdinerul unchiului meu de mulți ani, foarte priceput și devotat, îndrăzni chiar să nege pe față foloasele însușirii limbii franceze. Când Foma Fomici află despre aceasta, se făcu foc și, drept pedeapsă, îl puse și pe Gavrila, pe acest adversar declarat și înverșunat al graiului galilor, să învețe și el franțuzește. Iată de unde porni istoria aceasta cu franțuzeasca, de care fusese atât de revoltat domnul Bahceev. Și mai prost stăteau lucrurile cu însușirea bunelor maniere: Foma nu izbuti deloc să-l educe în această privință pe Falalei, care, cu toate interzicerile, venea regulat, în fiecare dimineață, să-i povestească lui Foma Fomici ce visase peste noapte, ceea ce Foma Fomici considera drept un semn de familiaritate și o necuviință inadmisibilă. Dar Falalei rămânea tot Falalei. Bineînțeles, și pentru aceasta avea de suferit în primul rând unchiul meu, în capul căruia se spărgeau de obicei toate urmările trăsnăilor lui Foma.

— Știi dumneata, știi ce a făcut el astăzi? îl auzeai deodată zbierând pe Foma, care pentru mai mult efect alegea în asemenea scopuri un moment când toți ai casei erau adunați. Știi dumneata, colonele, până unde duce răsfățul pe care-l practici sistematic? Azi la prânz i-ai dat, se pare, o felie zdravănă de plăcintă, nu-i așa? Ei bine, știi ce a spus dumnealui după ce a devorat-o? Vino încoa’, ființă neroadă; vino, vino încoa’, idiotule, mutră rumenă ce ești!...

Falalei se apropie plângând și ștergându-și ochii cu amândouă mâinile.

— Ce-ai spus după ce ți-ai înghițit plăcinta? Repetă de față cu toată lumea!

Falalei nu scoate nici o vorbă și se lasă înecat de un nou potop de lacrimi.

— Atunci să spun eu pentru tine. Ai zis, lovindu-te cu palma peste pântecele îndopat și nerușinat: „Mi-am umplut burtoiul tun, ca badea Martân cu săpun!“ Acum te întreb, colonele, dacă e admisibil să se vorbească astfel, folosind asemenea limbaj, într-o societate cultă, darămite într-o societate aleasă? Ai spus așa ori n-ai spus? Vorbește!

— Am… Am spu-us!… confirmă Falalei scâncind.

— Acum spune-mi: știi tu că Martân mănâncă săpun? Unde ai văzut un asemenea Martân care să mănânce săpun? Vorbește, lămurește-mă ce fel de Martân fenomenal este acesta!

Falalei tace.

— Nu auzi ce te întreb, stăruie Foma, cine este acest Martân? Vreau să-l văd, vreau să-l cunosc. Ei, cine este el? Impiegat, astronom, poet, magaziner, servitor - trebuie să fie el ceva. Răspunde!

— Ser-vi-tor, răspunde, în sfârșit, Falalei printre sughițuri.

— De unde este? Cine sunt stăpânii lui?

Dar Falalei nu știe să spună cine sunt stăpânii lui Martân. Bineînțeles că totul se isprăvește ca de obicei: înfuriat, Foma părăsește încăperea țipând că a fost jignit; generăleasa trece printr-o criză de nervi cu leșinuri; iar unchiul își blestemă clipa când s-a născut, cere iertare de la toată lumea și tot restul zilei umblă în vârful picioarelor chiar și în propriile sale încăperi.

Ca un făcut, chiar a doua zi după istoria cu săpunul lui Martân, Falalei, aducând dimineața lui Foma Fomici ceaiul și uitând cu totul și de Martân, și de necazurile din ajun, începe a-i povesti că a visat în noaptea aceea un taur alb. Atâta mai lipsea! Indignat la culme, Foma Fomici îl cheamă imediat pe unchiul meu și-i trage o săpuneală groaznică pentru visul necuviincios pe care-l avusese Falalei *al lui*. De data aceasta, fură luate măsuri drastice: Falalei fu pedepsit și pus în genunchi într-un colț. I se interzise o dată pentru totdeauna să mai aibă asemenea vise grosolane, țărănești. „Ceea ce mă supără pe mine, îl lămurea Foma pe unchiul meu, pe lângă faptul că el, la drept vorbind, nici n-ar trebui să aibă îndrăzneala de a veni la mine cu visele sale și cu atât mai mult cu taurul cel alb, pe lângă acest fapt, zic, mă supără și cred că vei fi de acord și dumneata, colonele, mai ales natura, caracterul acestor vise; căci ce altceva poate să însemne un taur alb decât o dovadă de grosolănie, de ignoranță și de bădărănie din partea necioplitului

Falalei *al dumitale*? Omul cum gândește, așa visează. N-am spus eu de atâtea ori că nu-i nimic de capul lui și că nu trebuie lăsat în apartamentele stăpânilor? Niciodată, niciodată nu vei izbuti să transformi acest suflet rudimentar de țăran ridicându-l la o înțelegere superioară, poetică. Ce, nu ești în stare, continuă el adresându-se lui Falalei, nu ești în stare să visezi ceva frumos, delicat, gingaș, nobil, să zicem o scenă din societatea bună, să visezi, de pildă, niște boieri jucând cărți sau niște doamne care se plimbă într-un parc frumos? Falalei făgădui ca la noapte să aibă numai vise cu boieri și cu doamne plimbându-se într-un parc frumos.

Seara, la culcare, Falalei se rugă lui Dumnezeu, cu lacrimi în ochi, să-i trimită un asemenea vis și se gândi îndelung cum ar putea face ca să nu mai viseze pe afurisitul acela de taur alb. Dar speranțele omului sunt înșelătoare. Deșteptându-se a doua zi, își aduse aminte cu groază că toată noaptea nu visase decât taurul alb și nu visase nici o doamnă plimbându-se într-un parc frumos. De data aceasta, consecințele fură cu totul neașteptate. Foma Fomici declară că nu crede în posibilitatea unui asemenea caz, în posibilitatea repetării aceluiași vis, și că Falalei a fost anume pus de cineva dintre cei ai casei sau chiar și de colonel, să-i facă în ciudă lui Foma Fomici. Urmară iarăși strigăte, reproșuri, învinuiri și lacrimi. Către seară, generăleasa se îmbolnăvi; o atmosferă de tristețe apăsătoare se instaură în întreaga casă și toți umblau cu ochii în pământ. Mai rămânea o slabă nădejde că în noaptea ce urmează, adică a treia noapte, Falalei va avea poate norocul să viseze ceva delicat și poetic. Dar, spre necazul și desperarea tuturor, timp de o săptămână, noapte de noapte, Falalei nu visă altceva decât taurul alb și numai pe acest taur alb! Nici pomeneală de lume bună.

Ceea ce era mai curios, și aici apărea partea cea mai nostimă a pățaniei lui Falalei, că nici prin cap nu i-a trecut vreodată să scape cu o minciună oarecare și, în loc de taur alb, să spună, de pildă, că a visat, hai să zicem, o trăsură plină de doamne și în care era și Foma Fomici; cu atât mai mult, că o minciună într-un asemenea caz nici n-ar fi fost cine știe ce mare păcat. Dar Falalei era atât de cinstit și curat la suflet, încât n-ar fi fost în stare să spună o minciună, chiar dacă ar fi voit s-o facă cu tot dinadinsul. Nici nu încerca nimeni să-l învețe, fiindcă toată lumea știa că el se va trăda din prima clipă și că Foma Fomici îl

va prinde pe loc cu minciuna. Ce era de făcut? Situația unchiului meu devenise insuportabilă. Falalei era incorigibil. Bietul băiat începu chiar să slăbească de supărare. Chelăreasa Melania susținea că băiatul a fost deocheat și îl stropi cu apă în care stinsese cărbuni. La această operație salvatoare participase și inimoasa Praskovia Ilinișna. Zadarnic însă, nimic nu ajuta!

— Lua-l-ar naiba de taur afurisit! se plângea Falalei. Îl văd în fiecare noapte! Seara, înainte de culcare, mă închin și zic așa: „Visule, nu mi te arăta cu taur alb; visule, nu mi te arăta cu taur alb!“ De unde! Cum închid ochii, îl și văd că răsare blestematul și se proțăpește înaintea mea, o dihanie mare, cu coarne, cu botul gros... U-u-u!

Unchiul meu era disperat. Din fericire însă, Foma Fomici părea să fi uitat de taurul alb. Nimeni, firește, n-a crezut că Foma Fomici ar putea să uite un fapt atât de important. Toți își ziceau cu teamă că taurul alb este deocamdată ținut în rezervă pentru orice eventualitate și va fi readus în scenă la prima ocazie favorabilă. Ulterior s-a constatat că în acel timp Foma Fomici era absorbit de alte treburi, de alte griji importante; în capul lui prolific și plin de idei folositoare dospeau alte plăsmuiri. Așa că bietul Falalei avu răgaz să mai respire în voie. Iar împreună cu Falalei răsuflară ușurați și toți ceilalți. Băiatul se înveseli, uitând de cele întâmplate; până și taurul alb începu să i se arate tot mai rar, deși ținea din când în când să-i reamintească de existența sa fantastică. Într-un cuvânt, totul ar fi decurs cum nu se poate mai bine, dacă n-ar fi existat în lumea aceasta jocul komarinskaia.

Trebuie spus că la joc Falalei era neîntrecut, jocul era darul lui de căpetenie, aproape un fel de menire a vieții sale; dansa cu pasiune, cu o veselie și energie inepuizabile; dar cel mai mult îi plăcea jocul komarinskaia. Nu s-ar putea spune că-i plăcea atât de mult purtarea ușuratică și în orice caz inexplicabilă a acelui țăran nepăsător și chefliu. Nu. Pur și simplu îi plăcea dansul komarinskaia ca atare, numai și numai pentru faptul că era pentru el absolut imposibil să audă cântecul komarinskaia și să nu joace komarinskaia. Uneori, pe înserat, câțiva rândași, vizitii, feciori de casă, grădinarul care cânta la scripcă și chiar unele femei și slujnice de la conac se adunau în cerc undeva mai în dos, pe la arie, ca să nu audă Foma Fomici, și se înjgheba o petrecere cu muzică și joc, la sfârșitul căreia intra triumfal în

drepturile sale și komarinskaia. Orchestra era alcătuită din două balalaici, o chitară, o vioară și o dairea pe care o mânuia cu multă iscusință foraiterul Mitiușka. Să-l fi văzut atunci pe Falalei: încurajat de strigătele și hazul publicului, juca până la amețeală, ca un apucat, chiuia, țipa, râdea, bătea din palme; juca, de parcă îl purta o forță necunoscută căreia nu era în stare să i se împotrivească și care îl îndemna să se țină după ritmul tot mai iute al melodiei brave, lovind în tact cu tocurile pe bătătură. Erau clipele lui de adevărată voluptate; și n-ar fi fost nimic, totul ar fi mers bine, dacă la urechea lui Foma Fomici n-ar fi ajuns în sfârșit zvonul despre aceste petreceri.

Foma Fomici își pierdu respirația; apoi deodată, venindu-și în fire, trimise după colonel.

— Aș vrea să-mi spui un singur lucru, colonele, începu Foma, ți-ai pus în gând și te-ai jurat să-l pierzi definitiv pe acest nenorocit idiot sau mai ai încă un pic de înțelepciune? În primul caz, mă spăl pe mâini și nu mă amestec; dacă nu este însă o hotărâre definitivă din partea dumitale, eu...

— Dar ce este? Ce s-a întâmplat, strigă speriat unchiul.

— Cum, ce s-a întâmplat? Știi dumneata că el joacă komarinskaia?

— Ei și... Ce-i cu asta?

— Cum așa, ce-i cu asta? țipă Foma. Și o spui chiar dumneata - dumneata, stăpânul lor și oarecum părintele lor! Dar îți dai seama dumneata ce înseamnă acest dans komarinskaia? Știi dumneata că acest cântec prezintă un țăran dezgustător, care a încercat cea mai imorală faptă fiind în stare de ebrietate? Știi dumneata ce a încercat acest șerb desfrânat? A călcat în picioare cele mai sacre legături și, ca să spun așa, le-a călcat cu ciubotele lui oribile de țărănoi, deprinse să calce numai dușumelele cârciumilor! Îți dai seama dumneata că prin răspunsul dumitale m-ai jignit în sentimentele mele cele mai nobile? Îți dai dumneata seama că prin răspunsul dumitale îmi aduci o jignire personală? Îți dai dumneata seama de toate astea?

— Dar ascultă, Foma... E doar un cântec și nimic altceva...

— Cum? Un cântec și nimic altceva? Și nu ți-a fost rușine să recunoști că știi acest cântec - dumneata, care te pretinzi a face parte din crema societății, din nobilime; dumneata, tatăl unor copii cu sufletul neprihănit și educați în spiritul moralei celei

mai alese, dumneata, coșcogea colonelul! Auzi! Numai un cântec! Dar eu sunt convins că acest cântec s-a născut pe temeiul unui fapt real! Numai un cântec! Dar care om de bună condiție ar putea să mărturisească, fără să intre în pământ de rușine, că știe acest cântec, că l-a auzit vreodată? Care, care?

— Păi bine, Foma, uite chiar și tu îl cunoști, ca să-ți răspund la întrebare, zise cu candoare sărmanul meu unchi.

— Cum! Eu îl cunosc? Eu... Eu... adică eu!... M-au jignit! țipă ca din gură de șarpe Foma, smulgându-se de pe scaun și înecându-se de furie. Nu se așteptase deloc la un asemenea răspuns zdrobitor.

Nu voi mai descrie toată mânia lui Foma Fomici. Colonelul fu alungat cu rușine din fața acestui sacerdot și apărător al moralității, pentru un răspuns necuviincios și lipsit de orice noimă. Fapt e că de atunci Foma Fomici își jură să-l prindă pe Falalei asupra faptului, adică jucând komarinskaia. Seara, când toată lumea îl credea ocupat în camera sa, el cobora pe furiș în parc, de acolo în livadă, ocolea grădinile și se ascundea în lanul de cânepă de la capătul căruia se vedea bătătura pe care se făcea jocul. Îl pândea pe bietul Falalei cum pândește vânătorul o pasăre, închipuindu-și cu voluptate scena scandalului pe care îl va stârni în întreaga casă, dar mai ales muzica pe care o va face colonelului în caz de reușită a acestei expediții. În sfârșit, acțiunea lui fu încununată de succes; osteneala lui neadormită aduse roadele dorite: îl surprinsese pe Falalei dansând komarinskaia! Se înțelege, dar, de ce unchiul meu își smulgea părul din cap după ce se pomenise mai întâi cu Falalei plângând; iar acum îl auzi pe Vidopleasov anunțând venirea lui Foma Fomici, care, peste toate cele întâmplate până atunci, apărea în persoană într-un moment atât de greu și de penibil.

VII. Foma Fomici

Plin de curiozitate, mi-am îndreptat privirile spre ușă, concentrându-mi toată atenția asupra acestui domn. Avusese

perfectă dreptate Gavrila, spunându-mi adineauri că e un omuleț tare pipernicit la înfățișare. Foma era mic de statură, cu părul blond spălăcit, încărunțit, cu nasul coroiat, fața zbârcită și cu un neg mare pe bărbie. Părea de vreo cincizeci de ani. Intră încet, tacticos, cu privirea în pământ. Dar mersul, poza lui pedantă și întreaga înfățișare trădau cea mai arogantă și îngâmfată încredere în valoarea și superioritatea propriei sale persoane. Spre surprinderea mea, venise în halat, ce-i drept, de croială străină, dar totuși în halat și în papuci de casă. Gulerul de la cămașă, fără cravată, era răsfrânt *à l'enfant*1[lxiii]; toate astea îi dădeau un aer foarte caraghios. Se duse direct la un fotoliu neocupat, îl trase lângă masă și se așeză, fără a spune nimănui nici un cuvânt. Brusc, toată zarva, toată frământarea și agitația de până atunci se potoliră. Se așternu o liniște impresionantă, încât se putea auzi și zborul unei muște. Generăleasa se îmblânzi ca o mioară. Toată adorația supusă a acestei sărmane idioate pentru Foma Fomici se arătă nedeghizată în văzul tuturor. Nu-și lua ochii de la odorul ei, literalmente sorbindu-l din ochi. Domnișoara Perepelițîna se hlizea frecându-și mânuțele, iar biata Praskovia Ilinișna nu-și putea stăpâni tremurul de frică. Unchiul porni îndată să se agite.

— Servește ceaiul, surioară! Dar vezi să fie mai dulce, surioară; Foma Fomici preferă după somn un ceai cât mai dulce; vrei să fie dulce, nu-i așa, Foma?

— Nu-mi arde mie acum de ceai! zise Foma tărăgănat și grav, dând din mână cu un aer preocupat. Vă gândiți numai cum să vă îndulciți mai mult huzurul!

Cuvintele acestea ale lui Foma și intrarea lui cu totul caraghioasă prin aerul său grav și pedant mi-au stârnit cel mai mare interes. Eram curios să văd până unde va ajunge în cele din urmă nesimțirea acestui individ îngâmfat; i se urcase la cap rolul de mentor-povățuitor în care tot prin obrăznicie se erijase.

— Foma! strigă unchiul, ți-l prezint pe nepotul meu, Serghei Alexandrâci! Chiar adineauri a sosit.

Foma Fomici îl măsură din cap până în picioare.

— După cum văd, colonele, ți-ai cam luat obiceiul să mă întrerupi sistematic din vorbă, rosti el după o lungă tăcere și fără să-mi acorde nici cea mai mică atenție. Eu vorbesc despre

lucruri serioase și importante, iar dumneata găsești cu cale să... tratezi... Dumnezeu știe despre ce... L-ai văzut pe Falalei?

— L-am văzut, Foma...

— Aha, l-ai văzut, vasăzică! Apoi, dacă l-ai văzut, să ți-l mai arăt o dată ca să-ți admiri opera, colonele... din punct de vedere moral. Vino încoa', idiotule! Vino-ncoa', mutră olandeză ce ești! Ei, haide, mișcă, mișcă! nu te teme!

Falalei se apropie, cu gura deschisă, suspinând și înghițindu-și lacrimile. Foma Fomici îl contempla cu voluptate.

— Intenționat i-am spus mutră olandeză, Pavel Semionâci, declară el așezându-se mai comod în fotoliu și întorcând ușor capul spre Obnoskin, care ședea alături. Și, în general, trebuie să vă spun că nu găsesc necesar să-mi îndulcesc expresiile - asta în nici un caz. Adevărul trebuie să rămână adevăr. Oricât ai căuta să acoperi noroiul, tot noroi rămâne. Așadar, ce rost ar mai avea să îndulcești lucrurile? Ca să te înșeli pe tine însuți, să înșeli și pe alții? Numai în capul unei secături mondene putea încolți ideea necesității unor asemenea conveniențe absurde. Spune-mi, te rog - te iau drept judecător - găsești ceva frumos în mutra asta? Mă gândesc la expresia delicată, înălțătoare, sublimă a frumuseții, și nu la un rât trandafiriu!

Foma Fomici vorbea încet, tărăgănat și cu o ponderație gravă, impunătoare.

— Ceva frumos în mutra lui? răspunse Obnoskin cu o desconsiderare impertinentă. Mie îmi face pur și simplu impresia unui rosbif, și nimic mai mult...

— M-am oprit astăzi în fața oglinzii și m-am privit mai atent, continuă Foma, evitând solemn să pronunțe direct pronumele preferat *eu*. Nu m-am considerat niciodată o frumusețe de bărbat, dar, fără să vreau, am ajuns la concluzia că există totuși în acești ochi cenușii ceva care mă deosebește de un Falalei oarecare. Acest ceva este cugetarea, este viața, este inteligența! N-aș vrea să se creadă că mă etalez pe mine ca să mă laud. Vorbesc în general despre clasa noastră, despre cei din mediul nostru. Și acum, ce crezi: ar putea să existe măcar o fărâmă, o fărâmiță oarecare de suflet în acest biftec ambulant? Da, da, observă, te rog, Pavel Semionâci, cum toți *slugoii* aceștia, total lipsiți de cugetare și de idealuri și care nu mănâncă decât carne de vită, cum toate slugile astea au un ten de o prospețime dezgustătoare, de o prospețime stupidă, grosolană! Ai vrea

poate să afli nivelul lui de gândire? Ascultă tu, căpățână! Vino mai aproape, lasă-ne să te admirăm! Ce stai cu gura căscată? Parcă ai vrea să înghiți o balenă? Tu ești frumos? Răspunde: ești frumos?

— Fru-mos! răspunse Falalei cu lacrimi stăpânite.

Obnoskin nu mai putea de râs. Simțeam cum încep să tremur de mânie.

— L-ai auzit? continuă Foma, întorcându-și triumfător capul spre Obnoskin. Lasă că îți spune el și altele! Ascultă mai departe! Am venit aici să-i fac examen. S-au găsit, Pavel Semionâci, persoane care vor cu orice preț să-l pervertească și să-l piardă pe acest idiot nenorocit. Se poate întâmpla ca judecata mea să fie prea aspră, să mă înșel; dar o spun din dragoste pentru omenire. Acest individ a jucat adineauri cel mai necuviincios dans din câte există. Și nimănui nu-i pasă. Ei bine, ascultă. Răspunde: ce ai făcut chiar adineauri? Răspunde! Răspunde îndată - auzi?

— Am ju-cat... îngăimă Falalei, întețindu-și plânsul.

— Și ce ai jucat, mă rog? Ce joc? Hai, spune!

— Komarinskaia...

— Komarinskaia!! Dar cine este Komarinski? Ce-i aia Komarinski? Crezi că pot înțelege ceva din acest răspuns al tău? Ei, lămurește-ne: cine-i acest Komarinski al tău?

— Un ță-ran...

— Un țăran! Numai țăran, și atâta tot? Mă mir! Înseamnă că e un țăran de ispravă! Înseamnă că e un țăran vestit, dacă se scriu despre el poeme și se joacă dansuri? Ei haide, răspunde!

A chinui pe cineva era o necesitate pentru Foma. El se juca cu victima sa, ca pisica cu șoarecele; Dar Falalei tăcea și suspina, neînțelegând întrebarea.

— Ei, hai, răspunde odată! stărui Foma, te-am întrebat: ce fel de țăran era el? Al cui era? Boieresc, al statului, liber, dijmaș, domenial - există multe feluri de țărani...

— Do-me-nial...

— Aha! Domenial! Ai auzit, Pavel Semionâci? Un fapt istoric nou: țăranul Komarinski este un țăran domenial. Hm!... Ei, și ce-a făcut acest țăran? Pentru ce grozave isprăvi este cântat și... jucat?

Întrebarea era cam delicată și, întrucât se adresa lui Falalei, chiar primejdioasă.

— Aici cred că... dumneata... încercă să obiecteze Obnoskin, aruncând o privire spre mămițica lui, care începuse să se cam foiască pe divan. Dar ce puteai face? Mofturile lui Foma Fomici aveau putere de lege.

— Ascultă, unchiule, dacă nu-l oprești pe gugumanul acesta, e în stare... ai auzit ce vrea, unde vrea să ajungă el? Falalei poate să trântească ceva de... te asigur... i-am șoptit eu unchiului, care se zăpăcise de tot și nu mai știa ce să facă.

— Ar fi cazul, totuși, Foma... începu el, uite, dă-mi voie să ți-l prezint pe nepotul meu, un tânăr care studiază mineralogia...

— Te rog, colonele, să nu mă întrerupi cu mineralogia dumitale, la care, pe cât știu eu, nu te pricepi deloc, ba chiar și *alții* nu se pricep deloc. Nu sunt copil. El îmi va răspunde că acest țăran, în loc să muncească pentru binele familiei lui, s-a îmbătat ca un porc, și-a dat pe băutură scurta și a fugit așa beat în stradă. Acesta este subiectul atât de cunoscut al acestui poem care face elogiul beției. N-ai nici o grijă, *acum* el știe ce să răspundă. Așadar, răspunde: ce-a făcut acest țăran? Ți-am suflat doar, ți-am dat mură în gură. Dar vreau să aud de la tine: ce-a făcut, prin ce s-a făcut vestit, ce merite l-au făcut vrednic de glorie nemuritoare, încât îl proslăvesc toți trubadurii? Ei?

Bietul Falalei se uita deznădăjduit în jurul său, neștiind ce să spună, deschizând și închizând gura ca un pește scos pe uscat.

— Mi-e rușine să spun! bâgui el, în sfârșit, cuprins de disperare.

— Aha! Ți-e rușine să spui! mormăi Foma triumfător. Acesta este răspunsul pe care am vrut să-l aud, colonele! Îi este rușine s-o spună, dar nu-i este rușine deloc s-o facă? Iată morala pe care ai sădit-o dumneata, care a încolțit, a dat lăstare și pe care dumneata acum... o stropești. Dar să ne oprim aici deocamdată! Pleacă acum la bucătărie, Falalei. Nu-ți voi spune acum nimic, din respect pentru persoanele aici de față; dar să știi că astăzi, chiar astăzi vei fi pedepsit, vei fi pedepsit cu toată asprimea. Iar de nu, dacă și de data aceasta vei fi preferat mie, rămâi aici să-ți distrezi stăpânii cu jocul komarinskaia, iar eu voi pleca numaidecât din această casă! Ajunge! Am zis! Du-te!

— Dar nu crezi că ești prea aspru... bâigui Obnoskin.

— Firește, firește, firește! strigă unchiul, dar se întrerupse brusc și tăcu. Foma îl privea încruntat cu coada ochiului.

— Mă întreb însă, Pavel Semionâci, continuă el, ce fac astăzi toți acești, mă rog, literați, poeți, savanți, cugetători contemporani? Cum se face că ei nu acordă nici o atenție, nici nu observă ce fel de cântece cântă poporul rus și cu ce fel de cântece se însuflețește la joc poporul rus? În definitiv, ce-au făcut până acum toți cei de teapa lui Pușkin, Lermontov sau Borozdna[lxiv]? E pur și simplu surprinzător. Poporul joacă komarinskaia, această apoteoză a beției, iar ei scriu versuri despre niște floricele nu-mă-uita! De ce să nu scrie niște cântece moralizatoare pentru uz popular, lăsând deoparte miozotisul? Este o problemă socială! Mă rog, să-l înfățișeze și pe țăran, nu zic ba, dar să-mi arate un țăran înnobilat, un sătean, ca să zicem așa, dar nu un mujic. Să-l înfățișeze pe acest înțelept al satului în toată simplitatea lui, mă rog, chiar și în opinci - sunt de acord și cu asta –, dar să fie un țăran plin de virtuți, vrednic de invidia - o spun cu tot curajul - chiar și a unui prea-preaslăvit Alexandru Machedon. Eu cunosc Rusia, și Rusia mă cunoaște pe mine[lxv]: și tocmai de aceea o spun. Să-l zugrăvească pe acest țăran împovărat de o familie grea, poate și de apăsarea părului alb, să-l zugrăvească într-o izbă cu aer înăbușitor și încă flămânzit, să zicem, dar să mi-l zugrăvească mulțumit, supus, binecuvântându-și sărăcia, necum cârtind împotriva ei și cu totul nepăsător față de aurul celui bogat. Lasă bogătașul înduioșat și cuprins de milostenie sufletească să-i aducă singur, în sfârșit, la picioare aurul său; iar virtuțile țăranului să se unească cu acest prilej cu virtuțile boierului care mai e, pe deasupra, și mare demnitar. Săteanul și înaltul demnitar, atât de separați pe treptele sociale, se unesc, în sfârșit, în și prin virtute - iată o idee măreață! Dar așa, ce vedem noi? Pe de o parte petale de nu-mă-uita, iar pe de altă parte - un țăran beat țâșnind din cârciumă și alergând dezmățat pe uliță! Unde e poezia, mă rog? Unde este plăcerea estetică? Unde-i inteligența? Unde-i grația? Unde-i morala? Iertați-mă, dar așa ceva nu înțeleg și n-am să înțeleg niciodată!

— O sută de ruble îți rămân dator, Foma Fomici, pentru aceste vorbe! strigă entuziasmat Ejevikin.

— O să capete el pe dracu’ de la mine, îmi șopti bătrânul discret la ureche. Zăhărelul, zăhărelul!

— Ei da, așa mai zic și eu... Ai fost grozav, încuviință Obnoskin.

— Firește, firește! firește! exclamă unchiul, care ascultase cu cea mai mare atenție și se uita acum la mine triumfător.

— Ce temă grozavă de conversație! șopti el frecându-și mâinile, o discuție multilaterală, dracu' să mă ia! Foma Fomici, dă-mi voie să ți-l prezint pe nepotul meu, adăugă el cu afuziune. Și el se ocupă cu literatura - ți-l recomand.

Nici de data aceasta Foma Fomici nu luă în seamă recomandarea reînnoită a unchiului meu.

— Pentru Dumnezeu, unchiule, nu mă recomanda! i-am șoptit eu stăruitor.

— Ivan Ivanâci! se întoarse deodată Foma către Mizincikov, privindu-l țintă. Aș vrea să aud și părerea dumitale cu privire la cele discutate de noi.

— Părerea mea? Pe mine mă întrebi? răspunse Mizincikov, cu aerul omului trezit din somn.

— Da, părerea dumitale. Te întreb, pentru că țin la părerea unor oameni cu adevărat inteligenți, și nu la părerea unor deștepți problematici, care sunt deștepți numai pentru că cineva îi *recomandă neîncetat* ca atare, drept *savanți*, ba se întâmplă uneori să-i invite în mod special ca să-i arate ca la panoramele din bâlci sau așa ceva.

Aluzia mă viza direct, fără îndoială. Și totuși era limpede că Foma Fomici, care nu-mi acordase absolut nici o atenție, inițiase toată discuția aceasta despre literatură numai și numai pentru a orbi, a distruge, a strivi chiar de la primul pas, din primul moment pe deșteptul, pe savantul sosit de la Petersburg. Eram absolut convins de aceasta.

— Dacă vrei să știi părerea mea, apoi află... că sunt... de acord cu dumneata, răspunse Mizincikov oarecum în silă.

— Toți sunteți de acord cu mine! Mi-e și lehamite, observă Foma. Să-ți spun sincer, Pavel Semionâci, urmă el după o scurtă pauză, adresându-se iar lui Obnoskin, dacă îi păstrez respect nemuritorului Karamzin[lxvi], nu e nici pentru lucrările lui de istorie, nici pentru *Marfa starostița,* nici pentru *Vechea și noua Rusie*, ci tocmai pentru că a scris *Frol Silin*: o epopee măreață! Este o operă pur națională și va dănui în veacuri! O epopee sublimă!

— Firește, firește, firește! O *epocă* măreață! Frol Silin, un om plin de virtuți! Îmi aduc aminte că l-am citit; ba am și răscumpărat încă două fete iobage; îi priveam apoi poza și

plângeam. Nobilă trăsătură, îi cânta în strună lui Foma unchiul meu, radiind de bucurie.

Bietul unchiu-meu! Nu s-a putut abține să nu se amestece în această discuție *savantă*. Foma zâmbi cu răutate, dar nu-i ripostă.

— Dar și acum se scriu lucruri interesante, interveni prudent Anfisa Petrovna. De pildă, *Misterele Bruxelului*.

— N-aș fi de această părere, observă Foma, regretând parcă faptul. Nu demult am citit una dintre aceste poeme... Ce să spun! „Floricele de nu-mă-uita!“ Iar dacă e vorba să avem totuși o preferință, aș zice că dintre scriitorii mai noi îmi place cel mai mult „Perepiscik“[lxvii]: ce condei!

— „Perepiscik“! se însufleți Anfisa Petrovna, acela care trimite scrisori la revistă? Ah, e superb! Ce joc de cuvinte!

— Bine spus: joc de cuvinte. El, ca să zicem așa, jonglează cu pana. O extraordinară ușurință la scris!

— Și totuși, e cam pedant, strecură neglijent Obnoskin.

— Să zicem că-i pedant, nu zic ba; dar e un pedant simpatic, un pedant suplu, elegant! Desigur, nici una dintre ideile lui n-ar rezista unei critici serioase; dar te câștigă prin suplețea frazei! Un flecar - de acord, dar un flecar simpatic, un flecar elegant! Vă aduceți aminte, de pildă, într-un articol literar al său, el menționează undeva că are niște moșii?

— Moșii? se aprinse unchiul meu - admirabil! În ce gubernie?

Foma se opri, îl fixă un moment pe unchiul meu și continuă pe același ton:

— Ei bine, spuneți-mi, vă rog care este rațiunea, ce nevoie am eu, cititor, să știu că dumnealui are proprietăți? Ai niște moșii - să fii sănătos! Și totuși, cu câtă grație, cu cât umor descrie totul! E sclipitor de spiritual, un torent, o cascadă de vorbe de spirit! E un fel de Narzan al vorbelor de duh! Da, da, așa trebuie scris! Și cred că tocmai așa aș fi scris și eu, dacă acceptam să mă public în reviste...

— Poate că ai fi scris și mai bine, strecură cu respect Ejevikin.

— Ai și ceva melodic în frază! adăugă unchiul meu.

Foma Fomici își ieși, în sfârșit, din răbdări.

— Colonele, n-aș putea să te rog, bineînțeles, în modul cel mai delicat, să ne scutești de observațiile dumitale, lăsându-ne să ne ducem la bun sfârșit discuția noastră interesantă? Dumneata nu ești competent să-ți dai părerea în această discuție, nu ești

avizat! Așadar, te rog să nu ne tulburi această plăcută discuție literară. Vezi-ți de gospodăria dumitale, bea-ți ceaiul, dar... lasă în pace literatura. Ea nu va avea nimic de pierdut din cauza aceasta, te asigur!

Obrăznicia acestui om întrecea orice măsură. Nici nu știam ce să mai cred.

— Păi, n-ai spus chiar tu, Foma, de ceva melodic, îngăimă pierdut și jalnic unchiul meu.

— Exact. Dar eu am spus-o în cunoștință de cauză, am spus-o când trebuia; iar dumneata?

— Ei da! Noi am spus-o cu cap, bâzâi Ejevikin, agitându-se în jurul lui Foma Fomici. Cât despre cap, așa singurel cum suntem, de-abia ne ajută să ducem cu mintea noastră nevolnică, colea, vreo două ministere, iar la nevoie îl învârtim cumva și pe al treilea - așa suntem noi!

— Iar am scrântit-o, vasăzică! conchise unchiul meu, zâmbind cu blândețea ce-l caracteriza.

— Bine că recunoști cel puțin, îl aprobă Foma.

— Nu-i nimic, Foma, nu mă supăr. Știu că mă oprești, fiindcă îmi ești prieten, îmi ești ca un frate. Chiar eu te rugasem în privința asta și foarte bine că o faci! E spre binele meu! Îți mulțumesc și mă voi strădui să-mi fie de învățătură.

Răbdarea mea se apropia de sfârșit. Tot ce auzisem înainte despre Foma Fomici mi se păruse atunci cam exagerat. Dar acum, după ce am asistat la toată scena aceasta, mi-am dat seama că realitatea întrecea orice închipuire. Nu-mi venea să-mi cred urechilor; nu puteam înțelege, nu eram în stare să leg laolaltă atâta îndrăzneală neobrăzată, atâta pornire tiranică, un asemenea despotism - de o parte și atâta credulitate naivă, o asemenea robie acceptată de bunăvoie– de cealaltă parte! De altfel, am avut impresia că și unchiul meu se simțea contrariat de atâta insolență. Se vedea limpede după fața lui. Ardeam de dorința să mă încaier cumva cu Foma, să-i dau o ripostă, fie chiar și trântindu-i cu toată furia vreo grosolănie mai usturătoare, iar încolo - fie ce-o fi! Gândul acesta mă întărâta. Pândeam cu nerăbdare momentul prielnic, fără să-mi dau seama că în ardoarea frământării îmi turtisem complet borurile pălăriei. Dar ocazia nu se ivea: Foma era hotărât să-mi ignore total prezența.

— E adevărat, e adevărat ce spui tu, Foma, continuă unchiul meu, străduindu-se să-i fie pe plac și să împrăștie cumva impresia neplăcută lăsată de apostrofările lui Foma. Ai o mare calitate că spui adevărul drept în față, Foma, și-ți mulțumesc. Omul trebuie să cunoască mai întâi despre ce este vorba și apoi să-și dea cu părerea. Recunosc, am greșit! Am mai pățit eu o dată așa ceva. Închipuiește-ți, Serghei, a trebuit odată să examinez pe cineva... Vă apucă râsul, nu-i așa? Ei bine, vă rog să mă credeți că m-am pomenit în situația de examinator! Am fost invitat la o instituție școlară să asist la examene și m-am așezat alături de examinatori, în semn de onoare, ca să zic așa, și fiindcă aveau acolo un scaun liber. Nici nu vă închipuiți ce sperietură am tras: habar n-aveam de nici o știință! Ce mă fac! Aveam sentimentul că din clipă în clipă au să mă scoată și pe mine la tablă! Pe urmă mi-a trecut panica și, la un moment dat, am început să pun și eu întrebări. Țin minte că am întrebat: cine a fost Noe? În general, trebuie să spun că elevii dădeau niște răspunsuri excelente. După aceea m-au invitat la o gustare și am băut șampanie pentru prosperarea învățământului. O instituție admirabilă!

Foma Fomici și Obnoskin se prăpădeau de râs.

— Am râs și eu după aceea! strigă unchiul, râzând foarte fericit că a reușit să mai înveselească lumea. Ascultă, Foma, fie ce-o fi! Ca să vă mai distrez puțin, vreau să vă povestesc cum m-am făcut de râs odată... Închipuiește-ți, Serghei, eram cu garnizoana la Krasnogorsk...

— Dă-mi voie să te întreb, colonele: va dura mult istorisirea dumitale? îl întrerupse Foma.

— Ah, Foma! de-ai ști ce întâmplare nostimă; o să vă prăpădiți de râs. Ascultă numai, e nostimă de tot. Să vă spun cum m-am făcut de râs.

— Eu totdeauna ascult cu plăcere istorioarele dumitale de acest gen, declară Obnoskin căscând.

— N-avem încotro, trebuie să-l ascultăm, decise Foma.

— E ceva drăguț de tot, crede-mă, zău, Foma. Vreau să vă povestesc cum m-am făcut odată de râs, Anfisa Petrovna. Ascultă și tu, Serghei: e și instructiv întrucâtva. Ne aflam cu garnizoana la Krasnogorsk (începu unchiul meu, radiind de bucurie, cu vorbirea-i pripită, făcând numeroase digresiuni și presărând-o cu o mulțime de fraze incidente, cum obișnuia

totdeauna când se apuca să povestească ceva pentru plăcerea ascultătorilor). Chiar în seara sosirii în oraș, mă duc la teatru. Era acolo o artistă admirabilă, Kuropatkina, care mai târziu a fugit cu căpitanul de husari Zverkov, chiar de la teatru, fără să-și fi terminat rolul: au trebuit să întrerupă spectacolul și să lase cortina înainte de sfârșitul piesei... Ce bestie mai era și acest Zverkov; juca cărți, bea, nu fiindcă era un bețiv, ci de dragul prieteniei, îi plăcea să petreacă cu camarazii. Dar și când scăpa frâul și o lua razna - uita totul: unde stă, în ce țară trăiește, cum îl cheamă... Într-un cuvânt, absolut totul; încolo, era un băiat excelent... Și așa, mă duc eu la teatru. În pauză dau să ies pe culoar și-l întâlnesc pe fostul meu camarad Kornouhov... Un băiat admirabil și un element excepțional, ce mai!... E drept că nu ne văzuserăm de vreo șase ani. Mă rog, a făcut toată campania, un șir de ordine și decorații pe piept; acum nu demult am auzit că s-a lăsat de militărie și a îmbrățișat cariera civilă și a ajuns consilier de stat titular plin; grade serioase, nu glumă! Și așa, amândoi bucuroși la culme, ne-am așezat în loja mea și ne-am angajat într-o discuție însuflețită. În loja de alături ședeau trei doamne; cea din stânga era de o urâțenie cum nu mai văzuse lumea... Mai târziu am aflat că era o femeie admirabilă, mamă de copii, își fericise bărbatul etc. Ei bine, dracu' mă pune și-i spun lui Kornouhov: „Ascultă, dragă, nu știi cine-i slutenia asta?“ „Care?“ „Doamna de colo.“ „Păi e o vară de a mea.“ Haiti! am făcut-o de oaie! Închipuiți-vă mutra mea! Ca s-o dreg, îi șoptesc repede: „Dar nu aceea; unde te uiți? ailaltă.“ „E sora-mea“, zice. Ptiu, diavole! Și era soră-sa frumușică foc, un bujor de fată, s-o sorbi din ochi; îmbrăcată lux: broșe, mănuși, brățări - într-un cuvânt, ca un heruvim; s-a măritat după aceea cu un om foarte de treabă, unul Pâhtin; cică s-au cununat fără consimțământul părinților; acum însă, totul merge minunat: sunt bogați; părinții nu mai pot de bucurie!... Ei bine, să intru în pământ, nu altceva. Și tot nu mă astâmpăr. „Nu, frate, zic, nu aia de la margine, cea din mijloc.“ „Cea din mijloc? Păi e nevastă-mea“... Între noi fie vorba, era o femeie durdulie și apetisantă, de-ți venea s-o mănânci toată, de plăcere... „Ascultă, zic, dacă n-ai văzut încă niciodată un imbecil, iată-l în fața ta, ai ocazia să-l contempli în carne și oase, poartă și o căpățână: reteaz-o fără milă!“ Râde. După spectacol m-a prezentat acestor doamne și trebuie să le fi povestit, pișicherul, pățania mea, căci

le vedeam râzând între ele cu mult haz! Și, drept să vă spun, niciodată n-am petrecut așa de bine ca în seara aceea. Ca să vezi, frate Foma, cum poate cineva să se facă de râs uneori! Ha-ha-ha-ha!

În zadar râdea însă bietul unchiu-meu; în zadar își trecea privirea veselă și blajină de la un chip la altul: o liniște mormântală a fost singurul răspuns la istorisirea lui hazlie. Foma Fomici se închise într-o mutenie sumbră, care îi contamină parcă pe toți ceilalți; numai Obnoskin zâmbi ușor, gândind anticipat la săpuneala strașnică ce era să se abată asupra unchiului. Acesta se fâstâci deodată, făcându-se roșu ca racul. Atâta i-a trebuit lui Foma.

— Ei, ai terminat? întrebă el, în cele din urmă, adresându-se cu un aer grav povestitorului nedumerit.

— Am terminat, Foma.

— Și ești mulțumit?

— Cum adică să fiu mulțumit, Foma? zise cu amărăciune bietul unchi.

— Te simți în apele tale acum? Ești mulțumit că ai zădărnicit o discuție literară atât de plăcută într-un cerc de prieteni, întrerupându-i pentru a-ți satisface amorul propriu meschin?

— Ei lasă, Foma, am vrut doar să vă distrez pe toți, când colo tu...

— Să ne distrezi? strigă Foma înflăcărându-se subit, păi dumneata nu ești în stare decât să-i indispui pe toți și nicidecum să ne distrezi. Să ne distrezi! Dar îți dai seama că istorisirea dumitale e aproape imorală? Nu mai spun: necuviincioasă - asta se înțelege de la sine... Ne-ai declarat acum, cu o nemaipomenită brutalitate și nesimțire, că ți-ai bătut joc de inocența întruchipată, de o femeie din lumea bună, numai pentru faptul că n-avusese onoarea să-ți placă dumitale. Și ai vrut ca noi, noi toți să râdem împreună cu dumneata, adică să te aprobăm, să-ți aprobăm o faptă necuviincioasă și grosolană; și numai pentru că ești stăpânul acestei case! Voia dumitale, colonele, poți să-ți cauți în acest scop un cerc de lingușitori, de adulatori, admiratori și parteneri, poți să ți-i comanzi chiar de peste graniță, mărindu-ți suita, în detrimentul și cu desconsiderarea totală a unei sincere și nobile porniri sufletești; dar Foma Opiskin nu va deveni niciodată un lingușitor, o periuță

de dinți, un linge-blide, o licheluță a dumitale! De acest lucru, te asigur, să n-ai nici o îndoială!...

— Vai, Foma! Nu m-ai înțeles deloc!

— Ba nu, colonele, te-am dibuit eu de mult, te cunosc și te înțeleg prea bine! Te roade cel mai deșănțat orgoliu; ai pretenția de a fi extrem de spiritual și inteligent, dar uiți că aptitudinea de a fi spiritual se tocește din pricina veleităților exagerate. Dumneata...

— Dar isprăvește, te rog, Foma! Ține seamă măcar de faptul că nu suntem singuri...

— E atât de trist să vezi toate astea, colonele, iar văzându-le - e cu neputință să taci. Sunt un om sărac și *stau* la mama dumitale. Oricine și-ar putea închipui că te lingușesc prin tăcerea mea; ori, eu nu accept ca *un imberb* oarecare să mă ia drept lingăul și întreținutul dumitale! Poate că, intrând aici adineauri, anume mi-am forțat nota de sinceritate, anume a trebuit să recurg și la niște expresii prea dure; și am procedat așa, fiindcă dumneata însuți mă pui într-o asemenea situație. Mă tratezi cu atâta superioritate și trufie, încât cei de față ar putea să mă considere drept un sclav, un întreținut al dumitale. Se vede că îți face plăcere să mă înjosești în fața *unor necunoscuți*, deși îți sunt egal, m-ai auzit? egal în toate privințele. Ba s-ar putea ca tocmai *eu* să fiu acela care te îndatorez, *eu* îți fac cinste și un bine prin faptul că stau la dumneata, și nu *dumneata* mie. Mă simt mereu umilit; iată de ce sunt nevoit să-mi scot singur în evidență poziția și locul, să mă laud singur - nu ți se pare firesc? Eu nu pot să tac, trebuie să vorbesc, trebuie să protestez cu promptitudine, și ca atare îți declar verde în ochi că dumneata ești un invidios fenomenal! Văzând, de pildă, că cineva, într-o discuție sinceră, amicală, își dovedește fără să vrea cunoștințele, erudiția, gustul, te-ai și simțit nemulțumit, ros de invidie, mânat de ambiția de a te etala: „Ia să-mi arăt, adicătelea, și eu cunoștințele și gustul!“ Dar ce gust poți avea dumneata, iertată să-mi fie întrebarea! În domeniul frumosului înțelegi cam tot atâta - scuză-mă, colonele - cât pricepe, să zicem, boul în carnea de vită! E cam brutal spus, cam grosolan - recunosc; dar cel puțin, am vorbit deschis, cu sinceritate și temei. Așa ceva nu vei auzi din partea unor lichele cum sunt lingăii dumitale, colonele.

— Vai, Foma...

— Aha! „Vai, Foma!“ Se vede că adevărul ustură ochii. Dar să lăsăm asta; vom mai sta noi de vorbă cu alt prilej, iar acuma dă-mi și mie voie să distrez puțin publicul. Ajunge cât ai strălucit dumneata până acum, Pavel Semionâci! Te-ai uitat la acest monstru marin cu chip de om? De mult îl observ ce face. Uită-te bine la el: parcă ar vrea să mă înghită de viu, așa, pe de-a-ntregul.

Era vorba de Gavrila. Bătrânul servitor stătea în picioare lângă ușă și într-adevăr privea cu multă amărăciune cum este admonestat stăpânul său.

— Am și eu chef să vă ofer un spectacol, Pavel Semionâci. Auzi, cioară, fă-te-ncoa’! Da, da, binevoiți să vă apropiați, veniți cât mai aproape, Gavrila Ignatici! Acesta este, după cum îl vedeți, Gavrila; pentru purtare necuviincioasă și drept pedeapsă învață acum dialectul francez. Eu, asemenea lui Orfeu, îmblânzesc moravurile de pe aceste meleaguri, dar nu prin cântece, ci cu ajutorul graiului francez. Ei bine, franțuzule, musiu *șematon* - nu poate suferi când i se spune: musiu *șematon* - știi lecția?

— Am învățat-o, răspunse Gavrila, lăsând capul în jos.

— Și acum: *Parle-vu franse?*

— *Vui, musie, je le parl en pe...* [lxviii]

Nu știu, ori figura jalnică a lui Gavrila când pronunța aceste fraze franțuzești a fost cu pricina, ori dorința lui Foma de a stârni râsul tuturor fu ghicită de ceilalți, fapt este că toți cei prezenți izbucniră în hohote de râs de îndată ce Gavrila începu să bolborosească. Până și generăleasa binevoi să schițeze un zâmbet. Anfisa Petrovna, răsturnându-și capul pe speteaza divanului și acoperindu-și fața cu evantaiul, scotea niște țipete ascuție. Dar hazul deveni delirant mai ales când Gavrila, văzând ce întorsătură ia această probă de examen, nu mai putu să rabde, scuipă cu năduf și zise: „Iată în ce hal de rușine mi-a fost dat să ajung la bătrânețe!“

Foma Fomici se formaliză pe loc.

— Cum? Ce-ai spus? Îndrăznești să fii obraznic?

— Ba nu, Foma Fomici, răspunse cu demnitate Gavrila, cuvintele mele nu sunt obrăznicie și n-are dreptul un șerb ca mine să fie obraznic față de un boier căftănit de rânduiala nașterii ca tine. Știut este că orice om poartă în el chipul lui Dumnezeu, e făcut după chipul și asemănarea sa. Am șaizeci și

doi de ani împliniți. Taică-meu îl ținea minte pe Pugaciov-tâlharul, iar bunicu-meu a fost spânzurat împreună cu boierul Matvei Nikitici - Dumnezeu să-i ierte pe amândoi - pe aceeași creangă de copac, drept care răposatul stăpân Afanasi Matveici l-a luat pe tata sub oblăduirea sa și mare cinste i-a arătat alegându-l pe el dintre toți să-i fie *camardin*, iar apoi, până la sfârșitul zilelor sale, a fost intendent la conac. Cât despre mine, înălțimea-ta, Foma Fomici, cu toate că sunt un biet șerb boieresc, așa rușine nu mi-a fost dat să pățesc de când sunt!

Spunând acestea, Gavrila își desfăcu brațele în lături și-și lăsă capul în jos. Unchiu-meu îl urmărea cu neliniște.

— Ei lasă, lasă, Gavrila! interveni el. Ce rost are atâta vorbă, ajunge!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, bâigui Foma pălind ușor la față, cu un zâmbet silit. Lasă-l să vorbească; de altfel, sunt roadele educației dumitale...

— Și am să spun totul, continuă Gavrila cu o îndârjire la care nimeni nu s-ar fi așteptat de la el, n-am să ascund nimic! Chiar de mi-ar lega mâinile, limba n-au cum să mi-o lege! Ca să vezi, Foma Fomici, până și pe mine, un om de izbelițe, un păcătos, un vierme, cum sunt în ochii tăi, într-un cuvânt un rob, până și pe mine nu mă rabdă inima când sunt înjosit. Am datoria să te slujesc și să te respect cu umilință oricând, fiindcă m-am născut rob și orice îndatorire se cuvine să mi-o fac cu teamă și supunere. De te așezi să scrii carte, sunt dator să nu îngădui ca cineva să intre la tine, pentru ca să nu te tulbure de la treabă - asta-i slujba mea adevărată. Să-ți aduc ce ai nevoie, să te servesc cu cele trebuitoare - o fac; o fac cu toată dragostea și străduința. Dar ca să fiu pus la bătrânețe să-mi stâlcesc vorba într-o limbă păsărească de peste mări și țări, și-apoi să mă fac de râsul lumii, asta nu pot s-o rabd! Păi, crezi că mai pot intra eu acum în odăile slujitorilor? „Franțuzu', mi se strigă, a venit franțuzu'!" Nu, cucoane Foma Fomici, nu sunt numai eu, sărmanul de mine, care gândesc așa, dar toți oamenii cu scaun la cap au început să vorbească într-un glas că te-ai făcut hain la inimă și că stăpânul nostru în fața dumitale se poartă ca un copilaș neputincios; îi fi dumneata fecior de ghinărar, și puțin o fi rămas să ajungi chiar și ghinărar, dar ești așa de hain, cum poate fi numai un adevărat *tartor*!

Gavrila isprăvi. Eu nu mai puteam de bucurie. Foma Fomici ședea palid de mânie în mijlocul consternării generale și părea că nu-și poate veni în fire din buimăceala în care-l azvârlise lovitura de trăsnet a revoltei lui Gavrila; aveai impresia că în clipa aceea el stă să cumpănească cum anume să-și manifeste supărarea. În sfârșit, explozia se declanșă.

— Cum! A cutezat să mă insulte pe mine! Pe mine! Dar aceasta este răzvrătire! urlă Foma, sărind de pe scaun.

După el sări și generăleasa și începu să plesnească din palme. Se iscă un tărăboi nemaipomenit. Unchiu-meu se năpusti asupra lui Gavrila, îmbrâncindu-l pe ușă afară.

— În lanțuri, să fie pus în lanțuri! țipa generăleasa. Să-l trimiți îndată la oraș, să fie dat la ostășie, Egoruṣka! De nu, să știi că niciodată nu vei avea binecuvântarea mea. Chiar acum să mi-l pui în obezi și să-l trimiți la oaste.

— Cum! striga mereu Foma, un rob! un haldeu! un țopârlan! A cutezat să mă insulte pe mine! El, el, otreapă cu care îmi șterg cizma! El să îndrăznească să-mi spună *tartor*!

Luându-mi inima în dinți, am făcut cu hotărâre câțiva pași înainte.

— Mărturisesc că în cazul de față sunt întru totul de acord cu părerea lui Gavrila, am spus eu uitându-mă drept în ochii lui Foma Fomici și tremurând de emoție.

A fost atât de surprins de intervenția mea, încât în primul moment părea că nici nu-i vine să-și creadă urechilor.

— Dar asta ce-o mai fi? izbucni el în sfârșit năpustindu-se furios împotrivă-mi și străpungându-mă cu ochii lui mici și injectați de sânge. Cine ești tu, mă rog, și de unde ai picat?

— Foma Fomici... încercă să-l potolească unchiul meu fâstâcit cum era, este Serioja, nepotul meu...

— Savantul! zbieră Foma ca din gură de șarpe, ăsta e savantul? *Liberté - égalité - fraternité! Journal des Débats!* Tra-la-la și hop așa! Cu mine n-o să-ți meargă, nene! Aici nu e Petersburg, nu mă duci tu pe mine! Scuip de zece ori pe *de-debaurile* tale! O fi pentru tine *de-debà*, dar, după mine, nu face nici o parà! „Savantul!“ Păi cât știi tu acum - eu de șapte ori am lepădat pe drum. Așa savant ești tu!

Dacă nu l-ar fi reținut cei de alături, ar fi sărit, probabil, și cu pumnii la mine.

— Dar nu vedeți că e beat? am zis eu, rotindu-mi împrejur privirea plină de uimire.

— Cine? Eu? strigă Foma ca ieșit din minți.

— Da, dumneata!

— Beat, zici?

— Da, beat.

La aceasta, Foma nu mai putu rezista. Scoase un țipăt, de parcă l-ar fi înjunghiat cineva și se năpusti afară din sufragerie. Generăleasa intenționase, parcă, să leșine, dar, răzgândindu-se, alergă înnebunită în urma lui Foma Fomici. După ea se repeziră și toți ceilalți, iar la urmă dispăru și unchiu-meu. Când mi-am venit în fire și m-am uitat împrejur, în încăpere nu mai rămăsese decât Ejevikin, care zâmbea frecându-și mâinile.

— Mi-ai făgăduit adineauri să-mi povestești ceva despre un iezuit, mi-a spus el insinuant.

— Poftim? l-am privit eu cu nedumerire, fără să înțeleg despre ce este vorba.

— Mi-ai făgăduit adineauri să-mi spui o anecdotă despre un iezuit...

Am pornit în fugă spre terasă și de acolo am coborât în parc. Mi se învârtea capul și nu mai știam pe ce lume mă aflu.

VIII. Declarația de dragoste

Cam un sfert de oră am rătăcit prin parc până să-mi revin, enervat la culme și foarte nemulțumit de mine însumi, reflectând la ceea ce urma să fac de aci încolo. Soarele scăpăta. Deodată, la cotitura unei alei întunecoase, mă pomenesc față în față cu Nastenka. Avea ochii plini de lacrimi pe care le ștergea cu batista.

— Te căutam, îmi zise ea.

— Și eu te căutam pe dumneata. Spune-mi, te rog, nu cumva mă aflu într-o casă de nebuni?

— De ce, adică, într-o casă de nebuni? zise ea pe un ton puțin ofensat, privindu-mă țintă în ochi.

— Păi, dacă nu este o casă de nebuni, ce înseamnă tot ce se petrece aici? Pentru numele lui Dumnezeu, dă-mi un sfat, ajută-mă! Unde o fi unchiul meu acum? Pot să mă duc să-l caut? Sunt foarte fericit că te-am întâlnit: poate că mă povățuiești ce am de făcut.

— Mai bine să nu te duci la ei. Crede-mă, nici eu n-am mai putut rămâne acolo.

— Dar unde sunt ei acum?

— Cine să-i mai știe? S-or fi dus iar în grădină, zise ea enervată.

— Care grădină?

— Săptămâna trecută Foma Fomici începu într-o zi să zbiere că nu mai rămâne în casa asta și la un moment dat o luă la fugă, se opri în grădina de zarzavat, apucă din bordei o cazma și începu să sape la straturi. Nu știam ce să credem: o fi înnebunit cumva? „Iată, zice, ca să nu-mi spună nimeni mai târziu că am mâncat pâinea altuia degeaba, voi săpa la grădină și astfel voi plăti prin muncă pâinea pe care am mâncat-o și apoi plec. Iată unde m-au adus!“ Iar toți ceilalți plângeau cu lacrimi amare și aproape să cadă în genunchi în fața lui; îi smulgeau cazmaua din mâini, dar el nu se lăsa și-i da înainte; a săpat tot stratul de ridichi. După ce i s-a dat nas o dată, nu este exclus să mai încerce și acum, repetând figura. De la el te poți aștepta la orice.

— Și dumneata... dumneata o spui cu atâta calm! strigai eu, indignat peste măsură.

Nastenka mă străfulgeră cu privirea.

— Iartă-mă, dar nici nu mai știu ce vorbesc! Ascultă, dumneata știi pentru ce am venit eu aici?

— N... nu, răspunse ea îmbujorându-se și un sentiment de jenă penibilă se oglindi pe chipul ei frumos.

— Te rog să mă ierți, am continuat eu, acum sunt cam enervat și simt că altfel ar fi trebuit să încep această discuție cu dumneata... Mai ales că... Dar fie! Sunt convins că în asemenea chestiuni sinceritatea este calea cea mai bună. Mărturisesc... adică voiam să spun... dumneata cunoști intențiile unchiului meu? Mi-a poruncit să-ți cer mâna...

— Vai, ce absurditate! Nici să nu-mi vorbești despre asta, te rog! zise ea întrerupându-mă brusc și sângele îi năvăli iar în obraji.

Am rămas contrariat.

— De ce: absurditate? Doar mi-a scris chiar el...

— Vasăzică, ți-a scris totuși? întrebă ea cu vioiciune. Vai, ce om! Mi-a promis doar să nu-ți scrie! Ce prostie! Doamne, Doamne, ce prostie!

— Iartă-mă, am murmurat eu neștiind ce să mai spun, poate că am procedat imprudent, brutal... Dar împrejurările... Gândește-te la ceea ce se petrece în jurul nostru...

— Dar te rog, nu te scuza! Crede-mă că și așa îmi vine greu să aud ceea ce-mi spui; să știi totuși că aș fi deschis chiar eu vorba ca să aflu ceva mai precis... Vai, ce rău îmi pare! Și zici că ți-a scris! De asta mă temeam cel mai mult! Doamne, ce om! Iar dumneata ai crezut și ai sosit în mare grabă! Dar nu era nevoie deloc!

Nici nu căuta să-și ascundă supărarea. Situația mea în acel moment nu era deloc de invidiat.

— Mărturisesc, nu mă așteptam, am bâguit eu încurcat, o asemenea întorsătură... am crezut... dimpotrivă...

— Așadar, ai crezut? rosti ea cu ușoară ironie, mușcându-și buza. Știi... te-aș ruga să-mi arăți scrisoarea pe care ți-a trimis-o.

— Bine.

— Te rog numai să nu te superi pe mine, să nu te simți jignit; și așa avem destule necazuri! zise ea cu glas rugător, în timp ce pe buzele ei frumoase înflorea un surâs ironic.

— O, te rog să nu mă consideri drept un prost! strigai eu cu însuflețire. Dar poate că ești pornită împotriva mea? Poate că ți s-a vorbit cine știe ce despre mine? Poate că ți-ai făcut o idee proastă despre mine pentru că m-am prezentat acolo atât de caraghios? Dar, te asigur, n-au nici o importanță toate astea. Crezi că nu-mi dau seama de ridicolul situației mele în acest moment? Să nu râzi, te rog, de mine! Nici nu mai știu ce vorbesc... Și toate ponoasele se trag din cauza celor douăzeci și doi de ani ai mei afurisiți!

— Dumnezeule! Dar ce are a face?...

— Cum ce are a face? Păi, cine n-are decât douăzeci și doi de ani își poartă vârsta scrisă pe frunte, ca mine, de pildă, când am năvălit adineauri în mijlocul sufrageriei sau când stau ca acum în fața dumitale... Afurisită vârstă!

— O, nu, nu! răspunse Nastenka abia stăpânindu-și râsul. Sunt convinsă că ai un suflet bun, că ești și drăguț, și deștept, crede-mă, ți-o spun sincer! Atâta numai... că ești prea orgolios. Dar defectul acesta e remediabil.

— Am impresia că orgoliul meu nu întrece măsura.

— Ba da. Adu-ți aminte ce disperat erai adineauri, când te-ai fâstâcit, și de ce, mă rog? Pentru că ai avut ghinionul să te poticnești la intrare!... Dar ce drept ai avut dumneata să-l faci de râs pe bunul și mărinimosul dumitale unchi, care ți-a făcut atâta bine? De ce ai vrut să arunci asupra lui ridicolul în care te-ai pomenit dumneata? A fost un gest urât și ar fi trebuit să-ți fie rușine! Nu-ți face deloc cinste și, mărturisesc, în clipa aceea mi-ai fost tare antipatic, așa să știi!

— Este adevărat! M-am purtat ca un neghiob! Mai mult: ca un nemernic! Ai observat asta, și pentru mine este cea mai mare pedeapsă! Ceartă-mă, râzi de mine, dar ai și bunătatea să mă asculți: poate că, în cele din urmă, îți vei schimba părerea despre mine, am adăugat eu îndemnat de un sentiment straniu, mă cunoști încă prea puțin, dar când ai să mă cunoști mai bine, atunci... poate că...

— Pentru numele lui Dumnezeu, să lăsăm asta! exclamă Nastenka cu vădită nerăbdare.

— Bine, bine, să lăsăm! Dar... când aș putea să te mai văd?

— Cum adică, să mă vezi?

— Dar nici nu pot să-mi închipui ca aceasta să fie ultima noastră discuție! Nastasia Evgrafovna, te implor, acordă-mi o întâlnire, chiar astăzi, dacă se poate. Deși, acum se înserează. Atunci, mâine dimineață, dacă se poate, cât mai devreme; las vorbă să fiu trezit în zori. Știi, acolo, lângă helești, este un chioșc. Eu cunosc bine locul și toate potecile. Doar am crescut aici de mic.

— O întâlnire? Dar pentru ce? Nu stăm de vorbă chiar și în clipa asta?

— Deocamdată nu știu nimic, Nastasia Evgrafovna. Vreau să aflu mai întâi totul de la unchiul meu. Ar fi cazul să-mi spună, în sfârșit, totul, să mă lămurească, și atunci poate că voi avea și eu să-ți spun ceva foarte important...

— Nu, nu! Nu trebuie, nu trebuie! strigă Nastenka, să terminăm totul acum, dintr-o dată, ca pe urmă să nu mai fie nevoie să pomenim despre asta. Iar în chioșcul acela nu are nici

un rost să te duci: te asigur că eu nu voi veni și să-ți iasă din cap toate prostiile astea - te rog foarte serios...

— Vasăzică, unchiul meu a procedat cu mine ca un smintit! am strigat eu într-un acces de ciudă nemăsurată. De ce m-a chemat atunci?... Dar stai, un moment, ce larmă se aude?

Ne aflam aproape de conac. Prin ferestrele deschise se auzea larmă de glasuri și țipete cu totul ciudate.

— Dumnezeule! strigă ea pălind. Au început iarăși! Am presimțit eu!

— Ai presimțit, zici? Nastasia Evgrafovna, încă o întrebare. N-am, desigur, nici un drept, dar îmi permit să-ți pun această ultimă întrebare spre binele tuturor. Spune-mi - și secretul va rămâne în mine ca într-un mormânt - spune-mi sincer: unchiul e îndrăgostit de dumneata sau nu?

— Ah! să-ți iasă din cap o dată pentru totdeauna prostia asta! strigă ea mâniată la culme. Auzi vorbă! Dacă era îndrăgostit, n-ar fi căutat să mă mărite cu dumneata, adăugă apoi cu un zâmbet amar. Dar de unde și până unde ți-a venit un asemenea gând? Cum de nu-ți dai seama despre ce este vorba? Auzi strigătele acelea?

— Păi.. e vocea lui Foma Fomici...

— Foma Fomici, firește; dar din cauza mea s-au iscat toate acestea, pentru că și ei toți susțin același lucru, aceeași absurditate pe care ai spus-o și dumneata; și dumnealor cred că el este îndrăgostit de mine. Și pentru că sunt o fată săracă, neajutorată, de ce nu m-ar împroșca cu noroi? Parcă ce-i costă? Ei vor să-l însoare cu alta, și-l îndeamnă să mă alunge din casă, să mă trimită la tatăl meu, pentru mai multă siguranță. Dar cum încearcă numai să deschidă vorba despre asta, el se face foc; e gata să-l sfâșie chiar și pe Foma Fomici. Iată de ce țipă ei acum; inima îmi spune că despre asta-i vorba.

— Așadar, e adevărat ce-am auzit! Vasăzică, se va însura negreșit cu Tatiana!

— Care Tatiana?

— Tâmpita aia.

— Nu-i deloc tâmpită! Are suflet bun. N-ai dreptul să vorbești așa! Are o inimă nobilă, mult mai nobilă decât atâția alții. Nu-i vina ei că este nefericită.

— Iartă-mă. Să zicem că în privința asta ai perfectă dreptate; dar nu cumva greșești în chestiunea esențială? Cum se face că

ei, după cum ai putut observa, au o atitudine binevoitoare față de tatăl dumitale? Păi, dacă ar fi fost atât de porniți împotriva dumitale, după cum susții, încât ar vrea să te alunge de aici, atunci și împotriva lui ar fi fost porniți și nu i-ar fi arătat atâta bunăvoință.

— Dar dumneata nu vezi ce e în stare să facă pentru mine tatăl meu? Face pe bufonul ca să-i amuze. Ei îl acceptă tocmai pentru că a știut să intre pe sub pielea lui Foma Fomici. Întrucât însă Foma Fomici a fost și el atâta vreme bufon, acum se simte măgulit să aibă și el bufoni. Și cum crezi: pentru cine face tatăl meu toate astea? Pentru mine, numai și numai de dragul meu. Dacă ar fi după firea lui, pentru el personal n-ar scoate pălăria în fața nimănui. Poate că în ochii unora el apare caraghios. Dar în realitate este un om minunat, un suflet generos și nobil! Își închipuie nu știu de ce - și nu pentru că primesc aici o leafă bunicică, crede-mă - el își închipuie că pentru binele meu e preferabil să rămân aici, în casa aceasta. Dar, până la urmă, am izbutit să-l conving. I-am scris categoric. A venit să mă ia de aici și, de va fi nevoie, plecăm chiar mâine, pentru că lucrurile au ajuns până acolo, încât ăștia sunt gata să mă sfâșie și sunt sigură că toate țipetele astea de acum s-au stârnit din pricina mea. Ei *îl* vor sfâșia din cauza mea, *îl* vor distruge! Iar *el* e pentru mine ca un adevărat tată, auzi, mai mult decât propriul meu tată! Nu vreau să mai aștept. Știu mai mult decât ceilalți. Plec mâine, plec chiar mâine! Cine știe: poate că atunci vor mai amâna pentru un timp și nunta lui cu Tatiana Ivanovna... Uite că ți-am spus acum totul. Transmite-i și lui, pentru că n-aș mai vrea acum să stau de vorbă cu el: suntem supravegheați și mai ales Perepelițîna aceasta ne urmărește pas cu pas. Spune-i *lui* să nu se neliniștească pentru mine, spune-i că prefer să mănânc pâine neagră și să stau în izba tatălui meu decât să fiu cauza chinurilor la care *el* este supus aici zilnic. Sunt o fată săracă și soarta mea e să trăiesc în sărăcie. Dar, Dumnezeule mare, ce zarvă! Ce țipete! Oare ce s-o fi petrecând acolo? Ei bine, cu orice risc, trebuie să mă duc la ei! Am să le-o spun; am să le-o spun verde în ochi; le-o spun chiar eu, orice s-ar întâmpla! Trebuie s-o fac! Rămâi cu bine!

Nastenka dispăru în fugă. Am rămas nemișcat, țintuit locului, fiind pe deplin conștient de rolul ridicol pe care a trebuit să-l execut și cu totul nedumerit la gândul cum se vor sfârși toate

acestea. Mi-era milă de biata fată și mă temeam și pentru unchiu-meu. Deodată răsări lângă mine Gavrila. Tot mai ținea în mână faimosul său caiețel.

— Vă poftește unchiul! zise el cu voce tristă.

Mi-am revenit deodată.

— Unchiul? Unde e? Ce-i cu el?

— E în sufragerie. Acolo unde ați binevoit să luați adineauri ceaiul.

— Cine mai este acolo?

— E singur. Vă așteaptă.

— Pe cine? Pe mine?

— A trimis și după Foma Fomici. S-au dus zilișoarele noastre frumoase! adăugă el suspinând adânc.

— A trimis să-l cheme pe Foma Fomici? Hm! Dar ceilalți unde sunt? Cucoana mare unde este?

— În iatacul dumnealor. Au leșinat și acum zac în nesimțire, iar lacrimile le curg șuvoi.

Discutând astfel, ajunserăm la terasă. Se întunecase de-a binelea. Într-adevăr, unchiul meu era singur în aceeași încăpere unde se produsese ciocnirea mea cu Foma Fomici și se plimba în lung și în lat cu pași mari. Pe masă fuseseră așezate sfeșnice cu lumânări aprinse. Văzându-mă, unchiu-meu se repezi la mine și-mi strânse mâinile cu căldură. Era palid și respira greu; mâinile îi tremurau și un fior nervos îi zguduia din când în când tot corpul.

IX. Excelența-voastră

— Dragul meu! Totul s-a sfârșit, am luat o hotărâre irevocabilă! rosti el aproape în șoaptă, cu un fel de accente tragice.

— Unchiule! Am auzit niște țipete și eram îngrijorat!

— Da, dragul meu; și țipete, și zarvă; se întâmplă să auzi tot felul de țipete! Măicuța a leșinat și acum toate s-au întors pe dos. Dar eu sunt hotărât și n-am de gând să cedez. Acum nu mă

mai tem de nimeni, Serioja. Vreau să le dovedesc că am și eu caracter - și le-o voi dovedi! De aceea am trimis să te cheme, ca să mă ajuți să le-o dovedesc... Mi se frânge inima, Serioja... Dar trebuie, sunt dator să procedez cu cea mai mare fermitate. Dreptatea e neînduplecată!

— Dar ce s-a întâmplat, unchiule?

— Mă despart de Foma, rosti unchiul cu glas hotărât.

— Unchiule! strigai eu entuziasmat, ar fi soluția cea mai bună! Și dacă stă în puterile mele să te ajut cât de cât la îndeplinirea acestei hotărâri excelente, te rog... să dispui de mine oricând. Îți sunt devotat pe veci.

— Îți mulțumesc, flăcăule, îți mulțumesc! Dar acum totul este definitiv hotărât. Îl aștept pe Foma; am trimis să-l cheme. Ori el, ori eu! Trebuie să ne despărțim. Ori pleacă Foma chiar mâine din casa asta, ori, ți-o jur, las totul baltă și mă întorc din nou husar în armată! Știu că o să mă primească; îmi vor da un divizion. Să se sfârșească odată cu tot sistemul acesta! Voi începe o viață nouă! De ce ții în mână caietul acela franțuzesc? strigă el furios către Gavrila. La naiba cu el! Pune-l pe foc, rupe-l, calcă-l în picioare! *Eu* sunt stăpânul tău și *eu* îți poruncesc să nu mai înveți franțuzește. Ești dator să-mi dai ascultare și n-ai să îndrăznești să nu-mi execuți ordinul, pentru că *eu* sunt stăpânul tău, și nu Foma Fomici!...

— Slavă ție, Doamne! murmură ca pentru sine Gavrila. Era evident că lucrurile luaseră o întorsătură serioasă.

— Dragul meu! continuă unchiul profund emoționat. Ei pretind de la mine ceva imposibil! Să-mi fii sfetnic și judecător; tu să-ți spui sentința fără părtinire între noi doi. Nici nu știi, nici nu știi ce-mi pretindeau ei și iată, în sfârșit, mi-au cerut-o formal, și-au dat arama pe față! Dar e împotriva oricărui sentiment de omenie, de noblețe, de onoare... Îți voi povesti totul, dar mai întâi...

— Am aflat, unchiule! am strigat eu, întrerupându-l, îmi dau seama... Chiar acum am stat de vorbă cu Nastasia Evgrafovna.

— Dragul meu, acum nici un cuvânt, nici un cuvânt despre asta! mă întrerupse el grăbit, ca și cum l-ar fi speriat ceva deodată. Pe urmă îți povestesc totul, deocamdată însă... Ei? strigă el la Vidopleasov care intrase tocmai atunci, unde-i Foma Fomici?

Vidopleasov aduse știrea că „dumnealor nu binevoiesc să vină și socot porunca de a se prezenta cu totul brutală și de neîngăduit, întrucât Foma Fomici a binevoit să fie foarte jignit“.

— Adu-l! Adu-l încoa’! Repede! Cu forța să mi-l aduci! strigă unchiul, bătând din picior.

Vidopleasov, care nu-și mai văzuse niciodată stăpânul atât de furios, dispăru cuprins de frică. Am rămas uluit.

„Trebuie să se fi întâmplat ceva foarte grav, mi-am zis în gând, dacă un om cu firea lui a fost capabil să ajungă într-o asemenea stare de furie și să ia asemenea hotărâri.“

Câteva clipe unchiu-meu se plimbă tăcut prin încăpere, de parcă ar fi dus o luptă cu el însuși.

— Eu zic să nu rupi deocamdată caietul, se întoarse el iar către Gavrila. Mai așteaptă puțin și rămâi aici: poate că voi avea nevoie de tine. Dragul meu! adăugă el adresându-mi-se mie, cred că mi-am ieșit din fire și am zbierat cam prea tare acum. Orice lucru trebuie făcut cu demnitate, cu bărbăție, dar fără țipete, fără istericale și ofense. Firește că-i așa. Știi ce, Serioja: n-ar fi mai bine să nu asiști la această răfuială? Pentru tine e totuna. Îți voi povesti pe urmă totul. Cum crezi? Fă-o pentru mine, te rog.

— Ți-e frică, unchiule? Îți pare rău? am zis eu, privindu-l țintă.

— Nu, nu, dragul meu, n-am nici un regret, strigă el din ce în ce mai înflăcărat, acum nu mă mai tem de nimic. Sunt hotărât să iau măsurile cele mai categorice, cele mai categorice! Tu nu știi, nici nu-ți închipui ce mi-au pretins ei! Cum puteam să fiu de acord? Ei bine, am să le-o dovedesc! M-am răzvrătit și am s-o dovedesc! Odată și odată trebuia s-o dovedesc! Dar știi, dragul meu, regret că te-am chemat: Foma poate că o să se simtă prost, o să-i vină foarte greu dacă ai să fii și tu de față, ca să zic așa, martor la umilirea lui. Știi, vreau să-l îndepărtez din casă într-un mod delicat, fără să-l umilesc. De fapt, însă, vorba vine că ar fi fără umilire. Situația e de așa natură, dragul meu, încât pot să-i spun cuvinte oricât de mieroase, și tot umilitor va fi. Grosolan și prost crescut cum sunt, te pomenești că scap vreo vorbă, că mă ia gura pe dinainte în așa hal, încât nici n-am să știu pe urmă cum să ies cu obrazul curat. Oricum, a făcut mult pentru mine... Îi sunt îndatorat... Du-te, dragul meu... Uite că l-au și adus! Serioja, te rog, pleacă de aici! Îți povestesc eu totul pe urmă. Du-te, pentru numele lui Dumnezeu!

Și unchiul m-a condus până la terasă exact în clipa în care Foma intra în sufragerie. Trebuie să recunosc însă că n-am plecat; am hotărât să rămân pe terasă, în întuneric, fără să fiu văzut dinăuntru. Eram decis să ascult ce se va petrece!

Nu caut nicidecum să-mi justific fapta, dar spun sincer că, rămânând o jumătate de oră pe terasă, fără să-mi pierd răbdarea, consider că am săvârșit un act de martiraj. Din locul în care mă aflam, puteam nu numai să aud bine, dar să și văd totul; ușile aveau geamuri. Și acum, vă rog să vi-l închipuiți pe Foma Fomici, care a trebuit să se prezinte *la poruncă*, sub amenințarea de a fi adus cu forța în caz de refuz.

— Să cred oare că urechilor mele le-a fost dat să audă asemenea amenințare, colonele? zbieră Foma intrând în sufragerie. Mi s-a transmis oare întocmai o asemenea poruncă?

— Într-adevăr, urechilor tale le-a fost dat să audă, Foma, și ți s-a transmis exact porunca mea! răspunse curajos unchiul meu. Ia loc, Foma, să vorbim cu toată seriozitatea, prietenește, frățește. Așadar, ia loc.

Foma Fomici se așează solemn în fotoliu. Unchiu-meu măsura încăperea, cu pași grăbiți și nervoși, neștiind, probabil, cum să înceapă.

— Da, frățește! repetă el. Tu ai să mă înțelegi, Foma, nu ești copil; nici eu nu sunt copil, într-un cuvânt, amândoi suntem oameni în toată firea... Hm! Știi, Foma, nu ne înțelegem în anumite puncte... Da, exact, în anumite puncte, și de aceea, Foma, n-ar fi mai bine, frățioare, să ne despărțim? Am încredere în noblețea ta sufletească. Știu că îmi vrei numai binele, și de aceea... ce s-o mai lungim! Eu, Foma, îți sunt prieten pentru totdeauna și ți-o jur pe toți sfinții! Poftim cincisprezece mii de ruble convertibile în monede de argint: e tot ce am, tot ce am putut aduna până la ultimul bănuț; i-am jefuit și pe ai mei. I-ai fără grijă! Sunt dator, sunt obligat să-ți asigur existența! Sunt aici hârtii de valoare și ceva bani lichizi. Poți să-i iei fără grijă! Iar tu nu-mi vei datora nimic, întrucât niciodată nu voi fi în măsură să mă achit pentru tot ce ai făcut pentru mine. Da, da, exact așa este; îmi dau seama, deși în momentul de față, într-un punct esențial, suntem în divergență, nu ne înțelegem. Mâine sau poimâine... sau când vei dori... ne despărțim. Pleacă în orășelul nostru, Foma, nu sunt decât zece kilometri de aici; ai să găsești acolo o căsuță în dosul bisericii, într-o străduță liniștită,

cu obloane verzi; o căsuță foarte drăguță a unei preotese văduve; ca și cum ar fi fost construită anume pentru tine. E de vânzare. Ți-o cumpăr, peste suma pe care ți-o dau acum. Instalează-te acolo, aproape de noi. Ocupă-te de literatură, de știință, ai să-ți câștigi glorie... Funcționarii din oraș, toți până la unul, sunt niște oameni de treabă, ospitalieri, dezinteresați; protopopul e un om cult. Ai să ne vizitezi de sărbători și vom trăi astfel ca în rai! Ești de acord sau nu?

„Iată, deci, în ce condițiuni era izgonit Foma! gândii eu. Unchiu-meu îmi ascunsese latura financiară a demersului său."

Mult timp domni o tăcere profundă. Foma părea uluit în fotoliul său și-l privea țintă pe unchiu-meu, pe care această tăcere și această privire îl contrariau vizibil.

— Bani! rosti în sfârșit Foma cu glasul pierit, nefiresc. Și unde sunt, mă rog, unde sunt banii aceștia? Dă-mi-i, dă-mi-i mai repede!

— Iată banii, Foma; poftim tot ce-am putut încropi; exact cincisprezece mii; mai mult n-aș fi putut scoate nici din pământ. Ai aici suma întreagă în bilete de bancă și obligații - ai să vezi... Poftim!

— Gavrila! I-ați banii ăștia, zise cu blândețe Foma, ție, bătrâne, îți vor fi de folos. Ba nu! țipă el deodată, cu un fel de nuanță nemaipomenit de stridentă în glasu-i și așa destul de pițigăiat și sări brusc din fotoliu - nu! Adu-i încoa', Gavrila, adu-i încoa' mai întâi! Dă-mi-i mie în mână banii ăștia, Gavrila! Dă-mi! Dă-mi! Dă-mi milioanele astea, să le calc în picioare, să le fac ferfeniță, să le scuip, să le împrăștii, să le umplu de noroi, să le dezonorez!... Mi se oferă bani, mie, mie, sunt mituit ca să plec din casa asta! Mie mi-a fost dat să aud așa ceva! Tocmai eu să ajung pe ultima treaptă a dezonoarei? Iată, iată banii dumitale, milioanele dumitale! Privește; na, na, na și na! Așa procedează Foma Opiskin, dacă nici până astăzi nu l-ai cunoscut, colonele!

Și Foma împrăștie pachetul de bani pe dușumea. Interesant că el n-a sfâșiat și nici n-a scuipat o singură bancnotă măcar, cum se lăuda să facă; i-a mototolit ușurel, dar și asta a făcut-o cu multă prudență. Gavrila se repezi să adune banii de pe jos, pentru ca, pe urmă, după plecarea lui Foma, să predea grijuliu bancnotele stăpânului său.

Gestul lui Foma avu darul să-l aducă pe unchiu-meu într-o stare de încremenire totală. La rândul său, el stătea acum în

fața lui Foma, aiurit, nemișcat și cu gura căscată ca un netot. Între timp Foma își reluă locul în fotoliu, respirând greu ca după o tulburare copleșitoare.

— Ești sublim, Foma! strigă în sfârșit unchiu-meu, venindu-și în fire. Ești cel mai nobil dintre toți oamenii!

— Știu asta, răspunse Foma cu glas scăzut, dar plin de demnitate.

— Iartă-mă, Foma! M-am purtat ca un ticălos față de tine, Foma!

— Da, față de mine, încuviință Foma.

— Foma! Nu mă surprinde nobila ta mărinimie, continuă unchiu-meu entuziasmat, ci faptul că am fost în stare să ajung într-un asemenea hal de orbire, de brutalitate și nesimțire ticăloasă, încât să-ți ofer acești bani în asemenea condiții! Dar într-un singur punct te-ai înșelat tu, Foma: nici prin gând nu mi-a trecut să te mituiesc, să te plătesc ca să pleci din casă; ci pur și simplu am vrut să ai și tu niște bani, să nu duci lipsă în momentul când pleci de la mine. Ți-o jur! Sunt gata să-ți cer iertare în genunchi, în genunchi, Foma, și dacă vrei, uite, cad chiar acum în fața ta în genunchi... Dacă vrei numai... voi îngenunchea...

— N-am nevoie de îngenuncherea dumitale, colonele!...

— Dumnezeule! Dar gândește-te, Foma: eram enervat, iritat, îmi ieșisem din fire... Atunci, spune-mi, spune-mi prin ce și cum aș putea să-mi răscumpăr această greșeală, să șterg această jignire? Povățuiește-mă, învață-mă...

— Cu nimic, cu nimic, colonele, și te asigur că mâine chiar îmi voi scutura praful de pe cizme în pragul acestei case.

Și Foma dădu să se ridice din fotoliu. Îngrozit, unchiu-meu se repezi să-l rețină.

— Ba nu, Foma, n-ai să pleci, te conjur! striga el cu disperare. Nici vorbă nu poate fi despre praf și cizme, Foma! N-ai să pleci sau plec și eu după tine până la capătul pământului, și tot am să merg așa după tine până când mă vei ierta... Îți jur, Foma, că așa am să fac!

— Să te iert? Te simți vinovat? rosti Foma. Dar îți dai oare seama de toată vina dumitale față de mine? Îți dai oare seama că acum ești vinovat față de mine chiar și prin faptul că mi-ai oferit în casa asta o bucată de pâine? Îți dai dumneata seama că prin acest singur moment ai otrăvit cu venin toate bucățile de

pâine pe care le-am mâncat în casa dumitale? Ai izbutit să-mi reproșezi în acest moment toate bucățile, toate îmbucăturile de pâine pe care le-am consumat; mi-ai dovedit acum că am trăit ca un rob în casa dumitale, ca o slugă, ca o zdreanță folosită drept cârpă pentru cizmele dumitale de lac! Iar eu, bietul de mine, în puritatea inimii mele, am crezut până acum că stau în casa dumitale ca un prieten, ca un frate! N-ai fost chiar dumneata acela care prin cuvintele dumitale de vicleană ispitire m-ai asigurat de o mie de ori de această frăție? De ce atunci mi-ai țesut în taină aceste mreje în care m-am lăsat prins ca un nătărău? De ce ai săpat sub vălul întunericului această groapă de lup în care m-ai îmbrâncit acum? De ce nu m-ai răpus încă înainte dintr-o dată, printr-o lovitură de ciomag? De ce, zău, nu mi-ai răsucit capul precum unui cocoș, numai pentru că, să zicem, pentru că... nu se ouă, de pildă? Exact! Acesta-i cuvântul și eu țin la această comparație, colonele, deși este luată din ambianță provincială și amintește limbajul trivial al literaturii contemporane; și eu strărui asupra acestei comparații, pentru că oglindește toată absurditatea acuzațiilor dumitale; căci eu sunt tot atât de vinovat în fața dumitale, ca și acest cocoș ipotetic care nu și-a satisfăcut stăpânul nesăbuit prin aceea că nu se ouă! Dar, e de necrezut, colonele! Așa se răsplătește un prieten, un frate? Cu bani? Și pentru ce anume? Mai ales, pentru ce? „Poftim, adicătelea, scumpul meu frate, îți sunt dator cu atâta, pentru că, pe lângă binele pe care mi l-ai făcut de atâtea ori, mi-ai salvat chiar și viața. Ține arginții aceștia ai lui Iuda, dar ia-ți tălpășița și cară-te de aici, să nu te mai văd!“ Cât de naiv, cât de brutal ai procedat cu mine! Ai crezut că râvnesc la aurul dumitale, în timp ce eu nutream cele mai edenice sentimente față de dumneata, și aveam o singură dorință: de a contribui la fericirea dumitale. O, cum mi-ai zdrobit inima! Te-ai jucat cu sentimentele mele cele mai nobile, ca un puști oarecare ce joacă poarca! De mult - de mult, colonele, am prevăzut toate astea și iată de ce de mult mă sufocă ospitalitatea dumitale, îmi stă în gât pâinea dumitale! Iată de ce mă apăsau atât de greu pilotele dumitale de puf, mă apăsau și nu mă încălzeau! iată de ce zahărul dumitale, bomboanele dumitale erau pentru mine aidoma piperului negru din Cayena, și nu le simțeam dulceața! Nu, colonele, rămâi singur, prosperează singur și lasă-l pe Foma

să-și urmeze calea tristă a suferinței, cu traista în spinare. Și așa va fi, colonele!

— Nu, Foma, nu! Nu va fi așa, nu se poate să fie așa! gemu unchiu-meu, zdrobit cu desăvârșire.

— Ba da, colonele, da! Întocmai așa va fi, pentru că așa trebuie să fie. Chiar mâine plec de la dumneata. Împrăștie milioanele dumitale, așterne-le de-a lungul drumului meu, acoperă calea mea lungă până la Moscova cu bancnote - și totuși eu voi păși mândru și disprețuitor, călcând peste bancnotele dumitale; uite, cu acest picior, colonele, voi călca, voi umple de noroi, voi strivi aceste bancnote, și Foma Opiskin se va simți sătul numai cu noblețea sufletului său! Am spus și am dovedit-o! Adio, colonele! A-di-o, colonele!...

Și Foma dădu iar să se ridice din fotoliu.

— Iartă-mă, iartă-mă, Foma! Uită!... repeta unchiu-meu cu glas implorator.

— „Iartă-mă!“ Dar la ce îți va folosi iertarea mea? Mă rog, să zicem că te voi ierta: sunt creștin; nu pot să nu iert; aproape că te-am și iertat. Dar judecă și dumneata și hotărăște singur: nu va fi contrar bunului-simț și se va împăca oare cu sentimentul meu de legitimă demnitate faptul că aș mai rămâne măcar o clipă în casa dumitale din care m-ai alungat, căci voiai să mă alungi, nu-i așa?

— Nu, nu va fi contrar și se împacă. Te asigur, Foma, că se împacă!

— Se împacă? Dar mai suntem noi oare egali acum? Și nu înțelegi, omule, că eu, ca să zic așa, te-am strivit cu mărinimia mea, iar dumneata singur te-ai strivit prin atitudinea și fapta dumitale înjositoare? Dumneata ești cel strivit, iar eu sunt înălțat. Unde-i, deci, egalitatea? Și cum ar mai putea fi prieteni doi oameni între care s-a frânt egalitatea? Mai poate exista prietenie acolo unde nu există egalitate? O spun asta cu un strigăt profund de durere izvorât din inima mea rănită, și nu triumfând, înălțându-mă deasupra dumitale, cum îți închipui poate.

— Dar și inima mea sângerează și geme de durere, Foma, te asigur...

— Și acesta este omul, continuă Foma, schimbând tonul aspru de până atunci într-un ton blând, potolit; și acesta este omul pentru care n-am dormit atâtea nopți de-a rândul! De câte ori nu

mi s-a întâmplat, în nopțile mele de nesomn, să mă scol din pat, să aprind lumânarea și să-mi spun în gând: „Acuma, el doarme liniștit cu nădejdea în tine. Veghează dar, tu, Foma, veghează asupra lui, poate că vei născoci încă ceva pentru prosperitatea și fericirea acestui om“. Uite, așa se gândea Foma în nopțile lui de nesomn, colonele! Și uite cum a fost răsplătit de acest colonel! Dar să nu mai vorbim despre asta!...

— Am să caut să merit și să-mi câștig, să-mi câștig iarăși prietenia ta, Foma, ți-o jur!

— S-o meriți? Dar care este garanția? Ca bun creștin ce sunt, te voi ierta și chiar te voi iubi; dar ca om, ca un om nobil, împotriva voinței mele te voi disprețui. Sunt dator, sunt obligat să mă port așa în numele moralei, pentru că - repet - ți-ai pierdut onoarea, iar eu am săvârșit cea mai nobilă dintre fapte. Ei bine, cine *din anturajul dumitale* este capabil de o atare faptă? Care dintre ei va fi capabil să refuze o sumă de bani atât de mare, la care totuși a renunțat cerșetorul, mizerabilul de Foma, omul disprețuit de toți, numai pentru păcatul că are un suflet prea generos? Nu, colonele, ca să redevii vreodată egal cu mine, va trebui de aici încolo să săvârșești, la rândul dumitale, un șir întreg de fapte mărinimoase. Și ce faptă mărinimoasă ai fi capabil să săvârșești dumneata, când nu ești în stare să-mi spui măcar *dumneata*, ca unui egal, ci îmi spui *tu*, ca unei slugi?

— Dar bine, Foma, eu te tutuiam din prietenie, îți spuneam *tu* ca unui prieten! strigă unchiu-meu. Nu știam că te indispune... Dumnezeule, dacă știam...

— Dumneata, continuă Foma, dumneata, care n-ai fost în stare sau, mai bine zis, n-ai vrut să-mi îndeplinești cea mai neînsemnată dorință, când te-am rugat să-mi zici, ca unui general, „excelența-voastră“...

— Dar, gândește-te, Foma, ar fi fost, ca să spun așa, o adevărată știrbire adusă ordinii ierarhice, Foma!

— Știrbire, știrbire! Ți-ai vârât în cap și repeți ca un papagal o expresie scoasă din cărți! Dar îți dai seama, dumneata, că m-ai făcut de râs, m-ai dezonorat, m-ai umilit refuzând să-mi spui „excelența-voastră“, m-ai dezonorat prin faptul că, neînțelegând motivele mele, m-ai făcut să apar drept un zevzec mofturos, un țicnit pe care-l pândește balamucul! Ce, parcă eu nu înțeleg cât de ridicol aș fi fost dacă aș fi pretins cu adevărat să mi se spună „excelență“ - eu, care detest toate aceste titluri, ranguri și

măriri pământești, mizere prin ele însele, atunci când nu sunt consfințite prin virtute? Nici pentru un milion n-aș accepta gradul de general, dacă ar trebui să renunț pentru asta la virtute! Iar dumneata m-ai luat drept nebun! Și totuși, numai și numai pentru binele dumitale mi-am sacrificat amorul propriu și am admis ca dumneata, *dumneata* să-ți permiți a mă privi ca pe un nebun, dumneata și *savanții* dumitale! Numai ca să-ți luminez mintea, să-ți întăresc morala și să-ți împărtășesc lumina noilor idei, numai pentru asta m-am decis să-ți pretind acest titlu de general. Voiam tocmai să te conving că generalii nu sunt chiar cei mai străluciți aștri ai omenirii de pe glob; voiam să-ți demonstrez că titlul nu prețuiește nimic când e lipsit de generozitate și că n-aveai de ce să te bucuri de sosirea generalului dumitale, când poate chiar alături de dumneata se află niște oameni strălucind de virtuți! Dumneata însă te-ai făli atâta în fața mea cu gradul dumitale de colonel, încât ți-a fost greu să-mi spui: „excelența-voastră“. Iată care este cauza! Iată unde trebuie căutat motivul refuzului dumitale și nicidecum într-o știrbire imaginară a nu știu căror rânduieli! Adevărata cauză este că dumneata ești colonel, iar eu pur și simplu un Foma oarecare...

— Ba nu, Foma, nu! Te asigur că nu este așa. Tu ești un om cult, nu ești pur și simplu un Foma oarecare... Eu te stimez...

— Mă stimezi! Foarte bine! Spune-mi, atunci, dacă mă stimezi cu adevărat, care este părerea dumitale: merit sau nu merit eu rangul de general? Răspunde-mi precis, categoric și imediat: merit sau nu merit? Vreau să văd gradul dumitale de inteligență și de cultură.

— Pentru onestitatea, pentru neprecupețirea, pentru inteligența, pentru noblețea nemăsurată a sufletului dumitale - meriți! proclamă unchiu-meu cu mândrie.

— Păi, dacă merit, de ce nu mi-ai spune: „excelența-voastră“?

— Bine, Foma, sunt gata să-ți spun...

— Iar eu îți pretind! Îți pretind s-o spui chiar acum, colonele, insist și pretind! Văd cât de greu îți vine, și tocmai de aceea pretind. Acest sacrificiu din partea dumitale va fi începutul faptelor mărețe ce te vor face egal cu mine; pentru că, nu uita, trebuie să săvârșești un întreg șir de fapte mărețe ca să ajungi egal mie; va trebui să te autobiruiești, și abia atunci voi putea crede în sinceritatea dumitale...

— Chiar de mâine îți voi spune, Foma, „excelența-voastră“!

— Nu, colonele, nu mâine; că o vei spune mâine - se înțelege de la sine. Eu cer să-mi spui chiar acum, îndată: „excelența-voastră“.

— Bine, Foma, sunt gata... Numai că, de ce chiar așa, îndată, Foma?...

— Dar de ce să n-o spui chiar acum? Ți-e rușine, poate? În cazul acesta, mă simt jignit, dacă zici că ți-e rușine.

— Bine, bine, Foma. Sunt gata, firește... ba sunt și mândru... Numai, să vezi, Foma, voi putea eu să-ți spun așa, deodată, fără nici o noimă: „Bună ziua, excelența-voastră“? Nu prea merge...

— Nu, n-ai să spui: „Bună ziua, excelența-voastră“, ar fi un ton jignitor; ai avea aerul că o spui în glumă, în bătaie de joc. Eu nu admit asemenea glume. Vino-ți în fire, colonele, vino-ți în fire și schimbă imediat tonul!

— Foma, tu nu glumești?

— În primul rând, n-ai să-mi mai spui *tu*, Egor Ilici, ci *dumneata* - să nu uiți asta; în al doilea - nu sunt Foma, ci Foma Fomici, nici asta nu trebuie s-o uiți.

— Crede-mă, zău, Foma Fomici, sunt tare bucuros! Sunt tare, tare bucuros... Numai să știu cum trebuie să spun!

— Nu știi cum anume să întrebuințezi: „excelența-voastră“? E de înțeles. De ce n-ai spus până acum ce te doare? De altfel, e și scuzabil, mai ales când omul *nu are darul de a compune*, ca să mă exprim mai delicat. Și fiindcă n-ai darul de a compune, să te ajut eu atunci. Așadar, spune după mine: „excelența-voastră!...“

— Mă rog, „excelența-voastră“.

— Nu, nu „*mă rog,* excelența-voastră“, ci pur și simplu: „excelența-voastră“! Îți spun doar, colonele, schimbă-ți tonul! Sper de asemenea că nu te vei ofensa dacă îți voi propune să faci o ușoară plecăciune, înclinându-ți corpul înainte. Când vorbești cu un general, trebuie să-ți înclini puțin corpul înainte, în semn de respect și că ești gata să zbori, ca să zic așa, în executarea poruncilor sale. Am avut prilejul să frecventez cercurile de generali și cunosc bine toate regulile... Așadar: „excelența-voastră“.

— Excelența-voastră...

— „Sunt nespus de fericit că am, în sfârșit, prilejul să vă cer scuze că n-am cunoscut dintr-o dată sufletul excelenței-voastre.

Îmi permit să vă asigur că pe viitor nu voi cruța mizerele mele forțe pentru binele obștesc...“ Ei, atâta ajunge!

Sărmanul meu unchi! A trebuit să repete toată inepția aceasta, frază cu frază, cuvânt cu cuvânt, în timp ce chiar eu roșeam ca un vinovat, ascultând în dosul ușii. Simțeam că mă sufoc de furie.

— Ei, cum te simți acum, zise călăul; o ușurare în suflet, ca și cum ar fi pogorât în el un înger? Simți prezența acestui înger? Răspunde-mi!

— Da, Foma, într-adevăr, parcă mă simt mai ușurat, răspunse unchiu-meu.

— Ca și cum inima dumitale, după ce ți-ai înfrânt firea, ca să zic așa, se scaldă într-un fel de balsam tămăduitor?

— Da, Foma, parcă a mers totul ca uns cu untdelemn.

— Ca uns cu untdelemn? Hm! Deși eu, mi se pare, nu ți-am vorbit despre untdelemn... Dar acum n-are nici o importanță! Iată ce înseamnă, colonele, o datorie împlinită! Așadar, caută să te biruiești, să te biruiești pe dumneata însuți. Ești prea orgolios, orgolios peste măsură!

— Sunt orgolios, Foma, îmi dau seama, răspunse unchiu-meu oftând.

— Ești un egoist, un egoist sinistru...

— Da, Foma, ai dreptate, sunt un egoist și mi-am dat seama de asta când te-am cunoscut pe tine, cunoscându-te pe tine am aflat-o și pe asta.

— Îți vorbesc acum ca un părinte, ca o mamă bună... Prin felul dumitale îi faci pe toți să se depărteze de dumneata, uitând că mielul blând suge la două oi.

— Așa este, Foma!

— Ești brutal. Dai buzna cu atâta brutaliatte în inima omului, cu atâta orgoliu pretinzi atenție față de dumneata, încât un om cumsecade e gata să fugă de dumneata peste nouă mări și nouă țări!

Unchiul oftă și mai adânc.

— Fii dar mai delicat, mai atent, mai drăguț față de alții; uită de persoana dumitale în folosul altora și atunci se vor gândi și alții la dumneata. Trăiește, dar lasă și pe alții să trăiască - iată regula mea de conduită în viață! Rabdă, muncește, roagă-te și nădăjduiește - iată niște adevăruri pe care aș fi vrut să le insuflu dintr-o dată întregii omeniri! Urmează, dar, această cale și

atunci voi fi cel dintâi care să-mi deschid inima în fața dumitale, voi plânge la pieptul dumitale... de va trebui... Căci, dacă o dai mereu cu „eu“ și „eu“, și numai cu „persoana mea“, nu merge! I se urăște omului, în cele din urmă, dacă tot îi dai zor cu persoana dumitale, fie-mi îngăduit să spun așa.

— Ce gură de aur! zise cu nemărginită devoțiune bătrânul Gavrila.

— Este adevărat, Foma; îmi dau seama de toate astea, întări înduioșat unchiu-meu. Dar nu e întru totul vina mea, Foma; așa am fost crescut, educat; am trăit într-un mediu soldățesc. Dar ți-o jur, Foma, eram și eu un om plin de simțire. Când mi-am luat rămas-bun de la regiment, plângeau toți husarii, tot divizionul meu; spuneau cu toții că un comandant ca mine nu vor mai avea. Și atunci mi-am zis că nu sunt un om chiar atât de rău, un om definitiv pierdut.

— O nouă dovadă de egoism! O nouă manifestare a orgoliului dumitale nemăsurat! Te fălești, dar îmi și scoți ochii totodată cu lacrimile husarilor dumitale. Ce să fac, eu nu obișnuiesc să mă laud cu lacrimile altora. Deși nu mi-ar fi fost deloc greu, căci aș avea și eu cu ce să mă laud, aș avea, poate...

— Nu lua în seamă, Foma, mi-a scăpat vorba aceasta fără să vreau, aducându-mi aminte de vremurile frumoase de altădată.

— Vremurile frumoase nu pică din cer, ci noi le făurim; ele sălășluiesc în inima noastră, Egor Ilici. Eu de ce mă simt totdeauna fericit, mulțumit, cu sufletul senin, în ciuda tuturor suferințelor, și nu pisălogesc pe nimeni, doar pe toți proștii, zevzecii, *savanții*, pe care nu-i cruț și nici nu vreau să-i cruț. Nu-i pot suferi pe imbecili! Și ce sunt acești savanți, mă rog? „Om de știință!“ Păi, toată știința lui nu este decât o gogoriță, o păcăleală și nu știință. Ce mare lucru a spus *individul acela* adineauri? Chemați-l aici! Chemați pe toți savanții! Pot să contest totul; pot să combat toate tezele lor! Cât despre noblețea sentimentelor, nici nu mai vorbesc...

— Desigur, Foma, desigur. Nimeni nu se îndoiește!

— Adineauri, de pildă, am dat o probă de inteligență, de talent, de erudiție literară colosală, de cunoaștere a inimii omenești, de cunoaștere a literaturilor contemporane; am arătat și în modul cel mai strălucit am demonstrat cum un joc popular oarecare– *komarinskaia*, de pildă - poate prilejui o temă de înaltă discuție pentru un om talentat. Dar ce folos?! A știut

careva dintre ei să mă aprecieze după merit? Aș! Întorceau spatele! Ți-a și spus, fără îndoială, că eu nu știu nimic, nu cunosc nimic. Și, când te gândești, poate că în fața lui se afla un Machiavelli în persoană sau un Mercadante[lxix] și toată vina mea n-a fost alta decât că sunt un om sărac și necunoscut... Dar n-am să las toate astea să treacă așa!... N-am să le-o iert!... Mi s-a mai spus de unul Korovkin. Ce pramatie o mai fi și acela?

— E un om, Foma, foarte deștept, un om de știință... Îl aștept. Acesta cred că va fi la înălțime, Foma.

— Hm! Mă îndoiesc. O fi vreun măgar din aceia moderni, cu samarul încărcat de cărți. N-au suflet, colonele, n-au inimă oamenii ăștia! Și ce valoare poate să aibă știința, erudiția fără virtute?

— Să nu spui una ca asta, Foma! De-ai ști ce frumos vorbea despre fericirea familială! Parcă simțeam cum vorbele lui îmi merg drept la inimă, Foma!

— Hm! Vom vedea; îl vom supune la un examen și pe Korovkin. Dar să ne oprim aici, încheie Foma, ridicându-se de pe fotoliu. Încă nu pot să-ți dau întreaga iertare, colonele; jignirea a fost prea gravă; dar mă voi ruga și să nădăjduim că bunul Dumnezeu va pogorî pacea în sufletul meu rănit. Mai vorbim noi și mâine despre aceasta. Iar acum, dă-mi voie să mă retrag. Mă simt foarte obosit.

— Ah, Foma! se neliniști unchiul, trebuie să fii foarte obosit, într-adevăr! Știi ce propun eu? Să iei o gustărică, să te mai întărești puțin, ce zici? Dau ordin imediat.

— O gustărică! Ha-ha-ha! O gustărică! răspunse Foma cu un hohot disprețuitor. Mai întâi te pune să bei un pahar plin de venin, și pe urmă te întreabă dacă nu vrei o gustare? O inimă rănită vor s-o lecuiască cu niscai merișoare murate sau ciupercuțe marinate! Ce materialist jalnic îmi ești, colonele!

— Vai, Foma, ți-am propus dintr-un imbold atât de curat și cu dragă inimă, zău!...

— Bine, bine, să lăsăm asta. Eu plec, iar dumneata aleargă acum la mămițica dumitale, aruncă-te la picioarele ei și cu lacrimi fierbinți roag-o să te ierte - este datoria dumitale, obligația dumitale!

— Ah, Foma, tocmai la asta m-am gândit tot timpul; chiar și acum, stând de vorbă cu tine, mă gândeam la asta. Sunt gata să stau în fața ei în genunchi până-n zori. Dar gândește-te, Foma,

ce-mi pretind ei mie? Ar fi nedrept, Foma, ar fi o cruzime! Fii mărinimos până la capăt și fericește-mă deplin; mai chibzuiește, hotărăște tu și atunci... atunci... ți-o jur!...

— Nu, Egor Ilici, în chestiunea aceasta nu mă amestec, nu e treaba mea, răspunse Foma. Știi prea bine că aici eu n-am nici un amestec; deși poate că mă crezi cauza celor ce se-ntâmplă; dar te asigur că m-am dat în lături chiar de la început de la toată treaba aceasta. Aici hotărăște numai și numai voința mamei dumitale, care, firește, îți vrea numai binele... Du-te, dar, grăbește-te, zboară și îndreaptă lucrurile prin supunere și ascultare. Fie ca necazurile și supărările dumitale să se risipească încă sub razele acestui apus de soare! Iar eu... eu mă voi ruga toată noaptea pentru dumneata. De mult nu mai știu ce-i somnul, Egor Ilici. Așadar, rămâi cu bine! Te iert și pe tine, bătrâne, adăugă el întorcându-se spre Gavrila. Știu că n-ai făcut-o de capul tău. Iartă-mă și tu pe mine, dacă te-am jignit cu ceva... Rămâneți cu bine, rămâneți cu bine cu toții și Dumnezeu să vă binecuvânteze!

Foma plecă. Mă năpustii imediat înăuntru.

— Ai ascultat la ușă?! strigă unchiul.

— Da, unchiule, am ascultat și am auzit tot ce ați vorbit! Și dumneata ai acceptat să-i spui „ excelența-voastră!“...

— Ce puteam face, dragul meu? Mă și mândresc cu asta... Ce preț mai poate avea lucrul acesta, când am în față datoria unor făptuiri de înaltă abnegație. Ce om mărinimos; ce om dezinteresat, ce om extraordinar! Tu ai auzit doar, Serghei... Cum de am putut eu să fiu atât de nesimțit și să-i ofer bani într-o asemenea situație, nu pot pricepe! Dragul meu! Eram orbit de mânie; eram furios și nu-l înțelegeam; îl bănuiam, îl acuzam... Dar nu! El nu mi-a fost dușman, îmi dau seama abia acum... Ai observat ce expresie nobilă avea întipărită pe față când a refuzat banii?

— Bine, unchiule, mândrește-te cât vrei, dacă e așa, dar eu plec: nu mai pot suporta! Te întreb pentru cea din urmă oară: ce voiai de la mine? De ce m-ai chemat și la ce te aștepți din partea mea? Dar dacă totul este în regulă și eu sunt inutil aici - plec. Mi-e cu neputință să mai asist la asemenea reprezentații! Chiar astăzi plec.

— Dragul meu... se agită, ca de obicei, unchiul. Așteaptă-mă numai două minute: trebuie să mă duc la mămițica... să termin

și acolo... o chestiune foarte, foarte importantă, extrem de importantă!... Până atunci, du-te în camera ta. Uite, Gavrila te conduce în pavilionul de vară. Cunoști pavilionul de vară? E chiar în parc. Am și dat dispoziții ca valiza ta să fie dusă acolo. Iar eu mă duc sus să implor iertare, sunt hotărât să rezolv definitiv o chestiune; acum știu cum să procedez... De acolo vin direct la tine și atunci îți povestesc totul până în cele mai mici amănunte, dar absolut totul; îți voi deschide inima mea. Și... și... și va veni, în sfârșit, și pentru noi ziua cea mare a fericirii! Două minute, numai două minute, Serghei!

Unchiul îmi strânse mâna și plecă grăbit. Nu-mi rămânea decât să-l urmez iar pe Gavrila.

X. Mizincikov

Pavilionul în care m-a condus Gavrila se numea „Pavilionul cel nou“ numai în virtutea obișnuinței, căci fusese construit mai demult, încă de fostul proprietar. Era o clădire de lemn foarte grațioasă, așezată în apropierea vechiului conac, chiar în parc. Din trei părți era înconjurat de tei bătrâni, ale căror ramuri ajungeau până la acoperiș. Toate cele patru încăperi ale pavilionului erau mobilate cu oarecare gust și rezervate pentru oaspeți. Intrând în camera destinată mie, unde îmi fusese dusă și valiza, am zărit pe măsuța de lângă pat o foaie de hârtie de corespondență, umplută cu un scris superb ce îmbina diferite caractere și era înfrumusețat cu ghirlande, parafe și înfloriturі. Literele majuscule și înfloriturile erau colorate în diverse nuanțe. În ansamblu, întreaga scrisoare reprezenta o lucrare caligrafică destul de drăguță. Chiar de la primele cuvinte am înțeles că era o cerere adresată mie și în care eram intitulat... „luminate binefăcătorule“. Avea și titlu: „Vaietele lui Vidopleasov“. Deși am citit-o cu atenție încordată, căutând să înțeleg măcar ceva din conținutul scrisorii, toate sforțările mele au rămas zadarnice. Era o inepție pompoasă, scrisă într-un stil pretențios de lacheu. Am izbutit, totuși, să ghicesc că

Vidopleasov se află într-o situație disperată, îmi solicită ajutorul, în care și-a pus toate speranțele „dat fiind că sunt un om cult“, iar în încheiere eram rugat să intervin pentru el pe lângă unchiul meu și să-l influențez „cu mașina mea“, figură de stil ilustrată concret prin obiectul respectiv la sfârșitul epistolei. Eram cufundat încă în lectura scrisorii când se deschise ușa și intră Mizincikov.

— Sper că îmi vei îngădui să-ți fac cunoștință, zise el cu un aer degajat, dar extrem de politicos și-mi întinse mâna. Adineauri n-am avut posibilitatea să-ți adresez nici un cuvânt, deși chiar de la cea dintâi privire am simțit dorința de a te cunoaște mai de aproape.

I-am răspuns că și eu sunt încântat etc., cu toate că mă aflam într-o dispoziție execrabilă. Ne așezarăm.

— Ce-i asta? zise el aruncându-și ochii asupra scrisorii pe care o țineam încă în mână. N-or fi cumva bocetele lui Vidopleasov? Exact! Eram sigur că Vidopleasov te va ataca și pe dumneata. Și mie mi-a adresat o foaie exact ca aceasta cu aceleași vaiete; iar pe dumneata te așteaptă de mult și se vede că o pregătise din timp. Să nu te miri: aici se petrec lucruri tare curioase și, crede-mă, vei avea destule motive de râs.

— Numai de râs?

— Nu cumva ai de gând și să plângi? Dacă vrei, îți povestesc biografia lui Vidopleasov, și sunt convins că vei râde.

— Drept să-ți spun, nu-mi arde acum de Vidopleasov, am răspuns eu necăjit.

Era limpede că dorința domnului Mizincikov de a mă cunoaște și conversația lui amabilă urmăreau un scop și că domnul Mizincikov avea nevoie de mine. Adineauri, la ceai, ședea posomorât și grav; iar acum îl vedeam vesel, zâmbitor și dispus să-mi povestească o întreagă istorie. Se vedea dintr-o dată că omul acesta era stăpân pe sine și, probabil, cunoștea firea omului.

— Afurisitul de Foma! am lăsat eu să răbufnească mânia din mine, izbind cu pumnul în masă. Sunt sigur că el este capul tuturor relelor de aici și că este amestecat în toate! Afurisită creatură!

— Am impresia că ești tare pornit împotriva lui, observă Mizincikov.

— Tare pornit! m-am aprins eu îndată. Recunosc că adineauri am cam depășit măsura, dând oricui dreptul să mă judece. Înțeleg foarte bine că am intervenit cu totul anapoda și am suferit un eșec lamentabil, cred că nu-i nevoie de prea multe explicații în această privință!... Înțeleg de asemenea că așa nu se procedează într-o societate de oameni bine crescuți; dar gândește dacă mai era chip să rămân calm? Pentru că aici e o adevărată casă de nebuni, dacă vrei să știi! Și... și... în sfârșit, plec de aici, și asta-i tot!

— Fumezi? mă întrebă calm Mizincikov.

— Da.

— Atunci, probabil că îmi vei da voie să aprind o țigară. Dincolo e interzis, și am o dorință grozavă de a fuma. Sunt de acord, continuă el aprinzându-și țigara, că tot ce se petrece aici seamănă cu o casă de nebuni; dar te asigur că nu-mi voi îngădui să te judec, mai ales pentru motivul că, în locul dumitale, poate că m-aș fi aprins întreit mai tare, ieșindu-mi cu totul din fire.

— Atunci, de ce nu ți-ai ieșit din fire, dacă erai și dumneata atât de revoltat? Dimpotrivă, am băgat de seamă că ai stat tot timpul foarte calm și, mărturisesc, mi s-a părut cam ciudat că n-ai luat apărarea sărmanului meu unchi, care este totdeauna gata să facă bine... tuturor și oricui!

— Ai dreptate: a făcut mult bine și la foarte multă lume; consider însă absolut inutil de a-i lua apărarea: în primul rând, pentru că ar fi cu totul inutil chiar pentru el, ba și umilitor oarecum; în al doilea rând, pentru că m-ar da afară chiar a doua zi. Și trebuie să-ți spun sincer: situația mea este de așa natură, încât sunt obligat să țin mult la ospitalitatea casei acesteia.

— Dar n-am nici o pretenție la sinceritatea dumitale în privința situației... De altfel, aș vrea să te întreb, de vreme ce ești aici de o lună...

— Fă-mi plăcerea și întreabă-mă: sunt la dispoziția dumitale, răspunse în grabă Mizincikov, apropiindu-și scaunul.

— Explică-mi, de pildă, următorul fapt: chiar acum Foma Fomici a refuzat să primească cincisprezece mii de ruble care i se înmânaseră - am văzut cu ochii mei.

— Cum așa? E cu putință? strigă Mizincikov, povestește-mi, te rog!

I-am relatat cele petrecute, omițând doar momentul cu „excelența-voastră“. Mizincikov mă asculta cu o curiozitate

avidă; iar când am ajuns la scena cu cele cincisprezece mii, fața lui parcă se transfigurase într-un chip cu totul ciudat.

— E grozav, individul! se minună el după ce am terminat de povestit. Drept să-ți spun, nu m-aș fi așteptat la o ispravă ca asta din partea lui Foma.

— Și totuși, a refuzat banii! Cum se explică? Din pură generozitate?

— A refuzat cele cincisprezece mii, ca să capete mai târziu treizeci. De altfel, știi ce-aș înclina să cred? adăugă el, reflectând un timp. Mă îndoiesc ca Foma să fi avut un calcul precis. E un om lipsit de simț practic; într-un anumit fel este și el un poet. Cincisprezece mii... Hm! Asta e: ar fi luat el banii, negreșit, dar n-a rezistat ispitei de-a face puțină paradă ce-i oferea un prilej grozav de fandoseală și pozã. De fapt, este un neisprăvit anost, un zevzec miorlăit, care e stăpânit însă de un orgoliu nemăsurat.

Mizincikov părea supărat. Era limpede că faptul îl necăjea, umplându-l de un oarecare regret sau chiar de invidie.

— Hm! Trebuie să ne așteptăm la mari schimbări, adăugă el îngândurat. Acum, Egor Ilici îl va idolatriza pe Foma. Te pomenești că se și însoară de înduioșare, adăugă el printre dinți.

— Așadar, dumneata crezi că această căsătorie absurdă și mârșavă cu toanta aia smintită poate avea loc?

Mizincikov mă privi scrutător.

— Ce ticăloși! am strigat eu înfierbântat.

— Deși pretenția lor pare destul de întemeiată: ei susțin că Egor Ilici trebuie să încheie această căsătorie în interesul întregii familii.

— Da, sigur! Puțin a făcut până acum pentru ei! m-am indignat eu. Și dumneata, dumneata poți să afirmi că pretenția lor de a-l însura cu această femeie proastă și vulgară este întemeiată?!

— Sunt de acord cu ceea ce spui dumneata, că ea este o cretină... Hm! E frumos din partea dumitale să ții atât de mult la unchiul dumitale; și eu îl compătimesc... Deși cu banii ei s-ar fi putut rotunji considerabil moșia! Dar mi se pare că au și alte motive: se tem ca Egor Ilici să nu se însoare cu această guvernantă... Știi, fata aceea drăguță?

— Și dumneata crezi... că este posibil? am întrebat eu, cuprins de tulburare. Credeam că e o calomnie. Lămurește-mă, te rog, mă interesează mult...

— Dar e îndrăgostit lulea! Caută să ascundă, bineînțeles.

— Ascunde? Așa crezi, că ascunde? Dar fata? Îl iubește?

— Tot ce se poate. De altfel, i-ar conveni mult, căci e foarte săracă.

— Și pe ce anume îți întemeiezi presupunerea că ei se iubesc?

— Așa ceva nu se poate ascunde; de altfel, pe cât se pare, se și întâlnesc în taină. Unii susțin chiar că între ei ar exista și legături nepermise. Dar te rog să nu mă trădezi. Ți-o spun în secret.

— E posibil oare ca cineva să creadă asemenea lucruri? Și dumneata, dumneata poți crede așa ceva?

— Bineînțeles, n-aș putea fi sigur, doar n-am fost de față. Dar nu este exclus să fie și adevărat.

— Cum așa, nu este exclus! Gândește-te ce om nobil și de onoare este unchiu-meu!

— De acord; dar poate interveni și pasiunea, mai ales că totul se poate încheia printr-o căsătorie legitimă. Se întâmplă ca omul să-și piardă capul, au fost cazuri. De altfel, repet încă o dată, n-am nici o certitudine asupra temeiniciei acestor afirmații, cu atât mai mult, cu cât între timp a fost dezlănțuită împotriva ei o adevărată campanie de ponegrire; s-a spus chiar că a întreținut legături cu Vidopleasov.

— Ei vezi! chiar și cu Vidopleasov! E cu putință?! Ți-e și scârbă să asculți așa ceva! Nu se poate ca dumneata să fi crezut născocirile astea revoltătoare!

— Păi tocmai asta îți spuneam și eu, că nu prea cred, răspunse calm Mizincikov, deși s-ar putea să fie și adevărat. Câte nu se întâmplă pe lume! Doar n-am fost de față, și apoi consider că nu e treaba mea. Întrucât însă, după cum observ eu, vădești un mare interes pentru toate astea, cred de a mea datorie să adaug că socot puțin probabilă legătura aceasta cu Vidopleasov. Nu sunt decât născociri și intrigi urzite de Anna Nilovna Perepelițîna; ea a scornit toate astea și le-a scornit din invidie, pentru că nutrea speranța să se mărite cu Egor Ilici - zău! - pe motivul că este fiică de locotenent-colonel. Văzându-și speranțele prăbușite, ea nu mai poate de furie. De altfel, ți-am și spus, mi se pare, totul în privința aceasta și vreau doar să-ți mai

mărturisesc că grozav nu-mi plac cancanurile; cu atât mai mult, cu cât pierdem un timp prețios. Venisem la dumneata să-ți cer un mic serviciu.

— Un serviciu? Mă rog, sunt la dispoziția dumitale...

— Vreau și sper să-ți provoc interesul, întrucât văd că ții foarte mult la unchiul dumitale și te preocupă în mod deosebit proiectata lui căsătorie. Dar, înainte de a-mi expune cererea propriu-zisă, aș mai avea să-ți fac și o rugăminte prealabilă

— Care anume?

— Iată care: nu știu dacă vei accepta sau nu să-mi îndeplinești rugămintea principală, în tot cazul însă, înainte de a o expune, te-aș ruga mult să-mi faci o deosebită onoare, dându-mi cuvântul dumitale de nobil și om onest că tot ce vei auzi acum de la mine va rămâne între noi în cea mai mare taină și că nici într-un caz și față de nimeni nu vei trăda acest secret și nu vei folosi în favoarea dumitale ideea pe care găsesc acum necesar să ți-o împărtășesc. Primești sau nu?

Introducerea suna solemn. I-am promis toată discreția.

— Așadar?... zisei eu.

— Chestiunea-i de fapt foarte simplă, începu Mizincikov. Trebuie să-ți spun că mi-am pus în gând s-o răpesc pe Tatiana Ivanovna și să mă însor cu ea; într-un cuvânt, va fi ceva în genul practicii de la Gretna-Green[lxx], mă înțelegi?

Îl privii pe domnul Mizincikov țintă în ochi, fără a putea scoate un timp nici o vorbă.

— Mărturisesc, n-am înțeles nimic, am bâiguit eu în sfârșit, și afară de aceasta, așteptându-mă să am de-a face cu un om rezonabil, deloc nu m-am așteptat...

— Așteptându-te, nu te-ai așteptat, mă întrerupse Mizincikov. Altfel spus, aceasta înseamnă că dumneata mă consideri și pe mine un nesăbuit, iar planul meu îl găsești absurd, așa este?

— Ba deloc... Însă...

— O, te rog, nu te jena în alegerea expresiilor! nici o grijă; îmi vei provoca o mare satisfacție, pentru că în felul acesta se scurtează drumul ce duce la atingerea țelului. De altfel, sunt cu totul de acord că toate astea par la prima vedere puțin cam ciudate. Dar îndrăznesc să te asigur că intenția mea, departe de a fi absurdă, este, dimpotrivă, foarte rezonabilă; și dacă vei avea bunătatea să mă asculți...

— Mă rog, mă rog! Te ascult cu cel mai mare interes.

— De fapt, nici n-ar fi cine știe ce mult de povestit. Uite ce este: în momentul de față, sunt plin de datorii și fără nici o lețcaie. Mai am și o soră, o fată de vreo nouăsprezece ani, orfană de ambii părinți, stă la niște oameni străini și e complet lipsită de mijloace de trai. În bună parte vina este a mea că a ajuns în această situație. Moștenisem vreo patruzeci de suflete. Întâmplarea a făcut ca tocmai atunci să fiu înaintat locotenent. Bineînțeles, mai întâi am ipotecat mica noastră avere, iar pe urmă am irosit-o în petreceri. Am dus o viață tâmpită; făceam pe grozavul, imitându-l pe Burțov[lxxi], jucam cărți, chefuiam - într-un cuvânt - o viață atât de tâmpită, încât mi-e și rușine să-mi aduc aminte. Acum mi-am venit în fire și vreau să-mi schimb radical felul de viață. Pentru asta am însă absolută nevoie de bani. Cel puțin de o sută de mii de ruble. Întrucât însă o slujbă nu mi-ar aduce nimic în plus, iar eu personal nu sunt capabil de nimic și n-am nici un fel de studii, nu-mi rămâne, bineînțeles, decât: ori să mă apuc de furat, ori să mă însor cu una bogată. Când am ajuns aici, eram aproape distrus, am venit pe jos, nu cu un mijloc de transport oarecare. Mi-a dat soră-mea ultimele trei ruble ce-i mai rămăseseră, ca să pot pleca din Moscova. Aici am văzut-o pe această Tatiana Ivanovna și mi-a încolțit ideea pe care ți-am expus-o. M-am decis imediat să mă sacrific și să mă căsătoresc cu ea. Ești de acord, cred, că dau dovadă de înțelepciune. De altfel, o fac mai mult pentru soră-mea... Bineînțeles, și pentru mine...

— Dar, dă-mi voie, vrei să faci o cerere formală de căsătorie Tatianei Ivanovna?

— Ferească sfântul! M-aș pomeni alungat imediat de aici. Și nici ea n-ar consimți așa; altceva ar fi dacă i-aș propune s-o răpesc: atunci se învoiește. Aicea-i tot secretul: să fie ceva romantic și de efect. Bineînțeles, totul va lua apoi forma unei căsătorii legitime. Numai s-o pot scoate de aici!

— Dar de ce ești atât de convins că ea va fugi negreșit cu dumneata?

— O, în privința asta - nici o grijă! Sunt absolut sigur. Tocmai aici e miezul ideii mele - convingerea că Tatiana Ivanovna este capabilă să întreprindă o aventură amoroasă absolut cu oricine, cu primul întâlnit, căruia i-ar trăsni să se angajeze. De aceea am apelat în prealabil la cuvântul dumitale de onoare, ca să nu profiți de ideea mea. Îți dai seama că, în ceea ce mă privește, ar

fi păcat să nu folosesc un asemenea prilej favorabil, mai ales în situația în care mă aflu.

— Asta înseamnă că ea e nebună de-a binelea... O, te rog, scuză-mă, m-am grăbit să adaug. Atunci, dat fiind planurile dumitale, înseamnă...

— Te rog încă o dată, nu te sfii în alegerea expresiilor. Vrei să mă întrebi dacă e într-adevăr o scrântită? Cum să-ți spun? Nu este nebună, desigur, pentru că deocamdată nu se află într-un ospiciu; de altfel, în această înclinație spre aventuri amoroase, eu personal, mărturisesc, nu văd nici un semn de nebunie. Cu toate aparențele, ea este de fapt o fată cinstită. Trebuie să ținem seama că până acum un an a trăit într-o sărăcie cumplită; chiar din momentul nașterii n-a stat decât sub oblăduirea asupritoare a diverselor binefăcătoare. Are o inimă extrem de sensibilă; nimeni nu s-a gândit vreodată s-o ceară în căsătorie - ei și, mă înțelegi: visuri, dorinți, speranțe, înflăcărarea inimii, pe care tot timpul trebuia s-o stăpânească, suferințe necontenite din partea ocrotitoarelor - toate astea, bineînțeles, erau de ajuns ca să zdruncine echilibrul unei firi sensibile. Și, deodată, moștenește o avere considerabilă. Ești de acord, cred, că oricine în locul ei și-ar pierde capul. Acum, firește, este adulată, curtată - deci, speranțele nutrite atâta timp au reînviat cu o și mai mare intensitate. Adineauri am auzit-o povestind despre o întâmplare cu un filfizon cu vestă albă: a fost exact așa cum a descris-o. Faptul acesta îți oferă posibilitatea să-ți dai seama și de rest. Cu suspine, bilețele, versuri ai toate șansele s-o ademenești; iar dacă mai strecori și o aluzie la scara de mătase, la serenade spaniolești sau la cine știe ce alte prostii din câte sunt în genul acesta, poți să faci cu ea ce dorești. Am și făcut o încercare obținând imediat o întâlnire secretă. Deși, deocamdată m-am oprit aici, în așteptarea unor împrejurări mai favorabile. În orice caz, însă, peste vreo patru zile, o răpesc, orice ar fi. În ajun voi începe preludiul sentimental cu bilețele și suspine; cânt destul de bine la chitară ca să-mi acompaniez serenadele. Noaptea - o întâlnire în chioșc, iar în zori caleașca va fi gata; o duc până la locul unde mă așteaptă trăsura, o așez și dispărem. Înțelegi, cred, că nu risc nimic: este absolut majoră și, pe deasupra, totul se va face la propria ei dorință. Iar o dată fugită cu mine, va fi obligată, desigur, să meargă până la capăt... O duc într-o casă săracă, dar de oameni cumsecade - cam la vreo patruzeci de

verste de aici, unde va fi adăpostită cu grijă până la cununie și păzită de orice vizite nedorite; între timp, fără a mai pierde o clipă, aranjez ca nunta să aibă loc cel mult în trei zile - se poate. Bineînțeles, voi avea nevoie de niște bani; am făcut socoteala că mă voi descurca cu vreo cinci sute de ruble pentru a duce la capăt tot interludiul acesta, dar în această privință mi-am pus nădejdea în Egor Ilici: îmi va avansa suma, fără să știe, firește, în ce scop. Ai înțeles acum?

— Am înțeles. Sunt complet lămurit. Dar spune-mi, te rog, în ce privință speri să-ți fiu de folos?

— O, în multe, foarte multe privințe, crede-mă! Altfel nici nu te-aș fi solicitat. Ți-am spus, doar, că mă bazez pe concursul unei familii respectabile, dar sărace. Dumneata ai să mă ajuți să mă descurc și aici, și acolo, și, în sfârșit, ca martor. Mărturisesc că, fără ajutorul dumitale, voi fi legat pur și simplu la mâini și la picioare.

— Încă o întrebare: de ce alegerea dumitale pentru acest ajutor a căzut tocmai asupra mea - un confident pe care nici nu-l cunoști, de fapt, întrucât am sosit aici abia de câteva ore?

— Întrebarea dumitale, mă lămuri Mizincikov cu zâmbetul cel mai amabil, întrebarea dumitale, mărturisesc sincer, îmi face o deosebită plăcere, pentru că îmi oferă prilejul să-mi exprim toată stima pe care ți-o port.

— Mă simt prea onorat!

— Iată de ce: te-am observat și te-am studiat oarecum cu prilejul întâlnirii de adineauri. Deși, mă rog, ești cam prea înflăcărat și... și... tânăr încă; dar m-am convins de un lucru: că, dacă mi-ai dat cuvântul o dată, pot fi sigur că n-ai să povestești nimănui și am convingerea fermă că ai să-l respecți - dumneata nu ești un Obnoskin - una la mână. În al doilea rând: ești un om cinstit și nu vei profita de ideea mea în interesul dumitale personal; bineînțeles, afară de cazul când vei voi să cazi la învoială cu mine, tranșând afacerea amiabil. În acest din urmă caz, aș fi dispus poate să-ți cedez ideea mea, adică pe Tatiana Ivanovna, și să te ajut cu tot zelul la răpirea ei, dar cu condiția ca, la o lună după cununie, să capăt de la dumneata cincizeci de mii de ruble, în asignate, pentru care dumneata îmi vei da, bineînțeles, o scrisoare de garanție sub formă de împrumut fără dobândă.

— Cum, strigai eu, mi-o și propui?

— Firește, pot să ți-o cedez, dacă dorești, dacă ai anumite planuri. Eu pierd, bineînțeles, în acest caz; dar... ideea îmi aparține, căci sunt atâtea cazuri când se iau bani pentru o idee. Și, în sfârșit, în al treilea rând: te-am invitat pe dumneata și pentru simplul fapt că n-aș avea de unde alege. Iar orice amânare, dat fiind împrejurările de aici, este de neconceput. De altfel, se apropie și postul Uspeniei, când nu se mai oficiază cununii. Sper că acum ești pe deplin lămurit?

— Absolut, și încă o dată mă angajez să-ți păstrez taina cu toată discreția; dar refuz cu desăvârșire să-ți fiu asociat în această chestiune, lucru pe care ți-l fac cunoscut de pe acum.

— Dar de ce?

— Cum, de ce? am izbucnit eu, dând frâu liber valului de indignare stăpânită în timpul acestei discuții. Dar cum de nu înțelegi că o asemenea faptă ar fi cu totul necinstită? Să zicem că dumneata ți-ai făcut o socoteală absolut întemeiată, contând pe debilitatea mintală și pe mania nefericită a acestei domnișoare; dar singur acest fapt ar fi de ajuns ca să te oprească pe dumneata, un om de condiție onestă! Chiar dumneata spuneai că ea merită toată considerația, cu tot ridicolul situațiilor în care se pune singură. Și, când colo, vrei să profiți de nenorocirea ei ca să-i smulgi o sută de mii de ruble! N-ai să-i fii, desigur, un soț în adevăratul sens al cuvântului, îndeplinindu-ți toate îndatoririle; ai s-o părăsești, bineînțeles... E ceva atât de neonest în toată treaba asta, încât, iartă-mă, dar nici nu înțeleg cum de te-ai hotărât să-mi soliciți concursul!

— Uliuliu, ce romantism! strigă Mizincikov, privindu-mă cu o mirare nedisimulată. De altfel, nici romantism n-ar fi, ci pur și simplu o incapaciatte de a înțelege natura acestei afaceri și de a sesiza consecințele care decurg din ea. Dumneata susții că e o faptă necinstită, în timp ce toate avantagiile ar fi de partea ei, și nu în favoarea mea... Judecă și dumneata!

— Bineînțeles, din punctul dumitale de vedere ar putea să reiasă că faci un act de generozitate, căsătorindu-te cu Tatiana Ivanovna, am răspuns eu zâmbind sarcastic.

— Cum să nu! Un act de cea mai mare generozitate, bineînțeles! se aprinse la rândul lui Mizincikov. Gândește-te: în primul rând, eu mă sacrific consimțind să-i fiu soț - este ceva, nu? În al doilea rând, deși ea dispune sigur de o sută de mii de ruble de argint, cu toate astea nu iau decât o sută de mii în

bancnote, dându-mi totodată cuvântul să nu mai pretind de la ea nici un ban în plus, cât voi trăi, deși aș fi putut să procedez și altfel - ceea ce înseamnă ceva, nu-i așa? Și, în sfârșit, să ne gândim și la altceva: o vezi dumneata ducând de aci încolo o viață așezată? Ca să poată trăi liniștit, trebuie deposedată de banii pe care îi are și instalată într-un ospiciu de nebuni, pentru că, în orice clipă, te poți aștepta să apară vreun pierde-vară, vreun fluieră-vânt, pescuitor în ape tulburi sau escroc cu mustăcioară, chitară și serenade, de felul lui Obnoskin, care să-i sucească mintea, seducând-o, căsătorindu-se cu ea, jecmănind-o până al ultimul ban, ca s-o părăsească apoi, la voia întâmplării. Chiar aici, de exemplu, într-o casă onorabilă, s-ar părea, nu-i așa? Ei bine, chiar și în casa aceasta este găzduită și adulată numai pentru că cei de aici scontează anumite avantagii de pe urma banilor ei. Ființa aceasta trebuie ferită, salvată de asemenea primejdii. Or, mă înțelegi, odată căsătorită cu mine, toate primejdiile de acest fel vor dispărea. În această privință, îmi iau obligația ca nici un fel de nenorocire să n-o mai lovească. În primul rând, o plasez îndată la Moscova, într-o familie onorabilă, dar săracă - alta decât aceea la care m-am referit; pe lângă ea va sta tot timpul soră-mea; va fi mereu supravegheată și păzită. Îi vor rămâne vreo două sute cincizeci de mii de ruble sau, dacă socotim în asignate - trei sute de mii, ceea ce va fi prea de ajuns ca să trăiască fără grijă! Se va bucura de toate plăcerile, distracțiile, va fi dusă la baluri, mascarade, concerte. Va putea să viseze și amoruri, bineînțeles că în această privință eu îmi voi lua toate măsurile de siguranță: visează cât vrei, dar numai atât, mai departe nimic! Pe când acum, ce se-ntâmplă? Oricine poate s-o jignească, s-o nedreptățească! Măritată cu mine însă, nimeni nu va îndrăzni s-o facă: este nevasta mea, poartă numele de Mizincikov, care n-ar îngădui să-i fie pătat numele! Toate astea nu contează? Ce zici? Firește, n-am să stau cu ea împreună: ea va sta la Moscova, iar eu undeva la Petersburg. Mărturisesc acest lucru pentru că discut cu dumneata absolut deschis și sincer. Dar ce-are a face că nu vom sta împreună? Fii mai atent și observă-i firea: este capabilă o ființă ca ea să fie soție și să stea împreună cu soțul? Este capabilă ea să rămână credincioasă? Dar e ființa cea mai zănatică din lume! Are nevoie de schimbări necontenite; este capabilă a doua zi chiar să uite că s-a măritat și a devenit soție

legitimă. Păi, aș face-o complet nefericită dacă aș rămâne împreună cu ea și i-aș pretinde îndeplinirea strictă a tuturor obligațiilor conjugale. Bineînțeles, o voi vizita o dată sau de mai multe ori pe an; și nu ca să-i cer bani - te asigur. Am precizat doar că peste suta de mii în asignate nu voi lua de la dânsa nici un ban, și mă voi ține de cuvânt! În privința banilor, voi proceda cu ea în chipul cel mai onest. Venind s-o vizitez pentru două sau trei zile, îi voi procura chiar o reală plăcere, și nu plictiseală: voi râde cu ea în hohote, îi voi povesti anecdote, o voi duce la bal, mă voi drăgosti cu ea, îi voi face cadouri, îi voi cânta romanțe, îi voi dărui o cățelușă; apoi ne vom despărți în chipul cel mai romantic și vom continua să întreținem o corespondență de amor. În felul acesta, ea va fi entuziasmată de un asemenea soț romantic, mereu îndrăgostit și bine dispus! După părerea mea, e cât se poate de înțelept și rațional; și bine ar fi dacă toți soții ar proceda la fel. Femeile țin la soții lor numai atunci când aceștia lipsesc, și urmându-mi sistemul, voi captiva inima Tatianei Ivanovna în modul cel mai antrenant și pentru toată viața. Ce-ar putea să-și dorească mai mult? Spune și dumneata! Păi ar fi un rai pentru dânsa, un adevărat paradis!

Ascultam în tăcere, uimit de cuvintele lui. Mi-am dat seama că n-are nici un rost să-l contrazic pe domnul Mizincikov. Era convins ca un fanatic că are dreptate, că proiectul său este chiar măreț, plin de generozitate, și vorbea despre el cu entuziasmul primului descoperitor. Rămânea însă neclară o împrejurare delicată; se impunea s-o lămurim.

— Dar dumneata nu te-ai gândit deloc, am zis eu, că e aproape logodită cu unchiul meu? Răpind-o, ai să-i aduci acestui om o mare ofensă; vrei să fugi cu ea chiar în ajunul nunții lor, ba, colac peste pupăză, intenționezi să te împrumuți chiar de la el pentru această ispravă!

— Uite că te-am și prins! se înflăcără Mizincikov. Nici o grijă, prevăzusem obiecțiunea dumitale. Dar în primul rând, și acesta este lucrul esențial: unchiul dumitale nu a cerut-o încă oficial în căsătorie; prin urmare, am tot dreptul să ignor faptul că cineva intenționează să i-o dea de nevastă; pe de altă parte, notează, te rog, că am conceput această afacere cu trei săptămâni în urmă, când nu știam absolut nimic despre intențiile celor de aici; și, de aceea, mă simt absolut loial în fața lui din punct de vedere moral, ba chiar, dacă stăm să judecăm bine, nu sunt eu acela

care îi răpește logodnica, cu care - notează și acest lucru - am și avut o întâlnire secretă noaptea în chioșcul din parc. Și, în sfârșit, dă-mi voie, n-ai fost chiar dumneata revoltat acum câteva clipe pe motivul că unchiul dumitale este silit să se însoare cu Tatiana Ivanovna, iar acum, deodată, mă pomenesc că tot dumneata ai devenit apărătorul acestei căsătorii și vorbești despre o ofensă, o jignire pe care aș aduce-o onoarei de familie! Păi eu, dimpotrivă, îi fac unchiului dumitale cel mai mare serviciu: îl salvez - dumneata trebuie să înțelegi acest lucru! El privește cu dezgust această eventuală căsătorie, unde mai pui că iubește o altă persoană! Ce fel de soție i-ar putea fi Tatiana Ivanovna? De altfel, și ea ar fi nefericită cu dânsul, pentru că, orice ai spune, va trebui să fie stăpânită și ținută în frâu, ca să nu mai cocheteze cu orice tânăr. Dar dacă o răpesc, și încă în timpul nopții, nici o generăleasă, nici un Foma Fomici nu mai au nimic de făcut. Ar fi prea de tot să aduci înapoi o logodnică fugită cu altul în ajunul cununiei. Nu fac eu în felul acesta un bun serviciu, un adevărat bine lui Egor Ilici?

Recunosc, aceste din urmă considerații și argumente au avut asupra mea un efect hotărâtor.

— Dar ce se întâmplă dacă el o va cere în căsătorie chiar mâine? obiectai eu - atunci va fi prea târziu: ea va deveni formal logodnica lui.

— Bineînțeles că va fi prea târziu! Dar tocmai în acest sens trebuie să acționăm ca să nu se întâmple așa ceva. De ce crezi că am recurs la concursul dumitale? Singur n-aș putea să mă descurc, iar împreună, cu forțe unite, aranjăm în așa fel, încât Egor Ilici să nu facă această cerere în căsătorie. Lucrul acesta trebuie împiedicat cu orice preț, chiar dacă va fi nevoie să recurgem la o soluție drastică, aplicând, de pildă, o bătaie zdravănă lui Foma Fomici, pentru a sustrage atenția tuturor, încât să nu le mai ardă de nuntă. Bineînțeles, vom folosi acest mijloc numai în caz extrem; am dat doar un exemplu. Iată sub ce raport contez eu pe dumneata.

— Încă o singură și ultimă întrebare: în afară de mine, n-ai mai împărtășit nimănui planul dimitale?

Mizincikov se scărpină la ceafă și schiță o strâmbătură acră.

— Recunosc, mărturisi el, că întrebarea aceasta e ca o pilulă amară pentru mine. Tocmai aici e buba, că mi-am dezvăluit și altcuiva ideea... Într-un cuvânt, am dat în gropi, am făcut o

prostie gogonată! Și cui crezi c-am împărtășit-o? Lui Obnoskin! Nici până azi nu pot pricepe cum de am putut să fac o asemenea tâmpenie. Crede-mă, nu-mi dau seama deloc cum s-a întâmplat! Îmi tot dădea târcoale; nu-l cunoșteam încă bine și, când m-a străfulgerat această inspirație, înfierbântat cum eram, într-o stare de nemaipomenită febrilitate și totuși conștient că voi avea nevoie de un ajutor, m-am adresat lui Obnoskin... O greșeală de neiertat, de neiertat, ce să spun!

— Ei, și cum a reacționat Obnoskin?

— A acceptat cu entuziasm din capul locului, apoi, chiar a doua zi, dis-de-dimineață, a dispărut. Cam peste vreo trei zile a apărut din nou, împreună cu mămițică-sa. Cu mine n-a schimbat nici o vorbă, ba chiar mă evită de atunci, de parcă s-ar teme de ceva. Mi-am dat seama imediat cum stă chestia. Iar maică-sa e o pramatie care a trecut, vorba ceea, prin ciur și dârmon. O cunoșteam mai de demult. El a pus-o, desigur, la curent cu planul meu. Acum, eu tac și aștept; ei tot mă spionează și situația e cam încordată... Tocmai de aceea mă și grăbesc.

— Și la ce anume te aștepți din partea lor?

— Mare lucru, desigur, nu vor fi în stare să facă, dar că or să-mi joace o festă - de asta nu mă îndoiesc. Îmi vor pretinde, bineînțeles, bani pentru discreție și pentru ajutor: aștept din clipă în clipă... Dar prea mult nu pot să dau și nici nu mă gândesc să le dau - sunt hotărât; mai mult de trei mii în asignate mi-ar fi cu neputință. Păi, judecă și dumneata: trei mii rezervați pentru ei, cinci sute în monedă pentru cununie, întrucât, orice ar fi, unchiului trebuie să-i restitui toată suma; unde mai pui că am și niște datorii vechi; pe urmă și surorii mele trebuie să-i avansez o sumă, cât de cât. Ce mai rămâne din suta de mii? Mă ruinez!... De altfel, uitasem să-ți spun că Obnoskinii au spălat putina.

— Au plecat? întrebai eu intrigat la culme.

— Adineauri, după ceai; dracu' să-i ia! Mâine, parcă îi văd, or să-și facă din nou apariția. Ei, ce zici, accepți propunerea mea?

— Mărturisesc, am răspuns eu stânjenit, că nici nu știu ce să-ți spun. E o chestiune prea delicată... Am să păstrez, firește, secretul; eu nu sunt Obnoskin; dar... aș spune să nu contezi pe mine.

— Văd, se îmbufnă Mizincikov, ridicându-se de pe scaun, că nu te-ai săturat încă de Foma Fomici și de bunica și că, deși ții

mult la bunul și nobilul dumitale unchi, n-ai înțeles îndeajuns la ce chinuri e supus în casa aceasta. Ești încă nou-venit aici... Dar, să avem răbdare! Mai stai și mâine, vezi ce se mai petrece și sunt convins că spre seară ai să primești propunerea mea. Altminteri, unchiul dumitale e pierdut - îți dai seama? Îl vor sili cu orice preț să se însoare. Nu uita că poate chiar mâine el va face cererea în căsătorie. Și atunci va fi prea târziu; ar trebui să te hotărăști chiar astăzi!

— Crede-mă, îți doresc reușită deplină, dar ca să-ți dau concursul... nu știu... mi se pare cam...

— Cunoaștem cântecul! Dar să așteptăm până mâine - hotărî Mizincikov, zâmbind ironic. *La nuit porte conseil.*[lxxii] La revedere. Vin la dumneata mâine dis-de-dimineață, iar între timp mai reflectează...

Mizincikov părăsi camera mea, fredonând o melodie.

Am ieșit și eu îndată după el ca să iau puțin aer. Luna nu răsărise încă; noaptea era întunecoasă, aerul cald și înăbușitor. Frunzele copacilor păreau amorțite și nu le clintea nici cea mai mică adiere de vânt. Cu toată oboseala pe care o simțeam în corp, voiam să mă plimb puțin, să mă mai destind, să-mi adun gândurile; dar nu am apucat să fac nici zece pași, și am auzit glasul unchiului. Tocmai urca treptele pridvorului, însoțit de cineva căruia îi vorbea cu multă însuflețire. M-am întors îndată și l-am strigat. Era însoțit de Vidopleasov.

XI. Marea nedumerire

— Unchiule! În sfârșit, ce bine îmi pare că am dat de tine!

— Dragul meu, eram și eu nerăbdător să te văd. Uite, isprăvesc cu Vidopleasov și vom sta de vorbă după pofta inimii. Am multe să-ți povestesc.

— Cum, mai zăbovești și cu Vidopleasov? Dă-l încolo, unchiule!

— Încă vreo cinci, cel mult zece minute, Serghei, și sunt al tău cu desăvârșire. E ceva important, se pare.

— Or fi niște prostii de ale lui, am ripostat eu cu indignare.

— Ce să-ți spun, dragul meu? Uite, la ora asta se ține scai de mine cu cine știe ce fleacuri și nerozii. N-ai găsit și tu un alt moment, frate Grigori, pentru jalbele tale? Cu ce aș putea să te ajut? Măcar să-ți fie milă de mine, frățioare. M-ați adus în asemenea hal, încât n-a mai rămas decât să mă mâncați de viu! Nu mai pot, Serghei, crede-mă, am ajuns la capătul puterilor și nu știu ce să mă fac cu ei!

Și unchiul dădu din mâini cu adâncă disperare.

— Nu înțeleg ce chestiune atât de importantă are el, încât nu se poate amâna? Iar eu aș avea nevoie, unchiule...

— Lasă, frate, că și-așa mi-au împuiat capul acolo cu țipetele lor că n-am grijă de moralul oamenilor mei! Te pomenești că se plânge mâine că nu l-am ascultat, și atunci ține-te...

Și unchiul făcu din nou un gest disperat.

— Atunci isprăvește cu el cât mai repede! Eventual, aș putea să-ți fiu de folos. Să urcăm sus. Ce vrea el? Ce-l doare? îl asaltai cu întrebări îndată ce intrasem în cameră.

— Păi, să vezi, dragul meu, nu-i place, nu-i mulțumit de propriul lui nume, cere să i-l schimbăm. Cum ți se pare?

— Nu-i place numele? Cum adică?... Ei bine, unchiule, înainte de a asculta ce va spune el, dă-mi voie să-ți spun că numai în casa dumitale se pot întâmpla asemenea minunății, am răbufnit eu, desfăcându-mi brațele în lături de uimire.

— Da, frate! Să dau așa din mâini știu și eu, dar ce folos! zise cu necaz unchiul. Ia, mai bine, încearcă tu să vorbești cu el, încearcă. De două luni se ține scai de mine...

— Am un nume necuviincios! dădu glas Vidopleasov.

— Și de ce îl socoți necuviincios? îl întrebai eu mirat.

— Păi așa. Duce gândul la tot felul de scârnăvii.

— De ce, adică, scârnăvii? Și cum poate fi schimbat? Cine-și schimbă numele?

— Dar, gândiți-vă, s-a mai pomenit undeva un nume ca ăsta?

— Sunt de acord că numele tău e cam ciudat, am continuat eu din ce în ce mai nedumerit, dar ce se poate face? Doar și tatăl tău avea același nume.

— Este adevărat că din pricina părintelui meu trebuie să mă chinuiesc de-a pururi, căci sortit mi-a fost ca prin acest nume să înfrunt tot felul de batjocuri și să îndur nenumărate amărăciuni, răspunse Vidopleasov.

— Pun rămășag, unchiule, că și aici și-a vârât nasul Foma Fomici, exclamai eu înciudat.

— Nu, frate, nu, greșești. Într-adevăr, Foma l-a luat sub oblăduirea sa. L-a făcut secretar, și în asta constă propriu-zis serviciul lui. Bineînțeles, l-a educat, i-a insuflat porniri nobile, încât s-ar putea spune că în anumite privințe i s-a luminat mintea... Vezi, așadar, că-ți relatez...

— Exact așa, îl întrerupse Vidopleasov, Foma Fomici e binefăcătorul meu și, ca un adevărat binefăcător, m-a făcut să înțeleg toată nimicnicia mea, că nu sunt decât un vierme pe pământ și astfel, datorită dumnealui, mi-am aflat soarta pentru prima oară.

— Să vezi, Serioja, să vezi cum stă chestia, continuă unchiul, precipitându-se după obiceiul lui. Aproape din copilărie, Vidopleasov a stat la Moscova, în serviciul unui profesor de caligrafie. Dacă ai vedea ce frumos l-a învățat să scrie: și în culori, și cu litere aurii, iar jur împrejur, știi, desenează niște cupidoni - într-un cuvânt, e un artist! Iliușa învață de la el să scrie; pentru fiecare lecție îi plătesc o rublă și jumătate. Însuși Foma a stabilit acest preț. Se duce și pe la moșierii din vecinătate, în trei case; capătă și de acolo bani pentru lecții. Îl vezi cum se îmbracă! Ba mai scrie și versuri.

— Versuri? Atâta mai lipsea!

— Versuri, frățioare, versuri; și să nu crezi că glumesc - stihuri veritabile, ca să zic așa, versificare în toată regula; și le scrie, le potrivește foarte bine la orice temă, într-o clipă îți descrie obiectul. Un adevărat talent! Pentru măicuța, de ziua ei onomastică, a ticluit o dedicație în stihuri atât de grozavă, încât am rămas toți cu gurile căscate: a pus și din mitologie, și cum zboară muzele, încât, știi, se vedea până și asta... cum naiba îi zice? rotunjimea formei - într-un cuvânt, totul era potrivit în rimă. Foma a corectat-o. Eu, bineînțeles, n-am nimic împotrivă, ba chiar mă declar mulțumit. Lasă-l să compună, numai să nu facă vreo poznă. Eu, frate Grigori, îți spun ca un părinte. A aflat despre treaba asta Foma, i-a citit versurile, a spus cuvinte de laudă, iar de-atunci l-a luat ca să-i citească din cărți și să-i copieze hârtii - într-un cuvânt, l-a instruit. E drept ce spune el că Foma s-a purtat ca un adevărat binefăcător. În felul acesta, știi, s-a născut în capul lui și un romantism înălțător, și sentimentul independenței - toate astea mi le-a explicat Foma, dar eu, ce-i

drept, am cam uitat; deși, mărturisesc, am vrut și fără amestecul lui Foma să-l eliberez. E cam jenant, oarecum! Însă Foma se împotrivește: zice că are nevoie de el, l-a îndrăgit grozav; ba îmi spune că, pentru mine, ca boier, e o cinste să am printre iobagii mei oameni care compun versuri; cică „au existat undeva niște baroni cu asemenea obiceiuri și că ar fi un semn de viață *en grand*“. Mi-am zis, dacă e *en grand, en grand* să fie! Am început și eu, frate, să-l respect, înțelegi?... Numai că, de la o vreme, are niște purtări, Dumnezeu știe... Ce-i mai rău, de când cu versurile, și-a cam luat nasul la purtare, încât nici nu catadicsește să stea de vorbă cu slugile de la conac. Nu te supăra, Grigori, îți vorbesc ca un părinte. A făgăduit să se însoare încă iarna trecută: avem aici o fetișcană la curte, Matriona îi zice, o fată foarte drăguță, știi, cinstită, muncitoare, plină de viață. Și uite că acum nu mai vrea s-o ia, n-o vrea, și pace; refuză categoric. I s-o fi urcat la cap ori s-a gândit, poate, să se facă mai întâi celebru și după aceea să caute o altă partidă, nu știu nici eu...

— Mai mult după sfatul lui Foma Fomici, strecură Vidopleasov, fiindcă dumnealui îmi este binefăcătorul cel adevărat...

— Bineînțeles, se putea fără amestecul lui Foma Fomici? am izbucnit fără voie.

— Lasă, dragul meu, nu despre asta e vorba acum! mă întrerupse numaidecât unchiul, numai ce să vezi? Cei din curte nu-l mai lasă deloc în pace. Fata aceea, bună de gură și isteață foc, i-a aţâțat pe toți împotriva lui: îl zădărăsc, îl huiduie, până și băieții din curte îl socot un măscărici...

— Mai mult din pricina Matrionei, zise Vidopleasov, pentru că e o muiere proastă fără pereche și așa a fost de când o știu, ba are și o fire nestăpânită, din pricina ei am ajuns într-un asemenea *manier* să trăiesc zile amare.

— Deh, frate Grigori, eu te-am prevenit doar, continuă unchiul privindu-l cu dojană pe Vidopleasov. Să vezi, Serghei, i-au ticluit o scârnăvie în rimă cu numele lui. De atunci vine mereu să mi se plângă, se milogește să-i schimbăm cumva numele, pentru care a avut și înainte destule necazuri, cică din cauză că nu sună bine...

— E un nume fără noblețe, strecură Vidopleasov.

— Tu să taci, Grigori! Foma a aprobat și el... Adică nu că a aprobat, dar să vezi ce argumente are: în caz că va avea prilej să-și publice versurile, după cum proiectează Foma, un asemenea nume ar putea să-i strice, nu-i așa?

— Vasăzică, intenționează să le publice chiar, unchiule?

— Da, frate. E un lucru hotărât. Se va tipări în contul meu, și pe copertă va sta scris: iobag al cutăruia, iar în predoslovie va fi exprimată recunoștința autorului față de Foma pentru toată învățătura cu care l-a luminat. Cartea va fi dedicată lui Foma, care s-a apucat să scrie un Cuvânt înainte. Ei bine, închipuiește-ți ce impresie o să facă, dacă pe copertă va sta scris: „Compuneri de Vidopleasov“...

— „Bocetele lui Vidopleasov“, îl corectă acesta.

— Ei, vezi, cu atât mai rău, dacă e vorba de bocete! Gândește-te ce nume: Vidopleasov! Lezează orice sentiment delicat, asta o spune și Foma. Iar toți acești critici se zice că sunt tare zurlii și una-două te iau în zeflemea; Brambeus, de pildă... Lor nu le pasă de nimic! Ar fi în stare să-și bată joc de el numai pentru nume; or să-l frece în așa hal, încât praful se va alege de el, nu-i așa? De aceea îl povățuiam: dinspre mine, pune și tu orice nume vrei pe versurile tale, nu știu cum se cheamă, pseudonim sau altcumva, în orice caz, se termină cu *nim*. Dar nu-i vine la socoteală nici așa, cică să dau poruncă tuturor slugilor de la conac să-i spună „de-a pururi pe numele cel nou, așa încât, potrivit cu talentul meu, zice, să port și eu un nume mai nobil...“

— Mă prind că te-ai învoit, unchiule.

— Deh, frate Serioja, numai ca să scap de gura lor, să nu ne mai ciondănim, mi-am zis: fie cum vrea el! Știi, am avut din cauza asta o mică neînțelegere cu Foma. Și de atunci nu se mai isprăvește: în fiecare săptămână alege un alt nume și tot niște nume gingașe, delicate: Oleandrov, Tiulpanov[lxxiii]... Adă-ți aminte, Grigori, mai întâi ai cerut să te botezăm „Credinciosul“– „Grigori Credinciosul“; pe urmă nu ți-a fost nici ție pe plac, pentru că s-a găsit un guguman care i-a potrivit rima „Ticălosul“. Ai venit cu jalba, drept care gugumanul a fost pedepsit. Două săptămâni după aceea, ai căutat un alt nume - câte n-ai mai născocit până acum! - și, în cele din urmă, ți-a dat prin minte să te numim „Ulanov“. Spune și tu, frate, dacă poate fi ceva mai tâmpit decât Ulanov? Am consimțit și la asta, dând a doua poruncă să ți se schimbe numele în Ulanov. Numai așa,

dragul meu, adăugă unchiul către mine, ca să scap de belea. Trei zile ai umblat ca „Ulanov“. Toți pereții, toate pervazurile din chioșc le-ai împestrițat semnând cu creionul: „Ulanov“. A trebuit după aceea să-l dăm din nou cu vopsea. Un top de hârtie olandeză ai stricat cu semnături: „Ulanov, probă de condei; Ulanov, probă de condei“. Dar nici așa nu ți-a mers: au găsit ei rima potrivită: „Gugumanov“. Nu vreau să mi se zică Gugumanov - și iar schimbarea numelui! Ei, ce nume ți-ai mai ales, spune, că eu am și uitat!

— Tanțev[lxxiv], răspunse Vidopleasov, dacă e vorba că așa mi-e sortit, ca prin numele meu să dănțuiesc la voia altora, să fie cel puțin înnobilat după moda străină: Tanțev.

— Exact, Tanțev; am fost de acord, frate Serghei, fie și așa. Numai că de data asta i-au născocit o asemenea rimă, încât nici nu-ți vine s-o rostești! Astăzi îl văd că vine iar să-mi comunice vreo nouă născocire, pesemne. Pun rămășag că a și pregătit un nume nou. Așa-i sau nu, Grigori? Recunoaște!

— E adevărat că de mult am vrut să supun înălțimii-voastre noul meu nume, înnobilat.

— Zi, care-i acela?

— Essbuketov.

— Și nu ți-e rușine, nu ți-e rușine, Grigori? Un nume luat după articole de parfumerie! Și te mai pretinzi om deștept! Îmi închipui cât ți-ai bătut capul ca să-l născocești! Și doar e scris pe sticluțe de parfum.

— Să-mi fie cu iertare, unchiule, îngânai în șoaptă, nu vezi că ai de-a face cu un prost, un tâmpit fără pereche?

— Ce să fac, frate dragă? ripostă și unchiul în șoaptă. Toți într-un glas mă asigură că e deștept și că e plin de însușiri alese...

— Dar trimite-l odată la plimbare, pentru Dumnezeu!

— Ascultă, Grigori! N-am timp acuma să mai stau de vorbă cu tine, crede-mă! se rugă unchiul cu glas umil, de parcă se temea până și de Vidopleasov. Gândește-te și tu, am eu timp să mă ocup de reclamațiile tale acum? Zici că iar te-au jignit cu ceva? Bine: îți dau cuvântul meu de onoare că mâine voi lămuri totul, dar acum du-te sănătos... Ia stai puțin! Ce face Foma Fomici?

— Se pregătea de culcare pentru odihnă. Mi-a poruncit că, dacă întreabă cineva de dumnealui, să răspund că în noaptea asta are de gând să-și facă mai îndelung rugăciunea.

— Hm! Ei bine, poți să pleci acum, poți să te duci! Să vezi, Serioja, el e mereu prin preajma lui Foma, încât mă cam tem și de el. De altfel, și slugile de la conac tot din cauza asta nu-l prea au la inimă, că umblă cu pâra și zâzania, șoptind vrute și nevrute la urechea lui Foma. Acum a plecat cu binișorul, iar mâine parcă-l văd că mă pârăște cu cine știe ce! Or, tocmai izbutisem să aranjez cum e mai bine lucrurile, încât sunt aproape liniștit... Mă grăbeam să vin la tine. În sfârșit, sunt din nou cu tine! rosti el cu emoție, strângându-mi mâna. Mărturisesc, dragul meu, că la un moment dat credeam că te-ai supărat de-a binelea și vrei s-o ștergi. Am pus chiar să te păzească. În sfârșit, slavă Domnului că totul s-a terminat cu bine! Dar ce zici de Gavrila, cum s-a comportat adineauri? Chiar și Falalei, ba și tu - toți deopotrivă! Ei acum, slavă Domnului, slavă Domnului! În sfârșit, vom sta de vorbă după pofta inimii. Față de tine pot să-mi descarc sufletul. Tu, Serioja, să nu pleci. Numai pe tine te am, pe tine și pe Korovkin...

— Dă-mi voie, unchiule, aș vrea să știu și eu ce anume ai aranjat, și la ce mă pot aștepta după cele întâmplate? Mărturisesc că mă simt complet aiurit, pur și simplu îmi plesnește capul de durere.

— Dar al meu crezi că e teafăr? De vreo jumătate de an încoace, frățioare, mi se învârte ca o morișcă, sărmanul meu cap! Dar acum, slavă Domnului, totul e în ordine! Întâi și întâi, am fost iertat, m-au iertat de tot, cu fel de fel de condiții, bineînțeles; în schimb, aproape că nu mă mai tem de nimic. Și pe Sașenka au iertat-o. Ce zici de Sașa, bravo ei!... Ce fetiță, Sașa asta! O inimă înflăcărată! A cam întrecut măsura, dar are un suflet de aur! Sunt mândru de copila asta, Serioja! Fie ca harul Domnului s-o ocrotească pururea. Și pe tine te-au iertat și încă știi cum? Poți să faci tot ce poftești, să umbli prin toate încăperile și prin parc, chiar de față cu oaspeți - într-un cuvânt, tot ce poftești; numai cu o condiție: să nu scoți o vorbă mâine în prezența măicuței și a lui Foma Fomici; e o condiție obligatorie, adică absolut nici un cuvânt - m-am jurat eu pentru tine –, ci doar să asculți ce vorbesc cei mari... Am vrut adică să spun: să asculți ce vorbesc ceilalți. Spuneau că ești încă prea tânăr. Nu te supăra, Serghei, dar ești într-adevăr încă tânăr... Același lucru susține și Anna Nilovna...

Desigur, eram încă foarte tânăr și am dovedit-o numaidecât, izbucnind de indignare la auzul acestor condiții umilitoare.

— Ascultă, unchiule, strigai eu aproape sufocându-mă, să-mi spui un singur lucru ca să mă liniștesc: nu cumva mă aflu într-o adevărată casă de nebuni?

— Ei vezi, dragul meu, ai și apucat-o pe panta criticii! Nu ești în stare să te stăpânești, se întristă unchiul. De unde ți s-a năzărit cu casa de nebuni? Firește, a fost o mică enervare de ambele părți, și asta-i tot. Dar n-ai să negi, dragul meu, că și tu te-ai purtat cam prea de tot! Ți-aduci aminte ce i-ai trântit - și asta unui om, ca să zic așa, de vârstă respectabilă!

— Asemenea oameni n-au vârstă respectabilă, unchiule.

— Aici, ai cam sărit peste cal, dragul meu! Asta aduce a liberalism! Nici eu nu mă dau în lături de la un liberalism rațional, ba chiar îmi place să fiu liber-cugetător, dar ceea ce spui tu acum întrece orice măsură. Pur și simplu mă uimești, Serghei.

— Nu te supăra, unchiule, îmi recunosc vina, dar sunt vinovat față de dumneata. În ce-l privește însă pe Foma Fomici al dumitale...

— Poftim, chiar așa - *al dumitale!* Nu trebuie să-l judeci prea aspru, dragul meu: e mizantrop din fire și are o sensibilitate bolnăvicioasă, atâta tot! N-ai ce să pretinzi de la el. În schimb, e un suflet nobil, cel mai nobil dintre toți oamenii câți am cunoscut! N-ai fost chiar tu martor adineauri? Pur și simplu, radia lumină. Că mai face din când în când tot felul de marafeturi și bazaconii, nu merită atenție. Cui nu i se întâmplă așa ceva?

— Ba dimpotrivă, unchiule, aș vrea să știu cui i se întâmplă așa ceva?

— Ei, și tu, acum, o ții una și bună! Îți lipsește puțină bunătate și mărinimie. Nu știi să ierți, Serioja!...

— Bine, bine, unchiule! Să lăsăm asta. Spune-mi, ai văzut-o pe Nastasia Evgrafovna?

— Da, frate, tocmai din cauza ei s-a stârnit toată tărășenia asta. Uite ce-i, Serioja, și în primul rând lucrul cel mai important: am hotărât cu toții ca mâine să-l felicităm pe Foma de ziua nașterii, pentru că mâine e într-adevăr ziua lui de naștere. Sașurka e o copilă bună și inimoasă, dar ea greșește; o să mergem cu toții în grup, încă înainte de liturghie, cât mai

devreme. Iliușa îi va spune o poezie, să-i meargă drept la inimă - într-un cuvânt, să-l măgulească. Bine ar fi ca și tu, Serioja, să vii să-l feliciți împreună cu noi! Poate că în felul acesta te va ierta de tot. Căci tare bine ar fi să vă știu împăcați! Uită, frate, jignirea, că doar și tu l-ai jignit... E un om foarte de treabă, și merită tot respectul!

— Unchiule! unchiule! strigai disperat, pierzând orice răbdare, aveam de vorbit despre o chestiune cât se poate de importantă, iar dumneata... Știi dumneata ce se petrece acum cu Nastasia Evgrafovna?

— Cum să nu știu, dragul meu! Dar ce te-a apucat? De ce zbieri așa? Tocmai din pricina ei s-a și stârnit adineauri toată povestea. Deși, la drept vorbind, nu chiar adineauri, ci mai de mult se stârnise. N-am vrut să-ți spun despre asta până acum, ca să nu te sperii, pentru că ei voiau pur și simplu s-o dea afară și mi-au pretins s-o trimit acasă. Îți închipui în ce situație eram... Dar acum, slavă Domnului! Acum totul e în ordine. Dumnealor, ca să vezi numai - ție n-am să-ți ascund nimic –, și-au închipuit că sunt îndrăgostit de Nastenka și vreau să mă căsătoresc cu ea; într-un cuvânt, că am apucat drumul pierzaniei, pentru că într-adevăr ar fi însemnat să merg la pierzanie: așa mi-au explicat ei toți... Și uite, ca să mă salveze, adică, hotărâseră s-o alunge din casă. Toate astea le-a pus la cale mămițica, dar mai cu seamă Anna Nilovna. Foma deocamdată tace. Acum însă i-am convins și - trebuie să-ți mărturisesc - am și declarat că tu ești de fapt logodnicul formal al Nastenkăi, în care scop ai și sosit. Bineînțeles, aceasta i-a mai potolit oarecum și deci ea va rămâne cel puțin deocamdată ca pentru un fel de încercare; principalul e că rămâne totuși. Chiar și tu ai crescut în ochii lor când am anunțat că ai venit s-o ceri în căsătorie. Mama cel puțin pare să se fi liniștit. Numai Anna Nilovna continuă să mârâie! Nici nu mai știu ce să născocesc ca să-i intru în voie. Și ce vrea, ce urmărește această Anna Nilovna, zău nu știu!

— Unchiule, nici nu-ți închipui în ce confuzie te afli! Păi știi dumneata că Nastasia Evgrafovna pleacă mâine de aici, definitiv, dacă n-a și plecat cumva până acum? Știi dumneata că tatăl ei a venit anume ca s-o ia acasă? Că e un lucru hotărât definitiv, așa cum mi-a spus ea astăzi personal și în încheiere m-a rugat să-ți transmit salutări - știi dumneata asta ori nu știi?

Unchiul a rămas în fața mea încremenit, cu gura căscată. Mi s-a părut că un fior îi cutremură tot corpul și un geamăt îi scăpă din piept.

Fără a pierde o clipă, m-am grăbit să-i relatez toată convorbirea mea cu Nastenka, cererea mea în căsătorie, refuzul ei categoric, mânia ei împotriva unchiului pentru faptul de a mă fi chemat prin scrisoare; i-am explicat că ea speră ca prin plecarea ei să-l scape de această căsătorie cu Tatiana Ivanovna– într-un cuvânt, nu i-am ascuns nimic; ba chiar am îngroșat înadins culorile în tot ce era mai neplăcut în aceste știri. Am vrut să-l uluiesc pe unchiul meu, ca să-l determin odată la măsuri hotărâte și, într-adevăr, l-am impresionat: el scoase un țipăt și-și duse mâinile la cap.

— Unde-i, nu știi? Unde este ea acum? rosti el, în sfârșit, pălind de frică. Iar eu, gugumanul, veneam încoace liniștit, convins că lucrurile s-au potolit și totul s-a aranjat, adăugă el deznădăjduit.

— Nu știu unde o fi acum, dar adineauri, când s-a iscat gâlceava aceea, a fugit să te caute pe matale; voia să-ți spună totul personal, în auzul tuturor. N-or fi lăsat-o să intre.

— Dar, bineînțeles, cum s-o lase! S-ar fi iscat un scandal! Ah, ce căpșor înfierbântat și mândru! Și unde vrea să plece, unde, unde? Dar și tu ești deștept, n-am ce zice! Și de ce, adică, te-a refuzat. Prostii! Trebuia să faci în așa fel, ca să te fi plăcut. De ce nu i-ai plăcut? Dar răspunde, pentru numele lui Dumnezeu, ce stai așa, ca o buturugă?

— Ai milă, unchiule! Ce aș putea să răspund la asemenea întrebări?

— Dar nu se poate altfel! Tu trebuie, trebuie să te căsătorești cu ea. De ce te-am deranjat, punându-te să vii tocmai de la Petersburg? Tu trebuie s-o faci fericită! Ei vor s-o alunge de aici, dar când va fi soția ta, nepoata mea bună - n-au cum s-o facă. Unde se va duce ea? Ce se va întâmpla cu dânsa? Să meargă guvernantă? Dar e o prostie să se angajeze guvernantă! Cu ce se va ține acasă până când își găsește un loc? Bătrânul are pe brațele lui nouă copii care mor de foame. Căci ea n-o să vrea să primească de la mine nici un ban, dacă pleacă din cauza acestor bârfeli murdare. Și apoi cum s-o las să plece în asemenea condiții - e groaznic! Se va stârni aici un scandal monstru - știu eu. Leafa ei a fost luată înainte pentru nevoile familiei, căci ea îi

întreține. Să zicem că o recomand ca guvernantă la cineva, găsesc eu o familie de oameni cumsecade... Ba, pe dracu'! Unde găsești acum asemenea oameni cumsecade cu adevărat cinstiți și onorabili? Bine, să zicem că s-ar găsi totuși, că asemenea oameni există, la ce bun să încercăm mânia Domnului! Dar e și primejdios, dragul meu: poți avea încredere în oameni? Unde mai pui că un om sărac este totdeauna bănuitor; mereu i se pare că e nevoit să-și plătească pâinea și atenția prin umilințe! O vor jigni; ea este foarte mândră, și atunci... Ei, da, ce se va întâmpla atunci? Dar dacă, peste toate astea, se mai leagă de ea vreun ticălos-seducător care s-o ademenească?... Ea îl va respinge, știu că-l va scuipa cu dispreț, dar el tot o va jigni, nemernicul! Și atunci, asupra ei se vor abate bănuieli, cinstea ei va fi umbrită... Simt că mă apucă amețeala! O, Doamne, Dumnezeule!

— Unchiule! Iartă-mă, dar vreau să-ți pun o întrebare, am zis eu cu un aer solemn, și te rog să nu te superi, să nu mă înțelegi greșit, căci răspunsul la această întrebare poate rezolva multe; de altfel, aș avea chiar dreptul să-ți cer acest răspuns, unchiule!

— Ce anume? Ce întrebare?

— Spune-mi, ca în fața lui Dumnezeu, sincer și deschis, cinstit: nu simți cumva că ești un pic îndrăgostit de Nastasia Evgrafovna și ai dori să te căsătorești cu ea? Gândește-te că tocmai din cauza aceasta o alungă ei de aici.

Unchiul făcu un gest energic, vădind o stare încordată de maximă nerăbdare.

— Eu? Îndrăgostit de dânsa? Ce-i cu voi, ați înnebunit cu toții sau ce? Ori e o urzeală împotriva mea? Pentru ce atunci te-am chemat să vii, dacă nu pentru ca să le-o dovedesc că au căpiat cu toții? De ce vreau să te însori cu ea? Eu? Îndrăgostit? De dânsa? Sunt niște nebuni de legat!

— Dacă este așa, unchiule, dă-mi voie să-ți spun totul. Îți declar solemn că nu găsesc nimic reprobabil în această presupunere. Dimpotrivă, ai face-o fericită, dacă o iubești cu adevărat, și să dea Dumnezeu să fie așa! Domnul să vă aibă în paza lui, să trăiți în dragoste și bună pace!

— Tu nu-ți dai seama ce spui! exclamă unchiul aproape îngrozit. Mă mir că poți vorbi despre asemenea lucru cu atâta sânge rece... Și, în general, dragul meu, observ că ești cam grăbit în toate - constat la tine această trăsătură! Nu ți se pare că e absurd ceea ce susții tu? Cum să mă însor cu ea când o

privesc ca pe o fiică? Mi-ar fi rușine chiar s-o privesc altfel, ar fi un mare păcat! Eu sunt un om bătrân, pe când ea– e un boboc! Chiar și Foma mi-a explicat asta în asemenea cuvinte. Inima mea este plină de iubire părintească, iar tu îi dai mereu zor cu căsătoria! Poate că din recunoștință ea nu m-ar refuza, după aceea însă, toată viața m-ar disprețui pentru că am profitat de acest sentiment de recunoștință. Aș duce-o la dezastru, aș pierde orice atașament din partea ei! Păi eu sunt gata să-mi dăruiesc tot sufletul acestei copile scumpe! O iubesc ca și pe Sașa, ba mai mult chiar, ți-o mărturisesc. Sașa îmi este fiică de drept, după lege, iar Nastenka mi-a devenit fiică prin puterea dragostei mele. Am scos-o din mizerie. Am crescut-o. Katia, îngerul meu răposat, o iubea mult; mi-a lăsat-o cu limbă de moarte drept fiică. Am dat-o la învățătură: știe franțuzește, cântă la pian, citește cărți și câte și mai câte... Ce zâmbet are! Ai observat, Serioja? Parcă ar râde de tine și totuși nu râde, ci, dimpotrivă, te iubește... Și uite așa, m-am gândit să vii la noi, s-o ceri în căsătorie; și atunci ei se vor convinge că n-am nici un fel de planuri în privința ei și vor înceta s-o mai bârfească, s-o ponegrească. Și ar fi rămas atunci și ea împreună cu noi în liniște, în tihnă, și ce fericiți am fi fost împreună! Amândoi parcă ați fi propriii mei copii, amândoi aproape orfani, amândoi ați crescut sub ocrotirea mea... V-aș fi iubit, ce mult v-aș fi iubit! V-aș fi închinat întreaga-mi viață și nu m-aș fi despărțit niciodată de voi; v-aș fi urmat oriunde! Ah, ce fericiți am fi fost! Și de ce oare oamenii sunt atât de răi, se hărțuiesc între ei, se urăsc unii pe alții? Îmi vine uneori să le explic toate astea, să le deslușesc totul! Le-aș spune adevărul, curat, sincer, din adâncul inimii! O, Doamne, Dumnezeule!

— Da, unchiule, da, așa este, exact cum spui dumneata, dar numai că ea m-a refuzat...

— Te-a refuzat! Hm!... Știi, parcă presimțeam că o să te refuze, zise el îngândurat, dar nu! strigă din nou, nu-mi vine a crede! E cu neputință! Înseamnă că totul se duce de râpă! Poate că i-ai vorbit cumva stângaci sau imprudent, ai jignit-o poate; te pomenești că te-ai apucat să-i îndrugi complimente... Povestește-mi încă o dată cum s-au petrecut lucrurile, Serghei!

I-am repetat încă o dată, relatând totul în amănunt. Când am ajuns la momentul în care Nastenka exprima speranța că prin

plecarea ei l-ar salva pe unchiul de Tatiana Ivanovna, el surâse amar.

— Să mă salveze! să mă salveze până a doua zi!

— Nu cumva vrei să spui, unchiule, că te vei căsători cu Tatiana Ivanovna? strigai eu disperat.

— Dar cum altfel i-aș fi înduplecat ca Nastia să nu fie dată afară mâine? Chiar mâine fac cererea în căsătorie; mi-am dat cuvântul.

— Așadar, te-ai decis, unchiule?

— Ce puteam să fac, ce altceva aș fi putut face, dragul meu? Mi se sfâșie inima, dar a trebuit s-o fac. Mâine prezint cererea în căsătorie; nunta va avea loc, așa s-a hotărât, într-un cadru de familie, discret; de altfel, e și mai bine într-un cadru de familie. Am să te rog să-mi fii cavaler de onoare. Ți-am spus, mi se pare, că un timp nu vor întreprinde nimic împotriva ta. Ce să fac, dragul meu? M-au tot bătut la cap, cică: „Pentru copii va veni în casă toată averea ei!“ Firește, ce nu face omul pentru copiii lui? Vorba ceea, umbli și cu capul în jos, și cred că, în această privință, ei judecă bine. Doar trebuie să fac măcar ceva și pentru familie. N-o să rămân toată viața ca un trântor!

— Bine, unchiule, dar cum să te însori cu o nebună? m-am indignat eu, pierzându-mi cumpătul și cu inima strânsă de durere.

— Ei, chiar așa: nebună! Nu-i deloc nebună, ci, uite așa, a trecut prin tot felul de nenorociri... Ce să fac, dragul meu, aș fi bucuros să fie una cu mintea întreagă... Dar lasă că și dintr-astea ce pramatii se mai nimeresc! Să știi însă că e tare bună la inimă, e foarte generoasă!

— Dumnezeule! Văd că te-ai și împăcat cu acest gând! am izbucnit cu disperare.

— Spune-mi și tu, ce altă soluție puteam găsi? Că doar, pentru binele meu se străduiesc ei, și apoi presimțeam mai demult că, mai curând sau mai târziu, tot nu scap: mă vor sili să mă însor. Mai bine s-o fac acuma decât să mai am gâlceavă în casă. Am să-ți spun, frate Serioja, cu toată sinceritatea; pe de o parte, sunt și bucuros. M-am hotărât, și gata, cel puțin am scăpat de o povară - îmi voi recăpăta liniștea. Chiar și acum veneam aici aproape împăcat cu desăvârșire. Așa mi-e soarta, se vede! Principalul e că Nastia rămâne cu noi. Doar cu această condiție am consimțit. Și, când colo, aflu că ea din proprie

inițiativă vrea să fugă! Dar asta nu se va întâmpla niciodată! strigă unchiul izbind cu piciorul în podea. Ascultă, Serghei, adăugă el cu un aer hotărât, așteaptă-mă aici, nu pleca nicăieri; mă întorc îndată.

— Dar unde te duci, unchiule?

— Poate că reușesc s-o văd, Serghei; lucrurile se vor lămuri, crede-mă, se va lămuri totul și... și... te vei căsători cu ea - îți dau cuvântul meu de onoare!

Unchiul ieși repede din încăpere și o luă spre parc, dar nu spre clădirea principală a conacului. L-am urmărit de la fereastră.

XII. Catastrofa

Am rămas singur. Eram într-o situație insuportabilă: fusesem refuzat și totuși unchiul voia să mă însoare aproape cu forța. Gândurile mi-erau încâlcite. Mizincikov, cu propunerea lui, nu-mi ieșea din cap. Unchiul trebuia salvat cu orice preț! M-am gândit chiar să-l caut pe Mizincikov și să-i relatez totul. Dar unde s-o fi dus unchiul, totuși? Mi-a spus chiar el că vrea să stea de vorbă cu Nastenka, dar a luat-o prin parc. Îmi trecu prin minte că au întâlniri secrete, și un sentiment neplăcut îmi strânse inima. Mi-am amintit de cuvintele lui Mizincikov despre legătura lor tăinuită... Dar, după ce am mai reflectat o clipă, am respins cu indignare bănuielile mele. Unchiul nu era capabil de minciună: lucru evident. Neliniștea mea creștea cu fiecare clipă. Am ieșit, fără să-mi dau seama, în pridvor, apucând spre fundul parcului, pe aceeași alee pe care dispăruse unchiul. Luna răsărise. Cunoșteam parcul de-a lungul și de-a latul și nu-mi era teamă că mă voi rătăci. Apropiindu-mă de vechiul chioșc, situat pe malul helești eului părăsit și năpădit de mătasea-broaștei, mă oprii brusc locului, întrucât mi se păru că aud niște voci venind din chioșc. Nu sunt în stare să-mi exprim sentimentul ciudat de necaz care pusese stăpânire pe mine! Eram convins că sunt ei doi, unchiul și Nastenka, și continuam să mă apropii, încercând

să-mi liniștesc conștiința că merg cu pașii obișnuiți și nu mă furișez. Deodată, auzii clar un zgomot de sărut, urmat de niște cuvinte înflăcărate și imediat după aceea - un țipăt ascuțit de femeie. În aceeași clipă, ieși alergând din chioșc o femeie în rochie albă și trecu vertiginos pe lângă mine ca o rândunică. Mi s-a părut chiar că-și acoperea fața cu mâinile, ca să nu fie recunoscută: mă zăriseră probabil din chioșc. Mare mi-a fost însă mirarea când în persoana cavalerului care apăru din chioșc în urma doamnei speriate - îl recunoscui pe Obnoskin, pe Obnoskin care, după spusa lui Mizincikov, plecase demult din Stepancikovo! La rândul său, și Obnoskin, văzându-mă, se fâstâci groaznic: toată insolența lui dispăruse.

— Scuză-mă, dar... nu m-am așteptat deloc să te întâlnesc, se bâlbâi el, zâmbind silit.

— Nici eu pe dumneata, i-am răspuns ironic, cu atât mai mult că te știam plecat.

— Ba nu... eu numai așa... am condus-o puțin pe mămițica. Îmi dai voie să mă adresez dumitale ca celui mai nobil om din lume?

— Cu ce anume?

— Există cazuri - și cred că ești de acord cu asta– când un om cu inimă nobilă este nevoit să se adreseze și să apeleze la noblețea sufletească a unui alt om, cu adevărat nobil... Sper că mă-nțelegi...

— Nu spera, pentru că nu înțeleg absolut nimic.

— Ai văzut-o, desigur, pe doamna, care se afla împreună cu mine în chioșc?

— Am văzut-o, dar n-am recunoscut cine este.

— A, n-ai recunoscut-o!... Această doamnă va deveni curând soția mea.

— Te felicit. Și cu ce aș putea să-ți fiu de folos?

— Îți cer un singur lucru: să nu divulgi taina că m-ai văzut aici cu această doamnă.

„Cine o fi fost, oare? reflectai intrigat, nu cumva...“

— Zău nu știu, i-am răspuns lui Obnoskin. Sper că nu-mi vei lua în nume de rău, dar nu pot să-ți dau cuvântul...

— Ba nu, pentru numele lui Dumnezeu, te rog, implora Obnoskin, înțelege situația mea: este un secret. Și dumneata poate că vei fi logodnic, atunci și eu, din partea mea...

— St! vine cineva!

— Unde?

Într-adevăr, la vreo treizeci de pași de noi, abia observată, se profila umbra unui om în mers.

— E... E, probabil, Foma Fomici! șopti Obnoskin, tremurând din tot corpul. L-am recunoscut după mers. Dumnezeule! Auzi, și alți pași de cealaltă parte! Ai auzit?... Adio! Mulțumesc și... te implor...

Obnoskin dispăru. Peste un minut, răsări în fața mea, ca din pământ, unchiul.

— Tu ești, Serioja? mă strigă. Totul e pierdut! Totul e pierdut!

Am observat că și el tremura din tot corpul.

— Ce anume e pierdut, unchiule?

— Să mergem! zise el cu respirația întretăiată și, prinzându-mă de mână, mă târî după el. Dar tot drumul până la pavilion n-a scos o vorbă, și nici pe mine nu m-a lăsat să deschid gura. Mă așteptam la ceva cu totul neobișnuit și aproape că nu greșisem. Când am intrat în odaia mea, i s-a făcut rău; era palid ca un cadavru. L-am stropit cu apă; „s-o fi întâmplat ceva groaznic, gândeam eu, de vreme ce un om ca dânsul a putut să leșine“.

— Unchiule, ce-i cu dumneata? l-am întrebat eu în sfârșit.

— Totul e pierdut, Serioja! Foma m-a surprins în parc împreună cu Nastenka și chiar în clipa când o sărutam.

— O sărutai! În parc! am strigat, privindu-l uluit.

— În parc, dragul meu. M-a împins păcatul! Trebuia neapărat s-o întâlnesc. Voiam să-i spun, s-o conving în privința ta, adică. Ea mă aștepta de o oră pe banca aceea dărâmată, dincolo de helești... Venea deseori acolo, când aveam ceva de vorbit.

— Deseori, unchiule?

— Deseori, dragul meu! În ultimul timp, ne întâlneam aproape în fiecare noapte. Se pare însă că ne urmăreau - de data asta sunt sigur, și mai sigur sunt că Anna Nilovna a pus totul la cale. De la o vreme, am încetat să ne mai întâlnim; de vreo patru zile, nu ne-am văzut deloc acolo: și uite că astăzi trebuia neapărat să stăm de vorbă. Vezi doar și tu singur că trebuia neapărat: cum puteam să-i spun, altminteri? Mă duc în speranța s-o găsesc acolo și, de fapt, mă aștepta de o oră: avea și dânsa să-mi comunice ceva...

— Dumnezeule, ce imprudență! Știați doar că sunteți urmăriți!

— Era un moment critic, Serioja; trebuia să ne spunem multe. Ziua nu îndrăznesc nici măcar să mă uit la ea: stă cu ochii ațintiți într-un colț, iar eu mă uit dinadins în alt colț, ca și cum nici n-aș observa că există pe lume. Iar noaptea, ne întâlnim și discutăm în voie...

— Ei, și ce s-a întâmplat, unchiule?

— Nici n-am apucat să spun două vorbe, știi, inima-mi bătea să-mi sară din piept, ochii mi se umpluseră de lacrimi; mă apuc s-o conving să se mărite cu tine, la care ea îmi spune: „Se vede că nu mă iubești, se vede că nu observi nimic“, și deodată sare la pieptul meu, mă îmbrățișează și izbucnește în plâns! „Eu, zice, numai pe dumneata te iubesc și nu mă mărit cu nimeni. Te iubesc de mult, dar nici cu dumneata n-am să mă mărit, mâine plec la mânăstire.“

— Dumnezeule! chiar așa a spus? Ei, și după aceea, după aceea, unchiule?

— Deodată mă uit, și ce-mi văd ochii, în fața noastră - Foma! De unde naiba a răsărit? Să fi stat ascuns după vreo tufă, așteptând să ne surprindă?

— Ticălosul!

— Am rămas încremenit! Nastenka o luă la fugă, iar Foma Fomici trecu pe lângă noi fără să scoată o vorbă, ba îmi făcu și cu degetul în semn de amenințare - îți dai seama, Serghei, ce tărăboi va fi mâine?

— Bineînțeles, îmi închipui!

— Îți dai seama, strigă el disperat, sărind de pe scaun, îți dai seama că ei vor s-o piardă, s-o facă de rușine, s-o dezonoreze; caută un pretext ca s-o împroaște cu noroi și pentru asta s-o dea afară; și iată că l-au și găsit! Spuneau doar că între noi ar exista legături nepermise! Tot ei, nemernicii, susțineau că și cu Vidopleasov întreține asemenea relații! Toate erau scorneli de ale Annei Nilovna. Ce va fi acum? Ce se va întâmpla mâine? Crezi că Foma va povesti?

— Va povesti negreșit, unchiule.

— Dacă va povesti cumva, dacă va îndrăzni să povestească... zise el, mușcându-și buza și strângând din pumni, dar nu, nu cred! Nu va povesti, își va da seama... E un om cu inimă nobilă! O va cruța...

— O va cruța sau nu, am zis cu hotărâre, în orice caz e de datoria dumitale, unchiule, chiar mâine s-o ceri în căsătorie pe Nastasia Evgrafovna.

Unchiul rămase nemișcat, privindu-mă țintă.

— Îți dai seama, unchiule, că vei dozonora fata dacă vor afla povestea asta? Îți dai seama că trebuie să preântâmpini nenorocirea, și cât mai repede posibil; că ești dator să-i privești drept în ochi cu tot curajul și cu toată mândria, s-o ceri în căsătorie de față cu toți, trecând peste toate socotelile lor și făcându-l pe Foma praf și pulbere dacă rostește un singur cuvânt împotriva ei?

— Dragul meu! strigă unchiul, tocmai la asta mă gândeam venind încoace!

— Și ce ai hotărât?

— Exact așa și irevocabil! Mă hotărâsem chiar înainte de a începe să-ți povestesc!

— Bravo, unchiule!

Și l-am strâns în brațe de bucurie.

Am stat mult de vorbă. I-am expus toate argumentele, demonstrând absoluta necesitate a căsătoriei lui cu Nastenka, fapt de care, de altfel, el însuși își dădea seama mai bine decât mine. Dar pledoaria mea era cam agitată. Mă bucuram sincer pentru unchiul. Pe de altă parte, și sentimentul datoriei îl îndemna să acționeze, altminteri nu s-ar fi hotărât niciodată. Era un om care avea cultul datoriei și-și respecta cu sfințenie obligațiile. Și totuși nu-mi închipuiam deloc cum vor decurge lucrurile. Știam și credeam orbește că unchiul nu va da înapoi de la ceea ce a recunoscut odată ca fiind o îndatorire a lui; dar nu-mi venea a crede că va găsi destule puteri ca să se împotrivească celor din casă. Și de aceea căutam să-l ațâț cât mai mult, să-l determin să acționeze, îndemnându-l cu toată înflăcărarea mea tinerească.

— Cu atât mai mult, continuam eu, cu cât acum totul e clarificat și ultimele dumitale îndoieli s-au risipit! S-a întâmplat exact ceea ce n-ai prevăzut dumneata, deși toată lumea observase și își dăduse seama mai demult: Nastasia Evgrafovna te iubește! E posibil oare să admiți, strigam din ce în ce mai înflăcărat, ca dragostea ei curată să se întoarcă împotriva ei, acoperind-o de rușine și dezonoare?

— Niciodată! Dar mă întreb, dragul meu, voi fi și eu, în sfârșit, un om fericit? E cu putință oare? se bucura unchiul, îmbrățișându-mă. Și cum de s-o fi îndrăgostit de mine, și pentru ce? Pentru ce? S-ar părea că nu am nimic deosebit... În comparație cu ea, sunt un om bătrân și nu puteam să-mi închipui, zău nu mă așteptam! Îngerul meu, îngerașul... Ascultă, Serioja, adineauri m-ai întrebat dacă nu cumva sunt îndrăgostit de ea: cu ce gând?

— Am văzut doar atâta, unchiule, că o iubești așa cum nu se poate mai mult: o iubeai, și totuși nu erai conștient de acest lucru. Gândește-te! Mă chemi de la Petersburg ca să mă însori cu dânsa, și numai pentru ca să-ți devină nepoată și astfel s-o ai mereu în preajma dumitale...

— Și... mă ierți pentru asta, Serghei?

— Mai încape vorbă, unchiule!...

Și unchiul mă îmbrățișă din nou.

— Ai grijă, deci, unchiule, toți sunt împotriva dumitale: trebuie să te răzvrătești și să acționezi hotărât împotriva tuturor, și fără cea mai mică amânare, chiar mâine.

— Da... da, mâine! repetă el, oarecum îngândurat, și trebuie acționat, știi, cu bărbăție, cu tot curajul, în chipul cel mai nobil, cu toată tăria sufletească... Exact, cu toată tăria sufletească!

— Să nu te lași intimidat, unchiule!

— Nu mă las, Serioja! Un singur lucru: nu știu cum să încep!

— Nu te mai gândi la asta, unchiule. Ziua de mâine va hotărî totul. Astăzi caută să te calmezi, să te reculegi. Cu cât ai să te frământi mai mult, cu atât e mai rău. Iar dacă Foma deschide gura, îl dai imediat afară din casă și-l strivești ca pe un vierme.

— Dar nu s-ar putea cumva fără să-l dau afară? Eu, dragă Serioja, am hotărât să procedez așa: chiar mâine mă duc la el, dis-de-dimineață, îi povestesc totul, uite, cum ți-am povestit ție; nu se poate ca el să nu mă înțeleagă; el este generos, cel mai nobil și mai generos dintre oameni! Dar mă neliniștește un lucru: nu cumva mămițica a și prevenit-o pe Tatiana Ivanovna despre cererea mea în căsătorie pe care trebuia s-o fac mâine? Atunci ar fi mai complicat.

— Nu-ți face griji cu Tatiana Ivanovna, unchiule.

Și atunci i-am povestit scena din boschet cu Obnoskin. Unchiul a rămas foarte mirat. Nu i-am spus nici un cuvânt despre Mizincikov.

— Dar e fantasmagorică! O ființă fantasmagorică! strigă el. Sărmana de ea! Ei îi dau târcoale, vor să profite de naivitatea ei! Și zici că Obnoskin era? Păi, îl știam plecat... Ciudat, tare ciudat! Sunt uluit, Serioja... Chiar mâine trebuie să cercetăm cum stau lucrurile și să luăm măsuri... Dar ești convins, ești absolut convins că era Tatiana Ivanovna?

I-am răspuns că, deși n-am văzut-o la față, am motive serioase să fiu încredințat că era Tatiana Ivanovna.

— Hm! N-o fi vreo aventură cu una dintre slujnicele din curte, iar ție ți s-a părut că-i Tatiana Ivanovna? N-a fost cumva Dașa, fiica grădinarului? E o fetișcană șireată și îndrăzneață! S-a observat că se pricepe la alde astea, de aceea o și spun. Anna Nilovna a urmărit-o și s-a convins... Dar nu se poate! Nu spunea chiar el că intenționează să se însoare? Ciudat! Ciudat!

În cele din urmă, ne despărțirăm. L-am îmbrățișat și l-am binecuvântat pe unchiul. „Mâine, mâine, repeta el, se va hotărî totul, chiar înainte de a te fi trezit din somn; da, se va hotărî totul. Mă duc la Foma și procedez cavalerește: îi dezvălui ca unui frate bun toate ascunzișurile inimii mele, tot ce simt. Rămâi cu bine, Serioja. Du-te și te culcă, ai obosit; în ce mă privește, cred că toată noaptea n-am să închid ochii.“

Unchiul plecă. M-am culcat îndată, frânt de oboseală, istovit de atâta zbucium. Fusese o zi grea. Nervii îmi erau zdruncinați și, înainte de a adormi, am tresărit de câteva ori frământându-mă. Dar oricât de ciudate fuseseră impresiile mele la culcare, totuși ciudățenia lor avea să pălească definitiv în fața felului original în care m-am trezit în dimineața următoare.

Partea a doua și ultima

I. Urmărirea

Dormeam adânc, fără vise. Deodată am simțit că pe picioarele mele se lasă o greutate insuportabilă. Am scos un țipăt și m-am trezit. Se făcuse ziuă; soarele îmi inunda odaia cu săgeți sclipitoare de lumină. Pe patul meu sau, mai bine zis, pe picioarele mele, ședea domnul Bahceev.

Nu încăpea nici o îndoială că era el. Trăgându-mi încetișor picioarele de sub el, m-am ridicat în capul oaselor și l-am privit cu nedumerirea buimacă a omului trezit brusc din somn.

— Uite-l cum mă privește! strigă grăsanul. Ce te-ai holbat așa? Scoală-te, flăcăule, scoală-te! De o jumătate de oră mă zbat să te trezesc; cască ochii mari!

— Dar ce s-a întâmplat? Cât e ora?

— Ora e cam matinală, e drept, dar Fevronia[lxxv] noastră n-a mai așteptat să se facă ziuă și a luat-o din loc. Scoală, plecăm în urmărire!

— Care Fevronia?

— A noastră, cea neroadă! A șters-o! Cu noaptea în cap! Am trecut pe la dumneata numai ca să te trezesc din somn, și uite că mă căznesc de două ore! Scoală, nene, te așteaptă și unchiul. Ne-a făcut figura! Uite c-am ajuns la sărbătoarea cea mare, adăugă el cu enervare răutăcioasă în glas.

— Dar despre cine, despre ce este vorba? am întrebat eu nerăbdător, deși cam începusem să mă dumiresc. Vorbești cumva despre Tatiana Ivanovna?

— Păi, de cine credeai? Taman de ea! Am tot spus, i-am prevenit - n-au vrut să mă asculte! Ca să ne pomenim acuma cu această felicitare de sărbătoarea cea așteptată! E nebună după amoruri, numai la asta se gândește! Ptiu! Dar și ăla, ăla, ce pramatie! Ăla cu barbișonul!...

— Mizincikov?

— Piei, drace! Dar vino-ți în fire, omule; trezește-te odată, măcar întru cinstirea sfintei sărbători de astăzi! Se vede treaba că ai cam scăpat la băutură aseară, dacă ți-e capul tulbure și acum! Ce tot îndrugi despre Mizincikov? Cu Obnoskin a fugit, nu cu Mizincikov. Ivan Ivanâci Mizincikov e un om bine crescut și cu scaun la cap; merge și el cu noi în urmărire.

— Ce spui? am strigat eu săltându-mă în pat. A fugit cu Obnoskin?

— Măi, ce om sâcâitor! s-a necăjit burduhănosul, sărind din loc. Îi spui unui om cu învățătură înaltă ce se întâmplă aievea, iar el se pierde în tot felul de îndoieli! Ei bine, flăcăule, dacă vrei să mergi cu noi, scoală-te, trage-ți pantalonașii, căci eu n-am timp de pălăvrăgeală; și așa am pierdut destul timp prețios cu tine!

Și părăsi camera supărat foc.

Surprins de vestea uluitoare, am sărit din pat, m-am îmbrăcat în grabă și am ieșit. Crezând că-l găsesc pe unchiul în aripa principală a conacului, unde părea că toată lumea doarme și nu știe ce se petrece afară, am urcat încetișor treptele pridvorului și, dând să intru în vestibul, m-am pomenit față în față cu Nastenka. Era îmbrăcată la repezeală, într-un capot de dimineață sau, poate, rochie de casă. Avea părul încă nepieptănat: se vedea că tocmai sărise din pat și aștepta pe cineva în vestibul.

— Spune-mi, este adevărat că Tatiana Ivanovna a plecat cu Obnoskin? mă întrebă ea cu glas întretăiat, palidă și speriată.

— Așa se pare. Îl caut pe unchiul; pornim în urmărirea lor.

— O! aduceți-o mai repede înapoi! E pierdută dacă n-o aduceți!

— Dar unde e unchiul?

— S-o fi dus la grajduri; i se pregătește trăsura. Eu îl așteptam aici. Ascultă, spune-i din partea mea că vreau negreșit să plec chiar astăzi; sunt hotărâtă. Plec cu tatăl meu; de va fi posibil, plec chiar peste câteva ore. Acum, totul e pierdut! Totul e pierdut!

Spunându-mi asta, mă privea cu ochii pierduți, rătăciți, și deodată izbucni în lacrimi. O amenința, se pare, o criză de isterie.

— Liniștește-te! am încercat eu s-o calmez. Eu aș zice, dimpotrivă, că totul merge spre mai bine - ai să vezi... Ce-i cu dumneata, Nastasia Evgrafovna?

— Nu știu... nu știu ce-i cu mine, murmură ea sufocându-se și strângându-mi mâinile fără să-și dea seama. Spune-i...

În clipa aceea se auzi îndărătul ușii din dreapta un foșnet.

Speriată, ea îmi lăsă mâinile și, fără să-și fi isprăvit vorba, fugi pe scară sus.

Am găsit grupul întreg - adică pe unchiu-meu, pe Bahceev și pe Mizincikov - în curtea din fund, lângă grajduri. O pereche de cai odihniți erau înhămați la caleașca lui Bahceev. Totul era gata pentru plecare și mă așteptau numai pe mine.

— Iată-l că vine! strigă unchiu-meu zărindu-mă. Ai auzit, dragul meu? adăugă el cu o expresie ciudată pe față.

Glasul, ochii și toate mișcările lui trădau un amestec de teamă, de zăpăceală, dar și o licărire de speranță totodată. Își dădea seama că în viața sa intervine o schimbare radicală.

Mă puseră la curent imediat cu toate amănuntele. Domnul Bahceev, după o noapte de insomnie, porni de acasă dis-de-dimineață ca să apuce slujba utreniei la biserica mânăstirii aflate numai la cinci verste de moșia lui. Când să cotească de pe șosea spre mânăstire, întâlni un docar care trecu în goana mare; în docar îi zări pe Tatiana Ivanovna și pe Obnoskin. Tatiana Ivanovna părea plânsă și cam speriată; văzându-l pe Bahceev, scoase un țipăt, întinzându-și mâinile spre el și implorându-i parcă apărare - cel puțin astfel reieșea din relatarea acestuia: „...iar el, ticălosul cu barbișon, adăugă Bahceev, stă zgribulit, nici viu, nici mort; dar degeaba, drăguțule, nu te poți ascunde!“ Fără a sta mult pe gânduri, Stepan Alexeici întoarse iar pe șosea, zorind în goana mare la Stepancikovo; îi trezi pe unchiul meu, pe Mizincikov și, la urmă, și pe mine. Hotărâră imediat să pornească în urmărirea fugarilor.

— Dar ce zici de Obnoskin, de Obnoskin... spunea unchiul, privindu-mă țintă, ca și cum ar fi vrut să-mi spună și altceva, cine s-ar fi așteptat!

— De la un mizerabil ca el te poți aștepta oricând la cine știe ce ticăloșie! strigă Mizincikov, revoltat la culme, și se întoarse pe loc, ferindu-și ochii de privirea mea.

— Ei, ce facem, pornim sau nu pornim? Ori aveți de gând să stăm aici la taclale până ne apucă noaptea? ne somă domnul Bahceev, urcându-se în trăsură.

— Pornim, pornim! se grăbi să-l liniștească unchiul meu.

— Nu e rău că s-a întâmplat asta, unchiule, i-am șoptit eu. Să vezi ce bine se aranjează totul acum!

— Să nu zici vorbă mare, băiatule... Ah, dragul meu! când mă gândesc că acum pur și simplu au s-o dea afară drept pedeapsă pentru că nu le-a reușit combinația, înțelegi? E groaznic, pe cât pot să-mi dau seama!

— Dar bine, Egor Ilici, ne-am hotărât să stăm aici la șușoteală sau ce naiba?! strigă iar domnul Bahceev. Să deshămăm, poate, căluții și să cerem mai bine o gustărică, până una-alta, ce ziceți: n-ar fi cazul să luăm câte un păhăruț de votcă, ai?!

Cuvintele acestea răsunară cu atâta mânie sarcastică, încât nu mai era chip să nu urmăm imediat îndemnul furios al domnului Bahceev. Repede ne urcarăm cu toții în trăsură, și caii porniră în goana mare.

Un timp, nimeni n-a scos o vorbă. Unchiul, din când în când, mă privea cu mult înțeles, evitând totuși să vorbească cu mine de față cu ceilalți. Uneori, cădea într-o îngândurare adâncă, pentru ca deodată să tresară, trezindu-se parcă din ațipeală și să se uite neliniștit în jurul său. Mizincikov părea foarte calm, trăgea tacticos din trabuc și se uita plin de demnitate, cu aerul omului jignit pe nedrept. În schimb, Bahceev se vânzolea pentru toți. Mormăia sub nas, arunca indignat în jur niște priviri nimicitoare; roșea, pufnea cu năduf, scuipa mereu într-o parte și nu izbutea nicicum să se liniștească.

— Ești sigur, Stepan Alexeici, că au luat-o spre Mișino? întrebă deodată unchiu-meu. Ar fi cam douăzeci de kilometri până acolo, adăugă el, adresându-mi-se mie; un sătuc prăpădit de vreo treizeci de suflete, de curând cumpărat de la foștii proprietari de un funcționar din administrația gubernială. Un cârcotaș fără pereche! Cel puțin așa spunea lumea; poate că greșesc. Stepan Alexeici susține că Obnoskin nu putea să plece decât acolo și că acest funcționar îl ajută.

— Dacă vă spun că acolo s-au dus! răbufni Bahceev aprinzându-se iar. Unde naiba în altă parte, decât la Mișino! Decât că acolo, la Mișino, cinevașilea i-o fi spunând acum Mitka,

nu Obnoskin! Trei ore încheiate am pierdut pălăvrăgind în curte!

— N-avea grijă, interveni Mizincikov, îi prindem.

— Da, îi prindem sigur! Crezi că stau să te aștepte pe tine! Caseta o ținea doar în mână; s-a dus, să nu mai vorbim de ea!

— Liniștește-te, Stepan Alexeici, liniștește-te; îi ajungem din urmă, fii pe pace, zise unchiu-meu, n-au avut timp să pună la cale nimic - ai să vezi că așa este.

— N-au avut timp să pună la cale! îl îngână furios domnul Bahceev. Ce nu apucă ea să facă, nu te uita că arată așa de blândă! „E așa de blândă, îi auzi înduioșându-se pe unii, e așa de blândă și cuminte!“ adăugă el cu glas subțiat, imitând, desigur, pe cineva. „A suferit atâta!“ Poftim ce blândă și cuminte este! De cuminte ce este, pesemne, a luat-o razna nenorocita asta, arătându-ne călcâiele! Iar tu aleargă pe urmele ei cu limba scoasă de un cot, pornind cu noaptea în cap pe drumuri! Nu-i chip măcar să se roage omul în tihnă de ziua sfintei sărbători. Ptiu!

— Și totuși, nu-i o minoră, am zis eu, nu se află sub tutelă și n-ai cum s-o readuci cu sila, dacă nu vrea să vină. Ce ne facem atunci?

— Așa este, nici vorbă, încuviință unchiul. Dar sunt convins că o să vrea. Se întoarce, te asigur. I-a cășunat ei acum, așa, aiurea... Cum ne vede însă că apărem, chiar ea va cere s-o ducem înapoi, garantez. Nu se poate, dragul meu, s-o lăsăm chiar așa, la voia întâmplării, să cadă pradă unui nemernic; e de datoria noastră, ca să zic așa...

— Nu se află sub tutelă! Auzi! se oțărî Bahceev, gata să mă sugrume. E proastă, nenișorule, dă în gropi de proastă ce este - nu că n-ai cum s-o întorci fiindcă nu se află sub tutelă. N-am vrut ieri să-ți vorbesc despre ea, dar am intrat deunăzi din greșeală în camera ei, și ce văd: juca singură ecoseza, cu pumnii pe șolduri și admirându-se în oglindă! Și gătită - ca în jurnalele de reclame! Ptiu! și am plecat. Încă de atunci am prevăzut totul, de parcă i-aș fi citit pe frunte.

— De ce s-o judecăm cu atâta asprime? am încercat eu să atenuez cu oarecare sfială. Se știe doar că Tatiana Ivanovna... nu-i complet sănătoasă... Sau, mai bine zis, că suferă de o manie... Singurul și adevăratul vinovat este de fapt Obnoskin.

— Nu-i complet sănătoasă! Poftim de stai de vorbă cu el! se aprinse iar burduhănosul, roșu de mânie. Omul acesta parcă s-a jurat să mă înfurie cu orice preț! Încă de ieri și-a pus în gând și s-a jurat! E proastă, nene, ți-o repet, e o proastă sadea, și nu e cum vrei să spui dumneata, că, adică, nu e prea sănătoasă; din copilărie s-a scrântit visând la aventuri amoroase! Și uite că acum calcă în strâchini; amorul acesta a dus-o până la ultima limită. Cât despre ăla cu barbișonul, nici numele nu vreau să i-l aud! Îmi închipui că a și tulit-o cu bănișorii în buzunar, zur-zur-zur și-și râde pe sub mustață.

— Crezi într-adevăr că o părăsește imediat?

— Păi sigur! Ce nevoie are să care cu dânsul o asemenea comoară? Ce să facă cu ea? Îi ia părăluțele, o lasă undeva în drum sub o tufă, urcă în trăsură, și pe-aici ți-e calea! Iară dumneaei să mai stea nițeluș sub tufă și să miroasă floricele!

— Ei lasă, că prea exagerezi, Stepan, n-o fi chiar așa! strigă unchiul. De altfel, nu înțeleg de ce te superi atâta? Mă și mir chiar, uitându-mă la tine, Stepan. În definitiv, ce-ți pasă?

— Dar eu ce sunt, om sau buturugă? N-am și eu inimă, simțire? Te înfurii fără să vrei. Și o spun, poate, de mila ei, din dragoste pentru om... Dracu' să mă ia! Ce nevoie era să mă abat din drumul meu? Ce caut eu aici? Ce-mi pasă mie? Mie, mie, ce-mi pasă?

Așa se frământa și se căina domnul Bahceev; dar eu nu-l mai ascultam, căci gândul mi-a fugit la aceea pe care o urmăream acum - la Tatiana Ivanovna. Iată pe scurt biografia ei, așa cum am aflat-o ulterior din surse absolut sigure și pe care este bine s-o cunoaștem pentru explicarea acestei aventuri. Rămasă din copilărie orfană, crescută într-o casă străină, neospitalieră, apoi fată săracă, pe urmă fată trecută de vârstă, tot săracă, și, în sfârșit, fată săracă îmbătrânită, Tatiana Ivanovna, de-a lungul vieții sale de mizerie, a băut o cupă plină până la refuz de necazuri, de amărăciuni și umilințe, de reproșuri pentru pâinea amară de la masă străină. Fire veselă de felul ei, receptivă și impresionabilă în gradul cel mai înalt, dar și ușuratică, ea a răzbit, la început, cu chiu, cu vai, prin vicisitudinile sorții, ba și râzând uneori, zglobie și veselă, cu o copilărească nepăsare; cu timpul însă, viața a reușit s-o înfrângă. Încetul cu încetul, Tatiana Ivanovna deveni palidă și slabă; se făcu irascibilă și supărăcioasă; sensibilitatea ei căpătă tot mai des accente

bolnăvicioase și, în cele din urmă, căzu într-o stare de nesfârșită reverie, întreruptă numai de repetatele crize cu hohote de plâns isteric. Cu cât realitatea o lipsea mai mult de binefacerile vieții, cu atât mai mult se refugia și se consola în lumea închipuirilor sale. Cu cât mai evident și fără putință de întoarcere piereau, ca în cele din urmă să dispară de tot, ultimele sale speranțe de căpetenie, cu atât mai îmbietoare și mai îmbătătoare deveneau visurile ei niciodată realizabile. Bogății nemaiauzite, frumusețe neofilită, logodnici eleganți, bogați, cu titluri nobile, tot prinți și fii de generali, care își păstraseră pentru ea inimile într-o puritate austeră și care mureau la picioarele ei de dragoste nemărginită, și, în sfârșit, apărea *el* - *el*, întruchipând idealul ei de frumusețe, toate perfecțiunile posibile, îndrăgostit și pasionat, pictor, poet, fiu de general - toate laolaltă sau pe rând, toate acestea începură să i se năzară nu numai în visuri, ci aproape aievea. Rațiunea începu să-i slăbească, neputând rezista asaltului stupefiant al acestor visări tainice și necontenite... Când, deodată, soarta îi mai jucă o festă, bătându-și joc de ea definitiv. Într-un moment când se afla redusă la cea din urmă treaptă a umilirii, în cea mai apăsătoare și tristă ambianță, ca domnișoară de companie a unei doamne bătrâne, morocănoasă și arțăgoasă, care o găsea vinovată de orice și la fiecare pas, reproșându-i orice îmbucătură de pâine, orice zdreanță purtată; ofensată de oricine ar fi vrut s-o facă, fără să aibă pe lume un suflet de om care s-o apere; strivită de apăsarea acestei vieți de chin, dar în același timp transportată în lumea celor mai năstrușnice și înflăcărate fantezii - iată că primește deodată vestea morții unei rude îndepărtate, ale cărei rubedenii mai apropiate muriseră de multă vreme (lucru despre care, datorită ușurinței sale, nu se arătase niciodată curioasă să afle); această rudă era un om ciudat, care trăise ca un schimnic undeva foarte departe, într-un colț de țară singuratic, și se ocupa discret de frenologie și cămătărie. Și iată că o avere imensă, ca prin minune, îi cade din cer și se așterne în sclipiri de aur la picioarele ei: Tatiana Ivanovna se dovedise a fi singura moștenitoare legală a acestei rude decedate. O sută de mii de ruble în argint i-au venit dintr-o dată. Această ironie a sorții i-a dat ultima lovitură. Cum să nu creadă, așadar, această minte zdruncinată în visurile ei, când ele începeau să se adeverească? Nici nu-i trebuia mai mult sărmanei ca să-și piardă și ultima

picătură de bun-simț. Copleșită de fericire, ea se transportă cu totul în lumea ei fermecată de fantezii imposibile și năluciri îmbietoare. S-au dus și scrupule, și îndoieli, și stavile pe care le ridică realitatea cu legile ei riguroase și precise ca doi ori doi! Cei treizeci și cinci de ani ai săi și visurile de o frumusețe orbitoare, răceala tristă a toamnei sale și toate splendorile neasemuite ale unei iubiri nemărginite, departe de a se exclude, sălășluiau în făptura ei într-o bizară îmbinare. De vreme ce visurile i s-au împlinit o dată, de ce nu s-ar realiza și altceva? De ce să nu apară și *el*? Tatiana Ivanovna nu mai judeca, ci pur și simplu credea. Dar în așteptarea *lui* - a idealului, cavaleri și logodnici de toate stările și cinurile, cavaleri simpli, militari și civili, grade de infanterie și din garda imperială, demnitari și poeți, voiajați pe la Paris sau trăiți numai la Moscova, cu sau fără barbă, cu sau fără barbișon, spanioli sau nespanioli (dar mai ales spanioli) - începură să i se năzărească, defilând zi și noapte într-un convoi impresionant, stârnind la cei din jurul ei temeri grave; nu rămăsese decât un pas până la ospiciul de nebuni. Toate nălucirile acestea se îmbulzeau în jurul ei, într-un alai strălucit, plin de freamăt tulburător și îmbătat de dragoste. Și aievea, în existența ei cea adevărată, lucrurile se petreceau în același chip fantastic: toți acei asupra cărora își arunca privirea se îndrăgosteau de ea; oricine trecea pe lângă dânsa - era, firește, un cavaler spaniol; oricine se întâmpla să moară - murea negreșit, din dragoste pentru ea. Toate acestea, ca un făcut, își găseau confirmarea în ochii ei și prin faptul că începură să-i dea târcoale oameni ca Obnoskin, Mizincikov și zeci de alți indivizi, mânați de același țel. Deodată, toată lumea începu să-i intre în voie, s-o lingușească, s-o răsfețe. Departe de sărmana Tatiana Ivanovna gândul că toate astea se întâmplă din pricina banilor ei. Era absolut convinsă că, la un semn magic, toată lumea devenise bună, veselă, drăguță și binevoitoare. *El* nu apăruse încă în carne și oase; și cu toate acestea nu putea fi nici o îndoială cum că *el* va apărea, viața de toate zilele devenise atât de plăcută, interesantă, îmbietoare, plină de felurite distracții și delicii, încât mai putea aștepta încă. Tatiana Ivanovna ronțăia zaharicale, culegea petalele plăcerilor, citea romane. Romanele, părăsite, de altfel, chiar de la primele pagini, îi ațâțau și mai mult închipuirea. Nu mai era în stare să-și continue lectura, transportată în lumea visurilor sale chiar de la primele pasagii

de cea mai neînsemnată aluzie la dragoste, ba uneori de simpla descriere a localității, a încăperii, a toaletelor. Neîncetat i se aduceau podoabe noi, dantele, pălărioare, bonețele, panglicuțe, eșantioane, mulaje, desene, bomboane, flori, cățelușe. Trei fete își petreceau zilele într-o cameră alăturată cosând neîncetat, iar domnișoara, de dimineață și până seara, ba uneori și noaptea, încerca tot felul de podoabe, învârtindu-se în fața oglinzii. Părea mai întinerită și se făcuse mai drăguță de când îi venise această moștenire. Nici până astăzi n-am putut afla cum anume se înrudea cu generalul Krahotkin. Eram convins că rudenia aceasta fusese o născocire a generălesei, dornică s-o ia pe Tatiana Ivanovna sub aripa ei ocrotitoare și s-o mărite cu unchiul meu. Domnul Bahceev avea dreptate susținând că zeul amorului o adusese pe Tatiana Ivanovna la ultima limită; și ideea unchiului, la vestea dispariției ei cu Obnoskin, de a-i urmări ca s-o aducă înapoi, fie chiar și cu forța, nu era lipsită de rațiune. Incapabilă să trăiască fără tutela cuiva, sărmana fată ar fi căzut ușor pradă vreunui nemernic.

Trecuse de ora nouă, când am sosit la Mișino. Era un sătuc sărac, la vreo trei verste depărtare de drumul mare, și ascuns într-un fel de groapă. Șase-șapte izbe țărănești, înnegrite de fum, lăsate pe o rână și abia acoperite cu paie înnegrite de timp, priveau triste și amărâte la trecători. Nici urmă de grădiniță sau de tufă nu se zărea la câteva sute de metri împrejur. Doar o singură salcie își lăsase crengile și dormita deasupra unei băltoace verzui, socotită helești. O asemenea reședință, desigur, n-avea cum să facă o impresie prea plăcută Tatianei Ivanovna. Conacul boieresc era o clădire nouă de lemn, lungă și îngustă, cu șase ferestre la rând și acoperită în pripă cu paie. Funcționarul-moșier de-abia se instalase aici ca să-și gospodărească domeniul. Curtea nu era încă împrejmuită și numai într-o parte se zărea un început de îngrăditură de nuiele, de pe care nu apucaseră încă să cadă frunzele veștede. Lângă acest gard se vedea docarul lui Obnoskin. Cădeam pe capul fugarilor ca trăsnetul din senin. Printr-o fereastră deschisă se auzeau strigăte și plânsete.

Un băiețaș desculț, pe care l-am întâlnit la intrare, o luă speriat la fugă. Chiar în prima odaie, pe un divan „turcesc“ îmbrăcat într-o husă de cit, fără spetează, ședea cu ochii înroșiți de plâns Tatiana Ivanovna. Văzându-ne, scoase un țipăt și-și

acoperi fața cu palmele. Lângă ea stătea în picioare Obnoskin, speriat și jenat, mai mare mila. Se zăpăcise într-atât, încât se repezi să ne strângă mâinile, ca și cum l-ar fi bucurat nespus sosirea noastră. Prin ușa întredeschisă spre odaia de alături, se zărea o rochie de damă: cineva trăgea cu urechea și se uita printr-o crăpătură nevăzută de noi. Gazdele nu apăreau: s-ar fi zis că lipseau de acasă; se ascunseseră cu toții.

— Uite-o și pe călătoarea noastră! ba își mai ascunde fața cu mânuțele! strigă domnul Bahceev, pătrunzând odată cu noi în încăpere.

— Stăpânește-ți entuziasmul, Stepan Alexeici! Nu crezi că e cam necuviincios, la urma urmei? Singur Egor Ilici are dreptul să vorbească în cazul de față, iar noi suntem cu totul străini aici, îl opri tăios Mizincikov.

Unchiul aruncă o privire severă domnului Bahceev, făcându-se că nici nu-l observă pe Obnoskin care se repezise să-i strângă mâna, se apropie de Tatiana Ivanovna, care continua să rămână cu fața ascunsă, și, cu vocea blândă și plină de caldă compasiune, începu să-i vorbească:

— Tatiana Ivanovna! noi cu toții te iubim și te respectăm mult, și de aceea am venit să aflăm intențiile dumitale. Dorești să vii cu noi la Stepancikovo? E ziua onomastică a lui Iliușa. Mămițica te așteaptă cu nerăbdare, iar Sașenka și cu Nastia, probabil, au plâns toată dimineața, regretând plecarea dumitale...

Tatiana Ivanovna ridică sfios capul, îl privi printre degete și deodată, izbucnind în lacrimi, se aruncă de gâtul lui.

— Ah, luați-mă, luați-mă de aici, mai repede! îngăima ea printre lacrimi, mai repede, cât mai repede!

— S-a lăsat ademenită și a sfeclit-o! strecură printre dinți Bahceev înghiontindu-mă.

— Prin urmare, totul e limpede, zise unchiul sec, adresându-se lui Obnoskin aproape fără să-l privească. Tatiana Ivanovna, brațul dumitale. Pornim!

Îndărătul ușii se auzi un foșnet; ușa scârțâi și se deschise mai mult.

— Totuși, îndrăzni să intervină Obnoskin, uitându-se cu teamă spre ușa întredeschisă, dintr-un anumit punct de vedere... judecă și dumneata, Egor Ilici... Atitudinea dumitale în casa

mea... Și, în sfârșit, eu te salut, iar dumneata nici n-ai vrut să-mi răspunzi la salut, Egor Ilici...

— Ceea ce ți-ai permis dumneata să faci în casa *mea*, domnule, a fost o faptă urâtă, a răspuns unchiul meu, uitându-se sever la Obnoskin, iar casa aceasta nici nu este a dumitale. Ai auzit doar: Tatiana Ivanovna nu vrea să mai rămână nici o clipă aici. Ce mai dorești? Nici un cuvânt, ai auzit? Nici un cuvânt mai mult, te rog! Aș vrea să evit orice alte explicații; de altfel, va fi spre binele dumitale.

La aceste cuvinte, Obnoskin pierdu și ultimele rămășițe de curaj, care-l făcuseră capabil să-și formuleze cumva protestul atât de caraghios, și îndrugă tot felul de nerozii.

— Să nu mă disprețuiești, Egor Ilici, începu el aproape în șoaptă și gata să izbucnească în lacrimi de rușine, întorcând mereu capul spre ușă, de teamă, probabil, să nu fie auzit acolo; nu sunt eu de vină, ci mămițica. N-am făcut-o din interes, Egor Ilici, ci numai așa; bineînțeles, am făcut-o și din interes, Egor Ilici... Dar din porniri nobile, Egor Ilici: aș fi întrebuințat capitalul cu folos.. Aș fi ajutat mulți săraci... Am vrut să contribui și eu la progresul culturii contemporane, ba visam chiar să înființez o bursă la universitate... În felul acesta am vrut să-mi gospodăresc averea, Egor Ilici; să nu crezi că altceva a fost în gândul meu, Egor Ilici...

Ne simțirăm deodată foate rușinați cu toții. Până și Mizincikov se roși și-și întoarse capul, iar unchiul păru atât de jenat, încât nu mai știa ce să spună.

— Ei bine, ajunge, ajunge! zise el, în sfârșit. Liniștește-te, Pavel Semionâci. Ce să-i faci! Cu oricine se poate întâmpla... Dacă vrei, frate, vino la noi să luăm masa împreună... Voi fi bucuros, bucuros...

Cu totul altfel se manifestă domnul Bahceev.

— Să înființezi o bursă, hai? zbieră el furios. Nu prea se potrivește cu felul dumitale un asemenea gest! Te cunosc eu: ești gata să jecmănești pe primul întâlnit... N-are nici nădragi ca lumea și, uitați-vă la el, vrea să înființeze burse! Poftim, cine vorbește! Vai de capul tău, pricopsitule! Cuceritor de inimi simțitoare! Dar unde-i, mă rog, scumpa dumitale mămițică? S-a ascuns, desigur! Să nu-mi zici mie pe nume dacă nu stă pitită undeva în dosul perdelelor ori sub pat, de frică...

— Stepan, Stepan! strigă unchiul. Obnoskin se înroși, gata să protesteze, dar înainte de a fi apucat să deschidă gura, ușa se căscă, și Anfisa Petrovna în persoană, furioasă, cu ochii scăpărând și cu fața învinețită de răutate pătrunse în încăpere.

— Ce-i asta? strigă ea. Ce se petrece aici? Dumneata, Egor Ilici, dai buzna cu banda dumitale într-o casă onorabilă, sperii doamnele, faci aici pe stăpânul!... Cum se numește asta? Încă n-am căpiat, slavă Domnului, Egor Ilici! Iar tu, nătărăule! continuă ea să zbiere, năpustindu-se asupra fiului său, tu ești gata să izbucnești în lacrimi în fața dumnealor! Mama dumitale este jignită în propria ei casă, iar tu stai cu gura căscată! Ce fel de tânăr cavaler ești tu, după toate astea? Ești o cârpă, nu cavaler, după toate astea!

Dispăruse și gingășia de mamă, și ținuta simandicoasă, și manierele alese de ieri, dispăruse chiar și lornionul. Acum, Anfisa Petrovna apărea în adevăratul ei chip de furie autentică.

Unchiul meu, de cum o văzu pe Anfisa Petrovna, se grăbi s-o ia la braț pe Tatiana Ivanovna și se îndreptă spre ușă. Dar Anfisa Petrovna i se puse îndată în cale.

— N-ai să ieși așa, Egor Ilici! începu ea din nou să turuie. Cu ce drept o silești pe Tatiana Ivanovna să meargă cu dumneata? Îți pare rău că a scăpat din mrejele voastre murdare, în care ați atras-o, dumneata, mămițica dumitale și idiotul de Foma Fomici! Ai fi vrut, desigur, să te însori dumneata însuți cu ea, din interese meschine. Scuză-mă, dar aici în privința ei s-au plămădit gânduri mult mai nobile! Tatiana Ivanovna, văzând ce se pune la cale în casa voastră împotriva ei, că este sortită pierzaniei, singură și-a deschis sufletul în fața lui Pavlușa. L-a rugat, ca să zic așa, s-o salveze din mrejele voastre; a fost nevoită să fugă din casa voastră noaptea - uite cum stau lucrurile! Uite unde, în ce hal ați adus-o! Așa este, Tatiana Ivanovna? Iar dacă este așa, cum îndrăznești dumneata să năvălești cu o bandă întreagă într-o casă nobilă de oameni onorabili și să iei cu forța pe o fată distinsă, fără să-ți pese de strigătele și lacrimile ei? Nu permit așa ceva! Nu permit! N-am înnebunit încă!... Tatiana Ivanovna va rămâne aici, pentru că asta-i dorința ei! Să mergem, Tatiana Ivanovna, n-ai de ce să-i asculți: ei sunt dușmanii dumitale, și nu prieteni! Nu-ți fie teamă, vino cu mine! Îi dau eu afară îndată!...

— Nu! nu! strigă speriată Tatiana Ivanovna, nu vreau, nu vreau! Ce fel de soț va fi el? Nu vreau să mă mărit cu fiul dumitale! Nu-l vreau de soț!

— Nu vrei? țipă Anfisa Petrovna înăbușindu-se de furie. Nu vrei? Ai venit aici, și acum nu vrei? În cazul acesta, cum de-ai îndrăznit să ne înșeli pe noi? În cazul acesta, cum de-ai îndrăznit să-i dai cuvântul, să fugi cu el noaptea, stăruind chiar dumneata, și ne-ai băgat în încurcătură și în cheltuieli? Fiul meu poate că a pierdut o partidă onorabilă din cauza dumitale! A pierdut, poate, o zestre de zeci de mii din cauza dumitale! Nu! Ai să plătești, chiar acum trebuie să plătești! Avem dovezi! Ai fugit noaptea…

Sfârșitul acestei tirade nu l-am mai ascultat. Cu toții deodată l-am înconjurat pe unchiul și am înaintat zid împotriva Anfisei Petrovna, răzbind afară. Trăsura a tras îndată în fața pridvorului.

— Așa procedează numai niște oameni necinstiți, niște ticăloși! zbiera Anfisa Petrovna din pragul ușii, ajunsă în culmea furiei. Vă reclam! Veți plăti… Te duci într-o casă necinstită, Tatiana Ivanovna! Nu te poți mărita cu Egor Ilici; chiar sub nasul dumitale el are o întreținută, pe guvernanta aceea!…

Stăpânindu-și mânia, palid, mușcându-și buza, unchiul se grăbi s-o așeze pe Tatiana Ivanovna în trăsură. Am trecut de cealaltă parte a trăsurii, așteptând momentul ca să mă urc și eu; deodată, m-am pomenit însă cu Obnoskin, care m-a prins de mână.

— Îngăduie-mi cel puțin să mă bucur de prietenia dumitale! mi-a zis el, strângându-mi cu putere mâna. Avea fața răvășită de cea mai deplorabilă deznădejde.

— Cum adică, de prietenia mea? i-am zis eu punând piciorul pe scărița trăsurii.

— Așa! Încă de ieri mi-am dat seama că ești un om cult. Să nu mă judeci rău… Pe mine, de fapt, m-a îndemnat mamițica, eu n-am nici un amestec. Înclinațiile mele sunt mai mult pentru literatură - te asigur; iar toate astea sunt scorniri de ale mamițicăi…

— Te cred, te cred, adio!

Ne așezarăm cu toții, și caii porniră în galop. Țipetele și blestemele Anfisei Petrovna se auziră încă mult timp din urmă, iar la ferestrele casei se arătară la un moment dat niște fețe necunoscute, privindu-ne cu o curiozitate sălbatică.

Acum, eram în trăsură cinci persoane, dar Mizincikov trecuse pe capră, cedându-și locul domnului Bahceev, care era așezat în fața Tatianei Ivanovna. Tatiana Ivanovna se arăta foarte mulțumită de faptul că am scos-o de acolo, dar continua să lăcrimeze. Unchiul, pe cât se pricepea, căuta s-o consoleze. El părea trist și îngândurat: se vedea că vorbele turbate ale Anfisei Petrovna despre Nastenka îl apăsau dureros și greu pe inimă. De altfel, drumul de întoarcere s-ar fi încheiat în deplină liniște dacă nu l-am fi avut între noi pe domnul Bahceev.

Așezat în fața Tatianei Ivanovna, el nu-și mai găsea astâmpăr; nu putea privi calm în fața lui; mereu se răsucea pe locul său, roșea până la urechi, întorcea niște ochi fioroși; mai ales când unchiul începea s-o consoleze pe Tatiana Ivanovna, grăsunul părea că începe să clocotească și mârâia ca un buldog întărâtat. Unchiul meu îl privea cu teamă. În sfârșit, Tatiana Ivanovna, observând dispoziția neobișnuită a vecinului său din față, îl privi țintă de câteva ori; pe urmă își plimbă privirea pe fețele noastre, zâmbi și deodată, apucându-și umbreluța, îl lovi grațios pe domnul Bahceev peste umăr.

— Nebunule! zise ea cu cea mai fermecătoare cochetărie și își acoperi îndată fața cu evantaiul.

Gestul acesta a fost ca o picătură ce a umplut peste margini paharul.

— Cu-u-um? răcni grăsunul. Ce-ai spus, madam? Acum m-ai ales pe mine drept țintă!

— Nebunule! Nebunule! repeta Tatiana Ivanovna și deodată izbucni în hohote, bătând din palme.

— Oprește! strigă Bahceev vizitiului, oprește!

Trăsura se opri. Bahceev dădu să coboare în grabă din trăsură.

— Dar ce-i cu tine, Stepan Alexeici? Încotro? strigă unchiul meu mirat.

— Îmi ajunge, sunt sătul până-n gât! a răspuns grăsunul, tremurând de indignare. Ducă-se naibii toată lumea asta! Sunt prea bătrân, madam, ca să mă ispitești cu amoruri. Mai bine rămân aici, în drum, să mor în liniște! Adio, madam „*Coman vu porte vu*?“[lxxvi]

Și, într-adevăr, porni înainte pe jos. Trăsura îl urma la pas.

— Stepan Alexeevici! strigă în sfârșit unchiul, pierzându-și răbdarea, nu face pe caraghiosul, ajunge, urcă-te în trăsură! Întârziem prea mult.

— N-aveți decât să porniți înainte! a răspuns Stepan Alexeevici sufocându-se de mers, pentru că din cauza obezității se dezvățase să umble pe jos.

— Dă-i drumul la trap! strigă Mizincikov vizitiului.

— Ce faci, ce faci, oprește!... dădu să strige unchiul, dar trăsura își luase zborul. Mizincikov nu greșise: rezultatul intervenției lui se văzu îndată.

— Stai! Stai! se auzi în urma noastră zbieretul disperat al lui Bahceev. Oprește, tâlharule! Oprește, asasinule!...

În sfârșit, grăsunul apăru, obosit, suflând greu, cu fața transpirată, cu gulerul descheiat și cu șapca în mână. Tăcut și încruntat, se urcă în trăsură și se așeză pe locul meu, pe care m-am grăbit să i-l cedez; astfel, n-o mai avea în față pe Tatiana Ivanovna, care în timpul acestei scene se prăpădea de râs, bătea din palme și tot restul drumului nu putea să-l privească calmă pe Stepan Alexeevici. Acesta însă n-a mai scos nici un cuvânt și cu încăpățânare se uita tot timpul cum se învârtește roata dinapoi a trăsurii.

Am ajuns la Stepancikovo pe la amiază. Coborând din trăsură, m-am dus direct în pavilionul meu, unde imediat apăru Gavrila cu ceaiul. M-am grăbit să-l descos pe bătrân asupra celor ce s-au mai petrecut între timp la conac, dar imediat apăru și unchiul, poruncindu-i lui Gavrila să iasă.

II. Noutățile

— Am trecut pe la tine numai pentru o clipă, începu el grăbit, ca să-ți comunic... Am aflat totul. Nici unul dintre ei n-a fost astăzi la biserică, afară de Iliușa, Sașa și Nastenka. Se zice că mama a avut iar o criză groaznică de convulsii. I-au făcut frecții; de-abia au readus-o în fire. Acum s-a luat hotărârea să mergem la Foma, m-au chemat și pe mine. Dar nu știu, să-l felicit sau nu

de ziua onomastică - e o chestiune importantă! Și apoi, nici nu-mi închipui cum vor reacționa ei la trăsnaia aceasta. E ceva îngrozitor, Serioja. Presimt parcă...

— Dimpotrivă, unchiule, m-am grăbit, la rându-mi, să-l liniștesc, totul merge de minune. Acum în orice caz nu poți să te căsătorești cu Tatiana Ivanovna - e ceva, nu? Am vrut încă pe drum să ți-o spun.

— Să zicem că așa este, dragul meu, dar nu e ceea ce ar trebui să fie; harul Domnului, firește, s-a arătat în toate astea, cum zici tu; dar nu mă gândesc la asta... Sărmana Tatiana Ivanovna! Ca să vezi ce istorii se pot întâmpla cu dânsa!... Mare ticălos e acest Obnoskin! De altfel, ce să mai vorbim despre el? Parcă n-aș fi făcut o ticăloșie asemănătoare și eu dacă mă însuram cu ea?... Dar nu-i vorba despre asta... Ai auzit ce-a strigat adineauri despre Nastia mizerabila aceea de Anfisa?

— Am auzit, unchiule. Și acum cred că îți dai seama că trebuie neapărat să te grăbești.

— Negreșit, și cât mai neîntârziat. A sosit momentul cel solemn. Numai că aseară nu ne-am gândit la un singur lucru, din pricina căruia m-am chinuit frământându-mă toată noaptea: va consimți ea oare să se mărite cu mine? E o întrebare!

— Ce întrebare-i asta, unchiule? Doar ți-a spus că te iubește...

— Așa e, dragul meu, dar a și adăugat îndată: „N-am să mă mărit niciodată cu dumneata“.

— Vai, unchiule! Așa se spune totdeauna; de altfel, și situația astăzi e cu totul alta.

— Așa crezi? Nu, nu, dragă Serghei, chestiunea aceasta e foarte, foarte delicată! Hm!... Un lucru curios, totuși: deși m-am chinuit toată noaptea, inima nu înceta să-mi bată de fericire... Ei, te las, deocamdată; trebuie să mă grăbesc, căci mă așteaptă acolo; sunt în întârziere. Am trecut pe la tine ca să schimbăm câteva vorbe. Dumnezeule mare! strigă el reîntorcându-se, am uitat să-ți spun principalul! Știi că i-am scris lui Foma?

— Când?

— Astă-noapte; iar dis-de-dimineață i-am trimis scrisoarea prin Vidopleasov. Am expus, dragul meu, totul pe două foi, i-am povestit de-a fir-a-păr, sincer, deschis, cinstit - într-un cuvânt, că trebuie, adică, negreșit, trebuie - mă înțelegi? - s-o cer pe Nastenka în căsătorie. L-am implorat să nu povestească despre întâlnirea noastră din parc și, apelând la noblețea lui

sufletească, l-am rugat să mă ajute intervenind pe lângă mămițica. Nu m-am priceput, bineînțeles, să scriu în cuvinte frumoase, dar am scris din toată inima și, ca să spun așa, în cuvinte stropite cu lacrimi...

— Și? Ți-a dat vreun răspuns?

— Deocamdată nu; dar adineauri, când ne pregăteam să plecăm în urmărire, l-am întâlnit în antreu în ținută de noapte, în papuci și cu tichie pe cap - doarme totdeauna cu tichia pe cap - se ducea să ia puțin aer probabil. Nu mi-a adresat nici un cuvânt, nici nu s-a uitat la mine. I-am căutat ochii, așa, de jos, - nimic!

— Unchiule, nu te încrede în el; nu te poți aștepta din partea lui decât la cine știe ce mârșăvie.

— Nu, nu, dragul meu, greșești! protestă unchiu-meu dând din mâini. Sunt sigur de el. De altfel, e ultima mea speranță. Va înțelege el, își va da seama. E mofturos, arțăgos - nu zic ba; dar când are ocazia să-și arate noblețea sufletească, e de nerecunoscut, se luminează la chip ca o perlă... Exact ca o perlă. Spui așa, fiindcă tu, Serghei, nu l-ai văzut niciodată în momentele lui de nobilă generozitate... și totuși, Dumnezeule! Dacă se apucă într-adevăr să-mi divulge taina de aseară... Ei bine, nici nu vreau să mă gândesc ce va fi atunci, Serghei! În cine să te mai încrezi atunci, ce mai rămâne atunci demn de crezare pe lumea asta? Nu, nu, este exclus ca el să facă asemenea ticăloșie. Eu nu merit nici să stau alături de el! Nu da din cap, dragul meu; este purul adevăr - nu merit!

— Egor Ilici! Mămițica e îngrijorată în privința matale, se auzi de jos vocea neplăcută a domnișoarei Perepeliția, care apucase probabil să tragă cu urechea prin fereastra deschisă și auzise toată conversația. Ești căutat prin toată casa și nu te putem găsi nicăieri.

— Vai de mine, am întârziat! Am dat de dracu'! se agita unchiul. Dragul meu, pentru numele lui Dumnezeu, te rog îmbracă-te și vino numaidecât acolo! Doar pentru asta venisem pe la tine, ca să te iau... Vin, vin, Anna Nilovna, vin îndată!

Rămas singur, mi-am adus aminte de întâlnirea mea cu Nastenka și eram bucuros că nu i-am povestit nimic despre asta unchiului, căci l-aș fi indispus și mai mult. Presimțeam o mare furtună și nu vedeam cum va reuși unchiul să treacă peste toate piedicile și s-o ceară pe Nastenka în căsătorie. Repet: cu toate

că eram absolut convins de noblețea lui sufletească, fără să vreau mă îndoiam de reușită.

Dar trebuia să mă grăbesc. Mă consideram dator să-i vin în ajutor și de aceea m-am apucat îndată să mă schimb; dar cu toate eforturile mele să fiu gata cât mai repede, dorința de a mă prezenta cât mai corect îmbrăcat mă făcu să mai zăbovesc. Intră Mizincikov.

— Am venit să te iau. Egor Ilici te roagă să vii neîntârziat.

— Să mergem.

Eram gata îmbrăcat și am pornit.

— Ce mai e nou pe acolo? l-am întrebat eu pe drum.

— Sunt adunați cu toții la Foma, a răspuns Mizincikov. Contrar obiceiului, el nu pare să fie capricios astăzi, e cam îngândurat și vorbește puțin, printre dinți. L-a sărutat chiar pe Iliușa, ceea ce a avut darul să-l entuziasmeze pe Egor Ilici. Mai deunăzi, înștiințase prin Perepelițîna să nu i se prezinte felicitări de ziua lui onomastică și că a vrut numai să-i pună pe toți la încercare... Bătrâna, deși mereu duce la nas flaconul cu eter, pare liniștită, pentru că îl vede și pe Foma liniștit. Despre istoria de adineauri, cu urmărirea, nimeni nu amintește nici un cuvânt, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat; tac cu toții, pentru că tace Foma. Toată dimineața n-a lăsat pe nimeni să intre la el, cu toate că bătrâna, în lipsa noastră, l-a implorat în numele tuturor sfinților să treacă pe la dânsa ca să facă sfat, ba a încercat chiar să pătrundă în camera lui, zgâlțâind din răsputeri ușa; el însă se încuiase și răspundea că se roagă pentru tot neamul omenesc sau ceva în felul acesta. Cred că pune la cale o nouă urzeală: îl cunosc eu după expresia feței. Cum Egor Ilici nu e în stare să deslușească nimic pe fața lui, în clipa aceasta este entuziasmat de blândețea lui Foma Fomici: ca un copil! Iliușa cică i-a pregătit niște versuri, iar pe mine m-au trimis să te aduc acolo.

— Dar Tatiana Ivanovna?

— Ce-i cu Tatiana Ivanovna?

— E și dânsa acolo? Împreună cu ceilalți?

— Nu; a rămas în camera ei, răspunse cu asprime Mizincikov. Se odihnește și plânge. I-o fi poate și rușine. Acuma mi se pare că e la dânsa... guvernanta aceea. Dar, ce-i asta? Parcă se apropie furtuna. Uită-te la cer!

— Da, vom avea furtună, încuviințai eu, privind norul întunecat ce se întindea tot mai mult pe bolta cerului.

Tocmai urcam pe terasă.

— Ce zici de Obnoskin, ai? am adus vorba, neputându-mă stăpâni, ca să văd ce spune în privința asta Mizincikov.

— Să nu-mi amintești de el! Nici nu vreau să aud despre acest ticălos! strigă el, oprindu-se brusc, roșu ca racul și bătând cu piciorul în pământ. Un prost! Un tembel! Să ratez din cauza lui o asemenea afacere extraordinară, să-mi văd compromisă ideea atât de strălucită! Ascultă: eu sunt un dobitoc, bineînțeles că n-am prins mișcarea - recunosc solemn tâmpenia mea și poate că tocmai asta voiai să auzi: că-mi recunosc greșeala. Dar îți jur, dacă s-ar fi priceput să ducă totul la bun sfârșit, l-aș fi iertat poate! Un neghiob, un nătărău fără pereche! Și cum naiba sunt tolerați în societate asemenea oameni! Păi, ăștia sunt buni de trimis în Siberia, în deportare, la ocnă! Ei bine, nu mă las! N-o să mă ducă ei! Acum cel puțin am căpătat experiență și vom mai vedea cine câștigă la urmă. Mi-a venit o altă idee... Cred că vei fi de acord că n-aș putea să renunț numai pentru că un nerod oarecare mi-a furat ideea și n-a știut s-o aplice? Ar fi și nedrept! De altfel, această Tatiană trebuie neapărat să se mărite - aceasta e menirea ei. Și, dacă nimeni până acum n-a băgat-o într-un ospiciu, e o dovadă că ar putea fi încă luată de nevastă. Să-ți spun ce idee mi-a venit...

— Ai să mi-o spui, probabil, mai târziu, îl întrerupsei eu, căci iată am și ajuns.

— Bine, bine, mai târziu! răspunse Mizincikov, strâmbându-și gura într-un zâmbet convulsiv. Acum... Dar încotro o iei? Ți-am spus doar: direct la Foma Fomici! Vino după mine; n-ai mai fost la el. Ai să asiști la o nouă comedie... Așa merge treaba aici - din comedie în comedie...

III. Onomastica lui Iliușa

Foma ocupa două camere mari, splendide; până și zugrăveala și mobila erau mai frumoase decât în celelalte odăi. Un confort desăvârșit îl înconjura pe marele om. Pereții erau îmbrăcați în

tapițerii noi, admirabile, perdele multicolore de mătase atârnau în fața ferestrelor. Covoarele, oglinzile venețiene, căminul, mobilierul comod și elegant, totul atesta grijă și o atenție afectuoasă din partea gazdelor. Glastre cu flori înfrumusețau pervazul ferestrelor și măsuțele rotunde de marmură așezate în față. În mijlocul cabinetului se afla o masă de scris imensă acoperită cu postav roșu, toată ticsită de cărți și manuscrise. Un serviciu de scris splendid, din bronz, cu sumedenie de penițe îngrijite de Vidopleasov, avea menirea să demonstreze intensa activitate cerebrală a lui Foma Fomici. În treacăt fie spus, în cei aproape opt ani cât a stat aici, Foma n-a reușit să scrie nimic cât de cât vrednic de menționat. Mai târziu, după ce părăsi acest pământ pentru o lume mai bună, am cercetat manuscrisele rămase după el și ne-am convins că toate erau niște inepții nemaipomenite. S-a găsit, de pildă, începutul unui roman istoric a cărui acțiune urma să se petreacă la Novgorod în secolul al VII-lea; un poem monstruos: *Anahoretul în țintirim*, scris în versuri albe; o poliloghie absurdă despre însemnătatea și însușirile țăranului rus și despre felul cum trebuie tratat; și, în sfârșit, povestirea: *Contesa Vlonskaia*, din viața selectă mondenă, de asemeni neterminată. Altceva nimic. Și când te gândești că acest Foma Fomici îl obliga pe unchiul meu să cheltuiască anual sume importante pentru cărți și reviste! Multe dintre ele însă rămâneau cu paginile netăiate, în timp ce eu, mai târziu, l-am surprins de multe ori pe Foma la lectura romanelor lui Paul de Kock[lxxvii], pe care le ascundea cu grijă de ochii vizitatorilor. În peretele din spate al cabinetului se afla o ușă cu geamuri, care dădea în curtea conacului.

Eram așteptați. Foma Fomici ședea într-un fotoliu comod, îmbrăcat într-o redingotă cu poalele lungi până la călcâie, dar tot fără cravată. Părea într-adevăr cam tăcut și îngândurat. La intrarea noastră, își arcui ușor sprâncenele și mă privi scrutător. L-am salutat înclinându-mă, la care el mi-a răspuns cu o înclinare rezervată din cap, deși destul de politicoasă. Bunica, văzând că Foma Fomici se arată atât de binevoitor, îmi adresă un zâmbet și dădu de câteva ori din cap. Sărmana nici nu se așteptase în dimineața aceea că odorul ei va primi atât de calm vestea despre „cazul“ cu Tatiana Ivanovna și de aceea se bucura nespus, deși de dimineață trecuse într-adevăr printr-o serie de crize și de leșinuri. În spatele scaunului ei stătea ca de obicei

domnișoara Perepeliția, cu buzele strânse într-o dungă subțire, frecându-și mâinile osoase și arborând un zâmbet acru și răutăcios. Lângă generăleasă mai ședeau și două bătrâne oploșite și protejate ca fiind de familie bună de nobili scăpătați, veșnic tăcute. Mai erau acolo și o călugăriță pripășită în dimineața aceea, precum și o moșiereasă vecină, femeie în vârstă, la fel de tăcută, care de la slujba liturghiei venise s-o felicite pe generăleasă cu ocazia sărbătorii. Mătușa Praskovia Ilinișna se retrăsese undeva într-un colț, privind cu neliniște când la Foma Fomici, când la mămițica. Unchiu-meu ședea într-un fotoliu, o bucurie vie îi strălucea în ochi. În fața lui stătea Iliușa într-o bluză roșie de sărbătoare, cu părul încârlionțat, drăguț ca un îngeraș. Sașa și Nastenka îl învățaseră în ascuns niște versuri, pe care urma să le recite spre bucuria tatălui său și ca dovadă a succeselor la învățătură. Unchiul aproape că lăcrăma de fericire: blândețea neașteptată a lui Foma, buna dispoziție a generălesei, onomastica lui Iliușa, poezia - toate acestea îl entuziasmaseră și de aceea ceruse solemn să fiu chemat și eu, ca să ia parte toată lumea la momentele acestea de fericire generală și să aud și eu recitarea lui Iliușa. Sașa și Nastenka, intrând în urma noastră, se opriră lângă Iliușa. Sașa nu mai putea de râs și în clipa aceea se simțea fericită ca un copil. Privind-o, începu să zâmbească și Nastenka, deși, în general, părea palidă și deprimată. Era singura care o întâmpinase și o liniștise pe Tatiana Ivanovna, întoarsă din călătoria ei și la care stătuse până acum. Iliușa, radios la culme, nu se putea reține să nu râdă și el privindu-și învățătoarele. Aveam impresia că tustrei pregătiseră o glumă plină da haz pe care urmau s-o joace... Cât p-aci era să uit de Bahceev. Acesta ședea pe un scaun ceva mai deoparte, tot supărat și roșu la față, tăcut și morocănos, își sufla mereu nasul și în general oferea o priveliște destul de sumbră în cadrul acesta de sărbătoare familială. Pe lângă el țopăia Ejevikin, care, de altfel, avusese grijă să treacă pe la toți, sărutând mâna generălesei și moșieresei musafire, șoptind ceva domnișoarei Perepeliția, acordându-i multă atenție lui Foma Fomici - într-un cuvânt, era prezent peste tot. Aștepta și el cu multă simpatie recitarea lui Iliușa, iar la apariția mea se repezi să mă salute cu numeroase plecăciuni, în semn de cel mai mare respect și devotament. Nu

părea deloc că venise pentru a-și apăra fiica și a o lua de tot din Stepancikovo.

— Iată-l! a strigat bucuros unchiul zărindu-mă în ușă. Iliușa a pregătit niște versuri, dragul meu, ca să vezi ce surpriză neașteptată! Sunt pur și simplu uimit și de aceea am trimis să te cheme ca să auzi și tu recitarea lui... Așază-te lângă mine! Să ascultăm. Foma Fomici, recunoaște, frate, că tu i-ai povățuit, ca să mă bucure pe mine, bătrânul! Jur că așa este!

Faptul că până și unchiul vorbea pe tonul acesta în încăperea lui Foma era, desigur, o dovadă că totul este în ordine. Spre nenorocirea lui însă, unchiul era incapabil de a ghici ceva după expresia feței omului, cum s-a exprimat Mizincikov; iar uitându-mă la Foma, a trebuit să fiu de acord, fără să vreau, că Mizincikov avea dreptate și că ne puteam aștepta la vreo ieșire din partea lui...

— Nu te gândi la mine, colonele, a răspuns Foma cu o voce slabă, cu aerul omului care iartă totul dușmanilor săi. Surpriza, bineînțeles, este lăudabilă: e o dovadă de sensibilitate și bună creștere din partea copiilor dumitale. De altfel, și versurile sunt folositoare, chiar și pentru recitări... Personal însă, am fost preocupat de cu totul altceva în dimineața aceasta, Egor Ilici: am înălțat rugi... o știi prea bine... Dar sunt gata să ascult și versuri.

Între timp, l-am felicitat pe Iliușa și l-am sărutat.

— Firește, Foma, firește, scuză-mă! Uitasem... Deși sunt convins de prietenia ta, Foma! Sărută-l încă o dată, Serioja! Uită-te ce băiat mare s-a făcut! Ei, hai, începe, Iliușka! Despre ce este vorba? Probabil vreo odă solemnă din Lomonosov?

Și unchiul se umflă în pene. De abia reușea să stea locului de nerăbdare și bucurie.

— Ba nu, tăticule, nu-i din Lomonosov, a precizat Sașenka, stăpânindu-și cu greu râsul. Întrucât ai fost militar și ai luptat împotriva dușmanului, Iliușa a învățat o poezie despre lupte... Asediul Pambei, tăticule.

— Asediul Pambei? Nu prea țin minte! Ce fel de Pamba? Tu știi, Serioja? Ceva eroic, probabil.

Și unchiul arboră un aer și mai solemn.

— Începe, Iliușa! comandă Sașenka.

De nouă ani Pedro Gomez...[lxxviii]

începu Iliușa cu glăsciorul lui limpede și melodios, fără virgule sau puncte, cum spun de obicei copiii mici versurile învățate pe de rost:

De nouă ani Pedro Gomez
Asediază cetatea Pamba
Hrănindu-se doar cu lapte.
Și toată oastea lui don Pedro,
Cei nouă mii de castelani,
Respectându-și jurământul
Nici pâine nu mănâncă,
Ci beau doar numai lapte.

— Cum? Ce-i asta? Cum vine asta, numai lapte? strigă unchiul privindu-mă nedumerit.

— Zi mai departe, Iliușa, porunci Sașenka.

Zi de zi don Pedro Gomez
Își plânge neizbânda,
Ferindu-și fața în pelerină.
Începe, iată, anul zece.
Hainii mauri jubilează;
Iar din oastea lui don Pedro
N-au rămas în totul
Decât nouăsprezece oameni...

— Dar e o bazaconie! zise unchiul îngrijorat. Așa ceva e cu neputință! Nu se poate să rămână numai nouăsprezece oameni dintr-o oaste întreagă, când de fapt fusese un corp întreg de armată! Ce-o fi însemnând asta, dragul meu?

Aici însă, neputând să se mai stăpânească, Sașa izbucni într-un râs sincer și vesel de copil amuzat; și, cu toate că nu prea era cine știe ce de râs, nu se putea să nu râzi și tu privind-o.

— Sunt niște versuri hazlii, tăticule, strigă ea, bucurându-se grozav de născocirea ei ștrengărească. Așa le-a scris poetul, anume ca să râdă toată lumea, tăticule.

— Aha! Versuri hazlii, vasăzică! se dumiri unchiul cu fața înseninată, comice adică! De-aia mă uit eu... firește, firește -

versuri glumețe! Și au mult haz, foarte mult haz; și-a omorât oastea cu hrana de lapte, pe baza unui jurământ oarecare! De, cine l-a pus să facă asemenea jurăminte! Foarte spiritual, nu-i așa, Foma? Să vezi, mămițico, sunt niște versuri comice, pe care uneori le scriu stihuitorii, nu-i așa, Serghei, se scriu și de-astea? Au haz! Ei, hai, Iliușa, și ce urmează mai departe?

Nouăsprezece oameni!
Don Pedro Gomez îi adună
Și le spune: „Cei nouăsprezece!
Cu steagurile desfășurate,
Sunând din trâmbițe și cornuri
În plesnet de chimvale,
Plecăm îndată de la Pamba!
Deși n-am luat cetatea,
Dar putem jura cu toții
Pe conștiință și onoare,
Că nici unul n-am călcat
Jurământul dat:
Nouă ani de-a rândul
N-am mâncat altceva
Decât numai lapte!

— Ce guguman! Și-a găsit consolarea! a intervenit iar unchiu-meu. Auzi, nouă ani n-a băut decât numai lapte!... Mare virtute, n-am ce zice! Mai bine le dădea câte un berbec la fiecare, mânca și el, și oamenii, și nu-i lăsa să moară! Foarte bine, admirabil! Văd, văd și eu acuma: e o satiră sau... cum se mai spune - alegorie, nu-i așa? Pe seama vreunei căpetenii străine, probabil, adăugă unchiul, uitându-se la mine cu ochii mijiți și cu sprâncenele încruntate într-un efort serios de gândire - cum crezi? Bineînțeles, e o satiră inofensivă, elegantă, care nu jignește pe nimeni! Admirabil! Admirabil! Și mai ales elegantă! Ei hai, Iliușa, continuă! Ștrengărițelor, ștrengărițelor! adăugă el uitându-se înduioșat la Sașa, iar pe furiș și la Nastenka, care zâmbea îmbujorată la chip.

Încurajați de acest logos,

Cei nouăsprezece castelani,
Legănându-se pe cai,
Strigară cu glasuri istovite:
„Santo Iago Compostello!
Onoare și glorie lui don Pedro!
Onoare și glorie Leului Castiliei!“
Iar capelanul său, Diego,
Zise așa printre dinți:
„Dacă eu aveam comanda oastei,
Aș fi dat un jurământ
Să mănânc numai carne la frigare
Și să beau numai pedro-himenez!“

— Ei, vedeți! Ce v-am spus eu? strigă unchiul bucuros la culme. Un singur om deștept s-a găsit în toată oastea, dar și ăla era un capelan! Ce înseamnă la ei capelan, Serioja, căpitan sau ce?

— Un călugăr, față bisericească, unchiule.

— A, da, da! capelan, capelan. Știu, îmi aduc aminte! am citit parcă despre așa ceva în romanele scriitoarei Radcliffe. Sunt mai multe ordine, mi se pare... Benedictinii sau așa ceva. Există benedictini?...

— Există, unchiule.

— Hm... Așa mi-am zis și eu. Mai departe, Iliușa? Ce mai urmează? Admirabil, admirabil!

Auzind aceasta, don Pedro Gomez
A zis în hohote de râs:
„Să i se dea îndată un berbec barosan,
Căci a spus o glumă grozavă...“

— Și-a găsit momentul să râdă! Mare guguman! Până și lui însuși i-a venit să râdă! Un berbec, hai? Deci aveau și berbeci; și de ce nu i-or fi mâncat? Ei, și mai departe, Iliușa! Admirabil, admirabil! Foarte spiritual!

— Păi, s-a terminat, tăticule!

— Așa? S-a terminat! Într-adevăr, ce putea să mai urmeze după toate astea - nu-i așa, Serghei? Foarte bine, Iliușa! Ai spus-

o admirabil! Sărută-mă, puiule! Dragul meu băiat! Dar cine a fost cu ideea: tu, Saşa?

— Ba nu, Nastenka. Într-o zi, am citit aceste versuri şi atunci Nastenka a spus: „Ce versuri caraghioase, să-l punem pe Iliuşa să le înveţe şi să le recite de ziua lui onomastică. Să vezi ce haz va fi!“

— Aşadar, ideea a fost a Nastenkăi? Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc, bâigui unchiul roşindu-se brusc ca un copil. Sărută-mă încă o dată, Iliuşa! Sărută-mă şi tu, ştrengăriţo, zise el înduioşat, îmbrăţişând-o pe Saşenka şi uitându-se înduioşat în ochii ei.

— Aşteaptă, Saşurka, vei fi şi tu onomastică, adăugă el, neştiind parcă ce să mai spună de bucurie.

Mă adresai Nastenkăi, întrebând-o cine este autorul versurilor?

— Da, da! Ale cui sunt versurile? se agită unchiu-meu. Trebuie să le fi scris un poet inteligent, nu-i aşa, Foma?

— Hm!... făcu Foma.

În tot timpul recitării un zâmbet batjocoritor nu dispăru o clipă de pe buzele lui.

— Nu-mi mai aduc aminte, răspunse Nastenka, sfios, uitându-se la Foma Fomici.

— Le-a scris domnul Kuzma Prutkov, tăticule, şi au fost publicate în *Sovremennik*! sări Saşenka.

— Kuzma Prutkov! Nu cunosc, mormăi unchiu-meu. Pe Puşkin îl cunosc!... De altfel, se vede că este un poet capabil, nu-i aşa, Serghei? Şi mai ales cu însuşiri nobile - e limpede! Poate chiar şi ofiţer... Bravo lui! Şi ce revistă grozavă este *Sovremennik*! Trebuie să ne abonăm negreşit dacă are asemenea colaboratori... Îmi plac poeţii! Buni băieţi! Orice îţi descriu în versuri! Ţii minte, Serghei, am cunoscut la tine, la Petersburg, un scriitor. Avea şi un nas cu totul deosebit... Zău!... Ce-ai spus, Foma?

Foma Fomici, pe care-l umfla tot mai mult râsul, începu să chicotească.

— Nu, nimic, aşa... N-am spus nimic... zise el cu aerul că-şi stăpâneşte cu greu râsul. Continuă, Egor Ilici, continuă! Îmi spun părerea mai târziu... Uite şi Stepan Alexeici ascultă cu plăcere despre cunoştinţele dumitale cu literaţii din Petersburg...

Stepan Alexeevici, care tot timpul a stat deoparte, dus pe gânduri, ridică brusc capul, se făcu roșu la față și se răsuci înciudat în fotoliu.

— Te poftesc, Foma, să nu te legi de mine, ci să mă lași mai bine în pace! zise el aruncând lui Foma o căutătură furioasă a ochilor săi mici, injectați de sânge. Nu mă interesează literatura dumitale! Să-mi dea Dumnezeu sănătate, mormăi el sub nas, încolo să-i ia naiba pe toți... Cu scriitorii lor cu tot... Ia, niște voltairieni!

— Cine, scriitorii sunt voltairieni? se amestecă Ejevikin ajungând imediat lângă domnul Bahceev. Ai spus un mare adevăr, Stepan Alexeevici. Și Valentin Ignatici a binevoit să se exprime la fel mai deunăzi. Și pe mine m-a numit voltairian, zău! Și când te gândești că n-am scris aproape nimic... Vorba ceea, nici cât negru sub unghie. Și tot domnul Voltaire este de vină! Cam așa se-ntâmplă la noi totdeauna.

— Uite că aici chiar n-ai deloc dreptate! obiectă unchiul cu importanță. E o mare greșeală! Voltaire a fost un scriitor cu limba ascuțită, care își bătea joc de superstiții și de prejudecăți; dar voltairian n-a fost niciodată! E o scornire a dușmanilor săi. Și de ce, mă rog, s-au legat de bietul om?...

Se auzi iar chicotul veninos al lui Foma Fomici. Unchiul îl privi cu îngrijorare și vădit stânjenit.

— Să vezi, Foma, mă gândeam, de fapt, la chestiunea revistelor, a zis el încurcat în dorința de a repara impresia. Tu, Foma, ai avut perfectă dreptate când spuneai deunăzi că trebuie să ne abonăm. Și eu cred că trebuie să ne abonăm! Hm... într-adevăr, revistele răspândesc cultura! Altminteri, ce fel de fiu al patriei vei fi dacă nu te abonezi la reviste? Nu-i așa, Serghei? Hm!... Da!... Să luăm, de pildă, *Sovremennik*... Cred însă că științele cele mai tari, Serioja, se cuprind în revista cea groasă, cum îi zice? Aia în copertă galbenă...

— *Otecestvennîe zapiski*, tăticule.

— Așa, exact, *Otecestvennîe zapiski*, o denumire excelentă[lxxix], Serghei, nu-i așa? Întreaga patrie, ca să zicem așa, stă și scrie acolo... Ce scop nobil! O revistă foarte folositoare! Și ce groasă este! Încearcă de scoate o diligență ca aceasta! Și ce de-a științe, să-ți sară ochii din cap, nu alta... Mă opresc într-o zi - văd tomul; îl iau din curiozitate, îl deschid și pe loc citesc trei pagini, ce să vă spun - am rămas cu gura căscată! Găsești acolo

lămuriri despre tot ce vrei: și ce vasăzică o măturǎ, o lopată, un ciubăr și câte și mai câte! Eu credeam că măturа este măturǎ; ciubărul este ciubăr! Da' de unde! Ciubărul, după părerea științei, nu-i deloc ciubăr, ci o emblemă sau mitologie[lxxx], sau așa ceva, nu mai țin minte ce anume, dar ceva de felul acesta... Ca să vezi! Peste tot pătrunde știința!

Nu știu ce anume se pregătea să facă Foma Fomici după această nouă reflecție a unchiului, dar am văzut că în clipa aceea apăru Gavrila și rămase în prag, cu capul în piept.

Foma Fomici îl privi cu înțeles.

— E gata, Gavrila? întrebă el cu glas muiat, dar hotărât.

— Gata, să trăiți! răspunse trist Gavrila și oftă adânc.

— Mi-ai pus în căruță și bocceluța?

— Am pus-o.

— Așadar, eu sunt gata! zise Foma și dădu să se ridice încet din fotoliu. Unchiul îl privea uimit. Generăleasa sări din locul ei, uitându-se speriată în jurul său.

— Dă-mi voie acum, colonele, începu Foma cu multă demnitate, să te rog să-ți întrerupi deocamdată expunerea aceasta foarte interesantă cu privire la ciuberele literare; o vei continua și fără mine. Iar eu, *luându-mi rămas-bun de la voi pentru totdeauna*, aș vrea să vă spun câteva cuvinte de adio...

Uimirea și teama îi cuprinseră pe toți cei de față.

— Foma! Foma! Da' ce-i cu tine? Unde vrei să pleci? strigă în sfârșit unchiul.

— Vreau să plec din casa dumitale, colonele, rosti Foma cu glasul cel mai calm. Am hotărât să plec unde m-or duce ochii și de aceea am tocmit cu banii mei personali o căruță simplă, țărănească. Am în căruță acum bocceluța mea: nu este mare: câteva cărți preferate, două schimburi de rufe - și atât! Eu sunt un om sărac, Egor Ilici, dar în ruptul capului n-aș lua acum un ban de la dumneata, necum aurul dumitale pe care l-am refuzat ieri!

— Dar, pentru Dumnezeu, Foma, ce înseamnă asta? strigă unchiul mai alb ca varul.

Generăleasa scoase un țipăt și, întinzându-și implorator brațele, se uită la Foma Fomici cu disperare. Domnișoara Perepelițîna sări s-o susțină. Bătrânele oploșite rămaseră înlemnite pe locurile lor. Domnul Bahceev se ridică greoi de pe scaunul său.

— Haiti, începe comedia! șopti lângă mine Mizincikov.

În aceeași clipă se auziră bubuituri îndepărtate de tunet; se apropia furtuna.

IV. Izgonirea

— M-ai întrebat, mi se pare, colonele, „ce înseamnă asta?“ rosti solemn Foma, savurând oarecum impresia de neliniște și de consternare generală. Întrebarea dumitale mă uimește! Explică-mi atunci, la rândul dumitale, cum poți *dumneata* să mă privești acum drept în ochi? Explică-mi această enigmă psihologică de ultim moment privind capitolul nerușinarea omului, ca să plec cel puțin îmbogățit cu noi cunoștințe asupra perversității genului uman.

Unchiul însă nu era capabil să scoată nici o vorbă: se uita la Foma cu gura căscată, cu ochii holbați, înspăimântat și distrus.

— Dumnezeule! Ce grozăvii! gemu domnișoara Perepelițîna.

— Îți dai seama, colonele, continuă Foma, îți dai seama că dumneata acum trebuie să mă lași să plec fără să-mi pui întrebări? În casa dumitale, chiar și eu, un om în vârstă și cu scaun la cap, încep să mă tem serios de moralitatea mea. Credemă că orice întrebare în această privință nu va duce decât la dezvăluirea nerușinării dumitale revoltătoare.

— Foma! Foma!... prinse glas unchiu-meu și pe frunte îi apărură broboane reci de sudoare.

— Iată de ce, dă-mi voie să spun aceste câteva cuvinte de rămas-bun și de urare - ultimele cuvinte pe care le rostesc în casa dumitale, Egor Ilici. Faptul s-a consumat și urmările lui nu mai pot fi îndreptate. Cred că mă înțelegi la ce anume mă refer. Dar te implor în genunchi: dacă în inima dumitale a rămas măcar o singură scânteie de moralitate, stăpânește-ți patimile! Și dacă focul nimicitor n-a cuprins încă întregul edificiu, pe cât îți stă cu putință stinge incendiul!

— Foma! Te asigur că te înșeli! strigă unchiul meu revenindu-și treptat și presimțind cu groază deznodământul.

— Stăpânește-ți patimile, continuă Foma cu același glas solemn, ca și cum nici n-ar fi auzit exclamația unchiului, caută de te înfrânge. „Dacă vrei să învingi omenirea toată, începe prin a te învinge pe tine însuți.“ Iată principiul meu de totdeauna. Dumneata ești moșier; ar trebui să strălucești ca un diamant pe domeniile dumitale; și totuși, ce exemplu oribil de nestăpânit dezmăț oferi supușilor dumitale! M-am rugat pentru dumneata nopți întregi și am tremurat cuprins de fiorii credinței, silindu-mă să aflu fericirea dumitale. Și n-am găsit-o. N-am găsit-o, fiindcă fericirea stă în virtute...

— Dar e peste putință, Foma, l-a întrerupt iar unchiul meu. Ai înțeles totul greșit și vorbești fără să știi...

— Așadar, adu-ți aminte că ești moșier, reluă Foma fără să țină seama de exclamația unchiului. Să nu-ți închipui cumva că trândăvia și plăcerile sunt singura menire a proprietarului de moșie. O idee periculoasă, care te duce la pierzanie! Nu trândăvie, ci grijă datorează el Domnului, țarului și patriei! Moșierul trebuie să muncească, să muncească, și să muncească, la fel ca și cel din urmă dintre țăranii săi!

— Să mă apuc să ar eu, vasăzică, pământul în locul țăranului? mormăi Bahceev, și eu sunt moșier...

— Mă adresez acum vouă, slujitorilor casei, continuă Foma întorcându-se către Gavrila și către Falalei, care tocmai apăruse în ușă, iubiți-vă stăpânii și îndepliniți voința lor cu supunere și blândețe, și vă veți bucura de dragostea lor. Iar dumneata, colonele, fii bun și drept cu ei. Și ei au chip de om - chipul Domnului, ca să zic așa, chipul celor mici încredințat dumitale de către țar și patrie. E o mare datorință pentru dumneata, dar și meritul îți va fi mare!

— Foma Fomici! Drăguțule! Ce ți-ai pus în gând? strigă deznădăjduită generăleasa, gata să leșine de spaimă.

— Cam asta ar fi - nu? conchise Foma, fără a da vreo atenție generălesei. Acum câteva amănunte de ordin mărunt, să zicem, dar sunt necesare, Egor Ilici! În lunca Harinskaia nici până astăzi fânul dumitale n-a fost cosit. Nu mai poate aștepta. Te sfătuiesc, cosește-l fără nici o întârziere. Ascultă ce-ți spun...

— Dar, Foma...

— Aveai de gând, știu bine, să tai pădurea din parchetul Zâreanovski; să n-o faci - un alt sfat pe care ți-l dau. Păstrează-ți pădurile, fiindcă pădurile țin umezeala pe suprafața

pământului... Păcat că ai făcut așa târziu însămânțările de primăvară; nu înțeleg cum a fost posibil să faci atât de târziu însămânțările de primăvară!...

— Dar bine, Foma...

— Dar ajunge și cu astea! Toate n-ai cum să le spui și nici nu e momentul! Am să-ți trimit niște instrucțiuni scrise într-un caiet special. Ei, și acum, adio, adio tuturor. Dumnezeu să vă binecuvânteze și să vă aibă în paza lui. Te binecuvântez și pe tine, copilul meu, se adresă el direct lui Iliușa, și să te aibă Dumnezeu în grija lui, ferindu-te de otrava dăunătoare a viitoarelor tale pasiuni! Te binecuvântez și pe tine, Falalei; uită de komarinskaia!... Și pe voi, pe toți... Să vă amintiți din când în când de Foma... Să mergem, Gavrila! Ajută-mă să mă urc în căruță, bătrâne.

Și Foma se îndreptă spre ușă. Generăleasa scoase un țipăt sfâșietor și se repezi după el.

— Nu, Foma! Nu te voi lăsa să pleci așa! strigă unchiul și, ajungându-l din urmă, îl apucă de braț.

— Așadar, vrei să mă ții cu forța? întrebă Foma cu trufie.

— Chiar și cu forța, Foma! răspunse unchiu-meu tremurând de emoție. Ai vorbit prea mult aici ca să pleci fără nici o explicație! N-ai înțeles bine - ai răstălmăcit greșit scrisoarea mea, Foma!...

— Scrisoarea dumitale! țipă Foma aprinzându-se brusc ca și cum ar fi așteptat clipa aceasta ca să explodeze - scrisoarea dumitale! Iat-o, poftim scrisoarea dumitale! Poftim! Rup în bucăți această scrisoare, scuip pe această scrisoare! Calc în picioare scrisoarea dumitale și, făcând aceasta, îmi îndeplinesc datoria cea mai sfântă față de umanitate! Iată ce fac eu, dacă mă obligi cu forța la explicații! Privește! Privește! Privește!...

Și bucăți de hârtie sfâșiată zburară prin toată camera.

— Dar n-ai înțeles bine, Foma, ți-o repet! striga unchiul din ce în ce mai palid. Îmi ofer mâna, Foma, îmi caut fericirea...

— Mâna! Ai sedus această fată și mă duci în eroare oferindu-i mâna; căci te-am văzut aseară cu dânsa, în parc, sub tufe!

Generăleasa mai scoase un țipăt și căzu istovită în fotoliu. Se iscă o larmă nemaipomenită. Sărmana Nastenka ședea albă ca varul. Înspăimântată, Sașenka îmbrățișă pe Iliușa, tremurând ca de un acces de friguri.

— Foma! strigă unchiul înnebunit. Dacă vei divulga această taină, vei face fapta cea mai mârșavă din lume!

— Da, divulg această taină, țipa la rându-i Foma, și voi face fapta cea mai nobilă! Sunt trimis de Dumnezeu însuși ca să înfierez păcătoșenia oamenilor! Sunt gata să mă urc pe acoperișul de paie al unei case țărănești și să strig de acolo despre fapta dumitale scârnavă spre știința tuturor moșierilor din împrejurimi și a tuturor trecătorilor!... Da, să știți cu toții că noaptea trecută l-am surprins cu această domnișoară ce pare atât de nevinovată, în parc, sub tufișuri!...

— Vai, ce rușine! chițcăi domnișoara Perepelițîna.

— Foma! Nu-ți săpa groapa singur! strigă unchiul cu pumnii strânși și cu ochii scăpărători.

— ...Iar dumnealui, țipa înainte Foma, dumnealui, speriat că l-am văzut, a îndrăznit să mă atragă cu o scrisoare mincinoasă - pe mine, omul cel mai cinstit și drept –, să mă fac complicele lui, acoperindu-i crima, da, crima!... Căci dintr-o tânără fată cinstită și nevinovată dumneata ai făcut...

— Încă un cuvânt jignitor la adresa ei - și te omor, Foma, îți jur că te omor!...

— Rostesc acest cuvânt, căci dintr-o fată cinstită și nevinovată ai izbutit să faci făptura cea mai destrăbălată!

Nici nu-și sfârși Foma ultimul cuvânt, și unchiul îl înșfăcă, îl întoarse roată împrejur și-l izbi cu toată puterea de ușa cu geamuri care dădea din cabinetul lui Foma în curtea conacului. Lovitura a fost atât de puternică, încât ușile închise se dădură de perete și Foma, rostogolindu-se de-a dura peste cele șapte trepte de piatră, rămase lungit în curtea conacului. Geamurile sparte se împrăștiară țăndări pe treptele peronului.

— Gavrila, ia-l de acolo! strigă unchiul palid ca un mort, urcă-l în căruță și în două minute să dispară din Stepancikovo!

Nu știu ce socoteli și-o fi făcut Foma Fomici, dar la un asemenea deznodământ în orice caz nu se așteptase, desigur.

Mi-ar fi greu să descriu tot ce a urmat în primele clipe după această figură. Țipătul sfâșietor al generălesei răsturnată în fotoliu; încremenirea domnișoarei Perepelițîna în fața acestei reacții neașteptate a blândului și supusului până atunci Egor Ilici; ah-urile și vai-urile băbătiilor; spaima Nastenkăi, aproape leșinată, în jurul căreia se agita tatăl ei; Sașenka înnebunită de frică; unchiul care se plimba tulburat, cu pași mari, prin cameră,

așteptând să-și revină din leșin maică-sa; în sfârșit, plânsul nepotolit al lui Falalei, care își căina stăpânii - toate acestea ofereau o priveliște de nedescris. Trebuie să mai adăugăm că în clipa aceea se dezlănțui și o furtună groaznică, cu tunete și fulgere înspăimântătoare, aproape neîntrerupte, revărsând o ploaie torențială ale cărei picături mari și dese răpăiră în geamuri.

— Ce mai sărbătoare! murmură domnul Bahceev plecând capul și desfăcându-și nedumerit brațele.

— E rău ca s-a întâmplat așa! îi șoptii eu tulburat de asemenea la culme, dar cel puțin Foma a fost alungat în sfârșit și nu se mai întoarce.

— Mămițico! Ți-ai venit în fire? Ți-e mai bine? Acum poți să mă asculți în sfârșit? întrebă unchiu-meu oprindu-se în fața fotoliului bunicii.

Bătrâna înălță capul, își împreună mâinile pe piept și, cu o înfățișare imploratoare, se uita la fiul ei, pe care nu-l văzuse încă niciodată atât de mânios.

— Mămițico! continuă el, paharul s-a umplut, ai văzut. Aș fi vrut să-ți spun totul în alt fel de împrejurări, dar ceasul a bătut și nu se mai poate amâna nimic! Ai auzit calomnia, ascultă acum și justificarea. Mămico, o iubesc pe această domnișoară cu suflet nobil și ales, o iubesc de mult și voi rămâne cât voi trăi statornic în dragostea mea. Ea îi va face fericiți pe copiii mei și îți va fi o fiică respectuoasă. De aceea, acum, în fața dumitale, în prezența rudelor și prietenilor mei, cad la picioarele ei și o rog să-mi facă nemărginita onoare de a fi soția mea!

Nastenka tresări, apoi tot sângele îi năvăli în obraz și sări din fotoliu. Generăleasa îl privi un timp pe fiul său, neînțelegând parcă ce i se spune și deodată, cu un țipăt disperat, se aruncă în genunchi în fața fiului său.

— Egoruṣka, dragul meu, adu-l înapoi pe Foma Fomici! strigă ea disperată. Adu-l înapoi îndată! Căci de nu, până diseară mor fără dânsul!

Unchiul înlemni, văzând-o în genunchi pe bătrâna lui mamă, totdeauna atât de tiranică, capricioasă și neînduplecată. Un simțământ de durere se oglindi pe fața lui; în sfârșit, venindu-și în fire, se repezi s-o ridice și s-o reașeze în fotoliu.

— Întoarce-l pe Foma Fomici, Egoruṣka! continua să se roage bătrâna. Întoarce-l înapoi, dragul meu! Nu pot trăi fără el!

— Mămico! strigă îndurerat unchiul, dar n-ai auzit ce ți-am spus chiar acum? Nu pot să-l readuc pe Foma - înțelege asta! Nu pot și nu am dreptul după calomnia lui murdară și ticăloasă asupra acestui înger al cinstei și virtuții. Înțelege, mamă, că eu sunt dator, mi-o cere onoarea să apăr și să reabilitez virtutea calomniată! Ai auzit: cer mâna acestei domnișoare și te implor să ne dai binecuvântarea ta.

Generăleasa se smulse din locul ei și se aruncă în genunchi în fața Nastenkăi.

— Fata mea! Scumpa mea! țipă ea. Nu te mărita cu el! Nu te mărita, ci roagă-l, drăguțo, să-l aducă înapoi pe Foma Fomici! Scumpa mea, Nastasia Evgrafovna! Îți las tot ce am ție, îți dăruiesc totul dacă nu te măriți cu el. N-am irosit încă totul, mai am niște bănuți de la răposatul meu. Îți dau totul ție, drăguța mea, îți dăruiesc totul; și Egorușka îți va mai dărui, numai să nu mă trimiți vie în mormânt, convinge-l să-l întoarcă pe Foma Fomici!...

Mult timp ar fi țipat încă și ar fi îndrugat cine știe ce bătrâna, dacă Perepelițîna și toate pripășitele nu s-ar fi repezit cu plânsete și suspine s-o ridice de jos, revoltate că stă în genunchi în fața unei guvernante. Nastenka de-abia se ținea pe picioare de spaimă, iar Perepelițîna a început chiar să plângă de răutate.

— O vei omorî pe mămița dumitale, striga ea unchiului meu, o vei omorî! Iar dumneata, Nastasia Evgrafovna, nu se cădea s-o învrăjbești pe mămica cu fiul dumneaei; și Dumnezeu nu îngăduie așa ceva...

— Anna Nilovna, ține-ți gura, strigă unchiul, am răbdat destul!...

— Și eu am răbdat destule din partea dumitale. Ce tot îmi scoți ochii cu sărăcia mea? E ușor să jignești o orfană! Nu sunt încă sclava dumitale! Sunt și eu fată de locotenent-colonel! Nu mai rămân o clipă în casa dumitale, nu mai rămân... Chiar astăzi!...

Dar unchiul n-o mai asculta: apropiindu-se de Nastenka, îi luă cu adorație mâna.

— Nastasia Evgrafovna! Ai auzit cererea mea? a zis el privind-o cu durere, aproape cu disperare.

— Nu, Egor Ilici, nu! Să lăsăm mai bine chestiunea asta, a răspuns Nastenka la rândul ei, ajunsă în ultimul grad de descurajare. N-are nici un rost, îngână ea strângându-i mâinile

și plângând amarnic. După cele de aseară te-ai hotărât la asta... Dar este ceva imposibil, vezi doar și singur. Am greșit, Egor Ilici... Am greșit amândoi... Te voi păstra în amintire toată viața ca pe un binefăcător al meu, blând și cu sufletul cel mai nobil și... mă voi ruga veșnic pentru dumneata!...

Glasul ei se înecă în lacrimi. Bietul unchiu-meu presimțise, probabil, acest răspuns; nici n-a mai încercat să stăruie pentru a o convinge... O asculta aplecat spre dânsa și ținând-o de mână, tăcut, zdrobit. Lacrimi de durere apărură și în ochii lui.

— Încă ieri ți-am spus, continuă Nastia, că nu pot să-ți fiu soție, vezi doar: nu mă vor în casa dumitale... Mi-am dat seama de mult, am presimțit-o; mămițica dumitale nu ne va binecuvânta... Nici *ceilalți*. Iar dumneata, chiar dacă nu te vei căi mai pe urmă, fiindcă ești omul cel mai generos din lume, vei fi nefericit din cauza mea cu firea dumitale prea bună...

— Bine ai spus, Nastenka, cu *firea dumnealui prea bună!* Exact, *e prea blajin!* Bine ai vorbit, Nastenka, bine! o susținu bătrânul ei tată, care stătea de cealaltă parte a fotoliului ei. Așa este. E tocmai cuvântul care trebuia spus.

— Nu vreau să fiu cauza vrăjmășiei și zâzaniei în casa dumitale, continuă Nastenka. Nu te îngriji de soarta mea, Egor Ilici. Nimeni nu-mi va face nici un rău... Mă întrorc la tatăl meu... chiar astăzi... Și de aceea să ne luăm rămas-bun chiar acum, Egor Ilici...

Și sărmana Nastenka izbucni iarăși în plâns.

— Nastasia Evgrafovna! Se poate oare ca acesta să-ți fie ultimul cuvânt? bâigui unchiu-meu privind-o cu cea mai cumplită desperare. O singură vorbă să-mi spui, și jertfesc totul pentru dumneata!

— E ultimul ei cuvânt, Egor Ilici, ultimul, se grăbi să intervină iar Ejevikin. Și ți-a explicat totul foarte bine, încât nici eu, drept să-ți spun, nu m-am așteptat s-o potrivească atât de bine. Ești un om de omenie și de o bunătate nemăsurată, Egor Ilici, exact, de o bunătate nemăsurată; și ne-ai făcut o mare cinste, o mare, mare cinste!... Dar noi nu suntem de seama dumitale, Egor Ilici. Dumitale îți trebuie o logodnică, Egor Ilici, care să fie și bogată, și de neam, și frumoasă, și glas să aibă, și care să se plimbe prin conacul dumitale împodobită cu diamante și pene de struț... Atunci poate că și Foma Fomici s-o lăsa mai moale, s-o îndupleca... și te-o binecuvânta! Iar pe Foma Fomici adu-l

înapoi! Degeaba, degeaba l-ai jignit în felul acesta! Căci el a vorbit cu gând bun, din prea mare înflăcărare... Căci și dumneata, mai târziu, vei spune că a vorbit cu gând bun - ai să vezi! Un om cum nu se poate mai vrednic. Acum însă, ce se întâmplă cu el, îl udă ploaia... Întoarce-l mai bine chiar acum... căci tot va trebui să-l aduci înapoi...

— Să-l aduci! Să-l aduci înapoi! strigă generăleasa. El, dragul meu, te sfătuiește bine!...

— Așa este! continuă Ejevikin. Uite, și mămica dumitale se necăjește amarnic... Întoarce-l mai bine! Iar eu cu Nastia între timp ne vedem de drum...

— Așteaptă puțin, Evgraf Larionâci! strigă unchiul, te implor! Încă un cuvânt aș vrea să spun, Evgraf, un singur cuvânt...

Rostind asta, unchiul se retrase într-un colț și, așezându-se în fotoliu, își plecă fruntea și își acoperi fața cu mâinile; părea că încearcă să se reculeagă puțin și să chibzuiască mai bine asupra celor întâmplate.

În clipa aceea un tunet îngrozitor se sparse chiar deasupra casei. Clădirea se zgudui. Generăleasa țipă; țipă și Perepelițîna; bătrânele pribege își făceau înspăimântate cruce, iar odată cu ele și domnul Bahceev.

— Sfinte proroace Ilie! șoptiră cinci sau șase glasuri dintr-o dată.

Imediat după acest tunet cumplit se abătu o ploaie teribilă, încât părea că cerul își revarsă toate apele deasupra satului Stepancikovo.

— Dar Foma Fomici? Ce se întâmplă cu el acum în câmpul pustiu? scânci domnișoara Perepelițîna.

— Egorușka, adu-l înapoi! reluă cu glasul disperat generăleasa, repezindu-se ca o nebună spre ușă. Femeile din jurul ei o reținură; înconjurând-o, ele plângeau, scânceau, țipau - o adevărată Sodomă!

— A plecat numai în hăinuță; să-și fi luat măcar mantaua! continua Perepelițîna. N-are nici măcar umbrelă. Îi omoară acum trăsnetul!...

— Îl omoară sigur! se alătură acum și Bahceev, ba are să-l ude și ploaia până la piele.

— Cel puțin dumneata dacă ai tăcea! i-am șoptit eu.

— Dar e suflet de om, tinere! se răsti mânios Bahceev. Că doar nu e un câine. Dumneata, desigur, n-ai ieși pe vremea asta

afară. Du-te și te scaldă, dacă crezi că e o mare plăcere. Hai să te văd!

Presimțind deznodământul și temându-mă de așa ceva, m-am apropiat de unchiu-meu care părea că încremenise în fotoliul său.

— Unchiule, i-am zis la ureche. Ai de gând cumva să-l aduci înapoi pe Foma? Gândește-te că ar fi culmea necuviinței, cel puțin cât timp se află încă aici Nastasia Evgrafovna.

— Dragul meu, a răspuns unchiul înălțându-și capul și privindu-mă cu un aer hotărât. M-am judecat în clipa aceasta pe mine însumi și acum știu ce am de făcut! Nici o grijă, nimeni nu o va mai jigni pe Nastia– ai să vezi cum aranjez...

Unchiul se ridică de pe fotoliu și se apropie de generăleasă.

— Mămițico! Liniștește-te. Îl întorc înapoi pe Foma Fomici, îl ajung din urmă - încă n-o fi prea departe. Dar îți jur că va rămâne aici numai cu o singură condiție; chiar aici, în fața tuturor, în fața celor care au fost martori la jignirea pe care a adus-o, el va trebui să-și recunoască cu glas tare vina și să-și ceară iertare de la această domnișoară cu sufletul cel mai neprihănit și nobil. Pretind acest lucru! Și îl voi obliga s-o facă!... Altminteri nu-mi va călca pragul! Îți jur, mămico, în chipul cel mai solemn: dacă va consimți de bunăvoie să facă asta, sunt gata să cad la picioarele lui și să-i dau tot, tot ce pot da, fără a nedreptăți pe copiii mei! Iar în ce mă privește, chiar de astăzi mă dau la o parte. Steaua fericirii mele a apus! Vă las vouă Stepancikovo. Stăpâniți-l în liniște și fericire. Iar eu mă întorc la regiment. Și pe câmpurile de bătălie, în vijeliile luptelor îmi voi trăi destinul până la capăt... Destul! Plec!

În clipa aceea se deschise ușa și Gavrila, ud leoarcă, plin de noroi, apăru în fața asistenței înmărmurite.

— Ce-i cu tine? De unde te-ai întors? Unde e Foma? strigă unchiul repezindu-se spre Gavrila.

Întreaga asistență îl urmă și, cu o curiozitate nerăbdătoare, îl înconjură pe bătrân, de pe care apa curgea șiroaie. Țipete, gemete, suspine însoțiră fiecare vorbă a lui Gavrila.

— L-am lăsat lângă mestecăniș, cam la un kilometru și jumătate de aici, începu el cu glas jalnic. Calul s-a speriat de trăsnet și a sărit în șanț.

— Și... strigă unchiul.

— Căruța s-a răsturnat...

— Și Foma?...

— A căzut în șanț...

— Dar spune, spune mai repede, nu ne mai chinui!

— S-a stâlcit la o coastă și a început să plângă. Am deshămat calul și m-am întors călare ca să vă raportez.

— Și Foma a rămas acolo, în șanț?

— Ba nu, s-a ridicat din șanț și a pornit mai departe, proptindu-se în toiag, își încheie Gavrila relatarea, apoi, oftând adânc, își lăsă capul în piept.

Lacrimile și văicărelile femeilor erau de nedescris.

— Să mi-l aducă pe Polkan! strigă unchiul și se repezi afară. Fu adus calul Polkan; unchiul îl încălecă neînșeuat și peste o clipă tropotul de copite vesti că unchiul meu a plecat în căutarea lui Foma Fomici. A plecat așa cum ieșise din casă, cu capul descoperit.

Doamnele săriră la ferestre. Printre gemete și suspine răsunară și unele sfaturi. Cineva sugeră o baie caldă pentru Foma Fomici, altul - frecții cu alcool, altcineva - un ceai fierbinte pectoral, pentru că Foma Fomici nu luase dimineață „nici o fărâmiță de pâine și acum e flămând“. Domnișoara Perepelițîna îi găsi ochelarii, ceea ce făcu o impresie extraordinară: generălеasa îi apucă strigând și lăcrimând; apoi, fără să-i lase din mână, se lipi iar de fereastră cu ochii ațintiți spre drum. În sfârșit, așteptarea ajunse până la ultimul grad de încordare. Într-un colț al încăperii, Sașenka o consola pe Nastia: stăteau amândouă îmbrățișate și plângeau. Nastenka îl ținea de mână pe Iliușa și îl săruta mereu, luându-și rămas-bun de la elevul ei. Iliușa plângea disperat, deși nu-și dădea seama de ce plânge. Ejevikin și Mizincikov discutau mai la o parte. Mi se păru că Bahceev, uitându-se la cele două fete, era gata să izbucnească și el în plâns. Mă apropiai de dânsul.

— Orice-ai spune, flăcăule, îmi zise el, Foma Fomici poate va pleca de aici, dar n-a sosit încă timpul; nu s-au găsit încă boii cu coarne de aur ca să-i tragă trăsura! Nici o grijă, flăcăule, mai curând îi scoate pe stăpâni din casa asta decât să plece el!

Furtuna trecu, și domnul Bahceev, se vede, își schimbă și el convingerile.

Deodată se auziră strigăte: „Sosesc! sosesc!“ și doamnele se repeziră țipând spre ușă. Nu trecuseră nici zece minute de la plecarea unchiului: o asemenea repeziciune părea de necrezut,

căci ar fi fost imposibil ca Foma să fie adus atât de repede; dar misterul se lămuri mai târziu prin faptul foarte simplu că Foma Fomici, lăsându-l pe Gavrila să plece, într-adevăr „pornise cu toiagul înainte“; dar simțindu-se absolut singur în mijlocul stihiei dezlănțuite, spre marea lui rușine, se înfricoșase și, făcând calea întoarsă spre Stepancikovo, o luase la fugă după Gavrila. Unchiul meu l-a găsit chiar la marginea satului. A oprit imediat o căruță care tocmai trecea; se adunară câțiva țărani și-l urcară pe Foma cu totul cumințit în căruță. În felul acesta, Foma Fomici a fost adus direct în brațele generălesei, care era aproape să înnebunească de înfățișarea groaznică în care apărea odorul ei. Era și mai murdar și mai ud de ploaie decât Gavrila. Se stârni o hărmălaie nemaipomenită: unii voiau să-l ducă îndată sus ca să-i schimbe hainele; alții țipau că trebuie să i se dea ceai de tei și o băutură întăritoare; alții se agitau fără nici un rost; dar toată lumea vocifera în același timp... Foma însă părea că nu observă nimic și pe nimeni. Sprijinindu-l, îl aduseră în încăpere. Ajuns până la fotoliul său, Foma se lăsă greoi în el și închise ochii. Careva țipă că Foma moare: se stârniră niște urlete groaznice; cel mai tare zbiera însă Falalei, care încerca să ajungă prin mulțimea de cuconet la Foma Fomici, ca să-i sărute mâna negreșit...

V. Foma Fomici făurește fericirea tuturor

— Unde mă aflu? îngăimă el, în sfârșit, cu glasul omului care moare pentru adevăr.

— Afurisit zevzec! șopti lângă mine Mizincikov. Ca și cum n-ar vedea unde se află. Să vezi, ce se mai fandosește el acuma!

— Ești la noi, Foma, printre ai tăi! strigă unchiu-meu. Vino-ți în fire, liniștește-te! Și, zău, ar fi bine să te schimbi îndată, Foma, căci ești ud leoarcă și ai să te îmbolnăvești... N-ai vrea să

iei ceva întăritor - ai? un păhărel de ceva... mai tărișor, ca să te încălzești...

— Aș bea un gât de malaga[lxxxi], gemu Foma închizând ochii iar.

— Malaga? Știu eu dacă mai avem? a zis unchiul uitându-se îngrijorat la Praskovia Ilinișna.

— Avem, avem! se grăbi să-l liniștească Praskovia Ilinișna - mai avem vreo patru sticle, și se repezi îndată, zăngănind din chei, să aducă malaga, însoțită de corul strident al doamnelor, care-l înconjuraseră pe Foma ca mușțele un strop de dulceață. În schimb, domnul Bahceev părea revoltat la culme.

— Nici mai mult, nici mai puțin decât malaga! mormăi el aproape cu glas tare. Ca să vezi ce vin a cerut! i-a trebuit numaidecât un vin din care nu bea nimeni! Mă rog, cine bea acum malaga, afară de niște ticăloși ca el? Ptiu, blestematilor! Și de ce mai stau eu aici? Ce mai aștept?

— Foma! începu unchiul, poticnindu-se la fiecare cuvânt. Uite, acum... când ai mai răsuflat... și ești iarăși cu noi... adică, vreau să-ți spun, Foma, că, după cum cred eu, învinuind, ca să zic așa, o făptură nevinovată...

— Dar unde, unde-i nevinovăția mea? reîncepu Foma, ca în fierbințeală și delir. Unde sunt zilele mele de aur? Unde ești tu, copilărie de aur, când eu, copil nevinovat și frumos, alergam pe câmp după un fluturaș de primăvară? Unde sunt timpurile acelea? Redați-mi nevinovăția, dați-mi-o, dați-mi-o!...

Și Foma, cu brațele larg desfăcute, se adresa fiecăruia pe rând, ca și cum nevinovăția lui s-ar fi aflat în buzunarul vreunuia dintre noi. Cred că puțin mai lipsea ca Bahceev să crape de ciudă.

— I-auzi ce vrea dumnealui! mormăi el furios. Dați-i nevinovăția lui! Ce vrea, să se pupe cu ea ori ce? Și ca băiat tot tâlhar trebuie să fi fost, ca și acum! Aș jura că așa a fost.

— Foma!... începu iar unchiul meu.

— Unde, unde sunt zilele când credeam în dragoste și-i iubeam pe oameni? îi dădea înainte Foma. Când îl îmbrățișam pe om și plângeam la pieptul lui! Dar acum - unde sunt? Unde sunt?

— Ești la noi, Foma, liniștește-te! strigă unchiul. Ascultă ce voiam să-ți spun, Foma...

— Mai bine ai tăcea acum, șuieră Perepelițîna cu ochii scânteind de răutate.

— Unde sunt? continuă Foma. Cine-i în jurul meu? Niște bivoli și tauri cu coarnele îndreptate împotriva mea. O! viață, viață, ce ești tu? Exiști, trăiești, ești dezonorat, batjocorit, umilit, bătut, și abia când mormântul tău va fi acoperit cu nisip, abia atunci se vor dezmetici oamenii și bietul tău mormânt va fi strivit de apăsarea unui monument!

— Dumnezeule, vorbește despre monumente! șopti Ejevikin plesnind din palme.

— O, să nu-mi înălțați monumente! strigă și mai tare Foma. Să nu-mi înălțați monumente! N-am nevoie de monumente! În inimile voastre să-mi făuriți un monument și altceva nimic, nimic, nimic!

— Foma! îl întrerupse unchiul. Ajunge! Liniștește-te! Să lăsăm monumentele deocamdată. Ascultă ce vreau să-ți spun... Să vezi, Foma, înțeleg că poate te mistuia, ca să zic așa, o flacără nobilă, dojenindu-mă adineauri; dar te-ai cam întrecut cu măsura, Foma, ai depășit limitele virtuții - te asigur, Foma, ai greșit...

— Dar încetează odată! țipă iar Perepelițîna. Ce vrei, să-l omori pe bietul om, pentru că e în mâinile dumitale?...

După exemplul domnișoarei Perepelițîna, se grăbi să intervină și generăleasa, urmată apoi de întreaga ei suită: cu toții făceau unchiului semne cu mâna să înceteze.

— Anna Nilovna, te poftesc să taci dumneata, eu știu ce vorbesc! a răspuns tăios unchiul. Este vorba aici de o chestiune sacră! O chestiune de onoare și dreptate, Foma! Ești un om cu judecată și ești dator să-ți ceri îndată iertare de la ființa cu suflet nobil pe care ai jignit-o.

— Care ființă? Pe cine am jignit eu? îngăimă Foma, rotindu-și nedumerit privirea pe fețele tuturor, ca și cum ar fi uitat cu desăvârșire cele întâmplate și nu înțelegea despre ce este vorba.

— Da, Foma, dacă ai să-ți recunoști vina cinstit, de bunăvoie, chiar acum, pe loc, îți jur, Foma, că am să cad în genunchi în fața ta și atunci...

— Dar pe cine am jignit? se agită Foma - pe care ființă? Unde este ea? Unde este acea ființă? Aduceți-mi aminte măcar ceva despre această ființă!...

În clipa aceea, Nastenka, tulburată și speriată, se apropie de Egor Ilici și îl trase de mânecă.

— Lasă, Egor Ilici, dă-i pace, n-am nevoie de scuze! Ce rost au toate astea? stărui ea cu glas implorator. Nu trebuie!...

— A! Da, da! Acum îmi aduc aminte! strigă Foma. Dumnezeule! Îmi aduc aminte! O, ajutați-mă, ajutați-mă să-mi aduc aminte! se ruga el cuprins parcă de o nemaipomenită tulburare. Spuneți-mi: e adevărat că am fost izgonit de aici ca un câine râios? E adevărat că m-a lovit trăsnetul? E adevărat că m-ați dat pe ușă afară? E adevărat? Sunt adevărate toate astea?

Plânsetele și vaietele femeilor din jur erau răspunsul cel mai grăitor pe care îl primi Foma Fomici.

— Da, da! Așa este! continua el. Îmi aduc aminte... îmi aduc acum aminte că după trăsnet și prăbușirea mea am alergat încoace, urmărit de tunete, ca să-mi împlinesc datoria și să dispar pentru totdeauna! Ridicați-mă! Oricât de slab aș fi eu acum, trebuie să-mi îndeplinesc datoria.

Susținut de numeroase mâini, se ridică din fotoliu, luă apoi o poză de orator, cu mâna întinsă înainte.

— Colonele! strigă el. Acum m-am dezmeticit de tot; trăsnetul n-a ucis în mine toate capacitățile mintale; m-am ales, e adevărat, cu surzenie la urechea dreaptă, poate nu atât din pricina tunetului, cât a căderii pe scară... Dar n-are nici o importanță! Pe cine poate interesa urechea dreaptă a lui Foma?

Ultimele cuvinte le rosti cu atâta ironie și tristețe, însoțindu-le de un zâmbet atât de jalnic, încât doamnele, mișcate până-n străfundurile inimii, răspunseră toate deodată cu un geamăt sfâșietor. Toate se uitau cu reproș, iar unele cu mânie, la unchiul meu, care începu câte puțin să cedeze, mistuindu-se în fața opiniei generale exprimate atât de grăitor. Mizincikov scuipă și se retrase la fereastră. Bahceev tot mai tare îmi dădea cu cotul; abia reușea să stea locului.

— Ascultați dar acum confesiunea mea! zbieră Foma, cuprinzând pe fiecare pe rând într-o privire mândră și hotărâtă, și totodată decideți soarta bietului Opiskin. Egor Ilici! Te observ de mult, te observam cu inima pierită și vedeam totul, totul; încă pe vremea când nici nu bănuiai că te observ. Colonele! Greșeam, poate, dar îți cunoșteam egoismul, orgoliul și amorul propriu nelimitat, fenomenala dumitale senzualitate și cine mă poate învinui că, fără să vreau, m-a cuprins îngrijorarea pentru cinstea celei mai nevinovate persoane?

— Foma, Foma!... Te rog să-ți măsori cuvintele, Foma! strigă unchiul uitându-se îngrijorat la fața chinuită a Nastenkăi.

— Nu atât nevinovăția și încrederea nemărginită a acestei persoane mă nelinișteau, cât mai ales lipsa de experiență, continuă Foma, ca și cum nici n-ar fi auzit avertismentul unchiului. Mi-am dat seama că un sentiment gingaș îmbobocește în inima ei ca un trandafir primăvăratic și, involuntar, mi-am adus aminte de cuvintele lui Petrarca: „adesea inocența atârnă de un fir de păr deasupra pierzaniei". Suspinam adânc, gemeam, mă frământam pentru această tânără curată ca mărgăritarul; eram gata să-mi dau tot sângele meu drept chezășie pentru ea, dar cine putea să-mi garanteze mie pentru dumneata, Egor Ilici? Cunoscând pornirea patimilor dumitale nestăpânite, știind că ești gata să jertfești orice pentru satisfacerea lor de o clipă, m-am văzut cufundat într-un abis de spaimă și de teamă pentru soarta celei mai cinstite și nobile dintre domnișoare...

— Foma! Dar cum ai putut să-ți închipui așa ceva? strigă unchiul meu.

— Cu inima strânsă urmăream ce se petrece între voi. Dacă vreți să aflați măsura suferinței mele, întrebați-l pe Shakespeare: el vă va povesti în al său *Hamlet* despre starea mea sufletească. Am devenit bănuitor și necruțător. În îngrijorarea mea, în indignarea mea, vedeam totul în culori negre - și nu era acea „culoare neagră", despre care se cântă într-o romanță cunoscută, vă asigur! Așa se explică faptul că ați întrezărit cu toții dorința mea constantă de a o îndepărta pe *ea* din casa aceasta: voiam s-o salvez; de aceea mă vedeați mereu, în ultimul timp, nervos, supărăcios și pornit împotriva întregului neam omenesc. O! Cine mă va împăca acum cu omenirea? Îmi dau seama că sunt, poate, eram, poate, prea pretențios și nedrept față de musafirii dumitale, față de nepotul dumitale, față de domnul Bahceev, pretinzându-i cunoștințe de astronomie; dar cine, cine va putea să-mi facă o vină din starea mea sufletească de atunci? Referindu-mă iarăși la Shakespeare, voi spune că viitorul mi se înfățișează ca o bulboană întunecată de neînchipuită adâncime, pe fundul căreia se află un crocodil. Simțeam că datoria mea este să preântâmpin nenorocirea, că sunt chemat, că am fost creat pentru aceasta. Și care a fost rezultatul? Dumneata n-ai înțeles năzuința cea mai nobilă a

sufletului meu și m-ai răsplătit în tot timpul acesta prin ura dumitale, printr-o neagră nerecunoștință, prin ironii și umiliri.

— Foma, dacă e așa... desigur, îmi dau seama... strigă unchiul pradă unei emoții teribile.

— Dacă simți, dacă-ți dai seama cu adevărat, colonele, binevoiește să mă asculți până la sfârșit și să nu mă întrerupi. Toată vina mea a fost, prin urmare, că mă chinuiam prea mult pentru soarta și fericirea acestei copile; căci este o copilă în comparație cu dumneata. Dragostea cea mare pentru omenire m-a transformat în acest timp într-un fel de posedat al mâniei și al suspiciunii. Eram gata să mă năpustesc asupra oamenilor și să-i chinui. Dar trebuie să recunoști și dumneata, Egor Ilici, că toată comportarea dumitale, ca un făcut, venea clipă de clipă să-mi confirme suspiciunile și să mă întărească în bănuielile mele! Îți dai dumneata seama că ieri, când mă ademeneai cu aurul dumitale ca să mă îndepărtezi de dumneata, mă muncea un singur gând: „prin îndepărtarea persoanei mele, el caută să îndepărteze de la sine propria lui conștiință, ca să poată săvârși mai ușor crima plănuită...“

— Foma, Foma! Cum de-ai putut să te gândești la așa ceva ieri? strigă îngrozit unchiul. Dumnezeule mare, și eu să nu bănuiesc nimic din toate astea!

— Cerul, însuși cerul mi-a insuflat bănuielile acestea, continuă Foma. Gândește-te și dumneata, ce puteam crede eu, când o întâmplare oarbă m-a adus atunci, seara, la banca fatală din parc? Ce puteam simți eu în clipa aceea - Doamne! - văzând aievea, în sfârșit, cu ochii mei, că toate bănuielile mele se adeveriră deodată în modul cel mai convingător? Dar îmi mai rămânea o singură speranță, o speranță slabă, desigur, și totuși o speranță. Dar iată că vii chiar dumneata însuți și în dimineața aceasta mi-o zdrobești; îmi zdrobești și această ultimă speranță, călcând-o în picioare! Îmi trimiți o scrisoare în care declari că vrei să te însori, rugându-mă să nu-ți divulg intenția... „Dar de ce, gândii eu, de ce mi-a scris el tocmai acum, când l-am surprins, și n-a scris-o mai înainte? Pentru ce n-a alergat la mine mai înainte, fericit și frumos - căci dragostea înfrumusețează chipul omului - pentru ce nu s-a aruncat atunci în brațele mele, n-a izbucnit în lacrimi la pieptul meu, în lacrimi de nemărginită fericire, și nu mi-a povestit totul, totul?“ Sunt eu un crocodil, care aveam să te înghit, în loc să-ți dau un sfat folositor? Sunt

eu o gânganie dezgustătoare, care aveam să te mușc, în loc să contribui la făurirea fericirii dumitale? „Îi sunt eu prieten cu adevărat sau cea mai scârnavă insectă din lume?“ Iată întrebarea pe care mi-am pus-o în dimineața aceasta! Și pentru ce, în sfârșit, mă gândeam eu, pentru ce l-a chemat din capitală pe nepotul său, susținând că vrea să-l însoare cu această domnișoară? Pentru ce, dacă nu exclusiv ca să ne înșele și pe noi toți, și pe nepotul său *ușuratic*, continuând între timp să-și urmărească pe ascuns intenția sa criminală? Nu, colonele, dacă m-a convins cineva de faptul că dragostea dumitale este criminală, acel cineva n-ai fost decât dumneata însuți! Mai mult, ești un criminal și în fața acestei domnișoare, pentru că ai expus-o la grave bănuieli și ponegriri - cinstită, virtuoasă și cuminte cum este; ai expus-o la toate astea prin stângăcia dumitale și prin egoismul dumitale neîncrezător!

Unchiul meu tăcea cu capul lăsat în piept: elocința lui Foma părea să fi doborât toate obiecțiunile lui posibile, și el se recunoștea de pe acum un adevărat criminal. Generăleasa și anturajul ei ascultau cu profundă venerație cuvintele lui Foma, iar Perepelițîna o privea cu o răutate triumfătoare pe sărmana Nastenka.

— Uluit, zdrobit și înrăit, continuă Foma, m-am încuiat astăzi în camera mea, rugându-mă Celui-de-sus să-mi lumineze cugetul! Și, în sfârșit, am zis să te supun în public și pentru ultima dată unei încercări supreme. Poate că am dat dovadă de prea multă înflăcărare, poate că mi-am lăsat frâu prea liber indignării; și iată că pentru intențiile mele atât de nobile m-am pomenit aruncat pe fereastră afară! În clipa aceea, mi-am zis: „Uite, așa este răsplătită totdeauna virtutea!“ M-am izbit de pământ și aproape că nu țin minte ce s-a mai întâmplat cu mine mai departe!

Un val de țipete și gemete sfâșietoare l-a întrerupt pe Foma Fomici la această tragică amintire. Generăleasa dădu să se repeadă spre el cu o sticlă de malaga în mână, pe care o smulsese din mâinile Praskoviei Ilinișna, ce tocmai se întorsese, dar Foma, cu un gest măreț din mână, înlătură și malaga, și pe generăleasă.

— Opriți-vă! strigă el. N-am terminat încă. Ce s-a întâmplat după căderea mea, nu mai țin minte. Știu un singur lucru - că acum mă aflu aici, în fața voastră, ud leoarcă de ploaie și cu

răceala încuibată în mine, mă aflu aici, ca să vă fac pe amândoi fericiți. Colonele! Anumite semne, asupra cărora nu vreau să insist acum, m-au convins, în sfârșit, că dragostea dumitale era curată, ba chiar înălțătoare, deși totodată neîncrezătoare în modul cel mai condamnabil. Stâlcit în bătaie, umilit în ultimul grad, bănuit de jignirea domnișoarei, pentru onoarea căreia, ca un cavaler medieval, eram gata să-mi vărs sângele până la ultima picătură - vreau să vă arăt în clipa asta cum se răzbună Foma Fomici Opiskin pentru toate jignirile care i-au fost aduse. Dă-mi mâna dumitale, colonele!

— Cu plăcere, Foma! strigă unchiul, și, întrucât ai dat toate explicațiile în ce privește cinstea neîntinată a acestei persoane cu sufletul ales și nobil, bineînțeles... iată mâna mea, Foma, odată cu căința mea cea mai desăvârșită...

Și unchiul îi întinse mâna înflăcărat, fără a bănui ce va urma mai departe.

— Dă-mi și dumneata mâna, domnișoară, continuă Foma cu glas moleșit, înlăturând cu un gest larg mulțimea de femei ce-l înconjura și adresându-se Nastenkăi.

Nedumerită și zăpăcită, Nasteka se uită sfioasă la Foma.

— Vino, vino, apropie-te, copila mea! Este absolut necesar pentru fericirea dumitale, adăugă cu bunătate Foma, continuând să țină mâna unchiului meu.

— Ce și-o fi pus în gând oare? murmură Mizincikov.

Nastia, speriată și tremurând din tot corpul, se apropie încet de Foma și îi întinse mânuța.

Foma îi luă mâna și o cuibări în mâna unchiului meu.

— Vă unesc și vă binecuvântez! rosti el cu glasul cel mai solemn. Și dacă binecuvântarea unui om chinuit, doborât de nenorocire, poate să vă fie de folos, fiți fericiți. Iată cum se răzbună Foma Opiskin! Ura!

Toată lumea rămase uluită. Deznodământul acesta era atât de neașteptat! Generăleasa rămase cu gura căscată și cu sticla de malaga în mână; Perepelițîna se făcu albă ca varul și începu să tremure de furie; bătrânele oploșite plesniră din palme și rămaseră nemișcate pe locurile lor; tremurând din tot corpul, unchiul voi să spună ceva, dar nu izbuti să scoată nici un cuvânt. Nastia se îngălbeni ca ceara și îngăimă cu vocea stinsă că, adică, așa „nu se poate“... dar era prea târziu. Bahceev cel dintâi - trebuie să recunoaștem prezența lui de spirit - se alătură

la strigătul ura! al lui Foma Fomici, după care m-am alăturat și eu, iar după mine răsună ca un clopoțel și glasul cristalin al Sașenkăi, care alergă la tatăl ei ca să-l îmbrățișeze; apoi Iliușa, apoi și Ejevikin; la urmă de tot, slobozi glas și Mizincikov

— Ura! mai strigă o dată Foma. Ura! În genunchi, copii, copiii inimii mele, în genunchi în fața celei mai duioase dintre mame! Cereți-i binecuvântarea și, de va fi nevoie, îngenunchez și eu în fața dumneaei împreună cu voi...

Unchiu-meu și Nastia, fără să fi apucat să se uite unul la celălalt, speriați și, pare-se, neînțelegând încă prea bine ce se petrece cu ei, căzură în genunchi în fața generălesei. Toată lumea se îngrămădi în jurul lor; dar bătrâna stătea mută, uluită, neînțelegând nimic și neștiind ce să facă. Foma veni și aici într-ajutor: se prăbuși în genunchi în fața protectoarei sale. Toate acestea avură darul să risipească orice îndoială. Scăldată în lacrimi, ea rosti, în sfârșit, consimțământul său. Unchiul sări din loc și-l cuprinse pe Foma în brațe.

— Foma, Foma!... murmură el, dar glasul i se înecă și el nu mai putu să continue.

— Șampanie! răcni Stepan Alexeevici. Urraa!

— Mai stați până la șampanie, sări Perepelițîna, care între timp izbutise să-și vină în fire, dându-și seama de întorsătura lucrurilor, așadar, și de urmările lor. Se cade mai întâi să aprindem o lumânare în fața icoanei și să închinăm Domnului rugile noastre, după care *mămițica* să-și dea binecuvântarea cu icoana în mână, cum se obișnuiește la oamenii drept-credincioși...

Se grăbiră cu toții să urmeze acest sfat înțelept și din nou se iscă o zarvă nemaipomenită. Trebuia aprinsă lumânarea. Stepan Alexeevici aduse un scaun și se urcă pe el ca să aprindă lumânarea în fața icoanei, dar sub greutatea lui scaunul scârțâi și se frânse, încât Bahceev abia apucă să sară jos, rămânând, spre norocul lui, în picioare. Fără nici o supărare, el cedă imediat locul domnișoarei Perepelițîna. Aceasta, uscățivă și sprintenă cum era, aprinse repede lumânarea. Călugărița și bătrânele oploșite începură să-și facă semnul crucii și să se închine până la pământ. Coborâră icoana Mântuitorului și o înmânară generălesei. Unchiul și Nastia se lăsară din nou în genunchi și ceremonia fu îndeplinită după povețele cucernice ale domnișoarei Perepelițîna, care îngâna întruna: „Închinați-vă

până la pământ, sărutați icoana, sărutați mâna măicuței!“ După mire și mireasă veni și domnul Bahceev, care se socoti dator să sărute și el icoana, iar după aceea și mâna mamei-generălese. Era cuprins de un entuziasm de nedescris.

— Urra! strigă el din nou. Acum vine și rândul șampaniei!

De altfel, entuziasmul era general. Bătrâna generăleasă plângea, de astă dată cu lacrimi de fericire, căci unirea aceasta, binecuvântată de Foma însuși, deveni în ochii ei cuviincioasă și sacră - dar mai ales ea își dădea seama că prin purtarea sa Foma Fomici își recăpătase prestigiul și acum va rămâne cu ea până la sfârșitul zilelor. Bătrânele din anturajul ei împărtășeau și ele, cel puțin de ochii lumii, bucuria generală. Unchiul ba îngenunchea în fața mamei sale și îi săruta mâinile, ba se repezea să mă îmbrățișeze pe mine, apoi pe Bahceev, pe Mizincikov și pe Ejevikin. Pe Iliușa era cât pe-aci să-l sufoce în îmbrățișări. Sașa sări s-o îmbrățișeze și s-o sărute pe Nastenka, Praskovia Ilinișna vărsa șiroaie de lacrimi, ceea ce îl făcu pe domnul Bahceev să meargă la ea și să-i sărute mâna. Bătrânelul Ejevikin, înduioșat la culme, plângea într-un colț, ștergându-și ochii cu aceeași basma cadrilată, pe care o avusese și ieri. Într-un alt colț, se smiorcăia Gavrila, uitându-se cu venerație la Foma Fomici, iar Falalei se îneca de plâns și se ducea să sărute mâna, pe rând, tuturor celor prezenți. Toți erau copleșiți de emoție, așa încât nimeni nu se gândea să rupă tăcerea, să spună măcar o vorbă, să comenteze; părea că nu mai era nimic de spus; nu se auzeau decât exclamații de bucurie. Nimeni nu-și dădea încă seama cum de s-au aranjat toate așa, dintr-o dată. Era limpede un singur lucru: că totul se datora lui Foma Fomici, și acesta era adevărul esențial de netăgăduit.

Dar nu trecură nici cinci minute de la manifestarea acestei fericiri generale, când deodată apăru Tatiana Ivanovna. În ce fel, prin ce intuiție aflase ea atât de repede, stând sus în camera ei, despre dragostea și căsătoria celor doi? Apăru cu fața radioasă, cu lacrimi de bucurie în ochi, într-o toaletă seducător de elegantă (apucase totuși să se schimbe) și cu strigăte de bucurie se repezi direct la Nastenka s-o îmbrățișeze.

— Nastenka, Nastenka! Tu îl iubeai și eu n-am știut nimic, strigă ea. Doamne! Ei se iubeau, sufereau în taină! Erau prigoniți! Ce romantic! Nastia, drăguța mea, spune-mi sincer: îl iubești cu adevărat pe acest nebun?

În loc de răspuns, Nastia o îmbrățișă și o sărută cu căldură.

— Doamne, ce roman încântător! și Tatiana Ivanovna bătu din palme, entuziasmată. Ascultă, Nastia, ascultă, îngerașule: toți bărbații aceștia, dar toți până la unul sunt niște ingrați, niște mizerabili și nu merită dragostea noastră. Dar poate că el este cel mai bun dintre toți. Apropie-te, nebunule! strigă ea, adresându-se unchiului meu și prinzându-l de mână. Așadar, ești îndrăgostit? Într-adevăr, ești capabil să iubești? Uită-te în ochii mei: vreau să-ți văd ochii; vreau să-mi dau seama dacă mint acești ochi sau spun adevărul? Nu, nu, nu mint: sunt luminați de dragoste. Vai, ce fericită sunt! Nastenka, draga mea, ascultă-mă, tu nu ești o fată bogată: îți fac un dar de treizeci de mii. Te rog să-l primești! Eu n-am nevoie de atâta, n-am nevoie; îmi mai rămâne destul. Nu, nu, nu, nu! protestă ea cu vehemență, văzând că Nastia e gata să refuze. Să taci și dumneata, Egor Ilici, nu e treaba dumitale. Nu, Nastia, așa am hotărât eu - să-ți ofer acest dar, de mult voiam să-ți fac un dar și așteptam prima ta dragoste... Mă voi bucura văzându-vă fericiți. Mă jignești dacă refuzi să primești darul; am să plâng, Nastia... Nu, nu, nu, nici o vorbă!

Tatiana Ivanovna era atât de transportată în clipa aceea, încât era greu, ba chiar și păcat să fie contrazisă. De aceea nimeni nu cuteză să facă vreo obiecțiune, lăsând pentru alt moment. Apoi Tatiana Ivanovna se repezi s-o sărute pe generăleasă, pe Perepelițîna și pe noi toți. Bahceev își făcu loc până la dânsa și îi ceru îngăduința să-i sărute mâna.

— Scumpă Tatiana Ivanovna! Drăguța mea! Iartă-mă pe mine, gugumanul, pentru gestul de adineauri: n-am știut că ai o inimă de aur!

— Nebunule! Te cunosc eu de mult, gânguri cu o cochetărie extaziată Tatiana Ivanovna, îl lovi ușor peste nas cu mănușa și trecu pe lângă el ca un zefir, atingându-l cu rochia ei superbă. Corpolentul Bahceev se dădu la o parte cu respect.

— O domnișoară plină de virtuți! zise el înduioșat. Știi că am lipit nasul neamțului! îmi șopti el confidențial, uitându-se fericit în ochii mei.

— Care nas? Ce fel de neamț? îl întrebai eu mirat,

— Păi, cel comandat, care sărută mâna nemțoaicei sale, iar ea își șterge lacrima cu batista. Evdokim al meu l-a reparat ieri.

Chiar adineauri, după ce ne-am întors din urmărire, am trimis un călăreț... Curând trebuie să sosească. Un bibelou admirabil!

— Foma! strigă unchiul extaziat, tu ești făuritorul fericirii noastre! Cu ce aș putea să te răsplătesc?

— Cu nimic, colonele, a răspuns Foma cu o mutră cam acră. Continuați a nu mă băga în seamă și fiți fericiți fără Foma.

Părea șocat că fusese uitat de tot în această atmosferă festivă.

— De bucurie, Foma, de bucurie! strigă unchiul. Nici nu mai știu, frate, pe ce lume mă aflu. Ascultă, Foma: am fost nedrept cu tine. O viață întreagă, cu tot sângele meu, nu voi putea să șterg jignirea pe care ți-am adus-o și de aceea tac; nici n-are rost să-mi cer iertare. Dar, dacă vreodată vei avea nevoie de capul meu, de viața mea, dacă va trebui să mă arunc pentru tine într-o prăpastie adâncă, poruncește-mi și vei vedea... Mai mult nu-ți spun nimic.

Și unchiul dădu din mână, conștient că n-ar mai putea adăuga nimic peste cele spuse, ca să-și exprime și mai grăitor gândurile. Îl privea pe Foma cu ochii plini de lacrimi de recunoștință.

— Ați văzut ce suflet de înger are? scârțâi la rândul ei domnișoara Perepeliția drept laudă adusă lui Foma.

— Da, da! reluă Sașenka. Nici n-am știut că sunteți un om atât de bun, Foma Fomici, și m-am purtat necuviincios cu dumneavoastră. Vă rog să mă iertați, Foma Fomici, și să mă credeți că am să vă iubesc din toată inima. Dacă ați ști ce mult vă respect acum!

— Da, Foma! interveni și Bahceev. Iartă-mă și tu pe mine, gugumanul! Nu te-am cunoscut, n-am știut să te prețuiesc! Tu, Foma Fomici, ești nu numai un savant, dar și un adevărat erou! Casa mea toată e la dispoziția ta. Dar cel mai bine vino la mine, frate dragă, poimâine și, de s-ar putea, vino împreună cu măicuța-generăleasă și, bineînțeles, cu mirele și mireasa. Ce mai, cu toată familia! Vă pregătesc o masă, nu vreau să mă laud dinainte, dar spun numai atât: am să vă servesc ce n-ați pomenit! Îți jur pe cinste!

Se apropie de Foma Fomici și Nastenka și, fără a mai spune vreo vorbă, îl îmbrățișă și-l sărută.

— Foma Fomici! a zis ea apoi, ești binefăcătorul nostru; ai făcut atâtea pentru noi, încât nici nu știu cum aș putea să-mi

exprim recunoștința! De un lucru te asigur - că voi fi pentru dumneata cea mai duioasă și respectuoasă soră...

Nastia nu mai sfârși, căci lacrimile îi înecară cuvintele. Foma o sărută pe frunte, lăcrimând la rându-i.

— Copiii mei, copiii inimii mele! strigă el. Să trăiți, să înfloriți și în clipele voastre de fericire să vă mai aduceți aminte, din când în când, și de bietul surghiunit! Cât despre mine, aș putea să vă spun doar atât - că nenorocirea este mama virtuții. A spus-o, mi se pare, Gogol[lxxxii], un scriitor cam ușuratic, căruia nu i-au lipsit însă uneori idei cu miez. Surghiunul este o mare nenorocire! Ca un pribeag porni-voi acum în lume cu toiagul în mână și cine știe? Poate că prin aceste nenorociri ale mele mă voi îmbogăți cu și mai multe virtuți! Gândul acesta e singura mea consolare!

— Dar... Unde vrei să pleci, Foma? strigă speriat unchiul.

Toată lumea tresări și îl înconjură pe Foma.

— Cum aș putea să rămân în casa dumitale, după gestul dumitale de adineauri, colonele? întrebă Foma cu multă demnitate.

Dar ceilalți nu-l mai lăsară să vorbească: strigăte și exclamații îi înăbușiră cuvintele. Îl așezară în fotoliu, implorându-l și căinându-l; și nici nu mai știu ce erau în stare să-i mai facă. Bineînțeles, nici gând nu avea să plece din „casa aceasta“, după cum nu era în intenția lui s-o facă nici mai adineauri, nici ieri, nici atunci când s-a dus să sape în grădină. Acum era sigur că va fi reținut cu pioasă recunoștință, că se vor ține de el ca scaiul, mai ales după ce îi fericise pe toți, după ce cu toții începuseră să creadă în el, după ce se arătaseră gata să-l poarte în brațe, considerând aceasta drept o cinste, o fericire. Probabil însă că reîntoarcerea lui lașă de adineauri, când se speriase de furtună, îi întărâta puțin amorul propriu și-l îndemna să mai facă pe grozavul; dar mai cu seamă și înainte de toate nu ar fi putut, nu ar fi fost în stare să nu profite de excelenta ocazie ce i se oferea acum de a se mai fandosi, de a mai poza, lăsându-se rugat: era un prilej atât de potrivit de a spune lucruri frumoase despre el însuși, de a se asculta și de a se lăuda pe el însuși, încât n-ar fi fost în stare să reziste acestei ispite. Nici nu încercase, de altfel: se smulgea din mâinile care-l țineau; cerea să i se aducă toiagul; implora să i se redea libertatea, să fie lăsat să plece în pribegie prin lumea largă; amintea că el „în casa aceasta“ a fost

dezonorat, lovit și că s-a întors numai ca să aducă tuturor bucurie; și cum, în sfârșit, ar mai putea să rămână el „în casa aceasta a nerecunoștinței și să mănânce bucate, deși hrănitoare, dar și drese cu bătăi“? În sfârșit, Foma încetă să se mai zbată. Îl așezară din nou în fotoliu; dar elocința lui nu mai contenea.

— Spuneți și voi, dacă n-am fost eu mereu jignit aici? dacă nu primeam din toate părțile numai bobârnace și nu mi se arăta limba în semn de batjocură? N-ai fost chiar dumneata, colonele, acela care, asemenea unor copii de târgoveți inculți de pe străzile orașului, îmi dădeai mereu bobârnace? Da, colonele! Insist asupra acestei comparații, pentru că, chiar dacă nu mi le dădeai în mod fizic, nu înseamnă deloc că nu mi-ai dat bobârnace morale; iar bobârnacele morale, în unele cazuri, sunt mai dureroase și mai jignitoare decât cele fizice. Nu mai vorbesc despre bătăi...

— Foma, Foma! strigă unchiul, nu mă omorî cu aceste amintiri! Ți-am spus doar că tot sângele dacă mi l-aș da și tot nu ar fi îndestulător ca să spăl această jignire adusă ție. Fii, dar, mărinimos! Uită, iartă și rămâi să contempli fericirea noastră! Roadele inimii tale, Foma!...

— ...Vreau să iubesc, să iubesc omul, striga Foma. Și nu sunt lăsat, sunt împiedicat să-l iubesc pe om; nu sunt lăsat să mă apropii de om! Dați-mi, dați-mi omul, ca să-l pot iubi! Unde este acest om? Unde s-a ascuns acest om? Ca Diogene cu felinarul îl caut toată viața și nu-l pot găsi, și nu pot iubi pe nimeni, până nu-l voi găsi pe acest om. Vai și amar de acela care m-a făcut să urăsc omul! Eu strig: dați-mi omul pe care să-l pot iubi! Și mă pomenesc cu Falalei! Să-l iubesc pe Falalei? Dar voi dori eu oare să-l iubesc pe Falalei? Aș putea, în sfârșit, să-l iubesc pe Falalei, chiar dacă aș voi? Nu; și de ce nu? Pentru că el este Falalei. De ce nu iubesc omenirea? Pentru că tot ce există în această omenire este întruchipat de Falalei sau seamănă cu Falalei! Nu-l vreau pe Falalei, îl urăsc pe Falalei, scuip pe Falalei, îl voi strivi pe Falalei; și, dacă ar fi să aleg, îl voi iubi mai curând pe Asmodeu decât pe *Falaleu*! Vino, vino-ncoa', veșnicul meu călău, vino-ncoa'! strigă el, adresându-se deodată lui Falalei, care cu fața cea mai nevinovată se uita la el ridicându-se în vârful picioarelor peste capul mulțimii ce-l înconjura pe Foma Fomici. Vino-ncoa'! Îți voi dovedi, colonele, striga Foma trăgându-l după dânsul pe Falalei, înnebunit de spaimă. Îți voi dovedi îndată

adevărul celor spuse de mine despre bobârnacele și batjocurile la care am fost mereu supus! Spune, Falalei, dar să spui drept: ce-ai visat tu în noaptea asta? Ai să vezi, colonele, roadele educației dumitale! Ei, hai, spune Falalei!

Bietul băiat, tremurând de frică, își rotea privirea disperată în jur, căutând în ochii fiecăruia salvarea; dar toată lumea tremura și aștepta înfiorată răspunsul lui.

— Așadar, Falalei, aștept!

În loc de răspuns, Falalei își schimonosi fața, întinzând gura până la urechi și zbieră ca un vițel.

— Colonele, ai văzut ce îndărătnicie? Ți se pare firesc acest lucru? Pentru ultima oară te întreb, Falalei, spune: ce-ai visat astă-noapte?

— Am visat...

— Spune că m-ai visat pe mine, îi suflă Bahceev.

— Virtuțile dumneavoastră, să trăiți! îi suflă la cealaltă ureche Ejevikin.

Falalei se uita ba la unul, ba la celălalt.

— Am visat... virtu... despre taurul alb!... urlă el, în sfârșit, izbucnind iar în hohote de plâns.

Un ah! general îi acoperi urletele. Dar Foma Fomici părea apucat de data aceasta de un acces de nemaipomenită mărinimie.

— Cel puțin văd că ești sincer, Falalei; sincer, cum n-aș putea spune despre ceilalți. Du-te cu Dumnezeu! Dacă îmi faci anume în necaz cu visul acesta din îndemnul altora, Dumnezeu să vă răsplătească și pe tine, și pe ceilalți, după fapta voastră. Dacă nu o faci înadins, te respect pentru sinceritate, pentru că până și în cea de pe urmă făptură, cum ești tu, m-am obișnuit să întrevăd chipul și asemănarea Domnului... Te iert, Falalei! Copiii mei, îmbrățișați-mă, rămân cu voi!...

„Rămâne!“ strigară cu toții entuziasmați.

— Rămân și iert. Colonele, răsplătește-l pe Falalei cu zahăr: nu se cade să plângă într-o zi fericită cum e cea de astăzi.

Gestul acesta mărinimos fu socotit, firește, extraordinar de impresionant. Să arăți *atâta* grijă și într-o *asemenea* clipă, și față de cine? Față de Falalei! Unchiul se repezi să execute porunca primită. Imediat - Dumnezeu știe prin ce minune - în mâinile Praskoviei Ilinișna apăru o zaharniță de argint. Unchiul scoase cu mâna tremurătoare două bucăți, pe urmă trei, apoi le

scăpă iar în zaharniță, și, văzând că nu este în stare să facă nimic de emoție, strigă:

— Hai! Pentru o zi cum e cea de astăzi! Ține, Falalei! și răsturnă în faldul cămășii acestuia tot conținutul zaharniței. Pentru sinceritatea ta! adăugă el povățuitor.

— Domnul Korovkin, anunță deodată Vidopleasov apărând în pragul ușii.

Se produse o mică zăpăceală. Vizita lui Korovkin, evident, nu era tocmai binevenită. Cu toții se uitară întrebător la unchiul meu.

— Korovkin! strigă el cam încurcat. Sunt bucuros, firește... adăugă el uitându-se sfios la Foma, dar nu știu, zău, să-l poftesc chiar acum - într-o clipă ca asta? Ce zici, Foma?

— Nu face nimic, nu face nimic! rosti binevoitor Foma. Poftește-l și pe Korovkin; să participe și el la bucuria tuturor. Într-un cuvânt, Foma Fomici era într-o dispoziție serafică.

— Respectuos îmi permit a vă raporta, zise Vidopleasov, că domnul Korovkin binevoiește să se afle într-o stare nu tocmai potrivită.

— Cum, într-o stare nu tocmai potrivită? Ce vorbă-i asta? strigă unchiul.

— Chiar așa, să trăiți: nu tocmai treaz...

Dar, înainte ca unchiul să fi apucat să deschidă gura, să roșească, să se sperie și să se rușineze în ultimaul hal, misterul se lămuri de la sine. În ușă apăru domnul Korovkin în persoană, îl dădu la o parte pe Vidopleasov și se înfățișă privirilor asistenței uimite. Era un domn de statură mijlocie, destul de corpolent, de vreo patruzeci de ani, cu părul negricios și puțin înspicat, tuns nemțește, cu fața rotundă, roșie, cu ochii mici, injectați, cu o cravată cam neobișnuită, prinsă după ceafă cu o cataramă, îmbrăcat cu un frac extrem de uzat, plin de fulgi și fire de fân și cu o crăpătură vizibilă la subțioară, cu niște pantaloni de croială *impossible*, cu o șapcă cu cozoroc uzată în ultimul grad, pe care acum o avânta cu mâna dreaptă, într-un gest larg de salut. Domnul acesta era beat turtă. Pășind până-n mijlocul încăperii, se opri, legănându-se și bălăbănindu-și capul, și rămase astfel, parcă într-o adâncă îngândurare; apoi schiță un zâmbet larg.

— Scuzați, domnilor, bâigui el, sunt cam... (aci, se lovi cu unghia unui deget pe guler) sunt cam... afumat!

Generăleasa luă imediat o atitudine de demnitate jignită. Foma, așezat în fotoliu, îl măsura pe excentricul musafir cu o privire ironică. Bahceev se uita la el nedumerit și cu oarecare compasiune. Dar jena unchiului era de nedescris; suferea sincer pentru Korovkin.

— Korovkin! începu el, ascultă!

— *Atande*[lxxxiii], îl întrerupse Korovkin, mă recomand: un copil al naturii... Dar ce-mi văd ochii? Sunt doamne aici!... Și de ce nu m-ai prevenit, mizerabile, că ai în casă o societate de doamne? adăugă el uitându-se la unchiul meu cu un zâmbet șmecher. Dar nu-i nimic! Nu-ți fie teamă!... Ne prezentăm și sexului frumos... încântătoare doamne! începu el, răsucindu-și cu greu limba și poticnindu-se la fiecare cuvânt. Aveți în fața dumneavoastră un biet nenorocit, care, mă rog, ș.a.m.d.... Restul nu mai e de spus... Muzica! O polcă!

— Dar n-ai vrea să te odihnești puțin? întrebă Mizincikov, apropiindu-se calm de Korovkin.

— Să mă culc? O spui ca să mă jignești?

— Nici gând. Știi, după drum, face bine...

— Niciodată! clătină din cap Korovkin cu indignare. Crezi că sunt beat? Greșești, amice... Totuși, unde vrei să mă odihnesc aici, la voi?

— Să mergem, te conduc eu.

— Unde? În șură? Nu primesc, stimabile, nu mă păcălești! Am dormit o dată acolo... La urma urmelor, condu-mă... Cu un om de treabă sunt gata să merg, de ce n-aș merge?... Nu-i nevoie de pernă - un militar n-are nevoie de pernă... Dacă ai putea însă, frățioare, să-mi procuri o canapeluță... Dar ascultă, adăugă el oprindu-se, văd că ești un băiat grozav, fă-mi rost... mă înțelegi... de un păhăruț de rom, numai așa ca să-mi astâmpăr... numai ca să-mi astâmpăr viermușorul, un păhărel numai...

— Bine, bine, se face! îl asigură Mizincikov.

— Așa... Dar, ia stai puțin; să-mi iau rămas-bun... Adieu, *mesdames* și *mesdemoiselles*!... M-ați dat gata, ca să zic așa... Ei, dar nu-i nimic! Pe urmă ne lămurim noi... Numai să mă trezești când o să înceapă... Sau chiar cu cinci minute înainte de a începe... Să nu începeți fără mine! Ați auzit? Să nu începeți!...

Și chefliul domn dispăru cu Mizincikov.

Toată lumea a rămas într-o adâncă tăcere. Nedumerirea era profundă. În sfârșit, Foma începu să se hlizească și treptat, de la

un chicotit ușor, râsul lui crescu din ce în ce și se transformă curând într-un hohot nestăpânit. Uitându-se la el, se înveseli și generăleasa, deși o expresie de demnitate ofensată mai zăbovea pe chipul ei acru. Toți ceilalți râdeau nebunește. Unchiul stătea ca trăsnit, roșu la față, rușinat până la lacrimi, nefiind în stare să mai scoată nici o vorbă.

— Dumnezeule mare! bâigui el, în sfârșit. Cine și-ar fi închipuit! E drept că... se poate întâmpla oricui. Foma, te asigur, e omul cel mai cinstit, cel mai nobil, ba și foarte cult. Foma... ai să vezi!...

— Văd, văd... a răspuns Foma înecându-se de râs. L-am văzut, foarte cult, n-am ce zice, foarte cult!

— Și cum vorbea despre căile ferate! strecură cu glas scăzut Ejevikin.

— Foma!... dădu să zică ceva unchiul, dar un nou val de hohote îi acoperi glasul. Foma Fomici pur și simplu se prăpădea de râs. Văzând cum stau lucrurile, începu să râdă și unchiul.

— Ce să mai spun! a declarat el înflăcărându-se. Ești mărinimos, Foma, ai o inimă de aur: m-ai făcut fericit... Ai să-l ierți și pe Korovkin...

Numai Nastenka nu râdea. Se uita la logodnicul ei cu ochii plini de dragoste, voind parcă să spună:

„Ce om minunat și bun ești, ce suflet delicat și nobil, și cât de mult te iubesc!“

VI. Încheiere

Triumful lui Foma era deplin și definitiv. Într-adevăr, fără amestecul lui, nimic n-ar fi fost dus la bun sfârșit, iar faptul împlinit înlătura orice îndoieli sau obiecțiuni. Recunoștința perechii fericite era nemărginită. Unchiul meu și cu Nastenka au protestat aproape îngroziți atunci când încercasem să fac o cât de ușoară aluzie la modul în care a fost obținut consimțământul lui Foma pentru căsătoria lor. Sașenka striga: „E bun, e bun Foma Fomici; am să-i brodez o pernă cu fire de

lână toarsă!“ ba mi-a și reproșat o anumită asprime sufletească. Iar noul convertit, Stepan Alexeici, ar fi sărit, desigur, să mă sugrume, dacă aș fi încercat, în prezența lui, să spun ceva nefavorabil despre Foma Fomici. Umbla acum după Foma ca un cățeluș după stăpânul său, îl privea cu venerație și la orice cuvânt al acestuia adăuga: „Foma, ești omul cel mai cumsecade din lume! Ești un savant, Foma!“ Cât despre Ejevikin - acesta era entuziasmat la culme. Bătrânul observase de mult că Nastenka sucise capul lui Egor Ilici și de atunci și treaz, și în somn, nu visa decât să-și mărite fata după el. Tărăgănase această afacere în situația încordată ce s-a creat, până la ultima limită a posibilului și nu a renunțat la visul său decât atunci când deveni limpede că nu se mai putea să nu renunțe. Foma Fomici răsturnase complet situația intervenită. Bineînțeles, bătrânul, cu tot entuziasmul său, își dădea seama de adevăratele motive care-l determinaseră pe Foma să procedeze astfel. Într-un cuvânt, era limpede că Foma Fomici se întronase în această casă pentru totdeauna și că, de aci încolo, tirania sa nu va mai avea sfârșit. Se știe că până și cei mai dezgustători, cei mai țâfnoși și mofturoși oameni se potolesc un timp când dorințele lor sunt satisfăcute. Foma Fomici, dimpotrivă, părea că se prostește și mai mult cu fiecare succes, devenind de o obrăznicie nătângă. Înainte de prânz, complet primenit, el se așeză în fotoliu, îl chemă pe unchiu-meu și, în prezența întregii familii, se apucă să-i țină o nouă predică exasperantă.

— Colonele! începu el. Acum dumneata contractezi o căsătorie legitimă. Îți dai seama de îndatoririle și obligațiile pe care...

Și așa mai departe. Imaginați-vă zece pagini de formatul publicației *Journal des Débats* umplute cu literă măruntă și pline de tot felul de inepții și aberații, în care nu există nimic despre îndatoriri și obligații, ci exclusiv niște laude nerușinate aduse înțelepciunii, blândeții, mărinimiei, bărbăției și neprecupețirii lui Foma Fomici însuși. Toată lumea nu mai putea de foame; toți așteptau cu nerăbdare să înceapă prânzul; nimeni nu îndrăznea totuși să spună ceva ori să-l contrazică, ascultând cu venerație întreaga lui poliloghie până la capăt; chiar și Bahceev, deși ros de o poftă nestăpânită, a rămas neclintit pe scaun, atent, într-o atitudine plină de respect. Satisfăcut de propria-i oratorie, Foma Fomici se înveseli în sfârșit, ba și binevoi chiar să se amețească

cu băuturi, rostind cele mai năstrușnice toasturi. Se lansă în tot felul de spirite și glume, bineînțeles pe seama logodnicilor. Toată lumea râdea în hohote și-l aplauda. Unele dintre glumele sale erau însă atât de nesărate și pline de ambiguități, încât până și Bahceev se simți jenat. La urmă, Nastenka sări de la locul său și fugi de la masă. Faptul avu darul să-l aducă pe Foma Fomici într-un adevărat extaz; găsi însă imediat suficientă prezență de spirit ca să descrie în cuvinte puține, dar impresionante virtuțile Nastenkăi și, la urmă, rosti un toast în sănătatea celei absente. Unchiul, jenat și el pentru moment și chinuit de situația în care a fost pusă logodnica sa, era gata acum să-l îmbrățișeze pe Foma Fomici. În general, logodnicii se arătau foarte sfielnici unul față de celălalt și păreau că se rușinează de fericirea lor. Am observat că, din clipa binecuvântării, ei n-au schimbat nici un cuvânt, ba evitau chiar să se privească. Când toată lumea se ridică de la masă, unchiul dispăru pe neașteptate. Căutându-l, am ajuns pe terasă. Tolănit într-un fotoliu, în fața unei cești cu cafea, Foma perora, vizibil animat de băutură. În jurul lui nu erau decât Ejevikin, Bahceev și Mizincikov. M-am oprit să-l ascult.

— De ce, striga Foma, de ce sunt gata să mă las chiar și ars de viu pentru convingerile mele? Și de ce nici unul dintre voi nu este în stare să meargă pe rug? De ce, vă întreb, de ce?

— Păi, ar fi cam de prisos, Foma Fomici, chiar pe rug! glumea Ejevikin. Ce rost ar avea? În primul rând, ar fi chinuitor de dureros; în al doilea, dacă te arde - ce rămâne?

— Ce rămâne? O cenușă sublimă rămâne. Dar tu nu poți să mă înțelegi, nu ești în stare să mă prețuiești la adevărata mea valoare! Pentru alde voi nu există oameni celebri decât poate unii ca Cezar sau Alexandru Machedon! Și ce merite au cezarii tăi? Pe cine au făcut ei fericit? Ce mare lucru a săvârșit faimosul tău Alexandru Machedon? Că a cucerit tot globul? Păi, pune-mi la dispoziție o falangă ca a lui și să vezi cum îl cuceresc și eu, după cum l-ai cuceri și tu, după cum l-ar cuceri și el... În schimb, a ucis pe Clitus cel plin de virtute, pe când eu n-am ucis pe Clitus cel plin de virtute... Un puști! Un șnapan! Merita să fie bătut cu varga, și nicidecum preamărit în paginile istoriei universale... La fel și Cezar!

— Iartă-l măcar pe Cezar, Foma Fomici!

— Nu pot să-l iert pe dobitocul acela! striga Foma.

— Și să nu-l cruți! îl susținu cu foc Stepan Alexeevici, cam amețit și el de băutură. N-ai de ce să-i cruți, toți sunt niște saltimbanci, meșteri să țopăie și să se învârtă într-un picior! Niște panglicari! Uite, mai deunăzi, unul a vrut să înființeze o bursă. Dar ce va să zică o bursă? Dracu' știe ce-o fi însemnând! Pun rămășag că nu este decât o nouă mârșăvie. Iar un altul, tot nu demult, într-o societate selectă, scria tot felul de înfloriturи și tot cerea rom! Mă rog, de ce să nu bea omul? Bea cât bei, dar mai și oprește-te, nene! Pe urmă, mă rog, n-ai decât să mai bei, pe urmă... Nici o cruțare! Toți sunt niște escroci! numai tu, Foma, ești un savant!

Bahceev, dacă apuca să se atașeze de cineva, apoi o făcea cu tot devotamentul, necondiționat și fără rezerve.

L-am găsit pe unchiul meu în parc, pe malul helești eului, în locul cel mai retras. Zărindu-mă, Nastenka dădu să se ascundă între tufe, ca o vinovată. Unchiul veni în întâmpinarea mea, cu fața radioasă; avea în ochi lacrimi de fericire. M-a prins de mâini și mi le-a strâns tare.

— Dragul meu, nici până acum nu-mi vine a crede în fericirea care mă copleșește... La fel și Nastenka. Ne minunăm și aducem laude Celui-de-sus. În momentul când te-ai apropiat, ea tocmai plângea. Știi, încă n-am reușit să-mi revin și mă simt complet zăpăcit: și cred, și nu cred! De unde-mi pică atâta fericire? Pentru ce? Ce am săvârșit? Cu ce am meritat-o?

— Dacă există cineva care s-o fi meritat, unchiule, acela ești dumneata, i-am spus eu cu înflăcărare. Încă n-am văzut un om mai cinstit, mai bun și cu sufletul mai curat și mai frumos ca dumneata...

— Nu, Serioja, nu! E prea mult! a zis el cu un fel de părere de rău în glas. Tocmai aici e răul, că suntem buni (vorbesc despre mine, bineînțeles) când ne este nouă bine; iar când dăm de rău, nici să nu te apropii de alde noi! Tocmai despre asta vorbeam acum cu Nastia. Oricât de strălucitor mi se înfățișa Foma, dar să mă crezi că nici în ultimul moment nu prea aveam încredere în el, deși căutam să mă conving de perfecțiunea lui; nici măcar ieri n-am crezut în el, când a refuzat un asemenea dar bănesc oferit de mine! O spun spre rușinea mea! Mi se strânge inima la amintirea celor întâmplate între noi ieri! Dar n-am mai putut să mă stăpânesc... Când a vorbit despre Nastia, am simțit ca o

împunsătură în inimă. N-am înțeles și m-am năpustit ca un tigru...

— N-ai ce să regreți, unchiule: era și foarte firesc.

Unchiul mă opri dând din mâini.

— Nu, nu, dragul meu, să nu spui vorba asta! Numai firea mea nenorocită e de vină, pentru că sunt un om ursuz și egoist, un senzual, și mă las pradă pasiunilor mele. Tocmai asta mi-o spune și Foma. (Ce puteam răspunde în cazul acesta?) Nici nu știi, Serioja, continuă el tulburat, de câte ori am fost pornit, neîndurător, nedrept, orgolios și nu numai față de Foma! Uite, abia acum mi-au venit toate acestea în minte și, te rog să mă crezi, mă simt rușinat că până acum n-am săvârșit nimic de seamă, ca să merit această fericire. Și Nastia a spus-o chiar acum, în același sens, deși, zău, nu știu ce păcate ar putea să aibă ea, pentru că e un înger, nu om! Mi-a spus că avem o datorie mare față de Dumnezeu, că trebuie să ne străduim de aci încolo să fim mai buni și mai generoși... Dacă ai fi auzit ce frumos, cu câtă înflăcărare le-a spus toate astea! Doamne, ce ființă minunată!

Unchiul se opri, copleșit de emoție. Apoi continuă:

— Am hotărât, dragul meu, să avem o grijă deosebită de Foma, de mămițica și de Tatiana Ivanovna. Dar ce zici de Tatiana Ivanovna? Ce ființă adorabilă și ce suflet ales! O, cât de vinovat sunt față de toți! Și față de tine mă simt vinovat... Dar, dacă cineva ar îndrăzni acum s-o jignească pe Tatiana Ivanovna, o! atunci... Dar ce să mai vorbim!... Și pentru Mizincikov ar trebui să facem ceva.

— Da, unchiule, și eu mi-am schimbat acum părerea despre Tatiana Ivanovna. Merită multă, multă stimă și toată înțelegerea și compasiunea.

— Firește, firește! reluă cu înflăcărare unchiul, merită toată stima! Să-l luăm, de pildă, pe Korovkin; cred că îți vine să râzi de el, adăugă unchiul privindu-mă sfios drept în ochi; de altfel, am râs de el cu toții. Și când te gândești că a fost de fapt o greșeală de neiertat... Căci poate că e un om admirabil, un om bun, dar soarta... nenorocirile... nu-ți vine să crezi, poate, dar o fi și adevărat.

— Dar de ce n-aș crede, unchiule?

Și am început, la rându-mi, să-i demonstrez, cu multă înflăcărare, că până și ființa cea mai decăzută păstrează, poate,

anumite sentimente umane superioare; că sufletul omului este de o adâncime neexplorabilă; că cei decăzuți nu trebuie disprețuiți, ci, dimpotrivă, trebuie ajutați să se ridice; că nu este exclus ca etalonul acceptat în general pentru aprecierea a ceea ce este bine și moral etc., etc. - într-un cuvânt, m-am înflăcărat într-atâta, încât i-am povestit unchiului chiar și despre școala naturală; în încheiere, i-am recitat și versurile:

Când din bezna rătăcirii...[lxxxiv]

Unchiul fu cuprins de un extaz de nedescris.

— Dragul meu, dragul meu! rosti el înduioșat. Tu mă înțelegi atât de bine și ai relatat acum tot ce aș fi vrut să-ți spun mult mai bine decât aș fi făcut-o eu. Da, da, așa este! Doamne! De ce o fi omul atât de rău? De ce sunt eu însumi atât de rău uneori, când viața e atât de frumoasă și când e atât de frumos să fii bun? Același lucru mi-a spus și Nastia adineauri... Privește, ce loc minunat e aici, adăugă el rotindu-și privirea în juru-i. Ce splendidă este natura! Ce peisaj! Ce copac frumos! Privește: nu-l poți cuprinde cu brațele! Câtă sevă, ce frunze superbe! Ce soare strălucitor! Cum s-a înviorat și s-a înveselit toată firea după furtună!... Când te gândești că și copacii înțeleg câte ceva, simt și se bucură de viață... S-ar putea să nu fie așa - ai? Cum crezi?

— E foarte posibil, unchiule, ca în felul lor să înțeleagă, desigur...

— În felul lor, bineînțeles... O, minunat, minunat creator!... Tu, Serioja, cred că îți aduci aminte foarte bine de parcul acesta, prin care alergai și te jucai când erai mic! Te țin foarte bine minte cum erai pe atunci, adăugă el uitându-se la mine cu nespusă dragoste și fericire. Numai la helești nu te lăsam să te duci singur. Dar ții minte cum odată, pe înserat, răposata Katia te-a chemat și a început să te dezmierde... Alergaseși până atunci prin parc și erai cu obrajii îmbujorați; aveai un păr blond - blond cârlionțat... Ea se juca mult cu cârlionții tăi și deodată o aud că-mi spune: „Ce bine ai făcut că l-ai luat pe bietul orfan la noi!“ Ții minte ori nu?

— Foarte vag, unchiule.

— Era spre seară, soarele vă învăluia pe amândoi în razele lui aurii, iar eu ședeam într-un colț, îmi fumam pipa și vă priveam...

Eu, Serioja, mă duc în fiecare lună la mormântul ei, în oraș, adăugă el cu glas scăzut, în care am simțit un tremur și lacrimi stăpânite. I-am spus și Nastiei și ea mi-a răspuns că pe viitor vom merge acolo împreună...

Unchiu-meu tăcu, încercând să-și stăpânească tulburarea.

În clipa aceea veni lângă noi Vidopleasov.

— Vidopleasov! strigă unchiul tresărind. Te-a trimis Foma Fomici?

— Ba nu, am venit mai mult în chestiunea mea.

— Aha, foarte bine! Aflăm acum și ce face Korovkin. Am vrut să mă interesez și mai adineauri... L-am pus, Serioja, să aibă grijă de Korovkin. Ei, ce este, Vidopleasov?

— Îndrăznesc să vă raportez, zise Vidopleasov, că ieri ați binevoit a vă aminti cererea mea și mi-ați făgăduit înalta dumneavoastră ocrotire împotriva jignirilor ce mi se aduc în fiecare zi.

— Iar e vorba despre numele tău? strigă unchiul speriat.

— Ce să fac? Jigniri zilnice...

— A, Vidopleasov, Vidopleasov! Ce să mă fac eu cu tine? se necăji unchiul. Despre ce fel de jigniri vorbești tu? În felul acesta riști să înnebunești și să-ți închei zilele la balamuc!

— Mi se pare că eu... cu mintea mea... începu Vidopleasov.

— Păi tocmai despre asta îți vorbeam și eu, îl întrerupse unchiu-meu, ți-am spus-o spre binele tău. Ce fel de jigniri ți s-au adus? Pun rămășag că-s niște prostii.

— Nu mă lasă în pace.

— Dar cine nu te lasă în pace?

— Toți, și mai ales Matriona! Din pricina ei, viața mea a ajuns un chin. Cine nu știe că toți oamenii mai răsăriți, care m-au cunoscut din copilărie, spuneau că semăn leit cu un străin, și mai cu seamă la chip. Și ce credeți, domnule? Din pricina asta nu mă lasă în pace. Cum dau să trec pe lângă ei, strigă cu toții în urma mea cuvinte de ocară; până și plozii pe care ar trebui să-i învețe cineva minte cu nuiaua, până și ei strigă... Uite și acum, când veneam încoace, au strigat și acum... Nu mai pot! Vă rog să mă ocrotiți, domnule, cu puterea dumneavoastră!

— Ah, Vidopleasov!... Și ce anume ți-au strigat acum? Cine știe ce nerozie, pe care nici nu merită s-o bagi în seamă!

— O vorbă cam necuviincioasă, mi-e și rușine să spun.

— Ce anume?

— Mi-e scârbă s-o rostesc.

— E, hai, spune-o!

— Grișka olandezu' a mâncat orezu'!

— Ei, bată-te să te bată! Și eu am crezut cine știe ce! Scuipă și vezi-ți de treabă.

— Am scuipat, dar ei strigă și mai tare.

— Ascultă, unchiule, am intervenit eu. Omul se plânge că n-are deloc pace aici din această cauză. Trimite-l pentru un timp la Moscova, la caligraful acela. După cum spuneai, a stat la un caligraf.

— Ehei, drăguțule, și caligraful a terminat-o cam tragic!

— Cum?

— Dumnealui, răspunse Vidopleasov, a avut nefericirea să-și însușească bunul altuia, pentru care, cu tot talentul dumnealui, a fost băgat la răcoare și acolo a pierit definitiv.

— Bine, bine, Vidopleasov; liniștește-te acum. O să văd eu ce-i de făcut; mai chibzuiesc și aranjez totul, îți făgăduiesc! Ce face Korovkin? Doarme?

— Nu, chiar acum a binevoit să plece. De aia veneam ca să raportez.

— Cum așa: a plecat? Ce vorbești? Și de ce l-ai lăsat? strigă unchiul.

— Din bunătatea inimii mele; mi-a fost milă să-l privesc. De cum s-a trezit, și-a adus aminte de cele întâmplate și a început să-și dea cu pumnii în cap, zbierând cât îl ținea gura...

— Cât îl ținea gura!...

— Sau, ca să mă exprim mai delicat, mai cuviincios: urla în toate felurile. Striga: cum adică s-ar mai putea prezenta dumnealui în fața sexului frumos? Apoi adăuga: „Nu sunt demn de specia umană". Și tot așa vorbea tare jalnic, numai în cuvinte alese.

— Un om delicat, ce mai vorbă! Ți-am spus doar, Serghei... Și de ce l-ai lăsat să plece, Vidopleasov, când te-am pus anume să-l păzești! Of, Doamne, Dumnezeule!

— Mai mult din pricina inimii prea simțitoare. M-a rugat să nu vă spun. Vizitiul dumnealui, după ce a hrănit bine caii, i-a înhămat. Iar pentru suma pe care a primit-o acum trei zile, mi-a dat poruncă să vă mulțumesc cu tot respectul și să vă spun că va trimite datoria cu prima poștă.

— Despre ce sumă e vorba, unchiule?

— Dumnealui spunea despre douăzeci și cinci de ruble de argint, m-a lămurit Vidopleasov.

— Când l-am întâlnit, dragul meu, i-am dat cu împrumut la stația de poștă: nu-i ajungeau banii. Îi va expedia el, bineînțeles, cu prima poștă... Ah, Dumnezeule, ce rău îmi pare! Cum crezi, Serioja, n-ar fi bine să trimit pe cineva să-l aducă înapoi?

— Nu, unchiule, nu cred că e cazul.

— Ai dreptate, Serioja. Sunt de aceeași părere. Să vezi, dragul meu, fără să fiu filozof, socot că orice om are mai multe trăsături bune decât pare la prima vedere. Așa e și cu Korovkin: n-a putut să suporte rușinea... Dar, să mergem la Foma! Am zăbovit cam mult; nu cumva să se simtă jignit, socotind că nu-i dăm destulă atenție sau că suntem niște ingrați... Să mergem dar! Ah, Korovkin, Korovkin!

Romanul se sfârșește aici. Cei doi îndrăgostiți au rămas uniți, iar geniul binelui, în persoana lui Foma Fomici, s-a instaurat incontestabil în acea casă. Aici s-ar putea face, desigur, numeroase comentarii de rigoare; de fapt însă, orice fel de lămuriri ar fi acum cu totul de prisos. Aceasta este, cel puțin, părerea mea. În locul comentariilor, voi spune doar câteva cuvinte despre soarta tuturor eroilor istorisirii mele: fără aceasta, după cum se știe, nu se încheie nici un roman; ba se impune chiar, conform unor reguli consacrate.

Cam peste vreo șase săptămâni a avut loc nunta celor doi îndrăgostiți, pe care „îi fericiseră“ binefăcătorii lor. Totul s-a petrecut într-o atmosferă intimă, de familie, fără prea multă ceremonie și fără invitați de prisos. Eu am fost cavalerul de onoare al Nastenkăi, Mizincikov - al unchiului. Fuseseră poftiți, de altfel, și câțiva oaspeți. Dar personajul de frunte, cel mai important, era, bineînțeles, Foma Fomici. Toată lumea îl copleșea cu fel de fel de atenții; era pur și simplu purtat pe brațe. S-a întâmplat, totuși, nu știu prin ce împrejurare nefericită, că nu i se oferise și lui o cupă de șampanie, când bea toată lumea. Ei bine, a fost o adevărată catastrofă, căci Foma izbucni în reproșuri, văicărindu-se și țipând ca un firoscos, apoi fugi în camera lui, se încuie, continuând să strige de-acolo că este desconsiderat, disprețuit, că acum au intrat în familie „oameni noi“ și el nu mai este luat în seamă, ca o zdreanță bună

de aruncat. Unchiul era în culmea disperării; Nastenka plângea; generăleasa, ca de obicei, fu cuprinsă de un tremur convulsiv, gata, gata să leșine... Ospățul de nuntă semăna acum mai mult cu o înmormântare. Și așa, timp de șapte ani încheiați, bietul meu unchi și sărmana Nastenka avură parte de o asemenea conviețuire cu binefăcătorul lor. Foma Fomici. Până în clipa morții (Foma Fomici a murit anul trecut), el era tot mai acru, mai sucit, mai mofturos, se supăra mereu, se oțăra și spunea vorbe de ocară tuturor; dar venerația celor pe care „îi fericise“ nu numai că nu scădea, ci, dimpotrivă, creștea din zi în zi, proporțional cu capriciile lui. Egor Ilici și Nastenka se simțeau atât de fericiți împreună, încât tremurau pentru această fericire, socotind că Dumnezeu a fost prea darnic cu ei; că, de fapt, nu merită acest har dumnezeiesc și erau convinși că le este sortit să-și răscumpere fericirea prin chinuri și amărăciuni. Bineînțeles, în casa aceasta supusă și smerită, Foma Fomici putea face orice îi trăsnea prin cap. Și câte n-a făcut în cursul celor șapte ani! Nimeni nu și-ar putea închipui până la ce fantezii năstrușnice ajungea omul acesta cu sufletul îmbuibat de trândăvie, cât de nesăbuit era în născocirea celor mai rafinate și absurde capricii de ordin moral. La vreo trei ani după nunta unchiului, a murit bunica. Rămas orfan, Foma se lăsă pradă disperării. Chiar și acum în casa unchiului se povestește cu groază despre starea lui de atunci. Când a venit momentul coborârii sicriului în mormânt, el se smulgea ca să sară în groapă, strigând să-l îngroape și pe el împreună cu decedata. O lună întreagă nu i s-a dat nici cuțit, nici furculiță, iar o dată patru oameni i-au deschis gura cu forța ca să scoată un ac pe care voia să-l înghită. Careva dintre cei de față la această luptă remarcase că Foma Fomici ar fi avut de o mie de ori prilejul să înghită acul în timpul luptei, dar n-o făcuse. Această presupunere a fost respinsă cu indignare de toți, și autorul ei demascat pe loc ca un om lipsit de inimă și necuviincios. Numai Nastenka a rămas tot timpul tăcută, schițând un zâmbet ușor; unchiul o privea cu oarecare neliniște. În general, trebuie spus că Foma, cu toate că își făcea de cap cu mofturile lui la fel ca și înainte în casa unchiului, nu-și mai permitea să țină lecții de morală și să debiteze tot felul de observații insolente față de unchiul, ca altădată. Se plângea, reproșa, dojenea, dar nu mai sâcâia și nici nu mai ocăra ca înainte; scene ca aceea cu

„excelența-voastră“ nu s-au mai repetat și cred că numai datorită Nastenkăi. Pe nesimțite, ea l-a făcut pe Foma să mai cedeze ici-colo și să se mai supună câteodată. Nu voia să-și vadă soțul umilit și, într-adevăr, și-a atins scopul. Foma și-a dat seama că ea l-a înțeles aproape bine de tot. Zic aproape, pentru că Nastenka îl răzgâia, la rându-i, ba uneori îi cânta și în strună soțului ei, când acesta se apuca să aducă laude entuziaste înțeleptului său prieten. Nastenka voia ca soțul ei să fie respectat întru totul de către cei din jur și de aceea căuta de fiecare dată să justifice cu glas tare și atașamentul lui față de Foma Fomici. Sunt însă convins că Nastenka, inimioară de aur, a uitat toate jignirile de altădată: i-a iertat lui Foma totul, din clipa în care el a adus o contribuție atât de hotărâtoare la unirea ei cu unchiul și, afară de aceasta, mi se pare că a îmbrățișat în mod serios, din toată inima, ideea unchiului că față de un „nefericit“ și fost bufon nu poți avea cine știe ce pretenții, ci, dimpotrivă, trebuie făcut totul ca rănile lui sufletești să fie tămăduite. Sărmana Nastenka făcuse și ea parte din categoria celor umiliți, suferise mult și nu putea să uite această împrejurare. Cam după o lună, Foma se potoli, devenind iar blând și duios; în schimb, avu alte manifestări, cu totul surprinzătoare: cădea deodată într-un fel de catalepsie, care-i băga pe ceilalți în toți sperieți. Așa, de pildă, în timp ce nenorocitul vorbea sau chiar râdea, se oprea deodată și încremenea exact în poziția în care se afla în momentul izbucnirii accesului; dacă râdea, de pildă, rămânea cu râsul pe față; dacă ținea un obiect oarecare în mână, să zicem, o furculiță, rămânea cu mâna suspendată în aer. După aceea, bineînțeles, mâna se lăsa în jos, dar Foma Fomici nu mai simțea și nici nu ținea minte cum s-au petrecut toate astea. Privea în gol, clipea din ochi chiar, dar nu mai scotea nici un cuvânt, nu auzea nimic și nu înțelegea nimic. Starea aceasta ținea câteodată un ceas întreg. Bineînțeles, toți ai casei, îngroziți, aproape că nu mai respirau, umblau în vârful picioarelor, plângeau. În cele din urmă, Foma își revenea, dar se simțea complet sleit de puteri și susținea că în tot timpul acesta nu auzise nimic și nu văzuse nimic. Ca să vezi până unde putea să ajungă la om dorința aceasta de a poza, de a se fandosi, încât să suporte ore întregi de chin impus voit, și numai pentru faptul de a putea spune pe urmă: „Priviți-mă, vă sunt superior până și în

simțire!“ Într-o bună zi, unchiul meu se pomeni nu știu de ce ocărât groaznic și la urmă blestemat în lege „pentru neîncetate jigniri și lipsă totală de respect“, după care Foma se mută subit la domnul Bahceev. Stepan Alexeevici, care după nunta unchiului se mai certase de multe ori cu Foma Fomici, isprăvind totuși de fiecare dată prin a-i cere iertare, de data aceasta îmbrățișă cu toată ardoarea cauza lui Foma: îl întâmpină cu entuziasm, îl ospătă din belșug și hotărî pe loc că Foma trebuie să rupă definitiv și formal orice relații cu unchiul, ba să înainteze și o jalbă împotriva lui. Aveau ei cu unchiul undeva o fâșie de pământ în litigiu, asupra căreia, de altfel, nu avuseseră niciodată vreo discuție, pentru că unchiul nu formulase nici un fel de pretenții. Fără a sta mult pe gânduri, domnul Bahceev porunci să i se pregătească trăsura, se repezi în oraș și înaintă o jalbă prin care cerea tribunalului să i se recunoască formal dreptul de proprietate asupra pământului în cauză, cu despăgubiri și cheltuieli, și, în felul acesta, să fie pedepsite samavolniciile și lăcomia unchiului. Între timp, Foma, plictisindu-se chiar de-a doua zi la domnul Bahceev, îl iertă pe unchiul venit cu pocăința și se întoarse la Stepancikovo. Mânia domnului Bahceev, care, la sosirea din oraș, nu-l mai găsi pe Foma, a fost cumplită; ceea ce nu l-a împiedicat însă ca peste vreo trei zile să se prezinte pocăit la Stepancikovo, rugându-l pe unchiul, cu lacrimi în ochi, să-l ierte și retrăgându-și plângerea. În aceeași zi, unchiul îl împăcă cu Foma Fomici, și Stepan Alexeevici începu iarăși să se țină după Foma ca un cățeluș, adăugând la fiecare sentință a acestuia aprecierea sa entuziastă: „Ești un om deștept, Foma! Ești un savant, Foma!“

Foma Fomici doarme acum somnul cel de veci alături de mormântul generălesei, într-un cavou scump, de marmură albă, cu numeroase inscripții care-l proslăvesc și-l deplâng. Uneori, după plimbare, Egor Ilici și Nastenka se abat pe acolo, ca să se închine deasupra lespezii sub care zac rămășițele pământești ale lui Foma. Nici astăzi ei nu pot să vorbească despre el fără emoție: își aduc aminte de orice cuvânt al său, de mâncărurile lui preferate și de tot ce-i plăcuse cu deosebire. Lucrurile din camera lui sunt păstrate ca niște relicve. Simțindu-se acum cu totul orfani, unchiul și Nastia s-au atașat și mai mult unul de altul. Dumnezeu nu le-a dat nici un copil, lucru care îi întristează mult; dar nu îndrăznesc să cârtească. Sașenka s-a

măritat demult cu un tânăr admirabil. Iliușa învață la Moscova. În felul acesta, unchiul și Nastia stau singuri și nu se mai satură unul de altul. Grija unuia față de celălalt a ajuns de-a dreptul bolnăvicioasă. Nastia se roagă neîncetat. Dacă vreunul dintre ei ar muri, cred că celălalt n-ar putea supraviețui nici o săptămână. Dar să le dea Dumnezeu zile cât mai multe! Își primesc musafirii cu multă căldură și sunt gata să-și împartă bunurile cu toți nenorociții. Nastenka citește cu multă pasiune din viețile sfinților și spune cu durere în suflet că prea puține fapte bune se fac pe lumea asta și că ar trebui să-și împartă toată averea celor suferinzi și să trăiască fericiți în sărăcie. Dacă nu era grija viitorului lui Iliușa și al Sașenkăi, unchiul de mult ar fi procedat așa, pentru că absolut în toate este totdeauna de părerea nevestei sale. Praskovia Ilinișna stă la ei și caută să le fie de folos, ceea ce-i face o nespusă plăcere; ea conduce toată gospodăria. Domnul Bahceev a cerut-o în căsătorie curând după nunta unchiului, dar ea l-a refuzat categoric. Toată lumea a dedus din asta că ea vrea să se retragă într-o mânăstire, dar nici asta nu s-a întâmplat. Firea Praskoviei Ilinișna are o trăsătură ciudată: personalitatea ei dispare cu totul în fața celor pe care-i îndrăgește; are o capacitate deosebită de a nu se face simțită, și totuși să fie numai ochi și urechi la vrerile lor; de a se supune tuturor capriciilor, oricât de ciudate ar fi, de a-i îngriji și de a-i servi. Acum, după moartea mamei sale, generăleasa, socoate de datoria ei cea mai sfântă să nu se despartă de fratele său și să-i satisfacă Nastenkăi toate dorințele. Bătrânul Ejevikin mai e încă în viață și în ultimul timp vine tot mai des la fiica sa. La început îl exasperase pur și simplu pe unchiul meu prin încăpățânarea lui de a nu lega relații mai strânse; se depărtase cu totul, depărtând și pe copiii săi de Stepancikovo. Toate invitațiile și rugămințile unchiului nu avură nici un efect: bătrânelul n-o făcea atât din mândrie, cât mai ales dintr-o susceptibilitate exagerată, care ajungea uneori până la absurd. Îl chinuia nespus gândul că un om sărac ca el va fi primit într-o casă înstărită din milă și socotit plicticos și supărător; refuza până și ajutorul oferit de Nastenka și nu primea decât strictul necesar. De la unchiul meu însă nu voia să primească nimic. Nastenka greșise când îmi spusese atunci, în parc, despre tatăl ei că acesta făcea pe bufonul de dragul ei. E drept că pe atunci dorea grozav s-o mărite pe Nastenka; dar făcea pe bufonul pur și simplu dintr-o

necesitate lăuntrică, pentru a scăpa de mânia acumulată în sufletul său. Nevoia de a ironiza și de a plasa cuvinte usturătoare o avea în sânge. Când apărea, bunăoară, ca un lingușitor preaplecat și dezgustător, dădea să se înțeleagă că o face numai de ochii lumii; și cu cât mai înjositoare îi era lingușirea, cu atât mai usturătoare și mai limpede apărea batjocura. Așa îi era felul. Toți copiii au fost plasați la cele mai bune școli din Moscova și Petersburg, însă numai după ce Nastenka l-a convins că toată cheltuiala o suportă ea, din averea ei personală, în contul acelor treizeci de mii dăruite de Tatiana Ivanovna. De fapt, nici nu luaseră acești bani de la Tatiana Ivanovna; dar pentru ca să n-o amărască și să n-o jignească, îi promiseseră că în momentul când vor avea mare nevoie de acești bani, vor apela la ajutorul ei. Exact așa au și procedat: s-au împrumutat de la dânsa, în două rânduri, cu sume destul de importante. Dar Tatiana Ivanovna a decedat cu vreo trei ani în urmă, așa că, până la urmă, Nastia s-a văzut în posesia celor treizeci de mii. Moartea sărmanei Tatiana Ivanovna fusese neașteptată. Toată familia se pregătea să meargă la balul dat de un moșier din vecinătate și în momentul când, îmbrăcată în rochia ei de bal, și-a pus pe cap o cunună fermecătoare de trandafiri albi, i s-a făcut rău, s-a lăsat într-un fotoliu și și-a dat sufletul. A fost înmormântată cu cununa ei de bal. Nastia era disperată. Tatiana Ivanovna fusese copilul râzgâiat al casei lor. Toată lumea a rămas surprinsă de testamentul ei, întocmit cu multă înțelepciune: afară de cele treizeci de mii lăsate Nastiei, tot restul de aproximativ trei sute de mii în asignate îl lăsase pentru creșterea fetițelor orfane și pentru înzestrarea lor la terminarea școlii. În același an când a murit Tatiana Ivanovna, s-a măritat și domnișoara Perepelițîna, care după moartea generălesei, rămăsese în casa unchiului în speranța de a se aciui pe lângă Tatiana Ivanovna. Între timp, funcționarul-moșier, proprietar al sătucului Mișino, unde se petrecuse pe vremuri scena cu Obnoskin și cu mămițica lui din pricina Tatianei Ivanovna, rămăsese văduv. Funcționarul acesta era un cârcotaș nemaipomenit și avea șase copii de la prima lui soție. Bănuind că domnișoara Perepelițîna are bani, trimise pețitori s-o ceară. Aceasta acceptă numaidecât. Dar Perepelițîna era săracă: n-avea decât vreo trei sute de ruble argint, dăruite de Nastenka pentru nuntă. Acum, cei doi soți se ceartă de dimineață și până

seara. Ea îi trage de păr pe copiii lui și îi bate fără milă; iar soțul (cel puțin așa se spune) umblă mereu cu fața zgâriată și înghite la tot pasul aluziile la poziția ei socială superioară ca fiică de locotenent-colonel. A izbutit să-și găsească un rost și Mizincikov. Renunțase la timp și cu multă înțelepciune la proiectele sale în legătură cu Tatiana Ivanovna și s-a apucat să studieze câte puțin agricultura. Unchiul meu l-a recomandat unui conte bogat, proprietarul unei moșii cu vreo trei mii de suflete, situată ca la vreo optzeci de verste de Stepancikovo; nu venea decât foarte rar la moșie. Observând la Mizincikov aptitudini de gospodar și ținând seama de recomandarea unchiului, contele îi oferi locul de administrator al domeniilor sale, alungându-l pe fostul administrator neamț, care, dezmințind faimoasa cinste nemțească, îl jecmănea pe conte cu nemiluita. Și într-adevăr, peste vreo cinci ani, domeniul era de nerecunoscut: țăranii ajunseseră mai înstăriți, fuseseră introduse culturi noi, socotite mai înainte cu neputință de realizat; veniturile moșiei se dublaseră - într-un cuvânt, noul administrator s-a dovedit un om capabil și priceput și faima lui de bun gospodar s-a răspândit în toată gubernia. Mare a fost mirarea și amărăciunea contelui, când Mizincikov, exact peste cinci ani, cu toate rugămințile contelui și sporurile de salariu oferite, demisionă din serviciul său! Contele crezuse că a fost atras de careva dintre moșierii vecini sau din vreo altă gubernie. Dar nu mai mică a fost surprinderea tuturor când, deodată, la vreo două luni după ce plecase de la conte, Ivan Ivanovici Mizincikov și-a cumpărat o moșioară excelentă, cu o sută de suflete, la vreo patruzeci de kilometri de domeniile contelui, achiziționând-o de la un husar ruinat, fostul său prieten! Imediat după aceasta, a ipotecat cele o sută de suflete și peste un an a mai cumpărat în apropiere altele șaizeci. Acum este un moșier cu o gospodărie excelentă. Toată lumea se miră: de unde a avut bani? Câte unii dau din cap cu înțeles. Dar Ivan Ivanovici are cugetul curat și se simte absolut în dreptul său. A adus-o de la Moscova pe soră-sa, care altădată îi dăruise ultimele trei ruble pentru cizme, ca să plece la Stepancikovo; era o fată foarte drăguță, deși cam trecută de ani, blândă, atentă, instruită, însă foarte timidă. Stătuse tot timpul la Moscova ca domnișoară de companie a unei doamne bătrâne; acum îl adoră pe fratele său, îi conduce menajul, consideră voința lui drept lege; pe ea însăși se socoate foarte

fericită. Fratele nu o prea răsfață, ba chiar o și umilește; dar ea nu observă acest lucru. Cei din Stepancikovo au îndrăgit-o nespus și se spune că domnul Bahceev s-ar fi îndrăgostit de ea. Ar vrea s-o ceară în căsătorie, dar se teme de un refuz. De altfel, despre domnul Bahceev vom mai sta noi de vorbă cu altă ocazie, mai amănunțit, într-o altă povestire.

Mi se pare că am amintit toate personajele... Ba nu! Uitasem de Gavrila: a îmbătrânit de-a binelea și nu mai vorbește franțuzește. Falalei s-a făcut un vizitiu de toată mândrețea, iar bietul Vidopleasov a fost de mult internat într-un ospiciu și se pare că s-a și prăpădit acolo... Am de gând să vizitez zilele acestea Stepancikovo și atunci voi afla, desigur, de la unchiu-meu mai multe amănunte despre el.

NOTE și COMENTARII

PREZENTĂRI ȘI COMENTARII, DATE BIBLIOGRAFICE, NOTE EXPLICATIVE

de Tamara Gane

Spre deosebire de volumul întâi al prezentei ediții de *Opere* de F. M. Dostoievski, cel de-al doilea volum are un profil mai puțin omogen. În virtutea criteriului cronologic, singurul valabil în alcătuirea unei ediții critice, volumul de față înmănunchează câteva opere diferențiate sub raport tematic și ca substanță artistică, situându-se în momente semnificative, de cotitură, ale activității scriitorului - ultimii doi ani ai deceniului al cincilea, apoi, distanțat printr-un întreg deceniu de tăcere forțată, anul 1859.

Primele trei titluri (*Nopți albe, Netoșka Nezvanova, Micul erou*) încheie etapa inițială a evoluției talentului dostoievskian. Excepție făcând *Micul erou*, povestire de tip confesional, în care obiectul investigației este psihologia copilului, surprinsă în momentul critic al celor dintâi impulsuri pre-adolescentine, când erotismul îmbracă formele pure ale exaltației sentimentale, celelalte două opere continuă linia tematică *umanitară* a „dezmoșteniților" din mediul *citadin*, mai precis, reconstituie imaginea vieții de periferie a capitalei - Petersburgul. Ne aflăm, așadar, în spațiul specific de manifestare a contradicțiilor generate de capitalism, incipient în Rusia acelei vremi, când vechile întocmiri patriarhale ale feudalismului, acum în declin, se sfărâmau sub presiunea noilor relații în plină ascensiune, cu inerentele lor consecințe.

Trepidația marelui oraș, dramele care se petrec între zidurile lui, o întreagă atmosferă de agitație sterilă pot fi reconstituite nu numai din romanele capitale ale lui Dostoievski, dar și din operele sale de început, de la *Oameni sărmani* la *Netoșka Nezvanova*, care prefigurează, ca într-un caleidoscop, motivele predominante de mai târziu. În raza de observație a scriitorului realist, înzestrat cu o uimitoare facultate de penetrație psihologică, intră aproape toate categoriile sociale care populează orașul, de

la aristocrație și marea negustorime, până la fauna diversă și tristă a declasaților, a rataților.

Alături de titlurile specificate mai sus, figurează în volum două opere mai ample ca dimensiune și desfășurare epică (*Visul unchiului*, *Stepancikovo și locuitorii săi*), al căror climat aduce o notă distinctă ce se constituie pe altă coordonată geografică și spirituală - anume aceea a mediului provincial, cu unele elemente rustice, contingente cu viața patriarhală a conacelor moșierești (*Stepancikovo*). Sub aspect artistic și cronologic, ele reprezintă un moment de tranziție, un fel de *intermezzo*, fiind plasate în pragul unei etape noi, de mare efervescență creatoare, când geniul fecund al lui Dostoievski își va da măsura plenară în opere de sinteză, scrise în ultimii cincisprezece ani ai vieții (1866-1881) - opere ce i-au adus celebritatea unui scriitor tragic prin definiție, consacrându-i numele pe scara marilor valori ale literaturii universale.

În explicarea viziunii sumbre, tragice a lui Dostoievski nu trebuie neglijată importanța experienței biografice a scriitorului. Istoria literară consemnează cu minuție împrejurările în care s-a produs acel hiatus dureros în biografia scriitorului, întrerupând cursul normal al unei activități febrile, în plină devenire. Este greu de crezut și pare aproape paradoxal, dar absolut toate scrisorile lui Dostoievski din anii 1846-1848 abundă în lamentații și strigăte desperate pe tema unei dezastruoase situații materiale în care se zbătea scriitorul, alternând cu aprecieri pertinente despre cărțile noi, pe care le devora cu o rară aviditate, și conținând notații fugare ca acestea: „nu am o clipă de răgaz...”, „lucrez ca un cal... scriu fără întrerupere și sunt la capătul puterilor”, „scriu acum un roman și două nuvele”; de asemenea, expresii ce revin frecvent: „o sumedenie de idei și imagini noi mă asaltează”, „am în minte o groază de idei ce se cer așternute pe hârtie și nu-mi dau pace” ș.a.m.d.

Procesul evoluției artistice și ideologice a scriitorului, în toată sinuozitatea lui oscilatorie și în nuanțele dialectice complexe, nu poate fi înțeles fără o cunoaștere a conjecturilor biografice și a evenimentelor zguduitoare, cu grave consecințe pentru gândirea și mișcarea socială progresistă din Rusia de la mijlocul veacului trecut. Ele se cer amintite în linii mari pentru a se putea desprinde traiectoria generală de orientare și sfera problematicii în care se circumscrie creația dostoievskiană în diferitele ei momente. Dovada unei acute receptivități la frământările esențiale ale epocii și totodată o infirmare a părerii de multă vreme acreditate, anume că Dostoievski ar fi fost de la început un însingurat, un mizantrop înstrăinat de mediul literar al vremii, o constituie faptul că, în situația lui de paria, fiind silit să se retragă din societatea literaților care-i sfidau stângăcia cu titlurile lor nobiliare și manierele alese (v. mai amănunțit în comentariile din prezentul volum la *Nopți albe*, pp. 629-630 și *Netoșka Nezvanova*, p. 647), tânărul scriitor aderase trup și suflet la cercul literar-filozofic al lui Petrașevski, animat de idealuri socialist-utopice desprinse din lectura lui Saint-Simon, Fourier, Proudhon. Fără a avea un program revoluționar cristalizat, membrii cercului discutau în spiritul unei gândiri libere efectele nocive ale autocrației, proclamând necesitatea grabnicei desființări a iobăgiei, în numele înaltelor postulate ale echității și egalității sociale, ale compasiunii față de suferințele celor oprimați. Cu tot caracterul „pașnic” al acestor dezbateri, care nu depășeau formula unor reforme sociale mai larg democratice în sensul preconizat de doctrina socialismului utopic, se înjghebase din componența cercului un grup cu un program politic mai radical - inclusiv lupta revoluționară și schimbarea regimului prin răscoală populară. Era așa-numita „fracțiune conspirativă” în frunte cu N. A. Speșnev și poetul S. F. Durov (traducător al lui Béranger, Victor Hugo și Mickiewicz), constituită inițial la sugestia autorului

Oamenilor sărmani și a bunului său prieten, poetul Pleșceev - ca un grup de literați-profesioniști, care să dezbată problemele propriu-zise ale creației artistice, urmând să editeze în tipografie proprie o publicație de specialitate etc. În ciuda aderenței oarecum incerte, ambigue și confuze a lui Dostoievski - după cum reiese din declarațiile sale - la programul revoluționar al acestei grupări, el a fost socotit de către autoritățile țariste drept unul din cei mai primejdioși instigatori la revoltă, propagator al ideilor lui Bielinski.

Au urmat, se știe, evenimente dramatice. Împreună cu alți 34 membri ai cercului Petrașevski, tânărul prozator a fost arestat și întemnițat în fortăreața Petropavlovskaia, procesul soldându-se cu sentința de condamnare la moarte prin împușcare a celor mai „activi și periculoși”, iar după monstruoasa înscenare a execuției, pedeapsa a fost comutată în muncă silnică, urmată de exil. Astfel, în viața scriitorului, care debutase în literatură numai cu trei ani înainte, s-a așternut o lungă perioadă de tăcere.

De la povestirea *Micul erou* (1849), scrisă între zidurile fortăreței Petropavlovskaia (și publicată abia în 1857, fără știrea și fără semnătura autorului care-și executa acum pedeapsa într-un batalion disciplinar la Semipalatinsk) și nuvela *Visul unchiului* (1859), care marchează „cel de-al doilea debut” în activitatea literară a lui Dostoievski, s-a interpus acest interval de aproape zece ani - anii unei experiențe aspre, dar și decisive pentru viitoarea lui evoluție. Așadar, la vârsta maturizării (între 28 și 38 de ani), scriitorul a cunoscut una din experiențele fundamentale, cu totul ieșită din comun, *aceea a contiguității cu moartea*, ale cărei ecouri le regăsim în multe din scrierile sale, în primul rând în *Idiotul* (evocarea de către Mîșkin a execuției capitale în două momente ale romanului). Nu mai puțin chinuitoare și „moartea civilă”, cu pierderea tuturor drepturilor cetățenești și patru ani de detențiune grea în ocnă - acea teribilă „casă a morților” pe

care o va descrie în zguduitoarea carte publicată în 1861-1862. În sfârșit, alți cinci ani de pedeapsă abrutizantă, ca soldat într-un batalion disciplinar din Siberia.

Toate aceste cumplite încercări nu puteau să treacă fără urme. Ele au dus nu numai la agravarea bolii de care suferea, se pare, încă din adolescență (epilepsia), dar și la modificări structurale în psihologia, în conștiința artistului și gânditorului, imprimându-i acel unghi de vedere sceptic asupra omului și a fenomenelor vieții, ca un corolar al decepționismului derivat din „filozofia renunțării". Cu sănătatea zdruncinată și deprimat de acele amintiri tragice, marele scriitor se lasă dominat, după infernul din „Casa morților" de o gândire fatalistă, convins a fi descoperit în smerenie și milă, în acceptarea suferinței, unica soluție salvatoare în stare să anihileze contradicțiile stridente și instabilitatea unei epoci zbuciumate. De fapt, el propunea aceste precepte ale martirajului evanghelic ca un fel de panaceu universal împotriva tuturor anomaliilor sociale care duceau la mutilarea și destrămarea morală a omului modern, la un chinuitor proces de alienare.

Vom observa că programul lui Dostoievski (căci își făurise un program în congruență cu noua lui orientare ideologică) - cristalizat teoretic în activitatea sa publicistică de la revistele *Vremea* (de la 1861) și *Epoha* (de la 1864), mai târziu (după 1873) la revista cu profil pro-monarhic *Grajdanin* - organ oficios al reacțiunii ruse din acea vreme, unde apare *Jurnalul unui scriitor* - este un program al renunțării. Unele teze ale acestui „program" vor fi postulate în ultimele două decenii ale vieții scriitorului, uneori cu o diabolică înverșunare, și în planul ficțiunii artistice. Cel ce repudiase în tinerețe spiritul gregar și intolerant al ideologiei oficiale, în consecință și al doctrinei slavofile, va accepta mai târziu principiile acestei mișcări de idei limitativ naționaliste, elaborând o sinteză a lor conținută într-o teorie proprie de factură etnicistă - așa-numita teorie a „autohtonismului" (*pocivennicestvo*). În

virtutea acestei teorii cu caracter programatic, având la bază o concepție *sui generis* despre necesitatea imperioasă a deplinei armonii și unități între popor și pătura cultă a societății, se preconiza întoarcerea la „glie”, la „solul natal”, la străvechile forme de viață ale civilizației strămoșești, ce trebuiau păstrate cu sfințenie, în stadiul lor primordial (dinaintea reformelor lui Petru I), nealterat de mersul istoriei, de progresul gândirii omenești. Astfel, scriitorul, profund democratic în tendințele cardinale ale întregii sale creații, va postula (și aici trebuie căutat nodul tragicelor sale contradicții), în consens cu ortodoxismul tradiționalist, un ideal al împăcării claselor, al sublimării contradicțiilor prin trăirea religioasă, devenind un adversar declarat al oricăror aspirații revoluționare, refractar la orice idei înnoitoare, pe care le considera „nihiliste” și, ca atare, pernicioase. De aici va rezulta predica maximalismului „panslav”, ideea, retrogradă în esența ei, a misiunii istorice care este, chipurile, hărăzită poporului rus (faimosul „mesianism” dostoievskian), anume aceea de a salva omenirea de efectele dezastruoase ale civilizației burgheze occidentale, asigurându-i viitoarea renaștere.

Dar nu e mai puțin adevărat că filozoful ascezei și teoreticianul „autohtonismului” de natură slavofilă, cu toate că pot fi întrezăriți în opera marelui creator epic, sunt dominați, în ultimă analiză, de artistul realist, înzestrat cu o luciditate care sfâșie adeseori mirajele - o luciditate pe care am putea-o numi tragică și abisală, străbătând asemeni unui fascicol luminos regiunile cele mai adânci, insondabile ale sufletului omenesc, tărâmurile cele mai întunecate ale vieții, descifrând sensurile și mobilurile ascunse ale acțiunilor, sentimentelor, gândurilor unei mari varietăți de tipuri umane. Produs al fecundei tradiții literare ruse inaugurate de Gogol, Dostoievski se va orienta spre alte zone ale existenței omenești, va descoperi modalități de investigare artistică, afirmându-se ca unul

dintre cei mai străluciți reprezentanți ai realismului critic european, a cărui direcție specifică de investigație o formează procesele psihologice și etice. Este binecunoscută părerea scriitorului însuși cu privire la propria sa viziune și metodă de creație: „Toată lumea mă consideră un psiholog, ceea ce nu e câtuși de puțin adevărat. Sunt, de fapt, un realist în sensul cel mai înalt al cuvântului, adică știu să pătrund în tainițele cele mai ascunse ale sufletului omenesc". Este relevantă, în acest sens, pătrunzătoarea observație a lui Léon Daudet: „Fără îndoială, el este un rege, de o asemenea esență și calitate, cu care doar Shakespeare, dintre moderni, ar putea fi asemuit... Poate că, după Eschil și Shakespeare, el este ființa umană care a coborât cel mai profund și cel mai aspru în abisul inimilor și al trupurilor..." (cf. *Dictionnaire biographique des auteurs*, Laffont-Bompiani, 1964, tome I, p. 437). Rămâne de văzut în ce măsură și în ce grad acest binemeritat apolog se aplică și creației din tinerețe a marelui scriitor.

Există o părere aproape unanimă îmbrățișată în critica occidentală, după care adevăratul Dostoievski apare abia în ultima etapă de creație, operele sale de dinainte de ocnă fiind considerate drept simple experimente literare, de minimă semnificație. Mai mult decât atât, unii comentatori șterg cu buretele tot ce a fost creat înainte de 1831 (când apar *Amintirile din Casa morților* - prima parte), afirmând că Dostoievski, ca scriitor, este un produs al anilor de grele încercări îndurate în Siberia. „Ocna ni l-a dăruit pe Dostoievski!", exclamă, nu fără emfază, Pierre Pascal în Introducerea sa (substanțială și interesantă, de altfel, sub aspectul exegezei propriu-zis literare) la ediția de *Opere* ale scriitorului rus din *Bibliothèque de la Pléiade* (1957, vol. I, p. 7). Dacă la baza unor asemenea judecăți ar fi stat criteriul valoric, fenomenul și-ar fi avut explicația și justificarea. Cum însă un alt unghi de vedere se propune în sprijinul acestor aserțiuni, tendențiozitatea transpare cu

toată evidența. De altfel, prezentatorul lui Dostoievski în colecția *Pléiade*, urmând linia tradițională a interpretărilor subiectiviste, își argumentează punctul de vedere în ceea ce privește cotitura care s-a produs în destinul literar al scriitorului și rolul ei în cristalizarea concepțiilor sale despre lume. Ocna l-a făcut să renunțe la vechile idealuri socialiste din tinerețe, readucându-l la credință, la „Evanghelie, singura carte de căpătâi care l-a însoțit în cei patru ani de ocnă" așa încât „...creștinismul a devenit pentru el o preocupare constantă, iar Cristos - o necesitate morală" (idem, p. 9). Pornind de la aceste premise, comentatorul contemporan al ediției franceze recunoaște în creația timpurie a lui Dostoievski o singură operă valabilă - romanul *Oameni sărmani* pe care îl consideră „o capodoperă" și conchide pe un ton categoric: „La drept vorbind, cine își mai amintește astăzi de *Domnul Proharcin*, de *Gazda* sau chiar de *Dublul*?" Acest punct de vedere se oglindește, de altfel, în alcătuirea Cuprinsului respectivei ediții în care au fost incluse numai romanele mari, create după perioada siberiană, și, de remarcat, fără respectarea ordinii cronologice (*Amintiri din Casa morților* figurează după *Crimă și Pedeapsă*, *Umiliți și obidiți* - după *Idiotul* etc.).

Revendicarea unui Dostoievski mistic și religios, supralicitarea acestei laturi a căutărilor sale filozofice și a rătăcirilor ideologice ignoră sensul obiectiv, profund umanist, al operei sale, care, indirect, neagă sau anulează chiar, cu o inegalabilă forță artistică, concluziile și soluțiile metafizice, împăciuitoare, net antirevoluționare, pe care le propune pentru remedierea plăgilor și maladiilor sociale ale veacului său. În privința dualității chinuitoare care-l măcina pe scriitor la fel ca și pe eroii săi, încercuindu-l într-un complex de contradicții până la extremele lor polare, găsim mărturii elocvente într-o scrisoare adresată din ocnă în 1854 către N. D. Fonvizina, fiica dramaturgului: „Vreau să-ți mărturisesc că sunt un copil al

veacului nostru, un copil al necredinței; așa sunt, și așa voi rămâne până la sfârșitul zilelor mele. Ce chinuri groaznice mi-a pricinuit și-mi pricinuiește mereu această sete de a găsi un crez în viață! Ea devine cu atât mai copleșitoare, cu cât argumente contrare îmi năpădesc sufletul" (*Scrisori*, vol. I, p. 142).

Tocmai aceste „argumente contrare" formează substanța intimă a operei dostoievskiene, îi determină profunzimea și greutatea specifică, anume aceea a „romanului-dispută", a romanului în care se desfășoară o continuă dezbatere *pro* și *contra* în problemele vitale, cele mai arzătoare ale epocii respective și ale societății umane în general. Un asemenea început de dezbatere descifrăm, la o privire mai atentă, și în creația sa din tinerețe, dinainte de ocnă - e drept, fără acel fior al anxietății, al neliniștii permanente, oscilând între înălțare spre sublim și prăbușire în hăul pasiunilor care duc la crimă, la sinucidere, la incest. Desigur, orice pronosticuri categorice cu privire la semnificația decisivă a experienței trăite în ocnă sunt cel puțin prezumțioase, după cum nu se poate contesta importanța acestei experiențe. Dar, pornind de aici, mulți autori contemporani ai studiilor consacrate lui Dostoievski trag concluzii arbitrare și mult prea unilaterale. Așa, încă în deceniul al treilea, cercetătorul german Karl Nötzel, într-o amplă lucrare cu caracter biografic, numărând peste 800 de pagini, promovează teza neaderenței lui Dostoievski la viața reală, deoarece „...în imperfecțiunea instituțiilor sociale, el vedea în primul rând o consecință a imperfecțiunii naturii însăși a omului" (Karl Nötzel. *Das Leben Dostoiewskis*. Leipzig, 1925, p. 414.) Tot în planul unor speculațiuni abstracte este interpretată opera acestui artist-titan de numeroși specialiști burghezi - americani, englezi, germani - care consideră creația lui sub un unghi de vedere mistico-religios, atribuind convertirii petrecute la ocnă concepția, considerată de ei dominantă, cu privire la natura irațională a artei și a psihicului uman.

În interpretarea criticului englez Middleton Murry (*Fyodor Dostoevsky. A critical study*, London, 1923), marele scriitor realist apare doar ca un apologet al „resorturilor subterane ale sufletului” (op. cit., p. 263), ca propovăduitor al ideii de răscumpărare a păcatului prin suferință, ca „poet al imponderabilului transcendental”. În același sens se pronunță și americanul E. J. Simmons (*Dostoievski*, Oxford, 1940), mizând pe problematica abstract-psihologică și etico-religioasă a operei dostoievskiene: „Ca romancier, el a deplasat acțiunea din lumea exterioară în inimile și sufletul eroilor și eroinelor sale, iar într-o asemenea viziune rămânea prea puțin loc pentru transformările sociale” (op. cit., p. 61). Pe aceleași considerente este construită cartea, mai recent apărută, a cercetătorului american Georg Steiner (*Dostoievski or Tolstoi*, cu specificarea *Un eseu pe linia criticii tradiționale*, New York, 1961), unde revin stăruitor tezele emise de antecesori, prezente și la Eduard Thurneysen (*Dostojewski*, München, 1925) și la Emil Lucka (*Dostojewski*, Stuttgart-Berlin, 1924) care afirmă că scriitorul rus „reproduce impulsurile și laturile întunecate ale umanității, existente în el însuși” (op. cit., p. 36). Astfel, Dostoievski apare ca un fenomen patologic în interpretarea freudistă din cartea cercetătoarei franceze Dominique Arban (*Dostoievski-vinovatul*), ca și în articolul omagial al aceleiași autoare *Dostoievski și Demonii săi* (*Le Monde*, 5. I. 1956). El este tratat exclusiv ca „profet al renașterii morale în spiritul preceptelor evanghelice” de către ecleziastul literat francez Henri de Lubac în cartea sa *Le drame de l’humanisme athée* (Paris, 1945), sau ca ideolog al politicii agresive țariste și purtător al specificului „spiritului rus” în cartea lui Iosef Bohatec (*Der Imperialismusgedanke und die Lebensphilosophie Dostojewskys*, Graz-Köln, 1951). Un punct de vedere disimulator găsim în studiul mai recent al criticului polonez Stanislav Mackiewicz (*Dostojewski*, Warszawa, 1957), unde se caută cu stăruință subtexte

antirevoluționare în opera scriitorului, proclamându-se în concluzie că „...importanța mondială a lui Dostoievski rezidă în aceea că el a dezbătut problemele cuprinse în Evanghelie și, în virtutea acestui fapt, a devenit un fel de comentator modern al Sfintei scripturi, care și-a înveșmântat comentariile în forma unor romane-capodopere” (op. cit., p. 151).

Împotriva unor atari interpretări ripostează de pe pozițiile esteticii marxiste mai mulți cercetători sovietici, printre care I. Anisimov în articolul *Dostoievski și exegeții săi* (*Literaturnaia gazeta*, 9 febr. 1956) și Tamara Moitîliova, în substanțialul studiu *Dostoievski și literatura universală* (publicat în culegerea *Creația lui F. M. Dostoievski*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1959). La timpul său, luptătoarea germană Rosa Luxemburg a dat o nuanțată și comprehensivă explicație a dualității contradictorii, care caracterizează concepția despre lume a lui Dostoievski: „Ideile și sentimentele lui nu sunt dominate nici de ură socială, nici de sterilitate sufletească, nici de un egoism de castă sau de aderare la ordinea existentă, ci, dimpotrivă, de o largă umanitate și de un sentiment profund al răspunderii față de inechitățile sociale. Iată de ce tocmai reacționarul Dostoievski se afirmă în literatură ca apărător al celor «umiliți și obidiți»... Doar deducțiile... doar soluția ieșirii... din labirintul social îl duceau pe drumul greșit al misticii și ascetismului” (Rosa Luxemburg. *Despre Literatură*, Ed. sov., 1934, p. 107). A. V. Lunacearski în articolul *Dostoievski*, artist și gânditor urmărește cu pătrundere evoluția filozofică a scriitorului, care fiind „un artist profund și genial, era veșnic torturat de conștiința sa uriașă, de sensibilitatea intensă și vibrantă față de viață... De bună seamă, Dostoievski nu a nutrit nici o clipă, în viața lui de după ocnă, credința fermă și autentică în această fantomă mistică pe care a creat-o. Dar este de ajuns să se îndoiască de temeinicia ei pentru a nu-și mai găsi liniștea”

(*F. M. Dostoievski în critica rusă*, *Goslitizdat*, 1956, p. 443).

Rămâne de văzut în ce sens și în ce măsură linia de orientare ideologică a scriitorului se modifică de la prima până la ultima clipă de creație. Pentru aceasta, este indicat să recurgem la propriile sale mărturii.

Un document deseori invocat în favoarea ipotezei că Dostoievski și-ar fi repudiat definitiv vechile convingeri și aspirații este scrisoarea din 25 martie 1856 (deci, curând după eliberarea din infernul ocnei de la Omsk), adresată lui E. I. Totleben, pe care îl cunoștea încă de pe timpul studiilor la Școala militară superioară de ingineri și care acum devenise un om influent. Cuvântul unui asemenea om - erou al apărării Sevastopolului în războiul Crimeii, încununat cu lauri alături de vestiții comandanți de oști (Kornilov, Nahimov), pentru meritul de a fi descoperit un nou sistem de apărare în arta fortificațiilor militare - cântărea, desigur, greu. Așa se explică de ce scriitorul ostracizat i se adresase tocmai lui, conjurându-l să intervină pe lângă țarul Alexandru al II-lea spre a-l îndupleca să-i îngăduie întoarcerea în capitală. „Îmi dau seama că am fost condamnat pentru visuri, pentru teorii", scria Dostoievski, hotărât să rupă definitiv cu trecutul, căci *„ideile și chiar convingerile ne schimbă; se schimbă și omul în întregime* (*s.n.*); și cât de greu e să suferi pentru ceea ce nu mai există, ceea ce s-a transformat în tine, luând direcția exact opusă - să suferi pentru rătăcirile trecutului, a căror netemeinicie îmi apare evidentă acum; ce îngrozitor e să simți în tine forțe și capacități de a răscumpăra prin ceva lipsa de sens a celor săvârșite în trecut, și totuși să lâncezești într-o totală inactivitate... Am crezut doar în teorii și utopii... Acum, dorința mea supremă, mărturisește pe un ton dramatic artistul silit să-și înăbușe vocația, e să capăt încuviințarea de a scrie. Munca de scriitor am considerat-o întotdeauna drept cea mai nobilă și folositoare muncă. Sunt convins că numai pe

acest tărâm aș putea fi cu adevărat de folos” (*Scrisori*, I, 183). Așadar, chinul cel mai mare i-l pricinuia imposibilitatea de a-și realiza proiectele literare, de a-și așterne pe hârtie gândurile, imaginile, personajele. Rezistând cu stoicism la toate vicisitudinile vieții, scriitorul nu concepea să renunțe la scris. Chiar și în timpul detențiunii între zidurile fortăreței Petropavlovskaia, continuu anchetat înainte de proces, trăiește o viață cerebrală intensă, frământată, după cum atestă scrisoarea din 18 iulie către fratele său Mihail: „Să știi că nu mi-am pierdut timpul fără rost (se referea la cele trei luni de izolare într-una din celulele cele mai insalubre ale închisorii pentru deținuți politici - *n.n.*); am zămislit trei nuvele și două romane: unul din ele îl scriu acum (este vorba de *Micul erou* - *n.n.*); mă feresc însă de eforturi prea mari. Munca aceasta, mai ales când e făcută cu pasiune (și aș putea spune că niciodată n-am lucrat așa *con-amore*), ca acum, mă consuma întotdeauna, zdruncinându-mi nervii până la epuizare. Când scriam în libertate, trebuia mereu să mă întrerup, căci simțeam nevoia unei destinderi, căutam distracții; aici însă, tulburarea pe care mi-o pricinuiește scrisul nu poate fi compensată și trebuie lăsată să treacă de la sine”. Urmează apoi câteva reflecții concludente referitor la starea lui fizică și morală: „Cu sănătatea o duc destul de bine... doar dezechilibrul nervos merge *crescendo*”. Și în concluzie: „Există în om o putere de rezistență și o vitalitate inepuizabilă, ceea ce, mărturisesc, nu bănuisem vreodată, iar acum am prilejul să mă conving din proprie experiență” (*Scrisori*, I, pp. 124-128). Accente depresive, fără lamentări, dar ușor nuanțate de melancolia singurătății, răzbat două luni mai târziu, în scrisoarea din 14 septembrie: „Iată că se apropie lunile de iarnă, iar o dată cu ele și ipohondria mea. Cerul e acum întunecat, iar acel crâmpei de lumină, care abia se întrezărește ca o dâră, prin fereastra cazematei mele, este singura chezășie a sănătății și bunei mele dispoziții.

Deocamdată, exist și sunt teafăr... Au trecut aproape cinci luni de când trăiesc cu propriile mele mijloace, adică numai cu creierul, cu gândurile ce-mi roiesc în cap, și atâta tot. Deocamdată, mașina nu s-a defectat. Funcționează. De altfel, o permanentă concentrare în tine însuți, cufundarea în gânduri și numai în gânduri, fără impresii dinafară care să regenereze și să-ți susțină gândirea - e ceva cumplit de greu... *Am senzația omului așezat sub un balon cu aer compresat, din care cineva golește treptat aerul* (*s.n.*). Totul s-a concentrat pentru mine în creier, toate funcțiile, dar absolut toate s-au redus la gândire... Doar cărțile mă ajută cât de cât, deși nu sunt decât o picătură în mare. Am impresia că în asemenea condiții scrisul, ca unica supapă, este dezastruos și mă stoarce de puteri, totuși, sunt fericit că pot lucra" (idem, p. 127).

În așteptarea sentinței, Dostoievski citea cu aviditate tot ce-i cădea sub mână, adică tot ce putea să-i parvină în celulă datorită diligențelor fratelui său. Alături de Shakespeare, Schiller, operele lui Batiușkov, Dal, apoi „patru volume de autori ruși... un volum de folclor alcătuit de Suhariov", figurează în aceeași scrisoare, Biblia, două cărți de hagiografie și niște vechi scrieri ale Sf. Dumitru din Rostov („...acestea din urmă m-au interesat cu deosebire, deși o asemenea lectură nu este decât o picătură în mare, de aceea orice altă carte pe care aș primi-o m-ar bucura nespus") (idem, p. 124).

Alegerea cărților și formularea preferințelor erau, bineînțeles, condiționate de controlul sever din partea cerberilor Secției a III-a secrete - principalul organ de pază a tronului. Cert este însă că îl atrăgea cu forța unui magnet pulsul mișcării literare din care fusese smuls în plină efervescență creatoare, când tocmai se angajase - după propria lui expresie - „într-o bătălie cu întreaga noastră literatură". Iată de ce, cerea stăruitor să i se trimeată numerele curente ale revistei *Otecestvennîie zapiski* pe care le aștepta cu înfrigurare, căci „nemaifiind

acum abonat, ironizează Dostoievski nu fără amărăciune, le aștept ca pe un adevărat eveniment epocal, asemenea unui moșier de provincie care nu știe cum să-și omoare timpul. N-ai putea să-mi trimiți și niște cărți de istorie? Ar fi admirabil". Și tot acolo, în continuare, pe tonul cel mai firesc, fără efuziuni sau comentarii: „Cel mai bine ar fi, însă, dacă mi-ai procura un exemplar din Biblie (...și Noul Testament). Aici, îmi lipsește. Dacă e posibil, aș prefera în traducerea franceză. N-ar strica să faci rost și de versiunea slavonă, ceea ce ar fi ideal" (idem, I, 125). Totuși, nu la Biblie se referă în scrisorile următoare, ci mai cu seamă la opera „divinului brit" al cărui admirator nu a încetat să fie până la sfârșitul vieții („Recitind cărțile pe care mi le-ai trimis, îți mulțumesc în special pentru Shakespeare. Cum de te-ai gândit?"). În acele chinuitoare luni ale detenției preventive nu s-a desprins nicio clipă de viața literară curentă. „Romanul englez este excelent, întru totul admirabil", scria Dostoievski din fortăreața Petropavlovskaia, referindu-se la opera de răsunător succes *Jane Eyre* de Charlotte Brönte, publicată în câteva numere succesive ale revistei lui Kraievski, pe iunie-septembrie 1849, „în schimb, comedia lui Turgheniev mi-a părut inadmisibil de slabă, sub orice critică..." (este vorba de piesa *Burlacul*, care a fost primită, de altfel, favorabil de public și de critica vremii).

Citind scrisorile lui Dostoievski din această perioadă, constatăm în primul rând participarea ardentă la viața literară contemporană, extraordinara lui receptivitate la orice eveniment artistic nou, care nu-l va părăsi nici chiar după pronunțarea sentinței și nici între ghețurile îndepărtatei Siberii. Nimic însă din conținutul și tonul acestor scrisori nu trădează exaltarea sentimentului religios, nevoia sufletească a unui refugiu în credință, nici cea mai mică nuanță de remușcare sau vreo tendință de a-și răscumpăra vina prin acceptarea penitenței. Nu există, așadar, indicii certe în sprijinul părerii aproape unanim

acceptate de către biografii și exegeții lui Dostoievski din trecut și prezent, după care perioada detențiunii în sumbra fortăreață din inima Petersburgului ar fi constituit momentul de declanșare a crizei spirituale și ideologice care va lăsa o puternică amprentă asupra operelor sale de mai târziu. Și nici supoziția lui L. P. Grossman (cf. monografia *Dostoievski*, 1961, pp. 175-176) cum că momentul înscenării sinistre a execuției ar fi determinat începutul crizei religioase, alunecarea spre misticism, nu pare întemeiată. Dimpotrivă. În clipele acelea, cu totul alte gânduri și sentimente îl stăpâneau: regretul că se desparte de viață, speranța că va trăi totuși, o dârzenie neînduplecată, în sfârșit, conștiința nevinovăției, convingerea că și-a îndeplinit datoria și totodată o revoltă surdă împotriva sentinței inumane.

Nu există nici o mărturie personală a scriitorului, nici un document - chiar și din perioada căutărilor sale religioase, a propovăduirii smereniei și acceptării suferinței mântuitoare în spiritul religiei creștine - care să pună la îndoială acest fapt. Nimic din notațiile făcute în diferitele opere sau în confesiunile sale intime nu lasă loc presupunerii că l-ar fi stăpânit în acele clipe sentimentul pocăinței sau gândul la „viața de apoi”. În nuvela *Smerita* citim asemenea rânduri scrise cu multă luciditate și capacitate introspectivă: „Se spune că cei condamnați la moarte dorm extrem de profund în ultima noapte. Așa și trebuie, e cât se poate de firesc, altfel n-ar avea forța necesară pentru a suporta... etc. etc.” Semnificativ, cu deosebire, apare faptul că în toate reeditările *Nopților albe*, Dostoievski a eliminat următoarea frază, care figura în textul publicat inițial: „Se spune că apropierea pedepsei trezește în sufletul condamnatului sentimentul unei sincere pocăințe, provocând până și în inima cea mai înăsprită mustrări de conștiință. Mulți înclină să creadă că aceasta se produce sub acțiunea spaimei” (*Opere complete, Gosizdat*, 1926-1930, vol. XI, p. 548). Este limpede că

experiența personală prin care a trecut scriitorul venea în directă contrazicere cu generalizarea pe care o făcuse în această reflecție, notată cu puțin înainte de evenimentele dramatice. Evocând peste un sfert de veac amintirea acestor evenimente, Dostoievski a lăsat în *Jurnalul unui scriitor* pe 1876, poate cea mai zguduitoare, prin sinceritatea ei, mărturie asupra adevăratei sale profesiuni de credință. Atunci, la sfârșitul deceniului al cincilea, el a rămas credincios idealurilor de libertate pe care le împărtășise împreună cu ceilalți membri ai cercului Petrașevski, consecvent față de sine însuși și chiar dacă își dădea seama de caracterul lor utopic (așa cum rezultă din declarațiile scrise cu prilejul procesului), și-a păstrat neclintită conștiința datoriei cetățenești împlinite. Pasajul care urmează este edificator în acest sens: „Noi, petrașevții, stăteam pe eșafod și ascultam sentința fără cea mai mică remușcare. Bineînțeles, nu pot garanta pentru toți, cred însă că nu voi greși afirmând că atunci, în clipa aceea, dacă nu fiecare din noi, în orice caz marea majoritate ar fi socotit drept un act dezonorant să-și renege convingerile. Toate aceste întâmplări s-au petrecut foarte demult, așa încât ar fi, poate, cazul să punem astăzi o întrebare: oare această dârzenie și refuzul de a se pocăi ar putea fi puse pe socoteala firii noastre vicioase de oameni turbulenți, calificați drept niște neisprăviți? Nu, noi n-am fost doar niște tineri turbulenți, ba mai mult chiar, s-ar putea ca în comportarea noastră să nu fi fost nimic reprobabil. Cert este că sentința la moarte prin împușcare care ni s-a citit în piața de execuție, n-a sunat câtuși de puțin ca o glumă; aproape toți condamnații erau convinși că sentința va fi pusă în aplicare și au trăit cel puțin zece sfâșietoare minute de groază inexprimabilă în așteptarea morții. În aceste ultime clipe, unii dintre noi (o știu cu precizie) în mod instinctiv se concentrau în adâncul sufletului și, reconsiderându-și fulgerător existența, atât de tânără încă, poate că își reproșau anumite fapte urâte

(dintr-acelea care, în taină, apasă toată viața conștiința fiecărui om); însă cauza pentru care am fost condamnați, acele idei, concepții ce ne stăpâneau spiritul nu numai că nu le consideram incriminabile, pasibile de ispășire și pocăință, ci, dimpotrivă, ele reprezentau pentru noi ceva purificator, un fel de martiraj în numele căruia meritam să fim absolviți de multe alte păcate! Și această convingere ne-a îmbărbătat vreme îndelungată. Nici anii de ocnă și deportare, nici suferințele îndurate nu ne-au doborât. Dimpotrivă, nimic nu ne-a putut frânge, iar convingerile noastre n-au făcut decât să ne susțină prin conștiința datoriei împlinite" (idem, vol. XI, p. 138).

Aceste rânduri revelatoare le-a scris la o vârstă matură autorul reputat al *Crimei și Pedepsei*, al *Însemnărilor din subterană* și al *Demonilor*, unde repudierea ideii de transformare a organizării sociale prin revoluție ia forma unei caricaturi îngroșate, asociindu-se cu predica suferinței și a supunerii în spiritul religiei creștine, cu exaltarea ortodoxismului și chiar a elementelor teologice. Cum se împacă aceste două atitudini diametral opuse, această dualitate paradoxală în abordarea complexelor probleme etice și sociale? Fiecare epocă istorică, fiecare școală ideologică a dat alt răspuns, a căutat altă interpretare, reducând, de cele mai multe ori, complexitatea operei dostoievskiene și contradicțiile ei structurale, generate de o perioadă istorică de tranziție, la un anumit aspect unilateral, pur teoretic. Chiar dacă soluțiile pe care le propunea „legitimistul" Dostoievski din ultimii ani ai vieții sunt inacceptabile pentru eșafodajul pozitiv al progresului uman, chiar dacă *Jurnalul unui scriitor* abundă în paradoxuri promonarhiste, care la timpul lor, au stârnit indignarea legitimă a cercurilor ruse progresiste, nu poate fi ignorat sensul obiectiv al adevărului artistic - reflectare a crizei morale și ideologice a epocii. Cel dintâi imbold pe care l-a primit de la doctrina socialismului utopic, cu toate limitele sale, n-a încetat să

potențeze umanismul operei dostoievskiene. „Enigma” omului, a existenței umane, a continuat să-l frământe, însă într-o altă perspectivă istorică. Nici detențiunea, nici procesul și nici cumplita înscenare a execuției n-au fost, în ultimă analiză, singurii factori care au determinat intensificarea îndoielilor și oscilațiilor în gândirea filozofică a lui Dostoievski. Ca dovadă, nu întâlnim în scrisorile sau însemnările lui din acea perioadă apeluri la clemența divină, invocarea lui Dumnezeu ori lamentări desperate ale omului copleșit de remușcări. Nimic din toate acestea. Sub impresia proaspătă a zguduitoarei încercări din dimineața zilei de 22 decembrie 1849, el se confesează în aceeași seară fratelui său, scriindu-i rânduri de un impresionant stoicism, de tărie sufletească. Descrie întâi cu minuțioasă luciditate ceremonialul lugubru de pregătire a execuției. Îi rămăsese „de trăit nu mai mult de un minut”. „Frate dragă, eu nu mi-am pierdut cumpătul și nu m-am lăsat pradă desperării. Viața există peste tot și, de fapt, viața e în noi înșine și nu în lumea exterioară. În jurul meu vor fi oameni, *iar să fii om printre oameni și să rămâi pururea, în orice împrejurare, un om, să nu desperi și să nu decazi oricât de mari ar fi nenorocirile care se abat asupra ta - iată care este sensul vieții, rostul și menirea ei* (*s.n.*). Am devenit conștient de acest lucru. Este o idee care mi-a intrat în trup și în sânge. Da! Este adevărat! Capul acela care crea, care trăia viața sublimă a artei, care a pătruns și a deprins cerințele înalte ale spiritului - *capul acela mi-a fost retezat de pe umeri* (*s.n.*). A rămas doar memoria, au rămas imaginile, pe care, deși le-am făurit, nu le-am întruchipat încă. Ce-i drept, ele îmi vor ulcera sufletul! Dar mi-am păstrat inima, același trup și același sânge, în stare să iubească, să sufere, să compătimească, să-și aducă aminte - ceea ce, totuși, înseamnă viața” (*Scrisori*, I, 129). Sunt rare asemenea confesiuni în biografia spirituală a personalităților literare și cu atât mai zguduitoare cu cât proiectează într-o lumină adevărată dramaticul proces de

conștiință al scriitorului, suspectat mai târziu, și nu fără temei încriminat pentru atitudini de incivilitate, de pactizare cu acele forțe ale despotismului autocrat (se cunoaște protecția de care s-a bucurat în ultima perioadă a vieții din partea procurorului general al Sinodului
- temutul Pobedonosțev) - forțe pe care în forul său intim nu putea să nu le deteste umanistul Dostoievski. Confesiunile acestea, și altele pe care le va face din „casa morților" sau chiar și în cartea amintirilor trăite acolo, confruntate cu cele din perioada începuturilor literare, demonstrează esența dual a personalității sale, rezultată nu numai dintr-o structură spirituală particulară, dar și din zbuciumul unei gândiri metafizice. Asimilată de la dascălii săi întru socialismul utopic, moștenitori, la rândul lor, ai ideologiei iluministe, și substanțial modificată de corectivele epocii postrevoluționare, gândirea lui Dostoievski a evoluat pe o linie sinuoasă, oscilând între materialismul metafizic și idealismul filozofic absolut, în sensul conceptului hegelian despre „fenomenologia spiritului". Este interesant de urmărit și direcția în care s-au canalizat preocupările intelectuale ale scriitorului în sensul larg al cuvântului, depășind sfera propriu-zisă a patrimoniului literar universal față de care receptivitatea lui avidă nu cunoștea margini. În perioada efervescenței ideilor de libertate sub steagul socialismului utopic, devora din biblioteca cercului Petrașevski, înzestrată cu un bogat arsenal de literatură antifeudală, alături de scrierile în original sau în traduceri ale gânditorilor francezi, precum: Charles Fourier, Saint-Simon, Pierre Leroux, E. Cabet, Louis Blanc, V. Considérant, Proudhon și ale iluminiștilor (Voltaire, Rousseau, Diderot, Helvetius, Holbach), pe filozofii idealiști germani: Strauss (*Viața lui Isus*), M. Stimer (*Unicul și proprietatea sa*); îl pasionau în egală măsură Kant și Feuerbach, cunoștea sistemul sociologului și economistului englez din secolul al XIX-lea Robert Owen și nu era străin de opera lui Karl Marx *Mizeria filozofiei* pe

atunci amplu dezbătută în cercurile tineretului rus progresist (de altfel, era una din cărțile cele mai solicitate de membrii cercului Petrașevski și se afla în biblioteca acestuia).

Din acest amalgam de lecturi cu profil atât de eclectic, trebuie amintită coloratura religioasă a socialismului preconizat de Etienne Cabet, căruia îi aparține faimosul crez, exprimat metaforic: „Dacă revoluția ar fi fost în mâna mea, n-aș fi desfăcut pumnul, chiar dacă ar fi trebuit să mor în exil” (E. Cabet, *Voyage en Icarie*, Paris, 1845, p. 565). Cu atât mai mult opera lui fundamentală, *Adevăratul creștinism*, pe care tânărul Dostoievski o citea cu ardoare, sau *Sărbătorirea învierii* de Proudhon, sau doctrina „noului creștinism” inventat de Saint-Simon. Studiind fourierismul, Dostoievski nu putea să nu desprindă caracterul nerevoluționar al acestei teorii, care, se știe, ignora orice aspect politic în general și în special lupta politică bazată pe antagonismul de clasă. De altfel, în depoziția sa cu prilejul procesului, pentru a atenua gravitatea acuzațiilor, Dostoievski s-a străduit să prezinte programul acestei organizații într-o lumină cât mai inofensivă, subliniind că în sistemul lui Fourier „nu există ură... Fourierismul nu preconizează reforme politice; singura reformă pe care o admite este cea economică. Nu atentează nici la autoritatea guvernamentală, și nici la proprietate. Este știut că sistemul lui Fourier nu respinge modul de guvernare autocrat”. De bună seamă, autorul *Oamenilor sărmani* și al *Netoșkăi Nezvanova* cunoștea și asemenea lucrări amplu dezbătute în cercurile intelectualității ruse ca: *De la Propriété* a lui Proudhon sau *Organisation du travail* de Louis Blanc.

Se cere precizat faptul că, sprijinindu-se pe autoritatea lui Fourier, petrașevții împărtășeau sub acest stindard cele mai diverse concepții, unele opuse fourierismului, în special teza în virtutea căreia ateismul și chiar deismul erau considerate drept „doctrine rușinoase pentru spiritul

uman” (v. Ch. Fourier, *Œuvres complètes*, t. II, Paris, 1843, p. XXV). Or, majoritatea acestor tineri entuziaști emu atei convinși și, ca atare, nu puteau accepta integral învățătura filozofului francez. Aceste divergențe esențiale își au o explicație obiectivă, dacă ne gândim că în Rusia acelei vremi anumite condiții specifice feudalismului întârziat față de alte țări europene ridicau cu acuitate problema abolirii sistemului iobăgist pe calea acțiunii revoluționare. Așa se explică și existența unei aripi de stânga a așa-numiților „radicaliști” sau „extremiști” (N. A. Spețnev, V. A. Golovinski), care preferau fourierismului teoriile mai avansate ale lui Th. Dézamie (adversar declarat al religiozității lui Cabet, al „socialismului creștin” propagat de Saint-Simon și Lamennais). Fapt este că Dostoievski care nu era de loc străin de această orientare, a rămas până la sfârșitul vieții prizonier al „utopiilor”. Sub acest aspect al formației ideologice și politice, este greu de precizat adevărata esență a concepțiilor sale mereu oscilante, de mare labilitate, niciodată cristalizate într-un sistem de gândire unitar. „Mi-ar fi foarte greu, mărturisea Dostoievski în *Jurnalul unui scriitor* pe 1873, să reconstitui istoricul procesului de transformare a convingerilor mele” (*Opere complete*, vol. XI, p. 139). Este vorba, așadar, de un proces pe cât de complex, pe atât de contradictoriu, cu momente de chinuitoare instabilități sau de mari zguduiri și înfrângeri. Amintindu-și de anii de ocnă și de suferințele îndurate, scriitorul constată: „Nu, cu totul altceva a determinat schimbarea concepțiilor, convingerilor și sentimentelor noastre (...) Acel altceva a fost contactul direct cu poporul, comuniunea frățească ce s-a sudat cu oamenii din popor în împrejurări vitrege... Repet, toate aceste transformări nu s-au petrecut rapid, ci treptat, după un răstimp foarte-foarte îndelungat” (idem, p. 138). Germenii acestui proces îndelungat încolțesc, de fapt, încă înainte de perioada siberiană, manifestându-se în relațiile inegale, mergând până la disensiunea totală de ordin

ideologic cu Bielinski, iar la adâncirea lui a contribuit, în bună măsură, lipsa oricărei unități de vederi între membrii organizației lui Petrașevski. Atmosfera dezbaterilor era destul de haotică, confuză, iar pozițiile participanților greu de delimitat. Tocmai acest lucru îl semnala agentul-provocator P. D. Antonelli în denunțul înaintat Secției a III-a secrete (cf. vol. cit. *Dostoievski în procesul petrașevților*, pp. 99-100), după ce se introdusese în anturajul cercului ca unul din membrii de încredere. La rândul său, Dostoievski sublinia în ancheta procesului judiciar acea „disonanță" ce domnea în opiniile petrașevților. „Nu am întâlnit, declara el în scris, nici un fel de unitate de vederi în cadrul asociației lui Petrașevski, nici un fel de orientare clară și precisă, nici un obiectiv comun. Se poate spune că literalmente nu era chip să găsești trei oameni măcar, care să fi căzut de acord într-un singur punct, indiferent de tema abordată. De aceea, se iscau dispute interminabile între doi sau mai mulți interlocutori, veșnice înfruntări de opinii. La unele din aceste dispute am participat și eu" (idem, p. 76). De aici a rezultat acea optică deformată a lui Dostoievski, în ce privește sensul și perspectivele istorice ale revoluției. Până la sfârșitul vieții, el a păstrat convingerea că atmosfera de confuzie și dezbinări în planul ideilor, precum și spiritul negatar, considerat drept nihilism destructiv, sunt atribute obligatorii și inevitabile ale oricărei organizații revoluționare. Această idee preconceptă și-a găsit o expresie exacerbată în romanul polemic *Demonii* (1871-1872), unde mai mulți membri ai cercului, cu personalitate puternică, de un voluntarism excesiv, au servit drept prototipuri ale personajelor centrale (Verhovenski-fiul, Șatov, Stavroghin). Cert este că Dostoievski nu a fost niciodată un revoluționar (așa cum încearcă să demonstreze în monografia sa V. I. Kirpotin sau cum sugerează un alt subtil exeget al operei dostoievskiene - V. Șklovski, în interesanta sa lucrare citată: *Pro și contra*). O asemenea deducție pare forțată,

chiar dacă, în focul disputelor, negăsind alte soluții imediate pentru rezolvarea problemei țărănești și remedierea anomaliilor din realitate, tânărul scriitor acceptase uneori, teoretic, inevitabilitatea răscoalei, a intervenției energice.

În ceea ce privește aspectul acesta, important pentru definirea poziției scriitorului in raport cu mișcarea de idei din jurul anului revoluționar 1848 ca și a atitudinilor sale de mai târziu, se pot distinge în istoriografia literară consacrată lui Dostoievski două puncte de vedere exprimând tendințe diametral opuse. Pe de o parte, totala negare sau minimalizare a oricăror înrâuriri care să fi lăsat vreo amprentă asupra formației sale filozofice în scurta perioadă când aderase la cercul tineretului liber-cugetător. Această poziție sceptică și vădit tendențioasă a recrutat numeroși adepți încă la sfârșitul secolului trecut, începând cu N. N. Strahov (adversar inveterat al democraților-revoluționari, care în deceniile 7 și 8 a avut o influență negativă asupra lui Dostoievski), urmat de alți prozeliți ai misticismului, în frunte cu Konst. Leontiev și V. V. Rozanov - animatori ai formulei biblice sacramentale „omul nu este decât un rob al păcatului originar, viermele pământului" etc. În vasta sa lucrare, scrisă sub formă de comentariu, numărând 250 pagini, *Cu privire la Legenda Marelui Inchizitor* (1906) în care se exaltă mitul „adevărului pravoslavnic", evocând momentele semnificative din biografia lui Dostoievski, amintește doar în treacăt despre „zgomotosul cerc al lui Petrașevski" (op. cit., p. 13). În același sens și M. de Vogüé (în *Le roman russe*, Paris, 1886) vorbește vag despre „conspirația lui Petrașevski" și cele două curente afiliate. Dostoievski este plasat în rândul moderaților, sau, mai curând, printre visătorii independenți; misticism și compasiune - iată tot ce putea să desprindă el dintr-o doctrină politică: „incapacitatea sa de a acționa îl făcea pe acest metafizician prea puțin periculos". La începutul veacului nostru, criticii

aparținând curentelor așa-numite moderniste trec în general sub tăcere această perioadă, oprindu-se asupra „catastrofei” (anii petrecuți la ocnă), sau îi neagă orice importanță (cf. cartea lui N. I. Abramovici, *Religia frumosului și a suferinței*. *O. Wilde și Dostoievski*, ed. Posev, S.Pb., 1909, p. 42).

Pe de altă parte, tendința opusă de a supralicita orientarea revoluționară a marelui scriitor (ca discipol al lui Bielinski și al lui Spețnev) s-a manifestat inițial în lucrările cercetătorilor: E. Pokrovskaia (*Dostoievski și petrașevții*, 1922), G. Ciulkov (*F. M. Dostoievski și socialismul utopic*, 1929), A. Dolinin (*Dostoievski în mijlocul petrașevților*, 1936). Semnificativă în această privință este o mărturie din *Jurnalul unui scriitor* pe 1873 și cu atât mai revelatoare, cu cât vine la un an după apariția *Demonilor*, ca o ripostă la atacul dezlănțuit de un publicist venal împotriva acțiunii organizate de Neceaev și a participanților implicați în acest răsunător proces politic. Paradoxal este faptul că fără a justifica „neceaevismul” pe care îl înfierase atât de vehement în romanul său pamflet, Dostoievski ia apărarea membrilor acestei organizații teroriste - „victime ale lui Neceaev” - încercând să explice fenomenul ca atare, cauzele și condiționarea lui istorico-socială. Important de semnalat că o face cu tot curajul opiniei chiar în paginile revistei oficioase, tutelate de Pobedonoștev, anume în *Grajdanin* (nr. 50, 1873, articolul *Una din falsificările contemporane*). Citățm în continuare un pasaj concludent: „...eu însumi sunt un vechi «neceaevist», și eu am urcat pe eșafod, fiind condamnat la moarte și, vă asigur, mă aflam acolo în societatea unor oameni de înaltă cultură (...) Știu, veți obiecta, de bună seamă, că nu este vorba de organizația lui Neceaev, ci doar a lui Petrașevski (...) Fie și așa. Dar de unde știți că petrașevții n-ar fi putut să devină neceaeviști, adică n-ar fi pășit pe «drumul lui Neceaev», *dacă lucrurile ar fi luat o altă întorsătură?* (cursiv în textul original)... Desigur, pe

atunci erau cu totul alte vremuri. În ce mă privește, dați-mi voie să vă spun următoarele: un Neceaev cred că n-aș fi putut să mă fac niciodată, un neceaevist însă, nu garantez, poate că aș fi devenit... în anii tinereții mele" (*Opere complete*, vol. XI, pp. 133-134). Indignat de vulgaritatea atacului, Dostoievski demonstrează că „unii din prozeliții lui Neceaev" ar putea fi eventual „niște monștri", în nici un caz însă nu li se potrivesc calificativele de „cretini... neisprăviți... escroci... pierde-vară... inculți", cum îi defăimează nevolnicul publicist. În ce privește „cazul Neceaev" și „monstruoasa crimă comisă", el se arată convins că tinerii participanți credeau că săvârșesc o acțiune politică folositoare pentru viitoarea „măreață cauză comună". Urmează apoi o revelatoare precizare a intențiilor romanului său *Demonii*, de care, în general, nu se ține seama în exegeza acestei opere: „De altfel, în romanul meu *Demonii* am încercat să înfățișez acele multiple și variate cauze, datorită cărora chiar și cei mai cinstiți oameni, cu inima cea mai pură, pot fi atrași la săvârșirea unei fărădelegi atât de monstruoase. În aceasta constă grozăvia că la noi este posibil să săvârșești o faptă reprobabilă, o faptă odioasă, fără să fii propriu-zis un nemernic! Și nu numai la noi, ci peste tot, în lumea întreagă - așa a fost de la începutul veacurilor, în vremuri de tranziție, de mari zguduiri în destinul oamenilor, în vremuri dominate de îndoieli și negări, de scepticism și instabilitate a convingerilor sociale fundamentale (...) Faptul că te poți considera, ba chiar să fii cu adevărat un om de bună-credință și nu un nemernic, și cu toate acestea să fii în stare a săvârși o evidentă și incontestabilă faptă odioasă - iată în ce constă marea nefericire a timpurilor noastre moderne" (idem, p. 137).

Poate că tocmai în această reflecție se ascunde geneza tuturor paradoxurilor lui Dostoievski cu privire la crimă, culpabilitate și expiere, scepticismul și decepționismul

care se acordă cu imensa lui umanitate, ca și atitudinea ostilă față de revoluție.

Același articol cuprinde o emoționantă profesiune de credință retrospectivă: „Dar pe atunci (referindu-se la sfârșitul deceniului al 5-lea - *n.n.*) noi vedeam această cauză într-o lumină trandafirie, de o etică paradiziacă. E adevărat, socialismul abia în germene se identifica pe atunci, chiar de unii ideologi notorii, cu creștinismul, fiind receptat doar ca un corectiv menit să-l amelioreze pe acesta din urmă corespunzător cerințelor veacului și ale civilizației. Toate aceste idei noi ne captivau literalmente... ne păreau sacre și morale în cel mai înalt grad și, mai cu seamă, general-umane - drept viitoare lege valabilă, fără excepție, pentru întreaga umanitate. Cu mult înainte încă de revoluția din Paris, de la 48, ne simțeam atrași de farmecul acestor idei. În ce mă privește, încă din 46 am pătruns *adevărul* acestei viitoare «renașteri a lumii», *sfințenia* viitoarei societăți comuniste în care mă inițiase Bielinski (...) În orice caz, tema ne părea măreață, mult deasupra nivelului conceptelor dominante pe atunci - și tocmai acest lucru reprezenta pentru noi o tentație irezistibilă” (p. 136). Oricât de confuză, oscilantă și imprecisă ar fi poziția ideologică a scriitorului, nu poate fi pusă la îndoială sinceritatea cu care își va califica aspirațiile din tinerețe drept regretabile „rătăciri” și nici faptul că, revizuindu-și retrospectiv, în anii de ocnă, activitatea trecută, a ajuns la concluzia ineficienței și chiar a nocivității oricăror transformări prin forță. Cotitura (dacă se poate vorbi de o „cotitură” sau de „un moment crucial” în orientarea gândirii sale social-filozofice) nu s-a putut produce la capătul unui an de calvar în „casa morților”, așa cum presupune Kirpotin (propunând, în sprijinul ipotezei sale, un paralelism cu *Epilogul* din *Crimă și Pedeapsă*, care ar avea un substrat autobiografic (cf. monografia *F. M. Dostoievski*, 1900, p. 447). A fost, de fapt, rezultatul unor îndelungate meditații asupra propriului său drum în viață,

sintetizate sub forma unui bilanț în încheierea *Amintirilor din Casa morților*: „Mi-aduc aminte, iarăși, că, deși aveam în jurul meu sute de alți frați de suferință, mă istoveam într-o singurătate înfiorătoare, care cu timpul mi-a devenit scumpă, însingurat sufletește în mijlocul acestei mulțimi de ocnași, îmi revedeam în gând, pas cu pas, viața pe care am trăit-o, îmi analizam trecutul, îmi cântăream concepțiile și faptele până în cele mai mici amănunte și mă judecam singur cu toată asprimea; de multe ori chiar îmi binecuvântam destinul că îmi dăruise singurătatea fără de care nu m-aș fi supus acestei judecăți severe, și nici nu m-aș fi încumetat să întreprind o asemenea revizuire totală a vieții mele de până atunci... Eram hotărât, îmi făgăduiam, îmi juram că nu vor mai fi în viața mea de aci înainte nici greșeli, și nici căderi de felul acelora pe care le avusesem” (cap. IX, *Evadarea*). Dostoievski „își revizuia”, așadar, trecutul sub unghiul de vedere al unei înfrângeri, al unui eșec politic și ținea ca acest lucru să fie cunoscut și de contemporanii săi, și de posteritate.

Un cor de voci disonante nu contenesc până astăzi a rosti sentințe dintre cele mai extreme privind rolul pe care l-a avut perioada ocnei și a deportării în evoluția geniului dostoievskian. În fond, e o problemă falsă și, ca orice absolutizare, duce la concluzii forțate, arbitrare. În general, apologeții fără rezervă ai așa-numitului „dostoievskism”, pe care Lenin îl considera atât de vătămător prin latura lui mistică, morbidă, acordă o importanță peremptorie acestei perioade, refuzând, direct sau indirect, orice semnificație etapei anterioare. La începutul veacului nostru, cu mult înaintea lui Pierre Pascal, comentatorul mai sus citat al ediției *Plèiade*, se formase un adevărat curent în sensul acesta, ai cărui promotori (Berdiaev, Merejkovski, Veaceslav Ivanov ș.a.) propagau teoria renașterii lui Dostoievski datorită „furcilor caudine” prin care a trecut - teoria „revelației” miraculoase, care ar fi determinat acel *katharsis* moral,

restituindu-l pe marele „rătăcit” credinței și religiei creștine.

Cotitura în conștiința lui Dostoievski nu se produce brusc, sub forma unei revelații. În general, mărturiile scriitorului cu privire la perioada siberiană sunt contradictorii. Dintr-o scrisoare aflăm: „Această viețuire lungă și incoloră, insuportabilă din punct de vedere fizic și moral, m-a frânt (idem, p. 141). Cu toate acestea, „activitatea interioară era în plină fierbere” (idem, p. 166), se plămădesc nenumărate noi proiecte de creație. Experiența de viață, mult îmbogățită, îi ascute și-i adâncește perceperea celor mai subtile nuanțe ale psihologiei umane, ridică în fața lui nu numai problema destinului individual, dar și aceea a soartei poporului în perspectiva ei istorică: „Câte tipuri de oameni din popor am luat cu mine de la ocnă, câte caractere! M-am asimilat cu ei, de aceea cred că îi cunosc destul de bine. Câte întâmplări cu vagabonzi și tâlhari, în general, toată existența aceasta mizeră și întunecată! Ar ajunge pentru tomuri întregi. Dacă nu am cunoscut acolo Rusia, în schimb poporul rus l-am cunoscut bine, atât de bine, cum, poate, puțini îl cunosc” (idem, p. 139). Ar fi eronat să reducem întreaga operă a lui Dostoievski din ultimele două decenii (1861-1881) (pe care mulți comentatori o consideră ca fiind generată exclusiv de „experiența ocnei”) la o singură tendință, după cum este impropriu să-i circumscriem concepțiile într-o formulă limitativă, absolutizantă.

În ceea ce privește problema epilepsiei și măsura în care această maladie a afectat, negativ sau pozitiv, potențele sale creatoare, părerile sunt la fel de împărțite. Rămâne de stabilit cu exactitate momentul când Dostoievski a avut primele crize de epilepsie. Problema este discutată pe larg, din punct de vedere psiho-neurologic, în documentatul studiu ai doctorului Loygue (*Un homme de génie*, *Th. M. Dosloievsky*, *étude médico-*

psychologique, 1904). Concluzia, susținută pe mărturiile doctorului Ianovski, sub a cărui supraveghere medicală se afla scriitorul încă la începutul carierei sale literare, înclină spre ipoteza unei ereditățI maladive, care se manifesta încă la vârsta copilăriei prin stări febrile cu halucinații și hipersensibilitate ipohondrică. Derutantă este, desigur, afirmația scriitorului care, într-o scrisoare trimisă din Siberia, se plângea nu de accentuarea acestei boli (epilepsia), ci de faptul că a căpătat-o acolo. După afirmația fiicei sale Liubov, care a publicat o carte de amintiri inițial în limba germană (1920), apoi în limba franceză (Aimée Dostoïevsky - *La vie de Dostuievsky*, Paris, 1926), primele accese de epilepsie au survenit în urma tragicului sfârșit al bunicului - tatăl scriitorului - omorât de țărani. Aceleași date relatează și fratele scriitorului, Andrei (*Amintirile lui A. M. Dostoievski*, Editura scriitorilor din Leningrad, 1930). Aspectul acesta, însă, nu este esențial, ci oarecum adiacent pentru înțelegerea creației dostoievskiene și a substanței ei intime.

Importantă este situarea cât mai exactă a perioadei care înglobează operele cuprinse în volumul de față în coordonatele epocii și ale biografiei scriitorului, ca fiind o perioadă de tranziție ce încheie etapa inițială a activității sale și pregătește etapa cea mai fecundă și semnificativă, explicitând, în bună măsură, sursele istorice și natura contradicțiilor din gândirea sa filozofică. Cert este că accentuarea crizei spirituale are loc după 1860, când intervin mari schimbări în domeniul vieții sociale și personale, când, reluând contactul cu problemele fundamentale ale contemporaneității, legate de existența însăși a poporului și de viitorul lui istoric, trebuia să opteze „*pro* sau *contra*”, să descifreze imprevizibilul, să participe la frământările epocii sale zbuciumate. Apropierea acestui moment de cotitură o presimțise în clipele când părăsea Omskul. În scrisoarea amintită, către N. D. Fonvizina, citim: „Sunt în așteptarea a ceva nelămurit; parcă aș mai fi

încă bolnav și acum, am mereu senzația că în curând, foarte curând, trebuie să mi se întâmple ceva hotărâtor, că mă apropii de criza definitivă a vieții mele, ca și cum s-ar fi copt ceva în mine și acel ceva ce trebuie să se întâmple poate să fie senin și liniștit, sau, dimpotrivă, cumplit și înfiorător - în orice caz, ceva inevitabil. Altfel, viața mea va fi o viață ratată “ (*Scrisori*, I, 143). Scriitorul însuși va recunoaște mai târziu caracterul dilematic al căutărilor și soluțiilor sale, ceea ce deseori ducea la o optică răsturnată asupra lucrurilor, determinând acele sfâșietoare contradicții conținute în opera sa, în care, după propria lui expresie, „*...alături de cea mai luminoasă idee*” își face loc „*cea mai mizerabilă antiteză a ei*” (*s.n.* cf. *Jurnalul unui scriitor*, ed. cit. de *Opere complete*, vol. XII, p. 133).

Semnificația unei asemenea mărturii, dovedind o extraordinară capacitate de obiectivare, de autocunoaștere și totodată cultul unei sincerități totale, nu poate fi subestimată în exegeza operei dostoievskiene. Poate tocmai din această ambivalență, din această permanentă antiteză față de propriile sale teze, au putut să ia naștere „omul din subterană” și „demonii” în conștiința unui artist de geniu, care s-a adăpat la izvoarele unui umanitarism larg, dar atemporal și anistoric, generat de antagonismele de clasă, dar ignorând imperativul legității istorice a luptei de clasă. Și, cu certitudine, aici trebuie căutată cheia tuturor paradoxurilor frământatului scriitor.

Factura tranzitorie a scrierilor cuprinse in prezentul volum se conturează cu evidență atât prin aria lor tematică, cât și sub raportul structurii tipologice. Primele două opere - „romanul sentimental” *Nopți albe* și cel social-psihologic *Netoșka Nezoanova* - situate la capătul unui drum pe cât de scurt (1846-1849), pe atât de prodigios ca fecunditate, continuă în linii mari tradiția „școlii naturale”. Cu singurul amendament: cele două romane depășesc cadrul tematic tradițional, circumscris la formula „omului mic”, neînsemnat, a funcționarului umil,

lipsit de orizont și de personalitate, în condițiile abrutizante ale unui mecanism birocratic arbitrar (Devușkin, Goliadkin, Proharcin, Vasea Șumkov, Polzunkov etc.). Climatul uman și cel social din *Nopți albe* și *Netoșka Nezvanov*a sunt cu totul diferite. La fel și problematica. În fond, aceeași problemă a restabilirii condiției umane, considerată însă sub un alt unghi de vedere. Suflul ideilor generoase care au animat pe tinerii membri ai cercului Petrașevski și-a pus pecetea pe aceste două opere. Nu degradarea omului mărunt, și nici pierderea inerentă a demnității demonstrează ele, ci imensa capacitate a personalității umane de a-și manifesta valențele, în pofida tuturor vicisitudinilor. Caracterele sunt urmărite în evoluția lor ascendentă, idealul pozitiv constituindu-se din investigarea unui mediu social și a unui climat uman mai elevat din punct de vedere spiritual. Coordonate noi apar în creația lui Dostoievski - o nouă dimensiune, care va căpăta rezonanțe multiple în problematica romanelor de mai târziu. Anume, problema omului *reflexiv*, a intelectualului înzestrat cu o gândire analitică, al cărui profil spiritual este incomparabil superior unui Devușkin sau unui Goliadkin, apropiindu-se tipologic mai curând de reflexivitatea unor personaje ca Oneghin, Peciorîn sau Rudin. În afară de aceasta, se pun în discuție problemele artei și ale literaturii în general, problema resurselor creatoare ale omului - în particular, a modului în care aceste resurse native se valorifică printr-un efort continuu. În ultimă analiză se definește raportul dintre talent și muncă. Determinismul inegalității sociale, care funcționează cu atâta evidență în primele sale opere (opoziția bogat-sărac, opresor-oprimat), deși nu se anihilează integral, este în bună măsură estompat de motivări psihologice. În schimb, soluția resemnării, ca unica posibilă, nu rămâne imuabilă. Printr-o metamorfoză dialectică, „resemnații” și „inadaptabilii” din *Nopți albe* și *Netoșka Nezvanova* au fost învestiți cu un nou atribut. Ei

apar și în ipostaza de răzvrătiți, neîmpăcați, afirmându-și personalitatea liberă, voința de a-și apăra dreptul la respect, al demnității, de care nu erau în stare „abulicii” striviți de împrejurările vitrege ale existenței lor mizere, toți cei cu „inima slabă”. În acest sens, *Netoșka Nezvanova*, mai cu seamă, este primul roman din seria operelor din tinerețe (dinainte de experiența ocnei) care anunță marea artă a lui Dostoievski de a înfățișa caracterele umane în procesul lor de formare, spre deosebire de multitudinea de „tipuri” finite, cu un profil oarecum liniar, din scrierile anterioare, tipuri surprinse într-un moment culminant, de criză extremă, când începe degradarea și alienarea lor totală.

În mai puțin de patru ani, Dostoievski a publicat în *Otecestvennîie zapiski* și în *Sovremennik* unsprezece titluri - romane, nuvele și povestiri. Istoricul literar rus F. D. Batiușkov le considera „simple experimente psihologice”, remarcabile prin forța lor de pătrundere în structura sufletului omenesc, dar construite asemenea unor silogisme abstracte, cu premise dinainte stabilite. Batiușkov le refuză o anume tendință unitară și dominantă. „*Așa-numita orientare umanitaristă*, pe care a născocit-o Dobroliubov, corespunde de fapt într-o măsură infimă conținutului propriu-zis al operelor lui Dostoievski din această perioadă” (*Tratat de istorie a literaturii ruse din secolul al XIX-lea*, în 7 volume, sub îngrijirea lui D. N. Ovseaniko-Kulikovski, Moscova 1911, vol. IV, partea a 4-a, p. 290). Toate aceste opere, Batiușkov le subsumează unei formule pe care o numește „raționamente *a priori*” (p. 293), izvorâte din investigarea mecanismului psihic al omului, mergând până la cazuri patologice, în timp ce marile opere din etapa maturității nu sunt „apriorice'“, ci rezultate dintr-o experiență de viață, din observarea directă a realității, ale cărei fenomene au fost sublimate prin trăirea lor personală. Încercarea de a omologa o asemenea teză absolutizantă este mai mult sau mai puțin

arbitrară. Nu există o singură dominantă în creația lui Dostoievski dinainte, ca și de după ocnă, iar însuși autorul a contestat (în *Jurnalul unui scriitor* pe 1873) acea semnificație unică și generalizatoare care se conferea operelor sale de început ca fiind, după expresia lui, o sinteză a „filozofiei mediului”. Nenumărate fire pornesc și se continuă, într-o formulă artistică mereu transfigurată, adâncită și diversificată, din solul cu un nesecat potențial de fecundare, pe care îl reprezintă aceste opere, unele fiind adevărate surse de arhetipuri. De pildă, atenția scriitorului a fost solicitată de la început de existența „omului mic”. Filiera începe cu *Oameni sărmani* și va continua cu seria nesfârșită a „umiliților și obidiților” până la *Frații Karamazov*. O altă direcție se configurează din problema „dualității” naturii umane, a „dedublării”, inițiată în *Dublul*. Și ea va fi prezentă într-un plan mai complex, interiorizat, în toate marile romane de mai târziu. Ciocnirea dintre vis și realitate, cu dramatismul ei ireductibil, a cărei încarnare o găsim în *Nopți albe* și *Inimă slabă* va fi intensificată până la ultimele ei consecințe mai ales în *Idiotul*. Cu aceasta nu se epuizează multitudinea liniilor subsidiare de ordin tipologic, începând cu tipul generosului (Devușkin și eroul anonim din *Nopți albe*) până la individualistul ros de egoism (Proharcin); de la „ambițiosul” Goliadkin, înspăimântat în fața instabilităților vieții până la inima slabă a lui Vasea Șumkov, la fel de temător, dar lipsit de „ambiții”, și care capitulează, nefiind în stare să-și suporte fericirea posibilă. Pe lângă numeroase alte variante, infinit nuanțate, trebuie consemnat tipul uman integru (*Netoșka Nezvanova*) și, în opoziție, acela al ratatului cu orgoliul hipertrofiat (muzicantul Efimov din același roman).

În general, se observă în această perioadă predominanța *caracterelor slabe*, a oamenilor lipsiți de o personalitate viguroasă, determinați în toate manifestările

lor de mediu, și care, prin natura lor primordială, au sufletul deschis spre bine, spre sacrificiu și abnegație.

Dar contactul cu acea categorie a delicvenților de drept comun, pe care Dostoievski îi confunda cu poporul, i-a dezvăluit și alte structuri sufletești, alte profiluri psihologice („Adevărul e că de omul simplu eu mă tem mai mult decât de unul complex", mărturisea scriitorul în 1854 în prima lui scrisoare din Siberia, adresată fratelui său Mihail). L-au atras cu deosebire „oamenii puternici" de factura lui Orlov, Luška, Baklušin și mai cu seamă Petrov („...cel mai nestăpânit și cel mai neînfricat dintre toți ocnașii. Era capabil de orice, nu se oprea în fața nici unei piedici, dacă i se năzărea să întreprindă ceva dintr-un simplu capriciu, dintr-un moft").

În această perspectivă, cuvintele care încheie cartea sa închinată ocnei („În sfârșit, libertate, o viață nouă, învierea din morți... Ce clipă sublimă!") nu exprimă numai setea de viață și bucuria eliberării. Ele ascund în miezul lor concepția scriitorului despre o libertate personală, interioară, posibilă în limitele ordinii existente. Libertatea într-un sens metafizic și în accepția religioasă a cuvântului, o libertate care asigură omului dreptul la autoperfecționare morală, deoarece „și un sclav poate fi în cel mai înalt grad liber, rămânând în starea lui de sclavie" (*Demonii*). La aceste concluzii ajunge Dostoievski după ce îl regăsește pe Dumnezeul din anii copilăriei, care, în infernul ocnei, reprezenta singurul punct de reazem și totodată unica punte de legătură cu „poporul", cu oamenii simpli, în măsură să înlăture *prăpastia* ce-l despărțea de ei („Ei nu ne pot suferi, ne detestă și nu înțeleg cauza pentru care am fost condamnați", reflectează Goreancikov, povestitorul *Amintirilor din casa morților* și purtătorul de cuvânt al deținuților politici). Întoarcerea la vechile crezuri nu mai era posibilă. În credință și împăcare căuta el să-și mențină echilibrul, tăria sufletească, puterea de rezistență pentru a nu ajunge la desperare. Acceptând condamnarea

ca pe o fatalitate, ca pe un martiraj inevitabil, el a putut să găsească destulă tărie pentru a-l îmbărbăta pe fratele său Mihail, recurgând, nu fără o crudă ironie, la argumente literare: „Trebuie să te împaci cu faptul împlinit, dragă prietene... faptele au o evidență incontestabilă... orice raționamente, chiar și cele mai înțelepte, vor aduce cu binecunoscuta exclamație: Mais qu'allait-il faire dans cette galère?[44] Sunt de acord că fiul lui Oronte s-a pomenit într-o situație cit se poate de stupidă nimerind pe galeră la turci (celebra replică, devenită zicală, aparține de fapt lui Oronte din *Vicleniile lui Scapin* de Molière, și nu fiul lui Oronte, personaj din *Mizantropul*, cum greșit citează din memorie Dostoievski - *n.n.*) ...dar oricât ai vocifera, oricât te-ai lamenta, el tot se află *dans cette galère* și, din moment ce a nimerit acolo, faptul rămâne fapt (*Scrisori*, II, 574).

Toate valorile în care crezuse cândva au fost răsturnate. În acel climat al cumplitei mizerii umane din *Casa morților*, până și conceptele de bine și rău, de libertate și fericire se cereau revizuite, reconsiderate. Și Dostoievski le judecă acum printr-o optică nouă, uneori inversată față de perioada „*credo*"-ului entuziast în *fondul originar bun* al omului, alterat doar de influența nefastă a mediului, de împrejurările nefavorabile ale vieții prost întocmite. Și nu numai criminalitatea observată la ocnași, cu diferitele ei motive și resorturi instinctuale, l-a făcut să pună la îndoială vechile sale convingeri despre om, mult visata armonie socială la care aspirase, dar și actele de tiranie și sadism, vădind aptitudinea omului de a fi nu numai victimă, ci și călău, atât de pregnant atestată de figurile respingătoare ale ofițerilor-călăi (Jerebeatnikov, Smekalov) din cartea lui despre ocnă.

Treptat, în mintea scriitorului se cristalizează categoria tipologică a omului cu personalitate puternică, ieșită din comun, al cărui voluntarism excesiv (expresia consacrată

[44] Dar ce căuta el în galeră? (fr.)

de Nietzsche prin care își definea conceptul de „supraom”) îi conferă dreptul arbitrar de a încălca orice norme etice, umane sau sociale, în virtutea principiului, după care *unei personalități puternice îi este îngăduit orice*. Iată cum, termenul de *supraom* a fost introdus și a căpătat o circulație intensă în critica dostoievskiană, cu aplicare la personajele cu psihologia „subterană”, forțându-se uneori nota până la conexarea acestei structuri psihologice la aceea a scriitorului însuși.

Această serie tipologică începe cu eroul, de fapt „non-erou” al *Însemnărilor din subterană*, infiltrându-se apoi printr-o formulă intelectualizată în Raskolnikov, și, la modul forței elementare, în Rogojin din *Idiotul*. Multiplicată într-o viziune apocaliptică în *Demonii*, ea sugerează anumite aderențe la Versilov (*Adolescentul*), atingând apogeul unei reîncarnări zguduitoare prin tragismul ei în Ivan Karamazov. Dar filiera ar putea fi urmărită anticipativ în sâmburele ei genetic încă la Foma Fomici Opiskin, personajul central din *Stepancikovo și locuitorii săi* - un avatar al „spiritului subteran”, ce-i drept lipsit de substanța complexă a urmașilor săi nihiliști. Dacă urmărim, însă, mai în adâncime evoluția acestui „tip dostoievskian”, putem constata că, în antiteză cu formula destructivă „*de a făptui binele pe calea răului*”, pe care o preconizează oamenii săi stăpâniți de „spiritul subteran”, el propune, în consens cu vechile crezuri din tinerețe, idealul *omului pozitiv*, care corespundea formulei sale de „*vsecelovek*” (omul total, omul integral). Întruparea absolută a unui asemenea ideal sublim trebuia să fie, după intenția scriitorului, un Mîșkin, un Alioșa Karamazov, cu toate că Dostoievski își dădea seama de falimentul acestui ideal, arătându-i dramaticele consecințe în ciocnirea cu mediul înconjurător. Antecesori ai acestui tip virtual sunt întrucâtva și visătorul din *Nopți albe*, și mult încercata Netoșka, iar o palidă prefigurare a lui se străvede în figura naivului (din categoria „inimilor slabe”) Rostanev din

Stepancikovo și locuitorii săi, opusul și totodată victima „călăului de tip stirnerian” - Foma Fomici Opiskin.

Un fenomen semnificativ pentru direcțiile de dezvoltare a literaturii universale în veacul XX rezidă în aceea că atât epigonii, cât și cei care și-au cultivat talentul la marea școală a artei sale, au fost atrași, cu sau fără voie, tocmai de această latură morbidă a creației dostoievskiene, fructificând și exacerbând cu predilecție spiritul demonic și irațional al „omului subteran”. Explicațiile sunt multiple; primează, desigur (când nu este vorba de imitații grosolane), climatul propice al dezorientării și al haosului propriu lumii capitaliste. Or, literatura lui Dostoievski oferă tot felul de soluții și paleative dintre cele mai contradictorii, dacă ar fi s-o privim sub aspect strict ideologic.

Vorbind despre „polifonismul” caracteristic manierei artistice a marelui scriitor, A. V. Lunacearski releva acel „lanț nesfârșit de tipuri, de la revoluționari la obscurantiști” care, ieșind din universul interior al scriitorului „unde au fost plămădiți... încep să vorbească fiecare cu vocea sa distinctă, îi scapă din mâini, demonstrând fiecare propria lui teză” (*F. M. Dostoievski în critica rusă*, 1956, p. 444). Această structură polifonică, intensificând impresia de infern în ale cărui cercuri se mișcă personajele mânate de pasiuni și impulsuri subconștiente, o putem descifra și în *Netoșka Nezvanova* și chiar într-o operă aparent atât de „inofensiv amuzantă”, cum o considerau unii, cum este *Stepancikovo și locuitorii săi*.

Acest din urmă roman, ca și *Visul unchiului*, apărut în același an (1859), nu ilustrează decât în foarte mică măsură perioada de la Semipalatinsk (1854-1859), bogată în preocupări și proiecte literare, din care cele mai multe au rămas nerealizate. La 22 februarie 1854, o săptămână după eliberarea din ocnă, Dostoievski trimite fratelui său

Mihail o lungă scrisoare cu descrierea amănunțită a celor trăite, cu nenumărate întrebări și planuri de viitor.

„Am acum o mulțime de nevoi și mari speranțe la care nici nu mă gândeam înainte vreme... Doar o să mi se îngăduie să scriu după vreo șase ani, sau, poate, chiar mai devreme. Multe se mai pot schimba, iar acum sunt convins că n-am să scriu fleacuri. Vei avea prilejul să auzi de mine” (*Scrisori*, I. pp. 137-138). Pentru a recupera timpul pierdut, îl imploră să-i trimită cărți, cât mai multe cărți: „Să știi, frate, că pentru mine cărțile reprezintă însăși viața, hrana mea, viitorul meu”, înainte de a părăsi Omskul, îi ceruse lucrări de istorie (Vico, Guizot, Thierry, Thiers, Ranke ș.a.), de asemenea „și pe economiști... Coranul, *Critique de la raison pure* de Kant (în textul original, titlul în lb. franceză) și... neapărat Hegel, în special *Istoria filozofiei* (idem, 139). Abia ajuns la Semipalatinsk, repetă rugămintea, lărgind lista cu numele unor filozofi și istorici antici (Herodot, Tucidide, Tacit, Pliniu, Flaviu, Plutarh, Diodor ș.a.), la care adaugă lexiconul german, *Manualul de fizică* al lui Pisarev și „un tratat, oricare ar fi, de fiziologie... Te rog să mă înțelegi, nu mă pot lipsi de toată această hrană spirituală” (idem, 145).

În perioada aceasta de izolare, Dostoievski urmărește cu febrilitate apariția noilor opere literare, formulând aprecieri despre Pisemski, Turgheniev, Ostrovski, Lev Tolstoi ș.a. Scrie câteva articole cu conținut politic privind destinele Rusiei (pe care însă nu le publică), un ciclu de studii teoretice despre problemele artei și ale literaturii și se îndeletnicește chiar cu meșteșugul versurilor. Într-o scrisoare din ianuarie 1856 către prietenul său, poetul A. N. Maikov, amintește de „un roman mare” pe care l-a gândit încă la ocnă, apoi despre „opera fundamentală” ce-l preocupă, dar e nevoit s-o amâne „pentru a nu strica ideea din prea mare pripă”. Tot aici îi comunică, încântat și amuzat, că scrie „un roman comic”, transformat de fapt dintr-o comedie pe care o începuse. În aproape toate

scrisorile din 1856 revine stăruitor asupra intenției de a scrie până în septembrie un nou roman „mai bun decât *Oameni sărmani*” (idem, 171). „Principalul e că lucrez fără răgaz la romanul meu și e singura mea satisfacție. Numai așa sper să-mi fac un nume și să atrag atenția asupra mea” (idem, 184). Și câteva luni mai târziu: „Am abandonat orice alte preocupări (literare) ca să-mi termin romanul. Tare îmi stă la inimă” (idem, 222). Se pare că acest roman nu a mai fost terminat și e posibil ca materialul elaborat să fi fost folosit de autor pentru alte opere (manuscrisul nu s-a păstrat). Judecând după scrisorile de la sfârșitul anului 1857 și începutul lui 1858, Dostoievski era absorbit de un alt roman, legat de problemele arzătoare ale contemporaneității. Dar și acesta a rămas în suspensie: „Mi-am amânat romanul până la întoarcerea în Rusia. Altceva ce puteam să fac? În el apare o idee destul de fericită, și un caracter nou... cred că un asemenea caracter este acum de mare actualitate în Rusia, în viața reală, mai cu seamă în momentul de față, judecând după mișcarea vremii și după ideile de care toată lumea e pasionată...” (idem, 236).

Avea o permanentă sete de a cunoaște pulsul vremii, de a fi în miezul lucrurilor și a se face ecoul celor mai palpitante evenimente. De aceea, nu concepea să scrie „la nimereală”. („Vreau să scriu un lucru bun, dar îmi lipsesc anumite date, pe care ar trebui să le culeg personal în Rusia. De aceea, am lăsat deocamdată deoparte romanul meu mare.”) (idem, 241). Tot în anii aceștia continuă să-l frământe gândul de a scrie sub formă de *Amintiri* o carte despre ocnă, fără a încălca principiul narațiunii, al construcției epice, ca modalitate tradițională a romanului în forma lui clasică.

La sfârșitul lunii mai 1858, comunica lapidar fratelui său că a început să lucreze concomitent la două romane „care promit a fi pasabile (să dea Dumnezeu măcar atât!)”. Cele două lucrări anunțate sunt *Visul unchiului* și

Stepancikovo..., care readuceau în viața literară a Rusiei numele aproape cu desăvârșire uitat al lui Dostoievski, deși apariția lor a trecut aproape neobservată. Acesta a fost deocamdată bilanțul unor febrile căutări și proiecte pe care le atestă scrisorile lui Dostoievski din perioada Semipalatinskului. Nu există nici un temei de a socoti această perioadă drept cea mai semnificativă și rodnică sub aspectul virtualității, așa cum conchide P. Sakulin pe baza unei minuțioase statistici a tuturor notațiilor fugare cu privire la noi teme, subiecte, idei sau personaje (P. N. Sakulin, *Al doilea început*, în ed. cit. *Scrisori*, vol. I, p. 545). Ele mărturisesc mai curând neliniștea scriitorului aflat la răspântie între trecut și viitor, decât momentul de cristalizare a concepțiilor sale artistice din care „se vor trage rădăcinile" tuturor capodoperelor sale de mai târziu.

În comentariile la fiecare titlu în parte, se vor menționa, în limita surselor bibliografice ce ne-au stat la dispoziție, acele ediții care au avut o largă răspândire în diferite țări, fiind consacrate prin calitatea traducerii, deoarece, după cum semnalează numeroși biografi și comentatori ai lui Dostoievski, multe opere au circulat în versiuni improvizate, foarte aproximative sau total defectuoase, și, ca atare, nu figurează în nici o sursă autorizată, de notorietate științifică.

CUPRINS

NOPȚI ALBE.....3
Roman sentimental.....3
Din amintirile unui visător.....3
Întâia noapte.....4
A doua noapte.....16
Povestea Nastenkăi.....31
A treia noapte.....41
A patra noapte.....49
Dimineața.....59
NOTE și COMENTARII.....63
NETOȘKA NEZVANOVA.....82
I.....83
II.....109
III.....132
IV.....156
V.....169
VI.....213
VII.....236
NOTE și COMENTARII.....280
MICUL EROU.....298
Din memoriile unui necunoscut.....298
NOTE și COMENTARII.....343
VISUL UNCHIULUI.....352

Din cronica orașului Mordasov....352
CAPITOLUL I....353
CAPITOLUL II....359
CAPITOLUL III....364
CAPITOLUL IV....375
CAPITOLUL V....389
CAPITOLUL VI....404
CAPITOLUL VII....414
CAPITOLUL VIII....423
CAPITOLUL IX....434
CAPITOLUL X....447
CAPITOLUL XI....456
CAPITOLUL XII....466
CAPITOLUL XIII....475
CAPITOLUL XIV....489
CAPITOLUL XV....497
NOTE și COMENTARII....512
STEPANCIKOVO ȘI LOCUITORII SĂI....526
Din însemnările unui necunoscut....526
Partea întâi....527
I. Introducere....527
II. Domnul Bahceev....548
III. Unchiul....564
IV. La ceai....579
V. Ejevikin....590
VI. Despre taurul cel alb și mujicul din Komarinsk....603
VII. Foma Fomici....611

VIII. Declarația de dragoste.....627
IX. Excelența-voastră.....634
X. Mizincikov.....649
XI. Marea nedumerire.....663
XII. Catastrofa.....676
Partea a doua și ultima.....684
I. Urmărirea.....684
II. Noutățile.....699
III. Onomastica lui Iliușa.....703
IV. Izgonirea.....713
V. Foma Fomici făurește fericirea tuturor.....724
VI. Încheiere.....741
NOTE și COMENTARII.....757
PREZENTĂRI ȘI COMENTARII, DATE BIBLIOGRAFICE, NOTE EXPLICATIVE.....779
de Tamara Gane.....779

Redactor responsabil: MARIA BISTRIȚEANU
Tehnoredactor: AUREL BUCUR

Dat la cules 30.05.1966. Bun de tipar 10.10.1966. Apărut 1966. Tiraj 15.180. Broșate 12.090. Legate 3.090. Hârtie tipar înalt B. satinat de 63 g/m^2. Format 540×840/16. Coli ed. 40,13. Coli tipar 39. Planșe ofset 1. A. nr. 10. C.Z. pentru bibliotecile mari 8S. C.Z. pentru bibliotecile mici 8S-O=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60.350
la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”,
Piața Scînteii nr. 1 București
Republica Socialistă România

[i] NOPȚI ALBE

Publicat în revista *Otecestvennîie zapiski* din decembrie 1848 (în aceeași lună, deci, cu partea a 2-a a „povestirii umoristice” *Nevasta altuia și un soț sub pat*), romanul *Nopți albe*, concentrat la evocarea unui singur episod din viața a doi eroi singulari, purta o dedicație închinată poetului A. N. Pleșceev, un vistător-protestatar, tovarăș de idei al lui Dostoievski.

„Una din cele mai poetice opere din câte are literatura rusă”, cum s-a scris la apariția acestui „roman sentimental”, este o formulă care îi definește numai în parte profilul, fără a-i surprinde substanța ideatică, cuprinsă într-un bogat subtext. De altfel, autoarea acestei aserțiuni, Evghenia Tur, aprecia noua creație a tânărului prozator exclusiv sub aspectul farmecului ei inedit, relevând totodată neverosimilul întregii fabulații „care aduce mai mult a basm, nefiind cu nimic legată de realitate”. Mai mult decât atât, cu rigurozitate de moralist, i se reproșează lui Dostoievski ideea năstrușnică de a fi născocit o aventură atât de puțin plauzibilă „la care e greu de presupus că s-ar putea preta vreo fată cinstită” - anume „să petreacă nopți albe, hoinărind pe străzile Petersburgului cu un tânăr necunoscut”. O atare judecată de valoare simplifică până la anihilare substanța artistică a unei opere, aplatizând-o și reducând-o la simpla copie, mai fidelă sau mai puțin fidelă, a realității, deplasând discuția în afara sferei esteticului.

Emoționanta spovedanie a unui visător animat de nobile sentimente (căci este un roman prin definiție, de tip „confesional”) nu putea să nu fie însă pe placul publicului cititor. Și mult timp după aceea, imaginea scriitorului „tragic”, înzestrat cu „un talent cumplit” (Mihailovski) se însoțea cu cealaltă fațetă, suavă și diafană, pe care opinia publică o descifra la autorul

Nopților albe. În schimb, critica vremii, ca și comentatorii de mai târziu, i-au acordat o foarte mică atenție, atât de bizară și disonantă apărea această operă în peisajul de ansamblu al literaturii ruse, cu orientarea netă pe făgașul realismului critic și cu o problematică fățiș socială. E adevărat, foarte curând (în noaptea de 22 spre 23 aprilie 1849), intervenise catastrofa arestării, urmată de proces și condamnare, când numele lui Dostoievski nu mai putea fi amintit în presă, iar câteva recenzii apărute anterior subliniau nota „sentimentală" a romanului „relevată, de altfel, și de autor în subtitlu). Scriitorul precizează că este vorba de „amintirile unui visător", delimitând astfel sfera observației sale la o categorie de oameni care îl preocupa în mod constant, fiind înrudită cu propria lui structură sufletească. În ciclul de foiletoane, publicate sub titlul generic *Letopisețul Petersburgului* (1817), Dostoievski încerca să găsească o motivare socială a acestui tip uman: „un fel de făptură stranie și hibridă, denumită *visător* (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, pp. 29-30).

Se știe că această operă a fost concepută și scrisă în perioada când scriitorul aderase, scurtă vreme, la „aripa de stânga" a cercului Petrașevski - fracțiunea radicaliștilor Speșnev-Durov. Cum se poate împăca această orientare, fie chiar și spontan-entuziastă, cu ipoteza (formulată de către P. V. Annenkov ca o certitudine) că Dostoievski își afirma aici profesiunea de credință în favoarea „artei pentru artă" și că noul său roman n-ar fi decât o transfigurare a personajului Ordînov din *Gazda* într-o nouă ipostază a eroului-visător? Era, într-o anumită măsură, explicabilă această prognoză, dată fiind atmosfera încordată din acel an al exploziilor revoluționare (1848), starea de spirit combativă în dezbaterea unor probleme de stringentă actualitate. Ideile lui Bielinski, care învestea literatura cu înalta misiune de armă pentru

înfăptuirea idealurilor superioare ale societății, prinseseră rădăcini puternice în conștiința păturilor progresiste din Rusia și orice abatere era socotită drept o încălcare a imperativelor epocii și ale istoriei. Dostoievski însă se angajase „într-o bătălie” cu întreaga literatură rusă, și tocmai el, scriitor prin definiție tendențios și chiar tezist în tot ce a creat, calificase drept „utilitariste” tezele lui Bielinski, iar mai târziu și ale urmașilor acestuia din pleiada democraților-revoluționari. Era, desigur, la mijloc și animozitatea reciprocă, dar și o optică diferită în aprecierea și raportarea fenomenului artistic la problemele imediate ale realității.

Iată ce-i scria Dostoievski lui Turgheniev în legătură cu povestirea acestuia *Fantomele* (scrisoarea din 23 decembrie 1863): „Socotiți că *Fantomele* nu sunt de actualitate. Dimpotrivă. Lipsa de talent, care timp de șase ani de-a rândul nu făcuse decât să imite pe maeștri, a dus la o asemenea banalizare a tot ce era pozitiv și valabil, încât o operă cu adevărat poetică este binevenită și va stârni, desigur, interes și satisfacție (...) Un utilitarism îngust - iată ce pretind ei (este vorba de „nihiliști”, cum îi numea Dostoievski pe democrații-revoluționari - *n.n.*). Puteți să le scrieți opera cea mai poetică și ei o vor respinge, preferind una în care se descrie că cineva a fost biciuit ș.a.m.d. Adevărul poetic se consideră drept o bizarerie. Se cere exclusiv copierea faptului nud, a faptului real. Proza noastră a devenit lamentabilă. Partea sănătoasă a societății, care abia acum se trezește la viață, este dornică de acte îndrăznețe în domeniul artei. Iar *Fantomele* dvs. reprezintă un act destul de cutezător și vor constitui un model excelent (pentru noi toți)... Forma *Fantomelor* îi va nedumeri pe toți. Dar latura lor reală este în măsură să satisfacă orice nedumerire (exceptând, poate, nedumerirea proștilor și a celor care, în afară de propaganda lor, *nu doresc* să

înțeleagă nimic... Principalul e să surprindă și latura reală. După părerea mea, în *Fantome*... elementul real există cu prisosință... Forma *Fantomelor* este admirabilă... Rămâne o întrebare: dacă fantasticul are dreptul la existență în artă?... Dacă se poate critica ceva în *Fantome* e că *nu sunt îndeajuns de fantastice*... Ar fi trebuit și mai multă îndrăzneală (...) Nu, ideea *Fantomelor* este actuală și asemenea opere fantastice sunt cât se poate de pozitive (*Scrisori*, I, 343-44).

Definindu-și maniera artistică prin formula foarte personală de „*realism fantastic*", Dostoievski respingea nu numai canoanele estetice consacrate, dar și terminologia uzuală a teoriei și criticii literare. Impulsul îi venea din experiența școlii romantice, din al cărei izvor s-a alimentat de timpuriu. La vârsta de 18 ani, sub înrâurirea lui Schelling, scria fratelui său mai mare: „Observă că poetul în elanul inspirației îl descifrează pe Dumnezeu, prin urmare el împlinește misiunea filozofiei. Așadar, extazul poetic este, în fond, o revelație filozofică" (idem, 50-51). Iar doi ani mai târziu, exprimându-și admirația față de literatura romantică, îi cita alături de Schiller, Hoffmann, Hugo (pe atunci nu recepta încă poezia lui Byron, socotindu-l răzvrătit și ateu) și pe Corneille, și pe Shakespeare: „Îți dai seama oare că prin caracterele sale gigantice, prin acel *suflu al romantismului* (cursive în textul original - *n.n.)*, el (Corneille - *n.n.*) aproape că îl egalează pe Shakespeare" (idem, 59). Având o viziune atât de largă și de nuanțată a fenomenului artistic, este de mirare că vorbea de aplatizarea literaturii și de „utilitarism" fără a lua în considerație sensul fundamental al concepțiilor lui Bielinski, care vedea în romantism o treaptă progresivă și necesară în evoluția ascendentă a artei universale. Fără „elementele" romantismului, scria Bielinski „*în vremea noastră nu poate exista* nici un fel de poezie... Solul din care

încolțește romantismul nu este nici istoria, nici viața reală, nici natura, și nici lumea exterioară, ci acel tainic laborator al sufletului omenesc, unde germinează și răsar impalpabile toate senzațiile și sentimentele, de unde izvorăsc fără încetare întrebări privind viața universului și problema eternității, a morții și a nemuririi, a destinului personal al omului, întrebări care încearcă să dezlege tainele iubirii, ale fericirii și suferinței" (*Opere complete*, ed. rusă, 1954, V, p. 548). O asemenea interpretare coincidea într-un anume plan cu principiile artei dostoievskiene.

În opera lui Dostoievski, *visul*, această aptitudine a omului de a-și făuri o lume a lui aparte, o lume fantomatică și ideală, nu reprezintă numai un refugiu iluzoriu din banalitatea ucigătoare a vieții, un protest pasiv împotriva realității, așa cum la începutul veacului trecut demonstra cunoscutul apologet al fantasticului în literatură, scriitorul francez Charles Nodier (1780-1844) în lucrările sale programatice *Despre fantastic în literatură* și *Despre unele fenomene ale visului*. Pentru Dostoievski, *visul* se constituie ca o dimensiune psihologică, o componentă organică a sufletului omenesc, proprie indivizilor inadaptabili și acționând ca un „catalizator" în mecanismul reacțiilor lui față de mediul dinafară. Se afirmă într-un consens unanim, și pe bună dreptate, că un asemenea tip uman este cu deosebire caracteristic pentru Rusia deceniului al 5-lea, când în literatură apare o nouă varietate a așa-numitei categorii a „oamenilor de prisos", pe care Herzen îi denumise „giganți în gândire și pigmei în acțiune".

Dar „visătorul" lui Dostoievski, generat și el de aceeași epocă, purtând și el pecetea frământărilor sterile pe care Turgheniev le consemnase în *Jurnalul unui om de prisos*, se diferențiază net de această „familie spirituală". Nu aderă la nici un cerc, nu aparține nici unei tabere, iar în cei opt ani de când

locuiește la Petersburg n-a reușit să lege „aproape nici o cunoștință”. În schimb, străbătând zilnic „fundăturile capitalei unde se aciuiază lumea celor „dezmoșteniți” - sărăcimea periferiilor - el a ajuns să cunoască la rând „toate casele”, cu care întreține stranii dialoguri, de parcă ar fi niște ființe vii, fiecare cu trăsăturile ei distincte, cu bucuriile și amărăciunile ei. Procedeul acesta al personificării și individualizării obiectelor (pe care îl vom reîntâlni în capodopere ca *Idiotul, Crimă și pedeapsă, Frații Karamazov*, nu este o simplă fantezie gratuită sau artificiu menit să se substituie universului uman, ci constituie o componentă a psihologiei personajului, cu funcție de simbol. De altfel, este evident sensul simbolic al acestei opere atât de originale, pe care contemporanii au receptat-o ca pe o creație plină de farmec, dar desuetă, a fanteziei, fără a-i căuta semnificațiile ascunse. Chiar și Dobroliubov, în studiul său substanțial *Oameni năpăstuiți*, publicat în 1861, cu puțin înainte de moarte, stabilind categorii tipologice în opera lui Dostoievski (până la *Umiliți și obidiți* inclusiv) trece sub tăcere acest roman al „visărilor fantastice”. În perioada aceea zbuciumată a situației revoluționare, când viața reclama întâi de toate „oameni de acțiune”, personajul dostoievskian părea mult prea anacronic. Geniul lui Dostoievski, însă, chiar și în acele opere care se plămădeau pe urmele proaspete *ale faptului imediat din realitatea curentă*, opere sugerate de *evenimentul zilei* (cum ar fi *Demonii* sau *Idiotul*, de pildă) s-a ridicat întotdeauna peste ceea ce era trecător, supus caducității, proiectându-se în mari și neperisabile generalizări. O asemenea sinteză generalizatoare este și tipul visătorului, al vizionarului din *Nopți albe*. Nu se cuvine neglijat faptul că tema ca atare, l-a urmărit și mai târziu, deoarece în 1876 intenționa să scrie un roman cu acest titlu - *Vizionarul*.

Compoziţional, romanul *Nopţi albe* este construit dintr-o succesiune de dialoguri, sau, mai exact, din câteva monologuri pe care enigmaticul visător le rosteşte în faţa întâmplătoarei sale confidente. Încadrate fiind între o scurtă introducere şi o la fel de rapidă încheiere, aceste confesiuni lirice monologate fixează un episod emoţionant din viaţa celor doi eroi. În coordonatele timpului, strania lor idilă se desfăşoară numai în „patru nopţi albe" petersburgheze şi „o dimineaţă mohorâtă". Locul întâlnirii - acelaşi, neschimbat, undeva pe cheiul unui canal periferic al Nevei.

Elementul epic propriu-zis, ceea ce numim „expunere narativă", adică acea calmă şi curgătoare narare a faptelor şi întâmplărilor din care se încheagă subiectul, acţiunea, conflictele, până la deznodământ - lipseşte aici aproape cu desăvârşire. Este firesc ca într-o operă de tip confesional să predomine filonul liric, efuziunea directă, deşi aceasta va fi trăsătura definitorie şi în capodoperele sale de maturitate, unde tehnica, pe care am putea-o denumi „explozivă", îşi atinge apogeul. Este acea explozie ce se produce prin concentrarea maximă a sentimentelor, a pasiunilor incandescente, care domină timpul şi spaţiul, ducând la „catastrofa finală", după expresia preferată a lui Dostoievski. Catastrofa echivalează cu atoteliberatorul *katharsis*, ca în tragedia antică greacă, chiar dacă purificarea implică cele mai monstruoase pervertiri, crime, sinucideri, prăbuşirea în hău sau înălţarea prin pocăinţă. Observam că în nicio operă din prima etapă a creaţiei nu există asemenea „catastrofe finale". Soluţia este fie împăcarea cu destinul, resemnarea (Devuşkin, vistătorul din *Nopţi albe*), fie alienarea omului în lupta inegală cu forţele ostile, atingând limitele nebuniei (Goliadkin, Vasea Şumkov, Efimov) - în fond, tot o catastrofă, după cum o califică textual chiar autorul în

Netoșka Nezvanova.

Romanul *Nopți albe*, fără a sugera catastrofe ireversibile, este drama singurătății, drama omului însingurat, care fuge de proza și mediocritatea vieții, căutând refugiu într-o lume de năluciri, de fantome, făurită de imaginația lui aprinsă. Dacă disociem în elementele ei componente formula pe care o propune, obținem acea permanentă polaritate a extremelor care se resping, veșnicul zigzag dostoievskian, aceeași ambivalență a criteriilor, incompatibilă cu armonia deplină, absolută, spre care aspiră eroul. Pe de o parte, viața pe care o duce este „un amestec de ceva pur fantastic, ceva înflăcărat și ideal" - o formulă romantică, deci, care se situează dincolo de datele realității. Pe de altă parte, și „de ceva foarte-foarte prozaic, plat și banal, ca să nu spun de-a dreptul trivial" - așadar, imixtiunea inevitabilă a realității brutale, căci viața pe care o visează eroul „poate fi numai într-o țară neștiută de peste mări și țări, nu la noi, nu în epoca noastră atât de serioasă, mult prea serioasă". Din nou, deci, antiteza romantică confruntată cu o teză lucidă, realistă.

O întâmplare cu totul neprevăzută și puțin plauzibilă (de unde și suspiciunea unor critici, nu lipsită de o aplatizantă naivitate, ca aceea a Evgheniei Tur, preluată integral în argumentarea lui Serge Persky, care se îndoiește că o fată onestă ca Nastenka ar putea consimți să hoinărească noaptea cu un necunoscut - cf. monografia cit., p. 57) - o întâmplare ieșită din comun îl face să întâlnească pe aceea care va deveni eroina visurilor sale, niciodată împlinite. Episodul întâlnirii lor romanțioase - mai bine zis, al celor patru întâlniri, întrerupte de scurte „interludii", din care aflăm de chinuitoare și febrile așteptări în preajma unei noi revederi, ce sfâșie sufletul eroului nostru - se încheie cu nelipsitul epilog - scrisoarea Nastenkăi anunțându-i căsătoria ei cu logodnicul mult

așteptat. Un episod emoționant, în care se întrețes accente de melancolie cu zâmbetul împăcat al sacrificiului dragostei pure. Subiectul, intriga în sine, nu este decât un pretext literar, pentru a contura figura visătorului care „nu este propriu-zis om, ci, cum să spun, un fel de ființă hibridă”. Încă în 1847 (în *Letopisețul Petersburgului*), Dostoievski îl definea ca pe un tip cu o structură spirituală profund dramatică: „Este un coșmar petersburghez, o întrupare a păcatului, este o tragedie, tainică, tăcută, sumbră și cumplită, cu toate grozăviile, cu toate inerentele catastrofe...” (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, p. 30). Acest tip, abia schițat în figura lui Ordînov (din *Gazda*) va evolua ulterior, ca unul din laitmotivele dostoievskiene, peregrinând în *Visul unchiului* (nefericitul învățător Vasea, admirator al lui Shakespeare, convins de talentul său de poet nerecunoscut, smuls brutal din viață de o moarte prematură), apoi în figura omului modern, a intelectualului obsedat de căutarea unui adevăr nou din *Crimă și pedeapsă* (Raskolnikov, cu falsa lui teorie și experiment criminal). O transfigurare purificată este Mîșkin (cu predica dreptății și a sublimului etic). În sfârșit, alți gânditori-vizionari cu psihologia inversată, precum Stavroghin (în tinerețe) sau Kirillov, alegând moartea pentru triumful ideii (*Demonii*) sau Versilov (din *Adolescentul*) cu monoloagele lui despre cultura viitorului, până la sinteza cea mai complexă a vizionarului răzvrătit - Ivan Karamazov.

Vizionarul din *Nopți albe* are „o inimă pură”, pentru a nu folosi termenul de „slabă”, puritatea fiind o dominantă a lui, care estompează slăbiciunea voinței. Aflând „povestea Nastenkăi”, visătoare și ea, dar nu mai puțin înzestrată cu simț practic, care o aduce mereu pe pământ, generozitatea eroului nostru nu cunoaște margini. La fel ca și Devușkin, dar fără

naivitatea dezarmantă a acestuia, el renunță la propria fericire, la dragostea atât de poetic înfiripată între cei doi tineri în timpul plimbărilor pe cheiul singuratic. Lucida Nastenka, cu tot romantismul ei visător, trăiește și ea o dramă în microcosmosul ei, dar pe planuri mai concrete. Ea luptă cu destinul și obține fericirea râvnită - întoarcerea logodnicului, bănuit de trădare, păstrând totuși „în suflet poate mai mult decât dragoste" pentru generosul ei salvator. „O, Doamne! Dacă v-aș putea iubi pe amândoi deodată!" este veșnica formulă dostoievskiană a dualității sentimentelor, după cum: „O, dacă dumneata ai fi el!" sau „O, dacă el ar fi dumneata!" sugerează aceeași dilemă a omului, care întotdeauna este el însuși, dar și *un altul* (o întâlnim la Goliadkin din *Dublul*, la Verhovenski și Kirillov din *Demonii*, la Ivan Karamazov în fantasticul lui dialog cu diavolul).

Sub aparența unui episod sentimental, și, în ultima analiză, banal (dacă nu era învăluit în farmecul unei poezii inedite), Dostoievski ridică câteva probleme fundamentale care îl frământau. Fără a încerca analogii care nu se reduc numai la colindarea „fundăturilor" Petersburgului, când scriitorul își acumula datele observației privind lumea „oamenilor mărunți", a celor „umiliți și obidiți", intelectualul solitar, care fuge de lume și de „lumina zilei", apare în postura unui om ciudat (revine stăruitor în roman epitetul de „ciudat", „straniu", „bizar"). El nu are „o biografie" și numai în treacăt se amintește de „obligațiile de serviciu", de „ocupațiile" cotidiene, care îi asigură o existență mizeră, dar atât de bogată, „prin viața lui cu totul neobișnuită" - o viață „urzită din umbre și păreri". Suprapunerea acestor două planuri - real și imaginar - este permanentă. De ce a ajuns el „nedezlipit de bârlogul său ca un melc, sau semănând cel puțin în această privință cu acel interesant soi de vietate care este și făptură, și casă la

un loc, și care se numește broască țestoasă”? Pentru a-i explica Nastenkăi psihologia unui asemenea „individ ridicol”, el imaginează vizita unui om de societate în prezența căruia se simte atât de stingherit (*A doua noapte*), deși crede că nici el „nu e străin de bunele maniere ale lumii mondene”, că ar putea și el să pălăvrăgească „despre farmecele sexului frumos” etc. etc. Episodul se termină cu presupusele „hohote de râs” de la care nu se poate abține vizitatorul nepoftit, de cum părăsește odăița poetului visător. Asemenea situații umilitoare le-a trăit și Dostoievski, și evocarea lor nu e lipsită de tâlc. „Cavalerul tristei figuri” ni se înfățișează în drama acestui bizar personaj dostoievskian. La fel de bizar și neîndemânatic era considerat și scriitorul-plebeu în societatea aristocratică de literați pe care o frecventase scurtă vreme în tinerețe. Cei pe care îi admirase (în special Turgheniev) și de care se credea apreciat („Turgheniev e îndrăgostit de mine... Ce om! Prințul Sollogub îmi caută prietenia...” etc.), i-au jucat o farsă, care îl dezgustase pentru totdeauna de societatea „mondenă” (după cum relatează biografii lui Dostoievski, era în preajma aderării sale la cercul Petrașevski - pe la sfârșitul anului 1846). La una din fastuoasele recepții ale familiei Panaev (literat și coeditor, împreună cu Nekrasov, al revistei *Sovremennik*, începând din 1847), Dostoievski se prezentase, timid și agitat, nesimțindu-se în apele lui în lumina orbitoare a lampioanelor, într-un salon feeric cu pereții acoperiți de oglinzi.

Era mereu luat peste picior de Annenkov, de Sollogub și Turgheniev, care născociseră tot felul de legende și anecdote amuzante pentru a-i tempera orgoliul literar și a-i estompa gloria răsunătoare, repurtată cu *Oameni sărmani*. În seara aceea funestă, glumele s-au întețit în așa măsură, încât Dostoievski, încercând să riposteze destul de agresiv, până la urmă

își pierde cunoștința, căzând într-un leșin greu. Cei de față au interpretat, cu aceeași malițiozitate, leșinul drept un efect al presupusei lui pasiuni (de care îl tachinau mereu) pentru frumoasa soție a lui Panaev, considerată pe atunci „o stea” - cuceritoare de inimi - în societatea mondenă a Petersburgului. Se insinua, de asemenea, că adevărata cauză a leșinului ar fi fost tânăra „cu plete blonde”, care îi fusese prezentată lui Dostoievski în aceeași seară. Fapt este că a fost ticluit un pamflet usturător (compus, probabil, de Turgheniev, deși Dostoievski îl bănuia ca autor pe Nekrasov), intitulat *Cavalerul tristei figuri*, și, chipurile, adresat ca mesaj tânărului scriitor de către Bielinski. Gluma întrecea orice măsură. Era luat în derâdere eșecul suferit cu *Dublul*, se vorbea despre gloria efemeră a tânărului literat care „roșește ca un boboc de trandafir” în mijlocul „unei societăți alese de persoane princiare”, de leșinul lui în fața „frumuseții cu plete blonde” care l-a orbit, și multe altele de acest fel. Jignirea era cu atât mai mare, cu cât „leșinul” a fost de fapt o criză de epilepsie (afirmație bazată pe relatările doctorului S. D. Ianovski). Această cruntă încercare, în aparență nevinovată, va lăsa o amprentă puternică asupra psihologiei și operei lui Dostoievski. O vom găsi pregnant ilustrată în reflecțiile muzicantului B. (*Netoșka Nezvanova*) despre talentul artistului, care trebuie menajat, cultivat, disprețul fiindu-i uneori fatal („...tu vei rămâne singur, iar ei vor fi mulți și te vor sfârteca și te vor străpunge cu acele lor veninoase”).

Eroul *Nopților albe* e și el un poet care nu îndrăznește „să-și încredințeze tiparului stihurile”, și totuși, un poet *„pentru că el însuși este meșterul-faur al vieții sale, pe care o creează singur, clipă de clipă, și mereu în alte forme, după vrerea inimii și bunul său plac*”(*n.s.*). Aceste cuvinte semnificative nu sunt fără adresă. Ele conțin o polemică ascunsă cu adversarii

literari, în frunte cu Annenkov, care demonstrau inutilitatea unor opere ca *Dublul* sau *Gazda*, socotindu-l pe Dostoievski un visător, desprins de problemele concrete ale vieții, un tributar al „artei pentru artă”. În tot subtextul romanului se dezbate problema raportului între *real* și *ideal*, a contradicției dintre *vis* și *realitate*.

Se știe că în ultima etapă a activității, ca teoretician al „școlii naturale”, Bielinski demonstra primatul realității, subliniind inconsistența și chiar caracterul nociv al reveriilor deșarte: „Ce este visul? se întreba criticul democrat-revoluționar. O fantomă, formă fără conținut, un produs al imaginației dezechilibrate, bolnăvicioase... («liniștea *bolnăvicioasei* sale fantezii... visătorul nostru... adoarme în voia spiritului său *bolnav*, zguduit de extaz...», citim la Dostoievski în textul romanului - *n.n.*). Veacul nostru, continuă Bielinski, este un dușman al visului, al înclinației spre visare, și tocmai de aceea este un veac măreț! Reveria în veacul al XIX-lea e la fel de ridicolă, dulceagă și banală ca și sentimentalismul («...în timp ce atât de tristă, atât de monotonă, monotonă până la banalitate, este sperioasa fantezie, sclava umbrei, a ideii...», reflectează eroul din *Nopți albe*). *Realitatea* (își dezvoltă mai departe tezele criticul) - iată parola și lozinca veacului nostru, realitatea în toate domeniile ei: în crez, în știință, în artă, în viață. Fiind un veac viguros, un veac al fermității cutezătoare, el nu tolerează nimic fals, nimic contrafăcut, slab, destrămat, și acceptă numai ce-i puternic și echilibrat, tot ce-i viu și palpabil («...în vremea noastră atât de *cumpănită*, mult prea *serioasă* și *cumpănită*», este «*o crimă și un păcat*» să te lași pradă unor «*reverii deșarte și sterile*», citim în *Nopți albe*, și mai departe: «încep să cred... că am pierdut demult orice măsură, orice senzație a concretului, *că nu mai am simțul realității*» și solitarul visător ar vrea să creadă că

viața lui «de fantome... nu-i doar un miraj, doar o biată amăgire a imaginației exaltate, ci că *toate există aievea, sunt reale, palpabile, vii*»), Până și cea mai mărginită, cea mai banală realitate, conchide Bielinski, este preferabilă unei vieți irosite în visare" (*Opere complete*, ed. rusă, 1953, voi. III, pp. 258, 432). Și în altă parte: „Oricât de fermecător ar fi universul lăuntric al omului, fără o împlinire exterioară, el rămâne doar o lume de fantome, de miraje, o lume a deșertăciunii, o lume de vis..." (idem, ed. 1956, voi. XI, p. 442).

În „patetica spovedanie" a visătorului (cum o numește însuși eroul) se exprimă regretul de a nu fi trăit *„o viață reală... o viață adevărată*" oricât de *„jalnică și meschină*" ar fi, deoarece, mărturisește el Nastenkăi „...cât de copleșitoare e durerea de a rămâne singur... fără să ai ce regreta măcar... pentru că tot ce-ai pierdut n-a însemnat nimic, nimic decât un zero stupid și gol, decât un vis!" (*A doua noapte*).

Urmărind cu atenție aceste raționamente și minuțioasa disecție anatomică a sufletului unui visător-vizionar, surprindem o uimitoare corespondență nu numai cu unele teze, dar și cu terminologia folosită de Bielinski. Este izbitoare parafrazarea acelorași idei, a acelorași expresii. Faptul acesta a dus la concluzia că romanul *Nopți albe* ar fi o ilustrare tezistă a concepțiilor marelui critic contemporan cu Dostoievski, un fel de „paralelism artistic" (cf. V. I. Kirpotin, monografia cit., p. 338). Același autor descifrează în pasionanta diatribă a eroului dovada unei atitudini negative a lui Dostoievski față de acest tip uman, afirmând că scriitorul înfierează „visarea deșartă și sterilă", îl denunță pe visător, „îl condamnă *cu indignare*, cu dezgust (*s.n.*), încercând să-l îndemne la un protest activ" (idem, p. 298). Chiar dacă am încerca să desprindem din contextul de ansamblu al spovedaniei

eroului argumentele *contra*, și încă nu am putea ajunge la această concluzie, decât făcând abstracție de „rolul uriaș pe care îl are polifonismul în romanele lui Dostoievski, ca fiind trăsătura esențială și cea mai caracteristică a romanului său”, tocmai acea trăsătură care ne dă posibilitatea „să definim fără greș extraordinara anatomie și semnificația de sine stătătoare a fiecărei voci, căreia Dostoievski îi dă o amploare zguduitoare și care este cu totul de neconceput la marea majoritate a scriitorilor” (A. V. Lunacearski, op. cit., p. 405). Comentând teoria „polifonismului”, fundamentată de M. M. Bahtin (*Problemele creației lui Dostoievski*, 1928), prima oară enunțată de O. Kaus (*Dostoievski și destinul său*, Berlin, 1923). Lunacearski conchide că „este într-adevăr greu să sesizezi concluziile definitive ale lui Dostoievski, dacă nu ca teoretician și publicist, în orice caz ca artist romancier” (idem, p. 415). Tocmai în aceasta rezidă esența marii arte a scriitorului rus, care a proliferat importante descoperiri estetice cu incalculabile filiații în literatura universală contemporană. Ca un adevărat „stăpân al casei” (expresia aparține lui O. Kaus), lăsându-și personajele („propriii lui copii, fiecare fiind o altă mască a sa” - punctează metaforic Lunacearski) să acționeze în voie, Dostoievski nu intervine în haosul, în învălmășeala de pasiuni și idei cu care acestea se înfruntă. Fiecare „voce” exprimă „o convingere”, reprezintă „un punct de vedere asupra lumii” (M. M. Bahtin), fiecare „demonstrează propria lui teză” (Lunacearski), fără ca autorul să-și impună punctul lui de vedere, așa cum constatăm la Balzac, de pildă, în lungile lui raționamente și deducții logice. Dar nici nu încearcă să facă „ordine” în această pluralitate, întotdeauna antagonică, așa cum, de pildă, acționează cu regularitatea unui manometru acel „principiu ordonator” în creația shakespeareană. Dostoievski,

însă, nu scapă din mână bagheta lui de mare maestru-dirijor, chemat să conducă o orchestră cu disonanțe stridente uneori, dar organic sudată în grandioasele ei acorduri din care se recompune tonalitatea melodică fundamentală. O asemenea orchestrație, oricât ar părea de paradoxal, se face auzită și în romanul-monolog *Nopți albe* (de altfel, și aici, ca pretutindeni la Dostoievski, elementul muzical este mereu invocat, conform concepției lui că o operă de artă trăiește nu atât prin semnul exterior al cuvântului, ca modalitate a descrierii sau narației, ci prin sugerarea auditivă a melodiei ei interioare, care ține deci de componentele muzicii; de aceea, cititorul, parcurgând paginile unei opere literare, trebuie întâi de toate „*s-o audă*"). Rostindu-și „propriul său verdict", acest intelectual reflexiv și analist subtil apare într-o postură dublă - de *acuzat* și *acuzator*. În perspectiva unei fericiri reale, obișnuite, alături de ființa iubită (este evidentă confruntarea cu destinul tragic al lui Evgheni din *Călărețul de aramă* de Pușkin), el e gata să renege tot ce plăsmuise în „visurile lui fantastice", în „nopțile lui fantastice". Dar coborârea bruscă a tonului până la o banalitate aproape penibilă, în scena când Nastenka consimte să-i devină soție (*A patra noapte*), nu lasă nici un dubiu asupra adevăratului mesaj al operei. Iată de ce, apariția neașteptată a „logodnicului", care schimbă cursul evenimentelor, este aproape salvatoare, fiind, desigur, una din acele mișcări ale baghetei genialului dirijor, menită să sugereze sensul încifrat în această originală operă. Eroul său nu cade doborât precum pictorul-visător Piskariov din *Nevski-Prospekt* al lui Gogol, la cea dintâi lovitură a soartei. El nu-și pune capăt zilelor ca acesta, și nici nu ajunge la degradarea totală, culminând cu nebunia și sinuciderea, asemenea muzicantului Efimov din *Netoșka Nezvanova*. Ideea redresării prin sacrificiu și abnegație, acel *katharsis* purificator prin suferință,

rămâne dominantă. „Doamne! O clipă doar! O întreagă clipă de încântare sublimă... Oare nu e de ajuns chiar și pentru o viață de om?...” răsună în tonalități majore ultimul acord al acestui admirabil poem în proză. Astfel, tragismul destinului său se înscrie în categoria estetică a „sublimului” și pare mai puțin plauzibilă părerea cum că „...finalul trist și elegiac al *Nopților albe* este determinat de concluzia că «a trăi cufundat în visuri nu mai e cu putință»“ (L. Rosenblum, prefața la culegerea *Nuvele și Povestiri* de F. M. Dostoievski, Moscova, 1956, vol. I, p. XII).

Romanul sugerează mai curând o polemică voalată împotriva tezelor lui Bielinski cu privire la vis și realitate (de aceea sunt atât de imperceptibile, difuze, granițele dintre *real* și *imaginar* în viziunea eroului dostoievskian), anticipând, totodată, modalitatea artistică a pasionantelor dispute în controversă, ce se declanșează ca o descărcare electrică în conștiința anxioasă a eroilor - niciodată împăcați cu ei înșiși - care populează universul dostoievskian. În pofida faptului că în *Nopți albe* acționează (de fapt, reflectează) un singur personaj, romanul are un caracter „polifonic” - aici încep, în fond, acele „fanatice” dispute care „niciodată nu au un sfârșit” (O. Kaus) și nu duc la triumful nici unuia din punctele de vedere („La el, niciodată nimeni nu iese învingător”, constată cu pătrundere Lunacearski). Nu este greu să identificăm în acest procedeu elementele formulei hegeliene „teză-antiteză-sinteză”. Poate că tocmai de aceea, eroul vorbește „*ca din carte*” (expresia se repetă de câteva ori), lucru pe care i-l reproșează o ființă atât de spontană ca Nastenka. Cuprins de extaz (starea naturală a eroilor dostoievskieni), el nu-și deapănă numai amintirile, reveriile, el demonstrează, pledează, este angajat într-o „dispută” cu propriile teze emise. În acest sens, acum aproape un veac, criticul rus S. A. Andreevski

făcea o remarcă sugestivă: „Dostoievski se dovedește a fi un dialectician atât de subtil, încât uneori e greu să spui unde este mai convingător: acolo unde combate propria sa teorie, sau acolo unde o preconizează și o apără“ (după *Istoria literaturii ruse* de Ovseaniko-Kulikovski, vol. cit., p. 286). Caracterizarea se aplică întocmai și eroului din *Nopți albe* - operă cu *tendință*, prin definiție, dar în care „tendenționalismul” lui Dostoievski este dominat de o uriașă capacitate de detașare, de obiectivizare, proprie genialului scriitor: „ca nimeni altul capabil să intre în pielea altuia” (Bielinski). Tendința romanului se desprinde mai clar din pasajul în care se vorbește despre *„menirea poetului necunoscut, încununat mai târziu cu lauri*” care visează „la prietenia cu Hoffmann, la noaptea sfântului Bartolomeu”, la personajele lui Walter Scott, la momente eroice din istoria poporului rus, la destinul lui Ian Hus, la Danton și la atâtea alte figuri învăluite în aureola romantică. Prin contrast, este evocată și cealaltă soluție - „realistă” - a vieții banale și monotone pe care a ironizat-o magistral Pușkin în a sa „poveste în versuri” *Căsuța din Kolomna*. Enumerarea este semnificativă pentru concepțiile estetice ale lui Dostoievski, pentru formația sa artistică și ideologică din acea perioadă a participării la cercul Petrașevski.

În acest sens, departe de a plăti un tribut „artei pentru artă”, romanul se profilează ca o operă „programatică” în înțelesul cel mai larg al cuvântului, și tocmai de aceea solicită o mai minuțioasă sondare a semnificațiilor lui multiple. Atâtea trăsături ale „eroului solitar” vor fi revitalizate și proliferate în marile tipuri paradoxale de mai târziu. Este și Raskolnikov, cu falsa lui teorie și experiment criminal; este și Mîșkin, cu predica purității sublime, dezmințită de viață; este și Stavroghin (în tinerețe), este și Kirillov - misticul entuziast dublat de ateu - care

renunță la viață pentru triumful ideii sale; este și Versilov din *Adolescentul*, cu monoloagele lui despre o cultură a viitorului; un avatar, în sfârșit, este și Ivan Karamazov în tragica lui răzvrătire și enigmatica *Legendă a marelui Inchizitor*. Cea mai înrudită este, desigur, figura scriitorului Ivan Petrovici, personaj autobiografic din *Umiliți și obidiți*. Surprindem chiar și anume analogie de situații (procedeul laitmotivului) - rolul ingrat de mesager, care transmite rivalului misive din partea ființei pe oare o iubește. În această privință, scriitorul dovedește o genială previziune (de fapt, o remarcabilă intuire a tainelor psihicului omenesc), anticipând în *Nopți albe* întâmplări și situații prin care avea să treacă personal opt ani mai târziu.

Din scrisorile datate cu anul 1856 (perioada de la Semipalatinsk) în legătură cu prima lui căsătorie, aflăm că tânăra văduvă Maria Isaieva oscila în sentimentele ei, iar Feodor Mihailovici, procedând cu aceeași generozitate ca și personajul *Nopților albe* față de Nastenka, care tânjea după logodnicul dispărut (în cazul real - un obscur învățător, pe nume Vergunov), s-a zbătut din răsputeri spre „a le asigura fericirea”.

Cu acest prilej, se cuvine a fi semnalată o interpretare cel puțin curioasă, care multă vreme și-a găsit adepți în rândurile comentatorilor lui Dostoievski. Un cunoscut psihiatru rus, doctorul Cij, în lucrarea sa *Dostoievski-psihopatologul* (1885), tradusă în câteva limbi străine, explică abundența cazurilor morbide în opera scriitorului („peste 25% din personaje sunt alienați mintali sau dezechilibrați”), pe de o parte, prin starea lui maladivă (epilepsia sau „anxietatea epileptică”), pe de altă parte, prin puterea de observație („în viața reală, proporția alienaților este de 4 la 1000”). În lista personajelor patologice (numărând 35 de cazuri cu

halucinații și maladie avansată) figurează și eroul fără nume din *Nopțile albe*, pe care respectivul medic îl botează „Autorul”, identificându-l, deci, cu Dostoievski.

Farmecul acestei opere, evocând acea stranie luminozitate de clarobscur a „nopților albe” petersburgheze, este încă un moment care i-a asigurat durabilitatea de-a lungul deceniilor. Pentru Dostoievski a fost un climat necesar visătorului care nu trăiește cu adevărat decât în aceste „nopți albe”, ziua, cu atmosfera ei cotidiană și cu preocupările ei mărunte, fiind ucigătoare pentru un făuritor de visuri și apare întotdeauna, în scurte notații, tristă, monotonă, cu ploaie și ceață sau cu un asfințit de soare (momentul preferat în întreaga lui creație), în consonanță cu starea sufletească a eroului. Hieratismul viziunii lirice se asociază cu perceperea sensibilă a naturii umanizate, personificate (*Întâia noapte*). În ansamblu, acest scurt roman sună ca un poem în proză, amintind de *Povestirile venețiene* ale lui George Sand, pe care Dostoievski le denumise „adevărate poeme, scrise într-o formă de un farmec ireproșabil” (ed. cit. de *Opere complete*, v. XI, p. 314). De altfel, nu este lipsită de semnificație evocarea Italiei (până atunci Dostoievski nu călătorise în Apus) în primele pagini ale romanului, unde povestitorul, nimerind la marginea Petersburgului și apucând „pe drumul dintre lanuri și fânețe” se simțea „copleșit de un inexplicabil sentiment de beatitudine, ceea ce nu mi se mai întâmplase niciodată. Ca și când m-aș fi pomenit deodată undeva în Italia - atât de puternic năvălea în sufletul meu natura, uimindu-mă, împrospătând forțele inimii mele de orășean aproape bolnav, de om aproape sufocat între zidurile orașului”. În vremea aceea, el avea cultul scriitoarei franceze „...una din cele mai idealiste contemporane ale noastre din deceniile al patrulea și al cincilea. Una din

acele figuri ale veacului nostru măreț - încrezător în sine, dar în același timp și bolnav - a cărei operă este plină de idealurile cele mai nedeslușite și de cele mai irealizabile dorințe" (idem, p. 308). Cu puțin înainte de *Nopți albe*, Dostoievski tradusese nuvela romantică *Ultima Aldini*, o narațiune dintre cele mai emoționante, ca farmec poetic, din ciclul „povestirilor venețiene" care îl captivase atât de mult pe adolescentul Dostoievski.

Romanul *Nopți Albe* a cunoscut o largă circulație pe aria europeană. Dintre cele mai bune traduceri, menționăm versiunea franceză din 1887, *Les nuits blanches* (trad. Halpérine-Kaminsky, Ed. Pion). În limba germană, *Weisse Nächte* (în 1888), o nouă versiune în *Opere complete* din 1922-23, ultima versiune în ediția separată din 1960. De asemenea a circulat în limbile: italiană, daneză, suedeză, finlandeză și în toate limbile slave. La noi, a apărut în patru ediții, fiecare în altă versiune, primele trei transpuse sub titlul invariabil de *Nopți senine*, ceea ce dovedește neînțelegerea sensului cuprins în operă și a denumirii ei (*Nopți senine*. Narațiune. Trad. de Gil. *Tribuna*, V, 1888, nr. 237-240; *Nopți senine*. Trad. de C. Săteanu, *Carmen*, II, 1902, nr. 7; în culegerea *Povestiri* de F. M. Dostoievski, cuprinzând și *Pom de Crăciun și Nuntă*, *Hoțul Cinstit*, *Crăciun*. Trad. de Willy Ghül, Ed. *Alcalay*, 1909, *Biblioteca pentru toți* nr. 421). în 1956 a fost publicat împreună cu nuvela *Smerita* într-o culegere intitulată *Nopți albe*, E.S.P.L.A., Colecția *Meridiane*, în traducerea lui N. Gane.

[ii] Epigraful-motto este extras din poezia lui I.S. Turgheniev *Floarea* (1843). În original versurile nu sunt citate exact.

[iii] denumire oficială a Chinei imperiale al cărei drapel până în 1912 purta imaginea dragonului pe fond galben.

[iv] Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776-1822) - remarcabil reprezentant al romantismului german. În operele sale apare imaginea artistului-visător care evadează într-o lume fantastică. Într-o serie de nuvele: *Elixirul diavolului*, *Micuțul Zaches*, *Prințesa Brambilla*, *Dublul* ș. a. (care figurează în lectura lui Dostoievski), viața se prezintă ca o îmbinare de elemente fantastice și reale.

[v] Diana Vernon... Clara Mowbray... Eufia Dens - personaje feminine din romanele lui Walter Scott, respectiv: *Rob-Roy*, *Apele de la Saint-Ronan* și *Temnița din Edinburgh*, foarte răspândite în Rusia și apreciate cu entuziasm de către Dostoievski pentru „forța pasiunilor clocotitoare".

[vi] Este vorba de opera compozitorului german Meyerbeer (1791-1864) *Robert Diavolul*, zguduitoare prin scena în care morții dintr-un cimitir se răzvrătesc, ieșind din morminte, împotriva celor care i-au oprimat în viață.

[vii] *Minna* (imitație după Goethe), poezie a romanticului rus V. A. Jukovski (1783-1852). *Brenda* - titlul unei balade a poetului I. Kozlov (1779-1840) din pleiada pușkiniană.

[viii] Este evocat subiectul nuvelei *Adio* de Balzac.

[ix] Este vorba de o figură cunoscută în lumea literară din acea vreme, o „protectoare a muzelor", A.K. Voronțova-Dașkova (1818-1856), al cărei salon era frecventat de scriitori și de artiști cu renume. Aluzia se referă, probabil, la poemul *Demonul* de Lermontov, rămas multă vreme nepublicat din cauza opreliștilor cenzurii.

[x] *„Cleopatra e i suoi amanti"* - personaj istoric amintit (în această formulare) în nuvela *Nopți*

egiptene (1835) de Pușkin.

[xi] *Căsuța din Kolomna* - poem al lui Pușkin (1830), denumit de autor „narațiune în versuri“, fiind o satiră a banalității și a platitudinii unei vieți molcome în căsnicie.

[xii] Amintirea se referă la situația oarecum similară a Rosinei, personaj feminin principal din opera compozitorului italian Rossini, *Bărbierul din Sevilla*, al cărei libret are la bază comedia omonimă a lui Beaumarchais.

[xiii] NETOȘKA NEZVANOVA

„Istoria unei femei” - cu acest subtitlu (ulterior eliminat din edițiile apărute în timpul vieții scriitorului) a început publicarea primelor capitole (I-V) ale romanului în revista *Otecestvennîie zapiski*, numerele pe ianuarie-februarie 1849. Următoarele două capitole (VI-VII) au apărut în numărul din mai al aceleiași reviste, fără semnătura autorului, întrucât Dostoievski se afla încarcerat în fortăreața Petropavlovskaia. Din cauza evenimentelor dramatice care au urmat, această operă - *cea mai matură* sub raport artistic și conceptual din perioada timpurie a createi sale - a rămas *neterminată*.

După cum a fost proiectat, pe baza principiului compozițional *multiplan*, romanul *Netoșka Nezvanova* trebuia să înfățișeze evoluția în timp a unui caracter de la vârsta fragedă și până la cristalizarea lui deplină, constituindu-se într-o personalitate bine definită și tipologic viabilă. Dar și în stadiul la care a fost întrerupt (eroina principală ajungând la vârsta de 17 ani, cu

perspectiva de a se afirma ca un mare talent vocal) este, neîndoielnic, primul roman al lui Dostoievski de largă respirație. Prin textura complexă și fabulația unitar întregită, nu episodică, în acest roman sunt conținute embrionar *virtuțile fundamentale ale speciei*, așa cum le va fixa scriitorul în operele sale monumentale. Conștient de această perspectivă, care distanța net noua lui operă de scrierile anterioare, clasificate ca romane (*Oameni sărmani, Dublul, Nopți albe*), dar prin structura lor situându-se în registrul prozei epice intermediar între *nuvelă* și *roman*, Dostoievski a investit în ea mari speranțe și o străduință laborioasă, care i-a cerut peste doi ani de elaborare. „Sunt acum covârșit de lucru, comunica el fratelui său în decembrie 18-18, deoarece până la 5 ianuarie viitor m-am angajat să predau lui Kraevski prima parte a romanului *Netoșka Nezvanova*, despre a cărui apariție ai aflat, probabil, din *Otecestvennîie zapiski*. Îți scriu printre picături, căci zi și noapte nu fac altceva decât să lucrez la romanul meu. Lucrez cu râvnă și încordare. Am impresia că m-am angajat într-o bătălie cu întreaga noastră literatură, cu revistele și criticii, și că, prin cele trei părți ale romanului pe care îl pregătesc pentru *Otecestvennîie zapiski*, îmi asigur, în ciuda tuturor răuvoitorilor, și pentru acest an, prioritatea” (*Scrisori*, I, p. 104).

Concomitent cu *Netoșka Nezvanova*, scriitorul lucra la definitivarea *Gazdei* și la *Nopți albe*. Eșecul total și atât de neașteptat al *Gazdei*, aprecierea categoric negativă a lui Bielinski, i-au

pricinuit mari suferințe, rănindu-i orgoliul de scriitor cu faima cucerită vertiginos și făcându-l mai circumspect, mai necruțător față de sine însuși, pentru că „...multă vreme după aceea nu mai eram în stare să scriu ceva serios, ceva bun... Fiecare eșec a însemnat pentru mine o adevărată boală", scria el redactorului revistei *Otecestvennîie zapiski*, Kraevski, la începutul lunii februarie 1849. Și în aceeași scrisoare: „Sunt pe deplin convins, Andrei Alexandrovici, că prima parte din *Netoșka Nezvanova*, pe care am publicat-o în ianuarie, este o lucrare bună, o operă izbutită, așa încât *revistei nu trebuie să-i fie câtuși de puțin rușine să-i rezerve loc în paginile sale* (cursiv în textul original - n.n.). Am convingerea că este o operă serioasă. În sfârșit, asta o spun nu numai eu, ci o spun toți". Într-adevăr, speranțele lui Dostoievski n-au fost dezmințite, ci doar înșelate de intervenția brutală a procesului judiciar în care a fost implicat, din care cauză nu și-a putut împlini în întregime proiectul.

Tema romanului se încadrează în sfera preocupărilor pe atunci dominante nu numai în literatura rusă, dar și în literatura universală: destinul femeii care năzuiește spre emancipare din normele înguste și umilitoare ale familiei și ale convenienței sociale, care înăbușeau libera dezvoltare a personalității sale. Tema de orientare evident romantică, cu ascendență în iluminismul veacului al XVIII-lea și în postulatele primei Revoluții franceze a fost amplu dezbătută în literatura anterioară lui Dostoievski. Ecoul direct îl găsim la Madame de Staël, care îi

stabilește coordonatele, dând o ripostă categorică tradiționalismului patriarhal și concepțiilor retrograde ale lui Chateaubriand. Cu romanul epistolar *Delphine* (1801), urmat de *Corinne ou l'Italie* (1807), a cărui eroină principală, poetă și actriță, se rupe din mediocritatea banală a mediului aristocratic englez și pleacă în Italia, țara pasiunilor ardente, scriitoarea franceză deschide o largă ieșire femeii pe arena istorică și socială. Mai târziu, în prima jumătate a deceniului al patrulea, evoluează, în cadrul conflictului de familie și al răzvrătirii individuale fără perspective de a birui impasul, cunoscutele eroine ale lui George Sand, care dau denumirea respectivelor romane cu problematică feminină (*Indiana, Valentina, Lelia*, mai târziu *Consuelo*).

În literatura rusă, interesul față de soarta femeii, față de situația ei în societate, față de structura ci psihologică specifică, se manifestă în epoca lui Pușkin și a decembriștilor, autorul lui *Evgheni Oneghin* fiind primul oare a propus o formulă „ideală" în procesul evoluției morale și spirituale a femeii ruse (figura Tatianei). Către mijlocul veacului al XIX-lea, diapazonul tematic pe respectivul profil se lărgește considerabil, ca o reacție la invazia romanului istoric, de aventuri, sau pur și simplu „de moravuri" (așa-numitele „tablouri din viața mondenă") cu cea mai mare pondere în deceniile anterioare.

Printre inițiatorii genului axat pe dezvoltarea aspectului atât de acut cum a fost „chestiunea feministă" nu trebuie omis numele lui P. N. Kudreavțev, astăzi îngropat în arhiva literară, dar în deceniul al patrulea aproape senzațional cu

romanele sale *Antonina* (1836), *Steaua* ș.a. După *Logodnica de la iarmaroc* a lui M. P. Pogodin, apare romanul de mare răsunet *Polinka Saks* (1846) al aceluiași, tratând tema destinului dramatic al unei femei, ca rezultat al educației false, problemă care formează obiectul romanului său următor, *Iulie* (1848). Într-un stil romantic tradițional, se conturează cele două romane ale lui V. F. Odoievski: *Prințesa Zizi* și *Prințesa Mimi*. Își fac loc și proze de factură galantă, precum modelele lui I. I. Panaev: *Iatacul unei mondene* și *Ea va fi fericită*. Scriitoarea Zinaida R. (E. A. Gan), un fel de George Sand a literaturii ruse, este elogios apreciată de Bielinski tocmai pentru acuitatea temei pe care și-a construit romanele. Un sincronism se observă și la altă scriitoare-femeie, A. I. Panaieva, care scrie sub forma jurnalului unei femei romanul *Familia Talnikov* (1848), apărut cu puțin înainte de *Netoșka Nezvanova*. Cuvântul cel mai greu i-a revenit lui A. I. Herzen, atât în *Cine-i de vină?* cât mai ales în nuvela *Coțofana hoață* (1847), unde numai afinitatea tematică îndreptățește un paralelism cu *Netoșka Nezvanova* (problema talentului și a omului dotat din păturile de jos, neprivilegiate ale societății).

Mai e nevoie de amintit că un ecou târziu al acestei eterne probleme, cu rezonanțe care au depășit limitele unei epoci, ne vine de la Flaubert (*Doamna Bovary*) și de la Tolstoi (*Anna Karenina*) care din toată creația confratelui său Dostoievski nu a apreciat decât două opere: *Istoria unei femei* (*Netoșka Nezvanova*) și *Umiliți și obidiți* - mărturie ce nu e câtuși de puțin lipsită de

semnificații.

Faptul că *Netoșka Nezvanova* se prezintă doar ca un mare fragment dintr-un roman nu exclude valoarea de sine stătătoare a celor trei părți, care, în prima ediție (din revistă), aveau o strictă delimitare și anume: „Copilăria”, „Viața nouă” și „Taina”. Sunt cele trei etape în procesul de formare spirituală a eroinei principale, care își deapănă impresiile, amintirile, romanul fiind scris, ca și *Nopți albe*, la persoana întâi, sub formă de jurnal, de confesiune intimă. Ca manieră, amintește de notele autobiografice ale personajului feminin din *Oameni sărmani* (Varenka Dobroselova) și de *Povestea Nastenkăi*, intercalată în *Nopți albe*, unde abia erau schițate câteva aspecte, care vor intra în problematica fundamentală a *Istoriei unei femei*.

Spre deosebire de operele amintite, în care, ca într-un focar concentric, acțiunea gravitează în jurul unui singur episod, de obicei final, hotărâtor, aici detaliile se acumulează treptat, reconstituind tabloul prin încrucișări de umbre și lumini, cu infiltrații retrospective, cu enigme sugerate în semitonuri, pe jumătate glas, cu înfruntări dramatice între caractere și destine ireconciliabil opuse. De aceea și ritmul desfășurării în timp este cu totul diferit. Drama lui Devușkin se consumă în mai puțin de șapte luni (aprilie-septembrie), ca un fel de fatalitate implacabilă, față de care voința omului este neputincioasă. La fel, meschinul ambițios Goliadkin, numai în patru zile, trece prin metamorfoze neînchipuite: cunoaște impostura „dublului” său („La fel ca mine - și totuși un

altul”), prăbușirea tuturor iluziilor legate de o carieră strălucită, pentru a termina într-un ospiciu de nebuni. În *Nopți albe* - numai în patru nopți și o dimineață - strădania de a se rupe din mrejele visării și ale solitudinii se dovedește a fi zadarnică.

În *Netoșka Nezvanova* se dă în permanență o luptă surdă între om și împrejurările ce-i sunt ostile, între oamenii cei mai apropiați, demonstrând parcă friabilitatea preceptului feuerbachian „*homo homini deus*”, în care Dostoievski crezuse cu un entuziasm nestrămutat la vârsta adolescenței și a primei tinereți. Într-un anumit sens, Netoșka îi repetă experiența, visătoare și ea, pradă unor himere și „năluciri fantastice”, până când cruda realitate o trezește „din somnul prunciei”. Dar procesul acesta de formare și redresare a caracterului ei, de maturizare „nefiresc de timpurie” se petrece de-a lungul a opt ani, firul amintirilor (propriu-zis al romanului) fiind întrerupt brusc când abia împlinea șaptesprezece ani și când o vedem pășind în viață, pregătită pentru orice încercări, încrezătoare în talentul său, gata să înfrunte, demnă și curajoasă, ostilitatea celor din jur.

Prima parte a romanului evocă în culori sumbre (sub forma amintirilor personale) copilăria Netoșkăi, care, de la vârsta de trei-patru ani, crește într-o ambianță viciată nu atât din cauza sărăciei lucii în care trăiau mama și tatăl său vitreg, muzicantul Efimov, cât mai ales datorită plăsmuirilor fantasmagorice ale acestuia, obsedat de ideea că este „un geniu muzical”, un talent „nerecunoscut” și totodată „martirul”,

„victima” soției sale. De fapt, pretinsul „martiraj” al acestui maniac ratat a fost tot o fantezie bolnăvicioasă, după cum tabloul vieții fericite pe care îl evocă în fața imaginației aprinse a micuței Netoșka nu era decât închipuire („spunea că va veni vremea când nici el nu va mai trăi în mizerie, când va fi și el un domn, un om bogat și că, în sfârșit, va renaște la o viață nouă după moartea mamei”). De aceea, de la o vârstă foarte fragedă, ea își închipuie o lume în care „toate îmbrăcau veșmântul basmului”, Curând, sub impresia nălucirilor tatălui său vitreg, Netoșka devine „un copil straniu, cu o fantezie înfrigurată”. Visul despre o viață nouă, fericită, alături de tatăl său vitreg, se materializează, luând formele concrete ale „casei de peste drum”, cu misterioasele „draperii roșii”, „casa plină de vrajă”, care pune stăpânire pe sufletul, pe gândurile, pe întreaga simțire a fetiței, ca o obsesie. Este casa în care „ei vor trăi într-o veșnică sărbătoare și o veșnică fericire”. Și atunci, contrastul dureros între casă, prin ferestrele căreia se revărsau „sunetele unei muzici minunate”, și umila lor cămăruță de la mansardă îi stârnește Netoșkăi izbucniri de revoltă („Îmi închipuiam că acolo era raiul și o nesfârșită sărbătoare. Am început să urăsc locuința noastră sărăcăcioasă și zdrențele mele...”). Visurile ei capătă gustul amar al primelor lacrimi, caracterul ei se maturizează și, la vârsta de opt-nouă ani, ea nu mai privește lucrurile și întâmplările din jur cu ochi de copil („Uneori, în cămăruța noastră, săptămâni întregi se așterne o liniște de moarte. Tata și mama obosiseră de atâta ceartă, iar eu trăiam tăcută, cu

gândurile mele, mereu tristă, cu dorurile și visurile mele"). Și așa se deapănă povestea dramatică a Netoșkăi, sfâșietor de dramatică în marea și sincera ei simplitate.

Visătorii lui Dostoievski (și aici „o visătoare incurabilă" este si mama Netoșkăi, care s-a sacrificat pentru Efimov dintr-o dragoste pătimașă și a crezut aproape cu fanatism în genialitatea lui) sunt niște ființe moralicește infirme. Carența lor sufletească merge până acolo, încât pierd noțiunea binelui și a răului, capacitatea de a discerne frumosul de urât. Exaltarea delirantă în care trăiesc, lumea fantomatică pe care o plăsmuiește imaginația lor bolnavă îi duce la stări morbide, halucinante. Netoșka acceptă ca pe o fatalitate, ca pe ceva necesar și salvator, gândul monstruos al morții mamei sale.

Psihologia copilului, a cărui conștiință devine *invertită* sub influența mediului, a educației, este analizată magistral, cu o inegalabilă forță de pătrundere, fiind urmărită în manifestările ei cele mai tenebroase, până dincolo de rațional. Netoșka îl idolatrizează pe acest om decăzut, singura cauză a nefericirii lor, sustrage pe ascuns bani din micile rezerve ale mamei sale în care vede „un călău" al tatălui său vitreg. Mai mult decât atât, începe să-l iubească cu *„o dragoste nemăsurată... o dragoste ciudată, de fel copilărească* (*s.n.*). „Aș spune mai curând că era vorba de un simțământ matern, de compătimire" etc. etc., mărturisește Netoșka în spovedania ei, stăpânită fiind de acea „idee fixă care-l obseda" pe Efimov, convins că soția lui i-ar fi ucis talentul

(„nu s-a sfiit să-i arunce în față jurământul că nu va pune mâna pe vioară până în clipa morții ei”). Astfel, pentru a-l salva pe acest „geniu” nerecunoscut al muzicii, fetița ajunsese s-o urască pe propria sa mamă, să dorească moartea acestei nefericite victime. Sentimente năvalnice și contradictorii (dragoste-ură, milă-cruzime) îi măcinau sufletul: „Nu, cruzimea mea față de ea nu era firească, nu putea să fie firească”. Dar totul era posibil în această lume a mizeriei morale și materiale, unde „nimeni nu se bucura, nimeni nu râdea vreodată”.

Oprindu-se asupra personalității și operei lui Dostoievski, un emul al lui Freud - J. Neuenfeld - interpretează toate fenomenele stranii, maladive, explorate de scriitorul rus, prin prisma „complexului oedipian”. Principiul este aplicat în special la investigarea psihologiei copilului așa cum apare în literatura lui Dostoievski, ilustrată printr-o galerie de „cazuri complexe” („precocii” din *Frații Karamazov* - cu deosebire Iliușecika Sneghirev și Kolea Krasotkin, momente din copilăria adolescentului Dolgoruki, „micul erou” din povestirea cu același titlu, Nelli din *Umiliți și obidiți*, Netoșka Nezvanova și sadicul băiețel Larea din același roman, care figura în prima variantă (din revistă) și, după declarația scriitorului, trebuia să fie „eroul principal al acestui roman”. Cercetătorul german (în lucrarea *Studii privind rolul subconștientului în artă*, cu o prefață de S. Freud, Berlin, 1924) pornește de la ideea că „atât viața, cât și opera lui Dostoievski sunt enigmatice” și că numai cheia fermecată a psihanalizei poate să dezlege aceste enigme.

„Punctul de vedere al psihanalizei explică toate contradicțiile și toate enigmele... eternul Oedip sălășluia în acest om și crea aceste opere", conchide J. Neuenfeld (op. cit., p. 12). Concluzia se sprijină pe teza după care „un scriitor nici nu poate să înfățișeze altceva decât propriile sale conflicte inconștiente" (p. 28). În același sens se pronunță și alți freudiști, ca O. Rank și H. Sachs (în *Der Künstler*), R. Müller-Freienfeld (în *Psychologie der Kunst*, Leipzig-Berlin, 1923) și în primul rând capul școlii, S. Freud (în *Jenseits des Lustprinzips* și în alte lucrări). Considerând că la baza creației artistice, la baza visului și a fanteziei stau „impulsuri nesatisfăcute", de multe ori monstruoase, criminale, „de care ne este rușine, pe care trebuie să le ascundem de noi înșine și care, de aceea, se deplasează în sfera subconștientului'" (Studii de psihologie, pp. 20-23), Freud ajunge la concluzia că dacă Shakespeare și Dostoievski nu erau „mari genii creatoare", ar fi fost, desigur, niște „criminali".

Conform acestei teorii, adoptate de mulți exegeți ai lui Dostoievski, trăirile personajelor sale cu personalitate dualã, a căror conștiință este torturată de contradicții (Stavroghin, Kirillov, Șatov, Raskolnikov, Svidrigailov, Versilov, Ivan și Dmitri Karamazov), oglindesc propriul univers al scriitorului, că toate „cazurile" legate de copii în opera lui nu sunt decât refractări ale unor fapte biografice sau impulsuri subconștiente - în speță: Dominique Arban, J. Simmons, Middleton Murry, Oscar Wilde (în studiul său despre *Umiliți și obidiți*), Walter Kaufmann (în lucrarea mai recentă

Existențialismul, de la Dostoievski la Sartre, New York, 1957).

În privința figurii violonistului Efimov, care aduce în discuție problemele artei, ale talentului, ale atitudinii artistului față de arta pe care o profesează, problema locului și menirii lui în societate, s-au formulat păreri divergente. Există tendința de a-l justifica, de a vedea în el un simbol, exclusiv sub aspectul de „victimă" a condițiilor vitrege din Rusia țaristă unde un artist-plebeu nu avea posibilitatea să-și valorifice talentul (punct de vedere susținut de V. I. Kirpotin, G. M. Fridlender, L. Rosenblum). Opusă acestei tendințe este interpretarea pe care o dă L. P. Grossman. După părerea lui, „impertinentul" Efimov este „un personaj amoral, ba chiar un individ mârșav", în opoziție cu reprezentanții clasei nobiliare, înfățișați ca „protectori ai artei", oameni „de înaltă ținută morală" cum sunt: „generosul moșier-meloman... și mărinimosul prinț, care o salvează pe nefericita orfană" (cf. op. cit., pp. 125-126).

Această incongruență de opinii derivă, credem, dintr-o anume absolutizare a caracterizărilor și a judecăților critice, dar și din confundarea unor sfere și categorii diferite pe plan estetic, cum sunt arta și realitatea. Toată viața, Dostoievski s-a războit cu teoreticienii literaturii care preconizau „reproducerea fidelă a realității". După el, rolul artistului nu este de a reproduce fenomenele realității, copiindu-le întocmai, ci de a le transfigura, de a le investi cu semnificații care depășesc înțelegerea logică, rațională a lucrurilor, afectând domeniul

perceperii senzorial-intuitive.

Așa se explică acea venerație nelimitată a simboliștilor, suprarealiștilor, expresioniștilor și altor școli literare față de Dostoievski, care l-au reclamat stăruitor ca pe un dascăl și un „înaintaș direct”.

Cu tot „tezismul” lui, uneori excesiv, Dostoievski susținea că artistul nu este chemat să rostească sentințe, „verdicte” asupra vieții (în opoziție cu binecunoscuta formulă a lui Cernîșevski, al cărui adversar ideologic a fost), ci „să sugereze”, să propună „alternative” și, în orice caz, „să nu repete ceea ce s-a mai spus și mai ales *ceea ce se înțelege de la sine*” (*s.n.* - cf. scrisoarea către A. V. Korvin-Krukovskaia din 14 dec. 1868. *Scrisori*, vol. I, p. 381). În același an, scria din străinătate fratelui său Mihail: „Am conceput un articol admirabil despre teoreticismul și aberaționismul teoreticienilor noștri de la *Sovremennik* (idem, p. 349).

Suspiciunea și animozitatea erau, de altfel, reciproce. Lucru explicabil, întrucât ideologii democrației revoluționare postulau în domeniul artei principiul unei înalte civilități, chemată să militeze pentru interesele poporului oprimat, în timp ce Dostoievski considera acest principiu, ridicat la rangul de criteriu în formularea judecăților de valoare, drept „îngust și utilitarist”, de unde a și survenit ruptura dintre el și Bielinski. Discordia cu ideologia avansată a veacului se va adânci pe măsură ce scriitorul își va constitui o perspectivă falsă cu privire la dezvoltarea procesului istoric. Imensa lui receptivitate față de frământările epocii s-a

orientat spre zonele mai puțin sau de loc explorate în literatura rusă de până atunci (primele imbolduri îi veneau de la Pușkin și Lermontov). Natura omului, ca una din determinantele destinului istoric și social al umanității i-a absorbit de la început atenția, făcându-l să-și îndrepte cu febrilitate atenția spre universul său lăuntric. „Omul este o enigmă. Ea trebuie dezlegată și chiar dacă ai consacra o viață întreagă spre a o dezlega, să nu spui că ai pierdut vremea fără rost. Eu mă ocup de această enigmă, deoarece vreau să fiu om”, scria el fratelui mai mare în 1839, la vârsta de 18 ani (*Scrisori*, II, 550). Iar cinci ani mai târziu, într-o scrisoare către Karepin: „A studia viața și oamenii este principalul meu țel și unica mea preocupare”. Iată de ce, Shakespeare era pentru el cel mai mare dintre genii, deoarece „el știa despre om mai mult ca oricine”. Revenind mereu asupra dramaturgului englez, îl numea „profet trimis de divinitate pentru a ne face cunoscută enigma sufletului omenesc” și acolo unde el „o singură dată străpunge inima, acolo rana rămâne deschisă pentru vecie”. În sfârșit, printre cărțile lui preferate era și *Don Quijote*, pentru că din ea aflăm „cea mai profundă și mai fatală enigmă a omului și umanității”.

În studiul său *Oameni năpăstuiți*, Dobroliubov se oprește mai îndelung asupra romanului *Umiliți și obidiți* (apărut cu puțin înainte de moarte), apreciind în general pozitiv talentul autorului, care de la început (de la *Oameni sărmani*) se dovedise ca exponent al „orientării umanitare” în literatura rusă. Dar urmărind evoluția scriitorului

și făcând aprecieri pertinente cu privire la forța cu care este înfățișată lumea celor oropsiți, criticul formulează câteva obiecții și exprimă nedumeriri în legătură cu unele manifestări, după părerea sa inexplicabile, nemotivate ale unor personaje („De ce oare micuța Netoșka se înjosește atât de mult în fața Katiei? De ce renunță Rostanev la voința sa în fața lui Foma Fomici și se consideră nedemn de dragostea Nastenkăi etc. etc.?”) pentru a conchide că: „De la Goliadkin și până la Foma Fomici din *Stepancikovo*, el a zugrăvit de-a lungul anilor numeroase fenomene bolnăvicioase și anormale” (op. cit., ed. rom., vol. II, p. 384). Și nu fără ascunsă ironie, criticul democrat-revoluționar reproduce întocmai o frază dintr-un articol al lui Dostoievski, publicat cu puțin înainte: „E știut că scriitorul este întotdeauna imparțial: el nu se amestecă în discuții și teorii, ci doar observă realitatea, pe oare o zugrăvește așa cum se pricepe, fără să se gândească cui va servi, ce idee va promova” (idem, p. 392). „Primul psiholog al literaturii universale”, cum îl denumise Thomas Mann pe marele său confrate rus (*Betrachtungen eines Unpolitischen*, Berlin, 1918, p. 3) știa să se transpună, rând pe rând, în fiecare personaj pe care îl crea, dar în aceeași măsură izbutea să se detașeze, să se obiectivizeze, privind dinafară acea lume halucinantă care se mistuia la flacăra pasiunilor incandescente. Sub acest aspect, *Netoșka Nezvanova* se situează chiar la începutul seriei marilor sale romane psihologice, în sensul cel mai strict al cuvântului. Este prima oară în care se face simțită amprenta teoriei lui Fourier

despre pasiunile și înclinațiile omenești native ce se dezvoltă într-o anumită direcție în funcție de mediul înconjurător.

Se cuvine menționat că în *Netoșka Nezvanova*, motivarea socială, determinismul obiectiv nu lipsește alături de motivarea psihologică. Un om înzestrat cu talent autentic, cum este Efimov, ajunge la ultima treaptă a degradării, culminând cu nebunia și moartea, pentru că nu are altă soluție decât să se angajeze în orchestra unui moșier-meloman (și nu ca violonist, ci ca simplu clarinetist), fiind la cheremul „celor avuți”. El este pus în situație de inferioritate față de artiștii din mediul privilegiat, neavând posibilitatea să-și cultive talentul printr-un studiu sistematic. Aflăm că a fost și el în tinerețe un visător entuziast, dar „în cele din urmă, rămas singur, în cea mai neagră mizerie, fără niciun ajutor de nicăieri”, s-a văzut silit să se angajeze în orchestra nenorocită a unui teatru ambulant de provincie. Așa se face că „la treizeci de ani împliniți nu se mai bucura de prospețimea forțelor tinerești, pentru că le irosise într-un vagabondaj de șapte ani pe la teatrele din provincie și pe la orchestrele moșierilor, pentru o bucată de pâine”. Dar pe nesimțite, circumstanțierea socială se estompează tot mai mult, lăsând să iasă în relief firea „demonică” a lui Efimov, orgoliul lui nemăsurat, înclinația sadică de a tortura și pe cei din jur, și pe sine însuși. Pe de o parte, își dădea seama cât rău a pricinuit talentului său *„viața dezordonată pe care o dusese și mizeria în care se zbătuse*”, pe de altă parte, până și „entuziasmul său era convulsiv, înveninat,

violent...” L. Grossman întrezărește în Efimov o prefigurare a lui Foma Fomici din *Stepancikovo și locuitorii săi*. Observația nu e lipsită de temei. Atâta doar că Efimov este un obsedat fanatic, și nu un ipocrit abil de genul lui Foma. Prin cinismul și amoralitatea sa, el anticipează, de bună seamă, pe „omul din subterană”.

Împrejurările biografice ale lui Efimov le aflăm de la începutul romanului din relatarea muzicantului B., reprodusă în amănunțime, ca într-un reportaj-foileton inserat în paginile unei gazete cotidiene. Este un procedeu frecvent, s-ar putea spune *structural* pentru romanele lui Dostoievski, pe care scriitorul, folosind expresia franțuzească, îl numea *entrefilet* - procedeul intercalării unor episoade în aparență desprinse de fabulația propriu-zisă, a unor „scurte biografii”, menite să-l introducă pe cititor în viața eroilor principali, în atmosfera acelor neprevăzute cataclisme ce aveau să le zguduie existența. În cazul de față, „biografia” lui Efimov are un rol funcțional, anume de a motiva înrâurirea nefastă a acestui om (care „se hrănise cu prea multe iluzii și visuri despre propria lui genialitate” până a ajuns „un măscărici trăsnit și hazliu”) asupra psihologiei unui copil oropsit (Netoșka). Surprinde misterul în care este învăluită și personalitatea lui Efimov, și existența lui. Bănuit de crimă, apoi absolvit de orice vină datorită intervenției „protectorului” său, amestecat în niște calomnii și intrigi abjecte, acceptând căsătoria din interes cu o biată truditoare, mama Netoșkăi, pe care o spoliază la sânge și a cărei moarte intervine în împrejurări

destul de enigmatice - toate acestea amintesc de literatura, plină de senzațional și inedit a lui Fredéric Soulié, autor al *Memoriilor unui diavol*, unul din scriitorii agreați de tânărul Dostoievski, alături de continuatorul acestuia, Eugène Sue, pe linia intrigilor complicate, tenebroase, cu întâmplări bizare, omoruri, otrăviri, coșmaruri și alte excese de tot felul. În legătură cu atmosfera sumbră, apăsătoare de care Netoșka va scăpa ca prin minune, s-a invocat, în general, numele lui Dickens cu romanele sale *Oliver Twist, Dombey și fiul* sau *Magazinul de antichități*, de unde a ieșit, de fapt, figura micuței Nelli din *Umiliți și obidiți*.

Un motiv dominant se desprinde din prima parte a romanului, atât prin procedeul dialogului (sau al monologului) filozofic despre destinul și menirea unui om de talent cât și prin contactul dintre Efimov și confratele său întru meserie - muzicantul B. - „german de origine... un om rece din fire și metodic", care prin muncă asiduă și tenacitate își asigură un loc în lumea artei. Mergând pe urmele lui Balzac, tânărul Dostoievski pune o problemă cardinală, aceea a muncii fără preget, ca singura condiție pentru înflorirea unui talent, și nu întâmplător tirada despre nenumăratele piedici pe care trebuie să le învingă un artist („Invidia, ticăloșia meschină și, mai cu seamă, neghiobia se vor prăvăli peste tine și te vor apăsa mai rău decât mizeria" - invidie și nepăsare umilitoare pe care le-a cunoscut și Dostoievski, constrâns să părăsească cercul confraților săi din lumea aristocratică) - această emoționantă tiradă este pusă în gura muzicantului B. și nu putea fi rostită de un

trădător al artei ca Efimov. Desigur, e un întreg complex de împrejurări care îl duce pe acesta la degradare. Efimov nu s-a putut afirma, cu tot sprijinul „înalților" săi protectori, pentru că i-a lipsit, în primul rând, dorința de a munci. În schimb, Netoșka va izbuti, fructificând condițiile de care a beneficiat. Totul se petrece ca în vis (de altfel, stările halucinante, delirul, crizele de nervi scot în relief sensibilitatea excesivă a eroinei). După scena zguduitoare în fața trupului neînsuflețit al mamei sale, urmează rătăcirea bezmetică pe străzi... apoi Netoșka, părăsită de tatăl său vitreg, va cădea într-un lung leșin. Trezirea înseamnă începutul „unei vieți noi", în casa prințului H-i, mare iubitor de muzică, misticul și virtuosul care prefigurează imaginea pură a lui Mîșkin din *Idiotul*. Nu este exclus ca pentru conturarea acestui personaj ideal, purtătorul de cuvânt al autorului, să-i fi servit ca prototip prințul V. F. Odoievski, poet și prozator, din a cărui operă și-a ales epigraful pentru opera de debut *Oameni sărmani*.

Desigur, atmosfera din casa prințului H-i, unde Netoșka își va petrece adolescența, este idealizată, iar raporturile dintre ea și Katia, orgolioasa, tiranica fiică a prințului, care trec dincolo de sentimentalismul vârstei, devenind complicate manifestări de afecțiune erotică, concentrează anticipativ în câmpul vizual al scriitorului fenomene pe care mai târziu le va descrie Wedekind în al său tratat *Trezirea primăverii*.

În sfârșit, trei ani petrecuți în casa delicatei Alexandra Mihailovna ridică vălul asupra unor

mistere dramatice în relațiile conjugale. Poziția ingrată a acestei femei în societate (ea fiind copil dintr-o căsătorie inegală), disprețul sfidător al soțului, încercarea zadarnică de a se rupe din robia convenienței sociale și familiale închistate, aspirația spre o dragoste pură, spre frumos - toate acestea i se dezvăluie Netoșkăi din observarea zilnică și mai ales din scrisoarea tăinuită într-o carte din biblioteca lui Piotr Alexandrovici - procedeu din recuzita romantismului, care și-a lăsat o puternică amprentă în această operă cu o solidă bază realistă. Netoșka, maturizată înainte de vreme de experiența vieții, știe să-l înfrunte pe cinicul și ipocritul Piotr Alexandrovici (atât de înrudit prin înclinațiile lui tiranice cu prințul Valkovski din *Umiliți și obidiți*, care poartă, de altfel, aceleași prenume și nume patronimic). Prin figura acestuia, situată la un pol al condiției sociale și aceea a lui Efimov - la polul opus - Dostoievski pare să promoveze una din preferatele sale teze, ilustrate prin atâtea personaje, culminând cu bătrânul Feodor Karamazov, și anume că *„omul este din fire un despot și se complace în rolul de călău al celor din jur”* (*Jucătorul*), *„tirania este o deprindere care se transformă în necesitate”* (*Visul unchiului*).

Împletirea elementelor romantice, țesute din visuri nebuloase, ce se spulberă iremediabil, cu cea mai lucidă viziune realistă conferă romanului o notă dominantă tragică. Fiecare personaj trăiește o dramă a lui, iar cei mai slabi - inadaptabilii - „se sting” asemenea unui sunet muzical „în tânguiri”, după admirabila

comparație din final a muribundei Alexandra Mihailovna. Tocmai acest tragism autentic, care apasă ca o fatalitate destinul oamenilor, indiferent de poziția lor socială, pare a sugera scriitorul, atenuează accentele melodramatice și unele momente romanțioase prezente și în această operă, unde viața și moartea, suferința și bucuria se îngemănează într-un tot inseparabil.

Cu toate că Dostoievski, după întoarcerea din ocnă, renunțase la ideea de a-și termina romanul, pentru edițiile ulterioare el a făcut numeroase scurtări, eliminând fragmente și capitole întregi, renunțând la unele personaje care figurau în prima variantă. Și în acest caz, se dovedise consecvent față de principiul pe care el însuși îl enunțase: „Arta adevărată constă în a ști să scrii concis. Meritul cel mai mare al unui scriitor este să șteargă cât mai mult din ceea ce a scris”.

„*Istoria unei femei*”, cum urma inițial să se numească *Netoșka Nezvanova*, a făcut ocolul lumii în traduceri numeroase, aproape în toate limbile europene încă la sfârșitul veacului trecut. În țara noastră, a circulat sub diferite titluri: *Netoșka. Romanul unei fete sărmane*, *Suflet de copil, Mărturisirea*, fiind editat în câteva versiuni diferite (Trad. de N. Dașkovici, Ed. *Alcalay*, 1909, *Biblioteca pentru toți*, nr. 509-510). În 1918, apare o nouă traducere de George B. Rareș, reeditată de două ori într-o culegere din 1928, și în *Biblioteca literară și științifică Căminul*, Ed. *Cultura românească*, 1933. În 1956, apare o nouă traducere: *Netoșka Nezvanova*, Buc., Ed. *Cartea Rusă*, în românește de C. Streia și M. Bistrițeanu.

[xiv] „Ajunsese un fel de Thersit al teatrului” – Aici cu sensul de om înveninat, care se complăcea să opună rezistență tuturor celor din jur, după semnificația personajului din *Iliada* lui Homer.
[xv] Numele și prenumele eroinei nu sunt lipsite de tâlc: Netoșka, diminutiv de la Anna, asociindu-se cu *Nezvanova* (fără nume, necunoscută), subliniază destinul modest al unei orfane, purtând un nume care cuprinde parcă o negare repetată.
[xvi] Fortinbras - personaj din tragedia *Hamlet* de Shakespeare, regele Suediei care sosește după moartea lui Hamlet în Danemarca, pentru ia prelua tronul și a păstra tradițiile dinastiei.
[xvii] În 1834 a fost publicată „o fantezie dramatică” despre pictorul Jacobo Sannazare, semnată de N. V. Kukolnik, care devenise „binecunoscut” prin piesa istorică patriotardă *Mâna Celui de sus a salvat patria* în jurul căreia critica oficioasă a vremii a făcut mare vâlvă.
[xviii] Câinele prințesei purta numele personajului shakespearean care, pe lângă alte trăsături, semnifică opulența și lăcomia.
[xix] **MICUL EROU**

Povestirea a văzut lumina tiparului în revista *Otecestvennîie zaptski* din august 1857, purtând în loc de semnătură pseudonimul M-i; a fost scrisă în timpul detențiunii scriitorului în fortăreața Petropavlovskaia în lunile iulie-septembrie 1849 (după cum reiese din corespondența sa).

În scrisoarea din 18 iulie 1849 (la trei luni după arestarea membrilor cercului Petrașevski, deci în plină anchetă judiciară), Dostoievski

comunică fratelui său Mihail că a conceput trei nuvele și două romane. Această prodigioasă fecunditate artistică, chiar și în împrejurările cele mai vitrege, era, desigur, încă o dovadă a vitalității sale („Am o vitalitate de pisică”, scria Dostoievski) și totodată un semn al încrederii în viață, în oameni, în rațiunea superioară a existenței. „Viața e peste tot viață, citim într-o altă scrisoare, trimisă înainte de plecarea în Siberia, viața e în noi înșine, și nu în lucrurile exterioare. Alături de mine vor fi oameni, iar a fi om printre oameni și a rămâne pururea om, indiferent de împrejurări, a nu te lăsa pradă desperării și a nu te prăbuși - iată în ce constă viața, iată care este rostul și menirea ei. Mi-am dat seama acum de acest lucru...” (*Scrisori*, I, 129). În aceeași scrisoare îl ruga pe fratele său mai mare să păstreze „câteva foi de manuscris, planul în ciornă al unei drame și al unui roman (precum și nuvela terminată care are ca titlu *Poveste pentru copii*). Toate acestea mi-au fost sechestrate și vor ajunge, probabil, în mâinile tale”. În această scurtă operă, al cărei manuscris a fost într-adevăr predat, împreună cu alte obiecte personale ale scriitorului, în păstrarea lui M. M. Dostoievski, surprindem același optimism tineresc și o nesecată încredere în laturile pozitive ale omului, care se degajă și din scrisoarea amintită, ceea ce distonează, evident, cu atmosfera sumbră și accentul fundamental tragic al operei sale, luate în ansamblu.

Opt ani mai târziu, în timp ce scriitorul executa pedeapsa disciplinară, ca simplu soldat, într-un regiment din Semipalatinsk, această

operă, purtând amprenta viziunii romantice de certă ascendență schilleriană, a fost publicată sub titlul semnificativ *Micul erou*, fără semnătura autorului, care nu-și recăpătase încă dreptul de cetățenie în literatură. Vestea apariției acestei „povești pentru copii” l-a întristat profund: „De multă vreme mă bătea gândul s-o refac, s-o transform radical, mărturisea el fratelui său, și în primul rând să scot cu desăvârșire începutul, care e un balast cu totul impropriu” (idem, p. 231). Pentru ediția de *Opere* din 1880, Dostoievski a făcut modificări substanțiale, eliminând partea introductivă - o lungă tiradă sentimentală a povestitorului adresată iubitei sale, Mașenka, căreia îi erau destinate aceste „Memorii ale unui necunoscut”. Au fost îndepărtate, de asemenea, din text toate referirile la această „confidență” imaginară, precum și toate imprecațiile și dialogurile presărate de-a lungul narațiunii.

Micul erou apare ca un fel de „intermediu” între cele două etape distincte în creația lui Dostoievski - experiența dramatică din „Casa morților” are o semnificație esențială pentru înțelegerea stării lui de spirit, a concepției lui despre viață, care până atunci a rămas încă nezdruncinată de evenimentele grave ce au schimbat cursul normal al existenței și al activității sale.

Considerând creația dostoievskiană în ansamblu, observăm locul important ce i se rezervă copilului în contextul ei. De cele mai multe ori, figurile de copii întrupează imensa

suferință hărăzită, după concepția scriitorului, fiecărui om și umanității în general. O suferință nejustificată și irațională, care face din ei niște făpturi cu o psihologie deformată, cu o sensibilitate excesivă, pregătind parcă pe viitorii „sceptici” sau „răzvrătiți”, oameni abrutizați în smerenia lor, sau, dimpotrivă, cu voința îndârjită de a-și afirma personalitatea - toți acești indivizi stranii, care populează, în diferite ipostaze, marile sale romane. Suferința unor ființe pure, nevinovate, constituia, după concepția filozofică a lui Dostoievski,. un permanent reproș și un cap de acuzație împotriva acelora care considerau răul ca o stare firească și imuabilă a societății omenești. Procesul de alienare a omului modern, pe care îl urmărim în opera marelui scriitor rus, începe de la o vârstă fragedă.

Contaminarea romantică din tinerețe nu l-a părăsit niciodată pe Dostoievski, admirator al lui Schiller și al lui George Sand, al lui Victor Hugo, Hoffmann și Eugène Sue. Ea s-a grefat puternic pe o viziune lucid realistă și critică, ceea ce se poate constata cu evidență mai cu seamă în analiza psihologiei copilului. Sunt puține pagini în literatura universală care să evoce cu atâta putere viața interioară bogată a copilului ca acelea în care Dostoievski urmărește manifestările micilor săi eroi, afirmând indirect un concept fundamental al întregii sale opere: chiar și exemplarele umane cele mai degradate sunt susceptibile de recuperare, umanitatea se poate reafirma și reabilita, întrucât vocația omului spre fericire este atributul lui nativ, cel mai firesc. „Puțini sunt scriitorii care au zugrăvit

cu trăsături mai delicate portretul omului tânăr, al adolescentului și al copilului”, observă cu pătrundere Tudor Vianu, referindu-se la episodul final al *Fraților Karamazov*, publicat în multe țări, inclusiv și la noi, acum câteva decenii, separat, desprins din contextul romanului, sub titlul *Precocii*, atât de profundă și de sine stătătoare este semnificația mesajului ce-l transmite scena morții lui Iliușa Snegirev și reacțiile tovarășilor săi de joacă adunați la căpătâiul său împreună cu „angelicul” Alioșa Karamazov. „Sentimentul juvenilului era unul din cele mai puternice în sufletul lui Dostoievski... observația societății de copii din jurul patului lui Iliușa este una din marile realizări ale realismului psihologic. Este o galerie de portrete zugrăvite cu o mare artă a diferențierii individualităților și cu cea mai adâncă știință a motivelor care lucrează în sufletele tinere, a timidității mândre, a bunătății neștiutoare de sine, a emulației morale, a dorinței de a plăcea aceluia pe care-l stimezi mai mult, o dorință din care se dezvoltă între Kolea Krasotkin și Alioșa o prietenie cum nu se poate ivi decât în sufletele cele mai înalte”, conchide Tudor Vianu. Aceste subtile observații pot fi aplicate cu aceeași justețe și *Micului erou*, care, virtual și abia schițat, conține trăsăturile de caracter esențiale la Kolea Krasotkin - capacitatea de abnegație, puritatea morală a sentimentelor, aspirația către tot ce-i frumos și uman. Disparat, le găsim aproape la toți „micii eroi” ai lui Dostoievski, dar întotdeauna împletite cu impulsuri tenebroase, uneori sadice - cazul lui Iliușa, care moare răpus de remușcări pentru actele de violență și răutate

la care îl împinsese orgoliul său ofensat; de asemenea, unele manifestări ale Netoșkăi Nezvanova față de nefericita sa mamă sau ale lui Nelli, înveninată până la paroxism din cauza unei existențe dramatice din vina cinicului și imoralului prinț Valkovski, seducătorul mamei sale.

Sumbra dramă a Karamazovilor, drama chinuitoarelor îndoieli ale spiritului și a dezlănțuirilor instinctuale, care au generat crime, sinucideri sau nebunie (Ivan), sfârșește într-o revărsare de lumină și nădejdi, aducând parcă prin prezența copiilor o perspectivă de claritate în acel infern pământesc: „Copii, rostește Alioșa, nu vă temeți de viață! E frumoasă atunci când săvârșești binele și cunoști adevărul”. Din nou, acea apoteozare a „armoniei generale” la care visa romanticul Dostoievski, mereu înfruntat și combătut de realistul Dostoievski. Căci numai neînduplecata luciditate a realistului putea să conceapă monologul lui Ivan Karamazov despre suferința universală ca preț al acestei armonii: „...Și dacă toți oamenii trebuie să sufere pentru a contribui la armonia eternă, care poate fi aici rolul copiilor? Ce rost are suferința capiilor?... De ce să slujească ei ca materiale menite să pregătească această armonie... Ce rost are suferința copiilor?... În cazul acesta, refuz să accept o asemenea armonie...”

Chipul „micului erou” din povestirea cu același titlu este puțin obișnuit și ocupă un loc aparte în peisajul copilăriei evocat în opera dostoievskiană. Este imaginea vârstei de trecere de la copilărie la adolescență - momentul primelor manifestări ale

pubertății - o imagine de rară luminozitate și armonie. La cei unsprezece ani ai săi, el receptează cu aviditate orice impresie sau senzație nouă și toate îi par extraordinar de „proaspete, nemaivăzute și nemaiauzite” până atunci. Micul erou fără nume (fapt care îi sporește parcă și mai mult semnificația de simbol), într-un sens, are o fire de artist. Este sensibil și receptiv la frumusețile naturii, ca și la frumusețea spiritualizată a chipului omenesc. Acesta este, în fond, imboldul intim care-i trezește un sentiment de adorație, aproape idolatrie, față de d-na M., al cărei farmec se degajă din interior, dintr-o imensă bogăție sufletească.

La vârsta primelor iubiri (în cazul de față, cu o nuanță de precocitate), micul nostru erou încearcă o pasiune obsesivă, aproape inconștientă, cu totul lipsită de egoism, de impulsuri erotice, capabilă de sacrificiu și abnegație, o iubire ideală, care nu așteaptă recompensă, în sensul cavalerismului nobil al eroilor lui Schiller (evocarea personajelor schilleriene: Delorges și Togenburg are, desigur, un tâlc ascuns).

Romantismul poetului german simboliza pentru Dostoievski în anii debutului său literar expresia cea mai desăvârșită a eroismului, ca resort al sentimentelor și acțiunilor omenești, ca ideal de perfecțiune morală din care se constituie categoria estetică a *sublimului*. „L-am învățat pe de rost și în întregime pe Schiller, nu vorbeam decât de el, prin prisma lui, ca într-un fel de delir”, mărturisea tânărul Feodor Dostoievski la

vârsta de 19 ani neîmpliniți (în 1840) într-o scrisoare către fratele său mai mare. Evocând apoi figura „nobilului și înfocatului Don Carlos, a marchizului de Posa și a lui Mortimer”, viitorul scriitor asemuia numele lui Schiller cu „un sunet vrăjit, care trezește în mine atâtea visări; ele sunt amare, dragă frate... și simpla amintire a numelui său îmi pricinuiește durere” (*Scrisori*, vol. I, p. 57). „Într-adevăr, relua el mereu aceeași idee în *Jurnalul unui scriitor*, Schiller a intrat în sângele societății ruse, îndeosebi al generațiilor anterioare. Noi toți am crescut și am fost educați pe opera lui, de aceea ne este atât de apropiat sufletește, și înrâurirea lui asupra dezvoltării noastre nu a fost mică”. (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, p. 107.) În spiritul concepțiilor lui Herzen și Bielinski, tânărul scriitor, ca și întreaga generație a vremii sale, vedea în poetul german, exponent al furtunoasei perioade *Sturm und Drang* pe „avocatul nobil al speciei umane”, poezia lui reprezentând „manifestul demnității omului” pe care a descoperit-o Renașterea. De aici provine apelul stăruitor al lui Dostoievski adresat istoricilor literaturii ruse de a studia influența exercitată de Schiller, care, datorită excelentelor tălmăciri ale romanticului V. A. Jukovski, s-a bucurat de un larg sufragiu în rândul intelectualității: „Jukovski și, prin intermediul său, înrâurirea lui Schiller, nu constituie oare o forță uriașă?” (*Fondul F. M. Dostoievski*, Arhiva Centrală de Stat pentru literatură și artă în R.S.F.S.R., ms. 1, nr. 16, p. 277).

În general, comentatorii lui Dostoievski nu-și opresc atenția asupra acestei povestiri. Fapt explicabil, dacă o confruntăm cu marile sale capodopere. Cei mai mulți biografi se pierd în tot felul de presupuneri, căutând să depisteze momente autobiografice în destăinuirea „micului erou”. Chiar și în eventualitatea unei pure ficțiuni care i-ar prilejui această scurtă proză plină de idealitate și de un farmec poetic inedit, nu putem trece cu vederea indicii certe ale unei afinități sufletești - dintre autor și povestitor. Spovedania acestuia, ca și aceea a eroului *Nopților albe*, prin lirismul ei emoționant sugerează prezența unor efluvii puternice ale bogatei sale biografii spirituale. Cititorul este îndreptățit să-și pună întrebarea: ce tainice resorturi i-au dat lui Dostoievski imboldul de a așterne pe hârtie această confesiune nevinovată a unui suflet de copil, tocmai în momentele de mare zbucium pe care le trăia izolat de restul lumii între zidurile sumbre ale fortăreței? În general, se consideră că este vorba de un simplu „divertisment literar”. Unii înclină să vadă aici intenția scriitorului încarcerat de a demonstra printr-o operă lipsită de orice substrat politic neapartenența sa la complotul în care fusese implicat. Este semnificativ, în această ordine de idei, filonul optimist ce străbate spovedania micului erou și sensul denunțător al invectivelor adresate în retrospectivă unei societăți inumane și ipocrite, ai cărei membri sunt dispuși oricând să pângărească tot ce-i înalt și sublim, „*să înfiereze neîncetat romantismul*” (*s.n.*), așa cum procedează d-l M. față de nefericita lui soție. În

egoismul și cruzimea lor, ei nesocotesc nevoia sufletească a omului de a-și făuri visuri romantice, de a cunoaște afecțiunea și înțelegerea adevărată, pentru că „seamănă cu specia aceea de indivizi abili, niște Tartuffi și Falstaffi înnăscuți... Pentru ei, în primul plan se află pururea și întru toate prețioasa lor persoană, Molohul și Baalul lor, magnificul lor eu.” Se ascunde aici o rană sufletească a demnității ofensate de către susținătorii ordinii existente, care, sub frazele grandilocvente ale iubirii de aproapele, își camuflau odioasa ipocrizie. De aceea, personajul-copil este investit cu aureola de naivitate, eroism cavaleresc, trăsături ce-și vor găsi încarnarea deplină în nemuritorul Don Quijote rus - „idiotul” Mîșkin.

Nuvela a circulat în România încă la sfârșitul veacului trecut în două versiuni cu titluri diferite, ceea ce demonstrează tălmăcirea ei prin intermediul altor limbi. Versiunea din 1893 (Trad. de Dem. A. Rizeanu. *Amicul progresului român*, I, nr. 7—24 cu titlul *Inimă de copil*, reproduce întocmai denumirea franceză *Ame d’enfant* (Trad. Halpérine-Kaminsky), apărută în ed. Flammarion, 1890. A doua versiune apare în culegerea *Trei nuvele postume*, traduse de I. Huxar (cu specificarea - din nemțește) în *Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință, artă*, nr. 22, Craiova, 1896, cu titlul *Copilul erou*.

[xx] Este vorba, probabil, de Cervantes.

[xxi] Formulă deghizată pentru a sugera pasiunea puternică care-i lega pe cei doi eroi shakespeareeni, în ciuda tuturor opreliștilor și a conveniențelor sociale.

[xxii] Cavalerul Delorges din poezia lui Schiller *Mănușa*, capabil de sacrificii în numele dragostei; la fel, cavalerul Togenburg - erou din balada cu același nume de Schiller.

[xxiii] **VISUL UNCHIULUI**

Cu această nuvelă, numele lui Dostoievski reapare cu drept de publicitate pe tărâmul literelor rusești, după ce timp de un deceniu fusese cu desăvârșire trecut sub tăcere.

Publicată în numărul din martie al revistei *Russkoie slovo* pe 1859, nuvela nu a suscitat discuții sau comentarii în presa vremii și nici mai târziu, de-a lungul deceniilor ce au urmat, nu a atras atenția binevoitoare a criticii, fiind receptată ca ceva „incidental” și deci nesemnificativ în activitatea lui Dostoievski, calificată apoi ca operă „de circumstanță”, scrisă cu unicul scop de a restabili contactul cu mișcarea literară de care, prin forța împrejurărilor, scriitorul fusese înstrăinat. Această prezumție (menținută, de altfel, până astăzi) se întemeiază pe unele aprecieri excesiv de aspre ale autorului însuși, scutindu-i astfel pe exegeți de necesitatea unei analize mai adâncite a operei, la obiect, și lăsând doar pe seama istoricilor literari sarcina de a-i stabili locul și importanța în tabloul de ansamblu al creației dostoevskiene. Așa s-a încetățenit în aproape toate tratatele de istorie a literaturii ruse aceeași formulă stereotipă (preluată și de cei mai mulți cercetători străini), care s-a perpetuat, circulând în secolele XIX și XX, și anume că *Visul unchiului* este o operă „slabă”, „ratată”, o „improvizație” compusă în grabă, scriitorul fiind „nevoit”, după propria lui expresie, „s-o expedieze cu viteza cailor de poștă”. Este notorie și chiar proverbială intransigența lui Dostoievski față de sine însuși, față de orice filă pe care o scria (cu excepția primului roman, *Oameni sărmani*, al cărui succes și

entuziasmul pe care l-a stârnit întrecuse propriile așteptări) și, de obicei, după primele momente de încântare, urma dezamăgirea, insatisfacția, veșnica tortură de a nu fi putut atinge perfecțiunea râvnită, acea nevoie de a-și autocenzura fără nici o concesie propriile producții - necesitatea organică a spiritului său criticist. De ajuns să amintim asprimea cu care și-a calificat majoritatea operelor. „Făcea parte din acele rare genii care se înalță de la o operă la alta într-un fel de progresie continuă, până când moartea vine brusc pentru a le întrerupe", notează André Gide, relevându-i apoi exigența, niciodată satisfăcută, se pare, până la abordarea Fraților Karamazov: „Fără nici o îngăduință față de sine însuși, mereu nesatisfăcut, exigent până la imposibil, și totuși pe deplin conștient de valoarea sa..." (Dostoievski, *Articles et causeries*, Librairie Plon, Paris, 1926, p. 61). Chiar și în ultimul an al vieții (la vârsta de 59 ani), scria cu obișnuita-i sinceritate: „Constat adeseori cu amărăciune că n-am exprimat, literalmente, nici a douăzecea parte din ceea ce aș fi vrut și poate chiar aș fi putut să exprim. Ceea ce mă salvează este speranța mea permanentă că odată și odată Dumnezeu îmi va trimite atâta forță și inspirație, încât să mă pot exprima mai complet, într-un cuvânt, să pot expune tot ce este conținut în inima și în imaginația mea" (*Jurnalul unui scriitor*, în *Opere complete*, ed. A. F. Marks, S. Petersburg, 1895, vol. X, p. 419). Și doar o singură frază îi scapă, atunci când, ancorat în tragedia Karamazovilor, găsise modalitatea de a se exprima deplin, descoperise *tema fundamentală*, pe măsura geniului său singular: „Rareori mi s-a întâmplat să am de spus ceva mai nou, mai complet, mai original". De aici, din această uriașă, demiurgică sforțare de a spune ceva esențial despre condiția umană și despre sensul etern al vieții, derivă inflexibila lui exigență. Este acea trăsătură organică,

izvorâtă din sentimentul unei imense responsabilități față de destinele artei, care pentru el reprezenta nu numai rațiunea propriei sale existențe, dar și calea unei posibile regenerări a umanității, căreia arta avea să-i dezvăluie marile adevăruri despre natura umană, incognoscibile, după concepția sa, prin rațiune și speculații abstracte. În consecință, marile sale personaje, constituind un univers aproape halucinant prin reacțiile lor imprevizibile ce sparg normele consacrate ale psihologiei și eticii tradiționale, acționează altfel decât gândesc și gândesc altfel decât acționează. Aproape întotdeauna sentimentele, pasiunile, împinse la limita extremă, se convertesc fără o motivare logică în contrariul lor: dragostea în ură, umilința în trufie nemăsurată, aspirația spre bine în făptuirea răului ș.a.m.d. (oricât ar părea de hazardată constatarea, dar până și într-o operă sa *Visul unchiului*, având o structură voit umoristică, spre a deplasa gravitatea conflictelor, asemenea fenomen transpare, de pildă, în sfârșitul dramatic al învățătorului Vasea și chiar în inconsecvențele eroinei principale, Zina).

Cu atât mai firească și justificată este atitudinea sceptică, negativă a scriitorului față de unele producții ale sale, în care personalitatea lui de scriitor tragic prin definiție, creator al unui nou tip de roman în literatura universală, al romanului-tragedie, este aproape neidentificabilă. S-ar părea că numai cu mare greutate se pot detecta trăsături și indicii specifice talentului său în asemenea scrieri ca *Visul unchiului*. Și totuși, ele există, ce-i drept, într-o formulă artistică bizară, ce nu se asociază cu profilul marelui romancier, dar cu atât mai revelatoare pentru întregirea acestui profil. În faza proiectului, autorul se arată captivat de perspectiva unei asemenea formule noi: „M-am apucat în glumă să scriu o comedie, comunica el lui A. N. Maikov în scrisoarea din 18

ianuarie 1856, și tot în glumă am inventat atâtea situații hazlii, atâtea personaje comice, iar personajul principal începuse să-mi placă atât de mult, încât până la urmă am renunțat la forma comediei, cu toate că îmi reușea destul de bine. Propriu-zis, am făcut-o din plăcerea de a urmări cât mai mult pățaniile noului meu erou și a mă amuza, râzând cu hohote pe seama lui" (*Scrisori*, I, pp. 166-167). Aproape toate scrisorile din primii ani petrecuți în armată la Semipalatinsk conțin referiri la același „roman comic" ce se configurase dintr-o comedie începută cu puțin înainte, care „promite să fie o capodoperă... mai ceva decât *Oameni sărmani*" (idem, p. 171). Și într-un alt loc: „Romanul de care sunt absorbit acum îmi procură mari satisfacții. Numai așa pot să-mi fac un nume și să atrag atenția asupra mea" (idem, p. 184). Curând, o nouă explozie de entuziasm: „Nu mă preocupă nimic altceva (în domeniul literar) decât romanul meu, pentru care am o mare tragere de inimă" (idem, p. 222). În toamna aceluiași an (1856), comunica fratelui său Mihail: „Câteva fragmente, episoade pe deplin finisate din acest amplu roman aș vrea să le public acum, cât mai curând" (idem, II, pp. 570-571). Este întru totul plauzibilă ipoteza lui P.N. Sakulin (cf. articolul *Cel de-al doilea început* în *Scrisori*, II, p. 534), anume că *Visul unchiului* ar fi un episod din „acest amplu roman", pe care Dostoievski nu l-a mai dus până la capăt, în ciuda faptului că-l absorbise un timp atât de îndelungat (1856-1858). Este discutabilă și impune anumite rezerve afirmația aceluiași comentator care întrevede în această nuvelă „germenii romanului *Crimă și pedeapsă*" (idem, p. 545).

Cu totul altă stare de spirit vădește scrisoarea din 13 decembrie 1858 către fratele său Mihail, trimisă, deci, cu câteva luni înainte de publicarea nuvelei: „Te anunțasem în octombrie că la 8 noiembrie urma să-ți

expediez negreșit nuvela mea. M-au împiedicat mai multe cauze. Și o stare fizică proastă, și depresiunea sufletească, și abrutizarea provincială, dar mai ales faptul că m-am scârbit de această nuvelă. Nu-mi place de loc, mă întristează gândul că sunt constrâns să apar din nou în fața publicului într-o lumină atât de nefavorabilă. Cu atât mai trist, cu cât sunt nevoit să apar în felul acesta (...). Aș fi vrut să las în urma mea măcar o singură operă ireproșabilă. Dar ce pot să fac? Nu e chip să scrii ceea ce vrei, ci trebuie să scrii orice se nimerește și cum nici nu te-ai gândi măcar, dacă n-ai avea nevoie presantă de bani. Pentru bani deci trebuie *să inventez special* niște nuvele (subliniat de autor - *n.n.*). Și dacă ai ști ce greu îmi vine! Urâtă-i meseria scriitorului sărac. Nuvela mea s-a întins pe șase coli și sper să ți-o trimit curând (idem, II, p. 595).

Numeroase momente din *Visul unchiului* și chiar maniera în care este construită această nuvelă atestă înrudirea ei incontestabilă cu genul dramatic, ceea ce întărește presupunerea că intenția inițială din care a izvorât a fost aceea de a scrie o comedie, schema subiectului fiind păstrată în acest „episod" al romanului „comic" cu o intrigă antrenantă, cu dialoguri alerte și situații vizibil șarjate. Ori de câte ori se anunță un tablou sau o scenă în care își fac apariția personaje noi, apar un fel de „indicații regizorale". Dialogurile presărate cu expresii franțuzești și pigmentate de „ticuri verbale" de o mare platitudine contribuie la o și mai pregnantă individualizare a personajelor prin specificul limbajului. Vorbind despre concretitatea uimitoare, aproape palpabilă și diferențiată a personajelor dostoievskiene, André Gide stăruie asupra faptului că ele „nu sunt niciodată abstracte", chiar dacă sunt „supraîncărcate de idei". Observația pe care o face scriitorul francez, poate cel mai profund cunoscător al lui Dostoievski, în sensul afinităților spirituale și

totodată un mare admirator al său, deși se referă la scrierile lui capitale, se aplică uimitor chiar și unei opere socotită de autor ca lipsită de „substanță”: „Oricât de reprezentative ar fi personajele lui Dostoievski, niciodată nu le vedem părăsind umanitatea concretă, ca să zicem așa, pentru a deveni niște simboluri. Nu sunt câtuși de puțin tipuri în sensul comediei noastre clasice; ele rămân niște indivizi la fel de pregnanți ca și cele mai particulare personaje ale lui Dickens, desenați, pictați cu o rară vigoare…” (vol. citat, p. 73).

Nu întâmplător, în 1873, un student literat, pe nume M. P. Feodorov, îi ceruse lui Dostoievski consimțământul de a face o dramatizare după această nuvelă, spre a fi reprezentată pe scenă, solicitându-i colaborarea în calitate de autor. A urmat refuzul categoric cu motivarea ce confirmă o dată în plus extraordinara francheță a scriitorului, întotdeauna dispus să scoată în relief defectele operelor sale: „Iată care este hotărârea mea definitivă: nu mă pot decide și nu sunt dispus să întreprind această prelucrare, care va necesita modificări. Au trecut 15 ani de când n-am mai luat în mână nuvela mea *Visul unchiului*. Acum, după ce am recitit-o, o găsesc slabă. Am scris-o atunci, în Siberia, imediat după ocnă, exclusiv cu scopul de a-mi relua activitatea literară întreruptă și mă temeam îngrozitor de amestecul cenzurii (fiind vorba de un fost deținut politic). Iată de ce, fără să vreau, am scris o bucată fără mare valoare, fadă prin conținutul ei *de o blândețe angelică și de o splendidă nevinovăție* (*s.n.*). Un vodevil s-ar mai putea construi din ea, pentru o comedie însă este lipsită de substanță până și figura prințului, singurul personaj mai consistent din întreaga nuvelă. În concluzie, procedați cum veți crede de cuviință. Dacă vreți, totuși, s-o montați pe scenă, n-aveți decât, în ce mă privește, eu mă spăl pe mâini... În legătură cu aceasta, am o

singură doleanță, pe care vă rog stăruitor să n-o încălcați: în nici un caz numele meu să nu figureze pe afiș...” (*Scrisori*, III, p. S6). G. Ciulkov, de pildă, consideră, pe bună dreptate, aceste autoaprecieri „mult prea severe și exagerate” (*Cum lucra Dostoievski*, Moscova, 1939, p. 87). În schimb, numeroase glasuri califică *Visul unchiului* cu epitetul de operă „minoră”, solidarizându-se cu aprecierile autorului, cu care „nu putem decât să ne declarăm de acord” (M. Gus, *Idei și personaje în opera lui Dostoievski*, Moscova, 1962, p. 144), deoarece ele dovedesc „o perfectă obiectivitate din partea scriitorului... nuvela fiind un fel de probă de exerciții ale unui talent ce-și încerca forțele într-un domeniu pe care nu putea, desigur, să-l abordeze cu seriozitate” (V. I. Kirpotin, monografia cit., pp. 510-511).

Fără a pune la îndoială buna-credință a scriitorului, cu atât mai mult cu cât nuvela cu pricina era în momentul acela cu totul eclipsată de strălucirea marilor romane ce i-au adus faima mondială, nu e greu să constatăm că *Visul unchiului*, cu tot caracterul său de șarjă, pe alocuri intenționat melodramatizată, nu se încadrează în formula „blândeții angelice” și a „splendidei nevinovății”. Indiferent de comicul situațiilor și de rezolvarea lor printr-un deznodământ mai mult sau mai puțin convențional (L. P. Grossman îl denumește „*deznodământul à la Revizorul*” - v. monografia cit., p. 203), nuvela propune o temă gravă, tema unei vânzări-cumpărări al cărei obiect este o tânără fată, afacerea fiind pusă la cale de propria sa mamă, tiranica Maria Alexandrovna, care terorizează întreaga societate „mondenă” din orășelul Mordasov prin pretinsa ei inteligență și cultură, iar toți o compară cu Napoleon, datorită vanității nemăsurate și setei ei de putere. Ea își exercită autoritatea nelimitată în familie și dirijează cu abilitate toate țițele

încurcate ale bârfelilor, calomniei și intrigilor. Monstruozitatea acestei vânzări și mârșăvia mobilurilor sunt evidente (beneficiarul ales fiind prințul K., un senil „pe jumătate mort, pe jumătate falsificat”) și doar tonul semiironic, semiglumeț trădează intenția autorului de a deplasa motivul dramatic grav pe un plan mai facil, de farsă „nevinovată”. Era la mijloc teama de cenzură sau căutarea unei modalități de expresie noi, inedite, care, cu toate aparențele pur exterioare, nu poate fi identificată cu maniera gogoliană, așa cum s-a tradiționalizat în istoriografia literară teza parodierii lui Gogol, dezvoltată și consacrată în lucrarea lui I. Tîneanov - *Dostoievski și Gogol* (1921). Cât de largă circulație a căpătat această teză o dovedește faptul că ea și-a găsit loc și în *Dictionnaire des œuvres* (Laffont-Bompiani, 1962, t. IV, p. 440), deși articolul (*Songe de l’oncle*) face o pertinentă apreciere a nuvelei ca „una din rarele tentative umoristice ale autorului. Dar umorul acesta nu reușește niciodată să se elibereze complet de compasiunea pe care scriitorul o încearcă față de personajele sale. Dostoievski nu mai este aici autorul intim și emoționat din primele sale opere și pare să nu fi găsit încă acea cale care îl va duce la crearea capodoperelor sale”. Supralicitarea tezei lui Tîneanov se observă și în monografia lui Kirpotin, care ajunge la o concluzie aproape absolutizantă, socotind că „*Visul unchiului* este construit în cea mai mare măsură din pastișarea vechilor modele literare, ale sale personale și ale altora... Astfel, din vestigiile altor condeie (accentul se pune pe Gogol și Pușkin - *n.n.*) și ale propriei sale creații, Dostoievski și-a clădit această operă care se susține exclusiv pe forța talentului său remarcabil” (pp. 511, 512).

Or, dacă este vorba de un „talent remarcabil”, pastișarea într-o formă parodistică, chiar dacă am admite-o, nu poate fi pur și simplu imitație. Atunci,

care sunt virtuțile acestei opere vădit depreciate? Și există asemenea virtuți (chiar dacă au fost negate de autor) care, în perspectiva timpului, să-i confere originalitate? Un fapt de loc neglijabil ne reține atenția. Cele două „producții siberiene", așa-numitele opere „de tranziție" (*Visul unchiului* și *Stepancikovo și locuitorii săi*), au intrat la începutul veacului nostru în repertoriul teatrelor din Rusia și din Occident, alături de dramatizările făcute după *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul* și *Frații Karamazov* la care se adaugă cunoscuta dramatizare după romanul *Demonii*, realizată mai recent de Albert Camus, cu titlul *Les Possédés* (1947).

La fel ca și romanul *Stepancikovo*, nuvela *Visul unchiului* prezintă interes nu numai prin noutatea peisajului uman (moravurile provinciale), dar aduce și o notă aparte în comparație cu scrierile anterioare ale lui Dostoievski, datorită diversității tipologice, sau mai exact caracterologice, cu fecunde iradiații în operele de mai târziu. Fabulația nu se reduce la investigarea unui „caz" din care se configurează destinul unui singur personaj sau al unui cuplu (după principiul confesiunilor lirice), concentrând ca într-un simbol o anume trăsătură umană sau socială, cum se întâmplă în literatura clasicistă (și în această privință, sensul notației fugare a lui André Gide, pe care am citat-o mai sus, este revelator) sau la scriitori realiști-satirici precum Gogol și Caragiale, cu certe ascendențe, fie chiar și temperamentale, în estetica riguros ordonată a clasicismului european - prezentă la Dostoievski, sub aspect tipologic, și nu conceptual, în operele de debut: umilința și resemnarea „omului mic", ambiția nemăsurată sau orgoliul bolnăvicios al insului inadaptabil, înclinația spre visare în cele două ipostaze opuse - egoismul exagerat sau, dimpotrivă - abnegația totală a „inimilor pure".

Cu totul altă formulă este propusă în *Visul unchiului*. În primul rând, aria personajelor este mult lărgită (o numeroasă adunare de oameni, o întreagă societate), gravitând în jurul unor conflicte imprevizibile, ca și pasiunile care determină mobilul acțiunii. Dragostea umilului poet-visător romantic (Vasea), deși împărtășită de fiica doamnei Moskaleva (Zina) se transformă fără un motiv logic în ură cu tendințe de răzbunare. În vădită contradicție cu structura sa sufletească, tânărul îndrăgostit recurge la acte josnice (divulgarea unei scrisori compromițătoare pentru tânăra fată și punerea ei în circulație în acest scop), după care urmează calvarul mustrărilor de conștiință ce-l împing, cu un fel de sadică voluptate, la boală, apoi la moarte. Celălalt pretendent la mâna și inima frumoasei Zina, Mozgliakov, văzându-se păcălit, după ce află de planurile ambițioase ale Mariei Alexandrovna (scena ascultatului la ușă) devine cinic și brutal, uitând de „bunele maniere” și aruncând invective grosolane în obrazul „logodnicei” adorate. Aceasta din urmă află la rândul ei până unde merge mârșăvia energicei sale mame care o promite pretendentului dizgrațiat (Mozgliakov) după ce Zina va fi rămas tânără prințesă-văduvă - ceea ce se va întâmpla, desigur, foarte curând, deoarece „sărmanul” prinț nu mai are multe zile. Surpriza cea mare: ingenua și neprihănita Zina, cu tot romantismul ei (scena despărțirii de Vasea pe patul morții), pe care i-l reproșează mult prea lucida și calculata ei mamă, acceptă „mârșăvia”, această „ticăloșie” (cum o califică chiar ea), dându-și seama de avantajele unei asemenea partide strălucite pentru o fată „fără zestre”. Intriga, din ce în ce mai complicată, mai încâlcită, pare a se apropia de sfârșit. Întâmplările se desfășoară ca pe scenă, în văzul spectatorilor, acțiunea având la bază o dinamică exterioară (întreruptă mereu de narațiunea lentă,

sfătos-ironică a cronicarului-povestitor), cu caracter spectaculos. În final, intervine deznodământul - aproape senzațional. Tocmai când planul „măreț și curajos” al Mariei Alexandrovna trebuia să triumfe, izbucnește *scandalul*, după care se produce *catastrofa* (moment de tensiune maximă), apoi lucrurile reintră în ordinea lor obișnuită, iar *happy-end*-ul din epilog nu face decât să sublinieze această ordine imperturbabilă și cât se poate de banală. Deznodământul „scandalos” are loc în casa „onorabilă” a Mariei Alexandrovna Moskaleva, unde se adunase toată „crema” societății din Mordasov, pentru a asista la logodna fiicei sale cu prințul K. Dar spre stupefacția tuturor, bătrânul prinț, ajuns în mintea copiilor, anunță că cererea în căsătorie (pusă la cale cu atâtea eforturi de către energica „mămăică”) n-a fost decât „un vis”, că de fapt avusese în ajun un „vis în-cân-tă-tor” (deși „visul” i-a fost sugerat de Mozgliakov). Jubilarea vulgară a invidioaselor parvenite (cronicarul le numește eufemistic „gaițe”), care practicau cu pasiune bârfeala și intrigăria - singura lor hrană spirituală - este brusc întreruptă de confesiunea patetică-denunțătoare a Zinei.

Caracterul voit „*inofensiv*” al operei „de o blândețe angelică și... splendidă nevinovăție” încearcă a fi salvat cu ajutorul unor clișee convenționale în epilog. Undeva, într-un „foarte îndepărtat ținut”, cei doi protagoniști rămași în viață - Zina și Mozgliakov (asemenea Tatianei și lui Oneghin) se vor reîntâlni peste câțiva ani în împrejurări similare la un bal, în salonul guvernatorului. Zina este acum „mândra și inaccesibila” consoartă a guvernatorului. Schemele se mimează cu o izbitoare exactitate, dar pe niște planuri inversate. Mozgliakov, cu „înfățișarea lui distrată și posomorâtă totodată și zâmbetul caustic, mefistofelic pe buze... se sprijini de o coloană (salonul parcă dinadins avea coloane - remarcă autorul - *n.n.*)...

urmărind-o din priviri pe Zina”. Paralelismul apare evident. Să fie oare o preluare a vechilor clișee, o pastișare, cum se afirmă în general? Caracterul parodistic al episodului, ca și al întregii narațiuni, banalizarea intenționată a momentului reîntâlnirii atât de solemn și emoționant la Pușkin (Zina nici măcar nu-l recunoaște pe fantele petersburghez, fostul ei adorator), ne conving că suntem în plină recrudescență a *genului burlesc*. Dorind să se întoarcă în literatură, după dramaticele încercări, cu un zâmbet *de voioșie*, Dostoievski a recurs, poate chiar fără voie, la această modalitate, pecetluind indirect amoralismul unei societăți care, istoricește, își trăia ultimele ei forme - *comedia ei*. Zâmbetul lui însă niciodată n-a fost senin, trădând profunda suferință a scriitorului în fața meschinăriei și incomprehensiunii oamenilor din jur.

Reminiscențele târzii ale genului burlesc, cu larg răsunet în secolele XIV-XVII, nu puteau să-i fie străine lui Dostoievski, cu atât mai mult cu cât nici autorul eternului Don Quijote (opera preferată a lui Dostoievski) n-a depreciat câtuși de puțin virtuțile acestui gen, cu nelipsitul arsenal de echivocuri, situații grotești și *qui-pro-quo*-uri în denunțarea parodistică a cavalerismului desuet. Pușkin l-a cultivat cu eleganță (*Contele Nulin*, *Căsuța din Kolomna*, momentele de parodiere burlescă a aventurilor amoroase în *Ruslan și Ludmila*, fără a mai vorbi de unele episoade din *Evgheni Oneghin* despre care însuși poetul spunea că este „o descriere burlescă a moravurilor”). La Gogol, în schimb, al cărui *Revizor* îl parodiază aici Dostoievski (prințul K. a fost și el în relații de prietenie cu Beethoven, cu Byron, precum lăudărosul Hlestakov - cu Pușkin etc., scena prăbușirii Mariei Alexandrovna este evident consonantă cu scena în care primarul urma să anunțe logodna fiicei sale cu aventurierul Hlestakov) aceeași consternare,

dar fără monologul patetic, pentru ca viciul, conform normelor estetice ale clasicismului de care nu era străin Gogol, trebuia să fie pedepsit, iar în societatea aceea virtuțile erau existente.

O anume vulgaritate și accente naturaliste în *Visul unchiului* (prințul vorbește de hemoroizi, este un senil libidinos, prilejuind d-rului Cij o întreagă dizertație pe tema „maladiei senilității", magistral redată în figura prințului K. și dezvoltată apoi în personajul Sokolski, bătrânul obsedat erotic din *Adolescentul*) amintesc atmosfera încâlcită, cu patimi dezlănțuite, învălmășite până la halucinație, din celebrele „*Farse de carnaval*" - gen consacrat de germanicul burlesc Fischard. Ascendența spaniolă pare a fi, însă, mai plauzibilă, moravurile orașului Mordasov purtând amprenta obscurantismului medieval, pe care, cu o sublimă naivitate, a încercat să le înfrunte eroul lui Cervantes. Nu fără tâlc revine mereu în gura Mariei Alexandrovna evocarea „Guadalquivirului", a splendidei „Alhambra". Prințul, pentru ea, este „bun ca pâinea caldă, de o cinste cavalerească... E un adevărat cavaler medieval", Zina de asemenea „are ceva cavaleresc într-însa". Sub masca sentimentelor nobile, a blândeții și pioșeniei „creștinești" (necesitatea căsătoriei Zinei cu prințul îi este sugerată ca „o faptă înaltă, creștinească") apare acel monstruos simulacru care numai „inofensiv" nu putea fi. Altfel, cum s-ar putea explica îngrijorarea și neliniștea scriitorului care îl întreba în scrisori pe fratele său, dacă cenzura a intervenit în text sau a avut obiecții (v. *Scrisori*, vol. II, pp. 506-507). Tonul polemic împotriva snobismului răzbate, oricât de disimulat ar fi. Bătrânul prinț cochetează cu ideile noi (la fel, Mozgliakov și Maria Alexandrovna). Ar vrea să plece chiar în străinătate ca să se adape de la sursă, „iubește mai mult arta decât natura", îl obligă pe vizitiu să-și radă barba și să-și pună una falsă, vrea ca

țăranii lui să învețe limba franceză. În schimb, tânărul învățător Vasea e periculos (ironia are colți!) pentru că-l propagă pe „nesuferitul, blestematul acela de Shakespeare” etc.

Ignoranța insolentă, venalitatea, pângărirea celor mai sacre sentimente umane și-au găsit aici rechizitoriul, care va atinge culmi inegalabile în contextul *Idiotului*. Poate tocmai de aceea, nuvela, puțin specifică talentului lui Dostoievski, insuficient înțeleasă de unii din cauza modalităților ei artistice socotite „facile” (Dobroliubov nici măcar n-o menționează în studiul său), repudiată de alții (H. Troyat, de pildă, o califică drept „o bufonerie greoaie, având ca temă centrală căsătoria forțată a unui bătrân” - cf. monografia cit., p. 277), nu s-a bucurat de o circulație largă. La noi, a fost printre puținele opere ale scriitorului rus care n-au intrat în atenția traducătorilor și a editurilor. În schimb, a fost transpusă în limbile germană, engleză și italiană încă la sfârșitul veacului trecut. Cele mai bune traduceri se înregistrează în lb. franceză (*Le Rêve de l’oncle*, trad. Halpérine-Kaminsky, Plon, 1955; *Songe de l’oncle*, Gallimard, 1937).

xxiv denumire fictivă, nu lipsită de tâlc, *Mordasov* provenind de la cuvântul *morda* - mutră, în sens peiorativ.

xxv Pinetti, scamator italian, cu reputație mondială (a trăit în prima jumătate a sec. al XIX-lea).

xxvi Este vorba de legitimiști, adepți ai dinastiei Bourbonilor, răsturnată de revoluția franceză din 1789.

xxvii Numele pretendentului la mâna Zinei derivă din cuvântul *mozg* - creier. Corespondentul

românesc ar fi *Căposul* aici, în sens ironic.

[xxviii] În revista *Severnaia pcela*, cu profil conservator (v. mai amănunțit în notele finale la *Oameni sărmani*, figurând cu diminutivul *Pciolka*, în vol. I din prezenta ediție, p. 561), ca și în alte reviste și almanahuri ca: *Severnîie țvetî, Moskovski vestnik, Literaturnaia gazeta, Biblioteka dlia citenia* apăreau în deceniile trei și patru articole polemice sau de critică literară sub formă de scrisori, gen publicistic cultivat în special de Nadejdin, Polevoi, Pogodin, Panaev, Pletnev. Dostoievski, prin intermediul cronicarului, vorbește cu ironie despre „vremurile de aur de altădată” (aluzie la domnia lui Nicolae I), care „slavă Domnului, nu se mai pot întoarce”.

[xxix] Aceste rânduri parafrazează titlul ironic al romanului lui Balzac *Istoria înălțării și decăderii lui Cesar Birotteau, proprietarul unui magazin de parfumerie* (1837).

[xxx] Fet, Afanasi Afanasievici (1820-1892), remarcabil poet rus, cântăreț al emoțiilor intime, Dostoievski se referă aici la celebra lui elegie *Depărtări* (1843).

[xxxi] Numele lui Shakespeare revine de mai multe ori de-a lungul nuvelei într-un context asemănător. Este evident aici tonul polemic îndreptat împotriva curentului „antishakespearean” destul de puternic în vremea aceea în Rusia. Pe de o parte, marele dramaturg englez nu se bucura de favoarea cerberilor autocrației, piesele sale, în traduceri sau reprezentații teatrale, fiind grosolan amputate de cenzură, iar unele chiar interzise

(*Iuliu Cezar*, *Henric al IV-lea*); pe de altă parte, era în dizgrația unor cercuri de literați, tributari schellingianismului la modă, care îl considerau desuet, inactual. Alături de Pușkin, Bielinski și Turgheniev, Dostoievski era un profund cunoscător și mare admirator al creației lui Shakespeare. Încă în 1844, scria cu indignare fratelui său: „Într-o scrisoare recentă, Karepin, așa, din senin, mă sfătuia să-mi ponderez pasiunea pentru Shakespeare! Pentru el, Shakespeare nu este decât un «balon de săpun». Sper că ai surprins și tu latura comică a acestei înveninări împotriva lui Shakespeare” (*Scrisori*, I, pp. 73-74).

xxxii Nu este exclusă aici o aluzie răutăcioasă la adresa lui Turgheniev, care studiase filozofia în Germania. Dostoievski îi era ostil, mai ales după conflictul din 1847, reproșându-i „aristocratismul și infatuarea”.

xxxiii Revistă editată de industriașul A. F. Smirdin, care apărea la Petersburg (în anii 1838-1865), fiind cea mai populară publicație, destinată mai ales provinciei. În paginile ei, alături de „rețete culinare” și „tălmăcirea viselor”, alături de rubrica „știri și mode” își încercau condeiul literați obscuri.

xxxiv *Florian Jacques Pierre* (1755-1799), scriitor francez de orientare sentimentalistă, autor al unor romane, comedii și nuvele idilice - gen „pastorale”

xxxv Personaje din poemul *Poltava* de Pușkin. Referirea este, cu certitudine, literară, deoarece, după datele istorice, tânăra fiică a lui Kociubei, care și-a părăsit casa părintească pentru a pleca

cu Mazepa, bătrânul și ambițiosul hatman al Ucrainei, se numea Matriona.

[xxxvi] demnitar la curtea lui Ludovic al XIV-lea.

[xxxvii] Ideea aceasta, formulată pentru prima oară în *Visul unchiului*, constituie unul din motivele fundamentale care vor alimenta problematica marilor romane ale lui Dostoievski legate de tema dragostei, a căsătoriei, a familiei (*Umiliți și obidiți*, *Idiotul*, *Demonii*, *Adolesoentul*, *Frații Karamazov*).

[xxxviii] Roman social de aventuri, având o tonalitate melodramatică, primul roman-foileton în literatura franceză, aparținând scriitorului Melchior Frédéric Soulié (1800-1847), unul din reprezentanții romantismului. A fost scris sub impresia directă a evenimentelor revoluționare din iulie 1830, având o orientare net anti-regalistă. Abundă crime, incesturi, defăimări, intriga fiind extrem de complicată, cu situații de coșmar și atmosferă tenebroasă. Accentul cade pe destinul femeii în societatea burgheză: o mamă își duce fiicele la pierzanie și rămâne respectată în această societate lipsită de virtuți. O prostituată ajunge doamnă în înalta societate, bucurându-se de prestigiu. O tânără fată (Nathalie Tirillon) se căsătorește cu un baron, în speranța că în curând îi va moșteni averea și-și otrăvește soțul, devenind apoi un model de virtute etc. Soulié, și mai cu seamă acest roman, a captivat atenția lui Dostoievski încă din tinerețe.

[xxxix] După moartea lui Ludovic al XIV-lea (1715), urmașul la tron fiind minor, a fost ales ca regent ducele Philippe d’Orlèans. Această perioadă a

rămas cunoscută în istorie prin libertinajul extrem al moravurilor de la curte. *Șcmaton* (*chematon*) - cuvânt intrat în circulație atunci cu sensul de pișicher, om lipsit de principii morale.
[xl] Nume propriu compus, având un sens generic de simbol, de la expresia franceză *faire la cour* - a face curte.
[xli] Fraza are un substrat ironic, întrucât în vechiul Petersburg Vasilievski ostrov și rada Galernaia erau cartiere locuite de mici funcționari nevoiași.

[xlii] STEPANCIKOVO ȘI LOCUITORII SĂI

Publicat prima oară în *Otecestvennîie zapiski* (numerele din noiembrie-decembrie) 1859, romanul a avut un destin ingrat și inechitabil, cu totul disproporționat față de valoarea lui intrinsecă. Fără a cunoaște datele reale care au dus la această ciudată impermeabilitate a publicului și a criticii din vremea sa, rămâne aproape de neînțeles anonimatul perpetuat de-a lungul multor decenii. Cu atât mai mult cu cât puținii dostoievskologi ruși și străini, din cei care s-au referit fugar la această operă (inclusiv primul biograf al scriitorului, Orest Miller) îi recunoșteau, ce-i drept în aprecieri generale și cu totul sumare, calitățile, menționând, nu fără regret, că a fost subestimată și pusă în umbră chiar de la apariție.

Fenomenul își are, desigur, explicația în cazul altor țări, în măsura în care accesibilitatea și receptibilitatea erau inerent mai reduse față de o operă cu specific rusesc atât de pronunțat și, implicit, cu un profil și o problematică oarecum strict localizată (cel puțin în ceea ce privește cadrul exterior în care se mișcă oamenii și acțiunea). O singură traducere se

înregistrează la sfârșitul veacului trecut - în limba germană (1890); prima versiune franceză apare abia în 1906, sub titlul *Carnet d'un inconnu* (*Stepanchikovo*), Trad. Bienstock et Torquet, Mercure, reeditată în Gallimard, 1937 (*Stepanchikovo et ses habitants*); în limbile engleză și italiană - nici o ediție separată; de asemenea și în țara noastră, romanul *Stepancikovo și locuitorii săi* se numără printre puținele creații ale scriitorului rus care până în prezent (1966) nu a văzut lumina tiparului în haina limbii românești.

Nereceptarea, aproape ostentativă, a romanului în Rusia avea însă cauze mai complexe. Inițial, scriitorul intenționa să-și publice noul roman în *Russki vestnik*, fapt despre care îl înștiința pe fratele său, Mihail, în scrisoarea din 31 mai 1858: „Nu-mi amintesc dacă ți-am mai scris că am intrat în tratative cu Katkov (*Russki vestnik*), propunându-i într-o scrisoare colaborarea mea la revistă, cu care prilej i-am promis încă pentru anul acesta un roman, cu condiția să-mi avanseze imediat 500 de ruble în argint". Și în continuare: „Acum lucrez de zor pentru *Russki vestnik* (va fi un roman mare)" (*Scrisori*, I, p. 236). Procesul de elaborare a romanului a durat peste trei ani, dar cu intermitențe, scriitorul fiind nevoit să-l întrerupă la sfârșitul anului 1858 pentru „a expedia cu viteza cailor de poștă" *Visul unchiului*. Se pare însă că ideea de a crea „un caracter nou" încolțise cu ani în urmă, în ocna siberiana, după cum reiese din scrisoarea adresată curând după eliberare prietenului său - poetul Apollon Maikov: „Am făurit acolo în minte un roman amplu și fundamental; personajul pe care l-am imaginat și pe care se sprijină întregul roman mi-a răpit câțiva ani pentru dezvoltarea lui" (idem, I, p. 166). În timp ce-și scrie romanul, convins că va fi infinit superior nuvelei *Visul unchiului*, se configurează tot mai limpede conflictul între două

caractere umane opuse (Foma Fomici și Rostanev) și pe măsură ce tensiunea crește, efortul creator devine tot mai anevoios, mai chinuitor: „Există aici două caractere substanțiale și chiar noi, până acum neîntâlnite la nici un scriitor. Mă întreb: oare când am să ajung la capăt? Mă torturează cumplit, ba chiar m-a stors de puteri. Sper să-l public în august sau septembrie în *Russki vestnik*" (idem, I, p. 143). Curând însă își vede speranțele spulberate. După ce Nekrasov a refuzat, sub diferite pretexte, să-i publice romanul în *Sovremennik*, urmează, fără nici o explicație, și refuzul lui Katkov. Și abia un an mai târziu, Kraievski se arată mai înțelegător, acceptând să-i insereze romanul în paginile revistei *Otecestvennîie zapiski*. Impasul era greu, mai ales în izolarea de la Semipalatinsk. Dostoievski se simțea profund abătut și chiar nedumerit de această opoziție, despre care îl ținea la curent fratele său Mihail, sfătuindu-l: „Pentru anul care vine, trebuie să scrii neapărat ceva de efect... În primul rând, e necesar să-i amintești publicului de tine cu ceva pasionant și grațios totodată, și asta cât mai repede cu putință".

Cât de mult îl preocupa romanul și câte speranțe pusese în el, o dovedește scrisoarea din 9 mai 1859 - o adevărată confesiune de artist, un document de o obiectivitate perfect lucidă în aprecierea propriei sale creații și totodată cheia care descifrează substanța fundamentală a operei și semnificațiile ei insesizabile: „Romanul meu are, desigur, defecte imense și, întâi de toate, este poate mult prea diluat. Dar ceea ce rămâne neîndoielnic pentru mine, ca o axiomă, e că are în același timp și mari calități, precum și faptul că este incontestabil cea mai bună operă a mea... Începutul și partea de la mijloc sunt șlefuite cu migală, în schimb, sfârșitul e scris în grabă, cam neglijent. *Trebuie să spun că în romanul acesta mi-am pus tot sufletul, tot sângele, întreaga mea ființă* (*s.n.*).

Nu vreau să spun că m-am exprimat în el în întregime; ar fi absurd! Mai am multe de spus. Pe lângă aceasta, în roman nu e suficient de puternic elementul afectiv, emoțional (cu alte cuvinte, acel element pasional pe care îl găsim, de pildă, în *Un cuib de nobili*); în schimb, conține două caractere tipice colosale *pe care le-am purtat în mine și le-am notat* (subliniat în textul original - *n.n.*) timp de cinci ani și care acum sunt cristalizate ireproșabil (după părerea mea) - fiind niște caractere întru total rusești, până în prezent slab reprezentate în literatura rusă. Nu știu cum îl va aprecia Katkov, dar dacă publicul îl va primi cu răceală, mărturisesc, asta mă va duce la desperare! În opera aceasta mi-am investit cele mai bune speranțe și, ceea ce este esențial, speranța de a-mi consolida prestigiul literar" (idem, I, p. 246).

Toate speranțele scriitorului s-au dovedit iluzorii. Din nou nu a fost acceptat, din nou nu a fost înțeles acest „discipol" al lui Gogol (cum le plăcea criticilor să-l numească) pentru că îndrăznea să-și croiască drumul său propriu, pentru că se încumeta să polemizeze cu marele lui „model" chiar în această operă în care destinele lor se mai încrucișau o dată pe același tărâm spinos al satirei. Apariția romanului *Stepancikovo și locuitorii săi* a trecut aproape neobservată. În jurul lui se urzise parcă un complot al tăcerii (nici măcar un singur atac!). Apariția romanului lui Dostoievski a coincis cu momentul ascuțirii maxime a luptei duse în preajma reformei țărănești din 1861, de care Dostoievski era total desprins. Nici una din taberele beligerante nu putea să găsească un răspuns în măsură să limpezească marile frământări și controverse ale vremii în această operă, care, după toate aparențele, se ocupa de un caz particular, ieșit din comun, un caz morbid. Dobroliubov, urmărind în amplul său studiu *Oameni năpăstuiți* evoluția scriitorului de la primul său roman

epistolar și până la *Umiliți și obidiți*, făcea următoarea reflecție, al cărei sens reprobativ este destul de clar: „Să zicem, însă, că în viață există destul de multe anomalii. Iar d-l Dostoievski se bucura într-un fel de privilegiul zugrăvirii lor. De la Goliadkin și până la Foma Fomici din *Satul Stepancikovo*, el a zugrăvit de-a lungul anilor numeroase fenomene bolnăvicioase și anormale" (*Opere alese*, E.L.U., 1964, vol. II, p. 364).

Nu putea să pară decât anacronică, cu totul atemporală, o asemenea operă în care, paralel cu dramele personale ce se consumau într-un conac moșieresc, era evocat tabloul idilic al vieții țăranilor - „niște copii buni și naivi" - răsfățați de generosul lor stăpân (Rostanev), trăind în armonie și îndestulare. Nici un fel de zguduiri sociale (nici un murmur măcar) nu se produc în acest colț patriarhal, în timp ce statisticile înregistrează valul mereu crescând al răscoalelor țărănești. Desigur, sensul profund al tiraniei, ca o calamitate umană și socială, pe care autorul îl încifra în figura personajului central Foma Fomici Opiskin, nu putea să aibă rezonanțe imediate în conștiința cititorilor. În consecință, opera a rămas fără ecou. Filonul critic acuzator, ca atribut inalienabil al satirei, este, desigur, prezent în acest roman. În ceea ce privește descendența gogoliană directă, atât de fervent și aproape unanim invocată, ea este discutabilă. Într-o scrisoare, Dostoievski atinge, deși tangențial, dar cu o preciziune a dozării irefutabile, tocmai acest aspect privind *Stepancikovo și locuitorii săi*: „Sunt convins că în romanul meu există destul de multe părți slabe. Dar sunt la fel de convins - chiar dacă m-ai tăia! - că el conține și lucruri admirabile, izvorâte din preaplinul sufletesc. Există, de asemenea, scene de un înalt comism, scene pe care le-ar fi semnat, fără ezitare, însuși Gogol" (*Scrisori*, I, p. 251). Această permanentă tendință de a se confrunta cu marele său înaintaș are un substrat

adânc. Evident, printr-o anumită latură a operelor sale de tinerețe, Dostoievski descinde din universul spiritual gogolian, sau, poate mai exact, din potențialul virtuților tehnice ale artei lui incisive. Orice identificare mecanică, însă, orice nivelare și subordonare filiativă nu poate decât să dăuneze (cum se și întâmplă!) unei nuanțate și comprehensive diferențieri a celor două individualități distincte. Precizări interesante, demne de luat în seamă sub acest aspect, a făcut anticipativ, cu caracteristica-i sagacitate și ascuțime V. G. Bielinski, chiar dacă diagnosticarea lui în ce privește umorul ca fiind trăsătura predominantă a talentului dostoievskian a fost infirmată ulterior de esența lui fundamental tragică. Apreciind într-o perspectivă largă debutul literar al lui Dostoievski, criticul scria: „De la prima vedere se poate constata că talentul d-lui Dostoievski nu este satiric și nici descriptiv, ci în cel mai înalt grad creator, și că trăsătura dominantă a talentului său este umorul... Nu avem intenția să-l comparăm cu nimeni... Vom spune doar că este un talent neobișnuit și original, care dintr-o dată, de la cea dintâi operă, s-a diferențiat net din toată mulțimea scriitorilor noștri mai mult sau mai puțin tributari lui Gogol, sub aspectul orientării și al temperamentului, deci și al succeselor obținute. În ceea ce privește raportul lui față de Gogol, nu putem, de bună seamă, califica drept imitator sau epigon un asemenea artist înzestrat cu un talent atât de viguros și de sine stătător, dar nici nu putem ignora faptul că el datorează lui Gogol incontestabil mai mult decât Lermontov lui Pușkin. În multe aspecte particulare ale celor două romane ale d-lui Dostoievski (*Oameni sărmani* și *Dublul*) este evidentă o puternică influență a lui Gogol, până și în structura frazei; cu toate acestea, *există în talentul său atât de multă independență, încât această înrâurire, în prezent fără tăgadă, nu va fi, probabil, de*

lungă durată și ea va dispărea împreună cu alte defecte ale lui personale (*s.n. - T.C.*), deși, oricum, Gogol va rămâne pentru totdeauna, ca să zicem așa, un părinte al său întru creație. Continuând această figură retorică a comparației, menționăm că ea nu conține nici măcar cea mai mică aluzie care să insinueze vreun caracter imitativ... Oricât de mare și bogată ar fi efervescența ulterioară a talentului d-lui Dostoievski, Gogol va rămâne pentru totdeauna un adevărat Columb al acelei sfere de creație, nemărginite și inepuizabile, căreia trebuie să i se afilieze și d-l Dostoievski. Deocamdată, este greu de definit cu exactitate în ce constă specificul, ca să zic așa, fizionomia individuală a personalității acestui scriitor, dar faptul că le posedă este în afara oricărui dubiu. Judecând după *Oameni sărmani*, am fi înclinați să conchidem că elementul profund uman și patetic, în îmbinare cu cel umoristic, constituie particularitatea definitorie a talentului său; dar, după lectura *Dublului* am constatat că o asemenea concluzie ar fi mult prea hazardată. Într-adevăr, numai cei orbi și cei surzi moralicește n-ar fi în stare să vadă și să audă în *Dublul* tonalitatea profund patetică și un colorit profund tragic; în primul rând, însă, această tonalitate și acest colorit s-au camuflat în *Dublul*, ca să zicem așa, în spatele umorului, s-au mascat în el, așa cum se întâmplă și în *Însemnările unui nebun* de Gogol... În general vorbind, talentul d-lui Dostoievski, cu toată imensa lui dimensiune, este încă atât de tânăr, încât *nu poate deocamdată să se exteriorizeze și să se exprime în toată plenitudinea. De altfel, e și firesc: nu te poți aștepta la prea multe din partea unui scriitor care se manifestă în întregime chiar de la prima sa operă*" (*s.n. - T.G.*) (*Dostoievski în critica rusă, Goslitizdat*, 1956, pp. 12—13).

Pasajul de mai sus se înscrie printre acele judecăți de valoare, care scrutează cu o extraordinară

clarviziune perspectiva evoluției unui talent. La un examen mai minuțios, se poate constata fără greș că romanul *Stepancikovo și locuitorii săi* este o operă polemică, profund tendențioasă, care, sub aparența unui umor inofensiv, angajează în discuție problemele la ordinea zilei privind nu atât situația socială a individului, raportul om-societate, cât mai ales condiția lui etică în realitatea concretă, într-o realitate, ce-i drept, circumscrisă la un cadril exterior limitat - poate mult prea limitat față de obiectivele propuse - de unde o anume disproporție dintre conținut și formă, aceasta din urmă fiind un fel de îngrădire „procustiană", defavorabilă operei în ansamblu. Cu toate acestea, circulă aici numeroase filoane subterane, legate de literatura vremii și din etapa imediat anterioară, de orientări și tendințe noi în critica literară și în creația scriitorilor contemporani. Nu acesta, însă, pare a fi motivul pentru care noua producție a fostului deținut politic a fost primită cu răceală, dacă nu cu ostilitate. Și nici o eventuală rezervă sau suspiciune față de un scriitor încă suspectat de cenzură și autorități. Cauzele sunt mai adânci și ele derivă din însăși structura romanului, țesut din aluzii vagi și parodieri specific dostoievskiene, în care totul este doar sugerat, iar tezele propuse, ca și personajele, devin de cele mai multe ori propriile lor antiteze (exemplul cel mai edificator îl constituie însuși personajul central - sadicul tiran Fonia Fomici Opiskin). Lui Dostoievski i se reproșa atenuarea determinismului social, considerat aproape inexistent în *Stepancikovo și locuitorii săi*, în măsura în care acțiunile și manifestările celor două personaje opuse (Rostanev și Fonia Fomici), din care se constituie conflictul, nu au o fățișă motivare obiectivă. Unii cercetători ocolesc conținutul problematic al romanului, ca și structura lui compozițională cu largă deschidere spre

capodoperele de maturitate, fiind preocupați îndeosebi de tehnica parodiei (cf. I. Tînianov, *Dostoievski și Gogol. Cu privire la teoria parodiei*, ed. *Opoiaz*, 1921). Or, înțelegerea adecvată a romanului, a cărui fabulație se sprijină pe această tehnică, implică examinarea tuturor componentelor, privind substanța însăși a operei. O componentă esențială, și totodată obiectivul principal al romanului - care îi asigură durabilitatea și rezonanța universală, unică în felul ei - este *psihologia imposturii și a despotismului* cu toate consecințele lor nocive, antisociale și antiumane.

Reducând subiectul și intriga la elementele lor exterioare, obținem o „narațiune" care „...se compune dintr-o întreagă serie de portrete umoristice, schițate cu o asemenea dezinvoltură, încât mica localitate *Stepancikovo* ne apare ca o casă de nebuni ai cărei pacienți sunt studiați prin prisma unei psihologii infailibile și minuțioase, capabile de a le lua în derâdere și a le deplânge în același timp (cf. *Dictionnaire des œuvres*, Laffont-Bomipiani, Paris, 1962, t. IV, p. 476). Și tot aici, în succinta prezentare, citim: „Toate personajele care figurează aici sunt anormale, iar autorul scoate în relief, cu vervă și subtilitate, aspectele ridicole ale acestei anomalii, fără a neglija să releve din când în când acel fond de bunătate pe care el îl depistează în toți oamenii" (ibidem).

Într-adevăr, dacă privim lucrurile în secțiune orizontală, ne apare cu totul inadecvată și logic inexplicabilă situația ce se creează la conacul generosului moșier, colonelul în retragere Rostanev. Un intrus, Foma Fomici Opiskin, tolerat din milă, ca fost măscărici al defunctului proprietar al moșiei, se transformă după moartea acestuia într-un „călău", care tiranizează cu un sadism feroce pe cei din jur, erijându-se în *binefăcătorul* tuturor, inclusiv al

adevăratului său binefăcător, Rostanev, omul blând și total lipsit de voință, care îi oferise ospitalitate. O galerie întreagă de oameni cu „inima slabă” se lasă dominați de acest veleitar cu orgoliul hipertrofiat (se crede poet, scriitor nerecunoscut, erudit, simulând că lucrează la un tratat pe o temă vagă, care îi va consacra numele și va răsturna datele științei contemporane). Această subordonare, această capitulare față de voința despotică a unui impostor, a unei nulități, ia proporții fantasmagorice, de neînchipuit, fapt pentru care romanul, cu toată fauna lui atât de bizară, nu a fost înțeles la vremea lui, iar Foma Opiskin socotit ca un tip șarjat: „...un om total lipsit de simț practic, care urmărește în mod dezinteresat ceea ce îi este cu totul inutil... iar această tendință gratuită, neprofitabilă, ajunge la Foma o pură aberație, frizând ridicolul, dacă de pe urma ei n-ar fi suferit alți oameni” (N. K. Mihailovski, *Opere complete*, vol. V, pp. 20-23). Într-adevăr, acela care toată viața a fost umil, făcând pe bufonul, ajunge spaima locuitorilor de la Stepancikovo, devine „călău” prin circumstanțe. Pentru a se convinge de puterea sa nelimitată, îi torturează pe ceilalți, așadar, puterea lui nu e decât *rezultatul slăbiciunii altora*.

Ideea gravă, de esență tragică, îmbrăcând în *Stepancikovo* forma umoristică, vecină cu șarja, va fi pusă la baza romanelor *Demonii* și *Frații Karamazov*, ca teză fundamentală: „Există în om o tendință ancestrală, o necesitate de a avea un stăpân, iar dacă nu-l are, și-l va căuta negreșit” - formulă ce justifică indirect rolul dominator, de stăpân al celorlalți, pe care și-l arogă tenebrosul impostor și terorist Piotr Verhovenski (*Demonii*). Aceeași pecetluire predestinată și în monologul „Marelui Inchizitor” (din *Frații Karamazov*): „Nu există în om o tortură mai cumplită decât aceea de a căuta pe cineva căruia să-i încredințeze darul libertății cu care se naște această

nefericită ființă...”

Este limpede că pe Dostoievski nu-l preocupau în acest roman fenomenele la ordinea zilei, generate de sistemul iobăgist agonizant. Atenția lui e captată aici de natura umană ca atare, pe care o consideră dintr-un punct de vedere sceptic, prin prisma a ceea ce numește el „filozofia mediului”, descoperind, în opoziție cu principiile „școlii naturale”, latura ei bestială ca un „impuls ancestral” imuabil. Prin niște fire intime, abia sezisabile, Foma Opiskin se trage din fenomenul goliadkinismului (ambițiile nesatisfăcute ale lui Goliadkin se materializează în odiosul său „dublu” care conține în germene complexitatea morbidă a „omului din subterană”, acel „spirit subteran”, al individului înveninat, care calcă în picioare tot ce este sfânt pentru om, sentimentele „cele mai nobile și mai înalte”, arogându-și dreptul de a fi „călăul” altora și încercând o voluptate sadică în a pricinui nefericirea și prăbușirea morală a celor din jur. De aici nu putem deduce că figura lui Foma Opiskin nu e decât un simplu *rudiment* din care se vor diversifica atâtea personaje dostoievskiene cu „psihologia subterană”, așa cum sugerează H. Troyat, calificându-l drept „profitor cinic și nerușinat, simplu impostor al liberei cugetări, un demon fățarnic, prefigurând pe demonii din marea epocă” de efervescență a geniului dostoievskian (monografia cit., p. 278). Foma Fomici se profilează, de fapt, ca o personalitate pe deplin întregită, o figură de sine stătătoare, colosală prin monstruozitatea ei, care nu numai că-l egalează pe Iudușka Golovliov - sinteză a ipocriziei și a bigotismului - dar, în multe privințe, depășește egoismul primitiv și fantasmagoriile personajului șcedrinian. El se refuză oricăror clasificări limitative, oricăror clișee, deși îndeobște i se atribuie calificativul de „Tartuffe rus”. Față de prototipul său molieresc (cu ingerința unor trăsături

de stare socială care alimentează parvenitismul domnului Jourdain din *Burghezul gentilom*), Foma Opiskin este învestit cu atribute noi și mai complexe ale ipocriziei, inexistente în caracterul liniar al fostului ocnaș, travestit în haina moralizatoare de ,,sfânt" din piesa lui Molière. Cinicul și egoistul ipocrit pe care l-a creat Dostoievski în figura lui Foma nu se mulțumește să-și etaleze falsele virtuți cu un aer de superioritate nimicitoare, disprețuind pe toți cei de la conac, inclusiv slugile și țăranii. El acționează de multe ori împotriva propriilor sale interese, sadismul său neavând un substrat propriu-zis utilitar („este, în felul lui, un poet", îl caracterizează calculatul Mizincikov). Refuză cu indignare o considerabilă sumă de bani pe care Rostanev i-o oferă, împreună cu o moșioară, spre a-l înlătura din Stepancikovo. Pentru Foma, însă, mai important este să rămână în postura de „apostol" și „propovăduitor", să-și asigure un câmp de desfășurare pentru a-și putea exercita nestingherit despotismul. Căci celebra formulă cu care „cronicarul" orașului Mordasov din *Visul unchiului* o stigmatizează pe „măreața" intrigantă Maria Alexandrovna Moskaleva: „*Tirania este o deprindere care se transformă într-o necesitate*" i se poate aplica lui Opiskin parafrazată în termeni inversați: „*Tirania este pentru el o necesitate, care se transformă în deprindere*". Și mai concludentă pentru esența acestui personaj ar fi formula aforistică pe care Dostoievski o strecoară în romanul său *Jucătorul*, definindu-și unghiul de vedere sceptic asupra naturii umane, în bună măsură inoculat de trista experiență a ocnei: „În fiecare om zace un călău... Omul este un despot din fire, de aceea se complace în a chinui pe alții."

În legătură cu *Stepancikovo*, Dostoievski anunța într-o scrisoare că intenționează să scrie un roman cu „*idee*". Și chiar dacă aceasta ar fi ideea fundamentală pe care o promovează, coordonatele operei - inclusiv

personajul central și problematica ei - sunt considerabil lărgite (așa cum se întâmplă cu toate marile sale romane), dat fiind structura ei polifonică. Se poate spune că este primul roman polifonic în literatura lui Dostoievski, atât de vădită fiind multitudinea „vocilor" ce se interferează și se învălmășesc, aproape haotic, pe plan exterior și interior, îmbogățind forul lăuntric al personajelor-cheie. Aceasta se referă îndeosebi la Foma Opiskin și la opusul său, Egor Ilici Rostanev. Despre cel dintâi s-a afirmat că ar fi un *dublu* (o personalitate dedublată): „Contradicția dintre orgoliu și autoumilire în caracterul lui Opiskin se desăvârșește, cristalizându-se într-o contradicție mai profundă a sadismului îmbinat cu suferința. Călău și martir în același timp - iată noul tip al dublului pe care ni-l oferă Dostoievski..." (V. F. Pereverzev, *Creația lui Dostoievski, Gosizdat*, Moscova, 1922, p. 77).

De fapt, în roman se sugerează, punctat în diferite momente, că în înclinațiile tiranice ale acestui personaj se cuvine a fi deslușit un raport de cauzalitate obiectivă, ele fiind produsul legitim al unei compensații pentru suferințele și înjosirile îndurate. Fostul bufon (frate bun cu Polzunkov), angajat în calitate de lector-guvernor pe lângă un moșier capricios și voluntar (generalul Krahotkin) și expus umilințelor la cheremul acestuia, se transformă, la rândul său, în stăpânul tiranic al întregului conac, atunci când capătă „puterea" nelimitată, obligându-i pe toți, începând cu bătrâna generăleasă, „să facă pe bufonii" și să se prosterneze în fața voinței lui, să-i îndeplinească până și cele mai absurde capricii.

Cu toate acestea, unii cercetători, în speță Orest Miller, sunt înclinați a crede că „metamorfoza" s-a produs în sens pozitiv, și că acest personaj dostoievskian s-a transformat cu adevărat într-un „om mare" (așa cum pretinde), neînțeles în măreția lui de

cei din jur, deci victimă a ingratitudinii și mediocrității (cf. *Scriitori ruși după Gogol*, vol. I, ed. a 6-a, 1913, p. 130).

De fapt, Opiskin nu încetase a fi un bufon, de data aceasta însă sinistru și diabolic. Există, așadar, o anume duplicitate în comportarea și în caracterul său, care pare a îndreptăți teza lui Pereverzev, dacă ciudata, paradoxala îmbinare dintre *tiranie* și *umilință* n-ar fi în cazul de față un apanaj sau, mai bine zis, o tactică abilă a *ipocriziei*. Și chiar dacă ne aflăm în domeniul unor resorturi subconștiente, al unor impulsuri primitive, instinctuale, raportul de la cauză la efect rămâne același: Foma Fomici Opiskin *se lasă umilit*, ba chiar provoacă și se complace în această ipostază numai și numai *pentru a putea umili*. Motivul *autoumilinței*, al autoflagelării cu reversul lui - *umilirea altora*, străbate de la un capăt la celălalt această operă. Toți sunt victimele lui Foma, toți se umilesc și sunt umiliți: țăranii iobagi, bătrânul servilul Gavrila (câinele credincios al stăpânilor și totuși singurul om cu demnitate, care îl înfruntă pe Foma Opiskin), nefericita guvernantă Nastenka, tânărul iobag Falalei, întreaga mulțime pestriță de rubedenii sărace și de oaspeți, măscăriciul de nevoie Ejevikin, bătrâna și capricioasa generăleasă, mama lui Rostanev, și, în primul rând, acest „candid rus” incurabil, gata să-și sacrifice propria „fericire” pentru a fi pe placul tiranului intrus. Un spectacol al degradării umane, ilustrând parcă acea dependență inevitabilă de subordonare - morală, socială, biologică - acționând infailibil în relațiile dintre oameni, relații constituite pe temelii inechitabile. Cu toată gravitatea se pune problema fericirii individuale în condițiile unei armonii colective, una din problemele esențiale pe care le-a abordat Dostoievski. Rezolvarea ei formală, convențională, datorată „generozității” lui Foma Fomici, aruncă o umbră de tristețe, cu tot

finalul senin și entuziast, triumfător, în ultimă analiză, al romanului. Gravitatea motivului fundamental este atenuată de situații grotești, de tonul „prețios” și melodramatic al protagonistului, de abundența echivocurilor, a imprecațiilor, a scenelor hilare, din care nu lipsește un substrat tragicomic, amintind, poate mai puțin decât în *Visul unchiului*, ecoul *farselor carnavalești*, reminiscențele *genului burlesc*. Tragicomică este însăși figura „mărețului”' și fățarnicului *intrigant* Foma Fomici Opiskin, rivalizând sub acest aspect al intrigii insidioase, defăimătoare, abil țesute, cu shakespeareanul Iago. Căci în acel veac modern al „automatizării” capitaliste, când procesul înstrăinării și alienării omului devine o maladie istoricește determinată, „spiritul subteran” pune în mișcare monstruoasa psihologie a lui Foma Opiskin, care va atinge apogeul totalei decrepitudini în *fenomenul Smerdiakov*, afundat în mocirla urii ancestrale și a criminalității abominabile. Toate acțiunile acestui bizar personaj dostoievskian, întreaga lui comportare: tirania deșănțată, alături de predica smereniei, povățuirea în stil didactico-moralizator a țăranilor (Foma îi silește să învețe limba franceză, să-și radă bărbile și mustățile, le împuie capul cu noțiuni foarte elementare și aproximative de astronomie, de economie politică, vorbindu-le, fără a se face înțeles, despre diviziunea muncii, despre forțele de producție, ba chiar le dă sfaturi „în diferite treburi gospodărești, deși nu știa să deosebească grâul de ovăz”) - toate acestea n-ar fi decât elemente ale unui comism de suprafață, facil, dacă n-ar circula ideea subterană a fericirii. Căci veleitatea cea mai mare a nesățiosului Opiskin este aceea de a hotărî *fericirea* sau *nefericirea* oamenilor. Intriga pe oare o urzește împotriva lui Rostanev și a Nastiei, legați prin sentimentul unei sincere afecțiuni, se va întoarce împotriva lui însuși. Scenele *mari, puternice*, specific

dostoievskiene, construite după principiul *conclavului*, excelează printr-un dinamism haotic, printr-o febrilitate anxioasă care domină într-un *crescendo* gradat până la *Epilog* întreaga această pestriță adunare (capitolele: *La ceai, Catastrofa, Onomastica lui Iliușa, Izgonirea, Foma Fomici făurește fericirea tuturor*). Cea mai puternică prin dramatismul ci este scena izgonirii lui Foma. Cu violența și brutalitatea, proprii în anumite momente de maximă încordare numai oamenilor timizi, Rostanev îl aruncă pe „venerabilul", „adoratul" său proteguitor peste cele șapte pietre de treaptă, în curtea conacului. S-ar părea că, după o asemenea scenă, totul este ireparabil, împreună cu mistificatorul Foma, trebuie să se prăbușească și mitul lui. Coarda fusese prea mult întinsă. Jignirea, defăimarea sărmanei Nastenka, „cea mai destrăbălată făptură" cum o numește Foma (de fapt, întruchipare a purității), a avut un efect cu totul neașteptat asupra timidului Rostanev. Intervine imprevizibilul. Planul urzit diabolic de a-l căsători cu isterica, dar bogata Tatiana Ivanovna a căzut. Dar nu a căzut definitiv, deși defăimătorul a fost demistificat. Dimpotrivă, mistificarea reîncepe. Întors din drum pe o ploaie torențială, Foma va fi din nou cocoțat pe piedestalul său de „binefăcător", printr-o manevră iscusită hotărând, tocmai el, fericirea celor doi îndrăgostiți, a căror unire „o binecuvântează". Din nou, valorile sunt răsturnate. Exact în stilul clasicelor *moralités* medievale sau la modul *sacramentaliilor* barocului, totul reintră în ordinea „normală" a lucrurilor. Fascinația pe care o exercită acest monstruos delator va fi restabilită, dar cu inerentele breșe.

De cele mai multe ori, comentatorii au ocolit acest exemplar uman, a cărui unicitate în literatura universală este incontestabilă. Mai abominabil decât Tartuffe, decât Iago sau Iudușka Golovliov, ca orice

fenomen morbid, deformat, el ridică probleme dificile, implicând elucidarea comportării inexplicabile până la absurd a celor din jur. Este interesant în această privință punctul de vedere al unui cercetător, medic de profesie, I. D. Slucevski, care la sfârșitul veacului trecut dedicase un studiu acestui fenomen considerându-l sub aspectul sugestiei, al autosugestiei și hipnozei. Supunând unei analize minuțioase manifestările și mișcările sufletești ale personajelor din *Stepancikovo*, el ajunge la concluzia că toți se aflau într-o stare de catalepsie (literar vorbind, erau „vrăjiți", fascinați). Slucevski emite o judecată de valoare demnă de reținut. După părerea lui, marele scriitor și-a cucerit pe bună dreptate „o poziție înaltă în literatură, atât în patria sa cât și dincolo de granițele ei datorită faptului că a detectat datele esențiale pentru caracterizarea fenomenelor sugestiei... și, cu mult înainte de constituirea școlii științifice existente azi în acest domeniu, a surprins și a înfățișat asemenea procese, care, fiind fapte de factură psihologică, țin de domeniul inconștientului și nu pot fi explicate exclusiv prin motivarea acțiunilor". Referindu-se apoi la opere precum: *Gazda, Stepancikovo, Idiotul, Crimă și pedeapsă, Frații Karamazov*, psihiatrul rus conchide: „El ne-a făcut să cunoaștem o asemenea putere de dominare a omului asupra altui om, cum celor lipsiți de spiritul de observație și de pătrundere cu care a fost înzestrat Dostoievski ar fi putut să le pară până în prezent cu totul imposibilă și nefirească, deoarece abia acum experiențele în domeniul sugestiei și al hipnozei dovedesc științific exactitatea fenomenelor descrise" (cf. *Culegerea de studii istorico-literare despre Dostoievski* alcătuită de V. Pokrovski, partea a II-a, Moscova, 1912, pp. 19, 30).

Numeroși cercetători au căutat să detecteze prototipul personajului Foma Opiskin. I. Tînianov, de

pildă, îl identifică cu Gogol, afirmând că pentru crearea acestei figuri, Dostoievski nu a avut ca punct de plecare numai *Pagini alese din corespondența cu prietenii*, ci chiar „personalitatea lui Gogol... cu toate detaliile mărunte" ale vieții și comportării sale (I. Tînianov, op. cit., pp. 27-28). Un asemenea punct de vedere nu poate fi însă împărtășit fără anumite corective. L. P. Grossman, invocând argumentul, pe deplin întemeiat, al admirației lui Dostoievski față de artistul Gogol, adoptă în schimb versiunea evident eronată a cercetătorului francez A. Lewinsohn, care întrevede în Opiskin „o caricatură monstruoasă" a lui V. G. Bielinski (versiune care continuă să circule în numeroase studii ale unor comentatori francezi). „Autorul nu-și sprijină afirmația pe nici un fel de argumente, scrie Leonid Grossman, dar trebuie să recunoaștem că, în pofida caracterului ei paradoxal, această asociere ar putea fi destul de temeinic fundamentată" (F. M. Dostoievski, *Stepancikovo și locuitorii săi*, Moscova, 1935, Comentarii, p. 221).

Este în afara oricărui dubiu că o bună parte din perorațiile lui Foma Fomici parafrazează diferitele teze expuse de Gogol în *Pagini alese din corespondența cu prietenii*, din *Testamentul* cu care se deschid aceste pagini, precum și din câteva articole ca *Moșierul rus*, *Subiecte pentru un poet liric* și *Despre teatru* (a se vedea mai detailat notele respective din aparatul critic de la finele prezentului volum). Însuși Kraievski, editorul revistei în care a fost publicat romanul, mărturisea că „unele pasaje sunt admirabile. Foma îi place imens. El îi amintește de N. V. Gogol în perioada tristă a vieții sale" (apud L. P. Grossman, *Viața și operele lui Dostoievski*, Academia, 1935, p. 96). Argumentul cel mai concludent îl găsim în ciorna notițelor-manuscripte ale lui Dostoievski, de la începutul deceniului al 8-lea, unde scriitorul sugera legătura directă a lui Gogol

(din ultima etapă a prăbușirii sale morale, când, pradă misticismului, și-a arogat rolul de propovăduitor, renegându-și în mod public capodopere ca *Revizorul* și *Suflete moarte*), cu psihologia „spiritului subteran", atât de caracteristică lui Opiskin. Aluziile foarte transparente în romanul *Stepancikovo* culminează cu exclamația patetică a lui Foma: *„O, să nu-mi înălțați monumente!... n-am nevoie de monumente! În inimile voastre să-mi făuriți un monument...*" Este o parodie a celebrului pasaj din *Pagini alese...*: „Cu limbă de moarte rog să nu mi se ridice monumente... Iar cei apropiați, care m-au prețuit cu adevărat, îmi vor înălța un altfel de monument - un monument în inimile lor..." (N. V. Gogol. *Opere complete*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1952, vol. VIII, p. 219). Este limpede că atacul lui Dostoievski se îndreaptă împotriva unui Gogol din perioada crepusculară a vieții sale, și nu împotriva marelui artist Gogol, rechizitoriul fiind rostit de pe pozițiile și în spiritul cunoscutelor acuzații formulate de Bielinski în a sa *Scrisoare* către Gogol. De altfel, și limbajul „simpaticului" Bahceev, adversar al lui Foma Opiskin, este presărat cu expresii foarte „gogoliene".

Polifonismul acestui roman „de tranziție", cu incalculabile anticipații și prefigurări în literatura marilor sinteze dostoievskiene, nu trebuie ignorat și nici subestimat. Nu se poate vorbi de o „involuție" a talentului lui Dostoievski, care, după credința unora, ar fi început după *Oameni sărmani* și până la perioada postsiberiană, ci de acele infinite valențe proteice ale geniului său, manifeste și în *Gazda*, și în *Domnul Proharcin*, și în *Nopți albe* și în *Netoșka Nezvanova*, dar mai ales în *Dublul* și în *Stepancikovo și locuitorii săi*. De altfel, nici una din operele lui Dostoievski până la sfârșitul vieții sale nu a trecut fără a stârni polemici și discuții violente - dovadă că n-au fost receptate de contemporani în adevărata lor semnificație, ceea ce a

dus la interpretările cele mai controversate, uneori chiar arbitrare, prin prisma diverselor orientări ale vremii. Cu atât mai ingrat a fost destinul operelor care au precedat zguduitoarele *Amintiri din Casa morților*, pe care Turgheniev le-a asemuit cu „lugubrele cercuri ale infernului dantesc". Și așa precum Dante, prin a sa *Divina Comedie*, sau Miguel Cervantes, prin eternul *Don Quijote*, și-au condamnat ei înșiși tot restul operei lor, la fel și genialul creator al romanelor *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul* și *Frații Karamazov* și-a condamnat indirect la o existență obscură numeroase opere, care nu atingeau imensele altitudini ale maturității artistice împlinite.

Relativitatea este evidentă și ea se aplică, *mutatis mutandis*, tuturor scrierilor lui Dostoievski care nu pot rivaliza cu romanele sale de mare rezonanță mondială, sugerându-ne, pentru a folosi o expresie metaforică, adevărul după care „Gulliver este uriaș în țara piticilor și pitic în țara uriașilor". Ideile și sentimentele pe care aceste opere le conțin în subtext, de multe ori într-un stadiu larvar, vor fi mereu revitalizate și fecundate în etapa creației lui fundamentale. Tocmai de aceea, ele solicită o sondare cât mai profundă, ca treaptă necesară pentru înțelegerea adecvată a întregii moșteniri dostoievskiene, atât de polimorfe și polivalente în semnificațiile ei.

xliii Numele și prenumele personajului central (inclusiv cel patronimic) nu sunt lipsite de tâlc, implicând un semantism în care se poate descifra intenția satirică a autorului de a reda esența unui individ sceptic și negativist din vanitate, a unui megaloman care nu recunoaște opinia nimănui, contestă orice adevăr și pune la îndoială bunăvoința celor din jur (Foma Fomici - în

accepția de „Foma necredinciosul“). Numele de familie *Opiskin* derivă de la substantivul *opiska* - greșeală făcută din fuga condeiului, greșeală de tipar; în sens figurat: „stârpitură“ sau „nulitate“.

[xliv] Este vorba de o persoană reală, Ivan Iakovlevici Koreișa (1780-1861), care și-a câștigat faima de prezicător-clarvăzător nu numai la Moscova, dar și în cele mai îndepărtate colțuri ale Rusiei, fiind socotit „omul lui Dumnezeu“, „blajinul“, de fapt - „un sărac cu duhul“.

[xlv] Doamnă din înalta societate (fr.).

[xlvi] Aluzie răutăcioasă la afluxul unor producții minore, cu teme pseudoistorice, care se confecționau de diferiți literați obscuri, lipsiți de talent, de teapa pretinsului scriitor Foma Fomici Opiskin. Cu privire la romanul *Hatmanul Vijelie*, de pildă, Belinski scria: „Cartea aceasta face parte dintr-o anumită categorie de opere, a căror idee se zămislea într-un mediu de bâlci“ (*Opere complete*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1953, I, p. 319). Baronul Brambeus - pseudonimul lui O. I. Senkovski (1800-1858), critic literar și autor de opere beletristice, editorul revistei *Jurnal dlea citenia* (*Revista pentru lectură*).

[xlvii] Aceste cuvinte pe care le rostește Rostanev, relevând delicatețea și susceptibilitatea lui excesivă, sunt reproduse aproape textual dintr-o scrisoare a lui Dostoievski către redactorul revistei *Otecestvennâe zapiski*, A. Kraievski - un om calculat, care nu se purta cu prea multe menajamente față de scriitorii cărora le acorda avansuri (*Scrisori*, I, p. 157). Reproducerea lor sugerează o anumită înrudire spirituală între autor și eroul său.

[xlviii] Aluzie la ordinul țarului Nicolae I prin care se interzicea portul favoriților, ca fiind o modă importată din Franța, văzând lipsă de patriotism și ploconire în fața Apusului. Încă din 1846, Dostoievski intenționa să abordeze această temă într-o nuvelă rămasă în proiect, cu titlul *Favoriții rași*.

[xlix] Este vorba de unul dintre pamfletele lui Pușkin, scrise sub formă de parabole, în care poetul înfiera servilismul și falsul patriotism, cu efecte dezastruoase asupra educației (*Cum își povățuia un tată odrasla* - A.S. Pușkin, *Opere complete*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. VII).

[l] Felul în care Foma Opiskin vorbea cu țăranii parodiază un pasaj din *Pagini alese din corespondența cu prietenii* de Gogol, în care scriitorul, situându-se în ultimii ani ai vieții pe poziții conservatoare, de apărare a formelor patriarhale-iobăgiste ale vieții, îi îndemna pe moșieri să vorbească cu țăranii în felul următor: „Ei, tu, rât nespălat ce ești! Te-ai afundat în murdărie de nu ți se mai văd nici ochii etc., etc. (N.V. Gogol, *Opere complete*, vol. VIII, p. 323). În celebra *Scrisoare către Gogol*, Belinski, acuzându-l pe marele satiric pentru trădarea artei sale, scria cu indignare: „Și apoi expresia «Rât nespălat ce ești!» de la care Nozdriov sau Sobakevici ați auzit-o, ca s-o transmiteți mai departe ca pe o mare descoperire în favoarea și spre îndrumarea mujicilor, care și așa nu se spală, pentru că, dând crezare boierilor, nu se socotesc oameni!“ (*Opere filozofice alese*, Ed. Cartea Rusă, 1957, vol. II, p. 500).

[li] Dar răspunde odată (fr.).
[lii] Dar bine, fiule (fr.).
[liii] Numele lacheului lui Rostanev, în jurul căruia se iscă mereu discuții, provine din alăturarea a două cuvinte: *vid* - specie, varietate și *pleasati* - a juca, a dănțui (aici, în sens de a se maimuțări). În românește corespunde cu „specie de saltimbanc“.
[liv] Porc (scris fonetic). Corect: *cochon* (fr.).
[lv] Numele personajului episodic derivă din substantivul *korova* - vacă, la forma diminutivă - văcuță.
[lvi] Numele de *Obnoskin* derivă de la substantivul *obnoska* - vechitură, haină uzată.
[lvii] Ospiciu de nebuni (după denumirea celebrei instituții din Londra); în sens figurat: zăpăceală, haos, balamuc.
[lviii] Cuvânt franțuzesc scris fonetic. Corect este *voltigeur* - dansator pe sârmă sau în accepțiunea dată aici: vântură-lume.
[lix] Este vorba de nuvela satirică (titlul original: *Tiufeak*) a lui A.F. Pisemski (1821-1881), al cărei personaj principal este un om lipsit de voință, molâu și neîndemânatic, care se lasă dominat de toți și este luat în derâdere.
[lx] După titlul romanului-cronică de familie de D.N. Beghicev (1785-1855): *Familia Holmski. Unele trăsături ale moravurilor și felul de trai în sânul familiei și de unul singur, la nobilii ruși*. Deși operă de mică însemnătate, a avut o largă rezonanță în Rusia secolului al XIX-lea, fiind reeditată de mai multe ori.
[lxi] *Povestea cu Taurul cel alb*, basm popular rus, are aici semnificația povestirii monotone, fără sfârșit, *Mujicul din Komarinsk* (localitate

presupusă a fi patria cunoscutului cântec și dans popular *komarinskaia*).

[lxii] Dă-mi batista (fr.).

[lxiii] Ca la copii (fr.).

[lxiv] I.P. Borozdna, poet minor, de mâna a patra, aproape necunoscut. Alăturarea lui la numele lui Pușkin și Lermontov are un vădit substrat ironic, relevând ignoranța personajului.

[lxv] Parafrazarea expresiei aparținând literatului-publicist N. Polevoi, care, după suspendarea revistei *Moskovski telegraf*, a aderat la tabăra de extremă dreaptă a slavofilismului „oficial". Expresia a fost extrasă din prefața romanului său *Jurământ pe mormântul Domnului*, în care face apologia puterii autocrate și se referă la țar: „El cunoaște Rusia, și Rusia îl cunoaște".

[lxvi] Nikolai Mihailovici Karamzin (1766-1826), inițiator și reprezentant de seamă al sentimentalismului în literatura rusă, opera model a noului curent fiind *Sărmana Liza* (1792); autor al câtorva nuvele istorice, dintre care *Starostița Marfa și Natalia, fiică de boier*, al epopeii eroice *Frol Silin* și al *Însemnărilor unui călător rus*. Latura cea mai importantă a activității lui Karamzin o reprezintă cea de istoric și de reformator al limbii ruse. A scris primul tratat de *Istorie a Statului Rossian* în 11 volume, la care s-a referit adeseori în prelegerile și în lucrările sale M. Kogălniceanu, prețuind în mod deosebit aportul istoricului rus.

[lxvii] Pseudonimul scriitorului N.V. Kukolnik, cu care își semna articolele de gazetă, scrise de preferință sub formă epistolară. *Perepiscik* - în românește: copist.

[lxviii] În text, scris fonetic. Corect în limba franceză: *Parlez-vous français? Oui, monsieur, je le parle un peu* - Vorbiți franțuzește? Da, domnule, puțin.
[lxix] Saverio Mercadante (1797-1870), compozitor italian. Se poate presupune că personajul dostoievskian, după intenția autorului, confunda acest nume cu numele filozofului și savantului italian din sec. al XV-lea Pico della Mirandola, reprezentant al Renașterii și adversar al dogmelor catolicismului, despre care se spunea că „știe tot și încă ceva pe deasupra" (formula apare parafrazată în perorația lui Opiskin).
[lxx] Gretna-Green - sat din Scoția, în care a fost introdus pentru prima oară sistemul de oficiere a căsătoriilor fără respectarea condițiilor prealabile, obligatorii, de domiciliu și publicitate.
[lxxi] Este vorba de ofițerul de husari A. P. Burțov, renumit prin viața boemă și chefuri interminabile, pe care poetul Denis Davîdov (1784-1839), organizator al acțiunilor de partizanat în războiul antinapoleonian din 1912, l-a imortalizat în mesajul *Către Burțov* și în poezia *Invitația la un punci*. Numele personajului Mizincikov provine de la cuvântul rusesc *mizin* - mezinul, cel mai mic.
[lxxii] Noaptea e un bun sfătuitor (fr.).
[lxxiii] De la *tiulpan* - lalea (rus.).
[lxxiv] De la *taneț* - dans (rus.).
[lxxv] *Fevronia* - nume feminin cu semnificație generică în folclorul rus, întruchipând virtutea în dragoste.
[lxxvi] În text scris fonetic. Corect în limba franceză: *Comment vous portez-vous*? - *Cum o mai duceți*?

[lxxvii] Paul de Kock (1794-1871), scriitor francez, autor al unor romane de mare succes în epocă, având ca tematică viața și moravurile micii burghezii pariziene și provinciale.
[lxxviii] Versuri din poezia semnată de *Kuzma Prutkov* (pseudonim colectiv al unui grup de scriitori umoriști format din A.K. Tolstoi și frații V.M. și A.M. Jemciujnikov), cu titlul *Asediul cetății Pamba*, publicată în *Sovremennik* din martie 1854. Prima parte a poeziei este citată de către Dostoievski inexact, probabil din memorie.
[lxxix] Elogiul entuziast al revistei *Otecestvennîe zapiski* pe care îl face Rostanev conține o bună doză de ironie, având un incontestabil substrat polemic. Dostoievski ia peste picior revista (în care, de altfel, a fost nevoit să publice chiar acest roman al său, fiind refuzat de *Sovremennik* și de *Russki vestnik*), implicit și pe editorul ei, A.A. Kraievski, care îi imprimase în deceniile 6 și 7 un profil hibrid, eclectic. Comparația cu revista *Sovremennik* este vădit în favoarea acesteia din urmă. Cu o lună înainte de apariția romanului (la 20 octombrie 1859), scriitorul sesiza stăruitor pe fratele său Mihail: „Îți amintești, desigur, de opiniile colonelului Rostanev despre literatură, despre reviste, despre excesul de erudiție ce caracterizează *Otecestvennîe zapiski* ș.a.m.d. Ca o condiție *sine qua non* nu accept ca Kraievski să scoată măcar un singur rând din această discuție. Consider că părerea colonelului Rostanev nu este de natură să-l înjosească și nici să-l jignească pe Kraievski“ (*Scrisori*, I, p. 268).
[lxxx] Aluzie la un articol al folcloristului slavofil A.N. Afanasiev, reprezentant al „școlii

mitologice“ în folcloristica rusă. Articolul, intitulat *Semnificația păgână a izbei țăranului slav* apăruse în *Otecestvennâe zapiski* din iulie 1851, ceea ce demonstrează că Dostoievski a cercetat, probabil retrospectiv, aflându-se la Semipalatinsk după ispășirea pedepsei cu muncă silnică, colecția acestei reviste ca, de altfel, colecțiile tuturor publicațiilor din acea vreme. Mai târziu (1861), scriitorul îl va denumi ironic „un articol despre mătură, despre lopată și ciubăr și despre semnificația lor mitologică rusă“ (*Opere*, 1930, vol. XIII, p. 63).

lxxxi Mulți comentatori (V.I. Tînianov, *Dostoievski și Gogol. Cu privire la teoria parodiei*, Ed. *Opoiaz*, 1921, p. 28) interpretează aceste cuvinte ale lui Foma Opiskin ca o parodiere a unui capriciu al lui Gogol, care, după cum reiese din *Amintirile* lui S.T. Aksakov, aflându-se odată la conacul acestuia, ar fi cerut insistent să i se servească malaga, refuzând orice altă băutură.

lxxxii Aici Dostoievski reproduce, parafrazând, un pasaj din *Pagini alese din corespondența cu prietenii* de Gogol, și anume: „Nenorocirea îl face pe om mai blând, mai virtuos, natura lui devine mai sensibilă“ (N.V. Gogol, *Opere complete*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. VIII, p. 236).

lxxxiii În text, scris fonetic. Corect, în limba franceză: *attendez* - așteptați.

lxxxiv Versul inițial dintr-o poezie a lui N.A. Nekrasov (publicată în *Otecestvennîe zapiski*, tomul III, 1846).